A SALAMISI CSATA EMLÉKEZETE

Bélyácz Katalin

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

2007

Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Ókortudományi Doktori program

A SALAMISI CSATA EMLÉKEZETE

Bélyácz Katalin

2007. NOVEMBER 30.

Témavezető:
Nagy Árpád Miklós CSc

Bírálók:
Bolonyai Gábor CSc
Vilmos László Csc

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés

A dolgozat szemléleti és módszertani alapjai **1-5.**

Corpus fontium **6.**

I RÉSZ

A SALAMISI CSATA EMLÉKEZETE AZ ÚJKORBAN

Bevezető **7.**

1. fejezet A csata mint kollektív emlékezet: szemelvények az ütközet újkori emlékezetéből

1) Salamis emléke az oszmán birodalom és Európa harcának összefüggésében

A kezdetek – Lepanto után: a 'Perzsák' első újkori színrevitele **8-9.**

A philhellénizmus kora: a philhellénizmus korának előfutárai: Salamis európai utazók görögországi útinaplóiban **10-14.**

Exkurzus: Marathón és Salamis emlékezetének különbsége **15-16.**

2) Salamis európai emlékének különböző jelentésárnyalatai

Salamis emléke további küzdelmek jelképeként – Példák a 'Perzsák színreviteleiből **17.**

A salamisi csata 19. századi festményeken **18-19.**

3) Egy új optika, amely a philhellén nézőponttól elhatárolódik **20-23.**

2. fejezet A csata mint tudományos probléma: a csatarekonstrukciók története a tudományos történetírásban

A csatarekonstrukciók három horizontja: a filológiai, topográfiai és katonai szempont **24-25.**

Három kardinális kérdés:

1) A flották hajóinak száma **26-31.**

2) A csatatér topográfiája **32-41.**

3) A csata menete **42-52.**

II rész

A salamisi csata emlékezete az ókorban

Bevezető **53.**

1. fejezet: Salamis jelentősége Augustus korában **54-56.**

2. fejezet: Salamis-ünnepek a hellénisztikus-korban **57-62.**

3. fejezet: Salamis Periklés korában: a második tropaion Salamison **63-67.**

4. fejezet: A közvetlen visszhang a csatát megvívó nemzedék korában

1) Az ütközet pánhellén emlékművei

Az első salamisi tropaion **68-74.**
Az ütközet fogadalmi ajándékai **75-86.**
Az elesettek sírjai **87-94.**
2) Az ütközet korinthosi és aiginai emlékművei **95-103.**
3) Az ütközet athéni emlékművei
Athén újjáépítése **104-113.**
Exkurzus: Salamis ikonográfiájának problémája **114-118.**
Az emlékezet képei: párhuzamos elemzések Aischylos 'Perzsák' című drámájából és a korabeli váza festészet köréből **119-125.**

Összegzés **126-128.**
Rövidítésjegyzék **129.**
Térképek jegyzéke **130.**
Képek jegyzéke **131-133.**

Corpus fontium **135-258.**

Térképek
Táblák

A SALAMISI CSATA EMLÉKEZETE

Bélyácz Katalin

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

2007

Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Ókortudományi Doktori program

A SALAMISI CSATA EMLÉKEZETE

Bélyácz Katalin

2007. NOVEMBER 30.

Témavezető:
Nagy Árpád Miklós CSc

Bírálók:
Bolonyai Gábor CSc
Vilmos László Csc

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés

A dolgozat szemléleti és módszertani alapjai **1-5.**

Corpus fontium **6.**

I RÉSZ

A SALAMISI CSATA EMLÉKEZETE AZ ÚJKORBAN

Bevezető **7.**

1. fejezet A csata mint kollektív emlékezet: szemelvények az ütközet újkori emlékezetéből

1) Salamis emléke az oszmán birodalom és Európa harcának összefüggésében

A kezdetek – Lepanto után: a 'Perzsák' első újkori színrevitele **8-9.**

A philhellénizmus kora: a philhellénizmus korának előfutárai: Salamis európai utazók görögországi útinaplóiban **10-14.**

Exkurzus: Marathón és Salamis emlékezetének különbsége **15-16.**

2) Salamis európai emlékének különböző jelentésárnyalatai

Salamis emléke további küzdelmek jelképeként – Példák a 'Perzsák színreviteleiből **17.**

A salamisi csata 19. századi festményeken **18-19.**

3) Egy új optika, amely a philhellén nézőponttól elhatárolódik **20-23.**

2. fejezet A csata mint tudományos probléma: a csatarekonstrukciók története a tudományos történetírásban

A csatarekonstrukciók három horizontja: a filológiai, topográfiai és katonai szempont **24-25.**

Három kardinális kérdés:

1) A flották hajóinak száma **26-31.**

2) A csatatér topográfiája **32-41.**

3) A csata menete **42-52.**

II rész

A salamisi csata emlékezete az ókorban

Bevezető **53.**

1. fejezet: Salamis jelentősége Augustus korában **54-56.**

2. fejezet: Salamis-ünnepek a hellénisztikus-korban **57-62.**

3. fejezet: Salamis Periklés korában: a második tropaion Salamison **63-67.**

4. fejezet: A közvetlen visszhang a csatát megvívó nemzedék korában

1) Az ütközet pánhellén emlékművei

Az első salamisi tropaion **68-74.**
Az ütközet fogadalmi ajándékai **75-86.**
Az elesettek sírjai **87-94.**
2) Az ütközet korinthosi és aiginai emlékművei **95-103.**
3) Az ütközet athéni emlékművei
Athén újjáépítése **104-113.**
Exkurzus: Salamis ikonográfiájának problémája **114-118.**
Az emlékezet képei: párhuzamos elemzések Aischylos 'Perzsák' című drámájából és a korabeli váza festészet köréből **119-125.**

Összegzés **126-128.**
Rövidítésjegyzék **129.**
Térképek jegyzéke **130.**
Képek jegyzéke **131-133.**

Corpus fontium **135-258.**

Térképek
Táblák

A SALAMISI CSATA EMLÉKEZETE[*]

A festmény hűbb, becsületesebb, igazabb, mint a fotográfia.
Kosztolányi

Bevezetés

A dolgozat a salamisi csata példáján foglalkozik történelem és emlékezet, történelem és elbeszélés viszonyával. Ezzel ahhoz a kérdésfelvetéshez kapcsolódik, amely sorsfordító nagy csatákkal nem csupán mint történelmi eseményekkel, hanem mint a társadalmi emlékezet gyújtópontjaival is foglalkozik.[1] E kérdésfelvetés tudományos hátterét a történeti kutatásnak azon ága nyújtja, amelyet emlékezettörténetnek lehet nevezni, s amelyet elsősorban Jan Assmann kulturális emlékezetről írott munkái fémjeleznek.

A dolgozatban összegyűjtöttem a salamisi csata ókori forrásait. Ezt a gyűjteményt tartalmazza a dolgozat második fele (Corpus fontium). A gyűjtés horizontját az emlékezettörténet szempontjai jelölték ki. Ennek megfelelően nem csupán a ténytörténet számára fontos szövegeket tartalmazza, hanem az ütközet emlékének ókori visszhangját őrző irodalmi és feliratos szövegeket is. A szövegeken túl pedig felöleli a forrásgyűjtemény a csata ókori emlékezetének tárgyi hagyatékát (vagy annak forrásait), valamint ünnepeinek forrásait is.

---

[*] Szeretnék legelőször köszönetet mondani témavezetőmnek, Nagy Árpád Miklósnak, aki segített meglátni a tárgyban a témát, megválasztani a dolgozat horizontját és módszereit, s apróra végigkövette a dolgozat elkészültét. Szívből köszönöm évtizedes, szüntelen támogatását. A kutatási lehetőségért hálás köszönettel tartozom a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye könyvtárának, a freiburgi Seminar für Alte Geschichte könyvtárának, valamint Karsai Györgynek és a Fondation Hardt intézetnek. S szeretném ezúton is kifejezni köszönetem Horváth Juditnak és Vilmos Lászlónak, akiktől görögül tanulhattam. A dolgozat a Pécsi Tudományegyetemen írt szakdolgozatom ('A salamisi csata emlékművei' – 2001) szerves folytatása.

[1] A marathóni csatával foglalkozó művek az utóbbi évekből: M. Flashar, 'Die Sieger von Marathon – Zwischen Mythisierung und Vorbildlichkeit', in: M. Flashar – H.-J. Gehrke – E. Heinrich, *Retrospektive. Konzepte von Vergangenheit in der griechisch-römischen Antike*, München 1996, 63-85; H.-J. Gehrke, 'Marathon (490 v. Chr.) als Mythos. Von Helden und Barbaren', in: G. Krumeich – S. Brandt, (szerk.), *Schlachtenmythen*, Köln – Wien 2003, 19-29; K.-J. Hölkeskamp, 'Marathon – vom Monument zum Mythos', in: D. Papenfuss – V.M. Strocka (szerk.), *Gab es das Griechische Wunder?: Griechenland zwischen dem Ende des 6. und der Mitte des 5. Jhs. v. Chr.*, Mainz 2001, 329-353; H.-J. Gehrke, 'Was heisst und zu welchem Ende studiert man intentionale Geschichte? Marathon und Troja als fundierende Mythen', in: G. Melville – K.-S. Rehberg (szerk.), *Gründungsmythen, Genealogien, Memorialzeichen Beiträge zur institutionellen Konstruktion von Kontinuität*, Köln et al. 2004, 21-26; M. Jung, 'Marathon und Plataiai. Zwei Perserschlachten als „lieux de mémoire" im antiken Griechenland', in: *Hypomnemata*, Band 164 Göttingen 2006.)

Nyilvánvaló, hogy a dolgozat révén összegyűjtött forrásanyag teljes elemzése (jelentsen ez bármit is) meghaladja egy doktori disszertáció kereteit. Ezzel együtt azt remélem, hogy a dolgozatban körvonalazódó kép, bár távolról sem teljes, mégis átfogó.

A dolgozat szemléleti és módszertani alapjai

Az emlékezettörténet célja,[2] hogy nyomon kövesse egy múlt és jelen szüntelenül változó viszonyában történelemmé formálódó esemény emlékezetét. Abból a meggyőződésből, hogy „az emlékezettörténetnek is, amely az elmesélt emlékezéssel foglalkozik, történelemmel van dolga."[3]
Mert az események emléke is a történelemben nyugszik, nem abban, ahogyan megtörténtek, hanem abban, ahogyan továbbélnek, és kibontakoznak a kollektív emlékezetben.[4]
„Az emlékezettörténet számára az események nem történeti múltjuk miatt relevánsak, hanem egy folyton továbbhaladó és állandóan változó jelen miatt, amely az ezen események emléke mellett kitart."[5]

Az emlékezettörténet egyik fő felismerése, hogy a „történelemnek nincs más létmódja, mint egyedül az elbeszéltség; " ha pedig a források sosem függetlenek saját jelenüktől és az elbeszélőtől, abból nemcsak a források esetleges fogyatékossága következik, hanem hogy bennük is a „történelem maga történik. "[6]

A csaták a történész számára fontosak, mert eldöntenek dolgokat. Ám hogy miért lesz európai mitosz a 3. lepantói csatából (1571); az 1. lepantói csatából (1499) vagy a navarinói csatából[7] (1827) és még sok más csatából viszont miért nem – ezek az emlékezettörténet kérdései.

Lényegi és új eleme az Assmann értelmében vett emlékezettörténetnek emlékezettörténet és ténytörténet megkülönböztetése.[8] Enélkül az emlékezettörténet könnyen válhatik az 'emlékezet történeti kritikájává', s az emlékezet kritikája könnyen csaphat át a tények tagadásába.[9]

---

[2] Az emlékezettörténet céljairól összefoglalót ld. J. Assmann, *Mózes, az egyiptomi*, Budapest 2003.

[3] Uo, 31.

[4] Uo.

[5] Uo, 25.

[6] Tatár Gy., ‚Történetírás és történetiség', in: *uő*, *Pompeji és a Titanic*, Budapest 1993, 139. és Tatár Gy., ‚Hádész kapujában. Világtörténelem és európai klasszika-filológia', in: *uő*, *Pompeji és a Titanic*, Budapest 1993, 114.

[7] Az 1. lepantói csata történeti jelentősége, hogy ebben vetettek be először ágyúkat az újkori tengeri csaták történetében, erről ld. p. 8. A navarinói csata a görög szabadságharc tengeri csatája. A görög szabadságharc sorsa akkor fordult meg, amikor 1827. október 27-én a francia, brit és orosz flotta kormányuk passzív egyetértésével megsemmisítő csapást mért a török hajókra Navarinónál. A győzelem eredményeképpen megalakulhatott az új görög kormány Yanni Kapodisztria vezetésével. A törököket a szárazföldön is sikerült visszaszorítani, így Athén is görög kézre került. ld. pl. http://de.wikipedia.org/wiki/Griechische_Revolution

[8] Assmann, i.m. – ld. 2. j. – 28, és 276, 19.j. vö. Martin Bernal példájáról, J. Assmann, *Merkur* 522 (1992), 921-931.

[9] Assmann, i.m. – ld. 2. j. – 28.

Emlékezettörténet és ténytörténet különböző módszereket igényel: az emlékezet rejtett szándékainak és mozgatórugóinak feltárása és leleplezése nem érvényteleníti egy esemény tényszerűségét; és fordítva: a ténytörténet régészeti, forráskritikai bizonyítékai nem hazudtolhatják meg egy-egy emlék hitelét.
Általános érvénnyel megfogalmazható Assmann Masada példájához fűzött kommentárja:
„Mitikus szerepe egyáltalán nem érvényteleníti történetiségét, demitologizálása pedig éppíly kevéssé növelné történelmi tudásunkat."[10]

Ténytörténet és emlékezettörténet ilyetén megkülönböztetése Maurice Halbwachs[11] emlékezet versus történelem szembeállítására vezethető vissza.[12] Halbwachs szerint sokfajta emlékezet lehetséges, de csak egyfajta történelem.
„Mert hiszen számtalan kollektív emlékezet létezik, de csak egyetlen történelem, amely a csoportra, identitásra, sajátos viszonyítási pontra vonatkoztatást mindenestül kiiktatja és a múlt 'identitás tekintetében absztrakt' ábráját rekonstruálja. Ezen az ábrán – Ranke szavával élve – minden 'egyformán közvetlenül viszonyul Istenhez,' 'csoportítélettől független' lévén, amely mindenkor az önmagára vonatkoztatás pártosságát mutatja."[13] „Világos, hogy Halbwachs e helyütt a történelem egyfajta pozitivista fogalmát képviseli, amelytől a történettudomány azóta rég elhatárolódott. (...) Következésképp manapság nem ragaszkodnánk az 'emlékezet' és a – történetírás értelmében vett – 'történelem' halbwachsi különbségéhez, hanem a történelmet a társadalmi emlékezet sajátos fajtájának minősítenénk..." [14] „Ám ezáltal egy lényeges kategória veszendőbe megy: a tudományos történetírás identitássemlegessége. A kortól és érdektől függés dacára Hérodotosz óta mégiscsak létezik 'elméleti kíváncsiságból' és tiszta megismerésvágyból fakadó foglalatoskodás a múlttal, és ez világosan elkülönül a múlthoz viszonyulás olyan formáitól, amelyet az emlékezés kultúrájának nevezünk."[15]

A történeti kutatás új irányai[16] azonban a tudományos történetírásnak is új utakat szabtak. Ma egy olyan nézőpont, miszerint 'csak egyetlen salamisi csata van' – semmilyen történettudományi ág felől nézve nem lehet helytálló. A hadtörténetírásban ez a fordulat úgy jelentkezett, hogy világossá váltak a csaták történetét

[10] Uo.

[11] M. Halbwachs, *Das kollektive Gedächtnis*, Stuttgart 1967.

[12] J. Assmann, *A kulturális emlékezet*, Budapest 1999, 44. (németül: 1992[1])

[13] Idézi Assmann, uo.

[14] Az idézet forrása: uo., 44, 25.j. vö. P. Burke, 'Geschichte als soziales Gedächtnis', in: A. Assmann – D. Harth (szerk.), Mnemosyne. Formen und Funktionen der kulturellen Erinnerung, Fankfurt 1991, 289-304.

[15] Assmann, i.h. – ld. 14. j.

[16] Mint pl. az „oral history" a 20. század 60-as éveitől, elsősorban a modernkori történelem kutatásában, ám eredményei visszahatottak az ókortörténet módszereire is: ld. Burke, i.m. – ld. 14. j. – 291: „Selbst diejenigen unter den Geschichtswissenschaftlern, die ihre Arbeit früheren Perioden widmen, können etwas von der 'oral history'-Bewegung lernen, da diese die Aufmerksamkeit für die zahlreiche Textquellen eingebetteten mündlichen Zeugnisse und Überlieferungen geschärft hat."

egy szálra felfűző, ún. hivatalos vagy vezérkari történetírás korlátai, ahogy azt például a hadtörténész John Keegan, A csata arca c. könyve hitelesen megmutatta.
„A fegyveres harc éppoly bonyolult és sokarcú dolog, mint bármely más emberi tevékenység, sőt tekintettel a tétjére, még bonyolultabb és sokarcúbb is a legtöbbnél."[17]

De a dolgozat szemléleti alapjai közt van egy talán még a fentieknél is fontosabb különbségtétel: s ez prehistória és világtörténelem megkülönböztetése, abban az értelemben, ahogy Tatár György ír róla Pompeji és a Titanic c. kötetében:

„(...) a világtörténelem nem úgy jön létre, hogy a különböző történelmek (...) előbb-utóbb mind-mind összetalálkoznak egymással, hanem úgy, hogy a sok-sok történelem egyike világtörténelem, a történeti hagyományok egyike világtörténeti hagyomány, amivel a többi hagyomány – ki-ki a maga idejében, a maga idejének valamely pontján – összefüggésbe kerül. A világtörténelem tehát nem a többi történelem feje fölött lebegő mindent átfogó absztrakció, hanem a történeti valóságok egyike. (...) Ha a görög-római ókornak nem az össztörténeti, hanem a világtörténeti helyére kérdezünk, azon összefüggésen belüli helyére kérdezünk, amely összefüggés ezt az ókort az európai népek közös hagyományává tette, noha tisztán történeti értelemben sohasem volt e népek közös múltja. Az európai népeknek nem a története közös, hanem a világtörténete."[18]

„Az európai népek számára az ókor története nem saját (értsd: nemzeti) történetük, hanem a világtörténet egy fejezete: a saját magukhoz vezető út azon része, amelyen mások jártak. (...) Ez az ókorral való szellemi-kulturális összefüggés, ami az ókort Európa saját ókorává teszi (...)"[19]

Ez a világtörténeti összefüggés az, amelyben a salamisi csata történelmi erejű, történelmet író, gazdag szimbólummá válhatik – ám ha kívül kerül ezen: puszta prehistóriává válik, jelentőségét veszíti, egy lesz csupán az emberi történelem számos ütközete közül.

*

A dolgozatban a salamisi csata két és félezer éves emlékezetének legfontosabb korszakait tekintem át.
Elsőnek az ütközet emlékezettörténetének újkori korszakaival foglalkozom, s csak ezután az ókoriakkal.
Főként két megfontolásból választom ezt a sorrendet:
1) A Kr. e. 480-ban zajlott ütközet emlékezetének története nem mutatható be úgy, mint a 21. századig tartó töretlen fejlődés folyamata. Mert a választott kiindulópont nem egy abszolút értékben vett, az ókori

[17] J. Keegan, *A csata arca*, Budapest 2000, 64. (angolul: 1976[1]).

[18] Tatár Gy., ‚Hádész kapujában. Világtörténelem és európai klasszika-filológia', in: uő, *Pompeji és a Titanic*, Budapest 1993, 120-121.

[19] uő, 'Kommentár és történetírás', in: uő, *Pompeji és a Titanic*, Budapest 1993, 151.

forrásokból rekonstruált történeti valóság. A dolgozat választott feladata nem abban áll, hogy az ókori forrásokból rekonstruálható történeti valósághoz mérje az ütközet emlékezetének későbbi történetét.
A csata történeti rekonstrukciói – lévén hogy feladatuk az ókori elbeszélések értelmezése – ugyancsak az ütközet újkori emlékezettörténetéhez tartoznak. Mindez persze egyáltalán nem jelenti tudományos munkájuk értékének relativizálását, amelyben kénytelenek „összekapcsolni az analízist a narratívával – márpedig a történész valamennyi feladata közül ez a legnehezebb."[20] Csupán annyit, hogy a salamisi csata mint kulturális emlékezet és mint tudományos probléma az újkorban két külön módját (és egyben módszerét) jelenti annak, hogy felidézzék a régmúlt ütközetet.
2) A mai ókortudomány az érdeklődést a salamisi csata iránt (akármilyen előjellel) a szó szoros értelmében első kézből attól a korszaktól kapja, amely jelképesen szólva a lepantói csatával kezdődik. Akkor is, ha világtörténetként tekint rá, s akkor is, ha prehistóriává változtatja.

A csata ókori emlékezetének történetét korszakok szerint időben visszafelé tekintem át a régészeti feltárások mintájára, rétegről rétegre haladva.

A dolgozat ezen a módon olyan ívet rajzol meg, amely az ütközetnek az emlékezet szűrőjén átjutott és mérlegén megméretett újkori Salamis-képeitől és rekonstrukcióitól indul, és az ókor későbbi korszakain át a közvetlen visszhangot adó első nemzedék Salamis-képéhez érkezik el.

*

A dolgozat (részben jó meggyőződésből, részben az emlékezettörténet szempontjait követve) a szövegek mellett az emlékműveket, képeket, ünnepeket is szem előtt tartja, csak szöveges forrásokból nem írható meg, más szaktudományok pedig más módszereket igényelnek. Ebből szükségképpen egyenetlenségek adódnak a dolgozatban, mert nem egyformán vagyok jártas a különböző területeken és módszerekben. Fontosabbnak ítéltem azonban, hogy a dolgozat kereteit a téma jelölje ki, s nem a tudományszakok határai. S adódik ezáltal még egy módszertani probléma, hogy rendkívül különféle műfajok kerülnek egymás mellé a következő elemzésekben. Az emlékek eltérései sokszor műfaji sajátosságokkal is magyarázható különbségek, hiszen természetes, hogy – Kosztolányival szólva – 'az anyagszerűség változtatást parancsol' az alkotónak. Mégis, a műfaji sajátosságokból következő eltérések egyáltalán nem feltétlenül fedik el a valódi szemléletbeli különbséget, annál is inkább, mert a salamisi csata emlékeinek együttesére is igaz, más-más korszakban más és más műfaj az uralkodó.

[20] Keegan, i.m. – ld. 17. j. – 36.

Corpus fontium

Az elemzések alapjául a dolgozat végén közreadott Corpus fontium szolgál, amely saját gyűjtés eredménye. A forrásgyűjtemény öt részből áll:

- Monumenta,
- Festa,
- Inscriptiones,
- Imagines,
- Auctores.

Az anyaggyűjtés kiindulópontjának főként e két munka számít: G. Busolt, *Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaeroneia.* II: *Die ältere attische Geschichte und die Perserkriege*, Hildesheim 1967. (Nachdr. 1895[1]), 600-631. Überblick über die Quellen című fejezete[21] és W. Gauer, *Weihgeschenke aus den Perserkriegen*, Tübingen 1968. című könyve.[22] Ebből a kezdetből nőtt ki az itt közölt gyűjtés, amelyben a salamisi csatához kapcsolódó ókori emlékműveket, ünnepeket, feliratokat, képeket és szövegeket kutattam fel.[23] A forrásgyűjtés jórészét görög szövegek olvasásával végeztem.[24]

A dolgozat kereteit meghaladná a teljes forrásgyűjtemény kimerítő elemzése. A Monumena, Festa és Inscriptiones részeknek lehetőségeim szerint teljesebb körű feldolgozására törekedtem. A képekről és a szövegekről igyekeztem reprezentativ válogatást adni az elemzésekben.

A Corpus fontium bilingvis. Az ókori szövegek fordítását, ha van ilyen, mindig a közkézen forgó magyar műfordításban adom meg, a fordító nevének jelzésével. A legszükségesebbnek ítélt változtatásokat * jelöli. Ha a szövegnek nem volt elérhető magyar fordítása, azt saját fordításban adom meg. A fordító nevének jelzése nélküli részek mind saját fordításban szerepelnek. A Corpus fontium tételei folyamatos számozásúak 1. – 124.-ig. A dolgozat szövegében ezekkel a számokkal utalok tételeire. Rövid részleteket a Corpus fontiumból olykor a főszövegben és/vagy a lábjegyzetekben is közlök, a könnyebb átláthatóság kedvéért, vagy olyankor, ha a rövid részletet a Corpus fontiumtól eltérően saját fordításban adom meg. Minden egyéb ókori szöveghelyet csak a lábjegyzetekben adok meg. A Monumenta, Imagines és Inscriptiones részekhez tartozó képanyagot a csatolt táblákon közlöm.

---

[21] Busolt gyűjtése a 'Pauly-Wissowa nemzedék' legteljesebb listáját tartalmazza a Xerxés-hadjárat forrásairól; tartalmazta a következő tételekben közölt auktorok neveit utalásszerűen: 69. ; 70. ; 72. ; 73. ; 76. ; 82. ; 87. ; 96. ; 107. ; 117. ; és utalásszerűen a két feliratot: 4. ; 18.

[22] Gauer teljes áttekintést ad a perzsa háborúk fogadalmi ajándékairól és kiindulópontot jelentett olyan további csoportokhoz is, mint a tropaionok, a síremlékek, a kultuszalapítások és az ábrázolások. Gyűjtése tartalmazta a Corpus következő tételeit forrásaikkal: 6. – 16. ; 18. ; 21. – 23. ; 25. ; utalásszerűen: 1. ; 17. ; 19. ; 24. ; 27. ; 28. ; 36. – 40. .

[23] További fő támpontjaim, főként a tárgyi hagyatékhoz: Hausmann 1957; Wallace 1969; Raeck 1981; Hölscher 1984.

[24] A fő forrás: TLG® corpus (TLG E, 2000).

I rész

A salamisi csata emlékezete az újkorban

Az első fejezet tárgya a salamisi csata mint kulturális emlékezet az újkorban. A példák csupán szemelvényesek, ám reményeim szerint a legszemléletesebbek: a 'Perzsák' színrevitelei, európai Görögország-utazók útinaplóinak bejegyzései és az európai történelmi festészet két jellemző alkotása. Az első példák a lepantói csatától a philhellénizmus koráig, tehát 1571-től a 19. század első harmadáig mutatják be Salamis emlékének újkori fellángolását, az oszmán birodalom és Európa küzedelmének korából. Utána rövid exkurzusban hasonlítom össze a salamisi és a marathóni csata jelentőségét az európai emlékezetben. Ezután olyan alkalmakat mutatok be, amikor Salamis emléke nem oszmánok és európaiak küzdelmének kontextusában jelenik meg. Végül, a fejezet utolsó részében egy napjainkban fölmerült, a hagyományos 'philhellén' nézőponttal szemben álló új, perzsa szemszögű optika szempontjait, kérdésfelvetéseit és hatását ismertetem.

A második fejezet tárgya a salamisi csata mint tudományos probléma: a csata rekonstrukciói a tudományos történetírásban. Az elmúlt évszázad csatarekonstrukcióinak történetét tekintem át, mint az ütközet emlékezetének egyik fontos szeletét. Nem a csatát igyekszem rekonstruálni, hanem a rekonstrukcióit. A csatarekonstrukcióknak három lehetséges horizontját különböztetem meg ebben a fejezetben: a filológiai, a topográfiai és a katonai szempontot.

1. fejezet

A salamisi csata mint kollektív emlékezet: szemelvények az ütközet újkori történetéből

Lepanto után: A 'Perzsák' az újkori európai színpadon

1571. október 7-én a Szent Liga flottája Lepantónál (a város a korinthosi öböl bejáratánál fekszik, olaszul Lepanto, görög nevén Naupaktos, török nevén İnebahtı) legyőzte az oszmán sereget.[25] A Szent Liga flottáját a velencei köztársaság, a pápaság, a spanyol királyság (és csatolt részei: Nápoly, Szicília, Szardínia), a genovai köztársaság, a savoyai hercegség és a máltai lovagrend összesen 208 hajója alkotta. Főparancsnoka Don Juan d'Austria, II. Fülöp spanyol király féltestvére volt. Az oszmán flotta 230 hajóból állt. Élén Ali pasával, aki a csatában életét veszítette. Lepantónál már 1499-ben és 1500-ban is zajlott ütközet a velenceiek és az oszmánok között. (Az első zonchiói csata néven is ismert, ebben vetettek be először ágyúkat az újkori tengeri csaták történetében; a második pedig modoni csata néven). Mindkét alkalommal a törökök győztek, s ennek következtében könnyen hatalmukba kerítették a velenceiek görögországi erősségeit. Az 1571-es lepantói ütközet közvetlen előzménye, hogy az oszmánok elfoglalták Ciprust, ami addig velencei fennhatóság alatt állt.

A velenceiek 6 újonnan kifejlesztett, ágyúkkal jól felszerelt hadihajót is hoztak a csatába (galeazza), amelyek nagyban hozzájárultak a Liga győzelméhez. A csatában a törököknek csupán 30 hajójuk menekült meg, az összes többi a győztesek kezébe került. Harmincezer emberük életét veszítette, tizenötezer keresztény gályarab nyerte vissza szabadságát. (A Szent Liga flottája nyolcezer embert és 10 hadigályát veszített.)

A lepantói ütközet jelentőségét kétféleképpen ítélték meg.

A csata után Mehmed Sokollu nagyvezír ezeket a sorokat diktálta a konstantinápolyi velencei követnek:[26]

> „Mi, amikor elragadtuk tőletek a ciprusi királyságot, levágtuk az egyik karotokat. Ti, amikor legyőztétek flottánkat, csak a szakállunkat vágtátok le. A kar nem nő vissza, ám a szakáll csak annál dúsabb lesz."

A csata után az oszmánok már fél évvel helyreállították flottájukat (amelyben már 8 galeazza is volt), s a velenceiek 1573. március 7-én elismerték Ciprus török fennhatóságát, ami 1878-ig töretlen maradt. Majd 1574-ben az oszmánok Tuniszt is elfoglalták.

Egyrészt tehát a győzelemnek nem voltak azonnali stratégiai következményei. Másrészt viszont az ütközet mégiscsak gátat szabott az oszmánok további nyugati terjeszkedésének: a spanyolok, máltaiak és itáliaiak egymás között felosztották a Földközi-tenger medencéjének nyugati felét, ha a 19. század elejéig állandó volt is a fenyegetés az észak-afrikai oszmán vazallus államok felől.

---

[25] F. Braudel, *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában*, Budapest 1996, III 1156-1177.

[26] http://de.wikipedia.org/wiki/Seeschlacht_von_Lepanto és http://en.wikipedia.org/wiki/Lepanto

„De ha nemcsak arra figyelünk, ami Lepantót követte, hanem arra is, ami megelőzte, ez a győzelem véget vet a kiszolgáltatottságnak, a kereszténység valóságos kisebbrendűségi komplexusának és a nem kevésbé valóságos török fölénynek. A keresztény győzelem útját állta egy nagyon sötétnek ígérkező jövőnek. Ha Don Juan flottája elpusztul, ki tudja, mi történt volna. (...) Következett az ünnepségek rendkívüli sorozata – a kereszténység nem akart hinni a szerencséjének..." [27]

A velencei köztársaságban a lepantói csata napja az egyik legfontosabb állami ünnep lett. A velencei festő, Paolo Veronese (1528-1588) festményén[28] látszik az egyik nagy lépés abban az irányban, hogy Lepanto emléke mitikus erejű lesz: mint a csatáé, ami 'megmentette a nyugati keresztény világot'. Ebben a szellemben jelenik meg a lepantói csata majd napjainkban Cy Twombly amerikai absztrakt festő 12 nagy képből álló Lepanto c. ciklusán is.[29]

Ebben az összefüggésben válhatott Lepantó már a csata másnapján 'új Salamisszá'. Feljegyezték, hogy az oszmánok további nyugati terjeszkedésének gátat szabó lepantói ütközet ünneplésére Zakynthos szigetén, a várban olasz nyelven[30] színre vitték Aischylos Perzsák című tragédiáját. Az előadás annak is tanusága, hogy Salamis emlékének új aktualitása hívja életre a görög tragédia modern nyelvű előadásait. Ezzel a színrevitellel ugyanis Aischylos Perzsák c. drámája volt az első görög dráma, amelyet az újkorban európai színpadon felelevenítettek, 14 évvel a híres vicenzai Oidipus előtt, amelyet sokáig az első posztantik tragédiabemutatónak tartottak.[31] Ebben az előadásban a salamisi csata az újkori Európa sorsfordítóként értékelt tengeri ütközetének mitikus erejű antik mintájává válik. A lepantói csata utáni előadás arról tanuskodik, hogy a 16. század végén, a velenceiek számára, Salamis neve egyet jelentett a hódító túlerővel szembeni hősies helytállással, és a Nyugat megvédelmezésével. Azt mutatja, hogy az ókori görög történelem olyan szimbolikus színtere, mint Salamis, az európai népek számára fontos történelmi vonatkoztatási pontul szolgálhat.

---

[27] Braudel, i.m. – ld. 25. j – 1174.

[28] Paolo Veronese, A lepantói csata allegórája (1578-1583) Palazzo Ducale, Sala de Collegio, Velence (eredetileg a muranói Szent Péter mártír templom rózsafüzér-oltárának jobb oldalán volt. ld. Tatai E., Tengeri csaták. A festői látásmód Veronese, Turner és Kandinszkij művészetében, 2006 február 1 – 2006. március 15. Szépművészeti Múzeum, Budapest. http://en.wikipedia.org/wiki/Image:The_Battle_of_Lepanto_by_Paolo_Veronese.jpeg.

[29] http://www.mfah.org/main.asp?target=exhibition&par1=1&par2=1&par3=264
http://www.artbook.com/1880154706.html.

[30] Egy másik forrás szerint nemesifjak adták elő zakynthosi nyelvjárásban.
http://www.zakynthos4s.gr/content/view/178/134/lang,en/.

[31] B. Knös, *L'histoire de la littérature néo-grecque: la période jusqu'en 1821*, Uppsala 1962, 654; E. Hall (szerk.), *Aeschylus. Persians*, Warminster, 1996, 2, és 2, 8.j.

A philhellénizmus kora

Mint mikor a vasból ordítva kiront az oroszlán,
S Núbia erdeiről iszonyún emlékezik és dúl:
Így riad álmából az eloltott hajdani Hellász,
És Mahomet hadait tengerbe meríti örökre.
S íme, az ég kinyilék! százévek fedte porából
Felkele phoenixként maradékit védni Lykurgus,
S elszórt hamvaiból Marathon nagy bajnoki váltak.
Berzsenyi (1825)

Ez a Lepantónál kisarjadt mag terebélyesedik aztán nagy fává a philhellénizmus korában. Az ókori görög történelem olyan szimbolikus színterei, mint Marathón, Thermopylai és Salamis vagy mint Olympia és Delphoi, európai államok számára olyan erős vonatkoztatási pontokká váltak, hogy mint az emlékezet gyújtópontjai megteremtették a görög szabadságharc eszméjét. Nyugat-európaiak, az ókori görögség iránti rajongásuk hatására megalkották a görög nemzet ideáját: a görögöket, akik a bizánci birodalom utódaiként magukat 'Rhomioi'-nak (római) nevezték, újra helléneknek hívták.[32]

Philhellénizmusnak[33] szűkebb értelemben a görög szabadságharc idején (kitörése: 1821 március) a görögöket segítő, Európa-szerte fellángoló mozgalmat nevezik, amelynek során Európa önkéntesek ezreivel, harccal, pénzzel és írásokkal segítette a görögöket az oszmánok elleni harcukban. Előzményei azonban Konstantinápoly elestétől (1453) számíthatók; közvetlen előfutárait pedig azokban a művészekben és tudósokban látják, akik a 18. századtól egyre többen a török uralom alatt élő Görögországba utaztak, hogy felfedezzék görög földön Hellas emlékezetének tájait.

[32] P. Funke, 'Europäische lieux de mémoire oder lieux mémoires für Europa im antiken Griechenland?', in: *Jahrbuch für Europäische Geschichte* 1 (2000) 3-16. 'Bis heute ist die (neu)griechische Gedächtnislandschaft von einem tiefen Zwiespalt zwischen einer oft immer noch geradezu zwanghaften Rückbesinnung auf die antiken Wurzeln und einer fast völligen Ignoranz der eigenen mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Geshichte geprägt.'

[33] W. Barth – M. Kehrig-Korn, *Die Philhellenenzeit. Von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zur Ermordung Kapodistrias am 9. Oktober 1831*, München 1960.

A philhellénizmus korának előfutárai: Salamis görögországi utazók naplóiban

Szebb Hellasz orma tündököl
a hajnalkéken át,
s egy új folyó villantja föl
új Tempén bíborát,
s ifjú Cikládok alszanak
az árnyas mélyben hallgatag.
Shelley (Radnóti M.)

Salamis egyike volt az ókori görög történelem azon szimbolikus erejű színtereinek, ahová kezdettől fogva elzarándokoltak az európai utazók. Erről tanuskodnak a 18. század végétől megszaporodó útinaplók.[34]
A példák két angol, egy francia és egy német utazó tollából valók:

Nicholas Revett, angol festő és építész (1720-1804) és James Stuart építész (1713-1788) 1751-54 között beutazták Görögországot és rajzaikkal (elsősorban is az Akropolis antik épületeinek első tudományos igényű felmérésével), amelyek 1762 és 1769 között jelentek meg a brit ókorbarátok társasága, a 'Society of Dilettanti' támogatásával, felhívták a világ figyelmét az ókori Görögország emlékeire. Salamison járva ezt a feljegyzést írták útinaplójukba.

J. Stuart - N. Revett, *The Antiquities of Athens* I, London 1762. ix, para I,4.

> „Egy antik fehér márvány oszlop töredékei, amelyek Salamis egyik hegyfokán (Punto Barbaro) máig megmaradtak a szoros bejáratánál, ami elválasztja a szigetet Attika partjaitól – ezek valószínűleg annak a győzelmi emlékműnek a maradványai, amelyet a salamisi győzelemért állítottak. Ezek a töredékek még ma is jól észrevehetők Athénból, és sokkal inkább annak kellett lenniük, amíg még állt az oszlop. Annak a győzelemnek az emlékműve ez, ami megalapozta Görögország szabadságát, s amelyben az athéniak szerezték a legnagyobb dicsőséget; szükségképpen számukra lett a legfontosabb. Levonható az a következtetés, hogy azért erre a

[34] A teljesség igénye nélkül, időrendben: J. Stuart - N. Revett, *The Antiquities of Athens* I, London 1762; *Reisen in Griechenland unternommen aus Kosten der Gesellschaft der Dilettanti und beschreiben von Richard Chandler*, Leipzig 1777; J.C. Hobhouse, *A Journey through Albania, and other Provinces of Turkey in Europa and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810* London 1813 (Ő Byron útitársa); F.R. Chateaubriand, *Itinéraire de Paris à Jérusalem*, Paris 1811; W. Gell, *The Itinerary of Greece*, London 1827, 303; L. Ross, *Wanderungen in Griechenland im Gefolge des Königs Otto und der Königin Amalie. Mit besonderer Rücksicht auf Topographie und Geschichte* I, Halle 1851. vö. 26. (Forrás: Wallace 1969, 293-303, és L. Sguaitamatti, *DNP* 15, 2 (2002), s.v. Schlachtorte, 1074-1092. Az utazók leírásainak mint forráscsoportnak a jelentőségéhez l. még E. Wirbelauer, *ZPE* 141 (2002) 125-128, főleg 125, 1-2. j, további irodalommal.)

részére helyezték a szigetnek, ahol Athénból jól rá lehetett látni, hogy azt (mindig) láthassák legnagyobb megelégedésükre. Ez a feltétlezett szándék teljesen megfelel a helyzetnek, amit láttunk."

A salamisi naplóbejegyzés nem csupán a salamisi győzelemért emelt emlékmű első értékes forrása abból a korból, amikor még láthatók voltak töredékei, de az első lépések közé tartozik, amelyekkel nyugat-európaiak felkutatták az ókori görög emlékezet színtereit. Az egyik első pillanat, hogy megállnak annak a győzelemnek az emlékművénél 'ami megalapozta Görögország szabadságát', s felhívják rá a világ figyelmét. Az 1750-es években ennek a megemlékezésnek történelmi ereje van.

Reisen in Griechenland unternommen aus Kosten der Gesellschaft der Dilettanti und beschreiben von Richard Chandler, Leipzig 1777, 46. Kapitel, p. 286-7.

„Reggel a part mentén hajóztunk, elhaladtunk Szent Miklós, a halászok védőszentjének temploma előtt, és Kynosurára értünk. Érintettük Lipsokutalit, egy kis kopár szigetet, amit régen Psyttaleiának hívtak. Az a hit élt, hogy Pán jár ide. Pánnak nem voltak itt művész-alkotta szobrai, csak megmunkálatlan képmásai. Psyttaleiához közel van egy kis sziget, amit Atalanténak hívnak, és Pireus után egy másik, éppolyan sziklás és kopár. Kynosurán szálltam partra, és megvizsgáltam néhány romot, amelyek kövekből és igazi fehér márványtöredékekből álltak, miközben a csónakok megkerülték a hegyfokot. Aztán az öböl másik partjára mentünk, ahol a város romjai vannak. Salamison, írja Pausanias, van egy Diana-templom, és itt áll annak a győzelemnek az emlékműve, amit Themistoklés szerzett, és itt áll Kychreus szentélye. A tropaion valószínűleg egy oszlop volt, fegyverekkel díszítve. A Kynosurán látott maradványok, feltélelezhettük, ehhez az emlékműhöz tartoztak, és valószínűleg a barbárok (ahogy Görögország ellenségeit nevezték) vereségéről kapta nevét a Punto Barbaro, ahogy ma ezt a hegyfokot hívják. Szent Miklós temploma talán azon a helyen áll ma, ahol hajdan Kychreus szentélye állt. A kígyó, ami a perzsákkal vívott csatában jelent meg az athéniak hajóján, Apollo jóslata szerint ez a hérós volt."

Chandler bejárja a szigetet, kezében Pausaniasszal (Pan szobrai, Artemis-templom, tropaion, Kychreus-szentély) és Strabónnal (Psyttaleia, másik kis sziget, Atalanté). Leírása az első alkalom arra, hogy egy utazó a csata fontos helyszíneit azonosítja, és a sok vitát megért azonosítások esetében a ma helytállónak tartott megoldásokat adja. A Punto Barbaro elnevezést a perzsa háborúk emlékére vezeti vissza, amúgy onomasztikailag helytelenül, mégis mutatva, mi is vezette igazában a brit Society of Dilettanti társaság tagját Salamisra.

A filozófus François René Chateaubriand a 18. század végén járta be Hellast és a Szentföldet. Úti élményeiről filozófiai-politikai elmélkedésekkel gazdagon teleszőtt, 1811-ben megjelent naplójába ezt a bejegyzést írja az eleusisi tengerpartról a salamisi szorosba tekintve:

F.R. Chateaubriand, *Itinéraire de Paris à Jérusalem*, Paris 1811, I 161-2.

> „Ez a hely volt tanuja a legnagyobb erőfeszítésnek, amit valaha is a szabadság ügyéért tettek az emberek! Salamis szigete nem őrizte meg régi nevét, írja Fauvel visszaemlékezéseiben; Themistoklés nevével együtt elfeledték. Mesélte, hogy Ioannis pópánál volt a szállása, aki, mondta, nem volt olyan tudatlan, mint hívei. Tudta ugyanis, hogy a szigetet egykor Salamisnak hívták, s ezt apjától tanulta. Szomorú és szégyen, hogy a görögök ennyire közömbösek saját hazájuk iránt. De nemcsak hazájuk története nem érdekli őket, szinte semmi belőle. Elmentem egy kis időre a parton oda, ahol a tenger Themistoklés sírját mossa, legalábbis minden valószínűség szerint. Én voltam akkor az egyetlen Görögországban, aki emlékezett erre a nagy emberre."

E gondolatokkal Chateaubriand naplója jól rávilágít a görög szabadságharc eszméjének nyugat-európai születésére.

Ludwig Ross 19. századi német archaeológus, aki már a görög szabadságharc után, az Oszmán Birodalomtól függetlenné vált Görögország első királyának, a Wittelsbach házból való bajor Ottónak a felkérésére lett Görögország régészeti felügyelője, 1839-ben írt (és 1851-ben megjelent) naplójában így ír Salamisról:

L. Ross, *Wanderungen in Griechenland* I, Halle 1851 (anno 1839), 140.

> „Itt zajlott az a világtörténelmi ütközet, amely eldöntötte az ókori Görögország sorsát. Itt, az attikai parton, az Aigaleós hegy lejtőjén állt Xerxés trónszéke, mert innen óhajtotta volna a nagykirály végignézni roppant flottájának győzelmét a görögök kis csapata fölött, de csak menthetetlen vereségének és szégyenletes futásának lehetett szemtanuja. (...) A görögöknek pusztán a kétségbeesett ellenállása – mert ők saját népük megmaradásáért küzdöttek! – elegendő volt ahhoz, hogy megsemmisítse büszke terveit. A görögök perzsák elleni szabadságharca elkeserítően hasonlít a németek Napoleon ellen vívott szabadságharcához. A kívülről fenyegető veszély itt is, ahogy ott, egy szempillantás alatt lobbantotta fel a nemzeti egység tudatát, minden érzést megmozgatva, s a szükség kikényszerítette az összetartást, nagy lépést téve ezáltal a közös haza (...) kialakításáért. Egyének és államok egyszerre hozták elragadtatott fellelkesültségükben a legnagyobb és legnemesebb áldozatot a köz javáért."

Aligha meglepő, hogy Salamist Chateaubriand a francia forradalom után a szabadság, Ross pedig, a német egyesítés előestéjén főként a nemzeti összefogás diadalaként ünnepli.

Az 'európai'-nak nevezett philhellén mozgalom valóban Európa-szerte fellángoló mozgalom volt, ám mégis nemzetenként bontakozott ki, s nemzetenként más és más jegyeket viselt magán (olykor egymás ellenében is).
Példaértékű ebből a szempontból, ahogyan a nyugat-európaiak megkezdték a nagy archaeológiai ásatásaikat Görögországban.[35] Az archaeológusok az emlékezet új színtereit teremtették meg, azáltal hogy felfedezték azokat. 'Sinnsuche und Sinngebung standen dabei in einem untrennbaren ...Bedingungsgefüge.'

A nagy szentélyek és művészeti központok első feltárásaival[36] közel egyidőben a perzsa háborús csatatereken is megkezdtek feltárásokat. Marathónnál a tumuluson H. Schliemann végzett ásatást 1884-ben, s a 192 athéni síremlékét ismerte fel benne.[37] A nagy feltárást 1890/91-ben V. Stais végezte a 'Marathónomachoi' tymbosán.[38]

Ugyanabban az évben, amikor Schliemann ásatást kezdett Marathónnál, Salamisnál is történt egy kísérlet:[39] Az Athéni Régészeti Társaság a salamisi szorost választotta színhelyül első vízalatti régészeti terepszemléjéhez. A társaság titkára ezekkel a szavakkal zárta értékelését: „The survey, however was a complete failure, with expenses amounting to 1548.50 drachmas." Mégis, az évkönyvbejegyzések felderítője így méltatta a vállalkozást: „The fascinating insight which Tsoundas demonstrates in the report allows us a glimpse of the beginnings of underwater archaeology at the worthy site of the Battle of Salamis."[40]

[35] Funke, i.m. – ld. 32. j. – 8; vö. S. L. Marchand, *Down from Olympus. Archaeology and Philhellenism in Germany, 1750-1970*, Princeton 1996.

[36] pl. Olympia,1875-1881, német régészek ásatása (E. Curtius és F. Adler); Delphoi: 1892-1903 francia ásatás.

[37] H. Schliemann, 'Das sogenannte Grab der 192 Athener in Marathon', *ZEthnol* 16 (1884) 85-88.

[38] V. Stais, 'O tymbos ton Marathonomachon', *AD* 1890, 123-132, D t; uő, 'O en Marathoni tymbos', *MDAI* (A) 1893, 46-63, II-V t. Salamison ugyanebben az időben szintén felmerült a gondolat, hogy a régi Salamis-város temetőjéhez közel, a tengerparton álló Magulát esetleg a salamisi csatában elesettek sírjával azonosítsák, ám ennek itt sokáig nem volt folytatása, ld. A. Milchhöfer, *Text zu Curtius und Kaupert*, Karten von Attika, II; VII, 1883-95. Ld p. 88.

[39] A. Catsambis, 'Before Antikythera: the First Underwater Archaeological Survey in Greece', in: *The International Journal of Nautical Archaeology* 35 (2006) 104-107.

[40] Uo, 104.

Exkurzus: Marathón és Salamis emlékezetének különbsége

Nem sokaság, hanem
Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat.
Ez tette Rómát föld urává,
Ez Marathont s Budavárt hiressé.
Berzsenyi (1807)

Meg kell itt állni azonban egy kérdésnél: mi Salamis saját szerepe a perzsa háborús csaták között ebben az olykor (mint a görög szabadságharc idején) valóban történelmet alakító emlékezetben? Marathón, Thermopylai és Salamis, vagy Marathón, Salamis, Plataiai triásza mellett a nevek persze sokszor említtetnek együtt vagy különféle párosításokban is. Gyakran az egész perzsa háborúkról beszélnek (totum pro partibus), vagy ennek megfelelően egyetlen ütközetről, de nem sajátosságaiban, hanem pars pro toto. Mégis érdekes a kérdés, mi a saját története Salamis emlékének. Úgy tűnik, mintha Salamis Marathón mögött gyakran háttérbe szorulna.

Az a tűz, ami Berzsenyinél Marathón emlékét övezi (ahogy a fentebb – p. 10. – idézett, Új Görögország c. versben),[41] Európa-szerte szinte törvényszerűen a Marathón-mitosz sajátja. Salamis fénye mintha halványabban ragyogna.

S Marathón a többihez képest paradigmatikus jelentőségében is elöljár, mint itt Berzsenyinél is, pl. J. Stuart Mill (1806-1873) sokat idézett mondatában:

> 'A marathóni csata még az angol történelemben is sokkal fontosabb, mint akár a hastingsi. Ha azon a napon máshogyan alakulnak a dolgok, a britek és szászok máig is csak vadásznának és gyűjtögetnének.'[42]

S a marathóni csata emlékének van egy olyan 'epiphániája' a modern kulturális emlékezetben, mint a marathóni futás, amely történetének mitikus erejű, megrendítő ünnepi pillanatain túl – amikor az olasz

---

[41] Gyakran áll viszont párban Marathón és Thermopylai. Mint a Berzsenyi-versben is (p. 7.), ld. Andreas Kalvos görög költő (1792-1869) versét: Ωδή Δεύτερη. Εις Δόξαν, 55-60:

Περίφημοι ψυχαί
τριακοσίων λακώνων,
ψυχαί αίπου εδοξάσατε
τον Ασωπόν και τ᾽ άλσος
του Μαραθώνος·

[42] J.M. Robson (szerk.), *Collected Works of J.S. Mill*, XI (1978), 273, idézi Flashar, i.m. – ld. 1. j. – 75: „The battle of Marathon, even as an event in English history, is more important than the battle of Hastings. If the issue of that day had been different, the Britons and the Saxons might still have been wandering in the woods."

Pietro Durando 1909-ben röviddel a cél előtt összeesett, az egyik bíró támogatta oda, hogy átszakíthassa a célszalagot, ezért kizárták a versenyből; vagy amikor a koreai Kitei Sonnak 1936-ban Berlinben, mint megszállt ország polgárának, japánként kellett a dobogóra állnia; amikor a cseh Emil Zatopek 5000 és 10000 méteres aranyérme után első marathóni futásán is győzött, vagy amikor az „etióp oroszlán" futott, Abebe Bikila, az egyetlen, aki olympiai győzelmét megismételte (1960 és 1964)[43] – mára tömegmozgalom lett. A legtöbb európai nyelvben a 'marathóni' egyszerűen a végtelenül hosszú szinonimája. (A pécsváradi Marathón-kenyérről nem is szólva...) Salamis emléke sokkal inkább megmaradt ritka ünnepi pillanatokra.

[43] A példák H.-J. Gehrke tanulmányából valók, i.m. – ld. 1. j. – 28.

Salamis emléke további küzdelmek jelképeként

Salamis újkori emléke nem korlátozódik a philhellénizmus, a görög szabadságharc és a Nyugat eszméjére (mint ez már Ross idézetéből is látszott), mégis itt jelenik meg a legnagyobb erővel.

Ezen a körön kívül Salamis emléke leginkább a főmű, a 'Perzsák' különleges pillanatokhoz köthető elődásaihoz kapcsolódik. A következő felsorolás E. Hall gyűjtésén alapul.[44]

Egy 17. századi angol színháztudományi mű szerint az előadásban a színt a Nagy Armada pusztulásának hírét vevő spanyol királyi udvarba kell helyezni.[45]

Jóval később, Gilbert Murray, abból a meggyőződésből, hogy megfelelő kontextusba helyezve a darab valóságos politikai bomba: 1905-ben egyik Yeatsnak írott levelében javasolta, hogy adják elő az Abbey Theatre-ben, Dublinban az ír felkelés elindítására.[46] Yeats a darabban az ír republikánus ellenállás jelképét csodálta.[47]

A drámát aztán a világháború kezdetén 1939-ben Angliában Gilbert Murray fordításában rádióadásban sugározták.[48]

De horribile dictu a nácizmus idején Németországban is bemutatták, 1942-ben Göttingenben.

Híres előadásai voltak az NDK-ban, Matthias Braun rendezésében, a koreai és vietnami háború elleni tiltakozásul 1961 és 1969 között négyszer is játszották. (Utolsó színrevitelekor Drezdában katonákból álló közönség előtt mutatták be a darabot, a hírnökjelenet alatt katonai gyakorlatot rendezve a színen.)

Hasonló szellemben született egy rövidéletű broadway-i produkció is.

A Berliner Ensemble 1983-ban adta elő Andreas Spätauf merész szleng-fordítását. A perzsa udvar bemutatásában a 'dekadens nyugati militarizmusról' festett képet: Atossa koktélruhában, Dareios villogós öltönyben, Xerxés pedig khaki egyenruhában.

Csupa olyan előadás, amelyekben látszik, hogy Salamis a Nyugat emlékezetében nem szükségképpen Kelet és Nyugat küzdelmének allegóriája, sőt lehet kifejezetten nyugatellenes is. Különböző háborús pillanatokban hazafias érzésekre ható, harcra buzdító erő. A második világháború után viszont inkább épp ellenkezőleg: annak is lehet a jelképe, amit Hérodotos úgy fogalmazott meg, hogy a háború rosszabb, mint a béke; abban az apák temetik el fiaikat.

---

[44] A dráma további adaptációiról ld. Hall, i.m. – ld. 31. j.

[45] Hall, i.m. – ld. 31. j – 2, 8. j; ld. T. Rymer, *A Short View of Tragedy, Its Original, Excellency, and Corruption* 1693, 11-17.

[46] Hall, i.m. – ld. 31. j. – 9. j; D.R. Clark - J.B. McGuire (szerk.), *W.B. Yeats: The Writing of Sophocles' King Oedipus*, Philadelphia 1989.

[47] Ld. uo: „It was men, not the banks of oars / that swam upon the many-headed foam at Salamis' who 'put down / All Asiatic vague immensities."

[48] Hall, i.m. – ld. 31. j. – 2, 10. j; ld. F. West, *Gilbert Murray: A Life*, London – Canberra 1984, 216.

A salamisi csata festményeken

A 19. századi történelmi festészet két alkotása is szemlélteti, hogyan volt a salamisi csata Európa számára nagy erejű szimbolikus vonatkoztatási pont.

W. v. Kaulbach, Die Seeschlacht von Salamis (1858) – Bayerische Staatsgemäldesammlungen[49]

A kép (ld. 1. t, 1. k.) egyike a számos előmunkálatnak a müncheni Maximilianeumban, (a II. Miksa által jövendő diplomaták számára alapított kollégiumban)[50] látható kolosszális falfestményhez. A Maximilianeum építésekor (1850-1874) terveztek egy a nagyközönség számára is látogatható történelmi képcsarnokot. Ebben a galériában a világtörténelem fő pillanatait kívánták felsorakoztatni. A Maximilianeum történelmi képcsarnoka elkészültekor 32 festményből állt:[51] a sorozat epizódszerű, esetleges válogatásnak tűnik, főleg Kaulbachnak a berlini Neues Museum lépcsőházában látható sorozatával összevetve, amely a világtörténelmet hat képben, Európa és Ázsia összetűzéseként mutatta be.[52] Az építész Leo v. Klenze 1857-ben kötött szerződést W.v.Kaulbach festővel, a történelmi képcsarnok számára készítendő két kolosszális festményről. A két megbeszélt téma eredetileg a következő volt: a 'salamisi csata' és 'Nagy Sándor Babylónban.' Anyagi megfontolásokból[53] végül csak az egyik kép elkészülte mellett döntöttek: s ez a salamisi ütközeté lett.

A salamisi csata festménye az egyetlen képbe sűrített csatajelenetet mutatja az ütközet emlékezetének fő szereplőivel. A képen baloldalt Xerxés trónszéke, körülötte szolgák, középütt a görög parancsnoki hajó, rajta Themistoklés, mögötte a pajzzsal és dárdával harcoló Aischylos. Az előtérben Psyttaleia szigete, rajta, a jobb sarokban kardját emelő Aristeidés, tőle jobbra az ifjú Sophoklés hárfával. Xerxés trónja előtt a habokból felmerülő Poseidón, a kép jobb szélén pedig a görögök segítségére siető Aiakidák.
A képnek egyáltalán nincs ókori mintája, a salamisi csatának nincs ismert ókori ikonográfiája. Ókori irodalmi mintája viszont van: a festmény aprólékosan adja vissza Hérodotos csataleírásának fő elemeit.[54] Ám jól láthatóan nem csupán Hérodotos alapján készült: a képen ott szerepel Aischylos és Sophoklés is.

[49] W. v. Kaulbach, Die Seeschlacht von Salamis (1858), Bayerische Staatsgemäldesammlungen. ld. B. Eschenburg et alii, Spätromantik und Realismus. Vollständiger Katalog, Bayerische Staatsgemäldesammlungen, Neue Pinakothek, München 1984, 244-6.

[50] II. Miksa alapította kollégium jövendő diplomatáknak (15 éves kortól hat éven át, maximum száz diák számára). H. Glaser, 'Die Historischen Galerien Maximilians II. von Bayern', in: W. Nerdinger, Zwischen Glaspalast und Maximilianeum: Architektur in Bayern zur Zeit Maximilians II. 1848-1864, München 1997, 29-45.),

[51] Négy ezek közül bibliai tárgyú, nyolc klasszikus ókori témájú (a piramisok építése, Belsazár, Salamis, az olympiai játékok, a susai menyegző, Karthago elfoglalása, a teutoburgi csata, Róma aranykora); kilenc középkori témájú, hét újkori európai, egy újvilági.) Ld. uo, 37.

[52] Uo, vö. http://de.wikipedia.org/wiki/Neues_Museum_(Berlin)#_note-St.C3.BCler_3

[53] A festő 35000 guldent kért. II. Miksa a következőképp reagált: „Möchte ich mir doch die Haare ausraufen, wenn ich bedenke, wie teuer ich das Bild bezahlen muss."

[54] Mint ld. Eschenburg, i.m. – ld. 49. j. – 245.

Ez nyilvánvalóan mutatja annak a klasszicizáló hagyománynak az ismeretét, amely a salamisi csatában a tragikus triász tagjainak életét egymással összekötő szimbolikus eseményt lát. De még jóval többet is mutat ennél: a kép a salamisi csatát úgy mutatja be, mint azt az eseményt, amely lehetővé tette a klasszikus görög kultúra kibontakozását. (vö. p. 20.)

Fernand Cormon, Les vainqeurs de Salamine, Rouen, Musée des Beaus-Arts

Cormon festménye[55] (ld. 1. t, 2. k.) a salamisi csata bemutatásának egészen más módját választja: a képen győztes harcosok és az őket fogadó nők találkozása látható a tengerparton. A kép jobb sarkában hajó tatjának részlete, a férfiak pajzzsal, dárdával, páncélban, egy lovas is feltűnik köztük.

A győztesen hazatérő salamisi harcosokat bemutató képnek szintén nincs ókori ikonográfiai előzménye, s a jelenetnek ókori irodalmi mintája sincsen. A győztes harcosokat fogadó nők ábrázolásával a kép ráadásul éppen ellenpontját jelenti a görög művészet 5. századi képeinek, amelyek diadalmas hazatérés helyett a szeretteitől búcsúzó harcba-halálba induló katona alakját mintázzák. (Ld. p. 123-125.)

Kaulbach képével szemben Cormon festménye nem a görög források aprólékos ismeretében és a görög hagyomány iránti elkötelezett odafigyeléssel készült. Annyit mégis jól mutat, hogy a francia festmény is, J. Stuart Mill mondatához hasonlóan (ld. p. 15.), úgy tekint Salamis győzeteseire, mint akik a szabadságot megalapozták.

A két kép talán a legszemléletesebben mutatja, hogy Salamis európai nemzetek számára a saját magukhoz vezető útnak egy állomása, amelyen még mások jártak (vö. p. 4. és 4, 19. j.), s amelyet ki-ki 'a saját maga képére' igyekezett formálni.

[55] Ld. Saur 21, München-Leipzig 1999, s.v. F. Cormon, 214-216.

Egy új optika, amely a philhellén nézőponttól elhatárolódik

A görög írók hatásától lenyűgözött, a salamisi csatában a szabadságot és a nemzeti összefogást észrevevő 'philhellén' szemlélet mellett a 20. század utolsó negyedében „kinőtte magát" egy ettől élesen különböző, másik nézőpont.[56]

Annak érzékeltetésére, mivel szemben is lép fel ez az új irányzat, egyetlen példát idézek, egy a 20. század közepén megjelent német kézikönyvből,[57] a mértékadó *Handbuch der Altertumswissenschaft* sorozatból, amely évtizedekre kijelölte azt a tudást, ami pl. a német tankönyvekbe is került:

> „A perzsák feletti görög győzelem világtörténelmi perspektívái félreismerhetetlenek. Azáltal, hogy a görögök visszaverték a Kelet támadását, (...) célt és irányt szabtak a Nyugat politikai és kulturális fejlődésének. Európa - mint eszme és mint valóság csak a görögök győztes szabadságharca révén születhetett meg. Azok az értékek, amelyekért egykor a görögök életüket adták, ma is a legfőbb értékei a nyugati emberiségnek. Hogy a görög kultúra olyan teljesítményeket érhetett el a képzőművészetben, a drámában és a történetírásban, amelyeket a Nyugat elérhetetlen, klasszikus mintáiként csodál – azt Európa Salamis és Plataiai harcosainak köszönheti. A görögök megvédték a nyugati embernek nemcsak a politikai szabadságát, de a szellemi függetlenségét is – és ha mi ma gondolkodó, szabad embernek érezhetjük magunkat, annak ők teremtették meg a feltételeit."

Az ezzel szemben megfogalmazódó új nézőpont napjaink Achaemenida-kutatásának eredményein alapszik, és a görög szempontú szemlélettel kapcsolatban főként három területre világít rá:

- nem irányul méltó figyelem a keleti forrásokra,
- a görög forrásokat sokszor kontextus nélkül vizsgálják,
- a szöveges források aránytalan elsőbbséget élveznek a tárgyi emlékekkel szemben.[58]

---

[56] H. Sancisci-Weerdenburg - A. Kuhrt (szerk.), *Achaemenid History* I-VIII. Proceedings of the Achaemenid History Workshops 1983-1991 (1987-1994); P. Briant, *Histoire de l'empire Perse. De Cyrus à Alexandre*, 1996, 531-585; St. R. Hauser, ‚Greek in subject and style, but a little distorted': Zum Verhältnis von Orient und Okzident in der Altertumswissenschaft, in: St. Altekamp et alii (szerk.), *Posthumanistische Klassische Archäologie. Historizität und Wissenschaftlichkeit von Interessen und Methoden. Kolloquium Berlin 1999*, München, 83-104; T. Cuyler Young, Jr., *IranAnt* 15 (1980) 213-239; egy radikálisan szélső – M. Bernal, *Black Athena. The Afroasiatic Roots of Classical Civilisation I: The Fabrication of Ancient Greece 1785-1985*, London 1987 című munkájának nézőpontjához hasonló – álláspontból, ld. A. M. Badi', *Les Grecs et les Barbares. L'autre face de l' histoire. I: Une erreur de l' Histoire*, Ascona – Paris 1990[3]. (1963[1]); uő, *Les Grecs et les Barbares. L'autre face de l' histoire. II: Deux mondes complémentaires*, Ascona-Paris 1990[2]. (1966[1]); uő, *Les Grecs et les Barbares. L'autre face de l' histoire. III: Suse contre Athènes*, Ascona-Paris 1990[2]. (1968[1]); uő, *Les Grecs et les Barbares. L'autre face de l' histoire. IV: Salamine et Platées*, Lausanne 1975.

[57] H. Bengston, *Griechische Geschichte: von den Anfängen bis in die römische Kaiserzeit*, 1955, 164-5.

[58] Hauser, i.m. – ld. 56. j. – 91-92; 97.

A perzsa háborúkat perzsa perspektívából tekintő nézőpont – címszavakban összefoglalva – a következő felvetéseken alapul:

- Az Achaemenida birodalom valójában egy soknyelvű, helyi hagyományokat magába olvasztó társadalmi rendszer volt, és nem pedig 'keleti despotizmus'.[59]
- A kisázsiai görögök példája mutatja, hogy a perzsa uralom nem akadályozta a klasszikus görög kultúra kibontakozását.[60]
- A görög városok szabadságának záloga valójában az Achaemenida-birodalom fenyegető árnyéka volt. A görög polisok szövetségesül hívhatták a perzsákat, s így megakadályozták, hogy egyikük a többi „feje fölé nőhessen".[61]
- Csak a görög források lenyűgöző hatása alól való felszabadulás teszi világossá: a perzsa háborúk esetében Kelet és Nyugat világméretű összeütközése helyett az Achaemenida-birodalom perifériáján történt, a hangoztatottnál jóval jelentéktelenebb konfliktusról van szó.[62]
- A görögök rengeteget tanultak a perzsáktól, a velük való találkozás igazi hatása nem a szabadság megvédése, hanem a gazdagság iránti vágy felébredése volt.[63]

Ezen a ponton (főleg a legutóbbi két felvetés kommentárjaként) azonban élesen meg kell különböztetni ténytörténetet és emlékezettörténetet, nehogy az emlékezettörténet az emlékezet kritikájává váljon, s a tények tagadásává. A tényt, hogy a görög világ, s nyomdokain a Nyugat emlékezetében a perzsa háborúk már első pillanattól a szabadságot is jelentették, az emlékezettörténet felderítheti ugyan, ám az emlékezet kritikája nem tudja meghazudtolni. És másik oldalról, ha az Achaemenida birodalom szempontjából a konfliktus jóval jelentéktelenebb is, mint a görögök szemével nézve, azért a nagykirály maga személyesen

[59] Uo, 92 és 92, 42. j; P. Briant, ‚Pouvoir central et polycentrisme culturel dans l' Empire Achemenide. Quelques réflexions et suggestions', in: H. Sancisci-Weerdenburg (szerk.), *Achaemenid History I: Sources, Structures and Synthesis. Proceedings of the Groningen 1983 Achaemenid History Workshop*, Leiden 1987.

[60] Badi, i.m. – ld. 56. j. – I 12.

[61] Badi, i.m. – ld. 56. j. – IV 18.

[62] Hauser, i.h. – ld. 56. j.

[63] Badi, i.m. – ld. 56. j. – IV 169-170: „(...) il (sc. Justin) a très bien vu et compris quelle a été pour la civilisation hellénique la vrai conséquence de Salamine et, surtout, de la bataille de Platées, qui fut, plus que celle de Salamine, le vrai aboutissement de l'expédition de Xerxès, et de la résistance que celle-ci suscita en Grèce. Et cette conséquence, c'est la découverte de l'attrait du mode de vie des Perses et son inévitable corollaire: la soif de l'or, l'amour des richesses. Un amour qui se manifeste déjà, le lendemain de Salamine, dans le partage des butins de guerre et dans les exactions dont se rend coupable, vis-à-vis des habitants des îles grecques, Thémistocle; un amour qui s' amplifie et fait perdre le tête, après Platées, au héros spartiate de cette bataille, Pausanias; un amour qui se concrétise dans la statue en ivoire et or (chryséléphantine) d' Athéna, par Phidias, sous Périclès (...)"

volt ott a hadjáratban, amire egyik feliratában is utalni látszik.[64] És persze, a görögök csodálták a Kelet kincseit, ám ehhez nem kellettek a perzsa háborúk.[65] Elegendő volt, jelképesen szólva, ha Kroisos elküldte fogadalmi ajándékát Delphoiba, vagy végigvezette Solónt palotájában.

A kérdés úgy tevődik fel tehát: világtörténelmi jelentőségű-e a salamisi ütközet? A két nézet – a saját maga igazával – kibékíthetetlennek látszik. Hogy miben is áll igazi különbségük, jóval tágabb összefüggésben kell tekinteni. Tatár György, *Hádész kapujában* c. tanulmányát idézve: [66]

„Az európai kultúra, amikor a Bibliát tette alapkönyvévé, történelemképébe egy olyan tagolást vitt, amelyben a görögök, rómaiak és zsidók örök szimbolikus vonatkoztatási pontokká váltak."

Az antikvitásnak tehát nem pusztán kulturális: világtörténeti a jelentősége. Innen nézve világos:

„A görög-perzsa háborúknak világtörténelmi, vagyis egyetemes mondanivalója csak görög oldal felől nézve van, perzsa nézőpontból a sikertelen hadjáratok egyikéről van szó. (...) A perzsa birodalmat ez a veresége (...) hozza világtörténelmi összefüggésbe – Európa számára."

Európa népei számára a görög oldal felől nézve Salamis közös világtörténetük része, perzsa oldalról nézve, említett világtörténelmi összefüggésén kívül kerülve: puszta 'prehistória'.

„A mi ókorunkat a továbbra is múló idő semmilyen hatalma nem változtathatja prehistóriává, kivéve ha mi magunk elhagyjuk azt a nézőteret, ahonnan a világtörténelmet egykor megpillantottuk..."

Az új optika perzsa nézőpontjából az ütközetnek nincs jelentősége, nincs egyetemes mondanivalója. A perzsa perspektíva kiszabadította az Achaemenida-történet kutatását, jelképesen szólva 'Hérodotos bűvöletéből': a görög-perzsa összeütközés nézőpontjába szorító szemléletből. Az 'Achaemenid History' elnevezésű holland vezetésű nemzetközi műhely[67] óriási eredményeket ért el ezen a téren, rávilágítva arra, hogy torzító a görög-perzsa háborúkon keresztül vizsgálni a perzsa történelmet. Ezzel azonban nem érvényteleníti, sőt inkább megerősíti azt az állítást, hogy a görög történelmet viszont egyenesen lehetetlen nem Salamis felől nézni.[68]

Fontos hangsúlyozni azonban, hogy a perzsa nézőpont megadta az európai kultúrtörténet számára a megelevenítő külső szempontot, ami lehetővé teszi, hogy felfedje saját történelmi emlékezetének rejtett szándékait, csak kívülről nézve észrevehető mozgató erőit.

---

[64] Harmatta J. (szerk.), *Ókori keleti történeti chrestomathia*, Budapest 2003², 337-8: Xerxés daiva-felirata. Töttösy Cs. ford. ld. 35.

[65] A felvetésért H.-J. Gehrkének tartozom köszönettel.

[66] Tatár Gy., i.m. – ld. 6. j. – 123; 120; 124.

[67] i.m. – ld. 56. j.

[68] A. Kuhrt – H. Sancisi-Weerdenburg, ‚Introduction', in: uők (szerk.), *The Greek Sources: Proceedings of the Groningen 1984. Achaemenid History Workshop*, Leiden 1987.

A philhellénizmussal szemben felvethető szempontok egyik felvetőjének előadását egy konferencián[69] a következő szavakkal nyugtázta az elnök: köszönöm ezt az igazi *humanista* pátosszal tartott előadást – a *humanizmus* ellenében. A válasz így hangzott: igen, én is a *humanista gimnázium* gyermeke vagyok.

Az új optika tehát, amely a philhellén szemponttal szemben kialakul, végső soron szintén Európa szüleménye – ugyanabból a szellemből sarjad, mint amikor európaiak a II. világháború után megtanulnak pl. olyan világtérképeket rajzolni, amelyek nem Jeruzsálem-Athén-Róma horizontból készülnek.[70]

[69] Hauser, i.m. – ld. 56. j. – 101.

[70] Fischer F., *A megosztott világ*, Budapest – Pécs 2001[4].

2. fejezet

A csatarekonstrukciók története

A tudományos történetírás, amikor a csata eseménytörténetét próbálja rekonstruálni, nem tesz (nem tehet) mást, mint hogy a csata menetét elbeszélő ókori szövegeket értelmezi. Ennek oka, hogy a két és félezer évvel ezelőtti ütközetről egyéb lehetőségek, például búvárrégészeti feltárások híján[71] a csatarekonstrukciók készítője számára az egyetlen támpontot az ókori csataleírások jelentik. A rekonstrukciók a legnagyobb mértékben rá vannak utalva a csataleírások szövegeinek értelmezésére.

A kérdéshez azonban hozzátartozik a fordítottja is: a salamisi csata ókori leírásai Aischylosszal és Hérodotosszal az élen, évezredek óta a leggyakrabban olvasott görög szövegek közé tartoznak; a csataleírásokat értelmeznie kellett mindenkinek, aki csak ezeket a szövegeket olvasta, érteni és magyarázni akarta. A csatarekonstrukció alapkérdéseiről tehát a szövegek kommentátorainak is szükségképpen gondolniuk kellett valamit, nem csak azoknak, akik a salamisi csatát akarták rekonstruálni. Szerencsés esetekben ez a kétfajta tudás találkozhatik – a csatarekonstrukcióknak azonban így is többféle módja lehet. Érdemesnek tartom hármas osztályozás szerint vizsgálni őket. Az elsőt filológiai, a másodikat topográfiai, a harmadikat katonai horizontnak nevezem. A feladat mindhárom esetben azonos: a csataleírások szövegének értelmezése, de egyaránt lehet írni róluk a filológus, a topográfus-régész vagy a katona szemével.

A filológiai horizont számára a szövegek kiegészítik és értelmezik egymást. Pontosabban, a csata menetét elbeszélő alapszövegek, Aischylos és Hérodotos leírásai, e szempontból nézve egymás révén, ill. más elbeszélések, elsősorban Diodóros és Plutarchos, esetleg további szerzők segítségével értelmezhetők. A topográfiai nézőpontból viszont a csataleírásokat a helyszín alapos ismeretében, a szövegeket a helyrajzi adatokkal szembesítve kell értelmezni. Végül a katonai horizont alapjául a korabeli hadihajó, a triérés felépítésének, használatának és taktikai lehetőségeinek, s az ókori tengeri csata alakzatainak a rekonstrukciója szolgál, s ehhez mérten értelmezendők a csataleírások is. Természetesen nem vegytiszta csoportokról van szó, és végképp nem arról, mintha a három szempont fejlődés eredményeképp alakult volna ki, s a csatarekonstrukció egyre magasabb fejlettségi fokát képviselné. Igaz persze, hogy míg a filológiai horizontú értelmezést a kutatás száz évvel ezelőtt már teljes vértezetében végezte, a katonai szempontúnak igazi kibontakozása (noha nagyon fontos előzményei vannak) először a triérés 1987-es rekonstrukciója[72] után vált lehetségessé. Nem véletlen tehát, hogy Aischlyos szövegének 1996-ban[73]

---

[71] A búvárrégészeti feltárás azért lehet különösen érdekes, mert 1) máig nem tárták fel egyetlen triérés maradványait sem; 2) a tenger többet megőrizhetett a perzsa háborús leletekből, mint amennyi a szárazföldön megmaradt. Görög, kanadai és amerikai búvárrégészek munkacsoportja keresi a perzsa háborúk maradványait a tengerben. Az Athós-hegyi környéki vállalkozásról ld. http://www.nytimes.com/2004/04/20/science/ Salamisnál máig nem történt feltárás: http://nautarch.tamu.edu/pwss/2006%20Season/2006%20Season.htm: 'Unfortunately, the Salaminian channel is unavailable for research as it has served as Athens sewage dumping ground for decades and because it remains a particularly active waterway.'

[72] Az Olympias nevű hajó felépítését és próbaútjait, ld. *AT* 1990, 210-294.

[73] Hall, i.m. – ld. 31. j.

megjelent kommentárja jóval többször idéz 'katonai' szempontú magyarázatokat, mint mondjuk 1901-ben[74] megjelent elődje. Mégsem mondható, hogy egymást követő korszakokról lenne szó: a három szempont máig egymás mellett működik, akár, sőt rendszerint, egyazon munkán belül is.
Nem is egy épület egymásra épülő szintjeihez hasonlíthatók. Talán (jó esetben) mint egy kötél egymásba fonódó ágai: egyaránt legitim, egymást erősítő módjai a csataleírások értelmezésének, s mindhárom szempontról elmondható, hogy a csatarekonstrukció egy-egy problémájára éppen ez tudja adni a legtalálóbb magyarázatot. A legkiválóbbak mindhárom esetben megmutatják, milyen is (a hadtörténész nehéz mesterségét jól ismerő Keegan szavával) 'a lelkiismeretes és olykor ihletett tudományosság'.
A három szempontot azért tartom mégis érdemesnek megkülönböztetni, mert az értelmezés választott horizontja (ezúttal is) nagyban meghatározza már magát a kérdésfeltevést is, ezen keresztül pedig a kérdésre adott válaszokat.

A csatarekonstrukció három alapkérdésén mutatom be a három nézőpont: a filológiai, a topográfiai és a katonai működését, hogy hogyan határozzák meg a csata lezajlásának rekonstruálását. A három alapkérdés a következő:
1) A két flotta hajóinak száma
2) Az ütközet pontos színtere
3) A csata menete

A célom ezzel a fejezettel nem az (nem lehet az), hogy egy helyesnek tartott rekonstrukcióhoz mérjem az elmúlt évszázad rekonstrukcióit. A sok bizonytalanság közepette számos kérdésre aligha adható bizonyos válasz,[75] (még a leginkább a 2. pont topográfiai kérdéseinél lehet; itt a mérvadó azonosításokat közlöm, a vitás esetekben pedig ismertetem a kérdés történetét). Ezért különös jelentősége van a csatarekonstrukciók történetében maguknak a kérdésfelvetéseknek, a probléma megfogalmazásának, az új szempontoknak, amelyek egyre több oldalról világíthatják meg a csatarekonstrukció problématikáját. Érdeklődésem ezért elsősorban a csatarekonstrukciókban[76] megfogalmazott kérdésekre irányul. Nem a csatát igyekszem rekonstruálni, hanem a rekonstrukcióit.

[74] W. S. Teuffel – N. Wecklein, *Äschylos Perser*, Leipzig 1901.

[75] Müller 1987, 695: 'A csata lefolyásának minden részletre kiterjedő egyértelmű összeállítására nem elegendő a források híradása.'

[76] Válogatott bibliográfia: Munro 1902, 294-332; W.W. Goodwin, *HSCPh* 17 (1906) 75-101; W. W. Tarn, *JHS* 28 (1908) 202-233; F. Miltner, *JÖAI* 26 (1930) 115-128; Hammond 1956; G. Roux, *BCH* 98 (1974) 51-94; AT 1990, 73-78; Wallinga 2005.

1) A két flotta hajóinak száma

A két flotta nagyságának meghatározása az ütközet rekonstrukciójának egyik alapkérdése.[77] A kiindulópontok azonban már a kérdésfelvetésben különbözőek lehetnek, a válaszok pedig, szinte ahány rekonstrukció, annyifélék. H.T. Wallinga könyvének[78] recenziójában D. Potter[79] a hajó-számok meghatározásának három lehetséges módját jelöli meg:

> 1) A források adatait egymáshoz kell mérni, és össze kell egyeztetni a helyszín adataival.
> 2) A hajók számát annak alapján kell meghatározni, amit a katonai alakzatokról és az ókori haditengerészet taktikai lehetőségeiről tudni lehet.
> 3) Összehasonlító elemzések révén, elsősorban újkori és modern tengerészeti-haditengerészeti adatokra alapozva.

Ezek a szempontok annak a két horizontnak a szempontjai, amelyeket a bevezetőben topográfiai, ill. katonai horizontnak neveztem. Létezik azonban egy olyan kérdésfelvetés is – és korábban ez volt az általános –, amely a számok meghatározásakor a különböző ókori forrásokat önmagukban méri egymáshoz: segítségül hívja egyiket a másik értelmezéséhez, összhangba próbálja hozni őket egymással, vagy igazságot próbál tenni közöttük, történetileg hitelesnek fogadja el egyiket, vagy elutasítja a másikat. Ez a horizont, amelyet filológiainak lehet nevezni, talán a leggyakoribb a kérdés megfogalmazásakor. És korántsem csupán a szövegkommentárok sajátja (s azokban sem kizárólagos), szükségképpen fellelhető a klasszikus értelemben vett csatarekonstrukciókban is.

A filológiai horizontú kérdésfelvetés alapkérdései

A fő kérdést Aischylos, *Persae* 338-343. magyarázata jelenti.

(...) καὶ γὰρ Ἕλλησιν μὲν ἦν
ὁ πᾶς ἀριθμὸς ἐς τριακάδας δέκα
ναῶν, δεκὰς δ᾽ ἦν τῶνδε χωρὶς ἔκκριτος·
Ξέρξῃ δέ, καὶ γὰρ οἶσθα, χιλιὰς μὲν ἦν
ὧν ἦγε πλῆθος, αἱ δ᾽ ὑπέρκοποι τάχει
ἑκατὸν δὶς ἦσαν ἑπτά θ᾽· (...)

---

[77] A vonatkozó szöveghelyeket ld. Aischylos, *Persae* 339-343; Hérodotos VIII 44, 48, 62, 82; Thukydidés I 74; Ktésias, *Persica* fr. 13, 30; Platón, *Leges* 699 b; Démosthenés, *De corona* 238; *Peri tón symmorión* 29; Hypereidés (ld. Horváth L. – Mayer Gy, *AntTan* 51 (2007) 145-183, főleg 178, 180-183. „A salamisi tengeri ütközetben háromszázhatvan hellén hajó vett részt, de kétszázhúszat közülük minden költség vállalásával a mi városunk szerelt fel, az összes többi állam pedig száznegyvenet küldött"; Isokratés, *Panathaenaecus* 49; *Panegyricus* 93, 97; Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 3; Cornelius Nepos, *Themistocles* 2; Plutarchos, *Themistocles* 14.

[78] Wallinga 2005.

[79] D. Potter, *BMCR* 2006.03.29. (http://ccat.sas.upenn.edu/bmcr/)

Először is értelmezés kérdése, hogy a gyors hajók számát hozzá kell-e adni az összlétszámhoz, vagy bele kell-e érteni. A grammatika nem ad választ erre a kérdésre: a mindkét mondatban az összlétszámról, ill. a gyors hajókról szóló részt tagoló μὲν - δ' bármelyik értelmezést lehetővé teszi. Az első mondatban a 'τῶνδε' egyaránt lehet szeparatív vagy partitív értelmű genitivus:[80] a mondat továbbra is kétféleképpen fordítható.

Jánosy I. fordításában (az előbbi értelmezés szerint):

> (...), hisz a hellének hada
> harmincszor tíz hajót alig számlálhatott,
> és tíz kiválasztott hajót ezen felül.
> Xerxész ezer gályát vezényelt, azt tudom,
> s különleges, gyorsjáratú naszádja volt
> kétszáz, meg hét.

Ha viszont a genitivusnak partitiv értelmet adunk:

> A görög hajók száma összesen harmincszor tíz, és ezek közt volt elkülönítve 10 válogatott hajó. Xerxésnek pedig, hisz tudod, ezer hajója volt összesen, és az ő gyorsjárású hajóinak száma 207 volt.

Az első értelmezés hívei[81] tehát 310, az utóbbié[82] 300 hajót értenek görög oldalon és 1207, ill. 1000 hajót perzsa oldalon. Az első mondathoz fűzött scholion[83] az utóbbi értelmezést támasztja alá. De van rá példa, hogy valaki[84] a perzsa hajók vélt számát erősebb érvnek tekinti, mint a scholiont, amit idéz, tévedésnek minősítve annak adatát. Mivel perzsa hajók számát 1207-nek értelmezi, hajlik rá, hogy a görög hajóknál is hozzá kell adni a gyors hajók számát az összlétszámhoz (310, pace scholion ἐκ τῶν τριακοσίων δέκα ἦσαν...).

Újabban, Broadhead kommentárja óta döntően ezt magyarázatot fogadják el.[85] Broadhead érvelése szerint[86] a mondat értelmezésének a kulcsát az adja, ha a χωρὶς-t az ἔκκριτος-hoz értjük ('elkülönítve'

---

[80] Szeparativ értelemben a 'χωρὶς' mellett, partitiv értelemben a δεκὰς-hoz vonva.

[81] Ld. pl. Teuffel/Wecklein 1901, p. 40; Hammond 1956, 40-41; Roux, i.m. – ld. 76. j. – 54-55; Wallinga 2005, 32-46.

[82] Hall, i.m. – ld. 31. j. – p. 59, 134-5; R.W. Macan (szerk.), *Herodotus. The Seventh, Eigth and Ninth Books*, I-II, New York 1973, I p. 433; H.D. Broadhead, *The Persae of Aeschylus*, Cambridge 1960, p. 115; Munro 1902, 299.

[83] Schol. M: ἐκ τῶν τριακοσίων δέκα ἦσαν αἱ ἡγούμεναι ὡς βελτίονες (idézi Groeneboom, ld. 84. j.)

[84] P. Groeneboom, *Aischylos' Perser*, Göttingen 1960 (1930[1]), 83-84.

[85] Ld. AT 1990, 73-74; Wallinga 2005, 34, 7. j.

[86] i.h. – ld. 82. j.

értelemben),[87] és szoros értelemben értjük a ὁ πᾶς ἀριθμὸς és a πλῆθος kifejezéseket: az első szám valóban a teljes összeget adja meg, s utána külön beszél a leggyorsabbakról.

Noha az utóbbi magyarázat nyelvileg-logikailag kétségtelenül gördülékenyebbé teszi a mondat értelmezését, az előbbi is erősen tartja magát. Mindez ugyanis további kérdéseket rejt, amelyek az erre a kérdésre adott választ is meghatározzák.
Az egyik ilyen Aischylos és Hérodotos számadatainak összemérése. Hérodotos ugyanis az Ázsiából útra kelt perzsa flotta nagyságát 1207 hajóban adja meg.[88] A kapcsolat Aischylos számaival nyilvánvaló, s az Aischylos-szöveghely értelmezésében a teljes összeget 1207-nek olvasók számára megerősítésül vagy akár indokul szolgál.[89] A két szöveghely együttes értelmezése azonban ezzel még hátra van. J.A.R Munro tanulmányában[90] fogalmazódik meg először ez a kérdés, a következőképpen: Hérodotos az 1207-es számmal nyilván Aischyloshoz kapcsolódik, ám Aischylos szövege valóban kétféleképpen értelmezhető, s hajlani lehet rá, hogy a költő inkább 1000, mintsem 1207 hajóról beszél.

A szöveghely értelmezésének következő fontos állomása N.G.L. Hammond tanulmánya.[91] Itt jelenik meg ugyanis az a szempont, hogy ez az 1207-es szám[92] különböző kontextusban kerül elő Aischylosnál és Hérodotosnál. Aischylos úgy adja meg, mint a perzsa flotta létszámát Salamis előtt, Hérodotos pedig úgy, mint azét a flottáét, amelyik átkelt Ázsiából.[93] Hammond Hérodotos[94] érvelésére utal, miszerint a perzsa seregben a viharok veszteségeit kiegyenlítették az újonnan csatlakozó egységek. Megoldásul azt javasolja, hogy az ellentmondás vagy elsimítható, vagy ha mégsem, akkor csakis a szemtanu Aischylosnak lehet igazat adni ebben a történetben.[95]
Következtetése szerint az ellentmondás Hérodotos és Aischylos számai között Plutarchos adatával[96] oldható föl, miszerint mindkét flottának volt egy-egy elkülönített kontingense (az 1207, ill. a 310 hajón kívül), amely 200 hajóból állt a perzsa, és 70 hajóból a görög flottánál. Ezt a két kontingenst Hammond az egyiptomi, illetve a korinthosi hajórajjal azonosítja. (Ld. p. 97.)

---

[87] A Hérodotosnál és Platónnál gyakori kifejezések mintájára, ld. pl. Hérodotos II 36: ἀνθρώποισι χωρὶς θηρίων <ἡ> δίαιτα ἀποκέκριται..

[88] Hérodotos VII 184.1. τὸν μὲν ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ τῆς Ἀσίης, ἐουσέων ἑπτὰ καὶ διηκοσιέων καὶ χιλιέων.

[89] Ld. így pl. Teuffel-Wecklein, i.h. – ld. 74. j; Groeneboom, i.h. – ld.84 j.

[90] Munro 1902, 299. vö. uő, in *CAH* IV (1926).

[91] Hammond 1956, vö. uő, *CAH* IV (1977) 268-316.

[92] Az Aischylos-hely kétségessége nem merül fel nála.

[93] Hérodotos VII 184.1. és VII 89.1.

[94] Hérodotos VIII 66.

[95] Hammond 1956, 40.

[96] Plutarchos, *Themistocles* 12.

De még egy további szempont is kapcsolódik a kérdéshez Hammondnál: hol helyezhető el a görög flotta 380 hajója a salamisi szorosban? Mennyi helyet foglal el ennyi hajó? Hammond válaszában így fogalmaz: ha egy triérés kb. 9 métert[97] foglalt el, és egy vagy legföljebb két sorban sorakoztak a parton, akkor 380 hajó 1 tengeri mérföld helyet igényel (~ 1800 m),[98] ha két sorban vannak, és több mint 2 tengeri mérfödet, ha pedig egyben. A helyet a Palukia öbölben találja meg. (ld. p. 34.)
A hajószámok kérdésében még egy új szempont is feltűnik nála: mégpedig, hogy a csatában harcoló görög hajókon kívül nyilván tartalék-erők is voltak a csatatér közelében. Utal Ktésias 700 hajós adatára, s ennek megfelelően, a tartalékosokkal a 380 hajón felül számol. [99]

Hammond három új észrevétele a filológiai (Hérodotos és Aischylos adatának eltérő kontextusa), a topográfiai (a triérés elfoglalta hely felmérése és a helyszínnel való összemérése) és a katonai (a harcoló és a tartalékos hajók szerepe) szempontból is fontos kérdéseket fogalmaz meg. Ezeknek a további munkákban döntő szerepük lesz. Mégis, nem hatnak vissza a kiinduló kérdésre, és nem törik át a filológiai kiindulópont rögzített kereteit. Nem változtatják meg azon kiindulópontját, hogy a csatát 380, illetve 1207 + 200 hajóval kell elképzelni.

A topográfiai és a katonai szempont érvényesülése

A Hammondnál látott új szempontok más esetben azonban visszahatnak a flották nagyságára irányuló kérdésre. Aischylos és Hérodotos adatának más-más kontextusából Morrison és Coates könyve[100] fontos következtetéseket von le. Abból indulnak ki, [101] hogy Aischylos adatait 300-nak, illetve 1000-nek kell olvasni, ám nem teljesen lehetetlen a másik értelmezés sem, s ez utóbbi jelenik meg Hérodotosnál is. Hérodotos számaihoz a következő magyarázatot fűzik: mivel a 207 gyorshajót hozzáadta az 1000-hez, amikor a viharok áldozatait számlálta meg, így jutott irreálisan magas számhoz: 600 vagy 700 hajó lehetett a veszteség. Morrison – Coates következtetése mindennek alapján az, hogy kb. 600-700 hajó érhetett az Artemisionhoz és további erősítésekkel mintegy 1000 indult Salamishoz. [102] A láthatóan kerek számot a következőképp magyarázzák: Aischylos a perzsa flotta három osztagáról beszél (366), a parancsnokok felsorolásában említi a ’250 hajó parancsnoka’ jelzőt (323-24) és végül említ 207 gyors hajót. Ez összesen 957 hajó, nagyvonalúan kerekítve: 1000.[103] Ebben az érvelésben jelenik meg először a számok kiszámításakor az Aischylos említette ἐν στοίχοις τρισίν (ld. p. 45-47.) kérdése: tehát úgy értelmezik, hogy a három osztagot a 250 hajós rajok alkotják, s a 207 hajó alkotja a különválasztott kontingest, amelynek feladata a sziget bekerítése lesz.

[97] 10 yard; 1 yard = 0, 9144 m.

[98] 1 nemzetközi tengeri mérföld = 1852 m.

[99] Hammond 1956, 42.

[100] AT 1990.

[101] Munro 1902 és Broadhead, i.m. – ld. 82. j. – nyomán.

[102] AT 1990, 73.

[103] Uo.

Morrison – Coates gondolatmenete tovább vezet, a helyszín adottságait is figyelembe véve. Kiszámolják, mennyi helyet foglal el egy triérés. Egy hajó szélessége 5, 45 m, evezéskor pedig, minthogy egy evező 4,2 m hosszú, számításaik szerint egy triérés kicsit kevesebb, mint 11,75 m-t foglal el, ami csaknem két méterrel több mint Hammond számítása. A szorosnak az a része, amelyet a görög flotta foglalt el a csata kezdetén, 1200 m széles. Morrison – Coates 3 m távolságot számít két szomszédos hajó evezőinek csúcsa között, és 10-10 métert a csatasor két vége és a partvonalal között. Eszerint mindösszesen 80 hajó képes mozogni egy sorban az 1200 m széles szorosban.[104] Mindezzel azonban a csatában részt vevő hajók számát (300; illetve 3 x 250 + 207 = 907) topográfiai érvekkel ők sem vizsgálják felül.

Egy következő rekonstrukció, amelyben érvényesülnek a katonai/topográfiai szempontok, H.T. Wallinga könyve.[105] Wallinga a két kérdéses Aischylos-hely (343; 366) együttes értelmezésének új lehetőségeit mutatja meg: a három osztag (ἐν στοίχοις τρισίν) összegének a 207-es számot tekinti, tehát ez a 207 hajó volt az, amelyik három részre osztva bevonult a szorosba. Az 1000 hajó kívül maradt a tengeren a szoros bejáratánál.
A 207 hajó három részre osztva egyenként 69 hajó alkotta rajokból állt, s így helyezkedtek el az 1200 méteres távon. (Eszerint egy hajó így kb. 24 m helyet foglal el.) A görög hajók esetében Wallinga Aischylos 300-as számát tekinti mérvadónak. Úgy számol, hogy egy hajó csatasorban 17 métert foglal el, ha 11 m széles egy triérés evezőstül és 3-3 m hely marad szabadon a két oldalán. Wallinga a triérések elfoglalta hely számításában itt Morrison – Coates méréseit veszi alapul. Az új elem nála, hogy nem 3 x 250, hanem 3 x 69 olyan perzsa hajóval számol, amelyek részt vehettek a csatában.

Nehéz nem észrevenni, hogy akik a kérdéshez topográfiai és katonai szempontokat is figyelembe véve közelítenek, szükségképpen csökkentik a csatában részt vevő hajók becsült számát. Természetesen, időközben a kérdés is másra irányul, vagy, máshogyan fogalmazva, közelebbről vétetik szemügyre. Már nem a rendelkezésre álló hajók számáról, hanem az ott, a helyszínen a csatában felvonultatható flotta méretéről van szó. A csatarekonstrukciók történetében ennek a különbségtételnek a megjelenése fontos állomásnak számít, hiszen messze nem kezdeteitől fogva van jelen.

Ezt a gondolatmenetet a legkövetkezetesebben Wallinga könyvének recenzense, D. Potter[106] viszi végig. Potter katonai szempontból helyesnek tartja Wallinga törekvését, hogy a csatában résztvevő perzsa flottát a források adatainál jóval kisebbnek tekinti, ám két szempontból életszerűtlennek tartja rekonstrukcióját.

[104] AT 1990, 75.

[105] Wallinga 2005.

[106] i.m. – ld. 79. j.

Az egyik az, hogy elveti a hadihajók által elfoglalt helyek Morrison-féle mérését, amelyet Wallinga is követ.[107] Kétségesnek tartja ugyanis az életszerűségét egy olyan rekonstrukciónak, amelyben a triérések közötti szabad tér mindössze 3-3 m volna. Ez ugyanis még annál is kevesebb, mint amit a modern evezősversenyeken megkövetelnek (6,5 m), ahol a hajóknak viszonylag rövid távot kell befutniuk, egyenes vonalban, ideálisan nyugodt körülmények között. Annak pedig, amit manapság a US Navy minimumnak megszab (20 yard ~ 18 m), mindössze a hatoda. Vagy a 16. századi keresztény-török flották csatáit véve például: tudni lehet, hogy Lepantónál (1571) a keresztény flottában egy hadihajó hozzávetőleg 32 m helyet foglalt el. Mutatis mutandis a salamisi csata esetében ez olyan számításnak felelne meg, ahol a görög csatasor nem állhatott több hajóból 145-nél, a perzsák pedig három sorban kb. 48-48 hajóval vonulhattak be a tengerszorosba. Ezzel együtt, ha a salamisi csata napján összesen 300/400 hajó vett részt a küzdelemben, akkor is messze ez a legnagyobb méretű összecsapás az 5. században.
Másrészt Potter életszerűtlennek tartja azt is, hogy úgy lett volna vége az ütközetnek, hogy valóban 1000 hadra fogható perzsa hajó épen maradt a szoroson kívül.

Potter rekonstrukciója az első, amely nem csupán a harcoló és tartalékos hajók arányát mozdítja el az előbbi rovására, (mint Wallinga tette), de alapvetően kérdőjelezi meg a források hagyományos számadatait: 'While we obviously cannot claim to know the exact numbers at Salamis, study of the action in terms of ground-scale can help us far better, I think, than the texts of Herodotus and Aeschylus.'
Először történik meg az, hogy a józan katonai megfontolás erősebbnek bizonyul, mint a hagyományos számadatok. S ezáltal már nem csupán a hajók számáról foglal állást, de az ütközet mértékéről is.[108] Potter rekonstrukciója kétség kívül értékes új szempontokat ad a flották nagyságának kérdéséhez. Hogy végkövetkeztetése (hogy tehát a teljes csatára fogható perzsa flotta állt volna 207 hajóból, és az 1000 hajóval egyáltalán nem számol) mennyire helytálló, annak, lévén hogy egyedüli biztos támpontunkat az ókori görög csataleírások jelentik, nincs mivel megmérettetnie.

Aligha lehet azonban túlbecsülni annak a fontosságát, hogy ez az első rekonstrukciója az ütközetnek, amely kimozdul a 'nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat' gondolat bűvköréből.

---

[107] Adódik azonban itt egy módszertani probléma. A szempont, hogy mennyi helyet foglal el egy hajó, más összefüggésben is megjelenik a csatarekonstrukcióban, nemcsak a hajók számának meghatározásakor. Pl. fontos szempont a csatatér topográfiájának feltérképezésében vagy a csatasorok lokalizálásában. A számítások azonban eltérőek lehetnek a szerint, hogy evezővel együtt vagy evező nélkül számítják: a kikötőben vagy a csatasorban lévő hajókról van-e szó; egymás mellett vagy egymás mögött felsorakozó hajókról van-e szó. Az egyes számítások összevetésekor mindezeket a szempontokat figyelembe kell venni. A csatarekonstrukciók ugyanis komplex magyarázatok, s számításaik saját összefüggésükből kiragadva könnyen tűnhetnek irreálisnak.
[108] Uo.: 'Even if we disagree on the scale of the naval operations in 480, I feel that I am in essential agreement with his account of the course of the action.'

2) A csatatér

A csatarekonstrukciók következő alapkérdése a csatatér topográfiája. Itt a feladat elsősorban abban állt, hogy pontosan azonosítsák a Hérodotos említette helyneveket. Nyilvánvaló, hogy bármilyen csatarekonstrukció csak a csatatér topográfiai viszonyainak pontos feltérképezése után lehetséges.

A kérdés átfogó vizsgálatát legutóbb D. Müller adta, *Topographischer Bildkommentar zu Historien Herodots* címen 1987-ben megjelent munkájában, a Hérodotos által Salamis kapcsán említett helynevek azonosításával. Műve a filológiai és topográfiai szempontok tökéletes összjátéka. Lokalizálásai azóta általánosan elfogadottak. Müller a következő helyneveket térképezi fel (Ld. 3. b. térkép):

1. Salamis szigete
2. Salamis városa
3. Kikötőhelyek Salamis város területén
4. A tengeri út Salamis és a szárazföld között
5. A nyugati szoros
6. Kynosura
7. Keos
8. Artemis partjai
9. Athéna Skiras temploma
10. Xerxés trónja
11. A hely, ahol a móló épült Salamis felé
12. Kólias-fok
13. A Salamis előterében fekvő sziget: Psyttaleia

Ebben a fejezetben főként Müller munkája nyomán tekintem át a csatatér topográfiáját, jelezve a helynév kapcsán a csatarekonstrukciók történetében felmerült főbb vitás kérdéseket. Több helyütt idézem Hammond értékes topográfiai adatait is. A csatarekonstrukció sarokpontját a vitatott helynevek közül főként az ókorban Psyttaleiának nevezett sziget azonosítása jelenti, amelynek meghatározása nem csupán a psyttaleiai események, de az egész csatarekonstrukció szempontjából is középponti jelentőségű. A Psyattaleiával foglalkozó 13. pontban a vita történetét Hammond és Müller érveinek ismertetésével mutatom be.

1. Salamis szigete

Salamis szigete 93 km², szorosan Attika nyugati partja előtt fekszik. Elzárja az Eleusisi-öblöt dél felé, amelyet két keskeny átjáró köti össze a Saróni-öböllel:

- A salamisi szoros. Legkeskenyebb részén ma kb. 1300 m széles, a sziget keleti partja és az Aigaleós-hegység által képzett félsziget között.
- A nyugati szoros. Ma kb. 600 m széles, Salamis ÉNy-i nyúlványa és a megarai partok között.

A sziget az Akropolisról hosszan elnyúló mészkőhegységnek látszik (Kamboli csúcs: 350 m, Mavrovuni csúcs: 365 m, mindkettő a sziget déli részén), valójában azonban nyugati öble mélyen benyúlik, s ezáltal erősen tagolja a szigetet. Gyűrűforma alakjának köszönheti népies elnevezését: Kulúri.

A kb. csak 2 km széles földnyak az Ormos Salaminos (Ny-on) és a Palukia-öböl (K-en) között a szigetet

- egy nagyobb, hegyesebb (legmagasabb pontja 365 m) déli részre (a legszélesebb részén 5,6 km)
- és egy kisebb, laposabb (legmagasabb pontja 258 m) északi részre tagolja, amely Nyugat felé két földnyelvvel nyúlik Megara előtt a tengerbe.

A sziget keleti partján, a mai Perama[109] partvidékével szemben, a Palukia-öböltől (ennek előterében van az Ajios Jeorjios-szigetecske) délre nyúlik Kelet felé a szorosba a tompa Kamatero-fok, s ettől délre pedig, az Ambelakia-öböllel elválasztva a keskeny, kb. 3,6 km hosszú Varvari-fok. Csúcsától DK-re fekszik Lipsokutali szigete, a tengerszoros déli kijáratánál. A tengerszint emelkedése az ókor óta feltehetően kb. 3 méterre tehető – ezzel többhelyütt megváltozott a partvidék vonala. A tengerszint emelkedését Hammond[110] helyenként eltérőnek rekonstruálja, és átlagosan kevesebb mint 2 méterrel számol. Megállapítása szerint azonban a változások lényegi következményekkel nem járnak a csatarekonstrukciót illetően.

2. Salamis városa

Hérodotos a Salamis név használatakor általában nem tesz különbséget a sziget és a város között.[111] A gyér régészeti maradványok és a régi utazók híradásai[112] szerint a polis centruma a Pausaniasnál[113] leírt agorával az Ambelakia-öböl csúcsánál lehetett. A város akropolisa a Kamatero-félsziget magaslatán lehetett. Itt, részben a vízben még hosszabb antik falrészek láthatók. Az erődítések az öblöt délen határoló Varvara-félsziget határáig terjedtek. A modern Salamis város nem az ókorira épült, hanem a sziget nyugati öblében fekszik.

[109] (http://en.wikipedia.org/wiki/Perama)

[110] A tengerszint emelkedéséről ld. Hammond 1956, 35-36.

[111] De pl. VIII 41: Attika lakosságának evakuálása Salamisra, vagy VIII 42: a görög flotta megérkezése Salamisra: talán inkább a várost jelenti.

[112] Ld. 26.

[113] Pausanias, *Periegesis* I 32.

A Salamis név gyakran vonatkoztatási pontul szolgál. Azonosítása a szigettel, ill. a várossal sok esetben tehát kihat további helynevek lokalizálására is. [114]

3. Kikötőhelyek Salamis város területén

Salamis fő kikötője az Ambelakia-öbölben lehetett, egy másik a várostól északra a Palukia-öbölben, majd egy következő még ettől északra a következő öbölben, a mai flottatámaszponton.

Hammond a fenti lehetőségek közül a Palukia-öböl mellett foglal állást.[115] Palukia öblében, beleértve Kamatero északnyugati részét, van két mérföld kikötésre alkalmas part; itt az egész flotta le tudott horgonyozni, és innen ki is tudott hajózni. A közelség pedig fontos volt, mert a görög csapatok éjszaka Salamis városban táboroztak, és ez Kamatero hegyfokán van. Innen tudtak a legkönnyebben ivóvizet is biztosítani a tengerészeknek.[116]

4. A salamisi szoros (a tengeri út Salamis és a szárazföld között)

A salamisi szoros a sziget keleti partja és a szárazföld között húzódik. A források különbözőképpen nevezik meg:

- πόρος: Hérodotos VIII 76,2. Aischylos, *Persae* 366.
- πορθμός: Hérodotos VIII 76., 8. 91. Strabón 9,1,13.
- vagy στενόν Aischylos, *Persae* 413. néven.

A Kamatero-fok és Perama között a tenger kb. 1300 m szűk. Hogyha kb. 3 méteres tengerszint-emelkedést feltételezünk (ld. p. 33.), Strabón adatának: 2 stadion, azaz kb. 360 m[117] tévedésen kell nyugodnia. Hogy hol végződik, és hol kezdődik a szoros, a forrásokból nem világos. Valószínűleg azonban nemcsak a legszűkebb rész, hanem az egész, Pireustól az Eleusisi-öbölig tartó átjáró „salamisi szorosnak" számított, mégha az események ennek csak egy meghatározott részén zajlottak is.

---

[114] Ld. pl. Hammondnak több alkalommal is ez az egyik döntő érve, amikor Salamis város közelébe lokalizál helyszíneket: Athéna Skiras szentélyét (9. pont), az aranyszablyájú Artemis szent partját (8. pont), vagy Psyatteleia szigetét (13. pont), a Salamis szót Salamis városra és nem a szigetre vonatkoztatja. (Hammond szerint Hérodotosnál Salamis említésekor legtöbbször ott van ez a kétértelműség: VIII 74.1; 76.1; 78; 82.2; 86; 89.1; 90.4; 95-7.)

[115] Hammond 1956, 42. A Varvari-fok északi partját ki kell zárni, mert az kikötésre alkalmatlan. Az Ambelaki-öböl partjai alkalmasak, de ha a tengerszint magassága az ókorban kb. 1,5 méterrel mélyebb volt, akkor csak a flotta egy részének lett volna hely. Feljebb a szorosban az Arapis-öböl partjai most rakpartokkal kiépítettek a modern görög flotta számára. Az ókorban ezek a partok vélhetőleg alkalmasak voltak a kikötésre, de kevésbé voltak kiterjedtek és kevésbé közel az ókori Salamis városhoz, mint Palukia partjai.

[116] Ld. uo: A sziget keleti oldalán nem voltak források, és a legjobb ivóvízellátás a mai Salamis városban volt a sziget derekának nyugati oldalán. Ehhez a parthoz pedig a legközelebb Palukia van.

[117] Strabón, *Geographica* 9, 1, 13.

5. A nyugati szoros

A nyugati, Salamis és Megara közötti szoros (ld. p. 33.) Hérodotosnál említetlen marad. Még ha az 5. században lényegesen keskenyebb volt is, nem maradhatott egészen észrevétlen, amikor a perzsák bekerítették a görögöket. Hérodotos utalása: 'elindultak, hogy a hajóhad nyugati szárnyával bekerítsék Salamist',[118] azt jelentheti, hogy a perzsa flotta egy részét a sziget partvidékének őrzésére és a nyugati szoros biztosítására rendelték.[119] Ezeken a sziget partjai előtt körözők hajókon[120] keresztül ért át Aristeidés Aiginából Salamisra. Bizonyára valahol a sziget DK-i partján landolt, mert a perzsa flotta tömegén a szoros déli kijáratánál aligha tudta volna keresztülverekedni magát. A hír, amelyet hozott,[121] az egész sziget bekerítéséről szólt.[122]

6. Kynosura

Kynosyourát csak Hérodotos és a nála idézett Bakis-jóslat nevezi meg Salamisszal összefüggésben. A szó gyakori neve volt hosszan elnyúló földsávoknak vagy félszigeteknek,[123] így pl. az Argosi-öböl nyugati partján vagy a Marathóni-öböl keleti részén is (vö. p. 36.). Kynosura a Psyttaleia irányában hosszan elnyúló Varvari-fokkal azonosítható,[124] amire jól illik a jelző: εἰναλίην. Talán Kynosura volt a népies elnevezése, ami kiszorította az ókori Kychreia nevet. Nem messze a félsziget végétől Wallace kőtömböket talált, amelyek a salamisi tropaionból származhatnak.[125] A tropaion fölállítása után a félszigetet Tropaia-foknak nevezték el.[126] A Tumulus (Magula) a félsziget északi partján talán a csatában elesett görögök sírhalma,[127] hogyha már nem állt ott előbb, s nem egy korábbi temetkezés helye.[128] (Ld. p. 88. és 3.) Salamis hosszan elnyúló keleti hegyfoka tehát láthatóan a tengeri csata területének közepén terült el.

A Bakis-jóslat kontextusából következően Kynosura és Artemis partjának lokalizálása szorosan összefüggő kérdés (ld. alább, 8. pont).

---

[118] Hérodotos VIII 76,2. ἀνῆγον μὲν τὸ ἀπ᾽ ἑσπέρης κέρας κυκλούμενοι πρὸς τὴν Σαλαμῖνα.

[119] Hammond 1956, 43: Egy kis perzsa hajóraj cirkált Salamis sziget nyugati öblében, a modern Salamis város öblénél, közel a Salamis és Megara közti szoroshoz, ld. Aischylos, *Persae* 368; Hérodotos VIII 79.4; Plutarchos, *Themistocles* 12.

[120] Hérodotos VIII 81. καὶ μόγις διεκπλῶσαι λαθὼν τοὺς ἐπορμέοντας·

[121] Hérodotos VIII 79. περιεχόμεθα γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων κύκλῳ.

[122] Miltner, i.m. – ld. 76. j. – 117-118.

[123] ld. Hésychios, s.v. Kynosura.

[124] Hammond 1956, 38: 'végül Kynosura (kutya farka): a hosszú, elvékonyodó hegyfok, amelyet ma Varvari-foknak neveznek.'

[125] Wallace 1969, 293-303.

[126] Ld. pl. Scholia in Persas: Scholia recentiora Demetrii Triclinii, 303: Σιλήνια αἰγιαλός ἐστι Σαλαμῖνος οὕτω καλούμενος· λέγεται δὲ καὶ Τροπαία ἄκρα ὡς Φιλόξενος ἐν τῷ περὶ λιμένων ἱστορεῖ.

[127] A. Milchhöfer, *Text zu Curtius und Kaupert, Karten von Attika*, II; VII, 1883-95, VII-VIII 28-29.

[128] H.G. Lolling, *'Die Meerenge von Salamis',* in: *Historische und philologische Aufsätze, E. Curtius gewidmet*, Berlin 1884. 1-10, főleg: 9.

7. Keos

A Hérodotosnál Kynosourával együtt említett Keost nem tudjuk biztosan lokalizálni. Számos azonosítási javaslat közül néhány érv a Skrofaisszal szirttel (sziklazátonnyal) való azonosítás mellett szól, Talandonisi és Salamis között.[129] Keosnak mindenképpen közel kell lennie Kynosourához, ha nem egy másik neve ennek a félszigetnek.[130] Vagy talán a Kynosourától délre található földnyelvek valamelyike viselte ezt a nevet.

Korábban próbálták azonosítani Lerosszal,[131] a kykládikus szigettel, Keósszal[132] Ajios Jeorjiosszal[133] Lipsokutalival[134] és Talandonisivel[135] is.

8. Artemis partjai

A Bakis-jóslatban megnevezett „Artemis partján" a Kynosourával szembeni szárazföldön elterülő partszakaszt kell érteni,[136] tehát a Pireus környékén lévő partot, ahol Artemis Munychiának volt a szentélye.

Artemis partját és Kynosourát kinek-kinek együtt kell lokalizálnia. Azonosításuk egyben függhet a Bakis-jóslat értelmezésétől, illetve hitelességének megítélésétől is.

1) Salamis város Artemis-szentélyének parti sávja,[137] ez esetben Kynosourát ugyanúgy a Varvari-fokkal azonosítják.

2) A baruróni Artemis-szentély,[138] ezesetben Kynosura a marathóni hegyfokot jelentené.

3) Akik a Bakis-jóslatot nem a salamisi, hanem az artemisioni csatához kapcsolják,[139] a két helyszínt a marathóni hegyfokra és az Artemision-foki szentélyre vonatkoztatják.

---

[129] W. Judeich, *Klio* 12 (1912) 129-138, itt: 131; J. Delorme, *BCH* 102 (1978) 87-96, itt: 95; A. Wilhelm, *Zur Topographie der Schlacht bei Salamis, Sitzungsberichte der Österriechischen Akademie der Wissenschaften*, Philologisch-historische Klasse, Bd. 211, Wien 1929.

[130] Herodotos erklärt v. H. Stein, IV, Berlin 1881, p. 57.

[131] Lolling, i.m. – ld. 128. j. – 5.

[132] J. L. Myres, *Herodotus. Father of history*, Oxford 1953, 274.

[133] Miltner, i.m. – ld. 76. j. – 120.

[134] K. J. Beloch, *Klio* 8 (1908) 447-486, itt: 480.

[135] Hammond 1956, 38: Kynosourával együtt van említve Keos, amit kísérletképpen azzal a kis szigettel azonosítunk, amelyik Strabón anonim kis szigete volt, Atalanté után következik a fölsorolásban, s aminek ma Talandonisi a neve.

[136] Judeich, i.m. – ld. 129. j. – 134. Artemis Munychia szentélyéhez vö. Pausanias, *Periegesis* I 14.

[137] Hammond 1956, 45, vö. még W.M. Leake, idézi Macan, i.m. – ld. 82. j. – I, p. 480.

[138] Az értelmezést idézi Macan I – ld. 83. j. – p. 481.

[139] Munro 1902, 306, idézi, elutasítólag, Macan I – ld. 83. j. – p. 481. 4).

9. Athéna Skiras szentélye

Athéna Skiras szentélyének azonosítása a korinthosi hajóraj mozgásának lokalizásához elengedhetetlen.
A korinthosiakról szóló történetben[140] szereplő Athéna Skiras szentélyét a sziget ÉK-i oldalán kell keresnünk. A korinthosiak aligha mentek dél felé, ahol az ellenséges hajók fő tömegén kellett volna keresztülvergődniük. A szentély „Salamis csücskén" volt:[141] vagy az Arapis-fokon, a mai flottatámaszpont öblétől északra,[142] ahol a sziget partja ÉNy-ra kanyarodik,[143] vagy Leroson, ami az ókorban valószínűleg félsziget volt.[144] Hammond azonosítása az Arapis-fokkal azon alapul, hogy a Salamis kifejezésen Salamis várost érti. (ld. p. 33-34.). Athéna Skiras szentélye Plutarchos egy megjegyzése szerint[145] a sziget déli fokára tehető, ebből indultak ki a korábbi azonosítások.[146]

10. Xerxés trónja

Aigaleós: ma Egaleos. Hegység Athén és Eleusis között. Innen nézte végig Xerxés a salamisi csatát.[147] Az Aigaleós-hegy a tengerparttól mint egy alacsonyabb (legmagasabb pontja 468 m) és 15 km hosszú mészkő hegyhát nyúlik ÉNy felé, az Ano Liosia térségétől délre eső vidékig. Elválasztja a thriasosi síkságot nyugaton az attikai középső síkságtól, keleten pedig a Képhisos medencéjétől. A hegység déli részét a salamisi út mentén Korydallosnak is hívják. Xerxés trónja az Aigaleós déli lejtőjén lehetett, nem messzire északkeletre a mai Peramától, ahonnét jól be lehet látni a salamisi szorost. (A helye nem határozható meg pontosan.)

11. A hely, ahol a móló épült Salamis felé

Xerxés mólóépítési próbálkozása[148] a szárazföldről Salamisra, csak a tengerszorosnak egy ilyen vállalkozáshoz megfelelő helyén képzelhető el. Leginkább a mai átkelőhelyen,[149] ahol a mólóépítéshez Ajios Jeorjios szigetét és az attikai part előtt fekvő sziklazátonyt (hajdan esetleg egy kis szigetet) is felhasználhatták, tehát Peramából Ajios Jeorjiosig és Ajios Jeorjiostól Kamateróig. Ennek a vonalnak két

---

[140] Hérodotos VIII 96.

[141] Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870 b

[142] Hammond 1956, 49: 'Athéna Skiras temploma nincs azonosítva, de Hérodotos Salamis territoriumára helyezi és Plutarchos is Salamis territoriumának a szélére helyezi (Hérodotos VIII 94; Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870b περὶ τὰ λήγοντα τῆς Σαλαμινίας) Hogyha Salamis város territoriumát kell érteni, akkor egy az Arapis-fok közelében lévő helyről van szó.

[143] Miltner, i.m. – ld. 76. j. – 127.

[144] Hammond 1956, 49, 67.j.

[145] Plutarchos, *Solon* 9.

[146] Stein, i.m. – ld. 130. j. – p. 71-72.

[147] Hérodotos VIII 90; Ktésias, *Persica* fr. 26; Plutarchos, *Themistocles* 13; Aristodémos I 2.

[148] Ktésias, *Persica* 26; Strabón, *Geographica* 9.1.13; Plutarchos, *Themistocles* 13.

[149] Lolling, i.m. – ld. 128. j. – 5-6; Hammond 1956, 42; Macan, i.m. – ld. 82. j. – II, 319; P. Green, *The Greco-Persian wars*, Berkeley 1996, 172.

előnye is van: a lehető legrövidebb és a víz is sekély. Ajios Jeorjios és Perama sziklái közt a szoros a 20. század közepén mélyítve lett az „Averov" görög cirkáló közlekedésének lehetővé tételére. A legmélyebb pont itt most kb. 9 m, míg az Arapis-fok és a Filatouri-fok között a mélység a 20 métert is eléri. Így hát az a legvalószínűbb, hogy Strabón, Ktésias, Aristodémos és Phanodémos a Perama és Kamatero közti távra utalnak.[150] Korábban mindössze egyetlen eltérő feltevés született: eszerint a mólót Perama partja és Kynosura csúcsa között kezdték volna építeni.[151]

12. Kólias-fok

A hegyfoknak, ahová Hérodotos (VIII 96) szerint a nyugati szél a hajóroncsokat sodorta, Attika DNy-i partján, Phalérontól D-re kell lennie.[152] Két azonosítása lehetséges:

a) az Ajios Jeorjios-fok (Trispirji), ami a phaléroni öblöt Keleten határolja,

b) a Kosmas-fok, nem messze nyugat felé az Ellinikon repülőtértől.

Pausanias szerint Phalérontól Kóliasig 20 stadion a táv. Ez inkább a Kosmas-fokra utal, mint az Ajios Jeorjios-fokra. Az adat, hogy a hajóroncsokat a nyugati szél sodorta ki a szorosból a Kólias-fokhoz, szintén csak a Kosmas-fok irányába lehetséges. (Strabón téves adata, hogy Kólias Anaphlystosnál [ma Anavyso] lenne, figyelmen kívül hagyható.)[153]

13. Az előtérben fekvő sziget: Psyttaleia

A legnagyobb vita Psyttaleia szigetének azonosítása körül bontakozott ki.[154] Ez lényegileg határozza meg a csata rekonstrukcióját. Két lehetőség merült fel: Ajios Jeorjios, a Palukia öböl előtt,[155] vagy Lipsokutali, a szoros déli kijáratánál.[156]

Az Ajios Jeorjios melletti érveket a legjobban Hammond, a Lipsokutali mellettieket pedig Müller[157] rendszerezi. Ma az utóbbi azonosítás számít általánosan elfogadottnak.

---

[150] Hammond 1956, 34. V. Delojannis tengerész adatai nyomán.

[151] Stein, i.m. – ld. 130. j. – 74; Munro 1902, 305.

[152] Hérodotos VIII 96.2.

[153] Strabón, *Geographica* IX 1.21; Hammond 1956, 48: a Kólias-fokot Strabón utalása alapján azonosítja.

[154] D. Asheri (szerk.), *Erodoto, Le storie. Libro VIII*, 2003, p. 275: 'l'identificazione precisa di Psittalia è cruciale per comprendere la strategia di Salamina.'

[155] Beloch, i.m. – ld. 134. j. – 447-486; uő, *ArchEph* (1910) 383-394; uő, *Klio* 13 (1913) 128-130; Hammond 1956; Boradhead, i.m. – ld. 82. j. – 330-333; H. Bengston, *Chiron* 1 (1970) 89-94.

[156] W. Hamacher, *Die Schlacht bei Salamis nach den Persern des Aeschylos*, Trier 1871; W.W. Goodwin, The Battle of Salamis, Papers of the American School of Classical Studies of Athens 1 (1882/3) 239-262; G.B. Grundy, *The Great Persian War*, 1901, 375-6, 382; Judeich, i.m. – ld. 129. j; J.G. Frazer, Pausanias's description of Greece, II, London, 1913, p. 484; C. Guratsch, *Klio* 19 (1925) 128-139; N.G.L. Hammond , *AJA* 64 (1960) 367-8; C. Hignett, *Xerxes' Invasion of Greece*, Oxford 1963, 397. (Appendix VIII); Green, i.m. – ld. 149. j.

[157] Wallace 1969 nyomán, akinek a kutatásai döntötték el a vitát Lipsokoutali javára.

A feladat kiindulópontját az alábbi szöveghelyek értelmezése jelenti. Mindkét érvelés ezeket használja fel.

Hérodotos VIII 76.

> Pszüttaleia szigetén pedig azért tettek partra katonákat a perzsák, mert a sziget a várható ütközet térségében feküdt, és arra számítottak, hogy a tenger itt sodorja majd partra a hajóroncsokat és az embereket, így a szigeten lévő perzsák megmenthetik saját embereiket és végezhetnek az ellenséges harcosokkal.
> (Muraközy Gy. ford.)

Plutarchos, *Aristides* 9.

> A szigetet Ariszteidész körös-körül megrakta harcosaival, és a partra kiúszókat figyeltette velük, hogy a szövetségesek közül senki ne veszhessen oda, az ellenség soraiból pedig senki el ne szökhessen. Valószínűnek látszott ugyanis, hogy a tengeri ütközet ezen a helyen lesz a leghevesebb.
> (Máthé E. ford.)

Strabón, *Geographica* IX 1, 13-14.

> Utána a thriai síkság következik, s a hasonló nevű partvidék és démos, azután az Amphialé hegyfok és a fölötte levő kőbánya, s a mintegy 2 stadion szélességű salamisi tengerszoros, amelyen keresztül Xerxés gátat akart húzatni, ámde előbb következett be a tengeri ütközet és a perzsák futása. Itt vannak a Pharmakussák is, két kis sziget, a nagyobbikon Kirké sírját mutogatják.
> E fölött a partrészlet fölött emelkedik a Korydallos nevű hegy és Korydalleis démosa; utána következik a Phórón-öböl és a puszta, sziklás kis sziget, Psyttaleia, amelyet némelyek Peiraieus könnycseppjének* [helyesen: csipájának] mondottak. Mellette van Atalanté is, amely azonos nevű az Euboia és Lokris közt fekvő szigettel; ez a kis sziget is éppen olyan, mint Psyttaleia. Azután Peiraieus következik, amelyet már a démosok közé sorolnak, és Munykhia.
> (Földy J. fordítása)

Hammond egyik fő érve a következő: Psyttaleiának, ami várhatólag az ütközet térségének centrumában feküdt, egy olyan szigetnek kell lennie, ami a szoros belsejében van, nem pedig olyannak, ami a szoros kijáratánál van: Ajios Jeorjiosra, s nem Lipsokutalira. Ezt támasztja alá Hammond szerint a források megjelölése, hogy Psyttaleia Salamis előterében van. [158] Salamis előtere ugyanis értelmezésében Salamis város előterét jelenti, ami a két sziget közül Ajios Jeorjiosra illik inkább. Strabón leírását úgy értelmezi,

[158] Aischylos, *Persae* 447-449; Hérodotos VIII 76; VIII 95; Plutarchos, *Aristides* 9; Pausanias, *Periegesis* I 36; Aristodémos I 4.

mint ami északról halad dél felé, s így a következő azonosításokra jut: Psyttaleia = Ajios Jeorjios; Atalanté = Lipsokutali; a másik, Psyttaleiához hasonló szigetecske: Talandonisi.[159]

Müller a következő pontokba rendszerezi a források Psyttaleiáról szóló adatait.

1. Salamis és a szárazföld között fekszik.[160]
2. Xerxés feltételezte, hogy várhatólag az ütközet térségében fekszik, ezért már előzőleg elfoglalta.[161]
3. Salamis előtt fekszik[162]
4. Kicsi.[163]
5. Hajók kikötésére alkalmatlan.[164]
6. Partja sziklás és meredek.[165]
7. A Psyttaleián folyó események láthatók voltak Xerxés trónjáról.[166]
8. 5 stadionnyira van a szárazföldtől.[167]
9. 5 stadionnyira van Salamistól.[168]
10. Lakatlan, sziklás sziget.[169]
11. Úgy nevezték, hogy csipa Pireus szemében.[170]
12. Közelében van Atalanté szigete.[171]
13. Atalantéval együtt Strabón közvetlenül Pireus előtt említi.
14. Michael Akominatos, 13. századi püspök azt mondja, hogy Psyttaleia, ami ekkor még megőrizte antik nevét, a Hymettos lejtőiről is látható.[172]

---

[159] További érvei: Psyttaleia leírása, ti. hogy lakatlan és sziklás, illik Ajios Jeorjiosra, amit ma csak vesztegzár-állomásnak használnak és sziklás-bozótos a felszíne. Partjai alacsonyak, sziklásak és sekély víz veszi körbe őket – a part mentén kikötőhelyek voltak kis hajóknak és egy móló lett kiépítve a nagyobbaknak;

[160] Hérodotos VIII 76. 1.

[161] Hérodotos VIII 76. 2.

[162] Aischylos, *Persae* 447: νῆσός τις ἐστὶ πρόσθε Σαλαμῖνος τόπων; Pausanias, *Periegesis* I 36. 2.,4; 36. 6. Plutarchos, *Aristides* 9; Plinius, *Naturalis historiae* 4, 62; Aristodémos 1,14.

[163] Aischylos, *Persae* 449: βαιά.

[164] Aischylos, *Persae* 449: δύσορμος ναυσίν.

[165] Aischylos, *Persae* 450: ποντίας ἀκτῆς ἔπι.

[166] Aischylos, *Persae* 465.

[167] Scholia in Persas: Scholia vetera 447. νῆσός τις ἐστί] τὴν Ψυττάλειάν φησιν, ἣ ἀπέχει προς ρον (ἤπειρον Dindorf; εὖρον Judeich) σταδίους ε.

[168] Scholia vetera et recentiora Thomae Magistri et Demetrii Triclinii, 447: τὴν Ψυτταλίαν φησίν, ἥτις διέχει Σαλαμῖνος σταδίοις πέντε·

[169] Strabón, *Geographica* IX 1.14.

[170] Strabón, *Geographica* IX 1.14. ὅ τινες εἶπον λήμην τοῦ Πειραιῶς·

[171] Strabón, *Geographica* IX 1.14.

[172] Michael Akominatou ta Sozomena, ed. Lampros, Athen 1879/80, Ndr. Groningen 1968, 9, 2; idézi: Wallace 1969, 300.

Mindezek alapján döntő érvei:

- Az 1, 3, 4. pont adatai Ajios Jeorjiosra és Lipsokutalira egyaránt illenek, akkor is, ha Salamis a várost és nem a szigetet jelenti.
- Az ütközet várható térségében Ajios Jeorjios csak akkor feküdhetett volna, ha feltehető lett volna, hogy a görögök egyáltalán nem lépnek ki kikötőhelyeikről; máskülönben Ajios Jeorjios rögtön a görög arcvonal mögé került volna (2. pont).
- Az 5, 6, 10. pont adatai jobban illenek a sziklás Lipsokoutalira, mint a lapos Ajios Jeorjiosra.
- A 7. pontban, ha az Aigaleós-hegy lábától nem messze keletre, Perama fölé helyezzük Xerxés trónját, a távolság kb. 2,5 km és a kilátás Ajios Jeorjiosra és Lipsokoutalira egyformán jó.
- A 8, 9. pont adatai jobban illenek Lipsokoutalira (Varvari-fok – Lipsokoutali 900 m = 5 stadion; Ajios Jeorjios Salamistól csak 500 m).
- A 'Pireus csipája' megjelölésnek (11. pont) csak Lipsokoutalira vonatkozóan van értelme, ahogy a 14. pontnak is: Ajios Jeorjios a Hymettosról nem látható.

Müller azonosításai Strabón sorainak értelmezésével (ld. 3. b. térkép):

- Amphialé-fok = Filatouri-fok.
- Szemben a szárazföldön az Arapis-fok.
- A kőfejtőt Peramától északnyugatra találták meg.
- A Pharmakoussai szigetek nem lehetnek azonosak az északi kijáratban fekvő szigetekkel, amelyek közül Leros az ókorban valószínűleg nem volt sziget, hanem Salamisszal összefüggő volt.[173] Feltehetőleg Ajios Jeorjiosról és a Peramánál lévő sziklazátonyról van szó, ami az ókorban kis sziget lehetett.
- Korydallos az Aigaleós déli nyúlványa.
- A Phórón kikötő azonosításához a Keratsiai-öböl jön számításba.
- Csak a leírás legvégén nevezi meg Psyttaleiát, amiben ennek megfelelően Lipsokoutalit ismerni föl. (A Psyttaleia név Lipsokoutalira változása sincs kizárva.[174])
- Egy további bizonyíték Psyttaleiának Lipsokoutalival való azonosítására, hogy Wallace itt bukkant a tropaion nyomaira, Lipsokoutali ÉNY-ra nyúló kis félszigetén.[175] (Ld. p. 63-67.)
- A szomszédos sziget, Talandonisi, úgy látszik, megőrizte az ókori Atalanté nevet.[176]

[173] Wallace 1969, 295.

[174] Uo, 297.

[175] Uo, 302.

[176] Talandonisi azonosítása Atalanté helyett azzal a 'harmadik kis szigettel' aligha értelmes. A harmadik kis sziget, amit gyakran idéznek Strabón szavaiból, a kelet-lokrisi part előtti, azonos nevű Atalanté szigetet jelenti és nem akadálya annak, hogy Atalantét Talandonisiben lássuk; Atalanté azonosítása Lipsokutalival ezen az alapon nem tartható.

3) A csata menete

A csata menetét tárgyaló rekonstrukciók minden részletre kiterjedő összehasonlító elemzésére itt most nincsen mód. A következő alapkérdéseket tartom szem előtt, amelyek a csatarekonstrukciók számára döntő fontosságúak: a görögök, illetve a perzsa flotta elhelyezkedését és tagolását a csata kezdetén, illetve az összecsapás módjának kérdését.

1)

A görögök hátrálása a csata kezdetén

A történetet Hérodotos beszéli el csataleírásának kezdetén.

Hérodotos VIII 84.

> Ezután a hellének valamennyi hajójukkal kimentek a tengerre, s alighogy kiértek, a barbárok megindultak ellenük. A legtöbb hellén erre visszafelé kezdett evezni, hogy hajója a part mellett biztonságban legyen, de az egyik athéni, a Pallénéről való Ameiniasz előrerontott, és megtámadta az egyik perzsa hajót. A két hajó összegabalyodott, nem tudtak egymástól elválni, mire a többi hellén sietve odaevezett, hogy segítsen Ameiniasznak, és bekapcsolódott a küzdelembe. Az athéniak szerint így kezdődött el a tengeri csata. Az aiginaiak szerint viszont az a hajó kezdte meg a küzdelmet, amely az Aiakidákat elhozta Aiginából. Azt is mesélik továbbá, hogy megjelent egy asszonyalak, és olyan hangosan buzdított a csatára, hogy szavait az egész hellén hajóhad meghallotta. A jelenés először szidalmazta őket: „Boldogtalanok! Meddig akartok még visszafelé evezni?"
>
> (Muraközy Gy. ford.)

A történet egyik, szokásos magyarázata (pars pro toto Georges Roux-é) úgy olvassa a fejezetet, mintha Hérodotos tendenciózus athéni ferdítése lenne a többi görög kárára.[177] Kb. így: „Persze mindenki elvesztette a fejét, a helyzetet csak egy athéni menthette meg!" Ez a magyarázat olyan nézőpontból születik, amit korábban filológiainak neveztem. (Hasonló magyarázatok ókori előzményét, ld. Plutarchos, *De Hdt. malignitate*. – ld. 96.)

A helyzet magyarázatát az idézett értelmezések kétféleképpen fűzik tovább: egyikük egy topográfiai jellegű, másikuk egy katonai jellegű érveléssel, a magyarázatot azonban továbbra is a filológiai szempont uralja. Roux úgy folytatatja, hogy az athéniak álltak legnyugatabbra az arcvonalban, s már a 'helyükön' voltak, a többieknek viszont még meg kellett tenniük az utat, míg elfoglalták helyüket a csatasorban.[178] (ld. 8. térkép), Asheri magyarázata pedig az, hogy a kifejezés a hajók hátrafelé evezéséről Thukydidéstől jól

[177] Roux, i.m. – ld. 76. j. – 78-79.

[178] Uo.

ismert, és valójában egy flottamanővert ír le.[179] Ugyanez a magyarázat található (a malignitas-motívum nélkül) Stein kommentárjában is.[180]

A történet másik fő értelmezése úgy szól, hogy a görögök talán azért hátráltak, hogy még beljebb csalogassák a perzsa flottát (vesztére) a szorosba.[181] A magyarázat ügyes egyesítése több szempontnak is, és a helyzet következményének leírására feltehetően találó is. Szintén katonai szempontú értelmezését adja a történetnek Morrison,[182] aki a jelenetben egy katonai manőver, a diekplus klasszikus leírását ismeri föl (ld. p. 50-52.).

Macan kommentárja[183] úgy magyarázza a görögök hátrálásáról szóló történetet, hogy ha az utca embere később így is mesélte Athénban, az csak azért lehetett, mert nem értette, mi történik. Az athéni hadvezetés viszont biztosan nem hátrált, hanem tudta, hogy mit csinál.

Nem jelenik meg azonban, amennyire tudom, a magyarázatok között egy voltaképpen katonai szempont. Méghozzá az, hogy a történet, amelyet Hérodotos leír, a hadtörténetírásnak a ma egyik legtermékenyebbnek mutatkozó rétegéhez tartozik, ahogy ezt John Keegan 'A csata arca' c. könyve[184] megmutatta, s amit a modern hadtörténetírásnak újra fel kellett fedeznie. Egyik előfutára a francia Du Picq, akinek eszméi igazi visszhangra főként az amerikai hadtörténetírásban találtak:

„Azt a megállapítását, hogy a csatatéren alapvetően a félelem irányítja az események menetét, legalább annyira üdvözölték üdítő őszintesége, mint nyilvánvaló igazsága miatt."[185]

A modern hadtörténetírásnak ez az ága az elbeszélő hagyományok közül éppen Hérodotosban és Thukydidésben látta meg példaképét:

'Az antikvitás hagyott ránk egy másik hadtörténetírói tradíciót is (sc. Caesaréval szemben), amely az emberek csatában tanusított magatartását tekintve a rómainál sokkal gazdagabb, kifinomultabb, pszichologikusabb, mindenekelőtt pedig sokkal őszintébb. Ez a második tradíció a görögöké, atyja Hérodotos...'[186]

---

[179] Asheri, i.h. – ld. 154. j, 'per il significato tecnico di questa espressione ved. Schol. Thuc. I 50.5. „indietreggiare a poco a poco senza girare la nave... Questo si fa per non sembrare di fuggire palesemente, ritirandosi poco a poco, oppure per non volgere il dorso al nemico e farsi colpire in modo più facile."

[180] Stein, i.m. – ld. 130. j. – p. 64. [ἐπὶ] πρύμνην ἀνεκρούοντο τὰς νέας ist der vollere, aber seltenere Ausdruck von diesem Schiffsmanöver.

[181] W.W. How – J. Wells, *A Commentary on Herodotus*, Appendix XXI, 7, p. 385. Perhaps at this point we may place the momentary retreat of the Greeks (ch. 84.), devised, perhaps, to draw the enemy further into the straits. Vö. Müller 1987, 710. 'talán a görögök rövid visszavonulási manőverének hatására.'

[182] AT 1990, 76.

[183] Macan, i.m. – ld. 82. j. – p. 489.

[184] J. Keegan, *A csata arca*, Budapest 2000, (angolul: 1976[1]).

[185] Uo, 85.

[186] Uo, 78.

Elképzelhetőnek tartom, hogy a hérodotosi történetet a szokásostól eltérően is értelmezni lehet. Nem tendenciózus athéni ferdítésként, hanem Keegan szellemében. A hajók hátrafelé kezdtek evezni – írja Hérodotos. A szokásos katonai magyarázatok szerint, láttuk, ez azt jelenti, hogy csatarendbe fejlődtek. De egyáltalán nem zárható ki a lehetőség, hogy hirtelenjében mindenki pánikba esett, és kellett valaki, akár egyetlen hajó, amelyik szembefordult a perzsákkal.[187] Mert ahogyan Hérodotos – aki az athéni mellett megemlíti az aiginai hajó történetét is, tehát egyáltalán nem tendenciózusan athéni, hanem „politikailag korrekt" – elmeséli a történetet, az megfelel a kívánalomnak, amelyet a modern hadtörténetírás mára szisztematikus pszichológai kutatások eredményeképpen elvár magától:

„Mind közül a legfontosabb annak a felfedezése, hogy a katona kiélezett helyzetekben, élet és halál mezsgyéjén – elöljáróival ellentétben – nem mint bármiféle formális katonai szervezet alárendelt tagjaként tekint magára, hanem mint egy igen kicsiny, összesen talán hat-hét fős csoport egyenrangú tagjára."[188]

(Kérdéses persze, hogy tengeri csata esetében, ahol a hajó jelenti a legkisebb egységet – mint ahogy a Hérodotos-történetben is –, hogyan alkalmazható ez a felismerés.)

'Miért ír számos történész még mindig úgy, mintha egyedül a hadvezetés és a nagy seregek jelentenék számukra a tanulmányozásra méltó témát?'[189]

Akárhogyan is illeszthető a történet a csatarekonstrukcióba, kár volna feltétlen tendenciózusnak, hamisnak nyilvánítani (abban az értelemben, hogy mást kellene jelentenie, mint amit mond). Olvasható úgy is, mint egy 'árnyalt, pszichologikus és mindenek előtt őszinte' leírás.

[187] A diekplus manőverben például a legnagyobb veszélynek a támadást megkezdő hajó teszi ki magát, akit a többieknek hátulról meg kell támogatniuk.

[188] Uo, 63.

[189] Uo, 64.

2) A perzsa flotta elhelyezkedése és tagolása

A perzsa flotta elhelyezkedéséhez és tagolásához a fő kérdés Aischylos, *Persae* 363-368. értelmezése.
A szövegrészlet értelmezésének a kulcsát Hérodotos VIII 76. fejezetének elbeszélésében látják. Ám ennek a kérdésnek a megválaszolását alapvetően meghatározzák a topográfiai, illetve a hadmozdulatokra vonatkozó kérdésekre adott válaszok, és néhány csatarekonstrukcióban szorosan idekapcsolódik a hajószámok problémája is.

Aischlyos, *Persae* 363-368.
πᾶσιν προφωνεῖ τόνδε ναυάρχοις λόγον,
εὖτ᾽ ἂν φλέγων ἀκτῖσιν ἥλιος χθόνα
λήξῃ, κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβῃ,
366 τάξαι νεῶν στῖφος μὲν ἐν στοίχοις τρισίν,
367 ἔκπλους φυλάσσειν καὶ πόρους ἁλιρρόθους.
368 ἄλλας δὲ κύκλῳ νῆσον Αἴαντος πέριξ.

s az összes hadvezérnek így tesz rendelést:
mihelyt a napsugár a földet nem süti,
s a lég nagy templomát sötét borítja be,
hármas sorokba állassák hajóikat:
kiútat lesni, zajgó tengeráradást,
mások meg Aiasz szigetét vegyék körül.
(Jánosy I. ford.)

Hérodotos VIII 76.
ἐπειδὴ ἐγίνοντο μέσαι νύκτες, ἀνῆγον μὲν τὸ ἀπ᾽ ἑσπέρης κέρας κυκλούμενοι πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, ἀνῆγον δὲ οἱ ἀμφὶ τὴν Κέον τε καὶ τὴν Κυνόσουραν τεταγμένοι, κατεῖχόν τε μέχρι Μουνιχίης πάντα τὸν πορθμὸν τῇσι νηυσί. Τῶνδε δὲ εἵνεκα ἀνῆγον τὰς νέας, ἵνα δὴ τοῖσι Ἕλλησι μηδὲ φυγεῖν ἐξῇ.

Majd éjféltájban elindultak, hogy a hajóhad nyugati szárnyával bekerítsék Szalamiszt, ugyanakkor a Keosznál és Künoszuránál állomásozó hajók is kifutottak a tengerre, hogy egészen Munükhiáig megszállják a tengerszorost. Ezeket a hadmozdulatokat azért tették, hogy a helléneknek ne legyen módjuk a menekülésre.
(Muraközy Gy. ford.)

A perzsa flotta elhelyezkedésének és tagolásának esetében a szokásos értelmezési mód a fenti két szöveghely együttes értelmezése. Az értelmezés fő kérdései:

1. Mit jelent az ἐν στοίχοις τρισίν kifejezés? Vajon ebben a szókapcsolatban
   a) a τρισίν számot úgy kell-e értelmezni, mint ami a flottát három részre osztja, és a következő két mondat jelzi, mi volt ennek a három egységnek a feladata?

b) vagy pedig a τρισίν szó csak a főflottát osztja három részre, az ἄλλας már nem értendő bele, hanem hozzá kell számítani? A kérdés voltaképpen abban áll tehát, hogy a részlet vajon három vagy négy perzsa egység hadmozdulatait írja-e le.

c) vagy az ἐν στοίχοις τρισίν inkább azt jelenti-e, hogy a különböző helyekre rendelt egységeket három sor mélységben állították fel?

2. Aischylos idézett három sora két vagy három hadmozdulatot említ-e: pontosabban a 367. sor kifejtése-e a megelőző sornak vagy önálló elem a felsorolásban? A kérdés tétjét mutatja, hogy néhány kiadás[190] (Koechly javítását követve) felcseréli a 367-368. sorok sorrendjét. [191] Tehát a rekonstrukciók még abban is eltérnek, hogy ha a 367. sor tartalma nem önálló elem, akkor melyik sorét fejti ki.

Az egyes kutatók e kérdések mentén térnek el egymástól, amikor elbeszélik az ütközet lefolyását. (Ld. a 4-8. térképeket.)

A két (illetve Diodóros és Plutarchos adataival kiegészíve négy) szöveg együttes és kizárólag filológiai szempontú értelmezésén alapuló csatarekonstrukció jó példája Roux[192] tanulmánya. A két térkép, amelyet közöl, sem topográfiai, sem pedig katonai szempontból nem jelent különbséget: Aichylos (és Plutarchos), ill. Hérodotos (és Diodóros) leírásának közös rekonstrukcióját adja. [193]

Roux három perzsa hajórajról beszél és két hadmozdulatról. A három egység egyikét a nyugati kijárat, a megarai szoros őrzésére rendelt perzsa kontingens alkotta.[194] A másik kettőt a Psyttaleia két oldalán felállított hajók, a Kynosourától Munychiáig terjedő vonalban. A στοίχοι szót soroknak értelmezi,[195] amelyek mindegyike a flotta egyharmadát foglalta magában. Kb. 300 hajót. 300 hajó számításai szerint 6 km-es frontvonalat jelent.

Munro értelmezése[196] szerint négy perzsa egységről lenne szó és három hadmozdulatról: az ἐν στοίχοις τρισίν a szoros három kijáratához rendelt hajókat jelentené (egy a nyugati, kettő a keleti kijárathoz, Psyttaleia két oldalán), az ἄλλας pedig a sziget partjai mentén körözésre rendelt hajókra vonatkoznék, amelyek így kiteljesítenék a nyugati és a keleti kijárat közötti perzsa blokád félkörívét.

---

[190] ld. 69.

[191] Broadhead, i.m. – ld. 82. j. – p. 329.

[192] i.m. – ld. 76. j.

[193] Uo, 70.

[194] A ’(τάξαι) ἄλλας (ναῦς) δὲ κύκλῳ νῆσον Αἴαντος πέριξ’ és az ’ἀνῆγον μὲν τὸ ἀπ᾽ ἑσπέρης κέρας κυκλούμενοι πρὸς τὴν Σαλαμῖνα’ tehát a nyugati kijárat, a megarai szoros őrzésére rendelt hajókat jelenti, amely Diodóros szerint az egyiptomi egység feladata volt.

[195] Uo, 82.

[196] Munro 1902, 327, idézi Broadhead, i.m. – ld. 82. j. – 328.

Broadhead[197] egyetértőleg idézi Munro értelmezését, de nem fogadja el azt, hogy a nyugati kijárat őrzésére rendelt egység az ἐν στοίχοις τρισίν részét képezné. Ennek megfelelően a keleti szorosnál a teljes főflottával számol.
A στοίχοι-t soroknak értelmezi:[198] a hajók három sor mélységben voltak felállítva. Számításai szerint, ha 1000 hajóval kell számolni, akkor 330 hajó állt egy sorban. Az arcvonal így Keostól és Kynosurától Munychiáig terjedt. Ha viszont 1200 hajóval kell számolni, akkor a hely igencsak szűk lehetett.

Hammond négy perzsa egységről és két hadmozdulatról beszél. Értelmezése szerint a három stoichos valószínűleg a három hajórajra vonatkozik, a főníciai, az ión és a vegyes egységre, mindegyik egy-egy admirális vezetése alatt állt, és megfelelt a hármas tagolású hadrend elemeinek (jobb- és balszárny, közép).[199] A terület, amire a két flottának szüksége volt ahhoz, hogy csatarendbe álljon, becslése szerint a következő: a görög triérés mérete az 5. század második felében kb. 34 m hosszú és 4,5 m széles. Kinyújtott evezőkkel együtt egy ilyen triérés megközelítőleg 11 m helyet foglalt el. Két triérés között nyugodt vizen a távolság a hadoszlopokban 30 méterre, a sorokban 15 méterre becsülhető. Ennek alapján egy oszlopban kb. 25 triérés állhatott tengeri mérföldenként (~1800 m), egy-egy sorban pedig mérföldenként 60 triérés.

Müller értelmezésében a topográfiai szempont a filológiaival egyenrangúan jelenik meg. Müller négy perzsa hajórajról és két hadmozdulatról beszél. Aischylos leírását úgy értelmezi, hogy mivel a szöveg külön említi a sziget köré rendelt hajókat (368), a három részre tagolt főflottával (366) csak a Psyttaleia két oldalán felállított hajókra gondolhat. Az ἐν στοίχοις τρισίν-t a következőképp értelmezi: mivel az átjáró Psyttaleia és a Pireus-félsziget között valamivel több mint kétszer olyan széles, mint a tenger Kynosura és Psyttaleia között, valószínűleg két osztag volt a szélesebb, és egy a keskenyebbik átjáróban. A perzsa flottának ez a kiinduló felállása a csata előtt pontosan megfelel a Bakis-jóslatban leírtaknak: a tengeri út áthidalása a perzsa hajóktól Kynosura és az Artemis-part között. (ld. p. 36.)

Morrison és Coates[200] három hadmozdulatról és négy perzsa egységről ír:
(1) Az egyiptomi kontingens, 200 hajó, a nyugati szoros őrzésére ment (erre utalna a 368. sor).
(2) A 207 gyorshajó Salamis partjainál körözött (erre utalna a 367. sor).
(3)-(4) Két egység pedig Psyttaleia két oldalán helyezkedett el. (Erre utalna a 366. sor)

A rekonstrukciók alapvető különbözősége jól látható az egyes térképeken (ld. 000. térképek). A fő különbség abban áll, hogy az ἐν στοίχοις τρισίν jelentését külön a hadmozdulatokra, vagy a flotta csatarendjére vonatkoztatják-e. A kérdésben egyelőre nem alakult ki konszenzus.

[197] Boradhead, i.m. – ld. 82. j. – 328-9.

[198] Uo.

[199] Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 17, 2-3.

[200] AT 1990, 74.

3) A csata katonai alakzatai

A feladatot itt elsősorban Aischylos, Persae 399-428. értelmezése jelenti.[201]

Aischylos, *Persae* 398-428.

Egész haduk jól látható lett hirtelen.
Jobbszárnyuk húz előre szépen rendezett
hadrend szerint, aztán egész hajóhaduk
kitárja szárnyait (...)
Legott hajó hajóba fúrja bronz hegyét.
A támadást athéni gálya kezdi el:
egy tirusi hajó oromtornyát töri
porrá - más gálya csőre más hajóba fúr.
Kezdetbe még helytáll a perzsa áradat;
de a szorosban feltolul a sok hajó,
már egy se tud a más baján segíteni,
bronz-csőr ütéseikkel egy a másikát
horpasztja: törnek evezőik rendei;
nagyon is nem bolondul jöttek körbe ránk
a hellének hajói, sorra felborul
sok nagyhasu hajónk, tengert se látni már

---

[201] θοῶς δὲ πάντες ἦσαν ἐκφανεῖς ἰδεῖν.
τὸ δεξιὸν μὲν πρῶτον εὐτάκτως κέρας
ἡγεῖτο κόσμῳ, δεύτερον δ᾽ ὁ πᾶς στόλος
ἐπεξεχώρει, (...)
εὐθὺς δὲ ναῦς ἐν νηὶ χαλκήρη στόλον
ἔπαισεν· ἦρξε δ᾽ ἐμβολῆς Ἑλληνικὴ
ναῦς, κἀποθραύει πάντα Φοινίσσης νεὼς
κόρυμβ᾽, ἐπ᾽ ἄλλην δ᾽ ἄλλος ηὔθυνεν δόρυ.
τὰ πρῶτα μέν νυν ῥεῦμα Περσικοῦ στρατοῦ
ἀντεῖχεν· ὡς δὲ πλῆθος ἐν στενῷ νεῶν
ἤθροιστ᾽, ἀρωγὴ δ᾽ οὔτις ἀλλήλοις παρῆν,
αὐτοὶ δ᾽ ὑπ᾽ αὐτῶν ἐμβόλοις χαλκοστόμοις
παίοντ᾽, ἔθραυον πάντα κωπήρη στόλον,
Ἑλληνικαί τε νῆες οὐκ ἀφρασμόνως
κύκλῳ πέριξ ἔθεινον, ὑπτιοῦτο δὲ
σκάφη νεῶν, θάλασσα δ᾽ οὐκέτ᾽ ἦν ἰδεῖν,
ναυαγίων πλήθουσα καὶ φόνου βροτῶν,
ἀκταὶ δὲ νεκρῶν χοιράδες τ᾽ ἐπλήθυον.
φυγῇ δ᾽ ἀκόσμως πᾶσα ναῦς ἠρέσσετο,
ὅσαιπερ ἦσαν βαρβάρου στρατεύματος.
τοὶ δ᾽ ὥστε θύννους ἤ τιν᾽ ἰχθύων βόλον
ἀγαῖσι κωπῶν θραύμασίν τ᾽ ἐρειπίων
ἔπαιον, ἐρράχιζον·

a roncsoktól, elvérezők hulláitól.
A parti szirtek holttetemmel rakva mind.
Ami hajó hajóhadunkból fennmaradt,
fut kapkodón evezve, rendezetlenül.
Mint tonhalat szokás, vagy más varsán akadt
haltömeget - úgy zúznak minket, rontanak
törött lapáttal, roncsdarabbal;
Jánosy I. ford.

A kérdés főként abban áll, hogy a támadásnak az a módja, amit a szöveg leír, milyen katonai alakzattal írható le. Pontosabban:

(1) A flották felsorakozásának mely ismert módját[202] lehet itt rekonstruálni az alábbiak közül?

- A hajók egymás mellett sorakoznak fel (ἐπὶ φάλαγγος).[203] Ez volt a görög csatasor szokásos rendje: 'csatarend'.
- A hajók egymás mögött sorakoznak fel (ἐπὶ μιᾶς).[204] Ez volt a görög flották szokásos felvonulási rendje: 'menetoszlop'.
- A hajók körben állnak fel ('sündisznóállás').

(2) Az ismert ókori taktikai formák[205] közül melyik ismerhető fel ebből a leírásból?

- 'τῷ παλαιῷ τροπῷ' (vö. Thukydidés I 49.)
- kyklos;
- diekplus;
- periplus.

'Τῷ παλαιῷ τροπῷ'[206] a flotta hajói ἐπὶ φάλαγγος indulnak meg egymás ellen. Természetesen az első összecsapáskor, az első lendületből megpróbálják minél jobban szétroncsolni az ellenséges hajókat, de amikor már egymásnak ütközött a két flotta, már nincsenek további hadmozdulatok, hanem úgy küzd hajó hajó ellen, hogy főként a hajókon lévő fegyveres harcosok harcolnak egymással. A közelharc, ami a régi módszer lényege, az új taktikák kifejlesztése után sem nem tűnik el teljesen a tengeri csatákból. Főként akkor volt ez igaz, amikor a harc a part közelében vagy kikötőben zajlott, ahol nem volt elég hely a manőverezéshez, vagy ha a hajó elveszítette a vágósarkantyúját. Thukydidés tanusága szerint még az 5. században is uralhatta ez a mód a csaták menetét. (Innen maga az elnevezés is: régi mód.)

---

[202] *RE*, s.v. Seewesen, 902.

[203] 'Dwarslinie', 'in line abreast', ('mint a verebek').

[204] 'Kiellinie', 'in line ahead', ('mint a libák').

[205] *RE*, s.v. Seekrieg, 900-903; D. Wachsmuth, Der Kleine Pauly V (1975) s.v. Seekrieg, 63.

[206] *RE*, s.v. Seekrieg, 900-901.

Fegyverré magát a hajót a vágósarkantyú teheti. Ehhez olyan taktikákat kellett kifejleszteni, amelyekben a hadihajó az ellenséges hajó háta mögé kerülve meglékelheti azt.

A kyklos:[207] kifejezetten defenzív forma. Annak elkerülésére alkalmazzák, hogy az ellenséges hajók hozzáférhessenek a hajófarhoz, mint például a peloponnésosiak a Rhionnál vívott csatában.[208]

A diekplus[209] offenzív taktika. Kifejlett formájában látható már a perzsák ellen vívott ladéi ütközetben (Kr.e. 494), s a római korig ez jelenti a görög tengeri csaták alapvető formáját. A manőver abban áll, hogy miután a flotta ἐπὶ μιᾶς indít támadást, a hadihajó két ellenséges hajó között áthalad az ellenség csatasorán (ἐπὶ φάλαγγος), miközben megpróbálja az egyik hajó evezősorait szétrombolni az egyik oldalon. Majd hátul a csatasor mögött ívben megfordul, és az immár manőverezésre képtelen ellenséges hajót oldalról (ez számított a leghatékonyabb módnak) meglékeli a vágósarkanytúval.
A diekplus ellen kétféle védekezést fejlesztettek ki:
1) A hajókat két sorban állították fel úgy, hogy az egyes hajók pontosan egymás mögött álltak. A második sor feladata volt, hogy amikor az ellenséges hajó áttört a csatasoron, és megfordult, hátulról megtámadja és meglékelje.
2) A másik lehetőség, hogy a második sor hajóit az előző sor hajói közti 'hézagok' mögött, sakktáblaszerűen állították fel. Ezzel lehetetlenné tették a diekplust az ellenségnek, ha nem akarta kitenni magát annak, hogy hajóit frontális támadással lékeljék meg.

Periplus: A célja a diekplus-hoz hasonlóan az, hogy a hajó olyan pozícióba jusson, ahonnét meglékelhető az ellenséges hajófar. A periplus ezt az ellenséges csatasor megkerülésével éri el, ezért több helyet igényel, mint a diekplus, és veszélyesebb is a lékelő hajó számára, mint a diekplus.[210]

A salamisi csata leírását a klasszikus értelmezésben úgy rekonstruálják, hogy a csata kezdetén a két arcvonal ἐπὶ φάλαγγος ütközött össze ('Frontalschlacht', 'τῷ παλαιῷ τροπῷ). Ebben a közelharcnak volt fő szerepe, és a perzsáknak kedvezett; majd a görögök bekerítették a perzsákat. Hátulról támadtak rájuk, s meglékelték a perzsa hajókat vágósarkantyúikkal ('Einkreisungsschlacht', periplus).[211]

---

[207] Wachsmuth, i.h. – ld. 205. j.

[208] Thukydidés II 83. καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἐτάξαντο κύκλον τῶν νεῶν ὡς μέγιστον οἷοί τ᾽ ἦσαν μὴ διδόντες διέκπλουν, τὰς πρῴρας μὲν ἔξω, ἔσω δὲ τὰς πρύμνας, καὶ τά τε λεπτὰ πλοῖα ἃ ξυνέπλει ἐντὸς ποιοῦνται καὶ πέντε ναῦς τὰς ἄριστα πλεούσας, ὅπως ἐκπλέοιεν διὰ βραχέος παραγιγνόμενοι, εἴ πῃ προσπίπτοιεν οἱ ἐναντίοι. οἱ δ᾽ Ἀθηναῖοι κατὰ μίαν ναῦν τεταγμένοι περιέπλεον αὐτοὺς κύκλῳ καὶ ξυνῆγον ἐς ὀλίγον, ἐν χρῷ αἰεὶ παραπλέοντες καὶ δόκησιν παρέχοντες αὐτίκα ἐμβαλεῖν·

[209] *RE*, s.v. Seekrieg, 901.

[210] Morrison1991, 199-200.

[211] Hammond 1956, 39.

Hammond értelmezésében:[212] a görögök (Artemision tanulságaként) félhold alakban állították fel arvonalukat, hogy az összecsapáskor könnyen az ellenség háta mögé tudjanak kerülni, és támadni tudjanak a vágósarkantyúkkal. A görög arcvonal félhold alakja az előretörés után gyűrűvé vált, minthogy a két szárny előrehaladt, hogy bekerítse és lemészárolja az ellenséget.

Más értelmezését adja a csata menetének Morrison – Coates könyve, amely Aischylos leírását a csatáról a diekplus nevű alakzattal látja értelmezhetőnek, a következőképpen: a görögök csatasorban (ἐπὶ φάλαγγος) nyomultak előre, és jól begyakorolt manőverrel úgy rendeződtek át, hogy a flotta hajói egymás mögé sorakoztak fel, a jobbszárnyuk került a sor elejére, majd áttörtek a perzsa arcvonalon. A manőver tehát valójában egy klasszikus diekplus volt.[213]

Ez az értelmezés sok vitát váltott ki. Wallinga úgy érvel, hogy a szót sem Hérodotos, sem semmilyen más szerző nem említi. [214]

A kérdés bemutatására a leginkább Lazenby és Morrison vitájának ismertetése látszik alkalmasnak.
Lazenby[215] a következőket veti a diekplus-elmélet ellen: egy olyan hadművelet, amelyben a hajók libasorban (ἐπὶ μιᾶς) támadnának, nem képzelhető el. A szokásos csatasor nem ez, hanem az ἐπὶ φάλαγγος, s ezt igazolja a csatasor 'szárnyainak' többszöri említése is. Az ἐπὶ μιᾶς ilyen esetekben nem a libasort jelenti, hanem azt, hogy a flotta egy hajó mélységben, tehát egyetlen sorban állt fel.

> 'As for Salamis, what is said here makes strange reading, and would particularly like to know where Aeschylus says that after a clash they (sc. the Greeks) moved behind the Persian ships and surrounded them – it is certainly not in my text of the Persai.'

Morrison[216] válaszul Lazenby kritikájára a következőképp rekonstruálja a salamisi csata alakzatait: a görög hajók a támadás kezdetén libasorba (ἐπὶ μιᾶς) fejlődtek (ezt megelőzőleg egymás mellett sorakoztak fel). A diekplus első lépését az a görög hajó tette meg, amelyik rátámadott egy főníciai hajóra (ld. p. 42-44). Támadását a többi hajó is követte. Az áttörésnek (diekplus) sikeresnek kellett lennie, mert Aischylos következő képe, hogy a perzsa hajók egymásra borulnak és összezúzzák egymást, míg a görögök megkerülik és meglékelik őket.

> 'I cannot see that it can be seriously disputed that Aeschylus says, in brief, that after a clash the Greeks moved behind the Persians and surrounded them.'

---

[212] Hammond 1956, 48.

[213] *AT* 1990, 76.

[214] Wallinga 2005, 109: „This means without any doubt that the diekplus played no part whatsoever in any one of the flights of this year, i.e. that Persians nor Greeks had mastered this skill."

[215] F. Lazenby, *JHS* 108 (1988) 250.

[216] Morrison, i.h. – ld. 210. j.

Hérodotos leírása Morrison értelmezésében ugyanazt a képet adja, mint Aischylosé, csak a másik oldalról nézve. Noha a periplus és a diekplus sokban hasonlítanak egymáshoz, a diekplus mellett akkor kell döntenie a parancsnokoknak, ha nincs elég hely a tengeren. Ez volt a helyzet Salamisnál is. A periplushoz ugyanis kezdeti fázisában bőséges hely kell a tengeren, ahhoz hogy a hajó mozogni tudjon, hogy elérje az ellenséges hajó hátulját. A két művelet végkimenetele hasonló lehet. Aischylos leírása a salamisi diekplus eredményeiről és Thukydidés leírása Phormión sikeres periplusáról nagyban hasonlít egymáshoz. Ráadásul az artemisioni csata is rádöbbenthette a görögöket, hogy a periplus tapasztalt ellenséggel szemben nagyon veszélyes lehet.

Összegezve: a csata menetének rekonstrukciójában két fő álláspont áll szemben egymással.
Az egyik szerint a csatában a két ellenséges csatasor csatarendben, ἐπὶ φάλαγγος csapott össze, és a csata kezdetén közelharcban, τῷ παλαιῷ τροπῷ harcoltak. Ezután a görögöknek sikerült bekeríteniük a perzsa hajókat, s hátulról meglékelni őket.
A második értelmezés a diekplus nevű alakzattal látja leírhatónak a csata menetét. Eszerint a görögök libasorban, ἐπὶ μιᾶς támadtak, áttörtek a perzsa csatasoron, megkerülték a perzsa hajókat, és végül meglékelték őket.

A diekplus elleni álláspont egyik fő érve filológiai: a szót egyik szerző sem használja a csata menetének leírásában. A diekplus-értelmezés elleni másik érv katonai típusú: azt a fajta csatarekonstrukciót tagadja, amelyben a hajók menetoszlopban támadnának. Az ἐπὶ μιᾶς kifejezést ugyanis eltérően értelmezi: nem libasornak, hanem egyetlen sorból álló csatarendnek.
A diekplus melletti magyarázat egyik fő érve topográfiai-katonai szempontú: a periplushoz nem volt elegendő hely a salamisi szorosban. Ennek a magyarázatnak megvan az a tagadhatatlan előnye, hogy Aischylos szövegének mindhárom horizontot egyszerre tekintő, komplex magyarázatát tudja adni. A kérdés azonban még nyitva áll.
Abban viszont konszenzus van, hogy a csata menete nem írható le a régi típusú tengeri csaták módjára: nem csupán közelharc folyt, hanem a hajót magát tudták fegyverként használni: ennek feltétele pedig az volt, hogy a görög hajók valamilyen manőverrel a perzsa hajók háta mögé tudjanak kerülni.

II rész

A salamisi csata emlékezete az ókorban

Korszakok szerint, jelképesen szólva a régészeti feltárások mintájára, időben visszafelé haladva a múltba tekintem át a csata ókori emlékezetének történetét: az Augustus-kor, a hellénisztikus, majd a Periklés-kor után a csata közvetlen visszhangját adó első nemzedék korszaka következik.

Az Augustus-kor, a hellénisztikus kor és a Periklés-kor tárgyalásakor a legszemléletesebbnek talált példákat választottam. A salamisi ütközetnek az actiumi csata idején megelevenedő emlékét egy Róma-városi rendezvény és egy Rómában készült domborműsorozat példáján mutatom be. A hellénisztikus kori Athénból a Salamis-ünnepek bemutatását választottam, a Periklés-korból pedig egy márvány emlékművet, a második salamisi tropaiont.

Az első nemzedék emlékműveit három csoportban veszem sorra: előbb a pánhellén, azután a korinthosi és aiginai, végül pedig az athéni emlékműveket. Az athéni megemlékezések kapcsán egy exkurzusban kitérek a tengeri ütközet ikonográfiájának problémájára, majd a fejezetet s egyben a dolgozatot a 'fő emlékmű': a 'Perzsák' és szigorú stílusú vázaképek párhuzamos elemzése zárja.

Az első nemzedék pánhellén, korinthosi/aiginai és athéni emlékműveinek teljesebb körű bemutatására törekedtem az emlékművek (tropaionok, fogadalmi ajándékok, síremlékek; a szentélyek és a város újjáépítése), feliratok, képek és irodalmi alkotások együttes elemzésével.

1. Salamis jelentősége az Augustus-korban

Naumachia Augusti, Actium és Salamis

Cassius Dio tanusága szerint Augustus egy különös naumachiát rendezett: [217]

> ‚A Saepta területén fegyveres játékokat mutattak be. Azon a helyen pedig, ahol még ma is láthatók nyomai, egy 'athéni-perzsa' tengeri ütközetet, merthogy ezeket a neveket adták a tengeri ütközetben harcoló csapatoknak, és persze az athéniak nyertek, ez alkalommal is.'

A naumachiát Augustus a Forum Augustum és a Mars Ultor templom avatásakor (Kr.e. 2-ben) a Mars isten tiszteletére adott ünnepségsorozat keretében rendezte.[218]

A salamisi naumachiát bemutató rendezvény nagy látványosságnak számított, és sok embert odavonzott – erre enged következtetni Ovidius *Ars amatoriá*jának egy utalása is.[219]

> 'És az milyen volt, amikor Caesar perzsa és athéni hajókat
> vonultatott fel (a cirkuszban), akik eljátszották a tengeri csatát?!
> Mindkét tengerről jöttek ám a fiúk és jöttek a lányok,
> és a Városban volt széles e világ.'

A salamisi csata emléke az augustusi politika számára kimutathatóan Actium révén lett fontossá. T. Hölscher[220] dolgozta ki, hogyan válik a hivatalos római művészet fontos propaganda-eszközévé a salamisi győzelmet mint 'mitikus' mintát követő ikonográfiai szkhéma, egyetlen eredetihez köthető domborművek sorozata révén. Az ún. új-attikai stílust követő domborművek a kora-augustusi korból származnak, és előkelő magánlakások nyíltan politikai célzatú díszeiként állították ki őket.

Két példát idézve Hölscher tanulmányából: a képsorozat egyik darabján[221] (2. t, 1. k.) Victoria látható, kezében aplustre, hajó tatdísze. Az istennő szalaggal díszít egy tropaiont: az oszlopon pelta-formájú pajzs és kardhüvely, a pajzs hajlatában rövid karvért váll-lappal, felül sisak. A dombormű-töredéken egy másik alak is kiegészíthető: a harcosé, aki Victoriának egyenrangú párja. A harcos egy épen megmaradt domborművön is látható [222] (2. t, 2. k.). Ez tekinthető a típus eredeti változatának. Victoria felemelt kezében aplustre; az istennő balról egy Athéna-szobrot tartó oszlophoz lép, amelynek törzsére kígyó

---

[217] Cassius Dio LV 10, ld. Hölscher 1984, 201. és 201, 79. j. hivatkozását

[218] R.g.d.A. 23. (P.A. Brunt - J.M. Moore (szerk.), *Res Gestae divi Augusti. The Achievements of the Divine Augustus*, Oxford 1967. és Suetonius, *Augustus* 43; ld. S. B. Platner (compl. et revis. Th. Ashby), *A Topographical Dictionary of Ancient Rome*, London 1929, *s.v. Naumachia Augusti, Forum Augustum, Saepta Iulia*; E. Gatti, *LTUR s.v. Saepta Iulia*; F. Coarelli, *Ostraka* 1992/1, 39-54.

[219] Ovidius, *Ars amatoria* I 171-174.

[220] Hölscher 1984.

[221] Domborműtöredék a Quirinalisról. Róma, Museo Nazionale Romano, ld. Hölscher 1984, passim, főleg 187; 187, 1. j; 189, 1. k.

[222] Louvre, ld. Hölscher 1984, passim, főleg 194; 194, 35-36. j; 193, 3. k.

tekeredik. Az istennő tojást nyújt a kígyónak. A másik oldalon áll a szakállas harcos páncélban és korinthosi sisakban, kör alakú pajzsát az oszlop lábához téve; maga előtt tartott dárdával, csípőre tett kézzel és mélyen lehajtott fejjel az istenszobor mellett.

Az aplustre, vagy görög szóval aphlaston ábrázolásának motívuma a görög művészetből származik. (ld. p. 80-81; 115-116; 121-122.) A tropaiont díszítő Niké-alaknak szintén a görög művészetből származik a mintaképe: monumentális formájában először az 5. század végén jelenik meg az akropolisi Athéna Niké-templomon.[223]

A tropaion pelta-formájú pajzsa a domborművön keleti típusú zsákmányként értelmezhető.[224] A harcos esetében a szakállviselet és a korinthosi sisak semmiképp sem jelölhet kortárs flottaparancsnokot – hérószt vagy régmúlt idők halandó hadvezérét ábrázolhatja. Tengeri csatát azonban nem őriz a mitikus emlékezet, a kép témája tehát a görög történelemből választott téma, ahol pedig egyedül a salamisi csatának volt meg századok múlva is az a jelentősége, hogy az actiumi győzelem számára mintául szolgálhasson.[225] A harcos tehát Salamis harcosa, a példa kedvéért Themistoklés. Így nyer értelmet az a változat, ahol a tropaion helyett a Palladium áll. Ezeken a képeken tehát Salamis mitosszá válik, az actiumi csata mitikus mintájává.

A kígyó mint az istennő szent állata értelmezésében egy ponton kiegészíthető Hölscher elemzése, aki attributum helyett egyszerűen a salus publica képzetéhez kapcsolódó állatot lát benne, arra hivatkozva,[226] hogy bizonyos változatokon a kígyó magában jelenik meg, az istennő nélkül. A teljességgel görög kontextusban értelmezhető képen azonban a kígyó konkrét szálakkal köthető a salamisi győzelemhez. Egy ilyen értelmezés lehetőségére figyelmeztet, hogy a salamisi csatának emléket állító képeken a kígyó máskor is megjelenik (ld. p. 117.). Idézheti Kychreus hérószt, aki kígyó alakjában jelent meg a csatában harcoló görögök egyik hajóján,[227] vagy esetleg az akropolisi Athéna-szentély kígyóját, amelyhez a csata előestéjén csodajel kapcsolódik: a szokás szerint naponta elébe tett étel érintetlen maradt.[228]

A képek távolságát a salamisi csatában harcoló nemzedék szemléletétől elég néhány momentummal érzékeltetni. Mint lentebb részletesen szó lesz róla, a csata nemzedékének görögjei számára a hoplitaharcban szokásos tropaion – a csatatéren, a tropé, vagyis az ellenség megfutamításának a helyén állított jel – eredetileg tehát nem diadalmi jelvény: a tropaion eredetileg éppen a győztest korlátozta, a küzdelem végét jelezte. (Ld. p. 68-74.)

A helyzet, amelyben az actiumi domborműveken a harcos a diadaljellé vált tropaion mellett Victoria oldalán megjelenik, az archaikus felfogás szerint inkább a tragikus végpontot jelenti: a végső győzelem

[223] T. Hölscher, *AM* 112 (1997) 143-163.

[224] Hölscher 1984, 188.

[225] Uo, 197-98.

[226] Uo, 202.

[227] Pausanias, *Periegesis* I 36, 2.

[228] Hérodotos VIII 41; Plutarchos, *Themistocles* 10.

sivárságát, Nietzschét idézve: 'a bukást, midőn érdem és szerencse a versenypályáról Niké templomába juttatta őket.'[229]

A Bosszúálló Mars tiszteletére rendezett látványosság és a Victoria oldalán álló harcos képe messzire került attól, ahogyan a csatában harcoló nemzedék Salamist ünnepelte – mint a következő példák hivatottak szemléltetni –, viszont lehetséges hídfőállást jelent a fent idézett, (ld. p. 13.) jóval későbbi megfogalmazáshoz, a 19. századi német utazó tollából, amely Salamis kapcsán a perzsák 'menthetetlen vereségéről és szégyenletes futásáról' ír.

[229] F. Nietzsche, *A homéroszi versengés*, in: Ifjúkori görög tárgyú írások, Budapest 2000², 41.

2. Salamis-ünnepek a hellénisztikus korban

Salamis ünnepe a hellénisztikus korban egy hosszabb ünnepi felvonulás része volt. A több ünnepet egybefűző felvonulás fő forrásai az ún. ephébos-feliratok – ld. 32.. Sorozatuk a Kr.e. 2. század végén kezdődik: ‚A 123 és 93 közötti harminc évből hét hasonló került elő, hét különböző évből. Az utolsó biztosan datálható a 97/6 évből származik.'[230] Az évente megrendezett ünnepi felvonulás résztvevői az athéni ephébosok voltak, színterét pedig a tág értelemben vett „salamisi csatatér" különböző helyszínei jelentik. Az emlékünnep, noha tartalmaz régi, akár Kr.e. 480 előtti elemeket is, abban az összetett voltában, ahogy az ephébos-feliratok közvetítik, kétség kívül nem a csata századában születik, hanem a hellénisztikus kor jellemző megemlékezési módja. 'Szervezetileg' közvetlenül a Lykurgos-korra vezethető vissza, amikor újjászervezik az athéni ephébia rendszerét, s egyik fő motívumává a perzsa háborúkra való emlékezést tették.[231]

Feltehető, hogy az ünnep végigkísérte az ephébia mintegy 700 éves történetét a Lykurgos-kortól a Kr. u. 4. század végén történő megszüntetéséig, hosszabb életű szokásról van tehát szó, amely még Augustus korában is eleven volt, sőt a római császárkorban[232] sem szűnt meg, és olyan, Athénban diákoskodó szerzők is részt vehettek rajta, mint Plutarchos.

A fejezet a biztosan dokumentált időszak (2. század vége – 1. század eleje) forrásai alapján arra a kérdésre keresi a választ: mit jelentett a szokás, s ennek révén Salamis emléke a hellénisztikus kori Athén számára.

Az ünnepi felvonulás állomásai

Az ünnepi felvonulás a következő, Salamis emlékezetéhez köthető állomásokat tartalmazta. Közös jellemzőjük, hogy hajósverseny kapcsolódhatott hozzájuk. (A feliratok a felvonulás elemeinek sorrendjében, olykor összetételében is különböznek egymástól. Az alábbi számbavétel a legépebben megmaradt 1028. felirat leírását követi.)

IG II-III 1/2, 1028, 20-29. – ld. 32.

> Az ünnepi felvonulás (*pompê*) mellett regattát (*hamilla*) is rendeztek a kikötőben. Miután pedig a part mentén behajóztak Munychiába, áldozatot mutatnak be az istennőnek. (…) Aztán Salamisra hajóztak az Aianteia ünnepére, és áldozatot mutattak be Aiasnak (…) És elhajózva a tropaionhoz két hajóval, áldozatot mutattak be Zeus Tropaiosnak.

[230] ld. 32. Chr. Habicht, *ZPE* 111 (1996) 79.

[231] Jung, i.m. – ld. 1. j. – 179; B. Nagy, *Historia* 40 (1991) 288-306, főleg 303-5.

[232] W. Dittenberger, *De ephebis Athenis*, Göttingen.

Artemis Munychia ünnepe

Az 1028. felirat sorrendjében a Pireusból (?) induló ünnepi felvonulásnak a regattát követő első állomása Artemis Munychia szentélye, ahol áldozatot mutatnak be Artemis tiszteletére. S ez az esemény egyben kijelöli, az év melyik napjáról van szó: Munychión hó 16. napja volt az, amely Artemis Munychia ünnepe, a Munychia-félszigeten tisztelt Artemisé. Az ünnepen Artemisnek bemutatott áldozat mikéntjéről a felirat nem tudósít, irodalmi forrásokból azonban ismeretes.

Suda I 1p. 373 *s.v.* anastatoi – ld. 134.

> Az ‚Amphiphóntes' pedig annak (az áldozati kalácsnak) a neve, amit Munychión hó 16.-án Munychia istennő szentélyébe visznek. Éspedig (…) azért hívják így, (…) Apollodóros szerint, mert gyertyákat tűznek bele.

Philémón Frg. 67-70, CAF 2, 495. – ld. 134.

> Artemis, kedves úrnőm, íme az ajándékom:
> Körben égő gyertyáktól világító áldozati kalács és italáldozat.

Ezen a napon tehát különleges áldozatot vittek a istennőnek: „*amphiphóntes*" égő gyertyákkal körben teletűzdelt kalácsot. Az ajándékot a telihold istennője kapja.[233] Ezt az arcát mutatja az ünnepnek, hogy egy kései forrás szerint Artemisszel együtt Hekaté is ugyanezt az ajándékot kapta.

Photios 1389, s.v. amphiphoón

> Amphiphoón: tortaféle, amit Hekaténak és Artemisnek visznek körben gyertyákkal kirakva. Philochoros ‚A Napokról' c. művében így ír: „A (hónap) 16. napja: a kalácsot, amit ma ‚amphiphóntes'-nek neveznek, a régiek ezen a napon vitték először Artemis szentélyébe és a hármasutakra."

Artemis Munychia ünnepéhez közvetlenül kapcsolódik egy regatta is, amelyet a feliratok vagy a Munychia-félszigetre hajózás közvetlen előzményeként említenek, mint a fent idézett 1028, vagy az 1030, vagy egyenesen a Munychia szentélye előtti partszakaszra helyezik (1006).[234]

Egy Plutarchos-hely fényében a Munychia szentélye előtt rendezett ünnepi regatta az ephébosok felvonulásán Salamis emlékünnepéhez tartozik: Munychión 16. egyben a salamisi csata emlékünnepe is lett, a csata idején teliholdat adó istennő tiszteletére:

---

[233] A Suda idézi az ‚amphiphóntes' szó egy másik értelmezését is: ‚kettős fényű' amely szintén a Holddal kapcsolatos: ‚Éspedig némelyek szerint azért hívják így, mert olyankor viszik, amikor a nap és a hold együtt világol a föld felett.' – ld. 27.

[234] A regatta az 1029. feliratban egyáltalán nem szerepel, az 1008 és 1011 feliratban pedig az Aianteia részeként.

Plutarchos, *De gloria Atheniensium* 349 F 4-5. – ld. 27.

> Munychión hó 16. napját Artemisnek szentelték, mert amikor a görögök győzelmet arattak Salamisnál, a telihold istennője világolt fölöttük.

A Kr.e. 480. Boédromión havában lezajlott[235] salamisi ütközet Munychiónbeli hálaünnepe először hellénisztikus, illetve császárkori forrásokban szerepel (első forrásai az imént idézett ephébos-feliratok, majd Plutarchos). Nem tudhatni biztosan, mikortól ünnepelték ezen a napon e kettős ünnepet.
Bizonyos azonban – Plutarchos és a feliratok ezt egyaránt tanusítják –, hogy Munychión 16. a csata saját emlékünnepe (is) lett, olyannyira, hogy az idézett Plutarchos-szöveg még azt is mondja, éppen a csata emléke miatt szentelték ezt a napot Artemisnek. Egy másik helyen pedig ráadásul Plutarchos és/vagy forrása, nyilván az ünnepnap hatására[236], azt mondja, hogy a salamisi ütközet Munychión hónapban zajlott[237] – holott Plutarchos egyébként tud a csata Boédromión-havi évfordulójáról.[238]

A Themistoklés által alapított Artemis Aristobulé-kultusz (ld. p. 79.) az 5. században aligha volt hatással az Artemis-ünnep és a Salamis-évforduló összekapcsolására. (Artemis-szentélyét a politikus száműzetése után lerombolták). S noha az ünnep helyszíne éppen az a partszakasz: 'Artemis szent partja' (a Munychia szentélye előtti partszakasz), ahová a Hérodotos által idézett delphoi jóslat szerint az ütközet végére a hajóroncsokat sodorta a víz – a két ünnep korai összekapcsolására nincs bizonyíték.

Artemis Munychia ünnepének és Salamis emlékünnepének összekapcsolása tehát közvetlenül a csata utáni évtizedekben biztosan nem, az ephébos-feliratok és Plutarchos tanusága szerint viszont – legalábbis a naptárban – legkésőbb a hellénisztikus kor végére megtörténik. Plutarchos szerint Boédromión havában, a hagyomány szerint *holdtöltekor* lezajlott ütközet[239] kijelölt ünnepnapja a telihold istennőjének ünnepnapja lesz. Mommsen[240] már pusztán a két ünnep egybekapcsolását is – a telihold-motívummal együtt – Plutarchos tévedésének tulajdonítja, megítélése szerint csupán sokszorosan közvetett egybeesésről lehet szó.[241]

---

235 Busolt 1895, 703; Polyainos, *Stratégémata* 3, 11, 2. Boédromión hó 16-ra helyezi az ütközetet.

236 Ld. így A. Mommsen, *Feste der Stadt Athen im Altertum*, Leipzig 1898.

237 Plutarchos, *Lysander* 15. – ld. 96.

238 Plutarchos, *Camillus* 19, 6. szerint a csata Boédromión hónapban zajlott holdtöltekor (26.-án)

239 Plutarchos, i.h; C. Plinius Secundus, *Naturalis historia* II 90. szerint a keratias nevű üstökös világított a salamisi ütközet idején. "A *keratias*nak (szarvas csillag, üstükös) szarv formája van, ami akkor tűnt fel, amikor Salamisnál küzdött Görögország."

240 Mommsen 1898, 462.

241 Uo, 463.„Die Epheben haben der munichischen Göttin, als der Eignerin des Monates und Tages, nebenher gedient, (auch die amphiphóntes des 16. sind für die Siegesfeier nebensächlcih), aber die Wahl des 16. zur Siegesfeier ist nicht mit Bezug auf die Göttin erfolgt, sondern hat einen anderen Grund. Nichts hindert anzunehmen, dass das Philaidengeschlecht, welches in Brauron beheimatet war, seine Ahnen, also auch den Aias, von alters her im

Figyelemre méltó azonban, hogy a marathóni csata esetében éppen Artemis Agrotera ünnepe lesz az, amely olyan szorosan összefonódik Marathón ünnepével, hogy a csata napja helyett a császárkorban már ezt a napot tekintik a csata évfordulójának. Fontos különbség azonban, hogy Artemis Agrotera ünnepe már a csata nemzedékének számára is egyúttal Marathón ünnepe is volt. Nem tudni, a Marathón-ünnep hatása mennyiben játszik, ha egyáltalán, szerepet abban, hogy Salamis ünnepe szintén Artemis egyik ünnepéhez kapcsolódik.

Jól látható azonban a különbség az ünnep régi és kései felfogása között. A régi, a klasszikus korban még természetes elképzelés, amely egy kultusz keretei között, egy isten ünnepéhez kapcsolja a csata hálaünnepét, azzal a kései („modern") felfogással áll szemben, amely a római korban a csata emlékünnepét már természetes módon kapcsolja az ütközet évfordulójához. Salamis megünneplése számára (ha akár csak közvetve vagy véletlenül is, esetleg mára feledésbe merült okokból, vagy talán Marathón hatására?) Artemis ünnepe jelenti az összekötő szálat, s a kiindulópontot. Az ünnep azonban, Munychión 16.-ával kezdődően Salamis emléke mentén folytatódik: a felvonuláson résztvevő ephébosok útja Salamisra vezet, ahol Aiasnak rendeznek ünnepet.

Aianteia – ld. 28.

Az ünnep tartalma az egyik felirat tanusága szerint a következő:

IG II-III 1/2, 1008

> Azután Salamisra hajóztak az Aianteia ünnepére, és ott regattát rendeztek, majd ünnepi felvonulást és áldozatot mutattak be Aiasnak. (…)

Az ünnepi felvonulás és az áldozat után tehát az Aianteián versenyeket tartanak.

IG II –III 1/2, 1011, 16. – ld. 28.

> És (sc. az ephébosok) hosszútávfutásban versenyt futottak a salamisiakkal.

A regattát külön erre a célra fenntartott[242] ('szent') állami hajókkal rendezték.[243]

Az Aianteia ünnepi felvonulásáról a feliratokon fennmaradt fomulát, „és a többi szokásos teendőt is elvégzik", irodalmi források segítenek értelmezni.

Anschluss an die Brauronien, um die Mitte des Munichion, feierte. Ich glaube also, dass die Wahl der Kalenderzeit für die Siegesfeier ihren Grund hat in einer schon vor 480 bestehenden Observanz, die Äakiden bei den mittleren Tagen des Munichion begangenen Brauronien zeremoniös auszuzeichnen.)

[242] vö. IG II 1035 – ld. 33. Pireus, paraplus a szent hajók számára.

[243] A feliratok sorában az 1008 és az 1011 az, amely a Salamis emlékére rendezett regattát az Aianteia, s nem a Munychia részeként említi.

Schol. in Pindarum, *Nemea* 2, 19.

> Aiast az athéniak mélyen tisztelik, ezért nemcsak hogy egy phylét is elneveztek róla, de egy klinére fektetve teljes fegyverzetbe öltöztetik.

Hésychios tanusága szerint az ünnep Salamison zajlott, a feliratok központi színteréül a salamisi Aianteiont nevezik meg. A felvonuláson körbevezették a hérós hoplitafegyverzetbe öltöztetett és klinére helyezett szobrát. A pompé után tartott játékok atlétikai versenyek voltak (gymnikoi agónes),[244] amelyeken az athéni ephébosok a salamisi ifjakkal versenyeztek. Az 1011. felirat a hosszútávfutás versenyszámát említi.

Aiasnak feltehetően ősi ünnepe volt Salamison: a klinén körbehordott hérós kultusza – ami a salamisi ütközet után egészen közvetlen módon a csata emlékünnepe is lett – új jelentést kapott, s új elemekkel bővült. Mert Aiasnak mint a csatatér hérósának kiemelt szerep jutott a salamisi ütközetben: a csata előtt a görögök Aiast és Telamónt hívták segítségül,[245] az ütközet után pedig a zsákmányból fogadalmi ajándékul adott három főníciai triérés egyikét Aias tiszteletére állítják Salamison. Aias kezdettől fogva állandó alakja a salamisi emlékeknek.[246]

Zeus Tropaios ünnepe

A felvonulások egy következő, a legközvetlenebbül a salamisi győzelemünnephez tartozó eleme,[247] hogy az ephébosok meglátogatják 'Themistoklés tropaionját', és áldozatot mutatnak be Zeus Tropaiosnak.[248]
A Themistoklés tropaionjának nevezett emlékmű az első salamisi tropaion helyén felállított márvány emlékművet jelenti, amelynek nyomai még ma is láthatók Kynosurán és Psyttaleián, ld. 26.
A márvány emlékművet az 5. század közepén építhették, biztosan Themistoklés száműzetése után. Feltételezhető, hogy a 'Themistoklés tropaionja' elnevezés először Themistoklés személyének 4. századi (főként Lykurgos-kori) újrafelfedezése révén születhetik meg.

A salamisi szentélyek és a csatához kapcsolódó helyek, így a tropaion és a síremlék körzete a későbbi korokban is nevezetesek voltak. Restaurálásukról tanuskodik egy kőemlék,[249] amely az Augustus-kor kezdetére keltezhető.[250]

---

[244] Ld. A salamisi klérouchosok dekrétuma, *IG* II 1. p. 355 n. 594.

[245] Hérodotos VIII 64. 2, 83-84; V 80. ld. még Pausanias, *Periegesis* I 35. 3.

[246] Ld. 1. 40. 69.

[247] Az 1008 és 1006 felirat a tropaion meglátogatását az Aianteia előtt említi.

[248] Zeus Tropaios a 'tropaionok' istene, a görögök szokás szerint őneki szentelték a tropaiont. Ld. 29.

[249] IG II-III 1035. ld. 33.

[250] Oliver, *The Sacred Gerusia*, Baltimore 1941, 133-4. Augustus-korinak határozta meg a betűformákat.

A kő két dekrétumot tartalmaz. A két, egymást kiegészítő rendelet a szentélyek helyreállításáról szól, a második után pedig a szóban forgó szentélyek listája is fennmaradt. A feliraton mai állapotában mintegy 50 szentély neve olvasható, az eredeti feliraton a restaurált szentélyek száma azonban 80-ra becsülhető.
A szentélyek restaurálását elhatározó dekrétum fontosságát nagyszabású volta mellett az is mutatja, hogy a felirat a határozat végrehajtásának (?) zálogául négy igen tekintélyes tisztviselőt említ meg:
- 'τὸν δ' ἐπὶ τοὺς ὁπλείτας στρατηγὸν' a hoplita-hadvezért: a phyléi Métrodórost, Xenón fiát;
- az archón basileust; a (marathóni?) Mantias, (Kleomenés?) fiát;
- az exégétést;
- és a szentélyek adóinak kincstárnokát 'τοῦ ταμίου [τῆς ἱ]ερᾶς διατάξεως' (11-12, 16).

A határozat keletkezésének okaira eltérő magyarázatok születtek.[251] Részletes ismertetésük meghaladná a dolgozat kereteit. Annyi mégis bizonyos, hogy a határozatban Salamisnak kitüntetett szerepe van: a mintegy nyolcvan helyreállítandó szentély közül a salamisiakat teszi a legelső helyre. A töredékekből Aias szentélye mellett Themistoklés tropaionja és a polyandreion is kiolvasható.
A kő nem csupán Salamis, Pireus és Athén ókori topográfiájának egyedülállóan fontos forrása, mint erre már az első töredék megtalálásakor felhívták a figyelmet, hanem Salamis emlékezetének is fontos tanusága a Kr.e. 1. századi Athénban: a szentélyek helyreállításával a csata emlékének színterei is megújulnak – a salamisi ütközet tiszteletére.

[251] A dekrétumot összefüggésbe hozták Dio Chrysosthomos egy bekezdésével, amely arról szól, hogy az athéniaknak Julius Nikanór vásárolta vissza Salamist, akinek ezért szobrot állítottak: Dio Chrysosthomos, *Orationes* 31, 116. τὸν δεῖνα δὲ τὸν εὐχερῆ λίαν ποιητήν, ὃς καὶ παρ' ὑμῖν ποτε [κἀνθάδε] ἐπεδείξατο, οὐ μόνον χαλκοῦν ἑστάκασιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ Μένανδρον. λέγειν δὲ εἰώθασιν οἱ διασύροντες τὴν πόλιν καὶ τὸ ἐπίγραμμα τὸ ἐπὶ τῆς Νικάνορος εἰκόνος, ὃς αὐτοῖς καὶ τὴν Σαλαμῖνα ἐωνήσατο. Julius Nikanór neve több feliratos kőről is ismerős, ahol a ὁ Ἀθηναίων Ἰούλιον Νικά[νορα] νέον Ὅμηρον καὶ νέον Θεμιστοκλ[έα]. címet viseli, amit azonban több kőről is kivakartak. A damnatio memoriae nem Nikanór nevét sújtotta, hanem csak a címet. Az 'új Themistoklés' nevet Salamis visszavásárlásával értelmezték. Egy feltevés szerint a restaurálásról szóló dekrétumra Nikanór adománya teremtett alkalmat. Nikanór tevékenysége azonban későbbre, Nero uralkodásának idejére keltezhető. Ld. Chr. Habicht, *ZPE* 111 (1996) 79-87. – ld. 34.

3. Periklés kora: A második salamisi tropaion

A közvetlenül a salamisi csata után, a symmachia által a zsákmányból szentelt tropaion nem a győzelem megörökítésére szánt emlékmű volt; a pillanatnak szólt. (ld. p. 68-74.). Az első tropaiont kísérő fogadalmi ajándékul állított három főníciai hajó közül Hérodotos korában már csak egy volt látható. A forrásokból kitűnik azonban, hogy emeltek egy maradandó tropaiont is a salamisi csata emlékére. Ennek a győzelmi emlékműnek a létét a következő forráscsoportok tanusítják:

Az emlékmű forrásai

1. Irodalmi források. Csak azokat az említéseket közlöm itt, amelyek expressis verbis egy Salamison látható győzelmi emlékművet említenek, ha csupán utalásszerűen is. Azok, amelyek a szót a későbbiekben általános módon egyszerűen 'diadal' értelemben használják, nem tartoznak ide.[252]
2. Feliratok.
3. Késő antik scholionok és lexikonok magyarázatai: 'Tropaion' mint helynév Salamison.
4. 18-19. századi utazók leírásai.
5. Az emlékmű maradványai.

Irodalmi források

1. Xenophón, *Anabasis* III 2,13.

> Később pedig, amikor Xerxés azt a megszámlálhatatlan sokaságú hadat összegyűjtötte, és Hellasba jött, a mi őseink szárazon és vízen megverték a perzsák őseit. Ennek bizonyítékául láthatók tropaionok, de a legnagyobb emlékeztető azoknak a városoknak a szabadsága, amelyekben ti születtetek és nevelkedtetek: ne feledjétek, hogy csak az isteneknek hódoljatok, a zsarnokoknak soha.
>
> (Fein J. ford. nyomán, változtatással)

2. Plutarchos, *Aristides* 9, 4.

> Mert sejteni lehetett, hogy a legtöbb hajó itt csap majd össze és itt, Psyttaleia körül lesz a leghevesebb a harc. Ezért is áll hát a tropaion is Psyttaleián. (ἕστηκεν!).

[252] Platón, *Menexenus* 245a; Aischinés, *De falsa legatione* 74.: A kirendelt szónokok, mikor szólásra emelkedtek, nem a város megmeneküléséről kezdtek beszélni, hanem az Akropolis bejáratánál lévő Propylaiára fordították tekintetük, és arra szólítottak titeket, hogy a salamisi perzsák elleni tengeri csatára emlékezzetek és az ősök sírjára és a tropaionokra." ; Cicero, *Tusculanae Disputationes* I 110. ante enim Salamina ipsam Neptunus obruet quam Salamini tropaei memoriam; Valerius Maximus V 3 ext. 3f

3. Pausanias, *Periegesis* I 36.

> Salamison van egy Artemis-szentély és egy tropaion annak a csatának az emlékére, amelyet Themistoklés, Neoklés fia nyert meg a görögök számára.
> (Muraközy Gy. ford. nyomán, változtatással)

A feliratok, a scholionok és az utazók szövegeit ld. 26.

Az emlékmű maradványai

Az emlékmű sziklába vájt helyét és az alapzatául szolgáló kőtömböket ld. 5. t.

Az emlékmű helye[253]

A salamisi tropaion-emlékmű helyéül az irodalmi források közül Pausanias Salamist, Plutarchos pedig Psyttaleiát nevezi meg.

Az utazók leírásai alapján a salamisi csata emlékére kettős tropaion-emlékművet állítottak:

- Salamis Kynosura (Chandler, Fauvel, Gell, Ross) nevű hegyfokán, azon a helyen, amelyet a késő-ókori magyarázók így neveznek: Akrai Siléniai, vagyis az ún. Tropaion, Tropaia akra vagy Tropaiou akra. Modern tengerészeti neve: Punto Barbaro (Stuart/Revett; Hobhouse).
- Psyttaleia (Lipsokutali) Ény-i csücskén (Ross).

A tropaion tehát Salamis és Psyttaleia két szembenéző hegyfokán állt, a partnak azon a részén, ahová már Athénból is rá lehetett látni. (Ld. p. 11-12.)

Az emlékmű jellege

A kynosurai és a psyttaleiai emlékmű ma is fellelhető maradványait, az emlékmű sziklába vájt helyét és az alapzatául szolgáló kőtömböket Wallace tárta fel.[254]

A kynosurai tropaionról az alábbi adatok gyűjthetők össze a 18-19. századi utazók leírásaiból:

- ókori márványoszlop töredékei (Stuart-Revett, 1762);
- romok, amelyek kő, ill. igazi fehér márvány töredékekből állnak (Chandler, 1777);
- a tropaion, amelynek utolsó töredékét a velencei követ, Zuliani vitte el: fehér márvány dór oszlop egy darabja. (Zuliani utazása: 1788: november 30-december 12. között);
- kövek, amelyek a tropaion alapzatához tartozhattak. (Hobhouse, 1809/10);
- a tropaion kör alakú bázisra állított oszlop lehetett. Sok töredéke a tengerben. (Gell: 1827);
- néhány kőtömb, amelyek a tropaionból származhatnak (Ross: 1835).

[253] Wallace 1969. és L. Beschi, *RendMorAccLincei* 2002 51-94. nyomán.

[254] Wallace 1969.

A psyttaleiai tropaionról:

- kis, négyszögletes bázis?, ld. Ross kéziratos bejegyzése, ld. 26.), idézi Wallace

A leírásokból jól látszik, hogy az első utazók még látták a salamisi oszlop romjait. Utolsó darabját 1788-ban vitte magával a velencei követ. Ezután még a 19. század elején a tengerben és a parton láthatók voltak az alapzat maradványai (kő-, illetve márványtöredékek). Ma az emlékműnek csupán a sziklába vájt helye, ill. alapzatának nyomai lelhetők fel eredeti helyén.[255]

Az emlékmű keltezése

A legkorábbi érdemi forrás Xenophón utalása. Mintegy száz évvel a csata és a csata zsákmányából állított első tropaion után a Salamisnál látható tropaionon már nem lehet az első tropaionként állított zsákmányolt hajó. A mondat azonban nem is a későbbi diadal értelemben használja a szót, amikor azt mondja: ἔστι μὲν τεκμήρια ὁρᾶν. Feltehető, hogy egy maradandó emlékművet jelent.

A salamisi emlékmű idejének meghatározásához az egyik fő támpontnak rendszerint a hasonló marathóni tropaion számít.[256] A marathóni tropaiont régészeti érvek alapján 460 körülre datálják, amit epigráfiai forrás is megerősít. A 460 k. emelt marathóni csatatér márvány oszlopának terve bizonnyal a Kimón-érában született: a marathóni győzelmi emlékmű a fiú tiszteletadása Miltiadés emlékének, akárcsak a Stoa Poikilé festménye a marathóni csatáról.

'Un sicuro modello dovette essere la colonna del trofeo di Maratona della avanzata prima metà del V secolo. (…) Da essa (e il famoso aneddoto della emulazione di Temistocle sembra indivatico!) dovettero derivare le due colonne di Salamina e di Psittalia, purtroppo indefinibili per assenza di resti e di informazioni storiche. Sembra comunque che fossero contemporanee alla colonna di Maratona.'[257]

A győzelmi oszlop készítésének ideje biztonsággal ugyan nem határozható meg, a történeti hátteret érdemes mégis közelebbről áttekinteni:

Történeti háttér

Hogy a két oszlop, a marathóni és a salamisi méretarányai megegyezni látszanak (Beschi), elfogadható, bár távolról sem lehet döntő érv a két emlékmű lényegi egyidejűsége mellett. Ám a késői anekdota, amely arról szól, hogy Themistoklést (a marathóni csatát követő években), éjszakánként nem hagyta nyugodni Miltiadés tropaionja – megítélésem szerint a két győzelmi emlékműre vonatkozóan csupán nagyon távoli vonatkoztatási pontul szolgálhat, ha ugyan egyáltalán érvnek tekinthető. A tropaion szó ugyanis ebben a történetben a diadalt, s nem egy emlékművet jelent. Themistoklésnek a szó emlékmű-értelmében nem

[255] Wallace 1969.

[256] Vanderpool/Wallace

[257] Beschi, i.m. – ld. 253. j. – 92.

állhatott tropaionja Salamison: az első tropaiont közvetlenül a csata után a symmachia állította, a márvány oszlopot pedig már biztosan Themistoklés 471-es száműzetése után emelték.
Persze a feltevés, miszerint a marathóni győzelmi oszlop mintája lehetett a salamisinak, ettől függetlenül is helytálló lehet.

A 460 körül emelt marathóni győzelmi oszlop azonban (viszonylag pontos datálhatóságából ez jól látható) a Marathón bűvöletében élő Kimón-éra elhatározásából születik: a Themistoklés száműzetése (471) és Kimón száműzetése (461) közti évtizedben, amikor jól láthatóan Marathón emlékéé volt a főszerep.
A két tropaion történeti értelmezésére tehát nem adható egyazon válasz. Kérdés tehát: melyik időszakhoz köthető a salamisi márvány győzelmi oszlop megépítése. Megválaszolása új adatok felmerülésétől remélhető, ám egy óvatos feltevés a ma meglévőkből is megfogalmazható. A marathóni tropaion példájára a salamisi győzelmi oszlop egyben Themistoklésnek is emléket állított. Themistoklés 471-es száműzetése után majd csak Konónnal (395) történik meg teljes politikai rehabilitációja, amikor újjáépítik a themistoklési fal egyes szakaszait, s alighanem ebben az időben emelnek síremléket Pireusban titokban elhantolt hamvai fölé (ld. 24.) A salamisi tropaion építését mégsem kell feltétlenül ez időszak utánra helyezni. A köztes időszak ugyanis semmiképp sem jelent teljes damnatio memoriae-t Themistoklés számára.

A tropaion, amelyet a két győzelmi oszlop alkot, a salamisi Kynosura hegyfok és Psyttaleia északnyugati csücskének két szembenéző hegyfokán egy olyan athéni emlékmű képzetéről tanuskodik, amely a salamisi győzelmet Themistoklés és Aristeidés közös tettének tekinti. A győzelmi oszlopok építése olyan történelmi pillanatban születhetett, amikor előtérbe kerül a salamisi csata emléke, ám még nem számít kizárólag Themistoklés dicsőségének. A salamisi tropaion építésére tehát olyan időszakban kerülhetett sor, amikor Kimón politikai ellenfele, Periklés lett Athén meghatározó személyisége, aki nagyban számított a szegényebb rétegekre, akik a hajókon teljesítettek szolgálatot, s ez az a momentum, amely révén előtérbe kerülhetett Salamis emléke.

Hogy Marathón és Salamis ugyanahhoz a közösséghez, mégis más-más társadalmi réteghez szólt, felvillan Aristophanés egy jelenetében:

Aristophanés, *Equites* 781-85.

> *Hurkás*
> Ugyanis téged, ki Marathonnál a hazáért kardot emeltél,
> S győzve, nekünk nyelvelni jogot szerzél s fennyen dicsekedni,
> Nem sajnál (*sc.* Kleón), mikor e durva kövön, úgy mint most, űlve nyomorgasz,
> S nem varr neked *ezt*, a mit én hoztam. (*Vánkost ád*) Hanem egy kissé emelintsd csak
> Magad, és aztán úgy űlj le, puhán; ez nem töri a Salamínit*.

(Arany J. ford.)

* Salamínit: A salamisi ütközetkor, evező padon ülés miatt, feltört rész. (Arany J.)

A salamisi tropaion tehát feltehetően a marathóni győzelmi oszlop mintájára, az óvatos archaeológiai következtetés nyomán, időben nem sokkal később, ám már egy más politikai égbolt alatt születhetett. Periklés korában, amikor az önmagát polycheiriának[258] tekintő demokrácia saját paradigmatikus mintaképét látta meg a hajókon vezényszóra egyszerre evező salamisi matrózokban.

[258] Ld. pl. Aristotelés, *Politica* 1281b

4. A közvetlen visszhang a csatát megvívó nemzedék korában

1) Az ütközet pánhellén emlékművei

1. A salamisi tropaion

A salamisi csatatéren, közvetlenül a csata után felállított tropaionból nem maradt fenn semmi. Formájáról, pontos helyéről és emelésének körülményeiről irodalmi források sem tudósítanak. Közelebbi megismerését a következő kérdésekre adott válaszok segíthetik.

- A tropaion két fajtájának fogalmi szétválasztása (a szó elsődleges és másodlagos jelentése).
- A tropaion szó forrásai és antik magyarázatai.
- A tropaion-állítás ábrázolásai.
- Tengeri csata utáni tropaion-állítások ókori forrásai.

A *tropaion*: trófea, győzelmi jel.[259] A szó – eredeti értelmében – egy közvetlenül a csata kimenetelének eldőlte után, a csatatéren, a *tropé* (azaz az ellenség 'megfutamításának') helyén[260] állított oszlopot (fatönk vagy cölöp) jelöl, amelyre zsákmányolt fegyvereket tettek. (Vagy egyszerűen halomba hordták a zsákmányolt fegyvereket.) Ugyanígy, de a szó egy másik jelentésében nevezik tropaionnak az idővel az első tropaion helyén, vagy akár a csatatértől távol, márványból vagy bronzból állított győzelmi emlékműveket is. Ebben a fejezetben az első, a közvetlenül a csata után emelt tropaionnal foglalkozom.

A szó nem szerepel az eposzokban, sem az archaikus kori lírában, s amennyire látni lehet, a Kr.e. 5. századnál előbb nem fordul elő. A tropaion születése vélhetően egykorú vagy nem sokkal korábbi lehet a szó első, 5. század eleji említéseinél, – a klasszikus kori írók valójában egy kortárs gyakorlatot helyeznek vissza mitikus környezetbe.[261] Szép példája ennek Eteoklés imája Aischylosnál. A hérós áldozatot, fogadalmi ajándékot és tropaiont: győzelmi oszlopot ígér az isteneknek, ha győz.[262] A szöveg szemlélteti,

---

[259] A tropaion fogalma, a szó etimológiája és történeti magyarázata: K. Woelcke, *Beiträge zur Geschichte des Tropaions*, Bonn 1911; és főleg F. Lammert, *RE* VII A 1. (1939) 663-673, s.v. *tropaion 1*; Gauer 1968, 14; J. Stroszeck, 'Greek trophy monuments', 303-332; P. Krentz, *Hesperia* 71 (2002) 23-39.

[260] Etymologicum Magnum: οἷον, κεφαλὴ, κεφάλαιον· γυνὴ, γύναιον· ὅθεν καὶ ἀπὸ τοῦ τροπὴ, τρόπαιον. Οἱ δὲ παλαιοὶ Ἀττικοὶ προπερισπῶσιν. Εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ τρέψαι καὶ διῶξαι τοὺς πολεμίους τὰ ἱστάμενα σύμβολα τῆς νίκης. Az idézet forrása *RE*, s.v. tropaion

[261] Schol. in Aeschyl. Sept. 250. θήσειν τρόπαια· παρατηρητέον ὅτι οὐδέπω ἦν ἡ τῶν τροπαίων θήσειν τρόπαια· παρατηρητέον ὅτι οὐδέπω ἦν ἡ τῶν τροπαίων ὀνομασία κατὰ τὸν Ἐτεοκλέα, ὥστε ἀνεβίβασε τὰ κατὰ τὸν χρόνον ὁ Αἰσχύλος. 'Figyelemre méltó, hogy sehol nem esik szó Eteoklésszel kapcsolatosan tropaionról. Előreszaladt az időben Aischylos.' Valószínű, hogy Solón Megara elleni háborúban állított tropaionját ugyanígy kell érteni (Pseudo-Demosth. Erótikos). Az idézetek forrása, *RE*, s.v. tropaion.

[262] *Septem* 252-258. Míg én igérem a vidék-, a városőr-, / a piacon vigyázó isteneknek, a / Dirké-forrásnak, Iszménosz vizének is: / ha jóra végezünk, s a város fennmarad, / az istenek oltárain juhvér folyik, / győzelmi oszlop áll, s az

hogy az isteneknek szentelt győzelmi oszlop a hálaáldozatokkal (állatáldozat) és a fogadalmi ajándékokkal egy körbe tartozott.[263] Ugyanígy jelenik meg a tropaion-állítás a rituális állatáldozat mellett az Akropolis bejáratánál álló Niké-templom mellvédjének domborművein a Kr.e. 5. század végén.[264]

A szokás mélyebb értelmére a tropaion néhány ókori forrása és antik magyarázata világít rá.

Diodórosnál[265] egy hadvezértől elhangzó beszéd így fogalmaz:

> A görögöknek csak a győzelemig szabad ellenséget tartaniuk, és büntetni az ellenséget csak addig szabad, amíg le nem győzik. Aki viszont az olyan embert, aki elesett és a győztes jóindulatában bízik, tovább is támadja, az már nem az ellenségét bünteti, de sokkal inkább az emberi kiszolgáltatottságot sérti meg. Görög őseink miért nem kőből állítottak tropaiont, s miért fából? Nem azért-e, hogy csak kis ideg álljon és eltűnjön vele együtt az ellenségeskedés emléke?

A beszéd szerint a csatatéren emelt tropaionoknak éppen lényegi vonásuk, hogy veszendő anyagból készültek, és nem az ellenségeskedés emlékének megörökítésére szolgálnak. Feladatuk, hogy jelezzék a győzelmet, ám egyúttal a harc végét is. Aki a tropé helyén akadálytalanul tropaiont tudott emelni, éppen ezzel bizonyította győzelmét, és nem volt szabad tovább támadnia. A tropaion tehát, legalábbis antik magyarázói szerint, eredeti formájában és feladatában éppen a győztest korlátozza: jelzi, hogy vége a küzdelemnek.

A tropaion szerepének pontosabb magyarázatát talán a legjobban Xenophón két története világíthatja meg.[266]

---

ellen dárda-nyűtt / ruháival koszoruzom szentélyüket. Jánosy I. ford. Az idézett hely egyben a szó első ismert előfordulása.

[263] Stroszeck, i.m. – ld. 259. j. – 309, és 19.j. magyarázata szerint az archaikus kor gazdag fogadalmi ajándékainak feladatát veszi át részben a tropaion-állítás szokása. Ez magyarázná a szentélyekben felajánlott fogadalmi ajándékok számának csökkenését az 5. század folyamán. (Noha, n.b. a perzsa háborúnak gazdag fogadalmi ajándékai voltak, ld. Gauer 1968. Tropaion és fogadalmi ajándék rokonsága azonban nyilvánvaló, ld. erről később.)

[264] T. Hölscher, *AM* 112 (1997) 143-163.

[265] Diodóros Siculus XIII 24, 3-5. δεῖ γὰρ τοῖς Ἕλλησι τὴν ἔχθραν εἶναι μέχρι τῆς νίκης, καὶ κολάζειν μέχρι τοῦ κρατῆσαι τῶν ἐναντίων. ὁ δὲ περαιτέρω τὸν ὑποπεσόντα καὶ πρὸς τὴν τοῦ κρατοῦντος εὐγνωμοσύνην προσφεύγοντα τιμωρούμενος οὐκέτι τὸν ἐχθρὸν κολάζει, πολὺ δὲ μᾶλλον ἀδικεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. τίνος γὰρ χάριν οἱ πρόγονοι πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς κατὰ πόλεμον νίκαις κατέδειξαν οὐ διὰ λίθων, διὰ δὲ τῶν τυχόντων ξύλων ἱστάναι τὰ τρόπαια; ἆρ᾽ οὐχ ὅπως ὀλίγον χρόνον διαμένοντα ταχέως ἀφανίζηται τὰ τῆς ἔχθρας ὑπομνήματα; Hasonlóan Seneca, *Suasoriae* V timendam esse fortunae varietatem. Az idézetek forrása *RE*, s.v. tropaion.

[266] vö. még Thykudidés II 92.

Xenophón, *Hellenica* V 12-13.

> Ekkor megtörtént, hogy a bátorságtól izzó harcosok, a lakedaimóniak legyőzői, akik minden tekintetben felülmúlták ellenfeleiket, és akik ráadásul a magaslat előnyét is élvezték, nem tudták állni a rohamot, hanem megfutamodtak. Az Epameinóndasz seregének élén harcolók elestek, amikor azonban a városiak győzelmüktől megittasodva a szükségesnél tovább folytatták az üldözést, már ők is veszteségeket szenvedtek. Úgy tűnik, az istenség pontosan kijelölte győzelmük határait. Arkhidamosz pedig győzelmi jelet [tropaiont] állíttatott azon a helyen, ahol a thébaiakat megfutamította, s az ellenségnek fegyverszünet oltalmában kiadta a halottait.
> (Vilmos L. ford.)

A történet szerint Archidamosnak sikerült megfutamítania ellenségét és az élen harcolók már el is estek. A szöveg világosan utal rá, hogy a győztes nem méltányosság szerint cselekszik, amikor ennek ellenére nem állít tropaiont, hanem tovább üldözi az ellenséget. Mindez arra mutat, hogy a tropaion azon görög szokások közé tartozik, amelyek a harcot bizonyos jogi keretek közé igyekeztek szorítani: [267] mint pl. a halottak összegyűjtésének ideje alatti fegyverszünet, vagy a szentélyek megkímélésének törvénye.

Egy következő történet még közelebbről jelöli ki a tropaion-állítás szerepét a harc menetében:

Xenophón, *Hellenica* VI 4, 14-15.

> A lakedaimóniak közül néhányan nem tudták elviselni a vereséget, és úgy gondolták, nem szabad megengedni, hogy az ellenség győzelmi jelet [tropaiont] állítson, hanem meg kell kísérelniük harcban, nem pedig fegyverszünet oltalmában visszaszerezni halottaikat. (…) Ezért egybehívták a tekintélyesebb szövetségeseiket, hogy eldöntsék, mit tegyenek. Valamennyien azon a véleményen voltak, hogy fegyverszünet oltalmában kell összeszedni a halottakat, ezért hírnököt küldtek az ellenséghez. A thébaiak ezután győzelmi jelet [tropaiont] állítottak, és a létrejött fegyverszünet alapján kiadták a holttesteket.
> (Vilmos L. ford.)

A történet értelmében a tropaion feladata, hogy garanciát adjon arra: a legyőzött fél fegyverszünet oltalmában összeszedheti halottait. A tropaion eredeti formájában tehát nem győzelmi emlékmű, hanem a csatatéren az istennek szentelt zsákmányt hordó jel a győzelem, s egyúttal a fegyverszünet kihirdetésére, amely figyelmeztetésül szolgált legyőzött és győztes fél számára egyaránt.

A tropaion-állítás körüli késedelemről szóló történet azonban (V 12-13.) talán mégis minden definíciónál élesebben világít rá: a tropaionnak arra kellett emlékeztetnie a görögöket, hogy „az istenség pontosan kijelölte győzelmük határait”.

[267] *RE*, s.v. tropaion.

A szokás azonban nem csupán a 'Μηδὲν ἄγαν' eszméjéből sarjad, de feltehetően a 'csata természetében lévő mélyebb igazság belátásából: közismert, hogy a katonák akkor halnak meg a legnagyobb számban, amikor menekülnek, hiszen ha hátat fordítanak az ellenségnek, képtelenek védekezni. Mert az a fél, amelyik hátat fordít és megfutamodik, egyik esetben sem azért tesz így, mert fizikailag megrendült, hanem mert elveszítette a fejét.'[268]

A tropaion felállítása után sérthetetlennek számított, nem volt szabad elmozdítani; a görögök a tropaiont Zeus Tropaiosnak szentelték, az ő védelme alá helyezték.

Az első történetileg ismert tropaionok a perzsa háborúk győztes csataterein álltak. A tropaion születését ezért szívesen kötik a perzsa háborúhoz, s döntő szerepet tulajdonítanak a perzsa háborúknak a szokás kialakulásában.[269] A tropaion azonban alighanem azok közé az újítások közé tartozott, amelyek az 5. század elején, a perzsa háborúk során váltak 'láthatóvá', valójában mégsem csupán egyenesen a háborúnak a következményei: nem a perzsa fenyegetés hívta életre, hanem korábbra nyúlnak gyökerei.[270] A szokás későbbi, 5-4. századi története a görögök saját küzdelmeiben (amint ez Thukydidés és Xenophón műveiből kiderül)[271] szintén arra utal, hogy a tropaion-állítás szervesen illeszkedik a görögök harcainak saját maguk szabta szabályai (*nomima tón Hellénón)*[272] közé, eredete is alkalmasint ezek között kereshető.
Ezt a tropaiont még nem a győzelem vagy akár az ellenségeskedés emlékének megörökítéséül szánták: a pillanatnak szólt.

Szokás lett azonban, hogy a tropaion-állítást megörökítő domborművet helyeztek el szentélyekben, s a későbbiekben, az 5. század után, pedig a képtípus érméken is megjelenik.[273]
Az Akropolis feljáratánál álló Niké-templom mellvédjének[274] domborművei Athén győzelmeit ünneplik, egy ünnepi rituálé képeivel: állatáldozatot bemutató és tropaiont állító Niké-alakok seregével, Athéna jelenlétében. A tropaiont állító Niké-alakok körében látszik egy tropaion hajódarabbal, talán evező

[268] Keegan, i.m. – ld. 17. j. – 84.

[269] Ld. Krentz, i.m. – ld. 259. j; Stroszeck, i.m. – ld. 259. j. Erről azonban ld. a továbbiakat.

[270] A sorsfordító időszak perzsa háborút megelőzően mutatkozó jegyeiről: P. Funke, *Wendezeit und Zeitwende: Athens Aufbruch zur Demokratie*, in: Gab es das Griechische Wunder?, Mainz 2001, 1-20.

[271] Xenophón, *Hellenica* I 2,4; I 2, 10; I 4, 23; I 5, 14; I 6, 35; II 4, 7; II 4, 14; II 4, 35; III 5, 19; IV 2, 23; IV 3, 9; IV 3, 21; IV 4, 8; IV 5, 10; IV 6, 12; V 2, 43; V 4, 53; V 4, 65-66; VI 2, 24; VI 4, 14-15; VII 1, 19; VII 1, 32; VII 2, 4; VII 2, 15; VII 4, 14; VII 4, 25; VII 5, 13; VII 5, 26. Xenophón, *Anabasis* III 2, 13;

[272] Thukydidés IV 97, idézi *RE*, s.v. tropaion

[273] vö. Stroszeck, i.m. – ld. 259. j. – 303 és 3-4.j.

[274] A mellvéd építését a Niké-templom elkészülte után kezdték el, valószínűleg Kr.e. 420 után. A mellvéd szobordíszeiről ld. Hölscher, i.m. – ld. 264. j.

töredékével.[275] Athén nagy győzelmeinek ünneplése közben egy tengeri győzelem tropaionja persze nem szükségképpen idézi a salamisi csata emlékét. Ám ha a töredék nem is kapcsolható teljes bizonyossággal a perzsa háborúk tengeri ütközetéhez, s a salamisi tropaion formájára is csupán távoli iránymutatásul szolgálhat, mégis felvillantja, hogyan lehet elképzelni egy tengeri csata tropaionját.

A salamisi csata tropaionja

A salamisi tropaionról Hérodotos egyáltalán nem ír, a tropaion szó nem fordul elő nála. Későbbi szerzők pedig, ha a salamisi tropaiont említik, rendszerint a márvány emlékműről beszélnek.[276]

Vannak azonban források, amelyek a görögök 5. és 4. század háborúi során lezajlott tengeri ütközetek tropaionjairól tudósítanak.[277] Thukydidés tanusága szerint szokás volt, hogy tengeri csata tropaionja mellett fogadalmi ajándékul zsákmányolt hajót vagy hajóroncsot állítottak.[278]

Thukydidés II 84.

> Az (athéniak) a Rhion-hegyfokon tropaiont emeltek, felajánlottak egy hajót Poszeidónnak, majd visszatértek Naupaktoszhoz.

Thukydidés II 92.

> A peloponnészosziak azonban szintén [tropaiont] emeltek, maguknak tulajdonítva a győzelmet a part mellett tönkretett és elfogott hajók miatt, s azt a hajót, amelyet elfogtak, áldozati ajándékul elhelyezték az akhaiai Rhionnál, a tropaion mellett.
>
> (Muraközy Gy. ford. változtatásokkal)

---

[275] vö. Hölscher, i.m. – ld. 264. j. Talán egy evező töredéke, de párhuzamok hiányában kérdéses az értelmezése.

[276] Ld. a márvány emlékműről szóló fejezetet. Értelemszerűen az első tropaion állítására utalhat: Lykurgos, *Oratio in Leocratem* 73: "És megkoronázták győzelmüket: nem elégedtek meg azzal, hogy Salamisnál tropaiont állítottak, de határokat szabtak a barbároknak Görögország szabadsága érdekében, és hogy megakadályozzák, hogy ezeket átlépjék, egyezséget kötöttek, hogy hosszú hadihajóval nem szabad hajózni Kyaneai és Phasélis között, és hogy a görögök függetlenek lehessenek, és nem csak azok, akik Európában, de azok is, akik Ázsiában laknak." Athénaios, *Deipnosophistae* I 20 e: „Sophoklés, túl azon, hogy ifjúkorában szép szál fiú volt, még kisfiúként megtanult táncolni és zenélni is Lamprostól. A salamisi csata után bekente magát olajjal, és ruhátlanul táncolt, lyráján játszva a tropaion körül. De vannak akik úgy mesélik, hogy volt rajta himation."

[277] Thukydidés II 92, 4; VIII 24; Xenophón, *Hellenica* V 4, 66. Az idézetek forrása *RE*, s.v. tropaion

[278] Thukydidés II 84. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καταδιώξαντες καὶ ναῦς δώδεκα λαβόντες τούς τε ἄνδρας ἐξ αὐτῶν τοὺς πλείστους ἀνελόμενοι ἐς Μολύκρειον ἀπέπλεον, καὶ τροπαῖον στήσαντες ἐπὶ τῷ Ῥίῳ καὶ ναῦν ἀναθέντες τῷ Ποσειδῶνι ἀνεχώρησαν ἐς Ναύπακτον. és 92,4. ἀναχωρήσαντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τροπαῖον ἔστησαν, ὅθεν ἀναγαγόμενοι ἐκράτησαν, καὶ τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ ναυάγια ὅσα πρὸς τῇ ἑαυτῶν ἦν ἀνείλοντο, καὶ τοῖς ἐναντίοις τὰ ἐκείνων ὑπόσπονδα ἀπέδοσαν. ἔστησαν δὲ καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τροπαῖον ὡς νενικηκότες τῆς τροπῆς, ἃς πρὸς τῇ γῇ διέφθειραν ναῦς· καὶ ἥνπερ ἔλαβον ναῦν, ἀνέθεσαν ἐπὶ τὸ Ῥίον τὸ Ἀχαϊκὸν παρὰ τὸ τροπαῖον.

Hérodotos írja,[279] hogy a salamisi csata után a görögök symmachiája fogadalmi ajándékul állított három zsákmányul ejtett főníciai hajót: egyet Salamison, egyet Sunionnál, a harmadikat pedig az Isthmoson. (Ld. erről a következő fejezetet is.)

Hérodotos VIII 121.

> Először különválasztották 'a zsákmányból az isteneknek járó részt' (akrothinia), többek között három főníciai hajót; egyet az Isthmosra 'szántak áldozati ajándéknak' (anatheinai), s ez még most, az én időmben is megvan, egyet Sunionra, a harmadikat pedig Aiasnak ott helyben Salamisra. (…)

A három hajó kijelölte háromszög a tágan vett salamisi csatateret fogja közre. A salamisi tropaion helyéről ezen kívül csupán a későbbi márvány emlékmű Psyttaleián és Kynosurán talált maradványai adhatnak, persze nem kötelező érvénnyel, útmutatást.[280] Az irodalmi szövegek közül pedig csupán Plutarchos tesz említést a tropaion-állítás helyéről:

Plutarchos, *Aristides* 9, 4.

> Mert sejteni lehetett, hogy a legtöbb hajó itt csap majd össze és itt Psyttaleia körül lesz a leghevesebb a harc. Ezért is áll hát a tropaion is Psyttaleián. (ἔστηκεν!).[281]

Plutarchos itt olyan tropaionról beszél, ami még az ő korában is állt, ez pedig nem lehet az első tropaion. Egy vonzó feltevés szerint azért emeltek annak idején két tropaiont, az egyiket a salamisi parton, a másikat Psyttaleián, mert tengeri és szárazföldi küzdelemnek külön s különféle tropaion járt.[282] Ez a feltevés abból indul ki, hogy a márvány emlékmű az első tropaion helyén állt, s noha ez pontosan megfelel Plutarchos gondolatmenetének, nem tudhatni, maga Plutarchos is csupán következtet-e, vagy valamilyen forrás állt rendelkezésére. Ráadásul a következtetés hallgatólagosan azt is magában foglalja, hogy a tropaion-állítás főként az athéniakra tartozott, s az egyik Themistoklés, a másik pedig Aristeidés aristeiájához kapcsolódik. A tropaiont azonban a symmachia állította, s ez pedig a salamisi csata idején spártai vezetésű volt. A zsákmány szétosztását, mint ezt a fogadalmi ajándékok esetében világosan lehet látni, a spártai vezetés felügyelte.

Biztonsággal tehát mindössze annyi állapítható meg, hogy az első tropaion helyét a márvány tropaion-emlékmű legfeljebb valószínűsíti. A fogadalmi ajándékul szentelt hajók mindenesetre a Thukydidés-

[279] Hérodotos VIII 121.

[280] A márvány tropaion Psyttaleián és Kynosurán talált maradványaira vö. a márvány emlékműről szóló fejezetet.

[281] Plutarchos, *Aristides* 9, 4. ὁ γὰρ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἔστηκεν ἐν τῇ Ψυτταλείᾳ.

[282] Stroszeck i.m. – ld. 259. j. – 313.

történet értelmében a tropaionhoz tartozó, a tropaionnal *együtt* (ha nem is helyrajzi értelemben *mellett*) állított fogadalmi ajándékok lehettek.

A salamisi tropaion – ez a források töredékessége mellett is jól látható – olyan görög szokást képvisel, amely a későbbiekben a görögök és görögök közti harc elmaradhatatlan része, s amely első irodalmi felvillanásakor, Eteoklés imájában a mitikus testvérharc történetében jelenik meg. A tropaion révén a perzsa háborús ütközet nem tűnik ki ezeknek a harcoknak a sorából, csupán a zsákmány jellege utalhat rá, hogy nem görögökkel harcoltak. Másmilyen lehet az ellenség fegyverzete, másmilyen lehet a hajójuk, de ugyanazok a szabályok érvényesek, mint 'saját' küzdelmeikben. A tropaion-állítás annak a jele, hogy a 'barbár' ellenség megkülönböztetésére ekkor még nem mutatkozott igény.

2. A salamisi csata fogadalmi ajándékai[283]

Tropaion és fogadalmi ajándék rokonsága miatt – merthogy mindkettőt a zsákmányból adják az istennek – az ütközet fogadalmi ajándékai szintén utalhatnak a salamisi tropaiont alkotó zsákmány jellegére.

Kérdés, megerősítik-e a Niké-templom mellvédjének töredéke kapcsán felmerült elképzelést, vagy általánosan fogalmazva:

Tükröződik-e, s ha igen, hogyan, az ütközet 'tengeri csata'-volta a fogadalmi ajándékokon?

A salamisi csata fogadalmi ajándékait a következő jegyek alapján lehet azonosítani:

Szűkebb értelemben, a salamisi zsákmányból szentelt fogadalmi ajándékok:

1. Irodalmi források, elsősorban is Hérodotos, említenek a salamisi ütközet zsákmányából adott fogadalmi ajándékokat. 6. 7. 8. 15. 16. 17. 20.
2. Vannak irodalmi, ill. feliratos tanuságok olyan, a perzsa háborús zsákmányból adott fogadalmi ajándékokról, amelyeknél az ajándék jellege tengeri csatára utal, és a felajánló részt vett a salamisi csatában. Az ilyen fogadalmi ajándékok csupán valószínűsíthetően sorolhatók a salamisiak közé, elképzelhető, hogy más perzsa háborús tengeri ütközethez kapcsolódnak (mint pl. az artemisioni vagy a helléspontosi események). 10. 14.

A plataiai csata után állított, Salamishoz is kapcsolódó fogadalmi ajándékok:

3. Van olyan fogadalmi ajándék is, amelyet a plataiai zsákmányból szenteltek, s irodalmi tanuságok is a plataiai csata zsákmányának nevezik, ám bizonyos jegyek alapján alkalmasint Salamis és Plataiai közös ajándékainak kell tekinteni. (Mert a felajánlók között van olyan, aki nem harcolt Plataiainál, csak Salamisnál). 18.
4. Vannak olyan perzsa háborús fogadalmi ajándékok, amelyek felajánlója, főként egy-egy kisebb polis, mindkét ütközetben harcolt, ám az egész hadjáratból egyetlen közös ajándékot adott. Ezeket az ajándékokat vélhetően a gazdag plataiai zsákmányból szentelték. 9. 11. 12. 13.

Ez utóbbi két kategóriába tartozó ajándékok nem zárhatók ki a salamisi csata emlékműveinek sorából. Fontosak Salamis emlékezetében, főként, mert már a csata nemzedékének idején tanusítják a Xerxés-elleni harc, Salamis és Plataiai közös ünneplését. E fejezet számára mégis leginkább csak annyiban fontosak, hogy tükröt tartanak: mennyiben különlegesek, mennyiben mások azok a fogadalmi ajándékok, amelyeket *csakis* Salamisért, a tengeri ütközetért állítanak.

Ez a fejezet ezért, merthogy fő kérdése éppen a salamisi tengeri ütközet ajándékainak sajátosságaira irányul, a par excellence salamisi ajándékokkal (1-2. csoport) foglalkozik.

[283] Alapmű: Gauer 1968.

A salamisi csata zsákmányából szentelt fogadalmi ajándékok között a symmachia, egyes polisok és magánszemélyek ajándékai is megtalálhatók.

A zsákmányból szentelt fogadalmi ajándék fajtája lehet:

1) aparché ('első zsenge'), ezt nevezhetik
   a) 'akrothinion'-nak ('zsenge', a zsákmány színe-java), vagy
   b) 'dekaté'-nek (tized), ez utóbbinak olyankor, ha a zsákmányt jellege megszámlálhatóvá teszi.
2) 'aristéion': a legbátrabban harcoló polis vagy egyén számára a zsákmányból jutalmul kiosztott külön részből szentelt fogadalmi ajándék.

A zsákmányból szentelt fogadalmi ajándékot adhatják úgy az istennek, ahogyan a csatatéren összeszedték (spolia-anathéma), vagy a zsákmány értékesítéséből állíthatnak valamilyen emlékművet (pl. szobor, templom, dombormű, táblakép stb.).

A salamisi tengeri ütközet fogadalmi ajándékainak számbavétele[284]

1. A közvetlenül a zsákmányból szentelt fogadalmi ajándékok

Hajó-anathémák

A közvetlenül a zsákmányból adott fogadalmi ajándékok közt volt az a három hajó, amelyeket a symmachia a csata után – mint már a tropaionoknál szó volt róla – a tropaionhoz kapcsolódóan állított fogadalmi ajándékul. – 6.

Hérodotos VIII 121.

> Először különválasztották 'a zsákmányból az isteneknek járó részt' (akrothinia), többek között három főníciai hajót, egyet az Isthmosra 'szántak áldozati ajándéknak' (anatheinai), s ez még most, az én időmben is megvan, egyet Sunionra, a harmadikat pedig Aiasnak ott helyben Salamisra.

A három hajót három istennek ajánlották: a salamisit, mint Hérodotos írja, Salamis hérósának, Aiasnak, az isthmosit Poseidón szentélyénél, a sunionit pedig feltehetően Athénának. Az isthmosi hajó Hérodotos korában még látható is volt, a másik kettő egy nemzedék elteltével már odaveszett. A fogadalmi ajándékot adó görögök számára a legközvetlenebbül erre a három istenségre tartozott a salamisi győzelem; az első ajándékot ők kapták: a csatatér hérósa, Attika úrnője, és a tenger ura.

Állt egy fogadalmi ajándékul állított hajó az athéni Akropolison is. Maradványait csupán a talapzat két kőtömbje jelenti felirat-töredékkel.[285] – 14. A két bázistömb hátsó oldalának és oldalfelületeinek

[284] Az emlékművek számbavétele Gauer 1968 feldolgozását követi, a Salamisra tekintő válogatás szempontjait ld. feljebb p. 75.

megmunkálásából látszik, hogy a két tömb külön és nem egymáshoz illesztve állt. Eltérő vastagságuk és a lyukak elhelyezkedése arra utal, hogy az anathéma a samosi Héraionban talált kora-archaikus hajóbázishoz[286] hasonlíthatott. A felirat-töredék (*EKT*) egy kiegészítési javaslat szerint így oldható fel: (’ΑΝΕΘΕΣΑΝ] ΕΚ Τ[ΕΣ ΜΑΧΕΣ’) ’a csata zsákmányából állították’. A bázis és a felirat mérete polis-anathémára utal. A felirat szoros rokonságban áll az athéniak kevéssel 478 után épült delphoi sztoájának feliratával. Ez a hajó az Akropolison nem biztos, hogy a salamisi csatából való zsákmány; lehet, hogy a hellészpontosi hídból származik.[287]

A további, közvetlenül a zsákmányból adott fogadalmi ajándékokat hajódarabok vagy -felszerelési tárgyak alkotják.

Hajó orrdísze

Lykomédés[288] fogadalmi ajándéka Phlyában – 15.

Plutarchos, *Themistocles* 15, 3.

> Lükomédész, az egyik athéni háromevezősoros hajó parancsnoka volt az első, aki hajót ejtett foglyul. Levágta a hajó orrdíszét (parasémon) és később Phlüában felajánlotta babérkoszorús Apollónnak.
> (Máthé E. ford.)

Plutarchos tanusága szerint tehát az ajándék a salamisi zsákmányból való, ám Hérodotos az artemisioni események leírásánál megemlíti, hogy Lykomédés az artemisioni csata után kapott aristéiont. [289]
Kérdéses ezért, hogy a Plutarchos-említette fogadalmi ajándék valóban a salamisi csatához tartozik-e vagy esetleg az artemisionihoz.

---

[285] Gauer 1968, 73. A bázistömbök itt következő értelmezését Gauer W. Fuchstól veszi; vö. még P. Amandry, *La Colonne des Naxiens et le Portique des Athéniens* (Fouilles de Delphes II), Paris 1953, 103, 6. j, 4-5. k.

[286] *AM* 74, 1959, 2. t.

[287] Gauer 1968, 37; A. E. Raubitschek, *Dedications from the Athenian Akropolis*, Cambridge, Mass. 1949, 172. a 198sk.

[288] Plutarchos a phlyai Lykomidákat mint Themistoklés rokonait említi. (Plutarchos, *Themistocles* 1, 4. vö. J. Kirchner, *Prosopographica Attica* 9238; Toepffer, *Attische Genealogie* 1889, 208sk. (non vidi).

[289] Hérodotos VIII 11.

Hajókötelek (?)

Diodóros matrózainak ajándéka a korinthosi Létó-szentélyben – 10.

Korinthosi matrózok egy csoportja hajóköteleket adott fogadalmi ajándékul Létó szentélyében – ahogy a fogadalmi felirat mondja: 'μνάματα ναυμαχίας', a tengeri ütközet emlékére. Az ajándék Plutarchos tanusága szerint a Salamisnál harcoló korinthosiak adománya.[290]

2.

A salamisi zsákmány értékesítéséből állított fogadalmi ajándékok

A symmachia ajándéka

Hérodotos VIII 121.

> (…) Ezután szétosztották a zsákmányt és az isten részét (akrothiniont) elküldték Delphoiba, s ebből lett az a 12 könyök magas szobor, amely egy hajó tatdíszét (akrótérion tés neós) tartja kezében. Ez az a szobor, ami ma ott áll, ahol a makedón Alexandros aranyszobra.

A symmachia fogadalmi ajándéka, a kezében hajócsúcs díszét tartó Apollón-szobor, ahogy Hérodotos megfogalmazásából kiderül, ott állt még Delphoiban Hérodotos idejében, sőt a 700 évvel később, a Kr. u. 2. században alkotó Pausanias is tud a szoborról.

Pausanias, *Periegesis* X 14, 5.

> A görögök, akik részt vettek a perzsa király elleni háborúban, (…) Delphoiban pedig egy Apollón-szobrot ajánlottak fel az artemiszioni és a szalamiszi tengeri csatában szerzett zsákmányból. (Muraközy Gy. ford.)

Az aiginaiak ajándéka

Hérodotos tanusága szerint aristéiont a salamisi csata után az aiginaiak állíthattak.[291]

Hérodotos VIII 122.

> „S miután a görögök elküldték az akrothiniont Delphoiba, együttesen megkérdezték az istentől, hiánytalannak és hibátlannak tartja-e az akrothiniont. Ő pedig azt felelte, hogy a többi görögtől már megkapta, ami az övé, az aiginaiaktól viszont még nem, hanem tőlük várja még az aristéiont a salamisi tengeri csatáért. Amikor az aiginaiak ezt meghallották, három aranycsillagot állítottak fogadalmi ajándékul egy bronz árbocra tűzve a szentély sarkában, Kroisos vegyítőedénye mellett."

[290] Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39. 870 F

[291] Egy magyarázat szerint (ld. Szabó Á., *Periklész kora,* Budapest 1977²) a delphoi szentély döntését, miszerint az aristéiont, a legbátrabbaknak kijáró jutalmat az athéniakkal szemben az aiginaiak kaphatták, a symmachia vezetését bíró spártaiak befolyásolhatták, akik ezzel már ekkor jelét adták az athéniakkal szembeni féltékenységüknek.

Themistoklés ajándéka

Plutarchos és Pausanias tanusága szerint Themistoklés a salamisi csata zsákmányából templomot emelt Artemis Aristobulénak fogadalmi ajándékul, saját házához közel, Melité démosban. (ld. 17. és 8-9. t.)

A Théseiontól nyugatra a pireusi kapuhoz vezető úton kis in antis-templom maradványai kerültek elő, előtte oltár. A szentély a leletek alapján Artemis Aristobulé temploma lehetett. A templomban talált fogadalmi ajándékok közt számos kratériskost találtak, amelyek Artemis kultuszának jellemzői.[292] Artemis Artistobulé kultusza e leletcsoport alapján egészen hasonló volt pl. Artemis Munychia vagy Artemis Braurónia kultuszához. A templomot Themistoklés száműzetése után lerombolták.

Artemis Themistoklések számára talán családi isten lehetett. Erre utal Pauasanias története, hogy Themistoklés fiai Artemis Leukophryénének, a Magnésiában tisztelt istennőnek szobrot állítottak az Akropolison.[293]

Kommentárok a salamisi tengeri ütközet fogadalmi ajándékaihoz

Talán nincs még a görög történelemnek olyan tengeri ütközete, amelynek fogadalmi ajándékait hasonló részletességgel ismernénk. Szárazföldi és tengeri ütközet anathémáinak különbözősége tehát, legalábbis részben, éppen a salamisi csata fogadalmi ajándékai révén válik megismerhetővé.

Szárazföldi csaták esetében a közvetlenül zsákmányból adott ajándék főként sisak, pajzs, páncél szokott lenni: 'az ellen dárdanyűtt ruhái' (ahogy ezt a görög szentélyekben gazdagon jelen lévő archaikus kori, vagy perzsa háborús fogadalmi ajándékok tanusítják). A bemutatott salamisi fogadalmi ajándékoknál mindezek közül legfeljebb ha egy fordul elő, Diodóros korinthosi matrózainak ajándéka. A fogadalmi vers mérvadó értelmezése szerint a hajósok hajóköteleket ajándékoznak, ám a ' ὅπλα' kétség kívül jelenthet akármilyen más fegyverzetet is. A salamisi fogadalmi ajándékok fő motívumai ezzel szemben: a parasémon, az akrótérion, az árboc csillagokkal és a hajó. Csupa olyan motívum, amely jellegzetesen utal az ütközet tengeri voltára.

A parasémon

A 'parasémon' (episémon vagy tutela navis): hajódísz, rendszerint róla kapja nevét a hajó.[294] Helye lehet a hajó orrának csúcsán, illetve a hajóorr csúcsdísze (akrostolion)[295] mellett. Mint csúcsdísz leggyakrabban protomé alakját öltheti, vagy istenalak (a tutela navis) büsztjét, önállóan főként istenszobor lehet. A perzsa flottából zsákmányolt főníciai hajó díszének lehetséges formájára főníciai hajódíszek említései szolgálhatnak támpontul:

---

[292] L. Kahil, *Hesperia* 50 (1981) 253- 263; R. Garland, *Introducing New Gods*, London, 64-81.

[293] Pausanias, *Periegesis* I 26, 4.

[294] H. Diels, 'Das Aphlaston der antiken Schiffe', in: *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin* 1915, 61-80, főleg 66; C. Torr, *Ancient Ships*, Cambridge 1894, 65; Wachsmuth 1967, 88.j. és 326. j; Gauer 1968, 35, 118. j.

[295] Wachsmuth 1967, 83.j.

Hérodotos III 37.

> „Mert Héphaistos szobra nagyon hasonlít a főníciai Pataikosokéhoz: ezeket a főníciaiak hajóik orrán hordják. Annak, aki még sosem látott ilyeneket, elmesélem. Törpe alakját mintázza. A kabirok szobrai is hasonlítanak a Héphaistoséihoz, akik pedig a monda szerint az ő fiai voltak."[296]

Hérodotos elbeszélése szerint ilyen orrdíszek voltak főníciai hajókon a 'Pataikos-figurák'. A Pataikosok törpe-alakok, Hérodotos a memphisi Héphaistos, vagyis Ptah, illetve a kabirok szobrához hasonlítja a jellemzően törpeként ábrázolt istenek alakját. A Pataikos-amulettfigurák, amelyeknek alighanem egyiptomi gyökerei voltak,[297] a főniciaiaknál a Kr.e. 8. századtól fogva terjedtek el. A görögöknek feltűntek ezek a hajódísz-figurák, s ha törpékről beszéltek, Pataikosoknak is nevezték őket, s a szóból gyakori görög személynév is lett A Pataikos-hajódíszek ábrázolásai aradosi és sidóni pénzérmékről is ismertek.[298]

Strabón egy története szerint, [299] amikor hajóroncsok közt fából készült lóprotomékat találtak, rögtön azonosítani lehetett, hogy Gadeira városának hajói voltak. Mert ennek a városnak a kereskedőhajóit mind fa lóprotomék díszítették, ezért hippousnak is nevezték őket.

Az akrótérion

Az akrótéria a hajócsúcsok díszeit jelenti, Pausanias megfogalmazásával: πλοίων τὰ ἄκρα κοσμήματα, vagyis a hajóorr vagy a tat kimagasló csúcsának ornamentális vagy figurális kiképzése. Míg az akrótéria szó egyaránt jelent hajóorr- és tatdíszt, a hajóorrdísz önálló elnevezése akrostolion, a tatdíszé aphlaston.[300] A fogadalmi ajándékul adott Apollón-szobor aphlastont tarthatott a kezében, ezért a továbbiakban a fogalmi pontosság kedvéért ezt a szót használom.

Az aphlaston az antik hajó tatdísze: klasszikus formájában a hajótat legyezőszerűen elágazó, a hajó belseje felé hajló dísze. A szó eredete és jelentése bizonytalan, ókori magyarázatai a tör jelentésű tőből származtatják, fosztóképzővel. Diels elemzése szerint az aphlastonnál nincs törékenyebb része a hajónak,

---

[296] Ἔστι γὰρ τοῦ Ἡφαίστου τῶγαλμα τοῖσι Φοινικηίοισι Παταΐκοισι ἐμφερέστατον, τοὺς οἱ Φοίνικες ἐν τῇσι πρῴρῃσι τῶν τριηρέων περιάγουσι· ὃς δὲ τούτους μὴ ὄπωπε, ἐγὼ δέ <οἱ> σημανέω· πυγμαίου ἀνδρὸς μίμησίς ἐστι. Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ὅμοια τοῖσι τοῦ Ἡφαίστου· τούτου δέ σφεας παῖδας λέγουσι εἶναι.

[297] Egyiptomi Pataikos-amulettekről ld. Győry H., *SzMK* 98 (2003) 87-103; Nagy I., Vezető az Egyiptomi Kiállításhoz, Szépművészeti Múzeum, Budapest 1999, 51.k.

[298] Wachsmuth 1967, 88.j.

[299] Strabón 2.3.4. τὸ δ᾽ ἀκρόπρῳρον προφέροντα εἰς τὸ ἐμπόριον δεικνύναι τοῖς ναυκλήροις, γνῶναι δὲ Γαδειριτῶν ὄν· τούτων γὰρ τοὺς μὲν ἐμπόρους μεγάλα στέλλειν πλοῖα, τοὺς δὲ πένητας μικρά, ἃ καλεῖν ἵππους ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς πρῴραις ἐπισήμων·

[300] Diels, i.m. – ld. 294. j. – ld. *RE*. s.v. Seewesen, 906, 923; Torr, i.m. – ld. 294. j; Wachsmuth 1967, 83. és 88. j.

ám helye, a tat a hajó legféltettebb, legvédettebb része, ahol a hajó „élete" rejtőzik, elvesztével az egész hajó elveszik: a név arra utal hát, az aphlaston az a része a hajónak, amelynek 'nem szabad eltörnie'.
Az aphlaston görög hajókon lehet ornamentális és figurális díszítésű is. Egyik eredete talán a minóikus liliom-motívum, klasszikus-hellénisztikus változatában leggyakoribb az állatalak, ezek közül is az ún. chéniskos-motívum (vízimadár; liba- vagy hattyú-alak).

Az aphlaston (az orrdíszhez hasonlóan) helyet adhatott a tutela navis-nak, festve, xoanon vagy aranyozott szobor formájában.[301]

Kérdés, hogy kell elképzelni a főníciai hajók aphlastonját: görög vázák aphlaston-ábrázolásai főníciai motívumokkal csupán távoli iránymutatásul szolgálhatnak (Ld. p. 115-116.).

Az akrostolion, a parasémon és az aphlaston nem csupán díszítményei a hajónak, hanem otthont adva a tutela navis-nak vagy egy állat-alaknak, amelyben védelmezőjüket látták, a hajó féltve őrzött részei.

Árboc csillagokkal

Az árboc a három aranycsillaggal azonban nem pusztán hajódarab, hanem olyan kép, amelynek értelmét a Hérodotos-fejezeten túl kell keresni.

A hajóárbocon (vagy a kormány-, illetve vitorlarúdon) nagy viharban látható ún. lidércfény egy kivételesen ritka jelenség, amivel hajósok találkozhatnak. Régi magyar fizikusoknál „tengeri lidércz" volt a neve. A jelenséget ma Szent Elmó lángjának nevezik. Szent Elmó, antiochiai Erasmus (240-303), Antiochia mártír püspöke. Tisztelete a 6. századtól mutatható ki, s 1300 körültől a 14 védőszent egyikének számít. Szent-Elmó lángja elektrometeor, elektromos kisülés, amely nagy viharok idején kimagasló csúcsokon (mint pl. hajóárboc, hegycsúcs vagy templomtorony) jelenik meg. Villámütés veszélyével fenyegethet és ezért közvetlen életveszélyt jelenthet az emberre. A rettegő hajósok, ha látták, a tűz védőszentjéhez, Szent-Elmóhoz fordultak segítségért.[302] Gyakran azonban éppen a vihar végét jelezheti, ezért óhajtott jel.[303]

---

[301] Euripidés, *Iphigenia Aulidensis* 239.

[302] http://de.wikipedia.org/wiki/Elmsfeuer; képeket és középkori történeteket ld. A. Guiellemin, A mágnesesség és elektromosság, Budapest 1885, ld. : http://iratok.freeweb.hu/tudomany/guillemi/GUIL1B-C.HTM „Midőn a vitorlarúd vagy az árbocz csúcsán fénypamat egymagában tűnt elő, ez fenyegető jel volt; *Helená*-nak hívták. Ha egyszerre két láng mutatkozott, ez jó időjárást és szerencsés utazást ígért a hajósnépnek; ezek a *Dioscurok: Castor és Pollux* voltak, vagyis a hajózást védő istenségek."

[303] Seneca, *Naturales quaestiones* I 1, 13. In magna tempestate apparere quasi stellae solent uelo insidentes; adiuuari se tunc periclitantes aestimant Pollucis et Castoris numine. Causa autem melioris spei est quod iam apparet frangi tempestatem et desinere uentos; alioquin ferrentur ignes, non sederent. Sed si minore ui utuntur, defluunt tantum et insidunt, non feriunt nec uulnerant.

A jelenség egyik ókori leírása Plutarchos Lysandros-életrajzában olvasható.[304]

Plutarchos, *Lysander* 12.

> „Voltak, akik azt mondták, hogy a Dioskurosok voltak azok a csillagok, akik felragyogtak kétfelől a kormányrúdon Lysandros hajóján, amikor az elsőként hajózott ki a kikötőből az ellenség felé. Mások szerint a jelenséget egy hulló kő feltűnése okozta. (...)"

Mint a Plutarchos-hely is mutatja, a jelenségben a görögök a hajósokat védő isteneket, a Dioskurosokat látták.

A csillagok a vitorlacsúcson: a Dioskurosok, ahogy Alkaios egy költeménye szól róluk:

Alkaios, frg. 34a 9-12.

> „ráugorva fönt a vitorla-csúcsra,
> messzefénylőn ültök elől a gályán,
> vészes éjben fényt sugarazva bolygó
> barna hajókra."
> Devecseri G. ford.[305]

Hogy a kép: csillagok hajó árbocán, a Dioskurosokat jelenti,[306] jól mutatja, hogy Lysandros győzelme után ugyanilyen ajándékot küld Delphoiba:

Plutarchos, *Lysander* 18, 1.

> „Lüszandrosz a zsákmányból Delphoiban saját magának és minden egyes hajó parancsnokának bronzszobrot emeltetett és a Dioszkuroszoknak két aranycsillagot készíttetett."
> (Máthé E. ford.)

Az aiginaiak ajándékán azonban három csillag volt, nem kettő; a harmadik csillag talán Helené lehet, vagy – egy másik feltevés szerint – Apollón Delphinios.[307]

---

[304] ῏Ησαν δέ τινες οἱ τοὺς Διοσκούρους ἐπὶ τῆς Λυσάνδρου νεὼς ἑκατέρωθεν, ὅτε τοῦ λιμένος ἐξέπλει πρῶτον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄστρα τοῖς οἴαξιν ἐπιλάμψαι λέγοντες. οἱ δὲ καὶ τὴν τοῦ λίθου πτῶσιν ἐπὶ τῷ πάθει τούτῳ σημεῖόν φασι γενέσθαι· κατηνέχθη γάρ, ὡς ἡ δόξα τῶν πολλῶν;

[305] εὐσ῾δ[ύγ]ων θρώισκοντ[ες..] ἄκρα νάων
π]ήλοθεν λάμπροι προ῾[ ]τρ῾[....]ντες,
ἀργαλέαι δ᾽ ἐν νύκτι φ[άος φέ]ροντες
νᾶϊ μ[ε]λαίναι·

[306] Ld. Chr. Augé, *LIMC* III 1, s.v. Dioskuroi, p. 587, 232-237. sz. A csillag a Dioskurosok ikonográfiájának fontos eleme.

*

A tengeri ütközetben tehát a hajó, ill. hajódarab a zsákmánynak az a része, amely a legérdemesebb rá, hogy bemutassák az istennek. Mert tengeri csatában főként az ellenséges hajó elejtésén múlik a győzelem, egy tengeri győzelemnek leginkább az elejtett hajó vagy annak egy darabja a jelképe, s egyben alkalmas képi jele is.

A kérdés persze tűnhetik triviálisnak is, hiszen egy a zsákmányból bemutatott áldozatot (mint amilyen a közvetlenül a zsákmányból bemutatott fogadalmi ajándék vagy a tropaion), már önmagában meghatároz a szerzett zsákmány jellege. A motívumok azonban egyrészt, mint látható, nem csupán a közvetlenül a zsákmányból adott ajándékokon uralkodók, de fogadalmi ajándékul készített emlékműveken is.
S hogy szárazföldi és tengeri ütközet áldozati ajándékainak különbözősége mégis különösen érdekes lehet, megmutatja Thukydidés egy fejezete.

Thukydidés I 49, 1-3.

> „Miután mindkét oldalon megadták rá a jelet, megkezdődött a tengeri ütközet. Minden hajó fedélzetén sok nehézfegyverzetű volt, nagyszámú íjásszal és dárdással együtt, mivel tapasztalat híján még a régi harci módszereket alkalmazták. Az ütközet heves volt, nem mintha olyan ügyességgel vívták volna, hanem mert inkább szárazföldi viadalhoz hasonlított. Ha két hajó egymásra támadt, nem volt könnyű szétválniuk a nagy tömegben összeszorult hajók miatt, s mert úgy tartották, hogy a győzelem elsősorban a fedélzeten lévő nehézfegyverzetűektől függ, akik lábukat szilárdan megvetve harcoltak, miközben a hajók nem mozdultak. Nem próbálkoztak *[diekplus-szal], a küzdelmet inkább a lelkesedés és az erő, nem pedig az ügyesség jellemezte. Így a harc közben mindenütt nagy volt a kiabálás és a zűrzavar."[308]
>
> (Muraközy Gy. ford.)

---

[307] Hymni Homerici I 440 ἔνθ᾽ ἐκ νηὸς ὄρουσεν ἄναξ ἑκάεργος Ἀπόλλων ἀστέρι εἰδόμενος μέσῳ ἤματι· τοῦ δ᾽ ἀπὸ πολλαὶ σπινθαρίδες πωτῶντο, σέλας δ᾽ εἰς οὐρανὸν ἷκεν·

Plutarchos, *Lysander* 12. Ἦσαν δέ τινες οἱ τοὺς Διοσκούρους ἐπὶ τῆς Λυσάνδρου νεὼς ἑκατέρωθεν, ὅτε τοῦ λιμένος ἐξέπλει πρῶτον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄστρα τοῖς οἴαξιν ἐπιλάμψαι λέγοντες.

Cicero, *De divinatione* I 75. stellaeque aureae, quae Delphis erant a Lacedaemoniis positae post navalem illam victoriam Lysandri, qua Athenienses conciderunt, qua in pugna quia Castor et Pollux cum Lacedaemoniorum classe visi esse dicebantur, eorum insignia deorum.

[308] Thukydidés I 49. ξυμμείξαντες δέ, ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἑκατέροις ἤρθη, ἐναυμάχουν, πολλοὺς μὲν ὁπλίτας ἔχοντες ἀμφότεροι ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων, πολλοὺς δὲ τοξότας τε καὶ ἀκοντιστάς, τῷ παλαιῷ τρόπῳ ἀπειρότερον ἔτι παρεσκευασμένοι. ἦν τε ἡ ναυμαχία καρτερά, τῇ μὲν τέχνῃ οὐχ ὁμοίως, πεζομαχίᾳ δὲ τὸ πλέον προσφερὴς οὖσα. ἐπειδὴ γὰρ προσβάλοιεν ἀλλήλοις, οὐ ῥᾳδίως ἀπελύοντο ὑπό τε τοῦ πλήθους καὶ ὄχλου τῶν νεῶν, καὶ μᾶλλόν τι πιστεύοντες τοῖς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὁπλίταις ἐς τὴν νίκην, οἳ καταστάντες ἐμάχοντο ἡσυχαζουσῶν τῶν νεῶν· διέκπλοι δ᾽ οὐκ ἦσαν, ἀλλὰ θυμῷ καὶ ῥώμῃ τὸ πλέον ἐναυμάχουν ἢ ἐπιστήμῃ.

Thukydidés szavai a korinthosiak és kerkyraiak a peloponnésosi háború egyik előzményét jelentő csatájáról (Kr.e. 433. Sybota) szólnak. Jól megvilágítják, hogy tengeri és szárazföldi ütközet akár még az 5. században sem sokban különbözik egymástól, amennyiben magát a hajót nem tudják fegyverként használni. Fegyverré a hajó pedig a vágósarkantyú (gör. embolon, lat. rostra) és a vágósarkantyút alkalmazó manőver (diekplus, kyklos vagy periplus) révén lehet. A vágósarkantyúról, noha feltehetően régi, egyiptomi eredetű, először egy Kr.e. 6. század közepi ütközet kapcsán esik szó Hérodotosnál és ezzel egyidejű a szó első irodalmi említése is.

A salamisi csatában viszont a források egyértelműen tanuskodnak[309] az embolé, a vágósarkantyúval való támadás (az ellenséges hajó meglékelése és elsüllyesztése) sikerességéről.

Aischylos, *Persae* 279.

> „Semmit sem ért az íj, az egész sereg odalett,
> legyőzte a hajók vágósarkantyúinak támadása."[310]

Mégis, amennyire látni lehet, a salamisi csata emlékművein a vágósarkantyú egyáltalán nem jelenik meg, holott a vágósarkantyú zsákmányul ejtésének lehetőségéről messzemenőkig tanuskodnak a római történelem forrásai.[311]

A salamisi emlékművek motívumai, a vágósarkantyútól különböző hajódarabok természetesen nem példa, ill. előzmény nélküliek tengeri küzdelmekben. A hajó megfosztása az akrótériontól (akrótériazein) a zsákmányszerzés egy lehetséges formája: Hérodotos elbeszélésében olvasható a történet, miszerint az aiginaiak a samosiak hajóiról zsákmányolt orrdíszeket (vadkanfigurákat mintázó parasémon) adtak fogadalmi ajándékul Athénának.

Hérodotos III 59.

> „A hatodik évben azonban tengeri csatában legyőzték őket (ti. a samosiakat) az aiginaiak, és a krétaiak segítségével rabszolgává tették őket. Lefűrészelték a hajóik orráról a vadkanfigurákat, s mint áldozati ajándékot elhelyezték az aiginai Athéna-templomban."[312]
> (Muraközy Gy. ford.)

---

[309] Aischylos, *Persae* 279, 336, 409, 415, 557.

[310] Aischylos, *Persae* 279. οὐδὲν γὰρ ἤρκει τόξα, πᾶς δ᾽ ἀπώλλυτο / στρατὸς δαμασθεὶς ναΐοισιν ἐμβολαῖς.

[311] pl. Livius, 8.14.12; 10, 2, 14; 42.20.4, sőt Pausanias alapján görög példa is van rá, méghozzá jóval a salamisi csatát megelőző időkből: a megaraiak helyeznek el egy bronz vágósarkantyút, amit akkor zsákmányoltak az athéniaktól, amikor Salamis szigetéért háborúztak egymással.

[312] Ἔκτῳ δὲ ἔτει Αἰγινῆται αὐτοὺς ναυμαχίῃ νικήσαντες ἠνδραποδίσαντο μετὰ Κρητῶν, καὶ τῶν νεῶν καπρίους … ἐχουσέων τὰς πρῴρας ἠκρωτηρίασαν καὶ ἀνέθεσαν ἐς τὸ ἱρὸν τῆς Ἀθηναίης ἐν Αἰγίνῃ.

Az aphlaston megszerzése szintén ékes bizonyítéka lehet a győzelemnek, ahogy ezt már Homéros is szépen példázza. Hektór, mielőtt felperzselné az ellenséges hajót, magához veszi annak aphlastonját. Az alexandriai magyarázók szerint azért, mert az aphlaston szent volta miatt fél elégetni azt, s inkább felajánlja az isteneknek fogadalmi ajándékul.[313]

A vágósarkantyú helyett az orr-vagy tatdíszek, a hajó legvédettebb, és istenkép révén vagy anélkül védelmet jelentő részei jelennek meg a salamisi fogadalmi ajándékok között. Ez jól rímel arra, ahogyan a szárazföldi csaták zsákmányai közt jóval gyakoribb a védő-, mint a támadó fegyverzet. Az ellenségtől megszerzett védőfegyverzet, az istennek fogadalmi ajándékul adott sisak és pajzs a győzteseket egyben saját kiszolgáltatottságukra, védtelenségükre is figyelmeztethette. Alighanem ehhez hasonló jelentés társult a hajócsúcsok díszeihez, a hajó legféltettebb részeihez.

A tengeri ütközet fogadalmi ajándékainál azonban egy további mozzanat is megfigyelhető. A fogadalmi ajándékul adott hajócsúcs-díszek önmagukban nem egyértelműsítik, vajon csatából vagy tengeri viharból, hosszú hajóútról megmenekülve adják-e azt az istennek. Ha a hajó tengeren megsérül, a veszteségek közül békében is az egyik legsúlyosabb a tatdísz megroncsolódása.[314]

A fogadalmi ajándékul felajánlott hajócsúcs-díszek tehát lehetnek ellenséges hajóról zsákmányolt ajándékok, ám ugyanígy tengeri viszontagságoktól megmenekült hajós fogadalmi ajándékai is, saját hajójáról. Mitikus történetek jól példázzák ezt: van, hogy mindkét magyarázat elképzelhető, van, hogy biztosan saját hajóról származik az akrostolion, mint pl. Kadmos fogadalmi ajándékai Pausanias egyik történetében:

Pausanias, *Periegesis* 9. 16. 3.

> „Aphroditének Thébaiban látható faszobrai olyan régiek, hogy a hagyomány szerint ezeket még maga Harmonia ajánlotta fel, és Kadmosz hajóinak fából faragott orrdíszeiből készültek."[315]
> (Muraközy Gy. ford.)

Az aiginaiak ajándéka pedig, az árboc csillagokkal, a képet egyértelműen a hajóséletből kölcsönzi: a lidércfényt rettegő (vagy óhajtó?), tengeri vésztől megmenekült hajósok hálaajándéka a Dioskurosoknak. Nagy tengeri viharból, hajótörésből megmenekülve szoktak a hajósok hazatérve templomot szentelni egy istennek.[316] „Stets erscheint in der älteren Zeit das Tempelgelöbnis als letztes Mittel in höchster

[313] Diels, i.m. – ld. 294. j. Homéros, *Ilias* XV 716. és IX 241.

[314] Horatius, *Carmina* I 14. nil p i c t i s timidus navita p u p p i b u s fidit.

[315] Ἀφροδίτης δὲ Θηβαίοις ξόανά ἐστιν οὕτω δὴ ἀρχαῖα ὥστε καὶ ἀναθήματα Ἁρμονίας εἶναί φασιν [αὐτά], ἐργασθῆναι δὲ αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀκροστολίων, ἃ ταῖς Κάδμου ναυσὶν ἦν ξύλου πεποιημένα.

Gefahr."[317] Themistoklés fogadalmi ajándéka Artemis szentélyével ezen templomszentelések sorába tartozik.

A salamisi csata fogadalmi ajándékai tehát, amelyek formakincse olyannyira meghatározó lesz Salamis ábrázolásaira, Poseidón világát tükrözik inkább, mintsem Arését.

[316] Rhodosi Zenón, *FgrH* 523 F 1c 58, 2; Pausanias, *Periegesis* II 32. 2. τούτου δὲ ἐντὸς τοῦ περιβόλου ναός ἐστιν ᾿Απόλλωνος ᾿Επιβατηρίου, Διομήδους ἀνάθημα ἐκφυγόντος τὸν χειμῶνα ὃς τοῖς ῞Ελλησιν ἐπεγένετο ἀπὸ ᾿Ιλίου κομιζομένοις· III 24. 7. ἔστι δὲ ἐν τοῖς ἐρειπίοις ναὸς ᾿Αθηνᾶς ἐπίκλησιν ᾿Ασίας, ποιῆσαι δὲ Πολυδεύκην καὶ Κάστορά φασιν ἀνασωθέντας ἐκ Κόλχων; Homéros, *Odysseia* 12, 345-7.; Servius, Verg. Aen. 382.

[317] G. Rohde, idézi Wachsmuth 1967, 138, 237. j.

3. A Salamisnál elesettek sírjai

A perzsa háború más ütközeteivel ellentétben nincs forrásunk, amely a Salamisnál elesettek eltemetéséről azokhoz hasonló részletességgel adna képet. A kérdés elöljáróban ebben áll: vajon a töredékes kép, amelynek mozaikszemeit a salamisi tengeri ütközet síremlékeihez köthető források jelentik, kiegészíthető lesz-e más perzsa háborús temetkezések példái alapján. Vagy a másik oldalról közelítve: vannak-e sajátosságai a salamisi tengeri ütközet síremlékeinek a szárazföldi ütközetekéhez képest.

A salamisi csata síremlékei közé öt ismert emlékmű sorolható: kettőt a csatatéren emeltek, három pedig kenotaphium, amelyeket odahaza, a polis állított a Salamisnál elesettek tiszteletére. (Kérdőjel jelöli az egyelőre bizonytalanul ide sorolható emlékműveket.)

A Salamisnál elesettek sírjainak számbavétele

1. A korinthosiak sírja Salamison[318] 1.

Császárkori irodalmi források (Plutarchos és Ps. Dio Chrysosthomos) tanusága szerint a csatában elesett korinthosiakat Salamis szigetén temették el, és a síremlékre Simónidés epigrammáját vésték.

A verset egy feliratos kő is megőrizte. A követ St. N. Dragumis találta meg 1895 áprilisában a salamisi Ambelakia helységben, amelynek északkeleti szomszédságában vannak a régi, a szigettel azonos nevű város romjai – megfelelően annak, ahogy Plutarchos ír a korinthosiak sírjáról: 'παρὰ τὴν πόλιν'.

A pentélikoni márvány követ beépítették egy ház lépcsőjébe, építkezéskor találtak rá. A ház a Panagia-templom (Ta Eisodia tes Theotokou) közelében van, azon a területen, ahol az ókori Salamis város temetője feküdt, s ahol számos további sírkő is előkerült. A kő mérete és formája alapján nem dönthető el, hogyan lehetett elhelyezve a sztélé.

2. A korinthosiak kenotaphiuma az Isthmoson 2.

Plutarchos és az Anthologia Graeca őrizte meg annak a versnek a szövegét, amely a salamisi csatában elesett és a szigeten eltemetett korinthosiak tiszteletére odahaza, az Isthmoson emelt kenotaphiumhoz tartozott.

---

[318] a feliratot ld.: St. N. Dragumis, *AM* 22 (1897) 52-58, 9. k (a felirat publikálása); *IG* I² 927; *SEG* X 404 a; O. Kern, *IG*, Bonn 1913, 9. t; D.L. Page, *Further Greek Epigrams*, Cambridge et alibi 1981; továbbiakat ld. W. Peek, *Griechische Vers-Inschriften I*, Berlin 1955, no. 8 és L.H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961, 132. no. 29; irodalmát ld. (válogatás) A. Wilhelm, *JÖAI* 2 (1899) 221-244; U. v. Wilamowitz-Moellendorff, *Sappho und Simonides*, Berlin 1913, főleg 192-194; A. L. Boegehold, *GRBS* 6 (1965) 179 -186, 1-4. k; M. Manfredini, *ASNP* 21 (1991), főleg 573-574; E. Hartmut, *RhM* 141, 3-4 (1998) 213-230. A vita a második disztichon keltezéséről máig lezáratlan. Eredetinek (480 utáninak) tartja: Dragumis, Boegehold. Késeinek: Wilhelm, Wilamowitz. Ezen a vitán kívül helyezkedik el R. Carpenter véleménye, *AJPh* 84 (1963) 81-83, aki a feliratot száz évvel korábbinak tartja a salamisi ütközetnél. A tymbos lokalizálását ld: Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870e; Dragumis 57-58; Müller 1987, 706. mint korinthosi emlékműről: ld. p. 99.

3. A megaraiak kenotaphiuma Megarában 4.

Egy Megarában talált későantik feliratos mészkő lap[319] megőrizte, bár továbbköltött formában annak a versnek a szövegét, amelyet a salamisi és plataiai csatában elesett megaraiak tiszteletére állított kenotaphiumra vésték. A későantik sztélé tanusága szerint a klasszikus ókorban folyamatos volt a sírhely mellett a kultusz: a polis évente bikát áldozott hősei tiszteletére.

4. Az athéniak sírhalma Salamison (?) 3.

A Salamison eltemetett athéniak feltételezett sírjának egyetlen írott forrása az Akropolison talált, Augustus-kori határozatot tartalmazó feliratos kő, amely Salamis, Pireus és Athén szent helyeinek helyreállításáról szól. (Ld. p. 62. és 33.) A felirat töredékes szövege említ egy Salamison, a tropaion emlékmű közelében álló 'polyandreiont'. A kiegészítés így folytatná a felirat szövegét: [ἐν τῇ μάχῃ τελευτησάντων].

A felirat megtalálása óta a szöveg említette polyandreiont gyakorta a Salamis szigetén, Kynosura hegyfokán, a mai Ambelakia falu területén álló Magulával azonosították.[320]

A Paliomagoulán 1965 és 1981 között négy ásatás folyt. Az ásatási jelentések szerint[321] az első ásatás (1965) nem tudta érdemben bizonyítani, a legutóbbi pedig (1981) nem tudta érdemben cáfolni, hogy – az első benyomásnak megfelelően – a salamisi csatában elesettek sírhalmáról lenne szó. A kérdés tehát egyelőre még nyitva áll.[322]

5. Athéni elesettek kenotaphiuma Athénban (?) 19.

Pentélikoni márvány bázis felirattal, amely egy nagyobb emlékműhöz tartozhatott. A bázis eredetileg legalább négy kőtömbből állt, máig három darabjának töredékei kerültek elő: kettőt az Agorán találtak, a harmadikat pedig legújabban, a Dipylon-kaputól az Akadémia felé vezető antik úton.[323]

A töredékeken (IG I^3 503/4) négy töredékesen megmaradt vers olvasható, az ún. Perzsa-epigrammák.

---

[319] *IG* VII 53. "in loco Palaeochori", észak felé félórányira Megarától, ahol a sok elhagyott templom van, antik falmaradványokból fölépítve. IG: Kaibel 4. vagy 5. századra datálja, 5. századinál későbbi nemigen lehet a magánhangzók változásait tekintve (propter vocalium confusionem), korábbi pedig szintén nemigen lehet ld. Boeckh az archiereus szót figyelembe véve. Irodalom: Wilamowitz, i.m. – ld. 318. j; Wilhelm, i.m. – ld. 318. j. – ábra is; F. Jacoby, *Hesperia* 14 (1945); F. Jacoby, *JHS* 64 (1944) 37-66.

[320] Milchhöfer in Curtius – Kaupert, *Karten von Attika (Text)* VII-VIII 28-29; Hammond 1956, 34, 3. j; Müller 1987, 706.

[321] I. Tsirivakos, *Deltion* 22 (1967) 145-146; Chr. Piteros, *Deltion* 35 (1980) 91; A. Tsaravopulos, *Deltion* 36 (1981) 64-65.

[322] H.W. Catling, 'Archaeology in Greece 1988/9': Archaeological Reports 35 (1988/89) 20: „Results seem again to have been inconclusive."

[323] A. P. Matthaiou, *Horos* 6 (1988) 118-122; 17-18. t.

Az első két kő megtalálásakor értelmezésükre a következő két magyarázat született: vagy egy Kimón hermáihoz hasonló emlékműhöz, vagy pedig egy a csatában elesettek nevét tartalmazó kenotaphiumhoz tartozhattak. A versek Marathón-epigrammák néven váltak ismertté. Az első két kő ismeretében értelmezésük körül kialakult hosszú vita állomásai a következők voltak: Marathón, Marathón és Salamis, Marathón vagy Salamis?

A legújabban előkerült kő azonban lényegében eldöntötte az emlékmű jellegének vitáját, éspedig azok javára, akik a kőtömbökben egy kenotaphium feliratos kőtömbjeit ismerték fel, amelyekhez az elesettek neveit tartalmazó sztélék tartozhattak, a verset pedig csakis a salamisi ütközethez kapcsolták. Elég talán itt idézni az emlékműnek a marathóni csata emlékezettörténetét tárgyaló kötetében egy fejezetet szentelő M. Jung zárómondatát: „Die Epigramme gehören zur Schlacht von Salamis und ihrer Erinnerungstradition."[324]

A 'Perzsa-epigrammák'

1. epigramma
E férfiak hősiességének [híre] mindig [múlhatatlan] marad,
amíg csak az istenek a [férfi bátorságáért jutalmat] osztanak,
mert ők érték el, gyalogosan és gyorssuhanásu hajókon,
hogy Hellas egészének ne kelljen meglátnia a szolgaság napját.

2. epigramma
Leigázhatatlan volt bennük (…), amikor dárdát
szegeztek a kapuk előtt (…),
hogy felperzseljék a tengerparti
várost …erővel… megfutamítva a perzsák …

3. epigramma
…….gyalogos harcosok
…….
……és a szigetek ….
…….vetették

4. epigramma

[324] Marathón emlékezetének az újkori Európa számára is elsőbbsége van: ennek a lenyomata lehetett a tudománytörténetben az is, hogy az epigrammák, amelyek (ma valószínűsíthetően egy salamisi emlékműhöz, talán kenotaphiumhoz) tartoznak, megtalálásuk után egy évszázadon mint 'Marathón-Epigramme' voltak nevezetesek.

mint védőfal elöl ……...
…….. a lovas Pallasnak…….
tartották a hegyfokot a borjúnevelő földön:
mindig virágzó boldogság övezi őket.

Hogy a vers Salamis harcosainak tiszteletére szól, s a vers kenotaphiumukon állt, szépen és elegendően bizonyították már. Érdemes most arra fordítani a figyelmet, hogyan teszi ezt.

A töredékes versekben nem hangzik el, hogy a harcosok, akiknek tiszteletére szólt, meghaltak. Mivel a vers nem sírjukat kísérte, természetes, hogy a sírfeliratok szokásos formulája (mint pl. a thermopylai sírfelirat megfogalmazásában: 'τῇδε κείμεθα') elmarad. Halott voltukra a verseket keretező gondolat (az első vers kezdő és az utolsó vers zárósora) utal egyértelműen: az első sor 'αἰεί' és az utolsó sor 'πανθαλὲς' szava mutatja, jutalmuk már mindig az övék, a híres görög történettel szólva, amelyet Hérodotos jegyzett fel Solón és Kroisos beszélgetésében az athéni Tellosról: boldognak nevezhetők, mert a legdicsőbb módon fejezték be életüket. A csatában meghalt férfiak héróikus-archaikus korban megfogalmazott eszménye ez, a harcosé, akinek híre síremléke révén múlhatatlan marad. A homérosi hősöket idézi a harcosok bemutatása is: bátrak, leigázhatatlan a lelkük, s 'mint védőfal elöl', olyanok a harcban; akár az első csatasorban küzdő homérosi harcosok.[325]
A versnek ez a rétege tehát a héróikus-archaikus tradícióhoz kötődik. Van azonban egy másik is, ami a salamisi csatához kapcsolódik. A hajón és gyalogosan, Salamisnál és Psyttaleián küzdő harcosok közös tettének mutatja az ütközetet, s a perzsák ellen harcoló görög dárdaharcosokénak, akárcsak Aischylos drámája. És feltűnik a lerombolt és felperzselt Athén képe is, ami az athéniak számára Salamis pátoszának egyik fő éltetője lesz, valamint Athénáé, a városvédő istennőé, akit fő segítőjüknek tudtak a bajban, s akinek a felperzselés elől elmenekített kultuszszobra ott volt velük a csatatér közelében.

Kommentárok a salamisi csata síremlékeihez

A salamisi csata síremlékeinek elemzéséhez azonban önmagukban nem elegendőek a fenti testimoniumok. Legalább ilyen fontos az összevetés a többi perzsa háborús ütközet forrásaival, illetve magyarázatot vár Salamis említésének feltűnő hiánya ezekben a forrásokban.

Hérodotos és Pausanias részletesen ír a marathóni, a thermopylai és a plataiai csata halottainak eltemetéséről.[326] Ezek alapján a perzsa háborúkban az elesettek eltemetésének szokásos módja a csatatéren

[325] Nagy Á.M., *Ókor* 2007, 24-30.

[326] Marathónnál: az athéniak sírhalma (Thukydidés II 34, Pausanias, *Periegesis* I 32, 3.); a plataiaiak sírja (Pausanias, *Periegesis* I 32, 3.); a szolgák sírja (Pausanias, *Periegesis* I 32, 3.); Thermopylainál: összgörög sír (Hérodotos VII 228.); a lakedaimónaik sírja (Hérodotos VII 228); Plataiainál: összgörög sír (Pausanias, *Periegesis* IX 2, 5.); a spártaiak három tömegsírja: az ifjaké, a többi spártaié és a helótáké (Hérodotos IX 85, Pausanias, *Periegesis* IX 2, 5.); az athéniak sírja

emelt tömegsír volt: polisonként vagy (kisebb polisok esetében) több polis által együttesen emelt sírhalom, sírsztélével vagy -sztélékkel, rajtuk epigrammával és/vagy az elesettek nevének listáival.

A salamisi csata elesetteinek eltemetéséről azonban egyikük sem tesz említést.
Egy első összevetésben a salamisi csata síremlékei közül csupán a korinthosiaknak a szigeten emelt sírhalma illeszthető könnyedén a többi perzsa háborús ütközet síremlékeinek a sorába.

A kenotaphiumok kérdése

Feltűnő sajátossága azonban a salamisi ütközetnek, és ez a források töredékessége mellett is jól látható, hogy a polisok jellemzően kenotaphiumokat is emelnek, s már nem a csatatéren, hanem odahaza. Első körben ez a következővel magyarázható: a héróikus-archaikus tradícióban létezett a szokás, hogy a hazájától távol elesett és a helyszínen eltemetett katonának hazájában is emeltek üres síremléket. Pontosan ezt a szempontot emeli ki a korinthosi kenotaphium sírverse: a csontokat Salamis őrzi, de hazájuk odahaza is megemlékezik a polisért meghalt harcosokról.

Fel kell vetni azonban egy további szempontot is: a kenotaphium-állítás a perzsa háborúban jellemzően a salamisi tengeri ütközethez köthető. A megarai kenotaphiumot nem csupán a Salamisnál elesettek tiszteletére emelték, hanem az artemisioni, a salamisi és plataiai csata (?) halottainak is (tehát az egész Xerxés hadjárat tiszteletére); az athéni sztélék azonosítása a Salamisnál elesettek kenotaphiumával csupán a legvalószínűbb értelmezés – mégis, olyan kenotaphium, ami Salamistól függetlenül, önállóan valamely másik szárazföldi ütközethez lehetne kapcsolható, nem ismert.
Tengeri ütközet után pedig a kenotaphium jelentősége valóban szükségképpen nagyobb, hiszen minden egyes halott összegyűjtése nem lehetséges. Üres síremléket emelnek azok tiszteletére, akik a tengerbe vesztek, akiket nem tudtak eltemetni: ’τῶν ἀφανῶν, οἳ ἂν μὴ εὑρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν.’
Tengeri ütközet után a kenotaphium fontosabb lehet akár a sírhalomnál is. Ez a szempont egy lehetséges hátterét kínálja annak a kérdésnek, miért nem említik a források a salamisi csatatér síremlékeit.

Az athéni elesettek síremlékei

Ha a források hallgatnak is róla, s a sírhalom régészeti azonosítása bizonytalan is, ez nem változtat annak a feltevésnek az érvényén, hogy az athéniak számára állíthattak sírhalmot a salamisi tengerparton – mint ahogy az athéniaknak Marathónnál és Plataiainál, vagy akár a salamisi csatában elesett korinthosiaknak is Salamison.
A probléma szívét azonban talán Thukydidés ’negatív testimoniuma’ adja: a híres mondat a peloponnésosi háború első évében elesett athéniak temetését leíró fejezetben a patrios nomosról, a háborúban elesett athéniak állami temetéséről:

(Hérodotos IX 85, Pausanias, *Periegesis* IX 2,5.); a tegeaiak sírja (Hérodotos IX 85.); a megaraiak sírja (Hérodotos IX 85.); a phliusiak sírja (Hérodotos IX 85.)

Thukydidés II 34, 5.

> (…) Közös sírba (' démosion séma') teszik őket, amely a polis legszebb elővárosi részén található, tudniillik mindig is ide temetik a háborúban elesetteket, kivéve azokat, akik Marathónnál estek el. Az ő hősiességüket olyan rendkívülinek találták, hogy ott helyben emeltek sírt nekik.
> (Muraközy Gy. ford. nyomán, változtatásokkal.)

A mondat értelmezésekor sokszor és sokféle kérdést megfogalmaztak,[327] de az itt tárgyaltak szempontjából a mondat fő rejtélye abban áll, hogy Thukydidés egyedüli, kizárólagos kivételként a Marathónnál elesetteket említi megkülönböztetett helyen: hérósok módján ott temették el őket, ahol elestek – noha athéni elesetteknek a perzsa háborúban nem kizárólag Marathónnál emeltek sírt a csatatéren, amint ezt Plataiai példája biztosan mutatja.

Az olyan magyarázatok, mint hogy Thukydidés
(1) pars pro toto említené Marathónt a perzsa háborús csaták közül,
(2) athéni szokást magyaráz, ezért par excellence 'athéni' ütközet kívánkozik hozzá, nem pedig pánhellén (akár nagyobb, akár kisebb athéni aristéiával, mint erre Salamis vagy arra Plataiai lehetne példa)
– végső soron a probléma megkerülését jelentenék.
3) A pontatlanság vagy tévedés lehetőségével itt most nem is számolok.

Az (1) pontot továbbvezetve azonban: ha a mondat úgy értelmezhető, hogy Thukydidés, esetleg Thukydidés kora a perzsa háborús ütközetek közül csupán Marathónt tartotta volna említésre érdemesnek, megfogalmazható egy továbbgondolásra érdemes szempont:

A marathóni síremlék megkülönböztetett státusa a 19. század vége óta, Schliemann és Stais ásatásainak köszönhetően tökéletesen megfelel a thukydidési leírásnak.[328] A marathóni Sórost övező hírnév más perzsa háborús csataterekhez képest tagadhatatlanul kimagasló, s (legalábbis napjainkig betöltött) emlékezettörténeti jelentőségén mit sem változtathat az olykor felbukkanó archaeológusi kétség[329] a Sóros

[327] Az egyik legfontosabb a démosion séma születésének idejére vonatkozik: vajon a 6. század végén, Marathón után, vagy csak később hoztak-e törvényt a háborúban elesettek athéni állami sírhelyen történő eltemetéséről, temetési beszéd és halotti játékok kíséretében. A kérdés máig eldöntetlen.

[328] V. Stais, *AD* 1890, 123-132, D t.; uő, *MDAI* (A) 1893, 46-63, II-V t.

[329] A. Mersch, *Klio* 77 (1995) 55-64. Érvei így összegezhetők: 1) A Sóros mérete ugyan felülmúlja minden késő-archaikus – kora-klasszikus tumulusét, csak az amarousiói tumulus fogható hozzá. Ebből azonban látható, hogy arisztokrata nemzetségek is állíthattak hasonlóan kimagasló sírhalmokat. Hiányoznak a régészeti bizonyítékai a Pausanias-említette sztéléknek, amik a sírt igazán kimagaslóvá tették. 2) Tömegsírra utal a sírban feltárt temetkezés: ez azonban családi sírhalmokon is lehetséges. Az anavyssosi sírhalomban, noha csak a felét tárták fel, 44 sírt találtak.

és az athéniak sírhalmának valódi azonosságát illetően. Bárhogy is értelmezhető tehát a kérdéses mondat, a marathóni Sóros emlékezettörténeti jövőjére nézve profétikus erejű.

Az eddigi magyarázatok közös jellemzője, hogy abból indulnak ki: a perzsa háborúkban általános szokás, hogy az elesetteket a héróikus-archaikus tradíciónak megfelelően a csatatéren temetik el, s csupán arra keresnek magyarázatot, vajon Thukydidés miért csupán Marathónt említi.
Salamis esetében azonban a Thukydidés-mondattal szemben csupán egy igencsak töredékes császárkori felirat egyetlen szava szegezhető, s még néhány, biztos eredményekkel nem szolgáló ásatás.

Ha helytálló a fenti gondolatmenet tengeri ütközet és kenotaphium kiemelten fontos kapcsolatáról, megtörténhetett, hogy a polis emlékezetében háttérbe szorult a csatatér síremléke az Athénban emelt kenotaphium mögött. S ha elfogadjuk a Perzsa epigrammákat hordozó sztélék ma szokásos értelmezését, tehát hogy az epigrammák a salamisi csata elesetteinek kenotaphiumához tartoztak, döntő kérdéssé válik az emlékmű eredeti helyszínének meghatározása. A harmadik töredék lelőhelyét jelentő helyszín, a Dipylon-kaputól az Akadémiához vezető antik út megfelel annak a helynek, ’ὅ ἐστιν ἐπὶ τοῦ καλλίστου προαστείου τῆς πόλεως ’ – ahol a démosion séma helyet kapott. Természetesen ez a lelőhely önmagában nem döntő bizonyíték az emlékmű eredeti felállítási helyére (s nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a másik két ismert töredéket az Agorán találták) –, mégha az itt talált kő nagy súlya valószínűvé teszi is, hogy eredeti helyétől nem vitték igazán messzire, amikor a posztantik időkben beépítették. S az eredeti helyszínt éppen az olyan magyarázatok keresik szívesen ehelyütt, amelyek az emlékművet eleve a démosion sémához kapcsolnák. Ám nem tudjuk biztosan, hogy a démosion séma születése mikorra tehető: vajon már a perzsa háborúkat megelőző időre, Marathón utánra, vagy csak jóval későbbre, a 460-as évekre. Ezt a kérdést nem is lehetséges most eldönteni, éppen ebben áll a Thukydidés-fejezet legtöbbet vitatott rejtélye.

Összegzésül, a marathóni csatával ellentétben (ahol is összegyűjtötték a halottakat, eltemették őket a csatatéren, és sírhalmuk mellé sztéléket állítottak, amelyre ráírták a 192 elesett athéni nevét[330]):

- ha a salamisi csata után a halott katonák egy részét nyilván nem tudták megtalálni, ezért az a síremlék, amely az elesettek neveit megörökítette, nem a csatatéren emelt sírhalom, hanem az athéni kenotaphium lett;

---

3) A sírhalomban talált edények kronológiai spektruma inkább ellene szól az azonosításnak (570. k. amphora, 540 k. csésze, 6. század végi kalpis). A leletek között pyxis is előfordul, ami rendszerint női temetkezésekre utal. A korai edények az áldozócsatornákból kerültek elő. Ilyen áldozócsatornák az archaikus kori sírokhoz tartoznak, a Kerameikosban 550. körülre keltezhetők. d) A Sóros azért lehet a legnagyobb tumulus a marathóni csatatéren, mert nem folyt a területén földművelés. „Wenn es sich bei dem prominenten Tumulus nicht um das Grab der Athener handelt, muß er die Grablege eines herausragenden Genos sein.”

330 Pausanias, *Periegesis* I 32, 3. τάφος δὲ ἐν τῷ πεδίῳ Ἀθηναίων ἐστίν, ἐπὶ δὲ αὐτῷ στῆλαι τὰ ὀνόματα τῶν ἀποθανόντων κατὰ φυλὰς ἑκάστων ἔχουσαι

- ha a salamisi csata elesetteinek tiszteletére állított athéni kenotaphium abban a körzetben, vagy annak a körzetnek a közelében volt, ahol később, Thukydidés idejében a démosion séma, a háborúban elesett athéniak állami sírhelye volt,

– akkor talán érthetőbbé válik, miért Marathónt állítja szembe Thukydidés a démosion séma gyakorlatával, pontosabban mi az oka, hogy Salamist nem nevezi meg.

Marathón és Salamis síremlékeinek különbözőségében legalábbis felvillan a héróikus-archaikus tradíció és az isonomia alapján berendezett polis temetési szokásának különbsége. A marathóni síremléken együtt van jelen a két tradíció: a halottakat abba a földbe temették el, ahol elestek, de a tömegsírt kísérő sztélék már phylénként sorolják fel az elesettek nevét. Salamis esetében viszont a sztélék már nem a csatatéren emelt sírhalmot kísérik, hanem egy Athénban emelt üres síremléken állnak. S mégha ennek legalábbis egyik fő oka a tengeri ütközet sajátosságaiban keresendő, s ha a salamisi síremlék állítását nem tudjuk is a démosion séma születéséhez kötni, hiszen lehetséges, hogy közel egy generációval megelőzi azt – a két síremlék, a marathóni tymbostól az athéni sztélékig mégis két olyan pontot képvisel, amelyek különböző állomásait jelölik egy útnak: a folyamatnak, amely az isonomia alapján berendezett polis győzelmét hozza a héróikus-archaikus tradíció felett.

2) A salamisi csata korinthosi és aiginai emlékművei[331]

A salamisi csata máig élő hírében az ütközet a görög városok közül elsősorban Athénnak és hadvezérének, Themistoklésnek a nevéhez fűződik, elválaszthatatlanul egybefonódik a csatában harcoló athéniakat övező hírnévvel. Salamist az utókor elsősorban mint athéni hőstettet ismeri: az athéniak a perzsa sereg közeledtére kiürítik városukat,[332] hogy a várost elhagyva harcoljanak a szentélyekért és az ősök sírjaiért,[333] hajóra szállnak és a flottával Salamishoz vonulnak, a nőket és a gyerekeket pedig Salamisra, Troizénba és Aiginára költöztetik,[334] miközben a perzsák feldúlják a várost és felperzselik az Akropolist, a város istennőjének, Athénának a székhelyét.[335] Themistoklés flottaépítési programjának köszönhetően ők adják a görög hajóhad legnagyobb részét: [336] száznyolcvan hajójukkal bocsátkoznak a salamisi ütközetbe, a legnagyobb jutalmat érdemlően[337] ők harcolnak - a győzelem, s ezzel egész Hellas megmenekülése az ő bátor döntésüknek és vitézségüknek,[338] valamint hadvezérük, Themistoklés tanácsának és cselének[339] köszönhető. A csatában Athéna Polias segíti őket, akinek kultuszszobra ott van velük a csatatér közelében.[340] A hadjárat végeztével azután az athéniak felépítik az Akropolist, úgy, hogy talán sehol másutt Görögországban nem maradt elevenebb a híre a perzsa háborúknak.[341] A salamisi csata menetének négy

---

[331] A fejezet az Ókor 2003, 1. számában megjelent tanulmány átdolgozott változata.

[332] Hérodotos VIII 41; Thukydidés I 18, 74. Ktésias fr. 13, 30; Lysias, *Epitaphius* 32-34; Démosthenés, *Adversus Androtionem* 13; Isokratés, *Panathenaicus* 50; *Panegyricus* 96; Lykurgos, *In Leocratem* 68; Plutarchos, *Themistocles* 9-10; *Cimon* 5; *Cato maior* 5, 4; Pausanias, *Periegesis* I 8, 5; 27, 6; Ailianos, *De natura animalium* 12, 35; Iustinus II 11, 19-22.

[333] Aischylos, *Persae* 402-405; Platón, *Leges* 699d; Ailianos, *Varia historia* II 28.

[334] Hérodotos VIII 41; R. Meiggs – D. Lewis, *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C*, Oxford *et alibi* 1989, No. 23; Cornelius Nepos, *Themistocles* 2; Plutarchos, *Themistocles* 10; Pausanias, *Periegesis* II 31, 7; 23.

[335] Hérodotos VIII 52-55; Ktésias, fr. 13, 30; Isokratés, *Panegyricus* 96; Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 15; Pausanias, *Periegesis* I 18, 2; I 27, 2.

[336] Hérodotos VIII 42, 48; Thukydidés I 74; Isokratés, *Panegyricus* 98; Plutarchos, *Themistocles* 14.

[337] Démosthenés, *De falsa legatione* 272; Isokratés, *Panegyricus* 99; Ailianos, *Varia historia* V 19; Aristodémos, fr. 1, 5-6.

[338] Aischylos, *Persae* 233-234; Hérodotos VII 139; Thukydidés I 74-75; Lysias, *Epitaphius* 43; Démosthenés, *In Aristocratem* 198; Isokratés, *Panathenaecus* 98; Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 27, 2-3; Plutarchos, *De gloria Atheniensium* 7.

[339] Aischylos, *Persae* 353-360; Hérodotos VIII 75; Thukydidés I 74; Ktésias fr. 13, 30; Lysias, *Epitaphius* 42; Isokratés, *Panathenaicus* 51; Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 15, 17, 19; Cornelius Nepos, *Themistocles* 2-5; Plutarchos, *Themistocles* 9-17; Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 40; Pausanias, *Periegesis* I 36, 1-2; VIII 52, 2-3; Alkiphrón, *Epistulae* I 5, 1; Polyainos, *Strategemata* I 30; Aristodémos fr. 1.

[340] Plutarchos, *Themistocles* 10, 7; vö. Kleidémos, *FgrHist* IIIB 323 F21

[341] Az újjáépített Akropolis mint a perzsa háborúk emlékműve: Démosthenés, *Adversus Androtionem* 13; Aischinés, *De falsa legatione* 74; Scholia in Demosthenem. Adversus Androtionem 13. p. 597; W. Gauer, *Weihgeschenke aus den Perserkriegen*, Tübingen 1968, 128 és 128, 607. j; Németh Gy. – Ritoók Zs. – Sarkady J. – Szilágyi J.Gy, *Görög művelődéstörténet*, Budapest 2006, 451-515.

kiemelkedően fontos ókori leírása[342] – Aischylosé, Hérodotosé, Diodórosé és Plutarchosé – egybehangzó abból a szempontból, hogy az athéniak főszereplésével zajlott az ütközet.

Korinthos városának esete szemléletesen mutatja meg, hogyan válik a salamisi csata összgörög vállalkozásból szinte kizárólagosan athéni hőstetté, az athéniak belügyévé.
Hérodotos, aki részletes katalógust ad a salamisi görög hajóhadról, írja, hogy a flottának az athéniak után második legnagyobb kontingensét a korinthosiak adták: egy negyven hajóból álló hajórajjal képviseltették magukat Salamisnál.

Feltűnő tehát, hogy a csata menetének leírásában a korinthosiak mind a négy ókori csataleírásból kimaradnak. Egy Hérodotos által elmesélt athéni történet pedig egyenesen elvitatta a korinthosiaktól a salamisi csatában való részvételt.[343] Ez a híradás azzal vádolta a korinthosiakat, hogy parancsnokuk, Adeimantos vezetésével az összecsapás kezdetén elmenekültek, és csak akkor érkeztek vissza, amikor már vége volt a csatának. Amikor ugyanis menekülésük során Salamisnak arra a vidékére értek, ahol Athéné Skiras szentélye van,[344] az istennő hajót küldött velük szembe, megkérdezendő, miért menekülnek. Ennek hatására fordultak vissza, de már késve érkeztek. A Hérodotos által idézett athéni értelmezés szerint tehát a korinthosiak az ütközet kezdetén elhagyták a csatateret, elmenekültek az ütközet elől.

Az ókori leírások egybehangzó tanusága alapján a csatarekonstrukciók megegyeznek abban, hogy a salamisi csata bent a szorosban folyt. Mivel a görögöktől várt kitörés nem következett be, a perzsa főflotta rászánta magát, hogy bemenjen a szorosba, hogy megsemmisítse a szétszóródott görögöket. A hely azonban egyre szűkebb lett a Psyttaleia és a Pireus-félsziget között felállított, immár a szorosba behajózó perzsák számára. A manőver kezdetén a salamisi partvidék keskeny nyúlványa, a Kynosura-fok[345] eltakarta a perzsák elől a görögöket. A perzsa flotta így meglehetősen messzire behatolt a szorosba. Erre abból az adatból lehet következtetni, hogy a hajók zömét Salamis város térségében semmisítették meg.[346] A végső szakaszban a harcok egészen a Psyttaleiától délre eső tengerszakaszig kiterjedtek.

Feltűnő, hogy a négy ókori leírás a perzsákat bekerítő hadművelet leírása során csak az athéniak, a spártaiak, illetve az aiginaiak és a megaraiak felállásáról ejtenek szót a görög hadrendben a bal-, illetve jobbszárnyon,[347] a derékhadról, köztük a korinthosiakról viszont nem. Még Plutarchos sem, aki pedig egy

---

[342] Aischylos, *Persae*, főleg 337-470; Hérodotos, főleg VIII 40-97; Diodóros Siculus, *Bibliotheca*, főleg XI 15-19; Plutarchos, *Themistocles*, főleg 9-17.

[343] Hérodotos VIII 94.

[344] Müller 1987, 707, 693, 1. k.

[345] Müller 1987, 705-706; 693, 1. k.

[346] Uo, 695-696; 693, 1. k.

[347] Hérodotos VIII 85; Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 18.

Hérodotosról írt művében egész fejezetet szentel annak, hogy leleplezze Hérodotos 'valótlan állításait' a korinthosiakkal kapcsolatban.

Mind a négy szöveg beszél a perzsa flottának a csata előtti éjszaka végzett hadműveletéről. Egy kisebb hajórajjal a szigetet megkerülve nyugat felől is elzárta a salamisi szorost, nehogy elmenekülhessenek a görögök. Aischylosnál 'mások', Hérodotosnál 'a hajóhad nyugati szárnya', Plutarchosnál 'kétszáz hajó', Diodórosnál 'az egyiptomi kontingens' indul erre a feladatra.[348] A modern csatarekonstrukciók zöme[349] ezzel a perzsa manőverrel hozza összefüggésbe a korinthosi hajóraj mozgását: a tengerszoros nyugati kijáratát akarták volna biztosítani. Hasonló gondolatmenetet követ az a rekonstrukció,[350] amely szerint a korinthosi hajóraj és a szigetet megkerülő perzsa különítmény közötti küzdelem nem a nyugati kijáratnál, hanem Salamis északkeleti csücskénél zajlott, az Arapis-fok közelében, ahová a régészek Athéné Skiras szentélyét teszik. (Ld. p. 37.) Ez az a hely, ahol a Hérodotosnál szereplő athéni történet szerint a korinthosiak visszafordultak volna. Egy további csatarekonstrukció[351] topográfiai és haditengerészeti szempontok alapján a negyven hajós kontingens északi irányú mozgását annak a hadműveletnek a során értelmezi, amelynek célja és eredménye a perzsák bekerítése volt. Ekkor a kontingensnek meg kellett kerülnie a szorosban lévő Ajos Jeorjios szigetet,[352] és így átmenetileg eltávolodott a csatatértől, majd Salamis északkeleti csücskénél - Athéna Skiras szentélyének közelében - tudott megfordulni. A korinthosiak „dezertálása" tehát a modern csatarekonstrukciók egyikében sem jelent árulást.

Hérodotosnál a korinthosiakkal és parancsnokukkal, Adeimantosszal szembeni vád nem csupán a salamisi csata leírásában jelenik meg, de az artemisioni csatától fogva végigkíséri az elbeszélést: Artemision előtt Hérodotos elbeszélése szerint Adeimantos azon görög parancsnokok közé tartozik, akiket Themistoklésnek meg kell vesztegetnie, nehogy elhagyják a csatateret.[353] A salamisi haditanácsban – Hérodotos leírása szerint – Adeimantos Themistoklés fő kerékkötője.[354] De még a plataiai csata leírásában is hasonló vád illeti a korinthosiakat. Ez annál is figyelemreméltóbb, mert ismeretes, hogy Hérodotos az artemisioni és a salamisi csata történetét az athéni hagyományt követve beszéli el, lépten-nyomon szerepeltetve olyan momentumokat, amelyeknek csak Athén szempontjából van jelentőségük,[355] ám a plataiai csata történetében spártai elbeszélést követ,[356] és megintcsak nem ad helyet a korinthosiaknak: a

[348] Aischylos, *Persae* 367-371; Hérodotos VIII 76; Diodóros Siculus, *Bibliotheca* IX 17; Plutarchos, *Themistocles* 12,5.

[349] pl. Munro 1902, 328-330; Hammond 1956, 49; Roux, i.m. – ld. 76. j. – 72-74; Müller 1987, 707.

[350] Tarn, i.m. – ld.76. j. – 222; Munro 1902, 329.

[351] Miltner, i.m. – ld. 76. j. – 126-127.

[352] Müller 1987, 693, 1. k.

[353] Hérodotos VIII 5.

[354] Hérodotos VIII 59, 61.

[355] F. Jacoby, *RE Suppl.* II (1913), s.v. Herodotos 459-60.

[356] Uo, 463-466; N. Wecklein, 'Über die Tradition der Perserkriege': Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und historischen Classe der k.b. Akademie der Wissenschaften zu München, München 1876, 239-314.

plataiai csatában szintén azután érkeztek volna, miután a többiek már „elvégezték a munkát".[357] Hérodotos beszámolója szerint a korinthosiaknak nincs is valódi sírjuk Plataiainál, következésképp azon polisok közé tartozik, amelyek, hogy ne maradjanak szégyenben az utókor előtt, üres sírt állítottak a csatatéren.[358]
Az athéni történet arról, hogy a korinthosiak (több más polisszal együtt) cserben hagyták őket a perzsa támadáskor, később jól megtalálja a helyét Athénban a szónoki beszédben – ld. 83. –, ahol a salamisi csata általában kiemelt helyen áll Athén múltbéli hőstettei között, és szokásos eleme az athéni hégemonia alátámasztására felsorolt ún. tett-katalógusnak.[359]

De maga Hérodotos is kétféleképpen mondja el a történetet: az athéni változat után elmondja, nemcsak hogy maguk a korinthosiak úgy tartották, az elsők között küzdöttek a salamisi csatában, de őket igazolja a többi görög polis is. A Xerxés-hadjárat utáni időszakból fennmaradt pánhellén, illetve korinthosi megemlékezések valóban tökéletes ellentmondásban állnak az athéni felfogással.
A salamisi és a plataiai csata közös[360] emlékműveként a görögök symmachiája a delphoi szentélynek fogadalmi ajándékot adott a gazdag plataiai zsákmányból. Az ajándék egy arany tripus volt, amely egymásba csavarodó kígyókat mintázó oszlopon állt. Az oszlopra a plataiai és/vagy a salamisi csatában harcoló városok nevét vésték fel.[361] A feliraton a városok sorában az első helyen a spártaiak állnak, a másodikon az athéniak, a harmadik helyet pedig a korinthosiak kapják.
A perzsa háborúkban harcoló korinthosiakat dicséri a kortárs költő Pindaros a korinthosi Xenophónhoz írt ódájában.

A Themistoklés néphatározatát tartalmazó Kr.e. 3. századi troizéni márványfelirat[362] szövege – ld. 31. – a korinthosiakat úgy emlegeti, mint akik az athéniakkal együtt „készek osztozni a veszélyben".
Külön érdekességet kínál Diodóros elbeszélése a salamisi ütközetről, amelyben helyet kap a Hérodotosnál a korinthosiakról olvasható epizód „ikertörténete", ahol azonban a korinthosiak épp az ellenkező szerepet töltik be: a csatába késve érkező szicíliaiakat ők értesítik, megvívták már az ütközetet.

---

[357] Hérodotos IX 69.

[358] Hérodotos IX 85.

[359] W. Kierdorf, *Erlebnis und Darstellung der Perserkriege. Studien zu Simonides, Pindar, Aischylos u. den attischen Rednern*, Göttingen 1966, főleg 83-109; N. Loreaux, *L' invention d' Athènes*, Paris 1981.

[360] A városok sorában olyanok is szerepelnek, akik Plataiainál már nem harcoltak, csak Salamisnál, ld. Gauer1968, 38 és 38, 424. j.

[361] R. Meiggs – D. Lewis, *A Selection of Greek Historical Inscriptions*, 1989, 27; Thukydidés I 132; Diodóros Siculus, *Bibiliotheca historica* XI 33; Gauer 1968, 75-96.

[362] ld. Meiggs – Lewis, i.m. – ld. 334. j. – 23; Editio princeps: H. Jameson, *Hesperia* 29 (1960) 198-223; Hitelessége ellen (pl.): Chr. Habicht, *Hermes* 89 (1961) 1-35; Hahn I., *AntTan* 12 (1965) 13-26; M. Johansson, *ZPE* (137) 2001, 69-92. – ld. 4. t.

A későbbiekben több ókori szerző is fontosnak tartja, hogy állást foglaljon a Hérodotos idézte athéni váddal szemben – a korinthosiak pártján: mint Plutarchos – ld. 96. –, és kortársa, Favorinus (Ps. Dio Chrysosthomos) – ld. 97. Elsőként Favorinusnál, majd több késő-ókori szerzőnél – ld. 121. – megjelenik a vád Hérodotosszal szemben: azért torzította el a történetet, mert amikor Korinthosban járt, nem díjazták kellőképpen előadásait.

Maguk a korinthosiak számon tartották, hogy harcoltak a salamisi csatában, és meg is emlékeztek az ütközetről. Csak egész máshogyan, mint az athéniak. A korinthosiak megmaradtak a legegyszerűbb keretek között. Síremlékeket állítottak az elesetteknek és fogadalmi ajándékot adtak a zsákmányból az isteneknek. Öt olyan verses felirattal kísért korinthosi emlékművet ismerünk, amely a salamisi győzelmet hirdeti: a csatában elesetteknek közös sírt emeltek Salamison; állítottak egy kenotaphiumot az Isthmoson; Adeimantos korinthosi flottaparancsnoknak sírt emeltek Korinthosban; végül fogadalmi ajándékot adtak Létó, valamint Aphrodité szentélyében. A tárgyakat a hozzájuk tartozó epigrammák örökítették meg. Az öt vers egy csokorba gyűjtve szerepel Plutarchos *De Herodoti malignitate* című művében, éppen Hérodotosszal szemben, a korinthosiakat sújtó vád elleni apologia részeként.
Ezek az emlékművek nem csupán arról tanuskodnak, hogy voltak a salamisi csatának korinthosi halottai, és zsákmányából fogadalmi ajándékot adó korinthosi katonái, de képet adnak arról, miként állított Korinthos városa emléket a salamisi ütközetnek, hogyan tekintettek a korinthosiak a salamisi győzelemre.

A salamisi tömegsírt – ld. 1. – abból a sírversből ismerjük, amelyet a császárkorban négysoros változatban idéztek. Ennek a versnek van azonban egy másfél soros töredéke is, ami egy 1895-ben Salamis szigetén talált kövön olvasható. (ld. p. 87.) Ez a felirat az ókori Salamis város közelében került elő, azon a környéken, ahová Plutarchos a síremléket lokalizálja, s azon a helyen, ahová a régészek Salamis város temetőjét helyezik.[363] Bizonytalan, hogy a szigeten talált feliratos kő milyen formában tartozik a síremlékhez, ami a perzsa háborúk csataterein általános szokásnak megfelelően sírhalom lehetett.[364] A vers arról tudósít, hogy korinthosi harcosok estek el Salamisnál a perzsákkal vívott tengeri csatában, amikoris Hellas megmeneküléséért küzdöttek. Az Aias szigetén, a tengerparton álló perzsa-háborús sírhalom az Achilleusnak és társainak a Hellespontosnál emelt sírhalom képét idézi, amelyről így szól Homéros[365]:

[363] Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39; Dragumis, i.m. – ld. 318. j. – 57-58; Müller 1987, 706.

[364] A lelőhely közelében álló Magula nevű domb – 3. – egy feltevés szerint a salamisi csatában elesett görögök sírhalma. Lolling i.m. – ld. 128. j. szerint azonban talán már előbb ott állt.

[365] Idézi A. D. Skiadas, *'ΕΠΙ ΤΥΜΒΩι. Ein Beitrag zur Interpretation der griechischen metrischen Grabinschriften'*, in: G. Pfohl (szerk.), *Inschriften der Griechen*, Darmstadt 1972, 59-84. (= K. J. Vurveris – St. G. Kapsomenos (szerk.), *Griechische humanistische Gesellschaft, Zentrum für klassische Studien, zweite Reihe: Studien und Untersuchungen*, Athén 1967, 1-21.) 62, 12. j.

Homéros, *Odysseia* XXIV 80-84

„S csontjaitokra magas, hiba nélküli halmot emeltünk,
argoszi dárdavető szent harcisereg daliái,
ott hol a part belenyúlik a sík Hellészpontoszba,
távoli vízről is hadd lássák már a hajósok:
mind aki most ott jár, s aki még ezután születik csak."

A korinthosiak az Isthmoson egy kenotaphiumot – ld. 2. – is emeltek elesetteiknek. A vers azt hirdeti, hogy a „borotvaélen álló" Hellas megmentői ezek a harcosok, akik elestek, a dór harci elégiák hőseit idézi, amelyekben a csatában elesett harcosoknak jár a legnagyobb elismerés. Az odahaza emelt síremlék versének egyetlen fontos gondolata a Hellasért küzdő korinthosi harcosok aristeiája.
Egy fogadalmi ajándékot állítottak az Aphrodité-szentélyben – ld. 9. –, a legelfogadottabb értelmezés szerint[366] festett táblaképet, amely a perzsák ellen harcoló férfiakért imádkozó hetérákat ábrázolja. Ez a fogadalmi ajándék Aphrodité kultuszához, s egyben egy korinthosi szokáshoz kötődik.[367] A korinthosi nők a harci vágy adományát kérik a férfiak számára az istennőtől, akinek az Akrokorinthoson lévő szentélyében álló kultuszszobra fegyvereket viselt.[368] A vers arról szól, hogy korinthosi férfiak bátran harcoltak, így megmenekült Korinthos, amiért a nők Aphroditénak adnak köszönetet. A két verspár két gondolatot tartalmaz, kétféleképpen fogalmazza meg ugyanazt a tettet: a férfiak hősiesen harcoltak, illetve hogy az istennő segített nekik. A vers annak a kedvelt görög gondolatnak a megfogalmazása, hogy egy hősi tett istenre és emberre egyaránt tartozik.

Korinthosi matrózok egy csoportja fogadalmi ajándékát – ld. 10. – Létó szentélyének adta. A vers azt hirdeti, hogy ezek a matrózok egy bizonyos Diodóros hajóján részt vettek egy perzsák elleni tengeri csatában, s az itt zsákmányolt fegyvereket ajándékul adták Létónak. A zsákmány felajánlásának ez a módja – úgy adják az istennek, ahogy a csatatéren összeszedték – azt a felfogást tükrözi, hogy ha egyszer a győzelem az isten akaratán múlik, győzelmi emlékműveik, a „mnamata naumachias" sem lehetnek mások, mint az istennek bemutatott áldozatok.
Adeimantos, a korinthosi hajóhad parancsnoka, nem a csatában esett el, de amikor meghalt, Korinthosban emelt sírjára – ld. 5. – a perzsa háborúkat idéző epigrammát írtak. A sírvers azt hirdeti, hogy a korinthosi hadvezérnek, Adeimantosnak egész Hellas köszönheti a szabadságát.

Ezek az emlékművek a jól ismert athéni történet mellett a salamisi csatáról egy másik történetet mesélnek el. Olyan történet, amelyben a csatakiáltás a szépforrású Korinthos városáért, a korinthosi szentélyekért, nőkért és gyermekekért szól. Ahol a görög férfiakért imádkozó nők korinthosiak. A perzsáktól a végsőkig

[366] Gauer 1968, 121 és 121, 577. j.

[367] U. v. Wilamowitz-Moellendorff, *Commentariolum grammaticum* IV, in *uő*, *Kleine Schriften*, Berlin 1962, 660-666.

[368] Pausanias, *Periegesis* II 5, 1.

védeni kívánt fellegvár, a görögök Akropolisa: az Akrokorinthos; a görögöket segítő istennő a korinthosi fellegvár úrnője, Aphrodité. A legjobb tanácsot adó hadvezér Adeimantos, akinek köszönhetően egész Hellas megmenekül.

Amit ezek az emlékművek hirdetnek, a korinthosiak Hellas egészének megmeneküléséért tanusított aristeiája. A versek azt emelik ki, amiben a csata hasonlít a mitosz, illetve a közelmúlt harcaihoz, nem pedig azt, amiben különbözik minden eddigi ütközettől. A történelmileg lényeges mozzanatokról sokszor egyáltalán szó sem esik: Adeimantos verse és az isthmosi síremlék meg sem említi, hogy ki volt az ellenség, akivel küzdöttek, tehát, hogy a perzsákkal harcoltak. Arra nézve, hogy tengeri vagy szárazföldi csatáról van-e szó, tehát a salamisi vagy a plataiai csatáról, vagy éppen mindkettőről, nem ad felvilágosítást sem az Aphrodité-szentély fogadalmi ajándéka, sem Adeimantos verse, sem pedig az isthmosi vers. Jellemző, hogy az isthmosi verset – 2. – a későbbi századokban kevésnek érezték és némileg továbbköltötték, megjelölve már a helyszínt, a csatát és az ellenséget. A műfaj azonban, amely a korinthosiak salamisi tettét megörökítő emlékműveket kísérte, az epigramma, a múltat képviselte; szinte az egész ókor folyamán változatlan maradt. Talán a legbeszédesebb jele ennek az a máig lezáratlan tudományos vita, vajon a salamisi sírvers második disztichonja egyáltalán nem szerepelt-e a megtalált kövön, vagy csak lekopott róla, tehát hogy a két sor, amely arról beszél, hogy a korinthosiak főníciai, méd és perzsa hajókat ejtettek, eredeti-e, vagy századokkal későbbi, de szintén ókori bővítés.
Mindez azt mutatja, hogy a csata mint a közelmúlt eseménye a korinthosi emlékezetben nem válik a jelent minden ízében meghatározó történelmi tetté. Pedig megvannak a csírái ennek a látásmódnak a korinthosi emlékműveken is. Felsejlenek a legfontosabb gondolatok, amelyek következtében a Nyugat történelmi emlékezetében a salamisi csata oly fontossá válik: görögök és perzsák, Kelet és Nyugat harca, amit a salamisi sírvers második két sora idéz fel, vagy a szabadság győzelme a szolgaság felett, amelyről Adeimantos sírverse beszél. Mindez azonban Korinthos városa számára – amely fénykorát az archaikus korban élte mint gazdag és virágzó művészeti és kereskedelmi központ – nem növi ki magát azzá a történelmi tetté, amivé a csata a 'Salamis pátoszán fölnövekvő' [369] Athénban vált. A korinthosiak számára a salamisi csatában dicső múltjuk tükröződik vissza, az athéniak számára viszont éppen a salamisi csata jelen és jövendő dicsőségük megalapozója. Mert a salamisi csatával új korszak kezdődött Athén történetében. A perzsák által földig rombolt Athén a salamisi győzelem után felépülve a többi görög város fölé emelkedett.[370] Korinthosban nem lesz folytatása az első emlékműveknek, míg Athénban az 5. században – majd ennek nyomán a klasszikus ókorban végig – a csatának emléket állító irodalmi és képzőművészeti alkotások sora folyamatos: Aischylos drámájától és a vörösalakos vázafestészetnek a szigorú stílus korában készült néhány sorozatától, Pheidiasnak az Akropolison álló kolosszális Athéna Promachos szobrán (ld. 21.)[371] és Hérodotos nagyszabású művén át egészen odáig, hogy a salamisi csata évfordulója jóval a polis

[369] Szabó, i.m. – ld. 291. j. – főleg 80-83.

[370] Uo, 60.

[371] Gauer 1968, 38, 102-105.

önállóságának megszűnése után, a római császárkorban is a város évenként megült ünnepe marad (ld. p. 57-62.).

Szépen megvilágítja az Athén és Korinthos közötti különbséget egy harmadik polisnak, az archaikus kor vezető kereskedelmi hatalmának a példája. Az athéniak régi vetélytársairól, az aiginaiakról van szó. Hérodotostól tudjuk, hogy a salamisi csata után egy delphoi jóslat hatására a görögök szövetsége az aiginaiaknak ítélte külön jutalmul a zsákmány egy részét, amelyből az aiginaiak ajándékot küldtek Delphoiba:[372] bronz árbocra erősítve három aranycsillagot a Dioskurosoknak és Apollón Delphiniosnak. – ld. 8. és p. 000. A spártai vezetésű symmachia ezzel az aiginaiaknak ítélte az „első helyezést", amire pedig az athéniak egyre inkább igényt tartottak.[373] Pedig a salamisi csata leírásában az athéni történet mellett Hérodotos is helyt ad egy aiginai szálnak.[374] Elismerően ír az aiginaiakról, akiknek a legjobb harminc hajója vett részt a csatában, és derekasan küzdött. Kiemeli, hogy a salamisi csatát megvívó görög táborban fontos szerepe volt az aiginai hérósok, az Aiakidák kultuszának. Sőt a csata menetének elbeszélésében, a máshogy hangzó athéni változat mellett elmeséli azt is, hogy az aiginaiak elbeszélése szerint éppen az a hajó kezdte meg az ütközetet, amely az Aiakidákat hozta el Aiginától. A plataiai csata után Delphoiba küldött tripus feliratán a harminc polis közül a szintén előkelő hatodik helyen szerepelnek az aiginaiak, és a harcra kész polisok között szerepelnek a troizéni dekrétum szövegében is. Mégis, a plataiai csata leírásában Hérodotos már azt mondja, hogy az aiginaiak sírja üres sír, amelyet csak tíz évvel később emelt az aiginaiak egyik vendégbarátja.[375] Ezzel azon városok közé sorolja Aiginát, amelyek valójában nem is vettek részt a csatában.

Hérodotos a Korinthos és Aigina szerepét semmisnek tekintő athéni történeteket a peloponnésosi háború előestéjén beszéli el. Abban az időben, amikor a poteidaiai konfliktus során[376] Athén egyik fő ellenlábasa az a Korinthos, amelyet Adeimantos fia, Aristeus ('a legvitézebb') képvisel, akinek neve is a salamisi csatát idézi (ahogyan nővéreié is:[377] Nausiniké – 'hajókkal aratott győzelem', Akrothinion – 'a zsákmány legértékesebb része' és Alexibia – 'védelmet nyújtó erő'), és akit végül az athéniak megölnek.[378] És abban az időben, amikor – Periklés legendás szavaival szólva[379] – Athén „mint egy csipát" kitörölte a szeméből Aiginát, gyermekestül, asszonyostul elűzve a sziget lakosságát.

---

[372] Hérodotos VIII 122; Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 40.

[373] Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 27, 2; Szabó, i.m. – ld. 291. j – 60-61.

[374] Hérodotos VIII 1, 41, 46, 64, 74, 83-84, 86, 90-93.

[375] Hérodotos IX 85.

[376] Thukydidés I 60-63.

[377] Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39.

[378] Thukydidés II 67.

[379] Aristotelés, *Rhetorica* 1411[a], 15-16; Plutarchos, *Pericles* 8.

Néhány évvel később, a peloponnésosi háború idején, az Akropolis bejáratánál, a periklési építkezések utójátékaként az athéniak felépítik Athéna Niké templomát.[380] A templom szobordíszein mitikus harcok mellett a közelmúlt történelmi eseményei is szerepelnek: görögök perzsák elleni harcai, valamint az athéniaknak a görögök elleni egykorú harcai. A templom elé felépítése után mellvédet emeltek, amelyen körbefutó dombormű fogadta az Akropolisra fölmenni szándékozót. A fríz Niké-alakok kavalkádját ábrázolja Athéna társaságában, amint Athént ünneplik: győzelmi áldozatokat mutatnak be, és tropaionokat állítanak, köztük egyet – feltételezhetően egy eveződarabot – tengeri csata emlékére. (ld. p. 000.) Az épület szintén emlékműve a perzsa háborúk csatáinak, köztük a salamisi ütközetnek is. Virtuóz szépségével és harsány győzelmi atmoszférájával azonban roppant távolságra van a salamisi csata korinthosi emlékműveitől. Ez az emlékmű nem kötődik már az istenek kultuszához azzal a természetességgel, mint a korinthosi fogadalmi ajándékok. Míg Létó és Aphrodité a polisban élő kultusz istenei, a Niké-alakok politikai képzetek megszemélyesítői, Athéna pedig egyre inkább a szövetségesei fölé növekvő birodalmi Athén jelképe. A korinthosi matrózok fogadalmi ajándéka emlékműnek hívja magát, közvetlen politikai mondanivalója mégis kevés. A Niké-templom mellvédje viszont mintha azt hirdetné, amit Thukydidésnél mondanak az athéniak, válaszul éppen a korinthosiak beszédére, egy Spártában zajló vita alkalmával, a salamisi csatáról szólva:

Thukydidés I 74, 75.

> Mi a három leghasznosabb dolgot adtuk hozzá: a legtöbb hajót, a legvilágosabban látó hadvezért és a legelszántabb harci kedvet. (…) Nem érdemelnénk-e meg, lakedaimóniak, akkori odaadásunkért és helyes döntésünkért, hogy a hellének ne nézzék olyan szertelen irígységgel jelenlegi hatalmunkat?
>
> (Muraközy Gy. ford.)

[380] Hölscher, i.m. – ld. 264. j. – 144-147.

3) Az ütközet athéni emlékművei

1. Athén újjáépítése

Talán magyarázatot igényel, miért van helye a salamisi csata emlékműveit számbavevő dolgozatban az Athén újjáépítéséről szóló fejezetnek. Mert ha a perzsa háborúk emlékét keressük Athén 5. századi újjáépítésében, a vizsgálódás nagyon hamar parttalanná válhat, mégha a vizsgálat tere lényegében az Akropolisra szorítkozik is. Ráadásul a dolgozat nem általában tárgyalja a perzsa háborúk élményéből fakadó emlékműveket, hanem csakis a salamisi tengeri ütközet emlékezetét követi nyomon, párhuzamokat és eltéréseket keresve a szárazföldi ütközetekéhez képest.

Ám Athén, s az Akropolis 480-as lerombolása erősebb szálakkal köthető a salamisi ütközethez, mint a perzsa háborúk többi csatájához. A salamisi csata közvetlen előzménye az elbeszélésekben, hogy a perzsa sereg közeledtének a hírére az athéniak Themistoklés tanácsára kiürítik a várost, hajóra szállnak, a flottával a salamisi szorosba húzódnak, a nőket és a gyermekeket Salamisra, Troizénba és Aiginára menekítik, s magukkal viszik a város istennőjének, Athéna Poliasnak a szobrát. Xerxés serege pedig feldúlja Athént és az Akropolist, felperzseli a szentélyeket, és Athéna olajfáját az Akropolison.

S van egy mozzanata Athén újjáépítésének, amelynek a fentiek fényében ehelyütt érdemes talán külön fejezetet szentelni: Athén újjáépítésekor a perzsa rombolás nyomait meghagyva, a romokat több helyütt láthatóan beépítették az újonnan felépített városba.
A fejezet Athén újjáépítésének ezzel az egy momentumával foglalkozik: a téma tehát az újjáépített Athén, ill. Akropolis, de ezúttal nem mint 'mnéma', hanem csakis mint 'memento'.

A themistoklési fal mint memento

Az újjáépítés első lépései Themistoklés nevéhez fűződnek. Még a Themistoklés száműzetése (471) előtti években épült fel gyors ütemben a themistoklési fal, amely a teljes belváros területét körbevette.
Körülményeiről Thukydidés így tudósít:

Thukydidés I 90, 93.

> 90. „Mikor a barbárok a város területéről elvonultak, az athéni kormányzat tüstént hazahozatta a gyermekeket, és a megmentett értékeket onnan, ahol biztonságba helyezték őket, és előkészületeket tett a város és a védőfalak újjáépítésére. Themisztoklész ezután azt javasolta, hogy (…) A város teljes lakossága – az asszonyok és a gyermekek is – kezdjen hozzá a fal építéséhez, és egyetlen magán- vagy középületet se kíméljenek, hanem – ha ez a munkát elősegíti – áldozzák fel valamennyit."
>
> 93. „Így építették meg rövid idő alatt az athéniak városfalukat. Az építményen még ma is világosan lehet látni, hogy mekkora sietséggel készült. A fal alsó részét a legkülönfélébb kődarabokból rakták össze, amelyeket néhol össze sem illesztettek, hanem úgy helyeztek el, ahogy az építők az anyagot odahozták, s nagy számban használtak fel az építéshez síremlékszobrokat és egyéb célokra

már feldolgozott köveket is. A körfal kerülete ugyanis mindenütt nagyobb volt, mint a városé, így a nagy sietségben megkülönböztetés nélkül minden elérhető anyagot felhasználtak."
(Muraközy Gy. ford.)

A themistoklési falnak ma a következő nyomait ismerjük:

1. Egy hosszabb szakasz a Kerameikosban.
2. Az Akropolis északi fala.
3. Egy-egy darab az Olympieionnál, ill. a mai Syntagma-tér közelében.

A themistoklési fal mindhárom megmaradt szakaszán jól látható, hogy a romokat, amelyeket a perzsa pusztítás hagyott maga mögött, beépítették a falba:

- A Kerameikos területén Themistoklés beépíttette építőanyagként azoknak a síremlékeknek a töredékeit, amelyeket a perzsák leromboltak.[381]
- Az Olympieionnál húzódó faldarabba a tyrannis bukása után félbehagyott szentély építéséhez előkészített oszlopdobokat építették be.[382]
- Az Akropolis északi falába az Óparthenón félkész oszlopdobjai mellett beépítették az ún. Dörpfeld-templom architráv-, metopé-, triglyphos-, és geisón-darabjait, úgy rétegezve, ahogy magán az épületen álltak.[383]

(A themistoklési falat kétszer építik még újjá az ókorban: Konón és Lykurgos idején, mindkét alkalommal egyben nyílt állásfoglalásként Themistoklés emléke mellett is.)

A szándék világosan látható: a fal a 'szentélyeket és az ősök sírjait' elpusztító perzsa támadásnak állít emléket. Ezzel nem csupán a Salamisnál győző politikus zsenijéről árulkodik, aki könnyen kéznél lévő nyersanyagot felhasználva (Thukydidés, mint láttuk, ezt a szempontot hangsúlyozta) úgy tud, méghozzá a spártaiak akarata ellenében, hamarjában városfalat építeni, hogy egyszersmind a romokat láttatva épít falat, mementóként – hanem a korról is, amely ezen a módon volt képes szembenézni történetével.

---

[381] W. Zschietzschmann, Der Kleine Pauly, s.v. Athenai 699. vö. E. Kirsten – W. Kraiker, Griechenlandkunde. Ein Führer zu klassischen Stätten, Heidelberg 1962, 42. k; vö. http://www.gottwein.de/Hell2000/ath_keram01.php
Az itteni 'perzsa rétegben' találták pl. 1916-ben a Dipylon-kuros fejét, 1929-ben ugyanennek a kurosnak a jobb kezét; 1932-ben egy másik kuros-szobrot, amely műkereskedelem révén a New York-i Metropolitan Museum-ba került; 2002-ben szenzációs leletegyüttes (a leletek az út megerősítésére szolgáltak az Eridanos-parti töltésnél): a jó állapotban megmaradt Szent Kapu-kuros (Kr.e. 600 k.), egy szfinx (Kr.e. 560 k.), szimmetrikus tükörképe egy másik, a közelben talált szfinxnek (ma az athéni Nemzeti Múzeumban), mindkettő feltehetően egy sírépítmény akrótérionja; két márvány oroszlán, a 6. század első feléből; ión márványoszlopok darabjai és egy dór oszlop (poros).

[382] http://de.wikipedia.org/wiki/Olympieion_(Athen)

[383] H.R. Goette, *Athen - Attika - Megaris. Reiseführer zu den Kunstschätzen und Kulturdenkmälern im Zentrum Griechenlands,* Köln 1993, főleg 7-11.

Az Akropolis romjai – 1.

Amikor a perzsa sereg 479-ben kivonult Athénból, legalább három monumentális épület romjait hagyta maga után az Akropolison: a régi Propylont, a Parthenón elődjét és a régi Athéna-templomot, Athéna Polias templomát, amely Athén legfőbb tiszteletben álló kultuszszobrának, a xoanonnak, az archaion agalmának a lakhelye volt. A ma talán legvalószínűbb értelmezés szerint ez a templom az ún. Dörpfeld-templomban ismerhető fel az Akropolis centrumában.[384]

Amikor 479 után megkezdték Athén újjáépítését, a város először Athén és Pireus felépítésének szentelte az erejét, az Akropolis szentélyeinek nagyszabású újjáépítéséhez csak később, mintegy három évtized múltával, a nagy periklési építkezések során fogtak hozzá. (A Parthenón építése 447-ben kezdődik.)
A késedelem egyik okául rendszerint felemlítik, ha kérdőjellel is, az ún. plataiai eskü tilalmát, a legújabbak közül ld. pl.

H. Gerding, *AJA* 110 (2006), 3.j.

> „Az Akropolis rekonstrukcióját lehet, hogy hátráltatta a „plataiai eskü", amelynek történetisége teljesen nem bizonyítható, de nem is cáfolható. De mégha authentikusnak tekintjük is a fogadalmat, a nagy építkezések megindulása arra utal, hogy a század közepétől az athéniak már nem kötötték magukat hozzá."

Az ún. plataiai eskü hivatkozott részlete arról szól, hogy a görögök a plataiai csata előtt megesküdtek volna, hogy nem építik újjá a perzsák által lerombolt szentélyeket, hanem meghagyják mementóul az utókornak.

Mások éppen fordítva, a plataiai eskü hitelességének igazolását látják abban, hogy a legtöbb attikai szentélyt csak az 5. század közepe után hozzák rendbe, valamint abban, hogy Periklés a szentélyek helyreállításának ügyét témául tűzte ki egy pánhellén kongresszusra.[385]

A plataiai eskü egy Theopompostól származó, 4. századi vád szerint egyike a sok hamisítványnak, amellyel az athéniak 'fényezni' akarták magukat.

Ezen a ponton érdemes áttekinteni a plataiai eskü kérdését. A rövid összefoglaló a következőkben főként P. Siewert 1971-ben megjelent kötetén alapul.[386]

---

[384] Ld. pl. H. Gerding, *AJA* 110 (2006) 389-401.

[385] E. Kluwe, *AFLNice* 50 (1985) 67-76.

[386] P. Siewert, *Der Eid von Plataiai*, München 1972.

A plataiai eskü problématikája

A plataiai eskü szövege három szövegváltozatban ismert.

1. Feliratos változatát egy Acharnaiban talált sztélé közli.[387] A kő Arés és Athéna Areia szentélyében került elő, felirata a 4. század közepén keletkezett.[388]
2. Idézi egy Kr.e. 4. századi szónoklat szövege, az athéni politikus és szónok, Lykurgosé [389]: Leókratés elleni beszéde Kr.e. 331-ből való.
3. Idézi a Kr.e. 1. században író Diodóros Siculus, akinek forrása, Ephoros szintén Kr.e. 4. századi szerző; történeti műve a 330-20-as években jelent meg.

A három forrás három különböző szövegváltozatot tartalmaz. Alapvető, és az itt tárgyaltak szempontjából döntő különbség köztük, hogy a kérdéses eskütétel a szentélyek helyreállításának tilalmáról csupán az irodalmi szövegvariánsokban szerepel, a feliratos változaton nem (holott a kő teljesen ép). Ezért az amúgy fontos kérdés, hogy az Acharnai-sztélé történetileg hiteles dokumentumot tartalmaz-e (Siewert végkövetkeztetése szerint igen), a jelen kérdés szempontjából másodlagos. A figyelemnek ezúttal az irodalmi szövegvariánsokra kell irányulnia:

1.

Az Acharnai sztélé (a 22. sortól)[390]

Eskü, amit az athéniak tettek a barbárok elleni csatára készülve. *vvvv*

„Harcolni fogok, míg csak élek, és nem becsülöm többre életemet a szabadságnál, és | 25 nem hagyom el sem a taxiarchost, sem az enómotarchést, sem amíg él, sem halála után, és nem vonulok vissza, csak ha parancsnokaim (*hégemones*) adnak visszavonulási parancsot, és megteszem, amit a stratégosok | 30. parancsolnak, elesett bajtársaimat (*symmachesamenón*) ott helyben* eltemetem, és senkit sem hagyok temetetlenül, és ha győzelmet aratunk a barbárok fölött, meg fogom tizedelni a thébaiak városát, de semmi kárt nem teszek Athénban, Spártában, Plataiaiban| 35. és a többi szövetséges városban. Sem a barátokat, sem az ellenséget nem fogom kiéheztetni, és nem zárom el tőlük a vizet. Ha betartom az |40. eskü előírásait, városom sértetlenül maradjon, ha pedig nem, pusztuljon el; földem teremjen (bőségesen), ha pedig nem, meddő maradjon; és az asszonyok olyan gyerekeket szüljenek, akik szüleikre hasonlítanak, ha pedig nem, torzszülötteket."

Ezt az esküt téve befedték pajzsaikkal az áldozatokat, és kürtszó kíséretében könyörögtek, hogy

[387] 1938-ban adták közre.

[388] A sztélé feliratának első huszonegy sora az ephébosok esküjét tartalmazza, ezt követően kezdődik a plataiai eskü szövege.

[389] B. Hitzen-Bohlen, 'Retrospektive Tendenzen im Athen der Lykurg-Ära', in: M. Flashar – H.J. Gehrke – E. Heinrich, *Retrospektive. Konzepte von Vergangenheit in der griechisch-römischen Antike*, München, 1996, 87-112.

[390] G. Daux, 'Deux stèles d'Acharnes', in *Charisterion A.K. Orlandos* I, Athen 1965, 79.

ha az esküt tevők közül valaki valamit megszeg az eskü előírásaiból, és nem tartja be azokat, | 50. a szentségtörés azok fejére szálljon, akik esküt tettek."
Németh Gy. ford.

2.

Lykurgos, *Oratio in Leocratem* 80-81.

„Ezt a fogadalmat tették Plataiainál az összegyűlt görögök, amikor felsorakoztak, harcra készen, Xerxés seregével szemben, (…):

Nem fogom többre becsülni az életem a szabadságnál, és nem fogom elhagyni parancsnokaim, sem életükben, sem halálukban, de a csatában elesetteket el fogom temetni, mindannyiukat, és ha győzünk a háborúban a barbárok ellen, a Hellasért harcoló polisok közül egyet sem fogok kiirtani, a barbárok pártjára állókat viszont tizedfizetésre fogom kényszeríteni, és a barbárok által felperzselt és lerombolt szentélyek közül egyetlen egyet sem fogok felépíteni, hanem meg fogom hagyni az utókornak, hogy megmaradjon emlékeztetőül a barbárok istentelenségére."

3.

Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 29, 1-3.

„Miután a görögök összegyűltek az Isthmosra, együttesen eldöntötték, hogy esküt mondanak a háborúra, hogy ezzel megerősítsék egyetértésüket és kényszerítsék magukat rá, hogy derekasan állják a veszélyeket. 'Nem fogom többre becsülni az életem a szabadságnál, és nem fogom elhagyni parancsnokaim, sem életükben, sem halálukban, de a csatában elesetteket el fogom temetni, mindannyiukat, és ha győzünk a háborúban a barbárok ellen, a velünk harcoló polisok közül egyet sem fogok kiirtani, és a barbárok által felperzselt és lerombolt szentélyek közül egyetlen egyet sem fogok felépíteni, hanem meg fogom hagyni és megtartom az utókornak emlékeztetőül a barbárok istentelenségére.' "

<u>1. A fogadalom hitelessége: történeti probléma</u>

Annak, hogy a plataiai csatatéren összegyűlt görögök ilyen fogadalmat tettek volna, ellene szólnak a következő történeti érvek:

- A Plataiainál összesereglett görögöknek csak a töredékét érinthette a fogadalom, a sereg zömét alkotó peloponnésosi csapatok szentélyei ugyanis sértetlenek maradtak.
- A plataiai csata zsákmányából 80 talentumot osztanak a plataiaiaknak, hogy újraépítsék Athéna Areia templomát, amelyet a marathóni zsákmányból kezdtek el építeni, a plataiai csata idején azonban a perzsák lerombolták.
- Themistoklés még száműzetése előtt rendbehozza a phlyai Lykomidák szentélyét, s ezt Simónidés versben dícséri. A vers feltehetően 479/476 között keletkezett, Simónidés syrakusai útja előtt.

- A következő szentélyeket közvetlenül a háborút követően hozzák rendbe: az eleusisi Telestériont, az athéni Eleusiniont, és talán a sunioni Athéna-templomot is.[391]

2. A fogadalom hitelessége: a szöveghagyományozás kérdése

Az eskü irodalmi szövegváltozatai kezdetben tartalmilag követik a feliratét, éspedig a következő tételekben: a bátor és végsőkig hű harc ígérete; a halottak eltemetése ott, ahol elestek; a szövetségesek megkímélése jövőbeni háborúkban. Két ponton azonban nemcsak szövegezésükben, de tartalmukban is eltérnek tőle:

A perzsabarát görögök megbüntetésének fogadalmát nem a feliratról idézik, hanem egy Hérodotos idézte másik esküből illesztik a szövegbe.

Hérodotos, VII 132, 2.

> „Azok a hellének viszont, akik elszánták magukat a barbárok elleni háborúra, megesküdtek, hogy ha egyszer béke lesz, azoktól a hellénektől, akik minden kényszer nélkül meghódoltak a perzsáknak, elveszik a vagyonuk egytizedét és felajánlják Delphoiban az istennek."
> (Muraközy Gy. ford.)

A szentélyek helyreállításának tilalmát pedig, ami a feliraton egyáltalán nem szerepel, Isokratés szövegéből toldják az eskü szövegébe. Isokratés az iónok fogadalmát idézi, akik elhatározták, hogy nem építik újjá a perzsáktól lerombolt szentélyeket. De nem pusztán idézi fogadalmukat, hanem magyarázza is.

Isokratés, *Panegyricus* 155-256.

> „Már hogy ne volnának ellenségeink, akik az istenek szentélyeit kifosztani és felperzselni merészelték az előző háborúban? Ezért is dícséretet érdemelnek az iónok, mert miután leégtek templomaik, átkot mondtak, ha valaki elmozdítaná a romokat vagy a régi állapotukba vissza akarná állítani, nem azért, mintha nem tudták volna, miből fedezzék, de hogy emlékeztetőül legyenek az utókornak a barbárok istentelenségére és hogy senki ne higgyen nekik, akik ilyen vétket mertek elkövetni az istenek szentélyei ellen, hanem őrizkedjenek és féljenek, látván hogy amazok nemcsak testük, de az isteneknek adott ajándékaik ellen is indították a háborút."[392]

---

[391] Siewert, i.m. – ld. 386. j. – 103, és 103, 223-225. j.

[392] Τί δ᾽ οὐκ ἐχθρὸν αὐτοῖς ἐστὶν τῶν παρ᾽ ἡμῖν, οἳ καὶ τὰ τῶν θεῶν ἕδη καὶ τοὺς νεὼς συλᾶν ἐν τῷ προτέρῳ πολέμῳ καὶ κατακάειν ἐτόλμησαν; Διὸ καὶ τοὺς Ἴωνας ἄξιον ἐπαινεῖν ὅτι τῶν ἐμπρησθέντων ἱερῶν ἐπηράσαντ᾽ εἴ τινες κινήσειαν ἢ πάλιν εἰς τἀρχαῖα καταστῆσαι βουληθεῖεν, οὐκ ἀποροῦντες πόθεν ἐπισκευάσωσιν, ἀλλ᾽ ἵν᾽ ὑπόμνημα τοῖς ἐπιγιγνομένοις ᾖ τῆς τῶν βαρβάρων ἀσεβείας, καὶ μηδεὶς πιστεύῃ τοῖς τοιαῦτ᾽ εἰς τὰ τῶν θεῶν [ἕδη] ἐξαμαρτεῖν τολμῶσιν, ἀλλὰ καὶ φυλάττωνται καὶ δεδίωσιν, ὁρῶντες αὐτοὺς οὐ μόνον τοῖς σώμασιν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀναθήμασιν πολεμήσαντας.

A ’nem azért, mintha…’ kezdetű magyarázó rész már Isokratés saját szövege (a hyperbaton ezt nyilvánvalóvá teszi), s biztosan nem alkotta a fogadalom részét: esküszövegek ilyesfajta indoklásokat soha nem tartalmaznak.

A szöveghagyományozás a következőképpen rekonstruálható:
A plataiai eskü szövegébe a két másik eskü részletét (Hérodotos, illetve Isokratés alapján) talán Ephoros illeszthette.
Lykurgos a Leókratés elleni beszédében a grammateus-szal olvastatja fel az ephébosok esküjét és a plataiai eskü szövegét, ám a két eskü szövegén kívül ebben a beszédben még a bírósági idézést, több szemtanu vallomását, hét pséphismát és egy spártai ’nomost’ is felolvastat.[393]
E dokumentumok közül azonban a kéziratokban egyedül a plataiai eskü szövege maradt fenn.
Feltehető tehát, hogy az eskü szövegét utólagosan egy későbbi másoló illesztette Lykurgos szövegébe. A másoló azonban már Ephorosból másolt, ezt az Ephoros-féle változatot tartalmazzák a Lykurgos-kiadások. Ephoros szövegét követi Diodóros is, ám ő kivonatolva, belátása szerint rövidítve adja közre Ephoros szövegét.

Siewert megállapításainak áttekintése után, a következő kérdéseket érdemes megfogalmazni.

Az Akropolis romjai – 2.
Ha a fogadalom 4. századi megfogalmazású ’hamisítvány’ is, semmivel sem kevésbé tartozunk magyarázattal a fogadalom értelmével kapcsolatban.

Érdemes újra a bevett magyarázatokat sorra venni:

1) ’Az athéniak megesküdtek arra, hogy romként meghagyják a szentélyeket, ám a század közepétől már nem tartották magukat esküjükhöz’. De ha a fogadalom 4. századi megfogalmazású, ez a magyarázat már nem lehet találó.

Ráadásul, ha az Akropolison lerombolt három monumentális épület helyreállítása csak a Parthenón újjáépítésével kezdődik is (447), ez nem előzmények nélküli: Kimón (461-ben száműzik!) egy új déli fal építésekor dél felé jelentősen kiszélesíttette az Akropolis-platót, s az így nyert tér már a tervezett Parthenón alapzata számára szolgált. Ekkor keletkezett az ún. perzsa réteg is,[394] amikor az Akropolis

[393] Siewert, i.m. – ld. 386. j. – 8, 9. j. A grammateus felszólítása a dokumentumok felolvasására: 20, 23, 24, 28, 36, 114, 118, 120, 122, 125, 129, 146.

[394] A. Lindenlauf, ’Der Perserschutt der Athener Akropolis’, in: W. Hoepfer (szerk.), *Kult und Kultbauten auf der Akropolis. Internationales Symposion vom 7. bis 9. Juli 1995 in Berlin*, Berlin 1997, 46-115; M. Steskal, *Der Zerstörungsbefund*

rendbetételének kezdeteként a szentélyek romjait és a fogadalmi ajándékokat elásták, hogy az istenéi maradjanak. S az Akropolis helyreállításának előzménye voltaképp már az Akropolis északi falának rendbetétele is, a themistoklési fal felépítésekor.

2) Ha azonban a fogadalomról nyelvi, szöveghagyományozásbeli és történeti megfontolások alapján is látható, hogy a 4. század folyamán kerül az eskü szövegébe – mégis, vajon ettől függetlenül nem az eskü szellemében járt-e el a Salaminomachoi nemzedéke?[395]

Mielőtt válaszolni próbálnánk a kérdésre, fontos megkülönböztetést érdemes tenni:
A 4. századi mondat azt állítja, hogy (többek közt) az athéniak elhatározták, romokban hagyják az elpusztított szentélyeket, és ezt azért tették, hogy a barbárok istentelenségének emlékét megőrizzék.
Ketté kell választani a szentélyek helyreállításának kérdését attól a magyarázattól, amit Isokratés, vagy később Cicero[396], majd Pausanias fűz hozzá.

Pausanias, *Periegesis* X 35, 2.

> „A barbárok ellen küzdő görögök úgy döntöttek, hogy a leégett szentélyt nem építik fel újra, hanem mindörökre meghagyják, hogy emlékeztesse őket az ellenség iránt érzett gyűlöletükre. Ezért van az, hogy még ma is leégett állapotban van több szentély Haliartosz területén, és ugyanaz a helyzet Athénban a Phaléronba vezető út mellett álló Héra-templommal, valamint Démétér szentélyével Phaléronban."
> (Muraközy Gy. ford.)

Ez a felkiáltás: azért nem építették újjá a szentélyeket Attikában, „hogy emlékeztesse őket az ellenség iránt érzett gyűlöletre", biztosan nem a csata nemzedékének görögjeié, akik a tropaiont veszendő anyagból építették, azért, hogy ne maradjon meg sokáig az ellenségeskedés emléke. Az indoklás már olyan korban születik (illetve Isokratésé ennek a kornak a küszöbén), amely megélte, hogy Nagy Sándor háborút indított Perzsia ellen avval, hogy bosszút álljon a görög (főként az ión) szentélyek lerombolásáért.

480/79 der Athener Akropolis. Eine Fallstudie zum etablierten Chronologiegerüst, Hamburg 2004 (Schriftenreihe Antiquitates. Archäologische Forschungsergebnisse, Band 30.)

[395] Szilágyi, i.m. – ld. 341. j. – 316.

[396] Cicero, *De re publica* III 9, 15. „deinde Graeciae, sicut apud nos, delubra magnifica humanis consecrata simulacris, quae Persae nefaria putaverunt; eamque unam ob causam Xerses inflammari Atheniensium fana iussisse dicitur, quod deos, quorum domus esset omnis hic mundus, inclusos parietibus contineri nefas esse duceret. Post autem cum Persis et Philippus, qui cogitavit, et Alexander, qui gessit, hanc bellandi causam inferebat, quod vellet Graeciae fana poenire; quae ne reficienda quidem Graii putaverunt, ut esset posteris ante os documentum Persarum sceleris sempiternum."

A fogadalom 4. századi betoldásának mérvadó magyarázata[397] ma így szól: nem a fogadalom indokolta a késedelmet a szentélyek helyreállításában, hanem éppen fordítva: a fogadalom 4. századi betoldása szolgálná a szentélyek helyreállításában általánosan mutatkozó, egész generációnyi késedelem magyarázatát.

Ez a magyarázat azonban megítélésem szerint árnyalható:
4. századi szövegek[398] sora tanuskodik arról, hogy 'Lykrgos kora' a perzsa háborúkat megvívó és az Akropolis újjáépítését véghezvivő elődeiket szorosan összekapcsolta, és a szónoklatokban nem tesz különbséget a perzsa háború győztesei és a Parthenón felépítői között. Egyszóval nincs nyoma annak, hogy jelentőséget tulajdonítanának az egy generációnyi lacunának.

Démosthenés, *Adversus Androtionem* 13.

> „Például sok mindent megemlíthetnénk, akár régi dolgokat, akár újakat. De azok közül, amiket mindannyian a legtöbbször hallotok, vegyük például ezt: akik a Propylaiát és a Parthenónt felépítették és a barbár zsákmányból még más szentélyeket is megszépítettek, amelyekre mindnyájan méltán büszkék vagyunk, – nyilván hallottátok, hogy elhagyva a várost és Salamisra húzódva – hogy onnét aztán hajóra szálljanak-, mindenüket, amijük volt és a polist is megmentették, győzelmet aratva a tengeri csatában, s a többi görögnek is nagy szolgálatot tettek; akiknek az idő sem fogja tudni az emlékét elhomályosítani."

Aminek viszont ebből a szempontból valóban jelentősége lehetett, az Athén újjáépítésének az a fentebb említett mozzanata, hogy a perzsa rombolás nyomait meghagyva, a romokat több helyütt láthatóan beépítették az újonnan felépített városba.
Athén újjáépítésének ebben a 4. században is szembetűnő sajátosságában felismerhető lehetett ez a szándék (ti. hogy nem építik újjá a szentélyeket), s ennek alapján egy 4. századi szerző joggal tulajdoníthatta ezt az elhatározást az akkori athéniaknak.[399]

Különösen nagy ereje van ennek, ha a régi Athéna-templomot, az archaios naost, az archaion agalma lakhelyét valóban nem azon a helyen építették újjá, ahol a perzsa pusztítás előtt állt, az Akropolis

[397] H. Drerup, *AntK* 24 (1981) 21-38; Steskal, i.m. – ld. 394. j.

[398] Az újjáépített Akropolis mint a perzsa háborúk emlékműve: Démosthenés, *Adversus Androtionem* 13; Aschinés, *De falsa legatione* 74; Scholia in Demosthenem. Adversus Androtionem 13. p. 597.

[399] Annál is inkább, mert Lykurgos korában az újjáépítésnek nem ezt a módját választották, hanem a teljes 'műemléki' helyreállítást. Felépítik pl. Apollón Patróos templomát az Agorán, amelyet a perzsák romboltak le annak idején. Újjáépítik a themistoklési fal egy részét is, Artemis Aristobulé templomát, az ő alkotásaik azonban már nem mementók, hanem emlékművek (olykor műemlékvédelem). S voltaképpen ugyanebből a szellemből sarjadnak az olyan a dokumentumok is, mint pl. maga az Acharnai-sztélé: régi határozatok 'helyreállításai'.

centrumában,[400] hanem ettől északabbra, új helyen: abban az épületben, amelynek építészeti köntöse az Erechtheion. Az azonban biztos, hogy a Dörpfeld-templomot a romok eltakarításakor nem törölték el teljesen a föld színéről, peristylosára épült az Erechtheion Koré-csarnoka: az épület romjainak egy részét, máig láthatóan, egybeépítették az újonnan emelt Erechtheionnal. A Dörpfeld-templom romjának egy szeglete a pompásan újjáépített Akropolison is megmaradt mementóként.

Összegzésül, Salamis nemzedéke Athén újjáépítésekor a romokat nem tüntette el teljesen, hanem beépítette a városba. Ezzel a törést, amit a pusztítás jelentett a város életében, emlékeztetőül megörökítette, Salamis pátosza az 5. században ebből is táplálkozhatott. Ez a törekvés máig láthatóan a leginkább a „szentélyeket és az ősök sírjait"[401] mint romokat magába építő themistoklési fal építésében nyilvánul meg. Jan Assmann szavával a 'forró' emlékezés szép példája ez, egy olyan koré, amelyet a „változás sóvár igénye jellemez", amely „bensővé tette történelmét, hogy fejlődésének motorja legyen."[402]

[400] Az archaios naos azonosítása a Dörpfeld-templommal azonban csupán a legvalószínűbb magyarázat, nem biztos. Egy feltevés szerint az archaios naos eleve a későbbi Erechtheion helyén állt.

[401] Aischylos, *Persae* 404-405.

[402] Assmann, i.m. – ld. 14. j. – 68.

Exkurzus: Salamis ikonográfiájának problémája

A tengeri csaták ábrázolásainak problémája

A salamisi csatának nincs ismert ókori ikonográfiája. Ennek okát rendszerint abban keresik, hogy tengeri csatának nincs mitikus mintája, s ennek köszönhető, hogy nem alakul ki olyan gazdag ikonográfiai hagyomány, mint a szárazföldi küzdelmek ábrázolására.[403]

A harcot témául választó képeken azonban, már a geometrikus vázák első harcjelenetein megjelenik egy szkhéma, ami például egy 8. század 2. negyedéből való skyphoson is látható (1. k.) [404] A kép középpontjában hadihajó áll. A harci kontextust a vágósarkantyú feltűnő megjelenítése már önmagában jelzi. A hajón egy kormányos látszik, és egy íjász, a hadihajó két oldalán pedig, a képet keretezve két fegyveres harcos, pajzzsal, dárdával. A kép (s sok más hasonló kép a korból)[405] nem elbeszélése egy történetnek, nem egy szituáció vagy egy eseménysor ábrázolása, hanem leíró jellegű: olyan kompozíció, amely minden elemében a harcról szól. A hadihajó, a vágósarkantyú hangsúlyos jelzésével gyakran megjelenik hasonló képeken önálló, központi motívumként is. Ez az egyetlen módja a haditengerészet képi ábrázolásának.

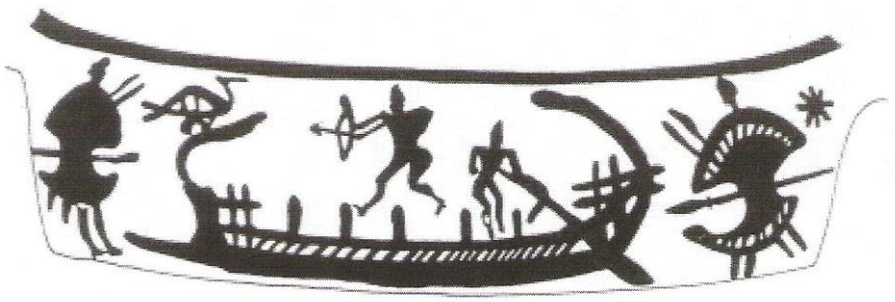

Geometrikus skyphos, Eleusis Kr. e. 770.k.

[403] Gauer 1968, 20. A marathóni csatának mint történet és mint ábrázolás az amazónomachia válik mitikus mintájává, pl. az olympiai Zeus-szobor körüli festményeken: az athéni amazónomachiát (a zsámolyon) mintázzák a marathóni, a héraklési amazónomachiát (a trónus lábainak keresztrudain) pedig a plataiai csata tiszteletére. Salamis tiszteletére Hellas és Salamis nimfa megszemélyesített alakja áll (a trón körüli korlátokon), akik aphlastont tartanak kezükben. A perzsa háborúk szárazföldi csatái többféle ábrázolásmódban is megjelennek: pl. a nagyszobrászatban és a festészetben mintái lehetnek az amazónomachia küzdelmei vagy a vázafestészetben az archaikus harcjelenetek párharcai.

[404] Geometrikus skyphos, Eleusis Kr. e. 770.k. (Deutsches Archäologisches Institut Athen); ld. L. Giuliani, *Poetica* 28 (1996) 1-48, főleg 25, és 25, 2. k; ('Laokoon in der Höhle des Polyphem'; E. Kistler, 'Kriegsbilder, Aristie und Überlegenheitsidologie in spätgeometrischen Athen', in: *Göttinger Forum für Altertumswissenschaft* 4 (2001) 159-185, 3.k. Köszönöm Horváth Károlynak, hogy felhívta a cikkre a figyelmemet.

[405] Ld. még Kistler, i.m. – ld. 404. j. – 9, 10-11. k.

Ez a lehetséges minta azonban Salamis ábrázolására nem bizonyult alkalmasnak, vagy csak nagyon kevéssé. Magának a harcnak, a salamisi tengeri csatának az ókorban nem alakult ki ábrázolásmódja. Képben, a salamisi csatához köthetően két szkhéma jelenik meg. Mindkettőnek volt nagyszobrászati mintája is, ám egyiküket vázaképekről, másikukat csak érmékről ismerjük. Az egyik szkhéma a kezében aphlastont tartó istenalaké; a másik szkhéma: hadihajón futó harcos, mellette bagoly és kígyó.

1. Istenalak, kezében aphlastonnal attikai vázák sorozatán

A sorozatnak a 480 és 450 közti időszakból hét darabját ismerem. A vázákon istenalak áll, kezében aphlastonnal. (ld. 36. - 42.) Ebben a fejezetben négy váza példáján (39. - 42.) az aphlastonok ábrázolásával foglalkozom. A vázaképek éthosáról (a 36. és 39. képek példáján) ld. a következő fejezetet.

Három vázaképet az tesz különlegessé, hogy az isten kezében tartott tatdísz ormányos fej alakját ölti. Az ormányos arcok teljesen egyedülállóak az 5. sz elejének ikonográfiájában. A főníciai aphlastonról alig tudunk valamit. Óvatosan feltételezhető, hogy elefántfejek és -arcok is lehettek rajtuk. Az athéniak feltehetőleg nem ismerték ezeket a keleti díszeket, és talán a görög tatdíszeken szokásos madárszerű 'chéniskosoknak' látták őket. A mintakép félreértelmezéseiből azonban olykor különös szülemények lesznek. Nem tudni pontosan, hogyan értelmezhetők, de egzotikus formájuk alighanem a perzsa ellenség feletti győzelemre utal.

A következő három kép esetében rokon darabokról van szó. Ábrázolásuk alapjául feltehetően ugyanaz a minta szolgált. Mindhármat 460-450 körül készítették, de a skyphos feltehetően korábbi a két fogadalmi pajzsnál. Mindhárom töredék esetében felmerül a Boreas-festő (vagy a Boreas-festő körébe tartozó festő) neve. A fogadalmi pajzsokat publikálójuk az eurymedóni győzelemhez kapcsolja. A Salamishoz köthető skyphos-töredékkel való feltűnő rokonságuk miatt mégis helyet kapnak ebben a fejezetben.

Ld. 40. Vörösalakos skyphos peremtöredéke: a megmaradt rész botjára támaszkodó férfit ábrázol, jobbjában sommásan díszített aphlastont tart, mellette egy feltehetően női alak mozdul felé, hogy megkoszorúzza (babérkoszorúval vagy inkább mirtuszággal). A koszorú fölött, közel az edény széléhez, betűk állnak: ..AΣ, ami nyilván egy férfi nevének a vége. Valószínű javaslat szerint Aias, Salamis hérósa. Talán Athéna koszorúzza Aiast.[406]

Az aphlaston formája a következőképp értelmezhető:[407] a férfi kezében lévő aphlaston legközelebbi párhuzama a 41. fogadalmi pajzsé. De míg ott a levágott hajódarab eredeti formája jól látható, itt a hajódíszt önálló tárggyá, fogantyús szerszámmá tették. A fogantyú elülső részét kymation díszíti. Az ormányos állat lényegesen keskenyebb, a feje búbja csúcsos, a keresztbe kötött kendő helyett egy

406 H.T. Wade-Gery, *JHS* 53 (1933) 71-104, főleg: 100.

407 U. Hausmann, 'Akropolisscherben und Eurymedonkämpfe', in K. Schauenberg (szerk.), *Charites. Studien zur Altertumswissenschaft*, Bonn 1957, 144-151.

vízszintesen megkötött szalag övezi a fejet. Amit különben pedig – emberi módra – hajzat borít. Az ormányos arc maga fehér színű, a szem fölött elegánsan ívelt szemöldök. Egészen különösnek hat az aphlastondísz további kiképzése: az arc alsó része tagolódni látszik. Az orr ormányszerű folytatása fölemelkedik s egy pelikánszerű madár fején nyugszik, ami talapzaton ül, mint egy szobor. Az ormánynak az elvékonyodó és az aphlaston-hajlathoz simuló alsó résztől való különös elválasztása alapján kitátott csőrű madárra emlékeztetne. Ez ellen szól, hogy az ormány azt a benyomást kelti: lazán az ülő madár fején pihen, és nem csőrében tartja, alsó és a fölső részével, akár egy fogóval összeszorítva. A holdsarló alakú alsó részét az arcnak tehát máshogyan kell érteni. Valószínűleg annak a mintának a félreértésén alapul, ami a skyphos és a fogadalmi pajzs ábrázolásának alapjául szolgált. Úgy néz ki, hogy a különbségek ellenére mégis ugyanazt a tárgyat ábrázolja a két kép, tehát közös a mintájuk. A félig férfi-félig női, félig emberi-félig állati fejek turbánszerű fejdísszel, emberi szemekkel és emberinek ható orrcimpákkal, amelyek azonban állati csőrben vagy ormányban végződnek – olyan jellegű tatdísz, mint amilyen gyakorta az ún. chéniskos (vízimadárfej, liba- vagy hattyúfej).[408] Ennek ellenére nehéz lenne ezekben a "chéniskosok"-ban madárfejeket felfedezni.

Ld. 41. Miniatűr agyag vörösalakos fogadalmi pajzs töredéke: álló nőalak dór peplosban, a test elölnézetben, az arc profilból, bal felé néz, mindkét kezében aphlaston. [409] A peplos redőzete az 5. század hatvanas éveinek szigorú stílusú formáját mutatja. A nőalak a pajzson inkább Athéna lehet, s nem Niké. Erre utal az istennő nyakéke, aminek Niké esetében nem lenne ott a helye, Athéna esetében viszont jól értelmezhető, vö. Pheidias Athéna Parthenosának nyakékével; s a pajzs istennője stilisztikailag közeli rokona az olympiai metopék Athénájának. Érdekes a két tatdísz különös kidolgozása: ormányos fej alakját öltik. Az ormányos arcon emberi szem és orrcimpák, a fejen keresztbe kötött kendő. A rokon ábrázolások közt van az előző és a következő darab is.

Ld. 42. Miniatűr agyag vörösalakos fogadalmi pajzs töredéke. Földre szálló Niké, kezében aphlastonnal. Az aphlaston háromrétű, egészen chéniskos-szerű a díszítése, madárszemmel. A madár hosszú csőre az aphlaston egyik ágában folytatódik.

A 39. amphorán (ld. p. 000) az aphlastonban a chéniskos helyén ülő csúcsos sapkás emberi fej; ha nőnek értjük, amazón, ha férfinak, perzsa. Mindenképpen keleti zsákmányra utal, s ezzel a perzsák feletti győzelmet idézi.

[408] Diels, i.m. – ld. 294. j. – 75-78.

[409] Wade-Gery, i.m. – ld. 406. j; Hausmann, i.m. – ld. 407. j.

2. Hadihajón futó harcos szkhémája[410]

Ez a szkhéma Hadrianus-kori athéni pénzveretek sorozatáról ismert.[411] A harcost Themistoklésszel, a jelenetet pedig a salamisi csatával először Imhoof-Blumer és Gardner azonosította Pausaniashoz írt numizmatikai kommentárjában, ami 1885-87-ben jelent meg.[412] A nagyszerű vállalkozás érdeme volt, hogy császárkori érmék tömegét tudta Pausanias leírásában helyi mítoszokkal, kultuszokkal, szobrokkal és épületekkel azonosítani.[413] Az éremképeknek és Pausanias szövegének a szembesítése figyelemreméltó sikerrel járt. Egyrészt rendkívül gazdag forrásanyagon tudta megerősíteni Pausanias adatainak megbízhatóságát, másrészt módot talált arra, hogy a császárkori éremverés nehezen magyarázható képeit értelmezze a *Periégésis* alapján. A császárkori éremverés (Hadrianus korától megszakításokkal egészen 267-ig tart) további, komplex vizsgálata azonban azzal a további felismeréssel is járt, hogy az éremképeket nem lehet egyszerűen 'képeslapoknak' tekinteni, hiszen nem egzakt ábrázolásai emlékműveknek. Témájuk maga a mitosz vagy történet, s igazi kontextusukat pedig az adja, hogy lényegében a császárkori rhétorika toposzait vonultatják fel. Erről szól a fenti gondolat megfogalmazójának szellemes mondása: Imhoof-Blumer és Gardner nagy jelentőségű műve után ma egy 'Numizmatikai kommentárok Aelius Aristideshez' c. munka is kívánatos volna.[414]

Az éremkép értelmezéséhez Pausanias szövege adott kulcsot: eszerint a hadihajón futó harcos Themistoklés, aki tropaiont állít Salamison és koszorút készül adni a hajóorron ülő bagolynak. A vágósarkantyúra tekeredő kígyó pedig Kychreus hérós, aki kígyó alakjában jelent meg a görögök egyik hajóján. S ez az értelmezés lényegében ma is megáll. Avval a különbséggel, hogy a kép nem a salamisi tropaion "lenyomata" egy érmén: mintájául egy athéni szoborcsoport szolgálhatott (egy feltevés szerint ez a Dionysos-színházban felállított Miltiadés-Themistoklés-szoborcsoport lehetett), amelynek azonban azonosítása, helye és keltezése egyaránt vitatott.[415]

---

[410] Köszönöm W. Fischer-Bossertnek a fejezet összeállításához nyújtott értékes segítségét.

[411] Svoronos, Monnaies d'Athènes, 97.t, 1-31. (97, 20-21 a hajóorron bagoly helyett Athéna-fej; 97.t, 1-14: a jelenet balra fut; különben jobbra.); J. Kroll, *The Greek Coins*, Agora XXVI p. 122, 51.j; vö. A. J. Janssen, *Het antieke tropaion*, Brüsszel 1957, 193. k.

[412] F. Imhoof-Blumer - P. Gardner, *JHS* 8 (1887) 6-63, 21-22. k.

[413] H.-Ch. v. Mosch, 'Das panegyrische Münzprogramm Athens in der Kaiserzeit', in: M. Flashar – H.J. Gehrke – E. Heinrich, *Retrospektive. Konzepte von Vergangenheit in der griechisch-römischen Antike*, München, 1996, 159-178, főleg 159.

[414] Uo, 173.

[415] M. Bieber, *AJA* 58 (1954) 282-000; G.M.A. Richter, *The Greek Portraits IV*, 9-11; E. v. Schwarzenberg, *JbKuHistSammll* 68, 1972, 7; C. Schwingenstein, *Die Figurenausstattung des griechischen Theatergebäudes* (1977) 90-93.

Feltűnően ezeknek az éremképeknek átértelmezett változata jelenik meg egy terrakotta korongon.[416] (000. t.) Az éremkép tropaionján lévő sisak másik bagollyá változott, a harcos páncélja exomissá. A harcos furcsa módon a hajóorrnak háttal áll. Kezében szokatlanul nagy íjat, esetleg kígyót (?) tart. A terrakotta korong képe ezeknek az éremképeknek a másolata. A nyilvánvaló félreértések és stilisztikai megfontolások miatt egyaránt modern hamisítványnak tartják.[417]

[416] Jelenleg: Archea Ancient Art, Amsterdam.

[417] H.-Chr. v. Mosch, *Bilder zum Ruhme Athens. Aspekte des Städtelobs in der kaiserzeitlichen Münzprägung Athens*, Milano, 1999, 66-68, itt: 66, 408.j: "Vermutlich um eine den Münzbildern nachempfundene, moderne Fälschung handelt es sich bei einer Terrakottascheibe mit der Darstellung des Themistokles auf dem Schiff, die im Kunsthandel angeboten wurde: Archaeological Center, Auction 19, 1998, 363 mit. Abb. Ähnliche Scheiben aus Gips wurden in Memphis gefunden und könnten Toreuten als Vorlage gedient haben."

2. Az emlékezet képei: párhuzamos elemzések Aischylos 'Perzsák' c. drámájából és a korabeli vázafestészet köréből

A sok kép közül, amelyekben a költő győzelemről és vereségről, győztesről és legyőzöttről szól, talán a mérlegserpenyőre vetett emberi sorsoké a legexpresszívebb. A költői kép hangsúlyos helyeken visszavisszatér a drámában. A hírnök és a királynő beszélgetésében, mielőtt a hírnök hozzáfogna az ütközet elbeszéléséhez, Atossa a két sereg létszáma felől kérdezősködik. A hírnök a 300 görög hajóval szemben 1200 perzsa hajóról beszél, majd így folytatja:

> Ez az arány.
> Ugye, nem képzeled hát, hogy létszámunk
> miatt maradtunk alul az ütközetben?
> Hanem egy isten rontotta meg így a sereget
> Nem egyenlő súlyú sorsdarabbal rakva meg mérlegserpenyőnk.
> Az istenek mentették meg Pallas istennő városát. [418]

A gondolatot még nyomatékosabbá teszi, hogy a csata menetének elbeszélése végén – a Salamis melletti kicsiny szigeten, Psyttaleián zajló, a perzsákra végső csapást mérő hadművelet beharangozásaként – még egyszer megismétli mindkét szereplő:

> - olyan sorscsapások jöttek még, ezeken túl,
> hogy kétszer annyit is nyomnának még a mérlegen
> - mit mondtál? Milyen sorscsapás érte a sereget,
> amely a mérlegserpenyőnket a bajokban még mélyebbre süllyesztette? [419]

A kép az istenről, aki mérlegserpenyőre veti az emberi sorsokat, ahogy már rég felhívták rá a figyelmet[420], Zeus epikus képét idézi.

Homéros, *Ilias* 8, 66-74.

> Míg reggel volt még és nőtt szent fénye a napnak,
> mindkét fél lövedéke talált és hulltak a népek:
> ám mikor Éeliosz közepére került föl az égnek,
> Zeusz az arany mérleghez nyúlt s a magasba emelte:
> s hosszuranyujtó vég két sorsát tette be abba,
> lóbetörő trósz és ércinges akháj daliákét:

[418] Aischylos, *Persae* 337-347.

[419] Aischylos, *Persae* 437-8, 439-440.

[420] ld. pl. Broadhead, i.m. – ld. 82. j. – 117; Hall, i.m. – ld. 31. j. – 135.

fogta középen, emelte, s ezek bús napja lenyomta.
Mert az akháj sorsok sűllyedtek a dús anyaföldig
mélyre, s a trósz sorsok lendültek a tégterü égig.
(Devecseri G. ford.)

Homéros, *Ilias* 22, 209-214.

Zeusz az arany mérleghez nyúlt s a magasba emelte;
Hektórét meg Akhilleuszét, s tartotta középen
ő maga: és Hektór végzet-teli napja lesűllyedt
Hádész háza felé; elhagyta azonnal Apollón.
S most Akhilleuszhoz ment a bagolyszemű Pallasz Athéné...
(Devecseri G. ford.)

És végső soron a drámában is Zeus az, aki kimagaslik, készen az ítélethozatalra: Zeus kolastés, Dareios monológjában:

Aischylos, *Persae* 827-8.

Zeus a bíró, aki rajta tartja szemét a túl
nagyratörő terveken, súlyos szigorral.

A 'Perzsákban' tehát 'egy isten' az, aki elmozdítja az arányokat; győztes és legyőzött között ez jelenti a különbséget. Sokszor idézik,[421] hogy egészen a *Perzsák* szellemében nyújtja a győzelem paradigmatikus érvényű megfogalmazását a szigorú stílus egyik főműve, az olympiai Zeus-templom keleti oromcsoportja: az olympiai játékok alapító mítoszának, Pelops és Oinomaos küzdelmének, pontosabban a verseny előtti pillanat drámai feszültségének bemutatásával. Győztes és legyőzött között a különbséget itt Zeus fejfordulata jelzi, egy másik gyönyörű homérosi képét idézve az isten emberi sorsok felőli döntésének.

Homéros, *Ilias* 17, 201-9.

Látta távolból őt (sc. Hektórt) fellegtorlaszoló Zeusz,
isteni hős Akhilleusz vértjét hogyan ölti magára,
megcsóválta fejét s lelkéhez azonnal ekép szólt:
„Jaj, te szegény, a halált igazán nem sejti a lelked,
bár közeledben van (...)
de azért néked nagy erőt adok én most,
kárpótlásul, amért haza már sose térsz a csatából,
s Andromakhé Akhilleusz vértjét le nem oldja terólad."

[421] Nagy Á.M., *Ókor* 3,4 (2004) 30-35; Szilágyi, i.m. – ld. 341. j. – 316-326.

Szólt Kronión és bólintott rá barna szemölddel.
(Devecseri G. ford.)

A két felidézett kép a mérlegserpenyőt kezében tartó, illetve a fejbólintással ítéletét jelző isten alakjával nem a győztes diadalát hirdeti a menthetetlenül megvert, és szégyenletesen megfutamodó ellenség fölött, hanem a „győzelemre és legyőzetésre rendelt"[422] fél küzdelmének drámai feszültségét fejezi ki.
A Perzsák istenalakjai (az ítélő Zeus mellett): az oktalanul versenyre hívott Poseidón (750), a városvédő Athéna (347), a kartáncot kedvelő Pan (449) és Salamis hérósa, Aias (307, 368) – jórészt ők azok, akik megjelennek, kezükben hajó tatdíszével a korszak salamisi csatát ünneplő vázaképein. (ld. 14-15. t.)

Ilyen például a sorozat legelső darabja: a Brygos-festő new-yorki lékythosának képe. A vázán Athéna látható, teljes fegyverzetben, kezében aphlaston. A képen kultuszszobrot idézően, egymagában megjelenő, kezében hajó tatdíszét tartó Athéna alakja jelképezi a tengeri győzelmet. A *Perzsák* költője és a szigorú stílus művésze tehát egyaránt úgy éli át a győzelmet, hogy meglátja benne egyben a 'versengés végét jelentő szerencsét' (ld. p. 56.), és megtorpan előtte. Megintcsak 'A homéroszi versengés' szavait idézve:[423]

> egy isten irigy szemét érzi magán, még akkor is, ha dúskál megbecsülésben, gazdagságban, pompában és szerencsében, és fél ettől az irigységtől: az isten meg arra inti itt, hogy minden emberi sors mulandó, retteg tehát a szerencséjétől, s annak legjavát feláldozva fejet hajt az isteni irigység előtt. De ez az elképzelés mégsem idegeníti el isteneitől, éppen ellenkezőleg...

A 'Perzsákban' azonban a költőnek nemcsak a győzelemmel, de a nem-görög ellenséggel is szembe kell néznie. A mű ebben is egyedülálló a csatában harcoló nemzedéknek, amúgy a hoplita-harcból megszokott emlékművei (sírhalmok, epigrammák, elégiák, fogadalmi ajándékok, tropaionok – ld. p. 000.) között.
A 'Perzsák' parodosának soraiban a költő különböző képekben írja le a támadó Xerxést:

Aischylos, *Persae* 80-5.

> Az aranyesőtől született nemzetségből származó istenekhez hasonló férfi./
> s ahogy néz, szemeiben a gyilkos sárkány sötét tekintete,
> sokkarú és sok hajója,
> s ahogy röpíti asszír fogatát,
> a híres-dárdás férfiak ellen vezeti az íjjal győző Arést.

[422] Szilágyi, i.m. – ld. 341. j. – 319.

[423] Nietzsche, i.m. ld. – 229. j. – 36.

Xerxés 'polycheir kai polynautés' – sokkezű, akár egy szörny, egy 'hekatoncheir'[424] –, aki szokatlan képtársításban sok hajóval támad. Egyszerre idézi az emberi életekre leselkedő szörnyet, 'szemeiben a gyilkos sárkány sötét tekintetével', akinek legyőzésével lakhatóvá vált a görögök világa – ugyanakkor Homéros pártatlanságával látja benne a szörnyet legyőző görög hérós, Perseus 'aranyesőtől született' isteni nemzetségét.

Ez a kettősség az 5. századi vázafestészet perzsaábrázolásain is megfigyelhető.
A legelső perzsa-ábrázolások egyik típusát kylixek (ivócsészék) belsejét díszítő, görög és perzsa harcos párharcát bemutató képek jelentik. [425] (13. t, 1. k.) Szkhémájuk – az álló helyzetből a földre görnyedt perzsára lesújtó görög harcossal – példátlan a mitikus harcjelenetek vagy a hoplita-párviadalok ábrázolásain, szokásos típusát jelenti viszont szörnyalakok fölött diadalmaskodó görög istenek és hérósok küzdelmének.[426]

A Perzsákban, márcsak a tragédia nézőpontjából adódóan is, azonban nem a fenyegetően támadó szörnyű perzsa ellenség képe a hangsúlyosabb. Van egy erősebb szólama is, ami a testvérharc képét idézi. S ez a motívum az aphlastonos vázasorozat egy darabján is megjelenik, a Nikón-festő londoni amphoráján. (ld. 39.)
A váza elülső oldalán Athéna látható, a másikon nőalak, alighanem Asia megszemélyesített alakja. Az elülső oldal Athénája előretartott aphlastonnal és hajításra kész dárdával üldözi a túloldali nőalakot. A két oldal közötti összefüggés nem kétséges. Az aphlastonban a chéniskos helyén ülő csúcsos sapkás emberi fej – ha nőnek értjük, amazón, ha férfinak, perzsa – mindenképpen a perzsák feletti győzelmet idézi. A lányalaknak ἁβροτόνον tartása és peplosa kölcsönöz keleti jelleget. Athénához hasonlóan alakja szép lányé, aki ugyanolyan nyakéket visel, mint Athéna. Asia tehát egyenrangú isteni alak Athéna mellett: a két lányalak olyan, mint két testvér. Akár mint Atossa álmában:

Aischylos, *Persae* 181-189.

> Két szépruhás nőt láttatott a látomás;
> az első perzsa fátyolokkal ékesen,
> a másik könnyü dórruhában tünt elém;
> ma élő nőnél szebb, sudárabb mindenik,
> eszményi szépség, egy család két gyermeke.

---

[424] A szót szörnyre, mitikus lényre vonatkozóan l. Hérakleitos, *Allegoriae* 25,11,2; Sophoklés, *Electra* 488; Gregorius Nyssenus, *Contra Eunomium* 2.1.190.

[425] Értelmezésüket ld. Raeck 1981, 101-163, a szkhémához ld. főleg 112-115; ld. pl. Vörösalakos kylix. Párizs, Louvre G 117. ARV² 433, 62. *BCH* 87 (1963) 580, 1.k [Raeck P 586]; Vörösalakos kylix. Edinburgh 1887.213. ARV² 364, 46. *BCH* 87 (1963) 582, 4. k [Raeck P 560];

[426] A párhuzamokhoz ld. Raeck 1981, 462-465. j.

Kockán a sors ennek Hellaszt vetette ki
hazául, annak a barbárok földeit.
Egymással mintha perbe szálltak volna - úgy
rémlett nekem.
(Jánosy I. fordítása)

A perzsábrázolások egy másik jól körülhatárolható csoportját a főként a csatát megvívó nemzedék korának vége felé, a század közepén előforduló, ún. 'perzsa harcos búcsúja'-vázaképek[427] jelentik. Nevüket arról kapták, hogy teljességgel a harcba induló görög harcos búcsúját ábrázoló vázaképek (16-19. t.) ikonográfiai szkhémáját[428] alkalmazzák: a harcba-halálba induló harcos és egy nőalak búcsúzó italáldozatát, egymagukban vagy további szereplők kíséretében.

A perzsa harcos italáldozattal kísért búcsúját mintázó vázaképek[429] a görög harcos búcsúját bemutató képek különböző, főként két- vagy háromalakos változatait követik; keleti elemek az öltözékben, az italáldozathoz használt edény formájában és egyéb reáliákban jelennek meg.

A sorozat egyik legszebb vázáján (19. t.) a perzsa harcos búcsúzó italáldozata különös intenzitású képben jelenik meg. A képen egymásra tekintő férfi és nő, a férfi előrenyújtott jobbjában csésze (phialé). Ebbe önti

---

427 Uo, 138-147.

428 A.B. Spiess, *Der Kriegsabschied auf attischen Vasen der archaischen Zeit*, Frankfurt 1992, az italáldozatos szkhémához l. 85-86, Szilágyi J.Gy., *SzMK* 92 (2000) 162-177, további irodalommal.

429 Kiindulásul Raeck 1981 alapján:

(1) Vörösalakos lékythos. Frankfurt, Sammlung des Archäologischen Seminars. *Caret* ARV. az Eretria-festőhöz közeli festő (?), H. Kleiner, ‚Eine rotfigurige Lekythos klassischer Zeit in der Sammlung des Frankfurter Archaeologischen Seminars', in: *Mansel' e armağan. Mélanges Mansel* II, Ankara 1974, 933-938, III 341-346.t. [Raeck P 565];

(2) Fehéralapos lékythos. Tübingen E 67. A Sabouroff-festőtől. ARV² 850, 270. A.S.F. Gow, *JHS* 48 (1928) 151, 8.k [Raeck P 598];

(3)Vörösalakos lékythos. Stockholm, Medelhavsmus. V 294. A Kleophón-festő köréből. ARV² 1150, 27. K. Schauenburg, *AM* 90 (1975) 39, 3-4.t. [Raeck P 594];

(4) Vörösalakos peliké. Párizs, Louvre Camp 11164. Schauenburg, i.h. 40, 1.t [Raeck P 585];

(5) Vörösalakos oinochoé. Ferrara T 652. A Makaria-festőtől. ARV² 1330, 2. A. Lezzi-Hafter, ‚Der Schuwalow-Maler. Eine Kannenwerkstatt der Parthenonzeit' I-II, in: J. Boardman - H. Cahn, *Kerameus* 2, Mainz 1976, 159*a-b* t. [Raeck P 561];

(6)Vörösalakos lékythos Laon 371048. *CVA* Laon 1, 41, 3-4.t [Raeck P 567];

Ide sorolható még két töredék :

(7) Vörösalakos töredék Bázel, Cahn. Schauenburg, *i.m.* 41, 1.t. [Raeck P 554];

(8) Vörösalakos kehelykratér-töredék Tübingen E 94. Az Altamura-festőtől. ARV² 593, 98. C. Watzinger, *Griechische Vasen in Tübingen*, 1924, 28.t. [Raeck P 596].

a nő kancsójából az italáldozatot; a nő görög ruhában, dór peplosban áll, a szakállas harcos viszont mintás nadrágot visel, valamint chitónt és a sajátos perzsa fejfedőt (az ún. tiarát). Hátán íj és tegez, baljában dárdát tart. A 'harcos búcsúja'-vázákon szokásos 'kanonikus' búcsújelenetben az egyetlen szokatlan elem a harcos keleti-perzsa öltözéke. A középütt perzsa harcost szerepeltető, italáldozatot mintázó vázaképek jól körülhatárolható csoportjának első értelmezési kísérletei a képeket mégsem a 'görög harcos búcsúja' ikonográfiai szkhéma felől nézve magyarázták. Az egyes darabokat elszigetelten elemző magyarázatok születtek, amelyek a teljes sorozat értelmezésére nem lehetnek érvényesek.[430] Raeck összességében azt a magyarázatot adja, hogy a képek a görög témakört, a 'harcos búcsúját' a kép szkhémájának megtartásával[431] perzsa környezetbe helyezik át, a fenyegetés elmúltával a perzsák iránt fokozódó, egyre divatosabb érdeklődés tanuságaként.[432] Raeck értelmezését alapul véve, a vázaképeknek és Aischylos drámájának együttes vizsgálatával a képek jelentése azonban inkább a következőképp magyarázható:
A 'perzsa harcos búcsúját' bemutató vázaképek szellemükben valóban Aischylos drámáját idézik:

Aischylos, *Persae* 135-9.

> 'a perzsa nők sírva-gyászolva, mind-mind
> férjük után sóhajtva
> magukra maradtak elhagyatva, erős
> dárdaharcos férjük
> maguk mellől eleresztve.'

Ezekhez a sorokhoz hasonlóan a képek a halálba induló harcosnak búcsúpoharat nyújtó nőalakkal perzsa harcosokat helyeznek egy görög szemmel – a vázaképek tanusága szerint – olyannyira fontosnak érzett emberi élethelyzetbe. Inkább fogalmazható meg tehát a vázakép jelentése úgy, hogy perzsa harcos kerül a szép, görög ruhás nő mellett egy teljességgel 'görög' jelenetbe – az ellenség Aischylos szellemében való megbecsülésének jegyében.
Ezt támasztja alá a kép és a drámarészlet egyik fontos, eddig figyelmen kívül hagyott közös mozzanata: a búcsúképen a perzsa ruhás férfi kezében dárda van, ahogy Aischylos is dárdaharcosnak hívja a

---

[430] A korábbi értelmezések értékelését ld. Raeck 1981; Néhány példát említve: az Aischylos-dráma Dareios-jelenetének illusztrációja (az ún. ‚Perzsa váza' -vörösalakos oinochoé, Róma, Vatikán 165 36. A Mannheim-festőtől. ARV² 1065, 8. Lezzi-Hafter, i.m. – 429. j. 5) – 64.b.t. [Raeck P 591]- értelmezése nyomán), pl. Watzinger, i.m. – ld. 429. j. 8) – 43. E 67; E. Buschor, ‚Kanne im Vatikan. Der Perserkönig', in: A. Furtwängler - K. Reichhold, *Griechische Vasenmalerei. Auswahl hrevorragender Vasenbilder* III, München 1910, 296; Gow, i.m. – ld. 429. j. 2) – 150; Perzsa udvari szokást ábrázoló képek G. Lippold, *JdI* 67 (1952) 97; A. Bruckner, *MuM* 16, 38 Nr. 135 (*non vidi*) szerint; Athénban letelepedett és meghalt perzsák síri vázái Lippold, i.h.; Schauenburg, i.m. – ld. 429. j. 3) – 97-121, főleg 115. szerint; Politikai allegória a Kallias-béke ünneplésére: Kleiner, i.h. – ld. 429. j. 1).

[431] A harcos búcsúja-szkhéma felől kiinduló értelmezést javasolta már – sokáig visszhangtalanul – H. Schoppa, *Die Darstellung der Perser in der griechischen Kunst*, Diss. Heidelberg 1933, 66; ld. Raeck 1981, 139. hivatkozását.

[432] Uo, 145-7.

családjuktól búcsúzó perzsa katonákat. Ismeretes, hogy a dárda a tragédiában és a képzőművészetben is a görög harcos, a 'doryphoros' képi jele; a perzsáké az íj. Az 'íjász', 'íjjal harcoló' a perzsa harcosok egyik leggyakoribb állandó jelzője, sőt a görögök és perzsák harcát sokszor írja a költő 'íj és dárda' küzdelmének.[433] A számos példa közül csupán egyet idézve, a kar aggódó kérdését:

Aischylos, *Persae* 147-9.

> Az íj győzött-e vagy a dárda ereje kerekedett felül?

Ennek megfelelően a képeken is rendszerint íj van a perzsáknál, vagy pedig kard. (13. t, 2. k.)
Ha tehát a búcsújelenetben a perzsa ruhás férfi mint dárdaharcos szerepel, az is a kép görög kontextusát jelzi. Azt mutatja, hogy a jelenetet, a perzsa harcos búcsúját a művész 'göröggé fordította.' Az ábrázolt jelenetben tehát a győztes a perzsa harcosnak adott megrendítő tiszteletadással siratja saját emberi sorsának múlandóságát.
Ezeknek a képeknek mitikus mintája a harcba induló Hektór búcsúja: a nem-görög harcosé, aki Achilleushoz vagy az ismeretlen görög harcoshoz hasonlóan olykor megjelenik a görög művészet búcsúzó italáldozatot mintázó képein[434] – amelyek szellemükben a görög irodalom leghíresebb búcsújelenét idézik:

Homéros, *Ilias* 6 494-501.

> Így szólván ragyogó Hektór fölemelte a fényes
> lóforgós sisakot; s hű hitvese ment haza ismét,
> folyton visszatekintve, keserves könnyeket ontva.
> Jólépült házába elért hamar ennekutána
> férfiölő Hektórnak; igen sok szolgaleányát
> lelte amott, s vele mind zokogó sírásra fakadtak.
> S Hektórt, bár még élt, házában nyögve siratták:
> mert már nem hitték, hogy a harcból visszakerülhet.

Ha Aischylos és a vázaképek festői a máskor félelmetes ellenségnek látott perzsa harcost teszik a búcsújelenet főszereplőjévé – arról tesznek tanuságot, hogy még teljes őszinteséggel sajátjukként őrzik Homéros pártatlanságát. Ebben a korban elképzelhetetlen volna a 19. századi történelmi festészet – saját korában teljes természetességgel választott – megoldása: a diadalmasan hazatérő katonák és az őket fogadó nők találkozásának teátrális jelenete (ld. p. 19. és 1. t, 2. k.) – ahogy Homéros pártatlansága sem térhet már vissza többé a salamisi csata „európai" emlékének történetében.

---

[433] Aischylos, *Persae* 26, 30, 55, 85, 147-9, 239-40, 278-9, 556, 926

[434] Spiess, i.m. – ld. 428. j.– 85-86; O. Touchefeu, *LIMC* IV 1b, s.v. Hektor D, p. 485-486.

Összegzés

(Ld. Bevezetés) A dolgozat a két és félezer évvel ezelőtti ütközet emlékének legfontosabb korszakait tekintette át. Olyan ívet rajzol meg, amely az ütközetnek az emlékezet szűrőjén átjutott és mérlegén megméretett újkori Salamis-képeitől és rekonstrukcióitól indul, és az ókor későbbi korszakain át a közvetlen visszhangját adó első nemzedék Salamis-képéhez érkezik el.

(Ld. I rész, 1. fejezet) Salamis újkori emlékezetének történetében az emlék fellángolása az európaiak és oszmánok küzdelmének jelképeként a legerősebb: Lepantótól a philhellénizmus koráig történelmet formáló ereje van. Salamis egyike az ókori görög történelem azon szimbolikus erejű színtereinek, amelyek Nyugat-Európa számára megteremtik a görög szabadságharc és a görög nemzet eszméjét (p. 8-10.). Tükrözik ezt a philhellénizmus előfutáraiként tisztelt nyugat-európaiak útinaplói, akik a török uralom alatt élő Hellasban elzarándokolnak Salamishoz, a tropaionhoz, s Themistoklés sírjához, s felhívják rájuk a világ figyelmét (p. 11-14.). A perzsa háború színterei közül Marathón emléke mögött Salamisé kétségtelenül halványabb, ritkább ünnepi pillanatokhoz kapcsolódik (p. 15-16.). Ezek a pillanatok kiemelten kötődnek az ütközet fő emlékének, Aischylos 'Perzsák' című tragédiájának felidézéséhez. Salamis újkori emléke azonban távolról sem egyszerűsíthető az oszmán birodalom és Európa, Kelet és Nyugat összeütközésének allegóriájává, sőt van, hogy kifejezetten nyugatellenes lesz. Különböző háborús pillanatokban hazafias érzésekre ható, harcra buzdító erő; a második világháború után viszont inkább épp ellenkezőleg, annak is lehet a jelképe, amit Hérodotos úgy fogalmazott meg, hogy a háború rosszabb, mint a béke; abban az apák temetik el fiaikat. (p. 17-19.)

A philhellén fellángolás által megteremtett nézőpont döntő hatással volt a tudományos történetírásra is, amely Salamist Európa számára világtörténeti jelentőségűnek tekintette. Ezzel a hosszú hagyománnyal szemben csupán a közelmúltban jelent meg egy új optika, amelyben a philhellén értelmezés bűvköréből kiszakítva a perzsa háborúk története új értelmet nyer: ez a nézőpont felhívja a figyelmet annak aránytalanságára, hogy Salamist egyoldalúan a görög-perzsa háborúk felől nézik, holott Perzsia felől nézve Kelet és Nyugat világtörténelmi jelentőségű összecsapása helyett az Achaemenida-birodalom peremterületén történt kisebb konfliktusról van csak szó. Az új optika kétségtelen vívmánya, hogy lehetővé teszi az emlékezettörténet számára, hogy rálásson a Nyugat emlékezetének rejtett törvényeire. Ám felhívja a figyelmet világtörténelem és prehistória kettősségére: Európa népei számára a görög nézőpontból tekintve Salamis közös világtörténetük része, perzsa oldalról nézve viszont az említett világtörténelmi összefüggésen kívül kerül: puszta 'prehistória' lesz. (p. 20-23.)

(Ld. I rész, 2. fejezet) A tudományos történetírás csatarekonstrukcióiban érvényesülő kérdésfelvetéseket három csoportban osztályoztam, és ezeket filológiai, topográfiai, illetve katonai horizontnak neveztem el. Feladatuk azonos, az ókori csataleírások értelmezése, ám nézhetik a szöveget a filológus, a topográfus régész vagy a katona szemével. A csatarekonstrukciók alapkérdései közül a csatatér topográfiájának feltérképezésében mára tudományos konszenzus alakult ki. A csata menetének rekonstruálásában, ill. a flották nagyságának kérdéseiben azonban egyelőre csupán a vitát lehet ismertetni. A flották méretének

kérdésében a katonai szempont napjainkban gyökeresen új értelmezést hozott, mert jóval kisebb perzsa flottával számol: a tudományos történetírás a kezdetek óta most első ízben szakadt el a 'nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat' eszméjétől. A tudományos történetírás történetében ez legalábbis párhuzamos jelenség azzal, amit az emlékezettörténetben új optika megjelenésének neveztem. (p. 24-52.)

(Ld. II rész) Salamisnak az Augustus-kori római birodalmi kultúrpolitikában is jelentősége lesz egy pillanatban, Actium után. (p. 54-56.) Salamis emléke egyébként a hellénisztikus korban Athénban él elevenen, de immár a pánhellén emlékezet részeként: a folyamatos állami ünnepek révén, amelyek az athéni fiúk iskoláztatásához, katonáskodásához (az ephébeiához) kapcsolódtak. (p. 57-62.)

A salamisi csatának az 5. században Periklés korában lesz kiemelkedő jelentősége. Ekkor emelték a második, maradandó anyagból készített tropaiont Salamison és Psyttaleián. Ebben a korban az önmagára mint polycheiriára tekintő athéni demokrácia saját paradigmatikus mintaképét látta meg a hajókon egyszerre evező salamisi matrózokban. (p. 63-67.)

Az ütközet ókori, de máig meghatározó érvényű emlékezetét a Salamis pátoszán felnövekvő Athén teremti meg. Erre az útelágazásra két olyan polisnak a csata nemzedékéből származó emlékművei világítanak rá, a korinthosiaké és az aiginaiaké, s azokból kirajzolódó saját történetük, amelyek archaikus módon dolgozták fel a csata emlékét. (p. 95-103.)

Athén a törést, amit a perzsa pusztítás hozott, beépíti (a szó szoros értelmében is, a romokból emelt falakkal) a város életébe. Ezek az emlékművek a forró emlékezés szép példájaként, egy olyan kor emlékei, amelyet a „változás sóvár igénye jellemez", amely „bensővé tette történelmét, hogy fejlődésének motorja legyen." (p. 104-113.)

A salamisi csatának nincs ismert ókori ikonográfiája. Bevett magyarázata ennek, hogy mivel tengeri csatának nincs mitikus mintaképe, nem alakul olyan gazdag ikonográfiai hagyomány a tengeri ütközetek ábrázolására, mint amilyen a szárazföldi küzdelmekére. Vannak ugyan már a geometrikus kortól kezdve példák arra, hogy a haditengerészet megjelenik a görög művészetben, ez a mód azonban a salamisi csata ábrázolására nem bizonyult alkalmasnak, vagy csak nagyon kevéssé.
A görög művészetben két olyan szkhémával lehet találkozni, amelyek a salamisi csatához köthetők, s amelyeknek nagyszobrászati mintái is voltak: az aphlastont tartó istenalaké vázaképeken, és a hadihajón futó harcosé (koszorúval, tropaionnal, bagollyal és kígyóval). Salamis képei az első fogadalmi ajándékokhoz hasonlóan Poseidón világát tükrözik inkább, mintsem Arését. (p. 114-118.)

A salamisi csata közvetlen visszhangját jelentő emlékművek: az első tropaion, a fogadalmi ajándékok, a síremlékek, a vázaképek és a főmű, Aischlyos drámája. Különböző műfajú emlékművek, amelyek tanulmányozásához számos tudományág kell, mégis közös horizonttá rendezhetők.
Mind azt mutatják, hogy bár másmilyen lehet az ellenség fegyverzete, másmilyen lehet a ruhájuk, a hajójuk, de ugyanazok a szabályok velük szemben is érvényesek, mint a görögök görögökkel vívott küzdelmeiben. Az első nemzedék emlékművein a győztes görögök a perzsa harcosoknak adott megrendítő tiszteletadással saját emberi sorsuk múlandóságát is siratták, Homéros pártatlanságával. (p. 68-94; 119-125.)

*

A Salamis emlékezetének két és félezer éves történetében az egyes korszakok közti különbségtétel nem jelentheti reális vagy költött Salamis-kép megkülönböztetését. Salamis a philhellénizmus korában mint a Nyugat értékeinek megvédéséért, hősies összefogással vívott csodálatos szabadságharc volt történeti realitás. Ha a csatát megvívó nemzedék korában mindennek kevés előzménye van is, ez nem jelenti a későbbi Salamis-kép alaptalanságát, de ugyanúgy nyilvánvalóan nem jelenti a csatában harcoló nemzedék Salamis-képének kezdetlegesebb voltát sem.

Az emlékek egyik vagy másik korszakból vagy horizontból nem értelmezhetők igazi és eltorzított történelemfelfogás egyik vagy másik pólusaként, és nem is egy fejlődés különböző fokozatait jelentik. Különféle korszakoknak és horizontoknak saját, önmagukban egész, közvetlenül csakis önmaguk számára érvényes, ám később is felidézhető módozataik vannak arra, hogy egy múltbéli ütközetet életre keltsenek és megszólaltassanak, hogy történelemmé tegyék.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

-A leggyakrabban idézett munkák-

AT 1990 J.S. Morrison – J.F. Coates, *Die athenische Triere. Geschichte und Rekonstruktion eines Kriegsschiffes der griechischen Antike*, Mainz 1990. (angolul: 1989[1], 2000[2])

Gauer 1968 W. Gauer, *Weihgeschenke aus den Perserkriegen*, Tübingen 1968.

Hammond 1956 N.G.L. Hammond, *JHS* 76 (1956) 32-54.

Hausmann 1957 U. Hausmann, 'Akropolisscherben und Eurymedonkämpfe', in: K. Schauenberg (szerk.), *Charites. Studien zur Altertumswissenschaft*, 144-151. Bonn 1957.

Hölscher 1984 T. Hölscher, *JdI* 99 (1984) 187-214

Mommsen 1898 A. Mommsen, *Feste der Stadt Athens im Altertum*, Lipcse 1898.

Morrison 1991 J. Morrison, *JHS* 111 (1991) 197-200.

Müller 1987 D. Müller, *Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodots* I: *Griechenland im Umfang des heutigen griechischen Staatsgebietes*, Tübingen 1987.

Munro 1902 J.A.R. Munro, *JHS* 22 (1902) 294-332.

Raeck 1981 W. Raeck, *Zum Barbarenbild in der Kunst Athens im 6. und 5. Jh. v. Chr*, Bonn 1981.

RE, s.v. Seekrieg F. Miltner, *RE* Suppl. (1931) V 864-905, s.v. Seekrieg

RE, s.v. Seewesen F. Miltner, *RE* Suppl. (1931) V 906-923, s.v. Seewesen

RE, s.v. Tropaion F. Lammert, *RE* VII A 1. (1939) 663-673, s.v. Tropaion 1.

Wachsmuth 1967 D. Wachsmuth, ***ΠΟΜΠΙΜΟΣ Ο ΔΑΙΜΩΝ****. Untersuchungen zu den antiken Sakralhandlungen bei Seereisen*, Berlin 1967.

Wallace 1969 P. W. Wallace, *AJA* 73 (1969) 293-303.

Wallinga 2005 H.T. Wallinga, *Xerxes' Greek Adventure. The Naval Perspective,* Leiden et al. 2005.

Térképek jegyzéke

1. térkép

a-b. W.W. Goodwin, *HSCPh* 17 (1906)

2. térkép

a-b. J.L. Myres, *Herodotus. Father of history*, Oxford 1953.

3. térkép

a. G. Roux, *BCH* 98 (1974) 51-94.

b. Müller 1987, 695.

4. térkép

G. Roux, *BCH* 98 (1974) 70.

5. térkép

a. Hammond 1956, 2. térkép

b. Müller 1987, 711.

6. térkép

a. R.W. Macan (szerk.), *Herodotus. The Seventh, Eigth and Ninth Books*, I-II, New York 1973, I.

b. D. Asheri (szerk.), *Erodoto, Le storie. Libro VIII*, 2003.

7. térkép

a-b. J.L. Myres, *Herodotus. Father of history*, Oxford 1953.

8. térkép

a-b. G. Roux, *BCH* 98 (1974) 51-94.

9. térkép

a. AT 1990, 73.

b. Wallinga 2005, 3. térkép.

Képek jegyzéke

1. tábla

1. kép W. v. Kaulbach, Die Seeschlacht von Salamis (1858). B. Eschenburg et alii, *Spätromantik und Realismus. Vollständiger Katalog, Bayerische Staatsgemäldesammlungen, Neue Pinakothek*, München 1984, 244.

2. kép F. Cormon, *Les vainqueurs de Salamine.* Rouen Musée des Beaux-Arts.

2. tábla

1. kép Domborműtöredék a Quirinalisról. Róma, Museo Nazionale Romano, ld. Hölscher 1984, 189, 1. k.

2. kép Dombormű. Louvre, ld. Hölscher 1984, 193, 3. k.

3. tábla

Éremképek, rendre:

J. Kroll, *The Greek Coins*, Agora XXVI 182 a-c, 183a.

F. Imhoof-Blumer - P. Gardner, *JHS* 8 (1887) XXI-XXII.

A. J. Janssen, *Het antieke tropaion*, Brüsszel 1957, 193. k.

Terrakotta korong, Archea, Ancient Art Amsterdam

4. tábla

A troizéni dekrétum, H. Jameson, *Hesperia* 29 (1960) 198-223.

5. tábla

A salamisi tropaion alapzatának maradványai, Wallace 1969, 66. t, 8-12. k.

6. tábla

1. kép Raubitschek A. E. Raubitschek, *Dedications from the Athenian Akropolis*, Cambridge, Mass. 1949, p. 172, 76. sz.

2. kép L.H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961.

7. tábla

Egymásba csavarodó kígyókat mintázó oszlop, ma Isztanbulban, ld. Gauer 1968.

8. tábla

1. kép Artemis Aristobulé templomának helye Athén térképén. Forrás: J. Threpsiades – E. Vanderpool, *Deltion* 19 (1964) p. 27.

2. kép Az Artemis Aristobulé templomának feltárása, háttérben az Akropolis. Forrás: J. Threpsiades – E. Vanderpool, *Deltion* 19 (1964) 16.t.

3.k. Az Artemis Aristobulé templomának alaprajza. Forrás: J. Threpsiades – E. Vanderpool, *Deltion* 19 (1964) p. 29.

4.k. Artemis Aristobulé templomának maradványai (DNy felől). Forrás: Forrás: J. Threpsiades – E. Vanderpool, *Deltion* 19 (1964) 17.a. t.

9. tábla

1. kép Sztélé töredéke, feliratos sztélé és oltár, Artemis Aristobulé templomában. Forrás: Forrás: J. Threpsiades – E. Vanderpool, *Deltion* 19 (1964) 20. a. t.

2. kép Az oltár alapzata Artemis Aristobulé templomában. Forrás: J. Threpsiades – E. Vanderpool, *Deltion* 19 (1964) 20. c. t.

3. kép Kratériskosok Artemis Aristobulé templomából. Forrás: J. Threpsiades – E. Vanderpool, *Deltion* 19 (1964) 21. a. t.

4. kép Terrakotta mécsesek Artemis Aristobulé templomából. Forrás: J. Threpsiades – E. Vanderpool, *Deltion* 19 (1964) 21. b. t.

10. tábla

Rendre:

O. Kern, *IG*, Bonn 1913, 9. t

R. Carpenter, *AJPh* 84 (1963) 83.

P. Amandry, *Festschrift W.-H. Schuchhardt*, Baden-Baden 1960, 1-2. k.

11. tábla

1. kép A Magula Kynosura északi partján. Forrás: D. Müller, *Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodots* I: *Griechenland im Umfang des heutigen griechischen Staatsgebietes*, Tübingen 1987, p. 704, 9.k.

2. kép ' Ὁ Τύμβος τῶν Σαλαμινομάχων. ΄΄Αποψις ἐκ τῆς θαλάσσης.' Forrás: I. Tsirivakos, *Deltion* 22 (1967) 110. t, b.

3. kép ' Τὰ ἐρείπια τοῦ βωμοῦ (;).Forrás: I. Tsirivakos, *Deltion* 22 (1967) 110. t, g.

4. kép I. Tsirivakos, ' Σαλαμίς. Κάτοψις τάφρων πέριξ τοῦ τύμβου Σαλαμινομάχων.' Forrás: *Deltion* 22 (1967) p. 145, 10.k.

12. tábla

1. kép Az Akropolis a Hadrianus-könyvtár felől. A falban az Óparthenón oszlopdobjai, ill. a Dörpfeld-templom dór frízének darabjai. http://www2.szepmuveszeti.hu/periegesis/index.php 611.

2. kép A Dörpfeld-templom dór frízének töredékei az Akropolis északi falában.
http://www2.szepmuveszeti.hu/periegesis/index.php 613.

3. kép Az Akropolis a Szelek tornya felől. A falban az Óparthenón oszlopdobjai.
http://www2.szepmuveszeti.hu/periegesis/index.php 610.

4. kép Az Óparthenón oszlopdobjai az Akropolis északi falában.
http://www2.szepmuveszeti.hu/periegesis/index.php 612

5. kép Az Óparthenón oszlopdobjai az Akropolis északi falában.
http://www2.szepmuveszeti.hu/periegesis/index.php 553

6. kép Az Óparthenón oszlopdobjai az Akropolis északi falában.
http://www2.szepmuveszeti.hu/periegesis/index.php 541.

13. tábla

1. kép Vörösalakos kylix. Raeck 1981, 51. k.

2. kép Vörösalakos kehelykratér. Raeck 1981, 55. k.

14. tábla

1. kép Vörösalakos skyphos peremtöredéke. Hausmann 1957, 20. t, 2. k.

2. kép Miniatűr agyag fogadalmi pajzs töredéke, Hausmann 1957, 20. t. 1. k.

3. kép Miniatűr agyag fogadalmi pajzs töredéke, M.C. Miller, *Athens and Persia in the fifth century B.C. A study in cultural receptivity*, Cambridge 1997, 4. k.

4. kép Vörösalakos lékythos. H. Diels, 'Das Aphlaston der antiken Schiffe', in: *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin* 1915, 2. k.

15. tábla

1. kép Vörösalakos lékythos. M.C. Miller, *Athens and Persia in the fifth century B.C. A study in cultural receptivity*, Cambridge 1997, 3. k.

2. kép Vörösalakos amphora. H.T. Wade-Gery, *JHS* 53 (1933) 100, 4. k.

16. tábla

1. kép Vörösalakos oinochoé. A. Lezzi-Hafter, ‚Der Schuwalow-Maler. Eine Kannenwerkstatt der Parthenonzeit' I-II, in: J. Boardman - H. Cahn, *Kerameus* 2, Mainz 1976, 159*a-b* t.

2. kép Vörösalakos lékythos. *CVA* Laon 1, 41, 3-4.t

3. kép Vörösalakos lékythos. K. Schauenburg, *AM* 90 (1975) 39, 3-4.t.

17. tábla

1. kép Fehéralapos lékythos. A.S.F. Gow, *JHS* 48 (1928) 151, 8. k.

2. kép Vörösalakos peliké. K. Schauenburg, *AM* 90 (1975) 40, 1. t.

3. kép Vörösalakos oinochoé. A. Lezzi-Hafter, ‚Der Schuwalow-Maler. Eine Kannenwerkstatt der Parthenonzeit' I-II, in: J. Boardman - H. Cahn, *Kerameus* 2, Mainz 1976, 64. b. t.

18. tábla

1. kép Vörösalakos kehelykratér-töredék. C. Watzinger, *Griechische Vasen in Tübingen*, 1924, 28. t.

2. kép Vörösalakos töredék. K. Schauenburg, *AM* 90 (1975) 41, 1. t.

19. tábla Vörösalakos lékythos. Frankfurt, Sammlung des Archäologischen Seminars.

Corpus Fontium

		1. 2.
	MONUMENTA	
1.	Korinthosi polyandreion Salamison	
	Testimonia	
	1) Feliratos kő Salamisról	
	2) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870E	
	3) Dio Chrysosthomos, *Orationes* 37.18 (II 21. v. Arnim)	
	4) Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata sepulcralia 4.	
	1)	
	Feliratos kő Salamisról	
	Page XI	
	1]ονποκεναιομεσαστυϙορινθο (*supra* αστυ *litt.* ινθοολ *inscr. man. post.*; Boegehold 182), 2 *nihil praeter*]ντοσ	ld. 10. t, 1. k.
	[*sub* ασ(τυ) *litt.* ισ *add. man. post.*; Boegehold 183);	
	IG I² 927. kiegészítése	
	[ο ξένε, εὐhυδρ]όν ποκ᾽ ἐναίομες ἄστυ Κορίνθο·	Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,
	[νῦν δ᾽ hαμὲ Αἴα]ντος [νᾶσος ἔχει Σαλαμίς].	most meg Salamis, Aias szigete takar be minket.
	2)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870E	
	ἐν δὲ Σαλαμῖνι παρὰ τὴν πόλιν ἔδωκαν αὐτοῖς θάψαι τε τοὺς ἀποθανόντας, ὡς ἄνδρας ἀγαθοὺς γενομένους, καὶ ἐπιγράψαι τόδε τὸ ἐλεγεῖον·	Salamison a város mellett megadták (*sc. az athéniak*) nekik (*sc. a korinthosiaknak*) a lehetőséget, hogy eltemessék halottaikat, hősöknek tekintve őket, és a következő epigrammát írták a sírra:
	ὦ ξένε, εὔυδρόν ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	‘Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,
	νῦν δ᾽ ἅμ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	most meg Salamis, Aias szigete takar be minket,
	ἐνθάδε Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες	főníciai, perzsa és méd hajókat ejtve itt
	καὶ Μήδους, ἱερὰν Ἑλλάδα ῥυόμεθα.	megmentettük szent Görögországot.’
	3)	
	Dio Chrysosthomos, *Orationes* 37, 18. (II 21. v. Arnim)	
	Ἡροδότῳ γὰρ οὐ προσέχω, ἀλλὰ τῷ τάφῳ Σιμωνίδῃ, ὃς ἐπὶ τοῖς νεκροῖς τῶν Κορινθίων τεθαμμένοις ἐν Σαλαμῖνι·	Nem hiszek hát Hérodotosnak, hanem Simónidés sírversének, amit a Salamison eltemetett korinthosi halottak sírjára írt:
	ὦ ξεῖνε εὔυδρον ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	‘Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,
	νῦν δὲ μετ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	most Aiasszal együtt Salamis szigete takar be minket.
	ῥεῖα δὲ Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες	Könnyedén elejtve főníciai, perzsa és méd hajókat
	καὶ Μήδους ἱερὰν Ἑλλάδ᾽ ἱδρυσάμεθα.	megalapítottuk szent Görögországot.’
	4)	
	Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata sepulcralia 4.	
	ΣΙΜΟΝΙΔΟΥ.	
	Ὦ ξειν᾽, εὔυδρον ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	‘Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,
	νῦν δ᾽ ἅμμ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	most meg Salamis, Aias szigete takar be minket,
	Ἐνθάδε Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες	főníciai, perzsa és méd hajókat ejtve itt
	καὶ Μήδους, ἱερὰν Ἑλλάδα ῥυόμεθα.	megmentettük szent Görögországot.’
2.	Korinthosi kenotaphium az Isthmoson	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870 E-F	
	2) Ailios Aristeidés, *Peri tou paraphthegmatos* 380.32.	
	3) Anthologia Graeca VII 250.	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870E-F	
	τὸ δ᾽ ἐν Ἰσθμῷ κενοτάφιον ἐπιγραφὴν ἔχει ταύτην	Az Isthmoson van egy síremlékük a következő felirattal:
	ἀκμᾶς ἑστακυῖαν ἔπι ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν	‘Saját életünk árán megmentvén egész Görögországot, mert
	ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ῥυσάμενοι.	borotvaélen állt, most pihenünk.’
	2)	

		2. 3. 4.
	Ailios Aristeidés, *Peri tou paraphthegmatos* 380.32.	
	ἕτεροι δ᾽ αὖ λέγουσιν·	Mások pedig így mondják:
	ἀκμῆς ἑστηκυῖαν ἔπι ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν	‘Saját életünk árán megmentvén egész Görögországot a
	ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ῥυσάμενοι	szolgaságtól, mert borotvaélen állt, most pihenünk. A perzsák
	δουλοσύνης· Πέρσαις δὲ περὶ φρεσὶ πήματα πάντα	szívének sok fájdalmat szereztünk, emlékbe az áláz tengeri
	ἤψαμεν, ἀργαλέης μνήματα ναυμαχίης.	csatáért. Csontjainkat Salamis takarja. Hazánk, Korinthos meg
	ὀστέα δ᾽ ἥμιν ἔχει Σαλαμίς· πατρὶς δὲ Κόρινθος	jótettünkért ezt az emlékművet emelte nekünk.’
	ἀντ᾽ εὐεργεσίης μνῆμ᾽ ἐπέθηκε τόδε.	
	3)	
	Anthologia Graeca VII 250.	
	ΣΙΜΩΝΙΔΟΥ	
	Ἀκμᾶς ἑστακυῖαν ἐπὶ ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν	‘Saját életünk árán megmentvén egész Görögországot a
	ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ῥυσάμενοι	szolgaságtól, mert borotvaélen állt, most pihenünk. A perzsák
	[δουλοσύνης· Πέρσαις δὲ περὶ φρεσὶ πήματα πάντα	szívének sok fájdalmat szereztünk, emlékbe az áláz tengeri
	ἤψαμεν ἀργαλέης μνήματα ναυμαχίης.	csatáért. Csonjainkat Salamis takarja. Hazánk, Korinthos meg
	ὀστέα δ᾽ ἥμιν ἔχει Σαλαμίς· πατρὶς δὲ Κόρινθος	jótettünkért ezt az emlékművet emelte nekünk.’
	ἀντ᾽ εὐεργεσίης μνῆμ᾽ ἐπέθηκε τόδε].	
3.	A salamisi polyandrion	
	Testimonia	
	1) A sírhalom maradványai	
	2) Római kori -senatusi határozatot tartalmazó- feliratos kő	
	1)	
	A sírhalom maradványai (?)	ld. 11. t.
	A salamisi tengerparton, a Kynosoura nevű hegyfokon álló ‘Magula’	
	egy feltevés szerint a salamisi csatában elesett görögök sírhalma. (ld. –	
	I. Tsirivakos, *Deltion* 22 (1967) 145-146; 110. t. és 145, 11. k; Chr.	
	Piteros, *Deltion* 35 (1980) 91; A. Tsaravopulos, *Deltion* 36 (1981) 64-65.)	
	2)	
	Augustus-kori senatusi határozatot tartalmazó- feliratos kő	
	IG II-III 1035, 32-34.	
	ld. 33.	
4.	Megarai síremlék (héróon)	
	Testimonia	
	1) Pausanias, *Periegesis* I 43.3.	
	2) Későantik mészkőlap felirattal	
	3) Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata sepulcralia 16, 5.	
	s.a.n.	
	1)	
	Pausanias, *Periegesis* I 43.3.	Muraközy Gyula fordítása
	εἰσὶ δὲ τάφοι Μεγαρεῦσιν ἐν τῇ πόλει· καὶ τὸν μὲν τοῖς	Megara városában is vannak síremlékek. Az egyiket a perzsa
	ἀποθανοῦσιν ἐποίησαν κατὰ τὴν ἐπιστρατείαν τοῦ Μήδου.	támadás alkalmával elesett hősöknek emelték, (…)
	2)	
	IG VII 53. Későantik (5. sz.) mészkőlap felirattal. ’*In loco Palaeochori*’	
	(IG), félórányira északra Megarától, befalazva egy templomba.	
	τὸ ἐπίγραμμα τῶν ἐν τῷ Περσικῷ πολέμῳ ἀποθανόντων κ[αὶ]	A hérósok epigrammája, akik a perzsa háborúban estek el és
	κει[μέ]νων | ἐνται[ῦ]θα ἡρώων· ἀπ[ολ]όμενον δὲ τῷ χ[ρ]όνῳ	itt fekszenek. Mivel a feliratot elkoptatta az idő, Helladios
	Ἑλλάδιος ὁ ἀρχιερεὺς ἐπ[εσ]κ[εύασεν].| [Ἐπεὶ ἔδοξε τοὺς ἐν τῷ	főpap helyreállíttatta. Miután úgy döntöttek, hogy ehelyütt
	πολέμῳ ἀποθανόντας ἐνταῦθα | ταφῆναι, τοῦ[το τὸ ἐπίγραμμα	temetik el a háborúban elesetteket, az itt nyugvók és a polis
	ἐπ]οί[ησεν ἐπὶ [τιμῇ] τῶν [κ]ειμένων καὶ τῆς πόλεως Σιμωνίδης.	tiszteletére ezt az epigrammát írta Simónidés:
	[Ἑλ]λάδι καὶ Μεγαρεῦσιν ἐλεύθερον ἆμαρ ἀέξ[ε]ιν	Hellasra és a megaraiakra akartuk felhozni a szabadság
	[ἱ]έμενοι θανάτου μοῖραν ἐδεξάμεθα,	napját: elfogadtuk hát a kiszabott halált.
	τοὶ μὲν ὑπ᾽ Εὐ[βοίᾳ κ[ω]παχ[έϊ,] ἔνθα κ[αλ]εῖτ[αι]	Voltak, akik az evezős (?) Euboián, azon a helyen,
	ἁγνᾶς Ἀρτέμιδος τοξοφό[ρ]ου τέμενος,	amit az íjas szent Artemis szent körzetének hívnak.
	τοὶ δ᾽ ἐν ὄρει Μ[υ]κάλας, τοὶ δ᾽ ἔνπροσθε(ν) Σαλαμεῖνος	Voltak, akik Mykalé hegyfokán, mások Salamis előtt
	[νηῶν Φοινισσῶν ἐξολέσαντες Ἄρη·]	leverve a főníciai hajók Arését.
	τοὶ δὲ καὶ ἐν π[ε]δίῳ Βοι[ω]τ[ί]ῳ, οἵτινες ἔτλαν	És még mások: a boiót síkon tűrték
	χεῖρας ἐπ᾽ ἀνθ[ρ]όπους ἱππομάχους ἰέν[αι.]	a kézitusát lovas férfiakkal.

		4. 5. 6. 7.
	ἀστοὶ δ᾽ ἄμμι τόδε [Μεγαρῆς] γέρας ὀμφα[λ]ῷ ἀμφὶ |	A megarai városlakók ezt az ajándékot adták nekünk,
	Νεισ[αί]ων ἔ[π]ορον λ[α]οδόκων ἀγορῶ[ν]. |	Nisaia köldökénél, a népet befogadó agoránál.
	[μ]έχρις ἐφ᾽ ἡμῶν δὲ ἡ πόλις [κ]α[ι] ταῦρον ἐν[ή]γ[ι]ζεν.	A polis pedig a mai napig bikát szokott áldozni.
	3)	
	Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata sepulcralia 16.	
	ΑΛΛΟ.	
	Ἑλλάδι καὶ Μεγαρεῦσιν ἐλεύθερον ἆμαρ ἀέξειν	Hellasra és a megaraiakra akartuk felhozni a szabadság
	ἱέμενοι θανάτου μοῖραν ἐδεξάμεθα.	napját: elfogadtuk hát a kiszabott halált.
	τοὶ μὲν ὑπ᾽ Εὐβοίᾳ [ναυσικλύτῳ], ἔνθα καλεῖται	Voltak, akik az evezős (?) Euboián, azon a helyen,
	ἁγνᾶς Ἀρτέμιδος τοξοφόρου τέμενος,	amit az ősi szent Artemis szent körzetének hívnak.
	τοὶ δ᾽ ἐν ὄρει Μυκάλας, τοὶδ᾽ ἔμπροσθεν Σαλαμῖνος,	Voltak, akik Mykalé hegyfokán, mások Salamis előtt
	[νηῶν Φοινισσῶν ἐξολέσαντες Ἄρην·]	leverve a főníciai hajók Arését.
	τοὶ δὲ καὶ ἐν πεδίῳ Βοιωτίῳ, οἵτινες ἔτλαν	És még mások: a boiót síkon tűrték
	χεῖρας ἐπ᾽ ἀνθρώπους ἱππομάχους ἰέναι.	a kézitusát lovas férfiakkal.
	Ἄστοι δ᾽ ἄμμι [πόρον] γέρας ὀμφαλῷ ἀμφὶ πόληος	A megarai városlakók ezt az ajándékot adták nekünk,
	νεικέων ἡμετέρων ἀλλοδαπῶν παρ᾽ ὅρων.	Nisaia köldökénél, a népet befogadó agoránál.
5.	Adeimantos korinthosi flottaparancsnok síremléke	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39. 870 F *s.a.n.*	
	2) Dio Chrysosthomos, *Orationes* 37.19. (II 21 Arnim)	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39, 870 F *s.a.n.*	
	αὐτός γε μὴν ὁ Ἀδείμαντος, ᾧ πλεῖστα λοιδορούμενος	Érdemes megnézni magánál Adeimantosnál is, akire
	Ἡρόδοτος διατελεῖ καὶ λέγων, μοῦνον ἀσπαίρειν τῶν	Hérodotos a legtöbb szidalmat szórja és azt mondja róla, hogy
	στρατηγῶν, ὡς φευξόμενον ἀπ᾽ Ἀρτεμισίου καὶ μὴ	‘a hadvezérek közül egyedül ...’ - milyen tiszteletben részesült!
	περιμενοῦντα, σκόπει τίνα δόξαν εἶχεν·	
	οὗτος Ἀδειμάντου κείνου τάφος, ὃν δία πᾶσα	Ez annak az Adeimantosnak a sírja itt, akinek köszönhetően
	Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον.	egész Görögország a szabadság koszorújával övezhette magát.
	Οὔτε γὰρ τελευτήσαντι τοιαύτην εἰκὸς ἦν ἀνδρὶ δειλῷ καὶ	Nem valószínű, hogy halála után ilyen tisztelet járt volna egy
	προδότῃ γενέσθαι τιμήν, οὔτ᾽ ἂν ἐτόλμησε τῶν θυγατέρων	gyáva és áruló férfinak, és nem is vehette volna a bátorságot,
	ὄνομα θέσθαι τῇ μὲν Ναυσινίκην τῇ δ᾽ Ἀκροθίνιον τῇ δ᾽	hogy lányait Nausinikének, Akrothininnak és Alexibiának, fiát
	Ἀλεξιβίαν, Ἀριστέα δὲ καλέσαι τὸν υἱόν, εἰ μή τις ἦν	pedig Aristeasnak nevezze el, ha nem tanusított volna
	ἐπιφάνεια καὶ λαμπρότης περὶ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων	hősiességet és dicsőséget a háborúban.
	ἐκείνων.	
	2)	
	Dio Chrysosthomos, *Orationes* 37.19. (II 21 Arnim)	
	ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ἐπίγραμμα Σιμωνίδῃ εἰς αὐτὸν τὸν	Van még egy másik epigrammája is Simónidésnek, amit
	στρατηγὸν ἐξαίρετον·	magára a hadvezérre írt:
	οὗτος Ἀδειμάντου κείνου τάφος, οὗ διὰ βουλὰς	Ez annak az Adeimantosnak a sírja itt, akinek köszönhetően
	Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον.	egész Görögország a szabadság koszorújával övezhette magát.
6.	Főníciai triérések Salamison, az Isthmoson és Sunionban (a symmachia fogadalmi ajándékai)	
	Testimonium	
	Hérodotos VIII 121.	
	Πρῶτα μέν νυν τοῖσι θεοῖσι ἐξεῖλον ἀκροθίνια ἄλλα τε καὶ	(...) először is kiválasztották a zsákmányból az isteneknek szánt
	τριήρεας τρεῖς Φοινίσσας, τὴν μὲν ἐς Ἰσθμὸν ἀναθεῖναι, ἥ περ	adományokat, sok minden mást is és köztük három főníciai
	ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν, τὴν δὲ ἐπὶ Σούνιον, τὴν δὲ τῷ Αἴαντι αὐτοῦ	háromevezősoros hajót: az egyiket az Isthmosra küldték, és
	ἐς Σαλαμῖνα.	még ma is ott van, a másikat Sunionra, a harmadikat pedig
		Aias tiszteletére ott helyben Salamis szigetén állították fel.
7.	Apollón-szobor Delphoiban (a symmachia fogadalmi ajándéka)	
	Testimonia	
	1) Hérodotos VIII 121.	
	2) Pausanias, *Periegesis* X 14, 5.	

		7. 8. 9.
	1)	
	Hérodotos VIII 121.	
	Μετὰ δὲ τοῦτο διεδάσαντο τὴν λῆιην καὶ τὰ ἀκροθίνια	(...) először is kiválasztották a zsákmányból az isteneknek szánt
	ἀπέπεμψαν ἐς Δελφούς, ἐκ τῶν ἐγένετο ἀνδριὰς ἔχων ἐν τῇ	adományokat, sok minden mást is és köztük három főníciai
	χειρὶ ἀκρωτήριον νεός, ἐὼν μέγαθος δυώδεκα πήχεων· ἕστηκε	háromevezősoros hajót: az egyiket az Isthmosra küldték, és
	δὲ οὗτος τῇ περ ὁ Μακεδὼν Ἀλέξανδρος ὁ χρύσεος.	még ma is ott van, a másikat Sunionra, a harmadikat pedig
		Aias tiszteletére ott helyben Salamis szigetén állították fel.
	2)	
	Pausanias, *Periegesis* X 14, 5.	
	Ἕλληνες δὲ οἱ ἐναντία βασιλέως πολεμήσαντες ἀνέθεσαν μὲν	Aztán elosztották maguk között a hadizsákmányt, és
	Δία ἐς Ὀλυμπίαν χαλκοῦν, ἀνέθεσαν δὲ καὶ ἐς Δελφοὺς	fogadalmi ajándékot küldtek Delphoiba: abból készült az a
	Ἀπόλλωνα ἀπὸ ἔργων τῶν ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπί τε Ἀρτεμισίῳ	tizenkét könyök magas szobor, amely egy hajó
	καὶ ἐν Σαλαμῖνι.	tatdíszét tartja a kezében, és ugyanott áll, mint a
		makedón Alexandros aranyszobra.
8.	Az aiginaiak bronz árboca a három aranycsillaggal Delphoiban	
	Testimonia	
	1) Hérodotos VIII 122.	
	2) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 40.	
	1)	
	Hérodotos VIII 122.	
	Πέμψαντες δὲ ἀκροθίνια οἱ Ἕλληνες ἐς Δελφοὺς ἐπειρώτων	A görögök tehát elküldték Delphoiba a fogadalmi ajándékokat,
	τὸν θεὸν κοινῇ εἰ λελάβηκε πλήρεα καὶ ἀρεστὰ [τὰ	majd közösen megkérdezték az istentől, hogy hiánytalannak és
	ἀκροθίνια.] Ὁ δὲ παρ᾽ Ἑλλήνων μὲν τῶν ἄλλων ἔφησε ἔχειν,	hibátlannak tartja-e őket. Az isten azt felelte, hogy minden
	παρὰ Αἰγινητέων δὲ οὔ, ἀλλὰ ἀπαίτεε αὐτοὺς τὰ ἀριστήια τῆς	görögtől megfelelő adományt kapott, de az aiginaiaktól nem, s
	ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίης. Αἰγινῆται δὲ πυθόμενοι ἀνέθεσαν	tőlük is illő hálaadományt vár a salamisi tengeri csatáért.
	ἀστέρας χρυσέους, οἳ ἐπὶ ἱστοῦ χαλκέου ἑστᾶσι τρεῖς ἐπὶ	Amikor az aiginaiak ezt meghallották, három aranycsillagot
	τῆς γωνίης, ἀγχοτάτω τοῦ Κροισείου κρητῆρος.	állítottak fel egy bronz árbocra erősítve a szentély sarkában,
		Kroisos vegyítőedénye mellett.
	2)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 40.	
	τέλος αὐτῶν Ἀθηναίων τὸν στέφανον ἀφελόμενος Αἰγινήταις	(...) végül maguktól az athéniaktól is elveszi a koszorút,
	ἐπιτίθησι, γράφων ταῦτα· „πέμψαντες ἀκροθίνια οἱ Ἕλληνες	és az aiginaiaknak adja, amikor ezt írja: 'A görögök tehát
	εἰς Δελφοὺς ἐπηρώτων τὸν θεὸν κοινῇ, εἰ λελάβηκε πλήρεα	elküldték Delphoiba a fogadalmi ajándékokat,
	καὶ ἀρεστὰ τὰ ἀκροθίνια· ὁ δὲ παρ᾽ Ἑλλήνων μὲν τῶν ἄλλων	közösen megkérdezték az istentől, hogy hiánytalannak és
	ἔφησεν ἔχειν, παρ᾽ Αἰγινητέων δὲ οὔ, ἀλλ᾽ ἀπαίτεε αὐτοὺς τὰ	hibátlannak tartja-e őket. Az isten azt felelte, hogy minden
	ἀριστεῖα τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.” οὐκέτι Σκύθαις οὐδὲ	görögtől megfelelő adományt kapott, de az aiginaiaktól nem, s
	Πέρσαις οὐδ᾽ Αἰγυπτίοις τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἀνατίθησι	tőlük várja a legnagyobb hálaajándékot (*aristeia*) a salamisi
	πλάττων, ὥσπερ Αἴσωπος κόραξι καὶ πιθήκοις, ἀλλὰ τῷ τοῦ	tengeri csatáért.' Már nem is csak szkíták, perzsák vagy
	Πυθίου προσώπῳ χρώμενος ἀπωθεῖ τῶν ἐν Σαλαμῖνι πρωτείων	egyiptomiak szájába adja, amiket kitalál, ahogy Aisópos hollók
	τὰς Ἀθήνας.	és majmok szájába, hanem a pythói isten álarca mögé bújik,
		amikor elveszi az athéniaktól a salamisi csatában elért első
		helyezést.
9.	Fogadalmi ajándék a korinthosi Aphrodité-szentélyben	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 871B	
	2) Athénaios, *Deipnosophistae* XIII 32 p. 573 C–E	
	3) Scholia ad Pindarum, *Olympia* XIII 32 b	
	4) Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata demonstrativa 7.	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 871B	
	καὶ μὴν ὅτι μόναι τῶν Ἑλληνίδων αἱ Κορίνθιαι γυναῖκες	Azután meg a görög nők közül egyedül a korinthosiak
	εὔξαντο τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ δαιμόνιον εὐχήν, ἔρωτα τοῖς	imádkoztak azzal a szép és erős imával, hogy az istennő
	ἀνδράσι τῆς πρὸς τοὺς βαρβάρους μάχης ἐμβαλεῖν τὴν θεόν,	hálózza be a férfiakat a barbárok elleni harci vággyal, amit -
	οὐχ ὅπως τοὺς περὶ τὸν Ἡρόδοτον ἀγνοῆσαι πιθανὸν ἦν, ἀλλ'	nem lehet máshogy elképzelni-, nemcsak hogy Hérodotos
	οὐδὲ τὸν ἔσχατον Καρῶν· διεβοήθη γὰρ τὸ πρᾶγμα καὶ	körének, de még a „legutolsó kárnak" is ismernie kellett.
	Σιμωνίδης ἐποίησεν ἐπίγραμμα, χαλκῶν εἰκόνων	Elterjedt ugyanis a híre a dolognak, és Simónidés is írt
	ἀνασταθεισῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀφροδίτης, ὃν ἱδρύσασθαι	epigrammát róla, miután bronz szobrokat adtak fogadalmi
	Μήδειαν λέγουσιν, οἱ μὲν αὐτὴν παυσαμένην τἀνδρός, οἱ δ'	ajándékul Aphrodité szentélyében, amelyről azt mondják, hogy

		9. 10.
	ἐπὶ τῷ τὸν Ἰάσονα τῆς Θέτιδος ἐρῶντα παῦσαι τὴν θεόν. τὸ δ'	Médeia alapította, egyesek szerint maga vetvén így véget férje
	ἐπίγραμμα τοῦτ' ἐστίν·	iránti szerelmének, mások szerint azért, hogy Iasón Thetis
		iránti szerelmének vessen véget az istennő. Az epigramma a
		következő:
		Itt állnak e nők, akik a görögökért és az ádáz csatában harcoló
	αἵδ' ὑπὲρ Ἑλλάνων τε καὶ ἰθυμάχων πολιητᾶν	polgártársaikért /
	ἔσταθεν εὐξάμεναι Κύπριδι δαιμόνιᾳ.	imádkoztak az isteni Kyprishez /
	οὐ γὰρ τοξοφόροισιν ἐμήδετο δῖ' Ἀφροδίτα	nem akarta ugyanis a fényes Aphrodité, hogy az íjas /
	Μήδοις Ἑλλάνων ἀκρόπολιν προδόμεν.	médeknek adassék a görögök akropolisa.
	2)	
	Athénaios, *Deipnosophistae* XIII 32 p. 573 C–E	
	νόμιμόν ἐστιν ἀρχαῖον ἐν Κορίνθῳ, ὡς καὶ Χαμαιλέων ὁ	Régi szokás Korinthosban, ahogy a hérakleiai Chamaileón
	Ἡρακλεώτης ἱστορεῖ ἐν τῷ Περὶ Πινδάρου (IV), ὅταν ἡ πόλις	tudósít róla Pindarosról írt munkájában, hogy amikor a város
	εὔχηται περὶ μεγάλων τῇ Ἀφροδίτῃ, συμπαραλαμβάνεσθαι	fontos dolgok miatt akar imádkozni Aphroditéhoz, a
	πρὸς τὴν ἱκετείαν τὰς ἑταίρας ὡς πλείστας, καὶ ταύτας	könyörgéshez odahívják a lehető legtöbb hetérát, és ők
	προσεύχεσθαι τῇ θεῷ καὶ ὕστερον ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς	fordulnak imával az istennőhöz és később az áldozatnál is
	παρεῖναι. καὶ ὅτε δὴ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν στρατείαν ἦγεν ὁ	jelen vannak. És amikor a perzsa hadjáratot vezetett
	Πέρσης ὡς καὶ Θεόπομπος ἱστορεῖ καὶ Τίμαιος ἐν τῇ ἑβδόμῃ	Görögország ellen, ahogy Theopompos tudósít róla és
	(III), αἱ Κορίνθιαι ἑταῖραι εὔξαντο ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων	Timaios a hetedik könyvben, a korinthosi hetérák imát
	σωτηρίας εἰς τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐλθοῦσαι νεών. διὸ καὶ	mondtak a görögök megmenekülésééért Aphrodité
	Σιμωνίδης ἀναθέντων τῶν Κορινθίων πίνακα τῇ	templomába lépve. Ezért, miután a korinthosiak egy fogadalmi
	θεῷ τὸν ἔτι καὶ νῦν διαμένοντα καὶ τὰς ἑταίρας ἰδίᾳ	táblát adtak az istennőnek, amely még most is megvan és
	γραψάντων τὰς τότε ποιησαμένας τὴν ἱκετείαν καὶ ὕστερον	amire ráfestették egyenként a hetérákat, akik akkor részt vettek
	παρούσας συνέθηκε τόδε τὸ ἐπίγραμμα (F 137 Bgk`4):	az imádkozásban, és aztán utána is ott voltak, Simónidés is
		költött egy epigrammát:
	Αἵδ' ὑπὲρ Ἑλλήνων τε καὶ εὐθυμάχων πολιητᾶν	Ezek a nők a görögökért és a nyílt harcba bocsátkozó
	ἑστάθεν εὔχεσθαι Κύπριδι δαιμονίᾳ	polgártársaikért /odaálltak imádkozni az isteni Kypris elé /
	οὐ γὰρ τοξοφόροισιν ἐμήσατο δῖ' Ἀφροδίτα	nem akarta ugyanis a fényes Aphrodité, hogy az íjas /
	Πέρσαις Ἑλλάνων ἀκρόπολιν προδόμεν.	perzsáknak adassék a görögök akropolisa.
	3)	
	Scholia ad Pindarum, *Olympia* XIII 32 b	
	ἐν δ' Ἄρης ἀνθεῖ νέων· ποῦ δὲ, φησι, καὶ τὰ τοῦ πολέμου	'Arés ragyog az ifjak...' Honnan van -mondja-, hogy ilyen
	ἐμπείρως οὕτω γίνεται; τοῦτο δὲ διὰ τὰ Μηδικὰ φησιν, ὅτε	tapasztaltak háború dolgában? Ezzel arra utal, hogy a perzsa
	ἠνδραγάθησαν· ἐπεὶ Ξέρξου ἡττηθέντος καὶ φυγόντος ὑπὸ	háborúk miatt van ez, amikor hérósokhoz méltón küzdöttek.
	Ἀθηναίων, [ὅτε καὶ] πεντήκοντα ναῦς τοῦ Πέρσου κατέδυσαν.	Mert amikor Xerxés vereséget szenvedett és menekült az
	Θεόπομπος δέ φησι καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν (sc. τῶν	athéniak elől, [amikor is] ötven perzsa hajót elsüllyesztettek.
	Κορινθίων) εὔξασθαι τῇ Ἀφροδίτῃ ἔρωτα ἐμπεσεῖν τοῖς	Theopompos mondja, hogy asszonyaik (*sc. a korinthosiaké*) is
	ἀνδράσιν αὐτῶν μάχεσθαι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τοῖς Μήδοις,	imádkoztak Aphroditéhez, hogy hálózza be a férfiakat azzal a
	εἰσελθούσας εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης, ὅπερ ἱδρύσασθαι τὴν	vággyal, hogy Görögországért harcoljanak a barbárok
	Μήδειαν λέγουσιν Ἥρας προσταξάσης. εἶναι δὲ καὶ νῦν	ellen, úgy, hogy Aphrodité szentélyébe mentek, amit -azt
	ἀναγεγραμμένον ἐλεγεῖον εἰσιόντι εἰς τὸν ναὸν	mondják- Médeia alapított Héra utasítására. Most is fel van
	ἀριστερᾶς χειρός·	írva egy fogadalmi vers, ha belépünk, bal kéz felől:
	Αἵδ' ὑπὲρ Ἑλλάνων τε καὶ ἀγχεμάχων πολιητᾶν	Ezek a nők a görögökért és a közelharcot vívó polgártársaikért
	ἔστασαν εὐχόμεναι Κύπριδι δαιμονίᾳ.	odaálltak imádkozva az isteni Kypris elé
	οὐ γὰρ τοξοφόροισιν ἐβούλετο δῖ' Ἀφροδίτα	nem akarta ugyanis a fényes Aphrodité, hogy az íjas
	Μήδοις Ἑλλάνων ἀκρόπολιν δόμεναι.	médeknek adassék a görögök akropolisa.
10.	<u>Diodóros hajóparancsnok és matrózai által felajánlott ajándékok a</u>	
	<u>korinthosi Létó-szentélyben</u>	
	<u>Testimonia</u>	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39. 870F	
	2) Anthologia Graeca VI 215.	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39. 870 F	
	Διοδώρου δέ τινος τῶν Κορινθίων τριηράρχων ἐν ἱερῷ Λητοῦς	Diodóros, az egyik korinthosi háromevezősoros hajó
	ἀναθήμασι κειμένοις καὶ τοῦτ' ἐπεγέγραπτο·	parancsnoka, Létó szentélyében felállított fogadalami
		ajándékára ezt a feliratot írták:
	ταῦτ' ἀπὸ δυσμενέων Μήδων ναῦται Διοδώρου	A vad médektől zsákmányolva ezeket a fegyvereket Diodóros
	ὅπλ' ἀνέθεν Λατοῖ, μνάματα ναυμαχίας.	matrózai Létónak adták a tengeri csata emlékére.

		11. 12. 13. 14. 15.
	2) Anthologia Graeca VI 215.	
	τοῦ αὐτοῦ (=Σιμωνίδου) ἀνάθημα τῇ Λητοῖ παρὰ ναυτῶν	Ugyanőtőle. Fogadalmi ajándék Létónak a matrozóktól.
	Ταῦτ᾽ ἀπὸ δυσμενέων Μήδων ναῦται Διοδώρου	A vad médektől zsákmányolva ezeket a fegyvereket Diodóros
	ὅπλ᾽ ἀνέθεν Λατοῖ μνάματα ναυμαχίας.	matrózai Létónak adták a tengeri csata emlékére.
11.	Az eretriaiak fogadalmi bikája Olympiában	
	Testimonia	
	1) A bázis	
	2) Rajta fogadalmi felirat	
	3) Pausanias, *Periegesis* V 27. 9.	
	4) A szobor töredékei	
	1)	
	A bázist a Zeus-templomtól keletre *in situ* találták meg. (*Gauer 1968*,	
	108, 505. j.)	
	2)	
	A bázis fölső oldalán fogadalmi felirat és a készítő mester szignatúrája:	
	SGDI III 2. 5305. (Jeffery 87, 19, 6.t.)	ld. 6. t, 2. k.
	Φιλήσιος ἐποίει | Ἐρετριεῖς τῷ Δί.	Philésios készítette. | Az eretriaiak Zesunak.
	3)	
	Pausanias, *Periegesis* V 27. 9.	Muraközy Gyula fordítása
	βοῶν δὲ τῶν χαλκῶν ὁ μὲν Κορκυραίων, ὁ δὲ ἀνάθημα	A két bronz bika közül az egyiket a korkyraiak ajánlották fel, a
	Ἐρετριέων, τέχνη δὲ Ἐρετριέως ἐστὶ Φιλησίου.	másik az eretriaiak ajándéka, s az eretriai Philésziosz alkotása.
	4)	
	A szobor töredékei.	
	Magából a bronzszoborból a jobb fül és szarv maradt meg. A bika	
	előre lép -a felirat irányában- a Zeus-oltár felé. (Gauer 1968, 108, 508.	
	j.)	
12.	Az epidaurosiak Apollón-szobra Delphoiban	
	Testimonium	
	Pausanias, *Periegesis* X 15.1.	*Muraközy Gyula fordítása*
	τὰ δὲ ἐφεξῆς ταύτῃ, τὰ μὲν ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος	Közvetlenül mellette (sc. Phryné fogadalmi ajándéka mellett)
	Ἐπιδαύριοι τὸ ἕτερον οἱ ἐν τῇ Ἀργολίδι ἀπὸ Μήδων (...)	két Apollón-szobor áll. Az egyiket az argoliszi Epidaurosz
	ἀνέθεσαν.	lakói ajánlották fel a perzsa zsákmányból (...)
13.	Hélios Eleutherios oltára Troizénban	
	Testimonium	
	Pausanias, *Periegesis* II 31. 5.	*Muraközy Gyula fordítása*
	Ἡλίου δὲ Ἐλευθερίου καὶ σφόδρα εἴκότι λόγῳ δοκοῦσί μοι	Úgy vélem, teljesen indokoltan emeltek (sc. a troizéniak)
	ποιῆσαι βωμόν, ἐκφυγόντες δουλείαν ἀπὸ Ξέρξου τε καὶ	oltárt Héliosz Eleutheriosnak (a Megszabadító
	Περσῶν.	Héliosznak), miután Xerxész és a perzsák szolgaigájától
		megszabadultak.
14.	Hajóanathéma az athéni Akropolison	
	Testimonium	
	Talapzatból származó két feliratos kőtömb az Akropolisról. (Gauer	
	1968, 73. A. E. Raubitschek, *Dedications from the Athenian Akropolis*,	
	Cambridge, Mass. 1949, 172. a 198sk.) „a) tömb": 0, 62 m széles, 0, 96	
	m vastag; „b) tömb": 0, 62 m széles, 1, 09 m vastag.	
	Jobb oldalán mindkét tömb észrevehetően szélesedik: az „a) tömb" 0,	
	279 m-ről 0, 283 m-re; a „b) tömb" 0, 294 m-ről 0.298 m-re. A	
	szokatlanul nagy felirat (a betűk 10 cm-esek) tölti be az elülső oldal	
	fölső felét. Az „a) tömbön" ΕΘΕ; a „b) tömbön": EKT látható. Egy	
	kiegészítési javaslat: ΑΝΕΘΕΣΑΝ] ΕΚ Τ[ΕΣ ΜΑΧΕΣ	A csata zsákmányából állították.
15.	Lykomédés fogadalmi ajándéka Phlyában Apollón Daphnéphorosnak:	
	egy perzsa hajó orrdísze	
	Testimonium	
	Plutarchos, *Themistocles* 15, 3.	*Máthé Elek fordítása*
	πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Λυκομήδης, ἀνὴρ Ἀθηναῖος	Lükomédész, az egyik athéni háromevezősoros hajó
	τριηραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα περικόψας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι	parancsnoka volt az első, aki hajót ejtett foglyul. Levágta a

		15. 16. 17.
	δαφνηφόρῳ Φλυῆσιν.	hajó orrdíszét és később Phlüában felajánlotta a
		babérkoszorús Apollónnak.
16.	A krotóni Phayllos emlékműve az athéni Akropolison	
	Testimonia	
	1) A bázis töredéke	
	2) Rajta fogadalmi felirat egy része	
	3) Hérodotos VIII 47.	
	1)	
	A bázis töredéke	
	Pentélikoni márvány, jobb és bal oldalán törött. 0,22 m. x 0,54 m. x	
	0,27m. - *IG* I Suppl. p. 203. no. 373	
	(1889-ben találták a Parthenónban, vagy a Parthenón és a	
	Hekatompedon között. Ma az Epigráfiai Múzeumban őrzik (leltári	
	száma EM 6379). Publikálta Lolling, *Deltion*, 1889, 34sk. Raubitschek,	
	i.m. 76. 80-82; *Gauer 1968*, 122.)	
	2)	
	Rajta a fogadalmi felirat egy része.	
	IG I Suppl.p. 203. no. 373	
	Vs 1. - - σι Φάυλ[λο-, vs. 2. - - κον (-κων) (exempli gratia -νι]κῶν)	... Phayllos, ... háromszoros győztes
	τρίς, vs. 3. Πυθοῖ κα - -, vs. 4. - - ας, Ἀσίς, - -	a pythói versenyen ....., az ázsiai ....(?)
	3)	
	Hérodotos VIII 47.	
	Τῶν δὲ ἐκτὸς τούτων οἰκημένων Κροτωνιῆται μοῦνοι ἦσαν οἳ	A náluk (sc. a thesprótosok) távolabb lakók közül egyedül csak
	ἐβοήθησαν τῇ Ἑλλάδι κινδυνευούσῃ νηὶ μιῇ, τῆς ἦρχε ἀνὴρ	a krotóniak küldtek segítséget Hellasznak: egyetlen hajót
	τρὶς πυθιονίκης Φάϋλλος·	Phaullosz vezérletével, aki háromszor nyert koszorút a püthói
		versenyeken.
17.	A Themistoklés alapította templom Artemis Aristoboulénak	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *Themistocles* 22, 2.	
	2) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 869 d	
	3) A templom maradványai	
	4) *SEG* XXII 116.	
	1)	
	Plutarchos, *Themistocles* 22.2.	*Máthé Elek fordítása*
	ἠνίασε δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν	Azzal is megsértett sokakat, hogy amikor templomot építtetett
	εἱσάμενος, ἣν Ἀριστοβούλην μὲν προσηγόρευσεν ὡς ἄριστα τῇ	Artemisznek, az istennőt Arisztobulének (a legjobb tanácsot
	πόλει καὶ τοῖς Ἕλλησι βουλευσάμενος, πλησίον δὲ τῆς οἰκίας	adó istennőnek) nevezte, mintha arra akart volna
	κατεσκεύασεν ἐν Μελίτῃ τὸ ἱερόν, οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν	emlékeztetni, hogy ő maga adta a legjobb tanácsot Athénnak
	θανατουμένων οἱ δήμιοι προβάλλουσι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τοὺς	és a görögöknek, s a templom ráadásul egészen közel volt a
	βρόχους τῶν ἀπαγχομένων καὶ καθαιρεθέντων ἐκφέρουσιν.	Melité városrészben lévő házához. Ez az a hely, ahova
	ἔκειτο δὲ καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους εἰκόνιον ἐν τῷ ναῷ τῆς	napjainkban a hóhér ki szokta vetni a kivégzettek holttestét, és
	Ἀριστοβούλης ἔτι καθ' ἡμᾶς, καὶ φαίνεταί τις οὐ τὴν	azoknak a ruháit és kötelét is oda dobják, akik felakasztották
	ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψιν ἡρωικὸς γενόμενος.	magukat. Artemisz Arisztobulé templomában a mai napig is
		ott van Themisztoklész kis szobra. Ebből ítélve nemcsak
		hősies lelkű, hanem hősies megjelenésű férfi is volt.
	2)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 869 d	
	ὃ βουλεύσας τῇ Ἑλλάδι ναυμαχῆσαι πρὸ τῆς Σαλαμῖνος	Mivel ő tanácsolta a görögöknek, hogy Salamisnál
	ἱδρύσατο ναὸν Ἀριστοβούλης Ἀρτέμιδος ἐν Μελίτῃ, τοῦ	bocsátkozzanak tengeri csatába, miután a csatában
	βαρβάρου καταπολεμηθέντος.	legyőzték a barbárokat, templomot alapított Melitében
		Artemis Aristobulének (a legjobb tanácsot adó
		istennőnek).
	3)	
	A Kolonos Agoraios nyugati részén az antik úton, amely a Pireus-	
	kapuhoz vezetett kis in antis-templom maradványai kerültek elő, előtte	
	oltár.	

		17. 18.
	4)	
	SEG XXII 116.	
	Neoptolemus, Anticlis f., a Melitensibus honoratur, c.a. 330.	
	Ν ε ο π τ ό λ ε μ ο ς	Neoptolemos
	[Ἀ] ν τ ι κ λ έ [ο υ] ς	Antiklés fia
	Μ ε λ ι τ ε ὺ ς	Melitéből
	Ἀ ρ τ έ μ ι δ ι	Artemisnek
	Ἐ π ὶ Χ α ι ρ ύ λ λ η ς	Chairyllé papnő idején
	[Ἡ]γήσιππος Ἡγησίππου εἶπεν· δεδόχθαι το[ῖς]	Hégésippos, Hégésippos fia tette a javaslatot. A démos lakói
	[δη]μότ[α]ις· ἐπειδὴ Νεο[π]τό[λ]εμος Ἀντικλ[έ]-	így határoztak: mivel Neoptolemos, Antiklés fia, Melité
	[ο]υς Μελιτεὺς [λέγων κα]ὶ ποῶν ἀγαθὸ[ν ὅ]	démosból ereje szerint, szóval és tettel az athéni nép és a
	[τι δ]ύναται τόν τε δῆμον τὸ Ἀθηναί[ων]	démoslakók javát szolgálta, és gondot viselt minden szentélyre,
	[καὶ] τοὺς δημότας καὶ τῶν ἱερῶν ἐπιμελ[ούμ]-	és most, ez alkalommal pedig Artemisére, és (….)
	[μενος ἁπά]ντων [καὶ ν]ῦν τὰ τῆς [Ἀ]ρτέμ[ι]-	
	[δος - - - - - - - - - - - - - - - - - -] καὶ	
	- -	
	- -	
	- -	
	[- - - - - - - - ἐστὶ ἀνὴρ ἀγαθὸ]ς περὶ το[ὺς Ἀθ]-	jószívvel volt az athéniek és a démos lakói iránt, a polgárok jó
	[ηναιους καὶ τὸν δῆμο]ν τὸν Μελιτέω[ν, ἀγαθεῖ]	szerencsével úgy határoztak, hogy dícséretben részesítik
	[τύχει δεδόχθαι τοῖς δημόταις ἐπαινέσαι]	Neoptolemost Antiklés fiát, Melité démosból, és
	[Νεοπτόλεμον Ἀντικλέους] Μελιτέα [καὶ στε]-	megkoszorúzzák arany koszorúval érdemeiért, és az athéni nép
	[φανῶσαι χρυσῶι στεφάνωι ἀ]ρετῆς ἕνεκα κ[αὶ]	és a démos lakói iránti jóságáért. És (úgy határoztak), hogy a
	[εὐνοίας τῆς πρὸς τὸν δῆμ]ον τὸν Ἀθηνα[ί]-	démarchos ezt a határozatot kőtáblára írja és álljon ez a tábla
	[ων καὶ τοὺς δημότας00 ἀ]ναγράψαι δὲ τόδ[ε]	Artemis szentélyében, hogy mások is vetélkedjenek a démos
	[τὸ ψήφισμα] τὸ[ν δήμαρ]χον ἐν στήλει λιθ-	lakóinak elismeréséért.
	[ίνει καὶ στῆσαι ἐν τ]ῶι ἱερῶι τῆς Ἀρτέμ-	
	[ιδος, ὅπως ἂν καὶ οἱ ἄλλοι] φιλοτιμῶνται πρ-	
	[ὸς τοὺς δημότας. vacat] vacat	
18.	A symmachia fogadalmi ajándéka Delphoiban: arany tripus, egymásba	
	csavarodó kígyókat mintázó oszlopon.	
	Testimonia	
	1) Thukydidés I 132.	
	2) Diodóros, *Bibiliotheca historica* 11. 33.	
	3) Az oszlop: ma Isztambulban	
	4) Rajta felirat a perzsák ellen harcoló városok neveivel. *ML* 27	
	1)	
	Thukydidés I 132, 2-3.	*Muraközy Gyula fordítása*
	... τά τε ἄλλα αὐτοῦ ἀνεσκόπουν, εἴ τί που ἐξεδεδιήτητο τῶν	(...) megvizsgálták a múltban végrehajtott minden egyéb
	καθεστώτων νομίμων, καὶ ὅτι ἐπὶ τὸν τρίποδά ποτε τὸν ἐν	cselekedetét is; s ekkor kiderült, hogy egykor arra a
	Δελφοῖς, ὃν ἀνέθεσαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν Μήδων ἀκροθίνιον,	háromlábra, amelyet a hellének ajánlottak fel Delphoiban,
	ἠξίωσεν ἐπιγράψασθαι αὐτὸς ἰδίᾳ τὸ ἐλεγεῖον τόδε·	mint a médektől nyert zsákmány első darabját, nem átallotta
		saját nevében a következő verset felvésetni:
	Ἑλλήνων ἀρχηγὸς ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων,	*„Pauszaniasz, Hellasz vezetője ajánlja Apollón*
	Παυσανίας Φοίβῳ μνῆμ᾽ ἀνέθηκε τόδε.	*tiszteletére fel ezt, győzve a méd seregen."*
	τὸ μὲν οὖν ἐλεγεῖον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεκόλαψαν εὐθὺς τότε	Ezt a feliratot a lakedaimóniak tüstént levakartatták a
	ἀπὸ τοῦ τρίποδος τοῦτο καὶ ἐπέγραψαν ὀνομαστὶ τὰς πόλεις	háromlábról, s helyére azoknak a városoknak a nevét vésették
	ὅσαι ξυγκαθελοῦσαι τὸν βάρβαρον ἔστησαν τὸ ἀνάθημα·	fel, amelyek a barbáron aratott közös győzelem után részt
		vettek e szent adomány felállításában.
	2)	
	Diodóros, *Bibiliotheca historica* 11. 33.	
	οἱ δ᾽ Ἕλληνες ἐκ τῶν λαφύρων δεκάτην ἐξελόμενοι	A görögök miután különválasztották a tizedet a zsákmányból,
	κατεσκεύασαν χρυσοῦν τρίποδα, καὶ ἀνέθηκαν εἰς Δελφοὺς	egy arany tripust készíttettek, és Delphoiban állították fel
	χαριστήριον τῷ θεῷ, ἐπιγράψαντες ἐλεγεῖον τόδε·	hálaajándékul az istennek, és a következő feliratot vésték rá:
	Ἑλλάδος εὐρυχόρου σωτῆρες τόνδ᾽ ἀνέθηκαν,	*A tág táncterű Görögország megmentői ezt az ajándékot adtuk,*
	δουλοσύνης στυγερᾶς ῥυσάμενοι πόλιας.	*megmentvén a nyomorú szolgaságból polisainkat.*
	3)	
	Az oszlop, ma Isztambulban.	ld. 7. t.
	Gauer 1968.	

			18. 19.
	4) *ML* 27		*Németh György fordítása*
	το[ίδε τὸν]	1. gyűrű	Ők küzdöttek a háborúban:
	πόλεμον [ἐ]-		
	πολ[έ]εον·		
	Λακεδ[αιμόνιοι]	2. gyűrű	lakedaimóniak,
	᾽Αθαναῖο[ι]		athéniak,
	Κορίνθιοι		korinthosiak,
	Τεγεᾶ[ται]	3. gyűrű	tegeaiak,
	Σικυόν[ιο]ι		sikyóniak,
	Αἰγινᾶται		aiginaiak,
	Μεγαρῆς	4. gyűrű	megaraiak,
	᾽Επιδαύριοι		epidaurosiak,
	᾽Ερχομένιοι		erchomenosiak,
	Φλειάσιοι	5. gyűrű	phleiusiak,
	Τροζάνιοι		trozaniak
	῾Ερμιονῆς		hermionéiak,
	Τιρύνθιοι	6. gyűrű	tirynsiek,
	Πλαταιῆς		plataiaiak,
	Θεσπιῆς		thespiaiak,
	Μυκανῆς	7. gyűrű	mykanéiak,
	Κεῖοι		keósiak,
	Μάλιοι		malosiak,
	Τένιοι		ténosiak,
	Νάξιοι	8. gyűrű	naxosiak,
	᾽Ερετριῆς		eretriaiak,
	Χαλκιδῆς		chalkisiak,
	Στυρῆς	9. gyűrű	styraiak,
	ϝαλεῖοι		walisiak,
	Ποτιδαιᾶται		poteidaiaiak,
	Λευκάδιοι	10. gyűrű	leukasiak,
	ϝανακτοριῆς		wanaktorioniak,
	Κῳ̃θνιοι		kythnosiak,
	Σίφνιοι		siphnosiak,
	᾽Αμπρακιῶται	11. gyűrű	amprakiaiak,
	Λεπρεᾶται		lepreoniak.
19.	<u>‘Perzsa-epigrammák’</u>		
	<u>Testimonia</u>		
	IG I^3 503-504.		
	(*1. epigramma, 1. kő, stoichédon*)		1. epigramma
	ἀνδρῶν τῶνδ᾽ ἀρετε [. . . . . ος ἄφθιτον] αἰεί /		E férfiak hősiességének [híre] mindig [múlhatatlan] marad,
	[. . . . .]ν[.]ρ [. . . . . .νέμωσι θεοί		amíg csak az istenek a [férfi bátorságáért jutalmat] osztanak,
	ἔσχον γὰρ πεζοί τε [καὶ ὠκυπόρον ἐπὶ νεῶ]ν /		mert ők érték el, gyalogosan és gyorssuhanásu hajókon,
	hελλά [δα μ]ὲ πᾶσαν δούλιο[ν ἔμαρ ἰδῆν].		hogy Hellas egészének ne kelljen meglátnia a szolgaság napját.
	(*2. epigramma, 1. kő*)		2. epigramma
	ἓν ἄρα τοῖσζ᾽ ἀδαμ[α . . . . .]ότ᾽ αἰχμὲν		Leigázhatatlan volt bennük (…), amikor dárdát
	στεσαμ πρόσθε πυλῶν ἀν[. . . . .]		szegeztek a kapuk előtt (…),
	ἀγχίαλομ πρεσαι ρ[. . . . .]		hogy felperzseljék a tengerparti
	ἄστυ βίαι Περσῶν κλινάμενο[ι . . .]		várost …erővel… megfutamítva a perzsák …
	(*3. epigramma, 2. kő-3.kő*)		3. epigramma
	[. . . . . .πε]ζοί τε καὶ /		…….gyalogos harcosok
	[. . . . . .]		…….
	[. . . . .]ο νέσοι		……és a szigetek ….
	[. . . . . é] βαλον		…….vetették
	(4. epigramma, 3. kő)		4. epigramma
	hέρκος γὰρ προπάροιθεν[. . . . . .]		mint védőfal elöl ……...
	ΤΕΣ [. . . .]μεμ Παλλάδος hιπο[. . .]		…….. a lovas Pallasnak…….

		19. 20. 21.
	οὖθαρ δ’ ἀπείρο πορτιτρόφο ἄκρον ἔχοντες	tartották a hegyfokot a borjúnevelő földön:
	τοῖσιμ πανθαλὲς ὄλβος ἐπιστρέ[φεται].	mindig virágzó boldogság övezi őket.
20.	Themitoklés Ódeionja (fogadalmi ajándék a salamisi zsákmányból?)	
	Testimonia	
	1)	
	Vitruvius, *De architectura* V 9, 1.	*Gulyás D. fordítása*
	Post scaenam porticus sunt constituendae, uti, cum imbres repentini	A színfal mögött állítsunk oszlopcsarnokokat, hogyha hirtelen
	ludos interpellaverint, habeat populus, quo se recipiat ex theatro,	eső zavarja meg a játékot, a népnek legyen hová kimennie a
	choragiaque laxamentum habeant ad comparandum. uti sunt porticus	színházból, és legyen hely a kellékek előkészítésére is.
	Pompeianae, itemque Athenis porticus Eumenicae Patrisque Liberi	Ilyenek Pompeius oszlopcsarnokai, meg Athénban Eumenés
	fanum et exeuntibus e theatro sinistra parte odeum, quod	csarnoka, valamint Pater Liber temploma, és a színházból
	Themistocles columnis lapideis dispositis navium malis et antemnis e	kijövőknek balra az Ódeion. Ezt Themistoklés, miután
	spoliis Persicis pertexit ideo autem etiam incensum Mithridatico bello	felállították a kőoszlopokat, a perzsa zsákmányból való hajók
	rex Ariobarzanes restituit.	árbocaival és vitorlarúdjaival fedette be (miután pedig a
		mithridatési háborúban leégett, Ariobarzanés király állíttatta
		helyre.)
	2)	
	Pausanias, *Periegesis* I 20, 4.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἔστι δὲ πλησίον τοῦ τε ἱεροῦ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ	A Dionüszosz-szentély és a színház közelében áll egy épület,
	θεάτρου κατασκεύασμα, ποιηθῆναι δὲ τῆς σκηνῆς αὐτὸ ἐς	amelyről azt mondják, hogy Xerxész sátrának az utánzata. De
	μίμησιν τῆς Ξέρξου λέγεται· αὐτὸ ἐς μίμησιν τῆς	ez már új építmény, az eredetit Sulla, a római hadvezér Athén
	Ξέρξου λέγεται· ἐποιήθη δὲ καὶ δεύτερον, τὸ γὰρ ἀρχαῖον	elfoglalásakor felégette.
	στρατηγὸς Ῥωμαίων ἐνέπρησε Σύλλας Ἀθήνας ἑλών.	
21.	Pheidias Athéna Promachosa az Akropolison	
	Testimonia	
	1) Démosthenés, *De falsa legatione* 272.	
	2) Pausanias, *Periegesis* I 28, 2.	
	3) Pausanias, *Periegesis* IX 4, 1.	
	4) Scholia in Demosthenem. c. Andr. 13. p. 597.	
	5) Scholia in Aelium Aristidem Panathen. Vol. III p. 320 (ed. Dind.)	
	1)	
	Démosthenés, *De falsa legatione* 272.	
	(...) παρὰ τὴν χαλκῆν τὴν μεγάλην Ἀθηνᾶν ἐκ δεξιᾶς ἕστηκεν,	(...) a nagy bronz Athéna szobor mellett, amit a polis a
	ἣν ἀριστεῖον ἡ πόλις τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμου,	barbárok elleni háború emlékére állított mint aristéiont
	δόντων τῶν Ἑλλήνων τὰ χρήματα ταῦτα, ἀνέθηκεν.	(= *a leghősiesebben harcolók díja a zsákmányból fogadalami ajándék*
		állításához, amit a symmachia ítélhet oda egy-egy polisnak),
		amihez a görögök szövetsége adta az anyagiakat.
	2)	
	Pausanias, *Peiregesis* I 28.2.	*Muraközy Gyula fordítása*
	χωρὶς δὲ ἢ ὅσα κατέλεξα δύο μὲν Ἀθηναίοις εἰσὶ δεκάται	A felsoroltakon kívül Athénban még két olyan fogadalmi
	πολεμήσασιν, ἄγαλμα Ἀθηνᾶς χαλκοῦν ἀπὸ Μήδων τῶν ἐς	ajándék van, amelyet valamely hadizsákmány tizedéből
	Μαραθῶνα ἀποβάντων τέχνη Φειδίου καί οἱ τὴν ἐπὶ τῆς	készítettek. A Marathónnál partraszállt perzsáktól szerzett
	ἀσπίδος <μάχην> Λαπιθῶν πρὸς Κενταύρους καὶ ὅσα ἄλλα	hadizsákmány tizedéből készült Athéna bronzszobra, amely
	ἐστὶν ἐπειργασμένα λέγουσι τορεῦσαι Μῦν, τῷ δὲ Μυῒ	Pheidias műve. Azt mondják, hogy a lapithéknak és a
	ταὐτά τε καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἔργων Παρράσιον καταγράψαι	kentauroknak a pajzson ábrázolt harca, valamint a többi
	τὸν Εὐήνορος· ταύτης τῆς Ἀθηνᾶς ἡ τοῦ δόρατος αἰχμὴ καὶ ὁ	dombormű Mys alkotása, s hogy ezek -éppúgy, mint Mys
	λόφος τοῦ κράνους ἀπὸ Σουνίου προσπλέουσίν ἐστιν ἤδη	egyéb alkotásai- Euénór fiának, Parrhasiosnak
	σύνοπτα. (...)	a rajzai alapján készültek. Athéna lándzsájának hegyét és
		sisakforgóját már a tengerről láthatják azok, akik Sunion
		irányából hajóznak Athén felé. (...)
	3)	
	Pausanias, *Periegesis* IX 4.1.	*Muraközy Gyula fordítása*
	Πλαταιεῦσι δὲ Ἀθηνᾶς ἐπίκλησιν Ἀρείας ἐστὶν ἱερόν·	Plataiában szentélye van Athéna Areiának is, amelyet abból a
	ᾠκοδομήθη δὲ ἀπὸ λαφύρων ἃ τῆς μάχης σφίσιν Ἀθηναῖοι τῆς	hadizsákmányból építettek, amelyet az athéniaktól kaptak a
	Μαραθῶνι ἀπένειμαν. τὸ μὲν δὴ ἄγαλμα ξοάνόν ἐστιν	marathóni csata után. Az istennő aranyozott szobra fából
	ἐπίχρυσον, πρόσωπον δέ οἱ καὶ χεῖρες ἄκραι καὶ πόδες λίθου	készült, de arcát, kezeit, lábait pentélikoni márványból
	Πεντελησίου εἰσί· μέγεθος μὲν οὐ πολὺ δή τοῦ τι ἀποδεῖ τῆς	készítették el. Nagyságban alig marad el az Akropolison álló

		21. 22.
	ἐν ἀκροπόλει χαλκῆς, ἣν καὶ αὐτὴν Ἀθηναῖοι τοῦ Μαραθῶνι	bronzszobor mögött, amelyet az athéniak szintén a
	ἀπαρχὴν ἀγῶνος ἀνέθηκαν, Φειδίας δὲ καὶ Πλαταιεῦσιν ἣν ὁ	Marathónnál szerzett hadizsákmányból emeltek. A Plataiában
	τῆς Ἀθηνᾶς τὸ ἄγαλμα ποιήσας.	látható Athéna-szobrot is Pheidias készítette.
	4)	
	Scholia in Demosthenem. *Adversus Androtionem* 13. p. 597.	
	τρία γὰρ ἀγάλματα ἦν ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Ἀθηνᾶς ἐν	Mert három Athéna-szobor áll az Akropolison különböző
	διαφόροις τόποις, ἓν μὲν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἐξ ἐλαίας, ὅπερ	helyeken. Az egyik, ami olajfából készükt már régtől fogva ott
	ἐκαλεῖτο πολιάδος Ἀθηνᾶς διὰ τὸ αὐτῆς εἶναι τὴν πόλιν,	van, ezt Athéna Poliasnak hívják, mert az övé a város. A másik
	δεύτερον δὲ τὸ ἀπὸ χαλκοῦ μόνου, ὅπερ ἐποίησαν νικήσαντες	csak bronzból készült, amit azután készítettek, miután
	οἱ ἐν Μαραθῶνι (ἐκαλεῖτο δὲ τοῦτο προμάχου Ἀθηνᾶς), τρίτον	győzelmet arattak Marathónnál (ezt Athéna Promachosnak
	ἐποιήσαντο ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, ὡς πλουσιώτεροι	hívják). A harmadik már aranyból és elefántcsontból készült,
	γενόμενοι ἀπὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι νίκης, ὅσῳ καὶ μείζων ἡ νίκη·	mintegy azt hirdetve, hogy annyival gazdagabbak lettek a
	καὶ ἐκαλεῖτο τοῦτο παρθένου Ἀθηνᾶς.	salamisi győzelemmel, amennyivel nagyobb is volt ez a
		győzelem. Ezt Athéna Parthenosnak hívják.
	5)	
	Scholia in Aelium Aristidem *Panathenaicus*. Vol. III p. 320 (ed. Dind.)	
	ἦσαν δὲ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν ἀκροπόλει τρία ἀγάλματα· τὸ μὲν ἓν	Athénának három szobra volt az Akropolison. Volt egy bronz,
	χαλκοῦν, ὃ μετὰ τὰ Περσικὰ Ἀθηναῖοι ἔστησαν· τὸ δὲ ἕτερον	amit a perzsa háborúk után állítottak az athéniak. Volt egy
	ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, παριστῶντα ἄμφω τέχνην ὑπερφυῆ·	másik aranyból és elefántcsontból készült, mindkét
	κατεσκεύασε δὲ τὸ μὲν Φειδίας, τὸ δὲ χαλκοῦν Πραξιτέλης·	művészetnek a csodája. (?) Ezt Pheidias készítette, a bronzot
	καὶ τὰ μὲν ἐκ τέχνης ταῦτα. ἵστατο δὲ πρὸ τούτων ἕτερον	pedig Praxitelés. Ezek művészi alkotások., de állt még ott ezek
	διοπετές· (...)	előtt egy, ami az égből hullt alá.
	Vö. még	
	Zósimos, *Historia nova* 5.6.2.	
22.	<u>Perzsa csarnok a spártai agorán</u>	
	<u>Testimonia</u>	
	1) Pausanias, *Periegesis* III 11. 3.	
	2) Vitruvius, *De architectura* I 6.	
	1)	
	Pausanias, *Periegesis* III 11. 3.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἐπιφανέστατον δὲ τῆς ἀγορᾶς ἐστιν ἣν στοὰν Περσικὴν	A piactér legszembeötlőbb épülete az a csarnok, amelyet
	ὀνομάζουσιν ἀπὸ λαφύρων ποιηθεῖσαν τῶν Μηδικῶν· ἀνὰ	Perszikének neveznek, mert a perzsáktól szerzett zsákmányból
	χρόνον δὲ αὐτὴν ἐς μέγεθος τὸ νῦν καὶ ἐς κόσμον τὸν παρόντα	építették. Az idők folyamán kibővítették, és tovább
	μεταβεβλήκασιν. εἰσὶ δὲ ἐπὶ τῶν κιόνων Πέρσαι λίθου λευκοῦ	díszítették. Az oszlopokon perzsa férfiak márványszobrai
	καὶ ἄλλοι καὶ Μαρδόνιος ὁ Γωβρύου. πεποίηται δὲ καὶ	állanak; ezek között látható Mardoniosznak, Góbrüasz fiának
	Ἀρτεμισία, θυγάτηρ μὲν Λυγδάμιδος, ἐβασίλευσε δὲ	a szobra is. Itt állnak Artemisziának, Lügdamisz leányának,
	Ἁλικαρνασσοῦ· ταύτην φασὶν ἑκουσίως ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα	Halikarnasszosz királynőjének a képmása is. Ő állítólag önként
	συστρατεῦσαι Ξέρξῃ καὶ ἔργα ἐν τῇ ναυμαχίᾳ περὶ	vett részt Xerxész Hellasz ellen indított hadjáratában, és a
	Σαλαμῖνα ἀποδείξασθαι.	szalamiszi ütközetben tüntette ki magát.
	2)	
	Vitruvius, *De architectura* I 6.	
	non minus Lacones, Pausania Agesipolidos filio duce, Plataico proelio	És ugyanígy a lakónok, miután Pausanias, Agesipolis fia
	pauca manu infinitum numerum exercitus Persarum cum	vezetésével a plataiai csatában kis csapatukkal leverték a
	superavissent, acto cum gloria triumpho spoliorum et praedae,	végtelen számú perzsa sereget, először diadalmenetet tartottak
	porticum Persicam ex manubiis, laudis et virtutis civium indicem,	a zsákmányolt fegyverekkel és kincsekkel, majd a győzelem
	victoriae posteris pro tropaeo constituerunt, ibique captivorum	zsákmányának értékesítéséből összegyűlt pénzen a polgárok
	simulacra barbarico vestis ornatu, superbia meritis contumeliis punita,	hősiessége és bátorsága jeléül felépítették a Perzsa csarnokot
	sustentia tectum conlocaverunt, uti et hostes horrescerent, timore	az utókornak, mintegy diadaljelül, és ugyanitt hadifoglyok
	eorum fortitudinis effectus, et cives id exemplum virtutis aspicientes	szobrait állították fel barbár ruhás öltözetben, - mintegy
	gloria erecti ad defendendam libertatem essent parati. itaque ex eo	megérdemelt csúfolódással büntetve gőgösségüket - a
	multi statues Persicas sustinentes epistylia et ornamenta eorum	tetőgerenda tartóoszlopaiként, azért hogy elrémisszék az
	conlocaverunt, et ita ex eo argumento varietates egregias auxerunt	ellenséget, félelmet keltve véghezvitt tettükben rejlő erejük
	operibus. item sunt aliae eiusdem generis historiae, quarum notitiam	bemutatásával, és közben azért is, hogy polgáraik, ha látják a
	architectos tenere oportet.	harci bátorság ezen mintapéldáját, ennek dicsőségétől
		fellelkesülve, elszántak legyenek arra, hogy megvédjék a
		szabadságot. Így hát azóta sokan állítanak perzsa szobrokat
		épületek gerendáinak tartóoszlopaként (*epistylia*) és azok

		22. 23. 24.
		díszítőelemeként, és így ebből (az ötletből) kiindulva
		rendkívüli módon változatossá tették az épületeket. Vannak
		még más ilyenforma történetek, amiket ismernie kell az
		építészeknek.
23.	Salamis és Hellas alakja aphlastonnal az olympiai Zeus-szobor	
	korlátainak festményein	
	Testimonium	
	Pausanias, *Periegesis* V 11. 5.	*Muraközy Gyula fordítása nyomán*
	ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ ἐρύματα τρόπον τοίχων πεποιημένα τὰ [δὲ]	A korlátoknak az ajtó felé eső oldalát kék színnel festették be,
	ἀπείργοντά ἐστι. τούτων τῶν ἐρυμάτων ὅσον μὲν ἀπαντικρὺ	másik oldalukon Panainosz festményei láthatók. (...) Távolabb
	τῶν θυρῶν ἐστιν, ἀλήλιπται κυανῷ μόνον, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτῶν	áll (...) Hellasz, valamint Szalamisz, aki kezében hajók
	παρέχεται Παναίνου γραφάς. ἐν δὲ αὐταῖς ἔστι (. . .) καὶ	tatdíszét tartja ...
	Ἑλλάς τε καὶ Σαλαμὶς ἔχουσα ἐν τῇ χειρὶ τὸν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν	
	ἄκραις ποιούμενον κόσμον …	
24.	Themistoklés sírja Pireusban	
	Testimonia	
	1) Platón Comicus Fr.183 Edmonds	
	2) Pausanias, *Periegesis* I 1 .2.	
	3) Thukydidés, I 138. 6.	
	4) Aristotelés, *Historia animalium* 569b 9-22.	
	5) Cornelius Nepos, *Themistocles* 10, 5.	
	6) Plutarchos, *Themistocles* 32.	
	7) Európai utazók leírása:	
	J.C. Hobhouse, *A Journey through Albania, and other Provinces of Turkey*	
	in Europa and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810	
	London 1813.	
	1)	
	Platón Comicus Fr.183 Edmonds (Testimonium Plutarchos,	
	Themistocles 32.)	
	ld. 6)	
	2)	
	Pausanias, *Periegesis* I 1 .2.	*Muraközy Gyula fordítása*
	καὶ νεὼς καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν οἶκοι καὶ πρὸς τῷ μεγίστῳ λιμένι	Még az én időmben is lehetett látni a hajóépítő műhelyeket, a
	τάφος Θεμιστοκλέους. φασὶ γὰρ μεταμελῆσαι τῶν ἐς	legnagyobb kikötőben pedig Themisztoklész síremlékét. Azt
	Θεμιστοκλέα Ἀθηναίοις καὶ ὡς οἱ προσήκοντες τὰ ὀστᾶ	mondják ugyanis, hogy az athéniak megbánták, amit
	κομίσαιεν ἐκ Μαγνησίας ἀνελόντες·	Themisztoklész ellen elkövettek, a hozzátartozói hazahozták a
		hamvait Magnésziából. (...)
	3)	
	Thukydidés, I 138. 6.	*Muraközy Gyula fordítása*
	τὰ δὲ ὀστᾶ φασὶ κομισθῆναι αὐτοῦ οἱ προσήκοντες οἴκαδε	Hamvait, mint családja beszéli, akarata szerint hazaszállították,
	κελεύσαντος ἐκείνου καὶ τεθῆναι κρύφα Ἀθηναίων ἐν τῇ	és Attikában temették el az athénaik tudta nélkül, mert nem
	Ἀττικῇ· οὐ γὰρ ἐξῆν θάπτειν ὡς ἐπὶ προδοσίᾳ φεύγοντος.	lett volna szabad itt eltemetni, hiszen hazaárulásért volt
		száműzetésben.
	4)	
	Aristotelés, *Historia animalium* 569b 9-22.	
	Γίνονται δ᾽ ἐν τοῖς ἐπισκίοις καὶ ἑλώδεσι τόποις, ὅταν	Árnyas és mocsaras helyeken tenyésznek, amikor szép idő van
	εὐημερίας γενομένης ἀναθερμαίνηται ἡ γῆ, οἷον περὶ Ἀθήνας	és felmelegszik a föld, mint például Athén körül Salamisnál és
	ἐν Σαλαμῖνι καὶ πρὸς τῷ Θεμιστοκλείῳ καὶ ἐν Μαραθῶνι· ἐν	a Themistokleion közelében és Marathónnál. Az ilyen
	γὰρ τούτοις τοῖς τόποις γίνεται ὁ ἀφρός.	helyeken szeret tenyészni ivadéka.
	5)	
	Cornelius Nepos, *Themistocles* 10, 5.	*Havas László fordítása*
	idem ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non	Thucydides azt is följegyezte, hogy csonjait titokban hantolták
	concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriae prodidit.	el barátai Atticában, mert a törvények nem engedték meg
		olyan ember eltemetését, akit hazaárulásért ítéltek el.
	6)	
	Plutarchos, *Themistocles* 32.	*Máthé Elek fordítása*
	Διόδωρος δ᾽ ὁ περιηγητὴς ἐν τοῖς Περὶ μνημάτων (FGrH 372 F	Diodórosz, a földrajzi író *Síremlékek* című művében inkább

		24. 25.
	35) εἴρηκεν ὡς ὑπονοῶν μᾶλλον ἢ γιγνώσκων, ὅτι περὶ τὸν	sejteti, semmint állítja, hogy a peiraieuszi nagy kikötő
	μέγαν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἄλκιμον	közelében, az Alkimosszal szemközti könyök alakú
	ἀκρωτηρίου πρόκειταί τις οἷον ἀγκών, καὶ κάμψαντι τοῦτον	hegyfoknál, ahol renszerint csendes a tenger, van egy széles
	ἐντός, ᾗ τὸ ὑπεύδιον τῆς θαλάττης, κρηπίς ἐστιν εὐμεγέθης	talapzat, s rajta Themisztoklész oltár alakú síemléke.
	καὶ τὸ ἐπ᾽ αὐτῇ βωμοειδὲς τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους.	Bizonyítékul a vígjátékíró Platón következő sorait idézi:
	οἴεται δὲ καὶ Πλάτωνα τὸν κωμικὸν (fr. 183 CAF I `651) αὐτῷ	
	μαρτυρεῖν ἐν τούτοις·	
	ὁ σὸς δὲ τύμβος ἐν καλῷ κεχωσμένος	Díszes helyen felékített sírdombodat
	τοῖς ἐμπόροις πρόσρησις ἔσται πανταχοῦ,	a tengerjárók üdvözlik mindenfelől;
	τούς τ᾽ ἐκπλέοντας εἰσπλέοντάς τ᾽ ὄψεται,	és az jövő-menő hajókon elmereng,
	χὠπόταν ἅμιλλ᾽ ἢ τῶν νεῶν θεάσεται.	s csatájukat szemléli majd a tengeren.
	7)	
	J.C. Hobhouse, *A Journey through Albania, and other Provinces of Turkey in*	
	Europa and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810 London	
	1813.	
	p. 363.	
	The site of the tomb of Themistocles is supposed somewhere in this	
	quarter, and the modern Athenian guides point it out to you, but it is	
	not very observable. It is a sepulchral excavation int the rock, without	
	any covering, at the point of a craggy tongue of land, on the right hand	
	as you sail into the Piraeus, probably the Cape Alcimus, whither the	
	bones of that great statesman and	
	p. 364.	
	general were conveyed from Asia. The tomb was formerly like an altar.	
	8)	
	F.R. Chateaubriand, *Itinéraire de Paris à Jérusalem*, Paris 1811, I	
	161-2.	
	L'île de Salamine n'a point conservé son nom, dit M. Fauvel,	Ez a hely volt tanúja a legnagyobb erőfeszítésnek, amit
	dans ses Mémoires; il est oublié avec celui de Thémistocle. Son	valaha is a szabadság ügyéért tettek az emberek! Salamis
	raconte qu'il logea à Salamine chez le papas Ioannis, homme,	szigete nem őrízte meg régi nevét, írja Fauvel
	ajoute-t-il, moins ignorant que tous ses paroissiens, puisqu'il	visszaemlékezéseiben; Themistoklés nevével együtt
	savait que l'île s'étoit autrefois nommée Salamine; et il nous dit	elfeledték. Mesélte, hogy Ioannis pópánál volt a szállása,
	qu'il avait su de son père. Cette indifférence des Grecs touchant	aki, mondta, nem volt olyan tudatlan, mint hívei,
	leur patrie, est aussi déplorable qu'elle est honteuse; non-	mert tudta, hogy a szigetet egykor Salamisnak hívták, s
	seulement ils ne savent pas leur histoire, mais ils ignorent	ezt apjától tanulta. Szomorú és szégyen, hogy a görögök
	presque tous. (...) je marchai quelque temps le long de la mer	ennyire közömbösek saját hazájuk iránt. De nemcsak
	qui baignoit le tombeau de Thémistocle: selon toutes les	hazájuk története nem érdekli őket, szinte semmi belőle.
	probabilités; j'étois dans ce moment le seul homme en Grèce,	Elmentem egy kis időre a parton oda, ahol a tenger
	qui se souvînt de ce grand homme.	Themistoklés sírját mossa, legalábbis minden
		valószínűség szerint. Én voltam akkor az egyetlen
		Görögországban, aki emlékezett erre a nagy
		emberre.
25.	Athéni nők és gyerekek szobrai a troizéni agorán	
	Testimonium	
	Pausanias, *Periegesis* II 31,7.	
	κεῖνται δὲ ἐν στοᾷ τῆς ἀγορᾶς γυναῖκες λίθου καὶ αὐταὶ καὶ	A piactéren látható csarnokban asszonyokat és gyermekeket
	οἱ παῖδες. εἰσὶ δὲ ἃς Ἀθηναῖοι Τροιζηνίοις γυναῖκας καὶ	ábrázoló márványszobrok állnak. Ezek azok az asszonyok és
	τέκνα ἔδωκαν σώζειν, ἐκλιπεῖν σφισιν ἀρέσαν τὴν πόλιν μηδὲ	azok a gyermekek, akiket az athéniak a troizéniakra bíztak,
	στρατῷ πεζῷ τὸν Μῆδον ἐπιόντα ὑπομεῖναι. λέγονται δὲ οὐ	hogy védjék meg őket, amikor úgy döntöttek, hogy kiürítik a
	πασῶν τῶν γυναικῶν, οὐ γὰρ δὴ πολλαί τινες ἐκεῖναι, ὁπόσαι	várost, és szárazföldi seregük nem száll szembe a közeledő
	δὲ ἀξιώματι προεῖχον, τούτων εἰκόνας ἀναθεῖναι μόνων.	perzsákkal. A hagyomány szerint azonban nem áll itt minden
		asszony képmása, hiszen akkor nagyon sokan lennének, így
		csak a legelőkelőbbek kaptak szobrot.

		26.
26.	A salamisi tropaion forrásai	
	Testimonia	
	1) Képek a salamisi tengeri csata tropaionjával	
	2) Feliratok	
	3) 18-19. sz.-i európai utazók leírásai	
	4) Az emlékmű alapzatának maradványai Kynosourán és Psyttaleián	
	5) Tropaion helynév Salamison ld.	
	6) Zeus Tropaios kultusza Salamison ld. 29.	
	7) Irodalmi források	
	1)	
	Képek a salamisi tengeri csata tropaionjával	
	1. A Niké-templom mellvédjének szobordíszei ld. 53.	
	2. Athéni érmek ld. 54. - 55.	
	3. Victoria-tropaion domborművek ld. 56. - 68.	
	2)	
	Feliratok	
	1. Ephébos-feliratok ld. 32.	
	2. Augustus-kori senatusi határozatot tartalmazó- feliratos kő ld. 33.	
	3)	
	18-19.sz-i európai utazók leírásai	
	1. J. Stuart - N. Revett, *The Antiquities of Athens* I, London 1762. ix,	
	para L,4.	
	Some Fragments of an ancient Column of white Marble, which are yet	Egy antik fehér márvány oszlop töredékei, amelyek
	remaining on Punto Barbaro, a Promontory of Salamis, at the entrance	Salamis egyik hegyfokán (Punto Barbaro) máig
	of the streights which separate that Island from the continent of	megmaradtak a szoros bejáratánál, ami elválasztja a
	Attica. They are probably the Remains of a Trophy erected for the	szigetet Attika partjaitól – ezek valószínűleg annak a
	Victory of Salamis. These Fragments are yet very discernible from	győzelmi emlékműnek a maradványai, amelyet a salamisi
	Athens, and must have been much more so when the Column was	győzelemért állítottak. Ezek a töredékek még ma is jól
	entire. The Monument of a Victory, which had established the	észrevehetők Athénból, és sokkal inkább annak kellett
	Liberties of Greece, and in which the Athenians had acquired the	lenniük, amíg még állt az oszlop. Annak a győzelemnek
	greatest glory, must have been to them a most pleasing and a most	az emlékműve ez, ami megalapozta Görögország
	interesting object; and we may for that reason conclude, that they	szabadságát, s amelyben az athéniak szerezték a
	placed it on a part of the Island, where those who viewed it from	legnagyobb dicsőséget; szükségképpen számukra lett a
	Athens, might see it to the greatest advantage; which intention, this	legfontosabb. Levonható az a következtetés, hogy azért
	situation perfectly answers.	erre a részére helyezték a szigetnek, ahol Athénból jól rá
		lehetett látni, hogy azt (mindig) láthassák legnagyobb
		megelégedésükre. Ez a feltétlezett szándék teljesen
		megfelel a helyzetnek, amit láttunk.
	2. Reisen in Griechenland unternommen aus Kosten der Gesellschaft	
	der Dilettanti und beschreiben von Richard Chandler, Leipzig 1777.	
	46. Kapitel	
	p. 286.	
	Des Morgens fuhren wir längs der Küste hin, vor einer Kirche an dem	Reggel a part mentén hajóztunk, elhaladtunk Szent
	Ufer von Salamis vorüber, die dem heiligen Nikolaus, dem	Miklós, a halászok védőszentjének temploma
	Schutzpatrone der Fishcer, geweiht war, und kamen nach Kynosura.	előtt, és Kynosurára értünk. Érintettük Lipsokutalit, egy
	Wir berührten Lipsokatalia, eine kleine wueßte Felsinsel, die voralters	kis kopár szigetet, amit régen Psyttaleiának hívtak. Az a
	Psyttalia hieß. Man glaubte, der Gott Pan kaeme oft hierher. Es war	hit élt, hogy Pán jár ide. Pánnak nem voltak itt művész-
	keine mit Kunst gearbeitate Bildsaeule von ihm da, sondern bloß	alkotta szobrai, csak megmunkálatlan képmásai.
	grobe Abbildungen. Nahe bei Psyttalia war eine kleine Insel, Namens	Psyttaleiához közel van egy kis sziget, amit Atalanténak
	Atalante; und nach dem Piraeus zu eine andere, ebenfals felsig und	hívnak, és Pireus után egy másik, éppolyan sziklás és
	wueßt.	kopár.
	p. 287.	
	Ich landete auf Kynosoura, und untersuchte einige Trümmer, die aus	Kynosurán szálltam partra, és megvizsgáltam
	wenigen Steinen und etlichen weißen Marmorfragmenten befanden,	néhány romot, amelyek kövekből és igazi fehér

während daß die Boete das Vorgebirg umfuhren. Dann stachen wir

über die andere Seite der Bucht, wo Spuren von der Stadt find. In Salamis, sagt Pausanias, steht auf dieser Seite ein Tempel der Diana, und auf jener stand ein Denkmal wegen Sieges, den Themistokles erfocht, und dort steht auch der Tempel des Cychreus. Das Tropaeum war vermutlich eine Säule mit Waffen geschmückt, die vor seiner Zeit niedergeworfen worden. Die Ueberbleibsel auf Cynosoura gehoerten, wie man gemutmaßt hat, zu diesem Denkmaale; und die Niederlage der Barbaren, wie man diese Feinde Griechenlandes benante, gab wahrscheinlich Anlaß zu dem Namen Punto Barbaro, den dieses Vorgebirge heutiges Tages fuehrt. Die Kirche des heiligen Nikolaus steht vielleicht auf der Stelle, wo ehmals der Tempel des Cychreus stand. Die Schlange, die sich während der Schlacht mit den Medern auf den Athenischen Schiffen zeigte, soll, nach dem Ausspruche des Apollo, dieser Heros gewesen sein.

márványtöredékekből álltak, miközben a csónakok

megkerülték a hegyfokot. Aztán az öböl másik partjára mentünk, ahol a város romjai vannak. Salamison, írja Pausanias, van egy Diana-templom, és itt áll annak a győzelemnek az emlékműve, amit Themistoklés szerzett, és itt áll Kychreus szentélye. A tropaion valószínűleg egy oszlop volt, fegyverekkel díszítve. A Kynosurán látott maradványok, feltételezhettük, ehhez az emlékműhöz tartoztak, és valószínűleg a barbárok (ahogy Görögország ellenségeit nevezték) vereségéről kapta nevét a Punto Barbaro, ahogy ma ezt a hegyfokot hívják. Szent Miklós temploma talán azon a helyen áll ma, ahol hajdan Kychreus szentélye állt. A kígyó, ami a perzsákkal vívott csatában jelent meg az athéniak hajóján, Apollo jóslata szerint ez a hérós volt.

3. J.C. Hobhouse, *A Journey through Albania, and other Provinces of Turkey in Europa and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810*, London 1813.

p. 381.

(...) the long tongue of land projecting from the island to the north-east, and formerly called the Dog's Tail (Cynosoura), and by the Italians, Punto Barbaro, on which, at this day, are some stones, thought

p. 382.

to be part of the substructure of a trophy raised by the Greeks after the victory (...)

(...) a hosszú földnyelv, amely a szigettől észak-kelet felé nyúlik, s amelyet régebben Kynosurának (a kutya farkának) hívtak, olaszul pedig Punto Barbaronak – itt ma is vannak kövek, amelyek a tropaion alapzatához tartozhattak, amit a görögök győzelmük után emeltek. (...)

4. W. Gell, *The Itinerary of Greece*, London 1827, 303.

The island of Salamis, or at least the capital of it, is now called Colouri; perhaps the variety of gulphs and capes have occasioned the name, which signifies a snake. It resembles a trident in shape. The Cynosoure of the eastern point yet retains the mins of the trophy erected after the battle of Salamis. It was a column on a circular base. Many of the marbles are in the sea.

Salamis szigetét, legalábbis a fővárosát ma Kulurinak hívják. talán az öblök és hegyfokok érdekes alakja adta ezt a nevet, ami kígyót jelent. Egy háromágú szigonyra emlékeztet alakja. Kynosura, a keleti csücskén még őrzi a tropaion maradványait, amit a salamisi csata után emeltek: oszlop volt, kör alakú bázison. Sok márványdarab van a tengerben.

5. L. Ross, *Wanderungen in Griechenland* I, Halle 1851. 140.

Wir segelten dann um die äusserste schmale und niedrige Spitze des Langen Kaps, welches man für die Kynosoura hält und wo im Oktober 1835 mit Schaubert und Laurent einige Quadern fand, die von dem Tropaion oder dem kynos séma herrühren mögen.

A hegyfok külső, elvékonyodó és lapos csücske körül hajóztunk, amit Kynosurának tartanak és ahol 1835 októberében Schaubert és Laurent néhány kőtömböt talált, amelyek a tropaionhoz vagy a kynos sémához tartozhattak.

6. Ld. még L.S.Fauvel (47. Paris, Bibl. Nat. ms.fr. 22877, 1, f. 67v.

4)

Az emlékmű maradványai Salamison és Psyttaleián

Wallace 1969

L. Beschi, *RendMorAccLincei* (2002) 51-94.

5)

Tropaion mint helynév Salamison

1. Demetrius Triclinius scholionja, *Persae* 303.

2. Scholium Codicis M eredeti szövege

3. Hésychios, *s.v.* Siléniai.

1. Demetrius Triclinius scholionja, *Persae* 303.

Σιλήνια αἰγιαλός ἐστι Σαλαμῖνος οὕτω καλούμενος· λέγεται δὲ καὶ Τροπαία ἄκρα ὡς Φιλόξενος ἐν τῷ περὶ λιμένων ἱστορεῖ.

Silénia Salamis egy tengerparti sávjának neve. Hívják Tropaia-foknak is, ahogy Philoxenos 'Kikötőkről' c. művében írja.

	2. Scholium Codicis M eredeti szövege	
		26.
	Σιληνίαι αἰγιαλὸς Σαλαμῖνος τῆς λεγομένης Τροπαίου ἄκρας ὡς Τιμόξενος ἐν τῷ σ΄ περὶ λιμένων.	Silénia Salamis tengerparti sávjának neve, amit a Tropaion fokának is hívnak, ahogy Timoxenos a 'Kikötőkről' c. könyve.
	3. Hésychios, Siléniai.	
	Σιληνίαι· τῆς Σαλαμῖνος, πλησίον τοῦ λεγομένου Τροπαίου	Silénia: Salamison, közel az ún. Tropaionhoz
	4. Ephébos-feliratok ld. 32.	
	6)	
	Zeus Tropaios kultusza Salamison ld. 30.	
	7)	
	Irodalmi források	
	1. Xenophón, *Anabasis* III 2,13.	
	ἔπειτα ὅτε Ξέρξης ὕστερον ἀγείρας τὴν ἀναρίθμητον στρατιὰν ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς τούτων προγόνους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. ὧν ἔστι μὲν τεκμήρια ὁρᾶν τὰ τρόπαια, μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡ ἐλευθερία τῶν πόλεων ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε· οὐδένα γὰρ ἄνθρωπον δεσπότην ἀλλὰ τοὺς θεοὺς προσκυνεῖτε. τοιούτων μέν ἐστε προγόνων.	Később pedig, amikor Xerxész azt a megszámlálhatatlan sokaságú hadat összegyűjtötte, és Hellaszba jött, a mi őseink szárazon és vízen megverték a perzsák őseit. Ennek bizonyítékául láthatók diadalmi jelek, de a legnagyobb emlékeztető azoknak a városoknak a szabadsága, amelyekben ti születtetek és nevelkedtetek: ne feledjétek, hogy csak az isteneknek hódoljatok, a zsarnokoknak soha.
	2. Plutarchos, *Aristides* 9, 4.	*Máthé Elek fordítása*
	ὁ γὰρ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἔστηκεν ἐν τῇ Ψυτταλείᾳ.	Valószínűnek látszott ugyanis, hogy a tengeri ütközet ezen a helyen lesz a leghevesebb; a diadaljelet éppen ezért Pszüttaleián állították fel.* [helyesen: a tropaion is épp ezért áll Psyttaleián.]
	3. Pausanias, *Periegesis* I 36.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἐν Σαλαμῖνι δὲ ἔπανειμι γὰρ ἐς τὸν προκείμενον λόγον· τοῦτο μὲν Ἀρτέμιδός ἐστιν ἱερόν, τοῦτο δὲ τρόπαιον ἔστηκεν ἀπὸ τῆς νίκης ἣν Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους αἴτιος ἐγένετο γενέσθαι τοῖς Ἕλλησι·	Szalamiszon van egy Artemisz-szentély és egy győzelmi emlékmű (*sc. tropaion*) annak csatának az emlékére, amelyet Themistoklész, Neoklész fia nyert meg a görögök számára. Van itt szentélye Kükhreusnak is. A perzsák ellen vívott

		27. 28.
	FESTA	
27.	Artemis Munychia ünnepe	
	Testimonia	
	1) Az ún. ephébos-feliratok	
	2) Plutarchos, *De gloria Atheniensium* 349 F 4-5.	
	3) Suda I 1p. 373, *s.v.* anastatoi	
	4) Photius S. 105, 14. Reitz.	
	5) Philémon Frg. 67, *CAF* 2, 495.	
	1)	
	Ephébos-feliratok ld. 32.	
	1. *IG* II² 466, 20.	
	2. *IG* II² 467, 21.	
	3. *IG* II² 468, 13.	
	4. *IG* II² 470, 15.	
	5. *IG* II² 471, 29.	
	2)	
	Plutarchos, *De gloria Atheniensium* 349 F 4-5.	
	τὴν δ᾽ ἕκτην ἐπὶ δέκα τοῦ Μουνιχιῶνος ᾽Αρτέμιδι καθιέρωσαν,	Munychión hó 16. napját Artemisnek szentelték, azért,
	ἐν ᾗ τοῖς ῞Ελλησι περὶ Σαλαμῖνα νικῶσιν ἐπέλαμψεν ἡ θεὸς.	mert amikor a görögök győzelmet arattak Salamisnál, a
	πανσέληνος	telihold istennője világolt fölöttük.
	3)	
	Suda I 1p. 373 s.v. anastatoi	
	(...οἱ δὲ ἀμφιφῶντες γίνονται Μουνυχιῶνος μηνὸς ς᾽ ἐπὶ δέκα,	Az ‚Amphiphóntes' pedig annak (az áldozati kalácsnak)
	οἳ καὶ εἰς τὸ Μουνυχίας ἱερὸν τῆς ᾽Αρτέμιδος κομίζονται.	a neve, amit Munychión hó 16.-án Munychia istennő
	ὀνομάζονται δὲ ἀμφιφῶντες, ὡς μέν τινες ὅτι τότε γίγνονται,	szentélyébe visznek. Éspedig (…) azért hívják így, (…)
	ὅτε ἥλιός τε καὶ σελήνη πρωῒ ὑπὲρ γῆς φαίνονται· ὡς δὲ	Apollodóros szerint, mert gyertyákat tűznek bele.
	᾽Απολλόδωρος, ὅτι κομίζουσιν αὐτοὺς δᾳδία ἡμμένα	
	παραπηγνύντες ἐπ᾽ αὐτῶν.	
	4)	
	Photius S. 105, 14. Reitz., s.v. amphiphoón	
	᾽Αμφιφόων· πλακοῦς τις Ἑκάτῃ καὶ ᾽Αρτέμιδι φερόμενος δᾳδία	Amphiphoón: tortaféle, amit Hekaténak és Artemisnek
	ἐν κύκλῳ περικείμενα ἔχων. Φιλόχορος ἐν τῇ Περὶ ἡμερῶν	visznek körben gyertyákkal kirakva. Philochoros ‚A
	(FGrHist 328 F 86)· ἓξ ἐπὶ δέκα· καὶ τοὺς καλουμένους δὲ νῦν	Napokról' c. művében így ír: „A (hónap) 16. napja: a
	ἀμφιφῶντας ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πρῶτον ἐνόμισαν οἱ ἀρχαῖοι	kalácsot, amit ma ‚amphiphóntes'-nek neveznek, a régiek
	φέρειν εἰς τὰ ἱερὰ τῇ ᾽Αρτέμιδι καὶ ἐπὶ τὰς τριόδους· ταύτῃ	ezen a napon vitték először Artemis szentélyébe és a
	γὰρ συμβαίνει περικαταλαμβάνεσθαι τὴν σελήνην πρὸς ταῖς	hármasutakra."
	δυσμαῖς ὑπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου.	
	5)	
	Philémon Frg. 67-70, *CAF* 2, 495.	
	ΠΤΩΧΗ Η ΡΟΔΙΑ	
	῞Αρτεμι, φίλη δέσποινα, τοῦτόν σοι φέρω,	Artemis, kedves úrnőm, íme az ajándékom:
	ὦ πότνι᾽, ἀμφιφῶντα καὶ σπονδήσιμα.	Körben égő gyertyáktól világító áldozati kalács és italáldozat.
28.	Aianteia	
	Testimonia	
	1) Hésychios, p. 50, s.v. Aianteia	
	2) Scholia in Pindarum, *Nemea* 2.19.	
	3) Ephébos-feliratok	
	4) A salamisi kléruchosok dekrétuma	
	1)	
	Hésychios, p. 50, s.v. Aianteia	
	Αἰάντεια· ἑορτὴ ἐν Σαλαμῖνι.	Aianteia: salamisi ünnep
	2)	
	Scholia in Pindarum, Nemea 2.19.	
	διὰ τιμῆς ἦγον οἱ ᾽Αθηναῖοι τὸν Αἴαντα, ὡς μὴ μόνον φυλὴν	Aiast az athéniak mélyen tisztelik, ezért nemcsak hogy
	Αἰαντίδα ἀποδεῖξαι, ἀλλὰ καὶ κλίνην αὐτῷ μετὰ πανοπλίας	egy phylét is elneveztek róla, de egy klinére

		28. 29. 30.
	κοσμεῖν.	fektetve teljes fegyverzetbe öltöztetik.
	3)	
	Ephébos-feliratok, ld. 32.	
	IG II-III 1006, 30-31.	
	IG II-III 1008, 22-23.	
	IG II-III 1011, 17.	
	IG II-III 1028, 24-26.	
	IG II-III 1029, 14-15.	
	4)	
	A salamisi kléruchosok dekrétuma,	
	IG II² n. 594.	
	καὶ ἀνειπεῖν τὸν στέφανον τοῦτον - - καὶ Αἰαντείοις τῷ	
	γυμνικῷ ἀγῶνι.	
29.	Zeus Tropaios kultusza Salamison	
	Testimonia	
	Ephébos-feliratok, ld. 32.	
	1. *IG* II-III 1028, 28-29.	
	2. *IG* II-III, 1008, 17.	
	3. *IG* II-III, 1006, 28.	
30.	Az augustusi naumachia	
	Testimonia	
	1) Cassius Dio 55, 10.	
	2) R.g.d.A. 23; 21.	
	3) Ovidius, *Ars amatoria* I 171-176.	
	4) Suetonius, *Augustus* 43.	
	1)	
	Cassius Dio 55, 10.	
	ὡς ὁ τοῦ Ἄρεως ναὸς ὁ ἐν αὐτῇ (*sc. in foro Augusti*) ὢν	Arés temlomát ugyanitt (a forumon) így szentelték fel:
	καθιερώθη. (...)ὁπλομαχία τε ἐν τοῖς σέπτοις καὶ	A Saepta területén fegyveres versenyeket, azon a helyen
	ναυμαχία ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ καὶ νῦν ἔτι σημεῖά τινα	pedig, ahol még ma is láthatóak a nyomai egy 'athéni-perzsa'
	αὐτῆς δείκνυται Περσῶν καὶ Ἀθηναίων ἐποιήθη· ταῦτα γὰρ	tengeri ütközetet mutattak be - merthogy ezeket a neveket
	τὰ ὀνόματα τοῖς ναυμαχοῦσιν ἐτέθη, καὶ ἐνίκων καὶ τότε οἱ	adták a tengeri ütközetben harcoló csapatoknak, és persze
	Ἀθηναῖοι. (...)	az athéniak nyertek, ez alkalommal is.
	2)	
	R.g.d.A. 23. (P.A. Brunt – J.M. Moore (szerk.), *Res Gestae divi Augusti. The Achievements of the divine Augustus*, Oxford 1967.	
	Navalis proeli spectaculum populo dedi trans Tiberim, in quo loco	
	nunc nemus est Caesarum, cavato solo in longitudinem mille et	
	octingentos pedes, in latitudinem mille et ducenti, in quo triginta	
	rostratae naves triremes aut biremes, plures autem minores inter se	
	conflixerunt; quibus in classibus pugnaverunt praeter remiges millia	
	hominum tria circiter.	
	R.g.d.A. 21.	
	In privato solo Martis Ultoris templum forumque Augustum ex	
	manibiis feci.	
	3)	
	Ovidius, *Ars amatoria* I 171-175. (P. Brandt (szerk.), *P. Ovidi Nasonis. De arte amatoria libri tres. I: Text und Kommentar*, Hildesheim 1963.)	
	Quid, modo cum belli navalis imagine Caesar	És az milyen volt, amikor Caesar perzsa és athéni hajókat
	Persidas induxit Cecropiasque rates?	vonultatott fel (a cirkuszban), akik eljátszották a tengeri
		csatát?!
	Nempe ab utroque mari iuvenes, ab utroque puellae	Mindkét tengerről jöttek ám a fiúk és jöttek a lányok,
	Venere, atque ingens orbis in Urbe fuit.	és a Városban volt széles e világ.

		30.
	4)	
	Suetonius, *Augustus* 43.	
	Spectaculorum et assiduitate et varietate et magnificentia omnes	Az általa rendezett látványosságok számban, változatosságban,
	antecessit. (...) item navale proelium (sc. fecit) circa Tiberim	nagyszerűségben mindenki másét felülmúlták.(...) tengeri
	cavato solo, in quo nunc nemus Caesarum est.	csatát is rendezett a Tiberis mentén kiásott térségen, ahol most
		a Caesarok ligete van.

INSCRIPTONES

IG I² 927 (vö. *Page* XI, *Boegehold* 183.) -l. 1.
IG VII 53. –l. 4.
SGDI III 2. 5305, *Jeffery* 87, 19, 6.t.-l. 11.
Raubitschek 1949, 172. -l. 14.
IG I Suppl. 373, p. 203; vö. *Raubitschek 1949*, 76. 80-82. -l. 16.
SEG XXII 116.-l. 17.
ML 27 -l. 18.

31. Themistoklés határozatát tartalmazó feliratos kő Troizénból — *Németh György fordítása*

[θεοί.]	Istenek!
ἔδοξ[εν] τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι·	Így határozott a tanács és népgyűlés.
Θεμισ[τοκλ]ῆς Νεοκλέους Φρεάρριος εἶπεν·	Themistoklés, Neoklés fia a Phrearroi démosból terjesztette be
τὴ[μ] μὲν πό[λιν παρ]ακατ[αθέ]σθαι τῆι Ἀθηνᾶι τῆι Ἀθηνῶ-	(a javaslatot). A várost rá kell bízni Athénára, Athén | 5.
μ [μεδεο]ύσηι κ[αὶ τοῖς ἄλλ]οις θεοῖς ἅπασιν φυλάττει-	védelmezőjére, és az összes többi istenre, hogy
ν κα[ὶ] ἀμ[ύνειν τὸμ βά]ρβαρ[ο]ν ὑπὲρ τῆς χώρας· Ἀθήναίου-	védjék meg és tartsák távol földjétől a barbárokat. Valamennyi
[ς δ᾽ ἅπ]α[ντας καὶ τοὺς ξένο]υς τοὺς οἰκοῦντας Ἀθήνησι	athénit és az Athénban lakó idegeneket gyermekeikkel és
[τὰ τέκ]ν[α καὶ τὰς γυναῖκ]ας ε[ἰς] Τροιζῆνα καταθέσθαι	feleségükkel együtt telepítsék át Troizénba.
τ[. . . . . .20 . . . . . .] τοῦ ἀρχηγέτου τῆς χώρας· τ-	[.....] e vidék alapítójának (védelmébe). | 10.
[οὺς δὲ πρεσβύτας καὶ τὰ] κτήματα εἰς Σαλαμῖνα καταθ-	Az öregeket és a kincseket Salamisra kell áttelepíteni. A
έ[σ]θ[αι· τοὺς δὲ ταμίας καὶ τ]ὰς ἱερέας ἐν τῆ ἀκροπόλε-	kincstárnokok (*tamiasok*) és a papnők maradjanak az
[ι μένειν φυλάττοντας τὰ τῶ]ν θεῶν· τοὺς δὲ ἄλλους Ἀθη-	Akropolison, hogy megvédjék mindazt, ami az isteneké. A
[ναίους ἅπαντας καὶ τοὺς ξέ]νους τοὺς ἡβῶντας εἰσβαί-	többi nagykorú athéni és idegen mind szálljon föl az
νειν ε[ἰς τὰς ἑτοιμασθ]ε[ί]σ[α]ς διακοσίας ναῦς καὶ ἀμύ-	előkészített kétszáz hajóra, és | 15. védelmezze meg a
νεσ[θαι] τ[ὸμ βάρβαρον ὑπὲρ τῆ]ς ἐλευθερίας τῆς τε ἑαυ-	barbártól saját és a többi hellén szabadságát, a
τῶν [καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων] μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ Κο-	lakedaimóniakkal, a korinthosiakkal, az aiginaiakkal, és
ριν[θίων καὶ Αἰγινητῶν] καὶ τῶν ἄλλων τῶμ βουλομένω-	mindazokkal, akik készek osztozni a veszélyben. A stratégosok
[ν] κοινω[νήσειν τοῦ κινδύνο]υ· καταστῆσαι δὲ καὶ τριη-	| 20. a holnapi naptól kezdve állítsanak kétszáz triérarchost,
[ρ]ά[ρχους διακοσίους ἕνα ἐπὶ] τὴν ναῦν ἑκάστην τοὺς [σ]-	hajónként egyet, azok közül, akiknek földjük és házuk van
τρατη[γ]οὺ[ς ἀρχομένους τ]ῆι α[ὔριον ἡμέραι ἐκ τῶν κ[εκ]-	Athénben, valamint törvényes gyermekeik vannak, de nem
τημέν[ω]ν γ[ῆν] τ[ε κ]αὶ Ἀθ[ή]νησι καὶ οἷς ἄμ παῖδ[ες]	idősebbek ötvenévesnél, és sorsolással osszák el őket az egyes
ὧσι γνή[σιοι μὴ πρεσβυτέρο]υς πεατήκοντα ἐτῶν κα[ὶ ἐ]-	hajókra. *v v* Válasszanak ki tíz tengerészgyalogost
πικλ[ηρῶσαι αὐτ]οῖς [τ]ὰς ναῦς· v v καταλέξαι δὲ καὶ ἐπ[ι]-	(*epibatés*) mindegyik hajóra azok közül, akik idősebbek húsz, |
βάτας [δ]έκα [ἐφ᾽ ἑκάστη]ν ναῦν ἐκ τῶν ὑπὲρ εἴκοσιν ἔτη [γ]-	de fiatalabbak harmincévesnél, és (ti. hajónként) négy íjászt.
εγονότω[ν μέχρι τριά[κοντα ἐτῶν καὶ τοξότας τέτταρ-	Sorsolják ki az (egyes) hajók legénységét is,
ας· δια[κληρῶσαι δὲ κ]αὶ τὰς ὑπηρεσίας ἐπὶ τὰς ναῦς ὅτ-	amikor a triérarchosokat hozzásorsolták (a hajókhoz). A
αμπερ κ[αὶ τοὺς τριηρά]ρχους ἐπικληρῶσιν· ἀναγράψα-	stratégosok jegyezzék fel hajónként fehér hirdető- (*leukóma*)
ι δὲ κα[ὶ τοὺς ἄλλους κατὰ] ναῦν τοὺς στρατηγοὺς εἰς λ-	táblákra a többiek nevét, az athénieket a polgárok | 30.
ευκώ[ματα, τοὺς μὲν Ἀ]θηναίους ἐκ τῶν ληξιαρχικῶν γρ-	névjegyzékéből (*léxiarchikon grammateion*), az idegenekét pedig a
αμματεί[ων, τοὺς δὲ ξ[έν]ους ἐκ τῶν ἀπογεγραμμένων πα-	polemarchos névjegyzékéből. Jegyezzék fel azokat, akiket
[ρ]ὰ τῶι [πολε]μ[άρχ]ω[ι]· ἀναγράφειν δὲ νέμοντας κατὰ τάξ-	beosztottak a kétszáz, egyenként száz főből álló
εις [ε]ἰς διακοσίας ἀ[ν]ὰ ἑκατὸν ἀριθμὸν καὶ ἐπιγράψα-	szakaszba, és minden szakasz (*taxis*) fölé jegyezzék föl a hajók
ι τῆι [τάξ]ει ἑκάστηι τῆς τριήρους τοὔνομα καὶ τοῦ τρι-	nevét, a triérarchosét, és a legénységét, hogy tudják, | 35.
ηράρχου καὶ τῆς ὑπηρε[σί]ας ὅπως ἂν εἰδῶσιν εἰς ὁποί-	melyik szakasznak melyik triérésre kell szállnia. Miután az
αν τριήρη ἐ[μ]βήσεται ἡ [τ]άξις ἑκάστη· ἐπειδὰν δὲ νεμη-	összes szakaszt beosztották, és kisorsolták a hajókat, a tanács
θῶσιν ἅπα[σ]αι αἱ τάξεις καὶ ἐπικληρωθῶσι ταῖς τριή-	és a stratégosok szállítsák föl a mind a kétszáz hajóra (őket),
ρεσι, πληροῦν ἁ[π]άσας τὰς διακοσίας ναῦς τὴμ βουλὴν	miután engesztelő áldozatot mutattak be a Mindenható
καὶ τ[ο]ὺστρατηγοὺ[ς θύ]σαντας ἀρεστήριον τῶι Διὶ τῶι	Zeusnak, és Athénának, és Nikének, és a | 40. biztonságot adó
Παγκρατεῖ καὶ τῆ Ἀθηνᾶι καὶ τῆι Νικῆι καὶ τῶι Ποσει-	Poseidónnak. *v v* Miután a (legénység) a hajókra szállt, közülük
δῶνι τῶι Ἀσφα[λ]είωι· v v ἐπειδὰν δὲ πεπληρωμέναι ὦσιν	száz vonuljon az euboiai Artemisionhoz, a további száz pedig
αἱ νῆες, τα[ῖ]ς μὲν ἑκατὸν αὐτῶν βοηθεῖν ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσ-	Salamisnál és Attika más részeinél állomászzék, és
[ι]ον τὸ Εὐβοικόν, ταῖς δὲ ἑκατὸν αὐτῶν περὶ τὴν Σαλαμ-	védelmezze a vidéket. Azért pedig, hogy valamennyi athéni
ῖνα καὶ τὴν ἄλλην Ἀττικὴν ναυλοχεῖν καὶ φυλάττειν	egyetértésben | 45. harcoljon a barbár ellen, a tízesztendős
τὴν χώραν· ὅπως δ᾽ ἂν καὶ ὁμονοοῦντες ἅπαντες Ἀθηναῖοι	(száműzetére) ítéltek jöjjenek Salamisra,és maradjanak ott
ἀμύνωνται τὸμ βάρβαρον, τοὺς μὲν μεθεστηκότας τὰ [δ]-	addig, amíg a népgyűlés nem határoz róluk. A
[έκα] ἔτη ἀπιέναι εἰς Σαλαμῖνα καὶ μένειν αὐτοὺς ἐ[κε]-	[polgárjoguktól megfosztottak] pedig [.....]
[ῖ ἕως ἄν τι τῶι δήμ]ωι δόξηι περὶ αὐτῶν· τοὺς δὲ [ἀτίμου]-	
[ς - - - - - -] *traces* [- - - - - - - - -]	

		32.
32.	‚Ephébosok-feliratok'	
	Testimonia	
	IG II-III, 1/2.	
	Ephébos-feliratok	
	IG II-III 1006.	
	IG II-III 1008.	
	IG II-III 1011.	
	IG II-III 1028.	
	IG II-III 1029.	
	IG II-III 1030.	
	1006. (471.) 28-32.	
	(...) ἀνέπλευσαν δ[ὲ καὶ] ἐπὶ τρόπαιον καὶ ἔθυσαν τῷ Διὶ τῷ	Elhajóztak a tropaionhoz és áldozatot mutattak be Zeus
	Τρο- | [παῖῳ κα[ὶ] τῇ πομπῇ τῶν μεγά(λ)ων θεῶν ἐποιήσαντο τ[.	Tropaiosnak és ünnepi felvonulást rendeztek a nagy
	. . . . . · π]εριέπλευσαν δ]ὲ καὶ τοῖς Μου]νιχίοις εἰς	istennőknek és behajóztak Munychiában a kikötőbe,
	τὸν λιμένα τὸν ἐμΜου- | [νιχίᾳ ἅμ]ιλλώ[μεν]οι, ὁμ[ο]ίως δὲ καὶ	és Munychiában regattát rendeztek, és hasonlóképpen a
	τοῖς Διισωτηρίοι[ς]· ἀπ[έπλευσαν δὲ καὶ ἐπὶ τὰ Αἰ[άντεια	Diisótériosoknak is. Elhajóztak az Aianteiára és ott
	κἀκεῖ [π]οιησάμ[ενοι ἅμ]ιλλαν τῶν πλοίων καὶ πομπεύ- |	regattát rendeztek a hajókkal és ünnepi felvonulást tartottak,
	[σαντε]ς καὶ θύσαν[τες τ]ῷ Αἴαντι ἐπηνέθησαν ὑπ[ὸ τοῦ δήμου	és áldozatot mutattak be Aiasnak, és megjutalmazták őket
	τοῦ Σαλαμινίω]ν καὶ ἐστεαφ[αν]ώθησ[αν] χ[ρ]υσῷ σ[τεφά]νῳ	a salamisiak és megkoszorúzták őket arany koszorúval.
	ἐπὶ τῷ εὐτάκτως καὶ [εὐσ]χημόνως πεποιῆσθ[αι] τὴν	Ezután szép rendben végeztlék el a díszszemlét.
	ἐπιδ[η]μίαν· (...)	
	1008. (469.) 17-29. (p. 258.)	
	(...) ἀνέπλευσαν δὲ καὶ ἐπὶ τρο]παῖο[ν δυσὶ πλοίοις καὶ	Elhajóztak a tropaionhoz két hajóval és áldozatot mutattak be
	(...)	(...)
	(...) ἔπλευσαν δὲ καὶ εἰς Σαλα]μῖνα τ[οῖς	Elhajóztak Salamisra is, és az Aianteia ünnepén regattát
	Αἰαντείοις κἀκεῖ ποι[ησάμενοι τ[ὴν ἅμιλλαν] | [τ]ῶν π[λ]οίων	rendeztek és ünnepi felvonulást tartottak és áldozatot mutattak
	καὶ πομπεύσαντες καὶ θύσαντες τῷ Αἴαντι ἐπηνέθησαν ὑπὸ	be Aiasnak és a szigetlakók megkoszorúzták őket arany
	τῶν τὴ]ν νῆσον κατοικούντω[ν] | [κ]αὶ ἐσ[τεφανώθησαν χρυσῷ	koszorúval.
	στεφάνῳ (...)	
	1011. (470.) 13-18.	
	περιέπλευσα[ν δ]ὲ καὶ εἰς Μουνιχίαν ἐν ταῖς ἱεραῖς	Elhajóztak Munychiába szent hajókkal, és ugyanígy elhajóztak
	ναυσίν, ὁμοίως δὲ ἔπλευσαν καὶ εἰς Σα[λαμῖν]α καὶ	Salamisra, és hajós-regattát rendeztek, és hosszútávfutásban
	ἐποιήσαντο ἅμιλλαν τῶν πλοίων, ἕδρα- | μον δὲ καὶ μακρὸν	versenyeztek a salamisiakkal, és győztek és miután áldozatot
	δ[ρ]όμον ἐξ ἑαυτῶν πρὸς τοὺς ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐνίκησαν,	mutattak be Aiasnak és Asklépiosnak, megkoszorúzták őket
	[καὶ θ]ύσαν[τες] τῷ τε [Αἴαντ]ι καὶ τῷ Ἀσκληπιῷ	mindezekért a salamisiak arany koszorúval.
	ἐστεφανώθησαν ἐπὶ τού- | [τ]οις πᾶσιν ὑπὸ τοῦ Σαλαμινίων	
	χρυσῷ στεφάνῳ· (...)	
	1028. (467.) 20-29.	
	(...) ἐποιήσαντο δὲ καὶ τῇ πομπῇ ἅμιλ- | λαν ἐν τῷ λιμένι·	Az ünnepi felvonulás (*pompê*) mellett regattát (*hamilla*) is
	περιέπλεύσαντες δὲ καὶ εἰς Μουνιχίαν καὶ ἔθυσαν τῇ θε[ᾷ]· |	rendeztek a kikötőben. Miután pedig a part mentén
	(...)ἔθυ- | σαν δὲ καὶ τοῖς Διογενείοις ταύρους δύο·	behajóztak Munichiába, áldozatot mutatnak be az
	ἔπλευσαν δὲ καὶ εἰς Σαλαμῖνα τοῖς [Αἰ]- | αντείοις καὶ ἔθυσαν	istennőnek. (...)
	τῷ Αἴαντι καὶ τἆλλα καθήκοντα ποιήσαντες ἀνεσ- | τράφησαν	Aztán Salamisra hajóztak, az Aianteia ünnepére és áldozatot
	εὐτάκτως, ἐφ᾽ οἷς καὶ ἐτιμήθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ	mutattak be Aiasnak és a szokásos teendők elvégzése után
	Σαλαμινίων· | προαναπλεύσαντες δὲ καὶ ἐπὶ τρόπαιον	díszszemlébe álltak szép rendben, és megajándékozták őket
	δυσὶ πλοίοις ἔθυσαν τῷ Διὶ τῷ Τρο- | παίῳ,	a salamisiak. És elhajózva a tropaionhoz két hajóval,
		áldozatot mutattak be Zeus Tropaiosnak.
	1029. (468.) 13-17.	
	(...)ἐπόμπευσαν δὲ καὶ τῇ Ἀρτέμιδι [ἐ]ν Μ[ο]υνιχίᾳ· (...)|	Ünnepi felvonulást rendeztek Artemis Munychiának.
	ἔθυσαν δὲ καὶ τοῖ]ς Διογενείοις· ἔπλευσαν δὲ καὶ εἰς	Áldozatot mutattak be a Diogeneiosoknak. És
	Σαλαμῖνα τοῖς Αἰαντε[ί]οις καὶ ἔθυσα[ν] | [τῷ Αἴαντι καὶ	elhajóztak az Aianteiára és áldozatot mutattak be Aiasnak és
	τἆλλα καθήκοντα ποιήσαντε]ς ἀνεστράφησαν	a többi szokásos teendőt is elvégezve díszszemlét tartottak
	εὐτάκτως, ἐφ᾽ οἷς καὶ ἐτιμήθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ [Σα]- |	szép rendben, amiért megjutalmazta őket a salamisiak démosa.
	[λαμινίων· - - - - - - - - - - -]	

		32. 33. 34.
	1030. (466.) 19-26.	
	[ἀνέπλευσαν δὲ καὶ - - - - - - - - - - ἐποιήσαντο - ἅμιλ]- |	Elhajóztak és regattát rendeztek a kikötőben.
	λαν ἐν τῷ λιμένι· περι[πλεύσαντες δὲ καὶ εἰς Μουνιχίαν- - -	Munychiában a kikötőbe hajóztak. (...)
	(...)	
	- - - -] | [τα]ῦρον τῷ Διι τῷ Σ[ωτῆρι - - - - - - - - - - - - - -	bikát Zeus Sótérnak. (...)
	(...)	
	κατὰ [- -· ἔπλευσαν δὲ	Salamisra hajóztak, és áldozattal ...
	καὶ] | 25 εἰς Σαλαμῖνα -	
	- - - - - - - - - - - - - - - - - - - | [ους] τῇ	
	τε θ[υσίᾳ -	
	- - - - -]·	
33.	Augustus-kori senatusi határozatot tartalmazó- feliratos kő	
	IG II-III 1035, 32-34.	
	„*De templis, praediis sacris, aedificiis, monumentis restituendis.*"A kőnek	
	három ismert fragmentuma van.	
	A = EM 13280. Publikálta Chr. D. Tsuntas, *AEphem* 1884, 165-	
	171. A Propylaia mögött találták, nem messze a Niké-	
	szentélytől, az Akropolis déli falának sarkánál 1884-ben. A kő	
	egy törökkori falba lett beépítve. (uo. 165.). B = EM 8134 A.	
	Wilhelm azonosította 1902-ben. Lelőhelye ismeretlen.	
	C = EM 8135 A. Wilhelm azonosította 1902-ben. Lelőhelye	
	ismeretlen.	
	A megmaradt töredékek az eredeti feliratnak kb. a felét	
	tartalmazzák.	
	32 [Κυχρέως? - - - - - - ὅπου κεῖτα]ι ἡ ἀρχαία πόλις [ἡ	Kychreus ... , ahol a régi város van, amelyet Kychreiának
	προ]σον[ομ]ασθεῖσ[α] Κυ[χρεία, τέμεν]ος Αἴαντος ὃ καθιέρωσε	neveznek, Aias szent körzete, amelyet megszenteltek...(?)
	| 33 [- - - - - - - - - - ἀκρωτήριο]ν ἐφ' οὗ κεῖται τὸ	a hegyfok, amin Themistoklés tropaionja van a perzsák
	[Θεμισ]τ[οκ]λέους τ[ρόπαιον κατὰ Πε[ρ]σῶν καὶ πολυάνδρειον	feletti győzelemért, és a polyandreion, a csatában elesetteké...
	τῶν | 34 [ἐν τῇ μάχῃ τελευτησάντων - - - - -]ένοις ... ·	
	vö. 3.	
34.	‚Iulius Nikanór'-feliratok	
	1) *IG* III 1.1. (1878) G. Dittengerber 642.	
	2) *IG* III 1.1. (1878) G. Dittengerber 643.	
	3) *IG* III 1.1. (1878) G. Dittengerber 644.	
	4) *IG* II² 1723 = SEG 26, 166. 28, 192. 31, 108.cf.. M. Mitsos, Eph.	
	1972, 55-57, t. 13. 14-17:	
	5) *IG* II² 1069. IG II² 1119. (másolata: IG II² 1086.)	
	vö. Dio Chrysosthomos, *Orationes* 31, 116.	
	λέγειν δὲ εἰώθασιν οἱ διασύροντες τὴν πόλιν καὶ τὸ	S akik a városon szeretnek gúnyolódni, idézni szokták
	ἐπίγραμμα τὸ ἐπὶ τῆς Νικάνορος εἰκόνος, ὃς αὐτοῖς	a Nikanór szobrára írt epigrammát is. Ő volt az, aki
	καὶ τὴν Σαλαμῖνα ἐωνήσατο.	visszavásárolta nekik Salamist.

	1)	
	IG III 1.1. (1878) G. Dittengerber 642.	
	In basi marmoris Hymettii inventa in arce septentrionem versus a	
	Parthenone. Ed. Pittakis Eph. 333, et iterum aliquanto plenius et	
	accuratius 3599. Denuo descripsit Koehler. Post NOPA et quae in	
	eodem versu scriptum erant, et totus versus qui sequebatur erasus est.	
	Post eum nihil amplius scriptum erat.	
	ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου [β]ου-	Az Areiospagos tanácsa és a hatszázak tanácsa és az athéni
	λὴ καὶ ἡ βουλὴ τῶν ἑξα-	nép Julius Nikanórt, az új Homérost és új Themistoklést
	κοσίων καὶ ὁ δῆμ[ος ὁ]	
	Ἀθηναίων [Ἰο]ύλιον Νικά]-	
	νορα [νέον Ὅμηρον καὶ]	
	[νέον Θεμιστοκλέα].	

		34. 35.
	Cf. adnotationem ad n.1., ubi exposui aut ad Augusti aut, id quod minus verisimile est, ad Claudii aetatem hunc Nicanora referendum esse. Ceterum enim Athenis praetura functum esse apparet ex catalogo magistratuum, quem edam part. IX class. 1.	
	2)	
	IG III 1.1. (1878) G. Dittengerber 643.	
	In ascensu ad arcem, in marmore candido. Ed. Clark. Itin. P II S II p. 474 (Boeckh CIG 417. Pittakis l'ancienne Athènes p. 228.)	
	Ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βου[λὴ καὶ ἡ βου]- λὴ τῶν ἑξακοσίων καὶ [ὁ δῆμος] Ἰούλιον Νικάνορα ...	Az Areiospagos tanácsa és a hatszázak tanácsa és a nép Julius Nikanórt...
	Cf. adn. ad n. 642.	
	3)	
	IG III 1.1. (1878) G. Dittengerber 644.	
	Basis lapidis Pentelici, a. 0,15, l. 0,50, cr.0, 30. Inventa in meridionali parte Piraei „εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Κομμίδου, ἐν τῇ Ὑδραικῇ συνοικίᾳ". Ed Pittakis Eph. 3454.	
	Ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ καὶ ἡ βουλὴ τ[ῶν X] | καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων Ἰούλιον Νικά[νορα] νέον Ὅμηρον καὶ νέον Θεμιστοκλ[έα].	Az Areiospagos tanácsa és a hatszázak tanácsa és az athéni nép Julius Ninanórt, az új Homérost és új Themistoklést...
	Cf. adn. ad n. 642.	
	Vö. még *IG* II-III, 2, 2, 1723. és *IG* II-III 1069.	
35.	Xerxés daiva-felirata.	
	Harmatta J. (szerk.), *Ókori keleti történeti chrestomathia*, Budapest 2003², 337-8.	
	Töttösy Csaba fordítása	
	1. §. Nagy isten Auramzdā, aki ezt a földet teremtette, aki azt az eget teremtette, aki az embert teremtette, aki a boldogságot teremtette az embernek, aki Xšayāršāt (Xerxést) királlyá tette, egyet a sokak királyává, [5] egyet a sokak urává.	
	2. §. Én (vagyok) Xšayāršā, a nagy király, a királyok királya, a sokféle embert magában foglaló (*paruvzanānām*) tartományok királya, király ezen a földön széltében- hosszában, [10] Dārayavauš király fia, Haxāmanišiya, perzsa, perzsa fia, ārya (*ariya*), ārya származású.	
	3. §. Kinyilvánítja Xšayāršā király: ezek (azok) a tartományok, amelyeknek én Auramazdā akaratából kiráya voltam, [15] Perzsián kívül felettük uralkodtam, adót (*bājim*)hoztak nekem, amit parancsoltam nekik, azt megtették, az én törvényem erősen tartotta őket: Māda (Média), Ūja (Elám, Susiana), Harauvatiš (Arachósia), Armina (Arménia), Zraka (Drangiané), Parqana (Parthia), [20] Haraiva (Aria), Bāxtriš (Baktria), Sugda (Sogdiané), Uvārazmiš (Chorasmié), Bābiruš (Babylonia), Aqurā (Assyria), Qataguš (Sattagydia), Spardā (Sardis), Mudrāya (Egyiptom), a yaunák (az iónok), akik a tengeren laknak és akik a tengeren túl (*paradraya*) laknak, a makák, Arabāya (Arábia), Gadāra (Gandhāra), Hinduš (Sind), [25] Katpatuka (Kappadokia), a dahák, a haumaivó (hauma- vargā) sakák, a csúcsos süveget viselő (*tigraxauda*) sakák, Skudra, az Ākaufaka (Kohistan)-beliek, a putāyák (líbyaiak), a karkák (a kārok), a Kūša-beliek (ethiópiaiak).	

		35.
	4a.§. Kinyilvánítja Xšayāršā király: amikor király lettem, volt (*astiy* =	
	van) ezek közt a tartományok között [30] amelyek fentebb fel vannak	
	írva (nipištā), (amelyben) zavargás volt. Aztán Auramazdā nekem	
	segítséget hozott. Auramzdā akaratából legyőztem azt a tartományt,	
	és helyére tettem.	
	4b.§. S ezek között a tartományok között volt, ahol [35] azelőtt hamis	
	isteneket (*daiva*) imádtak. Aztán Auramzdā akaratából leromboltam	
	ama démonszentélyt (*daivadānam*), és kihirdettem (*patiyaẓbayam*): „Ne	
	imádjátok a hamis isteneket (*daivā mā yadiyaiša*).“ Ahol azelőtt hamis	
	isteneket imádtak, ott én Auramzdāt [40] és Artát [„Törvény, Igazság“]	
	imádtam szertartás szerint.	
	4.c.§. S volt más, amit rosszul tettek; azt én helyrehoztam (*naiban*	
	akunavam). Ezt, amit én tettem, mind Auramzdā akaratából tettem.	
	Auramazdā segítséget hozott nekem, [45] míg a tettet végrehajtottam.	
	4.d.§. Te, aki majdan (leszel), ha azt gondolod: „Boldog szeretnék lenni	
	életemben, és holtom után (*marta*) áldott szeretnék lenni“, tiszteld azt	
	a törvényt, amelyet Auramazdā rendelt el; imádd Auramazdāt [50]	
	és Artát szertartás szerint! Az (az) ember, aki tiszteli azt a törvényt,	
	amelyet Auramzdā elrendelt, és imádja szertartás szerint Auramazdāt	
	és Artát, az egyrészt boldog lesz életében, másrészt áldott lesz holta	
	után. [55]	
	5.§. Kinyilvánítja Xšayāršā király: Óvjon meg Auramazdā a bajtól	
	engem és királyi házamat és ezt az országot! Ezt kérem én	
	Auramzdātól, ezt adja meg nekem Auramzdā! [60]	

		35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43.
	IMAGINES	
	VÁZÁK	
	Istenalak kezében aphlastonnal attikai vázákon	
36.	2. A Brygos-festő (Kr.e. 490-470) vörösalakos lékythosa. New York	ld. 15. t, 1. k.
	25.189, 1. ARV² 384, 211.	
	Athéna aphlastonnal. Késői.	
	Képét ld. M.C. Miller, *Athens and Persia in the fifth century B.C. A study in cultural receptivity*, Cambridge 1997, 3. k.	
37.	3. A párizsi Gigantomachia-festő (Kr.e. 480k.) lékythosa. Berlin 2211.	ld. 14. t, 4. k.
	ARV² 423, 125.	
	Niké aphlastonnal.	
	Képét ld. H. Diels, 'Das Aphlaston der antiken Schiffe', in: *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin* 1915, 2. k.	
38.	4. Oszlopkratér a Pan-festőtől (Kr.e. 480-450). Bari 4402. ARV² 550,	
	4.	
	A) Poseidón B) Komastés. A) Hosszú chitón, himation; jobb oldali	
	irányba fut, visszanéz, jobbjában triaina, baljában akrostolion. B)	
	Meztelen ifjú, jobb felé fordul, fuvolát fúj. Ez a Poseidón-kép a	
	legkorábbi ismert ábrázolás, amelyen Poseidón a kezében egy	
	hajódarabbal szerepel.	
	Képét nem ismerem.	
39.	5. A Nikón-festő (Kr.e. 460.k.) nyak-amphorája. London E 299.	ld. 15. t, 2. k.
	ARV² 650, 1.	
	A) Athéna lándzsával és aphlastonnal; B) futó nő (Asia?). A) *ΗΕΡΑΣ ΚΑΛΕ* B) *ΗΕΡΑΣ* és *ICΑΛΕ*.	
	Képét ld. H.T. Wade-Gery, *JHS* 53 (1933) 100, 4. k.	
40.	1. Vörösalakos skyphos peremtöredéke. Akropolis 516. Graef-	ld. 14. t, 1. k.
	Langlotz II 46, 40.t. (*caret* ARV).	
	Egy férfialak aphlastont tart, egy másik alak (valószínűleg nő) koszorút	
	nyújt neki. A férfialak mellett egy felirat vége látszik: ΑΣ. Talán Athéna	
	megkoszorúzza Aiast. Talán a Boreas-festő kortársa?	
	Képét ld. Hausmann 1957, 20. t, 2. k.	
41.	6. Fogadalmi pajzs töredéke az Akropolisról, a Boreas-festőtől (Kr.e.	ld. 14. t, 2. k.
	460-450 k.). Akropolis 1072. ARV² 539, 48.	
	Vörösalakos technikával. Álló női alak dór peplosban, az arc profilból,	
	bal felé néz, mindkét kezében egy-egy aphlaston. A nőalak	
	feltételezhetően Athéna. Képét ld. Hausmann 1957, 20. t. 1. k.	
42.	7. Fogadalmi pajzs töredéke az Akropolisról, Alkimachos-festőre	ld. 14. t, 3. k.
	(vagy a Boreas-festőre) (Kr.e. 460k.) köréből.	
	Akropolis 1071. ARV² 535, 6.	
	Földre szálló Niké, kezében aphlastonnal.	
	Képét ld. M.C. Miller, *Athens and Persia in the fifth century B.C. A study in cultural receptivity*, Cambridge 1997, 4. k.	
	Vörösalakos vázák perzsaábrázolással - Aischylos drámájának allúziói(?)	
43.	Vörösalakos hydria töredékei, ARV² 571,73. Korinthos T 1144. *AJA*	
	82 (1973) 374, 2. k.	

		44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55.
44.	Vörösalakos oinochoé, Róma, Vatikán 165 36. ARV² 1065, 8.	ld. 17. t, 3. k.
	Mannheimi-festő	
	Vörösalakos vázák perzsa harcos búcsújának jelenetével, Aischylos drámájának szellemében	
45.	Vörösalakos lékythos. Frankfurt, Sammlung des Archäologischen	ld. 19. t.
	Seminars. Eretria-festőhöz közel álló festő (?) H. Kleiner, 'Eine	
	rotfigurige Lekythos klassischer Zeit in der Sammlung des Frankfurter	
	Archäologischen Seminars', in: Mansel' e armağan. Mélanges Mansel	
	II, Ankara 1974, 933-38, III Taf. 341-146.	
46.	Fehéralapos lékythos. Tübingen E 67. Saburoff-festő. ARV² 850, 270.	ld. 17. t, 1. k.
	A.S.F. Gow, *JHS* 48 (1928) 151, 8.k.	
47.	Vörösalakos lékythos. Stockholm, Medelhavsmus. V 294. A	ld. 16. t, 3. k.
	Kleophón-festő köréből. ARV² 1150, 27. K. Schauenburg, *AM* 90	
	(1975) 39, 3-4.t.	
48.	Vörösalakos peliké. Párizs, Louvre Camp 11164. K. Schauenburg, *AM*	ld. 17. t, 2. k.
	90 (1975) 40,1.t.	
49.	Vörösalakos oinochoé. Ferrara T 652. Makaria-festő, ARV² 1330,2. A.	ld. 16. t, 1. k.
	Lezzi-Hafter, 'Der Schuwalow-Maler. Eine Kannenwerkstatt der	
	Parthenonzeit' I-II, in: J. Boardman - H. Cahn, *Kerameus* 2, Mainz	
	1976, 159a-b t.	
50.	Vörösalakos lékythos Laon 371048. *CVA* Laon 1, 41, 3-4.t.	ld. 16. t, 2. k.
51.	Vörösalakos töredék Bázel, Cahn. K. Schauenburg, *AM* 90 (1975) 41,	ld. 18. t, 2. k.
	1.t.	
52.	Vörösalakos kehelykratér-töredék Tübingen E 94. Altamura-festő	ld. 18. t, 1. k.
	ARV² 593, 98. C. Watzinger, Griechische Vasen in Tübingen, 1924,	
	28.t.	
	SZOBORDÍSZEK	
53.	Az akropolisi Niké-templom mellvédjének szobordíszei	
	Niké-alakok tropaiont díszítenek, egyiküknél talán evező töredéke -	
	tengeri csata tropaionja (?)	
	ld. 26.	
	Irodalom:	
	T. Hölscher, *AM* 112 (1997) 143-163. (18-19.t.)	
	'Ritual und Bildsprache Zur Deutung des Reliefs an der Brüstung um	
	das Heiligtum der Athena Nike in Athen'	
	ÉRMÉK	
54.	Athéni érme	
	Athéni érme a salamisi csata tropaionjának ábrázolásával, Kr.e. 186-	
	147.	
	Egy bagoly amphorán ül, tőle jobbra olajfa, hajóorr tropaionnal,	
	Themistoklés nevével. (Feltételezhetően a nagy Themistoklés	
	névrokon leszármazottja.)	
	Képét ld. Woelcke 1911, 8.t, 2.a. k.	
55.	Athéni érme	
	Hadrianus-kori athéni érmék.	ld. 3. t.
	Futó harcos hajóorron, teljes fegyverzetben, jobbjában koszorúval,	
	baljában tropaionnal. Elöl bagoly és kígyó. Általánosan elfogadott	
	vélemény szerint az a harcos Themistoklés, s az érme a salamisi	
	csatával áll kapcsolatban.	
	Képét ld.	

		55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62.
	J. Kroll, *The Greek Coins*, *Agora* XXVI 182 a-c, 183a.	
	F. Imhoof-Blumer - P. Gardner, *JHS* 8 (1887) XXI-XXII.	
	DOMBORMŰVEK	
	'Harcos-Victoria-tropaion'- domborművek	
	Irodalom:	
	T. Hölscher, *JdI* 99 (1984) 187-214.	
	'Actium und Salamis'	
	Egy közös eredetihez köthető -különféle változatokat bemutató-	
	domborművek sorozata. A kompozíció a héróizált harcossal és tengeri	
	csatát jelképező attributumokkal Hölscher 1984 értelmezése szerint	
	Themistoklést és a salamisi csatát idézi - az actiumi csatát ünneplő	
	nemzedék idején.	
56.	1. Dombormű-töredék a Quirinalisról, a korai-középső augustusi	ld. 2. t, 1. k.
	korból. Hölscher 1984, 187, 1.j; 189, 1.k.	
	Victoria, kezében aplustre. Szalaggal díszít egy tropaiont, rajta pelta-	
	formájú pajzs és kard-hüvely, a pajzs hajlatában látható	
	a rövid „karvért" váll-lappal - oldalnézetben. Kiegésztíhető egy másik	
	alak, aki a megmaradt Victoriának egyenrangú párja. A	
	kép a tropaionnal tengeri győzelmet jelképez.	
57.	2. Liverpooli dombormű töredéke. Hölscher 1984, 188, 2.j.	
	Jobb alsó része antik. Victoria, táncoló testtartásban lábujjhegyen áll,	
	bal lábát mélyen hátrahúzza; mellette oszlop, amihez egy páncél és egy	
	pajzs van támasztva; az oszlopra tekeredik egy kígyó, amiből kisebb	
	részek még megvannak. A dombormű úgy egészíthető ki, hogy az	
	oszlopon egy szobor állt és Victoria a kígyót etette. (Hölscher 1984,	
	193.) A megmaradt alsó rész (főleg a ruharedők) alapján	
	messzemenőkig hasonló az 1. darabhoz: biztosan közös eredetire	
	vezethetők vissza.	
58.	3. Teljes egészében megmaradt dombormű a Louvre-ban. *Hölscher*	ld. 2. t, 2. k.
	1984, 192, 33.j; 193, 36.j; 193,3.k.	
	A típus eredeti változatának tekinthető.	
	Victoria, felemelt kezében *aplustre*, balról egy Athéna-szobrot tartó	
	oszlophoz lép, amelynek törzsére egy kígyó tekeredik. Az istennő	
	tojást nyújt a kígyónak. A másik oldalon egy harcos áll páncélban és	
	korinthosi sisakban, kör alakú pajzsát az oszlop lábához tette és maga	
	előtt tartott lándzsával, csípőre tett kézzel és mélyen lehajtott fejjel az	
	istenszoborhoz lép.	
	Emellett nagyszámban vannak még rokon domborművek, amelyeken	
	ennek a kompozíciónak egyes alakjai ugyanúgy vagy hasonló formában	
	visszatérnek.	
59.	4. A 3. darab töredékesen megmaradt másolata, Drezdában. Hölscher	
	1984, 193, 4.k; 37.j.	
60.	5. Müncheni dombormű töredéke. Hölscher 1984.	
	Victoria felsőteste. Túl kevés maradt meg ahhoz, hogy következtetni	
	lehessen a kompozícióra.	
61.	6. Pompei oscillum, Nápolyban. Hölscher 1984, 39.j.	
	A 3. darab másolata. Victoria alakjának hű másolatát adja, de az előtte	
	álló oszlopon már nincs hely az Athéna-szobornak; a harcos a	
	szemben lévő oldalon áll és már nem az istenszoborhoz kapcsolódik,	
	ezért nem leereszti a karját, hanem a sisakjára mutat és kilép.	
62.	7. Nagyon töredékes kompozíció a Forum Romanumról. Hölscher	
	1984, 40.j.	

		62. 63. 64. 65. 66. 67. 68.
	Victoria, kívüle még egy jobb felé forduló kitharás Apollo maradt meg,	
	előtte egy további alak ruhájának a csücske. Jobb felé haladó isteni	
	felvonulást bemutató kompozíció, a szembeforduló harcosnak	
	nehezen jutott volna hely. Ennek megfelelően Victoria jobbja elől	
	volna hely. Ennek megfelelően Victoria jobbja elől hiányzik a kígyó.	
63.	8. Sidóni dombormű, Beirutban. Hölscher 1984, 41. j.	
	Harcos, feléje forduló kígyó, az oszlopon feltehetően acrostolium állt.	
	(42.j.) Ezáltal egy formailag kevéssé szerencsés emlékmű keletkezik: az	
	istenhez való kapcsolódás nélkül mind a kígyó, mind a harcos	
	testtartása tartalmilag elszigetelt motívumok maradnak. Ez a darab a	
	típus más összefüggésbe átemelt adaptációja, de a tengeri győzelem	
	témáját megőrzi.	
	<u>További ábrázolások még messzibbre eltérnek az eredeti</u>	
	<u>kompozíciótól.</u>	
64.	9. Dombormű Rhodosról, Londonban, a 8. darabbal rokon. Hölscher	
	1984, 43. j.	
	A kígyó itt a harcos felé fordul, megintcsak hiányzik Victoria. Az	
	oszlopon díszes váza: nincs utalás tehát tengeri győzelemre. A már a	
	bejruti reliefen megfigyelt inkonzekvenciához járul az is, hogy a harcos	
	ügyetlen módon az oszlopnál, de annak háttal áll, és lándzsájának	
	hegyével a kígyót ingerli.	
65.	10. Dombormű, korábban A. Strong gyűjteményében. Hölscher 1984,	
	195.	
	A dombormű felfelé keskenyedő formája miatt a harcos előtt csak egy	
	kis columellának marad hely – rajta kígyó.	
66.	11. Kandeláberbázis Koppenhágában. Hölscher 1984, 196, 44, 45.j.	
	A kép még jobban le rövidítve. A harcos alakja Iuppiter és Neptunus	
	párjaként nyilvánvalóan Marsot képviseli. Az oszlop, amely az összes	
	változaton szentélyre vagy istentiszteletre emlékeztetett, ezért itt	
	teljesen elmaradhatott.	
	<u>Végül megjelenik a harcos egész más jellegű kompozíciók</u>	
	<u>középpontjában is.</u>	
67.	12. Görögországi dombormű, Londonban. Hölscher 1984, 196, 46,	
	47.j.	
	A harcos mellett ló lovásszal. A harcos egy tropaion előtt áll, amelynek	
	a törzse köré egy kígyó tekeredik. Vele szemben nőalak magasra emelt	
	kannából megtölt egy csészét, amiből a kígyót itatja. A kompozícióból	
	itt egy hellénisztikus háborús hérós fogadalmi domborműve lett, ezért	
	adódnak a mintául szolgáló új-attikai típushoz képest eltérések.	
68.	13. Mantuai dombormű. Hölscher 1984, 48.j.	
	Szintén erőltetett kompozíció. Harcos, mellette ló, ami egy fa előtt áll.	
	Előtte oszlop pinax-szal, amely körül egy kígyó tekerődzik. A harcos	
	lándzsáját bal kezébe vette, hogy őt egy csészéből itatni tudja, így a	
	lándzsa majdnem függőlegesen áll és kompozicionálisan kevésbé	
	harmonizál a testtartással.	

	AUCTORES
	- Mutató (ábécérend szerint) -
	Ailianos (kb. 175 - 235) – 105. – *De natura animalium* XII 35; *Varia historia* II 28, V 19; XIII 40, 1-12; Frg. 272, 1-4.
	Ailios Aristeidés (117 - 181) – 107. – *Pros Platóna peri tón tettarón* 209-220; 224; 234-235; 247; 298.
	Aischinés (389 - 314) – 85. – *De falsa legatione* 74-76. 172; *In Ctesiphontem* 181.
	Aischylos (525/524 - 456) – 69. – *Persae*
	Alexandros Rhet. et Soph. (Hadrianus kora) – 98. – *De rhetorica* 4.
	Alkiphrón (2. sz.) – 103. – *Epistulae* I 5, 1.
	Ammonios (*Phil.*) (1. sz.) – 120. – *In Aristotelis librum de interpretatione commentarius* 135.
	Aristodémos (2. sz. ?) – 117. – Jacoby F 2a 104 fr. 1, 1.
	Aristophanés (kb. 456 - 386) – 75. – *Ranae* 201-205; *Lysistrata* 672-75; *Vespae* 1010-1100; *Equites* 781-85; *Ecclesiazusae* 35-40;
	Aristotelés (384 - 322) – 84. – *Constitutio Atheniensis* 22, 7 - 23, 3; *Historia Animalium* 569b 9-22; *Poetica* 1459a 17-32; *Politica* 1304a; *Problemata* 956a; *Rhetorica* 1396a; *Rhetorica* 1411 a 30-35.
	Arrhianos (kb. 86 - 146) – 108. – *Alexandri Anabasis* VI 11, 5-6; *Cynegeticus* XXIV 3-5.
	Athénaios (2. sz. vége, 3. sz. eleje) – 112. - *Deipnosophistae* I 20e; IX 25; XIII 32p. 573 C-E
	Charitón (1. sz. közepe) – 109. – *De Charea et Callirhoe* VI 7, 9-10.
	Choirilos Samius, *Persica* (Kr.e. 5. sz. vége) – 73. – (A. Barnabé (ed.), *Poetae epici Graeci. Testimonia et fragmenta.* I, Leipzig 1988, 187-208.)
	Cicero (106 - 43) – 89. – *Tusculanae Disputationes* I 110; *De officiis* I 61.
	Constantinos VII Porphyrogenétos Imperator Hist. (uralk. 912 – 959) – 121. – *De legationibus* 436, 12-23; *De virtutibus et vitiis* 2, 31, 1-22; *De sententiis* 72-3.
	Cornelius Nepos (kb. 100 - 24) – 90. – *Themistocles* 2-4; *Aristides* 1, 5 - 2, 1.
	Démosthenés (384 - 322) – 81. – *Adversus Androtionem* 13; *De corona* 204-205. 208; *De falsa legatione* 272. 312; *In Neaeram* 95-98; *In Aristocratem* 196-198.
	Diodóros Siculus (kb. 90 - 27) – 87. – *Bibliotheca* XI 13, 3-4. 15-19. 26, 4-5. 27, 2-3; XIII 15, 2.
	Dionysios Halikarnassensis (kb. 60 - 7) – 88. – *Antiquitates Romanae* V 17, 4-5; *De Demosthenis dictione* 31. 40, 12-12; *Ars rhetorica* 6, 2.
	Eunapios (szül. 347) – 116. – *Vitae sophistarum* 12; *Fragmenta historica* I 209, 21.
	Eusebios (265 - 340) – 113. – *Praeparatio evangelica* V 23, 4 - 24, 2.
	Eustathios (12. sz.) – 122. – *Commentarii ad Homeri Iliadem* II 541.6-9.
	Favorinus (80 - 160) = Ps.-Dio Chrysosthomos – 97. – *Orationes* XI 145; XXXVII 7, 4-10. 18-19.
	Frontinus (40 -103) - 99. - Strategemata II 2, 14.
	Gellius (kb. 125 - 180) – 106. – *Noctes Atticae* XVII 21.
	Hérodotos (kb. 484 - 425) – 72. – *Historiae* VII 139-144; VIII 40-97; 121-124.
	Hésychios (5-6.sz.) – 119. – s.v. asalaminios; glaux eptato; panta lithon kinein.
	Himerios (315 - 386) – 114. – *Declamationes et orationes* II 17-18; VI 24; XIV 3.
	Hippolytos (3. sz.) – 111. – *Refutatio omnium haeresium* IV 5, 7.
	Iosephus Flavius (37 - 100 u.) – 100. – *Bellum Iudaicum* II 358.
	Isokratés (436 - 338) – 82. – *Panathenaicus* 49-52; *Panegyricus* 93-99; *Philippus* 129, 1-6. 146-147; *De pace* 42.
	Iustinus (4. sz.) – 115. – *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi* II 11,19 - 12.
	Ktésias, *Persica* (Kr.e. 4. sz.) – 76. – frg. 13, 30.
	Lukianos (125 - 180) – 102. – *Iuppiter tragoedus* 20; *Rhetorum praeceptor* 18; Pseudo-Lukianos, *Amores* 52; *Demosthenis encomium* 36; *Philopatris* 5.
	Lykurgos (396 - 323) – 83. – *In Leocratem* 68-74.
	Lysias (kb. 445 - 380) – 77. – *Epitaphius* 32-44.
	Moschión (Kr.e.3.sz.) – 86. – *Themistocles* frg. A. Nauck, *Tragicorum Graecorum Fragementa.Supplementum adiecit B. Snell*, 1983. p. 812.
	Pausanias (2. sz.) – 101. – *Periegesis* I 1, 2. 5; 8, 5; 14, 5; 18, 2; 20, 4; 27, 2; 27, 6; 28, 2; 36, 1-2; 43, 3; II 29, 5; 31, 5; 31, 7; III 11, 3; IV 36, 6; V 4, 7; VII 6, 3-6; VIII 10, 9; VIII 45, 2-3; VIII 46, 3; VIII 52, 2-3; IX 1, 3; X 9, 2-4; X 14, 5-6; X 15, 1; X 16, 6.
	Photios Lexicogr. Scr. Eccl. (820 - 893) – 123. – *Bibliotheca* Codex 72, Bekker 39a-b; 355b; 371b; 427b; *Lexicon* I 203, 9-18.
	Pindaros (522 - 443) – 71. – *Pythia* I 71-80; *Isthmia* V 43-54; *Olympia* XIII 23. (vö. Scholia ad Pindarum, *Olympia* XIII 32a-b.)
	Platón (428/427- 348/347) – 78. – *Menexenus* 241 a-c; *Leges* 698c-699d; 707 a-d.
	C. Plinius Secundus – 92. – *Naturalis historia* II 90.
	Plutarchos (kb. 46 - 120) – 96. – *Themistocles* 9-17; *Aristides* 8-9; *Cimon* 5. 13, 3; *Lysander* 15; *Camillus* 19, 6; *Pelopidas* 21, 3; *Cato maior* 5, 4; *Comparatio Aristidis et Catonis* 2, 1-2. 5, 1-2; *Titus Flamininus* 11; *Alexander* 34, 1-4; *De Herodoti malignitate* 36-43. *De gloria Atheniensium* 7; *De fraterno amore* 488f - 489a
	Polyainos (2. sz.) – 104. – *Strategemata* I 30, 31; III 11, 2; VIII 53.
	Pomponius Mela (Claudius kora, 43. k.) – 93. – *De chorographia* II 109, 2.
	Pseudo-Longinos (kb. 213 - 273) – 95. – *De sublimitate* 16, 2-4.
	Silius Italicus (25/35 - 101) – 94. – *Punica* XIV 279-86.
	Simónidés (kb. 556 – 469) – 70. – *Epigrammata* 1. Page X; 2. Page XI; 3. Page XII; 4. Page XIII; 5. Page XIV; 6. Page XVI; 7. Page XIX; 8. Page XX a és b; 9. Page XVII b. *Költemények*

	Strabón (kb. 64/63 - 24) – 91. – Geographica VIII 6, 16. 19; IX 1, 9, 11-14, 21.
	Suda (10. sz.) – 124. – *a* 2371. 3136; *q* 124-125; l 58; *n* 89; *s* 47-49; 439.
	Thukydidés (kb. 460 - 395) – 74. – *Historiae* I 14; 18; 23; 73-75; 132, 2-3.
	Timotheos (kb. 440 - 360) – 79. – *Persae* (fr. 12-28.)
	Xenophón (kb. 431 - 355) – 80. – *Anabasis* III 2, 13; *Anabasis* I 2, 9.
	Zénobios Sophista (Paroemiogr.) (Hadrianus kora, 117-138) – 110. – *Epitome collectionum Lucili Tarrhei et Didymi* V 63, 2.
	Zósimos (500 k.) – 118. – *Historia nova* I 2, 3.

			69.
69.	Aischylos, *Persae*		*Jánosy István fordítása*
	ΧΟΡΟΣ		Karvezető
	Τάδε μὲν Περσῶν τῶν οἰχομένων	1	Ezek itt a görög partokra vonult
	Ἑλλάδ᾽ ἐς αἶαν πιστὰ καλεῖται,		perzsa hadak hű gyámolai.
	καὶ τῶν ἀφνεῶν καὶ πολυχρύσων		Őrzik aranytól roskadozó, dús
	ἐδράνων φύλακες, κατὰ πρεσβείαν		palotánkat idős koruk érdemeként.
	οὓς αὐτὸς ἄναξ Ξέρξης βασιλεὺς	5	Xerxész urunk, Dareiosz gyermeke
	Δαρειογενὴς		tette meg őket
	εἵλετο χώρας ἐφορεύειν.		gondviselőkké e vidéken.
	ἀμφὶ δὲ νόστῳ τῷ βασιλείῳ		O hazatér-e még a királyunk
	καὶ πολυχρύσου στρατιᾶς ἤδη		dús aranyékű hadseregünkkel?
	κακόμαντις ἄγαν ὀρσολοπεῖται	10	Feketén kuvikol benn a szívem, mert
	θυμὸς ἔσωθεν.		bajra gyanakszik. Elment Ázsia
	πᾶσα γὰρ ἰσχὺς Ἀσιατογενὴς		minden erős fia, s zúgva kiáltoz
	οἴχωκε, νέον δ᾽ ἄνδρα βαΰζει,		ifju királya körül.
	κοὔτε τις ἄγγελος οὔτε τις ἱππεὺς		Hiradó, lovas
	ἄστυ τὸ Περσῶν ἀφικνεῖται·	15	városunkba nem érkezik egy se.
	οἵτε τὸ Σούσων ἠδ᾽ Ἀγβατάνων		Agbatana, Szúsza lakói,
	καὶ τὸ παλαιὸν Κίσσιον ἔρκος		nép, mely az ősi Kisszia várát
	προλιπόντες ἔβαν, τοὶ μὲν ἐφ᾽ ἵππων,		odahagyva vonúlt: ki gyors paripán,
	τοὶ δ᾽ ἐπὶ ναῶν, πεζοί τε βάδην		ki hajón, ki gyalog gyalogosként ment -
	πολέμου στῖφος παρέχοντες·	20	hadinép sűrű tömegekben.
	οἷος Ἀμίστρης ἠδ᾽ Ἀρταφρένης		Mint Amisztrész, vagy Artaphrenész,
	καὶ Μεγαβάτης ἠδ᾽ Ἀστάσπης,		vagy Megabatész és Asztaszpész:
	ταγοὶ Περσῶν,		megannyi király, a nagy perzsa király
	βασιλῆς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου,		szolgája – rohan nagy-sok seregek
	σοῦνται, στρατιᾶς πολλῆς ἔφοροι,	25	vezéreként – íjjal erős ez,
	τοξοδάμαντές τ᾽ ἠδ᾽ ἱπποβάται,		az meg lovon ül; iszonyúk látni,
	φοβεροὶ μὲν ἰδεῖν, δεινοὶ δὲ μάχην		iszonyúk a csatán
	ψυχῆς εὐτλήμονι δόξῃ·		lelkük elszánt erejében.
	Ἀρτεμβάρης θ᾽ ἱππιοχάρμης		Artembarész, lovagolva csatázó,
	καὶ Μασίστρης, ὅ τε τοξοδάμας	30	és Maszisztrész, nagy nyillal ölő,
	ἐσθλὸς Ἰμαῖος Φαρανδάκης θ᾽,		bátor Imaiosz, Pharandákész,
	ἵππων τ᾽ ἐλατὴρ Σοσθάνης.		paripát megüző Szoszthanész.
	ἄλλους δ᾽ ὁ μέγας καὶ πολυθρέμμων		Mást meg a nagy, sokakat nevelő
	Νεῖλος ἔπεμψεν· Σουσισκάνης,		Nilus küldött: Szuszisziskánész,
	Πηγασταγὼν Αἰγυπτογενής,	35	Pégasztagón, az egyiptomi sarj,
	ὅ τε τῆς ἱερᾶς Μέμφιδος ἄρχων		s kit a szent város, Memphisz ural: hős,
	μέγας Ἀρσάμης, τάς τ᾽ ὠγυγίους		hires Árszamész, meg az ősrégi
	Θήβας ἐφέπων Ἀριόμαρδος,		Théba vezére: Áriomardosz
	καὶ ἑλειοβάται ναῶν ἐρέται		- gályán evezők, mocsári lakók
	δεινοὶ πλῆθός τ᾽ ἀνάριθμοι.	40	számnélküli nagy sokasága.
	ἁβροδιαίτων δ᾽ ἕπεται Λυδῶν		Jön nyomukban lágy életü lűd tömeg.
	ὄχλος, οἵτ᾽ ἐπίπαν ἠπειρογενὲς		Urak ők szárazföldük valahány
	κατέχουσιν ἔθνος, τοὺς Μητρογαθὴς		népén. Fejeik: bölcs Métrogathész,
	Ἀρκτεύς τ᾽ ἀγαθός, βασιλῆς δίοποι,		Arkteusz, a vitéz - ez a két király,
	χαὶ πολύχρυσοι Σάρδεις ἐπόχους	45	s a dúsaranyú Szardeisz őket
	πολλοῖς ἅρμασιν ἐξορμῶσιν,		küldte csatába harcszekerekkel
	δίρρυμά τε καὶ τρίρρυμα τέλη,		- csupa négyes- meg hatosfogaton -
	φοβερὰν ὄψιν προσιδέσθαι.		Iszonyú látvány odanézni!
	στεῦται δ᾽ ἱεροῦ Τμώλου πελάτης		Felhányja a szent Tmólosz lakosa:
	ζυγὸν ἀμφιβαλεῖν δούλιον Ἑλλάδι,	50	rabigába törik Hellaszt. Állja a
	Μάρδων, Θάρυβις, λόγχης ἄκμονες,		sürü dárdaesőt Mardón, Tharübisz,
	καὶ ἀκοντισταὶ Μυσοί· Βαβυλὼν δ᾽		meg a mys lándzsás. Babülónnak
	ἡ πολύχρυσος πάμμεικτον ὄχλον		színarany városa horda-elegy hadat
	πέμπει σύρδην, ναῶν τ᾽ ἐπόχους		küld: gályahuzót, íjászt, aki mind
	καὶ τοξουλκῷ λήματι πιστούς·	55	bízik: a kézivet jól megvonssza.
	τὸ μαχαιροφόρον τ᾽ ἔθνος ἐκ πάσης		Nyomukon jön egész Ázsia kardos
	Ἀσίας ἕπεται		hada: mind követi
	δεινα῀ῖς βασιλέως ὑπὸ πομπα῀ῖς.		a szörnyü királyi parancsot.
	τοιόνδ᾽ ἄνθος Περσίδος αἴας		Perzsa hazánk szép férfi-virága
	οἴχεται ἀνδρῶν,	60	elment. Az egész Ázsia földe,
	οὓς πέρι πᾶσα χθὼν Ἀσιῆτις		nevelő anyjuk, értük nyög, eped

			69.
	θρέψασα πόθῳ στένεται μαλερῷ,		iszonyú vággyal... Szüle és feleség
	τοκέης τ᾽ ἄλοχοί θ᾽ ἡμερολεγδὸν		reszket utánuk,
	τείνοντα χρόνον τρομέονται.		s számlál csigalassu napot.
	στρ.α		Kar
	πεπέρακεν μὲν ὁ περσέπτολις ἤδη		A király városemésztő hada átkelt
	βασίλειος στρατὸς εἰς ἀντίπορον γείτονα χώραν,	66	túl a szomszéd területre, a kötélfűz-
	λινοδέσμῳ σχεδίᾳ πορθμὸν ἀμείψας		te hajókkal lenyügözte Athamasz gyer-
	᾽Αθαμαντίδος Ἕλλας,	70	meke: Hellé szorosát, s rabigáúl
	πολύγομφον ὅδισμα ζυγὸν ἀμφιβαλὼν αὐχένι πόντου.		millió szögü, nagy hadiútat
			kötözött rá a habokra.
	[ἀντ. α.		
	πολυάνδρου δ᾽ ᾽Ασίας θούριος ἄρχων		Millió férfit adó Ázsia bátor
	ἐπὶ πᾶσαν χθόνα ποιμανόριον θεῖον ἐλαύνει	75	ura felhozza hadát mind e világra,
	διχόθεν, πεζονόμον τ᾽ ἔκ τε θαλάσσας,		viszi kettős uton: őrlő gyalogúton,
	ἐχυροῖσι πεποιθὼς		s hadigályán bizakodva szilárd, hű
	στυφελοῖς ἐφέταις, χρυσογόνου γενεᾶς ἰσόθεος φώς.	80	vezetőkben - arany ivadékok
			fia: istennel egyenlő.
	[στρ. β.		
	κυάνεον δ᾽ ὄμμασι λεύσσων		Szeme kéklángja ugy ég, mint
	φονίου δέργμα δράκοντος,		szeme vérlepte kigyónak.
	πολύχειρ καὶ πολυναύτης,		Keze milljom, s a hajósa...
	Σύριόν θ᾽ ἅρμα διώκων,		Üzi szür hadszekerét és
	ἐπάγει δουρικλύτοις ἀνδράσι τοξόδαμνον Ἄρη.	85	viszi rá nagyhirü, lándzsás
			katonákra nyilas Arészt.
	[ἀντ. β.		
	δόκιμος δ᾽ οὔτις ὑποστὰς		Ki dacolna katonáink
	μεγάλῳ ῥεύματι φωτῶν		iszonyú áradatával,
	ἐχυροῖς ἔρκεσιν εἴργειν		ki igázná le sövénnyel
	ἄμαχον κῦμα θαλάσσας·	90	a habok vad rohamát? - Nincs,
	ἀπρόσοιστος γὰρ ὁ Περσῶν στρατὸς ἀλκίφρων τε λαός.		aki győzhetne a perzsák
			seregén, s vitézi népén!
	[επῳδ.		
	δολόμητιν δ᾽ ἀπάταν θεοῦ		De ha isten kohol ármányt,
	τίς ἀνὴρ θνατὸς ἀλύξει;		ki kerülné ki, halandó?
	τίς ὁ κραιπνῷ ποδὶ πηδήματος εὐπετέος ἀνάσσων;	95	Ki tud egy gyors futammal
	φιλόφρων γὰρ <ποτι>σαίνουσα τὸ πρῶτον παράγει		a hurokból szabadulni?
	βροτὸν εἰς ἄρκυας Ἄτα,		A halandót csalogatva
	τόθεν οὐκ ἔστιν ὑπὲρ θνατὸν ἀλύξαντα φυγεῖν.	100	szövi hálóiba Até,
			s a halandó soha többé
			szabadulni se tud onnan.
	[στρ. γ.		
	θεόθεν γὰρ κατὰ Μοῖρ᾽ ἐκράτησεν		Amit isten szava rendelt, eleinktől
	τὸ παλαιόν, ἐπέσκηψε δὲ Πέρσαις		az a végzet: hogy a perzsák hivatása
	πολέμους πυργοδαΐκτους		a nehéz bástyatörő háboru és a
	διέπειν ἱππιοχάρμας τε κλόνους πόλεών τ᾽ ἀναστάσεις.	105	lovat-üző rohamok,
			meg a városrombolás.
	[ἀντ. γ.		
	ἔμαθον δ᾽ εὐρυπόροιο θαλάσσας		De a perzsa kitanulta, hogy a széles-
	πολιαινομένας πνεύματι λάβρῳ	110	utu tengerre figyeljen, mit a zúgó
	ἐσορᾶν πόντιον ἅλσος,		viharorkán csavar őszbe, s bizakodjék
	πίσυνοι λεπτοδόμοις πείσμασι λαοπόροις τε μηχαναῖς.	114	emelőgépeiben,
			s kötelék-csodáiban.
	[στρ. δ.		
	ταῦτά μοι μελαγχίτων φρὴν ἀμύσσεται φόβῳ,		Igy emészti rettegés
	ὀᾶ Περσικοῦ στρατεύματος, τοῦδε μὴ πόλις πύθη-	117	gyászba öltözött szivem.
	ται, κένανδρον μέγ᾽ ἄστυ Σουσίδος·		O, gyász! Oda a perzsa hadsereg! -
			Félek, ezt a hírt veszi
			Szúsza nagy, férfihagyta városa!
	[ἀντ. δ.		
	καὶ τὸ Κισσίων πόλισμ᾽ ἀντίδουπον ᾄσεται,		S Kissziának városa
	ὀᾶ, τοῦτ᾽ ἔπος γυναικοπληθὴς ὅμιλος ἀπύων,	122	bár ne visszhangozna rá:
	βυσσίνοις δ᾽ ἐν πέπλοις πέσῃ λακίς.	125	O, gyász! - ezt süvölti byssosi
			fátyolát, ronggyá nyüvő,
			megtolult, sürü asszonyáradat.

			69.
	[στρ. ε.		
	πᾶς γὰρ ἱππηλάτας καὶ πεδοστιβὴς λεὼς		Harcimén-hajszolók,
	σμῆνος ὣς ἐκλέλοιπεν μελισσᾶν σὺν ὀρχάμῳ στρατοῦ,		s számtalan gyaloghadunk:
	τὸν ἀμφίζευκτον ἐξαμείψας ἀμφοτέρας ἅλιον	130	mint a méhraj, kiröp-
	πρῶνα κοινὸν αἴας.		pentek innen vezéruruk nyomán.
			S a két földrész eggyékovácsolt,
			szembenülő két tengeri
			partfokán tovaszálltak.
	[ἀντ. ε.		
	λέκτρα δ᾽ ἀνδρῶν πόθῳ πίμπλαται δακρύμασιν·		Férj után áhitók
	Περσίδες δ᾽ ἁβροπενθεῖς ἑκάστα πόθῳ φιλάνορι	135	ágya könnyben áradoz.
	τὸν αἰχμήεντα θοῦρον εὐνατῆρ᾽ ἀποπεμψαμένα		Hervadón gyászoló,
	λείπεται μονόζυξ.		perzsa nő, férjurára szomjazó,
			epedezve búcsuztatta lándzsás,
			bátor urát, s ittmaradt
			féligában árván!
			Karvezető
	ἀλλ᾽ ἄγε, Πέρσαι, τόδ᾽ ἐνεζόμενοι	140	Nosza hát, perzsák, üljünk meg ez ős
	στέγος ἀρχαῖον,		palotán, s minthogy szorongat a kényszer, a
	φροντίδα κεδνὴν καὶ βαθύβουλον		mélyire nézve
	θώμεθα, χρεία δὲ προσήκει,		hányjuk-vessük jól meg a dolgot!
	πῶς ἄρα πράσσει Ξέρξης βασιλεὺς		Xerxész nagyurunk, Dareiosz gyermeke,
	Δαρειογενής,	145	aki ős nevén a mi vérrokonunk -
	[τὸ πατρωνύμιον γένος ἡμέτερον·]		most Xerxész mit csinál? Vajon az íjak
	πότερον τόξου ῥῦμα τὸ νικῶν,		húrjai győznek, vagy a dárdafejű
	ἢ δορικράνου		lándzsa hatalma erősebb?
	λόγχης ἰσχὺς κεκράτηκεν.		
			Megjelenik Atossza királynő, Dareiosz özvegye, Xerxész anyja
	ἀλλ᾽ ἥδε θεῶν ἴσον ὀφθαλμοῖς	150	De mint az istenek szeme: tűzláng
	φάος ὁρμᾶται μήτηρ βασιλέως,		villan elő - siet a király anyja.
	βασίλεια δ᾽ ἐμή· προσπίτνω·		Királynőm, térdre bukom le!
	καὶ προσφθόγγοις δὲ χρεὼν αὐτὴν		Mindenki a kellő hódolattal
	πάντας μύθοισι προσαυδᾶν.		szólítsa meg ma királynőnk!
	ὦ βαθυζώνων ἄνασσα Περσίδων ὑπερτάτη,	155	Mélyövű, szép perzsa nőknek legfelső urasszonya,
	μῆτερ ἡ Ξέρξου γεραιά, χαῖρε, Δαρείου γύναι·		Xerxész öreg édesanyja, üdv, Dareiosz asszonya!
	θεοῦ μὲν εὐνάτειρα Περσῶν, θεοῦ δὲ καὶ μήτηρ ἔφυς,		Perzsa isten felesége, perzsa isten anyja is,
	εἴ τι μὴ δαίμων παλαιὸς νῦν μεθέστηκε στρατῷ.		ha csak el nem állt hadunktól ősi gyámol-istenünk.
	ΒΑΣΙΛΕΙΑ		Atossza
	ταῦτα δὴ λιποῦσ᾽ ἱκάνω χρυσεοστόλμους δόμους		Azért hagytam el aranybavont falú kastélyomat,
	καὶ τὸ Δαρείου τε κἀμὸν κοινὸν εὐνατήριον.	160	és a Dareiosz királlyal közös ágyasházamat:
	καί με καρδίαν ἀμύσσει φροντίς· ἐς δ᾽ ὑμᾶς ἐρῶ		hadd beszéljem el tinéktek: gond emészti szívemet
	μῦθον οὐδαμῶς ἐμαυτῆς οὖσ᾽ ἀδείμαντος, φίλοι,		- nem magam miatt, hisz én nem félek, híveim, de hogy
	μὴ μέγας Πλοῦτος κονίσας οὖδας ἀντρέψῃ ποδὶ		a sok kincs a boldogságot porba dönti, láb alá,
	ὄλβον, ὃν Δαρεῖος ἦρεν οὐκ ἄνευ θεῶν τινός.		mit Dareiosz megteremtett, s segedelmes istene.
	ταῦτά μοι μέριμν᾽ ἄφραστός ἐστιν ἐν φρεσὶν διπλῆ,	165	Most e kettős, mondhatatlan gond emészti lelkemet:
	μήτε χρημάτων ἀνάνδρων πλῆθος ἐν τιμῇ σέβειν		kincsnek, melyet férfi nem véd, nagy tömege mit sem ér:
	μήτ᾽ ἀχρημάτοισι λάμπειν φῶς ὅσον σθένος πάρα.		s fény, mely erejéhez illő, nincstelenre sem ragyog.
	ἔστι γὰρ πλοῦτός γ᾽ ἀμεμφής, ἀμφὶ δ᾽ ὀφθαλμῷ φόβος·		Még a kincsnek nincs hibája, csak szemünket féltem én.
	ὄμμα γὰρ δόμων νομίζω δεσπότου παρουσίαν.		Szeme-fénye termeinknek, ha jelen a ház ura.
	πρὸς τάδ᾽, ὡς οὕτως ἐχόντων τῶνδε, σύμβουλοι λόγου	170	Most, hogy így fordult a helyzet, hányjuk-vessük meg együtt,
	τοῦδέ μοι γένεσθε, Πέρσαι, γηραλέα πιστώματα·		s álljatok elő tanáccsal, öreg perzsa híveim!
	πάντα γὰρ τὰ κέδν᾽ ἐν ὑμῖν ἐστί μοι βουλεύματα.		Minden hasznos, jó tanácsom, íme, bennetek vagyon!
	Χο.		Karvezető
	εὖ τόδ᾽ ἴσθι, γῆς ἄνασσα τῆσδε, μή σε δὶς φράσειν		Tudd meg, földünk királynője, nem kell kétszer mondanod,
	μήτ᾽ ἔπος μήτ᾽ ἔργον ὧν ἂν δύναμις ἡγεῖσθαι θέλῃ·		szót avagy tettet, amelynek ereje minket vezet;
	εὐμενεῖς γὰρ ὄντας ἡμᾶς τῶνδε συμβούλους καλεῖς.	175	mint magad mondod: ezekben jó tanácsadók vagyunk.
	Βα.		Atossza
	πολλοῖς μὲν αἰεὶ νυκτέροις ὀνείρασιν		Gyakorta lep meg éjjelente látomás
	ξύνειμ᾽, ἀφ᾽ οὗπερ παῖς ἐμὸς στείλας στρατὸν		azóta, hogy hadat rendelve ment fiam
	Ἰαόνων γῆν οἴχεται πέρσαι θέλων·		az iónok ellen, hogy lerontsa földüket.
	ἀλλ᾽ οὔτι πω τοιόνδ᾽ ἐναργὲς εἰδόμην		Nem láttam álmot soha oly világosan,
	ὡς τῆς πάροιθεν εὐφρόνης· λέξω δέ σοι.	180	mint most az éjszaka - no hadd beszélem el!
	ἐδοξάτην μοι δύο γυναῖκ᾽ εὐείμονε,		Két szépruhás nőt láttatott a látomás;
	ἡ μὲν πέπλοισι Περσικοῖς ἠσκημένη,		az első perzsa fátyolokkal ékesen,

			69.
	ἡ δ᾽ αὖτε Δωρικοῖσιν, εἰς ὄψιν μολεῖν,		a másik könnyü dórruhában tünt elém;
	μεγέθει τε τῶν νῦν ἐκπρεπεστάτα πολύ,		ma élő nőnél szebb, sudárabb mindenik,
	κάλλει τ᾽ ἀμώμω, καὶ κασιγνήτα γένους	185	eszményi szépség, egy család két gyermeke.
	ταὐτοῦ· πάτραν δ᾽ ἔναιον ἡ μὲν Ἑλλάδα		Kockán a sors ennek Hellaszt vetette ki
	κλήρῳ λαχοῦσα γαῖαν, ἡ δὲ βάρβαρον.		hazául, annak a barbárok földeit.
	τούτω στάσιν τιν᾽, ὡς ἐγὼ ᾽δόκουν ὁρᾶν,		Egymással mintha perbe szálltak volna – úgy
	τεύχειν ἐν ἀλλήλησι· παῖς δ᾽ ἐμὸς μαθὼν		rémlett nekem. Fiam, hogy észbevette ezt,
	κατεῖχε κἀπράυνεν, ἅρμασιν δ᾽ ὕπο	190	lefogta őket, megjuházta hámokat
	ζεύγνυσιν αὐτὼ καὶ λέπαδν᾽ ὑπ᾽ αὐχένων		dobott nyakukra, harcszekérbe fogta be.
	τίθησι. χἡ μὲν τῇδ᾽ ἐπυργοῦτο στολῇ		A perzsa nő a hámot büszkén vette fel,
	ἐν ἡνίαισί τ᾽ εἶχεν εὔαρκτον στόμα,		zablának szájat dugva engedelmesen.
	ἡ δ᾽ ἐσφάδαζε, καὶ χεροῖν ἔντη δίφρου		Ágaskodik a másik kezével a
	διασπαράσσει, καὶ ξυναρπάζει βίᾳ	195	kocsiszerszámokat ízekre tépi, majd,
	ἄνευ χαλινῶν, καὶ ζυγὸν θραύει μέσον.		leszórva zabláját, a jármot eltöri.
	πίπτει δ᾽ ἐμὸς παῖς, καὶ πατὴρ παρίσταται		Fiam lefordul. Apja áll, Dareiosz ott.
	Δαρεῖος οἰκτίρων σφε· τὸν δ᾽ ὅπως ὁρᾷ		Megszánja Xerxészt. Ez, hogy megpillantja őt,
	Ξέρξης, πέπλους ῥήγνυσιν ἀμφὶ σώματι.		körűl a testén megszaggatja köntösét.
	καὶ ταῦτα μὲν δὴ νυκτὸς εἰσιδεῖν λέγω.	200	Hát bizony ezt az álmot láttam éjszaka.
	ἐπεὶ δ᾽ ἀνέστην καὶ χεροῖν καλλιρρόου		Majd felriadtam, kezem a szépen csobbanó
	ἔψαυσα πηγῆς, σὺν θυηπόλῳ χερὶ		forrásba mostam, s áldozó kezekkel az
	βωμὸν προσέστην, ἀποτρόποισι δαίμοσιν		oltárhoz álltam, hogy a vészt elforgató
	θέλουσα θῦσαι πέλανον, ὧν τέλη τάδε.		védisteneknek étket öntsek, mint szokás.
	ὁρῶ δὲ φεύγοντ᾽ αἰετὸν πρὸς ἐσχάραν	205	Hát látom: egy sas száll a Phoibosz tűzhelye
	Φοίβου· φόβῳ δ᾽ ἄφθογγος ἐστάθην, φίλοι·		felé, barátim, torkom döbbenet szegi.
	μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ		Látom: nyomában egy suhintó szárnyu, kis
	πτεροῖς ἐφορμαίνοντα καὶ χηλαῖς κάρα		sólyom a sasra röppen és a karmait
	τίλλονθ᾽· ὁ δ᾽ οὐδὲν ἄλλο γ᾽ ἢ πτήξας δέμας		annak fejébe vési - az hunyászkodón
	παρεῖχε. ταῦτ᾽ ἔμοιγε δείματ᾽ ἔστ᾽ ἰδεῖν,	210	csak tűri. Én, hogy látom, úgy megborzadok,
	ὑμῖν δ᾽ ἀκούειν. εὖ γὰρ ἴστε, παῖς ἐμὸς		mint ti, hogy halljátok. Vegyétek észbe mind:
	πράξας μὲν εὖ θαυμαστὸς ἂν γένοιτ᾽ ἀνήρ,		fiam, ha jól jár, őt csodálják mindenek;
	κακῶς δὲ πράξας᾽οὐχ ὑπεύθυνος πόλει,		ha veszt, az állam tőle számon nem veszi -
	σωθεὶς δ᾽ ὁμοίως τῆσδε κοιρανεῖ χθονός.		ha él, e földön éppen úgy király tovább!
	Χο.		Karvezető
	οὔ σε βουλόμεσθα, μῆτερ, οὔτ᾽ ἄγαν φοβεῖν λόγοις	215	Nem szeretnénk, jó anyánk, ha szavunk megriasztana,
	οὔτε θαρσύνειν. θεοὺς δὲ προστροπαῖς ἱκνουμένη,		sem, ha túl biztatna. Esdve lépj az istenek elé!
	εἴ τι φλαῦρον εἶδες, αἰτοῦ τῶνδ᾽ ἀποτροπὴν τελεῖν,		Álmodban ha rosszat láttál, kérd, hogy forgassák el azt,
	τὰ δ᾽ ἀγάθ᾽ ἐκτελῆ γενέσθαι σοί τε καὶ τέκνοις σέθεν		és derüljön rád, fiadra, államodra boldog üdv,
	καὶ πόλει φίλοις τε πᾶσι. δεύτερον δὲ χρὴ χοὰς		s valamennyi jóbarátra. Azután a Földnek önts,
	γῇ τε καὶ φθιτοῖς χέασθαι· πρευμενῶς δ᾽ αἰτοῦ τάδε	220	s holtainknak áldozatbort, és szelíden esedekelj,
	σὸν πόσιν Δαρεῖον, ὅνπερ φῂς ἰδεῖν κατ᾽ εὐφρόνην,		férjed, Dareiosz, kiről azt mondod: láttad éjszaka,
	ἐσθλά σοι πέμπειν τέκνῳ τε γῆς ἔνερθεν ἐς φάος,		rád, fiadra küldjön áldást - fényvilágra föld alól -,
	τἄμπαλιν δὲ τῶνδε γαίᾳ κάτοχα μαυροῦσθαι σκότῳ.		mig az átkot föld alatti éjhomályban tartsa lenn!
	ταῦτα θυμόμαντις ὤν σοι πρευμενῶς παρῄνεσα·		Lelkem jósszavát követve erre intlek csendesen,
	εὖ δὲ πανταχῇ τελεῖν σοι τῶνδε κρίνομεν πέρι.	225	s bizom is, hogy mindezekből mindenképp csak jó fakad.
	Βα.		Atossza
	ἀλλὰ μὴν εὔνους γ᾽ ὁ πρῶτος τῶνδ᾽ ἐνυπνίων κριτὴς		Tudom, hogy jó indulatból házam és fiam iránt
	παιδὶ καὶ δόμοις ἐμοῖσι τήνδ᾽ ἐκύρωσας φάτιν.		adtad e jó tanácsot, álmom első megfejtőjeként.
	ἐκτελοῖτο δὴ τὰ χρηστά· ταῦτα δ᾽, ὡς ἐφίεσαι,		Bár a jó, az menne végbe! Azt, amire ösztökélsz,
	πάντ᾽ ἐφήσομεν θεοῖσι τοῖς τ᾽ ἔνερθε γῆς φίλοις,		megadom az isteneknek, lenti kedvesünknek is,
	εὖτ᾽ ἂν εἰς οἴκους μόλωμεν. κεῖνα δ᾽ ἐκμαθεῖν θέλω,	230	Hogy a házba visszatérek. Azt szeretném, híveim,
	ὦ φίλοι, ποῦ τὰς ᾽Αθήνας φασὶν ἱδρῦσθαι χθονός;		tudni csak: mit mondanak, a földön merre van Athén?
	Χο.		Karvezető
	τῆλε πρὸς δυσμαῖς ἄνακτος Ἡλίου φθινασμάτων.		Messze napnyugotra, hol a Nap-király alámerül.
	Βα.		Atossza
	ἀλλὰ μὴν ἵμειρ᾽ ἐμὸς παῖς τήνδε θηρᾶσαι πόλιν;		Ezt a várost, ezt kivánja fiam porbarontani?
	Χο.		Karvezető
	πᾶσα γὰρ γένοιτ᾽ ἂν Ἑλλὰς βασιλέως ὑπήκοος.		Mind egész Hellaszt urunk úgy szolgasorba döntené.
	Βα.		Atossza
	ὧδέ τις πάρεστιν αὐτοῖς ἀνδροπλήθεια στρατοῦ;	235	Annyi tenger férfinépet egyesít Athén hada?
	Χο.		Karvezető
	καὶ στρατὸς τοιοῦτος , ἔρξας πολλὰ δὴ Μήδους κακά.		Seregük a méd seregre nagy csapást mért eddig is.
	Βα.		Atossza
	καὶ τί πρὸς τούτοισιν ἄλλο; πλοῦτος ἐξαρκὴς δόμοις;		S még mi birtokuk? Vagyonnal rakva házuk gazdagon?
	Χο.		Karvezető

			69.
	ἀργύρου πηγή τις αὐτοῖς ἐστι, θησαυρὸς χθονός.		Kútfeje a színezüstnek, föld alatti kincstömeg.
	Βα.		Atossza
	πότερα γὰρ τοξουλκὸς αἰχμὴ διὰ χεροῖν αὐτοῖς πρέπει;		És mi fegyver van kezükben? Íjfeszítő nyíl talán?
	Χο.		Karvezető
	Οὐδαμῶς· ἔγχη σταδαῖα καὶ φεράσπιδες σαγαί.	240	Nem. Rohammal szembenéző lándzsa és védőpaizs.
	Βα.		Atossza
	τίς δὲ ποιμάνωρ ἔπεστι κἀπιδεσπόζει στρατῷ;		És ki volna pásztoruk, ki hadseregük kényura?
	Χο.		Karvezető
	οὔτινος δοῦλοι κέκληνται φωτὸς οὐδ᾽ ὑπήκοοι.		Senki rajtuk nem parancsol, nem szolgái senkinek.
	Βα.		Atossza
	πῶς ἂν οὖν μένοιεν ἄνδρας πολεμίους ἐπήλυδας;		Ellenség ha rájuk zendül, hogy állják a támadást?
	Χο.		Karvezető
	ὥστε Δαρείου πολύν τε καὶ καλὸν φθεῖραι στρατόν.		Úgy, hogy Dareiosz király szép, nagy serege ottveszett.
	Βα.		Atossza
	δεινά τοι λέγεις κιόντων τοῖς τεκοῦσι φροντίσαι.	245	Szörnyü szót mondasz az elment harcosok szülőinek!
	Χο.		Karvezető
	ἀλλ᾽ ἐμοὶ δοκεῖν τάχ᾽ εἴσῃ πάντα ναμερτῆ λόγον.		Amint látom, az igaz szót nemsokára megtudod.
	τοῦδε γὰρ δράμημα φωτὸς Περσικὸν πρέπει μαθεῖν,		Ott egy ember gyors futása perzsa hírhozóra vall.
	καὶ φέρει σαφές τι πρᾶγος ἐσθλὸν ἢ κακὸν κλύειν.		Az világos híreket hoz: győzelem vagy vész hirét.
	ΑΓΓΕΛΟΣ		Hírnök
	ὦ γῆς ἁπάσης ᾽Ασιάδος πολίσματα,		Hatalmas Ázsiának megannyi városa,
	ὦ Περσὶς αἶα καὶ πολὺς πλούτου λιμήν,	250	ó, végtelen kincs kikötője, perzsa föld!
	ὡς ἐν μιᾷ πληγῇ κατέφθαρται πολὺς		Nagy boldogságunk egy csapásra elveszett,
	ὄλβος, τὸ Περσῶν δ᾽ ἄνθος οἴχεται πεσόν.		a perzsa nép virága esni hervadott.
	ὤμοι, κακὸν μὲν πρῶτον ἀγγέλλειν κακά·		Szörnyű a vészt elsőnek megjelenteni,
	ὅμως δ᾽ ἀνάγκη πᾶν ἀναπτύξαι πάθος,		mégis: ki kell göngyölni mind e szenvedést,
	Πέρσαι· στρατὸς γὰρ πᾶς ὄλωλε βαρβάρων.	255	perzsák! A barbár hadsereg megsemmisült!
	Χο. [στρ. α.		Kar
	ἄνι᾽ ἄνια κακὰ νεόκοτα		Gyötör a siralom, ez iszonyatos, új
	καὶ δάι᾽. αἰαῖ, διαίνεσθε, Πέρ-		csapás! Ó jaj, perzsa nép, sírj, zokogj,
	σαι, τόδ᾽ ἄχος κλύοντες.		hallva e sok gyötrelmet!
	Αγ.		Hírnök
	ὡς πάντα γ᾽ ἔστ᾽ ἐκεῖνα διαπεπραγμένα·	260	Minden pozdorjává omolt. Nem hittem én,
	καὐτὸς δ᾽ ἀέλπτως νόστιμον βλέπω φάος.		hogy hazatérésem napját megérhetem.
	Χο. [ἀντ. α.		Kar
	ἦ μακροβίοτος ὅδε γέ τις		Bizony, az öregek ideje igen
	αἰὼν ἐφάνθη γεραιοῖς, ἀκού-		hosszúnak tűnik, ha nem remélt bajt
	ειν τόδε πῆμ᾽ ἄελπτον.	265	kell a fülükbe venni!
	Αγ.		Hírnök
	καὶ μὴν παρών γε κοὐ λόγους ἄλλων κλύων,		Ott voltam én, nem hallomásból mondom el,
	Πέρσαι, φράσαιμ᾽ ἂν οἳ᾽ ἐπορσύνθη κακά.		perzsák, a pusztulást, amely ott végbement.
	Χο. [στρ. β.		Kar
	ὀτοτοτοῖ, μάταν		Jajajaj, hiába szállt
	τὰ πολλὰ βέλεα παμμιγῆ		nyilaik elegyes árja szent
	γᾶς ἀπ᾽ ᾽Ασίδος ἦλθετ᾽ αἰαῖ᾽	270	Ázsia területéről ellen-
	δᾴαν Ἑλλάδα χώραν.		séges hellaszi földre!
	Αγ.		Hírnök
	πλήθουσι νεκρῶν δυσπότμως ἐφθαρμένων		Szalamisz parjta és környéke mind betelt
	Σαλαμῖνος ἀκταὶ πᾶς τε πρόσχωρος τόπος.		a nyomorúltul ottveszők hulláival.
	Χο. [ἀντ. β.		Kar
	ὀτοτοτοῖ, φίλων		Jajajaj, mit beszélsz?!
	πολύδονα σώμαθ᾽ ἁλιβαφῆ	275	Kedveseim teteme le-lemerül,
	κατθανόντα λέγεις φέρεσθαι		hánykolódik a tengeren
	πλαγκτοῖς ἐν διπλάκεσσιν.		bőszárnyú köpenyegben.
	Αγ.		Hírnök
	οὐδὲν γὰρ ἤρκει τόξα, πᾶς δ᾽ ἀπώλλυτο		Mit ért az íj? Veszett a teljes hadsereg,
	στρατὸς δαμασθεὶς ναΐοισιν ἐμβολαῖς.		hogy ráviharzott győztesen a sok hajó.
	Χο. [στρ. γ.		Kar
	ἴυζ᾽ ἄποτμον δαΐοις		Süvölts a vészen gyászos,
	δυσαιανῆ βοάν,	281	vigasztalan panaszt!
	ὡς πάντα πᾶν κακῶς		Romlást szereztek isteneink
	ἔθεσαν· αἰαῖ, στρατοῦ φθαρέντος.		perzsa fejünkre. Hadunk megrontatott! Jaj!
	Αγ.		Hírnök
	ὦ πλεῖστον ἔχθος ὄνομα Σαλαμῖνος κλύειν·		O, Szalamisz, füleimnek mily gyűlölt e név!

			69.
	φεῦ, τῶν ᾽Αθηνῶν ὡς στένω μεμνημένος.	285	Athén, beh zokogok, ha rád emlékezem!
	Χο. [ἀντ. γ.		Kar
	στυγναί γ᾽ ᾽Αθᾶναι δαΐοις·		Athén, gyülölt ellenfél!
	μεμνῆσθαί τοι πάρα·		Emlékezz szüntelen:
	ὡς πολλὰς Περσίδων [μάταν]		Ó, hány ártatlan perzsa nőt
	ἔκτισαν εὐνῖδας ἠδ᾽ ἀνάνδρους.		tettek elárvulttá, gyerektelenné!
	Βα.		Atossza
	σιγῶ πάλαι δύστηνος ἐκπεπληγμένη	290	Csak hallgatok régóta, nyomorúlt - a vész
	κακοῖς· ὑπερβάλλει γὰρ ἥδε συμφορά,		úgy szívenüt, ugy rám zudúl e szörnyűség,
	τὸ μήτε λέξαι μήτ᾽ ἐρωτῆσαι πόση.		hogy nem tudok beszélni róla... kérdeni...
	ὅμως δ᾽ ἀνάγκη πημονὰς βροτοῖς φέρειν		Halandók, el kell szenvednünk minden csapást,
	θεῶν διδόντων· πᾶν δ᾽ ἀναπτύξας πάθος		mit ránk bocsát az Ég! Apróra mondd csak el
	λέξον καταστάς, κεἰ στένεις κακοῖς ὅμως·	295	bajunkat, mégha nyögni is szorít a gyász.
	τίς οὐ τέθνηκε, τίνα δὲ καὶ πενθήσομεν		Ki nem halott? Főhadvezéreink közül
	τῶν ἀρχελείων, ὅστ᾽ ἐπὶ σκηπτουχίᾳ		kit gyászoljunk? Meghalván, pálcahordozó,
	ταχθεὶς ἄνανδρον τάξιν ἠρήμου θανών;		férfi nélkül maradt sorát ki hagyta el?
	Αγ.		Hírnök
	Ξέρξης μὲν αὐτὸς ζῇ τε καὶ βλέπει φάος.		Xerxész, az él. O látja még a napsugárt.
	Βα.		Atossza
	ἐμοῖς μὲν εἶπας δώμασιν φάος μέγα	300	Szavad nyomán sugár derűl a házamon,
	καὶ λευκὸν ἦμαρ νυκτὸς ἐκ μελαγχίμου.		fekete éjből szép, vakító napsugár.
	Αγ.		Hírnök
	᾽Αρτεμβάρης δὲ μυρίας ἵππου βραβεὺς		Artembarész, tizezer lovas parancsnoka
	στύφλους παρ᾽ ἀκτὰς θείνεται Σιληνιῶν.		sziklás szilénai parton zúzta szét magát.
	χὠ χιλίαρχος Δαδάκης πληγῇ δορὸς		Dzsidától ütve Dádakész, az ezredes,
	πήδημα κοῦφον ἐκ νεὼς ἀφήλατο·	305	hajófödélről nagy szökellve száll alá.
	Τενάγων τ᾽ ἄριστος Βακτρίων ἰθαιγενὴς		Tenagón, Baktria hősi sarja, ott csapong
	θαλασσόπληκτον νῆσον Αἴαντος πολεῖ.		az Aiasz-sziget tengermosta szirtein.
	Λίλαιος ᾽Αρσάμης τε κἀργήστης τρίτος,		Lilaiosz, Arszamész, Argesztész, a harmadik:
	οἵδ᾽ ἀμφὶ νῆσον τὴν πελειοθρέμμονα		legyőzetvén, a galambéteő sziget
	νικώμενοι κύρισσον ἰσχυρὰν χθόνα·	310	kemény földébe zúzták büszke homlokuk.
	πηγαῖς τε Νείλου γειτονῶν Αἰγυπτίου		Egyiptomi Nilus-forrás szomszéda, jó
	᾽Αρκτεύς, ᾽Αδεύης, καὶ φρεσεύης τρίτος		Arktész, Adeuész, Pharnoukhosz, a harmadik,
	Φαρνοῦχος, οἵδε ναὸς ἐκ μιᾶς πέσον.		a büszkepajzsu: mind elestek egy hajón.
	Χρυσεὺς Μάταλλος μυριόνταρχος θανών,		Khryséi Matallosz, ki úr tízezreken -
	ἵππου μελαίνης ἡγεμὼν τρισμυρίας,	315	halódva, dús szakállbozontja rőt szinét
	πυρσὴν ζαπληθῆ δάσκιον γενειάδα		biborfürdőben új színné cserélte át:
	ἔτεγγ᾽, ἀμείβων χρῶτα πορφυρᾷ βαφῇ.		A mágus Arabosz, baktriai Artamész,
	καὶ Μᾶγος ῞Αραβος, ᾽Αρτάβης τε Βάκτριος,		harmincezer hollósötét lovas feje,
	σκληρᾶς μέτοικος γῆς, ἐκεῖ κατέφθιτο.		az érdes föld lakója ott, hol elveszett.
	῞Αμιστρις ᾽Αμφιστρεύς τε πολύπονον δόρυ	320	Amésztrisz, sok csapásu dárdát forgató
	νωμῶν, ὅ τ᾽ ἐσθλὸς ᾽Αριόμαρδος Σάρδεσι		Amphisztreusz - és ki dús Szardeiszra gyászt borít:
	πένθος παρασχών, Σεισάμης θ᾽ ὁ Μύσιος,		derék Ariomardosz, s Szeiszamész, a műsz;
	Θάρυβίς τε πεντήκοντα πεντάκις νεῶν		Tharübisz: ötvenszer öt hajó parancsnoka,
	ταγός, γένος Λυρναῖος, εὐειδὴς ἀνήρ,		lürnéi fajta, szép sudár legény: halott.
	κεῖται θανὼν δείλαιος οὐ μάλ᾽ εὐτυχῶς·	325	Fekszik szegény, bizony nem boldog véget ért.
	Συέννεσίς τε πρῶτος εἰς εὐψυχίαν,		S halálraszántságban vezér: Szüenneszisz
	Κιλίκων ἄπαρχος, εἷς ἀνὴρ πλεῖστον πόνον		külix király - az ellenségre egymaga
	ἐχθροῖς παρασχών, εὐκλεῶς ἀπώλετο.		oly sok kárt szállatott – most elbukott dicsőn.
	τοιῶνδ᾽ ἄρ᾽ ὄντων <ὧν> ὑπεμνήσθην πέρι,		Ahogy eszembe jut, csak ennyi fővezér...
	πολλῶν παρόντων ὀλίγ᾽ ἀπαγγέλλω κακά.	330	Nagy-sok bajunknak apraját se mondtam el!
	Βα.		Atossza
	αἰαῖ, κακῶν ὕψιστα δὴ κλύω τάδε,		Ó jaj, a legszörnyűbb csapást kell hallanom,
	αἴσχη τε Πέρσαις καὶ λιγέα κωκύματα.		perzsák gyalázatát, sikongó jajgatást!
	ἀτὰρ φράσον μοι τοῦτ᾽ ἀναστρέψας πάλιν·		De térj a kezdetére és felelj nekem,
	ναῶν πόσον δὴ πλῆθος ἦν Ἑλληνίδων,		a helleneknek hány hajójuk volt, hogy így
	ὥστ᾽ ἀξιῶσαι Περσικῷ στρατεύματι	335	nekiszánták maguk: a méd hajóhadat
	μάχην συνάψαι ναΐοισιν ἐμβολαῖς;		hajórohammal ütközetbe rántani?
	Αγ.		Hírnök
	πλήθους μὲν ἂν σάφ᾽ ἴσθ᾽ ἔκατι βάρβαρον		Ha számot nézünk, úgy a mi hajóhadunk
	ναυσὶν κρατῆσαι. καὶ γὰρ ῞Ελλησιν μὲν ἦν		győzelme biztos, hisz a hellének hada
	ὁ πᾶς ἀριθμὸς ἐς τριακάδας δέκα		harmincszor tíz hajót alig számlálhatott,
	ναῶν, δεκὰς δ᾽ ἦν τῶνδε χωρὶς ἔκκριτος·	340	és tíz kiválasztott hajót ezen felül.
	Ξέρξῃ δέ, καὶ γὰρ οἶσθα, χιλιὰς μὲν ἦν		Xerxész ezer gályát vezényelt, azt tudom,

			69.
	ὣν ἦγε πλῆθος, αἱ δ᾽ ὑπέρκοποι τάχει		s különleges, gyorsjáratú naszádja volt
	ἑκατὸν δὶς ἦσαν ἑπτά θ᾽· ὧδ᾽ ἔχει λόγος.		kétszáz, meg hét. Ez az igazság. (*) Azt hiszed,
	μή σοι δοκοῦμεν τῇδε λειφθῆναι μάχῃ;		hogy szám szerint maradt alul hajóhadunk?
	ἀλλ᾽ ὧδε δαίμων τις κατέφθειρε στρατόν,	345	A sereget egy égi lény rontotta meg,
	τάλαντα βρίσας οὐκ ἰσορρόπῳ τύχῃ.		nem egyenlő sorssal nyomatva serpenyőnk.
	θεοὶ πόλιν σῴζουσι Παλλάδος θεᾶς.		Megóvták Pallasz városát az istenek!
	Βα.		Atossza
	ἔτ᾽ ἆρ᾽ Ἀθηνῶν ἔστ᾽ ἀπόρθητος πόλις;		S még áll Athén? Még senki sem forgatta fel?
	Αγ.		Hírnök
	ἀνδρῶν γὰρ ὄντων ἔρκος ἐστὶν ἀσφαλές.		Nem dől le sánca, élő férfiakból áll.
	Βα.		Atossza
	ἀρχὴ δὲ ναυσὶ συμβολῆς τίς ἦν, φράσον·	350	Beszélj! Hogy vette kezdetét az ütközet?
	τίνες κατῆρξαν, πότερον Ἕλληνες, μάχης,		Vajon ki támadott? A hellének? Vagy épp
	ἢ παῖς ἐμός, πλήθει καταυχήσας νεῶν;		hajói számán felfuvalkodott fiam?
	Αγ.		Hírnök
	ἦρξεν μέν, ὦ δέσποινα, τοῦ παντὸς κακοῦ		Nagyasszonyom, minden nyomornak kútfeje
	φανεὶς ἀλάστωρ ἢ κακὸς δαίμων ποθέν.		a bosszúárny, vagy épp egy ártó égi rém.
	ἀνὴρ γὰρ Ἕλλην ἐξ Ἀθηναίων στρατοῦ	355	Athén hadaiból egy hellén férfi jön,
	ἐλθὼν ἔλεξε παιδὶ σῷ Ξέρξῃ τάδε,		s fiad fülét ilyen szavakkal tölti, hogy,
	ὡς εἰ μελαίνης νυκτὸς ἵξεται κνέφας,		mihelyt az éj hollószín fátyla ránkborul,
	Ἕλληνες οὐ μενοῖεν, ἀλλὰ σέλμασιν		a hellének nem állnak harcot; sebtiben
	ναῶν ἐπανθορόντες ἄλλος ἄλλοσε		a gályapadhoz ülnek és ki merre tud,
	δρασμῷ κρυφαίῳ βίοτον ἐκσωσοίατο.	360	lopva elillan, mentve gyarló életét.
	ὁ δ᾽ εὐθὺς ὡς ἤκουσεν, οὐ ξυνεὶς δόλον		Fiad, hogy hallja ezt: a hellén cselvetést
	Ἕλληνος ἀνδρὸς οὐδὲ τὸν θεῶν φθόνον,		nem fogja fel, sem az isteni gyűlölködést,
	πᾶσιν προφωνεῖ τόνδε ναυάρχοις λόγον,		s az összes hadvezérnek így tesz rendelést:
	εὖτ᾽ ἂν φλέγων ἀκτῖσιν ἥλιος χθόνα		mihelyt a napsugár a földet nem süti,
	λήξῃ, κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβῃ,	365	s a lég nagy templomát sötét borítja be,
	τάξαι νεῶν στῖφος μὲν ἐν στοίχοις τρισίν,		hármas sorokba állassák hajóikat:
	ἄλλας δὲ κύκλῳ νῆσον Αἴαντος πέριξ,		kiútat lesni, zajgó tengeráradást,
	ἔκπλους φυλάσσειν καὶ πόρους ἁλιρρόθους.		mások meg Aiasz szigetét vegyék körül.
	ὡς εἰ μόρον φευξοίαθ᾽ Ἕλληνες κακόν,		Ha a halálból a görög had elszökik,
	ναυσὶν κρυφαίως δρασμὸν εὑρόντες τινά,	370	s egéruton kisiklik gyors hajóival,
	πᾶσιν στέρεσθαι κρατὸς ἦν προκείμενον.		igéri, minden vétkesnek fejét veszik.
	τοσαῦτ᾽ ἔλεξε κάρθ᾽ ὑπ᾽ εὐθύμου φρενός·		Ezt mondja, mert hiszékeny lelke lépremegy;
	οὐ γὰρ τὸ μέλλον ἐκ θεῶν ἠπίστατο.		nem sejti még az istenadta holnapot.
	οἱ δ᾽ οὐκ ἀκόσμως, ἀλλὰ πειθάρχῳ φρενὶ		Azok kemény rendben, nagy engedelmesen
	δεῖπνόν <τ᾽> ἐπορσύνοντο, ναυβάτης τ᾽ ἀνὴρ	375	szereznek étket, mindenik hajóslegény
	τροποῦτο κώπην σκαλμὸν ἀμφ᾽ εὐήρετμον.		a cövekhez bogozza jó lapátnyelét.
	ἐπεὶ δὲ φέγγος ἡλίου κατέφθιτο		Aztán, midőn a végső napsugár kihúny,
	καὶ νὺξ ἐπῆλθε, πᾶς ἀνὴρ κώπης ἄναξ		s megjő az éj, lapátok férfi-hőse mind
	ἐς ναῦν ἐχώρει πᾶς θ᾽ ὅπλων ἐπιστάτης·		hajóra száll és minden fegyverhez tudó.
	τάξις δὲ τάξιν παρεκάλει νεὼς μακρᾶς,	380	Hosszú hajón padrend padrendet lelkesít;
	πλέουσι δ᾽ ὡς ἕκαστος ἦν τεταγμένος.		minden hajó adott parancs szerint vonúl;
	καὶ πάννυχοι δὴ διάπλοον καθίστασαν		egész éjjel hajóztatják fel s alá
	ναῶν ἄνακτες πάντα ναυτικὸν λεών.		a tengerészhadat a gályahadnagyok.
	καὶ νὺξ ἐχώρει, κοὐ μάλ᾽ Ἑλλήνων στρατὸς		Eltűnt az éj, s a hellén had semerre sem
	κρυφαῖον ἔκπλουν οὐδαμῇ καθίστατο·	385	indult neki egérúton kisiklani.
	ἐπεί γε μέντοι λευκόπωλος ἡμέρα		S midőn feljött a nap fehér csikóival,
	πᾶσαν κατέσχε γαῖαν εὐφεγγὴς ἰδεῖν,		s a földet beragyogta fényes látomás,
	πρῶτον μὲν ἠχῇ κέλαδος Ἑλλήνων πάρα		s a hellének felől riasztó zendülés
	μολπηδὸν εὐφήμησεν, ὄρθιον δ᾽ ἅμα		kél: szépcsengésű dal. Reá ujjongva zeng
	ἀντηλάλαξε νησιώτιδος πέτρας	390	erős visszhang a sziget szirtfaláról is.
	ἠχώ· φόβος δὲ πᾶσι βαρβάροις παρῆν		Rettenve döbben meg a barbárok hada:
	γνώμης ἀποσφαλεῖσιν· οὐ γὰρ ὡς φυγῇ		hitében megcsalódott. Nem futásra hív
	παιᾶν᾽ ἐφύμνουν σεμνὸν Ἕλληνες τότε,		a hellének fenséges paián-himnusza:
	ἀλλ᾽ ἐς μάχην ὁρμῶντες εὐψύχῳ θράσει·		bátran, halálra szántan harcba rontanak.
	σάλπιγξ δ᾽ ἀυτῇ πάντ᾽ ἐκεῖν᾽ ἐπέφλεγεν.	395	A kürtök harsanása mindent lángragyújt.
	εὐθὺς δὲ κώπης ῥοθιάδος ξυνεμβολῇ		Tajtékot vernek gyors parancsszavak nyomán
	ἔπαισαν ἅλμην βρύχιον ἐκ κελεύματος,		lapátaik egyszerre mért csapásai.
	θοῶς δὲ πάντες ἦσαν ἐκφανεῖς ἰδεῖν.		Egész haduk jól látható lett hirtelen.
	τὸ δεξιὸν μὲν πρῶτον εὐτάκτως κέρας		Jobbszárnyuk húz előre szépen rendezett
	ἡγεῖτο κόσμῳ, δεύτερον δ᾽ ὁ πᾶς στόλος	400	hadrend szerint, aztán egész hajóhaduk
	ἐπεξεχώρει, καὶ παρῆν ὁμοῦ κλύειν		kitárja szárnyait - lehet már hallani

			69.
	πολλὴν βοήν· ᾿Ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,		nagy zendülést: „Görög fiak lendüljetek!
	ἐλευθεροῦτε πατρίδ᾽, ἐλευθεροῦτε δὲ		Mentsétek hazánkat, a sok kisdedet,
	παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη,		mentsétek meg a nőket, az ős szentélyeket,
	θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.᾽	405	az ősök sírjait ... Most dől el minden itt.”
	καὶ μὴν παρ᾽ ἡμῶν Περσίδος γλώσσης ῥόθος		Feleletül minálunk is hangáradat
	ὑπηντίαζε, κοὐκέτ᾽ ἦν μέλλειν ἀκμή.		zúg perzsa nyelven: itt a döntő pillanat!
	εὐθὺς δὲ ναῦς ἐν νηὶ χαλκήρη στόλον		Legott hajó hajóba fúrja bronz hegyét.
	ἔπαισεν· ἦρξε δ᾽ ἐμβολῆς Ἑλληνικὴ		A támadást athéni gálya kezdi el:
	ναῦς, κἀποθραύει πάντα Φοινίσσης νεὼς	410	egy tirusi hajó oromtornyát töri
	κόρυμβ᾽, ἐπ᾽ ἄλλην δ᾽ ἄλλος ἠὔθυνεν δόρυ.		porrá - más gálya csőre más hajóba fúr.
	τὰ πρῶτα μέν νυν ῥεῦμα Περσικοῦ στρατοῦ		Kezdetbe még helytáll a perzsa áradat;
	ἀντεῖχεν· ὡς δὲ πλῆθος ἐν στενῷ νεῶν		de a szorosban feltolul a sok hajó,
	ἤθροιστ᾽, ἀρωγὴ δ᾽ οὔτις ἀλλήλοις παρῆν,		más egy se tud a más baján segíteni,
	αὐτοὶ δ᾽ ὑπ᾽ αὐτῶν ἐμβόλοις χαλκοστόμοις	415	bronz-csőr ütéseikkel egy a másikát
	παίοντ᾽, ἔθραυον πάντα κωπήρη στόλον,		horpasztja: törnek evezőik rendei;
	Ἑλληνικαί τε νῆες οὐκ ἀφρασμόνως		nagyon is nem bolondul jöttek körbe ránk
	κύκλῳ πέριξ ἔθεινον, ὑπτιοῦτο δὲ		a hellének hajói, sorra felborul
	σκάφη νεῶν, θάλασσα δ᾽ οὐκέτ᾽ ἦν ἰδεῖν,		sok nagyhasu hajónk, tengert se látni már
	ναυαγίων πλήθουσα καὶ φόνου βροτῶν,	420	a roncsoktól, elvérezők hulláitól.
	ἀκταὶ δὲ νεκρῶν χοιράδες τ᾽ ἐπλήθυον.		A parti szirtek holttetemmel rakva mind.
	φυγῇ δ᾽ ἀκόσμως πᾶσα ναῦς ἠρέσσετο,		Ami hajó hajóhadunkból fennmaradt,
	ὅσαιπερ ἦσαν βαρβάρου στρατεύματος.		fut kapkodón evezve, rendezetlenül.
	τοὶ δ᾽ ὥστε θύννους ἤ τιν᾽ ἰχθύων βόλον		Mint tonhalat szokás, vagy más varsán akadt
	ἀγαῖσι κωπῶν θραύμασίν τ᾽ ἐρειπίων	425	haltömeget - úgy zúznak minket, rontanak
	ἔπαιον, ἐρράχιζον· οἰμωγὴ δ᾽ ὁμοῦ		törött lapáttal, roncsdarabbal; jajgatás,
	κωκύμασιν κατεῖχε πελαγίαν ἅλα,		nyögés ül rá a tenger sós vizére, míg
	ἕως κελαινῆς νυκτὸς ὄμμ᾽ ἀφείλετο.		a holló éj szemében minden elmerül.
	κακῶν δὲ πλῆθος, οὐδ᾽ ἂν εἰ δέκ᾽ ἤματα		Tenger bajunkat, mégha tíz nap mondanám
	στοιχηγοροίην, οὐκ ἂν ἐκπλήσαιμί σοι.	430	egy futamban, úgy se végeznék vele.
	εὖ γὰρ τόδ᾽ ἴσθι, μηδάμ᾽ ἡμέρᾳ μιᾷ		Vedd észbe jól, hogy mind idáig még soha
	πλῆθος τοσουτάριθμον ἀνθρώπων θανεῖν.		nem halt meg ennyi ember egyetlen napon.
	Βα.		Atossza
	αἰαῖ, κακῶν δὴ πέλαγος ἔρρωγεν μέγα		Jaj, ránk szakadt a pusztulás rémtengere
	Πέρσαις τε καὶ πρόπαντι βαρβάρων γένει.		a perzsa népre és a barbárokra mind!
	Αγ.		Hírnök
	εὖ νυν τόδ᾽ ἴσθι, μηδέπω μεσοῦν κακόν·	435	Vedd észbe: még a baj felét se mondtam el.
	τοιάδ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἦλθε συμφορὰ πάθους,		A kínok olyan áradata szállt reánk,
	ὡς τοῖσδε καὶ δὶς ἀντισηκῶσαι ῥοπῇ.		mi egyszerannyi súllyal nyomja serpenyőnk.
	Βα.		Atossza
	καὶ τίς γένοιτ᾽ ἂν τῆσδ᾽ ἔτ᾽ ἐχθίων τύχη;		Mi végzet az, mely ennél is keservesebb?
	λέξον τίν᾽ αὖ φῂς τήνδε συμφορὰν στρατῷ		Hadunkat, mondd, mi balszerencse érte még,
	ἐλθεῖν κακῶν ῥέπουσαν ἐς τὰ μάσσονα.	440	mely még alább zuhintja mélyre mérlegserpenyőnk?
	Αγ.		Hírnök
	Περσῶν ὅσοιπερ ἦσαν ἀκμαῖοι φύσιν,		Legszebb virágát bontó perzsa ifjúság,
	ψυχήν τ᾽ ἄριστοι κεὐγένειαν ἐκπρεπεῖς,		vitézi lelkek, született főfő-nagyok,
	αὐτῷ τ᾽ ἄνακτι πίστιν ἐν πρώτοις ἀεί,		a nagy Királynak mind legelső hívei
	τεθνᾶσιν αἰσχρῶς δυσκλεεστάτῳ μόρῳ.		bús, dicstelen halállal rútul haltak el.
	Βα.		Atossza
	οἰ ᾿γὼ τάλαινα συμφορᾶς κακῆς, φίλοι.	445	Jaj, nyomorúltnak! O barátok, míly csapás!
	ποίῳ μόρῳ δὲ τούσδε φῂς ὀλωλέναι;		mi végzet forgandóságában vesztek el?
	Αγ.		Hírnök
	νῆσός τις ἐστὶ πρόσθε Σαλαμῖνος τόπων,		Salamishoz közel van egy kicsiny sziget,
	βαιά, δύσορμος ναυσίν, ἣν ὁ φιλόχορος		hajónak kínos ott kikötni; partjain
	Πὰν ἐμβατεύει ποντίας ἀκτῆς ἔπι.		csak Pán bolyong, a tánckarok szerelmese.
	ἐνταῦθα πέμπει τούσδ᾽, ὅπως, ὅτ᾽ ἐκ νεῶν	450	Xerxész oda sereget rendel; hogyha majd
	φθαρέντες ἐχθροὶ νῆσον ἐκσῴζοίατο,		a tört hajókról arra mentik életük
	κτείνοιεν εὐχείρωτον Ἑλλήνων στρατόν,		a hellenek; üljék le őket könnyedén,
	φίλους δ᾽ ὑπεκσῴζοιεν ἐναλίων πόρων,		s mentsék az örvényből a jóbarátokat;
	κακῶς τὸ μέλλον ἱστορῶν. ὡς γὰρ θεὸς		nem sejtve a jövőt...Isten midőn a harc
	ναῶν ἔδωκε κῦδος Ἕλλησιν μάχης,	455	babérait görög hajóknak adta át,
	αὐθημερὸν φράξαντες εὐχάλκοις δέμας		érccel övezve testüket a hellenek
	ὅπλοισι ναῶν ἐξέθρῳσκον· ἀμφὶ δὲ		hajóikból kiugranak, s körülveszik
	κυκλοῦντο πᾶσαν νῆσον, ὥστ᾽ ἀμηχανεῖν		a szigetet, hogy ifjainknak nincs hová
	ὅποι τράποιντο. πολλὰ μὲν γὰρ ἐκ χερῶν		fordulniok, s görög kéz számtalan követ

			69.
	πέτροισιν ἠράσσοντο, τοξικῆς τ᾽ ἄπο	460	zudít reájuk és az íjak húrjain
	θώμιγγος ἰοὶ προσπίτνοντες ὤλλυσαν·		százszám zizzenti rájuk öldöklő nyilát,
	τέλος δ᾽ ἐφορμηθέντες ἐξ ἑνὸς ῥόθου		aztán egy végrohamban rájuk esnek és
	παίουσι, κρεοκοποῦσι δυστήνων μέλη,		ütik, szabják a nyomorúltak tagjait,
	ἕως ἁπάντων ἐξαπέφθειραν βίον.		mig valamennyi életét el nem veszik.
	Ξέρξης δ᾽ ἀνώμωξεν κακῶν ὁρῶν βάθος·	465	Xerxész a vész örvényét látva felkiált
	ἕδραν γὰρ εἶχε παντὸς εὐαγῆ στρατοῦ,		- egy magas szirten ült a tengerhez közel,
	ὑψηλὸν ὄχθον ἄγχι πελαγίας ἁλός·		ahonnan végig látta jól egész hadát -,
	ῥήξας δὲ πέπλους κἀνακωκύσας λιγύ,		ruháit megszaggatja nyögve felsikolt,
	πεζῷ παραγγείλας ἄφαρ στρατεύματι,		gyaloghadának kapkodón rendelkezik
	ἴησ᾽ ἀκόσμῳ ξὺν φυγῇ. τοιάνδε σοι	470	s bomlott futással hátat ád. Ezen zokogj,
	πρὸς τῇ πάροιθε συμφορὰν πάρα στένειν.		ha elsirattad az előbbi nagy csapást!
	Βα.		Atossza
	ὦ στυγνὲ δαῖμον, ὡς ἄρ᾽ ἔψευσας φρενῶν		Gonosz szellem, hogy megcsaltad a perzsa nép
	Πέρσας· πικρὰν δὲ παῖς ἐμὸς τιμωρίαν		hitét! Minő keserü bosszut szenvedett
	κλεινῶν ᾽Αθηνῶν ἦρε, κοὐκ ἀπήρκεσαν		a híres Athéntól fiam! Nem volt elég,
	οὓς πρόσθε Μαραθὼν βαρβάρων ἀπώλεσεν·	475	hogy Marathónnál annyi barbár ottveszett;
	ὧν ἀντίποινα παῖς ἐμὸς πράξειν δοκῶν		Marathónért csak hogy bosszút vegyen fiam,
	τοσόνδε πλῆθος πημάτων ἐπέσπασεν.		önnön fejére szerzett ennyi szenvedést!
	σὺ δ᾽ εἰπέ, ναῶν αἳ πεφεύγασιν μόρον,		De mondd, hol hagytad a haláltól megfutott
	ποῦ τάσδ᾽ ἔλειπες· οἶσθα σημῆναι τορῶς;		hajókat? Meg tudod hiven jelenteni?
	Αγ.		Hírnök
	ναῶν δὲ ταγοὶ τῶν λελειμμένων σύδην	480	Aztán a megmaradt hajók vezérei
	κατ᾽ οὖρον οὐκ εὔκοσμον αἴρονται φυγήν·		jó széllel rendetlen futásba kezdtenek.
	στρατὸς δ᾽ ὁ λοιπὸς ἔν τε Βοιωτῶν χθονὶ		A maradék had a boiótok földein
	διώλλυθ᾽, οἱ μὲν ἀμφὶ κρηναῖον γάνος		veszett: ott estek össze fulladón...
	δίψῃ πονοῦντες, οἱ δ᾽ ὑπ᾽ ἄσθματος κενοὶ		
	. . . . .		.....
	διεκπερῶμεν ἔς τε Φωκέων χθόνα	485	Phókisz földén tovább bolygunk-barangolunk,
	καὶ Δωρίδ᾽ αἶαν, Μηλιᾶ τε κόλπον, οὗ		Dorisz vidékén, Mélisz öblében, hol a
	Σπερχειὸς ἄρδει πεδίον εὐμενεῖ ποτῷ·		Szperkheiosz éltető itallal öntözi
	κἀντεῦθεν ἡμᾶς γῆς ᾽Αχαιίδος πέδον		a lapályt. Majd az akháj sík fogadja be
	καὶ Θεσσαλῶν πόλεις ὑπεσπανισμένους		s a thesszál városok a holtig éhezőt.
	βορᾶς ἐδέξαντ᾽· ἔνθα δὴ πλεῖστοι θάνον	490	Itt vész, itt pusztul el a legtöbb emberünk
	δίψῃ τε λιμῷ τ᾽· ἀμφότερα γὰρ ἦν τάδε.		éh- s szomjhalállal. Kínoz mind a két csapás.
	Μαγνητικὴν δὲ γαῖαν ἔς τε Μακεδόνων		Magnéziának földét, Makedónia
	χώραν ἀφικόμεσθ᾽, ἐπ᾽ ᾽Αξιοῦ πόρον,		vidékét érjük, Axiosz gázló-helyét,
	Βόλβης θ᾽ ἕλειον δόνακα, Πάγγαιόν τ᾽ ὄρος,		Bolbé nádingoványt, Pangaiosz ormait,
	᾽Ηδωνίδ᾽ αἶαν· νυκτὶ δ᾽ ἐν ταύτῃ θεὸς	495	Édón földét, ahol egy isten éjidőn
	χειμῶν᾽ ἄωρον ὦρσε, πήγνυσιν δὲ πᾶν		korai hívihart bocsát. Jéggé mered
	ῥέεθρον ἁγνοῦ Στρυμόνος. θεοὺς δέ τις		a szent Sztrümón folyó. Ki még nem hitt soha
	τὸ πρὶν νομίζων οὐδαμοῦ τότ᾽ ἡύχετο		az istenekben, most ugyan fohászkodik,
	λιταῖσι, γαῖαν οὐρανόν τε προσκυνῶν.		és csúszva-mászva mennyet-földet ostromol.
	ἐπεὶ δὲ πολλὰ θεοκλυτῶν ἐπαύσατο	500	Hogy seregünk imáit abbahagyja és
	στρατός, περᾷ κρυσταλλοπῆγα διὰ πόρον·		megkezdi a folyó jegén az átkelést:
	χὥστις μὲν ἡμῶν πρὶν σκεδασθῆναι θεοῦ		ki közülünk elindult, mielőtt a Fény
	ἀκτῖνας ὡρμήθη, σεσωμένος κυρεῖ.		ura sugarát szétszikrázza - megmarad.
	φλέγων γὰρ αὐγαῖς λαμπρὸς ἡλίου κύκλος		De hogy a Nap tüzes sugáru fényköre
	μέσον πόρον διῆκε, θερμαίνων φλογί·	505	megolvasztja középen általútjukat,
	πῖπτον δ᾽ ἐπ᾽ ἀλλήλοισιν· εὐτυχὴς δέ τοι		egymásra hullnak. Boldog az, kinek a Sors
	ὅστις τάχιστα πνεῦμ᾽ ἀπέρρηξεν βίου.		egy lélegzettel elszakasztja életét.
	ὅσοι δὲ λοιποὶ κἄτυχον σωτηρίας,		Az a kevés pedig, ki élve megmaradt,
	Θρῄκην περάσαντες μόγις πολλῷ πόνῳ,		sok szenvedéssel áthatolva Thrákián,
	ἥκουσιν ἐκφυγόντες, οὐ πολλοί τινες,	510	halálból futva tért meg házitűzhelye
	ἐφ᾽ ἑστιοῦχον γαῖαν· ὡς στένειν πόλιν		földére - úgyhogy perzsa városunk jajong
	Περσῶν, ποθοῦσαν φιλτάτην ἥβην χθονός.		a föld rajongott ifjuságát gyászolón.
	ταῦτ᾽ ἔστ᾽ ἀληθῆ· πολλὰ δ᾽ ἐκλείπω λέγων		Ez a való. A többi tenger szenvedést,
	κακῶν ἃ Πέρσαις ἐγκατέσκηψεν θεός.		mit ránk, perzsákra mért az Ég, nem mondom el.
			Hírnök el.
	Χο.		Karvezető
	ὦ δυσπόνητε δαῖμον, ὡς ἄγαν βαρὺς	515	Ó, szörnyű isten! Ó, mily ólomsúlyu, zord
	ποδοῖν ἐνήλου παντὶ Περσικῷ γένει.		lábbal tiportad meg a perzsa nemzetet!
	Βα.		Atossza
	οἳ ᾽γὼ τάλαινα διαπεπραγμένου στρατοῦ·		Én nyomorúlt! Hogy elveszett a perzsa had!

		69.
	ὦ νυκτὸς ὄψις ἐμφανὴς ἐνυπνίων,	Ó jaj, világos éji álomlátomás,
	ὡς κάρτα μοι σαφῶς ἐδήλωσας κακά.	mily érthetően jelezted már e pusztulást!
	ὑμεῖς δὲ φαύλως αὖτ᾽ ἄγαν ἐκρίνατε.	S ti míly gyarlón bogoztátok ki álmomat!
	ὅμως δ᾽, ἐπειδὴ τῇδ᾽ ἐκύρωσεν φάτις	Mégis, ha már ilyen tanácsot adtatok,
	ὑμῶν, θεοῖς μὲν πρῶτον εὔξασθαι θέλω·	elébb az istenek felé fohászkodom,
	ἔπειτα, γῇ τε καὶ φθιτοῖς δωρήματα,	majd holtainknak és a Földnek áldozom,
	ἥξω λαβοῦσα πέλανον ἐξ οἴκων ἐμῶν᾽	kastélyomból hozván nekik ajándékot.
	ἐπίσταμαι μὲν ὡς ἐπ᾽ ἐξειργασμένοις,	Tudom: késő a minket ért csapás után,
	ἀλλ᾽ ἐς τὸ λοιπὸν εἴ τι δὴ λῷον πέλοι.	de hátha még jövőnkre szebb időt derít.
	ὑμᾶς δὲ χρὴ ᾽πὶ τοῖσδε τοῖς πεπραγμένοις	Tirátok vár: a végmebent csapás után
	πιστοῖσι πιστὰ ξυμφέρειν βουλεύματα·	hogy híveinknek hű tanácsot adjatok,
	καὶ παῖδ᾽, ἐάν περ δεῦρ᾽ ἐμοῦ πρόσθεν μόλῃ	s ha tán elébb, mint én, megérkezik fiam,
	παρηγορεῖτε, καὶ προπέμπετ᾽ ἐς δόμους,	vigasztaljátok és kisérjétek haza,
	μὴ καί τι πρὸς κακοῖσι προσθῆται κακόν.	nehogy ujabb bajjal tetézze még a vészt.
		A királynő és kísérete elvonul
	ΧΟΡΟΣ	Karvezető
	ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, νῦν <γὰρ> Περσῶν	Ó, Zeusz király, megemésztetted a
	τῶν μεγαλαύχων καὶ πολυάνδρων	nagysokaságú, nagyrahivalgó
	στρατιὰν ὀλέσας	perzsák seregét! Agbatanát, s a
	ἄστυ τὸ Σούσων ἠδ᾽ ᾽Αγβατάνων	súsai várost
	πένθει δνοφερῷ κατέκρυψας·	gyászos feketébe takartad.
	πολλαὶ δ᾽ ἁπαλαῖς χερσὶ καλύπτρας	Hány nő puha, szép keze tépdesi szét
	κατερεικόμεναι	fátylát, s az ölét csatakos könnyel
	διαμυδαλέους δάκρυσι κόλπους	harmatozza be,
	τέγγουσ᾽, ἄλγους μετέχουσαι.	hogy a fájdalom átveri szívét.
	αἱ δ᾽ ἁβρόγοοι Περσίδες ἀνδρῶν	Szeliden zokogó sok perzsa nő
	ποθέουσαι ἰδεῖν ἀρτιζυγίαν,	nemrég nősült férjére ohajt:
	λέκτρων [τ᾽] εὐνὰς ἁβροχίτωνας,	vágyva nyugodni fátyolos ágyon,
	χλιδανῆς ἥβης τέρψιν, ἀφεῖσαι,	vágyva virágkora gyönyörü kéjét -
	πενθοῦσι γόοις ἀκορεστοτάτοις.	elvesztve siratja örökké.
	κἀγὼ δὲ μόρον τῶν οἰχομένων	Én is az elment katonák gyászos
	αἴρω δοκίμως πολυπενθῆ.	sorsán zokogok, ahogy illik.
	[στρ. α.	Kar
	νῦν γὰρ δὴ πρόπασα μὲν στένει	Nyög most egész nagy Ázsia,
	γαῖ᾽ ᾽Ασὶς ἐκκενουμένα.	mert népe vesztve puszta lett.
	Ξέρξης μὲν ἄγαγεν, ποποῖ,	Xerxész vezette le hadunk.
	Ξέρξης δ᾽ ἀπώλεσεν, τοτοῖ,	Xerxész vezette le fajunk.
	Ξέρξης δὲ πάντ᾽ ἐπέσπε δυσφρόνως	Xerxész mindent nagy-esztelen tett,
	βαρίδεσσι ποντίαις.	s tengeri hajóhada.
	τίπτε Δαρεῖος μὲν οὕτω τότ᾽ ἀβλαβὴς ἐπῆν,	Lám, nem ártott senkinek
	τόξαρχος πολιήταις,	Dareiosz, ki íjjal állt
	Σουσίδαις φίλος ἄκτωρ;	honfitársai élén!
		Szúsza drága vezére.
	[ἀντ. α.	
	πεζοὺς γάρ σφε καὶ θαλασσίους	Nagy tengeri, s gyaloghadát
	ὁμόπτεροι κυανώπιδες	egyenlő szárnyu, sötét szemű
	ναῦες μὲν ἄγαγον, ποποῖ,	hajók vezették el hadát.
	ναῦες δ᾽ ἀπώλεσαν, τοτοῖ,	Hajók veszették el faját.
	ναῦες πανωλέθροισιν ἐμβολαῖς,	Hajók emésztő támadása,
	διὰ δ᾽ ᾽Ιαόνων χέρας.	zord iónok karjai.
	τυτθὰ δ᾽ ἐκφυγεῖν ἄνακτ᾽ αὐτὸν ὡς ἀκούομεν,	Híre jött: alig tudott
	Θρῄκης ἂμ πεδιήρεις	futni a király maga
	δυσχίμους τε κελεύθους.	téres Thrákia síkján,
		zimankós, hideg útján.
	[στρ. β.	
	τοὶ δ᾽ ἄρα πρωτομόροιο, φεῦ,	O jaj, az elébb ölő, zord
	ληφθέντες πρὸς ἀνάγκας, ἠέ,	végzettől ragadottak - ó jaj! -
	ἀκτὰς ἀμφὶ Κυχρείας, ὀᾶ,	Kükhreusz-védte szigetnél – ó!-
	<στέμβονται·> στένε καὶ δακνά-	hányódnak. Nosza, nyögjél és
	ζου, βαρὺ δ᾽ ἀμβόασον	mard magad, és az égre
	οὐράνι᾽ ἄχη, ὀᾶ·	szorj iszonyu szót - ó jaj, ó jaj!
	τεῖνε δὲ δυσβάυκτον	Nyújtva süvölts sikongó
	βοᾶτιν τάλαιναν αὐδάν.	panaszszót, borzongató jajt!
	[ἀντ. β.	

			69.
	γναπτόμενοι δ᾽ ἁλὶ δεινᾷ, φεῦ,		Rajtuk a hab dühe kallóz - ó! -,
	σκύλλονται πρὸς ἀναύδων, ἠέ,		tépi hangtalan őket - ó jaj! -
	παίδων τᾶς ἀμιάντου, ὀᾶ.		szűzi tenger ezer fia. - Ó! -
	πενθεῖ δ᾽ ἄνδρα δόμος στερη-		Férfit gyászol az árva ház.
	θείς, τοκέης δ᾽ ἄπαιδες	580	Agg szüle gyermeke vesztve
	δαιμόνι᾽ ἄχη, ὀᾶ,		él iszonyu kínt - ó jaj, ó jaj! -
	δυρόμενοι γέροντες		Sírva-zokogva hallja
	τὸ πᾶν δὴ κλύουσιν ἄλγος.		vén feje mind e gyötrelmet.
	[στρ. γ.		
	τοὶ δ᾽ ἀνὰ γᾶν ᾽Ασίαν δὴν		Ázsia földje felett már
	οὐκέτι περσονομοῦνται,	585	nem úr perzsa hatalmunk;
	οὐδ᾽ ἔτι δασμοφοροῦσιν		kényura kényszere-hajtva
	δεσποσύνοισιν ἀνάγκαις,		többé már nem adóznak;
	οὐδ᾽ ἐς γᾶν προπίτνοντες		nem buknak le a földre
	ἄζονται· βασιλεία γὰρ διόλωλεν ἰσχύς.	590	szolgákként; a Királynak
			nincs már semmi hatalma!
	[ἀντ. γ.		
	οὐδ᾽ ἔτι γλῶσσα βροτοῖσιν		Nem köti fékre a nyelvét
	ἐν φυλακαῖς· λέλυται γὰρ		senki; megoldva a szó; a
	λαὸς ἐλεύθερα βάζειν,		nép szabadon karatyol már.
	ὡς ἐλύθη ζυγὸν ἁλκᾶς.		Roncs az erőszak igája.
	αἱμαχθεῖσα δ᾽ ἄρουραν	595	Vérben ásta meg Aias
	Αἴαντος περικλύστα νᾶσος ἔχει τὰ Περσῶν.		tengermosta szigetje
			perzsa uralmunk sírját.
	Βα.		*Belép a királynő*
	φίλοι, κακῶν μὲν ὅστις ἔμπειρος κυρεῖ,		Szeretteim, ki a bajokban járatos,
	ἐπίσταται βροτοῖσιν ὡς, ὅταν κλύδων		az tudja, hogy, midőn az embert ellepi
	κακῶν ἐπέλθῃ, πάντα δειμαίνειν φίλον,	600	a sok csapás tajtéka: mindentől remeg;
	ὅταν δ᾽ ὁ δαίμων εὐροῇ, πεποιθέναι		ha sorsa jó: magát elbízza, azt hiszi,
	τὸν αὐτὸν αἰὲν ἄνεμον οὐριεῖν τύχας.		hogy mindig jószerencse-szél fütyül neki.
	ἐμοὶ γὰρ ἤδη πάντα μὲν φόβου πλέα·		Bennem mindent betölt a tompa félelem;
	ἐν ὄμμασιν τἀνταῖα φαίνεται θεῶν,		szemem előtt az istenek utálata;
	βοᾷ δ᾽ ἐν ὠσὶ κέλαδος οὐ παιώνιος·	605	fülembe sem győzelmi zendülés riog.
	τοία κακῶν ἔκπληξις ἐκφοβεῖ φρένας.		Vér-tépte döbbenet riasztja lelkemet.
	τοιγὰρ κέλευθον τήνδ᾽ ἄνευ τ᾽ ὀχημάτων		Ezért az utat vissza házamból ide
	χλιδῆς τε τῆς πάροιθεν ἐκ δόμων πάλιν		nem az előbbi díszruhában, nem kocsin
	ἔστειλα, παιδὸς πατρὶ πρευμενεῖς χοὰς		jártam meg, hogy szerezzek áldozat-italt
	φέρουσ᾽, ἅπερ νεκροῖσι μειλικτήρια,	610	fiam apjának, holtakat édesgetőt:
	βοός τ᾽ ἀφ᾽ ἁγνῆς λευκὸν εὔποτον γάλα,		szentelt tehén jóízü hófehér tejét,
	τῆς τ᾽ ἀνθεμουργοῦ στάγμα, παμφαὲς μέλι,		szép csilla mézet: száz virágon dolgozó
	λιβάσιν ὑδρηλαῖς παρθένου πηγῆς μέτα,		méh cseppeit; szűz szent forrás vizét;
	ἀκήρατόν τε μητρὸς ἀγρίας ἄπο		s a hegyi anya-tő vegyítetlen levét,
	ποτόν, παλαιᾶς ἀμπέλου γάνος τόδε·	615	a régi szép borág vidító mámorát;
	τῆς τ᾽ αἰὲν ἐν φύλλοισι θαλλούσης βίον		és az örökkön zöldelő, aranyhajú
	ξανθῆς ἐλαίας καρπὸς εὐώδης πάρα,		szelíd olajfa jószagú gyümölcseit,
	ἄνθη τε πλεκτά, παμφόρου γαίας τέκνα.		a dús Föld lányait: virágfüzéreket.
	ἀλλ᾽, ὦ φίλοι, χοαῖσι ταῖσδε νερτέρων		Barátim, míg a lentlevőknek áldozunk,
	ὕμνους ἐπευφημεῖτε, τόν τε δαίμονα	620	ti zengjetek himnuszt, s Dareiosz szellemét
	Δαρεῖον ἀνακαλεῖσθε, γαπότους δ᾽ ἐγὼ		hívjátok - én a Mély megannyi istenét
	τιμὰς προπέμψω τάσδε νερτέροις θεοῖς.		itallal tisztelem, melyet beszi a föld.
	Χο.		Karvezető
	βασίλεια γύναι, πρέσβος Πέρσαις,		Perzsa nagyasszony, királyanya önts
	σύ τε πέμπε χοὰς θαλάμους ὑπὸ γῆς,		az alant alvók nyoszolyáira bort,
	ἡμεῖς θ᾽ ὕμνοις αἰτησόμεθα	625	mi meg énekkel kérjük a holtak
	φθιμένων πομποὺς		vezetőit alant,
	εὔφρονας εἶναι κατὰ γαίας.		hogy legyenek jóakaróink!
	ἀλλά, χθόνιοι δαίμονες ἀγνοί,		Földmélyi, dicső, szent isteneink:
	Γῆ τε καὶ Ἑρμῆ, βασιλεῦ τ᾽ ἐνέρων,		Gé és Hermész, s te holtak Ura,
	πέμψατ᾽ ἔνερθεν ψυχὴν ἐς φῶς·	630	küldd fel alúlról a fényre a lelket,
	εἰ γάρ τι κακῶν ἄκος οἶδε πλέον,		mert, ha e vészre tud írt - mi a vége:
	μόνος ἂν θνητῶν πέρας εἴποι.		csak ő mondhatja meg, ember.
	[στρ. α.		Kar
	ἦ ·᾽ ἀίει μου μακαρίτας ἰσοδαίμων βασιλεὺς		Hallja-e tarkán lobogó,
	βάρβαρα σαφηνῆ	635	bús, panaszos, fülsiketí-

			69.
	ἱέντος τὰ παναίολ᾽ αἰανῆ δύσθροα βάγματα;		tő jajomat éles,
	παντάλαν᾽ ἄχη		barbár nyelven a Boldogult,
	διαβοάσω;		istenekkel egyenlő úr?
	νέρθεν ἆρα κλύει μου;		Nagy nyomoruságomat kiáltom.
			Hall-e minket alulról?
	[ἀντ. α.		
	ἀλλὰ σύ μοι, Γᾶ τε καὶ ἄλλοι χθονίων ἀγεμόνες,		Gé, s ki a föld mélye-lakók
	δαίμονα μεγαυχῆ	642	istene más –add, cselekedd:
	ἰόντ᾽ αἰνέσατ᾽ ἐκ δόμων, Περσᾶν Σουσιγενῆ θεόν·		szálljon a lakából
	πέμπετε δ᾽ ἄνω		fel hozzánk a dicső, nagy árny!
	οἷον οὔπω	645	Küldd hozzánk fel a perzsa nép
	Περσὶς αἶ᾽ ἐκάλυψεν.		Szúsza-fia istenét! Ilyen hőst
			nem fedez be a föld mást!
	[στρ. β.		
	ἦ φίλος ἀνήρ, φίλος ὄχθος·		Drága e hős, drága e hant,
	φίλα γὰρ κέκευθεν ἤθη.		drága erényeket borít be.
	᾿Αιδωνεὺς δ᾽ ἀναπομπὸς ἀνίει, ᾿Αιδωνεύς,	650	Aidóneusz, te bocsásd,
	οἷον ἀνάκτορα Δαριᾶνα. ἠέ.		te kisérd fel, Aidóneusz,
			őt, az egyetlen urat, Dareioszt! - Ó jaj! -
	[ἀντ. β.		
	οὐδὲ γὰρ ἄνδρας ποτ᾽ ἀπώλλυ		Öldöklő háboruban
	πολεμοφθόροισιν ἄταις,		harcosait sose vesztegette.
	θεομήστωρ δ᾽ ἐκικλήσκετο Πέρσαις, θεομήστωρ		Neve volt: „Isteni lát-
	δ᾽ ἔσκεν, ἐπεὶ στρατὸν εὖ ποδούχει. ἠέ.	655	nok.” Az ő: isteni látnok!
			Mert seregét okosan vezette. - Ó jaj! -
	[στρ. γ.		
	βαλλήν, ἀρχαῖος βαλλήν, ἴθι, ἰκοῦ·		Király, ősrégi király, ide, ide jöjj!
	ἔλθ᾽ ἐπ᾽ ἄκρον κόρυμβον ὄχθου,		Jöjj fel e sír magas csucsára,
	κροκόβαπτον ποδὸς εὔμαριν ἀείρων,	660	oda lábad puha, sáfrány saruját tedd!
	βασιλείου τιήρας φάλαρον πιφαύσκων.		Mutogasd meg királyi
	βάσκε πάτερ ἄκακε Δαριάν, οἵ.		tiarád bóbitáját!
			Jóakaratu atya, jöjj, Dareiosz! - O! -
	[ἀντ. γ.		
	ὅπως αἰανῆ κλύῃς νέα τ᾽ ἄχη,		Jelenj meg, ó, te uramnak ura, hogy
	δέσποτα δεσποτᾶν φάνηθι.	666	új bajainkat vedd füledbe!
	Στυγία γάρ τις ἐπ᾽ ἀχλὺς πεπόταται·		A halál éji sötéte mireánk szállt.
	νεολαία γὰρ ἤδη		Oda van már egészen
	κατὰ πᾶσ᾽ ὄλωλεν.	670	a mi ifju népünk!
	βάσκε πάτερ ἄκακε Δαριάν, οἵ.		Joakaratu atya, jöjj, Dareiosz! - Ó! -
	[ἐπῳδός.		
	αἰαῖ αἰαῖ·		Ó jaj, ó jaj.
	ὦ πολύκλαυτε φίλοισι θανών,		hívei könnye-siratta halott!
	τί τάδε, δυνάστα, δυνάστα,	675	Mivégre, királyom, királyom,
	περισσὰ δίδυμα δὶς γοέδν᾽ ἁμάρτια;		e kétszer nyomoru vétek? Ím a föld kerekén
	πᾶσαι γᾶ τᾷδ᾽ ἐξέφθινται τρίσκαλμοι		mind valamennyi méd
	νᾶες ἄναες ἄναες.	680	háromsorevezős
			gálya odavan, odavan!
			Feltűnik Dareiosz árnya
	ΕΙΔΩΛΟΝ ΔΑΡΕΙΟΥ		Dareiosz árnya
	ὦ πιστὰ πιστῶν ἥλικές θ᾽ ἥβης ἐμῆς		Leghűbb barátim, ifjuságom társai,
	Πέρσαι γεραιοί, τίνα πόλις πονεῖ πόνον;		vének...Hazánk mi gyötri, ó, mi gyötrelem?
	στένει, κέκοπται, καὶ χαράσσεται πέδον.		Lám mellét verve nyög, s a földet döngeti.
	λεύσσων δ᾽ ἄκοιτιν τὴν ἐμὴν τάφου πέλας		Hogy nőmet látom síromon, úgy félek én!
	ταρβῶ, χοὰς δὲ πρευμενὴς ἐδεξάμην.	685	Mit nékem áldozott, szelíden vettem át.
	ὑμεῖς δὲ θρηνεῖτ᾽ ἐγγὺς ἑστῶτες τάφου		Ti könnyet ontva álltok sírom partjain,
	καὶ ψυχαγωγοῖς ὀρθιάζοντες γόοις		s halottidéző, nagy sirámmal engemet
	οἰκτρῶς καλεῖσθέ μ᾽· ἐστὶ δ᾽ οὐκ εὐέξοδον		hívtok busan. - Nem könnyü út a felvilág!
	ἄλλως τε πάντως, χοὶ κατὰ χθονὸς θεοὶ		Készebbek arra földalatti istenek,
	λαβεῖν ἀμείνους εἰσὶν ἢ μεθιέναι.	690	hogy kapjanak, mintsemhogy elbocsássanak.
	ὅμως δ᾽ ἐκείνοις ἐνδυναστεύσας ἐγὼ		Mégis, meggyőztem őket és feljöttem én.
	ἧκω· τάχυνε δ᾽, ὡς ἄμεμπτος ὢ χρόνου.		Hanem siess! Ne mondják rád: időt fecsélsz.
	τί ἐστὶ Πέρσαις νεοχμὸν ἐμβριθὲς κακόν;		Mi új csapás zudúlt a perzsa népre, mondd?
	Χο. [στρ.		Kar
	σέβομαι μὲν προσιδέσθαι,		Remegek rá odanézni!

			69.
	σέβομαι δ᾽ ἀντία λέξαι	695	Remegek szembe beszélni!
	σέθεν ἀρχαίῳ περὶ τάρβει.		A régi tisztelet aggaszt.
	Δα.		Dareiosz
	ἀλλ᾽ ἐπεὶ κάτωθεν ἦλθον σοῖς γόοις πεπεισμένος,		Hogy ha már rávett sirámod, s felhozott a föld alól,
	μή τι μακιστῆρα μῦθον ἀλλὰ σύντομον λέγων		sok beszéded fogd rövidre, hosszú lére ne ereszd!
	εἰπὲ καὶ πέραινε πάντα, τὴν ἐμὴν αἰδῶ μεθείς.		Mondj csak el mindent, irántam hódolattal most ne légy!
	Χο. [ἀντ.		Kar
	δίομαι μὲν χαρίσασθαι,		Iszonyú: kedvire nézni!
	δίομαι δ᾽ ἀντία φάσθαι,	701	Iszonyú szó: kibeszélni,
	λέξας δύσλεκτα φίλοισιν.		ami balhír a barátnak!
	Δα.		Dareiosz
	ἀλλ᾽ ἐπεὶ δέος παλαιὸν σοὶ φρενῶν ἀνθίσταται,		Ha a régi tisztelet még lelkedet lenyűgözi,
	τῶν ἐμῶν λέκτρων γεραιὰ ξύννομ᾽, εὐγενὲς γύναι,		szólj te, ágyam régi társa, szólj nemes nő, hitvesem!
	κλαυμάτων λήξασα τῶνδε καὶ γόων σαφές τί μοι	705	Hagyd a jajgatást, a sírást, mondd ki nyíltan, hogy mi bánt.
	λέξον. ἀνθρώπεια δ᾽ ἄν τοι πήματ᾽ ἂν τύχοι βροτοῖς.		Halandót gyakorta sújtol emberektől szenvedés;
	πολλὰ μὲν γὰρ ἐκ θαλάσσης, πολλὰ δ᾽ ἐκ χέρσου κακὰ		száll a sok baj tengerekről, száll a szárazföldről is
	γίγνεται θνητοῖς, ὁ μάσσων βίοτος ἢν ταθῇ πρόσω.		halandóra, hogyha éve kelleténél többre fut.
	Βα.		Atossza
	ὦ βροτῶν πάντων ὑπερσχὼν ὄλβον εὐτυχεῖ πότμῳ,		Kit minden percéletűnél boldogabbá tett a Sors,
	ὡς ἕως τ᾽ ἔλευσσες αὐγὰς ἡλίου ζηλωτὸς ὢν	710	míg szemed a Nap sugarát itta: élted életed
	βίοτον εὐαίωνα Πέρσαις ὡς θεὸς διήγαγες,		perzsa népeddel, miként egy isten, irígyelt, dicsőn.
	νῦν τέ σε ζηλῶ θανόντα, πρὶν κακῶν ἰδεῖν βάθος.		Irigyellek, hogy halott vagy és nem látod a vészt!
	πάντα γάρ, Δαρεῖ᾽, ἀκούσῃ μῦθον ἐν βραχεῖ χρόνῳ·		Vedd füledbe kurta szóval mindeneknek lényegét:
	διαπεπόρθηται τὰ Περσῶν πράγματ᾽, ὡς εἰπεῖν ἔπος.		Dareiosz, a perzsa állam úgyszólván megsemmisült.
	Δα.		Dareiosz
	τίνι τρόπῳ; λοιμοῦ τις ἦλθε σκηπτός, ἢ στάσις πόλει;	715	Hogy? Mi támadt államunkban? Éhhalál-e? Lázadás?
	Βα.		Atossza
	Οὐδαμῶς· ἀλλ᾽ ἀμφ᾽ Ἀθήνας πᾶς κατέφθαρται στρατός.		Nem! Athén előtt egy szálig tönkrement a hadsereg.
	Δα.		Dareiosz
	τίς δ᾽ ἐμῶν ἐκεῖσε παίδων ἐστρατηλάτει; φράσον.		S mondd, melyik fiunk vezette táborát Athén felé?
	Βα.		Atossza
	θούριος Ξέρξης, κενώσας πᾶσαν ἠπείρου πλάκα.		Büszke Xerxés. Néptelenné tette földünk síkjait.
	Δα.		Dareiosz
	πεζὸς ἢ ναύτης δὲ πεῖραν τήνδ᾽ ἐμώρανεν τάλας;		S gyaloghaddal vagy hajóval tett próbát az esztelen?
	Βα.		Dareiosz
	ἀμφότερα· διπλοῦν μέτωπον ἦν δυοῖν στρατευμάτοιν.	720	Mindkettővel. Kétfelé állt két hadának homloka.
	Δα.		Dareiosz
	πῶς δὲ καὶ στρατὸς τοσόσδε πεζὸς ἤνυσεν περᾶν;		S hogy tudott ilyen gyaloghad áthatolni tengeren?
	Βα.		Atossza
	μηχαναῖς ἔζευξεν Ἕλλης πορθμόν, ὥστ᾽ ἔχειν πόρον.		Útnak Hellé tengerére szerkezettel vert igát.
	Δα.		Dareiosz
	καὶ τόδ᾽ ἐξέπραξεν, ὥστε Βόσπορον κλῆσαι μέγαν;		Véghezvitte, hogy lezárta a hatalmas Boszporoszt?
	Βα.		Atossza
	ὧδ᾽ ἔχει· γνώμης δέ πού τις δαιμόνων ξυνήψατο.		Véghezvitte. Szellemét egy istenség nyügözte le.
	Δα.		Dareiosz
	φεῦ, μέγας τις ἦλθε δαίμων, ὥστε μὴ φρονεῖν καλῶς.	725	Szörnyü isten szállta meg, hogy tervet szőjön esztelen!
	Βα.		Atossza
	ὡς ἰδεῖν τέλος πάρεστιν οἷον ἤνυσεν κακόν.		Látható, mi lett a vége: pusztulásra végezett.
	Δα.		Dareiosz
	καὶ τί δὴ πράξασιν αὐτοῖς ὧδ᾽ ἐπιστενάζετε;		És mi lett az emberekkel? Nyögve mért busúltok itt?
	Βα.		Atossza
	ναυτικὸς στρατὸς κακωθεὶς πεζὸν ὤλεσε στρατόν.		Vert hajóhadunk halálba űzte a gyaloghadat.
	Δα.		Dareiosz
	ὧδε παμπήδην δὲ λαὸς πᾶς κατέφθαρται δορί;		Így tehát e nagy csatában elveszett egész hadunk?
	Βα.		Atossza
	πρὸς τάδ᾽ ὡς Σούσων μὲν ἄστυ πᾶν κενανδρίαν στένει᾽	730	Oly nagyon, hogy Szúsza nyög, hogy férfi egy se jött haza.
	Δα.		Dareiosz
	ὦ πόποι κεδνῆς ἀρωγῆς κἀπικουρίας στρατοῦ.		Jaj, mi biztos védelem volt, s oltalom e nagy sereg!
	Βα.		Atossza
	Βακτρίων δ᾽ ἔρρει πανώλης δῆμος οὐδέ τις γέρων.		Veszni hullott Baktriának népe: nem lesz már öreg.
	Δα.		Dareiosz
	ὦ μέλεος, οἷαν ἄρ᾽ ἥβην ξυμμάχων ἀπώλεσεν.		Harcostársaink virágát tönkretette a bolond!
	Βα.		Atossza
	μονάδα δὲ Ξέρξην ἔρημόν φασιν οὐ πολλῶν μέτα᾽		Monjdák: Xerxész népe-vesztve, nem sok társsal, egymaga...

			69.
	Δα.		Dareiosz
	πῶς τε δὴ καὶ ποῖ τελευτᾶν; ἔστι τις σωτηρία;	735	Hogy? Mi lett a vége néki? Menekvésre van remény?
	Βα.		Atossza
	ἄσμενον μολεῖν γέφυραν γαῖν δυοῖν ζευκτηρίαν.		Élve ért a hídra, mely a két világot átköti.
	Δα.		Dareiosz
	καὶ πρὸς ἤπειρον σεσῶσθαι τήνδε, τοῦτ᾽ ἐτήτυμον;		Élve ért a szárazföldre? Mentve van már? Biztos ez?
	Βα.		Atossza
	ναί· λόγος κρατεῖ σαφηνὴς τοῦτό γ᾽· οὐκ ἔνι στάσις.		Biztos híradás jelenti. Nincs okunk tagadni azt.
	Δα.		Dareiosz
	φεῦ, ταχεῖά γ᾽ ἦλθε χρησμῶν πρᾶξις, ἐς δὲ παῖδ᾽ ἐμὸν		Jaj, hamar betelt a jóslat! Mint csapott fiamra Zeusz
	Ζεὺς ἀπέσκηψεν τελευτὴν θεσφάτων· ἐγὼ δέ που	740	isten jós-szavát betöltve! Ajkamról meg épp azért
	διὰ μακροῦ χρόνου τάδ᾽ ηὔχουν ἐκτελευτήσειν θεούς·		szállt imádság, hogy az Ég ezt mennél később hozza ránk!
	ἀλλ᾽, ὅταν σπεύδῃ τις αὐτός, χὠ θεὸς συνάπτεται.		De amit ember siettet, abban isten is segít:
	νῦν κακῶν ἔοικε πηγὴ πᾶσιν ηὑρῆσθαι φίλοις.		úgy tünik, a vész forrása híveinkre rátalált;
	παῖς δ᾽ ἐμὸς τάδ᾽ οὐ κατειδὼς ἤνυσεν νέῳ θράσει·		s lám, fiam hajtotta végre ifju hévvel, oktalan!
	ὅστις Ἑλλήσποντον ἱρὸν δοῦλον ὡς δεσμώμασιν	745	Azt remélte, hogy bilincsbe verheti rabszolgaként
	ἥλπισε σχήσειν ῥέοντα, Βόσπορον ῥόον θεοῦ·		szent Hellészpontoszt, s az isten folyamát, a Boszporoszt;
	καὶ πόρον μετερρύθμιζε, καὶ πέδαις σφυρηλάτοις		átformálta a szorost és rákovácsolt kalapács
	περιβαλὼν πολλὴν κέλευθον ἤνυσεν πολλῷ στρατῷ.		verte békót: úgy teremtett nagy seregnek nagy utat.
	θνητὸς ὢν θεῶν τε πάντων ὤφετ᾽, οὐκ εὐβουλίᾳ,		Azt gondolta, esztelen, hogy bár halandó, ő legyőz
	καὶ Ποσειδῶνος κρατήσειν· πῶς τάδ᾽ οὐ νόσος φρενῶν	750	minden istent és Poszeidónt...Esztelenség ez, mi más,
	εἶχε παῖδ᾽ ἐμόν; δέδοικα μὴ πολὺς πλούτου πόνος		mely fiam megszállta. Félek: sok törődéssel rakott
	οὑμὸς ἀνθρώποις γένηται τοῦ φθάσαντος ἁρπαγή.		kincsem annak martaléka lesz, ki elsőnek viszi.
	Βα.		Atossza
	ταῦτά τοι κακοῖς ὁμιλῶν ἀνδράσιν διδάσκεται		Hősi Xerxészt ama rosszak társasága vette rá...
	θούριος Ξέρξης· λέγουσι δ᾽ ὡς σὺ μὲν μέγαν τέκνοις		Mind azt hajtogatta, hogy te úgy takartál nagy vagyont
	πλοῦτον ἐκτήσω ξὺν αἰχμῇ, τὸν δ᾽ ἀνανδρίας ὕπο	755	fiaidnak dárdaharccal, ő szobájában röpít
	ἔνδον αἰχμάζειν, πατρῷον δ᾽ ὄλβον οὐδὲν αὐξάνειν.		kopjaszálat gyáva módon, apja kincsét semmivel
	τοιάδ᾽ ἐξ ἀνδρῶν ὀνείδη πολλάκις κλύων κακῶν		nem növelvén. Íly galádok gyúnyszavait szüntelen
	τήνδ᾽ ἐβούλευσεν κέλευθον καὶ στράτευμ᾽ ἐφ᾽ Ἑλλάδα.		hallva, szánja rá magát, hogy Hellasz ellen hadra kél.
	Δα.		Dareiosz
	τοιγάρ σφιν ἔργον ἐστὶν ἐξειργασμένον		Hát megcselekdték a legnagyobb gonoszt,
	μέγιστον, ἀείμνηστον, οἷον οὐδέπω	760	minek emléke mindörökkön fennmarad!
	τόδ᾽ ἄστυ Σούσων ἐξεκείνωσ᾽ ἐμπεσόν,		mely néptelenné tette Szúsza városát -
	ἐξ οὗτε τιμὴν Ζεὺς ἄναξ τήνδ᾽ ὤπασεν,		mióta adta Zeusz a nagy kitüntetést,
	ἕν᾽ ἄνδρα πάσης Ἀσίδος μηλοτρόφου		hogy egy ember egész juhpásztor-Ázsiát
	ταγεῖν, ἔχοντα σκῆπτρον εὐθυντήριον.		vezesse, bírva az uralkodó-jogart.
	Μῆδος γὰρ ἦν ὁ πρῶτος ἡγεμὼν στρατοῦ·	765	Hadunknak Médosz első fővezére volt.
	ἄλλος δ᾽ ἐκείνου παῖς τόδ᾽ ἔργον ἤνυσεν·		Művét, utódaként, fia fejezte be;
	φρένες γὰρ αὐτοῦ θυμὸν ᾠακοστρόφουν.		belátás kormányozta lelke vágyait.
	τρίτος δ᾽ ἀπ᾽ αὐτοῦ Κῦρος, εὐδαίμων ἀνήρ,		A boldog férfi, Kürosz lett a harmadik;
	ἄρξας ἔθηκε πᾶσιν εἰρήνην φίλοις·		békét hozott uralma híveink közé,
	Λυδῶν δὲ λαὸν καὶ Φρυγῶν ἐκτήσατο,	770	s a lűdek, phrygek népeit szerezte meg,
	Ἰωνίαν τε πᾶσαν ἤλασεν βίᾳ.		s igába törte mind egész Ióniát;
	θεὸς γὰρ οὐκ ἤχθηρεν, ὡς εὔφρων ἔφυ.		mert bölcsnek termett, isten sem gyülölte őt.
	Κύρου δὲ παῖς τέταρτος ηὔθυνε στρατόν.		A negyedik főhadvezér: Kürosz fia.
	πέμπτος δὲ Μάρδος ἦρξεν, αἰσχύνη πάτρᾳ		Az ötödik Mardisz, a nemzet szégyene,
	θρόνοισί τ᾽ ἀρχαίοισι· τὸν δὲ σὺν δόλῳ	775	az ősi trón gyalázata. Rá cselt vetett
	Ἀρταφρένης ἔκτεινεν ἐσθλὸς ἐν δόμοις,		házában és megölte hős Artaphrenész
	ξὺν ἀνδράσιν φίλοισιν, οἷς τόδ᾽ ἦν χρέος.		s vele e célra egyesült barátai.
	[ἕκτος δὲ Μάραφις, ἕβδομος δ᾽ Ἀρταφρένης.]		.....
	κἀγὼ πάλου τ᾽ ἔκυρσα τοῦπερ ἤθελον,		Midőn a sors megadta régi vágyamat,
	κἀπεστράτευσα πολλὰ σὺν πολλῷ στρατῷ·	780	sok hadereggel háborúztam sok csatán,
	ἀλλ᾽ οὐ κακὸν τοσόνδε προσέβαλον πόλει.		de mégse hoztam államunkra ennyi bajt.
	Ξέρξης δ᾽ ἐμὸς παῖς νέος ἐὼν νέα φρονεῖ,		Xerxész ifjú még, ifhuként gondolkodik,
	κοὐ μνημονεύει τὰς ἐμὰς ἐπιστολάς·		rég elfeledte, mit parancsoltam neki.
	εὖ γὰρ σαφῶς τόδ᾽ ἴστ᾽, ἐμοὶ ξυνήλικες,		Vegyétek észbe, társaim, világosan:
	ἅπαντες ἡμεῖς, οἳ κράτη τάδ᾽ ἔσχομεν,	785	midőn kezünkbe volt a kormányrúd, mi mind
	οὐκ ἂν φανεῖμεν πήματ᾽ ἔρξαντες τόσα.		együtt nem támasztottunk ennyi szenvedést!
	Χο.		Karvezető
	τί οὖν, ἄναξ Δαρεῖε; ποῖ καταστρέφεις		Beszédednek mi hát a végső célzata,
	λόγων τελευτήν; πῶς ἂν ἐκ τούτων ἔτι		ó, Dareiosz király? Ezek nyomán hogyan
	πράσσοιμεν ὡς ἄριστα Περσικὸς λεώς;		élhetne mégis boldogan a perzsa nép?
	Δα.		Dareiosz

			69.
	εἰ μὴ στρατεύοισθ᾽ ἐς τὸν Ἑλλήνων τόπον,	790	Ha hellén földre többé nem vezet csatát,
	μηδ᾽ εἰ στράτευμα πλεῖον ᾖ τὸ Μηδικόν.		még úgy se, ha a méd sereg hatalmasabb,
	αὐτὴ γὰρ ἡ γῆ ξύμμαχος κείνοις πέλει.		mert fegyvertársuk nékik még a földük is.
	Χο.		Karvezető
	πῶς τοῦτ᾽ ἔλεξας, τίνι τρόπῳ δὲ συμμαχεῖ;		Hogy mondtad ezt? Mi módon fegyvertárs a föld?
	Δα.		Karvezető
	κτείνουσα λιμῷ τοὺς ὑπερπόλλους ἄγαν.		Ha tú nagy a sereg, azt éhen veszti el.
	Χο.		Karvezető
	ἀλλ᾽ εὐσταλῆ τοι λεκτὸν ἀροῦμεν στόλον.	795	S ha válogatott, kis hadat viszünk reá?
	Δα.		Dareiosz
	ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὁ μείνας νῦν ἐν Ἑλλάδος τόποις		Még az se menekül, még az se jut haza,
	στρατὸς κυρήσει νοστίμου σωτηρίας.		amely jelenleg Hellasz földein maradt.
	Χο.		Karvezető
	πῶς εἶπας; οὐ γὰρ πᾶν στράτευμα βαρβάρων		Hogy mondtad? Európából nem jut át ide
	περᾷ τὸν Ἕλλης πορθμὸν Εὐρώπης ἄπο;		egész barbár hadunk a Hellé tengerén?
	Δα.		Dareiosz
	παῦροί γε πολλῶν, εἴ τι πιστεῦσαι θεῶν	800	Sokból kevés; ha látva ezt, mi végbement:
	χρὴ θεσφάτοισιν, ἐς τὰ νῦν πεπραγμένα		az istenadta jóslatokban hinni kell.
	βλέψαντα· συμβαίνει γὰρ οὐ τὰ μέν, τὰ δ᾽ οὔ.		Ha ez betölt, a többi is beteljesül.
	κεἴπερ τάδ᾽ ἐστί, πλῆθος ἔκκριτον στρατοῦ		S ha így van ez, hiú reményben hisz fiam,
	λείπει κεναῖσιν ἐλπίσιν πεπεισμένος.		midőn otthagyja válogatott, szép hadát.
	μίμνουσι δ᾽ ἔνθα πεδίον Ἀσωπὸς ῥοαῖς	805	Maradnak ott, ahol Ászóposz nedvezi
	ἄρδει, φίλον πίασμα Βοιωτῶν χθονί·		a síkot, a boiót földek tapadó vize.
	οὗ σφιν κακῶν ὕψιστ᾽ ἐπαμμένει παθεῖν,		Ott vár reájuk legkeményebb szenvedés
	ὕβρεως ἄποινα κἀθέων φρονημάτων·		istentelen tettekre. dölyfre bosszuként:
	οἳ γῆν μολόντες Ἑλλάδ᾽ οὐ θεῶν βρέτη		Hellasz földére törve istenszobrokat
	ᾐδοῦντο συλᾶν οὐδὲ πιμπράναι νεώς·	810	mertek eldúlni, elperzselni templomot;
	βωμοὶ δ᾽ ἄιστοι, δαιμόνων θ᾽ ἱδρύματα		oltárok dőltek, istenek szentélyeit
	πρόρριζα φύρδην ἐξανέστραπται βάθρων.		alapjukból hányták tövestül ég felé.
	τοιγὰρ κακῶς δράσαντες οὐκ ἐλάσσονα		Bűnt elkövetve nem csekélyebb büntetés
	πάσχουσι, τὰ δὲ μέλλουσι, κοὐδέπω κακῶν		sujt rájuk most, s lesujt utóbb! A vész dühe
	κρηπὶς ὕπεστιν, ἀλλ᾽ ἔτ᾽ ἐκπιδύεται.	815	még nem merült ki, egyre nő, nevelkedik:
	τόσος γὰρ ἔσται πέλανος αἱματοσφαγὴς		a vérből annyi tenger áldozat-lepényt
	πρὸς γῇ Πλαταιῶν Δωρίδος λόγχης ὕπο·		halmoz Plataia tájain a dór dzsida.
	θῖνες νεκρῶν δὲ καὶ τριτοσπόρῳ γονῇ		A hullatornyok néma szóval hirdetik
	ἄφωνα σημανοῦσιν ὄμμασιν βροτῶν		a harmadik méd nemzedék szemének is:
	ὡς οὐχ ὑπέρφευ θνητὸν ὄντα χρὴ φρονεῖν.	820	mértéktelen ne szőjön ember terveket.
	ὕβρις γὰρ ἐξανθοῦσ᾽ ἐκάρπωσεν στάχυν		A gőg, virágozván, csapás-kalászt terem,
	ἄτης, ὅθεν πάγκλαυτον ἐξαμᾷ θέρος.		s arat belőle keserű sirámokat.
	τοιαῦθ᾽ ὁρῶντες τῶνδε τἀπιτίμια		Látván e bűnhődést, csak emlékezzetek
	μέμνησθ᾽ Ἀθηνῶν Ἑλλάδος τε, μηδέ τις		Hellaszra és Athénre, nehogy bárki is
	ὑπερφρονήσας τὸν παρόντα δαίμονα	825	megvesse a jelen szerencsét, s más után
	ἄλλων ἐρασθεὶς ὄλβον ἐκχέῃ μέγαν.		kapdosva, órjás kincset tékozoljon el.
	Ζεύς τοι κολαστὴς τῶν ὑπερκόμπων ἄγαν		Mert Zeusz a nagyretervezők határtalan
	φρονημάτων ἔπεστιν, εὔθυνος βαρύς.		becsvágya bosszulója: zord, kemény biró,
	πρὸς ταῦτ᾽ ἐκεῖνον, σωφρονεῖν κεχρημένοι,		Xerxészt - mivel a józan észben zsenge még -
	πινύσκετ᾽ εὐλόγοισι νουθετήμασιν,	830	bölcs értelemmel intsétek gyakorta, hogy
	λῆξαι θεοβλαβοῦνθ᾽ ὑπερκόμπῳ θράσει.		ne légyen istentipró, nagyzoló, merész,
	σὺ δ᾽, ὦ γεραιὰ μῆτερ ἡ Ξέρξου φίλη,		Xerxész szerelmes, öreg édesanyja, te,
	ἐλθοῦσ᾽ ἐς οἴκους κόσμον ὅστις εὐπρεπὴς		eredj a házba, hozz nagy-ékes díszruhát,
	λαβοῦσ᾽ ὑπαντίαζε παιδί. πάντα γὰρ		s úgy menj fiunk elébe, ki a nagy csapást
	κακῶν ὑπ᾽ ἄλγους λακίδες ἀμφὶ σώματι	835	elsirató buvában ronggyá tépte már
	στημορραγοῦσι ποικίλων ἐσθημάτων.		teste körül a tarkahímü, szép ruhát,
	ἀλλ᾽ αὐτὸν εὐφρόνως σὺ πράυνον λόγοις·		és jószivű szavakkal csendesítsd meg őt,
	μόνης γάρ, οἶδα, σοῦ κλύων ἀνέξεται.		hisz jól tudom, csupán a te szavadra hajt.
	ἐγὼ δ᾽ ἄπειμι γῆς ὑπὸ ζόφον κάτω.		Én elmegyek a vaksötétbe, föld alá.
	ὑμεῖς δέ, πρέσβεις, χαίρετ᾽, ἐν κακοῖς ὅμως	840	Isten hozzátok, aggok! Bármi zord e vész,
	ψυχῇ διδόντες ἡδονὴν καθ᾽ ἡμέραν,		sziveteknek nap mint nap szánjatok gyönyört,
	ὡς τοῖς θανοῦσι πλοῦτος οὐδὲν ὠφελεῖ.		mert mit használ a holtnak bármi földi kincs!
			Dareiosz árnya eltűnik
	Χο.		Karvezető
	ἦ πολλὰ καὶ παρόντα καὶ μέλλοντ᾽ ἔτι		Fáj hallanom, hogy perzsa népünk mennyi kínt
	ἤλγησ᾽ ἀκούσας βαρβάροισι πήματα.		szenved ma és még mennyit kell kiállnia!
	Βα.		Atossza

			69.
	ὦ δαῖμον, ὥς με πόλλ᾽ ἐσέρχεται κακῶν	845	Ó, istenem, hogy általvert a fájdalom
	ἄλγη, μάλιστα δ᾽ ἥδε συμφορὰ δάκνει,		e sok csapás miatt! Leginkább az gyötör,
	ἀτιμίαν γε παιδὸς ἀμφὶ σώματι		hogy hallanom kell gyermekem gyalázatát:
	ἐσθημάτων κλύουσαν, ἥ νιν ἀμπέχει.		testéről hogy lesír a gönc, mi rajta van.
	ἀλλ᾽ εἶμι, καὶ λαβοῦσα κόσμον ἐκ δόμων		Most elmegyek, s a házból díszruhát hozok,
	ὑπαντιάζειν ἐμῷ παιδὶ πειράσομαι.		és megkisérlem, hogy találkozzam vele.
	οὐ γὰρ τὰ φίλτατ᾽ ἐν κακοῖς προδώσομεν.	850	Ne hagyjuk el bajban lévő szeretteink!
			A királynő el
	Χο. [στρ. α.		Kar
	ὦ πόποι ἦ μεγάλας ἀγαθᾶς τε πο-		O, mi derűs, ragyogó, csoda életet
	λισσονόμου βιοτᾶς ἐπεκύρσαμεν, εὖθ᾽ ὁ γηραιὸς		éltünk városainkban elébb, hogy a
	πανταρκὴς ἀκάκας ἄμαχος βασιλεὺς	855	győzhetetlen, jó,
	ἰσόθεος Δαρεῖος ἄρχε χώρας.		istenekkel egyenrangú, hatalmas, öreg,
			égi Dareiosz volt urunk e földön!
	[ἀντ. α.		
	πρῶτα μὲν εὐδοκίμους στρατιὰς ἀπε-		Volt minekünk ragyogó hirü hadsere-
	φαινόμεθ᾽, οἱ δὲ νομίσματα πύργινα πάντ᾽ ἐπηύθυνον.		günk vele! S minden iránymutatója a
	νόστοι δ᾽ ἐκ πολέμων ἀπόνους ἀπαθεῖς	860	bástya-törvény volt!
	<πάλιν> εὖ πράσσοντας ἄγον [ἐσ] οἴκους.		Hogy megtértek a háborúból hadaink:
	.		nem nyomorút vezettek házainkba.
	[στρ. β		
	ὅσσας δ᾽ εἶλε πόλεις πόρον οὐ διαβὰς Ἅλυος		Nem rohamozva ki otthona tűzhelyi-
	ποταμοῖο,		ről, a Halüsz-vizen át soha
	οὐδ᾽ ἀφ᾽ ἑστίας συθείς,	866	nem kelt, s mennyi várat vitt!
	οἷαι Στρυμονίου πελάγους Ἀχελωΐδες εἰσὶ πάροικοι		Mint milyenek a Sztrümón achelóosi
	Θρηκίων ἐπαύλων,	870	városai, s ama thrák fal-
			vak szomszéd lakói.
	[ἀντ. β.		
	λίμνας τ᾽ ἔκτοθεν αἳ κατὰ χέρσον ἐληλαμέναι		Kivül a lápon, a szárazi téren a
	πέρι πύργον		fallal erősek urunkra beh
	τοῦδ᾽ ἄνακτος ἄιον,	875	lestek engedelmesen;
	Ἕλλας τ᾽ ἀμφὶ πόρον πλατὺν εὐχόμεναι, μυχία τε		s Hellé tág szorosán települt viru-
	Προποντίς,		ló helyek és a Propontisz,
	καὶ στόμωμα Πόντου·		s Pontosz torkolatja...
	[στρ. γ.		
	νᾶσοί θ᾽ αἳ κατὰ πρῶν᾽ ἅλιον περίκλυστοι		s a hegyfok körül
	τᾷδε γᾷ προσήμεναι	882	körbemosott szigetek mind
	οἵα Λέσβος ἐλαιόφυτός τε Σάμος,		Ázsiához tartozók.
	Χίος, ἠδὲ Πάρος, Νάξος, Μύκονος,		Milyen: Leszbosz, olajnövelő Sza-
	Τήνῳ τε συνάπτουσ᾽ Ἄνδρος ἀγχιγείτων.	885	mosz, Khiosz és Parosz, Naxosz, Müko-
			nosz, s Ténosz, meg a hozzá-
			nőtt, szomszédos Androsz.
	[ἀντ. γ.		
	καὶ τὰς ἀγχιάλους ἐκράτυνε μεσάκτους,		Hódoltak neki
	Λῆμνον, Ἰκάρου θ᾽ ἕδος,	890	partközi tengeri földek:
	καὶ Ῥόδον ἠδὲ Κνίδον Κυπρίας τε πόλεις,		Lémnosz és Ikarosz nyugo-
	Πάφον ἠδὲ Σόλους, Σαλαμῖνά τε, τᾶς	895	vóhelye, Rhodosz és Knidosz, küprosz városok,
	νῦν ματρόπολις τῶνδ᾽ αἰτία στεναγμῶν.		ős Paphosz és Szoloi és Szalamisz, minek
			épp anyavárosa hozta
			ránk e nagy siralmat.
	[ἐπῳδός.		
	καὶ τὰς εὐκτεάνους κατὰ κλῆρον Ἰαόνιον πολυάν		És legyőzte eszével Iónia
	δρους		soklakosú, sokezüstű
	Ἑλλάνων ἐκράτυνε σφετέραις φρεσίν.	900	hellén városait. Kato-
	ἀκάματον δὲ παρῆν σθένος ἀνδρῶν		náinak és keverék-seregének
	τευχηστήρων παμμείκτων τ᾽ ἐπικούρων.		érchatalma
	νῦν δ᾽ οὐκ ἀμφιλόγως θεότρεπτα τάδ᾽ αὖ φέρομεν,		állt mellette serényen.
	πολέμοιο	905	Már kétségtelen: isten idézte re-
	δμαθέντες μεγάλως πλαγαῖσι ποντίαισιν.		ánk eme háboru nyűgét,
			s megrontott a hajóharc
			zord csapása minket.
			Megjelenik Xerxész
	ΞΕΡΞΗΣ		Xerxész

			69.
	ἰὼ ἰώ,		Ó!
	δύστηνος ἐγὼ στυγερᾶς μοίρας		Ó, én nyomorult, ime, váratlan
	τῆσδε κυρήσας ἀτεκμαρτοτάτης,	910	míly gyülölendő sorsra jutottam!
	ὡς ὠμοφρόνως δαίμων ἐνέβη		Perzsa fajunkra mi nyers égi erő
	Περσῶν γενεᾷ· τί πάθω τλήμων;		szerzett romlást! Nyomorút, mi baj ért!
	λέλυται γὰρ ἐμῶν γυίων ῥώμη.		Inaim ereje meglankad, hogy
	τήνδ᾽ ἡλικίαν ἐσιδόντ᾽ ἀστῶν,		e város öreg fiait látom.
	εἴθ᾽ ὄφελεν, Ζεῦ, κἀμὲ μετ᾽ ἀνδρῶν	915	Ó bár befedett volna az elment
	τῶν οἰχομένων		hadnéppel együtt
	θανάτου κατὰ μοῖρα καλύψαι.		a halál bús végzete engem!
	Χο.		Karvezető
	ὀτοτοῖ, βασιλεῦ, στρατιᾶς ἀγαθῆς		Zokogok, nagyuram, seregünk siratom,
	καὶ περσονόμου τιμῆς μεγάλης,		jó perzsa erőnk nagy tiszteletét,
	κόσμου τ᾽ ἀνδρῶν,	920	hadrendünket
	οὓς νῦν δαίμων ἐπέκειρεν.		- mindet lekaszálta a Rontás!
			Kar
	γᾶ δ᾽ αἰάζει τὰν ἐγγαίαν		Siratja e föld szép zsengéjét:
	ἦβαν Ξέρξᾳ κταμέναν, Ἄιδου		Gyilkos Xerxész Hádészt tölti
	σάκτορι Περσᾶν· ἀγδαβάται γὰρ		perza fiakkal; száll a sok ember,
	πολλοὶ φῶτες, χώρας ἄνθος,	925	száll Hádészbe, föld virága,
	τοξοδάμαντες, πάνυ ταρφὺς τις		nyíllal ölő hős, sűrü tömeg nép,
	μυριὰς ἀνδρῶν, ἐξέφθινται.		sok tizezer hős: jaj, kihúnyt mind!
	αἰαῖ αἰαῖ κεδνᾶς ἀλκᾶς,		Ó jaj, ó jaj! - támaszaink mind!
	Ἀσία δὲ χθών, βασιλεῦ γαίας,		Föld királya! - Ázsia földe
	αἰνῶς αἰνῶς ἐπὶ γόνυ κέκλιται.	930	- szégyen, szégyen - térdre legörbedt!
	Ξε. [στρ. α.		Xerxész
	ὅδ᾽ ἐγών, οἰοῖ, αἰακτός,		Nyomorult, ím én, siralmas,
	μέλεος γέννᾳ γᾷ τε πατρῴᾳ		ime én lettem, a szülőföldem
	κακὸν ἄρ᾽ ἐγενόμαν.		baja, nyomor a hazán!
	Χο.		Kar
	νόστου σοι τὰν πρόσφθογγον	935	Mariandünosz gyászéneke
	κακοφάτιδα βοάν, κακομέλετον ἰὰν		fekete jelü dalát, fekete dalu jaját
	Μαριανδυνοῦ θρηνητῆρος		dalolom, hogy így köszöntsem én
	πέμψω πέμψω, πολύδακρυν ἰαχάν.	940	hazatérted a könnyemen át!
	Ξε. [ἀντ. α.		Xerxész
	ἵετ᾽ αἰανῆ [καὶ] πάνδυρτον		Zokogó sírással sírjál,
	δύσθροον αὐδάν. δαίμων γὰρ ὅδ᾽ αὖ		éles, üvöltőn! Már tőlem elállt
	μετάτροπος ἐπ᾽ ἐμοί.		s elllenem fordult az Ég!
	Χο.		Kar
	ἥσω τοι τὰν πάνδυρτον,		Zokogó sírással sírunk.
	ζαπαθέα τε σέβων ἁλίτυπά τε βάρη,	945	Siratom az új ütést, ami a vizeken ért,
	πόλεως γέννας πενθητῆρος.		a hazát gyászában, városomat...
	<κλάγξω> κλάγξω δὲ γόον ἀρίδακρυν.		Zengek zokogó siratódalt.
	<Ξε.> [στρ. β.		Xerxész
	Ἰάων γὰρ ἀπηύρα,		Kirabolt ion Árész,
	Ἰάων ναύφαρκτος	951	az ion hadigályák
	Ἄρης ἑτεραλκὴς		nagy, pártos Árésze,
	νυχίαν πλάκα κερσάμενος		lekaszálva az éji mezőt,
	δυσδαίμονά τ᾽ ἀκτάν.		s balvégzetü partját.
	Χο.		Kar
	οἰοιοῖ, βόα καὶ πάντ᾽ ἐκπεύθου.	955	Jaj, jaj, sikolts és tudj meg mindent!
	ποῦ δὲ φίλων ἄλλος ὄχλος;		Hol hiveid többi része?
	ποῦ δέ σοι παραστάται,		Hova lett sok hadnagyod?
	οἷος ἦν Φαρανδάκης,		Hova lett: Pharandákész,
	Σούσας, Πελάγων, Δοτάμας, Ψάμμις,		Szúszász, Pelagón,
	Σουσισκάνης τ᾽, ἠδ᾽ Ἀγαβάτας	960	Dotamász és Agdabatász, Pszammisz,
	Ἀγαβάτανα λιπών;		Szuszizskánés - ez Ágbatana-hagyók?
	Ξε. [ἀντ. β.		Xerxész
	ὀλοοὺς ἀπέλειπον		Lezuhanva a türoszi
	Τυρίας ἐκ ναὸς		hadigályáról, zord
	ἔρροντας ἐπ᾽ ἀκταῖς		szirtélhez ütődtek -
	Σαλαμινιάσι, στυφελοῦ	965	Szalamisz fövenyén pusztulni
	θείνοντας ἐπ᾽ ἀκτᾶς.		hagytam valamennyit.
	Χο.		Kar

			69.
	οἰοιοῖ, ποῦ δή σοι Φαρνοῦχος;		Ó jaj, hol van már Pharnúkhosz,
	κἀριόμαρδός γ᾽ ἀγαθός;		Áriomardosz, a vitéz,
	ποῦ δὲ Σευάλκης ἄναξ,		hol van Szueákész király?
	ἢ Λίλαιος εὐπάτωρ,	970	Az ős sarj: Lilaiosz?
	Μέμφις, Θάρυβις, καὶ Μασίστρας,		Memphisz, Tharübisz?
	᾽Αρτεμβάρης τ᾽ ἠδ᾽ ῾Υσταίχμας;		És Maszisztrász, Artembarész
	τάδε σ᾽ ἐπανέρομαι.		és Hüsztaikhmász? - tudni akarom én!
	Ξε. [στρ. γ.		Xerxész
	ἰὼ ἰώ μοι,		Jaj, ó jaj nékem!
	τὰς ὠγυγίους κατιδόντες	975	Látták a nagy, ősi, gyülölt Athént,
	στυγνὰς ᾽Αθάνας πάντες ἑνὶ πιτύλῳ,		s mind egy csapástól
	ἐέ, ἐέ, τλάμονες ἀσπαίρουσι χέρσῳ.		- jaj, a nyomoruak! - ott
			vonaglanak haldokolón
			a néma földön!
	Χο.		Kar
	ἦ καὶ τὸν Πέρσαν αὐτοῦ		És ott hagytad hűséges
	τὸν σὸν πιστὸν πάντ᾽ ὀφθαλμὸν		szemed világát: a perzsát,
	μυρία μυρία πεμπαστὰν	980	sok tizezernyit számlálót;
	Βατανώχου παῖδ᾽ ῞Αλπιστον		Batanókhosz fiát, Alpisztoszt,
	. . . . .		.....
	τοῦ Σησάμα τοῦ Μεγαβάτα,		kinek ősei: Szeiszamész, Megabátész - - -
	Πάρθον τε μέγαν τ᾽ Οἰβάρην		Parthoszt, az erőst, Oibárészt
	ἔλιπες ἔλιπες; ὢ ὢ <ὦ> δᾴων.	985	- oda van, oda van - ó elhagytad!
	Πέρσαις ἀγαυοῖς κακὰ πρόκακα λέγεις.		Igaz perzsáknak iszonyatos a szavad!
	Ξε. [ἀντ. γ.		Xerxész
	ἴυγγά μοι δῆτ᾽		Jajongva mért kell
	ἀγαθῶν ἑτάρων ὑπορίνεις,		felidézned a hűszivü társakat?!
	<ἄλαστ᾽> ἄλαστα στυγνὰ πρόκακα λέγων.	990	Jaj, átkos, átkos,
	βοᾷ βοᾷ <μοι> μελέων ἔντοσθεν ἦτορ.		gyülöletes a szavad!
			Süvölt, süvölt tagjaimon
			belűl a szivem!
	Χο.		Kar
	καὶ μὴν ἄλλους γε ποθοῦμεν,		Másokat is visszasóvárgunk:
	Μάρδων ἀνδρῶν μυριοταγὸν		a márdos férfiak ezredesét, hős
	Ξάνθην, ᾽Αρίων τ᾽ ᾽Αγχάρην,		Xanthiszt, arészi Angkharészt,
	Δίαιξίν τ᾽ ἠδ᾽ ᾽Αρσάκην	995	Diaixiszt, Árszamészt, lo-
	ἱππιάνακτας,		vas hadifőket,
	κἠγδαδάταν καὶ Λυθίμναν		és Dádákészt és Lüthimnászt,
	Τόλμον τ᾽ αἰχμᾶς ἀκόρεστον.		Tolmoszt, a mohó kezü lándzsást,
	ἔταφον ἔταφον, οὐκ ἀμφὶ σκηναῖς	1000	eleve, eleve csodálkozom, hogy
	τροχηλάτοις, <οὐκ> ὄπιθεν ἑπομένους.		már nem vonulnak
			hadiszekered után!
	Ξε. [στρ. δ.		Xerxész
	βεβᾶσι γὰρ τοίπερ ἀγρέται στρατοῦ.		Elestek mind a had vezérei!
	Χο.		Kar
	βεβᾶσιν, οἴ, νώνυμοι.		Elestek ők dicstelen.
	Ξε.		Xerxész
	ἰὴ ἰή, ἰὼ ἰώ.		O jaj nekem! Jaj ó, jaj ó!
	Χο.		Kar
	ἰὼ ἰώ, δαίμονες,	1005	Jaj ó, az Ég! Nem remélt,
	ἔθεσθ᾽ ἄελπτον κακὸν		igen vakító csapást
	διαπρέπον, οἷον δέδορκεν ῞Ατα.		küld, amit Áté előre látott!
	Ξε. [ἀντ. δ.		Xerxész
	πεπλήγμεθ᾽ οἴᾳ δι᾽ αἰῶνος τύχᾳ·		Megvert a Sors! Míly örök balvégzet űz!
	Χο.		Kar
	πεπλήγμεθ᾽· εὔδηλα γάρ·		Megvert a Sors láthatón!
	Ξε.		Xerxész
	νέᾳ νέᾳ δύᾳ δύᾳ·	1010	Ujabb iszony! Ujabb iszony!
	Χο.		Kar
	᾽Ιαόνων ναυβατᾶν		Ión hajósokkal a
	κύρσαντες οὐκ εὐτυχῶς.		találkozás végzetes!
	δυσπόλεμον δὴ γένος τὸ Περσᾶν.		Háboruban balsors tépi népünk!
	Ξε. [στρ. ε.		Xerxész
	πῶς δ᾽ οὔ; στρατὸν μὲν τοσοῦ-		Igaz! Hadam számtalan!

			69.
	τον τάλας πέπληγμαι.	1015	S csuful megverettem!
	Χο.		Kar
	τί δ᾽ οὐκ ὄλωλεν, μεγάλατε, Περσᾶν;		Ki nem veszett? A perzsa had beh nagy volt!
	Ξε.		Xerxész
	ὁρᾷς τὸ λοιπὸν τόδε τᾶς ἐμᾶς στολᾶς;		Nem látod? Összes seregemből ez maradt!
	Χο.		Kar
	ὁρῶ ὁρῶ.		De látom én!
	Ξε.		Xerxész
	τόνδε τ᾽ ὀιστοδέγμονα᾽	1020	Ezt a tegzet látod-e?
	Χο.		Kar
	τί τόδε λέγεις σεσωμένον;		No mi az ugyan, mi megmaradt?
	Ξε.		Xerxész
	θησαυρὸν βελέεσσιν.		Tokja szép nyilaimnak.
	Χο.		Kar
	βαιά γ᾽ ὡς ἀπὸ πολλῶν.		Szinte semmi a sokból!
	Ξε.		Xerxész
	ἐσπανίσμεθ᾽ ἀρωγῶν.		Nincs már semmi segítőm!
	Χο.		Kar
	Ἰάνων λαὸς οὐ φυγαίχμας.	1025	A harcból nem fut az ión nép!
	Ξε. [ἀντ. ε.		Xerxész
	ἄγαν ἄρειος· κατεῖ-		Kemény vitéz! Láttam e
	δον δὲ πῆμ᾽ ἄελπτον.		nem remélt csapásból.
	Χο.		Kar
	τραπέντα ναύφρακτον ἐρεῖς ὅμιλον;		Futó hajóid halmazára gondolsz?
	Ξε.		Xerxész
	πέπλον δ᾽ ἐπέρρηξ᾽ ἐπὶ συμφορᾷ κακοῦ.	1030	Vesztünkön ott meghasogattam a köntösöm.
	Χο.		Kar
	παπαῖ παπαῖ.		Jajaj! Jajaj!
	Ξε.		Xerxész
	καὶ πλέον ἢ παπαῖ μὲν οὖν.		Több ez a baj, mint egy „jajaj”.
	Χο.		Kar
	δίδυμα γάρ ἐστι καὶ τριπλᾶ᾽		Kétszeres és háromszoros.
	Ξε.		Xerxész
	λυπρά, χάρματα δ᾽ ἐχθροῖς.		Nékünk kín, nekik ünnep.
	Χο.		Kar
	καὶ σθένος γ᾽ ἐκολούθη᾽	1035	Megtörettek erőink.
	Ξε.		Xerxész
	γυμνός εἰμι προπομπῶν.		Senki sincs követő már.
	Χο.		Kar
	φίλων ἄταισι ποντίαισιν.		Szeretteink tengeri veszte által.
	Ξε. [στρ. ζ.		Xerxész
	δίαινε δίαινε πῆμα· πρὸς δόμους δ᾽ ἴθι.		Zokogva zokogj a vesztünkön! Eredj haza!
	Χο.		Kar
	διαίνομαι γοεδνὸς ὤν.		Jaj ó, jaj ó! Iszony, iszony!
	Ξε.		Xerxész
	βόα νυν ἀντίδουπά μοι.	1040	Szavamra visszhangot kiálts!
	Χο.		Kar
	δόσιν κακὰν κακῶν κακοῖς.		A búra búnak bús kegyét!
	Ξε.		Xerxész
	ἴυζε μέλος ὁμοῦ τιθείς.		Zokogva énekelj velem!
	Χο.		Jaj, iszonyu kín!
	ὀτοτοτοῖ.		Kar
	βαρεῖά γ᾽ ἅδε συμφορά.		Jaj, iszonyu kín!
	οἴ, μάλα καὶ τόδ᾽ ἀλγῶ.	1045	Nehéz e gyászos sorscsapás.
			Fáj nekem! O, nagyon fáj.
	Ξε. [ἀντ. ζ.		Xerxész
	ἔρεσσ᾽ ἔρεσσε καὶ στέναζ᾽ ἐμὴν χάριν.		Verd, verd a melled! Sohajts a kedvemért!
	Χο.		Kar
	αἰαῖ αἰαῖ, δύα δύα.		Zokogva, sírva jajgatok!
	Ξε.		Xerxész
	βόα νυν ἀντίδουπά μοι.		Szavamra visszhangot kiálts!
	Χο.		Kar
	μέλειν πάρεστι, δέσποτα.		Szívemből teszem ezt, nagyúr!
	Ξε.		Xerxész

			69.
	ἐπορθίαζέ νυν γόοις.	1050	Zokogj, sikolts, kiláts panaszt!
	Χο.		Jaj, iszonyu kín!
	ὀτοτοτοῖ.		Kar
	μέλαινα δ᾽ ἀμμεμείξεται,		Jaj, iszonyu kín!
	οἴ, στονόεσσα πλαγά.		Sötét nyögés, mellverdesés
			elegyedik jajomba.
	Ξε. [στρ. η.		Xerxész
	καὶ στέρν᾽ ἄρασσε κἀπιβόα τὸ Μύσιον.		Verd melledet, süvöltsd a mysek gyászdalát!
	Χο.		Kar
	ἀνία, ἀνία.	1055	Jaj, iszonyu kín!
	Ξε.		Xerxész
	καί μοι γενείου πέρθε λευκήρη τρίχα.		Szaggasd ki, szaggasd hófehér szakálladat!
	Χο.		Kar
	ἄπριγδ᾽ ἄπριγδα μάλα γοεδνά.		Szünetlenűl ezt teszem zokogva.
	Ξε.		Xerxész
	ἀύτει δ᾽ ὀξύ.		Süvölts visongón!
	Χο.		Kar
	καὶ τάδ᾽ ἔρξω.		Azt cselekszem.
	Ξε. [ἀντ. η.		Xerxész
	πέπλον δ᾽ ἔρεικε κολπίαν ἀκμῇ χερῶν.		Kezed szaggassa szét a köntöst melleden!
	Χο.		Kar
	ἀνία, ἀνία.	1061	Jaj, iszonyu kín!
	Ξε.		Xerxész
	καὶ ψάλλ᾽ ἔθειραν καὶ κατοίκτισαι στρατόν.		Hajad szakaszd ki, szép hadunkat úgy sirasd!
	Χο.		Kar
	ἄπριγδ᾽ ἄπριγδα μάλα γοεδνά.		Szünetlenűl ezt teszem zokogva.
	Ξε.		Xerxész
	διαίνου δ᾽ ὄσσε.		Szemed áradjon!
	Χο.		Kar
	τέγγομαί τοι.	1065	Könnyben úszik.
	Ξε. [ἐπῳδός.		Xerxész
	βόα νυν ἀντίδουπά μοι.		Szavamra visszjangot kiálts!
	Χο.		Kar
	οἰοῖ οἰοῖ.		Jaj ó! Jaj ó!
	Ξε.		Xerxész
	αἰακτὸς ἐς δόμους κίε.		Jajongva menj e házba be!
	Χο.		Kar
	ἰὼ ἰώ [Περσὶς αἶα δύσβατος.]	1070	Jaj ó! Jaj ó!
	Ξε.		Xerxész
	ἰωὰ δὴ κατ᾽ ἄστυ.		Ugy fáj e város, úgy fáj!
	Χο.		Kar
	ἰωὰ δῆτα, ναὶ ναί.		Ugy fáj, bizony! Jaj, úgy fáj!
	Ξε.		Xerxész
	γοᾶσθ᾽ ἁβροβάται.		Nyögj, nesztelen haladva!
	Χο.		Kar
	ἰὼ ἰώ, Περσὶς αἶα δύσβατος.		Úgy fáj, úgy fáj a perzsa földre lépni most!
	Ξε.		Xerxész
	ἠὴ ἠή, τρισκάλμοισιν,		Jaj, jaj, jaj, háromrendlapátos,
	<Χο.>		
	ἠὴ ἠή, βάρισιν ὀλόμενοι.	1075	jaj, jaj, jaj, hajókon hány elpusztult!
	Χο.		Kar
	πέμψω τοί σε δυσθρόοις γόοις.		Sikongó sirással menj elöl!
			A kar kivonul Xerxész után

		70. 71.
70.	**Simónidés**	
	1) Epigrammák	
	1.	
	Adeimantos korinthosi flottaparancsnok sírverse (Page X, Bergk 98)	
	– ld. 5.	
	2.	
	A Salamison elesett és a szigeten eltemetett korinthosiak sírfelirata	
	(Page XI, Bergk 96) – ld. 1.	
	3.	
	Az isthmosi kenotaphium sírverse (Page XII, Bergk 97) – ld. 2.	
	4.	
	A korinthosi Diodóros matrózainak fogadalmi verse Létó szentélyében	
	(Page XIII, Bergk 134) – ld. 10.	
	5.	
	A korinthosi nők fogadalmi verse (Page XIV, Bergk 137) – ld. 9.	
	6.	
	A megaraiak sírverse (Page XVI, Bergk 107) – ld. 4.	
	7.	
	Epigramma a naxosi Démokritosról (Page XIX, Bergk 143)	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 36 (869 C)	
	2) Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata demonstrativa 8.	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 36 (869 C)	
	ὅτι δ᾽ οὐκ ἐπαινέσαι βουληθεὶς Δημόκριτον, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ αἰσχύνῃ	Mivel pedig nem akarja dicsérni Démokritost, hanem a
	Ναξίων συνέθηκε τὸ ψεῦδος, δῆλός ἐστι τῷ παραλιπεῖν ὅλως	naxosiak szégyenére hazugságot költ róla, nyilvánvalóan
	καὶ παρασιωπῆσαι τὸ Δημοκρίτου κατόρθωμα καὶ τὴν	teljesen kihagyja és elhallgatja Démokritos sikereit és
	ἀριστείαν, ἣν ἐπιγράμματι Σιμωνίδης ἐδήλωσε	aristéiáját, amit pedig epigrammával hirdetett Simónidés:
	Δημόκριτος τρίτος ἦρξε μάχης, ὅτε πὰρ Σαλαμῖνα	Démokritos volt az élen a harmadik vezér a csatában, amikor
	Ἕλληνες Μήδοις σύμβαλον ἐν πελάγει·	Salamisnál/
	πέντε δὲ νῆας ἕλεν δηίων, ἕκτην δ᾽ ὑπὸ χεῖρα	a görögök összecsaptak a perzsákkal a tengeren.
	ῥύσατο βαρβαρικὴν Δωρίδ᾽ ἁλισκομένην.	öt hajót ragadott el az ellenségtől, és kimentett egy hatodikat a
		barbárok kezéből: egy dór hajót, ami fogságukba került.
	2)	
	Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata demonstrativa 8.	
	ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. (i.e. Simónidés)	
	ld. 1).	
	8.	
	A 'Perzsa epigrammák' (Page XX a és b)	
	ld. 19.	
	9.	
	A görögök epigrammája az arany tripuson Delphoiban (Page XVII b)	
	Költemények	
	Testimonium	
	Suda σ 439.	
	καὶ γέγραπται αὐτῷ (...) καὶ Ξέρξου ναυμαχία καὶ ἡ ἐπ᾽	És írt Xerxés tengeri csatájáról is. Az artemisioni
	Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία, δι᾽ ἐλεγείας· ἡ δ᾽ ἐν Σαλαμῖνι μελικῶς·	csatáról elégiában, a salamisi csatáról melikus költeményben.
71.	**Pindaros**	
	1. Pindaros, *Pythia* I 71-80.	
	λίσσομαι νεῦσον, Κρονίων, ἥμερον	Kérlek, Kronión, add, hogy elcsituljon
	ὄφρα κατ᾽ οἶκον ὁ Φοίνιξ ὁ Τυρσα-	a púnok és etruszkok háza táján a csatazaj,
	νῶν τ᾽ ἀλαλατὸς ἔχῃ, ναυ-	merthogy látniuk kell, mit értek el a vad erőszakkal:
	σίστονον ὕβριν ἰδὼν τὰν πρὸ Κύμας,	a kárt, ami hajóikat érte Kymé partjainál.
	οἷα Συρακοσίων ἀρχῷ δαμασθέντες πάθον,	Syrakusa urától eltiporva szenvedték el azt,
	ὠκυπόρων ἀπὸ ναῶν ὅ σφιν ἐν πόν-	hogy gyors hajóikról a tengerbe
	τῳ βάλεθ᾽ ἁλικίαν,	hullajtotta ifjaikat,

		71. 72.
	Ἑλλάδ᾽ ἐξέλκων βαρείας δουλίας. ἀρέομαι	Hellast szabadítva meg ezzel
	πὰρ μὲν Σαλαμῖνος Ἀθαναίων χάριν	a nehéz szolgaság elől.
	μισθόν, ἐν Σπάρτᾳ δ᾽ <ἀπὸ> τᾶν πρὸ Κιθαιρῶ-	Salamisért az athéniak háláját
	νος μαχᾶν,	nyerem jutalmul,
	ταῖσι Μήδειοι κάμον ἀγκυλότοξοι,	Spártában pedig a Kithairón melletti csatáért
	παρ<ὰ> δὲ τὰν εὔυδρον ἀκτὰν	- azokért az ütközetekért,
	Ἱμέρα παίδεσσιν ὕμνον Δεινομένεος τελέσαις,	amelyekben a görbe íjas médek
	τὸν ἐδέξαντ᾽ ἀμφ᾽ ἀρετᾷ, πολεμίων ἀνδρῶν καμόντων.	tűrték a csapást;
		Himera szépvizű partjainál meg azért, mert
		Deinomenés fiainak dícséretét zengem.
	2. Pindaros, *Isthmia* V 43-54.	
	τοῖσιν Αἴγιναν προφέρει στόμα πάτραν,	Azoknak, akik hazájukat Aiginának hívják,
	διαπρεπέα νᾶσον· τετείχισται δὲ πάλαι	kiváló szigetük van: mesterien épült fel rég,
	πύργος ὑψηλαῖς ἀρεταῖς ἀναβαίνειν.	akár egy bástya, úgyhogy nemigen lehet feljutni rá.
	πολλὰ μὲν ἀρτιεπής	Nyílzáporként onthatná
	γλῶσσά μοι τοξεύματ᾽ ἔχει περὶ κείνων	dalos ajkam a szót fiairól.
	κελαδέσαι· καὶ νῦν ἐν Ἄρει μαρτυρήσαι	És emlékezhetnék most arról is,
	κεν πόλις Αἴαντος ὀρθωθεῖσα ναύταις	hogy Arés viadalában Aias hazáját,
	ἐν πολυφθόρῳ Σαλαμὶς Διὸς ὄμβρῳ	Salamist híressé tették a tengerész-harcosok
		Zeus dúló viharában
	ἀναρίθμων ἀνδρῶν χαλαζάεντι φόνῳ.	ahol férfiak végtelen sokasága hullt el
		a záporozó halál sűrűjében.
	ἀλλ᾽ ὅμως καύχαμα κατάβρεχε σιγᾷ·	De némítsa el a csönd a dicsekvést!
	Ζεὺς τά τε καὶ τὰ νέμει,	Zeus ad jót is, bajt is.
	Ζεὺς ὁ πάντων κύριος.	Zeus az ura mindennek.
	3.	
	Pindaros, *Olympia* 13, 23.	
	ἐν δ᾽ Ἄρης ἀνθεῖ νέων οὐλίαις αἰχμαῖσιν ἀνδρῶν.	Arés ragyog az ifjak férfiölő dárdáin
	vö. Scholia ad Pindarum, *Olympia* XIII	
	32 a.	
	ἐν δ᾽ Ἄρης ἀνθεῖ νέων· ποῦ δὲ, φησι, καὶ τὰ τοῦ	‘Arés ragyog az ifjak...’ honnan van -
	πολεμουεμπείρως οὕτω γίνεται; τοῦτο δὲ διὰ τὰ	mondja-, hogy ilyen tapasztaltak háború dolgában? Ezzel arra
	Μηδικὰ φησιν, ὅτε ἠνδραγάθησαν·	utal, hogy a perzsa háborúk miatt van ez, amikor hérósokhoz
	ἐπεὶ Ξέρξου ἡττηθεντος καὶ φυγόντος ὑπὸ	méltón küzdöttek. Mert amikor Xerxés vereséget szenvedett
	Ἀθηναίων, [ὅτε καὶ] πεντήκοντα ναῦς τοῦ Πέρσου	és menekült az athéniak elől, [amikor is] ötven perzsa hajót
	κατέδυσαν.	elsüllyesztettek.
	32 b.	
	ἄλλως· τὸν Ἄρην φησὶν ἐν Κορίνθῳ λάμπειν τείνων εἰς	másszóval: amikor azt mondja, hogy Arés ragyog az ifjakon, a
	τὰ περὶ Περσίδα, ἐν οἷς ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων	perzsa háborúkra utal, amikor a görögök megmenekülésééért
	σωτηρίας ἠνδραγάθησαν οἱ Κορίνθιοι.	hősiesen küzdöttek a korinthosiak.
72.	**Hérodotos**	*Muraközy Gyula fordítása*
	VII 139.	
	Ἐνθαῦτα ἀναγκαίῃ ἐξέργομαι γνώμην ἀποδέξασθαι	S itt most el kell mondanom egy olyan véleményt, amely
	ἐπίφθονον μὲν πρὸς τῶν πλεόνων ἀνθρώπων, ὅμως δέ,	alighanem sokaknak nem fog tetszeni, mégsem hallgathatom
	τῇ γέ μοι φαίνεται εἶναι ἀληθές, οὐκ ἐπισχήσω. Εἰ	el, mert az a meggyőződésem, hogy az igazságot fejezi ki.
	Ἀθηναῖοι καταρρωδήσαντες τὸν ἐπιόντα κίνδυνον	Ha az athéniak megrettennek a fenyegető veszedelemtől,
	ἐξέλιπον τὴν σφετέρην, ἢ καὶ μὴ ἐκλιπόντες ἀλλὰ	és elhagyják hazájukat – vagy nem is hagyják el, hanem
	μείναντες ἔδοσαν σφέας αὐτοὺς Ξέρξῃ, κατὰ τὴν	otthon maradnak és úgy hódolnak meg Xerxésznek –, senki
	θάλασσαν οὐδαμοὶ ἂν ἐπειρῶντο ἀντιούμενοι βασιλέι.	nem lett volna, aki a tengeren szembeszáll a perzsa királlyal.
	Εἰ τοίνυν κατὰ τὴν θάλασσαν μηδεὶς ἠντιοῦτο Ξέρξῃ,	Márpedig ha senki nem kel harcra Xerxésszel a tengeren,
	κατά γε ἂν τὴν ἤπειρον τοιάδε ἐγένετο. Εἰ καὶ πολλοὶ	annak a szárazföldön az lett volna a következménye, hogy
	τειχέων κιθῶνες ἦσαν ἐληλαμένοι διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ	hiába építettek a peloponnészosziak erős védőbástyákat az
	Πελοποννησίοισι, προδοθέντες ἂν Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ	Iszthmoszon, a szövetségesek – nem önként bár, hanem csak
	τῶν συμμάχων, οὐκ ἑκόντων ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀναγκαίης, κατὰ	kényszerből – sorra elhagyták volna a lakedaimóniakat, hiszen
	πόλις ἁλισκομένων ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ	a szemük előtt foglalta volna el egyik várost a másik után az
	βαρβάρου, ἐμουνώθησαν· μουνωθέντες δὲ ἂν καὶ	ellenséges hajóhad. A lakedaimóniaknak pedig nem maradt
	ἀποδεξάμενοι ἔργα μεγάλα ἀπέθανον γενναίως· ἢ	volna más választása, mint hogy felvegyék a küzdelmet és
	ταῦτα ἂν ἔπαθον, ἢ πρὸ τοῦ ὁρῶντες ἂν καὶ τοὺς	dicső halállal essenek el a csatatéren. Persze az is lehet, hogy

		72.
	ἄλλους Ἕλληνας μηδίζοντας ὁμολογίῃ ἂν ἐχρήσαντο	ők is valami egyezséget kötöttek volna Xerxésszel, ha látják,
	πρὸς Ξέρξην. Καὶ οὕτω ἂν ἐπ᾽ ἀμφότερα ἡ Ἑλλὰς	hogyan pártol át a többi hellén mind a médekhez. Akár az
	ἐγίνετο ὑπὸ Πέρσῃσι· τὴν γὰρ ὠφελίην τὴν τῶν τειχέων	egyik, akár a másik esetet vesszük tehát, Hellasz egyaránt
	τῶν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐληλαμένων οὐ δύναμαι πυθέσθαι	meghódolt volna a perzsáknak. Mert nem tudom felfogni,
	ἥτις ἂν ἦν βασιλέος ἐπικρατέοντος τῆς θαλάσσης. Νῦν	mi haszna lett volna az Iszthmoszon épített védőfalaknak,
	δὲ Ἀθηναίους ἄν τις λέγων σωτῆρας γενέσθαι τῆς	ha a király megszerzi az uralmat a tengeren. Így hát aki azt
	Ἑλλάδος οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι τἀληθέος· οὗτοι γὰρ ἐπὶ	állítja, hogy Hellaszt az athéniak mentették meg, az a színigazat
	ὁκότερα τῶν πρηγμάτων ἐτράποντο, ταῦτα ῥέψειν	mondja. Mert bármibe fogtak is, mindig ők szabták meg az
	ἔμελλε· ἑλόμενοι δὲ τὴν Ἑλλάδα περιεῖναι ἐλευθέρην,	események menetét. S minthogy úgy döntöttek, hogy
	τοῦτο <ἑλόμενοι> τὸ Ἑλληνικὸν πᾶν τὸ λοιπόν, ὅσον μὴ	megvédik Hellasz szabadságát, felszították a harci kedvet a
	ἐμήδισε, αὐτοὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἐπεγείραντες καὶ βασιλέα	többi hellénben is, akik nem álltak át a perzsákhoz, és az
	μετά γε θεοὺς ἀνωσάμενοι. Οὐδέ σφεας χρηστήρια	istenek után nekik köszönhető, hogy sikerült visszaverni a
	φοβερὰ ἐλθόντα ἐκ Δελφῶν καὶ ἐς δεῖμα βαλόντα	király támadását. Még Delphoi fenyegető jóslatai – amelyek
	ἔπεισε ἐκλιπεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καταμείναντες	pedig félelmet és rettegést keltettek bennük –, még azok
	ἀνέσχοντο τὸν ἐπιόντα ἐπὶ τὴν χώρην δέξασθαι.	sem tudták rábírni őket, hogy cserbenhagyják a hellének
		ügyét, hanem kitartottak, és volt bátorságuk hozzá, hogy
		felvegyék a harcot az országukra támadó ellenséggel.
	VII 140.	
	Πέμψαντες γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι ἐς Δελφοὺς θεοπρόπους	Az athéniak ugyanis jóslatkérő követeket küldtek Delphoiba,
	χρηστηριάζεσθαι ἦσαν ἕτοιμοι· καί σφι ποιήσασι	akik a szükséges áldozatok elvégzése után beléptek a szent
	περὶ τὸ ἱρὸν τὰ νομιζόμενα, ὡς ἐς τὸ μέγαρον	terembe, leültek, és a következő jóslatot kapták a Püthiától,
	ἐσελθόντες ἵζοντο, χρᾷ ἡ Πυθίη, τῇ οὔνομα ἦν	akit Arisztonikének hívtak.
	Ἀριστονίκη, τάδε·	
	Ὦ μέλεοι, τί κάθησθε; Λιπὼν φύγ᾽ ἐς ἔσχατα γαίης	*Ó, boldogtalanok, mire vártok? A messze világba*
	δώματα καὶ πόλιος τροχοειδέος ἄκρα κάρηνα.	*fussatok el, lakotok meg a körbástyát odahagyva.*
	Οὔτε γὰρ ἡ κεφαλὴ μένει ἔμπεδον οὔτε τὸ σῶμα,	*Törzsetek és fejetek mert ott meg nem marad épen,*
	οὔτε πόδες νέατοι οὔτ᾽ ὦν χέρες, οὔτε τι μέσσης	*s lábatok és kezetek meghénul, s testetek éppúgy.*
	λείπεται, ἀλλ᾽ ἄζηλα πέλει· κατὰ γάρ μιν ἐρείπει	*Kő kövön nem marad ott, rácsap mindenre a tűzvész*
	πῦρ τε καὶ ὀξὺς Ἄρης, συριηγενὲς ἅρμα διώκων.	*s ő, aki szür szekerén száguld pusztítva, vad Árész,*
	Πολλὰ δὲ κἄλλ᾽ ἀπολεῖ πυργώματα, κοὐ τὸ σὸν οἶον·	*dönt sok erős bástyát, a tiéteket is velük együtt,*
	πολλοὺς δ᾽ ἀθανάτων νηοὺς μαλερῷ πυρὶ δώσει,	*s égeti fel számos házát a haláltalanoknak.*
	οἵ που νῦν ἱδρῶτι ῥεούμενοι ἑστήκασι,	*Félő szobraikat már most áztatja veríték,*
	δείματι παλλόμενοι, κατὰ δ᾽ ἀκροτάτοις ὀρόφοισιν	*s mind sápad remegőn. Feketés vér hullik a szentély*
	αἷμα μέλαν κέχυται, προϊδὸν κακότητος ἀνάγκας.	*ormairól immár, bajotok bús jóslataképpen.*
	Ἀλλ᾽ ἴτον ἐξ ἀδύτοιο, κακοῖς δ᾽ ἐπικίδνατε θυμόν	*Most hagyjátok e szent helyet el, s tűrjétek a vészt majd.*
	VII 141.	
	Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τῶν Ἀθηναίων θεοπρόποι	Az athéni küldöttek nagyon elcsüggedtek a jóslattól, mert
	συμφορῇ τῇ μεγίστῃ ἐχρέωντο. Προβάλλουσι δὲ σφέας	úgy látták, hogy nem kerülhetik el a rájuk váró
	αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ κακοῦ τοῦ κεχρημένου Τίμων ὁ	szerencsétlenséget. Ekkor azonban Timón, Androbulosz fia,
	Ἀνδροβούλου, τῶν Δελφῶν ἀνὴρ δόκιμος ὅμοια τῷ	az egyik tekintélyes delphoi polgár azt tanácsolta nekik, hogy
	μάλιστα, συνεβούλευέ σφι ἱκετηρίας λαβοῦσι δεύτερα	járuljanak az isten elé oltalomkeresőként, kezükben olajágakkal
	αὖτις ἐλθόντας χρᾶσθαι τῷ χρηστηρίῳ ὡς ἱκέτας.	és kérjenek új jóslatot. Az athéniak megfogadták a tanácsot,
	Πειθομένοισι δὲ ταῦτα τοῖσι Ἀθηναίοισι καὶ	és így könyörögtek a szentélyben: "Urunk, adj nekünk
	λέγουσι· Ὦναξ, χρῆσον ἡμῖν ἄμεινόν τι περὶ τῆς	kedvezőbb jólatot hazánkról, tekints rá, hogy az
	πατρίδος, αἰδεσθεὶς τὰς ἱκετηρίας τάσδε τάς τοι ἥκομεν	oltalomkeresők jelvényeivel jelentünk meg előtted. Mert
	φέροντες· ἢ οὔ τοι ἄπιμεν ἐκ τοῦ ἀδύτου, ἀλλ᾽ αὐτοῦ	különben nem megyünk el a templomodból, hanem a
	τῇδε μενέομεν ἔστ᾽ ἂν καὶ τελευτήσωμεν, ταῦτα δὴ	halálunk órájáig itt maradunk." Könyörgő szavaikra a Püthia
	λέγουσι ἡ πρόμαντις χρᾷ δεύτερα τάδε·	ezt az újabb jóslatot adta:
	Οὐ δύναται Παλλὰς Δί᾽ Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι,	*Pallasz Olümposz urát meg nem lágyítja esengve,*
	λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ·	*bár szaporázza a szót, s ravaszul kínálja tanácsát.*
	σοὶ δὲ τόδ᾽ αὖτις ἔπος ἐρέω, ἀδάμαντι πελάσσας.	*Halld meg válaszomat, mi szilárdabb bármi acélnál.*
	Τῶν ἄλλων γὰρ ἁλισκομένων ὅσα Κέκροπος οὖρος	*Elvész minden, ami Kekropsznak dombja határol,*
	ἐντὸς ἔχει κευθμών τε Κιθαιρῶνος ζαθέοιο,	*és a Kithairón mit csak véd szentelt üregében.*
	τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς	*Tritogeneia a sasszemű Zeusztól kap faerődöt,*
	μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σὲ τέκνα τ᾽ ὀνήσει.	*mely egyedül biztos, s megvéd téged meg a sarjad.*
	Μηδὲ σύ γ᾽ ἱππόσυνην τε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα	*Ámde ne várd be lovas seregek rohamát te nyugodtan,*
	πολλὸν ἀπ᾽ ἠπείρου στρατὸν ἥσυχος, ἀλλ᾽ ὑποχωρεῖν	*s nagy gyalogos hadakét; hátat fordítva, előlük*
	νῶτον ἐπιστρέψας· ἔτι τοί ποτε κἀντίος ἔσσῃ.	*fuss meg, idő múltán állasz majd szembe te vélük.*
	Ὦ θεῖη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν	*Ó, te dicső Szalamisz, sok nő sarját megölöd, míg*
	ἤ που σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης.	*elvetik és learatják Démétér adományát.*
	VII 142.	
	Ταῦτά σφι ἠπιώτερα γὰρ τῶν προτέρων καὶ ἦν καὶ	Ezt a jóslatot kedvezőbbnek találták az előzőnél – mint ahogy
	ἐδόκεε εἶναι, συγγραψάμενοι ἀπαλλάσσοντο ἐς τὰς	az is volt –, feljegyezték hát, majd hazatértek Athénba.
	Ἀθήνας. Ὡς δὲ ἀπελθόντες οἱ θεοπρόποι ἀπήγγελλον ἐς	De amikor hazaérkezésük után kihirdették a jóslatot a nép

		72.
	τὸν δῆμον, γνῶμαι καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐγίνοντο	előtt, nagy vita támadt, hogy miképpen is értelmezzék a
	διζημένων τὸ μαντήιον καὶ αἵδε συνεστηκυῖαι μάλιστα·	jóslat szavait, és főleg két vélemény csapott össze egymással.
	τῶν πρεσβυτέρων ἔλεγον μετεξέτεροι δοκέειν σφι τὸν	Az idősebbek többnyire úgy értelmezték a jóslatot, hogy az
	θεὸν τὴν ἀκρόπολιν χρῆσαι περιέσεσθαι· ἡ γὰρ	Akropolisz megmenekül, mert falát egykor cölöpsorral
	ἀκρόπολις τὸ πάλαι τῶν Ἀθηναίων ῥηχῷ ἐπέφρακτο. Οἱ	erősítették meg, úgy gondolták, hogy a „faerőd" kifejezés
	μὲν δὴ [κατὰ τὸν φραγμὸν] συνεβάλλοντο τοῦτο τὸ	erre a kerítésre utal. Mások viszont úgy magyarázták a jóslatot,
	ξύλινον τεῖχος εἶναι· οἱ δ' αὖ ἔλεγον τὰς νέας	hogy az isten a hajókra célzott vele, és azt követelték, hogy
	σημαίνειν τὸν θεόν, καὶ ταύτας παραρτέεσθαι ἐκέλευον	mindenekelőtt hajókat építsenek. Csakhogy azokat is, akik
	τὰ ἄλλα ἀπέντας. Τοὺς ὦν δὴ τὰς νέας λέγοντας εἶναι	szerint a „faerőd" a hajókra utal, zavarba ejtette a Püthia
	τὸ ξύλινον τεῖχος ἔσφαλλε τὰ δύο τὰ τελευταῖα	jóslatának utoló két sora:
	ῥηθέντα ὑπὸ τῆς Πυθίης·	
	Ὦ θείη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν	*Ó, te dicső Szalamisz, sok nő sarját megölöd, míg*
	ἢ που σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης.	*elvetik és learatják Démétér adományát.*
	Κατὰ ταῦτα τὰ ἔπεα συνεχέοντο αἱ γνῶμαι τῶν	Ezzel a két sorral nem tudtak mit kezdeni azok, akik a
	φαμένων τὰς νέας τὸ ξύλινον τεῖχος εἶναι· οἱ γὰρ	„faerődöt" a hajókra értették, mert a jóslatmagyarázók
	χρησμολόγοι ταύτῃ ταῦτα ἐλάμβανον, ὡς ἀμφὶ	úgy értelmezték, hogy Szalamisz mellett tengeri ütközetet
	Σαλαμῖνα δεῖ σφεας ἐσσωθῆναι ναυμαχίην	fognak vívni, és abban vereséget szenvednek.
	παρασκευασαμένους.	
	VII 143.	
	Ἦν δὲ τῶν τις Ἀθηναίων ἀνὴρ ἐς πρώτους νεωστὶ	Élt akkor Athénban egy ember, aki nem sokkal azelőtt
	παριών, τῷ οὔνομα μὲν ἦν Θεμιστοκλέης, παῖς δὲ	küzdötte föl magát a legkiválóbb polgárok közé, név szerint
	Νεοκλέος ἐκαλέετο. Οὗτος ὢνὴρ οὐκ ἔφη πᾶν ὀρθῶς	Themisztoklész, Neoklész fia. Ő váltig állította, hogy ha ezek
	τοὺς χρησμολόγους συμβάλλεσθαι, λέγων τοιάδε, εἰ ἐς	a sorok az athéniakra utalnának, akkor az isten keményebb
	Ἀθηναίους εἶχε τὸ ἔπος εἰρημένον ἐόντως, οὐκ ἂν οὕτω	szóval nem „dicsőnek", hanem pusztítónak nevezte volna
	μιν δοκέειν ἠπίως χρησθῆναι, ἀλλὰ ὦδε Ὦ σχετλίη	Szalamiszt, azzal jelezve, hogy Szalamisz lakóira pusztulás
	Σαλαμὶς ἀντὶ τοῦ Ὦ θείη Σαλαμίς, εἴ πέρ γε ἔμελλον	vár. Ha tehát helyesen magyarázzák a jóslatot, kiderül, hogy
	οἱ οἰκήτορες ἀμφ' αὐτῇ τελευτήσειν· ἀλλὰ γὰρ ἐς τοὺς	ezek a szavak nem az athéniakra, hanem az ellenségre
	πολεμίους τῷ θεῷ εἰρῆσθαι τὸ χρηστήριον	vonatkoznak. Ezért hát azt javasolta, hogy tengeri csatára
	συλλαμβάνοντι κατὰ τὸ ὀρθόν, ἀλλ' οὐκ ἐς Ἀθηναίους.	készüljenek fel, mert ezt sugallja a "faerőd" szó. Az athéniak
	Παρασκευάζεσθαι ὦν αὐτοὺς ὡς ναυμαχήσοντας	pedig inkább hittek Themisztoklész értelmezésének, mint
	συνεβούλευε, ὡς τούτου ἐόντος τοῦ ξυλίνου τείχεος.	a jóslatmagyarázóknak, akik hallani sem akartak tengeri
	Ταύτῃ Θεμιστοκλέος ἀποφαινομένου, Ἀθηναῖοι ταῦτά	csatáról és készülődésről, hanem azt javasolták, hogy meg
	σφι ἔγνωσαν αἱρετώτερα εἶναι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν	se kíséreljék az athéniak az ellenállást, hanem költözzenek el
	χρησμολόγων, οἳ οὐκ ἔων ναυμαχίην ἀρτέεσθαι, τὸ δὲ	Attikából és keressenek új hazát maguknak.
	σύμπαν εἶπαι οὐδὲ χεῖρας ἀνταείρεσθαι, ἀλλὰ	
	ἐκλιπόντας χώρην τὴν Ἀττικὴν ἄλλην τινὰ οἰκίζειν.	
	VII 144.	
	Ἑτέρη τε Θεμιστοκλέι γνώμη ἔμπροσθε ταύτης ἐς	Volt korábban Themisztoklésznek egy másik javaslata, amely
	καιρὸν ἠρίστευσε, ὅτε Ἀθηναίοισι γενομένων χρημάτων	most nagyon időszerűvé vált. A laureioni bányák jövedelméből
	μεγάλων ἐν τῷ κοινῷ τὰ ἐκ τῶν μετάλλων σφι	ugyanis sok pénz gyűlt össze az athéni kincstárba, és minden
	προσῆλθε τῶν ἀπὸ Λαυρείου, ἔμελλον λάξεσθαι	polgárnak fejenként tíz drachmát akartak adni belőle, de
	ὀρχηδὸν ἕκαστος δέκα δραχμάς· τότε Θεμιστοκλέης	Themisztoklész rábeszélte az athéniakat, hogy ne osszák szét
	ἀνέγνωσε Ἀθηναίους τῆς διαιρέσιος ταύτης	a pénzt, hanem építsenek belőle kétszáz hajót az Aigina elleni
	παυσαμένους νέας τούτων τῶν χρημάτων ποιήσασθαι	háborúra. Voltaképpen az ekkor kitört háború mentette meg
	διηκοσίας ἐς τὸν πόλεμον, τὸν πρὸς Αἰγινήτας λέγων.	később Hellaszt, mert ez kényszerítette rá Athént, hogy
	Οὗτος γὰρ ὁ πόλεμος συστὰς ἔσωσε τότε τὴν Ἑλλάδα,	tengeri hatalommá váljon. Igaz, hogy a hajókat nem arra a
	ἀναγκάσας θαλασσίους γενέσθαι Ἀθηναίους· αἱ δὲ ἐς	célra használták, amelyre épültek, később azonban jelentős
	τὸ μὲν ἐποιήθησαν οὐκ ἐχρήσθησαν, ἐς δέον δὲ οὕτω τῇ	szerepük lett a végveszélybe került Hellasz megvédésében,
	Ἑλλάδι ἐγένοντο. Αὗταί τε δὴ αἱ νέες τοῖσι Ἀθηναίοισι	hiszen ezek a korábban épült hajók most ott álltak az athéniak
	προποιηθεῖσαι ὑπῆρχον, ἑτέρας τε ἔδεε	rendelkezésére, de persze kellett építeni újabb hajókat is.
	προσναυπηγέεσθαι. Ἔδοξέ τέ σφι μετὰ τὸ χρηστήριον	Amikor tehát tisztázódott a jóslat értelme, úgy döntött a
	βουλευομένοισι ἐπιόντα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὸν βάρβαρον	népgyűlés, hogy a város hallgat az isteni szóra, és hajóhadával
	δέκεσθαι τῇσι νηυσὶ πανδημεί, τῷ θεῷ πειθομένους,	valamint az egész nép erejével szembeszáll a barbár
	ἅμα Ἑλλήνων τοῖσι βουλομένοισι.	támadással, szövetségben azokkal a hellénekkel, akik
		ugyanilyen elhatározásra jutottak.
	VIII 40.	
	Ὁ δὲ Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου	Amikor a hellén hajóhad elhagyta az Artemisziont, az athéniak
	Ἀθηναίων δεηθέντων ἐς Σαλαμῖνα κατίσχει τὰς νέας.	kérésére Szalamiszhoz evezett. Az athéniak pedig azért kérték,
	Τῶνδε δὲ εἵνεκα προσεδεήθησαν αὐτῶν σχεῖν πρὸς	hogy a hajóhad Szalamiszhoz hajózzon, mert egyrészt
	Σαλαμῖνα Ἀθηναῖοι, ἵνα αὐτοὶ παῖδάς τε καὶ γυναῖκας	szerették volna elszállítani Attikából gyermekeiket és
	ὑπεξαγάγωνται ἐκ τῆς Ἀττικῆς, πρὸς δὲ καὶ	asszonyaikat, másrészt mert meg akarták tanácskozni, hogy
	βουλεύσωνται τὸ ποιητέον αὐτοῖσι ἔσται. Ἐπὶ γὰρ	mitévők legyenek most már; az volt a véleményük ugyanis,
	τοῖσι κατήκουσι πρήγμασι βουλὴν ἔμελλον ποιήσεσθαι	hogy a dolgok állása miatt haditanácsot kell tartaniuk, mert
	ὡς ἐψευσμένοι γνώμης. Δοκεόντες γὰρ εὑρήσειν	a helyzet nem a számításaik szerint alakult. Az athéniak arra

		72.
	Πελοποννησίους πανδημεὶ ἐν τῇ Βοιωτίῃ	számítottak, hogy az egész peloponnésziszi haderő megvárja
	ὑποκατημένους τὸν βάρβαρον, τῶν μὲν εὗρον οὐδὲν ἐὸν,	Boiótiánál az ellenség támadását. Ennek azonban nem
	οἱ δὲ ἐπυνθάνοντο τὸν Ἰσθμὸν αὐτοὺς τειχέοντας, [εἰσ]	mutatkozott jele, sőt az a hír terjedt el, hogy a
	τὴν Πελοπόννησον περὶ πλείστου τε ποιευμένους	peloponnészosziak lázas védőfalépítésbe fogtak az
	περιεῖναι καὶ ταύτην ἔχοντας ἐν φυλακῇ, τὰ ἄλλα δὲ	Iszthmoszon, mert a legfontosabb feladatuknak a
	ἀπιέναι. Ταῦτα πυνθανόμενοι οὕτω δὴ προσεδεήθησάν	Peloponnészosz megmentését tartják, s a többi terület
	σφεων σχεῖν πρὸς τὴν Σαλαμῖνα.	védelmével nem törődnek. Erre a hírre kérték hát meg az
		athéniak a hajóhadat, hogy Szalamisznál gyülekezzen.
	VIII 41.	
	Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι κατέσχον ἐς τὴν Σαλαμῖνα, Ἀθηναῖοι	A többiek Szalamisznál, az athéniak a maguk földjén kötöttek
	δὲ ἐς τὴν ἑωυτῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἄπιξιν κήρυγμα	ki. Ahogy megérkeztek, nyomban kihirdették az athéniaknak,
	ἐποιήσαντο, Ἀθηναίων Τῷ τις δύναται σῴζειν τὰ τέκνα	hogy aki csak tudja, menekítse biztos helyre gyermekeit és
	τε καὶ τοὺς οἰκέτας· ἐνθαῦτα οἱ μὲν πλεῖστοι ἐς	háza népét. A legtöbben Troizénba, mások Aiginára vagy
	Τροιζῆνα ἀπέστειλαν, οἱ δὲ ἐς Αἴγιναν, οἱ δὲ ἐς	Szalamiszra küldték az övéiket. Villámgyorsan elvégezték a
	Σαλαμῖνα. Ἔσπευσαν δὲ ταῦτα ὑπεκθέσθαι τῷ	kiköltöztetést, részben hogy eleget tegyenek a jóslatnak,
	χρηστηρίῳ τε βουλόμενοι ὑπηρετέειν καὶ δὴ καὶ τοῦδε	részben – és ez volt a fontosabb – a következő okból.
	εἵνεκα οὐκ ἥκιστα. Λέγουσι Ἀθηναῖοι ὄφιν μέγαν	Az athéniak hagyománya szerint az Akropoliszt egy nagy
	φύλακα τῆς ἀκροπόλιος ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν τῷ ἱρῷ·	kígyó őrzi, amely a szentélyben lakik, sőt úgy mesélik,
	λέγουσί τε ταῦτα καὶ δὴ καὶ ὡς ἐόντι ἐπιμήνια	hogy minden hónapban mézeskalács-áldozatot visznek a
	διατελέουσι προτιθέντες· τὰ δ᾽ ἐπιμήνια μελιτόεσσά	kígyónak, mintha valóban ott élne. Ez a kalács a megfelelő
	ἐστι. Αὕτη δ᾽ ἡ μελιτόεσσα ἐν τῷ πρόσθε αἰεὶ χρόνῳ	idő alatt mindig el is tűnt, most azonban érintetlen maradt.
	ἀναισιμουμένη τότε ἦν ἄψαυστος. Σημηνάσης δὲ ταῦτα	Amikor a papnő bejelentette a dolgot, az athéniak
	τῆς ἱρηίης μᾶλλόν τι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ προθυμότερον	megkönnyebbült szívvel, készségesen hagyták el a városukat,
	ἐξέλιπον τὴν πόλιν ὡς καὶ τῆς θεοῦ ἀπολελοιπυίης τὴν	abban a hiszemben, hogy az istennő is elköltözött az
	ἀκρόπολιν. Ὡς δέ σφι πάντα ὑπεξέκειτο, ἔπλεον ἐς τὸ	Akropoliszról. Mindenüket biztonságba helyezvén,
	στρατόπεδον.	visszatértek hát a hajóhadhoz.
	VIII 42.	
	Ἐπεὶ δὲ οἱ ἀπ᾽ Ἀρτεμισίου ἐς Σαλαμῖνα κατέσχον τὰς	Arra a hírre, hogy a hajók az Artemisziontól Szalamiszhoz
	νέας, συνέρρεε καὶ ὁ λοιπὸς πυνθανόμενος ὁ τῶν	érkeztek, a hajóhad többi része is csatlakozott hozzájuk
	Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς ἐκ Τροιζῆνος· ἐς γὰρ	Troizénból, mert korábban Pogón troizéni kikötő volt a
	Πώγωνα τὸν Τροιζηνίων λιμένα προείρητο	kijelölt gyülekezőhely. Sokkal több városból sokkal több hajó
	συλλέγεσθαι. Συνελέχθησάν τε δὴ πολλῷ πλέονες νέες	gyűlt itt össze, mint amennyi az Artemiszionnál harcolt.
	ἢ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ ἐναυμάχεον καὶ ἀπὸ πολίων πλεόνων.	A hajóhad parancsnoka, akárcsak az Artemiszionnál,
	Ναύαρχος μέν νυν ἐπῆν ὠυτὸς ὅς περ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ,	a nem királyi vérből származó spártai Eurübiadész,
	Εὐρυβιάδης ὁ Εὐρυκλείδεω ἀνὴρ Σπαρτιήτης, οὐ μέντοι	Eurükleidész fia volt. A legtöbb hajót – egyszersmind a
	γένεός γε τοῦ βασιληίου ἐών· νέας δὲ πολλῷ πλείστας	legjobbakat – az athéniak küldték.
	τε καὶ ἄριστα πλεούσας παρείχοντο Ἀθηναῖοι.	
	VIII 43.	
	Ἐστρατεύοντο δὲ οἵδε. Ἐκ μὲν Πελοποννήσου	A hajóhadat a következő népek állították ki. A
	Λακεδαιμόνιοι ἑκκαίδεκα νέας παρεχόμενοι, Κορίνθιοι	Peloponnészoszról a lakedaimóniak tizenhat hajót adtak,
	δὲ τὸ αὐτὸ πλήρωμα παρεχόμενοι τὸ καὶ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ·	a korinthosziak ugyanannyit küldtek, amennyit az
	Σικυώνιοι δὲ πεντεκαίδεκα παρείχοντο νέας,	Artemisziohoz, a sziküóniak tizenötöt, az epidaurosziak tízet,
	Ἐπιδαύριοι δὲ δέκα, Τροιζήνιοι δὲ πέντε, Ἑρμιονέες δὲ	a hermionéiak hármat. A hermionéiak kivételével ezek mind
	τρεῖς, ἐόντες οὗτοι πλὴν Ἑρμιονέων Δωρικόν τε καὶ	dór, éspedig makednosz eredetűek, és Erineoszból, a Pindosz
	Μακεδνὸν ἔθνος, ἐξ Ἐρινεοῦ τε καὶ Πίνδου καὶ τῆς	vidékéről és legutóbb Drüopiszból vándoroltak el.
	Δρυοπίδος ὕστατα ὁρμηθέντες. Οἱ δὲ Ἑρμιονέες εἰσὶ	A hermionéiak pedig drüopszok, akiket egykor Héraklész
	Δρύοπες, ὑπὸ Ἡρακλέος τε καὶ Μηλιέων ἐκ τῆς νῦν	és a malisziak űztek el a ma Dórisznak nevezett vidékről.
	Δωρίδος καλεομένης χώρης ἐξαναστάντες.	
	VIII 44.	
	Οὗτοι μέν νυν Πελοποννησίων ἐστρατεύοντο, οἵδε δὲ ἐκ	Ezek gyűltek tehát össze a Peloponnészoszról, a szárazföld
	τῆς ἔξω ἠπείρου· Ἀθηναῖοι μὲν πρὸς πάντας τοὺς	többi részéről pedig a következők jelentek meg. Az athéniak,
	ἄλλους παρεχόμενοι νέας ὀγδώκοντα καὶ ἑκατόν,	akik annyi hajót állítottak ki, mint a többiek együttesen, azaz
	μοῦνοι· ἐν Σαλαμῖνι γὰρ οὐ συνεναυμάχησαν	százynolcvanat, s ezeket maguk látták el legénységgel is.
	Πλαταιέες Ἀθηναίοισι διὰ τοιόνδε τι πρῆγμα·	A plataiaiak Szalamisznál már nem harcoltak az athéniak
	ἀπαλλασσομένων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου,	oldalán, mégpedig a következő okból. Amikor a hellének
	ὡς ἐγίνοντο κατὰ Χαλκίδα, οἱ Πλαταιέες ἀποβάντες ἐς	eltávoztak az Artemisziontól és Khalkiszhoz hajóztak,
	τὴν περαίην τῆς Βοιωτίης χώρης πρὸς ἐκκομιδὴν	a plataiaiak a szemben fekvő Boiótia partján kötöttek ki, mert
	ἐτράποντο τῶν οἰκετέων· οὗτοι μέν νυν τούτους	biztonsága akarták helyezni családjukat és vagyonukat,
	σῴζοντες ἐλείφθησαν. Ἀθηναῖοι δὲ ἐπὶ μὲν Πελασγῶν	s miközben ezzel voltak elfoglalva, elmaradtak a hellén
	ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλεομένην ἦσαν Πελασγοί,	seregtől. Egykor régen, amikor a most Hellasznak nevezett
	ὀνομαζόμενοι Κραναοί, ἐπὶ δὲ Κέκροπος βασιλέος	földet pelaszgok lakták, az athéniak pelaszgok voltak és
	ἐπεκλήθησαν Κεκροπίδαι, ἐκδεξαμένου δὲ Ἐρεχθέος	kranaosz volt a nevük, Kekropsz királyuk idejében
	τὴν ἀρχὴν Ἀθηναῖοι μετωνομάσθησαν, Ἴωνος δὲ τοῦ	kekropidáknak hívták őket, Erekhtheusz uralkodása alatt
	Ξούθου στρατάρχεω γενομένου Ἀθηναίοισι ἐκλήθησαν	felvették az athéni nevet, mikor pedig Ión, Xuthosz fia

		72.
	ἀπὸ τούτου Ἴωνες.	lett a vezetőjük, iónnak nevezték magukat.
	VIII 45.	
	Μεγαρέες δὲ τὠυτὸ πλήρωμα παρείχοντο τὸ καὶ ἐπ᾽	A megaraiak ugyanannyi hajóval jelentek meg, mint az
	Ἀρτεμισίῳ, Ἀμπρακιῶται δὲ ἑπτὰ νέας ἔχοντες	Artemiszionnál, az amprakiaiak hét hajóval, a leukasziak
	ἐπεβοήθησαν, Λευκάδιοι δὲ τρεῖς, ἔθνος ἐόντες οὗτοι	hárommal, [és ugyancsak hárommal a korinthoszi dórok.]*
	Δωρικὸν ἀπὸ Κορίνθου.	* helyesen: akik Korinthosból származó dórok.
	VIII 46.	
	Νησιωτέων δὲ Αἰγινῆται τριήκοντα παρείχοντο· ἦσαν	A szigetlakók közül az aiginaiak harminc hajót küldtek.
	μέν σφι καὶ ἄλλαι <δυώδεκα> πεπληρωμέναι νέες.	Valójában több hajót szereltek fel, de a saját partjaikat őrizték
	ἀλλὰ τῇσι μὲν τὴν ἑωυτῶν ἐφύλασσον, τριήκοντα δὲ	velük. A szalamiszi csatában legjobb harminc hajójuk vett
	τῇσι ἄριστα πλεούσῃσι ἐν Σαλαμῖνι ἐναυμάχησαν·	részt. Az aiginaiak Epidauroszból származó dórok,
	Αἰγινῆται δέ εἰσι Δωριέες ἀπὸ Ἐπιδαύρου· τῇ δὲ νήσῳ	szigetüknek valamikor Oinóné volt a neve. Őutánuk a
	πρότερον οὔνομα ἦν Οἰνώνη. Μετὰ δὲ Αἰγινήτας	khalkisziak, majd az eretriaiak következtek, akik akárcsak az
	Χαλκιδέες τὰς ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ εἴκοσι παρεχόμενοι καὶ	Artemiszionnál, húsz, illetve hét hajóval jelentek meg.
	Ἐρετριέες τὰς ἑπτά· οὗτοι δὲ Ἴωνές εἰσι. Μετὰ δὲ Κήιοι	Ez a két törzs az iónokhoz tartozik. A keósziaknak, akik
	τὰς αὐτὰς παρεχόμενοι, ἔθνος ἐὸν Ἰωνικὸν ἀπὸ	athéni eredetű iónok, ugyanannyi hajójuk volt, mint az
	Ἀθηνέων. Νάξιοι δὲ παρείχοντο τέσσερας,	Artemiszionnál. A naxosziak négy hajóval jöttek: őket
	ἀποπεμφθέντες μὲν ἐς τοὺς Μήδους ὑπὸ τῶν πολιητέων	polgártársaik, a többi szigetlakóhoz hasonlóan eredetileg a
	κατά περ οἱ ἄλλοι νησιῶται, ἀλογήσαντες δὲ τῶν	médekhez küldték, de nem engedelmeskedtek az utasításnak,
	ἐντολέων ἀπίκατο ἐς τοὺς Ἕλληνας Δημοκρίτου	hanem Démokritosz tanácsára hallgattak, aki nagy tekintélyű
	σπεύσαντος, ἀνδρὸς τῶν ἀστῶν δοκίμου καὶ τότε	férfi és [az] egyik három evezősoros parancsnoka volt.
	τριηραρχέοντος· Νάξιοι δέ εἰσι Ἴωνες ἀπὸ Ἀθηνέων	A sztüraiak ugyanazokat a hajókat küldték el, amelyeket az
	γεγονότες. Στυρέες δὲ τὰς αὐτὰς παρείχοντο νέας τάς	Artemiszionhoz, a küthnosziak egy három evezősoros és egy
	περ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ, Κύθνιοι δὲ μίαν καὶ πεντηκόντερον,	ötvevezős hajót. Mind a két törzs a drüopsz néphez tartozik.
	ἐόντες συναμφότεροι οὗτοι Δρύοπες. Καὶ Σερίφιοί τε	A szeriphosziak, a sziphnosziak és a mélosziak szintén
	καὶ Σίφνιοι καὶ Μήλιοι ἐστρατεύοντο· οὗτοι γὰρ οὐκ	megérkeztek: a szigetlakók közül egyedül ők nem voltak
	ἔδοσαν μοῦνοι νησιωτέων τῷ βαρβάρῳ γῆν τε καὶ ὕδωρ.	hajlandók vizet és földet küldeni a barbároknak.
	VIII 47.	
	Οὗτοι μὲν ἅπαντες ἐντὸς οἰκημένοι Θεσπρωτῶν καὶ	Ezek a népek a Theszprótiától és az Akherón folyótól innen
	Ἀχέροντος ποταμοῦ ἐστρατεύοντο· Θεσπρωτοὶ γάρ εἰσι	eső területeken laknak. A theszprótoszok ugyanis az
	ὁμουρέοντες Ἀμπρακιώτῃσι καὶ Λευκαδίοισι, οἳ ἐξ	amprakiaiak és a leukasziak szomszédai, s a hellén táborba
	ἐσχατέων χωρέων ἐστρατεύοντο. Τῶν δὲ ἐκτὸς τούτων	ők ketten érkeztek a legtávolabbi vidékről. A náluk
	οἰκημένων Κροτωνιῆται μοῦνοι ἦσαν οἳ ἐβοήθησαν τῇ	távolabb lakók közül egyedül csak a krotóniak küldtek
	Ἑλλάδι κινδυνευούσῃ νηὶ μιῇ, τῆς ἦρχε ἀνὴρ τρὶς	segítséget Hellasznak: egyetlen hajót Phaullosz vezérletével,
	πυθιονίκης Φάϋλλος· Κροτωνιῆται δὲ γένος εἰσὶ	aki háromszor nyert koszorút a püthói versenyeken.
	Ἀχαιοί.	A krotónaik akhaiosz telepesek leszármazottai.
	VIII 48.	
	Οἱ μέν νυν ἄλλοι τριήρεας παρεχόμενοι ἐστρατεύοντο,	Ezek a népek mind három evezősoros hajókon érkeztek,
	Μήλιοι δὲ καὶ Σίφνιοι καὶ Σερίφιοι πεντηκοντέρους·	kivéve a mélosziakat, a sziphnosziakat és a szeriphosziakat,
	Μήλιοι μέν, γένος ἐόντες ἀπὸ Λακεδαίμονος, δύο	akik ötvenevezős gályákon jelentek meg. A lakedaimóni
	παρείχοντο, Σίφνιοι δὲ καὶ Σερίφιοι, Ἴωνες ἐόντες ἀπ᾽	származású mélosziak egy, az athéni-ión származású
	Ἀθηνέων, μίαν ἑκάτεροι. Ἀριθμὸς δὲ ἐγένετο ὁ πᾶς τῶν	sziphnosziak és szeriphosziak két-két hajót küldtek.
	νεῶν, πάρεξ τῶν πεντηκοντέρων, τριηκόσιαι καὶ	Az egész hajóhad hajóinak a száma – az ötvenevezős bárkákat
	ἑβδομήκοντα καὶ ὀκτώ.	nem számítva – háromszázhetvennyolcat tett ki.
	VIII 49.	
	Ὡς δὲ ἐς τὴν Σαλαμῖνα συνῆλθον οἱ στρατηγοὶ ἀπὸ τῶν	Összegyűltek tehát Szalamisznál a hadvezérek a felsorolt
	εἰρημένων πολίων, ἐβουλεύοντο, προθέντος Εὐρυβιάδεω	városokból, és haditanácsot tartottak. Eurübiadész felszólította
	γνώμην ἀποφαίνεσθαι τὸν βουλόμενον, ὅκου δοκέοι	őket, mondják meg, hogy szerintük a még hellén kézen lévő
	ἐπιτηδεότατον εἶναι ναυμαχίην ποιέεσθαι τῶν αὐτοὶ	helyek közül melyik lenne a legalkalmasabb a tengeri csatára.
	χωρέων ἐγκρατέες εἰσί· ἡ γὰρ Ἀττικὴ ἀπεῖτο ἤδη, τῶν	Attikáról már nem lehet szó – tette hozzá –, a többi hely
	δὲ λοιπέων πέρι προετίθεε. Αἱ γνῶμαι δὲ τῶν λεγόντων	között kell választani. A többség véleménye az volt, hogy
	αἱ πλεῖσται συνεξέπιπτον πρὸς τὸν Ἰσθμὸν πλώσαντας	menjenek az Iszthmoszhoz, s ott próbáljanak meg
	ναυμαχέειν πρὸ τῆς Πελοποννήσου, ἐπιλέγοντες τὸν	megütközni, és megvédeni a Peloponnészoszt. A javaslatot
	λόγον τόνδε, ὡς, εἰ νικηθέωσι τῇ ναυμαχίῃ, ἐν	a következő érveléssel támasztották alá. Ha Szalamisznál
	Σαλαμῖνι μὲν ἐόντες πολιορκήσονται ἐν νήσῳ, ἵνα σφι	szenvednek vereséget, az ellenség bezárná őket a szigetre,
	τιμωρίη οὐδεμία ἐπιφανήσεται, πρὸς δὲ τῷ Ἰσθμῷ ἐς	és sehonnan se várhatnának segítséget. Ha viszont az
	τοὺς ἑωυτῶν ἐξοίσονται.	Iszthmosznál, meglenne rá a lehetőség, hogy
		visszavonuljanak hazájukba.
	VIII 50.	
	Ταῦτα τῶν ἀπὸ Πελοποννήσου στρατηγῶν	A peloponnészoszi hadvezérek tanácskozásának a kellős
	ἐπιλεγομένων ἐπῆλθε ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἀγγέλλων ἥκειν	közepén beállított egy athéni ember azzal a hírrel, hogy
	τὸν βάρβαρον ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ πᾶσαν αὐτὴν	a barbárok betörtek Attikába és tűzzel-vassal pusztítják.
	πυρπολέεσθαι. Ὁ γὰρ διὰ Βοιωτῶν τραπόμενος στρατὸς	A Xerxész vezetésével Boiótián keresztül vonuló sereg
	ἅμα Ξέρξῃ, ἐμπρήσας Θεσπιέων τὴν πόλιν αὐτῶν	felégette Theszpiai városát, amelynek lakói a

		72.
	ἐκλελοιπότων ἐς Πελοπόννησον καὶ τὴν Πλαταιέων	Peloponnészoszra menekültek, továbbá Plataiait, majd
	ὡσαύτως, ἦκέ τε ἐς τὰς Ἀθήνας καὶ πάντα ἐκεῖνα	megtámadta Athént és ott is mindent elpusztított. Theszpiait
	ἐδηίου· ἐνέπρησε δὲ Θέσπειάν τε καὶ Πλάταιαν	és Plataiait azért perzselte fel az ellenség, mert megtudta a
	πυθόμενος Θηβαίων ὅτι οὐκ ἐμήδιζον.	thébaiaktól, hogy a két város lakói nincsenek a médek pártján.
	VIII 51.	
	Ἀπὸ δὲ τῆς διαβάσιος τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔνθεν	A barbárok a hellészpontoszi átkelés megkezdése után egy
	πορεύεσθαι ἤρξαντο οἱ βάρβαροι, ἕνα αὐτοῦ	hónapot töltöttek a sereg Európába szállításával, és három
	διατρίψαντες μῆνα ἐν τῷ διέβαινον ἐς τὴν Εὐρώπην, ἐν	hónap múlva értek el Attikába. Athénban akkor Kalliadész
	τρισὶ ἑτέροισι μησὶ ἐγένοντο ἐν τῇ Ἀττικῇ, Καλλιάδεω	volt az arkhón. A barbárok elfoglalták a kiürített várost,
	ἄρχοντος Ἀθηναίοισι. Καὶ αἱρέουσι ἔρημον τὸ ἄστυ	amelyben csak néhány ember lézengett a szentélyben – a
	καί τινας ὀλίγους εὑρίσκουσι τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ ἱρῷ	kincsek őrei, valamint szegény emberek –, ezek aztán
	ἐόντας, ταμίας τε τοῦ ἱροῦ καὶ πένητας ἀνθρώπους, οἳ	deszkákból és szálfákból torlaszokat emeltek, hogy megvédjék
	φραξάμενοι τὴν ἀκρόπολιν θύρῃσί τε καὶ ξύλοισι	az Akropoliszt az ellenségtől. A városban maradtak vagy azért
	ἠμύνοντο τοὺς ἐπιόντας, ἅμα μὲν ὑπ᾽ ἀσθενείης βίου	nem menekültek Szalamiszra, mert olyan szegények voltak,
	οὐκ ἐκχωρήσαντες ἐς Σαλαμῖνα, πρὸς δὲ καὶ αὐτοὶ	vagy mert úgy gondolták, ők értelmezik helyesen a Püthia
	δοκέοντες ἐξευρηκέναι τὸ μαντήιον τὸ ἡ Πυθίη σφι	jóslatát: hogy a fából készült védőfal bevehetetlen lesz – amit
	ἔχρησε, τὸ ξύλινον τεῖχος ἀνάλωτον ἔσεσθαι· αὐτὸ δὴ	a jóslat állított –, azt jelentené, hogy ez a torlasz fogja
	τοῦτο εἶναι τὸ κρησφύγετον κατὰ τὸ μαντήιον καὶ οὐ	megvédeni őket, nem a hajók.
	τὰς νέας.	
	VIII 52.	
	Οἱ δὲ Πέρσαι, ἱζόμενοι ἐπὶ τὸν καταντίον τῆς	A perzsák megszállták az Akropolisszal szemben emelkedő
	ἀκροπόλιος ὄχθον τὸν Ἀθηναῖοι καλέουσι Ἄρήιον	halmot, amelyet az athéniak Areioszpagosznak neveznek, s
	πάγον, ἐπολιόρκεον τρόπον τοιόνδε· ὅκως στυππεῖον	innen kezdték meg az ostromot, mégpedig a
	περὶ τοὺς ὀιστοὺς περιθέντες ἅψειαν, ἐτόξευον ἐς τὸ	következőképpen. Kócot tekertek a nyílvesszőkre,
	φράγμα. Ἐνθαῦτα Ἀθηναίων οἱ πολιορκεόμενοι ὅμως	megygyújtották, és úgy lőtték ki őket a torlaszra. Noha az
	ἠμύνοντο, καίπερ ἐς τὸ ἔσχατον κακοῦ ἀπιγμένοι καὶ	athéniak végveszélybe kerültek, és a torlasz nem védte meg
	τοῦ φράγματος προδεδωκότος· οὐδὲ λόγους τῶν	őket, ellenálltak és nem hallgattak a Peiszisztratidák
	Πεισιστρατιδέων προσφερόντων περὶ ὁμολογίης	indítványára, hogy próbáljanak meg kiegyezni az ostromlókkal.
	ἐνεδέκοντο, ἀμυνόμενοι δὲ ἄλλα τε ἀντεμηχανῶντο καὶ	Körömszakadtáig védekeztek, például nagy kődarabokat
	δὴ καὶ προσιόντων τῶν βαρβάρων πρὸς τὰς πύλας	hengerítettek a kapukhoz nyomuló barbárokra. Xerxész
	ὁλοιτρόχους ἀπίεσαν· ὥστε Ξέρξην ἐπὶ χρόνον συχνὸν	hosszú ideig tanácstalan volt, mert nem tudott fölébük
	ἀπορίῃσι ἐνέχεσθαι, οὐ δυνάμενόν σφεας ἑλεῖν.	kerekedni.
	VIII 53.	
	Χρόνῳ δ᾽ ἐκ τῶν ἀπόρων ἐφάνη δή τις ἔσοδος τοῖσι	Ebben a nehéz helyzetben végül a perzsák találtak egy
	βαρβάροισι· ἔδεε γὰρ κατὰ τὸ θεοπρόπιον πᾶσαν τὴν	feljáratot, hiszen a jóslat előre megmondta, hogy Attika
	Ἀττικὴν τὴν ἐν τῇ ἠπείρῳ γενέσθαι ὑπὸ Πέρσῃσι.	egész szárazföldi területe a barbárok hatalmába fog kerülni.
	Ἔμπροσθε ὦν τῆς ἀκροπόλιος, ὄπισθε δὲ τῶν πυλέων	Az Akropolisz bejáratánál, a kapu és a fölvezető út mögött,
	καὶ τῆς ἀνόδου, τῇ δὴ οὔτε τις ἐφύλασσε οὔτ᾽ ἂν	ahol egyetlen őr sem állt, mert senki nem hihette volna, hogy
	ἤλπισε μή κοτέ τις κατὰ ταῦτα ἀναβαίη ἀνθρώπων,	erre is feljuthatna az ellenség, Kekropsz leányának,
	ταύτῃ ἀνέβησάν τινες κατὰ τὸ ἱρὸν τῆς Κέκροπος	Aglaurosznak a szentélye mellett sikerült felhatolnia néhány
	θυγατρὸς Ἀγλαύρου, καίπερ ἀποκρήμνου ἐόντος τοῦ	perzsa ostromlónak, bár nagyon meredek sziklafalat kellett
	χώρου. Ὡς δὲ εἶδον αὐτοὺς ἀναβεβηκότας οἱ Ἀθηναῖοι	megmásznia. Mikor az athéniak meglátták, hogy az ellenség
	ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, οἱ μὲν ἐρρίπτεον ἑωυτοὺς κατὰ τοῦ	feljutott az Akropoliszra, néhányan levetették magukat a
	τείχεος κάτω καὶ διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐς τὸ μέγαρον	bástyákról, és nyomban szörnyethaltak, mások a szentélybe
	κατέφευγον. Τῶν δὲ Περσέων οἱ ἀναβεβηκότες πρῶτον	menekültek. A felérkezett perzsák először a kapukhoz
	μὲν ἐτράποντο πρὸς τὰς πύλας, ταύτας δὲ ἀνοίξαντες	rohantak és kinyitották azokat, majd legyilkolták az irgalomért
	τοὺς ἱκέτας ἐφόνευον· ἐπεὶ δέ σφι πάντες κατέστρωντο,	esdeklő athéniakat. Amikor mindekivel végeztek, kirabolták
	τὸ ἱρὸν συλήσαντες ἐνέπρησαν πᾶσαν τὴν ἀκρόπολιν.	a szentélyt, és az egész Akropoliszt felgyújtották.
	VIII 54.	
	Σχὼν δὲ παντελέως τὰς Ἀθήνας Ξέρξης ἀπέπεμψε ἐς Σοῦσα	Xerxész így hatalmába kerítette Athént. Nyomban lovas
	ἄγγελον ἱππέα Ἀρταβάνῳ ἀγγελέοντα τὴν παρεοῦσάν σφι	futárt küldött Szuszába, és megüzente Artabanosznak
	εὐπρηξίην. Ἀπὸ δὲ τῆς πέμψιος τοῦ κήρυκος δευτέρῃ ἡμέρῃ	a fényes győzelem hírét. A hírnök elindulását követő
	συγκαλέσας Ἀθηναίων τοὺς φυγάδας, ἑωυτῷ δὲ ἑπομένους,	napon összehívta a kíséretében lévő athéni menekülteket,
	ἐκέλευε τρόπῳ τῷ σφετέρῳ θῦσαι τὰ ἱρὰ ἀναβάντας ἐς τὴν	és megparancsolta nekik, hogy menjenek fel az Akropoliszra
	ἀκρόπολιν, εἴτε δὴ ὦν ὄψιν τινὰ ἰδὼν ἐνυπνίου ἐνετέλλετο	és áldozzanak ott a saját szokásaik szerint. Vagy valamilyen
	ταῦτα εἴτε καὶ ἐνθύμιόν οἱ ἐγένετο ἐμπρήσαντι τὸ ἱρόν· οἱ δὲ	álomlátás intésére tett így, vagy mert gyötörte a lelkiismeret
	φυγάδες τῶν Ἀθηναίων ἐποίησαν τὰ ἐντεταλμένα.	a szentély felgyújtása miatt. S az athéni menekültek
		végrehajtották a parancsát.
	VIII 55.	
	Τοῦ δὲ εἵνεκεν τούτων ἐπεμνήσθην, φράσω. Ἔστι ἐν τῇ	Megmondom, miért említem ezt meg. Az Akropoliszon áll
	ἀκροπόλι ταύτῃ Ἐρεχθέος τοῦ γηγενέος λεγομένου εἶναι	a Földből született Erekhtheusz temploma, a közepén egy
	νηός, ἐν τῷ ἐλαίη τε καὶ θάλασσα ἔνι, τὰ λόγος παρὰ	olajfával és egy sós vizű kis tóval. Az athéniak szerint
	Ἀθηναίων Ποσειδέωνά τε καὶ Ἀθηναίην ἐρίσαντας περὶ τῆς	Poszeidón, illetve Athéna helyezték el őket annak jeléül,
	χώρης μαρτύρια θέσθαι. Ταύτην ὦν τὴν ἐλαίην ἅμα τῷ ἄλλῳ	hogy ők ketten versengtek e hely birtokáért. Mikor a barbárok

		72.
	ἱρῷ κατέλαβε ἐμπρησθῆναι ὑπὸ τῶν βαρβάρων· δευτέρῃ δὲ	felgyújtották a szentélyt, az olajfa is elégett. Másnap azonban,
	ἡμέρῃ ἀπὸ τῆς ἐμπρήσιος ᾿Αθηναίων οἱ θύειν ὑπὸ βασιλέος	mikor az athéniak felmentek a szentélybe, hogy a király
	κελευόμενοι ὡς ἀνέβησαν ἐς τὸ ἱρόν, ὥρων βλαστὸν ἐκ τοῦ	parancsára áldozzanak ott, felfedezték, hogy a fa törzséből
	στελέχεος ὅσον τε πηχυαῖον ἀναδεδραμηκότα. Οὗτοι μέν νυν	kisarjadt egy pékhüsznyi hosszú hajtás. Ezt aztán elmondták a
	ταῦτα ἔφρασαν.	királynak is.
	VIII 56.	
	Οἱ δὲ ἐν Σαλαμῖνι ῞Ελληνες, ὥς σφι ἐξαγγέλθη ὡς ἔσχε τὰ	Amikor a Szalamisznál állomásozó hellének hírül vették az
	περὶ τὴν ᾿Αθηναίων ἀκρόπολιν, ἐς τοσοῦτον θόρυβον ἀπίκοντο	athéni Akropolisz pusztulását, egészen megzavarodtak: a
	ὡς ἔνιοι τῶν στρατηγῶν οὐδὲ κυρωθῆναι ἔμενον τὸ	hadvezérek egy része, döntésre sem várva, hajóra szállt, és
	προκείμενον πρῆγμα, ἀλλ᾽ ἔς τε τὰς νέας ἐσέπιπτον καὶ <τὰ>	vitorlát bontva elhajózni készült, akik pedig ott maradtak,
	ἱστία ἀείροντο ὡς ἀποπλευσόμενοι· τοῖσί τε ὑπολειπομένοισι	úgy határoztak, hogy az Iszthmosznál vívják meg a tengeri
	αὐτῶν ἐκυρώθη πρὸ τοῦ ᾿Ισθμοῦ ναυμαχέειν. Νύξ τε ἐγίνετο	ütközetet. Amikor leszállt az éj, szétoszoltak és hajóra szálltak.
	καὶ οἳ διαλυθέντες ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐσέβαινον ἐς τὰς νέας.	
	VIII 57.	
	᾿Ενθαῦτα δὴ Θεμιστοκλέα ἀπικόμενον ἐπὶ τὴν νέα εἴρετο	Themisztoklész is visszaérkezett a hajójához, s ott egy athéni
	Μνησίφιλος ἀνὴρ ᾿Αθηναῖος ὅ τι σφι εἴη βεβουλευμένον.	polgár, Mnésziphilosz megkérdezte tőle, hogy mit határoztak.
	Πυθόμενος δὲ πρὸς αὐτοῦ ὡς εἴη δεδογμένον ἀνάγειν τὰς	Meghallván a döntést, hogy az Iszthmoszhoz hajóznak és ott
	νέας πρὸς τὸν ᾿Ισθμὸν καὶ πρὸ τῆς Πελοποννήσου ναυμαχέειν,	vívnak tengeri ütközetet a Peloponnészosz megmentéséért,
	εἶπε· Οὔ τοι ἄρα, ἢν ἀπάρωσι τὰς νέας ἀπὸ Σαλαμῖνος, περὶ	kijelentette: „Ha a hajóhad eltávozik Szalamiszról, nem lesz
	οὐδεμιῆς ἔτι πατρίδος ναυμαχήσεις· κατὰ γὰρ πόλις ἕκαστοι	közös hazánk, amelyért harcolhatnál! Mert mindenki elmegy
	τρέψονται, καὶ οὔτε σφέας Εὐρυβιάδης κατέχειν δυνήσεται	haza a maga városába, és sem Eurübiadész, sem más nem
	οὔτε τις ἀνθρώπων ἄλλος ὥστε μὴ οὐ διασκεδασθῆναι τὴν	fogja tudni megakadályozni a hajóhad szétszéledését. És ez
	στρατιήν· ἀπολέεταί τε ἡ ῾Ελλὰς ἀβουλίῃσι. ᾿Αλλ᾽ εἴ τις ἔστι	az ostoba döntés lesz Hellasz veszte! Ha még lehet, eredj
	μηχανή, ἴθι καὶ πειρῶ διαχέαι τὰ βεβουλευμένα, ἤν κως δύνῃ	vissza, és beszéld le őket erről a tervről. Hátha rá tudod venni
	ἀναγνῶσαι Εὐρυβιάδην μεταβουλεύσασθαι ὥστε αὐτοῦ	Eurübiadészt, hogy megváltoztassa szándékát és itt maradjon.”
	μένειν.	
	VIII 58.	
	Κάρτα τε τῷ Θεμιστοκλέι ἤρεσε ἡ ὑποθήκη καὶ οὐδὲν πρὸς	A tanács amúgy is megegyezett Themisztoklész véleményével,
	ταῦτα ἀμειψάμενος ἤιε ἐπὶ τὴν νέα τὴν Εὐρυβιάδεω.	így ját se szó, se beszéd, odament Eurübiadész hajójához, s
	᾿Απικόμενος δὲ ἔφη ἐθέλειν οἱ κοινόν τι πρῆγμα συμμεῖξαι· ὁ	mikor odaérkezett, felüzent neki, hogy szeretne vele beszélni
	δ᾽ αὐτὸν ἐς τὴν νέα ἐκέλευε ἐσβάντα λέγειν, εἴ τι θέλει.	mindnyájuk érdekében. Erre Eurübiadész felhívta hajójára,
	᾿Ενθαῦτα ὁ Θεμιστοκλέης παριζόμενός οἱ καταλέγει ἐκεῖνά τε	hogy megtudja, mit akar. Themisztoklész leült mellé,
	πάντα τὰ ἤκουσε Μνησιφίλου, ἑωυτοῦ ποιεύμενος, καὶ ἄλλα	és előadta a saját javaslataként mindazt – és még sok mást is –,
	πολλὰ προστιθείς, ἐς ὃ ἀνέγνωσέ <μιν> χρηίζων ἕκ τε τῆς	amit Mnésziphilosztól hallott. Nagy sokára sikerült
	νεὸς ἐκβῆναι [τὸν Εὐρυβιάδεα] συλλέξαι τε τοὺς στρατηγοὺς	rávennie Eurübiadészt, hogy szálljon partra, és hívja tanácsba
	ἐς τὸ συνέδριον.	a vezéreket.
	VIII 59.	
	῾Ως δὲ ἄρα συνελέχθησαν, πρὶν ἢ τὸν Εὐρυβιάδην προθεῖναι	A vezérek összegyűltek, de még mielőtt Eurübiadész
	[τὸν λόγον] τῶν εἵνεκα συνήγαγε τοὺς στρατηγούς, πολλὸς	elmondhatta volna nekik az összejövetel célját,
	ἦν ὁ Θεμιστοκλέης ἐν τοῖσι λόγοισι οἷα κάρτα δεόμενος.	Themisztoklész átvette a szót, s hosszan, szenvedélyesen
	Λέγοντος δὲ αὐτοῦ ὁ Κορίνθιος στρατηγὸς ᾿Αδείμαντος ὁ	megvilágította előttük a helyzetet. Az egyik korinthoszi
	᾿Ωκύτου εἶπε· ῞Ω Θεμιστόκλεες, ἐν τοῖσι ἀγῶσι οἱ	hadvezér, Adeimantosz, Óküthosz fia egyszer csak
	προεξανιστάμενοι ῥαπίζονται. ῾Ο δὲ ἀπολυόμενος ἔφη· Οἱ δέ	félbeszakította e szavakkal: „Themisztoklész! A
	γε ἐγκαταλειπόμενοι οὐ στεφανοῦνται.	versenyjátékokon is megvesszőzik azt, aki a többinél
		hamarabb indul!” Themisztoklész pedig visszavágott:
		„Igaz, de aki hátramarad, nem remélhet győzelmi koszorút!”
	VIII 60.	
	Τῶτε μὲν ἠπίως [πρὸσ] τὸν Κορίνθιον ἀμείψατο· πρὸς δὲ τὸν	Themisztoklész ekkor még indulatát mérsékelve válaszolt a
	Εὐρυβιάδην ἔλεγε ἐκείνων μὲν οὐκέτι οὐδὲν τῶν πρότερον	korinthoszi hadvezérnek. Majd Eurübiadészhoz fordult,
	λεχθέντων, ὡς ἐπεὰν ἀπάρωσι ἀπὸ Σαλαμῖνος διαδρήσονται·	de egy szót sem ismételt meg abból, amit az előbb kifejtett
	παρεόντων γὰρ τῶν συμμάχων οὐκ ἔφερέ οἱ κόσμον οὐδένα	neki: hogy ha most eltávoznak Szalamiszról, szétszóródik
	κατηγορέειν· ὁ δὲ ἄλλου λόγου εἴχετο, λέγων τάδε· ᾿Εν σοὶ	az egész hajóhad. Hiszen abban a helyzetben nem tartotta
	νῦν ἐστι σῶσαι τὴν ῾Ελλάδα, ἢν ἐμοὶ πείθῃ ναυμαχίην αὐτοῦ	volna helyesnek, hogy a szövetségesek jelenlétében
	μένων ποιέεσθαι μηδὲ πειθόμενος τούτων τοῖσι λόγοισι	vádaskodjanak. Így tehát egészen másféle érveléshez
	ἀναζεύξῃς πρὸς τὸν ᾿Ισθμὸν τὰς νέας. ᾿Αντίθες γὰρ ἑκάτερον	folyamodott, és így beszélt: „A kezedben van, Eurübiadész,
	ἀκούσας. Πρὸς μὲν τῷ ᾿Ισθμῷ συμβάλλων ἐν πελάγει	Hellasz megmentésének kulcsa! Csak fogadd meg az én
	ἀναπεπταμένῳ ναυμαχήσεις, [ἐσ] τὸ ἥκιστα ἡμῖν σύμφορόν	tanácsomat, és ne hallgass azokra, akik azt javasolják, hogy
	ἐστι νέας ἔχουσι βαρυτέρας καὶ ἀριθμὸν ἐλάσσονας· τοῦτο δὲ	vitorlázz az Iszthmoszhoz a hajóhaddal. Figyelj jól, és
	ἀπολέεις Σαλαμῖνά τε καὶ Μέγαρα καὶ Αἴγιναν, ἤν περ καὶ	mérlegeld a két javaslatot! Ha az Iszthmosznál szállsz csatába,
	τὰ ἄλλα εὐτυχήσωμεν· ἅμα δὲ τῷ ναυτικῷ αὐτῶν ἕψεται καὶ	a nyílt tengeren kell harcolnod, ami a hellének számára a
	ὁ πεζὸς στρατός, καὶ οὕτω σφέας αὐτὸς ἄξεις ἐπὶ τὴν	legkedvezőtlenebb eshetőség, mivel a mi hajóink nehézkesebb
	Πελοπόννησον, κινδυνεύσεις τε ἁπάσῃ τῇ ῾Ελλάδι. ῏Ην δὲ τὰ	mozgásúak, mint az ellenség hajói, s a számuk is kevesebb.

		72.
	ἐγὼ λέγω ποιήσῃς, τοσάδε ἐν αὐτοῖσι χρηστὰ εὑρήσεις·	De mégha minden jól sikerül is, elveszíted Szalamiszt, Megarát
	πρῶτα μὲν ἐν στεινῷ συμβάλλοντες νηυσὶ ὀλίγῃσι πρὸς	és Aiginát. S mivel a perzsa szárazföldi sereg a hajóhad
	πολλάς, ἢν τὰ οἰκότα ἐκ τοῦ πολέμου ἐκβαίνῃ, πολλὸν	nyomában jár, te magad fogod egyenesen a Peloponnészoszra
	κρατήσομεν· τὸ γὰρ ἐν στεινῷ ναυμαχέειν πρὸς ἡμέων ἐστί,	vezetni a sereget, s ezzel végromlásba döntöd egész Hellaszt.
	ἐν εὐρυχωρίῃ δὲ πρὸς ἐκείνων· αὗτις δὲ Σαλαμὶς περιγίνεται,	Ha viszont az én tanácsom szerint teszel, a következő
	ἐς τὴν ἡμῖν ὑπέκκειται τέκνα τε καὶ γυναῖκες. Καὶ μὲν καὶ	előnyökhöz jutunk. Kevesebb hajónk egy tengerszorosban
	τόδε ἐν αὐτοῖσι ἔνεστι, τοῦ καὶ περιέχεσθε μάλιστα· ὁμοίως	száll szembe a nagyobb látszámú ellenséges hajóhaddal, s a
	αὐτοῦ τε μένων προναυμαχήσεις Πελοποννήσου καὶ πρὸς τῷ	hadászat törvényei szerint ezzel mi kerülünk jobb helyzetbe,
	Ἰσθμῷ, οὐδέ σφεας, εἴ περ εὖ φρονέεις, ἄξεις ἐπὶ τὴν	hiszen nekünk az a kedvező, ha szűk helyen, nekik viszont,
	Πελοπόννησον· ἢν δέ γε τὰ ἐγὼ ἐλπίζω γένηται καὶ	ha tágas térségben folyik le az ütközet. Azonkívül Szalamisz is
	νικήσωμεν τῇσι νηυσί, οὔτε ὑμῖν ἐς τὸν Ἰσθμὸν παρέσονται	birtokunkban marad, ahová gyermekeinket és asszonyainkat
	οἱ βάρβαροι οὔτε προβήσονται ἑκαστέρω τῆς Ἀττικῆς, ἀπίασί	elszállítottuk. Végezetül elérjük azt a célt is, amire te is
	τε οὐδενὶ κόσμῳ, Μεγάροισί τε κερδανέομεν περιεοῦσι καὶ	törekedsz: ha itt maradsz, éppúgy megvéded a hajóhaddal a
	Αἰγίνῃ καὶ Σαλαμῖνι, ἐν τῇ ἡμῖν καὶ λόγιόν ἐστι τῶν ἐχθρῶν	Peloponnészoszt, mintha az Iszthmosznál vívnál csatát. S ha
	κατύπερθε γενέσθαι. Οἰκότα μέν νυν βουλευομένοισι	józanul gondolkodol, nem segíted hozzá az ellenséget, hogy
	ἀνθρώποισι ὡς τὸ ἐπίπαν ἐθέλει <εὖ> γίνεσθαι· μὴ δὲ οἰκότα	betörjön a Peloponnészoszra. Ha minden a reményeim szerint
	βουλευομένοισι οὐκ ἐθέλει, οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρέει πρὸς τὰς	történik, és győzelmet aratunk a tengeri ütközetben, nemcsak
	ἀνθρωπηίας γνώμας.	hogy az Iszthmoszra nem teszik be a lábukat a barbárok,
		nemcsak hogy megrekednek Attikánál, hanem fejvesztve,
		szétzilálva fognak visszavonulni. Megmentjük továbbá
		Megarát, Aiginát és Szalamiszt, ahol a jóslat szerint is
		legyőzhetjük az ellenséget. Mert azokat az emberi terveket,
		amelyek számolnak a valósággal, rendszerint siker koronázza,
		de ha az emberek nem veszik figyelembe a tényeket,
		terveiket az istenek sem pártfogolják.”
	VIII 61.	
	Ταῦτα λέγοντος Θεμιστοκλέος αὖτις ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος	Miközben Themisztoklész így beszélt, ismét felzúdult a
	ἐπεφέρετο, σιγᾶν τε κελεύων τῷ μὴ ἔστι πατρὶς καὶ	korinthoszi Adeimantosz, hogy jobb, ha hallgat egy olyan
	Εὐρυβιάδην οὐκ ἐῶν ἐπιψηφίζειν ἀπόλι ἀνδρί· πόλιν γὰρ τὸν	ember, akinek nincs hazája, Eurübiadész pedig ne adjon
	Θεμιστοκλέα παρεχόμενον οὕτω ἐκέλευε γνώμας	olyasvalakire, aki hontalan és még szavazati joga sincs. Azt
	συμβάλλεσθαι. Ταῦτα δέ οἱ προέφερε, ὅτι ἡλώκεσάν τε καὶ	javasolta, hogy Themisztoklész csak akkor kapjon szót, ha
	κατείχοντο αἱ Ἀθῆναι. Τότε δὴ ὁ Θεμιστοκλέης κεῖνόν τε καὶ	bebizonyítja, hogy van hazája. Azért merészelt ilyen hangon
	τοὺς Κορινθίους πολλά τε καὶ κακὰ ἔλεγε, ἑωυτοῖσί τε	beszélni, mert Athént elfoglalta és hatalmában tartotta az
	ἐδήλου λόγῳ ὡς εἴη καὶ πόλις καὶ χῆ μέζων ἤ περ ἐκείνοισι	ellenség. De Themisztoklész is megmondta a magáét
	ἔστ᾽ ἂν διηκόσιαι νέες σφι ἔωσι πεπληρωμέναι· οὐδαμοὺς γὰρ	Adeimantosznak és a korinthosziaknak, és leszögezte, hogy
	Ἑλλήνων αὐτοὺς ἐπιόντας ἀποκρούσεσθαι.	Athén tekintélyesebb és nagyobb város, mint az övék,
	VIII 62.	
	Σημαίνων δὲ ταῦτα τῷ λόγῳ διέβαινε ἐς Εὐρυβιάδην, λέγων	hiszen amíg kétszáz, teljes legénységgel felszerelt hadihajó ura,
	μᾶλλον ἐπεστραμμένα· Σὺ εἰ μενέεις αὐτοῦ, καὶ μένων ἔσεαι	nincs az a hellén város, amely legyőzhetné.
	ἀνὴρ ἀγαθός· εἰ δὲ μή, ἀνατρέψεις τὴν Ἑλλάδα· τὸ πᾶν γὰρ	Amikor így megfelelt, újra Eurübiadészhoz fordult, és még
	ἡμῖν τοῦ πολέμου φέρουσι αἱ νέες. Ἀλλ᾽ ἐμοὶ πείθεο. Εἰ δὲ	határozottabban folytatta: „Ne menj el – ha itt kitartasz,
	ταῦτα μὴ ποιήσῃς, ἡμεῖς μὲν ὡς ἔχομεν ἀναλαβόντες τοὺς	derék ember maradsz. Ha nem, pusztulásba döntöd egész
	οἰκέτας κομιεύμεθα ἐς Σῖριν τὴν ἐν Ἰταλίῃ, ἥ περ ἡμετέρη τέ	Hellaszt, mert tudd meg: a háború kimenetele a mi hajóinkon
	ἐστι ἐκ παλαιοῦ ἔτι, καὶ τὰ λόγια λέγει ὑπ᾽ ἡμέων αὐτὴν δεῖν	múlik. Fogadd meg a tanácsomat! Ha nem, akkor a mieinkkel
	κτισθῆναι· ὑμεῖς δὲ συμμάχων τοιῶνδε μουνωθέντες	együtt elhajózunk az itáliai Sziriszbe, amely ősi idők óta a mi
	μεμνήσεσθε τῶν ἐμῶν λόγων.	birtokunk, s amelyről egy jóslat azt állítja, hogy ott kell
		gyarmatot alapítanunk. Majd eszetekbe jutnak még szavaim,
		ha elveszíttek egy olyan szövetségest, mint mi.”
	VIII 63.	
	Ταῦτα δὲ Θεμιστοκλέος λέγοντος ἀνεδιδάσκετο Εὐρυβιάδης·	Themisztoklész szavai meggyőzték Eurübiadészt, véleményem
	δοκέειν δέ μοι, ἀρρωδήσας μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους	szerint főleg azért, mert attól félt, hogy ha a hajókat az
	ἀνεδιδάσκετο μή σφεας ἀπολίπωσι ἢν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἀγάγῃ	Iszthmoszhoz viszi, az athéniak cserben hagyják, márpedig az
	τὰς νέας· ἀπολιπόντων γὰρ Ἀθηναίων οὐκέτι ἐγίνοντο	athéniak nélkül az ott maradt hajóhadnak édeskevés esélye lett
	ἀξιόμαχοι οἱ λοιποί. Ταύτην δὴ αἱρέεται τὴν γνώμην, αὐτοῦ	volna. Elfogadta hát Themisztoklész véleményét, úgy döntött,
	μένοντας διαναυμαχέειν.	hogy ott maradnak és ott vívnak meg az ellenséggel.
	VIII 64.	
	Οὕτω μὲν οἱ περὶ Σαλαμῖνα ἔπεσι ἀκροβολισάμενοι, ἐπείτε	Így végződött a Szalamiszról folyó vita, s Eurübiadész döntése
	Εὐρυβιάδῃ ἔδοξε, αὐτοῦ παρεσκευάζοντο ὡς ναυμαχήσοντες.	után a hellének felkészültek a tengeri ütközetre. Hajnalban,
	Ἡμέρη τε ἐγίνετο καὶ ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι σεισμὸς ἐγένετο	amikor a nap felkelt, földrengés rázta meg a földet és a tengert.
	ἔν τε τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ· ἔδοξε δέ σφι εὔξασθαι τοῖσι	Erre a hellének elhatározták, hogy könyörögnek az istenekhez
	θεοῖσι καὶ ἐπικαλέσασθαι τοὺς Αἰακίδας συμμάχους. Ὡς δέ	és segítségül hívják az Aiakidákat. Úgy is tettek, ahogy
	σφι ἔδοξε, καὶ ἐποίευν ταῦτα· εὐξάμενοι γὰρ πᾶσι τοῖσι	elhatározták: könyörögtek valamennyi istenhez, Szalamiszról
	θεοῖσι αὐτόθεν μὲν ἐκ Σαλαμῖνος Αἴαντά τε καὶ Τελαμῶνα	segítségül hívták Aiaszt és Telamónt, Aiginára pedig hjót
	ἐπεκαλέοντο, ἐπὶ δὲ Αἰακὸν καὶ τοὺς ἄλλους Αἰακίδας νέα	küldtek, hogy hozza el Aiakoszt és a többi Aiakidát.

	ἀπέστελλον ἐς Αἴγιναν.	
	VIII 65.	
	Ἔφη δὲ Δίκαιος ὁ Θεοκύδεος ἀνὴρ Ἀθηναῖος, φυγάς τε καὶ παρὰ Μήδοισι λόγιμος γενόμενος, τοῦτον τὸν χρόνον ἐπείτε ἐκείρετο ἡ Ἀττικὴ χώρη ὑπὸ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξεω, ἐοῦσα ἔρημος Ἀθηναίων, τυχεῖν τότε ἐὼν ἅμα Δημαρήτῳ τῷ Λακεδαιμονίῳ ἐν τῷ Θριασίῳ πεδίῳ, ἰδεῖν δὲ κονιορτὸν χωρέοντα ἀπ᾽ Ἐλευσῖνος ὡς ἀνδρῶν μάλιστά κῃ τρισμυρίων, ἀποθωμάζειν τέ σφεας τὸν κονιορτὸν ὅτεών κοτε εἴη ἀνθρώπων, καὶ πρόκατε φωνῆς ἀκούειν, καί οἱ φαίνεσθαι τὴν φωνὴν εἶναι τὸν μυστικὸν ἴακχον. Εἶναι δ᾽ ἀδαήμονα τῶν ἱρῶν τῶν ἐν Ἐλευσῖνι γινομένων τὸν Δημάρητον, εἰρέσθαι τε αὐτὸν ὅ τι τὸ φθεγγόμενον εἴη τοῦτο· αὐτὸς δὲ εἰπεῖν· Δημάρητε, οὐκ ἔστι ὅκως οὐ μέγα τι σίνος ἔσται τῇ βασιλέος στρατιῇ. Τάδε γὰρ ἀρίδηλα, ἐρήμου ἐούσης τῆς Ἀττικῆς, ὅτι θεῖον τὸ φθεγγόμενον, ἀπ᾽ Ἐλευσῖνος ἰὸν ἐς τιμωρίην Ἀθηναίοισί τε καὶ τοῖσι συμμάχοισι. Καὶ ἢν μέν γε κατασκήψῃ ἐς τὴν Πελοπόννησον, κίνδυνος αὐτῷ τε βασιλέι καὶ τῇ στρατιῇ τῇ ἐν τῇ ἠπείρῳ ἔσται· ἢν δὲ ἐπὶ τὰς νέας τράπηται τὰς ἐν Σαλαμῖνι, τὸν ναυτικὸν στρατὸν κινδυνεύσει βασιλεὺς ἀποβαλεῖν. Τὴν δὲ ὁρτὴν ταύτην ἄγουσι Ἀθηναῖοι ἀνὰ πάντα ἔτεα τῇ Μητρὶ καὶ τῇ Κόρῃ, καὶ αὐτῶν τε ὁ βουλόμενος καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μυεῖται· καὶ τὴν φωνὴν τῆς ἀκούεις ἐν ταύτῃ τῇ ὁρτῇ ἰακχάζουσι. Πρὸς ταῦτα εἰπεῖν Δημάρητον· Σίγα τε καὶ μηδενὶ ἄλλῳ τὸν λόγον τοῦτον εἴπῃς. Ἢν γάρ τοι ἐς βασιλέα ἀνενειχθῇ τὰ ἔπεα ταῦτα, ἀποβαλέεις τὴν κεφαλήν, καί σε οὔτε ἐγὼ δυνήσομαι ῥύσασθαι οὔτ᾽ ἄλλος ἀνθρώπων οὐδὲ εἷς. Ἀλλ᾽ ἔχ᾽ ἥσυχος, περὶ δὲ στρατιῆς τῆσδε θεοῖσι μελήσει. Τὸν μὲν δὴ ταῦτα παραινέειν, ἐκ δὲ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τῆς φωνῆς γενέσθαι νέφος καὶ μεταρσιωθὲν φέρεσθαι ἐς Σαλαμῖνα ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τὸ τῶν Ἑλλήνων· οὕτω δὲ αὐτοὺς μαθεῖν ὅτι τὸ ναυτικὸν τὸ Ξέρξεω ἀπολέεσθαι μέλλοι. Ταῦτα μὲν Δίκαιος ὁ Θεοκύδεος ἔλεγε, Δημαρήτου τε καὶ ἄλλων μαρτύρων καταπτόμενος.	Az egyik athéni menekült, Dikaiosz, Theoküdész fia, akinek nagy tekintélye volt a médek között, később a következő történetet mondta el. Miközben Xerxész serege végigdúlta az athéniak elhagyta Attikát, ő a lakedaimóni Démaratosszal éppen a Thriai-síkságon tartózkodott. S egyszerre csak Eleuszisz felől akkora porfelhőt láttak, mintha legalább harmincezer ember közeledne. Elcsodálkoztak, miféle emberek jöhetnek abból az irányból, ahol a porfelhő támadt, s ekkor kiáltást hallottak, amely olyan volt, mint a misztériumszertartások Iakkhosz-kiáltása. Démaratosz, aki nem ismerte az eleusziszi szertartásokat, megkérdezte, hogy miféle kiáltás lehet ez. Erre Dikaiosz így válaszolt: „Nem kétséges, Démaratosz, hogy a király seregét valami nagy csapás fogja érni. Attikát minden ember elhagyta, így hát nyilvánvaló, hogy ez a hag földöntúli hang, s Eleusziszból jön az athéniak és szövetségeseik megsegítésére. Ha a porfelhő a Peloponnészosz felé száll, a király és serege a szárazdöldön kerül veszedelembe, ha pedig a Szalamisznál horgonyzó hajók felé fordul, a király hajóhadát fenyegeti megsemmisülés. Ami ezt a misztériumünnepet illeti, az athéniak minden évben megülik az Anya és Lány tiszteletére, olyankor beavatják azokat az athéniakat és helléneket, akik kívánják. Az a kiáltás, amelyet hallottál, az ünnepen elhangzó Iakkhosz-kiáltás.“ Erre Démaratosz így válaszolt: „Tartsd titokban és senkinek se említsd, amit most elmondtál. Mert ha megjelentik a királynak szavaidat, a fejedet véteti, és sem én, sem más halandó sem menthet meg. Maradj csak békével. A sereg sorsáról pedig úgyis az istenek döntenek.“ Ezt a tanácsot adta Démaratosz. Ezután látták, hogy a porfelleg és a hanf felhővé változik, s felemelkedik a levegőbe, majd Szalamisz irányába fordul, és a hellén hajóhad felé távolodik. Ebből megérthették, hogy Xerxész hajóhadára pusztulás vár. Így adta elő a dolgot Dikaiosz, Theoküdész fia, arra hivatkozva, hogy szavainak igazságát Démaratosz és mások is igazolhatják.
	VIII 66.	
	Οἱ δὲ ἐς τὸν Ξέρξεω ναυτικὸν στρατὸν ταχθέντες, ἐπειδὴ ἐκ Τρηχῖνος θεησάμενοι τὸ τρῶμα τὸ Λακωνικὸν διέβησαν ἐς τὴν Ἱστιαίην, ἐπισχόντες ἡμέρας τρεῖς ἔπλεον δι᾽ Εὐρίπου, καὶ ἐν ἑτέρῃσι τρισὶ ἡμέρῃσι ἐγένοντο ἐν Φαλήρῳ. Ὡς μὲν ἐμοὶ δοκέειν, οὐκ ἐλάσσονες ἑόντες ἀριθμὸν ἐσέβαλον ἐς τὰς Ἀθήνας κατά τε ἤπειρον καὶ τῇσι νηυσὶ [ἀπικόμενοι] ἢ ἐπί τε Σηπιάδα ἀπίκοντο καὶ ἐς Θερμοπύλας· ἀντιθήσω γὰρ τοῖσί τε ὑπὸ τοῦ χειμῶνος αὐτῶν ἀπολομένοισι καὶ τοῖσι ἐν Θερμοπύλῃσι καὶ τῇσι ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ ναυμαχίῃσι τούσδε τοὺς τότε οὔκω ἑπομένους βασιλέι, Μηλιέας τε καὶ Δωριέας καὶ Λοκροὺς καὶ Βοιωτοὺς πανστρατιῇ ἑπομένους πλὴν Θεσπιέων τε καὶ Πλαταιέων, καὶ μάλα Καρυστίους τε καὶ Ἀνδρίους καὶ Τηνίους [τε] καὶ τοὺς λοιποὺς νησιώτας πάντας, πλὴν τῶν πέντε πολίων τῶν ἐπεμνήσθην πρότερον τὰ οὐνόματα. Ὅσῳ γὰρ δὴ προέβαινε ἐσωτέρω τῆς Ἑλλάδος ὁ Πέρσης, τοσούτῳ πλέω ἔθνεά οἱ εἵπετο.	Xerxész hajóhadának katonái Trakhiszból átkeltek Hisztiaiába, és megtekintették a lakedaimóniak halottait, majd háromnapi ott-tartózkodás után áthajóztak az Euriposzon, s újabb három nap elteltével Phaléronba érkeztek. Gondolom, a szárazföldi és tengeri sereg létszámra nem volt kisebb, amikor megtámadta Athént, mint amikor Szépiaszba és Thermopülaiba érkezett. Mert azokat, akik a vihar következtében vagy a thermopülai és az artemiszioni ütközetben elpusztultak, pótolták mások, akik korábban még nem voltak a király seregében, például a malisziak, a dórisziak, a lokrisziak, a boiótok egész hadereje – a theszpiaiak és plataiaiak kivételével –, továbbá a karüsztosziak, az androsziak, a ténosziak meg a többi szigetlakó, a korábban mondott öt város kivételével. Mert minél mélyebben hatolt a perzsa Hellasz területére, annál több nép került a seregébe.
	VIII 67.	
	Ἐπεὶ ὦν ἀπίκατο ἐς τὰς Ἀθήνας πάντες οὗτοι πλὴν Παρίων (Πάριοι δὲ ὑπολειφθέντες ἐν Κύθνῳ ἐκαραδόκεον τὸν πόλεμον κῇ ἀποβήσεται), οἱ δὲ λοιποὶ ὡς ἀπίκοντο ἐς τὸ Φάληρον, ἐνθαῦτα κατέβη αὐτὸς Ξέρξης ἐπὶ τὰς νέας, ἐθέλων σφι συμμεῖξαί τε καὶ πυθέσθαι τῶν ἐπιπλεόντων τὰς γνώμας. Ἐπεὶ δὲ ἀπικόμενος προΐζετο, παρῆσαν μετάπεμπτοι οἱ τῶν ἐθνέων τῶν σφετέρων τύραννοι καὶ ταξίαρχοι ἀπὸ τῶν νεῶν, καὶ ἵζοντο ὥς σφι βασιλεὺς ἑκάστῳ τιμὴν ἐδεδώκεε, πρῶτος μὲν ὁ Σιδώνιος βασιλεύς, μετὰ δὲ ὁ Τύριος, ἐπὶ δὲ ὦλλοι. Ὡς δὲ κόσμῳ ἐπεξῆς ἵζοντο, πέμψας Ξέρξης Μαρδόνιον εἰρώτα	Amikor ezek mind megérkeztek Athénba, a phaléroni kikötőbe (a parosziak kivételével, akiket Küthnoszon hagytak, hogy figyeljék a csata kimenetelét), Xerxész lement a hajókhoz, hogy beszéljen a hajósokkal, és meghallgassa a véleményüket. Trónszéken ülve színe elé hívatta a városok türannoszait és a hajók kapitányait, akik a király által adományozott rangok sorrendjében foglaltak helyet. Az első helyen ült Szidón királya, majd Türosz királya következett, s utánuk a többiek. Xerxész mindegyikükhöz sorban odaküldte Mardonioszt, és megtudakolta, hogy ajánlják-e

ἀποπειρώμενος ἑκάστου εἰ ναυμαχίην ποιοῖτο.	neki a tengeri ütközetet.
VIII 68.	
Ἐπεὶ δὲ περιιὼν εἰρώτα ὁ Μαρδόνιος ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Σιδωνίου, οἱ μὲν ἄλλοι κατὰ τὠυτὸ γνώμην ἐξεφέροντο, κελεύοντες ναυμαχίην ποιέεσθαι, Ἀρτεμισίη δὲ τάδε ἔφη· Εἰπεῖν μοι πρὸς βασιλέα, Μαρδόνιε, ὡς ἐγὼ τάδε λέγω, οὔτε κακίστη γενομένη ἐν τῇσι ναυμαχίῃσι τῇσι πρὸς Εὐβοίῃ οὔτε ἐλάχιστα ἀποδεξαμένη. Δέσποτα, τήν γε ἐοῦσαν γνώμην με δίκαιόν ἐστι ἀποδείκνυσθαι, τὰ τυγχάνω φρονέουσα ἄριστα ἐς πρήγματα τὰ σά. Καί τοι τάδε λέγω· φείδεο τῶν νεῶν μηδὲ ναυμαχίην ποιεῦ· οἱ γὰρ ἄνδρες τῶν σῶν ἀνδρῶν κρέσσονες τοσοῦτό εἰσι κατὰ θάλασσαν ὅσον ἄνδρες γυναικῶν. Τί δὲ πάντως δεῖ σε ναυμαχίῃσι ἀνακινδυνεύειν; Οὐκ ἔχεις μὲν τὰς Ἀθήνας, τῶν περ εἵνεκα ὁρμήθης στρατεύεσθαι, ἔχεις δὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα; Ἐμποδὼν δέ τοι ἵσταται οὐδείς· οἳ δέ τοι ἀντέστησαν, ἀπήλλαξαν οὕτω ὡς ἐκείνους ἔπρεπε. Τῇ δὲ ἐγὼ δοκέω ἀποβήσεσθαι τὰ τῶν ἀντιπολέμων πρήγματα, τοῦτο φράσω. Ἢν μὲν μὴ ἐπειχθῇς ναυμαχίην ποιεύμενος, ἀλλὰ τὰς νέας αὐτοῦ ἔχῃς πρὸς γῇ, μένων ἢ καὶ προβαίνων ἐς τὴν Πελοπόννησον, εὐπετέως τοι, δέσποτα, χωρήσει τὰ νοέων ἐλήλυθας· οὐ γὰρ οἷοί τε πολλὸν χρόνον εἰσί τοι ἀντέχειν οἱ Ἕλληνες, ἀλλά σφεας διασκεδᾷς, κατὰ πόλις δὲ ἕκαστοι φεύξονται· οὔτε γὰρ σῖτος πάρα σφι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, οὔτε αὐτοὺς οἰκός, ἢν σὺ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐλαύνῃς τὸν πεζὸν στρατόν, ἀτρεμιεῖν τοὺς ἐκεῖθεν αὐτῶν ἥκοντας, οὐδέ σφι μελήσει πρὸ τῶν Ἀθηνέων ναυμαχέειν. Ἢν δὲ αὐτίκα ἐπειχθῇς ναυμαχῆσαι, δειμαίνω μὴ ὁ ναυτικὸς στρατὸς κακωθεὶς τὸν πεζὸν προσδηλήσηται. Πρὸς δέ, ὦ βασιλεῦ, καὶ τόδε ἐς θυμὸν βάλεο, ὡς τοῖσι μὲν χρηστοῖσι τῶν ἀνθρώπων κακοὶ δοῦλοι φιλέουσι γίνεσθαι, τοῖσι δὲ κακοῖσι χρηστοί. Σοὶ δὲ ἐόντι ἀρίστῳ ἀνδρῶν πάντων κακοὶ δοῦλοι εἰσί, οἳ ἐν συμμάχων λόγῳ λέγονται εἶναι, ἐόντες Αἰγύπτιοί τε καὶ Κύπριοι καὶ Κίλικες καὶ Πάμφυλοι, τῶν ὄφελός ἐστι οὐδέν.	Mardoniosz Szidón királyán kezdte, s mindenkit sorra megkérdezett, de mind a csata mellett voltak, egyedül Artemiszia beszélt a következőképpen: „Mondd meg a királynak, mit gondolok én, aki nem kullogtam hátul az euboiai csatában, és nem kis haditetteket hajtottam végre: „Uram, kötelességem őszintén tudatni veled, hogy mit tartok a legjobb megoldásnak. Azt javaslom, hogy kíméld hajóidat, és ne bocsátkozz tengeri csatába. Mert az ellenség katonái annyival erősebbek a tengeren a te katonáidnál, mint férfiak az asszonyoknál. Miért kell neked egyáltalán vállalnod egy tengeri csata kockázatát? Nincs-e a hatalmadban Athén, ami miatt erre a hadjáratra elindultál, és nem foglaltad-e el Hellasz többi részét is? Senki nem képes már feltartóztatni téged, akik szembeszálltak veled, meglakoltak, ahogy megérdemelték. Megmondom neked, hogy véleményem szerint miképp fog alakulni ellenségeid sorsa. Ha nem sietsz azzal a tengeri csatával, hanem itt tartod a hajóidat partközelben és magad is itt maradsz, vagy akár átvonulsz a Peloponnészoszra, könnyen eléred, amiért idejöttél. Mert a hellének nem képesek sokáig ellenállni neked, s ha szétszórod őket, elmenekülnek a városaikba. Egyrészt, úgy tudom, azon a szigeten nincs élelmük, másrészt ha a szárazföldi sereged a Peloponnészosz ellen vonul, nem valószínű, hogy akik onnan jöttek, nyugodtan fognak itt ülni, és nyilván eszük ágában sem lesz Athénért tengeri ütközetbe bocsátkozni. Ha azonban most mindjárt meg akarsz ütközni a tengeren, félek, hogy a hajóhad is és a szárazföldi sereged is nehéz helyzetbe kerül. És gondolj még valamire, királyom: kiváló embereknek hitvány rabszolgái vannak, a silány embereknek pedig derék rabszolgái. Neked is, aki a világon a legkiválóbb ember vagy, a leghitványabb szolgáid vannak, hiszen szövetségeseidnek, az egyiptomiaknak, a küprosziaknak, a kilikiaiaknak meg a pamphüliaiaknak az égvilágon semmi hasznát nem veszed.”
VIII 69.	
Ταῦτα λεγούσης πρὸς Μαρδόνιον, ὅσοι μὲν ἦσαν εὔνοοι τῇ Ἀρτεμισίῃ συμφορὴν ἐποιεῦντο τοὺς λόγους ὡς κακόν τι πεισομένης πρὸς βασιλέος, ὅτι οὐκ ἔα ναυμαχίην ποιέεσθαι· οἱ δὲ ἀγαιόμενοί τε καὶ φθονέοντες αὐτῇ, ἅτε ἐν πρώτοισι τετιμημένης διὰ πάντων τῶν συμμάχων, ἐτέρποντο τῇ ἀνακρίσι ὡς ἀπολεομένης αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἀνηνείχθησαν αἱ γνῶμαι ἐς Ξέρξην, κάρτα τε ἥσθη τῇ γνώμῃ τῇ Ἀρτεμισίης, καὶ νομίζων ἔτι πρότερον σπουδαίην εἶναι τότε πολλῷ μᾶλλον αἶνεε. Ὅμως δὲ τοῖσι πλέοσι πείθεσθαι ἐκέλευε, τάδε καταδόξας, πρὸς μὲν Εὐβοίῃ σφέας ἐθελοκακέειν ὡς οὐ παρεόντος αὐτοῦ, τότε δὲ αὐτὸς παρεσκεύαστο θεήσασθαι ναυμαχέοντας.	Amikor Artemiszia mindezt elmondta Mardoniosznak, barátai lesújtva hallgatták szavait, és rettegtek, hogy a király haragja lesújt rá, amiért le akarja beszélni a tengeri csatáról. Rosszakaróói viszont, akik irigykedtek rá, amiért a király valamennyi szövetségese közül őt tartotta a legtöbbre, kárörömmel hallgatták szavait, abban a reményben, hogy Artemiszia kihívta maga ellen a végzetet. Mikor azonban Mardoniosz az összes választ elmondta a királynak, a legjobban Artemiszia véleménye tetszett neki; mindig is sokra tartotta az asszonyt, s most még jobban becsülte. Mindazonáltal a többség véleményét fogadta el; szentül hitte, hogy emberei Euboiánál azért harcoltak gyengén, mert ő maga nem volt ott. Most azonban elhatározta, hogy személyesen figyeli az ütközetet.
VIII 70.	
Ἐπειδὴ δὲ παρηγγέλθη ἀναπλέειν, ἀνῆγον τὰς νέας ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα, καὶ παρεκρίθησαν διαταχθέντες κατ᾽ ἡσυχίην. Τότε μέν νυν οὐκ ἐξέχρησέ σφι ἡ ἡμέρη ναυμαχίην ποιήσασθαι· νὺξ γὰρ ἐπεγένετο· οἱ δὲ παρεσκευάζοντο ἐς τὴν ὑστεραίην. Τοὺς δὲ Ἕλληνας εἶχε δέος τε καὶ ἀρρωδίη, οὐκ ἥκιστα δὲ τοὺς ἀπὸ Πελοποννήσου· ἀρρώδεον δὲ, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐν Σαλαμῖνι κατήμενοι ὑπὲρ γῆς τῆς Ἀθηναίων ναυμαχέειν μέλλοιεν, νικηθέντες τε ἐν νήσῳ ἀπολαμφθέντες πολιορκήσονται, ἀπέντες τὴν ἑωυτῶν ἀφύλακτον· τῶν δὲ βαρβάρων ὁ πεζὸς ὑπὸ τὴν παρεοῦσαν νύκτα ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον.	Amikor a hajóhad parancsot kapott az indulásra, a hajók laza hadi alakzatban elindultak Szalamisz felé. A közeledő este miatt azonban már este nem volt idő az ütközetre. Úgy készültek fel, hogy másnap kezdik a csatát. A hellének között a rettegés úrrá lett, elsősorban a peloponnészosziak féltek, hogy itt Szalamisznál kell harcolniuk az athéniak hazájáért, vereség esetén a szigetre szoríthatják és bekeríthetik őket a barbárok, saját hazájuk pedig védelem nélkül marad. A barbárok gyalogos serege még aznap éjszaka megindult a Peloponnészosz felé.
VIII 71.	
Καίτοι τὰ δυνατὰ πάντα ἐμεμηχάνητο ὅκως κατ᾽ ἤπειρον μὴ ἐσβάλοιεν οἱ βάρβαροι. Ὡς γὰρ ἐπύθοντο τάχιστα	A peloponnészosziak minden tőlük telhető módon megpróbálták megakadályozni, hogy a barbárok behatoljanak

		72.
	Πελοποννήσιοι τοὺς ἀμφὶ Λεωνίδην ἐν Θερμοπύλῃσι	a szárazföldre. Mihelyt ugyanis megtudták, hogy Leónidasz
	τετελευτηκέναι, συνδραμόντες ἐκ τῶν πολίων ἐς τὸν Ἰσθμὸν	és katonái elestek Thermopülainál, nagy sietve elindultak a
	ἵζοντο, καί σφι ἐπῆν στρατηγὸς Κλεόμβροτος [ὁ]	városaikból, és tábort vertek az Iszthmoszon. Vezérük
	Ἀναξανδρίδεω, Λεωνίδεω δὲ ἀδελφεός. Ἱζόμενοι δὲ ἐν τῷ	Kleombrotosz volt, Anaxandridész fia, Leónidasz testvére.
	Ἰσθμῷ καὶ συγχώσαντες τὴν Σκειρωνίδα ὁδόν, μετὰ τοῦτο, ὥς	Miután az Iszthmoszon letáboroztak, legelőször elzárták
	σφι ἔδοξε βουλευομένοισι, οἰκοδόμεον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος.	a szkeiróni utat, majd összeült a haditanács és úgy határozott,
	Ἅτε δὲ ἐουσέων μυριάδων πολλέων καὶ παντὸς ἀνδρὸς	hogy az Iszthmosz teljes szélességében védőfalat építenek.
	ἐργαζομένου ἤνετο τὸ ἔργον· καὶ γὰρ λίθοι καὶ πλίνθοι καὶ	Mivel sok tízezren gyűltek össze és mindenki kivette a részét
	ξύλα καὶ φορμοὶ ψάμμου πλήρεες ἐσεφορέοντο, καὶ ἐλίνυον	a munkából, hamar el is készültek. Szüntelenül hordták a
	οὐδένα χρόνον οἱ βοηθήσαντες ἐργαζόμενοι, οὔτε νυκτὸς οὔτε	követ, téglát, gerendát, kosarakban a homokot, és a munkát
	ἡμέρης.	éjjel-nappal egy percre sem hagyták abba, míg a védőfal meg
		nem épült.
	VIII 72.	
	Οἱ δὲ βοηθήσαντες ἐς τὸν Ἰσθμὸν πανδημεὶ οἵδε ἦσαν	A helléneket teljes haderejükkel támogatták a következő
	Ἑλλήνων· Λακεδαιμόνιοί τε καὶ Ἀρκάδες πάντες καὶ Ἠλεῖοι	népek: a lakedaimóniak, az arkadiaiak, az élisziek, a
	καὶ Κορίνθιοι καὶ Σικυώνιοι καὶ Ἐπιδαύριοι καὶ Φλειάσιοι	korinthosziak, a sziküóniak, az epidaurosziak, a phliusziak,
	καὶ Τροιζήνιοι καὶ Ἑρμιονέες. Οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ	a troizéniak és hermionéiak. Ezek mind megjelentek, mert
	βοηθήσαντες [καὶ ὑπεραρρωδέοντες τῇ Ἑλλάδι κινδυνευούσῃ]·	aggódtak a veszélybe jutott Hellasz miatt. A többi
	τοῖσι δὲ ἄλλοισι Πελοποννησίοισι ἔμελε οὐδέν· Ὀλύμπια δὲ	peloponnészoszi azonban nem törődött az egésszel, noha
	καὶ Κάρνεια παροιχώκεε ἤδη.	ekkor már befejeződtek az olümpiai játékok és a Karneia-
		ünnepségek.
	VIII 73.	
	Οἰκέει δὲ τὴν Πελοπόννησον ἔθνεα ἑπτά. Τούτων δὲ τὰ μὲν	Hét nép lakik a Peloponnészoszon, köztük az arkadiaiak és a
	δύο αὐτόχθονα ἐόντα κατὰ χώρην ἵδρυται νῦν τῇ καὶ τὸ	künurioszok őslakók, mert a mai napig ott élnek, ahol egykor
	πάλαι οἴκεον, Ἀρκάδες τε καὶ Κυνούριοι. Ἓν δὲ ἔθνος τὸ	letelepedtek. Az akhaioszok sem hagyták el ugyan
	Ἀχαιικὸν ἐκ μὲν Πελοποννήσου οὐκ ἐξεχώρησε, ἐκ μέντοι	Peloponnészosz földjét, de azon belül eredeti lakóhelyükről
	τῆς ἑωυτῶν, οἰκέει δὲ τὴν ἀλλοτρίην. Τὰ δὲ λοιπὰ ἔθνεα τῶν	más vidékre költöztek. A többi négy nép: a dórisziak, az
	ἑπτὰ τέσσερα ἐπήλυδά ἐστι, Δωριέες τε καὶ Αἰτωλοὶ καὶ	aitóliaiak, a drüopszok és a lémnosziak később vándoroltak be.
	πόλιες, Αἰτωλῶν δὲ Ἦλις μούνη, Δρυόπων δὲ Ἑρμιών τε καὶ	A dórisziaknak sok nevezetes városa van; az aitóliaiaknak csak
	Ἀσίνη ἡ πρὸς Καρδαμύλῃ τῇ Λακωνικῇ, Λημνίων δὲ	egy, Élisz; a drüopszoké Hermioné, valamint a lakóniai
	Παρωρεῆται πάντες. Οἱ δὲ Κυνούριοι αὐτόχθονες ἐόντες	Kardamülé közelében lévő Asziné; a paróreaták valamennyien
	δοκέουσι μοῦνοι εἶναι Ἴωνες, ἐκδεδωρίωνται δὲ ὑπό τε	lémnosziak. Az őslakos künurioszokról azt mondják, hogy
	Ἀργείων ἀρχόμενοι καὶ τοῦ χρόνου <παριόντος>, ἐόντες	alighanem ők az egyedüli iónok az egész Peloponnészoszon,
	Θυρεῆται καὶ οἱ περίοικοι. Τούτων ὧν τῶν ἑπτὰ ἐθνέων αἱ	de az argosziak uralma alatt idővel dórrá váltak, ők Orneaiban
	λοιπαὶ πόλιες, πάρεξ τῶν κατέλεξα, ἐκ τοῦ μέσου κατέατο· εἰ	és környékén laknak. A hét nép városai – az előbb felsoroltak
	δὲ ἐλευθέρως ἔξεστι εἰπεῖν, ἐκ τοῦ μέσου κατήμενοι ἐμήδιζον	kivételével – távol maradtak a küzdelemtől. És ha szabad
		őszintén megmondanom a véleményemet, azzal, hogy nem
		vettek részt a küzdelemben, voltaképpen a médeket
		segítették.
	VIII 74.	
	Οἱ μὲν δὴ ἐν τῷ Ἰσθμῷ τοιούτῳ πόνῳ συνέστασαν, ἅτε τὸν	A hellének tehát óriási erőfeszítéseket tettek az Iszthmoszon,
	περὶ τοῦ παντὸς ἤδη δρόμον θέοντες καὶ τῇσι νηυσὶ οὐκ	látván, hogy ettő függ minden, és a hajóhadtól már nem is
	ἐλπίζοντες ἐλλάμψεσθαι. Οἱ δὲ ἐν Σαλαμῖνι Ἕλληνες ὅμως	reméltek semmit. A Szalamisznál állomásozók pedig, noha
	ταῦτα πυνθανόμενοι ἀρρώδεον, οὐκ οὕτω περὶ σφίσι αὐτοῖσι	hallottak az iszthmoszi munkálatokról, féltek és aggódtak, s
	δειμαίνοντες ὡς περὶ τῇ Πελοποννήσῳ. Τέως μὲν δὴ αὐτῶν	nem is annyira a maguk, hanem inkább a Peloponnészosz
	ἀνὴρ ἀνδρὶ παραστὰς σιγῇ λόγον ἐποιέετο, θῶμα ποιεύμενοι	sorsa miatt. Egy ideig csak halkan, egymás között morogtak
	τὴν Εὐρυβιάδεω ἀβουλίην· τέλος δὲ ἐξερράγη ἐς τὸ μέσον.	és szidalmazták Eurübiadész oktalanságát, végül azonban nyílt
	Σύλλογός τε δὴ ἐγίνετο καὶ πολλὰ ἐλέγετο περὶ τῶν αὐτῶν, οἱ	kenyértörésre került sor. Gyűlést tartottak, ahol hosszasan
	μὲν ὡς ἐς τὴν Πελοπόννησον χρεὸν εἴη ἀποπλέειν καὶ περὶ	megtárgyalták ugyanazokat a dolgokat. Egyesek úgy
	ἐκείνης κινδυνεύειν, μηδὲ πρὸ χώρης δοριαλώτου μένοντας	vélekedtek, hogy a Peloponnészoszhoz kell hajózni, annak
	μάχεσθαι, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Αἰγινῆται καὶ Μεγαρέες αὐτοῦ	védelmében kell vállalni az ütközet kockázatát, nem pedig
	μένοντας ἀμύνεσθαι.	Szalamisznál maradni és egy olyan földért harcolni, amelyet
		már megszállt az ellenség. Ezzel szemben az athéniak, az
		aiginaiak és a megaraiak azt követelték, hogy maradjanak ott,
		és ott védjék meg magukat, ahol vannak.
	VIII 75.	
	Ἐνθαῦτα Θεμιστοκλέης ὡς ἐσσοῦτο τῇ γνώμῃ ὑπὸ τῶν	Amikor Themisztoklész látta, hogy felülkerekedik az ő
	Πελοποννησίων, λαθὼν ἐξέρχεται ἐκ τοῦ συνεδρίου, ἐξελθὼν	javaslatán a peloponnészosziak véleménye, észrevétlenül
	δὲ πέμπει ἐς τὸ στρατόπεδον τὸ Μήδων ἄνδρα πλοίῳ,	elhagyta a gyűlést, és megparancsolta egy emberének,
	ἐντειλάμενος τὰ λέγειν χρεόν, τῷ οὔνομα μὲν ἦν Σίκιννος,	hogy üljön bárkába és vigye el üzenetét a médek táborába.
	οἰκέτης δὲ καὶ παιδαγωγὸς ἦν τῶν Θεμιστοκλέος παίδων· τὸν	Ezt az embert Szikinnosznak hívták, s Themisztoklész
	δὴ ὕστερον τούτων τῶν πρηγμάτων [ὁ] Θεμιστοκλέης Θεσπιέα	házanépéhez tartozott: gyermekeinek volt a nevelője.
	τε ἐποίησε, ὡς ἐπεδέκοντο οἱ Θεσπιέες πολιήτας, καὶ χρήμασι	Később, mikor Theszpiai lakói új polgárokat vettek fel
	ὄλβιον. Ὃς τότε πλοίῳ ἀπικόμενος ἔλεγε πρὸς τοὺς	maguk közé, Themisztoklész e szolgálatáért megszerezte

		72.
	στρατηγοὺς τῶν βαρβάρων τάδε· Ἔπεμψέ με [ὁ] στρατηγὸς ὁ	neki a theszpiai polgárjogot, és gazdagon megjutalmazta.
	Ἀθηναίων λάθρῃ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων (τυγχάνει γὰρ φρονέων	Szikinnosz odaevezett a bárkán, és a parancs szerint a
	τὰ βασιλέος καὶ βουλόμενος μᾶλλον τὰ ὑμέτερα κατύπερθε	következőket mondta a barbár vezéreknek: 'Engem az
	γίνεσθαι ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρήγματα) φράσοντα ὅτι οἱ	athéniak hadvezére küldött ide a többi hellén tudta
	Ἕλληνες δρησμὸν βουλεύονται καταρρωδηκότες, καὶ νῦν	nélkül (mert ő titokban a király pártján van, és azt szeretné,
	παρέχει κάλλιστον ὑμέας ἔργον ἁπάντων ἐξεργάσασθαι, ἢν	ha ti győznétek és nem a hellének). Azt üzeni nektek, hogy a
	μὴ περιίδητε διαδράντας αὐτούς. Οὔτε γὰρ ἀλλήλοισι	hellének, akiken úrrá lett a félelem, szökést terveznek, így
	ὁμοφρονέουσι οὔτ᾽ ἔτι ἀντιστήσονται ὑμῖν, πρὸς ἑωυτούς τέ	hát most nektek páratlan alkalmatok nyílik rá, hogy fényes
	σφεας ὄψεσθε ναυμαχέοντας, τούς <τε> τὰ ὑμέτερα	győzelmet arassatok felettük, ha nem engeditek őket
	φρονέοντας καὶ τοὺς μή. Ὁ μὲν ταῦτά σφι σημήνας ἐκποδὼν	elmenekülni. Mert megszűnt közöttük az egyetértés, nem
	ἀπαλλάσσετο.	tudnak nektek ellenállni, és látni fogjátok, hogyan támadnak
		hajóikkal egymásra azok, akik mellettetek állnak, és azok,
		akik nem.
	VIII 76.	
	Τοῖσι δὲ ὡς πιστὰ ἐγίνετο τὰ ἀγγελθέντα, τοῦτο μὲν ἐς τὴν	Így beszélt, aztán eltávozott. A perzsák pedig hitelt adtak az
	νησῖδα τὴν Ψυττάλειαν, μεταξὺ Σαλαμῖνός τε κειμένην καὶ	üzenetnek, és első dolguk az volt, hogy sok katonát partra
	τῆς ἠπείρου, πολλοὺς τῶν Περσέων ἀπεβίβασαν· τοῦτο δέ,	raktak a Szalamisz és a szárazföld között fekvő kis
	ἐπειδὴ ἐγίνοντο μέσαι νύκτες, ἀνῆγον μὲν τὸ ἀπ᾽ ἑσπέρης	Pszüttaleia szigetén. Majd éjféltájban elindultak, hogy a
	κέρας κυκλούμενοι πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, ἀνῆγον δὲ οἱ ἀμφὶ	hajóhad nyugati szárnyával bekerítsék Szalamiszt, ugyanakkor
	τὴν Κέον τε καὶ τὴν Κυνόσουραν τεταγμένοι, κατεῖχόν τε	a Keósznál és Künoszuránál állomásozó hajók is kifutottak a
	μέχρι Μουνιχίης πάντα τὸν πορθμὸν τῇσι νηυσί. Τῶνδε δὲ	tengerre, hogy egészen Munükhiáig megszállják a
	εἵνεκα ἀνῆγον τὰς νέας, ἵνα δὴ τοῖσι Ἕλλησι μηδὲ φυγεῖν	tengerszorost. Ezeket a hadmozdulatokat azért tették, hogy
	ἐξῇ, ἀλλ᾽ ἀπολαμφθέντες ἐν τῇ Σαλαμῖνι δοῖεν τίσιν τῶν ἐπ᾽	a helléneknek ne legyen módjuk a menekülésre, hanem
	Ἀρτεμισίῳ ἀγωνισμάτων. Ἐς δὲ τὴν νησῖδα τὴν Ψυττάλειαν	Szalamiszra szorulva meglakoljanak az artemiszioni
	καλεομένην ἀπεβίβαζον τῶν Περσέων τῶνδε εἵνεκα, ὡς ἐπεὰν	győzelemért. Pszüttaleia szigetén pedig azért tettek partra
	γένηται ναυμαχίη, ἐνθαῦτα μάλιστα ἐξοισομένων τῶν τε	katonákat a perzsák, mert a sziget a várható ütközet
	ἀνδρῶν καὶ τῶν ναυηγίων (ἐν γὰρ δὴ πόρῳ τῆς ναυμαχίης τῆς	térségében feküdt, és arra számítottak, hogy a tenger itt
	μελλούσης ἔσεσθαι ἔκειτο ἡ νῆσος), ἵνα τοὺς μὲν	sodorja majd partra a hajóroncsokat és az embereket, így a
	περιποιέωσι, τοὺς δὲ διαφθείρωσι. Ἐποίευν δὲ σιγῇ ταῦτα, ὡς	szigeten lévő perzsák megmenthetik saját embereiket és
	μὴ πυνθανοίατο οἱ ἐναντίοι. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα τῆς νυκτὸς	végezhetnek az ellenséges harcosokkal. Mindezt teljes
	οὐδὲν ἀποκοιμηθέντες παραρτέοντο.	csendben csinálták, nehogy felkeltsék az ellenség figyelmét. Az
		egész éjszakát az előkészületekre fordították, pihenést sem
		adva maguknak.
	VIII 77.	
	Χρησμοῖσι δὲ οὐκ ἔχω ἀντιλέγειν ὡς οὐκ εἰσὶ ἀληθέες, οὐ	Nincs semmi okom rá, hogy a jóslatok igazságát kétségbe
	βουλόμενος ἐναργέως λέγοντας πειρᾶσθαι καταβάλλειν, ἐς	vonjam és azt állítsam, hogy nem a valóságot mondják.
	τοιάδε ῥήματα ἐσβλέψας·	Cáfolni sem próbálom őket, különösen, ha olyan találóak,
		mint például a következő:
	Ἀλλ᾽ ὅταν Ἀρτέμιδος χρυσαόρου ἱερὸν ἀκτὴν	*Majd hídként ha arany szablyájú Artemisz oly szent*
	νηυσὶ γεφυρώσωσι καὶ εἰναλίην Κυνόσουραν,	*partját meg Künoszúra terét gályák kötik össze,*
	ἐλπίδι μαινομένῃ λιπαρὰς πέρσαντες Ἀθήνας,	*mert Athént feldúlták, esztelenül bízakodva,*
	δῖα Δίκη σβέσσει κρατερὸν Κόρον, Ὕβριος υἱόν,	*győz a nagy Ég joga majd a gonosz Gőg durva leányán,*
	δεινὸν μαιμώοντα, δοκεῦντ᾽ ἅμα πάντα πίεσθαι.	*örjöngőn ki övének vélt minden a világon.*
	Χαλκὸς γὰρ χαλκῷ συμμίξεται, αἵματι δ᾽ Ἄρης	*Érc csap az ércre, Arész kezve vérbe borítja a tengert,*
	πόντον φοινίξει. Τότ᾽ ἐλεύθερον Ἑλλάδος ἦμαρ	*és a szabadságnak napját Hellaszra deríti*
	εὐρύοπα Κρονίδης ἐπάγει καὶ πότνια Νίκη.	*mindent látó, nagy Kronidész meg az isteni Niké.*
	[Ἐσ] τοιαῦτα μὲν καὶ οὕτω ἐναργέως λέγοντι Βάκιδι	Ha beletekintek ebbe a jóslatba, és látom, hogy Bakisz milyen
	ἀντιλογίας χρησμῶν πέρι οὔτε αὐτὸς λέγειν τολμέω οὔτε παρ᾽	világosan beszél, nem merészelem szabai igazságát kétségbe
	ἄλλων ἐνδέκομαι.	vonni, sem mások kételkedését elfogadni.
	VIII 78.	
	Τῶν δὲ ἐν Σαλαμῖνι στρατηγῶν ἐγίνετο ὠθισμὸς λόγων	A Szalamisznál állomásozó hellén hadvezérek közben
	πολλός. Ηδεσαν δὲ οὔκω ὅτι σφέας περιεκυκλοῦντο τῇσι	hevesen vitatkoztak. Még nem tudták, hogy a barbárok hajói
	νηυσὶ οἱ βάρβαροι, ἀλλ᾽ ὥσπερ τῆς ἡμέρης ὥρων αὐτοὺς	körülfogták őket, s azt hitték az ellenség most is ugyanott
	τεταγμένους ἐδόκεον κατὰ χώρην εἶναι.	van, ahol napközben látták.
	VIII 79.	
	Συνεστηκότων δὲ τῶν στρατηγῶν, ἐξ Αἰγίνης διέβη	S miközben a hadvezérek vitatkoztak, megérkezett Aiginából
	Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, ἀνὴρ Ἀθηναῖος μέν,	Ariszteidész, Lüszimakhosz fia, akit a nép cserépszavazással
	ἐξωστρακισμένος δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου, τὸν ἐγὼ νενόμικα,	száműzött Athénból. Amit megtudtam felőle, annak alapján
	πυνθανόμενος αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἄριστον ἄνδρα γενέσθαι ἐν	bizonyosan állíthatom, hogy ő volt az egyik legderekabb és
	Ἀθήνῃσι καὶ δικαιότατον. Οὗτος ὢνὴρ στὰς ἐπὶ τὸ συνέδριον	legigazabb ember Athénban. Megérkezvén elment a gyűlés
	ἐξεκαλέετο Θεμιστοκλέα, ἐόντα μὲν ἑωυτῷ οὐ φίλον, ἐχθρὸν	helyére, kihívatta Themisztoklészt, akinek nem barátja hanem
	δὲ τὰ μάλιστα· ὑπὸ δὲ μεγάθεος τῶν παρεόντων κακῶν λήθην	éppen hogy ellensége volt, de a nagy bajban félretette a régi
	ἐκείνων ποιεύμενος ἐξεκαλέετο, θέλων αὐτῷ συμμεῖξαι.	haragot, és beüzent Themisztoklésznak, hogy beszéde van
	Προακηκόεε δὲ ὅτι σπεύδοιεν οἱ ἀπὸ Πελοποννήσου ἀνάγειν	vele. Hallott róla már, hogy a peloponnészosziak az

		72.
	τὰς νέας πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Ὡς δὲ ἐξῆλθέ οἱ Θεμιστοκλέης,	Iszthmoszhoz akarnak hajózni. Amikor Themisztoklész
	ἔλεγε Ἀριστείδης τάδε· Ἡμέας στασιάζειν χρεόν ἐστι <εἰ> ἐν	kiment hozzá, Ariszteidész így szólt: „Folytassuk tovább a
	[τε] τεῷ ἄλλῳ καιρῷ καὶ δὴ καὶ ἐν τῷδε περὶ τοῦ ὁκότερος	versengést, mint mindig, és lássuk, hogy melyikünk tesz
	ἡμέων πλέω ἀγαθὰ τὴν πατρίδα ἐργάσεται. Λέγω δέ τοι ὅτι	nagyobb szolgálatot a hazájának. Kijelentem neked: teljesen
	ἴσον ἐστὶ πολλά τε καὶ ὀλίγα λέγειν περὶ ἀποπλόου τοῦ	mindegy, hogy a peloponnészosziak hosszan vagy röviden
	ἐνθεῦτεν Πελοποννησίοισι. Ἐγὼ γὰρ αὐτόπτης τοι λέγω	vitatkoznak-e arról, hogy elhajózzanak-e vagy sem. Mert saját
	γενόμενος ὅτι νῦν οὐδ᾽ ἢν θέλωσι Κορίνθιοί τε καὶ αὐτὸς	szememmel láttam valamit, ezért állíthatom, hogy hiába
	Εὐρυβιάδης οἷοί τε ἔσονται ἐκπλῶσαι· περιεχόμεθα γὰρ ὑπὸ	akarnának elhajózni a korinthosiak vagy akár maga
	τῶν πολεμίων κύκλῳ. Ἀλλ᾽ ἐσελθών σφι ταῦτα σήμηνον.	Eurübiadész is, nem lenne módjuk rá. Az ellenség ugyanis
		teljesen bekerített bennünket. Most menj be, és add
		tudtukra ezt a hírt.”
	VIII 80.	
	Ὁ δ᾽ ἀμείβετο τοῖσδε· Κάρτα τε χρηστὰ διακελεύεαι καὶ εὖ	Erre Themisztoklész így válaszolt: “Buzdításod igen hasznos,
	ἤγγειλας· τὰ γὰρ ἐγὼ ἐδεόμην γενέσθαι, αὐτὸς αὐτόπτης	és kitűnő hírt hoztál. Mert szemtanúként bizonyítod azt,
	γενόμενος ἥκεις. Ἴσθι γὰρ ἐξ ἐμέο <ποιεύμενα> τὰ ποιεύμενα	aminek a bekövetkezését reméltem. Tudd meg, hogy a médek
	ὑπὸ Μήδων. Ἔδεε γάρ, ὅτε οὐκ ἑκόντες ἤθελον ἐς μάχην	az én kezdeményezésemre cselekedtek. Mert amikor a hellének
	κατίστασθαι οἱ Ἕλληνες, ἀέκοντας παραστήσασθαι. Σὺ δέ,	önként nem akartak vállalkozni az ütközetre, kénytelen
	ἐπεί περ ἥκεις χρηστὰ ἀπαγγέλλων, αὐτός σφι ἄγγειλον. Ἢν	voltam akaratuk ellenére rákényszeríteni őket. De ha már te
	γὰρ ἐγὼ αὐτὰ λέγω, δόξω πλάσας λέγειν καὶ οὐ πείσω ὡς οὐ	hoztad a jó hírt, mondd el nekik te magad. Mert ha én
	ποιεύντων τῶν βαρβάρων ταῦτα· ἀλλά σφι σήμηνον αὐτὸς	mondom el, azt gondolnák, hogy én találtam ki az egészet,
	παρελθὼν ὡς ἔχει. Ἐπεὰν δὲ σημήνῃς, ἢν μὲν πείθωνται,	és nem hinnék el nekem, hogy a barbárok ilyen hadműveletet
	ταῦτα δὴ τὰ κάλλιστα· ἢν δὲ αὐτοῖσι μὴ πιστὰ γένηται,	hajtottak végre. Eredj be hát te magad, s mondd meg nekik,
	ὅμοιον ἡμῖν ἔσται· οὐ γὰρ ἔτι διαδρήσονται, εἴ περ	hogy áll a helyzet. Jó lenne, ha hinnének neked, de az se
	περιεχόμεθα πανταχόθεν, ὡς σὺ λέγεις.	számít, ha nem hisznek, hiszen – mint állítod – minden
		oldalról be vagyunk kerítve, ennélfogva nem gondolhatnak
		már menekülésre.”
	VIII 81.	
	Ταῦτα ἔλεγε παρελθὼν ὁ Ἀριστείδης, φάμενος ἐξ Αἰγίνης τε	Ariszteidész tehát bement, és elmondta, hogy Aiginából
	ἥκειν καὶ μόγις διεκπλῶσαι λαθὼν τοὺς ἐπορμέοντας·	érkezett, és csak nagy nehezen tudott keresztülvergődni az
	περιέχεσθαι γὰρ πᾶν τὸ στρατόπεδον τὸ Ἑλληνικὸν ὑπὸ τῶν	ellenség gyűrűjén, mert Xerxész hajói bekerítették az egész
	νεῶν τῶν Ξέρξεω· παραρτέεσθαί τε συνεβούλευε ὡς	hellén hajóhadat. Azt tanácsolta, hogy most már a hellének is
	ἀλεξησομένους. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα εἴπας μετεστήκεε, τῶν δὲ	készüljenek fel a védekezésre. Így beszélt, majd nyomban
	αὖτις ἐγίνετο λόγων ἀμφισβασίη· οἱ γὰρ πλέονες τῶν	eltávozott. A hadvezérek között pedig újra fellángolt a vita,
	στρατηγῶν οὐκ ἐπείθοντο τὰ ἐσαγγελθέντα.	mert a többség nem akart hitelt adni a bejelentésnek.
	VIII 82.	
	Ἀπιστεόντων δὲ τούτων ἦκε τριήρης ἀνδρῶν Τηνίων	Miközben hitetlenkedtek, megérkezett egy három evezősoros
	αὐτομολέουσα, τῆς ἦρχε ἀνήρ ..... Παναίτιος ὁ Σωσιμένεος, ἥ	gálya ténoszi szökevényekkel, Panaitiosz, Szószimenész fia
	περ δὴ ἔφερε τὴν ἀληθείην πᾶσαν. Διὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔργον	vezérletével. Ők aztán teljes egészében feltárták az igazságot.
	ἐνεγράφησαν Τήνιοι ἐν Δελφοῖσι ἐς τὸν τρίποδα ἐν τοῖσι τὸν	Ezért a tettükért később a Delphoiban felállított tripuszra
	βάρβαρον κατελοῦσι. Σύν τε ὧν ταύτῃ τῇ νηὶ τῇ	a ténosziak nevét is felvésték azok közé, akik legyőzték a
	αὐτομολησάσῃ ἐς Σαλαμῖνα καὶ τῇ πρότερον ἐπ᾽ Ἀρτεμίσιον	barbárokat. Ezzel a Szalamiszra átszökött hajóval, továbbá
	τῇ Λημνίῃ ἐξεπληροῦτο τὸ ναυτικὸν τοῖσι Ἕλλησι ἐς τὰς	azzal a lémnoszi hajóval, amely korábban, még az
	ὀγδώκοντα καὶ τριηκοσίας νέας· δύο γὰρ δὴ νεῶν τότε	Artemiszionnál állt át a hellénekhez, a hellén hajók száma
	κατέδεε ἐς τὸν ἀριθμόν.	háromszáznyolcvanra emelkedett, addig ugyanis kettővel
		kevesebb volt.
	VIII 83.	
	Τοῖσι δὲ Ἕλλησι ὡς πιστὰ δὴ τὰ λεγόμενα ἦν τῶν Τηνίων	A hellének a ténosziak híradását végül elhitték, és megkezdték
	ῥήματα, παρεσκευάζοντο ὡς ναυμαχήσοντες. Ἥώς τε <δὴ>	az előkészületeket az ütközetre. Kora hajnalban összehívták a
	διέφαινε καὶ οἳ σύλλογον τῶν ἐπιβατέων ποιησάμενοι ...·	hajók legénységét, és Themisztoklész buzdító beszédet
	προηγόρευε εὖ ἔχοντα μὲν ἐκ πάντων Θεμιστοκλέης· τὰ δὲ	intézett hozzájuk. Szavainak lényege az volt, hogy
	ἔπεα ἦν πάντα <τὰ> κρέσσω τοῖσι ἥσσοσι ἀντιτιθέμενα, ὅσα	szembeállította az emberben rejlő kiváló és hitvány
	δὴ ἐν ἀνθρώπου φύσι καὶ καταστάσι ἐγγίνεται· παραινέσας	tulajdonságokat, arra biztatva hallgatóit, hogy mindig a jobbat
	δὲ τούτων τὰ κρέσσω αἱρέεσθαι καὶ καταπλέξας τὴν ῥῆσιν,	válasszák, majd beszédét befejezve felszólította őket, hogy
	ἐσβαίνειν ἐκέλευσε ἐς τὰς νέας. Καὶ οὗτοί τε δὴ ἐσέβαινον,	szálljanak fel a hajókra. Már mindenki a hajókon volt, mikor
	καὶ ἦκε ἡ ἀπ᾽ Αἰγίνης τριήρης, ἣ κατὰ τοὺς Αἰακίδας	megérkezett Aiginából az a három evezősoros hajó, amelyet
	ἀπεδήμησε.	az Aiakidákért küldtek.
	VIII 84.	
	Ἐνθαῦτα ἀνῆγον τὰς νέας ἁπάσας <οἱ> Ἕλληνες,	Ezután a hellének valamennyi hajójukkal kimentek a tengerre,
	ἀναγομένοισι δέ σφι αὐτίκα ἐπεκέατο οἱ βάρβαροι. Οἱ μὲν δὴ	s alighogy kiértek, a barbárok megindultak ellenük. A legtöbb
	ἄλλοι Ἕλληνες [ἐπὶ] πρύμνην ἀνεκρούοντο καὶ ὤκελλον τὰς	hellén erre visszafelé kezdett evezni, hogy hajója a part mellett
	νέας, Ἀμεινίης δὲ Παλληνεὺς ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἐξαναχθεὶς νηὶ	biztonságban legyen, de az egyik athéni, a Pallénéről való
	ἐμβάλλει· συμπλεκείσης δὲ τῆς νεὸς καὶ οὐ δυναμένων	Ameiniasz előrerontott, és megtámadta az egyik perzsa hajót.
	ἀπαλλαγῆναι, οὕτω δὴ οἱ ἄλλοι Ἀμεινίῃ βοηθέοντες	A két hajó összegabalyodott, nem tudtak egymástól elválni,
	συνέμισγον. Ἀθηναῖοι μὲν οὕτω λέγουσι τῆς ναυμαχίης	mire a többi hellén sietve odaevezett, hogy segítsen

		72.
	γενέσθαι τὴν ἀρχήν, Αἰγινῆται δὲ τὴν κατὰ τοὺς Αἰακίδας	Ameiniasznak, és bekapcsolódott a küzdelembe. Az athéniak
	ἀποδημήσασαν ἐς Αἴγιναν, ταύτην εἶναι τὴν ἄρξασαν.	szerint így kezdődött el a tengeri csata. Az aiginaiak szerint
	Λέγεται δὲ καὶ τάδε, ὡς φάσμα σφι γυναικὸς ἐφάνη,	viszont az a hajó kezdte meg a küzdelmet, amely az Aiakidákat
	Ἑλλήνων στρατόπεδον, ὀνειδίσασαν πρότερον τάδε· Ὦ	elhozta Aiginától. Azt is mesélik továbbá, hogy megjelent egy
	δαιμόνιοι, μέχρι κόσου ἔτι πρύμνην ἀνακρούσεσθε;	asszonyalak, és olyan hangosan buzdított a csatára, hogy
		szavait az egész hellén hajóhad meghallotta. A jelenés először
		szidalmazta őket: „Boldogtalanok! Meddig akartok még
		visszafelé evezni?”
	VIII 85.	
	Κατὰ μὲν δὴ Ἀθηναίους ἐτετάχατο Φοίνικες (οὗτοι γὰρ εἶχον	Az athéniakkal szemben a phoinikiaiak sorakoztak fel (mert
	τὸ πρὸς Ἐλευσῖνός τε καὶ ἑσπέρης κέρασ), κατὰ δὲ	ők alkották az Eleuszisz felé nyúló nyugati szárnyat), a
	Λακεδαιμονίους Ἴωνες· οὗτοι δ᾽ εἶχον τὸ πρὸς τὴν ἠῶ τε καὶ	lakedaimóniakkal szemben pedig az iónok (ők képezték a
	τὸν Πειραιέα. Ἐθελοκάκεον μέντοι αὐτῶν κατὰ τὰς	sereg keleti szárnyát a Peiraieusz felé). Az iónok közül csak
	Θεμιστοκλέος ἐντολὰς ὀλίγοι, οἱ δὲ πλέονες οὔ. Ἔχω μέν νυν	kevesen harcoltak rosszul, Themisztoklész felszólítása szerint,
	συχνῶν οὐνόματα τριηράρχων καταλέξαι τῶν νέας	mert a többség lendületesen harcolt. Sok olyan kapitányt
	Ἑλληνίδας ἑλόντων, χρήσομαι δὲ αὐτοῖσι οὐδὲν πλὴν	sorolhatnék fel, akik hellén hajókat foglaltak vagy
	Θεομήστορός τε τοῦ Ἀνδροδάμαντος καὶ Φυλάκου τοῦ	pusztítottak el, de most csak kettőt említek: Theomésztórt,
	Ἰστιαίου, Σαμίων ἀμφοτέρων. Τοῦδε <δὲ> εἵνεκα μέμνημαι	Androdamasz fiát és Phülakoszt, Hisztiaiosz fiát, akik
	τούτων μούνων, ὅτι Θεομήστωρ μὲν διὰ τοῦτο τὸ ἔργον Σάμου	mindketten szamosziak voltak. Azért nvezem meg őket, mert
	ἐτυράννευσε καταστησάντων τῶν Περσέων, Φύλακος δὲ	Theomésztór haditettéért Szamosz türannosza lett, Phülakoszt
	εὐεργέτης βασιλέος ἀνεγράφη καὶ χώρη ἐδωρήθη πολλῇ. Οἱ δ᾽	pedig a király jótevői közé sorolták, és nagy földbirtokot
	εὐεργέται βασιλέος ὀροσάγγαι καλέονται Περσιστί.	kapott adományul. A király jótevőit perzsául oroszangának
		mondják. Ennyit erről a kettőről.
	VIII 86.	
	Περὶ μέν νυν τούτους οὕτω εἶχε. Τὸ δὲ πλῆθος τῶν νεῶν ἐν τῇ	Szalamisznál rengeteg hajó elpusztult. A legtöbbet az athéniak
	Σαλαμῖνι ἐκεραΐζετο, αἱ μὲν ὑπ᾽ Ἀθηναίων διαφθειρόμεναι,	és az aiginaiak semmisítették meg. Mert a hellének szigorú
	αἱ δὲ ὑπ᾽ Αἰγινητέων ἅτε γὰρ τῶν μὲν Ἑλλήνων σὺν κόσμῳ	hadrendben küzdöttek, de a barbárok rendje felbomlott, nem
	ναυμαχεόντων <καὶ> κατὰ τάξιν, τῶν δὲ βαρβάρων οὔτε	volt semmi haditervük, sorsuk tehát törvényszerűen alakult
	τεταγμένων ἔτι οὔτε σὺν νόῳ ποιεύντων οὐδέν, ἔμελλε	úgy, ahogy alakult. De azon a napon sokkal elszántabban
	τοιοῦτό σφι συνοίσεσθαι οἷόν περ ἀπέβη. Καίτοι ἦσάν γε καὶ	küzdöttek, mint Euboiánál, mindenki összeszedte minden
	ἐγένοντο ταύτην τὴν ἡμέρην μακρῷ ἀμείνονες αὐτοὶ ἑωυτῶν	erejét, mert attól rettegett, hogy a király éppen őt nézi.
	ἢ πρὸς Εὐβοίῃ, πᾶς τις προθυμεόμενος καὶ δειμαίνων Ξέρξην,	
	ἐδόκεέ τε ἕκαστος ἑωυτὸν θεήσασθαι βασιλέα.	
	VIII 87.	
	Κατὰ μὲν δὴ τοὺς ἄλλους οὐκ ἔχω [μετεξετέρουσ] εἰπεῖν	Hogy a barbárok és a hellének közül kik hogyan harcoltak,
	ἀτρεκέως ὡς ἕκαστοι τῶν βαρβάρων ἢ τῶν Ἑλλήνων	azt nem tudom pontosan elmondani, mindenesetre Artemiszia
	ἠγωνίζοντο κατὰ δὲ Ἀρτεμισίην τάδε ἐγένετο, ἀπ᾽ ὧν	annyira kitüntette magát, hogy őt a király attól fogva még
	εὐδοκίμησε μᾶλλον ἔτι παρὰ βασιλέι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐς θόρυβον	jobban megbecsülte. Amikor ugyanis a király hajóhadában
	πολλὸν ἀπίκετο τὰ βασιλέος πρήγματα, ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἡ	felbomlott a rend, Artemiszia hajóját egy attikai gálya
	νηῦς ἡ Ἀρτεμισίης ἐδιώκετο ὑπὸ νεὸς Ἀττικῆς· καὶ ἢ οὐκ	üldözőbe vette. Artemiszia nem tudott elmenekülni, mert a
	ἔχουσα διαφυγεῖν (ἔμπροσθε γὰρ αὐτῆς ἦσαν ἄλλαι νέες	szövetséges hajók útját állták, s történetesen ő volt a
	φίλιαι, ἡ δὲ αὐτῆς πρὸς τῶν πολεμίων μάλιστα ἐτύγχανε	legközelebb az ellenséghez. Olyan tettre határozta el ekkor
	ἐοῦσα), ἔδοξέ οἱ τόδε ποιῆσαι, τὸ καὶ συνήνεικε ποιησάσῃ·	magát, amelyet sikerült is véghezvinnie: az athéni hajó elől
	διωκομένη γὰρ ὑπὸ τῆς Ἀττικῆς φέρουσα ἐνέβαλε νηὶ φιλίῃ	menekülve teljes lendülettel nekirontott egy szövetséges
	ἀνδρῶν τε Καλυνδέων καὶ αὐτοῦ ἐπιπλέοντος τοῦ Καλυνδέων	hajónak, amelyen kalündaiak voltak királyukkal,
	βασιλέος Δαμασιθύμου. Εἰ μὲν καί τι νεῖκος πρὸς αὐτόν <οἱ>	Damaszithümosszal, de nem tudom megmondani, hogy
	ἐγεγόνεε ἔτι περὶ Ἑλλήσποντον ἐόντων, οὐ μέντοι ἔχω γε	szándékosan vagy véletlenül támadta-e meg a kalündai hajót.
	εἰπεῖν, οὔτε εἰ ἐκ προνοίης αὐτὰ ἐποίησε, οὔτε εἰ συνεκύρησε	Mindenesetre az, hogy a hajót megtámadta és elsüllyesztette,
	ἡ τῶν Καλυνδέων κατὰ τύχην παραπεσοῦσα νηῦς. Ὡς δὲ	kétszeresen is a hasznára vált. Mikor ugyanis az attikai hajó
	ἐνέβαλέ τε καὶ κατέδυσε, εὐτυχίῃ χρησαμένη διπλὰ ἑωυτὴν	kapitánya meglátta, hogy Artemiszia egy barbár hajóra támad,
	ἀγαθὰ ἐργάσατο· ὅ τε γὰρ τῆς Ἀττικῆς νεὸς τριήραρχος ὡς	azt hitte, hogy Artemiszia hajója a hellén hajóhadhoz tartozik,
	εἶδέ μιν ἐμβάλλουσαν νηὶ ἀνδρῶν βαρβάρων, νομίσας τὴν νέα	vagy elpártolt a barbároktól és átállt a hellénekhez, ezért
	τὴν Ἀρτεμισίης ἢ Ἑλληνίδα εἶναι ἢ αὐτομολέειν ἐκ τῶν	abbahagyta az üldözést, és egy másik hajó ellen fordult.
	βαρβάρων καὶ αὐτοῖσι ἀμύνειν, ἀποστρέψας πρὸς ἄλλας	
	ἐτράπετο.	
	VIII 88.	
	Τοῦτο μὲν τοιοῦτο αὐτῇ συνήνεικε γενέσθαι, διαφυγεῖν τε	Artemiszia így hát megmenekült, és ezzel a saját seregének
	καὶ μὴ ἀπολέσθαι, τοῦτο δὲ συνέβη ὥστε κακὸν ἐργασαμένην	kárt okozó tettével megnyerte Xerxész tetszését. A király
	ἀπὸ τούτων αὐτὴν μάλιστα εὐδοκιμῆσαι παρὰ Ξέρξῃ. Λέγεται	ugyanis, mint mondják, az ütközetet figyelve meglátta, amint
	γὰρ βασιλέα θηεύμενον μαθεῖν τὴν νέα ἐμβάλλουσαν, καὶ δή	Artemiszia nekitámad annak a hajónak, s ekkor kíséretének
	τινα εἰπεῖν τῶν παρεόντων· Δέσποτα, ὁρᾷς Ἀρτεμισίην ὡς εὖ	egyik tagja megjegyezte: „Látod, uram, milyen nagyszerűen
	ἀγωνίζεται καὶ νέα τῶν πολεμίων κατέδυσε; καὶ τὸν	harcolt Artemiszia, most is elsüllyesztett egy ellenséges hajót!”
	ἐπειρέσθαι εἰ ἀληθέως ἐστὶ Ἀρτεμισίης τὸ ἔργον, καὶ τοὺς	Xerxész megkérdezte, hogy valóban Artemiszia hajtotta-e
	φάναι, σαφέως τὸ ἐπίσημον τῆς νεὸς ἐπισταμένους· τὴν δὲ	végre a haditettet. Kísérete igennel válaszolt, mert mind

		72.
	διαφθαρεῖσαν ἠπιστέατο εἶναι πολεμίην. Τά τε γὰρ ἄλλα, ὡς	felismerték az Artemiszia [hajójára festett jelvényeket]*,
	εἴρηται, αὐτῇ συνήνεικε ἐς εὐτυχίην γενόμενα καὶ τὸ τῶν ἐκ	[helyesen: Artemiszia hajójának orrdíszét] így hát
	τῆς Καλυνδικῆς νεὸς μηδένα ἀποσωθέντα κατήγορον	meg voltak róla győződve, hogy ellenséges hajót süllyesztett el.
	γενέσθαι. Ξέρξην δὲ εἰπεῖν λέγεται πρὸς τὰ φραζόμενα· Οἱ	Artemiszia legnagyobb szerencséjére a kalündai hajó
	μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες.	legénységéből egyetlen ember sem maradt életben, így nem
	Ταῦτα μὲν Ξέρξην φασὶ εἰπεῖν.	volt senki, aki vádat emelhetett volna ellene. Xerxész erre
		megjegyezte: „A perzsa férfiak asszonyokká válnak, az
		asszonyok pedig férfiakká!' A hagyomány szerint ezt mondta
		Xerxész.
	VIII 89.	
	Ἐν δὲ τῷ πόνῳ τούτῳ ἀπὸ μὲν ἔθανε ὁ στρατηγὸς Ἀριαβίγνης	Ebben az ütközetben esett el Ariabignész hadvezér, Dareiosz
	ὁ Δαρείου, Ξέρξεω ἐὼν ἀδελφεός, ἀπὸ δὲ ἄλλοι πολλοί τε καὶ	fia, Xerxész fivére, s vele együtt sok előkelő méd és perzsa,
	ὀνομαστοὶ Περσέων καὶ Μήδων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων,	valamint számos szövetségesük is. A hellének viszont kevés
	ὀλίγοι δέ τινες καὶ Ἑλλήνων· ἅτε γὰρ νέειν ἐπιστάμενοι,	embert veszítettek: mivel jól tudtak úszni, azok, akiknek
	τοῖσι αἱ νέες διεφθείροντο, οἱ μὴ ἐν χειρῶν νόμῳ ἀπολλύμενοι	hajója elsüllyedt, és élve kerültek ki a közelharcból,
	ἐς τὴν Σαλαμῖνα διένεον· τῶν δὲ βαρβάρων οἱ πολλοὶ ἐν τῇ	Szalamiszra úsztak. A barbárok közül azonban sokan a
	θαλάσσῃ διεφθάρησαν, νέειν οὐκ ἐπιστάμενοι. Ἐπεὶ δὲ αἱ	tengerbe fúltak, mert nem tudtak úszni. A legtöbb perzsa hajó
	πρῶται ἐς φυγὴν ἐτράποντο, ἐνθαῦτα αἱ πλεῖσται	akkor pusztult el, amikor az elöl harcoló hajók menekülni
	διεφθείροντο· οἱ γὰρ ὄπισθε τεταγμένοι, ἐς τὸ πρόσθε τῇσι	kezdtek. A mögöttük harcoló hajók ugyanis előrenyomultak,
	νηυσὶ παριέναι πειρώμενοι ὡς ἀποδεξόμενοί τι καὶ αὐτοὶ	hogy ők is bizonyítsák bátorságukat a király előtt, és közben
	ἔργον βασιλέι, τῇσι σφετέρῃσι νηυσὶ φευγούσῃσι περιέπιπτον.	belerohantak a saját menekülő hajóikba.
	VIII 90.	
	Ἐγένετο δὲ καὶ τόδε ἐν τῷ θορύβῳ τούτῳ· τῶν τινες Φοινίκων,	Ebben a nagy zűrzavarban történt, hogy néhány phoinikiai,
	τῶν αἱ νέες διεφθάρατο, ἐλθόντες παρὰ βασιλέα διέβαλλον	akiknek hajói elsüllyedtek, a király elé járulva árulással vádolta
	τοὺς Ἴωνας, ὡς δι' ἐκείνους ἀπολοίατο αἱ νέες, ὡς	az iónokat, mondván, hogy hajóikat azok süllyesztették el.
	προδόντων. Συνήνεικε ὦν οὕτω ὥστε Ἰώνων τε τοὺς	A dolog azonban úgy végződött, hogy Xerxész nem az ión
	στρατηγοὺς μὴ ἀπολέσθαι Φοινίκων τε τοὺς διαβάλλοντας	hadvezéreket végeztette ki, hanem a phoinikiaiakat büntette
	λαβεῖν τοιόνδε μισθόν· ἔτι τούτων ταῦτα λεγόντων ἐνέβαλε	halállal. Mert miközben a phoinikiaiak vádaskodtak a királynál,
	νηὶ Ἀττικῇ Σαμοθρηικίη νηῦς· ἥ τε δὴ Ἀττικὴ κατεδύετο καὶ	egy szamothrakéi hajó megtámadott egy attikai hajót,
	ἐπιφερομένη Αἰγιναίη νηῦς κατέδυσε τῶν Σαμοθρηίκων τὴν	amely süllyedni kezdett, ekkor azonban odaérkezett egy aiginai
	ἀπὸ τῆς καταδυσάσης νεὸς βάλλοντες ἀπήραξαν καὶ	hajó és elsüllyesztette a szamothrakéi gályát. A szamothrakéiak
	ἐπέβησάν τε καὶ ἔσχον αὐτήν. Ταῦτα γενόμενα τοὺς Ἴωνας	azonban kiváló gerelyhajítók voltak, jól célzott dobásaikkal
	ἐρρύσατο· ὡς γὰρ εἶδέ σφεας Ξέρξης ἔργον μέγα	visszaszorították a fedélzetről az aiginai hajó legénységét, majd
	ἐργασαμένους, ἐτράπετο πρὸς τοὺς Φοίνικας οἷα	átugráltak a másik hajóra és a hatalmukba kerítették. S ez az
	ὑπερλυπεόμενός τε καὶ πάντας αἰτιώμενος, καί σφεων	esemény mentette meg az iónokat. Amikor Xerxész látta ezt a
	ἐκέλευσε τὰς κεφαλὰς ἀποταμεῖν, ἵνα μὴ αὐτοὶ κακοὶ	bátor haditettet, haragra gyulladva a phoinikiaiak ellen fordult,
	γενόμενοι τοὺς ἀμείνονας διαβάλλωσι. Ὅκως γάρ τινα ἴδοι	és megparancsolta, hogy fejezzék le őket, amiért náluk
	Ξέρξης τῶν ἑωυτοῦ ἔργον τι ἀποδεικνύμενον ἐν τῇ ναυμαχίῃ,	derekabb embereket rágalmaztak, maguk pedig hitványul
	κατήμενος ὑπὸ τῷ ὄρει τῷ ἀντίον Σαλαμῖνος τὸ καλέεται	viselkedtek. Xerxész ugyanis, aki a Szalamisszal szemközt lévő
	Αἰγάλεως, ἀνεπυνθάνετο τὸν ποιήσαντα, καὶ οἱ γραμματισταὶ	Aigaleósz nevű hegy lábánál ülve figyelte az ütközetet, ha
	ἀνέγραφον πατρόθεν τὸν τριήραρχον καὶ τὴν πόλιν. Πρὸς δέ τι	bátor haditettet látott, írnokaival feljegyeztette a hajó
	καὶ προσελάβετο φίλος <Ἰώνων> ἐὼν Ἀριαράμνης ἀνὴρ	kapitányának és városának a nevét. A phoinikiaiak végzetében
	Πέρσης παρεὼν τούτου τοῦ Φοινικηίου πάθεος. Οἱ μὲν δὴ	az is közrejátszott, hogy történetesen ott volt a perzsa
	πρὸς τοὺς Φοίνικας ἐτράποντο	Ariaramnész, az iónok barátja. Így hát a büntetés a
		phoinikiaiakat sújtotta.
	VIII 91.	
	Τῶν δὲ βαρβάρων ἐς φυγὴν τρεπομένων καὶ ἐκπλεόντων πρὸς	A megfutamodott barbárok Phaléron felé igyekeztek de az
	τὸ Φάληρον Αἰγινῆται ὑποστάντες ἐν τῷ πορθμῷ ἔργα	aiginaiak a tengerszorosban lesben álltak, és nagyszerű
	ἀπεδέξαντο λόγου ἄξια. Οἱ μὲν γὰρ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ θορύβῳ	haditetteket hajtottak végre. Mert míg az athéniak a nagy
	ἐκεράιζον τάς τε ἀντισταμένας καὶ τὰς φευγούσας τῶν νεῶν,	zűrzavarban az ellenálló vagy menekülő hajókat pusztították,
	οἱ δὲ Αἰγινῆται τὰς ἐκπλεούσας· ὅκως δέ τινες τοὺς	az aiginaiak a szorosból kifelé igyekvő hajókkal tették
	Ἀθηναίους διαφύγοιεν, φερόμενοι ἐσέπιπτον ἐς τοὺς	ugyanezt. Így azok a hajók, amelyek az athéniak elől
	Αἰγινήτας.	megmenekültek, az aiginaiak kezére jutottak.
	VIII 92.	
	Ἐνθαῦτα συνεκύρεον νέες ἥ τε Θεμιστοκλέος διώκουσα νέα,	Ekkor történt, hogy két hajó találkozott ott. Az egyik
	καὶ ἡ Πολυκρίτου τοῦ Κριοῦ ἀνδρὸς Αἰγινήτεω νηὶ	Themisztoklészé volt, és ellenséges hajót üldözött, a
	ἐμβαλοῦσα Σιδωνίῃ, ἥ περ εἶλε τὴν προφυλάσσουσαν ἐπὶ	másiknak Polükritosz, az aiginai Kriosz fia volt a parancsnoka.
	Σκιάθῳ τὴν Αἰγιναίην, ἐπ' ἧς ἔπλεε Πυθέης ὁ Ἰσχενόου, τὸν	Polükritosz épp egy szidóni hajót támadott meg: azt, amelyik
	οἱ Πέρσαι κατακοπέντα ἀρετῆς εἵνεκα εἶχον ἐν τῇ νηὶ	annak idején elfogta azt a bizonyos Szkiathosznál őrködő
	ἐκπαγλεόμενοι· τὸν δὴ περιάγουσα ἅμα τοῖσι Πέρσῃσι ἦλω	aiginai hajót, amelynek a fedélzetén volt Pütheasz,
	νηῦς ἡ Σιδωνίη, ὥστε Πυθέην οὕτω σωθῆναι ἐς Αἴγιναν. Ὡς	Iszkhenoosz fia is. (Már elmondtam, hogy amikor ez a
	δὲ ἐσεῖδε τὴν νέα τὴν Ἀττικὴν ὁ Πολύκριτος, ἔγνω τὸ	Pütheasz több sebtől vérezve összerogyott, a perzsák átvitték
	σημήιον ἰδὼν τῆς στρατηγίδος, καὶ βώσας τὸν Θεμιστοκλέα	a saját hajójukra, és vitézségéért nagy tiszteletben
	ἐπεκερτόμησε ἐς τῶν Αἰγινητέων τὸν μηδισμὸν ὀνειδίζων·	részesítették.) Ezen a szidóni hajón Pütheasz is ott volt a

		72.
	ταῦτα μέν νυν νηὶ ἐμβαλὼν ὁ Πολύκριτος, ἀπέρριψε ἐς	perzsák között, és amikor a hajó hellén kézre került,
	Θεμιστοκλέα. Οἱ δὲ βάρβαροι τῶν αἱ νέες περιεγένοντο	visszajutott Aiginára. Mikor Polükritosz megpillantotta az
	φεύγοντες ἀπίκοντο ἐς Φάληρον ὑπὸ τὸν πεζὸν στρατόν.	attikai hajót, s a [~~ráfestett~~] jelvényekről felismerte, hogy
		ez a vezérhajó, gúnyos hangon átkiáltott Themisztoklésznek,
		hogy lám, így barátkoznak az aiginaiak a médekkel. Ilyen
		keserű szemrehányásokat kiabált Polükritosz
		Themisztoklésznak, miután megtámadta az ellenséges hajót.
		Azok a barbárok, akiknek hajói nem pusztultak el, Phaléronba
		menekültek, a szárazföldi sereg védelmébe.
	VIII 93.	
	Ἐν δὲ τῇ ναυμαχίῃ ταύτῃ ἤκουσαν Ἑλλήνων ἄριστα	Ebben a tengeri ütközetben az aiginaiak szerezték a legtöbb
	Αἰγινῆται, ἐπὶ δὲ Ἀθηναῖοι· ἀνδρῶν δὲ Πολύκριτός τε ὁ	dicsőséget, utánuk közvetlenül pedig az athéniak.
	Αἰγινήτης καὶ Ἀθηναῖοι Εὐμένης τε [ὁ] Ἀναγυράσιος καὶ	A legvitézebbül küzdő harcosok között volt az aiginai
	Ἀμεινίης Παλληνεύς, ὃς καὶ Ἀρτεμισίην ἐπεδίωξε. Εἰ μέν	Polükritosz, továbbá két athéni: az anagüroszi Eumenész és
	νυν ἔμαθε ὅτι ἐν ταύτῃ πλέοι Ἀρτεμισίη, οὐκ ἂν ἐπαύσατο	a pallénéi Ameiniasz. Ő vette üldözőbe Artemiszia királynőt,
	πρότερον ἢ εἷλέ μιν ἢ καὶ αὐτὸς ἥλω. Τοῖσι γὰρ Ἀθηναίων	mivel tudta, hogy Artemiszia azon a hajón van. Elhatározta,
	τριηράρχοισι παρεκεκέλευστο, πρὸς δὲ καὶ ἆεθλον ἔκειτο	hogy addig harcol, amíg vagy el nem fogja a királynő hajóját,
	μύριαι δραχμαί, ὃς ἄν μιν ζωὴν ἕλῃ· δεινὸν γάρ τι ἐποιεῦντο	vagy el nem veszti a sajátját. Mert ilyen parancsot kaptak az
	γυναῖκα ἐπὶ τὰς Ἀθήνας στρατεύεσθαι. Αὕτη μὲν δή, ὡς	athéni kapitányok, ezenkívül még tízezer drachma jutalmat is
	πρότερον εἴρηται, διέφυγε· ἦσαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν αἱ νέες	tűztek ki annak, aki élve elfogja Artemisziát: nagyon
	περιεγεγόνεσαν ἐν τῷ Φαλήρῳ.	haragudtak rá, hogy asszony létére részt mert venni az Athén
		elleni hadjáratban. Artemisziának azonban, mint az előbb
		említettem, sikerült elmenekülnie. Azok a perzsák, akiknek
		hajói épen maradtak, Phaléronban gyűltek össze.
	VIII 94.	
	Ἀδείμαντον δὲ τὸν Κορίνθιον στρατηγὸν λέγουσι Ἀθηναῖοι	Adeimantoszról, a korinthosziak hadvezéréről azt beszélik
	αὐτίκα κατ᾽ ἀρχὰς ὡς συνέμισγον αἱ νέες, ἐκπλαγέντα τε καὶ	az athéniak, hogy mindjárt a csata kezdetén, amikor a hajók
	ὑπερδείσαντα, τὰ ἱστία ἀράμενον οἴχεσθαι φεύγοντα, ἰδόντας	összecsaptak, megijedt, és vitorlát bontva gyorsan elmenekült,
	δὲ τοὺς Κορινθίους τὴν στρατηγίδα φεύγουσαν ὡσαύτως	a korinthosziak pedig, látva, hogy vezérhajójuk elszökik,
	οἴχεσθαι. Ὡς δὲ ἄρα φεύγοντας γίνεσθαι τῆς Σαλαμινίης	maguk is követték példáját. Amikor azonban menekülés
	κατὰ <τὸ> ἱρὸν Ἀθηναίης Σκιράδος, περιπίπτειν σφι κέλητα	közben Szalamisznak ahhoz a partvidékéhez értek, ahol
	θείῃ πομπῇ, τὸν οὔτε πέμψαντα φανῆναι οὐδένα, οὔτε τι τῶν	Athéna Szkirasz szentélye áll, isteni végzésből egy kis
	ἀπὸ τῆς στρατιῆς εἰδόσι προσφέρεσθαι τοῖσι Κορινθίοισι.	gyorshajóval találkoztak. A találkozásban mindenesetre az
	Τῆδε δὲ συμβάλλονται εἶναι θεῖον τὸ πρῆγμα· ὡς γὰρ ἀγχοῦ	istenek akarata nyilvánult meg, mert amikor a gyorshajó a
	γενέσθαι τῶν νεῶν, τοὺς ἀπὸ τοῦ κέλητος λέγειν τάδε·	korinthoszi hajók közelébe ért, a benne ülő emberek ezt
	Ἀδείμαντε, σὺ μὲν ἀποστρέψας τὰς νέας ἐς φυγὴν ὥρμησαι	kiabálták át: „Adeimantosz, te megfutamodtál a hajóiddal,
	καταπροδοὺς τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ καὶ δὴ νικῶσι ὅσον αὐτοὶ	és elárultad a hellének ügyét, de ők még így is olyan fényes
	ἠρῶντο ἐπικρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν. Ταῦτα <δὲ> λεγόντων	diadalt aratnak, amilyent imáikban kértek!“ Adeimantosz
	ἀπιστέειν γὰρ τὸν Ἀδείμαντον, αὖτις τάδε λέγειν, ὡς αὐτοὶ	nem akart hinni nekik, de ezek kijelentették: készek rá túszul
	οἷοί τε εἶεν ἀγόμενοι ὅμηροι ἀποθνήσκειν ἢν μὴ νικῶντες	adni magukat, ölje meg őket, ha a hellének nem győznek. Erre
	φαίνωνται οἱ Ἕλληνες. Οὕτω δὴ ἀποστρέψαντα τὴν νέα	Adeimantosz és a társai visszafordultak, de mire a hajóhadhoz
	αὐτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους ἐπ᾽ ἐξεργασμένοισι ἐλθεῖν ἐς τὸ	értek, már véget ért a küzdelem. Így mesélik az athéniak, a
	στρατόπεδον. Τούτους μὲν τοιαύτη φάτις ἔχει ὑπὸ Ἀθηναίων·	korinthosziak viszont tagadják ezt és azt mondják, hogy a
	οὐ μέντοι αὐτοί γε Κορίνθιοι ὁμολογέουσι, ἀλλ᾽ ἐν πρώτοισι	legelsők között harcoltak a csatában. Állításukat megerősíti
	σφέας αὐτοὺς τῆς ναυμαχίης νομίζουσι γενέσθαι· μαρτυρέει	a többi hellén is.
	δέ σφι καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς.	
	VIII 95.	
	Ἀριστείδης δὲ ὁ Λυσιμάχου, ἀνὴρ Ἀθηναῖος, τοῦ καὶ ὀλίγῳ	Az athéni Ariszteidész, Lüszimakhosz fia, akinek nagy
	τι πρότερον τούτων ἐπεμνήσθην ὡς ἀνδρὸς ἀρίστου, οὗτος ἐν	éreméről az imént megemlékeztem, a Szalamisz körül támadt
	τῷ θορύβῳ τούτῳ τῷ περὶ Σαλαμῖνα γινομένῳ τάδε ἐποίεε·	zűrzavarban a következő haditettet vitte végbe. Szalamisz
	παραλαβὼν πολλοὺς τῶν ὁπλιτέων οἳ παρετετάχατο παρὰ τὴν	partján athéni nehézfegyverzetű katonák álltak készenlétben,
	ἀκτὴν τῆς Σαλαμινίης χώρης, γένος ἐόντες Ἀθηναῖοι, ἐς τὴν	ezekkel átkelt Pszüttaleia szigetére, s az ott lévő perzsákat
	Ψυττάλειαν [νῆσον] ἀπέβησε ἄγων, οἳ τοὺς Πέρσας τοὺς ἐν τῇ	mind egy szálig megölték.
	νησῖδι ταύτῃ κατεφόνευσαν πάντας.	
	VIII 96.	
	Ὡς δὲ ἡ ναυμαχίη διελέλυτο, κατειρύσαντες ἐς τὴν Σαλαμῖνα	Mikor a tengeri csat végetért, a hellének Szalamiszhoz
	οἱ Ἕλληνες τῶν ναυηγίων ὅσα ταύτῃ ἐτύγχανε ἔτι ἐόντα,	vontatták a víz felszínén úszó hajóroncsokat, s várták az
	ἕτοιμοι ἦσαν ἐς ἄλλην ναυμαχίην, ἐλπίζοντες τῇσι	újabb ütközetet, mert szentül hitték, hogy a király ismét
	περιεούσῃσι νηυσὶ ἔτι χρήσεσθαι βασιλέα. Τῶν δὲ ναυηγίων	harcba küldi megmaradt hajóit. Sok hajóroncsot a nyugati
	πολλὰ ὑπολαβὼν ἄνεμος ζέφυρος ἐξέφερε τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ	szél az attikai Kóliasz-fokhoz vitt: így nemcsak Bakisz és
	τὴν ἠιόνα τὴν καλεομένην Κωλιάδα, ὥστε ἀποπεπλῆσθαι τὸν	Muszaiosz jóslatai teljesültek be, amelyeket a tengeri
	χρησμὸν τόν τε ἄλλον πάντα τὸν περὶ τῆς ναυμαχίης ταύτης	ütközetről adtak, hanem az athéni Lüszisztratoszé is, amely
	εἰρημένον Βάκιδι καὶ Μουσαίῳ καὶ δὴ καὶ κατὰ τὰ ναυήγια	sok évvel korábban hangzott el az e partra sodort
	τὰ ταύτῃ ἐξενειχθέντα τὸ εἰρημένον πολλοῖσι ἔτεσι πρότερον	hajóroncsokról, s amelyet a hellének már mind elfeledtek:

		72.
	τούτων ἐν χρησμῷ Λυσιστράτῳ ᾽Αθηναίῳ ἀνδρὶ χρησμολόγῳ,	*Kóliasz asszony mind evező használ tüzifául*
	τὸ ἐλελήθεε πάντας τοὺς Ἕλληνας· Κωλιάδες δὲ γυναῖκες	Mindez azonban már a király elvonulása után történt.
	ἐρετμοῖσι φρύξουσι. Τοῦτο δὲ ἔμελλε ἀπελάσαντος βασιλέος	
	ἔσεσθαι.	
	VIII 97.	
	Ξέρξης δὲ ὡς ἔμαθε τὸ γεγονὸς πάθος, δείσας μή τις τῶν	Xerxész kénytelen vol belátni, hogy teljes vereséget
	᾽Ιώνων ὑποθῆται τοῖσι Ἕλλησι ἢ αὐτοὶ νοήσωσι πλέειν ἐς τὸν	szenvedett. Mivel félt tőle, hogy a hellének az iónok
	Ἑλλήσποντον λύσοντες τὰς γεφύρας καὶ ἀπολαμφθεὶς ἐν τῇ	tanácsára vagy a maguk elhatározásából a Hellészpontoszhoz
	Εὐρώπῃ κινδυνεύσῃ ἀπολέσθαι, δρησμὸν ἐβούλευε· θέλων δὲ	eveznek és szétrombolják a hajóhidakat, s akkor ő Európában
	μὴ ἐπίδηλος εἶναι μήτε τοῖσι Ἕλλησι μήτε τοῖσι ἑωυτοῦ, ἐς	reked és életveszélybe kerül, úgy döntött, hogy elmenekül.
	τὴν Σαλαμῖνα χῶμα ἐπειρᾶτο διαχοῦν, γαύλους τε	De nem akarta, hogy akár a hellének, akár az övéi megtudják
	Φοινικηίους συνέδεε ἵνα ἀντί τε σχεδίης ἔωσι καὶ τείχεος,	a szándékát, ezért megpróbált mólót építtetni Szalamiszig úgy,
	ἀρτέετό τε ἐς πόλεμον ὡς ναυμαχίην ἄλλην ποιησόμενος.	hogy phoinikiai hajókat kötöztetett össze hosszú sorba,
	Ὁρῶντες δέ μιν πάντες οἱ ἄλλοι ταῦτα πρήσσοντα εὖ	mintegy híd és gát gyanánt, s közben olyan előkészületeket
	ἠπιστέατο ὡς ἐκ παντὸς νόου παρεσκεύασται μένων	tett, mint aki új tengeri ütközetre készül. A készülődés
	πολεμήσειν· Μαρδόνιον δ᾽ οὐδὲν τούτων ἐλάνθανε ὡς μάλιστα	láttán mindenki szentül hitte, hogy elszánta magát: itt marad
	ἔμπειρον ἐόντα τῆς ἐκείνου διανοίης. Ταῦτά τε ἅμα Ξέρξης	és ismét felveszi a harcot. Egyedül Mardonioszt nem
	ἐποίεε καὶ ἔπεμπε ἐς Πέρσας <ἄγγελον>.	tévesztette meg, aki alaposan kiismerte a király gondolkodását.
	VIII 121.	
	Οἱ δὲ Ἕλληνες, ἐπείτε οὐκ οἷοί τε ἐγίνοντο ἐξελεῖν τὴν	A hellének sehogy sem tudták bevenni Androszt, ezért aztán
	Ἄνδρον, τραπόμενοι ἐς Κάρυστον καὶ δηιώσαντες αὐτῶν τὴν	Karüsztosz ellen fordultak, elpusztították, majd visszahajóztak
	χώρην ἀπαλλάσσοντο ἐς Σαλαμῖνα. Πρῶτα μέν νυν τοῖσι	Szalamiszra. Ott először is kiválasztották a zsákmányból az
	θεοῖσι ἐξεῖλον ἀκροθίνια ἄλλα τε καὶ τριήρεας τρεῖς	isteneneknek szánt adományokat, többek között három
	Φοινίσσας, τὴν μὲν ἐς Ἰσθμὸν ἀναθεῖναι, ἥ περ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ	phoinikiai három evezősoros hajót: az egyiket az Iszthmoszon
	ἦν, τὴν δὲ ἐπὶ Σούνιον, τὴν δὲ τῷ Αἴαντι αὐτοῦ ἐς Σαλαμῖνα.	akarták felállítani (ma is ott van), a másikat Szunionnál, a
	Μετὰ δὲ τοῦτο διεδάσαντο τὴν ληίην καὶ τὰ ἀκροθίνια	harmadikat Aiasz tiszteletére ott helyben, Szalamisz szigetén.
	ἀπέπεμψαν ἐς Δελφούς, ἐκ τῶν ἐγένετο ἀνδριὰς ἔχων ἐν τῇ	Aztán elosztották maguk között a hadizsákmányt, és áldozati
	χειρὶ ἀκρωτήριον νεός, ἐὼν μέγαθος δυώδεκα πήχεων·	ajándékot küldtek Delphoiba: abból készült az a tizenkét
	ἕστηκε δὲ οὗτος τῇ περ ὁ Μακεδὼν ᾽Αλέξανδρος ὁ χρύσεος.	pékhüsz magas szobor, amely egy hajó [orrdíszét]*
		helyesen: tatdíszét tartja a kezében, s amely ugyanott áll, ahol
		a makedón Alexandrosz aranyszobra.
	VIII 122.	
	Πέμψαντες δὲ ἀκροθίνια οἱ Ἕλληνες ἐς Δελφοὺς ἐπειρώτων	A hellének tehát elküldték Delphoiba az áldozati
	τὸν θεὸν κοινῇ εἰ λελάβηκε πλήρεα καὶ ἀρεστὰ [τὰ	adományokat, majd közösen megkérdezték az istentől,
	ἀκροθίνια.] Ὁ δὲ παρ᾽ Ἑλλήνων μὲν τῶν ἄλλων ἔφησε ἔχειν,	hogy elégnek tartja-e az ajándékokat, és meg van-e elégedve
	παρὰ Αἰγινητέων δὲ οὔ, ἀλλὰ ἀπαίτεε αὐτοὺς τὰ ἀριστήια	velük. Az isten azt felelte, hogy minden helléntől megfelelő
	τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίης. Αἰγινῆται δὲ πυθόμενοι	adományt kapott, csak az aiginaiaktól nem s tőlük is illő
	ἀνέθεσαν ἀστέρας χρυσέους, οἳ ἐπὶ ἱστοῦ χαλκέου ἑστᾶσι	hálaadományt vár a szalamiszi győzelemért. Amikor az
	τρεῖς ἐπὶ τῆς γωνίης, ἀγχοτάτω τοῦ Κροισείου κρητῆρος.	aiginaiak ezt megtudták, három aranycsillagot ajánlottak fel,
		amelyet bronzárbocra erősítve állítottak fel a szentély
		sarkában, Kroiszosz vegyítőedénye mellett.
	VIII 123.	
	Μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν τῆς ληίης ἔπλεον οἱ Ἕλληνες ἐς τὸν	A zsákmány elosztása után a hellének az Iszthmoszhoz
	᾽Ισθμὸν ἀριστήια δώσοντες τῷ ἀξιωτάτῳ γενομένῳ Ἑλλήνων	hajóztak, hogy átadják a győzelmi díjat annak a hellénnek,
	ἀνὰ τὸν πόλεμον τοῦτον. Ὡς δὲ ἀπικόμενοι οἱ στρατηγοὶ	akit haditettei alapján a legméltóbbnak találnak rá.
	διενέμοντο τὰς ψήφους ἐπὶ τοῦ Ποσειδέωνος τῷ βωμῷ, τὸν	A hadvezérek egymás után lerakták szavazóköveiket
	πρῶτον καὶ τὸν δεύτερον κρινέοντες ἐκ πάντων, ἐνθαῦτα πᾶς	Poszeidón oltárára, hogy kinyilvánítsák, kit tartanak közülük
	τις αὐτῶν ἑωυτῷ ἐτίθετο τὴν ψῆφον, αὐτὸς ἕκαστος δοκέων	elsőnek és másodiknak. Az első szavazatot mindenki
	ἄριστος γενέσθαι· δεύτερα δὲ οἱ πολλοὶ συνεξέπιπτον	önmagára adta, mert mindenki magát gondolta a
	Θεμιστοκλέα κρίνοντες· οἱ μὲν δὴ ἐμουνοῦντο, Θεμιστοκλέης	legkiválóbbnak. A második helyet azonban a legtöbbet
	δὲ δευτερείοισι ὑπερεβάλλετο πολλόν.	Themisztoklésznak ítélték. Így aztán mindenki csak egy
		szavazatot kapott, a második helyre azonban nagy többséggel
		Themisztoklész került.
	VIII 124.	
	Οὐ βουλομένων δὲ ταῦτα κρίνειν τῶν Ἑλλήνων φθόνῳ, ἀλλ᾽	A hellének irígykedése így megakadályozta, hogy odaadják
	ἀποπλεόντων ἑκάστων ἐς τὴν ἑωυτῶν ἀκρίτων, ὅμως	az első díjat, tehát döntés nélkül tért haza ki-ki a maga
	Θεμιστοκλέης ἐβώσθη τε καὶ ἐδοξώθη εἶναι ἀνὴρ πολλὸν	városába. Themisztoklész nevét azonban Hellasz szerte
	Ἑλλήνων σοφώτατος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ὅτι δὲ νικῶν	szárnyára kapta a hír, s őt mondták a legbölcsebb embernek
	οὐκ ἐτιμήθη πρὸς τῶν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχησάντων, αὐτίκα	valamennyi hellén közül. Minthogy azonban nem kapta meg
	μετὰ ταῦτα ἐς Λακεδαίμονα ἀπίκετο θέλων τιμηθῆναι· καί	a Szalamisznál harcolóktól azt a megbecsülést, ami
	μιν Λακεδαιμόνιοι καλῶς μὲν ὑπεδέξαντο, μεγάλως δὲ	megillette volna, hiszen lényegében ő nyerte meg a szalamiszi
	ἐτίμησαν. ᾽Αριστήια μέν νυν ἔδοσαν <ἀνδρήιης μὲν>	csatát, Lakedaimónba ment, mert azt remélte, hogy ott majd
	Εὐρυβιάδῃ ἐλαίης στέφανον, σοφίης δὲ καὶ δεξιότητος	megkapja. A lakedaimóniak valóban tisztelettel fogadták,

		72. 73. 74.
	Θεμιστοκλέι, καὶ τούτῳ στέφανον ἐλαίης· ἐδωρήσαντό τέ μιν	kitüntető módon bántak vele. Eurübiadésznak olajfából
	ὄχῳ τῷ ἐν Σπάρτῃ καλλιστεύοντι· αἰνέσαντες δὲ πολλά,	font koszorút adtak vitézsége jutalmául, és Themisztoklész
	προέπεμψαν ἀπιόντα τριηκόσιοι Σπαρτιητέων λογάδες, οὗτοι	bátorságát és bölcsességét is ugyanilyen koszorúval
	οἵ περ Ἱππέες καλέονται, μέχρι οὔρων τῶν Τεγεητικῶν·	jutalmazták. Megajándékozták egy kocsival is, amelynek nem
	μοῦνον δὴ τοῦτον πάντων ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν	akadt párja egész Spártában. Elhalmozván kitüntetésekkel,
	Σπαρτιῆται προέπεμψαν.	háromszáz spártai harcost (úgynevezett lovagokat) adtak
		melllé díszkíséretül, akik egészen Tegea határáig elkísérték.
		Tudomásom szerint ő volt az egyetlen, akit a spártaiak ilyen
		díszkísérettel tiszteltek meg.
73.	Choirilos	
	1 (1a K., 316 Lloyd-Jones, Parsons)	
	Ἠγεό μοι λόγον ἄλλον, ὅπως ᾽Ασίης ἀπὸ γαίης	Vezess engem másik témára: hogyan jött Ázsia földjéről
	ἦλθεν ἐς Εὐρώπην πόλεμος μέγας.	Európába a nagy háború.
	2 (1 K., 317 Ll.-J., P.)	
	ὦ μάκαρ, ὅστις ἦεν κεῖνον χρόνον ἴδρις ἀοιδῆς,	Boldog, aki a hajdani kor mesteri énekese volt,
	Μουσάων θεράπων, ὅτ᾽ ἀκήρατος ἦν ἔτι λειμών·	Múzsák szolgája, amikor még lekaszálatlan volt a rét.
	νῦν δ᾽ ὅτε πάντα δέδασται, ἔχουσι δὲ πείρατα τέχναι,	De most, amikor már mindent felosztottak, a művészet
		határokba ütközik,
	ὕστατοι ὥστε δρόμου καταλειπόμεθ᾽, οὐδέ πηι ἔστι	úgyhogy mi, legnagyobbak is elhagyjuk a versenypályát; nincs,
		bárhogy körbetekintünk, újonnan
	πάντηι παπταίνοντα νεοζυγὲς ἅρμα πελάσσαι.	befogható kocsi, hogy hajthatnánk.
	3 (2 K., 318 Ll.-J., P.)	
	περὶ δὲ κρήνας ἀρεθούσας	Arethusa forrásánál sokezernyi nép zúg, sok kaptárnyi
	μυρία φῦλ᾽ ἐδονεῖτο πολυσμήνοισι μελίσσαις	méhrajhoz <hasonlók>
	4 SCHOL. BERN. in Verg. Georg. 1, 482 (212 Hagen)	
	ubi enim Eridanus sit, multi errant... Choerilus in Gerania (sc.esse	Sokan tévesen határozzák meg, hol van Eridanus ... Choerilus
	adfirmat) ‖	(sc. azt állítja, hogy) Geraniában.
	similia traduntur ap. BREV. EXPOS. in Verg. Georg. 1, 482	
	(275, 4 Hagen)	
	5 (3 K., 319 Ll.-J., P.)	
	μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεῆι Σκύθαι· αὐτὰρ ἔναιον	Kecskepásztor szakák is, s rokonaik lévén, a szkíták.
	᾽Ασίδα πυροφόρον· νομάδων γε μὲν ἦσαν ἄποικοι,	Búzatermő Ázsia földjét lakták, kóborló népek közt, nomád
	ἀνθρώπων νομίμων.	emberek közt.
	6 (4 K., Ll.-J., P.)	
	τῶν δ᾽ ὄπιθεν διέβαινε γένος θαυμαστὸν ἰδέσθαι,	Mögöttük kelt át -iszonyú látvány!- a főniciai nyelvet beszélők
	γλῶσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες,	népe, akik a Solymos hegyei között laktak a tágterű tenger
	ὤικευν δ᾽ ἐν Σολύμοις ὄρεσι πλατέηι παρὰ λίμνηι,	mellett, körbenyírt fejűek, hosszú copfosak. (vö. Hdt. IV 175.)
	αὐχμαλέοι κορυφάς, τροχοκουράδες· αὐτὰρ ὕπερθεν	Fejük fölött pedig lovak lenyúzott és füsttel kiszárított fejét
	ἵππων δαρτὰ πρόσωπ᾽ ἐφόρευν ἐσκληκότα καπνῶι.	viselik. (vö. Hdt. VII 70.)
	7 SCHOL. APOLL. RHOD. 1, 211/5c (26, 16 Wendel)	
	Χοιρίλος δὲ ἁρπασθῆναι φησιν αὐτην (sc. ᾽Ωρείθυιαν)	Choirilos azt mondja, hogy akkor rabolták el őt (sc.
	ἄνθη ἀμέργουσαν ὑπὸ τὰς τοῦ Κηφισοῦ πηγάς.	Óreithyiát), amikor virágot szedett a Képhisos forrásánál.
	8 (6 K., 322 Ll.-J., P.)	
	νηῦς δέ τις ὠκύπορος Σαμίη, συὸς εἶδος ἔχουσα.	Egy gyors samosi-hajó (vö. Hésych. s.v. *samaina*), elöl vadkan-
		protoméval.
	9 (9 K., 329 Ll.-J., P.)	
	χέρσιν<ον> ὄλβον ἔχω κύλικος τρύφος ἀμφὶς ἐαγός,	Kezemben tartom gazdagságom: törött cserépdarab
	ἀνδρῶν δαιτυμόνων ναυάγιον, οἵά τε πολλὰ	poharamból, férfilakoma utáni csatatérről: akárha Dionysos
	πνεῦμα Διωνύσοιο πρὸς ῞Υβριος ἔκβαλεν ἀκτάς.	romboló erejével csapta a szél a parthoz a sok hajót.
	10 (7 K., 323 Ll.-J., P.)	
	ὅρκον δ᾽ οὔτ᾽ ἄδικον χρεὼν ἔμμεναι οὔτε δίκαιον.	Nem kell esküdni sem hamisat, sem igazat.
	11 (10 K., 330 Ll.-J., P.)	
	πέτρην κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείηι.	A vízcsepp kivájja a sziklát folytonos csöpögéssel.
	12 DIOG. LAERT. 1, 24.	
	ἔνιοι δὲ καὶ αὐτὸν (sc. Θαλῆν) πρῶτον εἰπεῖν φασιν	Néhányan azt mondják, hogy ő volt (sc. Thalés) az első, aki azt
	ἀθανάτους τὰς ψυχάς· ὧν ἐστι Χοιρίλος ὁ ποιητής. (=	mondta, hogy a lélek halhatatlan. Köztük van Chorilios is, a
	Thal. 11 A 1p. 68, 4 D.-K.)	költő.
74.	Thukydidés	*Muraközy Gy. fordítása*
	I 14.	
	ταῦτα γὰρ τελευταῖα πρὸ τῆς Ξέρξου στρατείας	Ezek voltak ugyanis (*sc. a szicíliai tyrannosok és a kerkyraiak*)
	ναυτικὰ ἀξιόλογα ἐν τῇ Ἑλλάδι κατέστη.	közvetlenül Xerxész hadjárata előtt Hellaszban a
	Αἰγινῆται γὰρ καὶ ᾽Αθηναῖοι, καὶ εἴ τινες ἄλλοι,	legnevezetesebb tengeri hatalmak, mert az aiginaiaknak,

		74.
	βραχέα ἐκέκτηντο, καὶ τούτων τὰ πολλὰ πεντηκοντόρους·	az athéniaknak, s nagyrészt a többieknek is jelentéktelen,
	ὀψέ τε ἀφ᾽ οὗ ᾽Αθηναίους Θεμιστοκλῆς ἔπεισεν Αἰγινήταις	többnyire ötvenevezősökből álló hajóhada volt.
	πολεμοῦντας, καὶ ἅμα τοῦ βαρβάρου προσδοκίμου	Sőt később, mikor Themisztoklész rábeszélte az athéniakat –
	ὄντος, τὰς ναῦς ποιήσασθαι αἵσπερ καὶ ἐναυμάχησαν·	akik harcban álltak az aiginaiakkal, s közben várták a barbárok
	καὶ αὗται οὔπω εἶχον διὰ πάσης καταστρώματα.	támadását is –, hogy építsene hajókat, amelyekkel azután
		meg is vívták a tengeri ütközetet, akkor is olyan hajókat
		ácsoltak, amelyek nem voltak végig fedélzettel ellátva.
	I 18	
	δεκάτῳ δὲ ἔτει μετ᾽ αὐτὴν αὖθις ὁ βάρβαρος τῷ μεγάλῳ	Tíz évvel később (*sc. a marathóni csata után*) pedig a barbár
	στόλῳ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα δουλωσόμενος ἦλθεν. καὶ	ismét nagy haddal indult el Hellasz leigázására. A fenyegető,
	μεγάλου κινδύνου ἐπικρεμασθέντος οἵ τε Λακεδαιμόνιοι	nagy veszély pillanatában, mint a legerősebb hatalom,
	τῶν ξυμπολεμησάντων Ἑλλήνων ἡγήσαντο δυνάμει	Lakedaimón vette át a háborúra egyesült hellének vezetését.
	προύχοντες, καὶ οἱ ᾽Αθηναῖοι ἐπιόντων τῶν Μήδων	Az athéniak, amikor a médek előrenyomultak, úgy döntöttek,
	διανοηθέντες ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν καὶ ἀνασκευασάμενοι	hogy elhagyják városukat; vagyonukkal hajóra szálltak, és
	ἐς τὰς ναῦς ἐσβάντες ναυτικοὶ ἐγένοντο. κοινῇ τε	tengerjáróvá lettek. Majd amikor közös erővel
	ἀπωσάμενοι τὸν βάρβαρον, ὕστερον οὐ πολλῷ διεκρίθησαν	visszaszorították a barbárt, hamarosan a királytól visszapártolt
	πρός τε ᾽Αθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους οἵ τε ἀποστάντες	hellének és a volt háborús szövetségesek megosztva részben
	βασιλέως Ἕλληνες καὶ οἱ ξυμπολεμήσαντες. δυνάμει γὰρ	az athéniak, részben a lakedaimóniak köré csoportosultak,
	ταῦτα μέγιστα διεφάνη· ἴσχυον γὰρ οἱ μὲν κατὰ γῆν, οἱ	mert ezeket látták a leghatalmasabbnak, az egyiket a
	δὲ ναυσίν.	szárazföldön, a másikat a tengeren.
	I 23	
	Τῶν δὲ πρότερον ἔργων μέγιστον ἐπράχθη τὸ Μηδικόν,	A régebben lezajlott események közül a méd háború volt a
	καὶ τοῦτο ὅμως δυοῖν ναυμαχίαιν καὶ πεζομαχίαιν	legkiemelkedőbb; de ennek a sorsát is gyorsan eldöntötte
	ταχεῖαν τὴν κρίσιν ἔσχεν.	[két]* tengeri és szárazföldi ütközet. [helyesen: két-két]
	I 73	
	φαμὲν γὰρ Μαραθῶνί τε μόνοι προκινδυνεῦσαι τῷ	Kijelentjük tehát, hogy először Marathónnál mi egyedül
	βαρβάρῳ καὶ ὅτε τὸ ὕστερον ἦλθεν, οὐχ ἱκανοὶ ὄντες	szálltunk szembe a barbár veszedelemmel, majd amikor
	κατὰ γῆν ἀμύνεσθαι, ἐσβάντες ἐς τὰς ναῦς πανδημεὶ ἐν	újra megjelent a méd, s mi nem voltunk annyian, hogy
	Σαλαμῖνι ξυνναυμαχῆσαι, ὅπερ ἔσχε μὴ κατὰ πόλεις	megküzdjünk vele a szárazföldön, mindannyian hajóra
	αὐτὸν ἐπιπλέοντα τὴν Πελοπόννησον πορθεῖν, ἀδυνάτων	szálltunk, s a többiekkel együtt részt vettünk Szalamisznál
	ἂν ὄντων πρὸς ναῦς πολλὰς ἀλλήλοις ἐπιβοηθεῖν.	a tengeri ütközetben. S ez akadályozta meg a barbárt abban,
	τεκμήριον δὲ μέγιστον αὐτὸς ἐποίησεν· νικηθεὶς γὰρ ταῖς	hogy végigpusztítsa a Peloponnészoszt hajóival várostól
	ναυσὶν ὡς οὐκέτι αὐτῷ ὁμοίας οὔσης τῆς δυνάμεως	városig haladva, mert ezek nem lettek volna képesek ilyen
	κατὰ τάχος τῷ πλέονι τοῦ στρατοῦ ἀνεχώρησεν.	hatalmas hajóhaddal szemben egymásnak segítséget nyújtani.
		Állításunk igaz voltára a legnyomósabb bizonyítékot maga
		az ellenség szolgáltatta, hiszen ahjóhadának veresége után,
		úgy vélve, hogy ereje most már nem ér fel a vetélytárséval,
		serege nagy részével sietve visszavonult.
	I 74	
	τοιούτου μέντοι τούτου ξυμβάντος, καὶ σαφῶς δηλωθέντος	Így zajlott le tehát ez az esemény, és világosan
	ὅτι ἐν ταῖς ναυσὶ τῶν Ἑλλήνων τὰ πράγματα ἐγένετο,	bebizonyosodott, hogy a hellének sorsa a hajóhaduktól függ.
	τρία τὰ ὠφελιμώτατα ἐς αὐτὸ παρεσχόμεθα, ἀριθμόν	Mi a három leghasznosabb dolgot adtuk hozzá: a legtöbb
	τε νεῶν πλεῖστον καὶ ἄνδρα στρατηγὸν ξυνετώτατον καὶ	hajót, a legvilágosabban látó hadvezért és a legelszántabb
	προθυμίαν ἀοκνοτάτην· ναῦς μέν γε ἐς τὰς τετρακοσίας	harci kedvet. Hiszen mi állítottuk ki a négyszáz hajóból álló
	ὀλίγῳ ἐλάσσους τῶν δύο μοιρῶν, Θεμιστοκλέα δὲ ἄρχοντα,	flotta majdnem kétharmad részét, és elsősorban a mi
	ὃς αἰτιώτατος ἐν τῷ στενῷ ναυμαχῆσαι ἐγένετο, ὅπερ	hadvezérünk, Themisztoklész érdeme volt, hogy a tengeri
	σαφέστατα ἔσωσε τὰ πράγματα, καὶ αὐτὸν διὰ τοῦτο	csata a szorosban zajlott le, márpedig egyáltalán nem kétséges,
	ὑμεῖς ἐτιμήσατε μάλιστα δὴ ἄνδρα ξένον τῶν ὡς	hogy ez a körülmény hozta meg a győzelmet. Ezért fogadtátok
	ὑμᾶς ἐλθόντων· προθυμίαν δὲ καὶ πολὺ τολμηροτάτην	ti is nagyobb megbecsüléssel őt, mint bármely más, nálatok
	ἐδείξαμεν, οἵ γε, ἐπειδὴ ἡμῖν κατὰ γῆν οὐδεὶς ἐβοήθει, τῶν	járt vendéget. S végül, a legelszántabb harci kedvet is mi
	ἄλλων ἤδη οὐχ ἧσσον αὐτοὶ ὠφελῆσαι ὑμᾶς ἢ τυχεῖν	tanúsítottuk. Hiszen mikor a szárazföldön senki nem jött
	τούτου. ὑμεῖς μὲν γὰρ ἀπό τε οἰκουμένων τῶν πόλεων	segítségünkre, mert a mi határunkig már mindenkit leigáztak,
	καὶ ἐπὶ τῷ τὸ λοιπὸν νέμεσθαι, ἐπειδὴ ἐδείσατε ὑπὲρ	rászántuk magunkat, hogy elhagyjuk városunkat, és átengedjük
	ὑμῶν καὶ οὐχ ἡμῶν τὸ πλέον, ἐβοηθήσατε (ὅτε γοῦν	vagyonunkat a pusztulásnak, de nem azért, hogy
	ἦμεν ἔτι σῶοι, οὐ παρεγένεσθε)· ἡμεῖς δὲ ἀπό τε τῆς οὐκ	cserbenhagyjuk megmaradt szövetségeseink közös ügyét, vagy
	οὔσης ἔτι ὁρμώμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐν βραχείᾳ ἐλπίδι	hogy szétszóródva megtagadjuk tőlük segítségünket,
	οὔσης κινδυνεύοντες ξυνεσώσαμεν ὑμᾶς τε τὸ μέρος	hanem hogy hajóra szállva nézzünk szembe a veszedelemmel,
	καὶ ἡμᾶς αὐτούς. εἰ δὲ προσεχωρήσαμεν πρότερον τῷ	anélkül, hogy neheztelnénk, amiért nem álltatok idejében
	Μήδῳ δείσαντες, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, περὶ τῇ χώρᾳ, ἢ μὴ	mellénk. Ezért állíthatjuk, hogy nem nyújtottunk csekélyebb
	ἐτολμήσαμεν ὕστερον ἐσβῆναι ἐς τὰς ναῦς ὡς	támogatást nektek, mint amennyit tőletek kaptunk. Hiszen ti
	διεφθαρμένοι, οὐδὲν ἂν ἔδει ἔτι ὑμᾶς μὴ ἔχοντας ναῦς	városaitokból jöttetek segítségünkre, amelyekben még
	ἱκανὰς ναυμαχεῖν, ἀλλὰ καθ᾽ ἡσυχίαν ἂν αὐτῷ	laktatok, azért segítettek, hogy ezután is ezekben lakhassatok,
	προυχώρησε τὰ πράγματα ᾗ ἐβούλετο.	és sokkal jobban aggódtatok magatokért, mint értünk; hiszen
		addig, míg városunk sértetlen volt, nem jelentetek meg

		74. 75.
		támogatásunkra. Mi azonban egy már nem létező várost
		hagytunk magunk mögött, s vállalva érte a veszélyt, noha
		megtartására alig lehetett reményünk, erőnket megfeszítve
		magunkkal együtt benneteket is megmentettünk. Ha azonban
		mi mindjárt kezdetben területünkért aggódva, mint a többiek,
		a médek oldalára állunk, vagy később, abban a hiszemben,
		hogy végünk van, nem lett volna bátorságunk hajóra szállni,
		akkor, megfelelő számú hajó hiányában, nem lett volna
		módotok tengeri ütközetbe szállni, és az ellenség nyugodtan,
		tetszése szerint valósíthatta volna meg terveit.
	I 75.	
	ᾍΑρ᾽ ἄξιοί ἐσμεν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, καὶ προθυμίας	Nem érdemelnénk-e meg, lakedaimóniak, akkori
	ἕνεκα τῆς τότε καὶ γνώμης ξυνέσεως ἀρχῆς γε ἧς	odaadásunkért és helyes döntésünkért, hogy a hellének ne
	ἔχομεν τοῖς ῞Ελλησι μὴ οὕτως ἄγαν ἐπιφθόνως	nézzék olyan szertelen irígységgel jelenlegi hatalmunkat?
	διακεῖσθαι; καὶ γὰρ αὐτὴν τήνδε ἐλάβομεν οὐ	Hiszen nem erőszakkal jutottunk hozzá, hanem úgy, hogy
	βιασάμενοι, ἀλλ᾽ ὑμῶν μὲν οὐκ ἐθελησάντων	mikor ti nem voltatok hajlandók a végsőkig harcolni a
	παραμεῖναι πρὸς τὰ ὑπόλοιπα τοῦ βαρβάρου, ἡμῖν	barbár sereg maradványai ellen, a szövetségesek hozzánk
	δὲ προσελθόντων τῶν ξυμμάχων καὶ αὐτῶν	fordultak, s ők maguk kérték, vállaljuk el vezetésüket.
	δεηθέντων ἡγεμόνας καταστῆναι·	
75.	Aristophanés, *Ranae* 201-205.	*Arany János fordítása*
	ΧΑ. Οὐ μὴ φλυαρήσεις ἔχων, ἀλλ᾽ ἀντιβὰς ἑλᾷς προθύμως.	*Ch.* Fecsegsz tovább s nam hajtod a hajót
		Egész erődből?
	ΔΙ. Κᾆτα πῶς δυνήσομαι ἄπειρος, ἀθαλάττευτος,	*D.* Hogy tudnék evezni
	ἀσαλαμίνιος ὢν εἶτ᾽ ἐλαύνειν;	Tapasztalatlan, tengerhez-szokatlan,
		Salamistalan* létemre?
		* Salamistalan: Ki részt nem vett a salamisi ütközetben. (Arany
		J.)
	Aristophanés, *Lysistrata* 672-75.	
	Εἰ γὰρ ἐνδώσει τις ἡμῶν ταῖσδε κἂν σμικρὰν λαβήν,	Mert, ha bármi kis fogantyút ád ezeknek valaki,
	οὐδὲν ἐλλείψουσιν αὗται λιπαροῦς χειρουργίας,	nem nyugosznak, s majd csinálnak drága dolgokat nekünk,
	ἀλλὰ καὶ ναῦς τεκτανοῦνται, κἀπιχειρήσουσ᾽ ἔτι	Még hajót is gyártanak majd, s fölszerelve harcilag
	ναυμαχεῖν καὶ πλεῖν ἐφ᾽ ἡμᾶς, ὥσπερ ᾽Αρτεμισία.	Kész hajóssereggel jőnek ránk, mint Artemisia;
	Aristophanés, *Vespae* 1010-1100. epirrhéma	
	εἴ τις ὑμῶν, ὦ θεαταί, τὴν ἐμὴν ἰδὼν φύσιν	Hogyha van, ki látva, nézők, termetem közűletek,
	εἶτα θαυμάζει μ' ὁρῶν μέσον διεσφηκωμένον,	Elcsudálkozik derékban átdarázsult testemen:
	ἥτις ἡμῶν ἐστιν ἡ 'πίνοια τῆς ἐγκεντρίδος,	Mit jelentsen e fulánk, és hogy mi célzatunk vele,
	ῥᾳδίως ἐγὼ διδάξω „κἂν ἄμουσος ᾖ τὸ πρίν.	Felvilágosítom könnyen, „még ha oly tudatlan is".
	ἐσμὲν ἡμεῖς, οἷς πρόσεστι τοῦτο τοὐρροπύγιον,	Hát vagyunk mi, kiknek ilyen furcsa farcsikája lóg,
	᾽Αττικοὶ μόνοι δικαίως ἐγγενεῖς αὐτόχθονες,	Attikának őslakói, az egyedűl valódiak,
	ἀνδρικώτατον γένος καὶ πλεῖστα τήνδε τὴν πόλιν	Legvitézebb fajta nép, mely harczmezőn a városért
	ὠφελῆσαν ἐν μάχαισιν, ἡνίκ᾽ ἦλθ᾽ ὁ βάρβαρος,	Oltalomra legtöbbet tőn, mikor a barbár bejött
	τῷ καπνῷ τύφων ἅπασαν τὴν πόλιν καὶ πυρπολῶν,	Fojtva füsttel - tűzzel-vassal fenyegetve városunk
	ἐξελεῖν ἡμῶν μενοινῶν πρὸς βίαν τἀνθρήνια.	S hogy kasunkat megrabolja és sejtünket elviszi.
	εὐθέως γὰρ ἐκδραμόντες „ξὺν δορὶ ξὺν ἀσπίδι"	Ám gerellyel és paizzsal kirohanva hirtelen
	ἐμαχόμεσθ᾽ αὐτοῖσι, θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες,	Harczolánk mi ellenökbe, zord haraggal ittasan,
	στὰς ἀνὴρ παρ᾽ ἄνδρ᾽, ὑπ᾽ ὀργῆς τὴν χελύνην ἐσθίων.	Férfi állván féfi mellett, ajkharapva mérgiben,
	ὑπὸ δὲ τῶν τοξευμάτων οὐκ ἦν ἰδεῖν τὸν οὐρανόν.	Hogy dárdától és nyilaktól nem látszott a fényes ég.
	ἀλλ᾽ ὅμως ἐωσάμεσθα ξὺν θεοῖς πρὸς ἑσπέραν·	Mégis visszanyomtuk isten jóvoltából, est felé,
	γλαῦξ γὰρ ἡμῶν πρὶν μάχεσθαι τὸν στρατὸν διέπτατο.	Mert bagoly repült keresztűl táborunkon harcz előtt,
	εἶτα δ᾽ εἰπόμεσθα θυννάζοντες εἰς τοὺς θυλάκους,	Űztük aztán, és szigonnyal bökdöstük a bugyogót,
	οἱ δ᾽ ἔφευγον τὰς γνάθους καὶ τὰς ὀφρῦς κεντούμενοι,	S ők szaladtak, a fulánktól szembe marva és pofon,
	ὥστε παρὰ τοῖς βαρβάροισι πανταχοῦ καὶ νῦν ἔτι	Úgy, hogy a barbár előtt ma sincs -bevallja széltire-
	μηδὲν ᾽Αττικοῦ καλεῖσθαι σφηκὸς ἀνδρικώτερον.	Hősebb állat a világon, mint az attikai darázs.
	ἆρα δεινὸς ἦ τόθ᾽, ὥστε πάντα μὴ δεδοικέναι,	Nagy dolog volt az, rettentő az, senki nem félt közzülünk,
	antistófa	
	καὶ κατεστρεψάμην	Ellenink a tengeren, hadigályákkal eredve ki,
	τοὺς ἐναντίους, πλέων ἐκεῖσε ταῖς τριήρεσιν.	Mert nem szónokbeszéd
	οὐ γὰρ ἦν ἡμῖν ὅπως	Czifra voltán s kémszerű árulkodáson
	ῥῆσιν εὖ λέξειν ἐμέλλομεν τότ᾽ οὐδὲ	Járt eszünk még akkor időben:
	συκοφαντήσειν τινὰ	Hanem, hogy ki bír evezni jobban.

		75. 76. 77.
	φροντίς, ἀλλ᾽ ὅστις ἐρέτης ἔσοιτ᾽ ἄριστος.	Így mi foglalván el a méd sok szigetjét,
	τοιγαροῦν πολλὰς πόλεις Μήδων ἑλόντες	Legtöbb érdemünk a tőlük bejövő adóba', mit
	αἰτιώτατοι φέρεσθαι τὸν φόρον δεῦρ᾽	Ellopdos a mai nemzedék.
	ἐσμέν, ὃν κλέπτουσιν οἱ νεώτεροι.	
	Aristophanés, *Equites* 781-85.	
	ΑΛ.	*Hurkás*
	Σὲ γάρ, ὃς Μήδοισι διεξιφίσω περὶ τῆς χώρας Μαραθῶνι,	Ugyanis téged, ki Marathonnál a hazáért kardot emeltél,
	καὶ νικήσας ἡμῖν μεγάλως ἐγγλωττοτυπεῖν παρέδωκας,	S győzve, nekünk nyelvelni jogot szerzél s fennyen dicsekedni,
	ἐπὶ ταῖσι πέτραις οὐ φροντίζει σκληρῶς σε καθήμενον οὕτως,	Nem sajnál (*sc.* Kleón), mikor e durva kövön, úgy mint most,
	οὐχ ὥσπερ ἐγὼ ῥαψάμενός σοι τουτὶ φέρω. Ἀλλ᾽ ἐπαναίρου,	űlve nyomorgasz, S nem varr neked *ezt*, a mit én hoztam.
	κᾆτα καθίζου μαλακῶς, ἵνα μὴ τρίβῃς τὴν ἐν Σαλαμῖνι.	(*Vánkost ád*) Hanem egy kissé emelintsd csak Magad, és aztán
		úgy űlj le, puhán; ez nem töri a Salamínit*.
		* Salamínit: A salamisi ütközetkor, evező padon ülés miatt,
		feltört rész. (Arany J.)
	Aristophanés, *Ecclesiazusae* 35-40.	
	ΓΥΝΗ Β	*Második nő (a házból kijőve)*
	ἤκουσά τοι	A cipőm
	ὑποδουμένη τὸ κνῦμά σου τῶν δακτύλων,	Kötözve, hallám ujjaid neszét,
	ἅτ᾽ οὐ καταδαρθοῦσ᾽. ὁ γὰρ ἀνήρ, ὦ φιλτάτη,	Mert nem aludtam: a férjem – tudod
	Σαλαμίνιος γάρ ἐστιν ᾧ ξύνειμ᾽ ἐγώ,	Galambom, a kivel lakom, hajós (*'Salaminios'*)
	τὴν νύχθ᾽ ὅλην ἤλαυνέ μ᾽ ἐν τοῖς στρώμασιν,	Hajtott az ágyban mílő éjtszaka;
	ὥστ᾽ ἄρτι τουτὶ θοἰμάτιον αὐτοῦ ᾽λαβον.	Csak most tudám elcsenni zubbonyát.
76.	Ktésias, *Persica* fr. 13, 30.	
	Ξέρξης δὲ ἐπ᾽ αὐτὰς Ἀθήνας ἐλαύνει, καὶ Ἀθηναῖοι	Xerxés egyenesen Athén ellen vonul és az athéniak felszerelve
	πληρώσαντες ἑκατὸν δέκα τριήρεις φεύγουσιν εἰς	legénységestül száztíz háromevezősoros hajót Salamisra
	Σαλαμῖνα. καὶ Ξέρξης τὴν πόλιν κενὴν αἱρεῖ, καὶ ἐμπίπρησι	vonulnak. Xerxés az üresen maradt várost elfoglalja és
	πλὴν τῆς ἀκροπόλεως· ἐν αὐτῇι γὰρ ἔτι τινὲς ὑπολειφθέντες	felgyújtja az Akropolis kivételével. Az Akropolison
	ἐμάχοντο. τέλος κἀκείνων νυκτὶ φυγόντων, κἀκείνην	ugyanis harcba szállnak vele azok, akik ott maradtak. Végülis,
	συνέφλεξαν. ὁ δὲ Ξέρξης αὐτόθεν ἐλθὼν ἐπὶ στεινότατον τῆς	miután éjszaka megfutamítja őket, ezt is felperzseli. Xerxés
	Ἀττικῆς (Ἡράκλειον καλεῖται) ἐχώννυε χῶμα ἐπὶ Σαλαμῖνα,	innen Attika legszűkebb engerszorosához megy (amit
	πεζῆι ἐπ᾽ αὐτὴν διαβῆναι διανοούμενος. βουλῆι δὲ	Hérakleionnak hívnak) és töltést építtet Salamisig, abban a
	Θεμιστοκλέους Ἀθηναίου καὶ Ἀριστείδου, τοξόται μὲν ἀπὸ	hiszemben, hogy gyalog át tud majd kelni rajta. Az athéni
	Κρήτης προσκαλοῦνται, καὶ παραγίνονται. εἶτα ναυμαχία	Themistoklés és Aristeidés tanácsára krétai íjászokat
	Περσῶν καὶ Ἑλλήνων γίνεται, Περσῶν μὲν ναῦς ἐχόντων	hívnak segítségül és azok el is jönnek. Tengeri csata zajlik
	ὑπὲρ τὰς χιλίας, στρατηγοῦντος αὐτοῖς Ὀνόφα, Ἑλλήνων δὲ	a perzsák és a görögök között, a perzsáknak több mint ezer
	ἑπτακοσίας. καὶ νικῶσιν Ἕλληνες, καὶ διαφθείρονται	hajójuk van, vezérük Onophas, a görögöknek hatszáz és
	Περσικαὶ πεντακόσιαι νῆες, καὶ φεύγει Ξέρξης, βουλῆι πάλιν	elpusztítanak ötszáz perzsa hajót és megfutamodik Xerxés,
	καὶ τέχνηι Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους. ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς	megintcsak Aristeidés és Themistoklés tanácsa és
	ἁπάσαις μάχαις ἀπέθανον Περσῶν δώδεκα μυριάδες.	leleményessége révén. Az összes további küzdelemben
		tizenkétezer perzsa esett el.
77.	**<u>Lysias</u>**	
	Lysias, *Epitaphius* 32-44.	*Horváth László fordítása*
	32.	
	τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ τῶν μὲν δυστυχησάντων, τῶν δὲ τῆς	Miután őket így legyőzte a végzet, az ellenség pedig megszállta
	παρόδου κρατησάντων, οἱ μὲν ἐπορεύοντο ἐπὶ τήνδε τὴν	az átkelőt, a perzsák városunk ellen vonultak. Oseinknek tehát,
	πόλιν, οἱ δ᾽ ἡμέτεροι πρόγονοι πυθόμενοι μὲν τὴν γεγενημένην	amikor tudomást szereztek a spártaiak balsorsáról, az adott
	Λακεδαιμονίοις συμφοράν, ἀποροῦντες δὲ τοῖς περιεστηκόσι	helyzetben nem sok választása maradt, pontosan tudták
	πράγμασιν, εἰδότες [δ᾽] ὅτι, εἰ μὲν κατὰ γῆν τοῖς βαρβάροις	ugyanis, ha a barbárokkal szárazföldön szállnak szembe, az
	ἀπαντήσονται, ἐπιπλεύσαντες χιλίαις ναυσὶν ἐρήμην τὴν	ezerhajós flotta könnyedén beveszi a védtelen várost, ha
	πόλιν λήψονται, εἰ δὲ εἰς τὰς τριήρεις ἐμβήσονται, ὑπὸ τῆς	pedig hadihajóikra szállnak, a szárazföldi hadsereg fogja
	πεζῆς στρατιᾶς ἁλώσονται, ἀμφότερα δὲ οὐ δυνήσονται,	megszállni Athént, arra pedig nem lesznek képesek, hogy
	ἀμύνασθαί τε καὶ φυλακὴν ἱκανὴν καταλιπεῖν,	támadjanak és elegendő őrséget is biztosítsanak egyszerre.
	33.	
	δυοῖν δὲ προκειμένοιν, πότερον χρὴ τὴν πατρίδα ἐκλιπεῖν	Két lehetőség közül választhattak tehát: vagy elhagyják
	ἢ μετὰ τῶν βαρβάρων γενομένους καταδουλώσασθαι	hazájukat, vagy a barbárokkal szövetségre lépve szolgaságba
	τοὺς Ἕλληνας, ἡγησάμενοι κρεῖττον εἶναι μετ᾽ ἀρετῆς	taszítják a helléneket. Többre tartották azonban a
	καὶ πενίας καὶ φυγῆς ἐλευθερίαν ἢ μετ᾽ ὀνείδους καὶ	szűműzetésben és szegénységben, de dicsőséggel megélt
	πλούτου δουλείαν τῆς πατρίδος, ἐξέλιπον ὑπὲρ τῆς	szabadságot, mint a haza jólétben bővelkedő, ám gyalázatos
	Ἑλλάδος τὴν πόλιν, ἵν᾽ ἐν μέρει πρὸς ἑκατέραν ἀλλὰ μὴ	szolgaságát, ezért Hellas érdekében, elhagyták városukat, hogy

		77.
	πρὸς ἀμφοτέρας ἅμα τὰς δυνάμεις κινδυνεύσωσιν·	sorjában, külön-külön, és ne egyszerre ütközzenek meg a két
		77.
		seregtesttel.
	34.	
	ὑπεκθέμενοι δὲ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ μητέρας	Így hát gyermekeiket, asszonyaikat és szüleiket biztonságba
	εἰς Σαλαμῖνα, συνήθροιζον καὶ τὸ τῶν ἄλλων συμμάχων	helyezték Salamison, és egybegyűjtötték a szövetségesek többi
	ναυτικόν. οὐ πολλαῖς δ᾽ ὕστερον ἡμέραις ἦλθε καὶ	hajóját. Néhány nappal később megérkezett a barbár
	ἡ πεζὴ στρατιὰ καὶ τὸ ναυτικὸν τὸ τῶν βαρβάρων, ὃ τίς οὐκ	szárazföldi sereg és hajóhad is, melynek láttán ember legyen a
	ἂν ἰδὼν ἐφοβήθη, ὡς μέγας καὶ δεινὸς τῇδε τῇ πόλει κίνδυνος	talpán, ki ne rettent volna el attól az iszonyatos harctól, melyet
	ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἠγωνίσθη;	melyet e város a hellének szabadságáért vívott.
	35.	
	ποίαν δὲ γνώμην εἶχον ἢ οἱ θεώμενοι τοὺς ἐν ταῖς	Milyen gondolataik támadhattak azoknak, akik csak figyelték a
	ναυσὶν ἐκείναις, οὔσης καὶ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἀπίστου	hajókon lévőket, midőn saját megmenekülésük kilátástalannak,
	καὶ τοῦ προσιόντος κινδύνου, ἢ οἱ μέλλοντες ναυμαχήσειν	de még a közelgő ütközet is felfoghatatlannak tűnt, vagy
	ὑπὲρ τῆς φιλότητος, ὑπὲρ τῶν ἄθλων τῶν ἐν Σαλαμῖνι;	azoknak, akik szeretteikért, a Salamison lévő győzelmi díjért
		készülődtek a tengeri ütközetre?
	36.	
	οἷς τοσοῦτον πανταχόθεν περιειστήκει πλῆθος πολεμίων,	Oly mérhetetlen ellenség vette körbe mindenünnen őket, hogy
	ὥστε ἐλάχιστον μὲν αὐτοῖς εἶναι τῶν παρόντων κακῶν τὸ	saját haláluk biztos tudata a legcsekélyebb volt
	θάνατον τὸν αὑτῶν προειδέναι, μεγίστην δὲ συμφοράν,	megpróbáltatásaik közepette, mert a legszörnyűbb csapás
	<ἂν> ὑπὸ τῶν βαρβάρων εὐτυχησάντων τοὺς ὑπεκτεθέντας	annak gondolata volt, mi vár a szigetre menekített szeretteikre,
	ἥλπιζον πείσεσθαι.	ha a barbárok győznek.
	37.	
	ἦ που διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἀπορίαν πολλάκις μὲν	Igen, kétségbeesésükben biztosan gyakran szorították meg
	ἐδεξιώσαντο ἀλλήλους, εἰκότως δὲ σφᾶς αὐτοὺς ὠλοφύραντο,	egymás jobbját, és méltán siratták el magukat, hiszen fölfogták,
	εἰδότες μὲν τὰς σφετέρας ναῦς ὀλίγας οὔσας, ὁρῶντες δὲ	mily kevés hajójuk van, látták a rengeteg ellenséges hajót,
	πολλὰς τὰς τῶν πολεμίων, ἐπιστάμενοι δὲ τὴν μὲν πόλιν	tudták, hogy városuk pusztasággá vált, a földeket barbár
	ἠρημωμένην, τὴν δὲ χώραν πορθουμένην καὶ μεστὴν τῶν	hordák pusztítják, templomaik lángokban állnak, s mindez az
	βαρβάρων, ἱερῶν δὲ καομένων, ἁπάντων δ᾽ ἐγγὺς ὄντων τῶν	iszonyat tőlük karnyújtásnyira történik.
	δεινῶν,	
	38.	
	ἀκούοντες δ᾽ ἐν ταὐτῷ συμμεμειγμένου Ἑλληνικοῦ καὶ	Hallották az egybegyűlő hellén és barbár csatadalt, a harcolók
	βαρβαρικοῦ παιῶνος, παρακελευσμοῦ δ᾽ ἀμφοτέρων καὶ	egymást buzdító szavait, a haldoklók jajkiáltásait, és miközben
	κραυγῆς τῶν διαφθειρομένων, καὶ τῆς θαλάττης μεστῆς	a tengert halottak, és az egymásba rontó szövetséges és
	τῶν νεκρῶν, καὶ πολλῶν μὲν συμπιπτόντων καὶ φιλίων καὶ	ellenséges hajók roncsai borították, mivel a tengeri csata
	πολεμίων ναυαγίων, ἀντιπάλου δὲ πολὺν χρόνον οὔσης	hosszú ideig váltakozó szerencsével zajlott, hol a győzelem és
	τῆς ναυμαχίας δοκοῦντες τοτὲ μὲν νενικηκέναι καὶ	a megmenekülés, hol pedig a vereség és a pusztulás érzése
	σεσῶσθαι, τοτὲ δ᾽ ἡττῆσθαι καὶ ἀπολωλέναι.	fogta el őket.
	39.	
	ἦ που διὰ τὸν παρόντα φόβον πολλὰ μὲν ᾠήθησαν ἰδεῖν ὧν	Félelmükben biztosan sok olyasmit is látni és hallani véltek,
	οὐκ εἶδον, πολλὰ δ᾽ ἀκοῦσαι ὧν οὐκ ἤκουσαν. ποῖαι δ᾽ οὐχ	amit nem láttak és nem hallottak. Hány hajdanvolt áldozatot
	ἱκετεῖαι θεῶν ἐγένοντο ἢ θυσιῶν ἀναμνήσεις, ἔλεός	említhettek, milyen könyörgések szakadhattak fel belőlük az
	τε παίδων καὶ γυναικῶν πόθος οἵκτός τε πατέρων	istenekhez, gyermekeiket szánták, asszonyaikat hiányolták,
	καὶ μητέρων, λογισμὸς δ᾽, εἰ δυστυχήσειαν, τῶν	apjukat és anyjukat siratták, és hányszor átgondolták, ha ők
	μελλόντων ἔσεσθαι κακῶν;	most veszítenek, milyen nyomorúság vár majd reájuk!
	40.	
	τίς οὐκ ἂν θεῶν ἠλέησεν αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τοῦ	Van isten, ki ne szánta volna meg őket ebben a végveszélyben?
	κινδύνου; ἢ τίς ἀνθρώπων οὐκ ἂν ἐδάκρυσεν; ἢ τίς τῆς	Van ember, ki ne ontott volna könnyeket értük, vagy ne
	τόλμης αὐτοὺς οὐκ ἂν ἠγάσθη; ἦ πολὺ πλεῖστον ἐκεῖνοι	csodálta volna bátorságukat? Mert minden emberi mértéket
	κατὰ τὴν ἀρετὴν ἁπάντων ἀνθρώπων διήνεγκαν καὶ ἐν τοῖς	messze túlszárnyalt a hősiesség, mely elhatározásaikat és harci
	βουλεύμασι καὶ ἐν τοῖς τοῦ πολέμου κινδύνοις, ἐκλιπόντες	szellemüket áthatotta, hiszen elhagyva városukat, hajóikra
	μὲν τὴν πόλιν, εἰς τὰς ναῦς δ᾽ ἐμβάντες, τὰς δ᾽ αὐτῶν ψυχὰς	szálltak, és ezzel a néhány hajónyi lélekkel csatát vállaltak Ázsia
	ὀλίγας οὔσας ἀντιτάξαντες τῷ πλήθει τῷ τῆς Ἀσίας.	hordái ellen.
	41.	
	ἐπέδειξαν δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις, νικήσαντες τῇ ναυμαχίᾳ,	A tengeri győzelemmel pedig az egész emberiség előtt
	ὅτι κρεῖττον μετ᾽ ὀλίγων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας κινδυνεύειν ἢ	bizonyították, hogy többet ér kevés emberrel a szabadságért,
	μετὰ πολλῶν βασιλευομένων ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δουλείας.	mint egy király szolgájaként önnön rabságunkért harcolni.
	42.	
	πλεῖστα δὲ καὶ κάλλιστα ἐκεῖνοι ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων	Igen, őseink a hellének szabadságához mindenkinél jobban és
	ἐλευθερίας συνεβάλοντο, στρατηγὸν μὲν	dicsőségesebben járultak hozzá: adtak egy hadvezért,
	Θεμιστοκλέα, ἱκανώτατον εἰπεῖν καὶ γνῶναι καὶ πρᾶξαι,	Themistoklést, ki kiválóan érvelt, döntött és cselekedett, adtak
	ναῦς δὲ πλείους τῶν ἄλλων συμμάχων, ἄνδρας δ᾽	egy hajóhadat, mely túlszárnyalta szövetségeseikét, és adtak
	ἐμπειροτάτους. καὶ γὰρ τίνες ἂν τούτοις τῶν ἄλλων Ἑλλήνων	sokat tapasztalt férfiakat. De hát vetekedett velük bárki is a
	ἤρισαν γνώμῃ καὶ πλήθει καὶ ἀρετῇ;	többi hellén közül bölcsességben, létszámban vagy katonai

		77. 78.
		erényben?
	43.	
	ὥστε δικαίως μὲν ἀναμφισβήτητα τἀριστεῖα τῆς ναυμαχίας	Nem kérdés, joggal kapták meg Hellas egyhangú szavazatával
	ἔλαβον παρὰ τῆς Ἑλλάδος, εἰκότως δὲ τὴν εὐτυχίαν	a tengeri győzelemért kijáró elismerést, méltán állt melléjük a
	ὁμονοοῦσαν τοῖς κινδύνοις ἐκτήσαντο, γνησίαν δὲ καὶ	harcokat kísérő jószerencse, az ázsiai barbároknak pedig
	αὐτόχθονα τοῖς ἐκ τῆς Ἀσίας βαρβάροις τὴν αὑτῶν ἀρετὴν	bebizonyították, hogy tősgyökeres katonai erényük töretlen.
	ἐπεδείξαντο.	
	44.	
	Ἐν μὲν οὖν τῇ ναυμαχίᾳ τοιούτους αὑτοὺς παρασχόντες	Nos, így álltak helyt a tengeri ütközetben, így vállalták
	καὶ πολὺ πλεῖστον τῶν κινδύνων μετασχόντες τῇ	magukra a harc dandárját, így szerzett egyéni hősiességük
	ἰδίᾳ ἀρετῇ κοινὴν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκτήσαντο·	egyetemes szabadságot a többieknek is.
78.	**Platón**	
	Platón, *Menexenus* 241 a-c	*Kövendi Dénes fordítása*
	τὰ μὲν οὖν ἀριστεῖα τῷ λόγῳ ἐκείνοις ἀναθετέον, τὰ δὲ	Az első díjat tehát nekik (*sc. a marathóni csatában*
	τὰ δὲ δευτερεῖα τοῖς περὶ Σαλαμῖνα καὶ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ	*harcolóknak*) kell adnunk beszédünkben, a másodikat pedig
	ναυμαχήσασι καὶ νικήσασι. καὶ γὰρ τούτων τῶν ἀνδρῶν	azoknak, akik Salamisnál és Artemisionnál tengeri csatában
	πολλὰ μὲν ἄν τις ἔχοι διελθεῖν, καὶ οἷα ἐπιόντα ὑπέμειναν	győztek. Ezekről a féfiakról is sokat lehetne beszélni, hogy
	κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ ὡς ἠμύναντο ταῦτα· ὃ	milyen rohamot állottak ki szárazon és vízen, és hogyan
	δέ μοι δοκεῖ καὶ ἐκείνων κάλλιστον εἶναι, τούτου	hárították el; de én arról fogok megemlékezni ami tetteik
	μνησθήσομαι, ὅτι τὸ ἐξῆς ἔργον τοῖς Μαραθῶνι διεπράξαντο.	között a legszebbnek látszik, hogy azt a tettet hajtották végre,
	οἱ μὲν γὰρ Μαραθῶνι τοσοῦτον μόνον ἐπέδειξαν τοῖς	ami jelentőségében a marathóni hősök tette után következik.
	Ἕλλησιν, ὅτι κατὰ γῆν οἷόν τε ἀμύνασθαι τοὺς βαρβάρους	Amazok ugyanis Marathónnál csak azt mutatták meg a
	ὀλίγοις πολλούς, ναυσὶ δὲ ἔτι ἦν ἄδηλον καὶ δόξαν εἶχον	görögöknek, hogy a szárazföldön kevés embernek is lehetséges
	Πέρσαι ἄμαχοι εἶναι κατὰ θάλατταν καὶ πλήθει καὶ πλούτῳ	sok barbár ellen védekeznie, de a tengeren még tisztázatlan
	καὶ τέχνῃ καὶ ῥώμῃ· τοῦτο δὴ ἄξιον ἐπαινεῖν τῶν ἀνδρῶν τῶν	volt a kérdés, és a perzsák abban a hírben álltak, hogy a
	τότε ναυμαχησάντων, ὅτι τὸν ἐχόμενον φόβον διέλυσαν τῶν	tengeren legyőzhetetlenek létszámuk, gazdag felszerelésük,
	Ἑλλήνων καὶ ἔπαυσαν φοβουμένους πλῆθος νεῶν τε καὶ	szakértelmük és erejük folytán; s azért méltók az akkor tengeri
	ἀνδρῶν. ὑπ᾽ ἀμφοτέρων δὴ συμβαίνει, τῶν τε Μαραθῶνι	ütközetet vívott férfiak a dícséretre, mert feloldották a
	μαχεσαμένων καὶ τῶν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχησάντων,	görögök lelkére nehezedő félelmet, és véget vetettek a hajók és
	παιδευθῆναι τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὑπὸ μὲν τῶν κατὰ γῆν,	emberek tömegétől való rettegésnek. Igaz tehát az, hogy mind
	ὑπὸ δὲ τῶν κατὰ θάλατταν ληνας, ὑπὸ μὲν τῶν κατὰ γῆν, ὑπὸ	a Marathónnál küzdők, mind a Salamisnál tengeri csatát vívók
	δὲ τῶν κατὰ θάλατταν μαθόντας καὶ ἐθισθέντας μὴ φοβεῖσθαι	nevelői lettek a többi görögnek: mert azoktól szárazföldön,
	τοὺς βαρβάρους.	ezektől pedig tengeren tanulták meg és szokták meg, hogy ne
		féljenek a barbároktól.
	Platón, *Leges* 698c - 699d	*Kövendi Dénes fordítása*
	σχεδὸν γὰρ δέκα ἔτεσιν πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας	698 c-d Körülbelül tíz évvel a salamisi tengeri ütközet előtt
	ἀφίκετο Δᾶτις Περσικὸν στόλον ἄγων, πέμψαντος Δαρείου	érkezett érkezett meg Datis, a perzsa sereg vezére, akit
	διαρρήδην ἐπί τε Ἀθηναίους καὶ Ἐρετριᾶς,	Dareios kifejezetten az athéniak és eretriaiak ellen küldött,
	ἐξανδραποδισάμενον ἀγαγεῖν, θάνατον αὐτῷ προειπὼν μὴ	hogy hajtsa őket rabszolgaságba, halállal fenyegetve meg, ha
	πράξαντι ταῦτα. καὶ ὁ Δᾶτις τοὺς μὲν Ἐρετριᾶς ἔν τινι	nem teljesíti parancsát. (…)
	βραχεῖ χρόνῳ παντάπασιν κατὰ κράτος τε εἶλεν μυριάσι	698e Az idő haladtával híre jött, hogy Dareios meghalt ugyan,
	συχναῖς, καί τινα λόγον εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀφῆκεν	de ifjú és tüzes fia vette át az uralmat, és egyáltalán nem állt el
	φοβερόν, ὡς οὐδεὶς Ἐρετριῶν αὐτὸν ἀποπεφευγὼς εἴη·	a vállalkozástól.
	συνάψαντες γὰρ ἄρα τὰς χεῖρας σαγηνεύσαιεν πᾶσαν τὴν	699a Az athéniak úgy gondolták, hogy ez az egész készülődés
	Ἐρετρικὴν οἱ στρατιῶται τοῦ Δάτιδος. ὁ δὴ λόγος, εἴτ᾽ ἀληθὴς	őellenük irányul, a marathóni csata miatt, és mikor az Athos
	εἴτε καὶ ὅπῃ ἀφίκετο, τούς τε ἄλλους Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ	hegyfoknak árokkal való áttöréséről és a Hellespontos
	Ἀθηναίους ἐξέπληττεν, καὶ πρεσβευομένοις αὐτοῖς	áthidalásáról, valamint a hajók tömegéről hallottak, úgy vélték,
	πανταχόσε βοηθεῖν οὐδεὶς ἤθελεν πλήν γε Λακεδαιμονίων·	nincs menekvés számukra sem szárazon, sem vízen. Hiszen
	οὗτοι δὲ ὑπό τε τοῦ πρὸς Μεσσήνην ὄντος τότε πολέμου καὶ	senki sem fog segítségükre jönni - visszaemlékezve rá, hogy
	εἰ δή τι διεκώλυεν ἄλλο αὐτούς - οὐ γὰρ ἴσμεν λεγόμενον -	mikor első ízben jöttek és Eretriát feldúlták, akkor sem jött
	ὕστεροι δ᾽ οὖν ἀφίκοντο τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης γενομένης	senki segítségükre
	μιᾷ ἡμέρᾳ. μετὰ δὲ τοῦτο παρασκευαί τε μεγάλαι λεγόμεναι	699b és nem vállalta a vállvetett küzdelem veszedelmét -;
	καὶ ἀπειλαὶ ἐφοίτων μυρίαι παρὰ βασιλέως. προϊόντος δὲ	ugyanezt várták most is, legalábbis a szárazföldön, de tengeren
	τοῦ χρόνου, Δαρεῖος μὲν τεθνάναι ἐλέχθη, νέος δὲ καὶ	sem láttak módot a menekvésre, mikor több mint ezer hajó
	σφοδρὸς ὁ υὸς αὐτοῦ παρειληφέναι τὴν ἀρχὴν καὶ οὐδαμῶς	jött ellenük. Csak egy reménysugár tűnt fel előttük - halvány és
	ἀφίστασθαι τῆς ὁρμῆς. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πᾶν τοῦτο ᾠόντο ἐπὶ	szegényes, de az egyetlen -, ha az előző hadjáratra pillantottak,
	σφᾶς αὐτοὺς παρασκευάζεσθαι διὰ τὸ Μαραθῶνι γενόμενον,	hogy akkori tanácstalanságukban is egy menekvés tűnt eléjük:
	καὶ ἀκούοντες Ἄθων τε διορυττόμενον καὶ Ἑλλήσποντον	harcolni és győzni! Erre a reményre támaszkodva úgy találták,
	ζευγνύμενον καὶ τὸ τῶν νεῶν πλῆθος, ἡγήσαντο οὔτε κατὰ	699c hogy menekvésük csak önmagukban és az istenekben
	γῆν σφίσιν εἶναι σωτηρίαν οὔτε κατὰ θάλατταν· οὔτε γὰρ	van. Mindez testvériséget teremtett közöttük; az a félelem
	βοηθήσειν αὐτοῖς οὐδένα᾽μεμνημένοι ὡς οὐδ᾽ ὅτε τὸ πρότερον	pedig, mely egyrészt az akkori veszély, másrészt az ősi

		78. 79.
	ἦλθον καὶ τὰ περὶ Ἐρέτριαν διεπράξαντο, σφίσι γε οὐδεὶς	hagyományok folytán megvolt bennük, amely természetükké
	τότε ἐβοήθησεν οὐδ᾽ ἐκινδύνευσεν συμμαχόμενος· ταὐτὸν δὴ	vált, míg a törvényeknek alávetették magukat - ezt a félelmet
	προσεδόκων καὶ τότε γενήσεσθαι τό γε κατὰ γῆν᾽καὶ κατὰ	az előbbiekben már sokszor neveztük szégyenérzetnek, és azt
	θάλατταν δ᾽ αὖ πᾶσαν ἀπορίαν ἑώρων σωτηρίας, νεῶν χιλίων	mondtuk, hogy ezt kell ápolniuk magukban azoknak, akik
	καὶ ἔτι πλεόνων ἐπιφερομένων. μίαν δὴ σωτηρίαν συνενόουν,	derék emebrré akarnak lenni, s a köznép e félelemnek híjával
	λεπτὴν μὲν καὶ ἄπορον, μόνην δ᾽ οὖν, βλέψαντες πρὸς τὸ	van;
	πρότερον γενόμενον, ὡς ἐξ ἀπόρων καὶ τότε ἐφαίνετο	699d s ha akkor sem fogta volna el a népet ez a félelem,
	γενέσθαι τὸ νικῆσαι μαχομένους· ἐπὶ δὲ τῆς ἐλπίδος	bizony nem tömörült volna össze és nem védte volna meg
	ὀχούμενοι ταύτης ηὕρισκον καταφυγὴν αὐτοῖς εἰς αὐτοὺς	szent helyeit, sírjait, hazáját és mindazt, ami kedves és meghitt
	μόνους εἶναι καὶ τοὺς θεούς. ταῦτ᾽ οὖν αὐτοῖς πάντα φιλίαν	volt neki, úgy, amint, akkor megvédte, hanem apró darabokra
	ἀλλήλων ἐνεποίει, ὁ φόβος ὁ τότε παρὼν ὅ τε ἐκ τῶν νόμων	szakadozva szétszóródott volna az athéni nép, ki erre, ki arra.
	τῶν ἔμπροσθεν γεγονώς, ὃν δουλεύοντες τοῖς πρόσθεν	
	νόμοις ἐκέκτηντο, ἦν αἰδῶ πολλάκις ἐν τοῖς ἄνω λόγοις	
	εἴπομεν, ᾗ καὶ δουλεύειν ἔφαμεν δεῖν τοὺς μέλλοντας	
	ἀγαθοὺς ἔσεσθαι, ἧς ὁ δειλὸς ἐλεύθερος καὶ ἄφοβος· ὃν εἰ	
	τότε μὴ δέος ἔλαβεν, οὐκ ἄν ποτε συνελθὼν ἠμύνατο, οὐδ᾽	
	ἤμυνεν ἱεροῖς τε καὶ τάφοις καὶ πατρίδι καὶ τοῖς ἄλλοις	
	οἰκείοις τε ἅμα καὶ φίλοις, ὥσπερ τότ᾽ ἐβοήθησεν, ἀλλὰ κατὰ	
	σμικρὰ ἂν ἐν τῷ τότε ἡμῶν ἕκαστος σκεδασθεὶς ἄλλος	
	ἄλλοσε διεσπάρη.	
	Platón, *Leges* 707a-d	*Kövendi Dénes fordítása*
	ΑΘ ταῦτ᾽ οὖν ἐγίγνωσκε καὶ ἐκεῖνος, ὅτι κακὸν ἐν θαλάττῃ	707a *Athéni:* Már ő is felismerte tehát (sc. Odysseus
	τριήρεις ὁπλίταις παρεστῶσαι μαχομένοις· καὶ λέοντες ἂν	Homérosnál), hogy nem jó, ha a harcoló katonák mellett ott
	ἐλάφους ἐθισθεῖεν φεύγειν τοιούτοις ἔθεσι χρώμενοι. πρὸς δὲ	állnak a tengeren a hajók; hiszen ilyen berendezkedés mellett
	τούτοις αἱ διὰ τὰ ναυτικὰ πόλεων δυνάμεις ἅμα σωτηρίᾳ	még az oroszlánok is ahhoz szoknának, hogy megfussanak a
	τιμὰς οὐ τῷ καλλίστῳ τῶν πολεμικῶν ἀποδιδόασιν· διὰ	szarvasok elől. Ehhez járul még, hogy a tengeri hatalmak
	κυβερνητικῆς γὰρ καὶ πεντηκονταρχίας καὶ ἐρετικῆς, καὶ	biztonságukkal együtt a tisztségeket sem a legszebb
	παντοδαπῶν καὶ οὐ πάνυ σπουδαίων ἀνθρώπων γιγνομένης,	fegyvernem kezébe teszik le. Minthogy ugyanis hatalmuk és
	τὰς τιμὰς ἑκάστοις οὐκ ἂν δύναιτο ὀρθῶς ἀποδιδόναι τις.	biztonságuk a hajókormányosokon, hajóskapitányokon,
	καίτοι πῶς ἂν ἔτι πολιτεία γίγνοιτο ὀρθὴ τούτου στερομένη;	evezősökön és
	ΚΛ. Σχεδὸν ἀδύνατον. ἀλλὰ μήν, ὦ ξένε, τήν γε περὶ	707b mindenféle nemigen megbízható embereken
	Σαλαμῖνα ναυμαχίαν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς	nyugszik,ilyen körülmények között nem lehet a tisztségeket
	βαρβάρους γενομένην ἡμεῖς γε οἱ Κρῆτες τὴν Ἑλλάδα φαμὲν	helyesen kiosztani; márpedig hogy lehet helyes állami életről
	σῶσαι.	beszélni ott, ahol ez hiányzik?
	ΑΘ. Καὶ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων	*Kleinias* Úgyszólván lehetetlen. De mégis, barátom, legalábbis
	λέγουσι ταῦτα. ἡμεῖς δέ, ὦ φίλε, ἐγώ τε καὶ	mi, krétaiak azt tartjuk, hogy a salamisi tengeri ütközet
	ὅδε, Μέγιλλος, φαμὲν τὴν πεζὴν μάχην τὴν ἐν Μαραθῶνι	mentette meg Görögországot.
	γενομένην καὶ ἐν Πλαταιαῖς, τὴν μὲν ἄρξαι τῆς σωτηρίας	707c *Athéni*: S a görögök és barbárok tömege is ezt mondja.
	τοῖς Ἕλλησι, τὴν δὲ τέλος ἐπιθεῖναι, καὶ τὰς μὲν βελτίους	Mi ellenben, kedves barátom - mind én, mind Megillos -, azt
	τοὺς Ἕλληνας ποιῆσαι, τὰς δὲ οὐ βελτίους, ἵν᾽ οὕτως	állítjuk, hogy a marathóni és plataiai szárazföldi csata, amelyet
	λέγωμεν περὶ τῶν τότε συσσωσασῶν ἡμᾶς μαχῶν· πρὸς γὰρ	gyalogosok vívtak, volt az első lépés a görögök megmentésére,
	τῇ περὶ Σαλαμῖνα τὴν περὶ τὸ Ἀρτεμίσιόν σοι προσθήσω κατὰ	illetve ez utóbbi hozta meg a döntést; és ezek a csaták jobbá
	θάλατταν μάχην. ἀλλὰ γὰρ ἀποβλέποντες νῦν πρὸς	tették a görögöket, amazok ellenben nem, hogy ítéletet
	πολιτείας ἀρετήν, καὶ χώρας φύσιν σκοπούμεθα καὶ νόμων	mondjunk mindazon csatákról, mik megmentésünkhöz
	τάξιν, οὐ τὸ σῴζεσθαί τε καὶ εἶναι μόνον ἀνθρώποις	707d hozzájárultak: a salamisihoz ugyanis az artemisioni
	τιμιώτατον ἡγούμενοι, καθάπερ οἱ πολλοί, τὸ δ᾽ ὡς βελτίστους	tengeri ütközetet is hozzácsatolom. Most azonban az állami
	γίγνεσθαί τε καὶ εἶναι τοσοῦτον χρόνον ὅσον ἂν ὦσιν·	közösség erényének szempontjából vizsgáljuk mind a vidék
	εἴρηται δ᾽ ἡμῖν οἶμαι καὶ τοῦτο ἐν τοῖς πρόσθεν.	természetét, mind a törvények rendjét, mert nem azt tartjuk az
		emberek számára a legnagyobb értéknek, hogy életüket
		megmentsék, és nem a puszta életet becsüljük legtöbbre, mint
		a tömeg, hanem azt, hogy az emberek a lehető legjobbá
		váljanak, és maradjanak mindaddig, amíg csak élnek; mindezt -
		azt hiszem - már az előzőekben elmondtuk.
79.	Timotheos, *Persae* frg 15 col. 3 86 – col. 5. 205.	*Jánosy István fordítása*
	φυγᾶι δὲ πάλιν ἴετο Πέρ-	„A perzsa sereg eszeveszett
	σης στρατὸς βάρβαρος ἐπισπέρχων·	vad futásba csap. Egyik
	ἄλλα δ᾽ ἄλλαν θραῦεν σύρτις	flotta más flottába torlik;
	μακραυχενό-	sok hosszunyakú,
	πλους, χειρῶν δ᾽ ἔγβαλλον ὀρεί-	hegyi lába megannyi naszádnak
	ους πόδας ναός, στόματος	hajóskézből kiesik.
	δ᾽ ἐξήλλοντο μαρμαροφεγ-	Összecsapódva mind kiverőd-
	γεῖς παῖδες συγκρουόμενοι·	nek márványcsillám-fiaik.

		79.
	κατάστερος δὲ πόντος ἐγ-	Mint csillagok az égen,
	λιποπνόης ...[.]στερέσιν	a tetemek úgy hemzsegnek a vi-
	ἐγάργαιρε σώμασιν,	zen lelkük veszítve, fúlt
	ἐβρίθοντο δ᾽ ἀιόνες.	halottan. - Sürűdik a part.
	ο[ἱ] δ᾽ ἐπ᾽ ἀκταῖς ἐνάλοις	Mások mezítelenül
	ἥμενοι γυμνοπαγεῖς	dermedőn ülnek a víz-
	ἀυτᾶι τε καὶ δακρυ-	parton, sikongatón
	σταγεῖ [γ]όωι	zokogva vervén mellüket,
	στερνοκτύπωι γοηταὶ	könnyhullatással, gyászsirámmal jajonganak.
	θρηνώδει κατείχοντ᾽ ὀδυρμῶι·	Hazai földüket emlegetik
	ἅμα δὲ [γᾶν] πατρίαν ἐπανε-	hivogatva: Jaj, Műszia erdő-
	κα[λ]έοντ᾽· ἰὼ Μύσιαι	üstökű szurdékai!
	δενδροέθειραι πτυχαί,	Mentsetek innen, ahová
	[ῥύσ]ασθέ μ᾽ ἐνθέν[δ]ε· νῦν ἀήταις	szélvihar űzött. Tetememet így
	φερόμεθ᾽, οὐ γὰρ ἔτι ποτ᾽ ἀμὸν	be nem fogadja föld pora.
	[σῶ]μα δέξεται [πόλ]ις	Barlang vőn kezeibe, ahol
	κ[.].εγ γὰρ χερὶ πα[.]ε[.]νυμφαιογονον	születtek a vízileányok.
	[...].ον αντρον ο[...].[...]διαστακαπε[.....].ονειτεο βαθυ-	----------
	[τ]ερον ποντοιο τ[...]α απεχε μαχιμο[..].[..]	a tenger mélyebb szakadéka
	πλοιμον Ελλαν ευ[...]η	Tartsd a Hella vizétől távol a
	στέγην ἔδειμε	fenevad ellent! Ha nem épitette volna
	[τ]ῆλ[ε] τελεόπορον ἐμὸς	én uram ama jólillesz-
	[δ]εσπότης· οὐ γὰρ ἂ[ν Τμῶ]λον οὐδ᾽	tett hidat, mely igen biztos út,
	ἄστυ Λύδιον [λι]πὼν Σαρδέων	én dehogy jöttem volna el Tmó-
	ἦλθον [Ἕ]λλαν᾽ ἀπέρξων Ἄρ[η·	loszt odahagyva, Szardeiszt, lüdek
	νῦν] δὲ πᾶι τις δυσέκφευκ[τ]ον εὖ-	városát: Hellaszért háborúzni!
	ρηι | γλυκεῖαν μόρου καταφυγήν;	Most hová fordulok? Hol lelek
	Ἰλιοπόρος κακῶν λυαί-	oltalmat a bizony haláltól?
	α μόνα γένοιτ᾽ ἄν, εἰ	Elmenekedvén Ílionba,
	δυναστα πρὸς μελαμ-	volna szabadítóm;
	πεταλοχίτωνα Ματρὸς οὐρείας	nagy hegyi Anyánk, ha éjszironyos
	δεσπόσυνα γόνατα πεσεῖν	ruháju térdihez es-
	εὐωλένους τε χεῖρας ἀμφιβάλλων	vén, szépkaru kezeit imád-
	λίσσων χρυσοπλόκαμε	va átölelhetném. Könyörgöm, esdek,
	θεὰ Μᾶτερ ἱκνοῦμαι	színarany hajú anya, anya,
	ἐμὸν ἐμὸν αἰῶνα δυσέκφευκτον, ἐπεί	mentsd a haláltól
	μ᾽ αὐτίκα λαιμοτόμωι τις ἀποίσεται	nem menekedő életemet, mert el akarják
	ἐνθάδε μήστορι σιδάρωι,	ölni nyakam-lenyeső vad acéllal a-
	ἢ κατακυμοτακεῖς ναυσιφθόροι	vagy hadigálya-törő, habokat
	αὖραι νυκτιπαγεῖ βορέαι δια-	porlasztó viharok fagyos északi
	ραίσονται· περὶ γὰρ κλύδων	széllel emésztenek engem el éjszaka
	ἄγριος ἀνέρρηξεν ἄπαγ	mert a vad ár: tagjaim egy-
	γυίων εἶδος ὑφαντόν·	gyészőtt alak-egészét
	ἔνθα κείσομαι οἰκτρὸς ὀρ-	szétszaggatja! Im itt feküszöm
	νίθων ἔθνεσιν ὠμοβρῶσι θοινά.	zord nyershusevő madaraknak étkül.”
	τοιάδ᾽ ὀδυρόμενοι κατεδάκρυον·	Zokogva im így keseregtek a harcosok.
	ἐπεὶ δέ τις λαβὼν ἄγοι	S ha egy vasfegyverű görög
	πολυβότων Κελαινᾶν	egy phrűget fogva visz, ki
	οἰκήτορ᾽ ὀρφανὸν μαχᾶν	soknyáju Kelainában lakik,
	σιδαρόκωπος Ἕλλαν,	s harcképtelenné lett, s vadul
	ἄγει κόμης ἐπισπάσας,	hajánál fogva vonssza; az a vonszolója térdeit
	ὁ δ᾽ ἀμφὶ γόνασι περιπλεκεὶς	karolva hempereg a földön, és
	ἐλίσσετ᾽, Ἑλλάδ᾽ ἐμπλέκων	görög szavakat zagyvál belé
	Ἀσιάδι φωνᾶι διάτορον	ázsiai nyelvébe, a saját
	σφραγῖδα θραύων στόματος,	nyelve világos veretét
	Ἰάονα γλῶσσαν ἐξιχνεύων·	összetöri iónt kísértvén.
	ἔπω μοί σοι κῶς καὶ τί πρᾶγμα;	„Tiéd vagyok én... Mely dolog...
	αὖτις οὐδάμ᾽ ἔλθω·	Dehogy jönni én több!
	καὶ νῦν ἐμὸς δεσπότης	Most is csak az úr enyém
	δεῦρό μ᾽ ἐνθάδ᾽ ἧξει·	hozni engem erre!
	τὰ λοιπὰ δ᾽ οὐκέτι, πάτερ,	Többi nem jönni ide soha
	οὐκέτι μαχέσ᾽ αὖτις ἐνθάδ᾽ ἔρχω,	hadakoz én teveled nem újra,
	ἀλλὰ κάθω·	Otthon ül én.
	ἐγώ σοι μὲν δεῦρ᾽ ἐγὼ	Dehogy még egyszer ide!

		79. 80.
	κεῖσε παρὰ Σάρδι, παρὰ Σοῦσα,	Honn maradok, Egbatána,
	Ἀγβάτανα ναίων·	Szardeisz, lakok, a Szúsza,
	Ἄρτιμις ἐμὸς μέγας θεὸς	Epheszoszi Artemisz enyém,
	παρ᾽ Ἔφεσον φυλάξει.	nagy isten óvjon engem!”
	οἱ δ᾽ ἐπεὶ παλίμπορον φυ-	Mind veszettebbül szaladnak
	γὴν ἔθεντο ταχύπορον,	vissza a perzsa menekülők.
	αὐτίκα μὲν ἀμφιστόμους ἄ-	Elhajigálják ahelyt
	κοντας ἐκ χερῶν ἔριπτον,	kétélü, zord dzsidáikat;
	δρύπτετο δὲ πρόσωπ᾽ ὄνυξι·	körmükkel az arcukat benyesik,
	Περσίδα στολὴν περὶ στέρ-	s finomszövésü köntösük
	νοις ἔρεικον εὐυφῆ,	megszaggatják a mellükön,
	σύντονος δ᾽ ἁρμόζετ᾽ Ἀσιὰς	a hatalmas összhangban zsibong
	οἰμωγὰ πολυστόνωι,	Ázsia jajszava.
	κτυπεῖ δὲ πᾶσα Βασιλέως πανήγυρις	Látván, mi vár fejükre, mi kín:
	φόβωι τὸ μέλλον εἰσορώμενοι πάθος·	a királyt körülvevő tömeg
	ὁ δὲ παλινπόρευτον ὡς ἐσ-	iszonyatában egyre nyög, dübög, jajong.
	εῖδε | Βασιλεὺς εἰς φυγὴν ὁρ-	A király hogy észbe vette:
	μῶντα παμμιγῆ στρατόν,	nagy serege veszett gomolyban
	γονυπετὴς αἴκιζε σῶμα,	futva hátat mint adott:
	φάτο δὲ κυμαίνων τύχαισιν·	térdre omolva büszke testét
	ἰὼ κατασκαφαὶ δόμων	nyúzza, gyötri rémnyügözötten:
	σείριαί τε νᾶες Ἑλλανίδες, αἳ	„Jaj, házaink felforgatók!
	κατὰ μὲν ἥλικ᾽ ὠλέσαθ᾽ ἥ-	tűzgolyó-dobó görög harc-hajók,
	βαν νεῶν πολύανδρον·	melyek megemésztették fiatalaink
	νᾶες δ᾽ οὐκ ὀπισσοπόρευ-	lombos férfi-virágát!
	τον ἄξουσιμ, πυρὸς	Perzsa hajók
	δ᾽ αἰθαλόεμ μένος ἀγρίωι	haza nem viszik őket, mert
	σώματι φλέξει, στονόεντα δ᾽ ἄλγη	láng-testtel a tűz fékeveszett
	ἔσται Περσίδι χώραι·	dühe bizony elperzseli mind!
	ἰὼ βαρεῖα συμφορά,	Gyász-siralom, nyögés, kín
	ἃ μ᾽ ἐς Ἑλλάδ᾽ ἤγαγες· ἀλλ᾽ ἴτε,	száll a perzsa hazára.
	μηκέτι μέλλετε,	Átkozott balvégzetem,
	ζεύγνυτε μὲν τετράορον ἵππων	hellén földre mért hozál?!
	ὄχημ᾽, οἱ δ᾽ ἀνάριθμον ὅλ-	Rajta, sietve, a négy lovamat, nosza,
	βον φορεῖτ᾽ ἐπ᾽ ἀπήνας·	fogjátok szekerembe!
	πίμπρατε δὲ σκηνάς,	A szám néküli kincseket
	μηδέ τις ἡμετέρου γένοιτ᾽	rakjátok szekerekre!
	ὄνησις αὐτοῖσι πλούτου.	Sátrakra zsarátot!
		hogy ne legyen örömük
		szikrányi sem mesés kincseinkből!”
	οἱ δὲ τροπαῖα στησάμενοι Διὸς	Győzelemoszlopokat rak a sok görög,
	ἀγνότατον τέμενος, Παιᾶν᾽	s Zeusznak templomot és a segítő
	ἔσται Περσίδι χώραι·	Istenúrnak zengedez
	ἄνακτα, σύμμετροι δ᾽ ἐπε-	paiánt; vidám karban kerengve, a lábaik
	κτύπεον ποδῶν	egy ütemre dobognak.
	ὑψικρότοις χορείαις.	Ösztökélve a színarany
	ἀλλ᾽ ὦ χρυσεοκίθαριν ἀέ-	lant újult muzsikáját,
	ξων μοῦσαν νεοτευχῆ,	dalomnak segedelmül jöjj,
	ἐμοῖς ἔλθ᾽ ἐπίκουρος ὕμ-	mentő orvos, Apollón!
	νοις ἰήιε Παιάν·	
80.	Xenophón, *Anabasis* III 2,13.	*Fein Judit fordítása*
	ἔπειτα ὅτε Ξέρξης ὕστερον ἀγείρας τὴν ἀναρίθμητον στρατιὰν	Később pedig, amikor Xerxés azt a megszámlálhatatlan
	ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι	sokaságú hadat összegyűjtötte, és Hellasba jött, a mi őseink
	τοὺς τούτων προγόνους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. ὧν	szárazon és vizen megverték a perzsák őseit. Ennek
	ἔστι μὲν τεκμήρια ὁρᾶν τὰ τρόπαια, μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡ	bizonyítékául láthatók diadalmi jelek, de a legnagyobb
	ἐλευθερία τῶν πόλεων ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε·	emlékeztető azoknak a városoknak a szabadsága, amelyekben
	οὐδένα γὰρ ἄνθρωπον δεσπότην ἀλλὰ τοὺς θεοὺς	ti születtetek és nevelkedtetek: ne feledjétek, hogy csak az
	προσκυνεῖτε.	isteneknek hódoljatok, a zsarnokoknak soha.
	Xenophón, *Anabasis* I 2, 9.	*Fein Judit fordítása*
	ἐνταῦθα Ξέρξης, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ	Ezt a palotát és Kelainai fellegvárát állítólag Xerxész
	ἀπεχώρει, λέγεται οἰκοδομῆσαι ταῦτά τε τὰ βασί-	építtette, amikor a vesztett csata után visszavonult Hellaszból.
	λεια καὶ τὴν Κελαινῶν ἀκρόπολιν.	

		81.
81.	**Démosthenés**	
	Démosthenés, *Adversus Androtionem* 13.	
	οἷον πολλὰ μὲν ἄν τις ἔχοι λέγειν καὶ παλαιὰ καὶ καινά· ἃ δ᾽	Például, sok mindent megemlíthetnénk, akár régi dolgokat,
	οὖν πᾶσι μάλιστ᾽ ἀκοῦσαι γνώριμα, τοῦτο μέν, εἰ βούλεσθε,	akár újakat. De azok közül, amiket mindannyian a legtöbbször
	οἱ τὰ προπύλαια καὶ τὸν παρθενῶν᾽ οἰκοδομήσαντες ἐκεῖνοι	hallotok, vegyük például ezt: akik a Propylaiát és a Parthenónt
	καὶ τἄλλ᾽ ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἱερὰ κοσμήσαντες, ἐφ᾽ οἷς	felépítették és a barbár zsákmányból még más szentélyeket is
	φιλοτιμούμεθα πάντες εἰκότως, ἵστε δήπου τοῦτ᾽ ἀκοῇ, ὅτι τὴν	megszépítettek, amelyekre mindnyájan méltán büszkék
	πόλιν ἐκλιπόντες καὶ κατακλεισθέντες εἰς Σαλαμῖνα, ἐκ τοῦ	vagyunk, - nyilván hallottátok, hogy elhagyva a várost és
	τριήρεις ἔχειν πάντα μὲν τὰ σφέτερ᾽ αὐτῶν καὶ τὴν πόλιν τῇ	Salamisra húzódva -hogy onnét aztán hajóra szálljanak-,
	ναυμαχίᾳ νικήσαντες ἔσωσαν, πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων	mindenüket, amijük volt és a polist is megmentették,
	ἀγαθῶν τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι κατέστησαν αἴτιοι, ὧν οὐδ᾽ ὁ	győzelmet aratva a tengeri csatában, s a többi görögnek is nagy
	χρόνος τὴν μνήμην ἀφελέσθαι δύναται. εἶεν·	szolgálatot tettek; akiknek az idő sem fogja tudni az emlékét
		elhomályosítani.
	Démosthenés, *De corona* 204-205; 208.	
	204.	
	καὶ ταῦθ᾽ οὕτω σεμνὰ καὶ προσήκοντα τοῖς ὑμετέροις ἤθεσιν	Mindezt annyira jónak és természetetekhez illőnek tartjátok,
	ὑμεῖς ὑπολαμβάνετ᾽ εἶναι ὥστε καὶ τῶν προγόνων τοὺς ταῦτα	hogy őseitek közt is a leginkább azokat dicséritek, akik így
	πράξαντας μάλιστ᾽ ἐπαινεῖτε. εἰκότως· τίς γὰρ οὐκ ἂν	viselkedtek. És hát bizony joggal. Mert ki ne csodálná azoknak
	ἀγάσαιτο τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῆς ἀρετῆς, οἳ καὶ τὴν χώραν	a férfiaknak a bátorságát, akik azért, hogy ne kelljen
	καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν ὑπέμειναν εἰς τὰς τριήρεις ἐμβάντες	parancsszónak engedelmeskedniük, vállalták, hogy elhagyják
	ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ κελευόμενον ποιῆσαι, τὸν μὲν ταῦτα	földjüket és városukat és hajóra szállnak, és Themistoklést
	συμβουλεύσαντα Θεμιστοκλέα στρατηγὸν ἑλόμενοι, τὸν	választották hadvezérnek, aki ezt tanácsolta nekik, Kyrsilost
	δ᾽ ὑπακούειν ἀποφηνάμενον τοῖς ἐπιταττομένοις Κυρσίλον	viszont, aki amellett szólalt fel, hogy adják meg magukat a
	καταλιθώσαντες, οὐ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες αἱ	parancsnak, megkövezték, de nem ám csak őt,hanem még a
	ὑμέτεραι τὴν γυναῖκ᾽ αὐτοῦ.	feleségét is a feleségeitek.
	205.	
	οὐ γὰρ ἐζήτουν οἱ τότ᾽ Ἀθηναῖοι οὔτε ῥήτορ᾽ οὔτε στρατηγὸν	Mert az akkori athéniak nemcsak hogy nem kerestek
	δι᾽ ὅτου δουλεύσουσιν εὐτυχῶς, ἀλλ᾽ οὐδὲ ζῆν ἠξίουν,	maguknak sem szónokot, sem hadvezért ahhoz, hogy jólmenő
	εἰ μὴ μετ᾽ ἐλευθερίας ἐξέσται τοῦτο ποιεῖν. ἡγεῖτο γὰρ αὐτῶν	alattvalók legyenek, de még élni sem akartak úgy, ha nem
	ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ	élhetnek szabadságban. Mert egyikük sem gondolta, hogy csak
	καὶ τῇ πατρίδι. διαφέρει δὲ τί; ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον	az apjának és anyjának született, hanem hogy a hazának is. És
	γεγενῆσθαι νομίζων τὸν τῆς εἱμαρμένης καὶ τὸν αὐτόματον	micsoda különbség! Mert aki azt gondolja, hogy csak a
	θάνατον περιμένει, ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην	szüleihez tartozik, várja a sorstól kiszabott,természetes halált,
	ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνῄσκειν ἐθελήσει, καὶ φοβερωτέρας	de aki úgy gondolja, hogy a haza gyermeke, az inkább meg
	ἡγήσεται τὰς ὕβρεις καὶ τὰς ἀτιμίας, ἃς ἐν δουλευούσῃ τῇ	akar majd halni, mintsem hazáját szogasorban lássa, és
	πόλει φέρειν ἀνάγκη, τοῦ θανάτου. (...)	szörnyűbbnek fogja tartani a halálnál az erőszakot és sérelmet,
		amit saját városában kell elszenvednie, ha az szolgaságba jut.
	208.	
	ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἡμάρτετ᾽, ἄνδρες Ἀθηναῖοι,	De nem lehet, nem lehet, hogy hibáztatok, athéni férfiak,
	τὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας κίνδυνον	amikor mindenki szabadságáért és megmeneküléséért
	ἀράμενοι, μὰ τοὺς Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας τῶν	vállaltátok a veszélyt, esküszöm azokra az őseitekre, akik
	προγόνων, καὶ τοὺς ἐν Πλαταιαῖς παραταξαμένους, καὶ τοὺς	Marathónnál Görögország előharcosaiként vállalták a veszélyt,
	ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντας καὶ τοὺς ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ, καὶ	és akik Plataiainál felsorakoztak, és akik Salamisnál és az
	πολλοὺς ἑτέρους τοὺς ἐν τοῖς δημοσίοις μνήμασιν κειμένους	Artemisionnál harcoltak a tengeri csatában, és a sok más
	ἀγαθοὺς ἄνδρας, οὓς ἅπαντας ὁμοίως ἡ πόλις τῆς αὐτῆς	hősre, akik állami sírokban nyugszanak, akiknek bizony
	ἀξιώσασα τιμῆς ἔθαψεν, Αἰσχίνη, οὐχὶ τοὺς κατορθώσαντας	mind ugyanúgy megadta a város ezt a tiszteletet -Aischinés!- ,
	αὐτῶν οὐδὲ τοὺς κρατήσαντας μόνους. δικαίως· ὃ μὲν γὰρ ἦν	és nem ám csak azoknak, akik sikeresen harcoltak és győztek.
	ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργον ἅπασι πέπρακται· τῇ τύχῃ δ᾽, ἣν ὁ	És ez bizony így van rendjén. Mert mind megtették azt, ami a
	δαίμων ἔνειμεν ἑκάστοις, ταύτῃ κέχρηνται. (...)	hősök feladata, mind betöltötte istentől rendelt sorsát.
	Démosthenés, *De falsa legatione* 312.	
	τίς γάρ ἐστιν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων οὕτω σκαιὸς ἢ ἀνήκοος ἢ	Van olyan ember, görög vagy barbár, olyan süket és
	σφόδρα μισῶν τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν, ὅστις, εἴ τις ἔροιτο,	tájékozatlan, és annyira ellensége a városunknak,
	'εἰπέ μοι, τῆς νῦν οὔσης Ἑλλάδος ταυτησὶ καὶ οἰκουμένης	akit ha megkédezel, „mondd csak, az egész területen
	ἔσθ' ὅ τι ταύτην ἂν τὴν προσηγορίαν εἶχεν ἢ ᾠκεῖθ' ὑπὸ τῶν	mindenütt, amit ma Görögországnak hívunk és ahol ma
	νῦν ἐχόντων Ἑλλήνων, εἰ μὴ τὰς ἀρετὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνας	lakunk, van-e hely, amit így hívhatnánk és lakhatnánk-e
	οἱ Μαραθῶνι κἀν Σαλαμῖνι παρέσχοντο, οἱ ἡμέτεροι	benne, mi görögök, akik ma lakunk, ha Marathón és Salamis
	πρόγονοι;' οὐδ' ἂν εἷς εὖ οἶδ' ὅτι φήσειεν, ἀλλὰ πάντα	hősei, a mi őseink, nem tanúsítottak volna érte ekkora
	ταῦθ' ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἂν ἑαλωκέναι.	bátorságot?", van ilyen ember? Biztos vagyok benne, hogy
		nincs, aki ne ezt felelné: „Nem, mind a barbárok kezére került
		volna."

Démosthenés, *In Neaeram* 95-98.

95.

πάλιν δὲ Ξέρξου ἰόντος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, Θηβαίων μηδισάντων, οὐκ ἐτόλμησαν ἀποστῆναι τῆς ὑμετέρας φιλίας, ἀλλὰ μόνοι τῶν ἄλλων Βοιωτῶν οἱ μὲν ἡμίσεις αὐτῶν μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ Λεωνίδου ἐν Θερμοπύλαις παραταξάμενοι τῷ βαρβάρῳ ἐπιόντι συναπώλοντο, οἱ δὲ λοιποὶ ἐμβάντες εἰς τὰς ὑμετέρας τριήρεις, ἐπειδὴ αὐτοῖς οἰκεῖα σκάφη οὐχ ὑπῆρχεν, συνεναυμάχουν ὑμῖν ἐπί τε Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι,

Aztán újra, amikor Xerxés Görögország ellen vonult, és a thébaiak a perzsák oldalára álltak, a plataiaiak nem vetemedtek arra, hogy elpártoljanak szövetségünktől, egyedül a boiótok közül, hanem egyik felük a spártaiakkal és Leónidasszal együtt sorakozott fel Thremopylainál a barbár támadással szemben és velük együtt esett el, másik részük pedig a ti háromevező-sorosaitokra szállt, miután saját hajóik nem voltak, és veletek együtt harcolt az Artemisionnál és Salamisnál,

96.

καὶ τὴν τελευταίαν μάχην Πλαταιᾶσι Μαρδονίῳ τῷ βασιλέως στρατηγῷ μεθ᾽ ὑμῶν καὶ τῶν συνελευθερούντων τὴν Ἑλλάδα μαχεσάμενοι, εἰς κοινὸν τὴν ἐλευθερίαν τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι κατέθηκαν. ἐπεὶ δὲ Παυσανίας ὁ Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ὑβρίζειν ἐνεχείρει ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἠγάπα ὅτι τῆς ἡγεμονίας μόνοι ἠξιώθησαν Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ πόλις τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡγεῖτο τῆς ἐλευθερίας τοῖς Ἕλλησιν, τῇ δὲ φιλοτιμίᾳ οὐκ ἠναντιοῦτο τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἵνα μὴ φθονηθῶσιν ὑπὸ τῶν συμμάχων.

és a végső harcban Plataiainál, Mardoniosszal, a király hadvezérével szemben, veletek és mindazokkal akik veletek együtt megszabadították Görögországot veletek együtt harcolva és közös kincsévé tették a szabadságot a többi görögnek is. Miután pedig Pausanias, a spártai király odáig ment, hogy megsértett titeket, és nem elégedett meg azzal, hogy a görögök a fővezérséget egyedül a spártaiakra bízták, holott a ti városotok vezette valójában szabadságra a görögöket, de nem akart becsvágyból acsarkodni a spártaiakkal, nehogy irígységet keltsen a szövetségesekben

97.

ἐφ᾽ οἷς φυσηθεὶς Παυσανίας ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ἐπέγραψεν ἐπὶ τὸν τρίποδα <τὸν> ἐν Δελφοῖς, ὃν οἱ Ἕλληνες οἱ συμμαχεσάμενοι τὴν Πλαταιᾶσι μάχην καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ναυμαχήσαντες κοινῇ ποιησάμενοι ἀνέθηκαν ἀριστεῖον τῷ Ἀπόλλωνι ἀπὸ τῶν βαρβάρων, Ἑλλήνων ἀρχηγός, ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων, Παυσανίας Φοίβῳ μνῆμ᾽ ἀνέθηκε τόδε, ὡς αὐτοῦ τοῦ ἔργου ὄντος καὶ τοῦ ἀναθήματος, ἀλλ᾽ οὐ κοινοῦ τῶν συμμάχων·

- nos, Pausanias, a spártai király ettől úgy felfuvalkodott, hogy a tripusra, amit a görögök, akik a plataiai csatában és a salamisi tengeri ütközetben együtt harcoltak, *közösen* állítottak a barbároktól szedett zsákmány legértékesebb részéből, ajándékul Delphoiban Apollónnak, ráírta ezt a verset:
Pausanias, Hellas vezetője ajánlja Apollón
tiszteletére fel ezt, győzve a méd seregen,
(A versbetét Muraközy Gy. fordítása)
mintha az ő érdeme és az ő fogadalmi ajándéka volna, és nem az egész symmachiáé.

98.

ὀργισθέντων δὲ τῶν Ἑλλήνων, οἱ Πλαταιεῖς λαγχάνουσι δίκην τοῖς Λακεδαιμονίοις εἰς τοὺς Ἀμφικτύονας χιλίων ταλάντων ὑπὲρ τῶν συμμάχων, καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἐκκολάψαντας τὰ ἐλεγεῖα ἐπιγράψαι τὰς πόλεις τὰς κοινωνούσας τοῦ ἔργου. δι᾽ ὅπερ αὐτοῖς οὐχ ἥκιστα παρηκολούθει ἡ ἔχθρα <ἡ> παρὰ Λακεδαιμονίων καὶ ἐκ τοῦ γένους τοῦ βασιλείου.

És mikor erre a görögök megharagudtak, a plataiaiak az amphiktyonia előtt panaszt emeltek a spártaiakra és ezer talanton büntetést szabtak ki rájuk, és kényszerítették őket, hogy vakarják le a verset és írják rá azoknak a városoknak a nevét, amelyek közösen részt vettek a harcban. Ezért nem is kis mértékben kíséri őket a spártaiak és a király családjának haragja.

Démosthenés, *In Aristocratem* 196-8.

Ἄξιον τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κἀκεῖν᾽ ἐξετάσαι, πῶς ποθ᾽ οἱ πάλαι τὰς τιμὰς ἔνεμον καὶ τὰς δωρειὰς τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐεργέταις, καὶ ὅσοι πολῖται τύχοιεν ὄντες καὶ ὅσοι ξένοι. κἂν μὲν ἴδητ᾽ ἐκείνους ἄμεινον ὑμῶν, καλὸν τὸ μιμήσασθαι, ἂν δ᾽ ὑμᾶς αὐτούς, ἐφ᾽ ὑμῖν ἔσται τὸ πράττειν. πρῶτον μὲν τοίνυν ἐκεῖνοι Θεμιστοκλέα τὸν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν νικήσαντα καὶ Μιλτιάδην τὸν ἡγούμενον Μαραθῶνι καὶ πολλοὺς ἄλλους, οὐκ ἴσα τοῖς νῦν στρατηγοῖς ἀγάθ᾽ εἰργασμένους, οὐ χαλκοῦς ἵστασαν οὐδ᾽ ὑπερηγάπων. οὐκ ἄρα τοῖς ἑαυτοὺς ἀγαθόν τι ποιοῦσιν χάριν εἶχον; σφόδρα γ᾽, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπεδίδοσάν γε καὶ αὐτῶν κἀκείνων ἀξίαν· ὄντες γὰρ πολλοῦ πάντες ἄξιοι προὔκρινον ἐκείνους αὐτῶν ἡγεῖσθαι. ἔστι δὲ σώφροσιν ἀνθρώποις καὶ πρὸς ἀλήθειαν βουλομένοις σκοπεῖν πολὺ μείζων τιμὴ τῆς χαλκῆς εἰκόνος τὸ καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν κεκρίσθαι πρώτους. καὶ γάρ τοι τῶν ἔργων τῶν τότ᾽, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδενὸς ἀπεστέρησαν ἑαυτούς, οὐδ᾽ ἔστιν οὐδεὶς ὅστις ἂν εἴποι τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν Θεμιστοκλέους, ἀλλ᾽ Ἀθηναίων, οὐδὲ τὴν Μαραθῶνι μάχην Μιλτιάδου, ἀλλὰ τῆς πόλεως.

Érdemes tehát megnézni azt is, athéni férfiak, hajdan a régiek hogyan osztottak jutalmat és ajándékokat azoknak, akik valami nagy dolgot véghezvittek, s hogy hányan voltak közülük athéniak, és hányan idegenből való barátok. S ha őket látjátok különbnek magatoknál, akkor helyénvaló őket utánoznotok, ha viszont magatokat, akkor a saját magatok feje szerint kell cselekednetek.
Először is tehát az akkoriak nem állítottak sem szobrot, és nem is hízelegtek túlontúl, sem Themistoklésnek, a salamisi tengeri csata győztes hadvezérének, sem Miltiadésnek, a marathóni csata hadvezérének, és még sokaknak másoknak sem -nem úgy, mint a mai kiváló hadvezéreknek! Nem adták meg tehát azoknak a tiszteletet, akik jót tettek velük? De nagyonis megadták, athéni férfiak, saját maguknak és őnekik is. Úgy van az már, hogy az okos emberek és a jószándékúak sokkal nagyobb tiszteletnek tekintik a bronzszobronál azt, hogy jó és rendes emberek között elsőknek számítanak. Az akkori csaták közül ugyanis egyiket sem tulajdonították magukénak, athéni férfiak, s nincs senki, aki azt mondaná, a salamisi csata Themistoklésé, hanem hogy az athéniaké, sem azt hogy a marathóni csata Miltiadésé, hanem hogy a polisé.
Most viszont, athéni férfiak, sokan azt mondják, Kerkyrát

		81. 82.
		Timotheos foglalta el, a sereget Iphikratés verte meg, s hogy
		Naxosnál Chabrias győzött a tengeri csatában.
82.	Isokratés, *Panathenaicus* 49-52.	
	49.	
	Χρόνῳ δ᾽ ὕστερον γενομένου τοῦ Περσικοῦ πολέμου καὶ	Kis idővel később, amikor kitört a perzsa háború, és
	Ξέρξου τοῦ τότε βασιλεύοντος τριήρεις μὲν συναγαγόντος	Xerxés, az akkori nagykirály ezerháromszáz háromevező-soros
	τριακοσίας καὶ χιλίας, τῆς δὲ πεζῆς στρατιᾶς	hajót és összesen ötmillió gyalogosból álló sereget gyűjtött,
	πεντακοσίας μὲν μυριάδας τῶν ἁπάντων, ἑβδομήκοντα δὲ	benne hétszázezer fegyveres harcossal, és ezzel a nagy sereggel
	τῶν μαχίμων, τηλικαύτῃ δὲ δυνάμει στρατεύσαντος	a görögök ellen vonult,
	ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας,	
	50.	
	Σπαρτιᾶται μὲν ἄρχοντες Πελοποννησίων εἰς τὴν	a spártaiak annak ellenére, hogy a peloponnésosiak urai
	ναυμαχίαν τὴν ποιήσασαν ῥοπὴν ἅπαντος τοῦ πολέμου	voltak, a tengeri csatába, ami az egész háború fordulópontját
	δέκα μόνον συνεβάλοντο τριήρεις, οἱ δὲ πατέρες	jelentette, csak tíz háromevezősoros hajót hoztak, a mi apáink
	ἡμῶν ἀνάστατοι γενόμενοι καὶ τὴν πόλιν ἐκλελοιπότες	pedig, noha földönfutóvá lettek, és oda kellett hagyniuk
	διὰ τὸ μὴ τετειχίσθαι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον πλείους	városukat, mert abban az időben még nem volt fallal
	ναῦς παρέσχοντο καὶ μείζω δύναμιν ἐχούσας ἢ	körülvéve, több hajót adtak és erősebbeket, mint a többiek a
	σύμπαντες οἱ συγκινδυνεύσαντες·	szövetségesek közül összesen.
	51.	
	καὶ στρατηγὸν οἱ μὲν Εὐρυβιάδην, ὃς εἰ τέλος ἐπέθηκεν	És hadvezérük Eurybiadés volt, aki ha be tudja végezni azt,
	οἷς διενοήθη πράττειν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυεν ἀπολωλέναι	amit eltervezett, nem tudta volna megakadályozni, hogy el ne
	τοὺς Ἕλληνας, οἱ δ᾽ ἡμέτεροι Θεμιστοκλέα τὸν	vesszenek a görögök - a mieink viszont Themistoklés, és -
	ὁμολογουμένως ἅπασιν αἴτιον εἶναι δόξαντα καὶ τοῦ	ebben minden vélemény megegyezik- őneki köszönhető az is,
	τὴν ναυμαχίαν γενέσθαι κατὰ τρόπον καὶ τῶν ἄλλων	hogy a tengeri csata sikerrel zajlott és minden más, ami ebben
	ἁπάντων τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ κατορθωθέντων.	az időben sikeresen alakult.
	52.	
	Τεκμήριον δὲ μέγιστον· ἀφελόμενοι γὰρ	A legfőbb bizonyíték pedig a következő: a szövetségesek
	Λακεδαιμονίους τὴν ἡγεμονίαν οἱ συγκινδυνεύσαντες	elvették a spártaiaktól a fővezérséget és átadták a mi
	τοῖς ἡμετέροις παρέδοσαν. Καίτοι τίνας ἄν τις κριτὰς	őseinknek. És hát kik lehetnének megfelelőbb és
	ἱκανωτέρους ποιήσαιτο καὶ πιστοτέρους τῶν τότε	megbízhatóbb bírái az akkori eseményeknek, mint azok, akik
	πραχθέντων ἢ τοὺς ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγῶσι παραγενομένους;	maguk részt vettek a küzdelemben? Mit lehetne nagyobb
	Τίς δ᾽ ἂν εὐεργεσίαν εἰπεῖν ἔχοι ταύτης μείζω τῆς	szolgálatnak tekinteni annál, ami képes volt rá, hogy
	ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα σῶσαι δυνηθείσης;	megmentse egész Hellast?
	Isokratés, *Panegyricus* 93-98.	
	93.	
	Ἀθύμως γὰρ ἁπάντων τῶν συμμάχων διακειμένων, καὶ	Mert bátortalanok voltak mind a szövetségesek, és a
	Πελοποννησίων μὲν διατειχιζόντων τὸν Ἰσθμὸν καὶ	peloponnésiak az Isthmost igyekeztek fallal megerősíteni és a
	ζητούντων ἰδίαν αὐτοῖς σωτηρίαν, τῶν δ᾽ ἄλλων πόλεων	saját megmenekülésüket keresték. A többi polis a barbárok
	ὑπὸ τοῖς βαρβάροις γεγενημένων καὶ συστρατευομένων	fennhatósága alatt állt és velük együtt vonult hadba, kivéve azt,
	ἐκείνοις πλὴν εἴ τις διὰ μικρότητα παρημελήθη,	amelyik esetleg aprósága miatt figyelmen kívül maradt.
	προσπλεουσῶν δὲ τριήρων διακοσίων καὶ χιλίων καὶ	Ezerkétszáz háromevezősoros hajó közeledett és egy
	πεζῆς στρατιᾶς ἀναριθμήτου μελλούσης εἰς τὴν Ἀττικὴν	megszámlálhatatlanul nagy hadsereg készült rá, hogy betörjön
	εἰσβάλλειν, οὐδεμιᾶς σωτηρίας αὐτοῖς ὑποφαινομένης,	Attikába, s nem látszott számukra semmi menekvés. Egyedül
	ἀλλ᾽ ἔρημοι συμμάχων γεγενημένοι καὶ τῶν ἐλπίδων ἁπασῶν	maradtak, a szövetségesektől magukra hagyatva és minden
	διημαρτηκότες,	reményükben csalatkoztak.
	94.	Lehetőségük lett volna nemcsak ám arra, hogy a jelenlévő
	ἐξὸν αὐτοῖς μὴ μόνον τοὺς παρόντας κινδύνους διαφυγεῖν,	veszély elől megmeneküljenek, de el is fogadhatták volna a
	ἀλλὰ καὶ τιμὰς ἐξαιρέτους λαβεῖν ἃς αὐτοῖς ἐδίδου	jutalmat, amit nagykirály kínált fel nekik, abban a hiszemben,
	βασιλεὺς ἡγούμενος, εἰ τὸ τῆς πόλεως προσλάβοι ναυτικὸν,	hogy ha a városunk hajóhadát megszerzi, azon nyomban
	παραχρῆμα καὶ Πελοποννήσου κρατήσειν, οὐχ ὑπέμειναν	legyőzi a peloponnésosiakat is. De nem fogadták el tőle az
	τὰς παρ᾽ ἐκείνου δωρεὰς οὐδ᾽, ὀργισθέντες τοῖς Ἕλλησιν	ajándékokat, és nem bocsátkoztak önként és dalolva
	ὅτι προυδόθησαν, ἀσμένως ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς τὰς πρὸς τοὺς	kibékülésbe a barbárokkal, a görögök iránti dacos haragukban,
	βαρβάρους ὥρμησαν,	mert cserben hagytak őket,
		hanem felkészültek, hogy maguk szállnak háborúba a
	95.	szabadságért és megbocsátottak a többieknek, akik a
	ἀλλ᾽ αὐτοὶ μὲν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πολεμεῖν	szolgaságot választották. Mert úgy gondolták, hogy a kis,
	παρεσκευάζοντο, τοῖς δ᾽ ἄλλοις τὴν δουλείαν αἱρουμένοις	jelentéktelen államok megtehetik, hogy minden úton-módon
	συγγνώμην εἶχον. Ἡγοῦντο γὰρ ταῖς μὲν ταπειναῖς τῶν	csak a menekvésüket keresik, de akik méltók arra, hogy
	πόλεων προσήκειν ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖν τὴν σωτηρίαν,	Hellas élén álljanak, nekik nem szabad kibújniuk a
	ταῖς δὲ προεστάναι τῆς Ἑλλάδος ἀξιούσαις οὐχ οἷόν τ᾽ εἶναι	veszély alól, hanem ahogyan a bátor és hős férfiak inkább
	διαφεύγειν τοὺς κινδύνους, ἀλλ᾽ ὥσπερ τῶν ἀνδρῶν τοῖς	választják, hogy szép halállal haljanak, mint hogy szégyenben
	καλοῖς κἀγαθοῖς αἱρετώτερόν ἐστιν καλῶς ἀποθανεῖν ἢ	
	ζῆν αἰσχρῶς, οὕτω καὶ τῶν πόλεων ταῖς ὑπερεχούσαις	éljenek, ugyanúgy a polisok közt is azoknak, amelyek

		82.
		kiemelkedők, többet ér, ha eltűnik a föld színéről, mintsem
	λυσιτελεῖν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθῆναι μᾶλλον ἢ	hogy szolgasorban kelljen mutatkoznia.
	δούλαις ὀφθῆναι γενομέναις.	
	96.	
	Δῆλον δ᾽ ὅτι ταῦτα διενοήθησαν· ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷοί τ᾽	Nyilvánvaló, hogy így gondolkodtak. Mert miután nem voltak
	ἦσαν πρὸς ἀμφοτέρας ἅμα παρατάξασθαι τὰς δυνάμεις,	képesek arra, hogy egyidejűleg mindkét haderőt felállítsák, az
	παραλαβόντες ἅπαντα τὸν ὄχλον τὸν ἐκ τῆς πόλεως, εἰς	egész lakosságát kivonták a városból, és a szomszédos
	τὴν ἐχομένην νῆσον ἐξέπλευσαν ἵν᾽ ἐν μέρει πρὸς	szigethez hajóztak, hogy sorjában mindkét seregtesttel
	ἑκατέραν κινδυνεύσωσιν. Καίτοι πῶς ἂν ἐκείνων ἄνδρες	felvegyék a harcot. Fel lehet-e mutatni jobb és a görögöket
	ἀμείνους ἢ μᾶλλον φιλέλληνες ὄντες ἐπιδειχθεῖεν οἵτινες	jobban szerető embereket, mint ezeket a férfiakat, akiknek
	ἔτλησαν ἐπιδεῖν, ὥστε μὴ τοῖς λοιποῖς αἴτιοι γενέσθαι	-nehogy felelősek legyenek a többi görögre háruló
	τῆς δουλείας, ἐρήμην μὲν τὴν πόλιν γενομένην, τὴν δὲ	szolgasorsért- tűrniük kellett a látványát annak, hogy kiürül
	χώραν πορθουμένην, ἱερὰ δὲ συλώμενα καὶ νεὼς	városuk, feldúlják földjüket, kifosztják szentélyeik és felégetik
	ἐμπιπραμένους, ἅπαντα δὲ τὸν πόλεμον περὶ τὴν πατρίδα	templomaik: az egész háború az ő hazájuk körül összpontosul?
	τὴν αὐτῶν γιγνόμενον;	
	97.	
	Καὶ οὐδὲ ταῦτ᾽ ἀπέχρησεν αὐτοῖς, ἀλλὰ πρὸς χιλίας	De nem elégedtek meg ezzel, hanem ezerkétszáz
	καὶ διακοσίας τριήρεις μόνοι διαναυμαχεῖν ἐμέλλησαν.	háromevezősoros hajóval szemben egymagukban akartak
	Οὐ μὴν εἰάθησαν· καταισχυνθέντες γὰρ Πελοποννήσιοι	tengeri csatába szállni. De ezt már nem engedték meg nekik.
	τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, καὶ νομίσαντες προδιαφθαρέντων μὲν	Mert ekkor már elszégyellték magukat a peloponnésosiak látva
	τῶν ἡμετέρων οὐδ᾽ αὐτοὶ σωθήσεσθαι, κατορθωσάντων δ᾽	bátorságukat, és azt gondolták, hogy ha a mieink odavesznek,
	εἰς ἀτιμίαν τὰς αὑτῶν πόλεις καταστήσειν, ἠναγκάσθησαν	maguk sem fognak megmenekülni, ha viszont sikerrel járnak
	μετασχεῖν τῶν κινδύνων. Καὶ τοὺς μὲν θορύβους τοὺς ἐν	az athéniak, saját városaik megszégyenülnek, ezért
	τῷ πράγματι γενομένους καὶ τὰς κραυγὰς καὶ τὰς	kényszerítve érezték magukat, hogy részt vállaljanak a
	παρακελεύσεις, ἃ κοινὰ πάντων ἐστὶ τῶν ναυμαχούντων,	veszélyből. A csatazajnál, lármánál és segélykiáltásoknál,
	οὐκ οἶδ᾽ ὅ τι δεῖ λέγοντα διατρίβειν·	ami hasonló minden tengeri csatában, nem tudom,
		miért kellene hosszan elidőznöm.
	98.	
	ἃ δ᾽ ἐστὶν ἴδια καὶ τῆς ἡγεμονίας ἄξια καὶ τοῖς προειρημένοις	Az én feladatom az, hogy ami különleges a teljesítményükben,
	ὁμολογούμενα, ταῦτα δ᾽ ἐμὸν ἔργον ἐστὶν εἰπεῖν. Τοσοῦτον	ami a vezető hatalomra tette őket méltóvá, és ami az előző
	γὰρ ἡ πόλις ἡμῶν διέφερεν, ὅτ᾽ ἦν ἀκέραιος, ὥστ᾽ ἀνάστατος	gondolatmenetem folytatása, arról beszéljek. Mert a mi
	γενομένη πλείους μὲν συνεβάλετο τριήρεις εἰς τὸν κίνδυνον	polisunk már akkor, amikor még (a lerombolás előtt) sértetlen
	τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἢ σύμπαντες οἱ ναυμαχήσαντες,	volt, annyival kiválóbb volt a többinél, hogy amikor
	οὐδεὶς δὲ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχει δυσμενῶς ὅστις	földönfutóvá lett, akkor is több háromevezősoros hajót tudott
	οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν διὰ μὲν τὴν ναυμαχίαν ἡμᾶς τῷ	összeszedni a Görögországért zajló küzdelemhez, mint a
	πολέμῳ κρατῆσαι, ταύτης δὲ τὴν πόλιν αἰτίαν γενέσθαι.	csatában harcoló többi polis együttvéve. Senki nem lehet
	(...)	annyira rosszindulatú velünk szemben, hogy ne ismerje el,
		hogy a tengeri csata révén mi arattunk győzelmet a háborúban
		és hogy ez a mi polisunknak köszönhető.
		(...)
	99.	
	Καίτοι μελλούσης στρατείας ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἔσεσθαι	Ha hadjárat készülődik a barbárok ellen, kire kell hát bízni a
	τίνας χρὴ τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν; Οὐ τοὺς ἐν τῷ προτέρῳ	főhatalmat? Nem azokra-e, akik az előbbi
	πολέμῳ μάλιστ᾽ εὐδοκιμήσαντας καὶ πολλάκις μὲν ἰδίᾳ	háborúban is nagyon jól szerepeltek és többször is egyedül
	προκινδυνεύσαντας, ἐν δὲ τοῖς κοινοῖς τῶν ἀγώνων ἀριστείων	harcoltak (Görögország) előharcosaiként, a közös
	ἀξιωθέντας; Οὐ τοὺς τὴν αὑτῶν ἐκλιπόντας ὑπὲρ τῆς τῶν	küzdelmekben pedig a legnagyobb jutalmat (*arisztéia*)
	ἄλλων σωτηρίας καὶ τό τε παλαιὸν οἰκιστὰς τῶν πλείστων	érdemelték? Nem azokra-e, akik elhagyták saját hazájukat a
	πόλεων γενομένους καὶ πάλιν αὐτὰς ἐκ τῶν μεγίστων	többiek megmeneküléséért és akik -ősi alapítói sok polisnak!-
	συμφορῶν διασώσαντας; Πῶς δ᾽ οὐκ ἂν δεινὰ πάθοιμεν, εἰ	újra megmentették őket, méghozzá a legnagyobb csapástól.
	τῶν κακῶν πλεῖστον μέρος μετασχόντες, ἐν ταῖς τιμαῖς	Hogy ne hoznánk bajt a fekünkre, ha azokat, akik a bajból
	ἔλαττον ἔχειν ἀξιωθεῖμεν καὶ τότε προταχθέντες ὑπὲρ	leginkább kivették részüket kisebb dicsőséggel illetnénk, és
	ἁπάντων νῦν ἑτέροις ἀκολουθεῖν ἀναγκασθεῖμεν;	akik akkor mindenki előtt harcoltak, most mások mások
		mögött háttérbe szorítanánk?

		82. 83.
	Isokratés, *Philippus* 129, 1-6.	
	Ἐγὼ δ᾽ εἰ μὲν πρὸς ἄλλους τινὰς πρότερον ἐπεχείρουν	Ha másokkal próbáltam volna előbb erről vitatkozni, semmint
	διαλέγεσθαι περὶ τούτων ἢ πρὸς τὴν πατρίδα τὴν αὑτοῦ	saját hazámmal, aki már háromszor szabadította meg a
	τὴν τρὶς τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερώσασαν, δὶς μὲν ἀπὸ τῶν	görögöket, kétszer a barbárok, egyszer pedig a spártaiak
	βαρβάρων, ἅπαξ δ᾽ ἀπὸ τῆς Λακεδαιμονίων ἀρχῆς,	uralma alól, el kellett volna ismernem, hogy utat tévesztettem.
	ὡμολόγουν ἂν πλημμελεῖν·	
	Isokratés, *Philippus* 146-7.	
	146.	
	ἐπεὶ καὶ τὴν πόλιν ἡμῶν οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, οὔθ᾽	Mert a mi városunk sem dicsérne senki azért, hogy kezén a
	ὅτι τῆς θαλάττης ἦρξεν, οὔθ᾽ ὅτι τοσοῦτον πλῆθος	tengeri uralom, hogy ennyi tömérdek pénzt szedett be a
	χρημάτων εἰσπράξασα τοὺς συμμάχους εἰς τὴν ἀκρόπολιν	szövetségesektől és halmozott fel az Akropolison, és azért
	ἀνήνεγκεν ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ὅτι πολλῶν πόλεων ἐξουσίαν	sem, hogy annyi város felett van hatalma és egyiket
	ἔλαβε τὰς μὲν ἀναστάτους ποιῆσαι, τὰς δ᾽ αὐξῆσαι,	földönfutóvá tette, a másikat felvirágoztatta, a harmadikat
	τὰς δ᾽ ὅπως ἐβουλήθη διοικῆσαι·	hagyta a maga feje szerint élni.
	147.	
	πάντα γὰρ ταῦτα παρῆν αὐτῇ πράττειν· ἀλλ᾽ ἐκ τούτων	Mert mindezeket Athén megtehette. De éppen ezekért érte a
	μὲν πολλαὶ κατηγορίαι κατ᾽ αὐτῆς γεγόνασιν, ἐκ δὲ τῆς	sok vád, dicsérni viszont mindenki a marathóni csatáért
	Μαραθῶνι μάχης καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας, καὶ	dicséri, és a salamisi tengeri csatáért, és főleg azért, mert saját
	μάλισθ᾽ ὅτι τὴν αὑτῶν ἐξέλιπον ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων	városát odahagyta a görögök megmenküléséért.
	σωτηρίας, ἅπαντες ἐγκωμιάζουσιν.	
	Isokratés, *De pace* 42.	
	κἀκεῖνοι μὲν ἐλευθεροῦντες τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας	Oseink megszabadították a görög városokat és mert segítettek
	καὶ βοηθοῦντες αὐταῖς τῆς ἡγεμονίας ἠξιώθησαν (...)	nekik, méltónak találták őket arra, hogy övék legyen vezető
		hatalom.
83.	Lykurgos, *Oratio in Leocratem* 68-73.	
	Ἀγανακτῶ δὲ μάλιστα ὦ ἄνδρες, ἐπειδὰν ἀκούσω τῶν	Semmi sem bosszant annyira, athéniak, mint ha hallom, hogy
	μετὰ τούτου τινὸς λέγοντος, ὡς οὐκ ἔστι τοῦτο προδιδόναι,	valaki azt hangoztatja, nem hazaárulás elhagyni a városunkat,
	εἴ τις ᾤχετο ἐκ τῆς πόλεως· καὶ γὰρ οἱ πρόγονοί ποθ᾽	merthogy egykor őseitek is elhagyták a várost, amikor Xerxés
	ὑμῶν τὴν πόλιν καταλιπόντες, ὅτε πρὸς Ξέρξην	ellen háborúztak, és átmentek Salamisra. Ez így teljesen
	ἐπολέμουν, εἰς Σαλαμῖνα διέβησαν. καὶ οὕτως ἐστὶν	értelmetlen és a végletekig becsmérlő veletek szemben, hogy a
	ἀνόητος καὶ παντάπασιν ὑμῶν καταπεφρονηκώς, ὥστε τὸ	legszebb tetteteket a legszégyenletesebbhez tartja érdemesnek
	κάλλιστον τῶν ἔργων πρὸς τὸ αἴσχιστον συμβαλεῖν ἠξίωσε.	hasonlítani. Mert hát hol nem volt széltében híres azoknak a
	ποῦ γὰρ οὐ περιβόητος ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν ἡ ἀρετὴ	férfiaknak a bátorsága? Ki az, aki annyira irígy vagy közömbös
	γέγονε; τίς δ᾽ οὕτως ἢ φθονερός ἐστιν ἢ παντάπασιν	lett volna, hogy ne dicsekedett volna vele, hogy részt vett
	ἀφιλότιμος, ὃς οὐκ ἂν εὔξαιτο τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων	ezekben az eseményekben? Mert nem elhagyták a várost,
	μετασχεῖν; οὐ γὰρ τὴν πόλιν ἐξέλιπον, ἀλλὰ τὸν τόπον	hanem egyszerűen a helyét tették át, bátran elhatározva,
	μετήλλαξαν, πρὸς τὸν ἐπιόντα κίνδυνον καλῶς	hogy szembenéznek a közeledő veszéllyel. A spártai
	βουλευσάμενοι. Ἐτεόνικος μὲν γὰρ ὁ Λακεδαιμόνιος	Eteonikos, a korinthosi Adeimantos és az aiginai flotta az éj
	καὶ Ἀδείμαντος ὁ Κορίνθιος καὶ τὸ Αἰγινητῶν ναυτικὸν	leple alatt a saját menekvését akarta keresni, ám őseink, miután
	ὑπὸ νύκτα τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἔμελλον πορίζεσθαι·	a többi görög mind magára hagyta őket, erővel szereztek a
	ἐγκαταλειπόμενοι δ᾽ οἱ πρόγονοι ὑπὸ πάντων τῶν	többiek számára szabadságot, kényszerítve őket, hogy velük
	Ἑλλήνων, βίᾳ καὶ τοὺς ἄλλους ἠλευθέρωσαν,	együtt harcoljanak Salamisnál a barbárokkal szemben a tengeri
	ἀναγκάσαντες ἐν Σαλαμῖνι μεθ᾽ αὑτῶν πρὸς τοὺς	csatában. Egyedül kellett mindkettejüknek, az ellenségnek és
	βαρβάρους ναυμαχεῖν. μόνοι δ᾽ ἀμφοτέρων περιγεγόνασι,	a szövetségeseiknek is fölébe kerekedniük, kivel-kivel ahogy
	καὶ τῶν πολεμίων καὶ τῶν συμμάχων, ὡς ἑκατέρων	kellett: ezeket jószolgálatukkal, amazokat harcban győzve le.
	προσῆκε, τοὺς μὲν εὐεργετοῦντες, τοὺς δὲ μαχόμενοι	Hasonló hát ehhez azoknak az esete, akik hazájukból
	νικῶντες. ἆρά γ᾽ ὅμοιοι τῷ φεύγοντι τὴν πατρίδα	menekülve négy napon át hajóznak Rhodosra? Hirtelenjében
	τεττάρων ἡμερῶν πλοῦν εἰς Ῥόδον; ἢ που ταχέως ἂν	türtőztetné-e magukat azok a féfiak az ilyen viselkedés miatt,
	ἠνέσχετό τις ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν τοιοῦτον ἔργον, ἀλλ᾽ οὐκ	és nem köveznék-e meg azt, aki így meggyalázza hősi tettük
	ἂν κατέλευσαν τὸν καταισχύνοντα τὴν αὑτῶν ἀριστείαν.	emlékét? Annyira szerették hazájukat ők mind, hogy Xerxés
	οὕτω γοῦν ἐφίλουν τὴν πατρίδα πάντες, ὥστε τὸν παρὰ	követét, Alexandrost, aki pedig előtte jóbarátjuk volt, kis híján
	Ξέρξου πρεσβευτὴν Ἀλέξανδρον, φίλον ὄντα αὐτοῖς πρότερον,	megkövezték, mert földet és vizet kért tőlük. Ha már a
	ὅτι γῆν καὶ ὕδωρ ᾔτησε, μικροῦ δεῖν κατέλευσαν. ὅπου δὲ καὶ	beszédet is ilyen súlyos ítéletre tartották érdemesnek, nem
	τοῦ λόγου τιμωρίαν ἠξίουν λαμβάνειν, ἢ που τὸν ἔργῳ	sújtanák-e nagy büntetéssel azt, aki valóban az ellenség kezére
	παραδόντα τὴν πόλιν ὑποχείριον τοῖς πολεμίοις οὐ μεγάλαις	adja városát? És ezért, mert így gondolkodtak, hetven éven át
	ἂν ζημίαις ἐκόλασαν; τοιγαροῦν τοιαύταις χρώμενοι	náluk volt a görög hégemonia, Phoinikiát és Kilikiát feldúlták,
	γνώμαις, ἑβδομήκοντα μὲν ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνες	Eurymedónnál szárazföldön és tengeren győzelmet arattak,
	κατέστησαν, Φοινίκην δὲ καὶ Κιλικίαν ἐπόρθησαν, ἐπ᾽	foglyul ejtetettek száz triérést a barbároktól és körbehajózták
	Εὐρυμέδοντι δὲ καὶ πεζομαχοῦντες καὶ ναυμαχοῦντες	Ázsiát fosztogatva. És megkoronázták győzelmüket: nem
	ἐνίκησαν, ἑκατὸν δὲ τριήρεις τῶν βαρβάρων αἱχμαλώτους	elégedtek meg azzal, hogy Salamisnál tropaiont állítottak, de
	ἔλαβον, ἅπασαν δὲ τὴν Ἀσίαν κακῶς ποιοῦντες	határokat szabtak a barbároknak Görögország szabadsága

		83. 84.
	περιέπλευσαν. καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς νίκης, οὐ τὸ ἐν	érdekében, és hogy megakadályozzák, hogy ezeket átlépjék,
	Σαλαμῖνι τρόπαιον ἀγαπήσαντες ἔστησαν, ἀλλ᾽ ὅρους τοῖς	egyezséget kötöttek, hogy hosszú hadihajóval nem szabad
	βαρβάροις πήξαντες τοὺς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς	hajózni Kyaneai és Phasélis között, és hogy a görögök
	Ἑλλάδος, καὶ τούτους κωλύσαντες ὑπερβαίνειν, συνθήκας	függetlenek lehessenek, és nem csak azok, akik Európában, de
	ἐποιήσαντο, μακρῷ μὲν πλοίῳ μὴ πλεῖν ἐντὸς Κυανέων καὶ	azok is akik Ázsiában laknak. (...)
	Φασήλιδος, τοὺς δ᾽ Ἕλληνας αὐτονόμους εἶναι, μὴ μόνον	
	τοὺς τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν	
	κατοικοῦντας.	
84.	Aristotelés, *Az athéni állam* 22.7 - 23.3.	*Ritoók Zsigmond fordítása*
	22,7.	
	ἔτει δὲ τρίτῳ μετὰ ταῦτα Νικοδήμου ἄρχοντος, ὡς ἐφάνη τὰ	Az ezt követő harmadik évben, Nikodémos archónsága alatt,
	μέταλλα τὰ ἐν Μαρωνείᾳ, καὶ περιεγένετο τῇ πόλει τάλαντα	feltárták a maróneiai bányákat, és a városnak száz talentum
	ἑκατὸν ἐκ τῶν ἔργων, συμβουλευόντων τινῶν τῷ δήμῳ	jövedelme származott a bányaművekből. Némelyek ekkor azt
	διανείμασθαι τὸ ἀργύριον, Θεμιστοκλῆς ἐκώλυσεν, οὐ	az indítványt tették, hogy az ezüstöt szét kell osztani a nép
	λέγων ὅ τι χρήσεται τοῖς χρήμασιν, ἀλλὰ δανεῖσαι	közt, Themistoklés azonban megakadályozta ezt. Azt viszont
	κελεύων τοῖς πλουσιωτάτοις Ἀθηναίων ἑκατὸν ἑκάστῳ	nem mondta meg, hogy mit akar kezdeni a pénzzel, hanem azt
	τάλαντον, εἶτ᾽ ἐὰν μὲν ἀρέσκῃ τὸ ἀνάλωμα, τῆς πόλεως εἶναι	javasolta, hogy adjanak ki kamatra a száz leggazdagabb
	τὴν δαπάνην, εἰ δὲ μή, κομίσασθαι τὰ χρήματα παρὰ τῶν	athéninek egy-egy talentumot, és ha a pénz felhasználása
	δανεισαμένων. λαβὼν δ᾽ ἐπὶ τούτοις ἐναυπηγήσατο τριήρεις	helyeslésre talál, akkor írják a kiadást az állam számlájára, ha
	ἑκατόν, ἑκάστου ναυπηγουμένου τῶν ἑκατὸν μίαν,	pedig nem, akkor hajtsák be a pénzt a kölcsönvevőktől.
	αἷς ἐναυμάχησαν ἐν Σαλαμῖνι πρὸς τοὺς βαρβάρους.	Megkapván e feltételek mellett a pénzt, száz háromevezősoros
	ὠστρακίσθη δ᾽ ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς Ἀριστείδης ὁ	hajót építtetett, úgy, hogy mindegyik építtetett a száz közül
	Λυσιμάχου.	egyet, és Salamisnál ezekkel vívták meg a tengeri ütközetet a
		barbárok ellen. Ezekben az időkben ostrakismosszal
		száműzték Aristeidést, Lysimachos fiát.
	22,8.	
	τετάρτῳ δ᾽ ἔτει κατεδέξαντο πάντας τοὺς ὠστρακισμένους	A negyedik évben Hypsichidés archónsága alatt Xerxés
	ἄρχοντος Ὑψηχίδου, διὰ τὴν Ξέρξου στρατείαν· καὶ τὸ λοιπὸν	hadjárata miatt az összes ostrakismosszal számkivetetteket
	ὥρισαν τοῖς ὀστρακιζομένοις, ἐντὸς Γεραιστοῦ καὶ	visszafogadták. A továbbiakra nézve pedig elhatározták,
	Σκυλλαίου κατοικεῖν, ἢ ἀτίμους εἶναι καθάπαξ.	hogy az ostrakismosszal számkivetetteknek a Geraistoson és a
		Skyllaionon túl kell lakniok, különben polgárjogaikat egyszer s
		mindenkorra elvesztik.
	23,1.	
	Τότε μὲν οὖν μέχρι τούτου προῆλθεν ἡ πόλις, ἅμα τῇ	Eddig fejlődött tehát akkor a város, s vele együtt fejlődött
	δημοκρατίᾳ κατὰ μικρὸν αὐξανομένη· μετὰ δὲ τὰ Μηδικὰ	lépésről lépésre a demokrácia is. A méd háborúk után azonban
	πάλιν ἴσχυσεν ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ καὶ διῴκει τὴν πόλιν,	ismét erőre kapott az Areiospagos tanácsa, és kormányozta a
	οὐδενὶ δόγματι λαβοῦσα τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ	várost - bár semmiféle határozat révén nem kapta meg a
	γενέσθαι τῆς περὶ Σαλαμῖνα ναυμαχίας αἰτία. τῶν γὰρ	főhatalmat - egyszerűen azért, mert övé volt a Salamis melletti
	στρατηγῶν ἐξαπορησάντων τοῖς πράγμασι, καὶ κηρυξάντων	tengeri ütközet érdeme. Mikor ugyanis a stratégosok teljesen
	σῴ[ζ]ειν ἕκαστον ἑαυτόν, πορίσασα δραχμὰς ἑκάστῳ ὀκτὼ	elvesztették a fejüket, és kihirdették, hogy ki-ki mentse magát,
	διέδωκε καὶ ἐνεβίβασεν εἰς τὰς ναῦς.	akkor előteremtve a pénzt mindenkinek nyolc drachmát adott
		és hajóra szállította őket.
	23,2.	
	διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν παρεχώρουν αὐτῆς τῷ ἀξιώματι,	Ez okból kifolyólag meghajoltak tekintélye előtt, s az
	καὶ ἐπολιτεύθησαν Ἀθηναῖοι καλῶς καὶ κατὰ τούτους τοὺς	államügyeinek intézése a legnagyobb rendben folyt ezekben az
	καιρούς. συνέβη γὰρ αὐτοῖς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τά τε	időkben is. Úgy fordult ti. a dolog, hogy ez idő tájt a
	περὶ τὸν πόλεμον ἀσκῆσαι, καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν	hadviselésben is megedzették magukat, a görögök körében
	εὐδοκιμῆσαι, καὶ τὴν τῆς θαλάττης ἡγεμονίαν λαβεῖν,	nagy hírre tettek szert, és a lakedaimóniak akarata ellenére,
	ἀκόντων Λακεδαιμονίων.	magukhoz ragadták a főhatalmat a tengeren.
	23,3.	
	ἦσαν δὲ προστάται τοῦ δήμου κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς	A nép vezérei ez idő tájban Aristeidés, Lysimachos fia, és
	Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου καὶ Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους,	Themistoklés, Neoklés fia voltak: az egyik katonai dolgokban
	ὁ μὲν τὰ πολέμια δοκῶν, ὁ δὲ τὰ πολιτικὰ δεινὸς εἶναι καὶ	volt gyakorlott, a másikat mint kitűnő államférfit ismerték
	δικαιοσύνῃ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν διαφέρειν· διὸ καὶ ἐχρῶντο τῷ	és mint olyan embert, aki igazságszeretet tekintetében kitűnik
	μὲν στρατηγῷ, τῷ δὲ συμβούλῳ.	kortársai közül. Ezért az egyiknek a hadvezetésben, a
		másiknak a tanácsban vették hasznát.
	Aristotelés, *Poetica* 1459a 17-32.	*Ritoók Zsigmond fordítása*
	ὥσπερ γὰρ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἥ τ᾽ ἐν Σαλαμῖνι	Ahogyan ugyanis a salamisi tengeri ütközet ugyanabban az
	ἐγένετο ναυμαχία καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ Καρχηδονίων μάχη	időben történt, mint a karthagóiak csatája Szicíliában, de a
	οὐδὲν πρὸς τὸ αὐτὸ συντείνουσαι τέλος, οὕτω καὶ ἐν	kettő a legkevésbé sem irányult ugyanarra a célra, úgy az
	τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις ἐνίοτε γίνεται θάτερον μετὰ θάτερον,	egymást követő időkben is történnek olykor dolgok egymás
	ἐξ ὧν ἓν οὐδὲν γίνεται τέλος. σχεδὸν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν	után, melyekből semmiféle közös cél nem következik. Mégis, a

		84. 85.
	ποιητῶν τοῦτο δρῶσι.	költők közül szinte a többség ezt teszi.
	Aristotelés, *Politica* 1304a	*Szabó Miklós fordítása*
	μεταβάλλουσι δὲ καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν καὶ εἰς δῆμον καὶ	Változás állhat be az oligarchia, demokrácia és politeia
	εἰς πολιτείαν ἐκ τοῦ εὐδοκιμῆσαί τι ἢ αὐξηθῆναι ἢ ἀρχεῖον	helyzetében akkor is, ha a városállam valamely vezetője vagy
	ἢ μόριον τῆς πόλεως, οἷον ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ	valamely része tekintélyben vagy hatalomban meggyarapodik;
	εὐδοκιμήσασα ἐν τοῖς Μηδικοῖς ἔδοξε συντονωτέραν	pl. az Areiospagoson székelő tanács a méd háborúk alatt igen
	ποιῆσαι τὴν πολιτείαν, καὶ πάλιν ὁ ναυτικὸς ὄχλος	tekintélyessé lett, s úgy látszott, hogy az alkotmányt
	γενόμενος αἴτιος τῆς περὶ Σαλαμῖνα νίκης καὶ διὰ	szilárdabbá tette, viszont a hajósok tömege, akiken a salamisi
	ταύτης τῆς ἡγεμονίας διὰ τὴν κατὰ θάλατταν δύναμιν τὴν	győzelem sorsa megfordult, vezető helyzetük és a tengeren
	δημοκρατίαν ἰσχυροτέραν ἐποίησεν.	való uralmuk révén a demokráciát erősítették meg.
	Aristotelés, *Problemata* 956 a	
	Διὰ τί οὐ χαίρομεν θεώμενοι οὐδὲ ἐλπίζοντες ὅτι τὸ	Miért nem okoz örömöt, sem akkor, ha megállapítjuk, hogy
	τρίγωνον δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς ἐντὸς γωνίας, οὐδὲ τῶν	a háromszög belső szögeinek összege éppen két derékszöggel
	ἄλλων τῶν τοιούτων οὐθέν, εἰ μὴ τῇ θεωρίᾳ, αὕτη δὲ	egyenlő, sem akkor, ha számítunk rá, sem semmi más hasonló,
	ὁμοίως ἐστὶν ἡδεῖα κἂν εἰ τρισὶν ὀρθαῖς ἢ πλείοσιν ἴσας	ha csak nem a gondolkodás örömét? Hiszen hasonlóan
	ἔσχεν. ἀλλ᾽ ὅτι Ὀλυμπίᾳ ἐνικῶμεν, καὶ περὶ τῆς	kellemes lenne a helyzet akkor is, ha három vagy több
	ναυμαχίας τῆς ἐν Σαλαμῖνι, χαίρομεν καὶ μεμνημένοι	derékszöggel volna egyenlő. De hogy Olympiában győzünk,
	καὶ ἐλπίζοντες τοιαῦτα, ἀλλ᾽ οὐ τἀναντία τοῖς τοιούτοις.	vagy a salamisi csatában, akkor csak ennek az eshetőségnek
		tudunk örülni, az ellenkezőjének viszont nem, akkor is ha
		utólag emlékezünk rá, és akkor is, ha még csak számítunk rá.
	Aristotelés, *Rhetorica* 1396a	*Adamik Tamás fordítása*
	πρῶτον μὲν οὖν δεῖ λαβεῖν ὅτι περὶ οὗ δεῖ λέγειν καὶ	Először azt kell világosan látni, hogy azon témával
	συλλογίζεσθαι εἴτε πολιτικῷ συλλογισμῷ εἴθ᾽ ὁποιῳοῦν,	kapcsolatban, melyről beszélnünk és következtetnünk kell -
	ἀναγκαῖον κατὰ τούτου ἔχειν τὰ ὑπάρχοντα, ἢ πάντα ἢ ἔνια·	legyen az akár politikai, akár más-, szükségszerűen mindent
	μηδὲν γὰρ ἔχων ἐξ οὐδενὸς ἂν ἔχοις συνάγειν. λέγω δ᾽ οἷον	ismernünk kell, vagy sok mindent, mert ha semmit sem
	πῶς ἂν δυναίμεθα συμβουλεύειν Ἀθηναίοις εἰ πολεμητέον	ismersz, a semmiből kell következtetned. Ezt hozom fel
	ἢ μὴ πολεμητέον, μὴ ἔχοντες τίς ἡ δύναμις αὐτῶν,	példaként: hogyan tanácsolhatnánk az athéniaknak, hogy
	πότερον ναυτικὴ ἢ πεζικὴ ἢ ἄμφω, καὶ αὕτη πόση, καὶ	háborúzzanak vagy ne háborúzzanak, ha nem ismerjük, miben
	πρόσοδοι τίνες ἢ φίλοι καὶ ἐχθροί, εἶτα τίνας πολέμους	áll katonai erejük, tengeri-e vagy szárazföldi vagy mindkettő
	πεπολεμήκασι καὶ πῶς, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα· ἢ ἐπαινεῖν, εἰ	egyszerre; és mekkora; továbbá milyen jövedelmeik, barátaik
	μὴ ἔχοιμεν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἢ τὴν ἐν Μαραθῶνι	és ellenségeik vannak, továbbá hogy milyen háborúkat viseltek
	μάχην ἢ τὰ ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν πραχθέντα ἢ ἄλλο τι τῶν	és hogyan, és más hasonló dolgokat. Vagy hogyan
	τοιούτων. ἐκ γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ἢ δοκούντων ὑπάρχειν	dicsérhetnénk őket, ha nem ismerjük a salamisi tengeri
	καλῶν ἐπαινοῦσι πάντες. ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν	ütközetet, vagy a marathóni csatát, vagy a Hérakleidákkal
	ἐναντίων, σκοποῦντες τί ὑπάρχει τοιοῦτον αὐτοῖς ἢ δοκεῖ	kapcsolatos tetteiket, vagy más efféléket. Mert mindenki a
	ὑπάρχειν, οἷον ὅτι τοὺς Ἕλληνας κατεδουλώσαντο, καὶ τοὺς	megtörtént vagy megtörténtnek látszó nemes cselekedetek
	πρὸς τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένους καὶ ἀριστεύσαντας	alapján ítél. Hasonlóképpen, olyan tettek alapján ócsárolnak,
	ἠνδραποδίσαντο, Αἰγινήτας καὶ Ποτιδαιάτας, καὶ ὅσα ἄλλα	melyek a fentiek ellenekezői, és megvizsgálják, hogy valóban
	τοιαῦτα, [καὶ] εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἁμάρτημα ὑπάρχει αὐτοῖς.	elkövették-e őket, vagy csak úgy látszik, hogy elkövették;
		például, hogy az athéniak leigázták a görögöket,és rabszolgává
		tették azokat az aiginaiakat és potidaiaiakat, akik velük együtt
		bátran harcoltak a barbárok ellen, és más efféléket, és egyéb
		olyan gonosztetteket, amelyeket esetleg elkövettek.
	Aristotelés, *Rhetorica* 1411 a 30-35.	*Adamik Tamás fordítása*
	καὶ οἷον ἐν τῷ ἐπιταφίῳ, διότι ἄξιον ἦν ἐπὶ τῷ τάφῳ τῷ	És ahogy a gyászbeszédben*: méltó lett volna, hogy
	τῶν ἐν Σαλαμῖνι τελευτησάντων κείρασθαι τὴν Ἑλλάδα	Görögország levágja haját azok sírjánál, akik Salamisnál
	ὡς συγκαταθαπτομένης τῇ ἀρετῇ αὐτῶν τῆς ἐλευθερίας·	elestek, mert erényükkel együtt a szabadság is sírba szállt. Ha
	εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ὅτι ἄξιον δακρῦσαι συγκαταθαπτομένης	csak annyit mondott volna, hogy méltán sírnak, mert velük
	τῆς ἀρετῆς, μεταφορὰ καὶ πρὸ ὀμμάτων, τὸ δὲ ᾗ ἀρετῇ τῆς	együtt eltemették az erényt, metafora lett volna, és szemléletes
	ἐλευθερίασ᾽ ἀντίθεσίν τινα ἔχει.	kifejezés, de azt mondani: „erényükkel együtt a szabadság is
		sírba szállt” ez egyfajta antitézis is.
		(Lysias, Epitaphius 60. „A fennmaradt szöveg nem Salamisról*
		beszél, hanem az Aigos Potamoi melletti vereségről. Lehet, hogy a
		Salamis szót később illesztették a szövegbe.” - A.T.)
85.	Aischinés, *De falsa legatione* 74-76.	
	74.	
	Οἱ μὲν καιροὶ τῆς πόλεως τοιοῦτοι ἐν οἷς οἱ περὶ τῆς εἰρήνης	Ilyenek volt a körülmények a városban, amikor a békéről szóló
	ἐγίγνοντο λόγοι· ἀνιστάμενοι δὲ οἱ συντεταγμένοι ῥήτορες,	vita folyt. A kirendelt szónokok, akik szólásra emelkedtek,
	περὶ μὲν τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδ᾽ ἐνεχείρουν λέγειν,	nem a város megmeneküléséről kezdtek beszélni, hanem

		85. 86. 87.
	ἀποβλέπειν δὲ εἰς τὰ προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐκέλευον	az Akropolis bejáratánál lévő Propylaiára fordítva tekintetük,
	ὑμᾶς, καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι πρὸς τὸν Πέρσην ναυμαχίας	és arra szólítottak titeket, hogy a salamisi perzsák elleni tengeri
	μεμνῆσθαι, καὶ τῶν τάφων τῶν προγόνων καὶ τῶν	csatára emlékezzetek és az ősök sírjára és a tropaionokra.
	τροπαίων.	
	75.	
	Ἐγὼ δὲ ἁπάντων μὲν τούτων ἔφην δεῖν μεμνῆσθαι,	Én meg azt mondtam, hogy erre mind emlékeznetek kell,
	μιμεῖσθαι μέντοι τὰς τῶν προγόνων εὐβουλίας, τὰ δὲ	mégis utánoznotok csak az okos dolgaikat kell, a hibáiktól és
	ἁμαρτήματα αὐτῶν καὶ τὴν ἄκαιρον φιλονικίαν	hatalmi törekvéseiktől, amelyeket rosszkor akartak
	φυλάττεσθαι, τὴν μὲν ἐν Πλαταιαῖς πρὸς τοὺς Πέρσας	érvényesíteni, azoktól viszont tartózkodnotok kell. Azt
	πεζομαχίαν, καὶ τοὺς ἀγῶνας τοὺς περὶ Σαλαμῖνα, καὶ	javasoltam tehát, hogy a plataiai perzsák elleni csatát és a
	τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, καὶ τὴν ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ	salamisi küzdelmet, a marathóni csatát, és az artemisioni
	ναυμαχίαν, καὶ τὴν Τολμίδου ζηλοῦν στρατηγίαν	tengeri ütközetet, és Tolmidés hadműveletét utánozzátok, aki
	κελεύων, ὃς χιλίους ἐπιλέκτους ἔχων Ἀθηναίων, διὰ	ezer válogatott athéni katonával félelem nélkül vonult végig a
	μέσης Πελοποννήσου πολεμίας οὔσης ἀδεῶς διεξῆει,	Peloponnésoson, holott háborúban álltunk vele,
	76.	
	τὴν δ᾽ εἰς Σικελίαν στρατείαν φυλάττεσθαι, ἣν ἐξέπεμψαν	- a szicíliai expedíciótól viszont, ami akkor indult a Leontinoi-
	Λεοντίνοις βοηθήσοντες, τῶν πολεμίων ἐμβεβληκότων	beliek megsegítésére, amikor az ellenség már betört a mi
	εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, καὶ Δεκελείας ἐπιτετειχισμένης, καὶ τὴν	földünkre, és Dekeleiát megerősítették, attól tartózkodjatok,
	τελευταίαν ἀβουλίαν, ὅθ᾽ ἡττημένοι τῷ πολέμῳ,	ahogyan a végső meggondolatlanságtól is, hogy miután
	προκαλουμένων αὐτοὺς Λακεδαιμονίων εἰρήνην ἄγειν,	vereséget szenvedtek a háborúban, és a spártaiak békét
	ἔχοντας πρὸς τῇ Ἀττικῇ Λῆμνον καὶ Ἴμβρον καὶ Σκῦρον, καὶ	ajánlottak nekik, azzal hogy megtarthatják Attikán kívül
	δημοκρατουμένους κατὰ τοὺς νόμους, τούτων μὲν οὐδὲν	Lémnost, Imbrost és Skyrost és demokratikus törvényeket
	ἤθελον ποιεῖν, πολεμεῖν δὲ προῃροῦντο οὐ δυνάμενοι, (...)	hozhatnak, inkább azt választották, hogy bár nincs elég erejük
		hozzá - tovább háborúznak. (...)
	Aischinés, *De falsa legatione* 172.	
	Πρότερον ἡ πόλις ἡμῶν εὐδόξησε μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι	Városunk hajdan dicsőségnek örvendett a perzsákkal
	ναυμαχίαν πρὸς τὸν Πέρσην, καὶ τῶν τειχῶν ὑπὸ τῶν	szembeni salamisi tengeri ütközet után, amikor falai a barbár
	βαρβάρων πεπτωκότων, εἰρήνης δ᾽ ὑπαρχούσης πρὸς	támadástól leomlottak, és miközben békében éltek a
	Λακεδαιμονίους, διέμεινεν ἡμῖν τὸ τῆς δημοκρατίας	spártaiakkal, szilárdan fennállt a demokratikus berendezkedés.
	πολίτευμα.	
	Aischinés, *In Ctesiphontem* 181.	
	Ὅτι δὲ ὀρθῶς λέγω, ἔτι μικρῷ σαφέστερον ὑμᾶς	Hogy pontosan fogalmazzak, még egyszer elmondanám egy
	βούλομαι διδάξαι. Πότερον ὑμῖν ἀμείνων ἀνὴρ εἶναι	kicsit világosabban. Kit gondoltok jobbnak, Themistoklést-e,
	δοκεῖ Θεμιστοκλῆς ὁ στρατηγήσας ὅτε τῇ περὶ Σαλαμῖνα	aki akkor volt a vezéretek, amikor Salamisnál győztetek
	ναυμαχίᾳ τὸν Πέρσην ἐνικᾶτε, ἢ Δημοσθένης ὁ νυνὶ τὴν	a perzsák felett a tengeri csatában, vagy Démosthenést-e, aki
	τάξιν λιπών; Μιλτιάδης δὲ ὁ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην τοὺς	elhagyta most a sereget? Őt-e vagy Miltiadést, aki a marathóni
	βαρβάρους νικήσας, ἢ οὗτος; ἔτι δ᾽ οἱ ἀπὸ Φυλῆς	csatában legyőzte a barbárokat? És akik Phyléből visszahívták
	φεύγοντα τὸν δῆμον καταγαγόντες; Ἀριστείδης δ᾽ ὁ δίκαιος	a száműzött népet? Aristeidés, akit igazságosnak hívtak, nem
	ἐπικαλούμενος, ὁ τὴν ἀνόμοιον ἔχων ἐπωνυμίαν Δημοσθένει;	kapott-e egész más melléknevet, mint Démosthenés?
86.	Moschión, *Themistocles*	
	καὶ γὰρ ἐν νάπαις βραχεῖ	és mert a szűk völgyben
	πολὺς σιδήρῳ κείρεται πεύκης κλάδος,	hullik a vas fejszétől a sok fenyőág
	καὶ βαιὸς ὄχλος μυρίας λόγχης κρατεῖ	és egy kis csapat győz ezer lándzsa felett
	A. Nauck, Tragicorum Graecorum Fragmenta. Supplementum adiecit	
	B. Snell, 1983. p. 812. Fabulam spectasse ad victoriam Salaminiam	
	coni. Meineke Hist. crit. p. 522, qui superstites versus ex nuntii	
	oratione petitos suspicabatur. Diversam sententiam sequitur O.	
	Ribbeck, Mus. Rhen. 30 p. 147sqq.	
87.	Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 13, 3-4.	
	μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἕλληνες ἀκούσαντες τὰ περὶ	Ezután, amikor a görögök meghallották a Thermopylainál
	Θερμοπύλας γενόμενα, πυθόμενοι δὲ καὶ τοὺς	történteket, és értesültek róla, hogy a perzsák gyalogosan
	Πέρσας πεζῇ προάγειν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἠθύμησαν·	Athén felé vonulnak, elbátortalanodtak. Ezért Salamishoz
	διόπερ ἀποπλεύσαντες εἰς Σαλαμῖνα διέτριβον ἐνταῦθα. οἱ	hajóztak és ott állomásoztak. Az athéniak látva, hogy az egész
	δ᾽ Ἀθηναῖοι θεωροῦντες πανδημεὶ κινδυνεύοντας τοὺς ἐν ταῖς	lakosság veszélyben van, a gyerekeket és a nőket és minden
	Ἀθήναις, τέκνα [μὲν] καὶ γυναῖκας καὶ τῶν ἄλλων	értéküket, amit csak tudtak, hajóra tették és Salamisra
	χρησίμων ὅσα δυνατὸν ἦν εἰς τὰς ναῦς ἐνθέντες	szállították.
	διεκόμισαν εἰς Σαλαμῖνα.	

	Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 15-19.	*Ritoók Zsigmond fordítása*
	15.	
	Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν Κερκυραῖοι μὲν πληρώσαντες	Ugyanebben az időben a kerkyraiak hatvan háromevezősoros
	ἑξήκοντα τριήρεις διέτριβον περὶ τὴν Πελοπόννησον, ὡς	hajót megraktak legénységgel, és a Peloponnésos körül
	μὲν αὐτοί φασιν, οὐ δυνάμενοι κάμψαι τὸ περὶ τὸν Μαλέαν	időztek, mint maguk mondják, azért, mert nem voltak
	ἀκρωτήριον, ὡς δέ τινες τῶν συγγραφέων ἱστοροῦσι,	képesek megkerülni a Maleai-hegyfokot, amint azonban egyes
	καραδοκοῦντες τὰς τοῦ πολέμου ῥοπάς, ὅπως Περσῶν μὲν	történetírók állítják, azért, mert a háború eldőltét lesték, hogy
	κρατησάντων ἐκείνοις δῶσιν ὕδωρ καὶ γῆν, τῶν δ᾽	ha a perzsák győznek, nekik vizet és földet adjanak, ha pedig a
	Ἑλλήνων νικώντων δόξωσιν αὐτοῖς βεβοηθηκέναι. οἱ δὲ	görögök, akkor azt gondolják róluk, hogy nekik siettek
	περὶ τὴν Σαλαμῖνα διατρίβοντες Ἀθηναῖοι, θεωροῦντες	segítségükre. A Salamis körül időző athéniak viszont, mikor
	τὴν Ἀττικὴν πυρπολουμένην καὶ τὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς	látták, hogy Attikát felperzselik, és hallották, hogy Athéné
	ἀκούοντες κατεσκάφθαι, δεινῶς ἠθύμουν. ὁμοίως δὲ καὶ	szent helyét feldúlták, borzasztóan kétségbeestek.
	τοὺς ἄλλους Ἕλληνας πολὺς κατεῖχε φόβος πανταχόθεν	Hasonlóképpen nagy félelem fogta el a többi görögöket is,
	συνεληλαμένους εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον. ἔδοξεν	akik mindenfelől éppen a Peloponnésosra zsúfolódtak össze.
	οὖν αὐτοῖς πάντας τοὺς ἐφ᾽ ἡγεμονίας τεταγμένους	Elhatározták tehát, hogy mindazok, akiket vezérségre
	συνεδρεῦσαι καὶ βουλεύσασθαι, κατὰ ποίους τόπους	választottak, üljenek össze, és tanácskozzák meg, hol volna
	συμφέρει ποιεῖσθαι τὴν ναυμαχίαν. πολλῶν δὲ καὶ	előnyös a tengeri csatát vállalni. Sok mindent adtak itt elő; a
	ποικίλων λόγων ῥηθέντων, οἱ μὲν Πελοποννήσιοι, τῆς	peloponnésosiak, akik csak a saját biztonságukra gondoltak,
	ἰδίας μόνον ἀσφαλείας φροντίζοντες, ἔφασαν δεῖν περὶ	azt mondták, hogy az Isthmos körül kell a harcot megvívni,
	τὸν Ἰσθμὸν συστήσασθαι τὸν ἀγῶνα· τετειχισμένου γὰρ	mert az jól el van bástyázva, és így, ha a tengeri ütközetben
	αὐτοῦ καλῶς, ἐάν τι περὶ τὴν ναυμαχίαν γένηται πταῖσμα,	valamiféle baj történnék, a szerencsétlenül jártak a készen álló
	δυνήσεσθαι τοὺς ἠτυχηκότας εἰς ἑτοιμοτάτην ἀσφάλειαν	biztonságba menekülhetnek a Peloponnésosra. Ha viszont
	καταφυγεῖν τὴν Πελοπόννησον· ἐὰν δὲ συγκλείσωσιν	Salamis kicsiny szigetére zárnák össze magukat, menthetelen
	ἑαυτοὺς εἰς μικρὰν νῆσον τὴν Σαλαμῖνα, δυσβοηθήτοις	bajokba jutnának. Themistoklés ezzel szemben azt tanácsolta,
	κακοῖς περιπεσεῖσθαι. Θεμιστοκλῆς δὲ συνεβούλευσε περὶ	hogy Salamis mellett vívják meg a harcot, mert a szorosban
	τὴν Σαλαμῖνα ποιεῖσθαι τὸν ἀγῶνα τῶν νεῶν· πολλὰ γὰρ	nagyon sokat nyernek ők, akik kevés gályával küzdenek a
	πλεονεκτήσειν ἐν ταῖς στενοχωρίαις τοὺς ὀλίγοις	sokszorta nagyobb hajóhad ellen. Bebizonyította másfelől,
	σκάφεσι διαγωνιζομένους πρὸς πολλαπλασίας ναῦς.	hogy az Isthmos előtti tenger teljesen alkalmatlan arra, hogy
	καθόλου δὲ τὸν περὶ τὸν Ἰσθμὸν τόπον ἀπεφαίνετο	ott megütközzenek, itt ugyanis a küzdelem a nyílt vizen
	παντελῶς ἄθετον ἔσεσθαι πρὸς τὴν ναυμαχίαν· ἔσεσθαι	folynék, és a perzsák sokszorta nagyobb erejükkel
	γὰρ πελάγιον τὸν ἀγῶνα, καὶ τοὺς Πέρσας διὰ τὴν	könnyűszerrel lebírnák azt a kevés hajót a széles térségben.
	εὐρυχωρίαν ῥᾳδίως καταπονήσεσθαι τὰς ὀλίγας ναῦς	Miután ehhez hasonlóan sok más, a helyzetnek megfelelő
	ταῖς πολλαπλασίαις. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ	dolgot is mondott, végül is mindnyájukat sikerült meggyőznie.
	διαλεχθεὶς οἰκεῖα τῆς περιστάσεως, ἅπαντας ἔπεισεν	
	αὐτῷ συμψήφους γενέσθαι τοῦτον τὸν τρόπον.	
	16.	
	Τέλος δὲκοινοῦ δόγματος γενομένου περὶ Σαλαμῖνα	Így, miután közös elhatározás született arról, hogy Salamis
	ναυμαχεῖν, οἱ μὲν Ἕλληνες παρεσκευάζοντο τὰ πρὸς τοὺς	mellett vívják meg a tengeri ütközetet, a görögök elő akarták
	Πέρσας καὶ πρὸς τὸν κίνδυνον. ὁ δ᾽ οὖν Εὐρυβιάδης	készíteni a dolgokat a perzsa veszedelem ellen. Eurybiadés
	παραλαβὼν τὸν Θεμιστοκλέα παρακαλεῖν ἐπεχείρει τὰ πλήθη	tehát maga mellé véve Themistoklést, nekifogott, hogy a
	καὶ προτρέπεσθαι πρὸς τὸν ἐπιφερόμενον κίνδυνον. οὐ μὴν τὸ	tömeget buzdítsa, és a közelgő veszély ellenében lelkesítse. A
	πλῆθος ὑπήκουεν, ἀλλὰ πάντων καταπεπληγμένων τὸ	tömeg azonban nem engedelmeskedett, sőt, minthogy
	μέγεθος τῶν Περσικῶν δυνάμεων οὐδεὶς προσεῖχε τοῖς	mindenkit rémületbe ejtett a perzsa erők nagysága, senki sem
	ἡγεμόσιν, ἀλλ᾽ ἕκαστος ἐκ τῆς Σαλαμῖνος ἐκπλεῖν	figyelt a vezérekre, hanem mindenki azon igyekezett, hogy
	ἔσπευδεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. οὐδὲν δ᾽ ἧττον καὶ τὸ	Salamisról a Peloponnésosra hajózzék. A görög gyalogos
	πεζὸν στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ἐδεδίει τὰς τῶν πολεμίων	sereg sem kevésbé félt az ellenség erejétől; nagy rettegést
	δυνάμεις, ἥ τε τῶν περὶ Θερμοπύλας ἀπώλεια τῶν	keltett a legkiválóbb férfiak eleste Thermopylainál, valamint az
	ἀξιολογωτάτων ἀνδρῶν παρείχετο κατάπληξιν, καὶ τὰ	Attikában történtek is. Mindez ott lebegett a szemük előtt, és
	περὶ τὴν Ἀττικὴν συμπτώματα πρὸ ὀφθαλμῶν ὄντα πολλὴν	nagy kétségbeesést okozott a görögök közt. Mikor a görögök
	ἀθυμίαν ἐνεποίει τοῖς Ἕλλησιν. οἱ δὲ σύνεδροι τῶν	tanácsi megbízottai látták a népség zűrzavarát és
	Ἑλλήνων ὁρῶντες τὴν τῶν ὄχλων ταραχὴν καὶ τὴν ὅλην	fejvesztettségét, elhatározták, hogy az Isthmost fallal zárják el.
	ἔκπληξιν, ἐψηφίσαντο διατειχίζειν τὸν Ἰσθμόν. καὶ ταχὺ	A munkákat az emberek igyekezete és tömege folytán gyorsan
	τῶν ἔργων συντελεσθέντων διὰ τὴν προθυμίαν καὶ τὸ πλῆθος	elvégezték, de míg a peloponnésosiak a falat erősítették, amely
	τῶν ἐργαζομένων, οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ᾠχύρουν τὸ	negyven stadion hosszúságban Lechaiontól Kenchreaiig
	τεῖχος, διατεῖνον ἐπὶ σταδίους τετταράκοντα ἀπὸ Λεχαίου	húzódott, a Salamis szigeten tartózkodók az egész hajóhaddal
	μέχρι Κεγχρεῶν, οἱ δ᾽ ἐν τῇ Σαλαμῖνι διατρίβοντες μετὰ	együtt olyan rémületbe estek, hogy már nem is
	παντὸς τοῦ στόλου κατεπλάγησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε	engedelmeskedtek a vezéreknek.
	μηκέτι πειθαρχεῖν τοῖς ἡγεμόσιν.	
	17.	
	ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ὁρῶν τὸν μὲν ναύαρχον Εὐρυβιάδην μὴ	Themistoklés látván, hogy Eurybiadés, a flotta parancsnoka
	δυνάμενον περιγενέσθαι τῆς τοῦ πλήθους ὁρμῆς, τὰς δὲ περὶ	nem tud úrrá lenni a tömeg indulatán, másfelől viszont, hogy a
	Σαλαμῖνα δυσχωρίας δύνασθαι πολλὰ συμβαλέσθαι	Salamis melletti szűk tér nagyban elősegíthetné a győzelmet,
	πρὸς τὴν νίκην, ἐμηχανήσατό τι τοιοῦτον· ἔπεισέ	ilyesmit eszelt ki: Rábeszélt valakit, szökjék át Xerxéshez, és
	τινα πρὸς τὸν Ξέρξην αὐτομολῆσαι καὶ διαβεβαιώσασθαι,	állítsa határozottan, hogy a Salamisnál levő hajók arra

		87.
	διότι μέλλουσιν αἱ κατὰ Σαλαμῖνα νῆες ἀποδιδράσκειν ἐκ	készülnek, hogy elmenekülnek a helyükről, és az Isthmosnál
	τῶν τόπων καὶ πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἀθροίζεσθαι. διόπερ ὁ	gyülekeznek. A király a híradás valószínűsége miatt hitelt adott
	βασιλεὺς διὰ τὴν πιθανότητα τῶν προσαγγελθέντων	a hírnek, és természetesen azon volt, hogy megakadályozza, a
	πιστεύσας, ἔσπευδε κωλῦσαι τὰς ναυτικὰς δυνάμεις	görög tengeri erőknek a gyalogos sereggel való egyesülését.
	τῶν Ἑλλήνων τοῖς πεζοῖς στρατοπέδοις πλησιάζειν.	Tüstént kiküldte hát az egyiptomi flottát azzal a paranccsal,
	εὐθὺς οὖν τὸ τῶν Αἰγυπτίων ναυτικὸν ἐξέπεμψε,	hogy zárja le a Salamis és a megarai terület közti közlekedést.
	προστάξας ἐμφράττειν τὸν μεταξὺ πόρον τῆς τε	Óriási hajóhadának többi egységeit pedig Salamishoz küldte
	Σαλαμῖνος καὶ τῆς Μεγαρίδος χώρας. τὸ δὲ ἄλλο πλῆθος	azzal, hogy támadják meg az ellenséget, és tengeri ütközetben
	τῶν νεῶν ἐξέπεμψεν ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα, προστάξας	döntsék el a harcot. A triérések (háromevezősoros hajók)
	ἐξάπτεσθαι τῶν πολεμίων καὶ ναυμαχίᾳ κρίνειν τὸν	sorban, népenként voltak elrendezve, hogy a közös nyelv és
	ἀγῶνα. ἦσαν δὲ αἱ τριήρεις διατεταγμέναι κατὰ ἔθνος	ismerettség révén készségesebben segítsenek egymásnak. Az
	ἑξῆς, ἵνα διὰ τὴν ὁμοφωνίαν καὶ γνῶσιν προθύμως ἀλλήλοις	így elrendezett hajóhadban a jobb szárnyat a phoinikiaiak
	βοηθῶσιν. οὕτω δὲ ταχθέντος τοῦ ναυτικοῦ στόλου, τὸ μὲν	foglalták el, a balt a perzsákkal tartó görögök. Az iónok vezérei
	δεξιὸν κέρας ἐπεῖχον Φοίνικες, τὸ δ᾽ εὐώνυμον οἱ μετὰ τῶν	azonban elküldtek egy samosi embert a görög vezérekhez,
	Περσῶν ὄντες Ἕλληνες. οἱ δὲ τῶν Ἰώνων ἡγεμόνες ἀπέστειλαν	hogy világosítsa fel őket arról, mit határozott a király, továbbá
	ἄνδρα Σάμιον πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸν διασαφήσοντα περὶ	az egész rendről, valamint arról, hogy a csata folyamán el
	τῶν δεδογμένων τῷ βασιλεῖ καὶ περὶ τῆς ὅλης ἐκτάξεως,	fognak pártolni a barbároktól. Mikor a samosi titokban
	καὶ διότι κατὰ τὴν μάχην ἀποστήσονται τῶν βαρβάρων.	átúszott, és minderről felvilágosította Eurybiadéséket,
	τοῦ δὲ Σαμίου λάθρᾳ διανηξαμένου καὶ περὶ τούτου	Themistoklés nagyon boldog volt, minthogy elgondolása
	διασαφήσαντος τοῖς περὶ τὸν Εὐρυβιάδην, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς,	szerint haladt előre a haditerv, és a tömeget helytállásra
	κατὰ νοῦν αὐτῷ προκεχωρηκότος τοῦ στρατηγήματος,	buzdította. A görögök pedig felbátorodtak az iónok
	περιχαρὴς ἦν καὶ τὰ πλήθη παρεκάλεσεν εἰς τὸν κίνδυνον,	üzenetétől, és mivel a helyzet is kényszerítette őket, hogy saját
	οἱ δ᾽ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ τῶν Ἰώνων ἐπαγγελίᾳ θαρρήσαντες,	választásuk ellenére tengeri ütközetbe bocsátkozzanak,
	καὶ τῆς περιστάσεως βιαζομένης αὐτοὺς παρὰ τὴν ἰδίαν	Salamistól együtt, harcra készen indultak a tengeri csatába.
	προαίρεσιν ναυμαχεῖν, ἀπὸ τῆς Σαλαμῖνος προθύμως	
	συγκατέβαινον εἰς τὴν ναυμαχίαν.	
	18.	
	τέλος δὲ τῶν περὶ τὸν Εὐρυβιάδην καὶ Θεμιστοκλέα	Végre Eurybiadés, Themistoklés és vezértársaik elrendezték a
	διαταξάντων τὰς δυνάμεις, τὸ μὲν εὐώνυμον μέρος ἐπεῖχον	sereget. A balszárnyat az athéniek és a lakedaimóniak kapták,
	Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι, πρὸς τὸ τῶν Φοινίκων ναυτικὸν	akik így a phoinikiai flottával kerültek szembe. A phoinikiaiak
	ἀντιταχθησόμενοι· μεγάλην γὰρ οἱ Φοίνικες ὑπεροχὴν εἶχον	ugyanis nagy erőt jelentettek részint tömegük, részint hajózási
	διά τε τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὴν ἐκ προγόνων ἐν τοῖς ναυτικοῖς	dolgokban őseiktől örökölt jártasságuk miatt. Az aiginaiak és a
	ἔργοις ἐμπειρίαν· Αἰγινῆται δὲ καὶ Μεγαρεῖς τὸ δεξιὸν	megaraiak kerültek a jobbszárnyra. Azt gondolták ugyanis,
	κέρας ἀνεπλήρουν· οὗτοι γὰρ ἐδόκουν εἶναι ναυτικώτατοι	hogy az athéniek után ők a legvitézebb hajós népek, és hogy
	μετὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάλιστα φιλοτιμήσεσθαι διὰ τὸ	ők fognak leginkább vitézkedni, mert a görögök közül egyedül
	μόνους τῶν Ἑλλήνων μηδεμίαν ἔχειν καταφυγήν, εἴ τι	nekik nincs sehova menekülniük, ha a tengeri ütközetben
	συμβαίη πταῖσμα κατὰ τὴν ναυμαχίαν· τὴν δὲ μέσην τάξιν	történetesen vereséget szenvednének. A csatarend közepén a
	ἐπεῖχε τὸ λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων πλῆθος. οὗτοι μὲν οὖν τοῦτον	többi görögök tömege foglalt helyet. Miután tehát ezek így
	τὸν τρόπον συνταχθέντες ἐξέπλευσαν, καὶ τὸν πόρον μεταξὺ	elrendeződtek, kifutott a hajóhad és megszállta a Salamis és
	Σαλαμῖνος καὶ Ἡρακλείου κατεῖχον· ὁ δὲ βασιλεὺς	Hérakleion közti átjárót. A király elrendelte a
	τῷ μὲν ναυάρχῳ προσέταξεν ἐπιπλεῖν τοῖς πολεμίοις,	flottaparancsnoknak, hogy a hajók támadják meg az ellenséget,
	αὐτὸς δ᾽ εἰς τὸν ἐναντίον τόπον τῆς Σαλαμῖνος παρῆλθεν,	maga pedig a Salamisszal átellenben levő helyre vonult vissza,
	ἐξ οὗ θεωρεῖν ἦν τὴν ναυμαχίαν γινομένην. οἱ δὲ Πέρσαι	ahonnan látni lehetett a bekövetkező tengeri ütközetet. A
	τὸ μὲν πρῶτον πλέοντες διετήρουν τὴν τάξιν, ἔχοντες πολλὴν	perzsák először, mikor még széles tér állott rendelkezésükre,
	εὐρυχωρίαν· ὡς δ᾽ εἰς τὸ στενὸν ἦλθον, ἠναγκάζοντο τῶν	szabályos rendben hajóztak, amint azonban a szorosba értek,
	νεῶν τινας ἀπὸ τῆς τάξεως ἀποσπᾶν, καὶ πολὺν	kénytelenek voltak több hajót a rendről leszakítani, és ez nagy
	ἐποίουν θόρυβον. ὁ δὲ ναύαρχος προηγούμενος τῆς τάξεως	kavarodást okozott. A flottaparancsnok, aki a hadrend élén
	καὶ πρῶτος συνάψας μάχην διεφθάρη λαμπρῶς	haladt, és elsőként bocsátkozott harcba, dicsőségesen
	ἀγωνισάμενος. τῆς δὲ νεὼς βυθισθείσης, ταραχὴ κατέσχε	harcolva esett el, hajója elsüllyedtével azonban általános
	τὸ ναυτικὸν τῶν βαρβάρων· πολλοὶ μὲν γὰρ ἦσαν οἱ	zűrzavar lett úrrá a barbárok hajóhadán. Sokan voltak ugyanis,
	προστάττοντες, οὐ ταὐτὰ δ᾽ ἕκαστος παρήγγελλε. διὸ καὶ τοῦ	akik parancsoltak, de nem mindegyik parancsolta ugyanazt;
	πλεῖν εἰς τοὔμπροσθεν ἐπέσχον, ἀνακωχεύοντες δ᾽ ἀνεχώρουν	ezért félbehagyták a további előrehajózást, és megállva,
	εἰς τὴν εὐρυχωρίαν. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι θεωροῦντες τὴν ταραχὴν	visszafelé húzódtak volna a széles térség felé. Az athéniek,
	τῶν βαρβάρων ἐπέπλεον τοῖς πολεμίοις, καὶ τὰς μὲν	mikor látták a barbárok zavarát, nekihajóztak az ellenségnek,
	τοῖς ἐμβόλοις ἔτυπτον, ὧν δὲ τοὺς ταρσοὺς παρέσυρον· τῆς	és egyes hajókat a hajóorrokkal rongáltak meg, másoknak
	δ᾽ εἰρεσίας οὐχ ὑπηρετούσης, πολλαὶ τῶν Περσῶν τριήρεις	pedig az evezősorát sodorták le. Mikor azután az evezősök
	πλάγιαι γινόμεναι ταῖς ἐμβολαῖς πυκνῶς κατετιρώσκοντο.	nem működtek, sok perzsa hadihajó keresztbefordult, mire az
	διὸ καὶ πρύμναν μὲν ἀνακρούεσθαι κατέπαυσαν, εἰς	oldalukat érő lökésektől egyre-másra kapták a sebeket. Ezért
	τοὐπίσω δὲ πλέουσαι προτροπάδην ἔφευγον.	abba is hagyták a farolást, és meghátrálva, hanyatt-homlok
		menekültek.
	19.	
	τῶν δὲ Φοινισσῶν καὶ Κυπρίων νεῶν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων	Mikor a phoinikiai és kyprosi hajókat az athéniek legyőzték, a
	χειρουμένων, αἱ τῶν Κιλίκων καὶ Παμφύλων, ἔτι δὲ	kilikiaiak, pamphyliaiek és lykiaiak hajói, melyek mellettük
	[καὶ] Λυκίων νῆες, ἐχόμεναι τούτων οὖσαι, τὸ μὲν	sorakoztak, először derekasan ellenálltak, mikor azonban

		87.
	πρῶτον εὐρώστως ἀντείχοντο, ὡς δ᾽ εἶδον τὰς κρατίστας	látták, hogy a legnagyobb hajók futásnak eredtek, maguk is
	ναῦς πρὸς φυγὴν ὡρμημένας, καὶ αὐταὶ τὸν κίνδυνον	elmenekültek a veszedelemből. A másik szárnyon kemény
	ἐξέλιπον. ἐπὶ δὲ θατέρου κέρατος γενομένης καρτερᾶς	küzdelem folyt, és egy ideig eldöntetlen volt a harc, de mikor
	ναυμαχίας μέχρι μέν τινος ἰσόρροπος ἦν ὁ κίνδυνος· ὡς	az athéniek a phoinikiaiakat és a kyprosiakat egészen a
	δὲ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὴν γῆν καταδιώξαντες τοὺς Φοίνικας	szárazföldig űzték, majd visszafordultak, a helyükből
	καὶ Κυπρίους ἐπέστρεψαν, ἐκβιασθέντες ὑπὸ τούτων	kiszorított barbárok is menekülni kezdtek, miközben sok
	ἐτράπησαν οἱ βάρβαροι καὶ πολλὰς ναῦς ἀπέβαλον. οἱ μὲν	hajót vesztettek. A görögök tehát felülkerekedtek, és ragyogó
	οὖν Ἕλληνες τοῦτον τὸν τρόπον προτερήσαντες ἐπιφανεστάτῃ	tengeri küzdelemben legyőzték a barbárokat. A harcban a
	ναυμαχίᾳ τοὺς βαρβάρους ἐνίκησαν· κατὰ δὲ τὸν	görögöknek negyven hajójuk pusztult el, a perzsáknak
	κίνδυνον διεφθάρησαν νῆες τῶν μὲν Ἑλλήνων τετταράκοντα,	kétszáznál is több, nem számítva a legénységestől elfogottakat.
	τῶν δὲ Περσῶν ὑπὲρ τὰς διακοσίας χωρὶς τῶν σὺν αὐτοῖς	A várakozása ellenére legyőzött király a futást kezdeményező
	ἀνδράσι ληφθεισῶν. ὁ δὲ βασιλεὺς παρ᾽ ἐλπίδας ἡττημένος	phoinikiaiak közül a legvétkesebbeket kivégeztette, a többieket
	τῶν μὲν Φοινίκων τῶν ἀρξάντων τῆς φυγῆς τοὺς αἰτιωτάτους	pedig azzal fenyegette, hogy méltó büntetéssel sujtja őket. A
	ἀπέκτεινε, τοῖς δ᾽ ἄλλοις ἠπείλησεν ἐπιθήσειν τὴν	phoinikiaiak erre, mivel féltek a fenyegetésektől, először Attika
	προσήκουσαν τιμωρίαν. οἱ δὲ Φοίνικες φοβηθέντες τὰς	partjaihoz hajóztak, az éj beálltával pedig Ázsiába távoztak.
	ἀπειλὰς τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέπλευσαν,	Themistoklés, akit a győzelem szerzőjének tartottak, egy
	τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἀπῆραν εἰς τὴν Ἀσίαν.	másik, nem kisebb horderejű hadicselt eszelt ki. Minthogy a
	Θεμιστοκλῆς δὲ δόξας αἴτιος γενέσθαι τῆς νίκης, ἕτερον οὐκ	görögök féltek a szárazföldön megküzdeni annyi ezernyi
	ἔλαττον τούτου στρατήγημα ἐπενόησε. φοβουμένων γὰρ	emberrel, a (perzsa) szárazföldi sereg erőit is meggyengítette a
	τῶν Ἑλλήνων πεζῇ διαγωνίζεσθαι πρὸς τοσαύτας μυριάδας,	következő módon: Fiainak nevelőjét elküldte Xerxéshez, hogy
	ἐταπείνωσε πολὺ τὰς δυνάμεις τῶν πεζῶν στρατοπέδων	jelentse: a görögök a (hellespontosi) átkeléshez akarnak
	τοιῷδέ τινι τρόπῳ. τὸν παιδαγωγὸν τῶν ἰδίων υἱῶν	hajózni, hogy a hidat szétbontsák. A király, aki -valószínűsége
	ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ξέρξην δηλώσοντα, διότι μέλλουσιν οἱ	miatt- hitt a beszédnek, erre roppantul megijedt, hogy
	Ἕλληνες πλεύσαντες ἐπὶ τὸ ζεῦγμα λύειν τὴν γέφυραν.	megfosztják az Ázsiába való visszavonulási úttól, hiszen a
	διόπερ ὁ βασιλεὺς πιστεύσας τοῖς λόγοις διὰ τὴν πιθανότητα,	görögök a tenger urai, s így elhatározta, hogy a legnagyobb
	περίφοβος ἐγένετο μὴ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπανόδου στερηθῇ,	gyorsasággal átkel Azsiába, Hellasban csak Mardoniost hagyja
	τῶν Ἑλλήνων θαλαττοκρατούντων, ἔγνω δὲ τὴν ταχίστην	a legjobb lovasokkal és gyalogosokkal, mintegy négyszázezer
	διαβαίνειν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, καταλιπὼν	emberrel. Themistoklés tehát két hadicsellel nagy sikereket
	Μαρδόνιον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ἀρίστων ἱππέων	szerzett a görögöknek.
	τε καὶ πεζῶν, ὧν ὁ σύμπας ἀριθμὸς ὑπῆρχεν οὐκ ἐλάττων	
	τῶν τετταράκοντα μυριάδων. Θεμιστοκλῆς μὲν οὖν	
	δυσὶ στρατηγήμασι χρησάμενος μεγάλων προτερημάτων	
	αἴτιος ἐγένετο τοῖς Ἕλλησι. καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἑλλάδα	
	πραχθέντα ἐν τούτοις ἦν.	
	Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 26, 4-5.	
	4.	
	(...) παρεσκευάζετο γὰρ πολλῇ δυνάμει πλεῖν ἐπὶ τὴν	Felkészült rá, hogy nagy erőkkel Görögországba hajózzon és
	Ἑλλάδα καὶ συμμαχεῖν τοῖς Ἕλλησι κατὰ τῶν Περσῶν.	együtt harcoljon a görögökkel a perzsák ellen.
	5.	
	ἤδη δ᾽ αὐτοῦ μέλλοντος ποιεῖσθαι τὴν ἀναγωγήν,	És már éppen készült rá, hogy kihajózzon, amikor
	κατέπλευσάν τινες ἐκ Κορίνθου διασαφοῦντες νενικηκέναι τῇ	megérkezett egy hajó néhány korinthosival, akik
	ναυμαχίᾳ τοὺς Ἕλληνας περὶ Σαλαμῖνα, καὶ τὸν Ξέρξην μετὰ	felvilágosították, hogy véget ért a görögök tengeri csatája
	μέρους τῆς δυνάμεως ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀπηλλάχθαι.	Salamisnál, éspedig győzelemmel, és Xerxés seregének egy
		részével kivonult Európából.
	Diodóros Siculus, *Bibilotheca* XI 27, 2-3.	
	2.	
	κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν,	Ami a görögországi hangulatot illeti a salamisi csata
	τῶν Ἀθηναίων δοκούντων αἰτίων γεγονέναι τῆς νίκης, καὶ	után, az volt az általános hogy a győzelem az athéniaknak
	διὰ τοῦτο αὐτῶν φρονηματιζομένων, πᾶσιν ἐγίνοντο	köszönhető, és ennek ők nagyon is tudatában voltak és
	καταφανεῖς ὡς τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀμφισβητήσοντες	éreztették is mindenkivel, érdemesnek tartják magukat arra,
	τῆς κατὰ θάλατταν ἡγεμονίας· διόπερ οἱ Λακεδαιμόνιοι	hogy megkérdőjelezzék a spártaiak tengeri hégemoniáját. A
	προορώμενοι τὸ μέλλον ἐφιλοτιμοῦντο ταπεινοῦν τὸ φρόνημα	spártaiak ezért, előre látva, mi lesz ebből, igyekeztek
	τῶν Ἀθηναίων. διὸ καὶ κρίσεως προτεθείσης περὶ τῶν	lelohasztani az athéniak büszkeségét. Ezért amikor arról kellett
	ἀριστείων, χάριτι κατισχύσαντες ἐποίησαν κριθῆναι	dönteni, ki kapja jutalmul a zsákmány legértékesebb részét
	πόλιν μὲν ἀριστεῦσαι τὴν Αἰγινητῶν, ἄνδρα δὲ Ἀμεινίαν	(*aristéia*), a népszerűbb megoldást választva úgy intézték,
	Ἀθηναῖον, τὸν ἀδελφὸν Αἰσχύλου τοῦ ποιητοῦ· οὗτος γὰρ	hogy a következő ítélet szülessen: a városok közül az aiginaiak,
	τριηραρχῶν πρῶτος ἐμβολὴν ἔδωκε τῇ ναυαρχίδι τῶν	a harcosok közül az athéni Ameinias, a költő Aischylos
	Περσῶν, καὶ ταύτην κατέδυσε καὶ τὸν ναύαρχον διέφθειρε.	testvére érdemli az első díjat (*aristéia*), ő volt ugyanis az első
		hajóparancsnok, aki meglékelt egy perzsa parancsnoki hajót,
		elsüllyesztette és parancsnokát megölte.
	3.	
	τῶν δ᾽ Ἀθηναίων βαρέως φερόντων τὴν ἄδικον ἧτταν, οἱ	És amikor az athéniak nehezteltek, amiért méltatlanul háttérbe

		87. 88. 89.
	Λακεδαιμόνιοι φοβηθέντες μήποτε Θεμιστοκλῆς ἀγανακτήσας	szorultak, a spártaiak megijedtek, nehogy Themistoklés
	ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι κακὸν μέγα βουλεύσηται κατ᾽ αὐτῶν καὶ	megelégelve a történteket, ellenük és a görögök ellen
	τῶν Ἑλλήνων, ἐτίμησαν αὐτὸν διπλασίοσι δωρεαῖς τῶν τὰ	forduljon, kétszer annyi ajándékkal jutalmazták, mint azokat
	ἀριστεῖα εἰληφότων. δεξαμένου δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους τὰς	akik az első díjat (*aristéia*) kapták. Amikor viszont
	δωρεάς, ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἀπέστησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς	Themistoklés átvette az ajándékokat, az athéni nép elvette tőle
	στρατηγίας, καὶ παρέδωκε τὴν ἀρχὴν Ξανθίππῳ τῷ	a fővezérséget és átadta a hatalmat Xanthipposnak, Ariphrón
	Ἀρίφρονος.	fiának.
	Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XIII 15, 2.	
	ἅπαντας δ᾽ ἀναμνησθέντας τῶν ἐν Σαλαμῖνι τροπαίων ἠξίου	Mindenkit emlékeztetett (*sc. Nikias*) a salamisi tropaionokra, és
	μὴ καταρρῖψαι τῆς πατρίδος τὴν περιβόητον δόξαν,	kérte őket, ne dobják el a haza széltében híres dicsőségét, és ne
	μηδὲ αὐτοὺς ἀνδραπόδων τρόπον παραδοῦναι τοῖς	szolgáltassák ki magukat szolgák módjára a szicíliaiaknak.
	Συρακοσίοις.	
88.	Dionysios Halikarnassensis, *Antiquitates Romanae* 5, 17, 4-5.	
	ὀψὲ γάρ ποτε Ἀθηναῖοι προσέθεσαν τὸν ἐπιτάφιον ἔπαινον	Később történt, hogy az athéniak kiegészítették a szokást a
	τῷ νόμῳ, εἴτ᾽ ἀπὸ τῶν ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ καὶ περὶ Σαλαμῖνα	dicsérő temetési beszéddel. Az első ilyen alkalom lehet, hogy
	καὶ ἐν Πλαταιαῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανόντων	az Artemisionnál, Salamisi és Plataiainál a hazáért meghaltak
	ἀρξάμενοι, εἴτ᾽ ἀπὸ τῶν περὶ Μαραθῶνα ἔργων. ὑστερεῖ	temetése volt, de az is lehet, hogy már a Marathónnál
	δὲ καὶ τὰ Μαραθώνια τῆς Βρούτου ταφῆς, εἰ δὴ	elesetteké. De már a marathóni ceremónia is - ha valóban
	ἀπὸ τούτων πρώτων ἤρξαντο οἱ ἔπαινοι λέγεσθαι τοῖς	akkor kezdtek beszédet mondani az elesettek fölött-, nos már
	ἀπογενομένοις, ἑκκαίδεκα ἔτεσιν.	az is tizenhat évvel később volt, mint Brutus temetése.
	Dionysios Halikarnassensis, *De Demosthenis dictione* 31.	
	ἀντιπαρεξετάσωμεν οὖν ταύτῃ Δημοσθένους λαβόντες	Vegyük összehasonlításul Démosthenés szövegét, a Ktésiphón
	λέξιν ἐκ τοῦ ὑπὲρ Κτησιφῶντος λόγου. ἔστι δ᾽ οὐ παράκλησις	elleni beszédből. Ez nem buzdító beszéd az athéniaknak a
	Ἀθηναίων ἐπὶ τὸ καλὸν καὶ τὴν ἀρετήν, ὥσπερ παρὰ τῷ	bátorságra és erényre, mint Platónnál, hanem a város
	Πλάτωνι, ἀλλ᾽ἐγκώμιον τῆς πόλεως, ὅτι πάντα ἡγεῖται	dicsérete, amelyben azt mondja, hogy semmi sem ér fel a
	τἆλλα ἐλάττω τιμῆς καὶ δόξης, ἧς φέρουσι καλαὶ πράξεις,	becsülettel és dicsőséggel, amit kiváló tettek szereznek, még
	κἂν εἰ μή τις αὐτὰς μέλλοι κατορθοῦν. ἔστι δ᾽ ἡ λέξις ἥδε·	akkor se, ha nem koronázza siker őket.
		Innentől idézi Démosthenés szövegét (De corona, 199-208.), az
		idevonatkozó részeket
	Dionysios Halikarnassensis, *De Demosthenis dictione* 40, 12-13.	
	εἴρηνται μὲν οὖν καὶ πρότερον ἤδη λέξεις τινές, ἐν αἷς	Idéztem már az előbb is a szövegét (*sc. Isokratésnek*), ahol
	τὸν ὅλον χαρακτῆρα αὐτοῦ τῆς λέξεως ὑπέγραφον, ἐξ ὧν	leírtam stílusának minden jellemzőjét. Ott könnyen utána lehet
	καὶ τὰ περὶ τὴν σύνθεσιν, εἰ τοιαῦτά ἐστιν οἷα λέγομεν	nézni a kompozíciójával kapcsolatban is, hogy olyan-e
	ἡμεῖς, οὐ χαλεπῶς ἄν τις ἴδοι. ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν διαρτᾶν	valóban, amilyennek leírtam. De nehogy úgy tűnjön, hogy
	τὰς ἀκολουθίας, τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐπὶ τὰ ἐν ἀρχαῖς	felborítom a sorrendet, arra kérve az olvasót, hogy egy a
	ῥηθέντα παραδείγματα κελεύοντες ἀναστρέφειν,	könyv elején idézett példához menjen vissza, álljon itt is egy
	λαμβανέσθω κἀνταῦθα ἐκ τῶν Πανηγυρικῶν αὐτοῦ λόγων	részlet a *Panégyrikos* című művéből (nem telik sok időbe
	λέξις οὐ πολλὴν διατριβὴν παρέξουσα τοῖς ἀναγνωσομένοις,	végigolvasni!), amelyben az athéniaknak a salamisi csatában
	ἐν ᾗ διεξέρχεται τὰ πραχθέντα Ἀθηναίοις περὶ τὴν ἐν	nyújtott teljesítményükről van szó. A részlet a következő:
	Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. ἔστι δὲ ἥδε·	Innentől idézi Isokratés szövegét (*Panegyricus* 96-99.), az
		idevonatkozó részletet ld. ott
	Dionysios Halikarnassensis, *Ars rhetorica* 6, 2.	
	Συνελόντι μὲν οὖν ὁ ἐπιτάφιος ἔπαινός ἐστι τῶν	Hogy egyszerűen fejezzem ki magam, a temetési beszéd
	κατοιχομένων. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλόν που, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν	dicsérő szónoklat az elmentek felett. Márpedig, ha igen, akkor
	αὐτῶν τόπων ληπτέον, ἀφ᾽ ὧν περ καὶ τὰ ἐγκώμια·	nyilvánvaló, hogy ugyanazokból a toposzokból kell építkeznie,
	πατρίδος, γένους, φύσεως, ἀγωγῆς, πράξεως. ἄχρι μὲν	mint amannak: hazájuk, származásuk, családjuk, neveltetésük
	οὖν τινὸς τὴν αὐτὴν ἰτέον, οἷον περὶ πατρίδος λέγοντα,	és tetteik. És ugyanúgy kell haladnia, például a hazáról szólva
	ὅτι μεγάλη καὶ ἔνδοξος καὶ ἀρχαία, καὶ εἰ τύχοι αὐτὴ	elmondani, hogy nagy és híres és ősi, és ha még felülmúlja a
	πρώτη παρελθοῦσα εἰς ἀνθρώπους, οἷα καὶ Πλάτων περὶ τῆς	többit is, az emberekről is, ahogy Platón Attikáról szép sorban
	Ἀττικῆς διέξεισιν· εἰ δὲ μικρά, ὅτι διὰ τούτους ἤδη καὶ τὴν	mindezt elmondja. Ha pedig kicsi, akkor arról, hogy kik és
	ἀρετὴν τὴν τούτων καὶ δόξαν ἔνδοξος καὶ αὐτὴ ἐγένετο,	milyen tetteik és dicsőségük révén lett maga is híressé, mint
	οἷον ἡ Σαλαμὶς διὰ τὸν Αἴαντα ἢ τὴν ἀρετὴν τῶν	például Salamis Aias vagy a tengeri csatában harcolók
	ναυμαχησάντων, καὶ ἡ Αἴγινα διὰ τὸν Αἰακόν. ἢ εἴ τι	vitézsége révén, vagy Aigina Aiakosnak köszönhetően. És
	βέλτιον περὶ αὐτῆς ἔχοιμεν λέγειν εἰρημένον, ὥςπερ ᾽θείαν᾽	hogyha még valami jó mondás is van róla, mint ahogyan
	τὴν Σαλαμῖνα εἶπεν ὁ Πύθιος· ὅτι ἐκ θεοῦ ἐκτίσθη, (...)	például a pythói jóslat ‘isteninek’ nevezte Salamist, mert isten
		alapította. (...)
89.	Cicero, *Tusculanae Disputationes* I 110.	
	ante enim Salamina ipsam Neptunus obruet quam Salamini	Mert előbb fogja Neptunus magát Salamist elmosni, mint a

	tropaei memoriam	salamisi diadalnak az emlékét.
	Cicero, *De officiis* 1, 61.	*Havas László fordítása*
	Contraque in laudibus, quae magno animo et fortiter excellenterque	Dicsőítjük viszont a lelki nagyságot, a bátor és kiemelkedő
	gesta sunt, ea nescio quomodo quasi pleniore ore laudamus.	tetteket,ésmindezt valamilyen oknál fogva teltebb hangon
	Hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Plataeis,	magasztaljuk. Ezért nyílik tág tér a szónokoknak Marathon,
	Thermopylis, Leuctris ...	Salamis, Plataeae,Thermopylae, Leuctra dícséretében ...
	Cicero, *De officiis* 1, 75.	*Havas László fordítása*
	Quamvis enim Themistocles iure laudetur et sit eius nomen quam	Ámbár ugyan joggal magasztalják Themistoclest, neve szebben
	Solonis inlustrius citeturque Salamis clarissimae testis victoriae, quae	ragyog, mint Soloné, és Salamist aragyogó győzelem
	anteponatur consilio Solonis ei, quo pri mum constituit Areopagitas,	tanújaként idézik, és ezt a diadalt többre tartják Solon bölcs
	non minus praeclarum hoc quam illud iudicandum est. Illud enim	döntésénél, amellyel beiktatta az Areopagus tagjait: mégsem
	semel pro fuit, hoc semper proderit civitati; hoc consilio leges	szabad kevésbé csodálnunk Solont, mint Themistocles
	Atheniensium, hoc maiorum instituta servantur. Et Themistocles	hőstettét. Salamis csak egyszer használt az államnak, a
	quidem nihil dixerit, in quo ipse Areopa gum adiuverit, at ille vere <a>	törvényszék örökkő hasznára lesz, fenntartja az athéniak
	se adiutum Themisto clem; est enim bellum gestum consilio senatus	törvényeit, megőrzi az ősök intézményeit. És Themistocles
	eius, qui a Solone erat constitutus.	bizony egyáltalán nem állíthatja, hogy támogatta az
		Areopagust, de a másik elmondhatja, hogy segítette
		Themistoclest. A háború ugyanis annak a testületnek a
		határozatával folyt, amelyet Solon állított fel.
90.	Cornelius Nepos, *Themistocles* 2-4.	*Havas László fordítása*
	2.	
	Primus autem gradus fuit capessendae rei publicae bello	Politikai pályafutásának első jelentősebb állomása a corcyrai
	Corcyraeo; ad quod gerendum praetor a populo factus non	háborúhoz kapcsolódik. A nép ennek irányítására választotta
	solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit	meg hadvezérnek, ő azonban nemcsak e háború idejére
	ciuitatem. nam cum pecunia publica, quae ex metallis	teremtette meg a város harckészségét, hanem a későbbi időkre
	redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille	is. Az ércbányákból befolyó állami jövedelmeket a
	persuasit populo ut ea pecunia classis centum nauium	hivatalnokok pénzosztása évről évre fölemésztette, ő azonban
	aedificaretur. qua celeriter effecta primum Corcyraeos fregit,	rábírta a népet, hogy a bevételekből építsenek száz hajóból álló
	deinde maritimos praedones consectando mare tutum	flottát. A gyorsan felállított hajóhaddal előbb a corcyraiakat
	reddidit. in quo cum diuitiis ornauit, tum etiam peritissimos belli	semmisítette meg, majd üldözőbe vette a kalózokat, és
	naualis fecit Athenienses. id quantae saluti fuerit uniuersae	biztonságossá tette a tengert. Ez a hadjárat gazdagságot és a
	Graeciae, bello cognitum est Persico. nam cum Xerxes et mari et terra	tengeri csatában való jártasságot szerzett az athéniaknak. Hogy
	bellum uniuersae inferret Europae cum tantis copiis,	ennek milyen szerepe volt egész Görögország
	quantas neque ante nec postea habuit quisquam huius enim classis	fennmaradásában, az a perzsa háború idején derült ki. Xerxes
	mille et ducentarum nauium longarum fuit, quam duo	ugyanis szárazon és vízen hadjáratot indított egész
	milia onerariarum sequebantur, terrestris autem exercitus	Európa ellen, s olyan roppant sereggel tört rá, amilyent sem
	septingenta peditum, equitum quadringenta milia fuerunt,	azelőtt, sem azóta nem mondhatott senki a magáénak.
	huius de aduentu cum fama in Graeciam esset perlata et	Ezerkétszáz hadihajóból álló flottája volt, melyet kétezer
	maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam	teherszállító vízi jármű követett, szárazföldi serege pedig
	Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam facerent	hétszázezer gyalogost és négyszázezer lovast számlált. Amikor
	de rebus suis. deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus	érkezésének híre eljutott Görögországba, s azt kezdték
	ligneis se munirent. id responsum quo ualeret cum	rebesgetni, hogy a marathoni csata miatt elsősorban az
	intellegeret nemo, Themistocles persuasit consilium esse	athéniakra akar lecsapni, küldöttséget menesztettek Delphibe,
	Apollinis, ut in naues se suaque conferrent: eum	hogy megtudják, mitévők is legyenek. A jóslatkérőknek a
	enim a deo significari murum ligneum. tali consilio probato	Pythia azt válaszolta, hogy fabástyákkal erősítsék meg
	addunt ad superiores totidem naues triremes suaque omnia,	magukat. Senki sem értette, mi a felelet értelme, de
	quae moueri poterant, partim Salamina partim Troezena	Themistocles igyekezett meggyőzni az embereket, hogy azt
	deportant: arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu ac	tanácsolja Apollo: szálljanak hajóra vagyonukkal együtt, az
	sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.	isten ugyanis erre utalt a fabástyával. Tetszett a terv, s a már
		előbb említett hajók mellé ugyanannyi háromevezősoros
		bárkát készítenek, és mindenüket, amit csak meg tudtak
		mozdítani, részint Salamisba, részint Troezenba szállítják. A
		fellegvárat és az istenek tiszteletének ápolását papokra és
		néhány öregemberre bízzák, egyébként pedig elhagyják a
		várost.
	3.	
	Huius consilium plerisque ciuitatibus displicebat et in terra dimicari	A legtöbb város nem értett egyet Themistocles elképzelésével,
	magis placebat. itaque missi sunt delecti cum Leonida,	s inkább a szárazföldön akart harcba bocsátkozni. Ezért
	Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent	Leonidas, lacedaemoni király vezetésével válogatott
	longiusque barbaros progredi non paterentur. hi uim hostium	katonákat indítottak útnak, akik megszállták a thermopylaei

non sustinuerunt eoque loco omnes interierunt. at classis communis Graeciae trecentarum nauium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Euboeam continentemque terram cum classiariis regiis conflixit. angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circuiretur. hic etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat periculum, ne, si pars nauium aduersariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. quo factum est ut ab Artemisio discederent et exaduersum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

szorost, és hosszú időn keresztül feltartóztatták a barbárok előrenyomulását. Az ellenség rohamának azonban nem tudtak ellenállni, s valamennyien ott lelték halálukat. A közös görög flotta pedig, amely háromszáz - köztük kétszáz athéni- hajóból állt, először Artemisiumnál, Euboea és a szárazföld között csapott össze a nagykirály tengerészeivel. Themistocles ugyanis a szorosokat kereste, nehogy bekerítse az ellenség túlereje. Bár itt eldöntetlenül végződött a csata, a görögök nem mertek azon a helyen maradni, mert az a veszély fenyegetett, hogy ha az ellenséges hajók egy része megkerüli Euboeát, ők két tűz közé szorulnak. Így történt, hogy elhajóztak Artemisiumból, s Athénnal átellenben, Salamisnál sorakoztatták fel flottájukat.

4.

At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus accessit astu idque nullis defendentibus interfectis sacerdotibus, quos in arce inuenerat, incendio deleuit. cuius flamma perterriti classiarii cum manere non auderent et plurimi hortarentur, ut domos suas discederent moenibusque se defenderent, Themistocles unus restitit et uniuersos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros, idque Eurybiadi, regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. quem cum minus quam uellet moueret, noctu de seruis suis quem habuit fidelissimum ad regem misit, ut ei nuntiaret suis uerbis, aduersarios eius in fuga esse: qui si discessissent, maiore cum labore et longinquiore tempore bellum confecturum, cum singulos consectari cogeretur: quos si statim aggrederetur, breui uniuersos oppressurum. hoc eo ualebat, ut ingratis ad depugnandum omnes cogerentur. hac re audita barbarus, nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus adeo angusto mari conflixit, ut eius multitudo nauium explicari non potuerit. uictus ergo est magis etiam consilio Themistocli quam armis Graeciae. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum iis opprimere posset hostes: iterum ab eodem gradu depulsus est. nam Themistocles, uerens ne bellare perseueraret, certiorem eum fecit id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolueretur ac reditu in Asiam excluderetur, idque ei persuasit. itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reuersus est seque a Themistocle non superatum, sed conseruatum iudicauit. sic unius uiri prudentia Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. haec altera uictoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. nam pari modo apud Salamina paruo numero nauium maxima post hominum memoriam classis est deuicta.

Xerxes azonban, miután elfoglalta a thermopylaei szorost, azonnal a város alá nyomult, s mivel senki sem állt ellen, legyilkoltatta a papokat, akiket a fellegvárban talált, az épületeket pedig felgyújtatta. A felcsapó láng rémülettel töltötte el a matrózokat, nem volt tovább maradásuk, s többen azt indítványozták, hogy menjenek haza s a falak között keressenek menedéket. Egyedül Themistocles ellenezte a tervet, kijelentve, hogy ha összetartanak, méltók lehetnek ellenfeleikhez, de váltig esküdözött, hogy ha szétszélednek, végük. Ezt bizonygatta Eurybiadesnak, a lacedaemoniak királyának is, aki akkor a fővezér volt. Nem tudta azonban annyira meggyőzni, amennyire szerette volna, s ezért az éj folyamán leghűségesebb szolgáját küldte el a kirláyhoz, hogy saját szavaival hozza tudomására: menekülőben az ellenség, s ha sikerül egérutat nyernie, a királynak sok fáradságába kerül majd, amíg hosszú idő alatt befejezi a háborút. Arra fog ugyanis kényszerülni, hogy külön- külön mérkőzzék meg ellenfeleivel, pedig ha most nyomban megtámadná, gyorsan mind egy szálig legyőzhetné őket. Themistocles azért folyamodott ehhez az eljáráshoz, mert így akarta rákényszeríteni a görögöket, hogy noha nem így akarták, együtt szálljanak harcba. Ahogy a király minderről értesült, másnap semmi cselvetésre nem gyanakodva, megütközött, bár számára teljesen alkalmatlan, az ellenségnek viszont tökéletesen megfelelő volt a terep. A tengerszorosban ugyanis a király óriási hajóhada szinte mozdulni sem tudott. Xerxes tehát vereséget szenvedett, s nem annyira Görögország fegyverei győzték le, mint inkább Themistocles fortélya.

5.

Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum iis opprimere posset hostes: iterum ab eodem gradu depulsus est. nam Themistocles, uerens ne bellare perseueraret, certiorem eum fecit id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolueretur ac reditu in Asiam excluderetur, idque ei persuasit. itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reuersus est seque a Themistocle non superatum, sed conseruatum iudicauit. sic unius uiri prudentia Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. haec altera uictoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. nam pari modo apud Salamina paruo numero nauium maxima post hominum memoriam classis est deuicta.

Bár a nagykirály számára a csata balul ütött ki, még maradék csapatai is olyan erősek voltak, hogy velük is meg tudta volna semmisíteni az ellenséget. Egy ilyen lépéstől megint csak Themistocles tántorította el, aki, attól tartva, hogy Xerxes kitart háborús tervei mellett, tudomására hozta, hogy annak a hídnak a lerombolására készülnek, amelyet a Hellespontoson épített, és így akarják elzárni Asiában való visszatérésének az útját. S ezt el is hitette vele. Ezért a király úgy tért vissza Asiába, hogy nem egészen harminc nap alatt tette meg azt az utat, amely korábban hat hónapot vett igénybe, Themistoclest pedig nem legyőzőjének, hanem megmentőjének tartotta. Így egyetlen férfiú bölcsessége óvta meg Görögország szabadságát és hódoltatta meg Asiát Európának. Ez volt a görögök második diadala, mely összevethető a marathoni győzelemmel. Salamisnál ugyanis néhány hajó diadalmaskodott egy emberemlékezet óta nem látott hatalmas hajóhadon.

		90. 91.
	Cornelius Nepos, *Aristides* 1-2.	*Havas László fordítása*
	hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. nam	(...) A törvény által rá kiszabott tízéves büntetést azonban nem
	postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno	töltötte ki. Mert száműzetésének körülbelül a hatodik
	quam erat expulsus, populi scito in patriam restitutus est.	esztendejében, amikor Xerxes betört Görögországba,
		néphatározat alapján visszatérhetett hazájába.
	Interfuit autem pugnae nauali apud Salamina, quae facta est	Részt vett a Salamis melletti tengeri ütközetben, de ez még
	priusquam poena liberaretur.	azelőtt történt, hogy fölmentették volna büntetése alól.
91.	Strabón, *Geographica* VIII 6, 16.	*Földy József fordítása*
	ὅτι μὲν οὖν τῶν σφόδρα γνωρίμων ἐστὶν ἡ νῆσος, τί δεῖ	Hogy ez a sziget (*sc. Aigina*) a legismertebbek közé tartozik,
	λέγειν; ἐντεῦθεν γὰρ Αἰακός τε λέγεται καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ.	mi szükség azt említeni? Állítólag innen való Aiakos és utódai.
	αὕτη δ᾽ ἐστὶν ἡ καὶ θαλαττοκρατήσασά ποτε καὶ περὶ	Valamikor ez volt a tenger ura és a perzsa háború idején a
	πρωτείων ἀμφισβητήσασα πρὸς ᾽Αθηναίους ἐν τῇ περὶ	salamisi tengeri ütközetben Athénnal versengett az elsőségért.
	Σαλαμῖνα ναυμαχίᾳ κατὰ τὰ Περσικά.	
	Strabón, *Geographica* IX 1.9.	*Földy József fordítása*
	Πρόκειται δ᾽ ἀπὸ Νισαίας πλέοντι εἰς τὴν ᾽Αττικὴν	Ha Nisaiából Attika felé hajózunk, öt kis szigetet találunk.
	πέντε νησία. εἶτα Σαλαμὶς ἑβδομήκοντά που σταδίων οὖσα	Azután következik Salamis, amelynek hosszúsága 70,
	τὸ μῆκος, οἱ δ᾽ ὀγδοήκοντά φασιν· ἔχει δ᾽ ὁμώνυμον	némelyek szerint azonban 80 stadion; van egy hasonló nevű
	πόλιν τὴν μὲν ἀρχαίαν ἔρημον πρὸς Αἴγιναν τετραμμένην	városa; a régi, amely Aigina, azaz dél felé nézett, elpusztult
	καὶ πρὸς νότον (καθάπερ καὶ Αἰσχύλος εἴρηκεν Αἴγινα δ᾽	(mint Aischylos is mondotta: „Aigina déli szél irányában
	αὕτη πρὸς νότου κεῖται πνοάς), τὴν δὲ νῦν ἐν κόλπῳ	fekszik" (Frag. 404. Nauck), a mostani pedig egy öbölben
	κειμένην ἐπὶ χερρονησοειδοῦς τόπου συνάπτοντος πρὸς τὴν	egy félsziget alakú helyen szinte érintkezik Attikával.
	᾽Αττικήν. ἐκαλεῖτο δ᾽ ἑτέροις ὀνόμασι τὸ παλαιόν· καὶ γὰρ	Régen más nevei voltak; egynémelyik hős Skirasnak is,
	Σκιρὰς καὶ Κύχρεια ἀπό τινων ἡρώων, ἀφ᾽ οὗ μὲν ᾽Αθηνᾶ	meg Kychreiának is nevezte; az elsőről nevezik Athénét
	τε λέγεται Σκιρὰς καὶ τόπος Σκίρα ἐν τῇ ᾽Αττικῇ καὶ ἐπὶ	Skirasnak is, Attikában meg van egy Skira nevű helység,
	Σκίρῳ ἱεροποιία τις καὶ ὁ μὴν ὁ Σκιροφοριών, ἀφ᾽ οὗ δὲ καὶ	Skiroson meg áldozati szertartás és Skirophorion nevű hónap,
	Κυχρείδης ὄφις, ὃν φησιν Ἡσίοδος τραφέντα ὑπὸ Κυχρέως	a másikról pedig a kychreiai kígyó kapta a nevet, amelyet
	ἐξελαθῆναι ὑπὸ Εὐρυλόχου λυμαινόμενον τὴν νῆσον,	Hésiodos szerint Kychreus táplált, Eurylokhos azonban, mivel
	ὑποδέξασθαι δὲ αὐτὸν τὴν Δήμητρα εἰς ᾽Ελευσῖνα καὶ	veszélyeztette a szigetet, kiűzte, de Démétér befogadta
	γενέσθαι ταύτης ἀμφίπολον. ὠνομάσθη δὲ καὶ Πιτυοῦσσα	Eleusisbe, s itt az ő szolgája lett. A fenyőfa után Pityussának
	ἀπὸ τοῦ φυτοῦ· ἐπιφανὴς δὲ ἡ νῆσος ὑπῆρξε διά τε τοὺς	is nevezték. Nevezetes lett ez a sziget részint a rajta uralkodó
	Αἰακίδας ἐπάρξαντας αὐτῆς, καὶ μάλιστα δι᾽ Αἴαντα	aiakidák, főképpen pedig a Telamónios [Telamón fia] Aias
	τὸν Τελαμώνιον, καὶ διὰ τὸ περὶ τὴν νῆσον ταύτην	révén, továbbá annak következtében, hogy e körül a sziget
	καταναυμαχηθῆναι Ξέρξην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ	körül győzték le a hellének tengeri csatában Xerxést, aki
	φυγεῖν εἰς τὴν οἰκείαν. συναπέλαυσαν δὲ καὶ Αἰγινῆται	vissza is ment hazájába. Ennek a küzdelemnek a
	τῆς περὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον δόξης, γείτονές τε ὄντες καὶ	dicsőségében az aiginéták is részesültek mint szomszédok,
	ναυτικὸν ἀξιόλογον παρασχόμενοι. Βώκαρος δ᾽ ἐστὶν ἐν	s mint akik tekintélyes hajóhadat állítottak ki. Van egy
	Σαλαμῖνι ποταμός, ὁ νῦν Βωκαλία καλούμενος.	Bókaros, ma Bókalia nevű folyó is Salamis szigetén.
	Strabón, *Geographica* IX 1, 11.	
	(...) ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ τῇ κατὰ Σαλαμῖνα κεῖσθαι	A Salamis melletti tengerparton vannak Megara és Attika
	συμβαίνει τὰ ὅρια τῆς τε Μεγαρικῆς καὶ τῆς ᾽Ατθίδος,	határai, a Kerata nevű két hegy.
	ὄρη δύο ἃ καλοῦσι Κέρατα.	
	Strabón, *Geographica* IX 1, 12.	*Földy József fordítása*
	Εἶτ᾽ ᾽Ελευσὶς πόλις, ἐν ᾗ τὸ τῆς Δήμητρος ἱερὸν	Ezután Eleusis városa következik; itt van az eleusisi Démétér
	τῆς ᾽Ελευσινίας καὶ ὁ μυστικὸς σηκός, ὃν	temploma és a mystikus szentély, amely olyan nagy tömeget
	κατεσκεύα-	képes befogadni, mint egy színház; Iktinos építette, mikor
		Periklés volt a közmunkák felügyelője. A várost a démosok
		közé sorolják.
	Strabón, *Geographica* IX 1, 13.	*Földy József fordítása*
	Εἶτα τὸ Θριάσιον πεδίον καὶ ὁμώνυμος αἰγιαλὸς καὶ	Utána a thriai síkság következik, s a hasonló nevű partvidék
	δῆμος· εἶθ᾽ ἡ ἄκρα ἡ ᾽Αμφιάλη καὶ τὸ ὑπερκείμενον	és démos, azután az Amphialé hegyfok és a fölötte levő
	λατόμιον καὶ ὁ εἰς Σαλαμῖνα πορθμὸς ὅσον διστάδιος,	kőbánya, s a mintegy 2 stadion szélességű salamisi
	ὃν διαχοῦν ἐπειρᾶτο Ξέρξης, ἔφθη δὲ ἡ ναυμαχία	tengerszoros, amelyen keresztül Xerxés gátat akart húzatni,
	γενομένη καὶ φυγὴ τῶν Περσῶν. ἐνταῦθα δὲ καὶ αἱ	ámde előbb következett be a tengeri ütközet és a perzsák
	Φαρμακοῦσσαι, δύο νησία ὧν ἐν τῷ μείζονι Κίρκης τάφος	futása. Itt vannak a Pharmakussák is, két kis sziget, a
	δείκνυται.	nagyobbikon Kirké sírját mutogatják.

		91. 92. 93. 94. 95.
	Strabón, *Geographica* IX 1, 14.	*Földy József fordítása*
	Ὑπὲρ δὲ τῆς ἀκτῆς ταύτης ὄρος ἐστὶν ὃ καλεῖται Κορυδαλλός,	E fölött a partrészlet fölött emelkedik a Korydallos nevű hegy
	καὶ ὁ δῆμος οἱ Κορυδαλλεῖς· εἶθ᾽ ὁ Φώρων λιμὴν καὶ ἡ	és Korydalleis démosa; utána következik a Phórón-öböl és
	Ψυττάλεια, νησίον ἔρημον πετρῶδες ὅ τινες εἶπον λήμην τοῦ	a puszta, sziklás kis sziget, Psyttaleia, amelyet némelyek
	Πειραιῶς· πλησίον δὲ καὶ ἡ Ἀταλάντη ὁμώνυμος τῇ περὶ	Peiraieus könnycseppjének* [helyesen: csipájának] mondottak.
	Εὔβοιαν καὶ Λοκροὺς, καὶ ἄλλο νησίον ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ	Mellette van Atalanté is, amely azonos nevű az Euboia és
	καὶ τοῦτο· εἶθ᾽ ὁ Πειραιεὺς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς δήμοις	Lokris közt fekvő szigettel; ez a kis sziget is éppen olyan,
	ταττόμενος καὶ ἡ Μουνυχία.	mint Psyttaleia. Azután Peiraieus következik, amelyet már a
		démosok közé sorolnak, és Munykhia.
	Strabón, *Geographica* IX 1, 21.	*Földy József fordítása*
	περὶ δὲ Ἀνάφλυστόν ἐστι καὶ τὸ Πανεῖον καὶ τὸ τῆς	...Anaphlystos mellett [van] a Pan-templom és az Aphrodité
	Κωλιάδος Ἀφροδίτης ἱερόν, εἰς ὃν τόπον ἐκκυμανθῆναι	Kólias temploma; állítólag ezen a helyen vetette partra a
	τὰ τελευταῖα τὰ ἐκ τῆς περὶ Σαλαμῖνα ναυμαχίας τῆς	hullám a salamisi tengeri ütközet alkalmával az utolsó perzsa
	Περσικῆς ναυάγιά φασι, περὶ ὧν καὶ τὸν Ἀπόλλω	hajóroncsokat, amelyekről már Apollón megjósolta:
	προειπεῖν Κωλιάδες δὲ γυναῖκες ἐρετμοῖσι φρύξουσι.	"A kóliasi asszonyok evezőkkel fognak csépelni."
92.	C. Plinius Secundus, *Naturalis historia* II 90.	
	ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cum Graecia apud	A *keratias*nak (szarvas csillag, üstükös) szarv formája
	Salamina depugnavit.	van, ami akkor tűnt fel, amikor Salamisnál küzdött
		Görögország.
93.	Pomponius Mela, *De Chorographia* II 109, 2.	
	*i*n Atthide Helene est nota stupro Helenae, et Salamis excidio	Atthis (Attika) előtt fekszik Helené szigete, amit Helené
	classis Persicae notior.	elcsábítása tett híressé, és Salamis, amit pedig a perzsa flotta
		veresége.
94.	Silius Italicus, *Punica* XIV 279-86.	
	Ductores facilem impelli laetamque tumultus	A vezérek a tetejébe még kérkedve tüzelték a népet, mely
	vaniloque plebem furiabant insuper ore:	könnyen mozdult és örült a harci zsivajnak: sose fogja bevenni
	numquam hoste intratos muros et quattuor arcis;	az ellenség a négy vár falait: még Salamis Kelet feletti diadalát
	et Salaminiacis quantam Eoisque tropaeis	is beárnyékolta a város, noha kikötőjének köszönhetően
	ingenio portus urbs invia fecerit umbram,	bevehetetlen volt. Háromszáz háromevezősoros hajót tett
	spectatum proavis: ter centum ante ora triremis	tönkre egyetlen katasztrófa (*sc. a sziciliai katasztrófa*)- szemük
	unum naufragium, mersasque impune profundo	láttára. S bosszulatlan veszett a tengerbe Athén, kinek fő
	clade pharetrigeri subnixas regis Athenas.	támasza volt, hogy a tegezhordó nagykirályt mélységes bajba
		sodorta.
95.	Pseudo-Longinos, *De sublimitate* 16, 2-4.	*Nagy Ferenc fordítása*
	Αὐτόθι μέντοι καὶ ὁ περὶ σχημάτων ἐφεξῆς τέτακται	Démosthenés igazolást hoz fel a politikájára: mi volt a
	τόπος· καὶ γὰρ ταῦτ᾽ ἂν ὃν δεῖ σκευάζηται τρόπον, ὡς ἔφην,	természetszerű módja ennek? „Nem hibáztatok, athéni férfiak,
	οὐκ ἂν ἡ τυχοῦσα μεγέθους εἴη μερίς. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐπεὶ τὸ	amikor vállaltátok a harcot a görögök szabadságáért, hisz
	πάντα διακριβοῦν πολὺ ἔργον ἐν τῷ παρόντι, μᾶλλον δ᾽	előttetek ennek honi példái. Mert nem hibáztak sem akik
	ἀπεριόριστον, ὀλίγα τῶν ὅσα μεγαληγορίας ἀποτελεστικὰ	Salamisnál, sem akik Plataiánál küzdöttek." Ám ekkor hirtelen,
	τοῦ πιστώσασθαι τὸ προκείμενον ἕνεκα καὶ δὴ	mintegy istentől ihletve, mintha Apollón szállta volna meg,
	διέξιμεν. ἀπόδειξιν ὁ Δημοσθένης ὑπὲρ τῶν πεπολιτευμένων	Görögország hőseire mondott esküt: „Nem lehet, hogy
	εἰσφέρει· τίς δ᾽ ἦν ἡ κατὰ φύσιν χρῆσις αὐτῆς; οὐχ ἡμάρτετε,	hibáztatok, esküszöm azokra, akik Marathónnál az első
	ὦ τὸν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἀγῶνα ἀράμενοι·	sorokban tették kockára életüket." Láthatólag egyetlen
	ἔχετε δὲ οἰκεῖα τούτου παραδείγματα· οὐδὲ γὰρ οἱ ἐν	esküalakzat által, amit én itt elfordulásnak nevezek, egyfelől
	Μαραθῶνι ἥμαρτον οὐδ᾽ οἱ ἐν Σαλαμῖνι οὐδ᾽ οἱ ἐν Πλαταιαῖς.	elődeit isteníti, azaz igazolja, hogy ilyen hősi halottakra mint
	ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καθάπερ ἐμπνευσθεὶς ἐξαίφνης ὑπὸ θεοῦ καὶ	istenekre kell esküdni, másfelől bírálóiba az ottani hősök
	οἱονεὶ φοιβόληπτος γενόμενος τὸν <κατὰ> τῶν ἀριστέων	szellemét oltja, miközben a bizonyítás természetes rendjét a
	τῆς Ἑλλάδος ὅρκον ἐξεφώνησεν οὐκ ἔστιν ὅπως ἡμάρτετε,	szárnyaló fenség, szenvedély s a különös és természetfölötti
	μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας, φαίνεται δι᾽ ἑνὸς	eskü meggyőző erejének hangjaira hangolja át, szavait
	τοῦ ὁμοτικοῦ σχήματος, ὅπερ ἐνθάδε ἀποστροφὴν ἐγὼ	egyszersmind gyógyír és ellenszer gyanánt csepegteti hallgatói
	καλῶ, τοὺς μὲν προγόνους ἀποθεώσας, ὅτι δεῖ τοὺς οὕτως	lelkébe, hogy a magasztalásból megkönnyebbülve ne kisebb
	ἀποθανόντας ὡς θεοὺς ὀμνύναι παριστάνων, τοῖς δὲ κρίνουσι	büszkeséggel gondoljanak a Philippos elleni csatára, mint a
	τὸ τῶν ἐκεῖ προκινδυνευσάντων ἐντιθεὶς φρόνημα, τὴν δὲ	marathóni és salamisi győzelemre. S mindehhez úgy jutott el,
	τῆς ἀποδείξεως φύσιν μεθεστακὼς εἰς ὑπερβάλλον ὕψος	hogy e fordulat által magával ragadta a hallgatóságot.
	καὶ πάθος καὶ ξένων καὶ ὑπερφυῶν ὅρκων ἀξιοπιστίαν,	Ámbár az eskü magja állítólag Eupolisnál található meg:
	καὶ ἅμα παιώνειόν τινα καὶ ἀλεξιφάρμακον εἰς τὰς ψυχὰς	*Mert esküszöm marathóni bajvivásomra:*
	τῶν ἀκουόντων καθιεὶς λόγον, ὡς κουφιζομένους ὑπὸ τῶν	*büntetlen ember egy se gyötri szívemet.*

		95. 96.
	ἐγκωμίων μηδὲν ἔλαττον τῇ μάχῃ τῇ πρὸς Φίλιππον ἢ ἐπὶ τοῖς	De nem kelt nagyszerű hatást akármilyen eskü, hanem attól,
	κατὰ Μαραθῶνα καὶ Σαλαμῖνα νικητηρίοις παρίστασθαι	függ, hol, hogyan, milyen alkalommal és miért hangzik el. Itt
	φρονεῖν· οἷς πᾶσι τοὺς ἀκροατὰς διὰ τοῦ σχηματισμοῦ	pedig semmi más nincsen, csak eskü, és az is a még jó
	συναρπάσας ᾤχετο. καίτοι παρὰ τῷ Εὐπόλιδι τοῦ ὅρκου τὸ	sorsban bátorításra nem szoruló athéniak előtt. Sőt, nem is a
	σπέρμα φασὶν εὑρῆσθαι· οὐ γὰρ μὰ τὴν Μαραθῶνι τὴν ἐμὴν	hősöket tette halhatatlanná esküjében a költő, hogy
	μάχην χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ.	erényükhöz méltó eszmét fogantasson a hallgatóságban,
	ἔστι δ᾽ οὐ τὸ ὀπωσοῦν τινα ὀμόσαι μέγα, τὸ δὲ ποῦ καὶ	hanem tőlük, kik az első sorokban kockáztatták életüket,
	πῶς καὶ ἐφ᾽ ὧν καιρῶν καὶ τίνος ἕνεκα. ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν οὐδέν	lélektelen dologhoz, a csatához tévedt. Démosthésnél viszont
	ἐστ᾽ εἰ μὴ ὅρκος, καὶ πρὸς εὐτυχοῦντας ἔτι καὶ οὐ δεομένους	legyőzöttek számára van kidolgozva az eskü, úgy hogy
	παρηγορίας τοὺς Ἀθηναίους, ἔτι δ᾽ οὐχὶ τοὺς ἄνδρας	Chairóneia ne tűnjék többé sorscsapásnak az athéniak előtt, és
	ἀπαθανατίσας ὁ ποιητὴς ὤμοσεν, ἵνα τῆς ἐκείνων ἀρετῆς	ugyanez, mint mondottam, egymagában igazolása annak, hogy
	τοῖς ἀκούουσιν ἐντέκῃ λόγον ἄξιον, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν	nem hibáztak, példa, hiteles bizonyságtétel, magasztalás és
	προκινδυνευσάντων ἐπὶ τὸ ἄψυχον ἀπεπλανήθη, τὴν μάχην.	buzdítás. És minthogy bizonyára eszébe ötlött a szónoknak:
	παρὰ δὲ τῷ Δημοσθένει πεπραγμάτευται πρὸς ἡττημένους	„vereségről beszélsz, amit politikád idézett elő, aztán
	ὁ ὅρκος, ὡς μὴ Χαιρώνειαν ἔτ᾽ Ἀθηναίοις ἀτύχημα	győzelmekre esküszöl?" - ezért mindvégig fontolgatva
	φαίνεσθαι, καὶ ταὐτόν, ὡς ἔφην, ἅμα ἀπόδειξίς ἐστι τοῦ	tudatosan választja meg a szavakat is, arra tanítva, hogy még az
	μηδὲν ἡμαρτηκέναι, παράδειγμα, [ὅρκων] πίστις, ἐγκώμιον,	elragadtatásban is józanságra van szükség. „Akik - úgymond-
	προτροπή. κἀπειδήπερ ὑπήντα τῷ ῥήτορι, ᾽λέγεις ἦτταν	Görögország előharcosaiként tették kockára életüket
	πολιτευσάμενος, εἶτα νίκας ὀμνύεισ᾽, διὰ ταῦθ᾽ ἑξῆς	Marathónnál, és Salamisnál meg Artemisionnál tengeri
	κανονίζει καὶ δι᾽ ἀσφαλείας ἄγει καὶ ὀνόματα, ἀναγκαῖον·	ütközetet vívtak, és akik Plataiánál hadirendbe sorakoztak."
	᾽τοὺς προκινδυνεύσαντασ᾽ φησί ᾽Μαραθῶνι καὶ τοὺς	Sehol sem mondott „győzteseket", hanem mindenütt elcsente
	Σαλαμῖνι καὶ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ ναυμαχήσαντας καὶ τοὺς ἐν	a kimenetel megnevezését, mivel az szerencsés volt, és a
	Πλαταιαῖς παραταξαμένους.᾽ οὐδαμοῦ ᾽νικήσαντασ᾽ εἶπεν,	chairóneiaival ellenkező. Éppen ezért a hallgatót is megelőzve,
	ἀλλὰ πάντη τὸ τοῦ τέλους διακέκλοφεν ὄνομα, ἐπειδήπερ ἦν	rögtön hozzáteszi: „Mindezeket közköltségen temette el a
	εὐτυχὲς καὶ τοῖς κατὰ Χαιρώνειαν ὑπεναντίον. διόπερ καὶ	város -mondja Aischinésnek-, nemcsak azokat, akik diadalt
	τὸν ἀκροατὴν φθάνων εὐθὺς ὑποφέρει· ᾽οὓς ἅπαντας ἔθαψε	arattak."
	δημοσίᾳ᾽φησίν ᾽ἡ πόλις, Αἰσχίνη, οὐχὶ τοὺς κατορθώσαντας	
	μόνους.᾽	
96.	Plutarchos, *Themistocles* 9-17.	*Máthé Elek fordítása*
	9.	
	Τῶν μέντοι <τὰ> περὶ Θερμοπύλας εἰς τὸ ᾽Αρτεμίσιον	Amikor a Thermopülainál történtek híre megérkezett
	ἀπαγγελλόντων πυθόμενοι Λεωνίδαν τε κεῖσθαι καὶ κρατεῖν	Artemisionba, s megtudták, hogy Leónidasz elesett és Xerxész
	Ξέρξην τῶν κατὰ γῆν παρόδων, εἴσω τῆς Ἑλλάδος	elfoglalta a hegyszorosokat, visszavonultak Görögország
	ἀνεκομίζοντο, τῶν ᾽Αθηναίων ἐπὶ πᾶσι τεταγμένων δι᾽ ἀρετὴν	belsejébe. Az utóvéd szerepét katonai erejükre való tekintettel
	καὶ μέγα τοῖς πεπραγμένοις φρονούντων. παραπλέων δὲ τὴν	az athéniak vállalták, és büszkék voltak tettükre.
	χώραν ὁ Θεμιστοκλῆς, ᾗπερ κατάρσεις ἀναγκαίας καὶ	Themisztoklész végighajózott a part mentén, és ha kikötésre
	καταφυγὰς ἑώρα τοῖς πολεμίοις, ἐνεχάραττε κατὰ τῶν	és ivóvíz szerzésére alkalmas öblöt látott, ahol az ellenséges
	λίθων ἐπιφανῆ γράμματα, τοὺς μὲν εὑρίσκων ἀπὸ τύχης,	hajók kiköthettek és megpihenhettek, messziről látható
	τοὺς δ᾽ αὐτὸς ἱστὰς περὶ τὰ ναυλόχια καὶ τὰς ὑδρείας,	betűkkel feliratot vésetett a parti kövekre. A feliratokon arra
	ἐπισκήπτων ῞Ιωσι διὰ τῶν γραμμάτων, εἰ μὲν οἷόν τε,	kérte az iónokat, hogy mihelyt tehetik, álljanak az athéniak
	μετατάξασθαι πρὸς αὐτούς, πατέρας ὄντας καὶ	oldalára, akiktől származnak, és akik mindent kockára tesznek
	προκινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας, εἰ δὲ μή,	az ő szabadságukért. Ha mégsem tudnának melléjük állni,
	κακοῦν τὸ βαρβαρικὸν ἐν ταῖς μάχαις καὶ συνταράττειν.	legalább kövessenek el mindent, hogy akadályozzák a
	ταῦτα δ᾽ ἤλπιζεν ἢ μεταστήσειν τοὺς ῞Ιωνας ἢ ταράξειν	barbárok harci tevékenységét, és zűrzavart keltsenek
	ὑποπτοτέρους τοὺς βαρβάρους γενομένους. Ξέρξου δὲ διὰ	soraikban. Azt remélte, hogy így átpártolásra bírja az
	τῆς Δωρίδος ἄνωθεν ἐμβαλόντος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὰ	iónokat, vagy legalábbis zavart kelt a barbárok közt, ha
	τῶν Φωκέων ἄστη πυρπολοῦντος, οὐ προσήμυναν οἱ ῞Ελληνες,	gyanússá teszi szemükben az iónokat. Xerxész közben észak
	καίπερ τῶν ᾽Αθηναίων δεομένων εἰς τὴν Βοιωτίαν	felől, Dóriszból betört Phókiszba, s felégette és elpusztította
	ἀπαντῆσαι πρὸ τῆς ᾽Αττικῆς, ὥσπερ αὐτοὶ κατὰ θάλατταν ἐπ᾽	a phókisziak városait; a görögök azonban nem siettek
	᾽Αρτεμίσιον ἐβοήθησαν. μηδενὸς δ᾽ ὑπακούοντος αὐτοῖς,	segítségükre. Hiába kérték őket az athéniak, hogy álljanak meg
	ἀλλὰ τῆς Πελοποννήσου περιεχομένων καὶ πᾶσαν ἐντὸς	Boiótiában és védjék meg Attikát, hiszen végtére ők is
	᾽Ισθμοῦ τὴν δύναμιν ὡρμημένων συνάγειν, καὶ	védelmezték Görögországot Artemiszionnál, senki nem
	διατειχιζόντων τὸν ᾽Ισθμὸν εἰς θάλατταν ἐκ θαλάττης,	hallgatott rájuk. A görögöknek csak arra volt gondjuk,
	ἅμα μὲν ὀργὴ τῆς προδοσίας εἶχε τοὺς ᾽Αθηναίους,	hogy szilárdan megvessék a lábukat a Peloponnészoszon.
	ἅμα δὲ δυσθυμία καὶ κατήφεια μεμονωμένους. μάχεσθαι	Egész haderejüket az Iszthmosznál vonták össze,
	μὲν γὰρ οὐ διενοοῦντο μυριάσι στρατοῦ τοσαύταις· ὃ δ᾽ ἦν	és falat építettek a tengertől a tengerig. Az athéniak
	μόνον ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι, τὴν πόλιν ἀφέντας	feldühödtek e miatt az árulás miatt, s egyben csüggedés és
	ἐμφῦναι ταῖς ναυσίν, [ὅπερ] οἱ πολλοὶ χαλεπῶς ἤκουον,	levertség vett erőt rajtuk, mert sorsukra hagyták őket.
	ὡς μήτε νίκης δεόμενοι μήτε σωτηρίαν ἐπιστάμενοι	Reménytelen lett volna az ellenség mérhetetlen haderejével
	θεῶν ἱερὰ καὶ πατέρων ἡρῷα προϊεμένων.	egyedül felvenniük a harcot; most már csak az a választásuk
		maradt, hogy feladják városukat és hajóra szálljanak, de ezt a
		gondolatot a legtöbben szörnyűségnek tartották. Nem vágytak
		sem győzelemre, sem biztonságra, ha egyszer isteneik

templomát és őseik sírját át kell engedniük az ellenségnek.

10.

Ἔνθα δὴ Θεμιστοκλῆς, ἀπορῶν τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς προσάγεσθαι τὸ πλῆθος, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ μηχανὴν ἄρας, σημεῖα δαιμόνια καὶ χρησμοὺς ἐπῆγεν αὐτοῖς, σημεῖον μὲν λαμβάνων τὸ τοῦ δράκοντος, ὃς ἀφανὴς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκ τοῦ σηκοῦ δοκεῖ γενέσθαι, καὶ τὰς καθ᾽ ἡμέραν αὐτῷ προτιθεμένας ἀπαρχὰς εὑρίσκοντες ἀψαύστους, οἱ ἱερεῖς ἐξήγγελλον εἰς τοὺς πολλούς, τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον <δια>διδόντος ὡς ἀπολέλοιπε τὴν πόλιν ἡ θεὸς ὑφηγουμένη πρὸς τὴν θάλασσαν αὐτοῖς· τῷ δὲ χρησμῷ πάλιν ἐδημαγώγει, λέγων μηδὲν ἄλλο δηλοῦσθαι ξύλινον τεῖχος ἢ τὰς ναῦς· διὸ καὶ τὴν Σαλαμῖνα θείαν, οὐχὶ δεινὴν οὐδὲ σχετλίαν καλεῖν τὸν θεὸν, ὡς εὐτυχήματος μεγάλου τοῖς Ἕλλησιν ἐπώνυμον ἐσομένην. κρατήσας δὲ τῇ γνώμῃ ψήφισμα γράφει, τὴν μὲν πόλιν παρακαταθέσθαι τῇ Ἀθηνᾷ τῇ Ἀθηνῶν μεδεούσῃ, τοὺς δ᾽ ἐν ἡλικίᾳ πάντας ἐμβαίνειν εἰς τὰς τριήρεις, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας καὶ ἀνδράποδα σῴζειν ἕκαστον ὡς ἂν δύνηται. κυρωθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων ὑπεξέθεντο γενεὰς καὶ γυναῖκας εἰς Τροιζῆνα, φιλοτίμως πάνυ τῶν Τροιζηνίων ὑποδεχομένων· καὶ γὰρ τρέφειν ἐψηφίσαντο δημοσίᾳ, δύο ὀβολοὺς ἑκάστῳ διδόντες, καὶ τῆς ὀπώρας λαμβάνειν ἐξεῖναι τοὺς παῖδας πανταχόθεν, ἔτι δ᾽ ὑπὲρ αὐτῶν διδασκάλοις τελεῖν μισθούς. τὸ δὲ ψήφισμα Νικαγόρας ἔγραψεν. Οὐκ ὄντων δὲ δημοσίων χρημάτων τοῖς Ἀθηναίοις, Ἀριστοτέλης (Ἀθπ. 23, 1) μέν φησι τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν πορίσασαν ὀκτὼ δραχμὰς ἑκάστῳ τῶν στρατευομένων αἰτιωτάτην γενέσθαι τοῦ πληρωθῆναι τὰς τριήρεις, Κλείδημος (FGrH 323 F 21) δὲ καὶ τοῦτο τοῦ Θεμιστοκλέους ποιεῖται στρατήγημα. καταβαινόντων γὰρ εἰς Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων φησὶν ἀπολέσθαι τὸ Γοργόνειον ἀπὸ τῆς θεοῦ τοῦ ἀγάλματος· τὸν οὖν Θεμιστοκλέα προσποιούμενον ζητεῖν καὶ διερευνώμενον ἅπαντα, χρημάτων ἀνευρίσκειν πλῆθος ἐν ταῖς ἀποσκευαῖς ἀποκεκρυμμένον, ὧν εἰς μέσον κομισθέντων εὐπορῆσαι τοὺς ἐμβαίνοντας εἰς τὰς ναῦς ἐφοδίων. Ἐκπλεούσης δὲ τῆς πόλεως τοῖς μὲν οἴκτον τὸ θέαμα, τοῖς δὲ θαῦμα τῆς τόλμης παρεῖχε, γενεὰς μὲν ἄλλῃ προπεμπόντων, αὐτῶν δ᾽ ἀκάμπτων πρὸς οἰμωγὰς καὶ δάκρυα γονέων καὶ περιβολὰς διαπερώντων εἰς τὴν νῆσον. καίτοι πολὺν μὲν οἱ διὰ γῆρας ὑπολειπόμενοι τῶν πολιτῶν ἔλεον εἶχον, ἦν δέ τις καὶ ἀπὸ τῶν ἡμέρων καὶ συντρόφων ζῴων ἐπικλῶσα γλυκυθυμία, μετ᾽ ὠρυγῆς καὶ πόθου συμπαραθεόντων ἐμβαίνουσι τοῖς ἑαυτῶν τροφεῦσιν. ἐν οἷς ἱστορεῖται κύων Ξανθίππου τοῦ Περικλέους πατρός, οὐκ ἀνασχόμενος τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ μόνωσιν, ἐναλέσθαι τῇ θαλάττῃ καὶ τῇ τριήρει παρανηχόμενος ἐκπεσεῖν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, καὶ λιποθυμήσας ἀποθανεῖν εὐθύς· οὗ καὶ τὸ δεικνύμενον ἄχρι νῦν καὶ καλούμενον Κυνὸς σῆμα τάφον εἶναι λέγουσι.

Themisztoklész feladta már a reményt, hogy a népet ésszerű érveléssel nyerje meg, helyette csodákhoz, égi jelekhez és deus ex machinához folyamodott, mint a tragédiaköltők. Azokban a napokban történetesen eltűnt a kígyó Athéna szentélyéből, ezt tüntette fel csodajelként. Egy szép napon a papok érintetlenül találták az áldozati zsengéket, amelyeket mindennap a kígyó elé tettek. Themisztoklész utasítására ezt a jelenséget úgy magyarázták a népnek, hogy az istennő elhagyta a várost, s a tenger felé mutatja az utat nekik. A jóslatban szereplő fabástyákat Themisztoklész hajóknak értelmezte, s azt magyarázta, hogy az isten isteninek nevezte Szalamiszt, nem pedig szörnyűnek vagy félelmetesnek, mert neve valamikor majd a görögök nagy szerencséjét fogja jelenteni. Az athéniak végre elfogadták javaslatát, és határozatilag kimondták, hogy a várost rábízzák védőistenségére, Athénára; a fegyverfogható férfiak mind hajóra szállnak, asszonyaikat, gyermekeiket és rabszolgáikat mindnyájan úgy küldte a gyermekeket és az asszonyokat. A troizéniek egymással versengve fogadták őket vendégül. Közköltségen mindegyikük napi két oboloszt kapott, a gyermekek pedig bárhol szabadon szedhettek gyümölcsöt, sőt még tanítókat is fogadtak mellékük. Ezeket a határozatokat Nikagorasz javaslatára hozták. Mivel az athéni kincstár üres volt, Arisztotelész állítása szerint az Areioszpagosz tanácsa minden harcosnak nyolc drakhmát fizetett előlegül, ez tette lehetővé, hogy a háromevezősoros hajókat megfelelő legénységgel tudták ellátni. Kleidémosz szerint azonban ez is Themisztoklész találékonyságának volt köszönhető. Mikor ugyanis az athéniek elhagyták a várost és Peiraieuszba vonultak, az Athéna-szobor pajzsát díszítő Gorgó-fő eltűnt. Themisztoklész ekkor azzal az ürüggyel, hogy megkeresteti, mindent felkutattatott, és az emberek poggyászában igen nagy összegű pénzt talált elrejtve. Ebből az elkobzott pénzből fizette ki a hajó legénységének zsoldját. Az a látvány, ahogyan az athéniak tengerre szálltak, némelyekben szánakozást, másokban csodálatot keltett. Nem térítette el őket merész szándékuktól gyermekeik sírása, jajveszékelése, hanem átkeltek Szalamisz szigetére. A legszánalomraméltóbb látványt azok nyújtották, akiket vénségük miatt otthon hagytak, se sajnálni lehetett az állatokat is, főként a kutyákat, amint panaszos ugatással szaladgálták körül hajóra szálló gazdájukat. Fennmaradt egy történet Xanthipposznak, Periklész apjának kutyájáról. A szegény állat nem tudott elválni gazdájától, a tengerbe ugrott, és a hajó mellett úszott egészen Szalamiszig, majd amikor partot ért, a fáradtságtól nyomban kimúlt. Mai napig is mutogatják az emlékére emelt és róla Künosszémának nevezett sírhalmot.

11.

Ταῦτά τε δὴ μεγάλα τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ τοὺς πολίτας αἰσθόμενος ποθοῦντας Ἀριστείδην καὶ δεδιότας μὴ δι᾽ ὀργὴν τῷ βαρβάρῳ προσθεὶς ἑαυτὸν ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἐξωστράκιστο γὰρ πρὸ τοῦ πολέμου καταστασιασθεὶς ὑπὸ Θεμιστοκλέους, γράφει ψήφισμα, τοῖς ἐπὶ χρόνῳ μεθεστῶσιν ἐξεῖναι κατελθοῦσι πράττειν καὶ λέγειν τὰ βέλτιστα τῇ Ἑλλάδι μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν. Εὐρυβιάδου δὲ τὴν μὲν ἡγεμονίαν τῶν νεῶν ἔχοντος διὰ τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, μαλακοῦ δὲ παρὰ τὸν κίνδυνον ὄντος, αἴρειν δὲ βουλομένου καὶ πλεῖν ἐπὶ τὸν Ἰσθμόν, ὅπου καὶ τὸ πεζὸν ἥθροιστο τῶν Πελοποννησίων, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέλεγεν. ὅτε καὶ τὰ μνημονευόμενα λεχθῆναί φασι· τοῦ γὰρ Εὐρυβιάδου πρὸς

Themisztoklész javaslatára most határozatot hoztak, hogy mindenki, akit bizonyos időre száműztek, visszatérhet, ha a többi polgárral együtt hazája javát kívánja szolgálni. A hajóhad főparancsnokságát a spártai Eurübiadészra bízták, de erélytelennek bizonyult a veszéllyel szemben. Fel akarta szedni a horgonyt, hogy az Iszthmoszhoz hajózzék, ahol a peloponnészosziak gyalogsága gyülekezett. Themisztoklész

		96.
	αὐτὸν εἰπόντος· ᾿ὦ Θεμιστόκλεις, ἐν τοῖς ἀγῶσι τοὺς	ellenezte a tervet, s ekkor történt köztük a következő
	προεξανισταμένους ῥαπίζουσι᾽, ᾿ναί᾽ εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς,	emlékezetes szóváltás. Eurübiadész így szólt hozzá:
	᾿ἀλλὰ τοὺς ἀπολειφθέντας οὐ στεφανοῦσιν᾽. ἐπαραμένου δὲ	„Themisztoklész, a harci játékokban megvesszőzik, aki idő
	τὴν βακτηρίαν ὡς πατάξοντος, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφη·	előtt indul." „Igazad van - felelte Themisztoklész -, a
	᾿πάταξον μέν, ἄκουσον δέ.᾽ θαυμάσαντος δὲ τὴν πρᾳότητα	hátramaradókat viszont nem koszorúzzák meg."
	τοῦ Εὐρυβιάδου καὶ λέγειν κελεύσαντος, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς	Eurübiadész felemelte botját, hogy megüsse. Themisztoklész
	ἀνῆγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν λόγον· εἰπόντος δέ τινος ὡς ἀνὴρ	így szólt hozzá: „Üss csak meg, de hallgass rám." Eurübiadész
	ἄπολις οὐκ ὀρθῶς διδάσκοι τοὺς ἔχοντας ἐγκαταλιπεῖν καὶ	megcsodálta nyugalmát, felszólította, hogy beszéljen, s ekkor
	προέσθαι τὰς πατρίδας, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιστρέψας τὸν λόγον	Themisztoklész újra megkísérelte rávenni tervére. Mikor valaki
	᾿ἡμεῖς τοι᾽ εἶπεν ᾿ὦ μοχθηρέ, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τείχη	megjegyezte, hogy olyan férfiú, akinek nincs hazája, nem
	καταλελοίπαμεν, οὐκ ἀξιοῦντες ἀψύχων ἕνεκα δουλεύειν·	kényszerítheti rá azokat, akiknek még van, hogy
	πόλις δ᾽ ἡμῖν ἔστι μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων, αἱ διακόσιαι	cserbenhagyják az övéket, Themisztoklész így vágott vissza:
	τριήρεις, αἳ νῦν μὲν ὑμῖν παρεστᾶσι βοηθοὶ σῴζεσθαι δι᾽	„Tudd meg, nyomorult, mi azért adtuk fel otthonunkat és
	αὐτῶν βουλομένοις, εἰ δ᾽ ἄπιτε δεύτερον ἡμᾶς προδόντες,	falainkat, mert lélektelen dolgokért nem akartuk vállalni a
	αὐτίκα πεύσεταί τις Ἑλλήνων ᾿Αθηναίους καὶ πόλιν	szolgaságot. De most egész Görögországban nekünk van a
	ἐλευθέραν καὶ χώραν οὐ χείρονα κεκτημένους ἢς	legnagyobb városunk, és kétszáz háromevezősoros hajó áll
	ἀπέβαλον.᾽ ταῦτα τοῦ Θεμιστοκλέους εἰπόντος, ἔννοια	készen a megsegítésetekre, hogy megmeneküljetek, ha ti is úgy
	καὶ δέος ἔσχε τὸν Εὐρυβιάδην τῶν ᾿Αθηναίων, μὴ σφᾶς	akarjátok. Ha azonban áruló módon másodízben is cserben
	ἀπολείποντες οἴχωνται. τοῦ δ᾽ ᾿Ερετριέως πειρωμένου τι	hagytok, hamarosan azt hallják majd a görögök az athéniakról,
	λέγειν πρὸς αὐτόν, ᾿ἦ γάρ᾽ ἔφη ᾿καὶ ὑμῖν περὶ πολέμου	hogy szabad várost és hazát szereztek maguknak, nem
	τίς ἐστι λόγος, οἳ καθάπερ αἱ τευθίδες μάχαιραν μὲν ἔχετε,	rosszabbat annál, amit elhagytak." Eurübiadészt
	καρδίαν δ᾽ οὐκ ἔχετε;᾽	gondolkodóba ejtették és megijesztették Themisztoklész
		szavai; tartott tőle ugyanis, hogy az athéniak elmennek és
		otthagyják őket. Az eretriai is megkísérelte, hogy ellene
		szóljon. „Te beszélsz a háborúról - intette le Themisztoklész
		-, hiszen nektek, mint a kardhalnak, kardotok van, de szívetek
		nincs."
	12.	
	Λέγεται δ᾽ ὑπό τινων τὸν μὲν Θεμιστοκλέα περὶ τούτων	Némelyek szerint, mialatt Themisztoklész hajójának fedélzetén
	ἀπὸ τοῦ καταστρώματος [ἄνωθεν] τῆς νεὼς διαλέγεσθαι,	vitatkozott, egy baglyot láttak, amely jobbról a hajók irányába
	γλαῦκα δ᾽ ὀφθῆναι διαπετομένην ἐπὶ δεξιᾶς τῶν νεῶν	repült és rátelepedett az egyik árboc csúcsára. Ez az
	καὶ τοῖς καρχησίοις ἐπικαθίζουσαν· διὸ δὴ καὶ μάλιστα	előjel csak megerősítette Themisztoklész szavait, és a görögök
	προσέθεντο τῇ γνώμῃ καὶ παρεσκευάζοντο	felkészültek a harcra. Közben azonban megérkezett az
	ναυμαχήσοντες. ἀλλ᾽ ἐπεὶ τῶν πολεμίων ὅ τε στόλος τῇ	ellenséges hajóhad az attikai parthoz; rengeteg hajójuk úgy
	᾿Αττικῇ κατὰ τὸ Φαληρικὸν προσφερόμενος τοὺς πέριξ	ellepte a Phaléroni-öblöt, hogy a környező partot egészen
	ἀπέκρυψεν αἰγιαλούς, αὐτός τε βασιλεὺς μετὰ τοῦ πεζοῦ	eltakarta. A király is közeledett hadseregével a tengerparthoz.
	στρατοῦ καταβὰς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἄθρους ὤφθη, τῶν	Őt magát is jól lehetett látni. Erre a görögök nyomban
	δυνάμεων ὁμοῦ γενομένων, ἐξερρύησαν οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους	megfeledkeztek Themisztoklész szavairól, a
	λόγοι τῶν Ἑλλήνων, καὶ πάλιν ἐπάπταινον οἱ Πελοποννήσιοι	peloponnészosziak ismét vágyakozva néztek az Iszthmosz
	πρὸς τὸν Ἰσθμόν, εἴ τις ἄλλο τι λέγοι χαλεπαίνοντες. ἐδόκει	felé, és bosszankodtak, ha valaki keresztezni akarta terveiket.
	δὴ τῆς νυκτὸς ἀποχωρεῖν, καὶ παρηγγέλλετο πλοῦς τοῖς	Úgy döntöttek tehát, hogy még aznap éjjel visszavonulnak, és
	κυβερνήταις. ἔνθα δὴ βαρέως φέρων ὁ Θεμιστοκλῆς εἰ τὴν	parancsot adtak a kormányosoknak az indulásra.
	ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν στενῶν προέμενοι βοήθειαν οἱ	Themisztoklész felbőszült, hogy a görögök eldobják maguktól
	Ἕλληνες διαλυθήσονται κατὰ πόλεις, ἐβουλεύετο καὶ	a helyzet és a tengerszoros nyújtotta előnyöket, és
	συνετίθει τὴν περὶ τὸν Σίκιννον πραγματείαν. ἦν	szétszóródnak, ki-ki a maga városába. Ezért cselt gondolt ki,
	δὲ τῷ μὲν γένει Πέρσης ὁ Σίκιννος αἰχμάλωτος, εὔνους	és Szikinnosszal végre is hajtotta. Szikinnosz perzsa
	δὲ τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ παιδαγωγός. ὃν	származású hadifogoly létére Themisztoklész híve és
	ἐκπέμπει πρὸς τὸν Ξέρξην κρύφα, κελεύσας λέγειν ὅτι	gyermekeinek nevelője volt. Őt küldte titokban Xerxészhez a
	Θεμιστοκλῆς ὁ τῶν ᾿Αθηναίων στρατηγὸς αἱρούμενος τὰ	következő üzenettel: „Themisztoklész, az athéniak
	βασιλέως ἐξαγγέλλει πρῶτος αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας	parancsnoka, átpártolt a királyhoz, és értesíteni óhajtja, hogy a
	ἀποδιδράσκοντας, καὶ διακελεύεται μὴ παρεῖναι	görögök meg akarnak futamodni. Azt tanácsolja a királynak,
	φυγεῖν αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἐν ᾧ ταράττονται τῶν πεζῶν χωρὶς	ne hagyja futni őket, hanem semmisítse meg tengeri
	ὄντες ἐπιθέσθαι καὶ διαφθεῖραι τὴν ναυτικὴν δύναμιν.	haderejüket, amíg zavar uralkodik soraikban, és még nem
	ταῦτα δ᾽ ὁ Ξέρξης ὡς ἀπ᾽ εὐνοίας λελεγμένα δεξάμενος,	egyesültek szárazföldi hadaikkal." Xerxész hitelt adott az
	ἥσθη καὶ [τέλοσ] εὐθὺς ἐξέφερε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῶν	üzenetnek, és azonnal kiadta a rendelkezést a
	νεῶν, τὰς μὲν ἄλλας πληροῦν καθ᾽ ἡσυχίαν, διακοσίαις	hajóparancsnokoknak, hogy mialatt a hajókat zavartalanul
	δ᾽ ἀναχθέντας ἤδη περιβαλέσθαι τὸν πόρον ἐν κύκλῳ πάντα	felszerelik, kétszáz háromevezősoros azonnal induljon
	καὶ διαζῶσαι τὰς νήσους, ὅπως ἐκφύγοι μηδεὶς τῶν	útnak, vegyék körül a tengerszorost és tartsák ellenőrzés alatt a
	πολεμίων. τούτων δὲ πραττομένων ᾿Αριστείδης ὁ	szigeteket, hogy az ellenség hajóiból egy se menekülhessen el.
	Λυσιμάχου πρῶτος αἰσθόμενος ἦκεν ἐπὶ τὴν σκηνὴν	A hadmozdulatot elsőnek Lüszimakhosz fia, Ariszteidész vette
	τοῦ Θεμιστοκλέους, οὐκ ὢν φίλος, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἐκεῖνον	észre, s nyomban Themisztoklész sátrába sietett. Nem volt
	ἐξωστρακισμένος ὥσπερ εἴρηται· προελθόντι δὲ τῷ	közöttük baráti viszony, hiszen mint már említettem is,
	Θεμιστοκλεῖ φράζει τὴν κύκλωσιν. ὁ δὲ τήν τ᾽ ἄλλην	Themisztoklész küldette Ariszteidészt száműzetésbe. Most
	καλοκαγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς εἰδὼς καὶ τῆς τότε παρουσίας	mégis belépett Themisztoklész sátrába, és közölte vele, hogy

		96.
	ἀγάμενος λέγει τὰ περὶ τὸν Σίκιννον αὐτῷ καὶ παρεκάλει	bekerítették a görögök hajóhadát. Themisztoklész jól ismerte
	τῶν Ἑλλήνων συνεπιλαμβάνεσθαι καὶ συμπροθυμεῖσθαι	Ariszteidész becsületességét, és megörült jövetelének.
	πίστιν ἔχοντα μᾶλλον, ὅπως ἐν τοῖς στενοῖς ναυμαχήσωσιν.	Elbeszélte neki, mint küldte el Szikinnoszt a királyhoz,
	ὁ μὲν οὖν Ἀριστείδης ἐπαινέσας τὸν Θεμιστοκλέα τοὺς	segítsen rábeszélni a görögöket, akik benne jobban megbíznak,
	ἄλλους ἐπῄει στρατηγοὺς καὶ τριηράρχους, ἐπὶ τὴν	hogy ütközzenek meg a perzsákkal a tengerszorosban.
	μάχην παροξύνων. ἔτι δ᾽ ὅμως ἀπιστούντων, ἐφάνη Τηνία	Ariszteidész helyeselte Themisztoklész eljárását, és azonnal
	τριήρης αὐτόμολος, ἧς ἐναυάρχει Παναίτιος, ἀπαγγέλλουσα	felkereste a többi hadvezért és hajóparancsnokot, hogy harcra
	τὴν κύκλωσιν, ὥστε καὶ θυμῷ τοὺς Ἕλληνας ὁρμῆσαι	biztassa őket. Eleinte kételkedve fogadtak szavait, de közben
	μετὰ τῆς ἀνάγκης πρὸς τὸν κίνδυνον.	megérkezett egy ténoszi szökevény háromevezősoros hajó,
		amelynek Panaitiosz volt a parancsnoka, s ő is megerősítette a
		bekerítés hírét. Így most már nemcsak a kényszerűség, hanem
		a harag is arra ösztökélte a görögöket, hogy szembenézzenek a
		veszedelemmel.
	13.	
	Ἅμα δ᾽ ἡμέρᾳ Ξέρξης μὲν ἄνω καθῆστο, τὸν στόλον	Napkeltekor Xerxész egy magaslaton foglalt helyet; innen jól
	ἐποπτεύων καὶ τὴν παράταξιν, ὡς μὲν Φανόδημός (FGrH 325 F	láthatta hajóhadát és a csatatrendet. Phanodémosz
	24) φησιν ὑπὲρ τὸ Ἡράκλειον, ᾗ βραχεῖ πόρῳ διείργεται τῆς	szerint ez a hely Héraklész temploma felett volt, ahol
	Ἀττικῆς ἡ νῆσος, ὡς δ᾽ Ἀκεστόδωρος (FHG II `464) ἐν μεθορίᾳ	Szalamisz szigetét csak egy keskeny tengerszoros választja el
	τῆς Μεγαρίδος ὑπὲρ τῶν καλουμένων Κεράτων, χρυσοῦν	Attikától; Akesztodórosz azonban úgy tudja,
	δίφρον θέμενος καὶ γραμματεῖς πολλοὺς παραστησάμενος,	hogy Megarisz határán volt, a Kerata nevű dombok felett. Itt
	ὧν ἔργον ἦν ἀπογράφεσθαι τὰ κατὰ τὴν μάχην πραττόμενα.	ült Xerxész aranyveretű trónszékben írnokok hadával
	Θεμιστοκλεῖ δὲ παρὰ τὴν ναυαρχίδα τριήρη σφαγιαζομένῳ	körülvéve, akiknek az volt a kötelességük, hogy feljegyezzék a
	τρεῖς προσήχθησαν αἰχμάλωτοι, κάλλιστοι μὲν ἰδέσθαι	csata eseményeit. Themisztoklész éppen áldozatot mutatott be
	τὴν ὄψιν, ἐσθῆτι δὲ καὶ χρυσῷ κεκοσμημένοι διαπρεπῶς.	a vezérhajó oldalánál, amikor három szép arcú, pompás
	ἐλέγοντο δὲ Σανδάκης παῖδες εἶναι τῆς βασιλέως	ruházatú és arany ékszerekkel ékes hadifoglyot vezettek eléje.
	ἀδελφῆς καὶ Ἀρταΰκτου. τούτους ἰδὼν Εὐφραντίδης ὁ	Állítólag Szandakénak, a király nővérének és Artaüktosznak a
	μάντις, ὡς ἅμα μὲν ἀνέλαμψεν ἐκ τῶν ἱερῶν μέγα καὶ	fiai voltak. Abban a pillanatban, amikor Euphrantidész jós
	περιφανὲς πῦρ, ἅμα δὲ πταρμὸς ἐκ δεξιῶν ἐσήμηνε, τὸν	meglátta őket, fényes láng csapott ki az oltárra odakészített
	Θεμιστοκλέα δεξιωσάμενος ἐκέλευσε τῶν νεανίσκων	áldozati húsokból, és jobb kéz felől tüsszentés hallatszott. A
	κατάρξασθαι καὶ καθιερεῦσαι πάντας ὠμηστῇ Διονύσῳ	jós ekkor kézen ragadta Themisztoklészt, és felszólította, hogy
	προσευξάμενον· οὕτω γὰρ ἅμα σωτηρίαν καὶ νίκην ἔσεσθαι	a három ifjút ajánlja fel áldozatul a nyershús-evő
	τοῖς Ἕλλησιν. ἐκπλαγέντος δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ὡς	Dionüszosznak; és imádkozzék hozzá, mert ez menekvést és
	μέγα τὸ μάντευμα καὶ δεινόν, οἷον εἴωθεν ἐν μεγάλοις	győzelmet hoz a görögöknek. Themisztoklészt megrémítette a
	ἀγῶσι καὶ πράγμασι χαλεποῖς, μᾶλλον ἐκ τῶν	jós kegyetlen rendelkezése, de a nép, amint nagy
	παραλόγων ἢ τῶν εὐλόγων τὴν σωτηρίαν ἐλπίζοντες οἱ	veszedelmekben és súlyos helyzetekben történni szokott,
	πολλοὶ τὸν θεὸν ἅμα κοινῇ κατεκαλοῦντο φωνῇ, καὶ τοὺς	inkább az ésszerűtlen, mint az ésszerű cselekedetektől remélte
	αἰχμαλώτους τῷ βωμῷ προσαγαγόντες ἠνάγκασαν, ὡς ὁ	a menekvést. Valamennyien az isten nevét kiáltozták, majd az
	μάντις ἐκέλευσε, τὴν θυσίαν συντελεσθῆναι. ταῦτα	oltárhoz vonszolták a foglyokat és kierőszakolták, hogy a jós
	μὲν οὖν ἀνὴρ φιλόσοφος καὶ γραμμάτων οὐκ ἄπειρος	utasításához híven feláldozzák őket. Ezt a történetet egy
	ἱστορικῶν Φανίας ὁ Λέσβιος (FHG II `295) εἴρηκε.	Phaniasz nevű leszboszi bölcselő és
		történelemtudományban jártas férfiú beszéli el.
	14.	
	Περὶ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βαρβαρικῶν νεῶν Αἰσχύλος ὁ	Aischylos, a költő, akinek személyes tapasztalata és biztos
	ποιητὴς ὡς ἂν εἰδὼς [καὶ] διαβεβαιούμενος ἐν [τραγῳδίᾳ]	ismeretei voltak az eseményről, *A perzsák* című tragédiájában
	Πέρσαις (v. 336) λέγει ταῦτα·	pontosan megmondja a barbárok hajóinak számát:
	Ξέρξῃ δέ, καὶ γὰρ οἶδα, χιλιὰς μὲν ἦν	*Xerxész hajói száma, jól tudom, kerek*
	ὧν ἦγε πλῆθος· αἱ δ᾽ ὑπέρκοποι τάχει	*ezernyi volt; s afféle szerfölött sebes*
	ἑκατὸν δὶς ἦσαν ἑπτά θ᾽· ὧδ᾽ ἔχει λόγος.	*hajója kétszázhét: így őrzi hiradás.*
	τῶν δ᾽ Ἀττικῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τὸ πλῆθος οὐσῶν	Az athéni hajók száma száznyolcvan volt, mindegyik
	ἑκάστη τοὺς ἀπὸ καταστρώματος μαχομένους	fedélzetén tizennyolc harcos, közülük négy íjas, a többi nehéz
	ὀκτωκαίδεκα εἶχεν, ὧν τοξόται τέσσαρες ἦσαν, οἱ	fegyverzetű gyalogos katona. Themisztoklész ugyanolyan jól
	λοιποὶ δ᾽ ὁπλῖται. Δοκεῖ δ᾽ οὐχ ἧττον εὖ τὸν καιρὸν ὁ	választotta meg az ütközet időpontját, mint a helyét.Vigyázott
	Θεμιστοκλῆς ἢ τὸν τόπον συνιδὼν καὶ φυλάξας, μὴ	rá, hogy hajói addig ne támádják szembe a barbárokat, amíg a
	πρότερον ἀντιπρῴρους καταστῆσαι ταῖς βαρβαρικαῖς	tenger felől frissen fújó szél nagyobb hullámokat nem ver fel a
	τὰς τριήρεις, ἢ τὴν εἰωθυῖαν ὥραν παραγενέσθαι,	tengerszorosban. A hullámzás nem akadályozta az aránylag
	τὸ πνεῦμα λαμπρὸν ἐκ πελάγους αἰεὶ καὶ κῦμα διὰ τῶν	alacsony építésű és mély járatú görög hajókat, de hevesen
	στενῶν κατάγουσαν· ὃ τὰς Ἑλληνικὰς μὲν οὐκ ἔβλαπτε	dobálni kezdte a magas fedélzetű, nehézkes mozgású perzsa
	ναῦς, ἁλιτενεῖς οὔσας καὶ ταπεινοτέρας, τὰς δὲ	hajókat, amelyek így oldalukat fordították a dühödten támadó
	βαρβαρικὰς ταῖς τε πρύμναις ἀνεστώσας καὶ τοῖς	ellenfeleikkel szemben. A görög hajók kapitányai
	καταστρώμασιν ὑψορόφους καὶ βαρείας ἐπιφερομένας	Themisztoklészre figyeltek, mert tudták, hogy ő látja a
	ἔσφαλλε προσπῖπτον καὶ παρεδίδου πλαγίας τοῖς	legpontosabban, mi van hasznukra. Xerxész tengernagya,
	Ἕλλησιν ὀξέως προσφερομένοις καὶ τῷ Θεμιστοκλεῖ	Ariamenész szembeszállt Themisztoklésszel. Vitéz
	προσέχουσιν ὡς ὁρῶντι μάλιστα τὸ συμφέρον· ὅθεν κατ᾽	harcos volt, a király testvérei közül a legbátrabb és
	ἐκεῖνον ὁ Ξέρξου ναύαρχος Ἀριαμένης ναῦν ἔχων	legigazságosabb; hajója magas fedélzetéről, mint valami

		96.
	μεγάλην ὥσπερ ἀπὸ τείχους ἐτόξευε καὶ ἠκόντιζεν,	bástyafokról vadul nyilaztott és dobálta dárdáit. A dekeleiai
	ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν καὶ τῶν βασιλέως ἀδελφῶν πολὺ	Ameiniasz és a paianiai Szóklész hajójukat teljes sebességgel
	κράτιστος καὶ δικαιότατος. τοῦτον μὲν οὖν Ἀμεινίας	nekivezették Ariamenész hajójának. Mikor a két bronzveretű
	ὁ Δεκελεὺς καὶ Σωκλῆς ὁ Πελιεὺς ὁμοῦ πλέοντες,	hajóorr egymásba fúródott, Ariamenész átugrott a görög
	ὡς αἱ νῆες ἀντίπρῳροι προσπεσοῦσαι καὶ συνερείσασαι	háromevezősorosra, de két athéni harcos dárdával rátámadt és
	τοῖς χαλκώμασιν ἐνεσχέθησαν, ἐπιβαίνοντα τῆς αὐτῶν	beletaszította a tengerbe. A harcban elesett tengerészkatonák
	τριήρους ὑποστάντες καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες εἰς τὴν	között úszó holttestét Artemiszia, Karia királynője felismerte
	θάλασσαν ἐξέβαλον, καὶ τὸ σῶμα *μετὰ τῶν ἄλλων*	és Xerxészhez vitte.
	διαφερόμενον ναυαγίων Ἀρτεμισία γνωρίσασα πρὸς	
	Ξέρξην ἀνήνεγκεν.	
	15.	
	Ἐν δὲ τούτῳ τοῦ ἀγῶνος ὄντος φῶς	Még folyt az ütközet, amikor állítólag hirtelen fény villant fel
	μὲν ἐκλάμψαι μέγα λέγουσιν Ἐλευσινόθεν, ἦχον δὲ καὶ	Eleuszisz felől, és a thriai síkságon egészen a tengerig nagy zaj
	φωνὴν τὸ Θριάσιον κατέχειν πεδίον ἄχρι θαλάττης, ὡς	támadt, a misztériumok hőse, Iakkhos vonulna arra hatalmas
	ἀνθρώπων ὁμοῦ πολλῶν τὸν μυστικὸν ἐξαγόντων Ἴακχον.	embertömeg kíséretében. Később a kiáltozás helyén már csak
	ἐκ δὲ τοῦ πλήθους τῶν φθεγγομένων κατὰ μικρὸν ἀπὸ	porfelhő lebegett és a tenger felé húzódva ráereszkedett a
	γῆς ἀναφερόμενον νέφος ἔδοξεν αὖθις ὑπονοστεῖν καὶ	hajókra. Mások fegyveres férfiak ködalakját vélték látni
	κατασκῆπτειν εἰς τὰς τριήρεις. ἕτεροι δὲ φάσματα καὶ	Aigina irányában, akik kezüket védőn kiterjesztették a görög
	εἴδωλα καθορᾶν ἔδοξαν ἐνόπλων ἀνδρῶν ἀπ᾽ Αἰγίνης	hajók fölé. A görögök az Aiakidáknak gondolták őket, akikhez
	τὰς χεῖρας ἀνεχόντων πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν τριήρων, οὓς	oltalomért imádkoztak a tengeri csata kezdete előtt.
	εἴκαζον Αἰακίδας εἶναι παρακεκλημένους εὐχαῖς πρὸ	Lükomédész, az egyik athéni háromevezősoros hajó
	τῆς μάχης ἐπὶ τὴν βοήθειαν. πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει	parancsnoka volt az első, aki ellenséges hadihajót ejtett foglyul.
	ναῦν Λυκομήδης, ἀνὴρ Ἀθηναῖος τριηραρχῶν, ἧς τὰ	Levágta a perzsa hajó orrdíszét, és később Phlüában
	παράσημα περικόψας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι δαφνηφόρῳ	felajánlotta babérkoszorús Apollónnak. A görög hajók a szűk
	Φλυῆσιν. οἱ δ᾽ ἄλλοι τοῖς βαρβάροις ἐξισούμενοι τὸ πλῆθος	tengerszorosban egyenlő erővel szálltak szembe a barbárokkal,
	ἐν στενῷ κατὰ μέρος προσφερομένους καὶ περιπίπτοντας	akik csak szakaszonként tudtak előrenyomulni, és egymásra
	ἀλλήλοις ἐτρέψαντο μέχρι δείλης ἀντισχόντας, ὥσπερ	torlódtak. Sötétedésig tartott a küzdelem, és a görögök
	εἴρηκε Σιμωνίδης (fr. 83 B`4), τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ	megfutamították a perzsákat. Így szerezték meg a görögök a
	περιβόητον ἀράμενοι νίκην, ἧς οὔθ᾽ Ἕλλησιν οὔτε	nemes és híres győzelmet, mint Szimónidész mondja, amelynél
	βαρβάροις ἐνάλιον ἔργον εἴργασται λαμπρότερον, ἀνδρείᾳ	dicsőségesebbet sem a görögök, sem a barbárok nem arattak
	μὲν καὶ προθυμίᾳ κοινῇ τῶν ναυμαχησάντων, γνώμῃ δὲ	soha. Ezt részben a harcban részt vevő görögök bátorságának
	καὶ δεινότητι τῇ Θεμιστοκλέους.	és elszántságának, részben pedig Themisztoklész hadvezéri
		tehetségének és ügyességének köszönhették.
	16.	
	Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν Ξέρξης μὲν ἔτι θυμομαχῶν πρὸς	Az ütközet után Xerxész, még mindig telve harci vággyal,
	τὴν ἀπότευξιν ἐπεχείρει διὰ χωμάτων ἐπάγειν τὸ πεζὸν	töltést akart építtetni, hogy szárazföldi csapatai is
	εἰς Σαλαμῖνα τοῖς Ἕλλησιν, ἐμφράξας τὸν διὰ μέσου	átkelhessenek és Szalamiszban megütközhessenek a
	πόρον· Θεμιστοκλῆς δ᾽ ἀποπειρώμενος Ἀριστείδου λόγῳ	görögökkel. Ekkor Themisztoklész, hogy kipuhatolja
	γνώμην ἐποιεῖτο λύειν τὸ ζεῦγμα ταῖς ναυσὶν	Ariszteidész véleményét, színleg azt javasolta, hajózzon a
	ἐπιπλεύσαντας εἰς Ἑλλήσποντον, ὅπως ἔφη τὴν	görög hajóhad a Hellészpontoszhoz, és rombolja szét a
	Ἀσίαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ λάβωμεν.᾽ δυσχεραίνοντος δὲ τοῦ	hajóhidat. „Így - mondta - Ázsiát Európában foghatjuk meg.”
	Ἀριστείδου καὶ λέγοντος ὅτι νῦν μὲν τρυφῶντι τῷ	Ariszteidész ellenezte a tervet, és így szólt: „Eddig egy elpuhult
	βαρβάρῳ πεπολεμήκαμεν· ἐὰν δὲ κατακλείσωμεν εἰς τὴν	barbár kényúrral csatáztunk, de ha bezárjuk, Görögországba,
	Ἑλλάδα καὶ καταστήσωμεν εἰς ἀνάγκην ὑπὸ	megfélemlítjük és ezzel kényszerhelyzetbe hozzuk ennek az
	δέους ἄνδρα τηλικούτων δυνάμεων κύριον, οὐκέτι	óriási seregnek az urát, nem nézi majd aranyos mennyezet alól
	ὑπὸ σκιάδι χρυσῇ θεάσεται τὴν μάχην ἐφ᾽ ἡσυχίας,	csendben üldögélve a harcot, hanem összeszedi magát és a
	ἀλλὰ πάντα τολμῶν καὶ πᾶσιν αὐτὸς παρὼν διὰ τὸν	veszély ráveszi, hogy személyesen vegyen részt a csatában,
	κίνδυνον ἐπανορθώσεται τὰ παρειμένα καὶ	jóvátegye az elkövetett hibákat és jobb tanácsadókra
	βουλεύσεται βέλτιον ὑπὲρ τῶν ὅλων. οὐ τὴν οὖσαν οὖν᾽	hallgasson. Bizony, Themisztoklész - tette hozzá -, ahelyett,
	ἔφη δεῖ γέφυραν ὦ Θεμιστόκλεις ἡμᾶς ἀναιρεῖν, ἀλλ᾽	hogy lerombolnánk a hajóhidat, építsünk másikat, és ha lehet,
	ἑτέραν εἴπερ οἷόν τε προσκατασκευάσαντας ἐκβαλεῖν	kergessük ki ezt az embert mielőbb Európából.” Ha így látod
	διὰ τάχους τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς Εὐρώπης᾽, ᾽οὐκοῦν᾽	helyesnek - mondta Themisztoklész - találjuk meg a módját,
	εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς ᾽εἰ δοκεῖ ταῦτα συμφέρειν, ὥρα	miként távolítsuk el Görögországból a lehető leggyorsabban.”
	σκοπεῖν καὶ μηχανᾶσθαι πάντας ἡμᾶς, ὅπως	Amint megegyeztek, Themisztoklész elküldte a perzsa
	ἀπαλλαγήσεται τὴν ταχίστην ἐκ τῆς Ἑλλάδος.᾽ Ἐπεὶ δὲ	királyhoz Arnakész nevű eunuchját, akit a hadifoglyok közül
	ταῦτ᾽ ἔδοξεν, ἔπεμπέ τινα τῶν βασιλικῶν εὐνούχων ἐν	választott ki, hogy mondja meg gazdájának a következőket: „A
	τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνευρὼν Ἀρνάκην ὄνομα, φράζειν	görögök, most, hogy a tenger urává lettek, elhatározták, hogy
	βασιλεῖ κελεύσας ὅτι τοῖς μὲν Ἕλλησι δέδοκται τῷ	a Hellészpontoszba hajóznak, és lerombolják a hajóhidat, de
	ναυτικῷ κεκρατηκότας ἀναπλεῖν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ	Themisztoklész nem akar rosszat a királynak, ezért
	τὸ ζεῦγμα καὶ λύειν τὴν γέφυραν, Θεμιστοκλῆς δὲ	figyelmezteti, hogy siessen haza, s amíg teheti, keljen át a
	κηδόμενος βασιλέως παραινεῖ σπεύδειν ἐπὶ τὴν αὑτοῦ	tengeren Ázsiába. Ő közben mindent megtesz, hogy a görög
	[θάλατταν] καὶ περαιοῦσθαι, μέχρις αὐτὸς ἐμποιεῖ τινας	szövetséges hadakat visszatartsa az üldözéstől.” Amikor
	διατριβὰς τοῖς συμμάχοις καὶ μελλήσεις πρὸς τὴν δίωξιν.	Xerxész meghallotta az üzenetet, megijedt és gyorsan
	ταῦθ᾽ ὁ βάρβαρος ἀκούσας καὶ γενόμενος περίφοβος, διὰ	visszavonult. A Mardoniosz ellen vívott későbbi harcok

τάχους ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν, καὶ πεῖραν ἡ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου φρόνησις ἐν Μαρδονίῳ παρέσχεν, εἴγε πολλοστημορίῳ τῆς Ξέρξου δυνάμεως διαγωνισάμενοι Πλαταιᾶσιν εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον κατέστησαν.	mutatták, milyen jól ítélte meg Themisztoklész és Ariszteidész a helyzetet, mert bár Plataiainál az ellenség hadseregének csak csekély részével álltak szemben, abban a veszélyben forogtak, hogy mindent elveszítenek.
17.	
Πόλεων μὲν οὖν τὴν Αἰγινητῶν ἀριστεῦσαί φησιν Ἡρόδοτος (8, 93), Θεμιστοκλεῖ δὲ καίπερ ἄκοντες ὑπὸ φθόνου τὸ πρωτεῖον ἀπέδοσαν ἅπαντες. ἐπεὶ γὰρ ἀναχωρήσαντες εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὴν ψῆφον ἔφερον οἱ στρατηγοί, πρῶτον μὲν ἕκαστος αὑτὸν ἀπέφαινεν ἀρετῇ, δεύτερον δὲ μεθ᾽ αὑτὸν Θεμιστοκλέα. Λακεδαιμόνιοι δ᾽ εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὸν καταγαγόντες, Εὐρυβιάδῃ μὲν ἀνδρείας, ἐκείνῳ δὲ σοφίας ἀριστεῖον ἔδοσαν θαλλοῦ στέφανον, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἁρμάτων τὸ πρωτεῖον ἐδωρήσαντο καὶ τριακοσίους τῶν νέων πομποὺς ἄχρι τῶν ὅρων συνεξέπεμψαν. λέγεται δ᾽ Ὀλυμπίων τῶν ἑξῆς ἀγομένων, καὶ παρελθόντος εἰς τὸ στάδιον τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀμελήσαντας τῶν ἀγωνιστῶν τοὺς παρόντας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκεῖνον θεᾶσθαι καὶ τοῖς ξένοις ἐπιδεικνύειν ἅμα θαυμάζοντας καὶ κροτοῦντας, ὥστε καὶ αὐτὸν ἡσθέντα πρὸς τοὺς φίλους ὁμολογῆσαι τὸν καρπὸν ἀπέχειν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτῷ πονηθέντων.	Hérodotosz elbeszélése szerint a görög városok között leginkább Aigina tüntette ki magát. Ha kelletlenül is, Themisztoklésznek adták a legmagasabb kitüntetést, amikor ugyanis a hadvezérek összegyűltek az Iszthmoszon és szavazást tartottak az oltárnál, vitézségben mindegyik önmagát jelentette ki elsőnek, maga után másodiknak azonban Themisztoklészt. A lakedaimóniak meghívták Themisztoklészt Spártába, és Eurübiadészt bátorságáért, őt pedig bölcsességéért olajágakból font koszorúval tüntették ki. Themisztoklészt ezenkívül megajándékozták a legszebb harci szekérrel is, és amikor eltávozott, háromszáz ifjúból álló kíséretet adtak melléje az ország határáig. Mondják, hogy a következő olümpiai játékokon, mikor Themisztoklész a stadionba lépett, senki nem törődött a versenyzőkkel, egész nap őt bámulták, tapsolták, és csodálattal mutogatták az idegeneknek. Themisztoklész megvallotta barátainak, hogy úgy érzi, elnyerte Görögországért vállalt fáradalmainak méltó jutalmát.
Plutarchos, *Aristides* 8-9.	*Máthé Elek fordítása*
8.	
Τρίτῳ δ᾽ ἔτει Ξέρξου διὰ Θετταλίας καὶ Βοιωτίας ἐλαύνοντος ἐπὶ τὴν Ἀττικήν, λύσαντες τὸν νόμον ἐψηφίσαντο τοῖς μεθεστῶσι κάθοδον, μάλιστα φοβούμενοι τὸν Ἀριστείδην μὴ προσθέμενος τοῖς πολεμίοις διαφθείρῃ καὶ μεταστήσῃ πολλοὺς τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν βάρβαρον, οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός, ὅς γε καὶ πρὸ τοῦ δόγματος τούτου διετέλει προτρέπων καὶ παροξύνων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μετὰ τὸ δόγμα, Θεμιστοκλέους στρατηγοῦντος αὐτοκράτορος, πάντα συνέπραττε καὶ συνεβούλευεν, ἐνδοξότατον ἐπὶ σωτηρίᾳ κοινῇ ποιῶν τὸν ἔχθιστον. ὡς γὰρ ἀπολείπειν τὴν Σαλαμῖνα βουλευομένων τῶν περὶ Εὐρυβιάδην αἱ βαρβαρικαὶ τριήρεις νύκτωρ ἀναχθεῖσαι καὶ περιβαλοῦσαι τόν τε πόρον ἐν κύκλῳ καὶ τὰς νήσους κατεῖχον, οὐδενὸς προειδότος τὴν κύκλωσιν, ἦκεν ὁ Ἀριστείδης ἀπ᾽ Αἰγίνης παραβόλως διὰ τῶν πολεμίων νεῶν διεκπλεύσας, καὶ νυκτὸς ἐλθὼν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ καλέσας αὐτὸν ἔξω μόνον, Ἡμεῖς᾽ εἶπεν ᾦ Θεμιστόκλεις, εἰ σωφρονοῦμεν, ἤδη τὴν κενὴν καὶ μειρακιώδη στάσιν ἀφέντες ἀρξώμεθα σωτηρίου καὶ καλῆς φιλονικίας πρὸς ἀλλήλους, ἁμιλλώμενοι σῶσαι τὴν Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δ᾽ ὑπουργῶν καὶ συμβουλεύων· ἐπεὶ καὶ νῦν σε πυνθάνομαι μόνον ἅπτεσθαι τῶν ἀρίστων λογισμῶν, κελεύοντα διαναυμαχεῖν ἐν τοῖς στενοῖς τὴν ταχίστην, καί σοι τῶν συμμάχων ἀντιπραττόντων οἱ πολέμιοι συνεργεῖν ἐοίκασι· τὸ γὰρ ἐν κύκλῳ καὶ κατόπιν ἤδη πέλαγος ἐμπέπλησται νεῶν πολεμίων, ὥστε καὶ τοὺς μὴ θέλοντας ἀνάγκη κατείληφεν ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι καὶ μάχεσθαι· φυγῆς γὰρ ὁδὸς οὐ λείπεται.᾽ πρὸς ταῦθ᾽ ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπεν· ᾽οὐκ ἂν ἐβουλόμην ὦ Ἀριστείδη σὲ κατὰ τοῦτο κρείσσονά μου γενέσθαι, πειράσομαι δὲ πρὸς καλὴν ἀρχὴν ἁμιλλώμενος ὑπερβαλέσθαι τοῖς ἔργοις.᾽ ἅμα δ᾽ αὐτῷ φράσας τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀπάτην ἐπὶ τὸν βάρβαρον, παρεκάλει πείθειν τὸν Εὐρυβιάδην καὶ διδάσκειν ὡς ἀμήχανόν ἐστι σωθῆναι μὴ ναυμαχήσαντας· εἶχε γὰρ μᾶλλον αὐτοῦ πίστιν. ὅθεν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν	Három esztendővel később, amikor Xerxész Thesszálián és Boiótián át Attika ellen vonult, az athéniak érvénytelennek mondták ki a régi törvényt, és megengedték a száműzöttek hazatérését; féltek tőle ugyanis, hogy Ariszteidész az ellenséghez csatlakozik, esetleg a polgárok soraiból is megront sok embert és Xerxész oldalára csábít. De helytelennek ítélték meg, mert Ariszteidész nemcsak a határozat meghozatala előtt biztatta és bátorította szüntelenül a görögöket, hogy küzdjenek a szabadságért, hanem utána is, amikor Themisztoklészt teljhatalmú fővezérré tették, tettel és tanáccsal minden segítséget megadott neki, s a közös boldogulás érdekében legnagyobb ellenségét a leghíresebb emberré tette. Amikor Eurübiadész készülődben volt Szalamiszt elhagyni, a barbárok háromevezősoros gályái éjszaka felszedték a horgonyt, körülzárták a tengerszorost, a szigeteket pedig megszállták anélkül, hogy a bekerítést bárki is észrevette volna. Ekkor érkezett meg Ariszteidész Aiginából, miután merészen átevezett az ellenséges hajók között; még az éjszaka folyamán felkereste Themisztoklészt sátrában, és negyszemközt a következőket mondta neki: „Themisztoklész, hallgassunk józan eszünkre, hagyjuk a hiú, gyermekes civódást, kezdjünk inkább üdvös és tiszteletre méltó versengésbe Görögország megmentéséért, te mint fővezér, én pedig mint a tanácsadód. Most értesülök róla, hogy a legjobb haditervhez ragaszkodol, és az az óhajtásod, hogy minél előbb döntő csatára kerüljön sor a szorosokban. A szövetségesek, úgy látszik, nem értenek veled egyet, de az ellenség a te kezedre dolgozik. A tengert az ellenség hajói körben és hátulról máris úgy ellepték, hogy a görögök akaratuk ellenére is kénytelenek lesznek bátran harcolni, mert a visszavonulás útja el van vágva előlük.” Themisztoklész erre így szólt: „Nem óhajtottam, Ariszteidész, hogy ebben a dologban különb légy nálam, de megkísérlem, hogy derék kezdeményezéseddel versenyre keljek, és tettekkel múljalak felül.” Közölte Ariszteidésszel, hogy milyen cselt eszelt ki Xerxész ellen, és kérte, beszélje rá, Eurübiadészt, s értesse meg vele, hogy a menkvés egyetlen reménye a tengeri csata lehet; tudta ugyanis, hogy Eurübiadész

		96.
	στρατηγῶν εἰπόντος Κλεοκρίτου τοῦ Κορινθίου πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, μηδ᾽ Ἀριστείδῃ τὴν γνώμην ἀρέσκειν αὐτοῦ, παρόντα γὰρ σιωπᾶν, ἀντεῖπεν ὁ Ἀριστείδης ὡς οὐκ ἂν ἐσιώπα μὴ λέγοντος τὰ ἄριστα τοῦ Θεμιστοκλέους· νυνὶ δ᾽ ἡσυχίαν ἄγειν οὐ δι᾽ εὔνοιαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐπαινῶν.	Ariszteidészben inkább megbízik, mint őbenne. Ezért aztán amikor a haditanácsban a korinthoszi Kleokritosz azt mondta Themisztoklésznek, hogy terve még Ariszteidésznek sem tetszik, hiszen jelen van, de hallgat, Ariszteidész azt felelte, hogy nem hallgatna, ha Themisztoklész nem a legjobbat tanácsolta volna; azért nem szól semmit, mert helyesli Themisztoklész tervét, nem pedig az iránta való jóindulatból.
	9.	
	Οἱ μὲν οὖν ναύαρχοι τῶν Ἑλλήνων ταῦτ᾽ ἔπραττον.	A görög hajóhad vezérei tehát eképpen cselekedtek,
	Ἀριστείδης δ᾽ ὁρῶν τὴν Ψυττάλειαν, ἣ πρὸ τῆς Σαλαμῖνος ἐν τῷ πόρῳ κεῖται νῆσος οὐ μεγάλη, πολεμίων ἀνδρῶν μεστὴν οὖσαν, ἐμβιβάσας εἰς ὑπηρετικὰ τοὺς προθυμοτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν πολιτῶν, προσέμειξε τῇ Ψυτταλείᾳ, καὶ μάχην πρὸς τοὺς βαρβάρους συνάψας ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶντες ἥλωσαν. ἐν δὲ τούτοις ἦσαν ἀδελφῆς βασιλέως ὄνομα Σανδάκης τρεῖς παῖδες, οὓς εὐθὺς ἀπέστειλε πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, καὶ λέγονται κατά τι λόγιον, τοῦ μάντεως Εὐφραντίδου κελεύσαντος, ὠμηστῇ Διονύσῳ πρὸ τῆς μάχης καθιερευθῆναι. τὴν δὲ νησίδα τοῖς ὅπλοις πανταχόθεν ὁ Ἀριστείδης περιστέψας, ἐφήδρευε τοῖς ἐκφερομένοις πρὸς αὐτήν, ὡς μήτε τῶν φίλων τινὰ διαφθαρῆναι μήτε τῶν πολεμίων διαφυγεῖν. ὁ γὰρ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἕστηκεν ἐν τῇ	Aristeidész pedig, amikor látta, hogy Szalamisz közelében a tengerszorosban fekvő kis Pszüttaleia-szigetet megszállták az ellenséges csapatok, kisebb hajókra rakta a legképzettebb és legharcedzettebb athéniakat, partra szállt a szigeten, és megtámadta a barbárokat. Legtöbbjüket megölte, csak néhány előkelő harcost ejtett foglyul. Közöttük volt a király nővérének, Szandakénak három fia is, akiket azonnal elküldött Themisztoklészhez; ezeket állítólag egy jóslat értelmében Euphrantidész jós kívánságára feláldozták Dionüszosz Ómétésznek. A szigetet Aristeidész körös-körül megrakta harcosaival, és a partra kiúszókat figyeltette velük, hogy a szövetségesek közül senki ne veszhessen oda, az ellenség soraiból pedig seki el ne szökhessen. Valószínűnek látszott ugyanis, hogy a tengeri ütközet ezen a helyen lesz a leghevesebb; a diadaljelet éppen ezért Pszüttaleián állították fel.* [helyesen: a diadaljel is épp ezért áll Psyttaleián.]
	Plutarchos, *Cimon* 5.	*Máthé Elek fordítása*
	Τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα τοῦ ἤθους ἀγαστὰ καὶ γενναῖα τοῦ Κίμωνος. οὔτε γὰρ τόλμῃ Μιλτιάδου λειπόμενος, οὔτε συνέσει Θεμιστοκλέους, δικαιότερος ἀμφοῖν ὁμολογεῖται γενέσθαι, καὶ ταῖς πολεμικαῖς οὐδὲ μικρὸν ἀποδέων ἀρεταῖς ἐκείνων, ἀμήχανον ὅσον ἐν ταῖς πολιτικαῖς ὑπερβαλέσθαι νέος ὢν ἔτι καὶ πολέμων ἄπειρος. ὅτε γὰρ τὸν δῆμον ἐπιόντων Μήδων Θεμιστοκλῆς ἔπειθε προέμενον τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἐκλιπόντα πρὸ τῆς Σαλαμῖνος ἐν ταῖς ναυσὶ τὰ ὅπλα θέσθαι καὶ διαγωνίσασθαι κατὰ θάλατταν, ἐκπεπληγμένων τῶν πολλῶν τὸ τόλμημα, πρῶτος Κίμων ὤφθη διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ φαιδρὸς ἀνιὼν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τῶν ἑταίρων, ἵππου τινὰ χαλινὸν ἀναθεῖναι τῇ θεῷ διὰ χειρῶν κομίζων, ὡς οὐδὲν ἱππικῆς ἀλκῆς, ἀλλὰ ναυμάχων ἀνδρῶν ἐν τῷ παρόντι τῆς πόλεως δεομένης. ἀναθεὶς δὲ τὸν χαλινὸν καὶ λαβὼν ἐκ τῶν περὶ τὸν ναὸν κρεμαμένων ἀσπίδα καὶ προσευξάμενος τῇ θεῷ, κατέβαινεν ἐπὶ θάλασσαν, οὐκ ὀλίγοις ἀρχὴ τοῦ θαρρεῖν γενόμενος.	*Máthé Elek fordítása* Kimón jelleme minden más tekintetben csodáltra méltó és nemes volt. Bátorságban nem maradt el Miltiadész, eszességben Themisztoklész mögött, s mindenki elismeri, hogy igazságosabb volt mindkettőjüknél. Katonai dogokban még harci tapasztalatok híján is felért velük, és politikailag összehasonlíthatatlanul tehetségesebb volt náluk. Mert amikor Themisztoklész a médek közeledtére azt tanácsolta a népnek, hogy adja fel a várost, hagyja el az országot, szálljon hajóra és álljon fegyverbe Szalamisznál, a legtöbben rémülettel hallottak a merész vállalkozásról. Kimón volt az első, aki barátaival derűsen ment fel a Kerameikoszon át az Akropoliszra, hogy a kezében vitt zablát felajánlja az istennőnek, mert a városnak akkor nem lovasokra, hanem tengeri harcosokra volt szüksége. A zablát felajánlva levett egyet a templomban felakasztott pajzsok közül, imádkozott az istennőhöz, és a pajzzsal lement tengerpartra. Ezzel sok embernek visszaadta a bátorságát.
	Plutarchos, *Cimon* 13.3.	*Máthé Elek fordítása*
	Κίμων δ᾽ ὥσπερ ἀθλητὴς δεινὸς ἡμέρᾳ μιᾷ δύο καθῃρηκὼς ἀγωνίσματα, καὶ τὸ μὲν ἐν Σαλαμῖνι πεζομαχίᾳ, τὸ δ᾽ ἐν Πλαταιαῖς ναυμαχίᾳ παρεληλυθὼς τρόπαιον, ἐπηγωνίσατο ταῖς νίκαις,	Kimón jól küzdő atléta módjára egy nap két csataban is győztesen harcolt, és a szalamiszi üzközetet szárazföldi, a pataiait pedig tengeri csatával tetézte.
	Plutarchos, *Lysander* 15.	*Máthé Elek fordítása*
	Ὁ δ᾽ οὖν Λύσανδρος, ὡς παρέλαβε τάς τε ναῦς ἁπάσας πλὴν δώδεκα καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἕκτῃ ἐπὶ δεκάτῃ Μουνυχιῶνος μηνός, ἐν ᾗ καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐνίκων τὸν βάρβαρον, ἐβούλευσεν εὐθὺς καὶ τὴν πολιτείαν μεταστῆσαι.	Lysandros, Munychión hónap tizedik napján, amelyen annak idején diadalt arattak a barbárok fölött a salamisi tengeri ütközetben, birtokba vette a falakat és az athéniak hajóit (tizenkettő kivételével), s nyomban előkészületeket tett alkotmányuk megváltoztatására.
	Plutarchos, *Camillus* 19. 6.	*Máthé Elek fordítása*
	οἱ <δ᾽> Ἀθηναῖοι καὶ τὴν περὶ Νάξον ἐνίκων ναυμαχίαν, ἧς Χαβρίας ἐστρατήγει, τοῦ Βοηδρομιῶνος περὶ τὴν πανσέληνον, ἐν δὲ Σαλαμῖνι περὶ τὰς εἰκάδας, ὡς ἡμῖν ἐν τῷ Περὶ ἡμερῶν (fr. p. 141 Bernard.) ἀποδέδεικται.	Ugyanebben a hónapban (*sc.* Boédromión) holdtöltekor vívták meg az athéniak győzelmes tengeri ütközetüket Naxos szigeténél Chabrias fővezérsége alatt, a salamisi tengeri ütközet pedig a hónap 26. napjara esik, amint a Napokról című

könyvemben elbeszéltem.

Plutarchos, *Pelopidas* 21, 3.

ὧν οἱ μὲν οὐκ εἴων παραμελεῖν οὐδ᾽ ἀπειθεῖν, τῶν μὲν παλαιῶν προφέροντες Μενοικέα τὸν Κρέοντος καὶ Μακαρίαν τὴν Ἡρακλέους, τῶν δ᾽ ὕστερον Φερεκύδην τε τὸν σοφὸν ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατά τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην, Λεωνίδαν τε τῷ χρησμῷ τρόπον τινὰ προθυσάμενον ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ τοὺς ὑπὸ Θεμιστοκλέους σφαγιασθέντας Ὠμηστῇ Διονύσῳ πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας·

Máthé Elek fordítása

Néhányan úgy gondolták, hogy követni kell a parancsot és engedelmeskedni neki; a régi időkből olyan példákat hoztak fel, mint Menoikeusz, Kreón fia, Makaria, Héraklész leánya s a későbbi időből Phereküdész, a bölcs, akit megöltek a lakedaimóniak, és bőrét királyaik valami jóslat miatt megőrizték; vagy mint Leónidasz, aki egy jóslat következtében feláldozta magát Görögországért, végül mint Themisztoklész, aki ifjakat áldozott fel Dionüszosz Ómésztésznek a szalamiszi tengeri ütközet előtt.

Plutarchos, *Cato maior* 5, 4.

τῶν δὲ Κίμωνος ἵππων αἳς Ὀλύμπια τρὶς ἐνίκησε καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνου μνημάτων. κύνας δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνήθεις ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ξάνθιππος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμῖνα τῇ τριήρει παρανηξάμενον, ὅτε τὴν πόλιν ὁ δῆμος ἐξέλιπεν, ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκήδευσεν ἣν Κυνὸς σῆμα μέχρι νῦν καλοῦσιν.

Máthé Elek fordítása

Kimón lovainak sírja, amelyekkel Olümpiában győzött, a saját síremléke közelében áll. Ugyanígy tettek sokan mások kutyáikkal is, amelyekkel együtt éltek házukban, így a régebbi időkben Xanthipposz kutyája, amely háromevezősoros hajója mellett úszott Szalamiszig, midőn a lakosság elhagyta Athént, egy parti szikla mellett díszesen eltemettette, és a síremléket még napjainkban is Kutya-emlékmű néven ismerik.

Plutarchos, *Comparatio Aristidis et Catonis* 2, 1-2.

καὶ μὴν Ἀριστείδης μὲν ἐν οὐδενὶ τῶν κατορθωμάτων γέγονε πρῶτος, ἀλλὰ Μιλτιάδης ἔχει τοῦ Μαραθῶνος τὸ πρωτεῖον, Θεμιστοκλῆς δὲ τῆς Σαλαμῖνος, ἐν δὲ Πλαταιαῖς φησιν Ἡρόδοτος (9, 64) ἀνελέσθαι καλλίστην νίκην Παυσανίαν, Ἀριστείδῃ δὲ καὶ τῶν δευτερείων ἀμφισβητοῦσι Σωφάναι καὶ Ἀμεινίαι καὶ Καλλίμαχοι καὶ Κυνέγειροι διαπρεπῶς ἀριστεύσαντες ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀγῶσι·

Máthé Elek fordítása

Ariszteidész harctéri győzelmeiben soha nem játszott első szerepet, mert Marathónnál Miltiadészé volt az elsőség, Szalamisznál Themisztoklészé, Plataiainál pedig, amint Hérodotosz elmondja, a legszebb győzelmet Pauszaniasz aratta, sőt Ariszteidésznek még a második helyét is vitássá tette Szóphanész, Ameiniasz, Kallimakhosz és Künegeirosz, akik mind különösképpen kitűntek vitézségükkel a csatában.

Plutarchos, *Comparatio Aristidis et Catonis* 5, 1-2.

Στρατηγίαι δ᾽ αἱ μὲν Κάτωνος οὐδὲν ὡς μεγάλοις πράγμασι μέγα προσέθηκαν, ἐν δὲ ταῖς Ἀριστείδου τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα καὶ πρῶτα τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων ἐστίν, ὁ Μαραθών, ἡ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί, καὶ οὐκ ἄξιον δήπου παραβαλεῖν τῷ Ξέρξῃ τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰ περιαιρεθέντα τῶν Ἰβηρικῶν πόλεων τείχη ταῖς τοσαύταις μὲν ἐν γῇ, τοσαύταις δ᾽ ἐν θαλάσσῃ πεσούσαις μυριάσιν· ἐν οἷς Ἀριστείδης ἔργῳ μὲν οὐδενὸς ἐλείπετο, δόξης δὲ καὶ στεφάνων, ὥσπερ ἀμέλει πλούτου καὶ χρημάτων, ὑφήκατο τοῖς μᾶλλον δεομένοις, ὅτι καὶ τούτων πάντων διέφερεν. (...)Ἀριστείδης μὲν γὰρ Θεμιστοκλεῖ τὰ μέγιστα συμπράττων, καὶ τρόπον τινὰ καὶ τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ δορυφορῶν, ὤρθωσε τὰς Ἀθήνας.

Máthé Elek fordítása

Ami hadjáratait illeti, Catóéi nem sokkal gyarapították Róma már amúgy is nagy hatalmát, Ariszteidészéi azonban egybeestek a görögök legszebb, legfényesebb és legkiválóbb haditetteivel, a marathóni, a szalamiszi és plataiai csatával. Antiokhosz valóban nem hasonlítható össze Xerxésszel, sem a hispaniai városok falainak lerombolása azzal a sok tízezer barbárral, akik a szárazföldön vagy a tengeren estek el. Bár Ariszteidész ezekben a harcokban vitézség dolgában nem maradt el senki mögött, a dicsőséget és a babért átengedte másoknak, mert ugyanúgy lenézte a dicsőséget, miként a vagyont és a gazdagságot, már csak azért is, mert mások jobban rászorultak, mint ő, aki mindezeknek magasan felette állott. (...) Ariszteidész azzal, hogy együttműködött Themisztoklésszel a legnagyobb és legkiválóbb teljesítményeiben, s Themisztoklész hadvezérlete alatt szinte a dárdahordozó szerepét vállalta, hozzásegítette Athént a győzelemhez.

Plutarchos, *Titus Flamininus* 11.

Ὁ δ᾽ οὖν Τίτος, εἰ μὴ τάχιστα τῆς θέας διαλυθείσης ὑπιδόμενος τὴν φορὰν τοῦ πλήθους καὶ τὸν δρόμον ἐξέκλινεν, οὐκ ἂν ἐδόκει περιγενέσθαι τοσούτων ὁμοῦ καὶ πάντοθεν αὐτῷ περιχεομένων. ὡς δ᾽ ἀπέκαμον περὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ βοῶντες ἤδη νυκτὸς οὔσης, αὖθις οὔστινας ἴδοιεν ἢ φίλους ἢ πολίτας ἀσπαζόμενοι καὶ περιπλεκόμενοι, πρὸς δεῖπνα καὶ πότους ἐτρέποντο μετ᾽ ἀλλήλων. Ἐν ᾧ καὶ μᾶλλον ὡς εἰκὸς ἡδομένοις ἐπῆει λογίζεσθαι καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅσους πολεμήσασα πολέμους διὰ τὴν ἐλευθερίαν, οὔπω τύχοι βεβαιότερον οὐδ᾽ ἥδιον αὐτῆς, ἑτέρων προαγωνισαμένων ὀλίγου δεῖν ἀναίμακτος αὐτὴ καὶ ἀπενθὴς φερομένη τὸ

Máthé Elek fordítása

Ha Titus a látványosságok vége felé nem sejti meg, hogy micsoda tolongás és csődület lesz, és ki nem tér a tömeg elől, valószínűleg nem menekül meg az őt minden oldalról körülözönlő embersokaságtól. Mikor aztán belefáradtak, hogy sátra körül kiabáljanak - közben sötét éjszaka lett -, sorra átöleltek mindenkit, akit csak megpillantottak, barátaikat, polgártársaikat, összecsókolták őket, és vidám lakmározásba, ivásba kezdtek. Ott aztán, amint ez már természetes, mind vidámabban kezdték meghányni - vetni Görögország sorsát, hogy bár sok háborút viseltek a szabadságért, de nagyobb biztonságot és gyönyörűséget egyik sem szerzett nekik, mint amiben most van részük; most mások küzdöttek értük, ők

		96.
	κάλλιστον καὶ περιμαχητότατον ἆθλον. ἦν δ᾽ ἄρα	maguk szinte vérük ontása és gyász nélkül nyerték el a
	σπάνιον μὲν ἀνδρεία καὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις,	győzelem legszebb, legirigyeltebb díját. A bátorság és bölcs
	σπανιώτατον δὲ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὁ δίκαιος. οἱ γὰρ	belátás is ritka dolog az embereknél, de minden jó között
	᾽Αγησίλαοι καὶ <οἱ> Λύσανδροι καὶ οἱ Νικίαι καὶ οἱ	legritkább az igazságos ember. Mert ha az Agészilaoszok,
	᾽Αλκιβιάδαι πολέμους μὲν εὖ διέπειν καὶ μάχας	Lüszandroszok, Nikiaszok és Alkibiadészok jól értettek is a
	νικᾶν κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν ἄρχοντες ἠπίσταντο,	hadviseléshez és ahhoz, hogy szárazföldön és tengeren
	χρῆσθαι δὲ πρὸς χάριν εὐγενῆ καὶ τὸ καλὸν οἷς κατώρθουν	vezérkedve győzzenek, sikereiket nem tudták kihasználni szép
	οὐκ ἔγνωσαν, ἀλλ᾽ εἰ τὸ Μαραθώνιόν τις ἔργον ἀφέλοι,	célokért és a közjó érdekében. Mert ha nem vesszük
	καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, καὶ Πλαταιὰς καὶ	számításba a marathóni diadalt és a salamisi tengeri csatát,
	Θερμοπύλας, καὶ τὰ πρὸς Εὐρυμέδοντι καὶ τὰ περὶ Κύπρον	Plataiait és Thermopülait, továbbá Kimón haditetteit az
	Κίμωνος ἔργα, πάσας τὰς μάχας ἡ ῾Ελλὰς ἐπὶ δουλείᾳ	Eurümedónnál és Ciprus szigeténél, Görögország minden más
	μεμάχηται πρὸς αὐτήν, καὶ πᾶν τρόπαιον αὐτῆς συμφορὰ	csatáját önmaga ellen és saját maga leigázására vívta meg,
	καὶ ὄνειδος [ἐπ᾽ αὐτὴν] ἔστηκε, τὰ πλεῖστα κακίᾳ καὶ	minden diadaljelét saját szerencsétlenségére és gyalázatára
	φιλονικίᾳ τῶν ἡγουμένων περιτραπείσης. ἀλλόφυλοι δ᾽	emelte, s legtöbbször vezéreinek gonoszsága és
	ἄνδρες, ἐναύσματα μικρὰ καὶ γλίσχρα κοινωνήματα	összeférhetetelensége döntötte romlásba. Most pedig
	παλαιοῦ γένους ἔχειν δοκοῦν τες, ἀφ᾽ ὧν καὶ λόγῳ τι καὶ	vadidegen emberek, akiknél legfeljebb az ősrégi rokonság
	γνώμῃ τῶν χρησίμων ὑπάρξαι τῇ ῾Ελλάδι θαυμαστὸν ἦν,	halvány nyomairól és elmosódott emlékeiről lehet beszélni, és
	οὗτοι τοῖς μεγίστοις κινδύνοις καὶ πόνοις ἐξελόμενοι τὴν	akiktől csodálatra méltó dolognak kellene tartani azt is, ha jó
	῾Ελλάδα δεσποτῶν χαλεπῶν καὶ τυράννων ἐλευθεροῦσι.	szóval és tanáccsal volnának Görögország hasznára, tették
		szabaddá és ragadták ki Görögországot a legnagyobb
		veszélyek és fáradalmak árán a despoták és zsarnokok keze
		közül.
	Plutarchos, *Alexander* 34, 1-4.	*Máthé Elek fordítása*
	Τοῦτο τῆς μάχης ἐκείνης λαβούσης τὸ πέρας, ἡ μὲν ἀρχὴ	Úgy látszott, hogy a csata kimenetele (*sc. a gaugamélai*) a
	παντάπασιν ἡ Περσῶν ἐδόκει καταλελύσθαι, βασιλεὺς δὲ	perzsa uralom végét jelenti. Alexandrosz, miután kikiáltották
	τῆς ᾽Ασίας ᾽Αλέξανδρος ἀνηγορευμένος, ἔθυε τοῖς θεοῖς	Ázsia királyává, fényes áldozatokat mutatott be az isteneknek,
	μεγαλοπρεπῶς, καὶ τοῖς φίλοις ἐδωρεῖτο πλούτους καὶ	és barátait kincsekkel, palotákkal és helytartóságokkal
	οἴκους καὶ ἡγεμονίας. φιλοτιμούμενος δὲ πρὸς τοὺς	ajándékozta meg. Főként arra vágyott, hogy görögök tiszteletét
	῞Ελληνας, ἔγραψε τὰς τυραννίδας πάσας καταλυθῆναι	elnyerje, ezért levelet intézett hozzájuk, kijelentve, hogy
	καὶ πολιτεύειν αὐτονόμους, ἰδίᾳ δὲ Πλαταιεῦσι τὴν	megszűnik a zsarnoki uralom, és saját alkotmányuk szerint
	πόλιν ἀνοικοδομεῖν, ὅτι τὴν χώραν οἱ πατέρες αὐτῶν	élhetnek. Külön megírta a plataiaiaknak, hogy városukat fel
	ἐναγωνίσασθαι τοῖς ῞Ελλησιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας	fogja építtetni, mert atyáik felajánlották saját területüket a
	παρέσχον. ἔπεμψε δὲ καὶ Κροτωνιάταις εἰς Ἰταλίαν μέρος	görögöknek, hogy ott küzdjenek a szabadságért. A zsákmány
	τῶν λαφύρων, τὴν Φαύλλου τοῦ ἀθλητοῦ τιμῶν προθυμίαν	egy részét elküldette a krotóniaknak Itáliába, hogy tisztelettel
	καὶ ἀρετήν, ὃς περὶ τὰ Μηδικά, τῶν ἄλλων Ἰταλιωτῶν	adózzék Phaüllosz atléta önfeláldozó vitézségének, aki a
	ἀπεγνωκότων τοὺς ῞Ελληνας, ἰδιόστολον ἔχων ναῦν	méd háborúk idején, amikor az itáliaiak mind cserbenhagyták a
	ἔπλευσεν εἰς Σαλαμῖνα, τοῦ κινδύνου συμμεθέξων.	görögöket, saját költségén felszerelt harci gályáján Szalamiszba
	οὕτω τις εὐμενὴς ἦν πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν καὶ καλῶν	hajózott, hogy kivegye részét a veszélyből. Ilyen elismeréssel
	ἔργων φύλαξ καὶ οἰκεῖος.	illetett minden vitézi erényt, és így megbecsülte a szép tettek
		emlékét.
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 36-40 (868f - 871e)	
	36.	
	Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν εἰ τοῖς ἀτυχήσασιν ἔγκειται	De nem meglepő, hogy azokkal kíméletlen, akik pórul
	πικρῶς, ὅπου καὶ τοὺς παραγενομένους καὶ	jártak, ha még azokat is az ellenséggel és az árulókkal állítja egy
	συγκινδυνεύσαντας εἰς τὴν τῶν πολεμίων μερίδα καὶ	sorba, akik rendesen helytálltak és vállalták a veszélyt:
	προδοτῶν μετατίθησι. ἰΝάξιοι γὰρ τρεῖς ἔπεμψαν τριήρεις	‘A naxosiak küldtek három triérést a perzsák oldalán, de az
	συμμάχους τοῖς βαρβάροις, εἷς δὲ τῶν τριηράρχων	egyik triérés parancsnoka rábeszélte a többit, hogy álljanak a
	Δημόκριτος ἔπεισε τοὺς ἄλλους ἑλέσθαι τὰ τῶν	görögök mellé.’ Hiába, nem tud dicsérni anélkül, hogy ne
	῾Ελλήνων.῞ οὕτως οὐδ᾽ ἐπαινεῖν ἄνευ τοῦ ψέγειν οἶδεν,	lenne benne valami becsmérlés is. Ahhoz, hogy egy embert
	ἀλλ᾽ ἵν᾽ εἷς ἀνὴρ ἐγκωμιασθῇ, πόλιν ὅλην δεῖ κακῶς	hajlandó legyen megdicsérni, egy egész várost és népet kell
	ἀκοῦσαι καὶ δῆμον. μαρτυρεῖ δ᾽ αὐτοῖς τῶν μὲν πρεσβυτέρων	rossz hírbe kevernie. Mellettük tansukodik viszont a régebbiek
	῾Ελλάνικος τῶν δὲ νεωτέρων ῞Εφορος, ὁ μὲν ἓξ ὁ δὲ πέντε	közül Hellanikos és az újabbak közül Ephoros, amikor
	ναυσὶ τοὺς Ναξίους ἐλθεῖν τοῖς ῞Ελλησι βοηθοῦντας	beszámolnak arról, hogy egyikük szerint hat, másikuk szerint
	ἱστορήσας. αὐτὸς δὲ καὶ παντάπασιν ἑαυτὸν ὁ ῾Ηρόδοτος	öt hajóval jöttek a naxosiak a görögök megsegítésére.
	ἐξελέγχει ταῦτα πλαττόμενον. οἱ μὲν γὰρ Ναξίων	Hérodotos azonban saját magának teljesen bebeszéli, amiket
	ὡρογράφοι λέγουσι καὶ πρότερον Μεγαβάτην ἀπώσασθαι	így kitalál. Mert a naxosi évkönyvírók azt mondják, hogy előbb
	ναυσὶ διακοσίαις ἐπιπλεύσαντα τῇ νήσῳ, καὶ Δᾶτιν	elűzték Megabatést, amikor kétszáz hajóval megtámadta a
	αὖθις τὸν στρατηγὸν ἐξελάσαι καταπρήσαντα <τὰ ἱερά,	szigetet, majd aztán Datist, a hadvezért is elkergették, aki
	αὐτοὺς δὲ Ναξίους οὐδὲν ἐπιχειρήσαντα> ποιῆσαι κακόν. εἰ	felperzselte <...>, hogy kárt okozzon. Ha viszont, ahogy
	δέ, ὡς ῾Ηρόδοτος εἴρηκεν ἀλλαχόθι, τὴν μὲν πόλιν	Hérodotos mondja valahol (vö. VI 96.), (a perzsák) városukat
	αὐτῶν ἐμπρήσαντες διέφθειραν, οἱ δ᾽ ἄνθρωποι	felperzselve elpusztították, és az emberek csak a hegyekbe
	καταφυγόντες εἰς τὰ ὄρη διεσώθησαν, ἧπου καλὴν	futva tudtak megmenekülni, akkor mi okuk lett volna a

		96.
	αἰτίαν εἶχον τοῖς ἀπολέσασι τὴν πατρίδα πέμπειν	naxosiaknak arra, hogy hazájuk elpusztítóinak a segítségére
	βοήθειαν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἀμυνομένοις ὑπὲρ τῆς κοινῆς	siessenek, és ne azokat támogassák, akik a közös szabadságért
	ἐλευθερίας ἀμύνειν. ὅτι δ᾽ οὐκ ἐπαινέσαι βουληθεὶς	küzdenek? Mivel azonban igazán nem akarja dicsérni
	Δημόκριτον, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ αἰσχύνῃ Ναξίων συνέθηκε τὸ ψεῦδος,	Démokritost, hanem a naxosiak szégyenére hazugságot költ
	δῆλός ἐστι τῷ παραλιπεῖν ὅλως καὶ παρασιωπῆσαι τὸ	róla, szembetűnő, hogy teljesen kihagyja és elhallgatja
	Δημοκρίτου κατόρθωμα καὶ τὴν ἀριστείαν, ἣν ἐπιγράμματι	Démokritos sikereit és aristéiáját, amit pedig epigrammával
	Σιμωνίδης ἐδήλωσε	hirdetett Simónidés:
	Δημόκριτος τρίτος ἦρξε μάχης, ὅτε πὰρ Σαλαμῖνα	*Démokritos volt az élen a harmadik vezér a csatában, amikor*
	῞Ελληνες Μήδοις σύμβαλον ἐν πελάγει·	*Salamisnál*
	πέντε δὲ νῆας ἕλεν δηίων, ἕκτην δ᾽ ὑπὸ χεῖρα	*a görögök összecsaptak a perzsákkal a tengeren.*
	ῥύσατο βαρβαρικὴν Δωρίδ᾽ ἁλισκομένην.	*öt hajót ragadott el az ellenségtől, és kimentett egy hatodikat a*
		barbárok kezéből:
	37.	
	᾽Αλλὰ τί ἄν τις ἀγανακτοίη περὶ Ναξίων; εἰ γάρ εἰσιν	De miért éppen a naxosiak miatt kellene belekötnük? Mert ha
	ἀντίποδες ἡμῶν, ὥσπερ ἔνιοι λέγουσι, τῆς γῆς τὰ κάτω	vannak emberek, ahogy némelyek mondják, akik a világ másik,
	περιοικοῦντες, οἶμαι μηδ᾽ ἐκείνους ἀνηκόους εἶναι	velünk ellentétes felén laknak, az alsó földtekén, hallották még
	Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους βουλεύματος, ὃ	ők is hírét bizonyára Themistoklésnek, és Themistoklés
	βουλεύσας τῇ ῾Ελλάδι ναυμαχῆσαι πρὸ τῆς Σαλαμῖνος	tanácsának, aki azt tanácsolta a görögöknek, hogy Salamisnál
	ἱδρύσατο ναὸν ᾽Αριστοβούλης ᾽Αρτέμιδος ἐν Μελίτῃ,	vívják meg a tengeri csatát, és ezért, miután legyőzték a barbár
	τοῦ βαρβάρου καταπολεμηθέντος. τοῦτο μὲν τοῦ	sereget, templomot alapított Artemis Aristobulénak (a legjobb
	Θεμιστοκλέους ὁ χαρίεις συγγραφεὺς ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ	tanácsot adó istennőnek). És akkor a derék Hérodotos,
	παραιρούμενος καὶ τὴν δόξαν εἰς ἕτερον μεταφέρων ταῦτα	amennyire csak kitelik tőle, megpróbálja ezt elvenni
	γράφει κατὰ λέξιν· ἰὲνταῦθα δὲ Θεμιστοκλέα ἀφικόμενον	Themistokléstől, és a dicsőséget másnak juttatja, ezt írva,
	ἐπὶ τὴν νέα εἴρετο Μνησίφιλος ἀνὴρ ᾽Αθηναῖος, ὅ τι σφιν εἴη	idézem: ‘Themistoklés is visszaérkezett a hajójához, s ott egy
	βεβουλευμένον· πυθόμενος δὲ πρὸς αὐτοῦ, ὡς ἐστὶ	athéni polgár, Mnésiphilos megkérdezte tőle, hogy mit
	δεδογμένον ἀνάγειν τὰς νέας πρὸς τὸν ᾽Ισθμὸν καὶ πρὸ	határoztak. Meghallván a döntést, hogy az Isthmoshoz
	τῆς Πελοποννήσου ναυμαχέειν, εἶπε· ᾽οὐκ ἄρα, ἢν	hajóznak és ott vívnak tengeri ütközetet a Peloponnésos
	παίρωσι τὰς νέας ἀπὸ Σαλαμῖνος, οὐδὲ περὶ μιῆς ἔτι πατρίδος	megmentéséért, kijelentette: Ha a hajóhad eltávozik Salamisról,
	ναυμαχήσεις· κατὰ γὰρ πόλεις ἕκαστοι τρέψονται᾽᾽	nem lesz közös hazánk, amelyért harcolhatnál!’ És kicsivel
	(καὶ μετ᾽ ὀλίγον) ἰ᾽ἀλλὰ εἴ τις ἔστι μηχανή, ἴθι τε καὶ	később: ‘Ha még lehet, eredj vissza, és beszéld le őket erről a
	πειρῶ διαχέαι τὰ βεβουλευμένα, ἢν κως δύνῃ ἀναγνῶσαι	tervről. Hátha rá tudod venni Eurybiadést, hogy
	Εὐρυβιάδεα μεταβουλεύσασθαι ὥστε αὐτοῦ μενεῖν.᾽᾽ εἶθ᾽	megváltoztassa a szándékát és maradjon.’ És hozzá téve, hogy
	ὑπειπὼν ὅτι ἰκάρτα τῷ Θεμιστοκλεῖ ἤρεσεν ἡ ὑποθήκη, καὶ	‘a tanács amúgy is megegyezett Themistoklés véleményével,
	οὐδὲν πρὸς ταῦτα ἀμειψάμενος ἀφίκετο πρὸς τὸν	így hát se szó, se beszéd’ elment Eurybiadéshez és azt írja,
	Εὐρυβιάδην,᾽ πάλιν αὐταῖς λέξεσι γέγραφεν· ἰὲνταῦθα δὲ	megint idézem: ‘Themistoklés leült mellé, és előadta a saját
	Θεμιστοκλῆς παριζόμενός οἱ καταλέγει κεῖνά τε πάντα ἃ	javaslataként mindazt –és még sok mást is-, amit
	ἤκουσε νησιφίλου ἑωυτοῦ ποιεύμενος, καὶ ἄλλα προστιθείς.᾽	Mnésiphilostól hallott.’ Láthatjátok, hogy rosszindulata csorbát
	ὁρᾷς ὅτι κακοηθείας προστρίβεται τἀνδρὶ δόξαν, ἴδιον αὐτοῦ	ejt Themistoklés hírnevén -azzal, hogy azt mondja, saját
	βούλευμα ποιεῖσθαι τὸ τοῦ Μνησιφίλου λέγων;	ötleteként adta elő azt, amit Mnésiphilostól hallott.
	38.	
	῎Ετι δὲ μᾶλλον τῶν ῾Ελλήνων καταγελῶν Θεμιστοκλέα	De még inkább csúfot űz a görögökből, hogy miközben azt
	μὲν οὔτε φησὶ φρονῆσαι τὸ συμφέρον ἀλλὰ παριδεῖν, ὃς	mondja, Themistoklés, bár Odysseusnak becézték
	᾽Οδυσσεὺς ἐπωνομάσθη διὰ τὴν φρόνησιν, ᾽Αρτεμισίαν δὲ	leleményessége miatt, nem látta, mire van szükség, nem vette
	τὴν ῾Ηροδότου πολῖτιν, μηδενὸς διδάξαντος, αὐτὴν ἀφ᾽	észre - Artemisiáról, aki saját földije volt!, azt mondja, hogy
	ἑαυτῆς ἐπινοήσασαν Ξέρξῃ προειπεῖν, ὡς ἰοὺχ οἷοί τε πολλὸν	magától jött rá, nem kapott tanácsot senkitől, úgy mondta
	χρόνον ἔσονταί τοι ἀντέχειν οἱ ῞Ελληνες, ἀλλά σφεας	Xerxésnek, hogy ‘a görögök nem képesek sokáig ellenállni
	διασκεδᾷς, κατὰ πόλεις δὲ ἕκαστοι φεύξονται· καὶ οὐκ εἰκὸς	neked, s ha szétszórod őket, elmenekülnek a városaikba. (...)
	αὐτούς, ἢν σὺ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐλαύνῃς τὸν πεζὸν	ha a szárazföldi sereged a Peloponnésos ellen vonul, nem
	στρατόν, ἀτρεμήσειν, οὐδέ σφιν μελήσειν πρὸ τῶν ᾽Αθηνέων	valószínű, hogy aki onnan jöttek nyugodtan fognak itt ülni, és
	ναυμαχέειν· ἢν δὲ αὐτίκα ἐπειχθῇς ναυμαχῆσαι, δειμαίνω	nyilván eszük ágában sem lesz Athénért tengeri csatába
	μὴ ὁ ναυτικὸς στρατὸς κακωθεὶς καὶ τὸν πεζὸν	bocsátkozni. Ha azonban most mindjárt meg akarsz
	προσδηλήσηται.᾽᾽ ταῦτα μὲν οὖν μέτρων ἐνδεῖ τῷ ῾Ηροδότῳ,	ütközni a tengeren, félek, hogy a hajóhadad is és a szárazföldi
	Σίβυλλαν ἀποφῆναι τὴν ᾽Αρτεμισίαν τὰ μέλλοντα	sereged is nehéz helyzetbe kerül.’ Még jobban jött volna ki, ha
	προθεσπίζουσαν οὕτως ἀκριβῶς. διὸ καὶ Ξέρξης αὐτῇ	mindezt inkább versben mondja, hogy igazi Sibyllának
	παρέδωκε τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἀπάγειν εἰς ῎Εφεσον·	tüntesse fel Artemisiát, aki ennyire pontosan megjövendöli, mi
	ἐπελέληστο γὰρ ἐκ Σούσων, ὡς ἔοικεν, ἄγειν γυναῖκας,	fog következni. Xerxés aztán ezért őrá bízta gyerekeit, hogy
	εἰ γυναικείας ἐδέοντο παραπομπῆς οἱ παῖδες.	kísérje el őket Ephesosba. Elfelejtett, úgy látszik, asszonyokat
		hozni magával Susából, ha esetleg a gyerekeknek női kísérőre
		lesz szüksége?
	39.	
	᾽Αλλ᾽ ὃ μὲν ἔψευσται, λόγος ἡμῖν οὐδείς· ἃ δέ γε κατέψευσται	De egyszerű (ártalmatlan) koholmányaira nem érdemes a szót
	μόνον ἐξετάζομεν. φησὶ τοίνυν ᾽Αθηναίους λέγειν, ὡς	vesztegetni, csak azokra kell most odafigyelni, amiket mások
	᾽Αδείμαντος ὁ Κορινθίων στρατηγός, ἐν χερσὶ τῶν πολεμίων	lejáratására talál ki. Azt mondja, például, hogy az athéniak azt
	γενομένων, ὑπερεκπλαγεὶς καὶ καταδείσας ἔφευγεν, οὐ	mesélik, Adeimantos, a korinthosiak hadvezére, amikor

πρύμναν κρουσάμενος οὐδὲ διαδὺς ἀτρέμα διὰ τῶν	összecsaptak az ellenséggel, megrémült és félelmében
μαχομένων, ἀλλὰ λαμπρῶς ἐπαιρόμενος τὰ ἱστία καὶ τὰς ναῦς	elmenekült, és még csak nem is hátrálva a hajóval, nem
ἀπάσας ἀποστρέψας· εἶτα μέντοι κέλης ἐλαυνόμενος	is csak halkan szökve el a harcolók elől, de nyíltan, vitorlát
αὐτῷ συνέτυχε περὶ τὰ λήγοντα τῆς Σαλαμινίας, ἐκ δὲ τοῦ	bontva és a hajókkal (a harcolóknak) hátat fordítva. Aztán egy
κέλητος ἐφθέγξατό τις· „σὺ μέν, ὦ Ἀδείμαντε, φεύγεις	kis gyorshajó haladt el mellettük Salamis csücskénél, és kiszólt
καταπροδοὺς τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ καὶ δὴ νικῶσι,	valaki a hajóból: Adeimantos, elfutsz? cserbenhagyod a
καθάπερ ἠρῶντο ἐπικρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν.” ὁ δὲ κέλης	görögöket? pedig ők győzni fognak, ahogy fohászkodtak is
οὗτος ἦν, ὡς ἔοικεν, οὐρανοπετής· τί γὰρ ἔδει φείδεσθαι	érte, hogy legyőzzék az ellenséget. Ez a kis hajó, úgy látszik,
μηχανῆς τραγικῆς, ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ὑπερπαίοντα τοὺς	az égből érkezett. De ha amúgy is túltesz minden másban
τραγῳδοὺς ἀλαζονείᾳ; πιστεύσας οὖν ὁ Ἀδείμαντος	képtelenségeivel a tragédiaköltőkön, miért ne nyúlhatna akár
„ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπ᾽ ἐξειργασμένοις· αὖτη	egy *deus ex machina*hoz? Adeimantos aztán hitt a beszédnek és
φάτις ἔχει ὑπὸ Ἀθηναίων· οὐ μέντοι Κορίνθιοι	visszatért a csatatérre, de akkor már véget ért a küzdelem. ‘Így
ὁμολογέουσιν, ἀλλὰ ἐν πρώτοισι σφέας αὐτοὺς τῆς	mesélik az athéniak, a korinthosiak viszont tagadják ezt és azt
ναυμαχίης νομίζουσι γενέσθαι· μαρτυρεῖ δέ σφι καὶ ἡ ἄλλη	mondják, hogy a legelsők között harcoltak a csatában.
Ἑλλάς.”Τοιοῦτός ἐστιν ἐν πολλοῖς ὁ ἄνθρωπος· ἑτέρας	Állításukat megerősíti a többi görög is.’ De az ilyesmi sokszor
καθ᾽ ἑτέρων διαβολὰς καὶ κατηγορίας κατατίθησιν, ὥστε	jellemző ám rá. Egymásba kapcsol különböző emberek elleni
μὴ διαμαρτεῖν τοῦ φανῆναί τινα πάντως πονηρόν· ὥσπερ	vádakat és rágalmakat, nehogy ne sikerüljön legalább egyiküket
ἐνταῦθα περίεστιν αὐτῷ, ἀπιστουμένους Ἀθηναίους,	mindenképpen rossz színben feltüntetnie. Mint ahogy itt is
πιστευομένης δὲ τῆς διαβολῆς Κορινθίους ἀδοξεῖν. οἶμαι	biztosra megy, mert ha elhiszik a korinthosiak elleni vádat,
δὲ <μήτ᾽ Ἀθηναίων αὐτὸν ἀκοῦσαι κακιζόντων	akkor az a korinthosiakra nézve kedvezőtlen, ha nem, akkor
Κορινθίους> μήτε Κορινθίων Ἀθηναίους, ἀλλὰ τούτων	viszont az athéniakra. Feltételezem, hogy nem is az athéniak
ἀμφοτέρων ὁμοῦ καταψεύδεσθαι. Θουκυδίδης γοῦν,	találták ezt ki a korinthosiak lejáratására, hanem ő, hogy
ἀντιλέγοντα ποιῶν τῷ Κορινθίῳ τὸν Ἀθηναῖον ἐν	mindkettőjüket egyaránt jól lejárassa. Thukydidésnél
Λακεδαίμονι καὶ πολλὰ περὶ τῶν Μηδικῶν	legalábbis, amikor egy athéni válaszol a korinthosiaknak
λαμπρυνόμενον ἔργων καὶ περὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι	spártai vitájuk alkalmával, és büszkén felemleget sok mindent a
ναυμαχίας, οὐδεμίαν αἰτίαν προδοσίας ἢ λιποταξίας	perzsa háborúkból, kiváltképp a salamisi tengeri csatát,
ἐπενήνοχε Κορινθίοις· οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν Ἀθηναῖον	semmiféle árulásról vagy szökésről nem tesz szemrehányást a
ταῦτα βλασφημεῖν περὶ τῆς Κορινθίων πόλεως, ἣν τρίτην	korinthosiaknak. Nem is valószínű, hogy az athéniak ilyen
μὲν ἑώρα μετὰ Λακεδαιμονίους καὶ μετ᾽ αὐτοὺς	csúnyán megrágalmazták volna Korinthos városát, amikor
ἐγχαραττομένην τοῖς ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἀναθήμασιν.	láthatták, hogy nevüket sorban harmadikként a spártaiak és
ἐν δὲ Σαλαμῖνι παρὰ τὴν πόλιν ἔδωκαν αὐτοῖς θάψαι τε	önmaguk után vésték fel a barbár zsákmányból adott
τοὺς ἀποθανόντας, ὡς ἄνδρας ἀγαθοὺς γενομένους, καὶ	fogadalmi ajándékra. És az athéniak megadták a
ἐπιγράψαι τόδε τὸ ἐλεγεῖον·	korinthosiaknak a lehetőséget, hogy Salamison a város mellett
	temessék el halottaikat, hősöknek tekintve őket, és a
	következő epigrammát írják a sírra:
ὦ ξεῖν᾽, εὔυδρόν ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	*Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,*
νῦν δ᾽ ἅμ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	*most meg Salamis, Aias szigete takar be minket,*
ἐνθάδε Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες	*főníciai, perzsa és méd hajókat ejtve itt*
καὶ Μήδους, ἱερὰν Ἑλλάδα ῥυσάμεθα.	*megmentettük szent Görögországot.*
τὸ δ᾽ ἐν Ἰσθμῷ κενοτάφιον ἐπιγραφὴν ἔχει ταύτην·	És az Isthmoson van egy síremlékük a következő felirattal:
ἀκμᾶς ἑστακυῖαν ἐπὶ ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν	*Saját életünk árán megmentvén egész Görögországot,*
ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ῥυσάμενοι.	*mert borotvaélen állt, most pihenünk.*
Διοδώρου δέ τινος τῶν Κορινθίων τριηράρχων ἐν ἱερῷ	És Diodóros, az egyik korinthosi háromevezősoros hajó
Λητοῦς ἀναθήμασι κειμένοις καὶ τοῦτ᾽ ἐπεγέγραπτο·	parancsnoka, Létó szentélyében felállított fogadalami
	ajándékára ezt a feliratot írták:
ταῦτ᾽ ἀπὸ δυσμενέων Μήδων ναῦται Διοδώρου	*A vad médektől zsákmányolva ezeket a fegyvereket Diodóros*
ὅπλ᾽ ἀνέθεν Λατοῖ, μνάματα ναυμαχίας.	*matrózai Létónak adták a tengeri csata emlékére.*
αὐτός γε μὴν ὁ Ἀδείμαντος, ᾧ πλεῖστα λοιδορούμενος	És láthatjátok magánál Adeimantosnál is -akit Hérodotos a
Ἡρόδοτος διατελεῖ καὶ λέγων, „μοῦνον ἀσπαίρειν τῶν	leginkább le akar járatni és azt mondja róla, hogy és akkor már
στρατηγῶν, ὡς φευξόμενον ἀπ᾽ Ἀρτεμισίου καὶ μὴ	csak egyedül Adeimantos méltatlankodott a hadvezérek közt,
εριμενοῦντα,” σκόπει τίνα δόξαν εἶχεν·	hogy ő bizony nem marad itt, hanem elhajózik az
	Artemisiontól’ - milyen tiszteletben részesült!
οὗτος Ἀδειμάντου κείνου τάφος, ὃν δία πᾶσα	*Ez annak az Adeimantosnak a sírja itt, akinek köszönhetően*
Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον.	*egész Görögország a szabadság koszorújával övezhette magát.*
Οὔτε γὰρ τελευτήσαντι τοιαύτην εἰκὸς ἦν ἀνδρὶ δειλῷ	Nem valószínű, hogy halála után ilyen tisztelet járt volna egy
καὶ προδότῃ γενέσθαι τιμήν, οὔτ᾽ ἂν ἐτόλμησε τῶν	gyáva és áruló férfinak, és nem is vehette volna a bátorságot,
θυγατέρων ὄνομα θέσθαι τῇ μὲν Ναυσινίκην τῇ δ᾽	hogy lányait Nausinikének, Akrothininnak és Alexibiának, fiát
Ἀκροθίνιον τῇ δ᾽ Ἀλεξιβίαν, Ἀριστέα δὲ καλέσαι τὸν	pedig Aristeasnak nevezze el, ha nem tanusított volna
υἱόν, εἰ μή τις ἦν ἐπιφάνεια καὶ λαμπρότης περὶ αὐτὸν	hősiességet és dicsőséget a háborúban. Azután meg a görög
ἀπὸ τῶν ἔργων ἐκείνων. καὶ μὴν ὅτι μόναι τῶν	nők közül egyedül a korinthosiak imádkoztak azzal a szép és
Ἑλληνίδων αἱ Κορίνθιαι γυναῖκες εὔξαντο τὴν καλὴν	erős imával, hogy az istennő hálózza be a férfiakat a barbárok
ἐκείνην καὶ δαιμόνιον εὐχήν, ἔρωτα τοῖς ἀνδράσι τῆς	elleni harci vággyal, amit -nem lehet máshogy elképzelni-,
πρὸς τοὺς βαρβάρους μάχης ἐμβαλεῖν τὴν θεόν, οὐχ ὅπως	nemcsak hogy Hérodotos körének, de még a „legutolsó
τοὺς περὶ τὸν Ἡρόδοτον ἀγνοῆσαι πιθανὸν ἦν, ἀλλ᾽	kárnak” is ismernie kellett. Elterjedt ugyanis a híre a

		96. 97.
	οὐδὲ τὸν ἔσχατον Καρῶν· διεβοήθη γὰρ τὸ πρᾶγμα καὶ	dolognak, és Simónidés is írt epigrammát róla, miután bronz
	Σιμωνίδης ἐποίησεν ἐπίγραμμα, χαλκῶν εἰκόνων	szobrokat adtak fogadalmi ajándékul Aphrodité szentélyében,
	ἀνασταθεισῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀφροδίτης, ὃν ἱδρύσασθαι	amelyről azt mondják, hogy Médeia alapította, egyesek szerint
	Μήδειαν λέγουσιν, οἱ μὲν αὐτὴν παυσαμένην τἀνδρός, οἱ	maga vetvén így véget férje iránti szerelmének, mások szerint
	δ᾽ ἐπὶ τῷ τὸν Ἰάσονα τῆς Θέτιδος ἐρῶντα παῦσαι τὴν	azért, hogy Iasón Thetis iránti szerelmének vessen véget az
	θεόν. τὸ δ᾽ ἐπίγραμμα τοῦτ᾽ ἐστίν·	istennő. Az epigramma a következő:
	αἵδ᾽ ὑπὲρ Ἑλλάνων τε καὶ ἰθυμάχων πολιητᾶν	*Itt állnak e nők, akik a görögökért és az ádáz csatában harcoló*
	ἕσταθεν εὐξάμεναι Κύπριδι δαιμόνιαι.	*polgártársaikért / imádkoztak az isteni Kyprishez /*
	οὐ γὰρ τοξοφόροισιν ἐμήδετο δῖ᾽ Ἀφροδίτα	*nem akarta ugyanis a fényes Aphrodité, hogy az*
	Μήδοις Ἑλλάνων ἀκρόπολιν προδόμεν.	*íjas / médeknek adassék a görögök akropolisa.*
	ταῦτ᾽ ἔδει γράφειν καὶ τούτων μεμνῆσθαι μᾶλλον ἢ	Inkább ezeket kellett volna leírnia és ezekről megemlékezni,
	τὴν Ἀμεινοκλέους ἐμβαλεῖν συμφορὰν καὶ παιδοφονίαν.	mint Ameinoklés gyerekgyilkosságát beszúrnia.
	40.	
	Τῶν τοίνυν αἰτιῶν τῶν κατὰ Θεμιστοκλέους ἀνέδην	Miután minden fenntartás nélkül belelovalta magát
	ἐμφορηθείς, ἐν οἷς κλέπτοντα καὶ πλεονεκτοῦντα λάθρα	Themistoklés kifogásolásába, azzal, hogy azt mondja, hogy
	τῶν ἄλλων στρατηγῶν οὔ φησι παύσασθαι περὶ τὰς	nem hagyott fel vele, hogy a többi hadvezér kijátszásával jól
	νήσους, τέλος αὐτῶν Ἀθηναίων τὸν στέφανον ἀφελόμενος	megszedje magát körbejárva a szigeteket - végül maguktól az
	Αἰγινήταις ἐπιτίθησι, γράφων ταῦτα· „πέμψαντες	athéniaktól is elveszi a koszorút, és az aiginaiaknak adja,
	ἀκροθίνια οἱ Ἕλληνες εἰς Δελφοὺς ἐπηρώτων τὸν θεὸν	amikor ezt írja: 'A görögök tehát elküldték Delphoiba a
	κοινῇ, εἰ λελάβηκε πλήρεα καὶ ἀρεστὰ τὰ ἀκροθίνια· ὁ δὲ	fogadalmi ajándékokat, majd közösen megkérdezték az
	παρ᾽ Ἑλλήνων μὲν τῶν ἄλλων ἔφησεν ἔχειν, παρ᾽	istentől, hogy hiánytalannak és hibátlannak tartja-e őket. Az
	Αἰγινητέων δὲ οὔ, ἀλλ᾽ ἀπαίτεε αὐτοὺς τὰ ἀριστεῖα τῆς	isten azt felelte, hogy minden görögtől megfelelő adományt
	ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας." οὐκέτι Σκύθαις οὐδὲ Πέρσαις	kapott, de az aiginaiaktól nem, s tőlük várja a legnagyobb
	οὐδ᾽ Αἰγυπτίοις τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἀνατίθησι	hálaajándékot (*aristeia*) a salamisi tengeri csatáért.' Már nem is
	πλάττων, ὥσπερ Αἴσωπος κόραξι καὶ πιθήκοις, ἀλλὰ τῷ	csak szkíták, perzsák vagy egyiptomiak szájába adja, amiket
	τοῦ Πυθίου προσώπῳ χρώμενος ἀπωθεῖ τῶν ἐν Σαλαμῖνι	kitalál, ahogy Aisópos hollók és majmok szájába, hanem a
	πρωτείων τὰς Ἀθήνας. Θεμιστοκλεῖ δὲ τῶν δευτερείων	pythói isten álarca mögé bújik, amikor elveszi az athéniaktól a
	ἐν Ἰσθμῷ γενομένων διὰ τὸ τῶν στρατηγῶν ἕκαστον αὑτῷ	salamisi csatában elért első helyezést. Themistoklésnél
	μὲν τὸ πρωτεῖον ἐκείνῳ δὲ τὸ δευτερεῖον ἀποδοῦναι,	viszont, amikor úgy kapta a második helyezést az isthmosi
	καὶ τέλος τῆς κρίσεως μὴ λαβούσης, δέον αἰτιάσασθαι	gyűlésen, hogy a hadvezérek az első helyezést saját maguknak
	τὴν φιλοτιμίαν τῶν στρατηγῶν, πάντας ἀποπλεῦσαί φησι	adták, a másodikat viszont mind őneki, és végül nem tudtak
	τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ φθόνου μὴ βουληθέντας ἀναγορεῦσαι	ítéletet hozni - amikor aztán tényleg hibáztatnia kellene a
	τὸν ἄνδρα πρῶτον.	hadvezérek becsvágyát, egyszerűen annyit mond, hogy mind
		elhajóztak, mert nem akaródzott kimondaniuk, hogy
		Themistoklés az első.
97.	Dio Chrysosthomos, *Orationes* XI 145.	
	ἐπεί τοι καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν διαφέρονται καὶ	Sok más dologban is vitatkoznak egymással az emberek és
	τἀναντία δοξάζουσιν. οἷον εὐθὺς περὶ τοῦ Περσικοῦ	eltérő véleményen vannak. Így van ez például a perzsa
	πολέμου, οἱ μέν φασιν ὑστέραν γενέσθαι τὴν περὶ	háborúk esetében is: vannak akik azt mondják, hogy a salamisi
	Σαλαμῖνα ναυμαχίαν τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης, οἱ δὲ τῶν	csata később volt, mint a plataiai, vannak akik azt mondják,
	ἔργων τελευταῖον εἶναι τὸ ἐν Πλαταιαῖς· καίτοι γε	hogy a háborút lezáró ütközet volt a plataiai. Pedig közvetlenül
	ἐγράφη παραχρῆμα τῶν ἔργων. οὐ γὰρ ἴσασιν οἱ πολλοὶ	azután jegyezték fel az eseményeket, hogy megtörténtek.
	τὸ ἀκριβές, ἀλλὰ φήμης ἀκούουσι μόνον, καὶ ταῦτα οἱ	Mert sokan nem tudják pontosan, csak úgy hallomásból írják,
	γενόμενοι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον· οἱ δὲ δεύτεροι καὶ	még akkor is, ha abban az időben éltek, amikor a dolgok
	τρίτοι τελέως ἄπειροι καὶ ὅ,τι ἂν εἴπῃ τις παραδέχονται	történtek. A második és harmadik generáció pedig már
	ῥᾳδίως·	egyáltalán nem jár utána, hanem úgy fogadja el a dolgokat,
		ahogy mondják.
	Ps.-Dio Chrysosthomos, *Orationes* XXXVII 7, 4-10.	
	ἦκε δὲ καὶ Ἡρόδοτος ὁ λογοποιὸς ὡς ὑμᾶς λόγους φέρων	Hérodotos, az író is eljött, hogy előadjon nektek (*sc.* a
	Ἑλληνικοὺς ἄλλους τε καὶ Κορινθίους οὐδέπω ψευδεῖς, ἀνθ᾽	korinthosiaknak) egészében Görögországról is, és főleg
	ὧν ἠξίου παρὰ τῆς πόλεως μισθὸν ἄρνυσθαι. διαμαρτὼν δὲ	Korinthosról történeteket, amelyek még egyáltalán nem voltak
	[καὶ] τούτου· οὐ γὰρ ἠξίουν οἱ ὑμέτεροι πρόγονοι δόξαν	hazug történetek, de cserébe jutalmat várt érte a várostól. Ám
	ἀγοράζειν· μετεσκεύασεν ἐκεῖνα ἃ πάντες ἐπιστάμεθα, τὰ	célját nem érte el, mert őseitek méltóságon alulinak tartották,
	περὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὸν Ἀδείμαντον.	hogy úgy vásárolják a dicsőséget. S akkor aztán átírta a jól
		ismert történetet Salamisról és Adeimantosról.
	Ps.-Dio Chrysosthomos, *Orationes* XXXVII 18-19.	
	μισοβάρβαροι μὲν γὰρ οὕτως ἦσαν, ὥστε εἰς Θερμοπύλας	És mert annyira ellenségei voltak a barbároknak, hogy
	τετρακοσίους σφῶν αὐτῶν ἀπέστειλαν, ὅτεπερ καὶ	Thermopylaihoz négyszáz katonájukat küldték, miközben a
	Λακεδαιμόνιοι τριακοσίους. ἐν Σαλαμῖνι δὲ ἠρίστευσαν	spártaiak csak háromszázat. A salamisi csatában a legnagyobb

		97. 98. 99. 100. 101.
	καὶ τῆς νίκης αἴτιοι κατέστησαν. Ἡροδότῳ γὰρ οὐ	dicséretet érdemlően harcoltak (*éristeusan*), és döntő részük volt
	προσέχω, ἀλλὰ τῷ τάφῳ καὶ τῷ Σιμωνίδῃ, ὃς ἐπέγραψεν	a győzelemben. Nem hiszek hát Hérodotosnak, hanem
	ἐπὶ τοῖς νεκροῖς τῶν Κορινθίων τεθαμμένοις ἐν Σαλαμῖνι·	Simónidés sírversének, ami a Salamison eltemetett korinthosi
		halottak sírján áll:
	ὦ ξεῖν᾽, εὔυδρόν ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	*Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,*
	νῦν δ᾽ ἅμμ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	*most Aiasszal együtt Salamis szigete takar be minket.*
	ῥεῖα δὲ Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἑλόντες	*Könnyedén elejtve főníciai, perzsa és méd hajókat*
	καὶ Μήδους ἱερὰν Ἑλλάδ᾽ ἱδρυσάμεθα.	*megalapítottuk szent Görögországot.*
	ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ἐπίγραμμα Σιμωνίδῃ εἰς αὐτὸν τὸν	És van még egy másik epigrammája is Simónidésnek, amit
	στρατηγὸν ἐξαίρετον·	magára a hadvezérre írt:
	οὗτος Ἀδειμάντου κείνου τάφος, οὗ διὰ βουλὰς	*Ez annak az Adeimantosnak a sírja itt, akinek köszönhetően egész*
	Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον.	*szabadság koszorújával övezhette magát.*
98.	Alexandros (*rhetor et soph.*), *De rhetorica* 4.	
	ἔνιοι δὲ οὕτως ὁρίζονται, ἔπαινος μέν ἐστι λόγος	Néhányan úgy határozzák meg, hogy a dicsőítő beszéd a belső
	ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς, ἐγκώμιον δὲ λόγος ἐμφανίζων	mutatja be, a dicsérő szónoklat pedig a nagy tetteket, és hogy
	πράξεις καλάς, καὶ ὅτι τοὺς μὲν θεοὺς ἐπαινοῦντες τὴν	az isteneket a bennük meglévő lényükért próbáljuk
	παροῦσαν ἀρετὴν πειρώμεθα σεμνύνειν, ἐγκωμιάζομεν δὲ	magasztalni, az embereket pedig amikor dicsérjük, mint
	ἀνθρώπους, οἷον τοὺς ἐν Μαραθῶνι μαχεσαμένους ἢ	például a marathóni vagy a salamisi harcosokat, nagy tetteiket
	ἐν Σαλαμῖνι· πράξεις γὰρ ἀποφαίνομεν καλάς.	mutatjuk be.
99.	Sex. Iulius Frontinus, *Strategemata* II 2, 14.	
	Themistocles, dux Atheniensium, cum videret utilissimum	Themistocles, az athéniak hadvezére, amikor látta, hogy
	Graeciae adversus multitudinem Xerxis navium in angustiis	Görögországnak a legjobb az volna, ha Xerxes tengernyi
	Salaminis decernere idque persuadere civibus non posset,	hajójával a salamisi szorosban ütköznének meg, és hogy erről
	sollertia effecit, ut a barbaris ad utilitates suas Graeci	saját honfitársait meggyőzni nem tudja, okos cselt eszelt ki: a
	compellerentur. simulata namque proditione misit ad Xerxen,	barbárok kényszerítsék a görögöket arra, ami az ő érdekeiket
	qui indicaret populares suos de fuga cogitare difficilioremque	szolgálja. Árulást színlelve követet küldött Xerxéshez, hogy
	ei rem futuram, si singulas civitates obsidione aggrederetur:	jelentse neki, népe menekülni készül, és a saját dolgát nehezíti
	qua ratione effecit, ut exercitus barbarorum primum	meg (a király), ha külön-külön kell majd az egyes városokat
	inquietaretur, dum tota nocte in statione custodiae est,	megostromolnia. Ezzel a tervével elérte, hogy a barbárok
	deinde, ut sui mane integris viribus cum barbaris vigilia	seregén előbb nyugatalanság lett úrrá, mikor egész éjszaka
	marcentibus confligerent, loco ut voluerat arto, in	vigyázállásban voltak, majd amikor reggel erejük teljében
	quo Xerxes multitudine, qua praestabat, uti non posset.	csaptak össze a barbárokkal, akiknek már közben lankadt az
		ébersége, méghozzá azon a szűk helyen, ahol ő akarta, és ahol
		Xerxes nem tudta kihasználni túlerejét, amivel rendelkezett.
100.	Josephus Flavius, *Bellum Iudaicum* II 358.	*Révay József fordítása (II. könyv 16. fejezet)*
	καὶ Ἀθηναῖοι μὲν οἱ περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας	Nézzétek az athénieket: valamikor Görögország szabadságáért
	παραδόντες ποτὲ καὶ πυρὶ τὴν πόλιν, οἱ τὸν ὑπερήφανον	[felgyújtották városukat* helyesen: kiszolgáltatták az
	Ξέρξην διὰ γῆς πλεύσαντα καὶ διὰ θαλάσσης	ellenségnek városukat, hogy felperzselje], és
	ὁδεύσαντα καὶ μὴ χωρούμενον μὲν τοῖς πελάγεσιν,	az elbizakodott Xerxést -aki a szárazföldön hajón járt és a
	πλατυτέραν δὲ τῆς Εὐρώπης τὴν στρατιὰν ἄγοντα, οἷα	tengeren lábon kelt át, akinek a birodalma határtalan volt, és
	δραπέτην ἐπὶ μιᾶς νηὸς διώξαντες, περὶ δὲ τῇ μικρᾷ	Európa kicsiny volt hadseregének- üldözőbe vették, mikor
	Σαλαμῖνι τὴν τοσαύτην Ἀσίαν κλάσαντες νῦν δουλεύουσιν	egyetlen hajón menekült, és a kis Salamis-szigetnél az
	Ῥωμαίοις, καὶ τὴν ἡγεμονίδα τῆς Ἑλλάδος πόλιν διοικεῖ	óriási ázsiai hatalmat megtörték; és íme, ezek a görögök most a
	τὰ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας προστάγματα.	rómaiak alattvalói, és a várost, amely valamikor Görögország
		legelső városa volt, most itáliai parancsra kormányozzák.
101.	**Pausanias**	
	Pausanias, *Periegesis* I 1, 5.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἀπέχει δὲ σταδίους εἴκοσιν ἄκρα Κωλιάς· ἐς ταύτην	Húsz stadion távolságra található a Kóliasz-hegyfok; ide
	φθαρέντος τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Μήδων κατήνεγκεν ὁ κλύδων	hajóhad megsemmisítése után. (...)
	τὰ ναυάγια. (...)	
	Pausanias, *Periegesis* I 8, 5.	*Muraközy Gyulra fordítása*
	Ξέρξου δέ, ὡς εἶλεν Ἀθήνας ἐκλιπόντων τὸ ἄστυ	E szobrokat (*sc. az Anténór készítette Zsarnoköllőket*) Xerxész
	Ἀθηναίων, ἀπαγαγομένου καὶ τούτους ἅτε λάφυρα,	mikor a lakóitól elhagyott Athént elfoglalta, hadizsákmányként
	κατέπεμψεν ὕστερον Ἀθηναίοις Ἀντίοχος.	szintén magával vitte.
	Pausanias, *Periegesis* I 14,5.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἔτι δὲ ἀπωτέρω ναὸς Εὐκλείας, ἀνάθημα καὶ τοῦτο ἀπὸ	Ezután következik Eukleia temploma, amely szintén a
	Μήδων, οἳ τῆς χώρας Μαραθῶνι ἔσχον. φρονῆσαι δὲ	Marathónnál partra szállt perzsák felett aratott győzelem

᾿Αθηναίους ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ μάλιστα εἰκάζω· καὶ δὴ καὶ Αἰσχύλος, ὥς οἱ τοῦ βίου προσεδοκᾶτο ἡ τελευτή, τῶν μὲν ἄλλων ἐμνημόνευσεν οὐδενός, δόξης ἐς τ<ο-σ>οῦτο ἥκων ἐπὶ ποιήσει καὶ πρὸ ᾿Αρτεμισίου καὶ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσας· ὁ δὲ τό τε ὄνομα πατρόθεν καὶ τὴν πόλιν ἔγραψε καὶ ὡς τῆς ἀνδρίας μάρτυρας ἔχοι τὸ Μαραθῶνι ἄλσος καὶ Μήδων τοὺς ἐς αὐτὸ ἀποβάντας.	emlékére felajánlott fogadalmi ajándékok közé tartozik. Úgy gondolom, az athéniak erre a győzelemre a legbüszkébbek. Hiszen még Aiszkhülosz is, pedig költészetével igen nagy hírnevet szerzett, és részt vett az Artemiszion-fok és a Szalamisz mellett vívott tengeri ütközetekben is, halála előtt sírfeliratának szövegében csupán apjáról, szülővárosáról és saját bátorságáról emlékezett meg, s azt írta, hogy erről a marathóni berek és az ott partra szállt perzsák tehetnek tanúbizonyságot.
Pausanias, *Periegesis* I 18,2.	*Muraközy Gyula fordítása*
[ὑπὲρ δὲ τῶν Διοσκούρων τὸ ἱερὸν ᾿Αγλαύρου τέμενός ἐστιν. (...)κατὰ τοῦτο ἐπαναβάντες Μῆδοι κατεφόνευσαν ᾿Αθηναίων τοὺς πλέον τι ἐς τὸν χρησμὸν ἢ Θεμιστοκλῆς εἰδέναι νομίζοντας καὶ τὴν ἀκρόπολιν ξύλοις καὶ σταυροῖς ἀποτειχίσαντας.	A Dioszkuroszok szentély felett található Aglaurosz szent kerülete. (*sc. az Akropolis legmeredekebb pontján*) (...) Éppen ezen a helyen másztak fel a perzsák is, hogy megöljék azokat az athéniakat, akik úgy vélték, hogy Themisztoklésznél helyesebben értelmezik az isteni jóslatot, s az Akropoliszt cölöpökkel és gerendákkal erősítették meg.
Pausanias, *Periegesis* I 20, 4.	*Muraközy Gyula fordítása*
ἔστι δὲ πλησίον τοῦ τε ἱεροῦ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ θεάτρου κατασκεύασμα, ποιηθῆναι δὲ τῆς σκηνῆς αὐτὸ ἐς μίμησιν τῆς Ξέρξου λέγεται· αὐτὸ ἐς μίμησιν τῆς Ξέρξου λέγεται· ἐποιήθη δὲ καὶ δεύτερον, τὸ γὰρ ἀρχαῖον στρατηγὸς Ῥωμαίων ἐνέπρησε Σύλλας ᾿Αθήνας ἑλών.	A Dionüszosz-szentély és a színház közelében áll egy épület, amelyről azt mondják, hogy Xerxész sátrának az utánzata. De ez már új építmény, az eredetit Sulla, a római hadvezér Athén elfoglalásakor felégette.
Pausanias, *Periegesis* I 27, 2.	*Muraközy Gyula fordítása*
λέγουσι δὲ καὶ τάδε, κατακαυθῆναι μὲν τὴν ἐλαίαν, ἡνίκα ὁ Μῆδος τὴν πόλιν ἐνέπρησεν ᾿Αθηναίοις, κατακαυθεῖσαν δὲ αὐθημερὸν ὅσον τε ἐπὶ δύο βλαστῆσαι πήχεις.	Azt is beszélik, hogy amikor a perzsák Athén városát felperzselték, ez az olajfa (*sc. Athéna olajfája az Akropolison*) is leégett, de még ugyanazon a napon két könyök magasságúra növekedett.
Pausanias, *Periegesis* I 27, 6.	*Muraközy Gyula fordítása*
ἔστι δὲ ᾿Αθηνᾶς ἀγάλματα ἀρχαῖα· καί σφισιν ἀπετάκη μὲν οὐδέν, μελάντερα δὲ καὶ πληγὴν ἐνεγκεῖν ἐστιν ἀσθενέστερα· ἐπέλαβε γὰρ καὶ ταῦτα ἡ φλόξ, ὅτε ἐσβεβηκότων ἐς τὰς ναῦς ᾿Αθηναίων βασιλεὺς εἷλεν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ τὴν πόλιν.	Vannak itt Athénának régi szobrai is. Anyaguk nem olvadt el, de már nagyon feketék és oly törékenyek, hogy egy ütést sem bírnának el. Ugyanis ezeket is megperzselte a tűz, mikor az athéniak hajókra szálltak, és a perzsa király elfoglalta a harcképes lakóitól elhagyott várost.
Pausanias, *Periegesis* I 36, 1-2.	*Muraközy Gyula fordítása*
ἐν Σαλαμῖνι δὲ (...) τοῦτο μὲν ᾿Αρτέμιδός ἐστιν ἱερόν, τοῦτο δὲ τρόπαιον ἕστηκεν ἀπὸ τῆς νίκης ἣν Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους αἴτιος ἐγένετο γενέσθαι τοῖς Ἕλλησι· καὶ Κυχρέως ἐστὶν ἱερόν. ναυμαχούντων δὲ ᾿Αθηναίων πρὸς Μήδους δράκοντα ἐν ταῖς ναυσὶ λέγεται φανῆναι· τοῦτον ὁ θεὸς ἔχρησεν ᾿Αθηναίοις Κυχρέα εἶναι τὸν ἥρωα. νῆσος δὲ πρὸ Σαλαμῖνός ἐστι καλουμένη Ψυττάλεια· ἐς ταύτην τῶν βαρβάρων ὅσον τετρακοσίους ἀποβῆναι λέγουσιν, ἡττωμένου δὲ τοῦ Ξέρξου ναυτικοῦ καὶ τούτους ἀπολέσθαι φασὶν ἐπιδιαβάντων ἐς τὴν Ψυττάλειαν τῶν Ἑλλήνων. ἄγαλμα δὲ ἐν τῇ νήσῳ σὺν τέχνῃ μέν ἐστιν οὐδέν, Πανὸς δὲ ὡς ἕκαστον ἔτυχε ξόανα πεποιημένα.	Szalamiszon van egy Artemisz-szentély és egy győzelmi emlékmű (*sc. tropaion*) annak csatának az emlékére, amelyet Themistoklész, Neoklész fia nyert meg a görögök számára. Van itt szentélye Kükhreusnak is. A perzsák ellen vívott tengeri ütközetben állítólag egy sárkánykígyó jelent meg az athéni hajók között, amelyről az isteni jóshely azt közölte az athéniakkal, hogy Kükhreus hérós volt. Szalamisz előtt van a mondják, ide menekült mintegy négyszáz barbár, amikor Xerxész hajóhada vereséget szenvedett, de a görögök Pszüttaleiára is utánuk mentek és lemészárolták őket. A szigeten nem találunk komoly művészettel megmunkált szobrokat, csak néhány fából készült, durva faragású Pán-szobor látható.
Pausanias, *Periegesis* II 29, 5.	*Muraközy Gyula fordítása*
προελθοῦσι δὲ Αἰγινήταις ἐς μέγα δυνάμεως, ὡς ᾿Αθηναίων γενέσθαι ναυσὶν ἐπικρατεστέρους καὶ ἐν τῷ Μηδικῷ πολέμῳ παρασχέσθαι πλοῖα μετά γε ᾿Αθηναίους πλεῖστα, οὐ παρέμεινεν ἐς ἅπαν ἡ εὐδαιμονία, γενόμενοι δὲ ὑπὸ ᾿Αθηναίων ἀνάστατοι Θυρέαν τὴν ἐν τῇ ᾿Αργολίδι Λακεδαιμονίων δόντων ᾤκησαν.	Az aiginaiak ezután nagy hatalomra tettek szert, hajóhadukkal még az athéniakat is felülmúlták, s a perzsa háborúban, az athéniakat kivéve, mindenki másnál nagyobb hajóhadat állítottak ki. A virágzás azonban nem tartott sokáig, mert az athéniak elűzték őket a szigetről...

Pausanias, *Periegesis* IV 36, 6.	*Muraközy Gyula fordítása*
τοῦ λιμένος δὲ ἡ Σφακτηρία νῆσος προβέβληται, καθάπερ τοῦ ὅρμου τοῦ Δηλίων ἡ Ῥήνεια· ἐοίκασι δὲ αἱ ἀνθρώπειαι τύχαι καὶ χωρία τέως ἄγνωστα ἐς δόξαν προῆχθαι. Καφηρέως τε γάρ ἐστιν ὄνομα τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ τοῖς σὺν Ἀγαμέμνονι Ἕλλησιν ἐπιγενομένου χειμῶνος ἐνταῦθα, ὡς ἐκομίζοντο ἐξ Ἰλίου· Ψυττάλειάν τε τὴν ἐπὶ Σαλαμῖνι ἴσμεν ἀπολομένων ἐν αὐτῇ τῶν Μήδων. ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν Σφακτηρίαν τὸ ἀτύχημα τὸ Λακεδαιμονίων γνώριμον τοῖς πᾶσιν ἐποίησεν·	A kikötő előtt fekszik a Szphaktéria nevű sziget, éppen úgy, mint a délosziak kikötője előtt a Rhénaia. Úgy látszik, hogy az emberi végzet az eladdig ismeretlen helyeket is közismertté teszi. Az euboiai Kaphéreusz-hegyfok ugyanis arról lett híres, hogy itt csapott rá a vihar a görögökre és Agamemnónra, mikor visszatérőben voltak Trója alól, a Szalamisz melletti Pszüttaleia nevét pedig az itt elpusztult perzsák miatt ismerjük. Ugyanígy Szphaktériát is a lakedaimóniak itteni szerencsétlensége tett ismertté.
Pausanias, *Periegesis* V 4, 7.	*Muraközy Gyula fordítása*
Ἠλείοις δὲ μέτεστι μὲν πολέμου τοῦ πρὸς Ἴλιον, μέτεστι δὲ καὶ ἔργων <τῶν> κατὰ τὴν Μήδων ἐς τὴν Ἑλλάδα ἔφοδον...	Az élisziek éppúgy részt vettek az Ilion elleni hadjáratban, mint a perzsák Hellasz elleni támadásakor zajló küzdelmekben.
Pausanias, *Periegesis* VII 6, 3-6.	*Muraközy Gyula fordítása*
τὰ δὲ ἐς πόλεμον τοιάδε ἦν τοῖς Ἀχαιοῖς. κατὰ μὲν τὴν ἐς Ἴλιον ἐπιστρατείαν Ἀγαμέμνονος Λακεδαίμονα ἔτι καὶ Ἄργος οἰκοῦντες μεγίστη τοῦ Ἑλληνικοῦ μοῖρα ἦσαν· κατὰ δὲ τὴν Ξέρξου καὶ Μήδων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα [ὁδὸν] οὔτε Λεωνίδᾳ τῆς ἐξόδου τῆς ἐς Θερμοπύλας εἰσὶν οἱ Ἀχαιοὶ δῆλοι μετεσχηκότες οὔτε Ἀθηναίοις ὁμοῦ καὶ Θεμιστοκλεῖ πρὸς Εὐβοίᾳ καὶ Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντες, οὐδὲ σφᾶς κατάλογος συμμάχων ἔχει Λακωνικὸς ἢ Ἀττικός. ὑστέρησαν δὲ καὶ ἔργου τοῦ Πλαταιᾶσι· δῆλα γὰρ δὴ ὅτι ἐπὶ τῷ ἀναθήματι τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ τῶν Ἑλλήνων μετὴν ἂν καὶ Ἀχαιοῖς γεγράφθαι. δοκεῖν δέ μοι τὰς πατρίδας τε ὑπολειφθέντες ἕκαστοι τὰς αὑτῶν ἔσωζον καὶ ἅμα διὰ τὸ ἔργον τὸ πρὸς Τροίαν Λακεδαιμονίους Δωριεῖς ἀπηξίουν σφίσιν ἡγεῖσθαι.	Az akhájok a következő háborúkban vettek részt. Agamemnónnak Trója ellen indított hadjárata idején még Lakedaimónban és Argoszban laktak, így ők alkották a görög sereg legnagyobb részét. Ismeretes azonban, hogy amikor a perzsa sereg Xerxész vezetésével megtámadta Hellaszt, ők nem vonultak Leónidasszal Thermopülaihoz, és nem vettek részt az athéniak oldalán a Themisztoklész vezetésével Euboia, illetve Szalamisz mellett vívott tengeri ütközetekben, így nevük nem olvasható sem a lakóniai, sem az attikai szövetségesek jegyzékében. Nem vettek részt a Plataiainál vívott ütközetben sem, hiszen akkor az akhájok nevét is felírták volna a görögök Olympiába küldött fogadalmi ajándékára. Véleményem szerint azért maradtak otthon, hogy saját szülőföldjüket védelmezzék, és a trójai háborúban játszott fontos szerepük után megalázónak tartották volna, hogy a dór lakedaimóniaknak legyenek alárendelve.
Pausanias, *Periegesis* VIII 10, 9.	*Muraközy Gyula fordítása*
πολέμῳ δὲ καὶ ἀνθρώπων φόνοις παρεῖναι θεοὺς ἐποίησαν μὲν ὅσοις τὰ ἡρώων ἐμέλησεν ἐν Ἰλίῳ παθήματα, ᾄδεται δὲ ὑπὸ Ἀθηναίων ὡς θεοί σφισιν ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι τοῦ ἔργου μετάσχοιεν· ἐκδηλότατα δὲ ὁ Γαλατῶν στρατὸς ἀπώλετο ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἐναργῶς ὑπὸ δαιμόνων.	A Trójai háborút tárgyaló valamennyi költemény megemlíti, hogy az istenek is meg szoktak jelenni az ütközetekben, amikor az emberek egymást mészárolják, és az Athénban született költői alkotások is megemlítik, hogy az istenek segítettek nekik a küzdelemben Salamisnál és Marathónnál is. Legtanulságosabb példa a végzetes sorsra jutott kelta sereg, amelyet az istenek és a démonok nyilvánvaló beavatkozása tett tönkre.
Pausanias, *Periegesis* VIII 45, 2-3.	*Muraközy Gyula fordítása*
Τεγεάταις δὲ παρὲξ ἢ τὰ Ἀρκάδων κοινά, ἐν οἷς ἔστι μὲν ὁ πρὸς Ἰλίῳ πόλεμος, ἔστι δὲ τὰ Μηδικά ...	A tegeaiak Arkadia többi népével együtt vettek részt a trójai háborúban, közösen küzdöttek a perzsák ellen ...
Pausanias, *Periegesis* VIII 46, 3.	*Muraközy Gyula fordítása*
βασιλέα τε τῶν Περσῶν Ξέρξην τὸν Δαρείου, χωρὶς ἢ ὅσα ἐξεκόμισε τοῦ Ἀθηναίων ἄστεως, τοῦτο μὲν ἐκ Βραυρῶνος καὶ ἄγαλμα ἴσμεν τῆς Βραυρωνίας λαβόντα Ἀρτέμιδος, τοῦτο δὲ αἰτίαν ἐπενεγκὼν Μιλησίοις, ἐθελοκακῆσαι σφᾶς ἐναντία Ἀθηναίων ἐν τῇ Ἑλλάδι ναυμαχήσαντας, τὸν χαλκοῦν ἔλαβεν Ἀπόλλωνα τὸν ἐν Βραγχίδαις·	Ismeretes, hogy Xerxész perzsa király, Dareiosz fia az Athénból elhurcolt zsákmányon kívül magával vitte Braurónból Artemisz Braurónia szobrát is. A milétosziakat pedig azzal vádolta, hogy szánt szándékkal harcoltak gyáván a görögországi tengeri ütközetben az athéniak ellen, és ezért a Brankhidaiból elszállíttatta Apollón bronzszobrát. Igaz, hogy később Szeleukosz visszaadta a szobrot a milétosziaknak, ...

Pausanias, *Periegesis* VIII 52, 2-3.	*Muraközy Gyula fordítása*
Μιλτιάδου δὲ ὕστερον Λεωνίδας ὁ Ἀναξανδρίδου καὶ	Miltiadész után Leónidasz, Anaxandridész fia és
Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους ἀπώσαντο ἐκ τῆς Ἑλλάδος	Themisztoklész, Neoklész fia kergették el Xerxészt Hellaszból:
Ξέρξην, ὁ μὲν ταῖς ναυμαχίαις ἀμφοτέραις, Λεωνίδας	Themisztoklész a két tengeri ütközetben. Leónidasz pedig a
δὲ ἀγῶνι τῷ ἐν Θερμοπύλαις. Ἀριστείδην δὲ τὸν	thermopülai csatában szerzett elévülhetelen érdemeket. A
Λυσιμάχου καὶ Παυσανίαν τὸν Κλεομβρότου Πλαταιᾶσιν	Plataiainál harcoló görög sereg vezérei azonban elestek
ἡγησαμένους, τὸν μὲν τὰ ὕστερον ἀφείλετο ἀδικήματα	attól a megtiszteltetéstől, hogy egész Hellasz jótevőinek
εὐεργέτην μὴ ὀνομασθῆναι τῆς Ἑλλάδος, Ἀριστείδην δὲ	nevezzék őket. Pauszaniasz, Kleombrotosz fia ugyanis később
ὅτι ἔταξε φόρους τοῖς τὰς νήσους ἔχουσιν Ἕλλησι· πρὸ	bűnöket követett el, Ariszteidész, Lüszimakhosz fia pedig
Ἀριστείδου δὲ ἦν ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἀτελὲς φόρων.	adófizetésre kötelezte a szigetlakókat, holott Ariszteidész előtt
	Hellaszban senkinek nem kellett adót fizetnie.
Pausanias, *Periegesis* IX 1, 3.	*Muraközy Gyula fordítása*
Πλαταιεῦσι δὲ πρὸ μὲν τῆς μάχης, ἣν Ἀθηναῖοι	A plataiaiak a marathóni ütközet előtt egyetlen dicső tettet sem
Μαραθῶνι ἐμαχέσαντο, οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐς δόξαν·	vittek véghez. A marathóni ütközetben azonban részt vettek,
μετασχόντες δὲ τοῦ Μαραθῶνι ἀγῶνος ὕστερον	később pedig, Xerxész támadása idején az athéni hajókon
καταβεβηκότος ἤδη Ξέρξου καὶ ἐς τὰς ναῦς ἐτόλμησαν μετ᾽	vállaltak szolgálatot, majd saját területükön vették fel a harcot
Ἀθηναίων ἐσβῆναι, Μαρδόνιον δὲ τὸν Γωβρύου Ξέρξῃ	Mardoniosszal, Góbrüasz fiával, Xerxész fővezérével
στρατηγοῦντα ἠμύναντο ἐν τῇ σφετέρᾳ.	szemben.
Pausanias, *Periegesis* X 9, 2-4.	
ἐναυμάχησε δὲ καὶ ἐναντία τοῦ Μήδου ναῦν τε	A perzsák ellen vívott csatában saját hajójával vett részt (*sc. a krotóni Phaülos*), a legénységet pedig az éppen Hellasban
παρασκευασάμενος οἰκείαν καὶ Κροτωνιατῶν ὁπόσοι	tartózkodó krotóniak közül toborozta.
ἐπεδήμουν τῇ Ἑλλάδι ἀνεβίβασεν	
Pausanias, *Periegesis* X 14, 5-6.	*Muraközy Gyula fordítása*
Ἕλληνες δὲ οἱ ἐναντία βασιλέως πολεμήσαντες ἀνέθεσαν	A perzsák ellen szövetkezett görögök az Artemiszion és
μὲν Δία ἐς Ὀλυμπίαν χαλκοῦν, ἀνέθεσαν δὲ καὶ ἐς	Szalamisz mellett lezajlott tengeri ütközetekben szerzett
Δελφοὺς Ἀπόλλωνα ἀπὸ ἔργων τῶν ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπί	zsákmányból Olümpiában egy bronz Zeusz-szobrot,
τε Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι. λέγεται δὲ καὶ ὡς	Delphoiban pedig egy Apollón-szobrot ajánlottak fel. A
Θεμιστοκλῆς ἀφίκοιτο ἐς Δελφοὺς λαφύρων τῶν	hagyomány szerint Themisztoklész is elment Delphoiba,
Μηδικῶν κομίζων τῷ Ἀπόλλωνι· ἐρωτήσαντα δὲ ὑπὲρ	hogy a médektől szerzett zsákmány egy részét felajánlja
τῶν ἀναθημάτων εἰ ἐντὸς ἀναθήσει τοῦ ναοῦ, *ἐκέλευεν*	Apollónnak. De amikor megkérdezte, hogy elhelyezheti-e
αὐτὸν ἡ Πυθία τὸ παράπαν ἀποφέρειν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. καὶ	fogadalmi ajándékát a templom belsejében, a Szibülla
ἔχει οὕτω τὰ ἐς τοῦ χρησμοῦ·	ráparancsolt, hogy a szentélykörzet egész területéről tüntesse
	el az ajándékait. A jóslat erre vonatkozó része így hangzott:
μή μοι Περσῆος σκύλων περικαλλέα κόσμον	*El ne helyezd a perzsáktól nyert, szép hadizsákmányt*
νηῷ ἐγκαταθῇς· οἰκόνδ᾽ ἀπόπεμπε τάχιστα.	*szentélyemben, vidd haza innen mindet azonnal!*
θαῦμα οὖν ἐποιούμεθα εἰ ἀπηξίωσεν ἐκείνου μόνου μὴ	Csodálkozom, hogy a papnő egyedül Themisztoklésztól nem
προσέσθαι τὰ ἀπὸ τῶν Μήδων. καὶ οἱ μὲν ἀπώσασθαι ἂν	akarta elfogadni a perzsáktól szerzett hadizsákmányt. Egyesek
τὸν θεὸν καὶ ἅπαντα ὁμοίως ἡγοῦντο ὅσα ἀπὸ τοῦ	úgy vélik, hogy az isten a perzsáktól nyert hadizsákmányból
Πέρσου, εἰ ὥσπερ ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ οἱ ἄλλοι πρότερον ἢ	eredő minden felajánlást ugyanígy visszautasíthatott volna, ha -
ἀναθεῖναι σφᾶς ἐπήροντο τὸν Ἀπόλλωνα· οἱ δὲ εἰδότα	Themisztoklészhez hasonlóan - mások is előzőleg
τὸν θεὸν ὅτι ἱκέτης τοῦ Πέρσου γενήσοιτο ὁ Θεμιστοκλῆς,	megkérdezik errő Apollón véleményét. Mások viszont azt
ἐπὶ τούτῳ τὰ δῶρα ἔφασαν οὐκ ἐθελῆσαι λαβεῖν, ἵνα μὴ	állítják, az istenség előre tudta, hogy Themisztoklész majd a
ἀναθέντι τὸ ἔχθος ἄπαυστον ποιήσῃ <τὸ> ἀπὸ τοῦ Μήδου.	perzsa királynál fog oltalmat keresni, és ezért nem fogadta el
στρατείαν δὲ τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα [ἀπὸ] τοῦ βαρβάρου	az adományt, nehogy Themisztoklészt éppen emiatt a perzsák
ἔστιν εὑρεῖν προρρηθεῖσαν μὲν ἐν τοῖς Βάκιδος χρησμοῖς,	részéről kiengesztelhetetlen gyűlölet fogadja. Bakisz jóslatait
πρότερον δ᾽ ἔτι Εὔκλῳ τὰ ἐς αὐτὴν πεποιημένα ἐστίν.	olvasva láthatjuk, hogy ő már előre megjósolta a perzsák
	Hellasz ellen indított hadjáratát, Euklusz költeménye pedig
	még korábban utalt erre a hadjáratra.
Pausanias, *Periegesis* X 15, 1.	*Muraközy Gyula fordítása*
τὰ δὲ ἐφεξῆς ταύτῃ, τὰ μὲν ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος	Közvetlenül mellette (*sc.* Phryné fogadalmi ajándéka mellett)
Ἐπιδαύριοι τὸ ἕτερον οἱ ἐν τῇ Ἀργολίδι ἀπὸ Μήδων (...)	két Apollón-szobor áll. Az egyiket az argoliszi Epidaurosz
ἀνέθεσαν. (...) Πλαταιέων δὲ βοῦς ἐστιν, ἡνίκα ἐν τῇ	lakói ajánlották fel a perzsa zsákmányból (...) Plataiai lakói egy
σφετέρᾳ καὶ οὗτοι Μαρδόνιον τὸν Γωβρύου μετὰ	marhát ábrázoló szobrot ajánlottak fel, miután a többi görög
Ἑλλήνων ἠμύναντο ἄλλων.	segítségével az ő területükön sikerült Mardonioszt, Góbrüasz
	fiát legyőzniük.
Pausanias, *Periegesis* X 16, 6.	*Muraközy Gyula fordítása*
Καρύστιοι δὲ οἱ Εὐβοεῖς βοῦν καὶ οὗτοι χαλκοῦν παρὰ	Az euboiai Karüsztosz lakói egy ökröt ábrázoló
τῷ Ἀπόλλωνι ἔστησαν ἀπὸ ἔργου τοῦ Μηδικοῦ· βοῦς δὲ οἱ	bronzszobrot ajánlottak fel Apollónnak a perzsák ellen
Καρύστιοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς τὰ ἀναθήματα ἐποιήσαντο,	vívott háborúban szerzett hadizsákmányból. A

		101. 102. 103. 104.
	ὅτι ἐμοὶ δοκεῖν ἀπωσάμενοι τὸν βάρβαρον τήν τε ἄλλην	karüsztosziak és a plataiaiak véleményem szerint azért
	βεβαίως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν καὶ ἀροῦν ἐλευθέραν τὴν	ajánlottak fel ökörszobrokat, mert a barbárok támadását
	γῆν.	visszaverve visszanyerték egykori jólétüket, és ismét
		szabadon művélhették földjeiket.
102.	Lukianos, *Juppiter tragoedus* 20.	*Szepessy Tibor fordítása*
	Εἰκότως τοίνυν ταῦτα ὁρῶντες οὕτω διανοοῦνται περὶ	(*Mómosz*) Ha mindezt látják, nem fogják-e szükségszerűen azt
	ἡμῶν ὡς οὐδὲν ὅλως ὄντων, καὶ μάλιστα ὅταν ἀκούωσι	állítani rólunk (sc. az istenekről), hogy nem is létezünk?!...
	τῶν χρησμῶν λεγόντων, ὡς διαβάς τις τὸν Ἅλυν	Főleg, amikor olyan jóslatok jutnak a fülükbe, melyek
	μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει, οὐ μέντοι δηλούντων, εἴτε	megemlítik ugyan, hogy „az, aki a Halüszon átkel, nagy
	τὴν αὑτοῦ εἴτε τὴν τῶν πολεμίων· καὶ πάλιν	birodalmat dönt pusztulásba”, de azt már homályban hagyják,
	ὦ θείη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν.	vajon a sajátját-e vagy az ellenségét. És nem különb az a másik
	καὶ Πέρσαι γάρ, οἶμαι, καὶ Ἕλληνες γυναικῶν τέκνα	sem, hogy isteni szép Szalamisz, sok nő fiait megölöd majd,
	ἦσαν.	mert - gondolom - a perzsák meg a görögök egyaránt „nők
		fiai” voltak.
	Lukianos, *Rhetorum praeceptor* 18.	*Horváth Judit fordítása*
	ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ Μαραθὼν καὶ ὁ Κυνέγειρος, ὧν οὐκ ἄν τι	Mindenesetre essen szó Marathónról meg Künegeiroszról,
	ἄνευ γένοιτο. καὶ ἀεὶ ὁ Ἄθως πλείσθω καὶ ὁ Ἑλλήσποντος	mert enélkül nincs szónoklat. Elbeszéléseidben hajózzanak
	πεζευέσθω καὶ ὁ ἥλιος ὑπὸ τῶν Μηδικῶν βελῶν σκεπέσθω	keresztül az Athószon és keljenek át gyalogosan a és
	καὶ Ξέρξης φευγέτω καὶ Λεωνίδας θαυμαζέσθω καὶ τὰ	Leónidasz csodájára járjon az egész világ és Othryadés vérrel
	Ὀθρυάδου γράμματα ἀναγιγνωσκέσθω, καὶ ἡ Σαλαμὶς	írott levelét olvassák, és beszélj Salamisról meg Artemisionról
	καὶ τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ αἱ Πλαταιαὶ πολλὰ ταῦτα καὶ πυκνά.	meg Plataiairól, mégpedig sokat és sokszor.
	Pseudo-Lukianos, *Amores* 52.	*Kárpáty Csilla fordítása*
	ὁ δ᾽ Ἀθηναῖος ἱλαρῷ τῷ προσώπῳ φαιδρὸς ἀναπηδήσας	Az athéni ellenben ragyogó arccal, vígan szökdelve lépkedett
	προῄει σφόδρα σοβαρῶς· εἴκασεν ἄν τις αὐτὸν ἐν	előre, roppant gőgösen. (*sc.* ő nyerte meg a szerelemről szóló
	Σαλαμῖνι Πέρσας κατανεναυμαχηκέναι.	vitát) Bárki azt hihette volna: ő verte meg a perzsa hajóhadat
		Szalamisznál.
	Pseudo-Lukianos, *Demosthenis encomium* 36.	*Bollók János fordítása*
	... πάλαι τούτους κατακεκλιμένους εἰς τοὺς προγόνους	élesztegeti az ősök erkölcsét, akik Marathónnál és Salamisnál
	ἐπανάγων καὶ τὸν ζῆλον τῶν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι	nem múló hírt szereztek maguknak, s közösen vezeti harcra a
	κατειργασμένων, συνίστησιν δ᾽ ἐπὶ συμμαχίας καὶ	hellén csapatokat.
	συντάξεις Ἑλληνικάς.	
	Pseudo-Lukianos, *Philopatris* 5.	*Horváth Judit fordítása*
	Κ. Μῶν τὸν Ἀπόλλωνά γ᾽ ἐπομοσόμεθα, ὃς προφήτης	*Kritias* Talán esküdjünk inkább Apollónra, aki a legkiválóbb
	ἄριστος καὶ ἰητρός, ὦγαθέ;	próféta és gyógyító isten egy személyben?
	Τ. Τὸν ψευδόμαντιν λέγεις, τὸν Κροῖσον πρῴην διολωλεκότα	*Triephón* A hazug jósról beszélsz, aki kétérelmű jóslataival
	καὶ μετ᾽ αὐτὸν Σαλαμινίους καὶ ἑτέρους μυρίους, ἀμφίλοξα	vesztét okozta Kroiszosznak meg a szalamisziaknak és még
	πᾶσι μαντευόμενον;	több ezer embernek?
103.	Alkiphrón, *Epistulae* I 5, 1.	
	Ναυβάτης Ῥοθίῳ.	Naubatés Rhotiosnak
	Οἴει μόνος πλουτεῖν, ὅτι τοὺς παρ᾽ ἐμοὶ θητεύοντας	Gazdagnak gondolod magad, mert a nálam dolgozó
	δελεάζων ἄγεις ὡς ἑαυτὸν περιουσίᾳ μισθωμάτων.	munkásokat nagyobb bérrel magadhoz csábítod. Hát persze.
	καὶ εἰκότως· σοὶ μὲν γὰρ ὁ βόλος ἤνεγκε πρῴην χρυσοῦς	Mert a minap hálóddal Dareikos-aranyakat fogtál, talán a
	κόμματος Δαρεικοῦ, τῆς ἐπὶ Σαλαμῖνι ναυμαχίας ἴσως	salamisi csatából maradtak itt, gondolom, amikor elsüllyedt
	λείψανα, καταδύσης οἶμαι νηὸς Περσικῆς αὐτοῖς	egy perzsa hajó kincsestül-legénységestül, amikor őseink
	ἀνδράσι καὶ αὐτοῖς χρήμασιν, ὅτε ἐπὶ τῶν προγόνων	idejében Themistoklés Neoklés fia a nagy tropaiont emelte a
	τῶν ἡμετέρων ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ τοῦ Νεοκλέους ἤρατο	perzsákkal szemben. Énnekem viszont meg kell elégednem a
	τὸ μέγα κατὰ Μήδων τρόπαιον. ἐγὼ δὲ ἀγαπῶ τὴν τῶν	szükséges megélhetéshez a mindennapi betevővel, amit két
	ἀναγκαίων εὐπορίαν ἐκ τῆς καθημερινῆς· ἐργασίας τῶν	kezem munkájával keresek. ‘Pedig ha meggazdagodsz,
	χειρῶν ποριζόμενος. ἀλλ᾽ εἰ πλουτεῖς, σὺν <τῷ> δικαίῳ	tisztességesen gazdagodj meg, gazdagságod ne a bűn, hanem a
	πλούτει· γινέσθω δέ σοι ὁ πλοῦτος μὴ κακίας, ἀλλὰ	becsület szolgája legyen.’ (*vö. Isokratés, I 6.*)
	καλοκαγαθίας ὑπηρέτης.	
104.	Polyainos, *Stratégémata* I 30.	
	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.	Themistoklés.
	Ἀθηναίοις ὁ θεὸς ἔχρησεν	Az athéniak azt a jóslatot kapták az istentől, hogy
	ὦ θείη Σαλαμὶς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν.	‘*isteni szép Salamis, sok nő fiait megölöd majd.*’

		104.
	Θεμιστοκλῆς ᾽Αθηναίων τὸ λόγιον δεδιότων ᾽τά γε τῶν	Themistoklés, amikor az athéniak félelemben éltek a jóslat
	πολεμίων᾽, ἔφη· ᾽οὐ γὰρ ἂν θείην τὴν Σαλαμῖνα ὁ θεὸς	miatt, azt mondta, hogy ‘legalábbis az ellenségét; nem nevezné
	ἀνηγόρευσεν, εἰ ἔμελλεν ἀπολλύειν τὰ τέκνα τῶν ῾Ελλήνων.᾽	ugyanis isteninek Salamist az isten, ha a görögök fiait
	τοῦτο λεχθὲν θάρσος ᾽Αθηναίοις ἔδωκε, καὶ ἡ νίκη τὴν	szándékozna elveszejteni.’ Ez a beszéd bátorságot öntött az
	ἐξήγησιν ἐπιστώσατο. Τοῦ θεοῦ χρήσαντος τεῖχος	athéniakba, és a győzelem igazolta is az értelmezést. Amikor az
	Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς οἱ μὲν ἄλλοι	isten azt jósolta, hogy ‘Tritogeneia messzire dörgő Zeustól kap
	᾽Αθηναῖοι τειχίζειν τὴν ἀκρόπολιν ἠγόρευον, Θεμιστοκλῆς	faerődöt’, más athéniak arról beszéltek, hogy az Akropolist kell
	δὲ ἐς τὰς τριήρεις ἐμβαίνειν, ὡς ταύτας οὔσας τὸ ξύλινον	fallal megerősíteni, Themistoklés viszont azt mondta,
	τεῖχος τῶν ᾽Αθηναίων. ἐπείσθησαν, ἐνέβησαν, ἐναυμάχησαν,	triérésekre kell szállniuk, mert azok Athén faerődei. Meggyőzte
	ἐνίκησαν. Θεμιστοκλῆς ἐναυλόχει περὶ Σαλαμῖνα· τοῖς	őket, hajóra szálltak, csatáztak a tengeren és győztek.
	῞Ελλησιν ἐδόκει φεύγειν, Θεμιστοκλεῖ ναυμαχεῖν ἐν	Themistoklés Salamisnál horgonyzott, a görögök úgy
	στενῇ θαλάσσῃ. ὡς δὲ μένειν οὐκ ἔπειθεν, ἦν αὐτῷ	döntöttek, hogy elmenekülnek, Themistoklés pedig
	Σίκιννος εὐνοῦχος παιδαγωγὸς τοῖν παίδοιν, νύκτωρ τὸν	úgy, hogy a tengerszorosban kell csatázni. És mivel nem tudta
	Σίκιννον τοῦτον ὡς βασιλέα πέμπει μηνύσοντα κατ᾽	meggyőzni őket, hogy maradjanak, volt neki egy Sikinnos nevű
	εὔνοιαν δὴ ὅτι ἀποδιδράσκει τὸ ῾Ελληνικόν· ἀλλὰ	eunuchja, aki két gyermekének nevelője volt, nos, éjszaka
	ναυμάχει. πείθεται βασιλεὺς καὶ ναυμαχεῖ, καὶ τὸ	elküldte ezt a Sikinnost a királyhoz azzal, hogy jószándékkal
	πλῆθος τῶν τριήρων συνέτριψεν ἡ στενὴ θάλασσα· οἱ δὲ	adja tudtára, menekül a görög had, fogjon hát csatába. A király
	῞Ελληνες ἄκοντες ἐνίκησαν τῇ σοφίᾳ τοῦ στρατηγοῦ.	meg elhitte és megkezdte a tengeri csatát és tömérdek
	Οἱ ῞Ελληνες νικήσαντες ἐν Σαλαμῖνι βουλεύονται πλεῖν	hajója beszorult a tengerszorosba. A görögök tehát akaratuk
	ἐφ᾽ ῾Ελλήσποντον καὶ τὸ ζεῦγμα λύειν, ἵνα βασιλεὺς μὴ	ellenére győztek hadvezérük leleményessége révén. Miután
	φύγῃ· Θεμιστοκλῆς ἀντιβουλεύεται λέγων ᾽βασιλεὺς	pedig győztek a görögök, a Hellészpontoshoz akartak hajózni,
	ἀποληφθεὶς ἀναμαχεῖται τάχα· πολλάκις δὲ ἀπόνοια	hogy lerombolják a hidat, ne tudjon elmenekülni a király.
	δίδωσιν, ὅσα μὴ ἔδωκεν ἀνδρεία᾽. πέμπει δὴ πάλιν	Themistoklés az ellenkezőjét tanácsolta, mondván ‘a király, ha
	ὡς βασιλέα εὐνοῦχον ἄλλον ᾽Αρσάκην οὑτωσὶ	elvágják az útját, hamar újra támadni fog. A kétségbeesés
	προαγορεύοντα· εἰ μὴ φύγοι διὰ τάχους, ἡ γέφυρα τοῦ	gyakran megadja azt, amit nem tud a bátorság.’ Elküldött hát
	῾Ελλησπόντου διαλύεται. βασιλεὺς ἔδεισε καὶ φθάσας	újra a királyhoz, ezúttal egy másik eunuchot, Arsakést,
	τὸ ῾Ελληνικὸν διέβη τὸ ζεῦγμα καὶ φυγὼν ᾤχετο·	mondván, ha nem menekül gyorsan, a hellészpontosi híd ledől.
	Θεμιστοκλῆς δὲ τοῖς ῞Ελλησιν ἐφύλαξε τὴν νίκην	A király megijedt és a görög had elébe vágva átkelt a hídon és
	ἀκίνδυνον. ᾽Αθηναῖοι τὰ τείχη τοῦ ἄστεος ἤγειρον·	futva elmenekült. Themistoklés így biztonságban megőrizte a
	Λάκωνες ἐφθόνουν· ἠπάτησεν αὐτοὺς Θεμιστοκλῆς. ὁ	győzelmet a görögöknek. Az athéniak falat akartak emeltni a
	δὲ τρόπος τῆς ἀπάτης ἦν· ἀφίκετο πρεσβευτὴς καὶ ἦν	város körül, ez nem tetszett a spártaiaknak. Themistoklés
	πρὸς τοὺς Λάκωνας ἔξαρνος, ἢ μὴν οὐκ ἐγερεῖσθαι τὸ	félrevezette őket, a következőképpen: követségbe ment
	τεῖχος. ᾽εἰ δὲ ἀπιστεῖτε, τοὺς ἀρίστους ἐκπέμψατε	hozzájuk és tagadta a spártaiak előtt, hogy falakat emelnének.
	κατασκόπους ἐμὲ κατασχόντες.᾽ οἱ μὲν ἔπεμψαν·	Ha nem hiszitek, engem tartsatok itt, és küldjétek el a legjobb
	Θεμιστοκλῆς δὲ κρύφα πέμψας ἐνετείλατο ᾽Αθηναίοις	felderítőiteket. Hát elküldték őket, Themistoklés pedig
	κατέχειν τοὺς κατασκόπους, ἕστ᾽ ἂν ἐγείρωσι τὸ τεῖχος·	titokban elküldött az athéniakhoz és megparancsolta nekik,
	ἐπειδὰν δὲ ἐγείρωσι, μὴ πρότερον αὐτοὺς ἀποπέμπειν, εἰ	hogy fogják ott a felderítőket, míg fel nem építik a falat.
	μὴ πρόσθεν αὐτὸν ἀπολάβοιεν. καὶ ταῦτα οὕτως	Miután felépítették, ne eresszék el őket addig, míg előbb maga
	ἐγένετο. ἠγέρθη τὸ τεῖχος, καὶ ἐπανῆλθε Θεμιστοκλῆς.	vissza nem tér hozzájuk. Felépült a fal, visszatért
	ἀπεδόθησαν οἱ κατάσκοποι, ἐτειχίσθησαν ᾽Αθῆναι	Themistoklés, és kiadták a felderítőket, így vették körbe a
	Λακεδαιμονίων ἀκόντων. Θεμιστοκλῆς ἐν τῷ πρὸς	várost fallal az athéniak a spártaiak akarata ellenére.
	Αἰγινήτας πολέμῳ μελλόντων ᾽Αθηναίων τὴν ἐκ τῶν	Themistoklés az aiginaiak elleni háború idején, amikor az
	ἀργυρείων πρόσοδον, ἑκατὸν τάλαντα, διανέμεσθαι	athéniak az ezüstbánya jövedelmét, száz talantont szét akarták
	κωλύσας ἔπεισεν ἑκατὸν ἀνδράσι τοῖς πλουσιωτάτοις	osztani, ezt megakadályozta és meggyőzte őket, hogy a száz
	ἑκάστῳ δοῦναι τάλαντον· κἂν μὲν ἀρέσῃ τὸ	leggazdagabb embernek adjanak ki egy-egy talantont. És ha
	πραχθησόμενον, τῇ πόλει τὸ ἀνάλωμα λογισθῆναι, ἐὰν δὲ	helyeslésre talál, amit tenni szándékszik, az állam számlájára
	μὴ ἀρέσῃ, τοὺς λαβόντας ἀποδοῦναι. ταῦτα μὲν ἔδοξεν.	írják a kiadást, ha nem, akkor szedjék vissza, amit
	οἱ δὲ ἑκατὸν ἄνδρες ἕκαστος μίαν τριήρη κατέστησαν	kölcsönadtak. Ezt elfogadták. A száz ember közül pedig
	σπουδῇ χρησάμενοι κάλλους καὶ τάχους. ᾽Αθηναῖοι καινὸν	mindegyik építtetett sietve egy-egy triérést, jókat és gyorsakat.
	στόλον ποιήσαντες ἥσθησαν, καὶ οὐ μόνον κατὰ	Az athéniak örültek, hogy új flottájuk van, de nemcsak az
	Αἰγινητῶν ταῖς τριήρεσι ταύταις, ἀλλὰ καὶ κατὰ Περσῶν	aiginaiak ellen harcoltak ezeken a triéréseken, hanem a perzsák
	ἐχρήσαντο. Θεμιστοκλῆς ᾽Ιώνων Ξέρξῃ συμμαχούντων	ellen is ezeket használták. Themistoklés mivel Xerxés oldalán
	ἐκέλευσε τοῖς ῞Ελλησι καταγράφειν ἐπὶ τοὺς τοίχους	harcoltak iónok is, megparancsolta a görögöknek, hogy írják
	᾽ἄνδρες ῞Ιωνες, οὐ δίκαια ποιεῖτε στρατεύοντες ἐπὶ τοὺς	fel a hajók oldalára, ‘ión férfiak, nem jól teszitek, hogy atyáitok
	πατέρας᾽. τούτων ἀναγιγνωσκομένων βασιλεὺς τοὺς	ellen harcoltok’. Miután ezt látta, onnantól a király
	῞Ιωνας ὑπόπτους ἡγήσατο. (...)	gyanakodott az iónokra. (...)
	Polyainos, *Strategemata* I 31.	
	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ.	Aristeidés.
	᾽Αριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς, ἐχθρότατοι πάντων ὄντες	Aristeidés és Themistoklés a legnagyobb ellenségei voltak
	διεπολιτεύοντο. τοῦ δὲ Πέρσου δὴ ἐπιόντος ἀλλήλων	egymásnak, és komoly politikai ellentéteik voltak. Amikor jött
	λαβόμενοι τῆς πόλεως ἔξω προελθόντες ἐς ταὐτὸν	a perzsa támadás, egymásra találtak, kimentek a városon kívül
	ἑκάτερος τὴν δεξιὰν χεῖρα καθιέντες συνημμένων τῶν	egy helyre, jobbjukat nyújtottak egymásnak és összekulcsolva
	δακτύλων ἐπεφώνουν· ᾽τὴν ἔχθραν ἐνταῦθα κατατιθέμεθα,	kezüket ezt mondták: ‘letesszük az ellenségeskedést, míg a

		104. 105.
	ἕως ἂν πρὸς τὸν Πέρσην διαπολεμήσωμεν.᾽ ταῦτ᾽	perzsákkal meg nem vívjuk a háborút.’ Ezt mondva eloldozták
	εἰπόντες ἄραντες τὰς χεῖρας διαλελυμένων τῶν δακτύλων,	egymástól kezüket és felemelték, azzal hogy immár nincs
	ὡς δή τι κατατεθεικότες, ἔπειτα συγχώσαντες τὸν	köztük ellenségeskedés. Azután betemetve a gödröt (?)
	βόθρον ἐπανῆλθον καὶ διετέλεσαν παρὰ πάντα τὸν	feljöttek és együtt csinálták végig az egész háborút
	πόλεμον ὁμονοοῦντες. ἡ δὲ τῶν στρατηγῶν ὁμόνοια	egyetértésben. A leginkább tehát a hadvezérek közti egyetértés
	μάλιστα δὴ τοὺς βαρβάρους ἐνίκησεν.	hozta meg a barbárok feletti győzelmet.
	Polyainos, *Strategemata* 3, 11, 2.	
	Χαβρίας περὶ Νάξον ναυμαχῶν, ἐνίκησε Βοηδρομιῶνος	Chabrias amikor Naxosnál vívta a tengeri ütközetet,
	ἕκτῃ ἐπὶ δέκα ταύτην τὴν ἡμέραν ἐπιτήδειον τῇ ναυμαχίᾳ	Boédromión hónap tizenhatodikán győzött, azt a napot ítélve
	κρίνας, ὅτι ἦν μία τῶν μυστηρίων. οὕτω γέ τοι καὶ	előnyösnek a csatához, amelyik az egyik misztérium napja is
	Θεμιστοκλῆς τοῖς Πέρσαις ἐναυμάχησε περὶ Σαλαμῖνα.	volt. Így vívta a tengeri csatát Themistoklés is a perzsák ellen
	ἀλλὰ οἱ μὲν περὶ Θεμιστοκλέα σύμμαχον ἔσχον τὸν	Salamisnál, csak Themistoklés ügye mellett a szövetséges
	Ἴακχον, (...)	Iakchos volt, (...)
	Polyainos, *Strategemata* 8, 53.	
	ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ.	Artemisia.
	Ἀρτεμισία περὶ Σαλαμῖνα συνεναυμάχει [Ξέρξῃ]· τοὺς	Artemisia Salamisnál együtt harcolt [Xerxésszel]. A perzsák
	Πέρσας ἤδη φεύγοντας οἱ Ἕλληνες ἐδίωκον. ἡ δὲ [ἤδη]	már menekültek és a görögök üldözték őket. Artemisia,
	καταλαμβανομένη προσέταξε τοῖς μὲν ἐπιβάταις	amikor utolérték, megparancsolta a matrózoknak, hogy vegyék
	ἀφελεῖν τῆς νεὼς τὰ σημεῖα τὰ Περσικὰ, τῷ κυβερνήτῃ	le a hajóról a perzsa zászlót, a kormányosnak pedig, hogy
	δὲ, ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ναῦν τὴν προπλέουσαν Περσικήν.	lékelje meg az arra úszó perzsa hajót. A görögk látták ezt és
	οἱ Ἕλληνες ταῦτα ὁρῶντες, οἰηθέντες μίαν εἶναι τῶν	azt gondolva, hogy ez egy szövetséges hajó, otthagyták és a
	συμμαχίδων νεῶν, ἀπολιπόντες ταύτην ἐπὶ τὰς ἄλλας	többi hajó felé fordultak. Artemisia így a küszöbön álló
	ἐτράποντο, Ἀρτεμισία δὲ τὸν κίνδυνον [τὸν]	veszélytől megmenekült és hazament elhajózva Kariába.
	ἐπικείμενον ἐκφυγοῦσα εἰς Καρίαν ἀποπλέουσα ᾤχετο.	Artemisia Lygdamis lánya elsüllyesztette a szövetséges
	Ἀρτεμισία Λυγδάμιδος κατέδυσε ναῦν συμμαχίδα	Kalyndis hajót és a hajóskapitány Damasithymost. A király a
	Καλυνδίδα καὶ τριήραρχον Δαμασίθυμον. ἔπεμψεν αὐτῇ	legnagyobb jutalom-képpen (*aristeion*) neki küldte a
	βασιλεὺς ἀριστεῖον πανοπλίαν Ἑλληνικὴν, τῷ δὲ ναυάρχῳ	zsákmányból a teljes görög fegyverzetet (*panoplia*), a flotta
	τοῦ στόλου ἄτρακτον καὶ ἠλακάτην. Ἀρτεμισία	parancsnokának pedig csak egy nyilat és (...).
	τριηραρχοῦσα νεὼς μακρᾶς οὐ μόνον τὸ τῶν βαρβάρων,	Artemisiának a hadihajó parancsnokaként nemcsak perzsa, de
	ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων σημεῖον εἶχεν. εἰ μὲν ἐδίωκεν	görög zászlója is volt. Ha ő üldözött görög hajót, a barbár
	αὐτὴ ναῦν Ἑλληνίδα, τὸ βαρβαρικὸν ἀνέτεινε σημεῖον,	zászlót feszítette ki, ha görög hajó üldözte őt, akkor a görög
	εἰ δὲ ὑπὸ Ἑλληνίδος νεὼς ἐδιώκετο, ἀνέτεινε τὸ Ἑλληνικὸν,	zászlót, hogy a görög hajó felhagyjon üldözésével. (...)
	ἵνα οἱ διώκοντες ὡς Ἑλληνικῆς νεὼς ἀπέχωνται.	(...)
	(...) Ἀρτεμισία βασιλεύουσα Καρίας Ξέρξῃ	Artemisia Karia királynője Xerxésszel együtt harcolt a görögök
	βασιλεῖ συνεμάχησε κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε καὶ τὰ	ellen úgy, hogy még az aristéiont is neki adta a király a salamisi
	ἀριστεῖα τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας ταύτῃ βασιλεὺς	csatáért. És ebben az ütközetben, mikor látta a király,
	ἔδωκεν. καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ καιρῷ τοῦ ναυμαχεῖν	hogy méltón küzd, a férfiak viszont méltatlanul, felkiáltott:
	βασιλεὺς ὁρῶν τὴν μὲν γενναίως ἀγωνιζομένην, τοὺς δὲ	‘Zeus, a férfiakat asszonyokká tetted, és az asszonyokat tetted
	ἄνδρας ἀγεννῶς ἀνεβόησεν· Ὦ Ζεῦ, τοὺς μὲν ἄνδρας	féfiakká.’
	γυναῖκας πεποίηκας, τὰς δὲ γυναῖκας ἄνδρας.	
105.	Ailianos, *De natura animalium* XII 35.	
	Πέπυσμαι δὲ πρὸς τοῖς ἤδη μοι προειρημένοις κύνας	Hallottam még azon túl, amit eddig elmeséltem,
	γενέσθαι φιλοδεσπότους Ξανθίππου τοῦ Ἀρίφρονος.	Xanthippos, Ariphrón fia kutyáinak gazdájuk iránti
	μετοικιζομένων γὰρ τῶν Ἀθηναίων ἐς τὰς ναῦς, ἡνίκα	hűségéről. Amikor az athéniak hajókra költöztek, mikor a
	τοῦ χρόνου ὁ Πέρσης τὸν μέγαν πόλεμον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα	nagy perzsa támadás érte Görögországot, és a jóslat azt
	ἐξῆψε, καὶ ἔλεγον οἱ χρησμοὶ λῷον εἶναι τοῖς	mondta, hogy jobb az athéniaknak, ha elhagyják hazájukat,
	Ἀθηναίοις τὴν μὲν πατρίδα ἀπολιπεῖν, ἐπιβῆναι δὲ τῶν	és a triérésekre szállnak, a kutyák nem hagyták el gazdájukat,
	τριήρων, οὐδὲ οἱ κύνες τοῦ προειρημένου ἀπελείφθησαν,	hanem követték Xanthippost és amikor kiúsztak Salamison a
	ἀλλὰ συμμετῳκίσαντο τῷ Ξανθίππῳ, καὶ διανηξάμενοι	partra, meghaltak. Elmeséli ezt Aristotelés és Philochoros.
	ἐς τὴν Σαλαμῖνα ἀπέσβησαν. λέγετον δὲ ἄρα ταῦτα	
	Ἀριστοτέλης καὶ Φιλόχορος.	
	Ailianos, *Varia historia* II 28.	
	Μετὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην Ἀθηναῖοι νόμον	A perzsák feletti győzelem után az athéniak törvényt hoztak,
	ἔθεντο ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ	hogy az államnak rendeznie kell évente egy nap a színházban
	μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους· πόθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ὅδε	kakasviadalt. Elmondom, mi az eredete ennek a törvénynek.
	ὁ νόμος ἐρῶ. ὅτε Θεμιστοκλῆς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐξῆγε	Amikor Themistoklés a barbárok ellen vezette erőit, kakasokat
	τὴν πολιτικὴν δύναμιν, ἀλεκτρυόνας ἐθεάσατο μαχομένους·	látott viaskodni. De nem csak úgy tétlenül nézte őket, hanem
	οὐδὲ ἀργῶς αὐτοὺς εἶδεν, ἐπέστησε δὲ τὴν στρατιάν,	megállította seregét és azt mondta nekik, ‘ezek aztán nem a
	καὶ ἔφη πρὸς αὐτοὺς Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν οὔτε ὑπὲρ πατρίδος	hazáért, nem is ősi isteneikért, nem őseik sírjaiért szenvednek
	οὔτε ὑπὲρ πατρῴων θεῶν οὔτε μὴν ὑπὲρ προγονικῶν ἡρίων	sebeket, és nem is a dicsőségért, vagy a szabadságért, vagy

		105. 106. 107.
	κακοπαθοῦσιν, οὐδὲ ὑπὲρ δόξης οὐδὲ ὑπὲρ ἐλευθερίας	gyermekeikért, hanem mindegyikük csak azért küzd, hogy ne
	οὐδὲ ὑπὲρ παίδων, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ μὴ ἡττηθῆναι ἑκάτερος,	veszítsen, és ne kelljen meghátrálnia a másik előtt.' Ezekkel a
	μηδὲ εἶξαι θατέρῳ τὸν ἕτερον.᾽ ἅπερ οὖν εἰπὼν	szavaival bátorságot öntött az athéniakba, és úgy döntöttek,
	ἐπέρρωσε τοὺς ᾽Αθηναίους. τὸ τοίνυν γενόμενον αὐτοῖς	hogy megőrzik maguknak az akkor bátorságot adó jelenetet -
	σύνθημα τότε ἐς ἀρετὴν ἐβουλήθη διαφυλάττειν καὶ	emlékeztetőül más hasonló alkalmakhoz.
	ἐς τὰ ὅμοια ἔργα ὑπόμνησιν.	
	Ailianos, *Varia historia* 5, 19.	
	Αἰσχύλος ὁ τραγῳδὸς ἐκρίνετο ἀσεβείας ἐπί τινι	Aischylost, a tragédiaköltőt egy drámája miatt asebeiával
	δράματι. ἑτοίμων οὖν ὄντων ᾽Αθηναίων βάλλειν αὐτὸν	vádolták. Az athéniak készek lettek volna megkövezni,
	λίθοις, ᾽Αμεινίας ὁ νεώτερος ἀδελφὸς διακαλυψάμενος	fiatalabb testvére Ameinias, széttárta ruháját (*himation*), és
	τὸ ἱμάτιον ἔδειξε τὸν πῆχυν ἔρημον τῆς χειρός. ἔτυχε δὲ	megmutatta, hogy karjáról hiányzik a kézfeje. Ameinias
	ἀριστεύων ἐν Σαλαμῖνι ὁ ᾽Αμεινίας ἀποβεβληκὼς τὴν	történetesen éppen akkor vesztette el a kezét, mikor a salamisi
	χεῖρα, καὶ πρῶτος ᾽Αθηναίων τῶν ἀριστείων ἔτυχεν.	csatában kitüntette magát (*aristeuón*) és ő volt az első athéni,
	ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ δικασταὶ τοῦ ἀνδρὸς τὸ πάθος,	akinek a legnagyobb jutalom (*aristéion*) jutott. Amikor látták a
	ὑπεμνήσθησαν τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ ἀφῆκαν τὸν	bírák, mi történt a fiúval, megemlékeztek tettéről és elengedték
	Αἰσχύλον.	Aischylost.
		(vö. Aristotelés, Nicomachosi Etika 1111a9) (Herodotus 8.93.
		A pallénéi Ameinias nem A. testvéreként szerepel. Nehéz
		biztos megállapításokat tenni görög írók biográfiai adatairól, ld. M.
		Lefkowitz, The Lives of the Greek Poets, London 1981, p. 69.)
	Ailianos, *Varia historia* 13, 40, 1-12.	
	Στρεπτῷ κειμένῳ ἐπὶ τῆς γῆς χρυσοῦ Περσικοῦ ὁ	Themistoklés lába előtt egy perzsa arany nyaklánc hevert a
	Θεμιστοκλῆς παρεστὼς τῷ παιδὶ εἶπεν ᾽οὐκ ἀναιρήσεις, ὦ	földön, odaszólt a szolgafiúnak, rámutatva a nyakláncra: 'nem
	παῖ, τὸ εὕρημα τόδε;᾽ δείξας τὸν στρεπτόν· οὐ γὰρ σὺ	veszed fel, fiam, ezt a talált kincset? Elvégre te nem vagy
	Θεμιστοκλῆς εἶ δήπου. ῞Οτι ἠτίμασαν αὐτόν ποτε	Themistoklés.' Amiért az athéniak egyszer kirekesztették,
	᾽Αθηναῖοι, εἶτα ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὖθις παρεκάλουν· ὃ δὲ	aztán meg újra visszahívták a hatalomba, azt mondta: 'nincs jó
	οὐκ ἐπαινῶ τοὺς τοιούτους ἄνδρας, οἵτινες τὴν αὐτὴν	véleményem azokról az emberekről, akik ugyanazt használják
	ἀμίδα καὶ οἰνοχόην ἔχουσι. Πρὸς Εὐρυβιάδην τὸν	éjjeli edénynek, mint boroskancsónak.' A spártai
	Λακεδαιμόνιον ἔλεγέ τι ὑπεναντίον, καὶ ἀνέτεινεν	Eurybiadésnek visszafeleselt, és egy botot emelt fel, mondván:
	αὐτῷ τὴν βακτηρίαν. ὃ δὲ ᾽πάταξον μέν, ἄκουσον δέ. ᾔδει δὲ	'üss meg, de hallgass végig.' Tudta, hogy amit mondani akar,
	ὅτι ἃ μέλλει λέγειν τῷ κοινῷ λυσιτελεῖ.	mindenkinek hasznára van.
	Ailianos, *Frg.* 272. 1-4.	
	ὅ τε μυστικὸς ῞Ιακχος ἠκούσθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν	És a misztérium Iakchos kiáltása hallatszott a perzsák és
	Περσῶν καὶ Ἑλλήνων. καὶ μέντοι καὶ ὁ ῞Ιακχος ἠκούσθη	görögök közti tengeri csata alatt. A thriasosi síkság felől
	ἐκ τοῦ Θριασίου πεδίου ὑμνούμενός τε καὶ ᾀδόμενος.	lehetett hallni, hogy zengik és éneklik a Iakchost.
106.	A. Gellius, *Noctes Atticae* XVII 21.	
	Post deinde paucis annis Xerxes rex ab Atheniensibus et	Néhány évvel ezután Xerxest, a nagykirályt az athéniak és a
	pleraque Graecia Themistocle duce nauali proelio, quod ad	többi görög Themistoklés parancsnokságával a Salamisnál
	Salamina factum est, uictus fugatusque est;	lezajlott tengeri ütközetben legyőzték és megfutamították.
107.	Ailios Aristeidés, *Pros Platóna peri tón tettarón*	
	209.	
	Λοιπὸς τοίνυν Θεμιστοκλῆς, ἥκιστα δὴ πάντων ἄξιος ἐκ	És hátravan még Themistoklés, aki semmi szín alatt
	δευτερείων τὰ πρωτεῖα ἔχειν, εἰ τὰ μάλιστα καὶ τοῦτ᾽ αὐτὸ	nem azt érdemelte, hogy az első helyezést csupán a második
	ἐκείνῳ μόνῳ τῶν πάντων ὑπάρξαν φαίνεται. ἀλλὰ	díj elnyerésével érje el (*vö. 338. és Plutarchos, Themistocles 17.*).
	μᾶλλον ὅστις ἐκείνου δεύτερος, τοῦτ᾽ ἴσως ἔργον εὑρεῖν.	Sőt ha egyáltalán valaki, akkor nyilvánvalóan ő az, akinek ez
	τοσούτῳ γὰρ ἡμῖν τὸν Μαραθῶνι, τὸν πάνυ, τὸν ὡς	megjárt volna. Talán inkább még azt volna nehéz megtalálni,
	βούλει λέγε, τοσούτῳ δ᾽ οὖν ἐκεῖνον ὑπερεβάλετο πᾶσι	ki az, aki őutána a második. Mert –szemünkben– annyival
	τοῖς εἰς αὐτὸν ἐλθοῦσι πῶς ἂν εἴποιμι ὁμολογουμένως, ὅσῳ	túlszárnyalta a híres (és még hívhatod amilyennek csak akarod)
	Ξέρξης Δαρεῖον ταῖς παρασκευαῖς ἅπασι δῆλός ἐστιν	marathóni győztest, – annyival túlszárnyalta, mindenben,
	ὑπερβαλόμενος.	amivel csak meg kellett birkóznia, –hogy is fejezhetném ki
		magam megfelelően?–, amennyivel –közismert, hogy– Xerxés
		a hadi előkészületekben túlszárnyalta Dareiost.
	210.	
	καὶ μὴν ὁ μὲν τοὺς ὑπάρχους τοῦ βασιλέως, ὁ δ᾽	S túlszárnyalta bizony még azzal is, hogy nemcsak a király
	αὐτὸν ἐνίκα βασιλέα· καὶ μετὰ μέν γε τὴν Μαραθῶνι	alparancsnokát győzte le, mint az, hanem magát a
	μάχην αὖθις ἐπεστράτευσε, μετὰ δὲ τὴν ἐν Σαλαμῖνι	királyt. Aki (*sc. a király, Xerxés*) a marathóni csata után újabb
	ναυμαχίαν φεύγων ᾤχετο. πρὸς μὲν γὰρ ἐκείνην τὴν	hadjáratot indított, a salamisi csata után azonban
	ἧττταν παρωξύνθη, πρὸς δὲ ταύτην ἀπεῖπεν, ὥσθ᾽ ἱκανὸν	futva elmenekült. Az előbbi vereség hatására csak
	κέρδος ἡγεῖτο, ἂν σωθῇ. ᾔδει γὰρ τότε μὲν πολλοστὸν	

		107.
	μέρος τῆς πάσης ἐλθὸν δυνάμεως, νῦν δὲ σχεδὸν μετὰ	felbátorodott, emennek hatására azonban eltántorodott,
	πάντων ἀνθρώπων ἡττώμενος. οὔτ᾽ οὖν αὐτὸς ἐθάρρει	olyannyira, hogy elegendő nyereségnek tartotta, ha ép bőrrel
	μένειν οὔτ᾽ ἄλλον ἔπεμψε τοῦ λοιποῦ· οὐ γὰρ ἦν ὅ τι	elmenekülhet. Mert jól tudta, hogy akkor még az egész
	ἐλπίσοι. ἀλλὰ καὶ ὃν κατέλιπε Μαρδόνιον θανατῶντα	haderejüknek csak töredék része kelt hadra, ezúttal azonban
	ὡς εἰπεῖν κατέλιπε, καὶ ἅμα ἐμοὶ δοκεῖν ὅπως ἔχοιεν	szinte minden embere részese volt vereségének. Nem volt hát
	πρὸς ὃν ἀσχολοῖντο οἱ Ἕλληνες.	bátorsága sem maradni, sem küldeni másvalakit a jövőben. S
		akit hátrahagyott, Mardoniost, őt úgyszólván meghalni hagyta
		hátra, mert már nem volt miben reménykednie, és azt
		gondolom, közben meg azért is, hogy a görögöknek
		legyen valaki, akivel lefoglalják magukat.
	211.	
	Μιλτιάδῃ μὲν οὖν εἰς ἓν κεφάλαιον ἡ τῆς ἀνδρείας	Miltiadés tehetségének megcsillogtatása pedig egyetlen nagy
	ἀπόδειξις ἦκεν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐχρῆτο αὐτῇ παρὰ	tettben csúcsosodott ki, mégha államférfiként mindig is
	πᾶσαν τὴν πολιτείαν· Θεμιστοκλέα δὲ τὰ δεύτερα ἀεὶ	tanúbizonyságát adta, ám Themistoklésnek minden tette
	τῶν προτέρων μείζονα ἐξεδέχετο καὶ τὸ τῆς παροιμίας	nagyobb volt az előzőnél, és állik rá a mondás: „alig hagyta el
	αὐτῷ περιειστήκει· τὸ μὲν γὰρ ἔλιπεν αὐτὸν κῦμα, τὸ	az egyik hullám, el is borítja már a másik“ (vö. *Comicorum*
	δὲ ἐγκατελάμβανεν, ἕως διεξῆλθε διὰ τῶν τρικυμιῶν	*Atticorum Fragmenta* III Anon. frg. 471 Kock), míg a végén
	νικῶν.	győztesen kerül ki e hullám–áradatból.
	212.	
	καὶ Μιλτιάδῃ μὲν σχεδὸν ἀνδρείας μᾶλλον ἢ σοφίας	Aztán meg Miltiadésnek inkább bátorságra volt szüksége
	ἔδει πρὸς τὰ παρόντα, Θεμιστοκλεῖ δὲ ἀνδρείας μὲν οὐχ	a feladatokhoz, amikkel meg kellett birkóznia, semmint
	ἧττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ μείζους οἱ φόβοι·	okosságra. Themistoklésnek viszont bátorságra semmivel sem
	πρὸς δὲ τούτῳ καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ οὐδὲν ἀτιμοτέρων	kevésbé, vagy akár még jobban is, ahogyan a félelmek is
	ὑπεύθυνος ἦν ἐκ τῶν περιεστηκότων, συνέσεως μαντικῆς	nagyobbak voltak, csakhogy – a körülmények miatt ezen felül
	μὲν οὖν ὡς εἰπεῖν, μεγαλοψυχίας, δεινότητος, πραότητος,	még sok minden másról is számot kellett adnia, nem kevésbé
	καρτερίας, εὐαρμοστίας πρὸς τοὺς καιρούς, πρὸς τὰ	tiszteletreméltó dolgokról: ilyenekről, mint okosság, bizony
	πράγματα, πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀπὸ τῆς πόλεως, τοὺς	még jövőbe látás is –mondhatni–, aztán lelki nagyság,
	ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, τοὺς πολεμίους. καί μοι δοκεῖ τὸ μὲν	fortélyosság, higgadtság, önuralom és alkalmazkodás a
	Μιλτιάδου στρατηγίᾳ μᾶλλον ἐοικὸς συμβῆναι πρὸς τοὺς	helyzethez, a körülményekhez és az emberekhez: a városhoz,
	βαρβάρους, τὸ δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀκριβῶς πολιτεία	Görögországhoz, s az ellenséghez. És úgy látom, Miltiadés
	γενέσθαι ἐν ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν ἐξεταζομένη.	pályafutása inkább mint a barbárok elleni hadvezéré
		értelmezhető, Themistoklésé viszont egész államférfiúi
		tevékenységével kitűnt a görögök számára.
	213.	
	τοσαῦτ᾽ ἦν τὰ πραττόμενα καὶ δημιουργούμενα, τὰ μὲν	Számtalanok tettei és eredményei szárazföldön és tengeren
	ἐν τῇ γῇ, τὰ δ᾽ ἐν τῇ θαλάττῃ· περὶ ὧν ἔμοιγε δοκεῖ καὶ	egyaránt. Azt hiszem, ha megélte volna Homéros,
	Ὅμηρος ἂν, εἰ περιῆν, βουληθεὶς εἰπεῖν οὐκ ἧττον	és akart volna beszélni róluk, nem hívta volna kevésbé
	καλέσαι τὰς Μούσας ἢ περὶ τοῦ πῶς ἐνεπρήσθη ναῦς	hozzájuk a Múzsákat, mint azért, „mint hullott
	μία τῶν Θετταλῶν· εἰ δὲ βούλει, τίς πρῶτος ἀντῆρε	legelőször tűz az akháji hajókra“ (Ilias XVI 112.), vagy ha ezt
	τῷ Ἀγαμέμνονι τῶν ἐπικούρων ἢ τῶν Τρώων αὐτῶν.	szeretnéd, „ki került legelőször e hőssel (*sc.* Agamemnón)
	μᾶλλον δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἶχεν οἶμαι πυθέσθαι τίς ἦν ὁ	szembe a trójaiak, vagy a hős segítők seregéből“ (Ilias XI
	πρῶτος ἀντάρας τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀσίας, μικροῦ καὶ τῆς	218.). Vagy mégis inkább, azt hiszem, erről nem értesülhetett,
	Εὐρώπης· ἀπὸ ποίων δέ τινων ἔργων ἢ λόγων ταῦτα	ki került legelőször szembe Ázsia, s kis híján Európa
	ἠδυνήθη τελέσασθαι καὶ πρὸς πόσας τινὰς τῶν πολεμίων	királyával. Azt hiszem, ha ugyan egyáltalán időnként akart
	ναῦς καὶ πρὸς ποίαν τινὰ τὴν πᾶσαν παρασκευὴν καὶ	volna (Themistoklés) érdemével foglalkozni, azt szerette
	ἔφοδον τοῦ βαρβάρου παρετάξατο, καὶ πῶς εἶχε τότε	volna elmesélni és ezért fohászkodott volna, hogy
	τἀνθρώπεια, τοῦτ᾽ ἔμοιγ᾽ ἂν ἐρωτᾶν δοκεῖ καὶ δεῖσθαι	elmesélhesse: milyen szavakkal és tettekkel tudta véghezvinni,
	φράζειν, εἴπερ καὶ κατὰ μικρὸν ἔμελλε τῆς ἀξίας	hány ellenséges hajóval szemben, s hogy micsoda
	ἐφάψεσθαι.	előkészületekkel szemben, s a barbár sereg micsoda
		támadásával szemben, s hogy ment akkoriban az embereknek.
	214.	
	τί οὖν κωλύει καὶ νῦν ἡμᾶς, ἀρχὴ δὲ ἡμῖν ἐκ θεῶν,	De hát ki merne szólni –kezdeményezésünk az istenektől
	ἐξετάσαι πάλιν πῶς εἶχε τὰ τῶν καιρῶν, τὸν αὐτὸν	van!– hogy ne vizsgáljuk meg újra, ugyanúgy, ahogy
	τρόπον ὅνπερ ἀρτίως ἐξητάσαμεν, καὶ δεῖξαι διὰ	az előbb bemutattuk (vö. 180.), hogyan is voltak ezek a
	βραχέων ἐν ποίοις τισὶ πράγμασι ποῖός τις ἦν ὁ	dolgok, milyenek voltak a körülmények és hogyan
	Θεμιστοκλῆς;	viselkedett bennük Themistoklés?
	215.	
	καίτοι τοῦτό γε οὐδὲν ἴσως προὔργου. ἃ γὰρ οὐκ ἔστιν	De talán ez nem is igazán célravezető. Mert hát hogyan
	ἐνδείξασθαι τῷ λόγῳ, πῶς ἄν τις ἐκ τούτων ἐκεῖνον	lehetne őt olyan dolgok alapján megismerni, amiket
	θεωρήσειε; πλὴν εἰ τοῦτό γε αὐτὸ ἐνθυμηθεὶς, ὅτι ὑπὲρ	nem lehet szavakkal leírni? Hacsak, nem gondolunk bele abba,
	ὧν οὐδ᾽ εἰπεῖν ὡς βούλεταί τις ἐγχωρεῖ, ταῦτ᾽ ἐκεῖνος	hogy olyan dolgokat oldott meg, ahogy csak akarta, amiket mi
	μετεχείρισεν ὡς ἐβούλετο. δέκα μὲν γὰρ ἔξῆς ἔτη	még csak elmesélni sem tudunk úgy, ahogy szeretnénk! Mert
	ὤδινεν ἅπασα ἡ ἤπειρος, φιλονεικοῦντες ἅπαντες	tíz éven át az egész kontinens (*sc.* Ázsia) lázas tevékenységben
	ἄνθρωποι δίκην τῆς Μαραθῶνι μάχης λαβεῖν, ἡτοιμάζετο	égett, az emberek versengve akartak elégtételt venni a

		107.
	δὲ ἐκ πάσης γῆς καὶ θαλάττης πάντα.	marathóni csatáért, és az egész szárazföldön és a tengeren
		folytak az előkészületek. (vö. Hdt. VII 1; D.S. XI 2, 3.)
	216.	
	Αἰγύπτου δὲ ἀποστάσης ἐν τῷ διὰ μέσου βασιλεὺς	Noha félidőben kitört az egyiptomi felkelés,a királynak nem
	οὐδὲν σπουδάσας αὖθις ἦν ἐν τοῖς αὐτοῖς· οὕτω ῥᾳδίως	került nagy nehézségébe, hogy újra helyreállítsa a
	ἐκείνην παρεστήσατο. δεκάτῳ δὲ ἔτει συνῆλθον	megelőző állapotokat. (486–485) Így könnyen alávetette
	ἐσχατιαὶ πᾶσαι καὶ γένη πάντα ὥσπερ μετανισταμένης	Egyiptomot. A tizedik évben összegyűltek
	ἑτέρωσε τῆς οἰκουμένης· καὶ βασιλεὺς ἀπῄει δεδοικὼς μὴ	a (birodalom) legtávolabbi szélei és minden nép, mintha a világ
	οὐ δέξαιτο τὸ πλῆθος ἡ Ἑλλὰς, ὥσπερ ἀρχὴ γῆς πάσης,	másik felére költöznének. (... romlott szöveg...) Hordták a
	τοῦ στρατοπέδου γιγνόμενος καθ᾽ ὃ βούλοιτ᾽ ἀεί. χρυσὸς δὲ	szekerek és a hajók az aranyat, ezüstöt, bronzot, és vasat,
	καὶ ἄργυρος καὶ χαλκὸς καὶ σίδηρος, πάντα ὁμότιμα	egyformán értékes volt mind! Amikor a sereg összegyűlt egy
	ἦγετο, ὁμοίως ἐγγείοις ὀχήμασι καὶ ναυτικοῖς. ὡς δ᾽ εἰς	helyre, a gyalogosok elborították a tengerpartot, a hajók a
	ταυτὸν ἀπήντησαν αἱ δυνάμεις, οἱ μὲν πεζοὶ τὴν	tengert.
	παραλίαν, αἱ δὲ νῆες τὴν θάλατταν ἀπέκρυψαν·	
	217.	
	εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἠγγέλλετο ἄξιον μὲν τῶν ἐπιόντων	A görögökhöz nem jutott el a híre annak, voltaképp mekkora
	κακῶν οὐδὲν, ὅμως δὲ πολλὰ καὶ παντοῖα καὶ οἷα οὔπω	baj jön rájuk, de azért sok és sokféle hír jött olyasmikről,
	πρότερον· καὶ οὐ τοσοῦτόν γ᾽ ἂν αὐτοὺς ἡ τοῦ ἡλίου	amikről azelőtt sose. Nem riasztotta volna meg őket annyira,
	συμβᾶσα ἔκλειψις ἐξέπληττεν, ὅσον ἡ τῆς γῆς καὶ	ha elsötétül a nap napfogyatkozáskor, mint amennyire az,
	θαλάττης ἔκλειψις γιγνομένη, πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως	ahogy a föld és a tenger elsötétült (...) Mert egyedül ő
	ἐμοὶ δοκεῖν ἐπιθυμίαν μᾶλλον ἢ χρείαν. ἐδόκει γὰρ μόνος	látszott a föld és a víz igazi urának, aki teremthet és
	ὡς ἀληθῶς γῆς καὶ θαλάττης εἶναι κύριος, καὶ ποιεῖν	lerombolhat. S akinek hajóit az Athós, seregét a Hellészpontos
	καὶ διαφθείρειν· ᾧ γε ὁ μὲν Ἄθως τὰς ναῦς, ὁ δὲ	beengedte.
	Ἑλλήσποντος τὸ πεζὸν ἐδέξατο.	
	218.	
	πρὸς δὲ τούτοις τείχη μὲν ᾠκοδομεῖτο ὅπως ἀριθμοίη κατὰ	Falat húztak fel köréjük, hogy meg tudják számolni őket
	μυρίους. ὁ δὲ ἥλιος συνεκρύπτετο τοῖς τοξεύμασιν· ἦν δὲ	tízezrenként (vö. Hdt. VII 60.) A napot is eltakarták
	πλήρης ἡ μὲν θάλαττα νεῶν, ἡ δὲ γῆ πεζῶν, ὁ δ᾽ ἀὴρ	nyílvesszőik. Telve volt a tenger hajóikkal, a föld
	βελῶν. παρεῖναι δὲ καὶ μέλλειν ἴσον ἦν, ὥστ᾽ ἔχεσθαι	gyalogosaikkal, a levegőég nyilaikkal. (vö. Hdt. VII 226.)
	πάντας· πάντα δ᾽ ὥσπερ τοῦ Ποσειδῶνος κατιόντος	Jelen és jövendő egyforma volt, olyan szorosan követték
	ἐσείετο. πολλὰ δὲ τῶν ἐθνῶν ἐξανηλίσκετο εἰς δεῖπνον τῷ	egymást. Rengett minden, mintha Poseidón megindult volna.
	βασιλεῖ. ἀπειλαὶ δὲ κηρύκων οὐ διέλιπον πάντοσε	Népek vagyonát költötték a király lakomájára. (vö. Hdt. VII
	φοιτώντων, αἰτούντων γῆν καὶ ὕδωρ ὅστις βούλεται σῶς	118–120.) Nem szűntek a szertesereglő hírnökök fenyegetései,
	εἶναι. τὸ δὲ μαντεῖον φωνὰς ἠφίει δεινὰς καὶ χαλεπὰς	akik földet és vizet kértek mindenkitől, aki életben akart
	ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν. ἐδόκουν δὲ οὔτε τῶν νεῶν τὴν	maradni. A jósda szörnyű és keserves szavakat hirdetett
	εἰρεσίαν ἀνέξεσθαι οὔτε τῶν ἵππων τὸν κτύπον. εἶχον δὲ	minden görögnek. Nem hitték, hogy helyt állhatnak a hajók
	οὔτε ἱεροῖς οὔτε συμμάχοις θαρρεῖν, οὐδ᾽ εὑρεῖν οἵτινες	evezőcsapásaival, s a lovak dobogásával szemben. Nem bíztak
	ἀνθρώπων γένωνται.	sem szentélyeikben, sem szövetségeseikben, és
		nem tudtak rájönni, mi vár rájuk.
	219.	
	πρὸς δὲ τούτοις Γέλων μὲν καλούμενος οὐχ ὑπήκουεν,	Ezen felül Gelón a hívó szót elutasította (vö. Hdt. VII 157–
	Ἀργεῖοι δ᾽ ἐκποδὼν ἦσαν, Κερκυραῖοι δὲ σοφώτερα ἢ	163.), az argosiak távol maradtak (vö. Hdt VII 148.) a
	δικαιότερα ἐβουλεύοντο, Θετταλοὶ δὲ ὑπ᾽ ἀνάγκης μὲν,	kerkyraiak ravasz, ám kevésbé becsületes megoldást találtak ki
	ὅμως δὲ ἐμήδιζον, Βοιωτοὶ δὲ οὐδὲν βέλτιον Θετταλῶν	(vö. Hdt. VII 168.), a thessaliaiak kénytelenségből, ám
	ἐπεπράγεσαν, Δελφοὶ δὲ οὐκ εἶχον ὅ τι χρήσονται, ὀλίγον	mégiscsak a perzsákhoz pártoltak (vö. Hdt. VII 172.), és a
	δὲ ἦν τὸ ὑγιαῖνον τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦτο εἰς δύο	boiótok sem viselkedtek semmivel különbül. (vö. Hdt. VII
	πόλεις ἀνήρτητο, μᾶλλον δὲ εἰς ἕνα ἄνδρα, ὅ τι	132.). Delphoi nem tudta, mitévő legyen. Csak kis része
	φρονήσειεν ἢ συμβουλεύσειε Θεμιστοκλῆς.	maradt talpon Görögországnak, s ez is mindössze két polison,
		vagy még inkább, mindössze egyetlen emberen függött: azon,
		mit gondol ki, mit dönt Themistoklés.
	220.	
	ἐν τοῖς τοιούτοις μέντοι καιροῖς καὶ τοιαύτῃ πραγμάτων	Ebben a helyzetben, ilyen mélyponton és ilyen tökéletes
	ἀωρίᾳ καὶ συγχύσει τῶν πάντων ἀνὴρ ἐκεῖνος ἐστηκὼς	zűrzavarban, ez a férfi nem esett kétségbe, nem riadt
	οὐκ ἠπόρησεν, οὐδ᾽ ἐξεπλάγη, οὐδ᾽ ηὔξατο αὐτῷ χανεῖν	meg, nem imádkozott azért, hogy bár nyelné el a föld (vö. Ilias
	τὴν γῆν, οὐδ᾽ εὐδαιμόνισε τοὺς πάλαι κειμένους, οὐδ᾽	IV 182; Libanius XVIII 211.), nem beszélt irigykedve a már
	ἔπαθε ταὐτὸ τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ κατέστη τοῖς Ἕλλησιν ἀντ᾽	rég meghaltakról, nem úgy viselkedett hát, mint a legtöbben,
	ἀγαθοῦ δαίμονος. πάντα γὰρ εἰς αὐτὸν ἀναδεξάμενος καὶ	hanem előállt, akár a görögök „jó szelleme“. Mert mindent
	τὴν αὐτοῦ γνώμην ὑποθεὶς ἀντ᾽ ἄλλου του φυλακτηρίου,	magára vállalt, saját tervét javasolta mint menedéket,
	καὶ μόνος ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀντισχὼν ἅπασι καὶ	egyedül ő nézett farkasszemet minden jelen és jövendő
	τοῖς παροῦσι καὶ τοῖς ἐπιοῦσι πράγμασι, καὶ οὐκ	eseménnyel, és nem fordult el, mint azok, akik a napba
	ἀποστραφεὶς ὥσπερ οἱ πρὸς τὸν ἥλιον βλέποντες, ὃ πᾶσι	néznek, ami majdnem mindenkivel megtörtént, akik akkor
	μικροῦ δεῖν συνέβη τοῖς τότε, οὐκ ἂν εἴποιμι ὡς οὐκ	éltek, és nem csak annyit mondanék, hogy nem okozott
	ἔψευσε τῆς ἐλπίδος τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὴν	csalódást a görögöknek várakozásaikban, de éppenséggel ő
	προσδοκίαν ἐνήλλαξεν αὐτοῖς. οὐδὲν γὰρ τῶν ἐσχάτων	tette azt velük, hogy rossz előérzetüket (jóra) változtatta. Mert

		107.
	ὅ τι οὐ πείσεσθαι τῶν πολλῶν νομιζόντων, καὶ βλεπόντων	amikor a legtöbben azt gondolták, hogy se vége, se hossza a
	εἰς αἰσχρὰς μηχανὰς καὶ ἀπόρους καταφυγὰς, τοσοῦτον	bajoknak, amiket el kell majd viselniük, és szégyenszemre a
	μετέστησε τὰ πράγματα ὥστε εἴ τις ὕστερον αὐτοὺς	fondorkodáson és a kétségbeesett menekülésen járt az eszük,
	ἀπελθόντων τῶν βαρβάρων ἤρετο εἰ ἐβούλοντ᾽ ἂν μήτ᾽	annyira meg tudta változtatni az események irányát, hogy ha
	ἐκείνους ἐπιστρατεῦσαι μήτε σφίσι ταῦτα πεπρᾶχθαι	később valaki megkérdezte volna őket, miután a barbárok már
	μήτε τοὺς κινδύνους σφίσι μηδὲ τὰς πράξεις γεγενῆσθαι,	elvonultak, hogy szeretnétek–e, ha nem indították volna ezt a
	τεθνάναι πάντας ἂν εἰπεῖν ἐθέλειν μᾶλλον ἢ ταῦτα	háborút, ha nem kellett volna részt vennetek benne, ha nem
	ἄπρακτα αὐτοῖς εἶναι. οὕτως οὐ μόνον τὰς ἐλπίδας ὅσοι γε	jött volna rátok mindez a veszély, s mindezek nem történtek
	καὶ τὰ μήκιστα ἤλπισαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς εὐχὰς τῶν	volna meg veletek, mind azt válaszolta volna, hogy inkább
	πλείστων ὑπερεβάλετο.	meghalna, mintsem hogy mindez meg–nem–történt legyen.
		Így hát nemcsak hogy a legmerészebbek reményeit, de
		legtöbbjük álmait teljesítette túl.
	224.	
	οὑτωσὶ δὲ σκοπῶμεν, ἐπαναγαγόντες ἡμᾶς αὐτοὺς	De nézzük csak, visszatérve magukhoz az eseményekhez. A
	ἐπ᾽ αὐτὰ τὰ πράγματα. ἦσαν τῶν Ἑλλήνων μερίδες τρεῖς,	görögök három csoportra oszlottak. Voltak akik
	ἡ μὲν ἔξω πραγμάτων, ὥσπερ Ἀργεῖοι καὶ Κερκυραῖοι καὶ	távol maradtak az eseményektől, mint az argosiak, a
	Σικελιῶται καὶ Ἰταλιῶται μικροῦ πάντες, καὶ Κρῆτες δὴ	kerkyraiak, a szicíliaiak, és az itáliaiak csaknem mindannyian,
	καὶ ἕτεροι λέγονται· οἱ δὲ καὶ συνεπεστράτευον μετὰ τῶν	aztán a krétaiak, és még másokat is idesorolnak. Aztán azok,
	βαρβάρων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ὥσπερ οἱ Θετταλοὶ καὶ	akik a barbárokkal együtt harcoltak Görögország ellen, mint a
	πάντες οἱ μέχρι τῆς Ἀττικῆς, πλὴν Θεσπιέων καὶ Πλαταιέων	thessaliaiak, és az Attikától északra lakók közül mindenki,
	ὁπόσων δή τινων ὄντων· τρίτον δ᾽ ἦν λοιπὸν Ἀθηναῖοι καὶ	kivéve azt a néhány thespiai–belit és a plataiait. A hátralévő
	Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅσοι παρὰ τούτους κατέφυγον.	harmadik csoportba a spártaiak és az athéniak tartoztak és akik
		őhozzájuk menekültek.
	(...)	
	234.	
	καὶ ταῦτα ἐπεψήφιζεν ὁ θεὸς ὁ ἐν Δελφοῖς. ὅμως δὲ καὶ	És a delphoi isten is megerősítette ezt (sc. a tengeren csatázni)
	τῆς μαντείας ἐλθούσης ἦν ἀπορία τοῖς πολλοῖς τί ποτ᾽	De még a jóslattal kapcsolatban is tanácstalanok voltak, hogy
	εἴη τὸ ξύλινον τεῖχος τοῦτο. ὡς οἱ μὲν πρεσβῦται τῆς	mit is akar jelenteni az a 'faerőd'. Az öregek úgy gondolták,
	ἀκροπόλεως ἔχεσθαι παρῄνουν, οὕτω παρελήρουν, πεφράχθαι	hogy az Akropolisról van szó, s azt a képtelenséget mondták,
	γὰρ αὐτὴν ῥάχῳ τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸν χρησμὸν εἰς τοῦτο	hogy régen cölöpsorral erősítették meg, s a jóslat erre
	φέρειν. χρησμολόγοι δὲ πάντ᾽ ἦδον, πλὴν ἓν τῶν πάντων οὐκ	vonatkozik. A jóslatok magyarázói azonban minden jósolt,
	ἦδον, ὡς δεῖ ναυμαχεῖν. ἀλλὰ καὶ φυλάττεσθαι παρῄνουν τὴν	csak azt nem, hogy Salamisnál kell csatázni. Hanem inkább
	Σαλαμῖνα παντὸς μᾶλλον᾽οἱ δέ γε αὐτοί ποτε οὗτοι τὸν εἰς	mindenek előtt azt javasolták, hogy óvakodni kell Salamistól.
	Σικελίαν πλοῦν ἐπέσπευδον· τοὺς γὰρ αὐτοὺς ταυτὸν ἔθνος	Ezek ugyanazok, mint akik a szicíliai expedíciót akarták
	λέγω, πλήν γε δὴ οἱ μὲν Ἀλκιβιάδῃ συναγορεύοντες,	Már úgy értem, hogy ugyanaz a népség. Kivéve, hogy
	οἱ ὕστερον, οἱ δὲ τότε ἀντέλεγον τῷ Θεμιστοκλεῖ -τό τε	Alkibiadésszel a későbbiek egyetértettek, Themistoklésnek
	σύμπαν ἠξίουν ἄλλο τι ζητεῖν, καὶ φυγόντας ἔξω τῆς	viszont ellenszegültek – összességében azt javasolták, hogy
	Ἑλλάδος ἄλλην χώραν οἰκίζειν.	el kell menekülni Hellasból és új földön kell letelepedni.
	235.	
	τέλος δ᾽ ἔδοξεν Ἀθηναίοις τοὺς μὲν δὴ χρησμῳδοὺς	Végül úgy döntöttek az athéniak, hogy nem törődnek a
	χαίρειν ἐᾶν, Θεμιστοκλεῖ δὲ μᾶλλον πιστεῦσαι, ξύλινον	jóslattal, hanem Themistoklésnek hisznek, aki úgy értelmezte,
	μὲν εἶναι τεῖχος τὰς τριήρεις ἐξηγουμένῳ, ἀποκεῖσθαι δέ	hogy faerőd a triéréseket jelenti, és hogy Salamisnál jó dolgok
	τι χρηστὸν ἐν τῇ Σαλαμῖνι, διὸ δὴ καὶ θείαν αὐτὴν ὑπὸ τοῦ	várják őket, mert az isten isteninek nevezte Salamist.
	θεοῦ προσειρῆσθαι· ἐπεὶ κακοῦ γέ του μέλλοντος	S ha valami rossz dolog érné itt a görögöket, akkor a jelzője
	καταλήψεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐν αὐτῇ, σχετλίαν καὶ οὐ θείαν	átkozott lenne, s nem isteni. Az állítás azonban, hogy sokan
	τὸ πρόσρημα ἂν αὐτῆς εἶναι. ἀλλὰ γὰρ εἰς τοὺς βαρβάρους	meg fognak ott halni, a barbárokra vonatkozik.
	εἰρῆσθαι τὸ πολλοὺς ἀπολεῖσθαι. δεῖν οὖν ναυμαχεῖν.	Vállalni kell hát a tengeri csatát.
	(...)	
	247.	
	οὐκοῦν τῶν μὲν Ἀθηναίων μονωθέντων, τῶν δ᾽ Ἑλλήνων	amikor az athéniak magukra maradtak, a többi görög el volt
	ἀνόνητα πονούντων, λοιπὸν ἦν ἅπαντα ἔχεσθαι σιωπῇ καὶ	foglalva a fölösleges munkálatokkal (sc. az Isthmosnál)
	κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. ἃ Θεμιστοκλῆς πόρρωθεν	mindent, ami jön, szárazon vagy tengeren, szótlanul tűrjenek.
	προορώμενος οὐκ ἐξεπλάγη τότε, ἀλλ᾽ εἰσχεομένων	Themistoklés ezt már jó előre látta, ezért nem esett kétségbe,
	ἀμφοτέρωθεν ἤδη τῶν βαρβάρων, καὶ τῶν τε νεῶν κοινῷ	hanem amikor mindkét felől özönlöttek már a barbárok,
	στόλῳ προσαγουσῶν καὶ τοῦ πεζοῦ κατὰ τὴν Βοιωτίαν	a hajók az egész flottával közeledtek, a gyalogság pedig
	εἰσβαλόντος, καὶ τοῦ πυρὸς πάντα ἐπιφλέγοντος καὶ	betört Boiótiába, és mikor lángok csaptak fel mindenütt, és
	δηλοῦντος ἀντὶ φρυκτῶν προσάγειν βασιλέα, γράφει τὸ	mint jelzőtüzek jelezték a király jövetelét, megírta híres
	ψήφισμα τοῦτο, τὴν μὲν πόλιν παρακαταθέσθαι Ἀθηνᾷ,	dekrétumát: hogy a várost rá kell bízni Athénára, az athéniak
	Ἀθηνῶν μεδεούσῃ παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας εἰς Τροιζῆνα	védelmezőjére. A gyerekeket és a nőket Troizénba kell vinni,
	ὑπεκθέσθαι, τοὺς δὲ πρεσβύτας εἰς Σαλαμῖνα, τοὺς δ᾽ ἄλλους	az öregeket meg Salamisra, a többiek pedig szálljanak hajóra és
	ἐμβάντας εἰς τὰς τριήρεις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνίζεσθαι.	hogy harcoljanak a szabadságért.
	(...)	
	298.	
	Μόνος δέ μοι δοκεῖ πάντων ἀνθρώπων ἢ κομιδῇ γε ἐν	Azt gondolom, hogy az összes ember közt egyedül

		107. 108. 109. 110.
	ὀλίγοις δεῖξαι Θεμιστοκλῆς ἀληθῆ τὸν λόγον ὄντα, ὃν πάλαι	Themistoklés bizonyította be, vagy legalábbis egészen
	μὲν ᾿Αλκαῖος ὁ ποιητὴς εἶπεν, ὕστερον δὲ οἱ πολλοὶ	kevesedmagával, hogy igaz az a mondás, amit még
	παραλαβόντες ἐχρήσαντο, ὡς ἄρα οὐ λίθοι οὐδὲ ξύλα οὐδὲ	régen Alkaios, a költő mondott, később pedig átvéve
	τέχνη τεκτόνων αἱ πόλεις εἶεν, ἀλλ᾽ ὅπου ποτ᾽ ἂν ὦσιν	(tőle) sokan felhasználtak, hogy sem nem a kövektől,
	ἄνδρες αὐτοὺς σώζειν εἰδότες, ἐνταῦθα καὶ τείχη καὶ πόλεις.	mesterszerkezetektől város a város, hanem ahol a férfiak
		vannak, akik meg tudják védeni magukat, ott van
		a városfal, s ott van a város.
	Aelius Aristides, *Ars rhetorica* II 131.	
	εἶτα ἄλλη ἀρχὴ ἐξ ἐνδόξου, ἐνταῦθα Ξέρξης, ὅτε ἐκ τῆς	‘aztán Xerxés, amikor vereséget szenvedve a csatában távozott
	Ἑλλάδος ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ ἀπεχώρει. ὅρα καὶ ἐνταῦθα τὴν	Görögországból’, figyeld meg itt ezt az önuralmat (enkrateia).
	ἐγκράτειαν· οὔτε γὰρ Σαλαμὶς ἐνταῦθα οὔτε στόλος καὶ	nem említi sem Salamist, sem a hadjáratot, sem a gyalogosok
	πλῆθος πεζῶν καὶ τριήρων, οὐδὲ ὅπως ἡττήθη, οὐδὲ ὅπως	hadát, sem a triérésekét, sem azt, hogyan szenvedett vereséget,
	ἔφυγεν, οὐδὲ ἄλλο οὐδέν, τοσούτων ὄντων τῶν προσόντων	sem azt, hogyan futott el, sem semmi mást, ami Xerxésszel
	Ξέρξῃ, ἀλλὰ ψιλὸν ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος. μεμάθηκας οὖν	kapcsolatos, csak annyit, ‘elfelé Görögországból’. láthattad hát,
	ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἐπεξέρχονται καὶ ὅση ἐν τούτοις ἐγκράτεια.	hogyan szokták csinálni a régiek, s hogy mennyi önuralom volt
		bennük.
108.	Arrhianos, *Alexandri Anabasis* 6, 11, 5-6.	
	῞Αρβηλα δὲ τοῦ χώρου, ἐν ᾧ τὴν ἐσχάτην μάχην Δαρεῖός	A hely, ahol utoljára harcolt Dareios és Alexandros, azok
	τε καὶ ᾿Αλέξανδρος ἐμαχέσαντο, οἱ μὲν τὰ πλεῖστα	szerint akik a leghosszabb szakaszt mérik, 600, azok szerint
	ξυγγράψαντες λέγουσιν ὅτι ἑξακοσίους σταδίους ἀπέχει,	akik a legrövidebbet, 500 stadionnyi távolságra van Arbélától.
	οἱ δὲ τὰ ἐλάχιστα, ὅτι ἐς πεντακοσίους. ἀλλὰ ἐν	Ptolemaios és Aristobulos viszont azt mondják, hogy a csata
	Γαυγαμήλοις γὰρ γενέσθαι τὴν μάχην πρὸς ποταμῷ	Gaugamélánál, a Bumélos folyónál zajlott. Gaugaméla nem
	Βουμήλῳ λέγει Πτολεμαῖος καὶ ᾿Αριστόβουλος. πόλις δὲ	volt város, hanem csak egy nagyobb falu, a vidék nem
	οὐκ ἦν τὰ Γαυγάμηλα, ἀλλὰ κώμη μεγάλη, οὐδὲ ὀνομαστὸς	különösebben híres és nem cseng ismerősen a neve. Ezért
	ὁ χῶρος οὐδὲ ἐς ἀκοὴν ἡδὺ τὸ ὄνομα· ἔνθεν δή μοι δοκεῖ	gondolom, hogy Arbéla mint város elvette magának ennek a
	πόλις οὖσα τὰ ῞Αρβηλα ἀπηνέγκατο τὴν δόξαν τῆς	nagy csatának a hírét. De ha Arbéla mellettinek kell gondolni
	μεγάλης μάχης. εἰ δὲ πρὸς ᾿Αρβήλοις χρὴ οἴεσθαι γενέσθαι	egy olyan eseményt, ami ennyire távol esett meg Arbélától,
	τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἐς τοσόνδε ᾿Αρβήλων ἀπέχον, καὶ τὴν ἐν	akkor ennyi erővel már azt is mondhatjuk, hogy a salamisi
	Σαλαμῖνι γενομένην ναυμαχίαν πρὸς ἰσθμῷ τῷ Κορινθίων	csata a korinthosi Isthmosnál, az euboiai Artemisionnál zajlott
	ἔξεστι λέγειν ὅτι ἐγένετο, καὶ τὴν ἐπ᾽ ᾿Αρτεμισίῳ τῆς	ütközet pedig Aiginánál vagy Sunionnál történt.
	Εὐβοίας πρὸς Αἰγίνῃ ἢ Σουνίῳ.	
	Arrhianos, *Cynegeticus* 24, 3-5.	
	καὶ οἳ μὲν ὡς πειραταὶ λάθρᾳ ἐπιπλέοντες προσφέρονται	Vannak köztük (*sc. a lybiaiak közt*), akik lesből úszva rá, mint a
	πρὸς τὰ θηρία, οἳ δέ, καθάπερ ᾿Αθηναῖοι Μήδων ἐκράτησαν	kalózok, úgy közelítik meg az állatot, és vannak, akik úgy, mint
	ναυμαχίᾳ περὶ ᾿Αρτεμίσιον ἢ περὶ Σαλαμῖνα καὶ Ψυττάλειαν	ahogy az athéniak győzték le a perzsákat a tengeri csatában az
	ἢ αὖθις περὶ Κύπρον, οὕτω δὲ καὶ οὗτοι τῶν θηρίων ἐκ τοῦ	Artemisionnál és Salamisnál és Psyttaleiánál, és aztán újra
	ἐμφανοῦς κρατοῦσιν.	Kyprosnál: nyíltan támadnak rá az állatra.
109.	Charitón, *De Charea et Callirhoe* 6, 7, 9-10.	
	τοῦτο τὸ ῥῆμα προέδωκεν αὐτήν· ὁ γὰρ εὐνοῦχος δεινὸς ὢν	Ezek a szavak leleplezték a lányt. Az eunuch, aki ravasz egy
	τὴν φύσιν ἐνόησεν ὅτι ἐρᾷ. -ῶ- φησὶ -πασῶν ἀνοητοτάτη	ember volt, észrevette, hogy szerelmes. ‘A világ legbutább
	γυναικῶν, τοῦ βασιλέως τὸν Μιθριδάτου δοῦλον προτιμᾷς;-	lánya vagy’, mondta neki, ‘képes vagy a király helyett
	ἠγανάκτησε Καλλιρόη Χαιρέου λοιδορηθέντος καὶ	Mithridatés szolgáját választani?’ Kallirhoé haragudott, hogy
	᾿εὐφήμησον᾽ εἶπεν, ᾿ἄνθρωπε. Χαιρέας εὐγενής ἐστι, πόλεως	bántja Chaireast és így válaszolt: ‘hallgassál. Chaireas nemes
	πρώτης, ἣν οὐκ ἐνίκησαν οὐδὲ ᾿Αθηναῖοι οἱ ἐν νικήσαντες	származású, annak a városnak az első embere, amit még az
	τὸν μέγαν σου βασιλέα.᾽	athéniak sem tudtak legyőzni, akik pedig legyőzték
		Marathónnál és Salamisnál a te nagykirályodat.’
110.	Zénobios Sophista (Paroemiogr.), *Epitome collectionum Lucili*	
	Tarrhei et Didymi 5. 63.2.	
	Πάντα λίθον κίνει· παροιμία. ῞Οτε γὰρ Ξέρξης ἐπὶ τοὺς	‚Minden követ megmozgatni‘: szólásmondás. Amikor Xerxés
	῞Ελληνας ἐπεστράτευσεν, ἡττηθεὶς περὶ Σαλαμῖνα, αὐτὸς μὲν	hadat indított a görögök ellen, és vereséget szenvedett
	ἀνέζευξε, Μαρδόνιον δὲ κατέλιπε πολεμήσοντα τοῖς ῞Ελλησιν.	Salamisnál, ő maga hazaindult, s Mardoniost hagyta hátra,
	Ἡττηθέντος δὲ καὶ τούτου τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, φήμη τις	hogy harcoljon a görögökkel. Miután őt is legyőzték a plataiai
	κατέσχεν, ὡς ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς σκηνῆς ὁ Μαρδόνιος	csatában, híre kélt, hogy Mardonios sátrának a körzetében
	θησαυρὸν καταλέλοιπε. Πριάμενος οὖν Πολυκράτης ὁ	maradt a kincstár. A thébai Polykratés megvásárolta a
	Θηβαῖος τὸν τόπον, χρόνον μὲν πολὺν ἐζήτει τὸν θησαυρόν·	területet, majd hosszú ideig kereste a kincseket. Minthogy
	ὡς δ᾽ οὐδὲν ἐπέραινε, πέμψας εἰς Δελφοὺς ἐπηρώτα, πῶς ἂν	azonban semmit nem talált, Delphoiba küldetett és
	εὕροι τὰ χρήματα. Τὸν δὲ ᾿Απόλλωνα ἀποκρίνασθαί φασι,	megkérdezte, hogy találhatná meg a kincset. Azt mondják,

		110. 111. 112. 113.
	πάντα λίθον κίνει· ὅθεν ἡ παροιμία ἐκράτησεν.	Apollón azt felelte neki: ‚minden követ megmozgatni'. Innen
		ered a szólásmondás.
111.	Hippolytos, *Refutatio omnium haeresium* 4.5.7.	
	ὥστε ματαία καὶ ἡ κατὰ τὰ διαθέματα ὁμοιότης. διαφόρως	Úgyhogy semmi alapja a csillagok állása alapján való
	οὖν καὶ πολυτρόπως τὴν ματαιόπονον σκέψιν τῶν Χαλδαίων	hasonlóságnak. Miután sokszor és sokféleképpen megcáfoltuk
	διελέγξαντες, οὐδὲ τοῦτο παραλείψομεν ὡς εἰς ἄπορον	a kháldeusok hiábavaló tudományát, azt sem hagyhatjuk
	χωρήσουσιν αἱ προρρήσεις αὐτοῖς. εἰ γὰρ τὸν ἐν τῇ ἀκίδι	figyelmen kívül, hogy zavarba kerülnek előrejelzéseik. Mert ha
	τοῦ Τοξ<ότ>ου γεννηθέντα, ὡς οἱ μαθηματικοὶ λέγουσιν,	valaki a „Nyilas hegye alatt" születik, szükségszerű, hogy
	ἀνάγκη σφαγήσεσθαι, πῶς αἱ τοσαῦται τῶν βαρβάρων	leölessék, ahogy az asztrológusok mondják, akkor hogy lehet,
	μυριάδες ἀγωνιζόμεναι πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐν Μαραθῶνι	hogy amikor sok tízezer barbár küzdött a görögökkel szemben
	ἢ Σαλαμῖνι ὑφ᾽ ἓν κατεσφάγησαν; οὐ γὰρ δή γε ἐπὶ πάντων	Marathónnál és Salamisnál, mind leölettek általuk. Pedig nem
	<ὁ> αὐτὸς ἦν ὡροσκόπος.	volt mindenkinek ugyanaz a horoszkópja.
112.	Athénaios, *Deipnosophistae* I 20e	
	Σοφοκλῆς δὲ πρὸς τῷ καλὸς γεγενῆσθαι τὴν ὥραν ἦν	Sophoklés, túl azon, hogy ifjúkorában szép szál fiú volt, még
	καὶ ὀρχηστικὴν δεδιδαγμένος καὶ μουσικὴν ἔτι παῖς ὢν	kisfiúként megtanult táncolni és zenélni is Lapmrostól. A
	παρὰ Λάμπρῳ. μετὰ γοῦν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν περὶ	salamisi csata után bekenve magát olajjal ruhátlanul táncolt,
	τρόπαιον γυμνὸς ἀληλιμμένος ἐχόρευσε μετὰ λύρας· οἱ	lyráján játszva a tropaion körül. De vannak akik úgy mesélik,
	δὲ ἐν ἱματίῳ φασί.	hogy volt rajta himation.
	Athénaios, *Deipnosophistae* IX 25.	
	᾽... μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι κινδυνεύσαντας	esküszöm azokra akik Marathónnál vállalták a veszélyt és akik
	καὶ πρὸς ἔτι τοὺς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντας.᾽ ἔδοξεν	a salamisi tengeri csatában harcoltak. Mindannyian úgy látták
	οὖν πᾶσι διὰ τὸν τηλικόνδε ὅρκον μὴ βιάζεσθαι τὸν	jónak ezután az erős eskü után, hogy ne kényszerítsék az
	ἄνθρωπον, ...	embert ...
113.	Eusebios Scr. Eccl., *Praeparatio evangelica* V 23, 4 - 24, 2.	
	᾽Αλλὰ γὰρ τούτων ὧδε ἐληλεγμένων ὥρα συνιδεῖν	Miután ezeket így megcáfoltuk, ideje megnéznünk újra
	αὖθις ἄνωθεν ὅπως τοὺς παλαιτάτους χρησμοὺς τοὺς ἐν	elölről, hogyan cáfolja meg ugyanő (*sc. Plutarchos*) a régi
	Δελφοῖς ὁ αὐτὸς ἀπελέγχει, τοὺς δὴ	delphoi jóslatokat, amelyeket a görög történetírás a legjobban
	μάλιστα ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἱστορίαις θαυμαζομένους.	csodál. Nagy volt a perzsa sereg, nagy erőkkel jött Athén
	Πολὺς ἦν ὁ Περσῶν στρατὸς ὡπλισμένος κατὰ Αθηναίων,	ellen, nem volt másban reményük a megmenekülésre,
	᾽ οὐδ᾽ ἦν τις αὐτοῖς ἄλλη σωτηρίας ἐλπὶς ἢ μόνος ὁ θεός· οἳ	csak egyedül az istenben. Azt hívták segítségül, akiről úgy
	δὴ τοῦτον ὅστις ἦν εἰδότες τὸν πατρῷον ἀρωγὸν ἐπεκαλοῦντο·	tudták, hogy a haza megsegítője. Az pedig a delphoi
	ὁ ἐν Δελφοῖς ᾽Απόλλων οὗτος ἦν. τί οὖν ὁ θαυμαστὸς οὗτος;	Apollón volt. Ki ez, aki ily csodálatraméltó? Harcolt tán
	ἆρά γε τῶν οἰκείων ὑπερεμάχει; ἆρα λοιβῆς καὶ κνίσης	övéi oldalán? Emlékezett-e az italáldozatra, az ételáldozat
	ἐμέμνητο καὶ ὧν αὐτῷ συνήθως ἐτέλουν τὰς ἑκατόμβας	jóillatú füstjére és azokra, akik szokás szerint bemutatták
	ἐπιθύοντες; οὐμενοῦν. ἀλλὰ τί φησιν; φεύγειν, καὶ φεύγειν	neki a hekatombát? Á dehogy! Hanem mit mond? Hogy
	ξύλινον τεῖχος παρασκευασαμένους, οὕτω τὸ ναυτικὸν	meneküljenek, hogy fabástyákat építve meneküljenek,
	δηλῶν, δι᾽ οὗ μόνου φησὶν αὐτοὺς σωθήσεσθαι τῆς πόλεως	amivel a flottára utal, mondván, hogy egyedül ezáltal
	ἐμπρησθείσης. ὦ μεγάλης θεοῦ βοηθείας. εἶτα πολιορκίαν οὐ	menekülhetnek meg, miközben a várost felperzselik.
	μόνον τῶν ἄλλων κατὰ τὴν πόλιν οἰκοδομημάτων,	Bizony nagy segítség ez az istentől...! De nemcsak
	ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τοῖς θεοῖς ἀφιερωμένων δῆθεν προλέγειν	a városszerte lévő épületek ostromát, de maguknak az
	προσποιεῖται. τοῦτο δὲ καὶ δίχα χρησμοῦ τοῖς πᾶσιν ἐκ	isteneknek szentelt épületekét is - (hát nem jósolja...), csak
	τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου προσδοκᾶν ἦν. Εἰκότα δῆτα	színleli, mintha igazából jósolná. Ezért a jóslat alapján
	ποιῶν ὁ συγγραφεὺς διαπαίζει πάλιν τὴν Ἑλληνικὴν	mindenki (mindkét fél) számára a háborúból kétféle
	ἀπάτην ἐξελέγχων ἐν τούτοις·	kimenetel volt várható. Hasonlót feltételezek írónk is (*sc.*
	κδ. ΟΤΙ ΜΗΔΕΝ ΔΥΝΑΜΕΝΟΙ ΒΟΗΘΕΙΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΤΩΝ	*Plutarchos*), mikor kigúnyolja ezt a görög ámítást a
	ΠΟΛΕΜΩΝ ΣΥΜΦΟΡΑΙΣ ΔΙ᾽ ΑΜΦΙΒΟΛΩΝ ΧΡΗΣΜΩΝ	következőket bizonyítva rá: „mert semmi segítséget nem
	ΕΣΟΦΙΖΟΝΤΟ ΚΑΙ ΗΠΑΤΩΝ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ	tudtak nyújtani a háború kimenetelében, kétértelmű jóslatokkal
	᾽Αλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἴσως ἐθελοκάκου τινός ἐστιν, ἐκεῖνα	szélhámoskodtak, és megcsúfolták a menedék-kérőket."
	δὲ δεῖ μᾶλλον εἰς τὴν κρίσιν προάγειν τὰ πρὸς ᾽Αθηναίους.	Ha az ilyesmi gyáva árulóra jellemző, még inkább ezt
	καὶ δὴ λεγέσθω τὰ πρὸς ᾽Αθηναίους·	kell mondanunk az athéniaknak szóló jóslatról. Álljon is itt:
	ὦ μέλεοι, τί κάθησθε; πόλιν φύγετ᾽ ἔσχατα γαίης·	Ó boldogtalanok, mire vártok? A messze világba
	οὔτε γὰρ ἡ κεφαλὴ μένει ἔμπεδος οὔτε τὸ σῶμα,	fussatok el, lakotok meg a körbástyát odahagyva.
	οὐ χέρες οὐδὲ πόδες νέατοι· κατὰ γάρ μιν ἐρείψει	Törzsetek és fejetek mert ott meg nem marad épen,
	πῦρ τε καὶ ὀξὺς ᾽Αρης, συριηγενὲς ἅρμα διώκων·	s lábatok és kezetek megbénul, s testetek éppúgy.
	πολλὰ δὲ τῇδ᾽ ἀπολεῖ πυργώματα καὶ κατερείψει·	Kő kövön nem marad ott, rácsap mindenre a tűzvész
	πολλοὺς δ᾽ ἀθανάτων νηοὺς μαλερῷ πυρὶ δώσει·	s ő, aki szür szekerén száguld pusztítva vad Árész,
	οἵ που νῦν ἱδρῶτι ῥεούμενοι ἑστήκασιν,	dönt sok erős bástyát, a tiéteket is velük együtt,
	δείματι παλλόμενοι.	s égeti fel számos házát a haláltalanoknak.

		113. 114. 115.
	ἰδοὺ δή σοι τὸ πρὸς ᾽Αθηναίους λόγιον· ἦ πού τι μαντικὸν	Félő szobraikat már most áztatja veríték,
	ἔνεστιν; σὺ γὰρ οὕτως ἐθάρρεις αὐτῷ νὴ Δία <Διί>, φαίη	s mind sápad remegőn. (...)
	τις ἄν, εἰ δὲ προσθείης ἃ δεομένων βοηθεῖν αὐτοῖς	Nézd csak az athéniaknak szóló jóslatot. De mennyiben
	ἐπιλέγεται, γνωσθήσεται. ἰδοὺ δὴ προσκείσθω·	lehet jóslat ez? Mert bíznál benne, , mondhatná valaki,
	οὐ δύναται Παλλὰς Δί᾽ ᾽Ολύμπιον ἐξιλάσασθαι,	Zeusra, ha hozzátennéd, amit akkor fűzött hozzá, akkor
	λισσομένη πολλοῖσι λόγοις.	ismertek meg, amikor újra segítséget kértek:
	σοὶ δὲ τόδ᾽ αὖτις ἔπος ἐρέω, ἀδάμαντι πελάσσας·	Pallasz Olümposz urát meg nem lágyítja esengve
	τῶν ἄλλων προαλισκομένων	bár szaporázza a szót...
	τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς	Halld meg válaszomat, mi szilárdabb bármi acélnál. (...)
	μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν διὰ Παλλάδα κούρην·	Tritogeneia a sasszemű Zeusztól kap faerődöt,
	μηδὲ σύ γ᾽ ἱπποσύνην τε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα,	mely egyedül biztos, s megvéd téged meg a sarjad.
	νῶτον ἐπιστρέψας· ἔτι τοί ποτε κἀντίος ἔσται.	Ámde ne várd be lovas seregek rohamát nyugodtan,
	ὦ θείη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν	s nagy gyalogos hadakét; hátat fordítva előlük
	ἢ που σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης.	fuss meg, idő múltán állasz majd szembe te vélük
		Ó te dicső Szalamisz, sok nő sarját megölöd, míg
		elvetik és learatják Démétér adományát.
114.	Himerios Soph, *Orationes* 2, 17-18.	
	Καλῶς ἐθαύμαζον τὴν Ποικίλην οἱ Σαλαμῖνι κινδυνεύσαντες·	Salamis harcosai méltán csodálhatták a Stoa Poikilé
	ἐδαπάνων γὰρ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τὸ τῆς ἠπείρου λείψανον.	festményét, hiszen ők semmisítették meg a tengeren a
	Παρνασσὸς δὲ ἐς τὴν θάλασσαν ἐσφενδόνα τὰς κορυφάς,	hadsereg maradékát. A Parnassos sziklája a tengerbe szórta
	καὶ τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν ἀντὶ βελῶν ὑπὲρ τοῦ γένους	csúcsáról szikláit, és dárdák helyett saját köveivel harcolt
	ὁπλίζεται. μερίζονται δὲ τὰς μάχας ῞Ελληνες καὶ νέμονται	népéért. A görögök felosztották maguk között a harcot, és
	πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν στοιχείων τὰ κατορθώματα,	megosztoztak a sikereken, mint ahogy a természet elemein is.
	Λακεδαιμόνιοι τὴν ἤπειρον, ἡμεῖς τὴν θάλασσαν· ἐκεῖνοι	A spártaiak a szárazföldön harcoltak, mi a tengeren.
	τριακοσίοις τὰς Πύλας σώμασιν, ἡμεῖς τοσαύταις τριήρεσι	Ők háromszáz emberük testével zárták el a thermopylai
	τὰς τῆς ῾Ελλάδος παρόδους κλείομεν.	szorost, mi ugyanennyi triéréssel a szorost Hellas bejáratánál.
	Himerios Soph., *Orationes* 6, 24.	
	(24) ἀνέστη μὲν Ξέρξης ἐπὶ τοὺς ῞Ελληνας, ὥσπερ τρυφήσων	Xerxés felkelt Hellas ellen, de mintha inkább azért, hogy a
	κατὰ τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ πολεμήσων τοῖς ῞Ελλησιν· οὐδὲν	városunk ellen űzte volna kénye-kedve, és nem annyira azért,
	δὲ τῶν ἁπάντων ἡσύχαζε Ξέρξου στρατεύοντος, οὐ πόλις,	hogy a görögség ellen indítson háborút. Xerxés hadjárata
	οὐκ ἔθνος, οὐ πεδίον, οὐκ ὄρος, οὐ ποταμός, οὐ κόλπος,	idején semmi nem maradt békében: sem városunk, sem
	οὐκ ἤπειρός τις, οὐ θάλασσα· ἀλλ᾽ αἱ μὲν πόλεις	népünk, sem a síkság, a hegyek, a folyók, öblök; sem a föld,
	ἐσείοντο, ἔθνος δὲ ἅπαν ἠλέγχετο, πεδίον δὲ οὐδὲν ἦν	sem a tegnger. Ez felrázta mind a városokat, mindnek a népe
	ὅ τι μὴ στρατευομένων ἐκρύπτετο, ὄρος δὲ ... ποταμὸς δὲ	próbára lett téve, nem volt egy sík sem, ami a hadak elől
	οὐδεὶς ἐπλήρου τὴν χρείαν πίνουσι, κόλπος δὲ ἅπας τὸν	elrejtőzhetett volna, az összes hegy (...), az összes folyó sem
	στόλον ἔπεμπε· γῆ δὲ καὶ θάλαττα τὴν ἀλλήλων φύσιν	volt elég, hogy oltsa a hadak szomját, minden öböl ontotta
	ἠλλάττοντο· τοῖς μὲν γὰρ πορθμοῖς ἐπετίθει τὴν ἤπειρον,	flottáikat. A tenger szárazfölddé vált, a szárazföld tengerré:
	τὰς δὲ Φοινίσσας διὰ μέσων τῶν ἰσθμῶν ἔπεμπεν.	a tengerszorosban mólót épített, a főníciai hajókat a földnyak
		közepén vitte át.
	Himerios Soph., *Orationes* 14, 3.	
	... καὶ τοὺς γενναίους ὄψει τῶν στρατηγῶν ἀπ᾽ ἐλαττόνων	és látni lehet, hogyan kezdik a legjobb hadvezérek kis
	τροπαίων τὰς μυρίας νίκας κηρύττοντας. μικρὸς ἦν ἐν	győzelmekkel és hogy később végtelen nagy győzelmet is
	᾽Αρτεμισίῳ Θεμιστοκλῆς᾽κατὰ γὰρ τῶν προπόλων ἔτι τῶν	hirdethetnek. Kicsi volt Themistoklés Artemisionnál, mert
	βασιλέως ἠρίστευε᾽, μείζων ἐν ψυτταλίᾳ, μέγας ἐν τῇ	csak a király szolgájával szemben lett első, ám nagy volt
	Σαλαμῖνι· ἐβάπτισε γὰρ ὅλην ἐκεῖ τὴν ᾽Ασίαν μαχόμενος ..	Psyttalieán és Salamisnál. Mert ott már az egész perzsa flottát
		elsüllyesztette.
115.	Iustinus, *Epitoma Historiarum Phiippicarum Pompei Trogi* II 11.19-12.	*Horváth János fordítása*
	Xerxes duobus vulneribus terrestri proelio acceptis experiri maris	Xerxes, miután a szárazföldi ütközetben két sebet kapott,
	fortunam statuit. Sed Atheniensium dux Themistocles cum	elhatározta, hogy a tengeren próbál szerencsét. Ám az
	animadvertisset Ionas, quos bellum Persarum susceperunt, in	athéniek vezére, Themistocles, amikor észrevette, hogy az
	auxilium regis classe venisse, sollicitare eos in partes suas	iónok, akik miatt a görögök a perzsákkal való háborút
	statuit, et cum conloquendi copiam non haberet, quo applicituri	magukra vállalták, Xerxes király segítségére jöttek
	erant, symbolos proponi et saxis proscribi curat: ‘quae vos, Iones,	hajóhadukkal, megpróbálta őket a saját pártjára csábítani.
	dementia tenet? quod facinus agitatis? bellum inferre olim	Minthogy azonban nem volt alkalma velük beszélni, jeleket
	conditoribus vestris, nuper etiam vindicibus cogitatis? An ideo	tétetett ki azon a helyen, ahol kikötni szándékoztak, és a
	moenia vestra condidimus, ut essent qui nostra delerent?	sziklákra felíratta: „Micsoda őrület tart fogva benneteket,
	Quid si non haec et Dario prius et nunc Xerxi belli causa	iónok? Miféle gaztettre készültök? Háborút akartok indítani
	nobiscum foret, quod vos rebellantes non destituimus?	egykori alapítóitok ellen, akik éppen a minap álltak bosszút

		115.
	Quin vos in haec castra vestra ex ista obsidione transitis?	értettek? Vagy talán azért alapítottuk városaitokat, hogy
	aut si hoc parum tutum est, at vos commisso proelio	legyenek majd, akik a miénket feldúlják? Minthogy bizony
	ite cessim, inhibite remis et a bello discedite.' Ante navalis proelii	előbb Dareusnak, most meg Xerxesnek nem az adott volna
	congressionem miserat Xerxes IV milia armatorum Delphos ad	okot velünk való háborúra, hogy mi titeket nem hagytunk
	templum Apollinis diripiendum, prorsus quasi non cum Graecis	magatokra, amikor fellázadtatok ellenük! Az ostromlók
	tantum, sed et cum diis inmortalibus bellum gereret; quae manus	oldaláról miért nem jöttök át ebbe a táborba, amely a tietek,
	tota imbribus et fulminibus deleta est, ut intelligeret, quam nullae	Vagy ha ezt tennetek nem volna biztonságos, legalább az
	essent hominum adversum deos vires. Post haec Thespiades et	ütközetben maradjatok vissza, evezzetek lassan és vonjátok ki
	Plataeas et Athenas vacuas hominibus incendit, et quoniam ferro in	magatokat a csatából." A tengeri ütközet megvívása előtt
	homines non poterat, in aedificia igne grassatur. Namque	Xerxes négyezer fegyverest küldött Delphibe Apollo
	Athenienses post pugnam Marathoniam praemonente	templomának a kirablására, egészen úgy, mintha nemcsak
	Themistocle, victoriam illam de Persis non finem, sed causam	a görögök, hanem a halhatatlan istenek ellen is háborút
	maioris belli fore, CC naves fabricaverunt.	viselne. Ezt az egész csapatot záporok és villám csapások
	Adventante igitur Xerxe consulentibus Delphis oraculum	pusztították el, hogy belássa Xerxes, mennyire semmi az
	responsum fuerat, salutem muris ligneis tuerentur. Themistocles	emberi erő az istenekkel szemben. Ezután felgyújtotta
	navium praesidium demonstratum ratus persuadet omnibus,	Thespiaet, Plataeát és a lakóitól kiürített Athént, s mivel az
	patriam municipes esse, non moenia, civitatemque non in	embereknek fegyverre nem árthatott, gyújtogatással legalább
	aedificiis, sed in civibus positam; melius itaque salutem	az épületek ellen garázdálkodott. Ugyanis az athéniak a
	navibus quam urbi commissuros; huius sententiae etiam	marathoni csata után kétszáz hajót készítettek, mivel
	deum auctorem esse. Probato consilio coniuges liberosque cum	Themistocles előre figyelmeztette őket, hogy a perzsák felett
	pretisiosissimis rebus abditis insulis relicta urbe demandant; ipsi	aratott ama győzelem nem jelenti a háború végét, hanem egy
	naves armati conscendunt. Exemplum Atheniensium et aliae	még nagyob háború kiindulópontja lesz. Amikor aztán
	urbes imitatae. Itaque cum adunata omnis sociorum classis et intenta	Xerxes közeledett, a Delphiben jóslatot kérők azt a feleletet
	en bellum navale esset angustiasque Salaminii freti, ne circumveniri	kapták, hogy fabástyákkal védelmezzék magukat. Themistocles
	a multitudine posset, occupassent, dissensio inter civitatum	azt gondolván, hogy a jóslat a hajókkal való védekezésre
	principes oritur. Qui cum deserto bello ad sua tuenda dilabi vellent,	utal, mindnyájukat meggyőzte arról, hogy a haza a polgárokból
	timens Themistocles, ne discessu sociorum vires minuerentur, per	áll, nem városfalakból, s az állam sorsa a polgároktól függ,
	servum fidum Xerxi nuntiat, uno in loco eum contractam Graeciam	nem az épületektől; jobb tehát menekülésüket a hajókra,
	capere facillime posse. Quodsi civitates, quae iam abire vellent,	semmint a városra bízni, mert ezt a javaslatot egy isten tette.
	dissipentur, maiore labore ei singulas consectandas. Hoc	Az elgondolást helyeselvén, odahagyják a várost. Feleségeiket
	dolo inpellit regem signum pugnae dare. Graeci quoque adventu	és gyermekeiket legértékesebb dolgaikkal együtt a félreeső
	hostium occupati proelium conlatis viribus capessunt. Interea rex	szigetekre szállítják, maguk pedig felfegyverkezve hajókra
	velut spectator pugnae cum parte navium in litore remanet.	szállnak. Az athéniak példáját más városok is utánozták. Mikor
	Artemisia autem, regina Halicarnasi, quae in auxilium Xerxi	már a szövetségesek egész hajóhada egyesült és várakozott a
	venerat, inter primos duces bellum acerrime ciebat, quippe ut	tengeri ütközetre, s már elfoglalták a salamisi tengerszorost,
	in viro muliebrem timorem, ita in muliere virilem audaciam	hogy az ellenséges sokaság ne tudja bekeríteni őket, a városok
	cerneres. Cum anceps proelium esset, Iones iuxta praeceptum	vezető emberei között viszálykodás támadt. Fel akartak
	Themistoclis pugnae se paulatim subtrahere coeperunt; quorum	hagyni a háborúval és szét akartak széledni saját városuk
	defectio animos ceterorum fregit. Itaque circumspicientes fugam	védelmére, mire Themistocles, attól tartva, hogy a
	vertuntur. In qua treptidatione multae captae naves, multae	szövetségesek eltávozásával megcsappan erejük, hű szolgája
	mersae; plures tamen non minus saevitiam regis, quam hostem	által megüzeni Xerxesnek, hogy Görögország egész összevont
	timentes domum dilabantur.	haderejét egyetlen helyen könnyedén elfoghatja. Mert ha a
		városok csapatai, amelyek már el akarnak távozni,
		szétszóródnak, nagyobb vesződséggel, egyenként kell majd
		neki üldözőbe venni őket. Ezzel a csellel rávette a királyt, hogy
		megadja a jelt a csatáre. A görögök meglepve az ellenség
		megérkezésétől, egyesült erővel nekilátnak az ütközetnek.
		Eközben a király, mintegy a csata szemlélőjeként, a hajók egy
		részével a parton maradt. Artemisia, Halicarnassuss királynője
		azonban, aki Xerxes segítségére jött, a fővezérek közül a
		legelszántabban irányította az ütközetet, de persze úgy,
		hogy férfiban asszonyi félelemnek látta volna az ember, ami a
		nőben férfias bátorságnak tűnt.Amikor még az ütközet
		kimenetele kétes volt, az iónok Themistocles tanácsa szerint
		kezdték magukat lassanként kivonni az ütközetből: ezeknek
		távozása azután a többiek bátorságát is megtörte. Így a körös-
		körül menekülést látó perzsákat is visszaszorítják, majd
		ütközetben legyőzve megfutamítják őket. A nagy kapkodásban
		sok hajót elfogtak, sok meg elsüllyedt; a legtöbben azonban
		szétszéledtek és hazahajóztak, mivel kevésbé féltek a király
		haragjától, mint az ellenségtől.

		116. 117.
116.	Eunapios, *Fragmenta historica* 1. 209. 21.	
	τί γὰρ Σωκράτει πρὸς σοφίαν καὶ Θεμιστοκλεῖ πρὸς δεινότητα	Mert mennyiben járulnak hozzá a kronológiai adatok Sókratés
	συντελεῖται παρὰ τῶν χρόνων; ποῦ δὲ ἐκεῖνοι καλοὶ κἀγαθοὶ	bölcsességéhez vagy Themistoklés bámulatos tehetségéhez?
	διὰ θέρος ἦσαν; (...)τίς οὖν λόγος πρὸς ἱστορίας τέλος εἰδέναι	Netán csak nyáron voltak remek emberek? (...) Mi értelme van
	καὶ γιγνώσκειν ὅτι τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐνίκων	a történelem kutatása céljából tudni vagy megtanulni, hogy
	οἱ Ἕλληνες κυνὸς ἐπιτέλλοντος;	akkor győztek a görögök a salamisi catában, mikor a Sirius
		fölkelt.
117.	Aristodémos, Jacoby F 2a 104 fr. 1, 1.	
	(῾1)	
	** αἰτησάμενος γὰρ μίαν ἡμέραν μόνην ἔπεμψε	(..) titokban elküldte Sikinost, gyermekeinek a nevelőjét
	κρύφα Σίκινον τὸν ἑαυτοῦ παιδαγωγὸν πρὸς Ξέρξην,	Xerxéshez, biztatva, hogy kezdjen tengeri csatát a görögökkel,
	ἐγκελευσάμενος αὐτῶι ἐπιτίθεσθαι τοῖς Ἕλλησιν καὶ	elárulva neki, hogy elfutni készülnek Salamistól. Xerxés meg
	ναυμαχεῖν, δηλῶν τὸν μέλλοντα δρασμὸν ἀπὸ Σαλαμῖνος.	azt gondolta, hogy Themistoklés a perzsák iránti jóindulatból
	ὁ δὲ Ξέρξης νομίσας τὸν Θεμιστοκλέα μηδίζοντα ταῦτα	küldte az üzenetet, hajóit Salamishoz küldte, és bekerítette a
	ἀπεσταλκέναι, ἔπεμψε τὰς ναῦς ἐπὶ Σαλαμῖνα καὶ	görögöket, hogy onnan ki ne mozdulhassanak.
	ἐκυκλώσατο τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ μένειν αὐτούς.	
	(῾2)	
	ἐσπούδασεν δὲ ὁ Ξέρξης ζεῦγμα κατασκευάσας πεζῆι	Xerxés hozzáfogott, hogy töltést építsen, hogy gyalog
	ἐπιβῆναι ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα ὃν τρόπον διῆλθε [ἐπὶ] τὸν	kelhessen át Salamisra, ahogy a Hellészpontoson is átjött, és egy
	Ἑλλήσποντον, καὶ μέρος τι ἔχων ἦκεν κατὰ τὸ	része el is készült, azon eljutott a Hérakleionig, miután
	Ἡράκλειον· ἐπειδὴ δὲ ἀδύνατον ἦν τὸ πᾶν γεφυρωθῆναι,	azonban az egészet nem tudták megcsinálni, a Parnés hegyen
	καθεζόμενος ἐπὶ τοῦ Πάρνηθος ὄρους (ἐγγὺς δὲ ἦν	leült (az elég közel volt) és onnan nézte a tengeri ütközetet.
	τοῦτο) ἑώρα τὴν ναυμαχίαν.	
	(῾3)	
	ἤρξαντο δὲ τοῦ ναυμαχεῖν Ἀμεινίας Ἀθηναῖος, υἱὸς μὲν	A tengeri csatát az athéni Ameinias kezdte, Euphorión fia,
	Εὐφορίωνος, ἀδελφὸς δὲ Κυνεγείρου καὶ Αἰσχύλου τοῦ	Kynegeiros és a tragédiaköltő Aischylos testvére. Mindenütt a
	τραγωιδοποιοῦ. ἐνίκων μὲν οὖν πάντες οἱ Ἕλληνες,	görögök győztek, de a legfényesebb az athéniak győztek.
	ἐκπρεπέστερον δὲ οἱ Ἀθηναῖοι.	
	(῾4)	
	συνεστηκυίας δὲ τῆς μάχης ὁ Ξέρξης ἱκανὰς μυριάδας	A csatára készülve Xerxés jó tízezer katonát vitt a Salamisszal
	ἐπεβίβασεν εἰς τὴν πλησίον νησῖδα παρακειμένην τῆι	szomszédos kis szigetre, Psyttaleiára, azzal a szándékkal, hogy
	Σαλαμῖνι, ὀνομαζομένην Ψυτ<τ>άλειαν, ἐκπληττόμενός τε	elijesszék a görögöket és kimentsék az odaúszó hajóroncsokról
	τοὺς Ἕλληνας καὶ βουλόμενος τὰ προσφερόμενα ναυάγια	a barbárokat. Az athéni Aristeidés, Lysimachos fia, akit az
	τῶν βαρβάρων ἀνασώζεσθαι. Ἀριστείδης δὲ Ἀθηναῖος,	igazságosnak neveztek, mert száműzetésben volt és akkoriban
	υἱὸς Λυσιμάχου, καλούμενος δίκαιος, ἐξωστρακισμένος ἐκ	éppen Aiginán tartózkodott, a harcban a görögök
	τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὑπάρχων ἐν Αἰγίνηι τότε, συμμαχῶν καὶ	szövetségéhez csatlakozva odament Themistokléshez, hogy
	αὐτὸς τοῖς Ἕλλησιν παρεγένετο πρὸς Θεμιστοκλέα καὶ	adjon neki egy csapatot a Psyttaleián lévő perzsa különítmény
	στρατὸν αὐτὸν ἤιτησεν εἰς τὸ ἀμύνασθαι τοὺς ἐν τῆι	ellen. Themistoklés ugyan ellensége volt neki, de
	Ψυτ<τ>αλείαι· ὁ δὲ καίπερ ἐχθρὸς αὐτῶι γεγονὼς ὅμως	rendelkezésére bocsátotta. Aristeidés a csapat élén Psyatteliára
	ἔδωκε. λαβὼν δὲ Ἀριστείδης ἐπέβη εἰς τὴν Ψυττάλειαν	ment és megölt minden barbárt, akit ott talált és a görögök
	καὶ πάντας τοὺς βαρβάρους ἐφόνευσε, καὶ μέγιστον τοῦτο	védelmében nagy teljesítményt mutatott be.
	τὸ ἔργον ἐπεδείξατο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.	
	(῾5)	
	διασημότερον δὲ ἠγωνίσα[ν]το τῆι ναυμαχίαι καὶ	Kiválóan küzdött és a legnagyobb jutalmat érdemlően harcolt
	ἠρίστευσεν Ἀμεινίας, τῶν δὲ βαρβάρων γυνὴ	a tengeri csatában Ameinias, a barbárok közül pedig egy
	Ἁλικαρνασὶς τὸ γένος, ὄνομα δὲ Ἀρτεμισία,	halikarnassosi származású nő, akit Artemisiának hívtak. Ez,
	ἥτις διωκομένης τῆς νεὼς αὐτῆς καὶ κινδυνεύουσα	amikor hajóját üldözőbe vették és a pusztulás veszélye
	ἀπολέσθαι τὴν ἔμπροσθεν ναῦν ἰδίαν οὖσαν ἐβύθισεν·	fenyegette, elsüllyesztette az előtte lévő hajót, noha az az ő
	ὁ δὲ Ἀμεινίας δόξας σύμμαχον εἶναι τῶν Ἑλλήνων,	szövetségese volt. Ám Ameinias, mikor ezt látta, azt gondolta,
	ἀπετράπη τοῦ διώκειν. ὁ δὲ Ξέρξης θεασάμενος τὸ	hogy ő is a görögök szövetségese, ezért elfordult tőle és nem
	γενόμενον εἶπεν· Ἰοί μὲν ἄνδρες μοι γυναῖκες	üldözte tovább. Xerxés látva a történteket ezt mondta: 'a
	γεγόνασιν, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες.'	férfiaim asszonyok lettek, és a nőkből lettek férfiak.'
	(῾6)	
	ἠρίστευσαν δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐκπρεπέστερον μετὰ	A görögök közt a legnagyobb jutalmat érdemlően az athéniak
	Ἀθηναίους Αἰγινῆται, οἵτινες κατὰ τὸ στενὸν τοῦ πορθμοῦ	után az aiginaiak harcoltak, akik a kikötő szorosában
	κατατάξαντες ἑαυτοὺς πολλὰς τῶν βαρβάρων νῆας	sorakoztak fel és, amikor a sok barbár hajó bemenekült a
	φευγούσας εἰς τὸ στενὸν παραδεχόμενοι ἐβύθιζον.	szorosba, már várva rájuk, elsüllyesztették őket.
	(῾7)	
	ἡττηθέντων δὲ τῶν βαρβάρων καὶ φυγόντων οἱ Ἕλληνες	Mikor a barbárok vereséget szenvedtek és menekültek, a
	ἐβούλοντο λύειν τὸ ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ζεῦγμα καὶ	görögök úgy határoztak, hogy lerombolják a helléspontosi
	καταλαμβάνεσθαι Ξέρξην ἐν τῆι Ἑλλάδι, Θεμιστοκλῆς	hidat és Xerxést Görögországban fogják, de Themistoklés ezt
	δὲ οὐκ οἰόμενος ἀσφαλὲς εἶναι οὐδὲ τοῦτο, δεδοικὼς	meghiúsította, mert úgy gondolta, hogy ez nem biztonságos,

		117. 118. 119. 120. 121.
	μήποτε, ἐὰν ἀπογνῶσι τὴν σωτηρίαν οἱ βάρβαροι,	mert attól félt, hogy ha elvágják a barbárok elől a menekülés
	φιλοκινδυνώτερον ἀγωνίσονται ἐξ ὑποστροφῆς, ἀντέπρασσε.	útját, még vakmerőbben fognak harcolni, ha visszafordulnak.
	κεκυρωμένων δὲ οὐδὲν ἰσχύων ἔπεμψε κρύφα Ξέρξῃ	Mivel erővel sem tudott célt érni (?), titokban elküldött
	δηλῶν ὅτι μέλλουσιν οἱ Ἕλληνες λύειν τὸ ζεῦγμα·	Xerxéshez, tudtára adva, hogy a görögök fel akarják bontani a
	ὁ δὲ φοβηθεὶς ἔφευγεν.	hidat, aki erre megijedt és elmenekült.
	(῾8)	
	ἐν δὲ τῇι ναυμαχίαι τῇι περὶ Σαλαμῖνα καὶ οἱ θεοὶ	A salamisi tengeri csatában az istenek is együtt harcoltak a
	συνεμάχησαν τοῖς Ἕλλησιν. Δίκαιος γὰρ ὁ Θεοκύδους,	görögökkel. Az athéni Dikaios, Theokydés fia mesélte, hogy
	ἀνὴρ Ἀθηναῖος, ἔφη θεάσασθαι ἐν τῶι Θριασίωι πεδίωι	egy porfelhőt látott a thriasosi síkságon, mintha vagy húszezer
	κονιορτὸν ὡς δισμυρίων ἀνδρῶν ἀναφερόμενον ἀπ᾽	ember jönne Eleusis felől, a misztérium Iakchos kiáltását
	Ἐλευσῖνος, βοώντων τὸν μυστικὸν Ἴακχον· τὸν δὲ	kiáltozva, és a porfelhő aztán felszállva (?) a görög hajók felé
	κονιορτὸν νεφωθέντα ἐμπεσεῖν ἐς τὰς ναῦς τῶν	fordult.
	Ἑλλήνων.	
118.	Zósimos, *Historia nova* I 2, 3.	
	Ἐκπεπληγμένη δὲ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀκοὴν ἡ Ἑλλὰς	A hír szíven ütötte Görögországot, lehetőségeikhez képest
	ἐκ τῶν ὄντων ὅμως παρεσκευάζετο, ναυμαχίας τε ἐν	mégis összekészülődtek, és amikor az Artemisionnál, majd újra
	Ἀρτεμισίῳ καὶ πάλιν ἐν Σαλαμῖνι γενομένης τοσούτῳ	Salamisnál tengeri csata kerekedett, a korábbinál annyival
	λαμπροτέρᾳ τῆς προτέρας ἐχρήσατο νίκῃ, ὥστε Ξέρξην	fényesebb győzelmet arattak, hogy Xerxés örült, hogy élve
	μὲν ἀγαπητῶς περισωθέντα φυγεῖν, τὸ πλεῖστον τῆς	elmenekülhetett. Seregének nagyrészét elveszítve, a
	δυνάμεως ἀποβαλόντα, τοὺς δὲ περιλελειμμένους ἐν	megmaradtakat pedig hátrahagyta, hogy aztán Plataiainál mind
	Πλαταιαῖς ἄρδην ἀπολομένους μεγάλην τοῖς Ἕλλησι δόξαν	egy szálig elpusztuljanak, a görögök nagy dicsőségére - aminek
	καταλιπεῖν, δι᾽ ἧς καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντας	köszönhetően még az Ázsiában lakó görögöket is
	Ἕλληνας ἠλευθέρωσαν καὶ σχεδὸν πασῶν τῶν νήσων	felszabadították és majdnem minden sziget az uralmukba
	ἐκράτησαν.	került.
119.	Hésychios	
	γλαῦξ ἔπτατο· πρὸ τῆς μάχης ἐν Σαλαμῖνι γλαῦκά φασι	bagoly szállt: a salamisi csata előtt -monjdák- bagoly szállt le,
	διαπτῆναι τὴν νίκην προσημαίνουσαν (Ar. Vesp. 1086)	hogy előre jelezze a győzelmet.
	πάντα λίθον κινεῖν· παροιμία, ἧς μέμνηται Ἀρίσταρχος.	minden jövet megmozgatni: szólásmondás, amit említ
	ὅτε γὰρ Ξέρξης ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐστράτευσεν, ἡττηθεὶς	Aristarchos. Mert amikor Xerxés hadjáratot vezetett a görögök
	παρὰ Σαλαμῖνι	ellen, vereséget szenvedett Salamisnál ...
120.	Ammonios (*Phil.*), *In Aristotelis librum de interpretatione*	
	commentarius 135.	
	εἰ δὲ γινώσκουσιν οἱ θεοὶ τὰ ἐνδεχόμενα καὶ ὡρισμένως	Ha tudják az istenek, mi lehetséges, márpedig bizonyosan
	γινώσκουσιν, ἵνα μή, ὅπερ ἐλέγομεν, ἀόριστον αὐτῶν	tudják, és tudják, hogy csak ‚a fából készült fal fogja
	ποιῶμεν τὴν γνῶσιν, καὶ ἴσασιν ὅτι μόνον τὸ ξύλινον	megmenteni Athént a barbár veszélytől' és hogy ‚az isteni
	τεῖχος σώσει τὰς Ἀθήνας ἐκ τῶν βαρβαρικῶν κινδύνων	Salamis megöli asszonyok fiait' és hogy ‚Kroisos, ha átlépi a
	καὶ ἡ θεία Σαλαμὶς ἀπολεῖ τὰ τέκνα τῶν γυναικῶν καὶ	Halys folyót, nagy birodalmat fog megdönteni' és hogy Laios,
	ὁ Κροῖσος τὸν Ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει	ha ‚fiat nemz, teljes pusztulásba dönti egész házanépét',
	καὶ ὁ Λάιος παιδοποιῶν ἄρδην ἀνατρέψει πᾶσαν ἑαυτοῦ	nyilvánvaló, hogy nem lehetséges, hogy ezek ne essenek meg.
	τὴν οἰκίαν, δῆλον ὅτι οὐχ οἷόν τε ταῦτα μὴ ἐκβαίνειν,	Ha viszont nem tudják, akkor szükségszerű, hogy
	εἰ δὲ μή, ψεύδεσθαι αὐτοὺς ἀναγκαῖον. δυοῖν οὖν	hazudjanak. A kettő közül tehát vagy azt mondjuk, hogy
	θάτερον, ἢ πάντα ἀναγκαίως καὶ ὡς ὑπὸ τῶν θεῶν	szükségszerűen történik minden és úgy, hogy az istenek tudják
	γινώσκεταί τε καὶ προλέγεται φήσομεν ἐκβαίνειν καὶ	és előre megjósolják, és ‚a lehetséges' pusztán üres szó, vagy
	τὸ ἐνδεχόμενον ὄνομα ἔσται κενόν, ἢ οὔτε γινώσκεσθαι	azt, hogy nem tudják az istenek és nem látják előre az
	ὑπὸ τῶν θεῶν οὔτε προνοεῖσθαι τὰ τῇδε φήσομεν· ἀλλὰ	ilyesmiket. Márpedig ez lehetetlen. A lehetséges fogalma
	μὴν τοῦτο ἀδύνατον· οἴχεται ἄρα τὸ ἐνδεχόμενον.	tehát nem marad meg.
121.	Constantinos VII Porphyrogenétos Imperator Hist., *De*	
	virtutibus et vitiis 2, 31, 14-17. (cf. Marcellinus Biogr. Vita	
	Thucydidis. 27.)	
	καίτοι πολλοὶ τοῖς ἰδίοις πάθεσι συνέθεσαν τὰς ἱστορίας,	Sokan saját érzelmeiknek vetik alá a történetírást, és a
	ἥκιστα μελῆσαν αὐτοῖς τῆς ἀληθείας. Ἡρόδοτος μὲν γὰρ	legkevésbé sem törődnek az igazsággal. Mert Hérodotos is,
	ὑπεροφθεὶς ὑπὸ Κορινθίων ἀποδρᾶναί φησιν αὐτοὺς τὴν	mert a korinthosiaktól nem kapott elég tiszteletet, azt mondta,
	ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν·	hogy elmenekültek a salamisi csatából.

		122. 123. 124.
122.	Eustathios, *Commentarii ad Homeri Iliadem* 2.541.6-9.	
	Βραχείᾳ γὰρ ἐπιθέτων προσθήκῃ τὰς τῶν νοημάτων ἀμφιβολίας ἔλυσεν, ὥς που καὶ χρησμὸς εἰπὼν ὦ θεία Σαλαμίς, ἀπολεῖς τέκνα γυναικῶν οὐκ ἂν θείαν ἐκείνην προσεῖπεν, εἰ τὰ ἑαυτῆς ἀπολέσειν ἔμελλε τέκνα καὶ μὴ τὰ τῶν Περσῶν.	A jelzők révén apró segítségek szokták feloldani a jóslat kétértelműségét, mint például amikor a jóslat azt mondja: ‚isteni Salamis, sok nő sarját megölöd majd' nem nevezné isteninek, ha a saját fiaikat ölné meg, s nem a perzsákét.
123.	Photios Lexicogr. Scr. Eccl. Bibliotheca. Codex 72 [Ctesias], Bekker 39a-b.	
	(...) Ξέρξης δ᾽ ἐπ᾽ αὐτὰς ᾽Αθήνας ἐλαύνει· καὶ ᾽Αθηναῖοι, πληρώσαντες ἑκατὸν δέκα τριήρεις, φεύγουσιν εἰς Σαλαμῖνα. Καὶ Ξέρξης τὴν πόλιν κενὴν αἱρεῖ καὶ ἐμπίπρησι πλὴν τῆς ἀκροπόλεως· ἐν αὐτῇ γὰρ ἔτι τινὲς ὑπολειφθέντες ἐμάχοντο. Τέλος, κἀκείνων νυκτὶ φυγόντων, κἀκείνην συνέφλεξαν. Ὁ δὲ Ξέρξης, αὐτόθεν ἐλθὼν ἐπὶ στεινότατον τῆς ᾽Αττικῆς (Ἡράκλειον καλεῖται) ἐχώννυε χῶμα ἐπὶ Σαλαμῖνα, πεζῇ ἐπ᾽ αὐτὴν διαβῆναι διανοούμενος. Βουλῇ δὲ Θεμιστοκλέους ᾽Αθηναίου καὶ ᾽Αριστείδου, τοξόται μὲν ἀπὸ Κρήτης προσκαλοῦνται καὶ παραγίνονται. Εἶτα ναυμαχία Περσῶν καὶ Ἑλλήνων γίνεται, Περσῶν μὲν ναῦς ἐχόντων ὑπὲρ τὰς χιλίας, στρατηγοῦντος αὐτοῖς ᾽Ονόφα, Ἑλλήνων δὲ ἑπτακοσίας. Καὶ νικῶσιν Ἕλληνες καὶ διαφθείρονται περσικαὶ φ΄ νῆες, καὶ φεύγει Ξέρξης, βουλῇ πάλιν καὶ τέχνῃ ᾽Αριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους.	Xerxés Athén ellen vonult. Az athéniak száztíz triérést felszerelve, Salamis menekültek. Xerxés az üresen maradt várost elfoglalta és felperzselte, kivéve az Akropolist. Mert voltak, akik itt maradtak és ellenálltak. Végül, amikor éjszaka ezek is megszöktek, az Akropolist is felgyújtotta. Xerxés, elvonulva innét Attika legszűkebb tengerszorosához ment, aminek a neve Hérakleion: egy töltést akart akart építeni Salamis felé, hogy gyalogosan is átkelhessen. De az athéni Themistoklés és Aristeidés tanácsára krétai íjászokat hívtak, akik meg is jöttek. Aztán tengeri csatát vívtak a perzsák és a görögök, a perzsáknak több mint ezer hajójuk volt, és Onopha volt a vezérük, a görögöknek hétszáz. És a görögök győztek és elpusztították a perzsák 500 hajóját, s Xerxés elmenekült; megintcsak Aristeidés és Themistoklés tanácsának és ügyességének köszönhetően.
	Photius Lexicogr. Scr. Eccl. Bibliotheca. Codex 243 [Himerius] Bekker 355a	
	Τί οὖν οὐ καθαιρῶ τὰ τρόπαια; Τί δὲ οὐκ ἀνατρέπω τὰς στήλας; Τί δὲ οὐκ ἐξαλείφω τὰ ἐπιγράμματα; Πάντα γὰρ οἶμαι τὰ τῆς ἀρετῆς ὑπομνήματα, ὥσπερ τοῖς ἀγαθοῖς κόσμος ἐστίν, οὕτως ἔλεγχος τοῖς καταισχύνουσι. Καλῶς ἐθαύμαζον τὴν ποικίλην οἱ Σαλαμῖνι κινδυνεύσαντες.	Miért nem akarom lerombolni a tropaionokat? Felforgatni a sztéléket, ledörzsölni a feliratokat? Mert azt gondolom, hogy ezek a kiválóság emlékei, s ahogy a jóknak díszére válik, azoknak, akik meggyalázzák, szégyenére. Jóérzéssel nézhették a salamisi csatában harcolók a Poikilé festményét.
	Photius Lexicogr. Scr. Eccl. Bibliotheca. Codex 243 Bekker 371b	
	Ld. Himerios Soph, *Orationes* 2, 17.	
	Photius Lexicogr. Scr. Eccl. Lexicon l 203, 9-18.	
	Ld. Suda λ 58.	
124.	Suda *α* 2371.	
	᾽Ανεῖλεν· ἀντὶ τοῦ ἐμαντεύσατο. (...) ᾽Αθηναίοις δὲ ὁ θεὸς τὰ μὲν πρῶτα χρωμένοις ἀνεῖλε φεύγειν· λιπαροῦσι δὲ ἔχρησε· τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σὲ τέκνα τ᾽ ὀνήσει. μηδὲ σύ γ᾽ ἱπποσύνην τε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα πολλὸν ἀπ᾽ ἠπείρου στρατὸν ἥσυχος, ἀλλ᾽ ὑποχωρεῖν νῶτον ἐπιστρέψας· ἐπί τοί ποτε κἀντίος ἔσσῃ. ὦ θεία Σαλαμὶς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν ἤπου σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης. ταῦτα ἐξηγήσατο Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους, ὃς δι᾽ ἐλευθεριότητα ἀπεκηρύχθη, τεῖχος μὲν ξύλινον τὰς ναῦς εἰπών. τὴν δὲ Σαλαμῖνα θείαν οὐκ ἂν ὀνομάσειν τὸν θεὸν, εἰ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων ἔμελλεν ἀπολέσειν. συνεβούλευσε δὲ περὶ τὴν Σαλαμῖνα ναυμαχῆσαι, καὶ σοφὸς ἐκλήθη διὰ τοῦτο καὶ στρατηγὸς ἀπεδείχθη, καὶ τὴν πρὸς Αἰγινήτας ἔχθραν ἀποθέσθαι, καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν, καὶ τὰ γένη Τροιζηνίοις καὶ Αἰγινήταις παρακαταθέσθαι. (...)	„᾽Ανεῖλεν", ehelyett, hogy „ἐμαντεύσατο." Az athéniaknak, amikor először küldtek jóslatért, azt felelte az isten, hogy meneküljenek. Amikor újra kérlelték, ezt jósolta: Tritogeneia a sasszemű Zeusztól kap faerődöt, mely egyedül biztos, s megvéd téged meg a sarjad. Ámde ne várd be lovas seregek rohamát nyugodtan, s nagy gyalogos hadakét; hátat fordítva előlük fuss meg, idő múltán állasz majd szembe te vélük Ó te dicső Szalamisz, sok nő sarját megölöd, míg elvetik és learatják Démétér adományát. Themistoklés, Neoklés fia (...) úgy értelmezte, hogy a faerőd a hajókat jelenti. S hogy nem nevezné dicsőnek Salamist az isten, ha a görögök fiait ölné meg. Javasolta, hogy Salamisnál vívják meg a tengeri csatát. Okosnak nevezték ezért és megválasztották hadvezérnek, és (vezetésével) felfüggesztették az aiginaiakkal való ellenségeskedést, elhagyták a várost és a lakosságot Troizénba és Aiginára költöztették.

		124.
	Suda λ 58.	
	Λακκόπλουτον· Καλλίαν τὸν Ἀθηναῖον οὕτως ἔλεγον	Veremgazdag. Az athéni Kalliast hívták így a következő okból:
	ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Ξέρξην ἡττηθέντα ἐν τῇ περὶ Σαλαμῖνι	Amikor Xerxés vereséget szenvedett a salamisi csatában, és
	ναυμαχίᾳ φυγεῖν ἐξ Ἀθηνῶν, ἐσταθμευκότος δέ τινος	elmenekült Athénból, az egyik perzsa, aki Kallias birtokán
	τῶν Περσῶν ἐν τοῖς Καλλίου καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἐκεῖ	szállt meg, és a csomagját ott hagyta. Mert amikor a barbárok
	καταλελοιπότος, τῶν δὲ βαρβάρων ὀξεῖαν τὴν φυγὴν	gyors futásnak eredtek, szolgái sok aranyát egy verembe
	ποιησαμένων ἐμβαλεῖν τοὺς οἰκέτας τοῦ Πέρσου πολὺν	dobták, abban a reményben, hogy kisőbb visszajönnek és
	χρυσὸν εἰς λάκκον, ἐλπίζοντος ὕστερον ἀνασώσειν	visszaszerzik. De azt mondják, hogy nem így történt, mert
	ἐπανελθόντας. οὐ μὴν γενέσθαι λέγεται· πρότερον γὰρ	Kallias megkaparintotta előle a kincset.
	κυριεῦσαι τῶν χρημάτων Καλλίαν.	

<u>A forrásgyűjtemény tovább bővíthető az alábbi szövegek feldolgozásával, és még mindazzal, ami kimaradt a látókörömből.</u>

- Aelius Aristides, Pros Platóna peri tón tettarón és Panathenaecus c. beszédeinek teljes szövege.
- Anthologia Graeca VI 215. VII 73. 235. 237. 250; XIV 93, 1-12; Appendix, *Epigrammata demonstrativa* 7. 8. 14. 74; *Epigrammata sepulcralia* 4.16.
- Eunapios, Vita sophistarum 12.
- Gregorius Nazianzenus Theol. *Epistulae* 233. 235, 4.
- Hermogenés, *Peri ideón logou* I 6, 78-86; *Peri methodou deinotétos* 20, 18.
- Himerios, Declamationes et orationes, főleg II 101-113; VI; XIV 5-12.
- Lesbónax Rhet. Protreptikos 6-14.
- Libanios Rhet. (kb. 314 - 394) *Epistulae* 1083. 1127, 3. 1526; *Orationes* XII 48; XV 40; XXX 32; *Declamationes* IX 1, 38. 43. 45; X 1, 34; XI 1 27; XII 2, 38; XVIII 1, 11; XIX 1, 12-13; XX 1, 5; XX 1, 34, XXII 1, 14; XXIII 1, 72. 80; *Progymnasmata* III 2, 21; X 2, 2.
- Maximus Soph. *Dialexeis* 7.
- Oinomaos *Fragmenta* 6.
- Olympiodorus, *In Platonis Gorgiam commentaria* 41, 12.
- Philostratos Maior Soph. (szül. 190) *Imagines* II 31.
- Plutarchos, De gloria Atheniensium 7; De fraterno amore 488f – 489a
- Porphyrios Phil. Jacoby F 2b 260 F fr. 40.
- Procopius Rhet. et Scr. Eccl. *Epistulae* 140; *Declamationes* 5.
- Seneca, L. Annaeus (Rhet.) *Suasoriae* 5.
- Theodorétos, *Graecarum affectionum curatio* X 28-32.

Corpus Fontium

		1. 2.
	MONUMENTA	
1.	Korinthosi polyandreion Salamison	
	Testimonia	
	1) Feliratos kő Salamisról	
	2) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870E	
	3) Dio Chrysosthomos, *Orationes* 37.18 (II 21. v. Arnim)	
	4) Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata sepulcralia 4.	
	1)	
	Feliratos kő Salamisról	
	Page XI	
	1]ονποκεναιομεσαστυϙορινθο (*supra* αστυ *litt.* ινθοολ *inscr. man. post.*; Boegehold 182), 2 *nihil praeter*]ντοσ	ld. 10. t, 1. k.
	[*sub* ασ(τυ) *litt.* ισ *add. man. post.*; Boegehold 183);	
	IG I² 927. kiegészítése	
	[ο ξένε, εὐhυδρ]όν ποκ᾽ ἐναίομες ἄστυ Κορίνθο·	Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,
	[νῦν δ᾽ hαμὲ Αἴα]ντος [νᾶσος ἔχει Σαλαμίς].	most meg Salamis, Aias szigete takar be minket.
	2)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870E	
	ἐν δὲ Σαλαμῖνι παρὰ τὴν πόλιν ἔδωκαν αὐτοῖς θάψαι τε τοὺς ἀποθανόντας, ὡς ἄνδρας ἀγαθοὺς γενομένους, καὶ ἐπιγράψαι τόδε τὸ ἐλεγεῖον·	Salamison a város mellett megadták (*sc. az athéniak*) nekik (*sc. a korinthosiaknak*) a lehetőséget, hogy eltemessék halottaikat, hősöknek tekintve őket, és a következő epigrammát írták a sírra:
	ὦ ξένε, εὔυδρόν ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	‘Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,
	νῦν δ᾽ ἅμ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	most meg Salamis, Aias szigete takar be minket,
	ἐνθάδε Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες	főníciai, perzsa és méd hajókat ejtve itt
	καὶ Μήδους, ἱερὰν Ἑλλάδα ῥυόμεθα.	megmentettük szent Görögországot.’
	3)	
	Dio Chrysosthomos, *Orationes* 37, 18. (II 21. v. Arnim)	
	Ἡροδότῳ γὰρ οὐ προσέχω, ἀλλὰ τῷ τάφῳ Σιμωνίδῃ, ὃς ἐπὶ τοῖς νεκροῖς τῶν Κορινθίων τεθαμμένοις ἐν Σαλαμῖνι·	Nem hiszek hát Hérodotosnak, hanem Simónidés sírversének, amit a Salamison eltemetett korinthosi halottak sírjára írt:
	ὦ ξεῖνε εὔυδρον ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	‘Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,
	νῦν δὲ μετ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	most Aiasszal együtt Salamis szigete takar be minket.
	ῥεῖα δὲ Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες	Könnyedén elejtve főníciai, perzsa és méd hajókat
	καὶ Μήδους ἱερὰν Ἑλλάδ᾽ ἱδρυσάμεθα.	megalapítottuk szent Görögországot.’
	4)	
	Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata sepulcralia 4.	
	ΣΙΜΟΝΙΔΟΥ.	
	Ὦ ξειν᾽, εὔυδρον ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	‘Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,
	νῦν δ᾽ ἅμμ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	most meg Salamis, Aias szigete takar be minket,
	Ἐνθάδε Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες	főníciai, perzsa és méd hajókat ejtve itt
	καὶ Μήδους, ἱερὰν Ἑλλάδα ῥυόμεθα.	megmentettük szent Görögországot.’
2.	Korinthosi kenotaphium az Isthmoson	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870 E-F	
	2) Ailios Aristeidés, *Peri tou paraphthegmatos* 380.32.	
	3) Anthologia Graeca VII 250.	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 870E-F	
	τὸ δ᾽ ἐν Ἰσθμῷ κενοτάφιον ἐπιγραφὴν ἔχει ταύτην	Az Isthmoson van egy síremlékük a következő felirattal:
	ἀκμᾶς ἑστακυῖαν ἔπι ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν	‘Saját életünk árán megmentvén egész Görögországot, mert
	ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ῥυσάμενοι.	borotvaélen állt, most pihenünk.’
	2)	

		2. 3. 4.
	Ailios Aristeidés, *Peri tou paraphthegmatos* 380.32.	
	ἕτεροι δ᾽ αὖ λέγουσιν·	Mások pedig így mondják:
	ἀκμῆς ἑστηκυῖαν ἔπι ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν	‘Saját életünk árán megmentvén egész Görögországot a
	ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ῥυσάμενοι	szolgaságtól, mert borotvaélen állt, most pihenünk. A perzsák
	δουλοσύνης· Πέρσαις δὲ περὶ φρεσὶ πήματα πάντα	szívének sok fájdalmat szereztünk, emlékbe az áláz tengeri
	ἤψαμεν, ἀργαλέης μνήματα ναυμαχίης.	csatáért. Csontjainkat Salamis takarja. Hazánk, Korinthos meg
	ὀστέα δ᾽ ἥμιν ἔχει Σαλαμίς· πατρὶς δὲ Κόρινθος	jótettünkért ezt az emlékművet emelte nekünk.’
	ἀντ᾽ εὐεργεσίης μνῆμ᾽ ἐπέθηκε τόδε.	
	3)	
	Anthologia Graeca VII 250.	
	ΣΙΜΩΝΙΔΟΥ	
	Ἀκμᾶς ἑστακυῖαν ἐπὶ ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν	‘Saját életünk árán megmentvén egész Görögországot a
	ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ῥυσάμενοι	szolgaságtól, mert borotvaélen állt, most pihenünk. A perzsák
	[δουλοσύνης· Πέρσαις δὲ περὶ φρεσὶ πήματα πάντα	szívének sok fájdalmat szereztünk, emlékbe az áláz tengeri
	ἤψαμεν ἀργαλέης μνήματα ναυμαχίης.	csatáért. Csonjainkat Salamis takarja. Hazánk, Korinthos meg
	ὀστέα δ᾽ ἥμιν ἔχει Σαλαμίς· πατρὶς δὲ Κόρινθος	jótettünkért ezt az emlékművet emelte nekünk.’
	ἀντ᾽ εὐεργεσίης μνῆμ᾽ ἐπέθηκε τόδε].	
3.	A salamisi polyandrion	
	Testimonia	
	1) A sírhalom maradványai	
	2) Római kori -senatusi határozatot tartalmazó- feliratos kő	
	1)	
	A sírhalom maradványai (?)	ld. 11. t.
	A salamisi tengerparton, a Kynosoura nevű hegyfokon álló ‘Magula’	
	egy feltevés szerint a salamisi csatában elesett görögök sírhalma. (ld. –	
	I. Tsirivakos, *Deltion* 22 (1967) 145-146; 110. t. és 145, 11. k; Chr.	
	Piteros, *Deltion* 35 (1980) 91; A. Tsaravopulos, *Deltion* 36 (1981) 64-65.)	
	2)	
	Augustus-kori senatusi határozatot tartalmazó- feliratos kő	
	IG II-III 1035, 32-34.	
	ld. 33.	
4.	Megarai síremlék (héróon)	
	Testimonia	
	1) Pausanias, *Periegesis* I 43.3.	
	2) Későantik mészkőlap felirattal	
	3) Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata sepulcralia 16, 5.	
	s.a.n.	
	1)	
	Pausanias, *Periegesis* I 43.3.	Muraközy Gyula fordítása
	εἰσὶ δὲ τάφοι Μεγαρεῦσιν ἐν τῇ πόλει· καὶ τὸν μὲν τοῖς	Megara városában is vannak síremlékek. Az egyiket a perzsa
	ἀποθανοῦσιν ἐποίησαν κατὰ τὴν ἐπιστρατείαν τοῦ Μήδου.	támadás alkalmával elesett hősöknek emelték, (…)
	2)	
	IG VII 53. Későantik (5. sz.) mészkőlap felirattal. ’*In loco Palaeochori*’	
	(IG), félórányira északra Megarától, befalazva egy templomba.	
	τὸ ἐπίγραμμα τῶν ἐν τῷ Περσικῷ πολέμῳ ἀποθανόντων κ[αὶ]	A hérósok epigrammája, akik a perzsa háborúban estek el és
	κει[μέ]νων | ἐνται[ῦ]θα ἡρώων· ἀπ[ολ]όμενον δὲ τῷ χ[ρ]όνῳ	itt fekszenek. Mivel a feliratot elkoptatta az idő, Helladios
	Ἑλλάδιος ὁ ἀρχιερεὺς ἐπ[εσ]κ[εύασεν].| [Ἐπεὶ ἔδοξε τοὺς ἐν τῷ	főpap helyreállíttatta. Miután úgy döntöttek, hogy ehelyütt
	πολέμῳ ἀποθανόντας ἐνταῦθα | ταφῆναι, τοῦ[το τὸ ἐπίγραμμα	temetik el a háborúban elesetteket, az itt nyugvók és a polis
	ἐπ]οί[ησεν ἐπὶ [τιμῇ] τῶν [κ]ειμένων καὶ τῆς πόλεως Σιμωνίδης.	tiszteletére ezt az epigrammát írta Simónidés:
	[Ἑλ]λάδι καὶ Μεγαρεῦσιν ἐλεύθερον ἆμαρ ἀέξ[ε]ιν	Hellasra és a megaraiakra akartuk felhozni a szabadság
	[ἱ]έμενοι θανάτου μοῖραν ἐδεξάμεθα,	napját: elfogadtuk hát a kiszabott halált.
	τοὶ μὲν ὑπ᾽ Εὐ[βοίᾳ κ[ω]παχ[έϊ,] ἔνθα κ[αλ]εῖτ[αι]	Voltak, akik az evezős (?) Euboián, azon a helyen,
	ἁγνᾶς Ἀρτέμιδος τοξοφό[ρ]ου τέμενος,	amit az íjas szent Artemis szent körzetének hívnak.
	τοὶ δ᾽ ἐν ὄρει Μ[υ]κάλας, τοὶ δ᾽ ἔνπροσθε(ν) Σαλαμεῖνος	Voltak, akik Mykalé hegyfokán, mások Salamis előtt
	[νηῶν Φοινισσῶν ἐξολέσαντες Ἄρη·]	leverve a főníciai hajók Arését.
	τοὶ δὲ καὶ ἐν π[ε]δίῳ Βοι[ω]τ[ί]ῳ, οἵτινες ἔτλαν	És még mások: a boiót síkon tűrték
	χεῖρας ἐπ᾽ ἀνθ[ρ]όπους ἱππομάχους ἰέν[αι.]	a kézitusát lovas férfiakkal.

		4. 5. 6. 7.
	ἀστοὶ δ᾽ ἄμμι τόδε [Μεγαρῆς] γέρας ὀμφα[λ]ῷ ἀμφὶ |	A megarai városlakók ezt az ajándékot adták nekünk,
	Νεισ[αί]ων ἔ[π]ορον λ[α]οδόκων ἀγορῶ[ν]. |	Nisaia köldökénél, a népet befogadó agoránál.
	[μ]έχρις ἐφ᾽ ἡμῶν δὲ ἡ πόλις [κ]α[ι] ταῦρον ἐν[ή]γ[ι]ζεν.	A polis pedig a mai napig bikát szokott áldozni.
	3)	
	Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata sepulcralia 16.	
	ΑΛΛΟ.	
	Ἑλλάδι καὶ Μεγαρεῦσιν ἐλεύθερον ἆμαρ ἀέξειν	Hellasra és a megaraiakra akartuk felhozni a szabadság
	ἱέμενοι θανάτου μοῖραν ἐδεξάμεθα.	napját: elfogadtuk hát a kiszabott halált.
	τοὶ μὲν ὑπ᾽ Εὐβοίᾳ [ναυσικλύτῳ], ἔνθα καλεῖται	Voltak, akik az evezős (?) Euboián, azon a helyen,
	ἁγνᾶς Ἀρτέμιδος τοξοφόρου τέμενος,	amit az ősi szent Artemis szent körzetének hívnak.
	τοὶ δ᾽ ἐν ὄρει Μυκάλας, τοὶδ᾽ ἔμπροσθεν Σαλαμῖνος,	Voltak, akik Mykalé hegyfokán, mások Salamis előtt
	[νηῶν Φοινισσῶν ἐξολέσαντες Ἄρην·]	leverve a főníciai hajók Arését.
	τοὶ δὲ καὶ ἐν πεδίῳ Βοιωτίῳ, οἵτινες ἔτλαν	És még mások: a boiót síkon tűrték
	χεῖρας ἐπ᾽ ἀνθρώπους ἱππομάχους ἰέναι.	a kézitusát lovas férfiakkal.
	Ἄστοι δ᾽ ἄμμι [πόρον] γέρας ὀμφαλῷ ἀμφὶ πόληος	A megarai városlakók ezt az ajándékot adták nekünk,
	νεικέων ἡμετέρων ἀλλοδαπῶν παρ᾽ ὅρων.	Nisaia köldökénél, a népet befogadó agoránál.
5.	Adeimantos korinthosi flottaparancsnok síremléke	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39. 870 F *s.a.n.*	
	2) Dio Chrysosthomos, *Orationes* 37.19. (II 21 Arnim)	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39, 870 F *s.a.n.*	
	αὐτός γε μὴν ὁ Ἀδείμαντος, ᾧ πλεῖστα λοιδορούμενος	Érdemes megnézni magánál Adeimantosnál is, akire
	Ἡρόδοτος διατελεῖ καὶ λέγων, μοῦνον ἀσπαίρειν τῶν	Hérodotos a legtöbb szidalmat szórja és azt mondja róla, hogy
	στρατηγῶν, ὡς φευξόμενον ἀπ᾽ Ἀρτεμισίου καὶ μὴ	‘a hadvezérek közül egyedül ...’ - milyen tiszteletben részesült!
	περιμενοῦντα, σκόπει τίνα δόξαν εἶχεν·	
	οὗτος Ἀδειμάντου κείνου τάφος, ὃν δία πᾶσα	Ez annak az Adeimantosnak a sírja itt, akinek köszönhetően
	Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον.	egész Görögország a szabadság koszorújával övezhette magát.
	Οὔτε γὰρ τελευτήσαντι τοιαύτην εἰκὸς ἦν ἀνδρὶ δειλῷ καὶ	Nem valószínű, hogy halála után ilyen tisztelet járt volna egy
	προδότῃ γενέσθαι τιμήν, οὔτ᾽ ἂν ἐτόλμησε τῶν θυγατέρων	gyáva és áruló férfinak, és nem is vehette volna a bátorságot,
	ὄνομα θέσθαι τῇ μὲν Ναυσινίκην τῇ δ᾽ Ἀκροθίνιον τῇ δ᾽	hogy lányait Nausinikének, Akrothininnak és Alexibiának, fiát
	Ἀλεξιβίαν, Ἀριστέα δὲ καλέσαι τὸν υἱόν, εἰ μή τις ἦν	pedig Aristeasnak nevezze el, ha nem tanusított volna
	ἐπιφάνεια καὶ λαμπρότης περὶ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων	hősiességet és dicsőséget a háborúban.
	ἐκείνων.	
	2)	
	Dio Chrysosthomos, *Orationes* 37.19. (II 21 Arnim)	
	ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ἐπίγραμμα Σιμωνίδῃ εἰς αὐτὸν τὸν	Van még egy másik epigrammája is Simónidésnek, amit
	στρατηγὸν ἐξαίρετον·	magára a hadvezérre írt:
	οὗτος Ἀδειμάντου κείνου τάφος, οὗ διὰ βουλὰς	Ez annak az Adeimantosnak a sírja itt, akinek köszönhetően
	Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον.	egész Görögország a szabadság koszorújával övezhette magát.
6.	Főníciai triérések Salamison, az Isthmoson és Sunionban (a symmachia fogadalmi ajándékai)	
	Testimonium	
	Hérodotos VIII 121.	
	Πρῶτα μέν νυν τοῖσι θεοῖσι ἐξεῖλον ἀκροθίνια ἄλλα τε καὶ	(...) először is kiválasztották a zsákmányból az isteneknek szánt
	τριήρεας τρεῖς Φοινίσσας, τὴν μὲν ἐς Ἰσθμὸν ἀναθεῖναι, ἥ περ	adományokat, sok minden mást is és köztük három főníciai
	ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦν, τὴν δὲ ἐπὶ Σούνιον, τὴν δὲ τῷ Αἴαντι αὐτοῦ	háromevezősoros hajót: az egyiket az Isthmosra küldték, és
	ἐς Σαλαμῖνα.	még ma is ott van, a másikat Sunionra, a harmadikat pedig
		Aias tiszteletére ott helyben Salamis szigetén állították fel.
7.	Apollón-szobor Delphoiban (a symmachia fogadalmi ajándéka)	
	Testimonia	
	1) Hérodotos VIII 121.	
	2) Pausanias, *Periegesis* X 14, 5.	

		7. 8. 9.
	1)	
	Hérodotos VIII 121.	
	Μετὰ δὲ τοῦτο διεδάσαντο τὴν λῆιην καὶ τὰ ἀκροθίνια	(...) először is kiválasztották a zsákmányból az isteneknek szánt
	ἀπέπεμψαν ἐς Δελφούς, ἐκ τῶν ἐγένετο ἀνδριὰς ἔχων ἐν τῇ	adományokat, sok minden mást is és köztük három főníciai
	χειρὶ ἀκρωτήριον νεός, ἐὼν μέγαθος δυώδεκα πήχεων· ἕστηκε	háromevezősoros hajót: az egyiket az Isthmosra küldték, és
	δὲ οὗτος τῇ περ ὁ Μακεδὼν Ἀλέξανδρος ὁ χρύσεος.	még ma is ott van, a másikat Sunionra, a harmadikat pedig
		Aias tiszteletére ott helyben Salamis szigetén állították fel.
	2)	
	Pausanias, *Periegesis* X 14, 5.	
	Ἕλληνες δὲ οἱ ἐναντία βασιλέως πολεμήσαντες ἀνέθεσαν μὲν	Aztán elosztották maguk között a hadizsákmányt, és
	Δία ἐς Ὀλυμπίαν χαλκοῦν, ἀνέθεσαν δὲ καὶ ἐς Δελφοὺς	fogadalmi ajándékot küldtek Delphoiba: abból készült az a
	Ἀπόλλωνα ἀπὸ ἔργων τῶν ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπί τε Ἀρτεμισίῳ	tizenkét könyök magas szobor, amely egy hajó
	καὶ ἐν Σαλαμῖνι.	tatdíszét tartja a kezében, és ugyanott áll, mint a
		makedón Alexandros aranyszobra.
8.	Az aiginaiak bronz árboca a három aranycsillaggal Delphoiban	
	Testimonia	
	1) Hérodotos VIII 122.	
	2) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 40.	
	1)	
	Hérodotos VIII 122.	
	Πέμψαντες δὲ ἀκροθίνια οἱ Ἕλληνες ἐς Δελφοὺς ἐπειρώτων	A görögök tehát elküldték Delphoiba a fogadalmi ajándékokat,
	τὸν θεὸν κοινῇ εἰ λελάβηκε πλήρεα καὶ ἀρεστὰ [τὰ	majd közösen megkérdezték az istentől, hogy hiánytalannak és
	ἀκροθίνια.] Ὁ δὲ παρ᾽ Ἑλλήνων μὲν τῶν ἄλλων ἔφησε ἔχειν,	hibátlannak tartja-e őket. Az isten azt felelte, hogy minden
	παρὰ Αἰγινητέων δὲ οὔ, ἀλλὰ ἀπαίτεε αὐτοὺς τὰ ἀριστήια τῆς	görögtől megfelelő adományt kapott, de az aiginaiaktól nem, s
	ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίης. Αἰγινῆται δὲ πυθόμενοι ἀνέθεσαν	tőlük is illő hálaadományt vár a salamisi tengeri csatáért.
	ἀστέρας χρυσέους, οἳ ἐπὶ ἱστοῦ χαλκέου ἑστᾶσι τρεῖς ἐπὶ	Amikor az aiginaiak ezt meghallották, három aranycsillagot
	τῆς γωνίης, ἀγχοτάτω τοῦ Κροισείου κρητῆρος.	állítottak fel egy bronz árbocra erősítve a szentély sarkában,
		Kroisos vegyítőedénye mellett.
	2)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 40.	
	τέλος αὐτῶν Ἀθηναίων τὸν στέφανον ἀφελόμενος Αἰγινήταις	(...) végül maguktól az athéniaktól is elveszi a koszorút,
	ἐπιτίθησι, γράφων ταῦτα· „πέμψαντες ἀκροθίνια οἱ Ἕλληνες	és az aiginaiaknak adja, amikor ezt írja: 'A görögök tehát
	εἰς Δελφοὺς ἐπηρώτων τὸν θεὸν κοινῇ, εἰ λελάβηκε πλήρεα	elküldték Delphoiba a fogadalmi ajándékokat,
	καὶ ἀρεστὰ τὰ ἀκροθίνια· ὁ δὲ παρ᾽ Ἑλλήνων μὲν τῶν ἄλλων	közösen megkérdezték az istentől, hogy hiánytalannak és
	ἔφησεν ἔχειν, παρ᾽ Αἰγινητέων δὲ οὔ, ἀλλ᾽ ἀπαίτεε αὐτοὺς τὰ	hibátlannak tartja-e őket. Az isten azt felelte, hogy minden
	ἀριστεῖα τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.” οὐκέτι Σκύθαις οὐδὲ	görögtől megfelelő adományt kapott, de az aiginaiaktól nem, s
	Πέρσαις οὐδ᾽ Αἰγυπτίοις τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἀνατίθησι	tőlük várja a legnagyobb hálaajándékot (*aristeia*) a salamisi
	πλάττων, ὥσπερ Αἴσωπος κόραξι καὶ πιθήκοις, ἀλλὰ τῷ τοῦ	tengeri csatáért.' Már nem is csak szkíták, perzsák vagy
	Πυθίου προσώπῳ χρώμενος ἀπωθεῖ τῶν ἐν Σαλαμῖνι πρωτείων	egyiptomiak szájába adja, amiket kitalál, ahogy Aisópos hollók
	τὰς Ἀθήνας.	és majmok szájába, hanem a pythói isten álarca mögé bújik,
		amikor elveszi az athéniaktól a salamisi csatában elért első
		helyezést.
9.	Fogadalmi ajándék a korinthosi Aphrodité-szentélyben	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 871B	
	2) Athénaios, *Deipnosophistae* XIII 32 p. 573 C–E	
	3) Scholia ad Pindarum, *Olympia* XIII 32 b	
	4) Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata demonstrativa 7.	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 871B	
	καὶ μὴν ὅτι μόναι τῶν Ἑλληνίδων αἱ Κορίνθιαι γυναῖκες	Azután meg a görög nők közül egyedül a korinthosiak
	εὔξαντο τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ δαιμόνιον εὐχήν, ἔρωτα τοῖς	imádkoztak azzal a szép és erős imával, hogy az istennő
	ἀνδράσι τῆς πρὸς τοὺς βαρβάρους μάχης ἐμβαλεῖν τὴν θεόν,	hálózza be a férfiakat a barbárok elleni harci vággyal, amit -
	οὐχ ὅπως τοὺς περὶ τὸν Ἡρόδοτον ἀγνοῆσαι πιθανὸν ἦν, ἀλλ'	nem lehet máshogy elképzelni-, nemcsak hogy Hérodotos
	οὐδὲ τὸν ἔσχατον Καρῶν· διεβοήθη γὰρ τὸ πρᾶγμα καὶ	körének, de még a „legutolsó kárnak" is ismernie kellett.
	Σιμωνίδης ἐποίησεν ἐπίγραμμα, χαλκῶν εἰκόνων	Elterjedt ugyanis a híre a dolognak, és Simónidés is írt
	ἀνασταθεισῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀφροδίτης, ὃν ἱδρύσασθαι	epigrammát róla, miután bronz szobrokat adtak fogadalmi
	Μήδειαν λέγουσιν, οἱ μὲν αὐτὴν παυσαμένην τἀνδρός, οἱ δ'	ajándékul Aphrodité szentélyében, amelyről azt mondják, hogy

		9. 10.
	ἐπὶ τῷ τὸν Ἰάσονα τῆς Θέτιδος ἐρῶντα παῦσαι τὴν θεόν. τὸ δ'	Médeia alapította, egyesek szerint maga vetvén így véget férje
	ἐπίγραμμα τοῦτ' ἐστίν·	iránti szerelmének, mások szerint azért, hogy Iasón Thetis
		iránti szerelmének vessen véget az istennő. Az epigramma a
		következő:
		Itt állnak e nők, akik a görögökért és az ádáz csatában harcoló
	αἵδ' ὑπὲρ Ἑλλάνων τε καὶ ἰθυμάχων πολιητᾶν	polgártársaikért /
	ἔσταθεν εὐξάμεναι Κύπριδι δαιμόνιᾳ.	imádkoztak az isteni Kyprishez /
	οὐ γὰρ τοξοφόροισιν ἐμήδετο δῖ' Ἀφροδίτα	nem akarta ugyanis a fényes Aphrodité, hogy az íjas /
	Μήδοις Ἑλλάνων ἀκρόπολιν προδόμεν.	médeknek adassék a görögök akropolisa.
	2)	
	Athénaios, *Deipnosophistae* XIII 32 p. 573 C–E	
	νόμιμόν ἐστιν ἀρχαῖον ἐν Κορίνθῳ, ὡς καὶ Χαμαιλέων ὁ	Régi szokás Korinthosban, ahogy a hérakleiai Chamaileón
	Ἡρακλεώτης ἱστορεῖ ἐν τῷ Περὶ Πινδάρου (IV), ὅταν ἡ πόλις	tudósít róla Pindarosról írt munkájában, hogy amikor a város
	εὔχηται περὶ μεγάλων τῇ Ἀφροδίτῃ, συμπαραλαμβάνεσθαι	fontos dolgok miatt akar imádkozni Aphroditéhoz, a
	πρὸς τὴν ἱκετείαν τὰς ἑταίρας ὡς πλείστας, καὶ ταύτας	könyörgéshez odahívják a lehető legtöbb hetérát, és ők
	προσεύχεσθαι τῇ θεῷ καὶ ὕστερον ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς	fordulnak imával az istennőhöz és később az áldozatnál is
	παρεῖναι. καὶ ὅτε δὴ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν στρατείαν ἦγεν ὁ	jelen vannak. És amikor a perzsa hadjáratot vezetett
	Πέρσης ὡς καὶ Θεόπομπος ἱστορεῖ καὶ Τίμαιος ἐν τῇ ἑβδόμῃ	Görögország ellen, ahogy Theopompos tudósít róla és
	(III), αἱ Κορίνθιαι ἑταῖραι εὔξαντο ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων	Timaios a hetedik könyvben, a korinthosi hetérák imát
	σωτηρίας εἰς τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐλθοῦσαι νεών. διὸ καὶ	mondtak a görögök megmenekülésééért Aphrodité
	Σιμωνίδης ἀναθέντων τῶν Κορινθίων πίνακα τῇ	templomába lépve. Ezért, miután a korinthosiak egy fogadalmi
	θεῷ τὸν ἔτι καὶ νῦν διαμένοντα καὶ τὰς ἑταίρας ἰδίᾳ	táblát adtak az istennőnek, amely még most is megvan és
	γραψάντων τὰς τότε ποιησαμένας τὴν ἱκετείαν καὶ ὕστερον	amire ráfestették egyenként a hetérákat, akik akkor részt vettek
	παρούσας συνέθηκε τόδε τὸ ἐπίγραμμα (F 137 Bgk`4):	az imádkozásban, és aztán utána is ott voltak, Simónidés is
		költött egy epigrammát:
	Αἵδ' ὑπὲρ Ἑλλήνων τε καὶ εὐθυμάχων πολιητᾶν	Ezek a nők a görögökért és a nyílt harcba bocsátkozó
	ἑστάθεν εὔχεσθαι Κύπριδι δαιμονίᾳ	polgártársaikért /odaálltak imádkozni az isteni Kypris elé /
	οὐ γὰρ τοξοφόροισιν ἐμήσατο δῖ' Ἀφροδίτα	nem akarta ugyanis a fényes Aphrodité, hogy az íjas /
	Πέρσαις Ἑλλάνων ἀκρόπολιν προδόμεν.	perzsáknak adassék a görögök akropolisa.
	3)	
	Scholia ad Pindarum, *Olympia* XIII 32 b	
	ἐν δ' Ἄρης ἀνθεῖ νέων· ποῦ δὲ, φησι, καὶ τὰ τοῦ πολέμου	'Arés ragyog az ifjak...' Honnan van -mondja-, hogy ilyen
	ἐμπείρως οὕτω γίνεται; τοῦτο δὲ διὰ τὰ Μηδικὰ φησιν, ὅτε	tapasztaltak háború dolgában? Ezzel arra utal, hogy a perzsa
	ἠνδραγάθησαν· ἐπεὶ Ξέρξου ἡττηθέντος καὶ φυγόντος ὑπὸ	háborúk miatt van ez, amikor hérósokhoz méltón küzdöttek.
	Ἀθηναίων, [ὅτε καὶ] πεντήκοντα ναῦς τοῦ Πέρσου κατέδυσαν.	Mert amikor Xerxés vereséget szenvedett és menekült az
	Θεόπομπος δέ φησι καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν (sc. τῶν	athéniak elől, [amikor is] ötven perzsa hajót elsüllyesztettek.
	Κορινθίων) εὔξασθαι τῇ Ἀφροδίτῃ ἔρωτα ἐμπεσεῖν τοῖς	Theopompos mondja, hogy asszonyaik (*sc. a korinthosiaké*) is
	ἀνδράσιν αὐτῶν μάχεσθαι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τοῖς Μήδοις,	imádkoztak Aphroditéhez, hogy hálózza be a férfiakat azzal a
	εἰσελθούσας εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης, ὅπερ ἱδρύσασθαι τὴν	vággyal, hogy Görögországért harcoljanak a barbárok
	Μήδειαν λέγουσιν Ἥρας προσταξάσης. εἶναι δὲ καὶ νῦν	ellen, úgy, hogy Aphrodité szentélyébe mentek, amit -azt
	ἀναγεγραμμένον ἐλεγεῖον εἰσιόντι εἰς τὸν ναὸν	mondják- Médeia alapított Héra utasítására. Most is fel van
	ἀριστερᾶς χειρός·	írva egy fogadalmi vers, ha belépünk, bal kéz felől:
	Αἵδ' ὑπὲρ Ἑλλάνων τε καὶ ἀγχεμάχων πολιητᾶν	Ezek a nők a görögökért és a közelharcot vívó polgártársaikért
	ἔστασαν εὐχόμεναι Κύπριδι δαιμονίᾳ.	odaálltak imádkozva az isteni Kypris elé
	οὐ γὰρ τοξοφόροισιν ἐβούλετο δῖ' Ἀφροδίτα	nem akarta ugyanis a fényes Aphrodité, hogy az íjas
	Μήδοις Ἑλλάνων ἀκρόπολιν δόμεναι.	médeknek adassék a görögök akropolisa.
10.	<u>Diodóros hajóparancsnok és matrózai által felajánlott ajándékok a</u>	
	<u>korinthosi Létó-szentélyben</u>	
	<u>Testimonia</u>	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39. 870F	
	2) Anthologia Graeca VI 215.	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 39. 870 F	
	Διοδώρου δέ τινος τῶν Κορινθίων τριηράρχων ἐν ἱερῷ Λητοῦς	Diodóros, az egyik korinthosi háromevezősoros hajó
	ἀναθήμασι κειμένοις καὶ τοῦτ' ἐπεγέγραπτο·	parancsnoka, Létó szentélyében felállított fogadalami
		ajándékára ezt a feliratot írták:
	ταῦτ' ἀπὸ δυσμενέων Μήδων ναῦται Διοδώρου	A vad médektől zsákmányolva ezeket a fegyvereket Diodóros
	ὅπλ' ἀνέθεν Λατοῖ, μνάματα ναυμαχίας.	matrózai Létónak adták a tengeri csata emlékére.

		11. 12. 13. 14. 15.
	2) Anthologia Graeca VI 215.	
	τοῦ αὐτοῦ (=Σιμωνίδου) ἀνάθημα τῇ Λητοῖ παρὰ ναυτῶν	Ugyanőtőle. Fogadalmi ajándék Létónak a matrozóktól.
	Ταῦτ᾽ ἀπὸ δυσμενέων Μήδων ναῦται Διοδώρου	A vad médektől zsákmányolva ezeket a fegyvereket Diodóros
	ὅπλ᾽ ἀνέθεν Λατοῖ μνάματα ναυμαχίας.	matrózai Létónak adták a tengeri csata emlékére.
11.	Az eretriaiak fogadalmi bikája Olympiában	
	Testimonia	
	1) A bázis	
	2) Rajta fogadalmi felirat	
	3) Pausanias, *Periegesis* V 27. 9.	
	4) A szobor töredékei	
	1)	
	A bázist a Zeus-templomtól keletre *in situ* találták meg. (*Gauer 1968*,	
	108, 505. j.)	
	2)	
	A bázis fölső oldalán fogadalmi felirat és a készítő mester szignatúrája:	
	SGDI III 2. 5305. (Jeffery 87, 19, 6.t.)	ld. 6. t, 2. k.
	Φιλήσιος ἐποίει | Ἐρετριεῖς τῷ Δί.	Philésios készítette. | Az eretriaiak Zesunak.
	3)	
	Pausanias, *Periegesis* V 27. 9.	Muraközy Gyula fordítása
	βοῶν δὲ τῶν χαλκῶν ὁ μὲν Κορκυραίων, ὁ δὲ ἀνάθημα	A két bronz bika közül az egyiket a korkyraiak ajánlották fel, a
	Ἐρετριέων, τέχνη δὲ Ἐρετριέως ἐστὶ Φιλησίου.	másik az eretriaiak ajándéka, s az eretriai Philésziosz alkotása.
	4)	
	A szobor töredékei.	
	Magából a bronzszoborból a jobb fül és szarv maradt meg. A bika	
	előre lép -a felirat irányában- a Zeus-oltár felé. (Gauer 1968, 108, 508.	
	j.)	
12.	Az epidaurosiak Apollón-szobra Delphoiban	
	Testimonium	
	Pausanias, *Periegesis* X 15.1.	*Muraközy Gyula fordítása*
	τὰ δὲ ἐφεξῆς ταύτῃ, τὰ μὲν ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος	Közvetlenül mellette (sc. Phryné fogadalmi ajándéka mellett)
	Ἐπιδαύριοι τὸ ἕτερον οἱ ἐν τῇ Ἀργολίδι ἀπὸ Μήδων (...)	két Apollón-szobor áll. Az egyiket az argoliszi Epidaurosz
	ἀνέθεσαν.	lakói ajánlották fel a perzsa zsákmányból (...)
13.	Hélios Eleutherios oltára Troizénban	
	Testimonium	
	Pausanias, *Periegesis* II 31. 5.	*Muraközy Gyula fordítása*
	Ἡλίου δὲ Ἐλευθερίου καὶ σφόδρα εἴκότι λόγῳ δοκοῦσί μοι	Úgy vélem, teljesen indokoltan emeltek (sc. a troizéniak)
	ποιῆσαι βωμόν, ἐκφυγόντες δουλείαν ἀπὸ Ξέρξου τε καὶ	oltárt Héliosz Eleutheriosnak (a Megszabadító
	Περσῶν.	Héliosznak), miután Xerxész és a perzsák szolgaigájától
		megszabadultak.
14.	Hajóanathéma az athéni Akropolison	
	Testimonium	
	Talapzatból származó két feliratos kőtömb az Akropolisról. (Gauer	
	1968, 73. A. E. Raubitschek, *Dedications from the Athenian Akropolis*,	
	Cambridge, Mass. 1949, 172. a 198sk.) „a) tömb": 0, 62 m széles, 0, 96	
	m vastag; „b) tömb": 0, 62 m széles, 1, 09 m vastag.	
	Jobb oldalán mindkét tömb észrevehetően szélesedik: az „a) tömb" 0,	
	279 m-ről 0, 283 m-re; a „b) tömb" 0, 294 m-ről 0.298 m-re. A	
	szokatlanul nagy felirat (a betűk 10 cm-esek) tölti be az elülső oldal	
	fölső felét. Az „a) tömbön" ΕΘΕ; a „b) tömbön": EKT látható. Egy	
	kiegészítési javaslat: ΑΝΕΘΕΣΑΝ] ΕΚ Τ[ΕΣ ΜΑΧΕΣ	A csata zsákmányából állították.
15.	Lykomédés fogadalmi ajándéka Phlyában Apollón Daphnéphorosnak:	
	egy perzsa hajó orrdísze	
	Testimonium	
	Plutarchos, *Themistocles* 15, 3.	*Máthé Elek fordítása*
	πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Λυκομήδης, ἀνὴρ Ἀθηναῖος	Lükomédész, az egyik athéni háromevezősoros hajó
	τριηραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα περικόψας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι	parancsnoka volt az első, aki hajót ejtett foglyul. Levágta a

		15. 16. 17.
	δαφνηφόρῳ Φλυῆσιν.	hajó orrdíszét és később Phlüában felajánlotta a
		babérkoszorús Apollónnak.
16.	A krotóni Phayllos emlékműve az athéni Akropolison	
	Testimonia	
	1) A bázis töredéke	
	2) Rajta fogadalmi felirat egy része	
	3) Hérodotos VIII 47.	
	1)	
	A bázis töredéke	
	Pentélikoni márvány, jobb és bal oldalán törött. 0,22 m. x 0,54 m. x	
	0,27m. - *IG* I Suppl. p. 203. no. 373	
	(1889-ben találták a Parthenónban, vagy a Parthenón és a	
	Hekatompedon között. Ma az Epigráfiai Múzeumban őrzik (leltári	
	száma EM 6379). Publikálta Lolling, *Deltion*, 1889, 34sk. Raubitschek,	
	i.m. 76. 80-82; *Gauer 1968*, 122.)	
	2)	
	Rajta a fogadalmi felirat egy része.	
	IG I Suppl.p. 203. no. 373	
	Vs 1. - - σι Φάυλ[λο-, vs. 2. - - κον (-κων) (exempli gratia -νι]κῶν)	... Phayllos, ... háromszoros győztes
	τρίς, vs. 3. Πυθοῖ κα - -, vs. 4. - - ας, Ἀσίς, - -	a pythói versenyen ....., az ázsiai ....(?)
	3)	
	Hérodotos VIII 47.	
	Τῶν δὲ ἐκτὸς τούτων οἰκημένων Κροτωνιῆται μοῦνοι ἦσαν οἳ	A náluk (sc. a thesprótosok) távolabb lakók közül egyedül csak
	ἐβοήθησαν τῇ Ἑλλάδι κινδυνευούσῃ νηὶ μιῇ, τῆς ἦρχε ἀνὴρ	a krotóniak küldtek segítséget Hellasznak: egyetlen hajót
	τρὶς πυθιονίκης Φάϋλλος·	Phaullosz vezérletével, aki háromszor nyert koszorút a püthói
		versenyeken.
17.	A Themistoklés alapította templom Artemis Aristoboulénak	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *Themistocles* 22, 2.	
	2) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 869 d	
	3) A templom maradványai	
	4) *SEG* XXII 116.	
	1)	
	Plutarchos, *Themistocles* 22.2.	*Máthé Elek fordítása*
	ἠνίασε δὲ τοὺς πολλοὺς καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν	Azzal is megsértett sokakat, hogy amikor templomot építtetett
	εἱσάμενος, ἣν Ἀριστοβούλην μὲν προσηγόρευσεν ὡς ἄριστα τῇ	Artemisznek, az istennőt Arisztobulének (a legjobb tanácsot
	πόλει καὶ τοῖς Ἕλλησι βουλευσάμενος, πλησίον δὲ τῆς οἰκίας	adó istennőnek) nevezte, mintha arra akart volna
	κατεσκεύασεν ἐν Μελίτῃ τὸ ἱερόν, οὗ νῦν τὰ σώματα τῶν	emlékeztetni, hogy ő maga adta a legjobb tanácsot Athénnak
	θανατουμένων οἱ δήμιοι προβάλλουσι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τοὺς	és a görögöknek, s a templom ráadásul egészen közel volt a
	βρόχους τῶν ἀπαγχομένων καὶ καθαιρεθέντων ἐκφέρουσιν.	Melité városrészben lévő házához. Ez az a hely, ahova
	ἔκειτο δὲ καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους εἰκόνιον ἐν τῷ ναῷ τῆς	napjainkban a hóhér ki szokta vetni a kivégzettek holttestét, és
	Ἀριστοβούλης ἔτι καθ' ἡμᾶς, καὶ φαίνεταί τις οὐ τὴν	azoknak a ruháit és kötelét is oda dobják, akik felakasztották
	ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψιν ἡρωικὸς γενόμενος.	magukat. Artemisz Arisztobulé templomában a mai napig is
		ott van Themisztoklész kis szobra. Ebből ítélve nemcsak
		hősies lelkű, hanem hősies megjelenésű férfi is volt.
	2)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 869 d	
	ὃ βουλεύσας τῇ Ἑλλάδι ναυμαχῆσαι πρὸ τῆς Σαλαμῖνος	Mivel ő tanácsolta a görögöknek, hogy Salamisnál
	ἱδρύσατο ναὸν Ἀριστοβούλης Ἀρτέμιδος ἐν Μελίτῃ, τοῦ	bocsátkozzanak tengeri csatába, miután a csatában
	βαρβάρου καταπολεμηθέντος.	legyőzték a barbárokat, templomot alapított Melitében
		Artemis Aristobulének (a legjobb tanácsot adó
		istennőnek).
	3)	
	A Kolonos Agoraios nyugati részén az antik úton, amely a Pireus-	
	kapuhoz vezetett kis in antis-templom maradványai kerültek elő, előtte	
	oltár.	

		17. 18.
	4)	
	SEG XXII 116.	
	Neoptolemus, Anticlis f., a Melitensibus honoratur, c.a. 330.	
	Ν ε ο π τ ό λ ε μ ο ς	Neoptolemos
	[Ἀ] ν τ ι κ λ έ [ο υ] ς	Antiklés fia
	Μ ε λ ι τ ε ὺ ς	Melitéből
	Ἀ ρ τ έ μ ι δ ι	Artemisnek
	Ἐ π ὶ Χ α ι ρ ύ λ λ η ς	Chairyllé papnő idején
	[Ἡ]γήσιππος Ἡγησίππου εἶπεν· δεδόχθαι το[ῖς]	Hégésippos, Hégésippos fia tette a javaslatot. A démos lakói
	[δη]μότ[α]ις· ἐπειδὴ Νεο[π]τό[λ]εμος Ἀντικλ[έ]-	így határoztak: mivel Neoptolemos, Antiklés fia, Melité
	[ο]υς Μελιτεὺς [λέγων κα]ὶ ποῶν ἀγαθὸ[ν ὅ]	démosból ereje szerint, szóval és tettel az athéni nép és a
	[τι δ]ύναται τόν τε δῆμον τὸ Ἀθηναί[ων]	démoslakók javát szolgálta, és gondot viselt minden szentélyre,
	[καὶ] τοὺς δημότας καὶ τῶν ἱερῶν ἐπιμελ[ούμ]-	és most, ez alkalommal pedig Artemisére, és (….)
	[μενος ἁπά]ντων [καὶ ν]ῦν τὰ τῆς [Ἀ]ρτέμ[ι]-	
	[δος - - - - - - - - - - - - - - - - - -] καὶ	
	- -	
	- -	
	- -	
	[- - - - - - - - ἐστὶ ἀνὴρ ἀγαθὸ]ς περὶ το[ὺς Ἀθ]-	jószívvel volt az athéniek és a démos lakói iránt, a polgárok jó
	[ηναιους καὶ τὸν δῆμο]ν τὸν Μελιτέω[ν, ἀγαθεῖ]	szerencsével úgy határoztak, hogy dícséretben részesítik
	[τύχει δεδόχθαι τοῖς δημόταις ἐπαινέσαι]	Neoptolemost Antiklés fiát, Melité démosból, és
	[Νεοπτόλεμον Ἀντικλέους] Μελιτέα [καὶ στε]-	megkoszorúzzák arany koszorúval érdemeiért, és az athéni nép
	[φανῶσαι χρυσῶι στεφάνωι ἀ]ρετῆς ἕνεκα κ[αὶ]	és a démos lakói iránti jóságáért. És (úgy határoztak), hogy a
	[εὐνοίας τῆς πρὸς τὸν δῆμ]ον τὸν Ἀθηνα[ί]-	démarchos ezt a határozatot kőtáblára írja és álljon ez a tábla
	[ων καὶ τοὺς δημότας00 ἀ]ναγράψαι δὲ τόδ[ε]	Artemis szentélyében, hogy mások is vetélkedjenek a démos
	[τὸ ψήφισμα] τὸ[ν δήμαρ]χον ἐν στήλει λιθ-	lakóinak elismeréséért.
	[ίνει καὶ στῆσαι ἐν τ]ῶι ἱερῶι τῆς Ἀρτέμ-	
	[ιδος, ὅπως ἂν καὶ οἱ ἄλλοι] φιλοτιμῶνται πρ-	
	[ὸς τοὺς δημότας. vacat] vacat	
18.	A symmachia fogadalmi ajándéka Delphoiban: arany tripus, egymásba	
	csavarodó kígyókat mintázó oszlopon.	
	Testimonia	
	1) Thukydidés I 132.	
	2) Diodóros, *Bibiliotheca historica* 11. 33.	
	3) Az oszlop: ma Isztambulban	
	4) Rajta felirat a perzsák ellen harcoló városok neveivel. *ML* 27	
	1)	
	Thukydidés I 132, 2-3.	*Muraközy Gyula fordítása*
	... τά τε ἄλλα αὐτοῦ ἀνεσκόπουν, εἴ τί που ἐξεδεδιήτητο τῶν	(...) megvizsgálták a múltban végrehajtott minden egyéb
	καθεστώτων νομίμων, καὶ ὅτι ἐπὶ τὸν τρίποδά ποτε τὸν ἐν	cselekedetét is; s ekkor kiderült, hogy egykor arra a
	Δελφοῖς, ὃν ἀνέθεσαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν Μήδων ἀκροθίνιον,	háromlábra, amelyet a hellének ajánlottak fel Delphoiban,
	ἠξίωσεν ἐπιγράψασθαι αὐτὸς ἰδίᾳ τὸ ἐλεγεῖον τόδε·	mint a médektől nyert zsákmány első darabját, nem átallotta
		saját nevében a következő verset felvésetni:
	Ἑλλήνων ἀρχηγὸς ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων,	*„Pauszaniasz, Hellasz vezetője ajánlja Apollón*
	Παυσανίας Φοίβῳ μνῆμ᾽ ἀνέθηκε τόδε.	*tiszteletére fel ezt, győzve a méd seregen."*
	τὸ μὲν οὖν ἐλεγεῖον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεκόλαψαν εὐθὺς τότε	Ezt a feliratot a lakedaimóniak tüstént levakartatták a
	ἀπὸ τοῦ τρίποδος τοῦτο καὶ ἐπέγραψαν ὀνομαστὶ τὰς πόλεις	háromlábról, s helyére azoknak a városoknak a nevét vésették
	ὅσαι ξυγκαθελοῦσαι τὸν βάρβαρον ἔστησαν τὸ ἀνάθημα·	fel, amelyek a barbáron aratott közös győzelem után részt
		vettek e szent adomány felállításában.
	2)	
	Diodóros, *Bibiliotheca historica* 11. 33.	
	οἱ δ᾽ Ἕλληνες ἐκ τῶν λαφύρων δεκάτην ἐξελόμενοι	A görögök miután különválasztották a tizedet a zsákmányból,
	κατεσκεύασαν χρυσοῦν τρίποδα, καὶ ἀνέθηκαν εἰς Δελφοὺς	egy arany tripust készíttettek, és Delphoiban állították fel
	χαριστήριον τῷ θεῷ, ἐπιγράψαντες ἐλεγεῖον τόδε·	hálaajándékul az istennek, és a következő feliratot vésték rá:
	Ἑλλάδος εὐρυχόρου σωτῆρες τόνδ᾽ ἀνέθηκαν,	*A tág táncterű Görögország megmentői ezt az ajándékot adtuk,*
	δουλοσύνης στυγερᾶς ῥυσάμενοι πόλιας.	*megmentvén a nyomorú szolgaságból polisainkat.*
	3)	
	Az oszlop, ma Isztambulban.	ld. 7. t.
	Gauer 1968.	

			18. 19.
	4) *ML* 27		*Németh György fordítása*
	το[ίδε τὸν]	1. gyűrű	Ők küzdöttek a háborúban:
	πόλεμον [ἐ]-		
	πολ[έ]εον·		
	Λακεδ[αιμόνιοι]	2. gyűrű	lakedaimóniak,
	᾽Αθαναῖο[ι]		athéniak,
	Κορίνθιοι		korinthosiak,
	Τεγεᾶ[ται]	3. gyűrű	tegeaiak,
	Σικυόν[ιο]ι		sikyóniak,
	Αἰγινᾶται		aiginaiak,
	Μεγαρῆς	4. gyűrű	megaraiak,
	᾽Επιδαύριοι		epidaurosiak,
	᾽Ερχομένιοι		erchomenosiak,
	Φλειάσιοι	5. gyűrű	phleiusiak,
	Τροζάνιοι		trozaniak
	῾Ερμιονῆς		hermionéiak,
	Τιρύνθιοι	6. gyűrű	tirynsiek,
	Πλαταιῆς		plataiaiak,
	Θεσπιῆς		thespiaiak,
	Μυκανῆς	7. gyűrű	mykanéiak,
	Κεῖοι		keósiak,
	Μάλιοι		malosiak,
	Τένιοι		ténosiak,
	Νάξιοι	8. gyűrű	naxosiak,
	᾽Ερετριῆς		eretriaiak,
	Χαλκιδῆς		chalkisiak,
	Στυρῆς	9. gyűrű	styraiak,
	ϝαλεῖοι		walisiak,
	Ποτιδαιᾶται		poteidaiaiak,
	Λευκάδιοι	10. gyűrű	leukasiak,
	ϝανακτοριῆς		wanaktorioniak,
	Κῳ̃θνιοι		kythnosiak,
	Σίφνιοι		siphnosiak,
	᾽Αμπρακιῶται	11. gyűrű	amprakiaiak,
	Λεπρεᾶται		lepreoniak.
19.	<u>‘Perzsa-epigrammák’</u>		
	<u>Testimonia</u>		
	IG I^3 503-504.		
	(*1. epigramma, 1. kő, stoichédon*)		1. epigramma
	ἀνδρῶν τῶνδ᾽ ἀρετε [. . . . . ος ἄφθιτον] αἰεί /		E férfiak hősiességének [híre] mindig [múlhatatlan] marad,
	[. . . . .]ν[.]ρ [. . . . . .νέμωσι θεοί		amíg csak az istenek a [férfi bátorságáért jutalmat] osztanak,
	ἔσχον γὰρ πεζοί τε [καὶ ὠκυπόρον ἐπὶ νεῶ]ν /		mert ők érték el, gyalogosan és gyorssuhanásu hajókon,
	hελλά [δα μ]ὲ πᾶσαν δούλιο[ν ἔμαρ ἰδῆν].		hogy Hellas egészének ne kelljen meglátnia a szolgaság napját.
	(*2. epigramma, 1. kő*)		2. epigramma
	ἓν ἄρα τοῖσζ᾽ ἀδαμ[α . . . . .]ότ᾽ αἰχμὲν		Leigázhatatlan volt bennük (…), amikor dárdát
	στεσαμ πρόσθε πυλῶν ἀν[. . . . .]		szegeztek a kapuk előtt (…),
	ἀγχίαλομ πρεσαι ρ[. . . . .]		hogy felperzseljék a tengerparti
	ἄστυ βίαι Περσῶν κλινάμενο[ι . . .]		várost …erővel… megfutamítva a perzsák …
	(*3. epigramma, 2. kő-3.kő*)		3. epigramma
	[. . . . . .πε]ζοί τε καὶ /		…….gyalogos harcosok
	[. . . . . .]		…….
	[. . . . .]ο νέσοι		……és a szigetek ….
	[. . . . . é] βαλον		…….vetették
	(4. epigramma, 3. kő)		4. epigramma
	hέρκος γὰρ προπάροιθεν[. . . . . .]		mint védőfal elöl ……...
	ΤΕΣ [. . . .]μεμ Παλλάδος hιπο[. . .]		…….. a lovas Pallasnak…….

		19. 20. 21.
	οὖθαρ δ’ ἀπείρο πορτιτρόφο ἄκρον ἔχοντες	tartották a hegyfokot a borjúnevelő földön:
	τοῖσιμ πανθαλὲς ὄλβος ἐπιστρέ[φεται].	mindig virágzó boldogság övezi őket.
20.	Themitoklés Ódeionja (fogadalmi ajándék a salamisi zsákmányból?)	
	Testimonia	
	1)	
	Vitruvius, *De architectura* V 9, 1.	*Gulyás D. fordítása*
	Post scaenam porticus sunt constituendae, uti, cum imbres repentini	A színfal mögött állítsunk oszlopcsarnokokat, hogyha hirtelen
	ludos interpellaverint, habeat populus, quo se recipiat ex theatro,	eső zavarja meg a játékot, a népnek legyen hová kimennie a
	choragiaque laxamentum habeant ad comparandum. uti sunt porticus	színházból, és legyen hely a kellékek előkészítésére is.
	Pompeianae, itemque Athenis porticus Eumenicae Patrisque Liberi	Ilyenek Pompeius oszlopcsarnokai, meg Athénban Eumenés
	fanum et exeuntibus e theatro sinistra parte odeum, quod	csarnoka, valamint Pater Liber temploma, és a színházból
	Themistocles columnis lapideis dispositis navium malis et antemnis e	kijövőknek balra az Ódeion. Ezt Themistoklés, miután
	spoliis Persicis pertexit ideo autem etiam incensum Mithridatico bello	felállították a kőoszlopokat, a perzsa zsákmányból való hajók
	rex Ariobarzanes restituit.	árbocaival és vitorlarúdjaival fedette be (miután pedig a
		mithridatési háborúban leégett, Ariobarzanés király állíttatta
		helyre.)
	2)	
	Pausanias, *Periegesis* I 20, 4.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἔστι δὲ πλησίον τοῦ τε ἱεροῦ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ	A Dionüszosz-szentély és a színház közelében áll egy épület,
	θεάτρου κατασκεύασμα, ποιηθῆναι δὲ τῆς σκηνῆς αὐτὸ ἐς	amelyről azt mondják, hogy Xerxész sátrának az utánzata. De
	μίμησιν τῆς Ξέρξου λέγεται· αὐτὸ ἐς μίμησιν τῆς	ez már új építmény, az eredetit Sulla, a római hadvezér Athén
	Ξέρξου λέγεται· ἐποιήθη δὲ καὶ δεύτερον, τὸ γὰρ ἀρχαῖον	elfoglalásakor felégette.
	στρατηγὸς Ῥωμαίων ἐνέπρησε Σύλλας Ἀθήνας ἑλών.	
21.	Pheidias Athéna Promachosa az Akropolison	
	Testimonia	
	1) Démosthenés, *De falsa legatione* 272.	
	2) Pausanias, *Periegesis* I 28, 2.	
	3) Pausanias, *Periegesis* IX 4, 1.	
	4) Scholia in Demosthenem. c. Andr. 13. p. 597.	
	5) Scholia in Aelium Aristidem Panathen. Vol. III p. 320 (ed. Dind.)	
	1)	
	Démosthenés, *De falsa legatione* 272.	
	(...) παρὰ τὴν χαλκῆν τὴν μεγάλην Ἀθηνᾶν ἐκ δεξιᾶς ἕστηκεν,	(...) a nagy bronz Athéna szobor mellett, amit a polis a
	ἣν ἀριστεῖον ἡ πόλις τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμου,	barbárok elleni háború emlékére állított mint aristéiont
	δόντων τῶν Ἑλλήνων τὰ χρήματα ταῦτα, ἀνέθηκεν.	(= *a leghősiesebben harcolók díja a zsákmányból fogadalami ajándék*
		állításához, amit a symmachia ítélhet oda egy-egy polisnak),
		amihez a görögök szövetsége adta az anyagiakat.
	2)	
	Pausanias, *Peiregesis* I 28.2.	*Muraközy Gyula fordítása*
	χωρὶς δὲ ἢ ὅσα κατέλεξα δύο μὲν Ἀθηναίοις εἰσὶ δεκάται	A felsoroltakon kívül Athénban még két olyan fogadalmi
	πολεμήσασιν, ἄγαλμα Ἀθηνᾶς χαλκοῦν ἀπὸ Μήδων τῶν ἐς	ajándék van, amelyet valamely hadizsákmány tizedéből
	Μαραθῶνα ἀποβάντων τέχνη Φειδίου καί οἱ τὴν ἐπὶ τῆς	készítettek. A Marathónnál partraszállt perzsáktól szerzett
	ἀσπίδος <μάχην> Λαπιθῶν πρὸς Κενταύρους καὶ ὅσα ἄλλα	hadizsákmány tizedéből készült Athéna bronzszobra, amely
	ἐστὶν ἐπειργασμένα λέγουσι τορεῦσαι Μῦν, τῷ δὲ Μυῒ	Pheidias műve. Azt mondják, hogy a lapithéknak és a
	ταὐτά τε καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἔργων Παρράσιον καταγράψαι	kentauroknak a pajzson ábrázolt harca, valamint a többi
	τὸν Εὐήνορος· ταύτης τῆς Ἀθηνᾶς ἡ τοῦ δόρατος αἰχμὴ καὶ ὁ	dombormű Mys alkotása, s hogy ezek -éppúgy, mint Mys
	λόφος τοῦ κράνους ἀπὸ Σουνίου προσπλέουσίν ἐστιν ἤδη	egyéb alkotásai- Euénór fiának, Parrhasiosnak
	σύνοπτα. (...)	a rajzai alapján készültek. Athéna lándzsájának hegyét és
		sisakforgóját már a tengerről láthatják azok, akik Sunion
		irányából hajóznak Athén felé. (...)
	3)	
	Pausanias, *Periegesis* IX 4.1.	*Muraközy Gyula fordítása*
	Πλαταιεῦσι δὲ Ἀθηνᾶς ἐπίκλησιν Ἀρείας ἐστὶν ἱερόν·	Plataiában szentélye van Athéna Areiának is, amelyet abból a
	ᾠκοδομήθη δὲ ἀπὸ λαφύρων ἃ τῆς μάχης σφίσιν Ἀθηναῖοι τῆς	hadizsákmányból építettek, amelyet az athéniaktól kaptak a
	Μαραθῶνι ἀπένειμαν. τὸ μὲν δὴ ἄγαλμα ξοάνόν ἐστιν	marathóni csata után. Az istennő aranyozott szobra fából
	ἐπίχρυσον, πρόσωπον δέ οἱ καὶ χεῖρες ἄκραι καὶ πόδες λίθου	készült, de arcát, kezeit, lábait pentélikoni márványból
	Πεντελησίου εἰσί· μέγεθος μὲν οὐ πολὺ δή τοῦ τι ἀποδεῖ τῆς	készítették el. Nagyságban alig marad el az Akropolison álló

		21. 22.
	ἐν ἀκροπόλει χαλκῆς, ἣν καὶ αὐτὴν Ἀθηναῖοι τοῦ Μαραθῶνι	bronzszobor mögött, amelyet az athéniak szintén a
	ἀπαρχὴν ἀγῶνος ἀνέθηκαν, Φειδίας δὲ καὶ Πλαταιεῦσιν ἣν ὁ	Marathónnál szerzett hadizsákmányból emeltek. A Plataiában
	τῆς Ἀθηνᾶς τὸ ἄγαλμα ποιήσας.	látható Athéna-szobrot is Pheidias készítette.
	4)	
	Scholia in Demosthenem. *Adversus Androtionem* 13. p. 597.	
	τρία γὰρ ἀγάλματα ἦν ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Ἀθηνᾶς ἐν	Mert három Athéna-szobor áll az Akropolison különböző
	διαφόροις τόποις, ἓν μὲν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἐξ ἐλαίας, ὅπερ	helyeken. Az egyik, ami olajfából készükt már régtől fogva ott
	ἐκαλεῖτο πολιάδος Ἀθηνᾶς διὰ τὸ αὐτῆς εἶναι τὴν πόλιν,	van, ezt Athéna Poliasnak hívják, mert az övé a város. A másik
	δεύτερον δὲ τὸ ἀπὸ χαλκοῦ μόνου, ὅπερ ἐποίησαν νικήσαντες	csak bronzból készült, amit azután készítettek, miután
	οἱ ἐν Μαραθῶνι (ἐκαλεῖτο δὲ τοῦτο προμάχου Ἀθηνᾶς), τρίτον	győzelmet arattak Marathónnál (ezt Athéna Promachosnak
	ἐποιήσαντο ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, ὡς πλουσιώτεροι	hívják). A harmadik már aranyból és elefántcsontból készült,
	γενόμενοι ἀπὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι νίκης, ὅσῳ καὶ μείζων ἡ νίκη·	mintegy azt hirdetve, hogy annyival gazdagabbak lettek a
	καὶ ἐκαλεῖτο τοῦτο παρθένου Ἀθηνᾶς.	salamisi győzelemmel, amennyivel nagyobb is volt ez a
		győzelem. Ezt Athéna Parthenosnak hívják.
	5)	
	Scholia in Aelium Aristidem *Panathenaicus*. Vol. III p. 320 (ed. Dind.)	
	ἦσαν δὲ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν ἀκροπόλει τρία ἀγάλματα· τὸ μὲν ἓν	Athénának három szobra volt az Akropolison. Volt egy bronz,
	χαλκοῦν, ὃ μετὰ τὰ Περσικὰ Ἀθηναῖοι ἔστησαν· τὸ δὲ ἕτερον	amit a perzsa háborúk után állítottak az athéniak. Volt egy
	ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, παριστῶντα ἄμφω τέχνην ὑπερφυῆ·	másik aranyból és elefántcsontból készült, mindkét
	κατεσκεύασε δὲ τὸ μὲν Φειδίας, τὸ δὲ χαλκοῦν Πραξιτέλης·	művészetnek a csodája. (?) Ezt Pheidias készítette, a bronzot
	καὶ τὰ μὲν ἐκ τέχνης ταῦτα. ἵστατο δὲ πρὸ τούτων ἕτερον	pedig Praxitelés. Ezek művészi alkotások., de állt még ott ezek
	διοπετές· (...)	előtt egy, ami az égből hullt alá.
	Vö. még	
	Zósimos, *Historia nova* 5.6.2.	
22.	<u>Perzsa csarnok a spártai agorán</u>	
	<u>Testimonia</u>	
	1) Pausanias, *Periegesis* III 11. 3.	
	2) Vitruvius, *De architectura* I 6.	
	1)	
	Pausanias, *Periegesis* III 11. 3.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἐπιφανέστατον δὲ τῆς ἀγορᾶς ἐστιν ἣν στοὰν Περσικὴν	A piactér legszembeötlőbb épülete az a csarnok, amelyet
	ὀνομάζουσιν ἀπὸ λαφύρων ποιηθεῖσαν τῶν Μηδικῶν· ἀνὰ	Perszikének neveznek, mert a perzsáktól szerzett zsákmányból
	χρόνον δὲ αὐτὴν ἐς μέγεθος τὸ νῦν καὶ ἐς κόσμον τὸν παρόντα	építették. Az idők folyamán kibővítették, és tovább
	μεταβεβλήκασιν. εἰσὶ δὲ ἐπὶ τῶν κιόνων Πέρσαι λίθου λευκοῦ	díszítették. Az oszlopokon perzsa férfiak márványszobrai
	καὶ ἄλλοι καὶ Μαρδόνιος ὁ Γωβρύου. πεποίηται δὲ καὶ	állanak; ezek között látható Mardoniosznak, Góbrüasz fiának
	Ἀρτεμισία, θυγάτηρ μὲν Λυγδάμιδος, ἐβασίλευσε δὲ	a szobra is. Itt állnak Artemisziának, Lügdamisz leányának,
	Ἁλικαρνασσοῦ· ταύτην φασὶν ἑκουσίως ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα	Halikarnasszosz királynőjének a képmása is. Ő állítólag önként
	συστρατεῦσαι Ξέρξῃ καὶ ἔργα ἐν τῇ ναυμαχίᾳ περὶ	vett részt Xerxész Hellasz ellen indított hadjáratában, és a
	Σαλαμῖνα ἀποδείξασθαι.	szalamiszi ütközetben tüntette ki magát.
	2)	
	Vitruvius, *De architectura* I 6.	
	non minus Lacones, Pausania Agesipolidos filio duce, Plataico proelio	És ugyanígy a lakónok, miután Pausanias, Agesipolis fia
	pauca manu infinitum numerum exercitus Persarum cum	vezetésével a plataiai csatában kis csapatukkal leverték a
	superavissent, acto cum gloria triumpho spoliorum et praedae,	végtelen számú perzsa sereget, először diadalmenetet tartottak
	porticum Persicam ex manubiis, laudis et virtutis civium indicem,	a zsákmányolt fegyverekkel és kincsekkel, majd a győzelem
	victoriae posteris pro tropaeo constituerunt, ibique captivorum	zsákmányának értékesítéséből összegyűlt pénzen a polgárok
	simulacra barbarico vestis ornatu, superbia meritis contumeliis punita,	hősiessége és bátorsága jeléül felépítették a Perzsa csarnokot
	sustentia tectum conlocaverunt, uti et hostes horrescerent, timore	az utókornak, mintegy diadaljelül, és ugyanitt hadifoglyok
	eorum fortitudinis effectus, et cives id exemplum virtutis aspicientes	szobrait állították fel barbár ruhás öltözetben, - mintegy
	gloria erecti ad defendendam libertatem essent parati. itaque ex eo	megérdemelt csúfolódással büntetve gőgösségüket - a
	multi statues Persicas sustinentes epistylia et ornamenta eorum	tetőgerenda tartóoszlopaiként, azért hogy elrémisszék az
	conlocaverunt, et ita ex eo argumento varietates egregias auxerunt	ellenséget, félelmet keltve véghezvitt tettükben rejlő erejük
	operibus. item sunt aliae eiusdem generis historiae, quarum notitiam	bemutatásával, és közben azért is, hogy polgáraik, ha látják a
	architectos tenere oportet.	harci bátorság ezen mintapéldáját, ennek dicsőségétől
		fellelkesülve, elszántak legyenek arra, hogy megvédjék a
		szabadságot. Így hát azóta sokan állítanak perzsa szobrokat
		épületek gerendáinak tartóoszlopaként (*epistylia*) és azok

		22. 23. 24.
		díszítőelemeként, és így ebből (az ötletből) kiindulva
		rendkívüli módon változatossá tették az épületeket. Vannak
		még más ilyenforma történetek, amiket ismernie kell az
		építészeknek.
23.	Salamis és Hellas alakja aphlastonnal az olympiai Zeus-szobor	
	korlátainak festményein	
	Testimonium	
	Pausanias, *Periegesis* V 11. 5.	*Muraközy Gyula fordítása nyomán*
	ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ ἐρύματα τρόπον τοίχων πεποιημένα τὰ [δὲ]	A korlátoknak az ajtó felé eső oldalát kék színnel festették be,
	ἀπείργοντά ἐστι. τούτων τῶν ἐρυμάτων ὅσον μὲν ἀπαντικρὺ	másik oldalukon Panainosz festményei láthatók. (...) Távolabb
	τῶν θυρῶν ἐστιν, ἀλήλιπται κυανῷ μόνον, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτῶν	áll (...) Hellasz, valamint Szalamisz, aki kezében hajók
	παρέχεται Παναίνου γραφάς. ἐν δὲ αὐταῖς ἔστι (. . .) καὶ	tatdíszét tartja ...
	Ἑλλάς τε καὶ Σαλαμὶς ἔχουσα ἐν τῇ χειρὶ τὸν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν	
	ἄκραις ποιούμενον κόσμον …	
24.	Themistoklés sírja Pireusban	
	Testimonia	
	1) Platón Comicus Fr.183 Edmonds	
	2) Pausanias, *Periegesis* I 1 .2.	
	3) Thukydidés, I 138. 6.	
	4) Aristotelés, *Historia animalium* 569b 9-22.	
	5) Cornelius Nepos, *Themistocles* 10, 5.	
	6) Plutarchos, *Themistocles* 32.	
	7) Európai utazók leírása:	
	J.C. Hobhouse, *A Journey through Albania, and other Provinces of Turkey*	
	in Europa and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810	
	London 1813.	
	1)	
	Platón Comicus Fr.183 Edmonds (Testimonium Plutarchos,	
	Themistocles 32.)	
	ld. 6)	
	2)	
	Pausanias, *Periegesis* I 1 .2.	*Muraközy Gyula fordítása*
	καὶ νεὼς καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν οἶκοι καὶ πρὸς τῷ μεγίστῳ λιμένι	Még az én időmben is lehetett látni a hajóépítő műhelyeket, a
	τάφος Θεμιστοκλέους. φασὶ γὰρ μεταμελῆσαι τῶν ἐς	legnagyobb kikötőben pedig Themisztoklész síremlékét. Azt
	Θεμιστοκλέα Ἀθηναίοις καὶ ὡς οἱ προσήκοντες τὰ ὀστᾶ	mondják ugyanis, hogy az athéniak megbánták, amit
	κομίσαιεν ἐκ Μαγνησίας ἀνελόντες·	Themisztoklész ellen elkövettek, a hozzátartozói hazahozták a
		hamvait Magnésziából. (...)
	3)	
	Thukydidés, I 138. 6.	*Muraközy Gyula fordítása*
	τὰ δὲ ὀστᾶ φασὶ κομισθῆναι αὐτοῦ οἱ προσήκοντες οἴκαδε	Hamvait, mint családja beszéli, akarata szerint hazaszállították,
	κελεύσαντος ἐκείνου καὶ τεθῆναι κρύφα Ἀθηναίων ἐν τῇ	és Attikában temették el az athénaik tudta nélkül, mert nem
	Ἀττικῇ· οὐ γὰρ ἐξῆν θάπτειν ὡς ἐπὶ προδοσίᾳ φεύγοντος.	lett volna szabad itt eltemetni, hiszen hazaárulásért volt
		száműzetésben.
	4)	
	Aristotelés, *Historia animalium* 569b 9-22.	
	Γίνονται δ᾽ ἐν τοῖς ἐπισκίοις καὶ ἑλώδεσι τόποις, ὅταν	Árnyas és mocsaras helyeken tenyésznek, amikor szép idő van
	εὐημερίας γενομένης ἀναθερμαίνηται ἡ γῆ, οἷον περὶ Ἀθήνας	és felmelegszik a föld, mint például Athén körül Salamisnál és
	ἐν Σαλαμῖνι καὶ πρὸς τῷ Θεμιστοκλείῳ καὶ ἐν Μαραθῶνι· ἐν	a Themistokleion közelében és Marathónnál. Az ilyen
	γὰρ τούτοις τοῖς τόποις γίνεται ὁ ἀφρός.	helyeken szeret tenyészni ivadéka.
	5)	
	Cornelius Nepos, *Themistocles* 10, 5.	*Havas László fordítása*
	idem ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non	Thucydides azt is följegyezte, hogy csonjait titokban hantolták
	concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriae prodidit.	el barátai Atticában, mert a törvények nem engedték meg
		olyan ember eltemetését, akit hazaárulásért ítéltek el.
	6)	
	Plutarchos, *Themistocles* 32.	*Máthé Elek fordítása*
	Διόδωρος δ᾽ ὁ περιηγητὴς ἐν τοῖς Περὶ μνημάτων (FGrH 372 F	Diodórosz, a földrajzi író *Síremlékek* című művében inkább

		24. 25.
	35) εἴρηκεν ὡς ὑπονοῶν μᾶλλον ἢ γιγνώσκων, ὅτι περὶ τὸν	sejteti, semmint állítja, hogy a peiraieuszi nagy kikötő
	μέγαν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἄλκιμον	közelében, az Alkimosszal szemközti könyök alakú
	ἀκρωτηρίου πρόκειταί τις οἷον ἀγκών, καὶ κάμψαντι τοῦτον	hegyfoknál, ahol renszerint csendes a tenger, van egy széles
	ἐντός, ᾗ τὸ ὑπεύδιον τῆς θαλάττης, κρηπίς ἐστιν εὐμεγέθης	talapzat, s rajta Themisztoklész oltár alakú síemléke.
	καὶ τὸ ἐπ᾽ αὐτῇ βωμοειδὲς τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους.	Bizonyítékul a vígjátékíró Platón következő sorait idézi:
	οἴεται δὲ καὶ Πλάτωνα τὸν κωμικὸν (fr. 183 CAF I `651) αὐτῷ	
	μαρτυρεῖν ἐν τούτοις·	
	ὁ σὸς δὲ τύμβος ἐν καλῷ κεχωσμένος	Díszes helyen felékített sírdombodat
	τοῖς ἐμπόροις πρόσρησις ἔσται πανταχοῦ,	a tengerjárók üdvözlik mindenfelől;
	τούς τ᾽ ἐκπλέοντας εἰσπλέοντάς τ᾽ ὄψεται,	és az jövő-menő hajókon elmereng,
	χὠπόταν ἅμιλλ᾽ ἢ τῶν νεῶν θεάσεται.	s csatájukat szemléli majd a tengeren.
	7)	
	J.C. Hobhouse, *A Journey through Albania, and other Provinces of Turkey in*	
	Europa and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810 London	
	1813.	
	p. 363.	
	The site of the tomb of Themistocles is supposed somewhere in this	
	quarter, and the modern Athenian guides point it out to you, but it is	
	not very observable. It is a sepulchral excavation int the rock, without	
	any covering, at the point of a craggy tongue of land, on the right hand	
	as you sail into the Piraeus, probably the Cape Alcimus, whither the	
	bones of that great statesman and	
	p. 364.	
	general were conveyed from Asia. The tomb was formerly like an altar.	
	8)	
	F.R. Chateaubriand, *Itinéraire de Paris à Jérusalem*, Paris 1811, I	
	161-2.	
	L'île de Salamine n'a point conservé son nom, dit M. Fauvel,	Ez a hely volt tanúja a legnagyobb erőfeszítésnek, amit
	dans ses Mémoires; il est oublié avec celui de Thémistocle. Son	valaha is a szabadság ügyéért tettek az emberek! Salamis
	raconte qu'il logea à Salamine chez le papas Ioannis, homme,	szigete nem őrízte meg régi nevét, írja Fauvel
	ajoute-t-il, moins ignorant que tous ses paroissiens, puisqu'il	visszaemlékezéseiben; Themistoklés nevével együtt
	savait que l'île s'étoit autrefois nommée Salamine; et il nous dit	elfeledték. Mesélte, hogy Ioannis pópánál volt a szállása,
	qu'il avait su de son père. Cette indifférence des Grecs touchant	aki, mondta, nem volt olyan tudatlan, mint hívei,
	leur patrie, est aussi déplorable qu'elle est honteuse; non-	mert tudta, hogy a szigetet egykor Salamisnak hívták, s
	seulement ils ne savent pas leur histoire, mais ils ignorent	ezt apjától tanulta. Szomorú és szégyen, hogy a görögök
	presque tous. (...) je marchai quelque temps le long de la mer	ennyire közömbösek saját hazájuk iránt. De nemcsak
	qui baignoit le tombeau de Thémistocle: selon toutes les	hazájuk története nem érdekli őket, szinte semmi belőle.
	probabilités; j'étois dans ce moment le seul homme en Grèce,	Elmentem egy kis időre a parton oda, ahol a tenger
	qui se souvînt de ce grand homme.	Themistoklés sírját mossa, legalábbis minden
		valószínűség szerint. Én voltam akkor az egyetlen
		Görögországban, aki emlékezett erre a nagy
		emberre.
25.	Athéni nők és gyerekek szobrai a troizéni agorán	
	Testimonium	
	Pausanias, *Periegesis* II 31,7.	
	κεῖνται δὲ ἐν στοᾷ τῆς ἀγορᾶς γυναῖκες λίθου καὶ αὐταὶ καὶ	A piactéren látható csarnokban asszonyokat és gyermekeket
	οἱ παῖδες. εἰσὶ δὲ ἃς Ἀθηναῖοι Τροιζηνίοις γυναῖκας καὶ	ábrázoló márványszobrok állnak. Ezek azok az asszonyok és
	τέκνα ἔδωκαν σώζειν, ἐκλιπεῖν σφισιν ἀρέσαν τὴν πόλιν μηδὲ	azok a gyermekek, akiket az athéniak a troizéniakra bíztak,
	στρατῷ πεζῷ τὸν Μῆδον ἐπιόντα ὑπομεῖναι. λέγονται δὲ οὐ	hogy védjék meg őket, amikor úgy döntöttek, hogy kiürítik a
	πασῶν τῶν γυναικῶν, οὐ γὰρ δὴ πολλαί τινες ἐκεῖναι, ὁπόσαι	várost, és szárazföldi seregük nem száll szembe a közeledő
	δὲ ἀξιώματι προεῖχον, τούτων εἰκόνας ἀναθεῖναι μόνων.	perzsákkal. A hagyomány szerint azonban nem áll itt minden
		asszony képmása, hiszen akkor nagyon sokan lennének, így
		csak a legelőkelőbbek kaptak szobrot.

		26.
26.	A salamisi tropaion forrásai	
	Testimonia	
	1) Képek a salamisi tengeri csata tropaionjával	
	2) Feliratok	
	3) 18-19. sz.-i európai utazók leírásai	
	4) Az emlékmű alapzatának maradványai Kynosourán és Psyttaleián	
	5) Tropaion helynév Salamison ld.	
	6) Zeus Tropaios kultusza Salamison ld. 29.	
	7) Irodalmi források	
	1)	
	Képek a salamisi tengeri csata tropaionjával	
	1. A Niké-templom mellvédjének szobordíszei ld. 53.	
	2. Athéni érmek ld. 54. - 55.	
	3. Victoria-tropaion domborművek ld. 56. - 68.	
	2)	
	Feliratok	
	1. Ephébos-feliratok ld. 32.	
	2. Augustus-kori senatusi határozatot tartalmazó- feliratos kő ld. 33.	
	3)	
	18-19.sz-i európai utazók leírásai	
	1. J. Stuart - N. Revett, *The Antiquities of Athens* I, London 1762. ix,	
	para L,4.	
	Some Fragments of an ancient Column of white Marble, which are yet	Egy antik fehér márvány oszlop töredékei, amelyek
	remaining on Punto Barbaro, a Promontory of Salamis, at the entrance	Salamis egyik hegyfokán (Punto Barbaro) máig
	of the streights which separate that Island from the continent of	megmaradtak a szoros bejáratánál, ami elválasztja a
	Attica. They are probably the Remains of a Trophy erected for the	szigetet Attika partjaitól – ezek valószínűleg annak a
	Victory of Salamis. These Fragments are yet very discernible from	győzelmi emlékműnek a maradványai, amelyet a salamisi
	Athens, and must have been much more so when the Column was	győzelemért állítottak. Ezek a töredékek még ma is jól
	entire. The Monument of a Victory, which had established the	észrevehetők Athénból, és sokkal inkább annak kellett
	Liberties of Greece, and in which the Athenians had acquired the	lenniük, amíg még állt az oszlop. Annak a győzelemnek
	greatest glory, must have been to them a most pleasing and a most	az emlékműve ez, ami megalapozta Görögország
	interesting object; and we may for that reason conclude, that they	szabadságát, s amelyben az athéniak szerezték a
	placed it on a part of the Island, where those who viewed it from	legnagyobb dicsőséget; szükségképpen számukra lett a
	Athens, might see it to the greatest advantage; which intention, this	legfontosabb. Levonható az a következtetés, hogy azért
	situation perfectly answers.	erre a részére helyezték a szigetnek, ahol Athénból jól rá
		lehetett látni, hogy azt (mindig) láthassák legnagyobb
		megelégedésükre. Ez a feltétlezett szándék teljesen
		megfelel a helyzetnek, amit láttunk.
	2. Reisen in Griechenland unternommen aus Kosten der Gesellschaft	
	der Dilettanti und beschreiben von Richard Chandler, Leipzig 1777.	
	46. Kapitel	
	p. 286.	
	Des Morgens fuhren wir längs der Küste hin, vor einer Kirche an dem	Reggel a part mentén hajóztunk, elhaladtunk Szent
	Ufer von Salamis vorüber, die dem heiligen Nikolaus, dem	Miklós, a halászok védőszentjének temploma
	Schutzpatrone der Fishcer, geweiht war, und kamen nach Kynosura.	előtt, és Kynosurára értünk. Érintettük Lipsokutalit, egy
	Wir berührten Lipsokatalia, eine kleine wueßte Felsinsel, die voralters	kis kopár szigetet, amit régen Psyttaleiának hívtak. Az a
	Psyttalia hieß. Man glaubte, der Gott Pan kaeme oft hierher. Es war	hit élt, hogy Pán jár ide. Pánnak nem voltak itt művész-
	keine mit Kunst gearbeitate Bildsaeule von ihm da, sondern bloß	alkotta szobrai, csak megmunkálatlan képmásai.
	grobe Abbildungen. Nahe bei Psyttalia war eine kleine Insel, Namens	Psyttaleiához közel van egy kis sziget, amit Atalanténak
	Atalante; und nach dem Piraeus zu eine andere, ebenfals felsig und	hívnak, és Pireus után egy másik, éppolyan sziklás és
	wueßt.	kopár.
	p. 287.	
	Ich landete auf Kynosoura, und untersuchte einige Trümmer, die aus	Kynosurán szálltam partra, és megvizsgáltam
	wenigen Steinen und etlichen weißen Marmorfragmenten befanden,	néhány romot, amelyek kövekből és igazi fehér

während daß die Boete das Vorgebirg umfuhren. Dann stachen wir

über die andere Seite der Bucht, wo Spuren von der Stadt find. In Salamis, sagt Pausanias, steht auf dieser Seite ein Tempel der Diana, und auf jener stand ein Denkmal wegen Sieges, den Themistokles erfocht, und dort steht auch der Tempel des Cychreus. Das Tropaeum war vermutlich eine Säule mit Waffen geschmückt, die vor seiner Zeit niedergeworfen worden. Die Ueberbleibsel auf Cynosoura gehoerten, wie man gemutmaßt hat, zu diesem Denkmaale; und die Niederlage der Barbaren, wie man diese Feinde Griechenlandes benante, gab wahrscheinlich Anlaß zu dem Namen Punto Barbaro, den dieses Vorgebirge heutiges Tages fuehrt. Die Kirche des heiligen Nikolaus steht vielleicht auf der Stelle, wo ehmals der Tempel des Cychreus stand. Die Schlange, die sich während der Schlacht mit den Medern auf den Athenischen Schiffen zeigte, soll, nach dem Ausspruche des Apollo, dieser Heros gewesen sein.

márványtöredékekből álltak, miközben a csónakok

megkerülték a hegyfokot. Aztán az öböl másik partjára mentünk, ahol a város romjai vannak. Salamison, írja Pausanias, van egy Diana-templom, és itt áll annak a győzelemnek az emlékműve, amit Themistoklés szerzett, és itt áll Kychreus szentélye. A tropaion valószínűleg egy oszlop volt, fegyverekkel díszítve. A Kynosurán látott maradványok, feltételezhettük, ehhez az emlékműhöz tartoztak, és valószínűleg a barbárok (ahogy Görögország ellenségeit nevezték) vereségéről kapta nevét a Punto Barbaro, ahogy ma ezt a hegyfokot hívják. Szent Miklós temploma talán azon a helyen áll ma, ahol hajdan Kychreus szentélye állt. A kígyó, ami a perzsákkal vívott csatában jelent meg az athéniak hajóján, Apollo jóslata szerint ez a hérós volt.

3. J.C. Hobhouse, *A Journey through Albania, and other Provinces of Turkey in Europa and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810*, London 1813.

p. 381.

(...) the long tongue of land projecting from the island to the north-east, and formerly called the Dog's Tail (Cynosoura), and by the Italians, Punto Barbaro, on which, at this day, are some stones, thought

p. 382.

to be part of the substructure of a trophy raised by the Greeks after the victory (...)

(...) a hosszú földnyelv, amely a szigettől észak-kelet felé nyúlik, s amelyet régebben Kynosurának (a kutya farkának) hívtak, olaszul pedig Punto Barbaronak – itt ma is vannak kövek, amelyek a tropaion alapzatához tartozhattak, amit a görögök győzelmük után emeltek. (...)

4. W. Gell, *The Itinerary of Greece*, London 1827, 303.

The island of Salamis, or at least the capital of it, is now called Colouri; perhaps the variety of gulphs and capes have occasioned the name, which signifies a snake. It resembles a trident in shape. The Cynosoure of the eastern point yet retains the mins of the trophy erected after the battle of Salamis. It was a column on a circular base. Many of the marbles are in the sea.

Salamis szigetét, legalábbis a fővárosát ma Kulurinak hívják. talán az öblök és hegyfokok érdekes alakja adta ezt a nevet, ami kígyót jelent. Egy háromágú szigonyra emlékeztet alakja. Kynosura, a keleti csücskén még őrzi a tropaion maradványait, amit a salamisi csata után emeltek: oszlop volt, kör alakú bázison. Sok márványdarab van a tengerben.

5. L. Ross, *Wanderungen in Griechenland* I, Halle 1851. 140.

Wir segelten dann um die äusserste schmale und niedrige Spitze des Langen Kaps, welches man für die Kynosoura hält und wo im Oktober 1835 mit Schaubert und Laurent einige Quadern fand, die von dem Tropaion oder dem kynos séma herrühren mögen.

A hegyfok külső, elvékonyodó és lapos csücske körül hajóztunk, amit Kynosurának tartanak és ahol 1835 októberében Schaubert és Laurent néhány kőtömböt talált, amelyek a tropaionhoz vagy a kynos sémához tartozhattak.

6. Ld. még L.S.Fauvel (47. Paris, Bibl. Nat. ms.fr. 22877, 1, f. 67v.

4)

Az emlékmű maradványai Salamison és Psyttaleián

Wallace 1969

L. Beschi, *RendMorAccLincei* (2002) 51-94.

5)

Tropaion mint helynév Salamison

1. Demetrius Triclinius scholionja, *Persae* 303.

2. Scholium Codicis M eredeti szövege

3. Hésychios, *s.v.* Siléniai.

1. Demetrius Triclinius scholionja, *Persae* 303.

Σιλήνια αἰγιαλός ἐστι Σαλαμῖνος οὕτω καλούμενος· λέγεται δὲ καὶ Τροπαία ἄκρα ὡς Φιλόξενος ἐν τῷ περὶ λιμένων ἱστορεῖ.

Silénia Salamis egy tengerparti sávjának neve. Hívják Tropaia-foknak is, ahogy Philoxenos 'Kikötőkről' c. művében írja.

	2. Scholium Codicis M eredeti szövege	
		26.
	Σιληνίαι αἰγιαλὸς Σαλαμῖνος τῆς λεγομένης Τροπαίου ἄκρας ὡς Τιμόξενος ἐν τῷ σ΄ περὶ λιμένων.	Silénia Salamis tengerparti sávjának neve, amit a Tropaion fokának is hívnak, ahogy Timoxenos a 'Kikötőkről' c. könyve.
	3. Hésychios, Siléniai.	
	Σιληνίαι· τῆς Σαλαμῖνος, πλησίον τοῦ λεγομένου Τροπαίου	Silénia: Salamison, közel az ún. Tropaionhoz
	4. Ephébos-feliratok ld. 32.	
	6)	
	Zeus Tropaios kultusza Salamison ld. 30.	
	7)	
	Irodalmi források	
	1. Xenophón, *Anabasis* III 2,13.	
	ἔπειτα ὅτε Ξέρξης ὕστερον ἀγείρας τὴν ἀναρίθμητον στρατιὰν ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς τούτων προγόνους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. ὧν ἔστι μὲν τεκμήρια ὁρᾶν τὰ τρόπαια, μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡ ἐλευθερία τῶν πόλεων ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε· οὐδένα γὰρ ἄνθρωπον δεσπότην ἀλλὰ τοὺς θεοὺς προσκυνεῖτε. τοιούτων μέν ἐστε προγόνων.	Később pedig, amikor Xerxész azt a megszámlálhatatlan sokaságú hadat összegyűjtötte, és Hellaszba jött, a mi őseink szárazon és vízen megverték a perzsák őseit. Ennek bizonyítékául láthatók diadalmi jelek, de a legnagyobb emlékeztető azoknak a városoknak a szabadsága, amelyekben ti születtetek és nevelkedtetek: ne feledjétek, hogy csak az isteneknek hódoljatok, a zsarnokoknak soha.
	2. Plutarchos, *Aristides* 9, 4.	*Máthé Elek fordítása*
	ὁ γὰρ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἔστηκεν ἐν τῇ Ψυτταλείᾳ.	Valószínűnek látszott ugyanis, hogy a tengeri ütközet ezen a helyen lesz a leghevesebb; a diadaljelet éppen ezért Pszüttaleián állították fel.* [helyesen: a tropaion is épp ezért áll Psyttaleián.]
	3. Pausanias, *Periegesis* I 36.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἐν Σαλαμῖνι δὲ ἔπανειμι γὰρ ἐς τὸν προκείμενον λόγον· τοῦτο μὲν Ἀρτέμιδός ἐστιν ἱερόν, τοῦτο δὲ τρόπαιον ἔστηκεν ἀπὸ τῆς νίκης ἣν Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους αἴτιος ἐγένετο γενέσθαι τοῖς Ἕλλησι·	Szalamiszon van egy Artemisz-szentély és egy győzelmi emlékmű (*sc. tropaion*) annak csatának az emlékére, amelyet Themistoklész, Neoklész fia nyert meg a görögök számára. Van itt szentélye Kükhreusnak is. A perzsák ellen vívott

		27. 28.
	FESTA	
27.	Artemis Munychia ünnepe	
	Testimonia	
	1) Az ún. ephébos-feliratok	
	2) Plutarchos, *De gloria Atheniensium* 349 F 4-5.	
	3) Suda I 1p. 373, *s.v.* anastatoi	
	4) Photius S. 105, 14. Reitz.	
	5) Philémon Frg. 67, *CAF* 2, 495.	
	1)	
	Ephébos-feliratok ld. 32.	
	1. *IG* II² 466, 20.	
	2. *IG* II² 467, 21.	
	3. *IG* II² 468, 13.	
	4. *IG* II² 470, 15.	
	5. *IG* II² 471, 29.	
	2)	
	Plutarchos, *De gloria Atheniensium* 349 F 4-5.	
	τὴν δ᾽ ἕκτην ἐπὶ δέκα τοῦ Μουνιχιῶνος ᾽Αρτέμιδι καθιέρωσαν,	Munychión hó 16. napját Artemisnek szentelték, azért,
	ἐν ᾗ τοῖς ῞Ελλησι περὶ Σαλαμῖνα νικῶσιν ἐπέλαμψεν ἡ θεὸς.	mert amikor a görögök győzelmet arattak Salamisnál, a
	πανσέληνος	telihold istennője világolt fölöttük.
	3)	
	Suda I 1p. 373 s.v. anastatoi	
	(...οἱ δὲ ἀμφιφῶντες γίνονται Μουνυχιῶνος μηνὸς ς᾽ ἐπὶ δέκα,	Az ‚Amphiphóntes' pedig annak (az áldozati kalácsnak)
	οἳ καὶ εἰς τὸ Μουνυχίας ἱερὸν τῆς ᾽Αρτέμιδος κομίζονται.	a neve, amit Munychión hó 16.-án Munychia istennő
	ὀνομάζονται δὲ ἀμφιφῶντες, ὡς μέν τινες ὅτι τότε γίγνονται,	szentélyébe visznek. Éspedig (…) azért hívják így, (…)
	ὅτε ἥλιός τε καὶ σελήνη πρωῒ ὑπὲρ γῆς φαίνονται· ὡς δὲ	Apollodóros szerint, mert gyertyákat tűznek bele.
	᾽Απολλόδωρος, ὅτι κομίζουσιν αὐτοὺς δᾳδία ἡμμένα	
	παραπηγνύντες ἐπ᾽ αὐτῶν.	
	4)	
	Photius S. 105, 14. Reitz., s.v. amphiphoón	
	᾽Αμφιφόων· πλακοῦς τις Ἑκάτῃ καὶ ᾽Αρτέμιδι φερόμενος δᾳδία	Amphiphoón: tortaféle, amit Hekaténak és Artemisnek
	ἐν κύκλῳ περικείμενα ἔχων. Φιλόχορος ἐν τῇ Περὶ ἡμερῶν	visznek körben gyertyákkal kirakva. Philochoros ‚A
	(FGrHist 328 F 86)· ἓξ ἐπὶ δέκα· καὶ τοὺς καλουμένους δὲ νῦν	Napokról' c. művében így ír: „A (hónap) 16. napja: a
	ἀμφιφῶντας ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πρῶτον ἐνόμισαν οἱ ἀρχαῖοι	kalácsot, amit ma ‚amphiphóntes'-nek neveznek, a régiek
	φέρειν εἰς τὰ ἱερὰ τῇ ᾽Αρτέμιδι καὶ ἐπὶ τὰς τριόδους· ταύτῃ	ezen a napon vitték először Artemis szentélyébe és a
	γὰρ συμβαίνει περικαταλαμβάνεσθαι τὴν σελήνην πρὸς ταῖς	hármasutakra."
	δυσμαῖς ὑπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου.	
	5)	
	Philémon Frg. 67-70, *CAF* 2, 495.	
	ΠΤΩΧΗ Η ΡΟΔΙΑ	
	῞Αρτεμι, φίλη δέσποινα, τοῦτόν σοι φέρω,	Artemis, kedves úrnőm, íme az ajándékom:
	ὦ πότνι᾽, ἀμφιφῶντα καὶ σπονδήσιμα.	Körben égő gyertyáktól világító áldozati kalács és italáldozat.
28.	Aianteia	
	Testimonia	
	1) Hésychios, p. 50, s.v. Aianteia	
	2) Scholia in Pindarum, *Nemea* 2.19.	
	3) Ephébos-feliratok	
	4) A salamisi kléruchosok dekrétuma	
	1)	
	Hésychios, p. 50, s.v. Aianteia	
	Αἰάντεια· ἑορτὴ ἐν Σαλαμῖνι.	Aianteia: salamisi ünnep
	2)	
	Scholia in Pindarum, Nemea 2.19.	
	διὰ τιμῆς ἦγον οἱ ᾽Αθηναῖοι τὸν Αἴαντα, ὡς μὴ μόνον φυλὴν	Aiast az athéniak mélyen tisztelik, ezért nemcsak hogy
	Αἰαντίδα ἀποδεῖξαι, ἀλλὰ καὶ κλίνην αὐτῷ μετὰ πανοπλίας	egy phylét is elneveztek róla, de egy klinére

		28. 29. 30.
	κοσμεῖν.	fektetve teljes fegyverzetbe öltöztetik.
	3)	
	Ephébos-feliratok, ld. 32.	
	IG II-III 1006, 30-31.	
	IG II-III 1008, 22-23.	
	IG II-III 1011, 17.	
	IG II-III 1028, 24-26.	
	IG II-III 1029, 14-15.	
	4)	
	A salamisi kléruchosok dekrétuma,	
	IG II² n. 594.	
	καὶ ἀνειπεῖν τὸν στέφανον τοῦτον - - καὶ Αἰαντείοις τῷ	
	γυμνικῷ ἀγῶνι.	
29.	Zeus Tropaios kultusza Salamison	
	Testimonia	
	Ephébos-feliratok, ld. 32.	
	1. *IG* II-III 1028, 28-29.	
	2. *IG* II-III, 1008, 17.	
	3. *IG* II-III, 1006, 28.	
30.	Az augustusi naumachia	
	Testimonia	
	1) Cassius Dio 55, 10.	
	2) R.g.d.A. 23; 21.	
	3) Ovidius, *Ars amatoria* I 171-176.	
	4) Suetonius, *Augustus* 43.	
	1)	
	Cassius Dio 55, 10.	
	ὡς ὁ τοῦ Ἄρεως ναὸς ὁ ἐν αὐτῇ (*sc. in foro Augusti*) ὢν	Arés temlomát ugyanitt (a forumon) így szentelték fel:
	καθιερώθη. (...)ὁπλομαχία τε ἐν τοῖς σέπτοις καὶ	A Saepta területén fegyveres versenyeket, azon a helyen
	ναυμαχία ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ καὶ νῦν ἔτι σημεῖά τινα	pedig, ahol még ma is láthatóak a nyomai egy 'athéni-perzsa'
	αὐτῆς δείκνυται Περσῶν καὶ Ἀθηναίων ἐποιήθη· ταῦτα γὰρ	tengeri ütközetet mutattak be - merthogy ezeket a neveket
	τὰ ὀνόματα τοῖς ναυμαχοῦσιν ἐτέθη, καὶ ἐνίκων καὶ τότε οἱ	adták a tengeri ütközetben harcoló csapatoknak, és persze
	Ἀθηναῖοι. (...)	az athéniak nyertek, ez alkalommal is.
	2)	
	R.g.d.A. 23. (P.A. Brunt – J.M. Moore (szerk.), *Res Gestae divi Augusti. The Achievements of the divine Augustus*, Oxford 1967.	
	Navalis proeli spectaculum populo dedi trans Tiberim, in quo loco	
	nunc nemus est Caesarum, cavato solo in longitudinem mille et	
	octingentos pedes, in latitudinem mille et ducenti, in quo triginta	
	rostratae naves triremes aut biremes, plures autem minores inter se	
	conflixerunt; quibus in classibus pugnaverunt praeter remiges millia	
	hominum tria circiter.	
	R.g.d.A. 21.	
	In privato solo Martis Ultoris templum forumque Augustum ex	
	manibiis feci.	
	3)	
	Ovidius, *Ars amatoria* I 171-175. (P. Brandt (szerk.), *P. Ovidi Nasonis. De arte amatoria libri tres. I: Text und Kommentar*, Hildesheim 1963.)	
	Quid, modo cum belli navalis imagine Caesar	És az milyen volt, amikor Caesar perzsa és athéni hajókat
	Persidas induxit Cecropiasque rates?	vonultatott fel (a cirkuszban), akik eljátszották a tengeri
		csatát?!
	Nempe ab utroque mari iuvenes, ab utroque puellae	Mindkét tengerről jöttek ám a fiúk és jöttek a lányok,
	Venere, atque ingens orbis in Urbe fuit.	és a Városban volt széles e világ.

		30.
	4)	
	Suetonius, *Augustus* 43.	
	Spectaculorum et assiduitate et varietate et magnificentia omnes	Az általa rendezett látványosságok számban, változatosságban,
	antecessit. (...) item navale proelium (sc. fecit) circa Tiberim	nagyszerűségben mindenki másét felülmúlták.(...) tengeri
	cavato solo, in quo nunc nemus Caesarum est.	csatát is rendezett a Tiberis mentén kiásott térségen, ahol most
		a Caesarok ligete van.

INSCRIPTONES

IG I² 927 (vö. *Page* XI, *Boegehold* 183.) -l. 1.
IG VII 53. –l. 4.
SGDI III 2. 5305, *Jeffery* 87, 19, 6.t.-l. 11.
Raubitschek 1949, 172. -l. 14.
IG I Suppl. 373, p. 203; vö. *Raubitschek 1949*, 76. 80-82. -l. 16.
SEG XXII 116.-l. 17.
ML 27 -l. 18.

31. Themistoklés határozatát tartalmazó feliratos kő Troizénból — *Németh György fordítása*

[θεοί.]	Istenek!
ἔδοξ[εν] τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι·	Így határozott a tanács és népgyűlés.
Θεμισ[τοκλ]ῆς Νεοκλέους Φρεάρριος εἶπεν·	Themistoklés, Neoklés fia a Phrearroi démosból terjesztette be
τὴ[μ] μὲν πό[λιν παρ]ακατ[αθέ]σθαι τῆι Ἀθηνᾶι τῆι Ἀθηνῶ-	(a javaslatot). A várost rá kell bízni Athénára, Athén | 5.
μ [μεδεο]ύσηι κ[αὶ τοῖς ἄλλ]οις θεοῖς ἅπασιν φυλάττει-	védelmezőjére, és az összes többi istenre, hogy
ν κα[ὶ] ἀμ[ύνειν τὸμ βά]ρβαρ[ο]ν ὑπὲρ τῆς χώρας· Ἀθήναίου-	védjék meg és tartsák távol földjétől a barbárokat. Valamennyi
[ς δ᾽ ἅπ]α[ντας καὶ τοὺς ξένο]υς τοὺς οἰκοῦντας Ἀθήνησι	athénit és az Athénban lakó idegeneket gyermekeikkel és
[τὰ τέκ]ν[α καὶ τὰς γυναῖκ]ας ε[ἰς] Τροιζῆνα καταθέσθαι	feleségükkel együtt telepítsék át Troizénba.
τ[. . . . . .20 . . . . . .] τοῦ ἀρχηγέτου τῆς χώρας· τ-	[.....] e vidék alapítójának (védelmébe). | 10.
[οὺς δὲ πρεσβύτας καὶ τὰ] κτήματα εἰς Σαλαμῖνα καταθ-	Az öregeket és a kincseket Salamisra kell áttelepíteni. A
έ[σ]θ[αι· τοὺς δὲ ταμίας καὶ τ]ὰς ἱερέας ἐν τῆ ἀκροπόλε-	kincstárnokok (*tamiasok*) és a papnők maradjanak az
[ι μένειν φυλάττοντας τὰ τῶ]ν θεῶν· τοὺς δὲ ἄλλους Ἀθη-	Akropolison, hogy megvédjék mindazt, ami az isteneké. A
[ναίους ἅπαντας καὶ τοὺς ξέ]νους τοὺς ἡβῶντας εἰσβαί-	többi nagykorú athéni és idegen mind szálljon föl az
νειν ε[ἰς τὰς ἑτοιμασθ]ε[ί]σ[α]ς διακοσίας ναῦς καὶ ἀμύ-	előkészített kétszáz hajóra, és | 15. védelmezze meg a
νεσ[θαι] τ[ὸμ βάρβαρον ὑπὲρ τῆ]ς ἐλευθερίας τῆς τε ἑαυ-	barbártól saját és a többi hellén szabadságát, a
τῶν [καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων] μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ Κο-	lakedaimóniakkal, a korinthosiakkal, az aiginaiakkal, és
ριν[θίων καὶ Αἰγινητῶν] καὶ τῶν ἄλλων τῶμ βουλομένω-	mindazokkal, akik készek osztozni a veszélyben. A stratégosok
[ν] κοινω[νήσειν τοῦ κινδύνο]υ· καταστῆσαι δὲ καὶ τριη-	| 20. a holnapi naptól kezdve állítsanak kétszáz triérarchost,
[ρ]ά[ρχους διακοσίους ἕνα ἐπὶ] τὴν ναῦν ἑκάστην τοὺς [σ]-	hajónként egyet, azok közül, akiknek földjük és házuk van
τρατη[γ]οὺ[ς ἀρχομένους τ]ῆι α[ὔριον ἡμέραι ἐκ τῶν κ[εκ]-	Athénben, valamint törvényes gyermekeik vannak, de nem
τημέν[ω]ν γ[ῆν] τ[ε κ]αὶ Ἀθ[ή]νησι καὶ οἷς ἄμ παῖδ[ες]	idősebbek ötvenévesnél, és sorsolással osszák el őket az egyes
ὧσι γνή[σιοι μὴ πρεσβυτέρο]υς πεατήκοντα ἐτῶν κα[ὶ ἐ]-	hajókra. *v v* Válasszanak ki tíz tengerészgyalogost
πικλ[ηρῶσαι αὐτ]οῖς [τ]ὰς ναῦς· v v καταλέξαι δὲ καὶ ἐπ[ι]-	(*epibatés*) mindegyik hajóra azok közül, akik idősebbek húsz, |
βάτας [δ]έκα [ἐφ᾽ ἑκάστη]ν ναῦν ἐκ τῶν ὑπὲρ εἴκοσιν ἔτη [γ]-	de fiatalabbak harmincévesnél, és (ti. hajónként) négy íjászt.
εγονότω[ν μέχρι τριά[κοντα ἐτῶν καὶ τοξότας τέτταρ-	Sorsolják ki az (egyes) hajók legénységét is,
ας· δια[κληρῶσαι δὲ κ]αὶ τὰς ὑπηρεσίας ἐπὶ τὰς ναῦς ὅτ-	amikor a triérarchosokat hozzásorsolták (a hajókhoz). A
αμπερ κ[αὶ τοὺς τριηρά]ρχους ἐπικληρῶσιν· ἀναγράψα-	stratégosok jegyezzék fel hajónként fehér hirdető- (*leukóma*)
ι δὲ κα[ὶ τοὺς ἄλλους κατὰ] ναῦν τοὺς στρατηγοὺς εἰς λ-	táblákra a többiek nevét, az athénieket a polgárok | 30.
ευκώ[ματα, τοὺς μὲν Ἀ]θηναίους ἐκ τῶν ληξιαρχικῶν γρ-	névjegyzékéből (*léxiarchikon grammateion*), az idegenekét pedig a
αμματεί[ων, τοὺς δὲ ξ[έν]ους ἐκ τῶν ἀπογεγραμμένων πα-	polemarchos névjegyzékéből. Jegyezzék fel azokat, akiket
[ρ]ὰ τῶι [πολε]μ[άρχ]ω[ι]· ἀναγράφειν δὲ νέμοντας κατὰ τάξ-	beosztottak a kétszáz, egyenként száz főből álló
εις [ε]ἰς διακοσίας ἀ[ν]ὰ ἑκατὸν ἀριθμὸν καὶ ἐπιγράψα-	szakaszba, és minden szakasz (*taxis*) fölé jegyezzék föl a hajók
ι τῆι [τάξ]ει ἑκάστηι τῆς τριήρους τοὔνομα καὶ τοῦ τρι-	nevét, a triérarchosét, és a legénységét, hogy tudják, | 35.
ηράρχου καὶ τῆς ὑπηρε[σί]ας ὅπως ἂν εἰδῶσιν εἰς ὁποί-	melyik szakasznak melyik triérésre kell szállnia. Miután az
αν τριήρη ἐ[μ]βήσεται ἡ [τ]άξις ἑκάστη· ἐπειδὰν δὲ νεμη-	összes szakaszt beosztották, és kisorsolták a hajókat, a tanács
θῶσιν ἅπα[σ]αι αἱ τάξεις καὶ ἐπικληρωθῶσι ταῖς τριή-	és a stratégosok szállítsák föl a mind a kétszáz hajóra (őket),
ρεσι, πληροῦν ἁ[π]άσας τὰς διακοσίας ναῦς τὴμ βουλὴν	miután engesztelő áldozatot mutattak be a Mindenható
καὶ τ[ο]ὺστρατηγοὺ[ς θύ]σαντας ἀρεστήριον τῶι Διὶ τῶι	Zeusnak, és Athénának, és Nikének, és a | 40. biztonságot adó
Παγκρατεῖ καὶ τῆ Ἀθηνᾶι καὶ τῆι Νικῆι καὶ τῶι Ποσει-	Poseidónnak. *v v* Miután a (legénység) a hajókra szállt, közülük
δῶνι τῶι Ἀσφα[λ]είωι· v v ἐπειδὰν δὲ πεπληρωμέναι ὦσιν	száz vonuljon az euboiai Artemisionhoz, a további száz pedig
αἱ νῆες, τα[ῖ]ς μὲν ἑκατὸν αὐτῶν βοηθεῖν ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσ-	Salamisnál és Attika más részeinél állomászzék, és
[ι]ον τὸ Εὐβοικόν, ταῖς δὲ ἑκατὸν αὐτῶν περὶ τὴν Σαλαμ-	védelmezze a vidéket. Azért pedig, hogy valamennyi athéni
ῖνα καὶ τὴν ἄλλην Ἀττικὴν ναυλοχεῖν καὶ φυλάττειν	egyetértésben | 45. harcoljon a barbár ellen, a tízesztendős
τὴν χώραν· ὅπως δ᾽ ἂν καὶ ὁμονοοῦντες ἅπαντες Ἀθηναῖοι	(száműzetére) ítéltek jöjjenek Salamisra,és maradjanak ott
ἀμύνωνται τὸμ βάρβαρον, τοὺς μὲν μεθεστηκότας τὰ [δ]-	addig, amíg a népgyűlés nem határoz róluk. A
[έκα] ἔτη ἀπιέναι εἰς Σαλαμῖνα καὶ μένειν αὐτοὺς ἐ[κε]-	[polgárjoguktól megfosztottak] pedig [.....]
[ῖ ἕως ἄν τι τῶι δήμ]ωι δόξηι περὶ αὐτῶν· τοὺς δὲ [ἀτίμου]-	
[ς - - - - - -] *traces* [- - - - - - - - -]	

		32.
32.	‚Ephébosok-feliratok'	
	Testimonia	
	IG II-III, 1/2.	
	Ephébos-feliratok	
	IG II-III 1006.	
	IG II-III 1008.	
	IG II-III 1011.	
	IG II-III 1028.	
	IG II-III 1029.	
	IG II-III 1030.	
	1006. (471.) 28-32.	
	(...) ἀνέπλευσαν δ[ὲ καὶ] ἐπὶ τρόπαιον καὶ ἔθυσαν τῷ Διὶ τῷ	Elhajóztak a tropaionhoz és áldozatot mutattak be Zeus
	Τρο- | [παῖῳ κα[ὶ] τῇ πομπῇ τῶν μεγά(λ)ων θεῶν ἐποιήσαντο τ[.	Tropaiosnak és ünnepi felvonulást rendeztek a nagy
	. . . . . · π]εριέπλευσαν δ]ὲ καὶ τοῖς Μου]νιχίοις εἰς	istennőknek és behajóztak Munychiában a kikötőbe,
	τὸν λιμένα τὸν ἐμΜου- | [νιχίᾳ ἅμ]ιλλώ[μεν]οι, ὁμ[ο]ίως δὲ καὶ	és Munychiában regattát rendeztek, és hasonlóképpen a
	τοῖς Διισωτηρίοι[ς]· ἀπ[έπλευσαν δὲ καὶ ἐπὶ τὰ Αἰ[άντεια	Diisótériosoknak is. Elhajóztak az Aianteiára és ott
	κἀκεῖ [π]οιησάμ[ενοι ἅμ]ιλλαν τῶν πλοίων καὶ πομπεύ- |	regattát rendeztek a hajókkal és ünnepi felvonulást tartottak,
	[σαντε]ς καὶ θύσαν[τες τ]ῷ Αἴαντι ἐπηνέθησαν ὑπ[ὸ τοῦ δήμου	és áldozatot mutattak be Aiasnak, és megjutalmazták őket
	τοῦ Σαλαμινίω]ν καὶ ἐστεαφ[αν]ώθησ[αν] χ[ρ]υσῷ σ[τεφά]νῳ	a salamisiak és megkoszorúzták őket arany koszorúval.
	ἐπὶ τῷ εὐτάκτως καὶ [εὐσ]χημόνως πεποιῆσθ[αι] τὴν	Ezután szép rendben végeztlék el a díszszemlét.
	ἐπιδ[η]μίαν· (...)	
	1008. (469.) 17-29. (p. 258.)	
	(...) ἀνέπλευσαν δὲ καὶ ἐπὶ τρο]παῖο[ν δυσὶ πλοίοις καὶ	Elhajóztak a tropaionhoz két hajóval és áldozatot mutattak be
	(...)	(...)
	(...) ἔπλευσαν δὲ καὶ εἰς Σαλα]μῖνα τ[οῖς	Elhajóztak Salamisra is, és az Aianteia ünnepén regattát
	Αἰαντείοις κἀκεῖ ποι[ησάμενοι τ[ὴν ἅμιλλαν] | [τ]ῶν π[λ]οίων	rendeztek és ünnepi felvonulást tartottak és áldozatot mutattak
	καὶ πομπεύσαντες καὶ θύσαντες τῷ Αἴαντι ἐπηνέθησαν ὑπὸ	be Aiasnak és a szigetlakók megkoszorúzták őket arany
	τῶν τὴ]ν νῆσον κατοικούντω[ν] | [κ]αὶ ἐσ[τεφανώθησαν χρυσῷ	koszorúval.
	στεφάνῳ (...)	
	1011. (470.) 13-18.	
	περιέπλευσα[ν δ]ὲ καὶ εἰς Μουνιχίαν ἐν ταῖς ἱεραῖς	Elhajóztak Munychiába szent hajókkal, és ugyanígy elhajóztak
	ναυσίν, ὁμοίως δὲ ἔπλευσαν καὶ εἰς Σα[λαμῖν]α καὶ	Salamisra, és hajós-regattát rendeztek, és hosszútávfutásban
	ἐποιήσαντο ἅμιλλαν τῶν πλοίων, ἕδρα- | μον δὲ καὶ μακρὸν	versenyeztek a salamisiakkal, és győztek és miután áldozatot
	δ[ρ]όμον ἐξ ἑαυτῶν πρὸς τοὺς ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐνίκησαν,	mutattak be Aiasnak és Asklépiosnak, megkoszorúzták őket
	[καὶ θ]ύσαν[τες] τῷ τε [Αἴαντ]ι καὶ τῷ Ἀσκληπιῷ	mindezekért a salamisiak arany koszorúval.
	ἐστεφανώθησαν ἐπὶ τού- | [τ]οις πᾶσιν ὑπὸ τοῦ Σαλαμινίων	
	χρυσῷ στεφάνῳ· (...)	
	1028. (467.) 20-29.	
	(...) ἐποιήσαντο δὲ καὶ τῇ πομπῇ ἅμιλ- | λαν ἐν τῷ λιμένι·	Az ünnepi felvonulás (*pompê*) mellett regattát (*hamilla*) is
	περιέπλεύσαντες δὲ καὶ εἰς Μουνιχίαν καὶ ἔθυσαν τῇ θε[ᾷ]· |	rendeztek a kikötőben. Miután pedig a part mentén
	(...)ἔθυ- | σαν δὲ καὶ τοῖς Διογενείοις ταύρους δύο·	behajóztak Munichiába, áldozatot mutatnak be az
	ἔπλευσαν δὲ καὶ εἰς Σαλαμῖνα τοῖς [Αἰ]- | αντείοις καὶ ἔθυσαν	istennőnek. (...)
	τῷ Αἴαντι καὶ τἆλλα καθήκοντα ποιήσαντες ἀνεσ- | τράφησαν	Aztán Salamisra hajóztak, az Aianteia ünnepére és áldozatot
	εὐτάκτως, ἐφ᾽ οἷς καὶ ἐτιμήθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ	mutattak be Aiasnak és a szokásos teendők elvégzése után
	Σαλαμινίων· | προαναπλεύσαντες δὲ καὶ ἐπὶ τρόπαιον	díszszemlébe álltak szép rendben, és megajándékozták őket
	δυσὶ πλοίοις ἔθυσαν τῷ Διὶ τῷ Τρο- | παίῳ,	a salamisiak. És elhajózva a tropaionhoz két hajóval,
		áldozatot mutattak be Zeus Tropaiosnak.
	1029. (468.) 13-17.	
	(...)ἐπόμπευσαν δὲ καὶ τῇ Ἀρτέμιδι [ἐ]ν Μ[ο]υνιχίᾳ· (...)|	Ünnepi felvonulást rendeztek Artemis Munychiának.
	ἔθυσαν δὲ καὶ τοῖ]ς Διογενείοις· ἔπλευσαν δὲ καὶ εἰς	Áldozatot mutattak be a Diogeneiosoknak. És
	Σαλαμῖνα τοῖς Αἰαντε[ί]οις καὶ ἔθυσα[ν] | [τῷ Αἴαντι καὶ	elhajóztak az Aianteiára és áldozatot mutattak be Aiasnak és
	τἆλλα καθήκοντα ποιήσαντε]ς ἀνεστράφησαν	a többi szokásos teendőt is elvégezve díszszemlét tartottak
	εὐτάκτως, ἐφ᾽ οἷς καὶ ἐτιμήθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ [Σα]- |	szép rendben, amiért megjutalmazta őket a salamisiak démosa.
	[λαμινίων· - - - - - - - - - - -]	

		32. 33. 34.
	1030. (466.) 19-26.	
	[ἀνέπλευσαν δὲ καὶ - - - - - - - - - - ἐποιήσαντο - ἅμιλ]- |	Elhajóztak és regattát rendeztek a kikötőben.
	λαν ἐν τῷ λιμένι· περι[πλεύσαντες δὲ καὶ εἰς Μουνιχίαν- - -	Munychiában a kikötőbe hajóztak. (...)
	(...)	
	- - - -] | [τα]ῦρον τῷ Διι τῷ Σ[ωτῆρι - - - - - - - - - - - - - -	bikát Zeus Sótérnak. (...)
	(...)	
	κατὰ [- -· ἔπλευσαν δὲ	Salamisra hajóztak, és áldozattal ...
	καὶ] | 25 εἰς Σαλαμῖνα -	
	- - - - - - - - - - - - - - - - - - - | [ους] τῇ	
	τε θ[υσίᾳ -	
	- - - - -]·	
33.	Augustus-kori senatusi határozatot tartalmazó- feliratos kő	
	IG II-III 1035, 32-34.	
	„*De templis, praediis sacris, aedificiis, monumentis restituendis.*"A kőnek	
	három ismert fragmentuma van.	
	A = EM 13280. Publikálta Chr. D. Tsuntas, *AEphem* 1884, 165-	
	171. A Propylaia mögött találták, nem messze a Niké-	
	szentélytől, az Akropolis déli falának sarkánál 1884-ben. A kő	
	egy törökkori falba lett beépítve. (uo. 165.). B = EM 8134 A.	
	Wilhelm azonosította 1902-ben. Lelőhelye ismeretlen.	
	C = EM 8135 A. Wilhelm azonosította 1902-ben. Lelőhelye	
	ismeretlen.	
	A megmaradt töredékek az eredeti feliratnak kb. a felét	
	tartalmazzák.	
	32 [Κυχρέως? - - - - - - ὅπου κεῖτα]ι ἡ ἀρχαία πόλις [ἡ	Kychreus ... , ahol a régi város van, amelyet Kychreiának
	προ]σον[ομ]ασθεῖσ[α] Κυ[χρεία, τέμεν]ος Αἴαντος ὃ καθιέρωσε	neveznek, Aias szent körzete, amelyet megszenteltek...(?)
	| 33 [- - - - - - - - - - ἀκρωτήριο]ν ἐφ' οὗ κεῖται τὸ	a hegyfok, amin Themistoklés tropaionja van a perzsák
	[Θεμισ]τ[οκ]λέους τ[ρόπαιον κατὰ Πε[ρ]σῶν καὶ πολυάνδρειον	feletti győzelemért, és a polyandreion, a csatában elesetteké...
	τῶν | 34 [ἐν τῇ μάχῃ τελευτησάντων - - - - -]ένοις ... ·	
	vö. 3.	
34.	‚Iulius Nikanór'-feliratok	
	1) *IG* III 1.1. (1878) G. Dittengerber 642.	
	2) *IG* III 1.1. (1878) G. Dittengerber 643.	
	3) *IG* III 1.1. (1878) G. Dittengerber 644.	
	4) *IG* II² 1723 = SEG 26, 166. 28, 192. 31, 108.cf.. M. Mitsos, Eph.	
	1972, 55-57, t. 13. 14-17:	
	5) *IG* II² 1069. IG II² 1119. (másolata: IG II² 1086.)	
	vö. Dio Chrysosthomos, *Orationes* 31, 116.	
	λέγειν δὲ εἰώθασιν οἱ διασύροντες τὴν πόλιν καὶ τὸ	S akik a városon szeretnek gúnyolódni, idézni szokták
	ἐπίγραμμα τὸ ἐπὶ τῆς Νικάνορος εἰκόνος, ὃς αὐτοῖς	a Nikanór szobrára írt epigrammát is. Ő volt az, aki
	καὶ τὴν Σαλαμῖνα ἐωνήσατο.	visszavásárolta nekik Salamist.

	1)	
	IG III 1.1. (1878) G. Dittengerber 642.	
	In basi marmoris Hymettii inventa in arce septentrionem versus a	
	Parthenone. Ed. Pittakis Eph. 333, et iterum aliquanto plenius et	
	accuratius 3599. Denuo descripsit Koehler. Post NOPA et quae in	
	eodem versu scriptum erant, et totus versus qui sequebatur erasus est.	
	Post eum nihil amplius scriptum erat.	
	ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου [β]ου-	Az Areiospagos tanácsa és a hatszázak tanácsa és az athéni
	λὴ καὶ ἡ βουλὴ τῶν ἑξα-	nép Julius Nikanórt, az új Homérost és új Themistoklést
	κοσίων καὶ ὁ δῆμ[ος ὁ]	
	Ἀθηναίων [Ἰο]ύλιον Νικά]-	
	νορα [νέον Ὅμηρον καὶ]	
	[νέον Θεμιστοκλέα].	

		34. 35.
	Cf. adnotationem ad n.1., ubi exposui aut ad Augusti aut, id quod minus verisimile est, ad Claudii aetatem hunc Nicanora referendum esse. Ceterum enim Athenis praetura functum esse apparet ex catalogo magistratuum, quem edam part. IX class. 1.	
	2)	
	IG III 1.1. (1878) G. Dittengerber 643.	
	In ascensu ad arcem, in marmore candido. Ed. Clark. Itin. P II S II p. 474 (Boeckh CIG 417. Pittakis l'ancienne Athènes p. 228.)	
	Ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βου[λὴ καὶ ἡ βου]- λὴ τῶν ἑξακοσίων καὶ [ὁ δῆμος] Ἰούλιον Νικάνορα ...	Az Areiospagos tanácsa és a hatszázak tanácsa és a nép Julius Nikanórt...
	Cf. adn. ad n. 642.	
	3)	
	IG III 1.1. (1878) G. Dittengerber 644.	
	Basis lapidis Pentelici, a. 0,15, l. 0,50, cr.0, 30. Inventa in meridionali parte Piraei „εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Κομμίδου, ἐν τῇ Ὑδραικῇ συνοικίᾳ". Ed Pittakis Eph. 3454.	
	Ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ καὶ ἡ βουλὴ τ[ῶν X] | καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων Ἰούλιον Νικά[νορα] νέον Ὅμηρον καὶ νέον Θεμιστοκλ[έα].	Az Areiospagos tanácsa és a hatszázak tanácsa és az athéni nép Julius Ninanórt, az új Homérost és új Themistoklést...
	Cf. adn. ad n. 642.	
	Vö. még *IG* II-III, 2, 2, 1723. és *IG* II-III 1069.	
35.	Xerxés daiva-felirata.	
	Harmatta J. (szerk.), *Ókori keleti történeti chrestomathia*, Budapest 2003², 337-8.	
	Töttösy Csaba fordítása	
	1. §. Nagy isten Auramzdā, aki ezt a földet teremtette, aki azt az eget teremtette, aki az embert teremtette, aki a boldogságot teremtette az embernek, aki Xšayāršāt (Xerxést) királlyá tette, egyet a sokak királyává, [5] egyet a sokak urává.	
	2. §. Én (vagyok) Xšayāršā, a nagy király, a királyok királya, a sokféle embert magában foglaló (*paruvzanānām*) tartományok királya, király ezen a földön széltében- hosszában, [10] Dārayavauš király fia, Haxāmanišiya, perzsa, perzsa fia, ārya (*ariya*), ārya származású.	
	3. §. Kinyilvánítja Xšayāršā király: ezek (azok) a tartományok, amelyeknek én Auramazdā akaratából kiráya voltam, [15] Perzsián kívül felettük uralkodtam, adót (*bājim*)hoztak nekem, amit parancsoltam nekik, azt megtették, az én törvényem erősen tartotta őket: Māda (Média), Ūja (Elám, Susiana), Harauvatiš (Arachósia), Armina (Arménia), Zraka (Drangiané), Parqana (Parthia), [20] Haraiva (Aria), Bāxtriš (Baktria), Sugda (Sogdiané), Uvārazmiš (Chorasmié), Bābiruš (Babylonia), Aqurā (Assyria), Qataguš (Sattagydia), Spardā (Sardis), Mudrāya (Egyiptom), a yaunák (az iónok), akik a tengeren laknak és akik a tengeren túl (*paradraya*) laknak, a makák, Arabāya (Arábia), Gadāra (Gandhāra), Hinduš (Sind), [25] Katpatuka (Kappadokia), a dahák, a haumaivó (hauma- vargā) sakák, a csúcsos süveget viselő (*tigraxauda*) sakák, Skudra, az Ākaufaka (Kohistan)-beliek, a putāyák (líbyaiak), a karkák (a kārok), a Kūša-beliek (ethiópiaiak).	

		35.
	4a.§. Kinyilvánítja Xšayāršā király: amikor király lettem, volt (*astiy* =	
	van) ezek közt a tartományok között [30] amelyek fentebb fel vannak	
	írva (nipištā), (amelyben) zavargás volt. Aztán Auramazdā nekem	
	segítséget hozott. Auramzdā akaratából legyőztem azt a tartományt,	
	és helyére tettem.	
	4b.§. S ezek között a tartományok között volt, ahol [35] azelőtt hamis	
	isteneket (*daiva*) imádtak. Aztán Auramzdā akaratából leromboltam	
	ama démonszentélyt (*daivadānam*), és kihirdettem (*patiyaẓbayam*): „Ne	
	imádjátok a hamis isteneket (*daivā mā yadiyaiša*).“ Ahol azelőtt hamis	
	isteneket imádtak, ott én Auramzdāt [40] és Artát [„Törvény, Igazság“]	
	imádtam szertartás szerint.	
	4.c.§. S volt más, amit rosszul tettek; azt én helyrehoztam (*naiban*	
	akunavam). Ezt, amit én tettem, mind Auramzdā akaratából tettem.	
	Auramazdā segítséget hozott nekem, [45] míg a tettet végrehajtottam.	
	4.d.§. Te, aki majdan (leszel), ha azt gondolod: „Boldog szeretnék lenni	
	életemben, és holtom után (*marta*) áldott szeretnék lenni“, tiszteld azt	
	a törvényt, amelyet Auramazdā rendelt el; imádd Auramazdāt [50]	
	és Artát szertartás szerint! Az (az) ember, aki tiszteli azt a törvényt,	
	amelyet Auramzdā elrendelt, és imádja szertartás szerint Auramazdāt	
	és Artát, az egyrészt boldog lesz életében, másrészt áldott lesz holta	
	után. [55]	
	5.§. Kinyilvánítja Xšayāršā király: Óvjon meg Auramazdā a bajtól	
	engem és királyi házamat és ezt az országot! Ezt kérem én	
	Auramzdātól, ezt adja meg nekem Auramzdā! [60]	

		35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43.
	IMAGINES	
	VÁZÁK	
	Istenalak kezében aphlastonnal attikai vázákon	
36.	2. A Brygos-festő (Kr.e. 490-470) vörösalakos lékythosa. New York	ld. 15. t, 1. k.
	25.189, 1. ARV² 384, 211.	
	Athéna aphlastonnal. Késői.	
	Képét ld. M.C. Miller, *Athens and Persia in the fifth century B.C. A study in cultural receptivity*, Cambridge 1997, 3. k.	
37.	3. A párizsi Gigantomachia-festő (Kr.e. 480k.) lékythosa. Berlin 2211.	ld. 14. t, 4. k.
	ARV² 423, 125.	
	Niké aphlastonnal.	
	Képét ld. H. Diels, 'Das Aphlaston der antiken Schiffe', in: *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin* 1915, 2. k.	
38.	4. Oszlopkratér a Pan-festőtől (Kr.e. 480-450). Bari 4402. ARV² 550,	
	4.	
	A) Poseidón B) Komastés. A) Hosszú chitón, himation; jobb oldali	
	irányba fut, visszanéz, jobbjában triaina, baljában akrostolion. B)	
	Meztelen ifjú, jobb felé fordul, fuvolát fúj. Ez a Poseidón-kép a	
	legkorábbi ismert ábrázolás, amelyen Poseidón a kezében egy	
	hajódarabbal szerepel.	
	Képét nem ismerem.	
39.	5. A Nikón-festő (Kr.e. 460.k.) nyak-amphorája. London E 299.	ld. 15. t, 2. k.
	ARV² 650, 1.	
	A) Athéna lándzsával és aphlastonnal; B) futó nő (Asia?). A) *ΗΕΡΑΣ ΚΑΛΕ* B) *ΗΕΡΑΣ* és *ICΑΛΕ*.	
	Képét ld. H.T. Wade-Gery, *JHS* 53 (1933) 100, 4. k.	
40.	1. Vörösalakos skyphos peremtöredéke. Akropolis 516. Graef-	ld. 14. t, 1. k.
	Langlotz II 46, 40.t. (*caret* ARV).	
	Egy férfialak aphlastont tart, egy másik alak (valószínűleg nő) koszorút	
	nyújt neki. A férfialak mellett egy felirat vége látszik: ΑΣ. Talán Athéna	
	megkoszorúzza Aiast. Talán a Boreas-festő kortársa?	
	Képét ld. Hausmann 1957, 20. t, 2. k.	
41.	6. Fogadalmi pajzs töredéke az Akropolisról, a Boreas-festőtől (Kr.e.	ld. 14. t, 2. k.
	460-450 k.). Akropolis 1072. ARV² 539, 48.	
	Vörösalakos technikával. Álló női alak dór peplosban, az arc profilból,	
	bal felé néz, mindkét kezében egy-egy aphlaston. A nőalak	
	feltételezhetően Athéna. Képét ld. Hausmann 1957, 20. t. 1. k.	
42.	7. Fogadalmi pajzs töredéke az Akropolisról, Alkimachos-festőre	ld. 14. t, 3. k.
	(vagy a Boreas-festőre) (Kr.e. 460k.) köréből.	
	Akropolis 1071. ARV² 535, 6.	
	Földre szálló Niké, kezében aphlastonnal.	
	Képét ld. M.C. Miller, *Athens and Persia in the fifth century B.C. A study in cultural receptivity*, Cambridge 1997, 4. k.	
	Vörösalakos vázák perzsaábrázolással - Aischylos drámájának allúziói(?)	
43.	Vörösalakos hydria töredékei, ARV² 571,73. Korinthos T 1144. *AJA*	
	82 (1973) 374, 2. k.	

		44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55.
44.	Vörösalakos oinochoé, Róma, Vatikán 165 36. ARV² 1065, 8.	ld. 17. t, 3. k.
	Mannheimi-festő	
	Vörösalakos vázák perzsa harcos búcsújának jelenetével, Aischylos drámájának szellemében	
45.	Vörösalakos lékythos. Frankfurt, Sammlung des Archäologischen	ld. 19. t.
	Seminars. Eretria-festőhöz közel álló festő (?) H. Kleiner, 'Eine	
	rotfigurige Lekythos klassischer Zeit in der Sammlung des Frankfurter	
	Archäologischen Seminars', in: Mansel' e armağan. Mélanges Mansel	
	II, Ankara 1974, 933-38, III Taf. 341-146.	
46.	Fehéralapos lékythos. Tübingen E 67. Saburoff-festő. ARV² 850, 270.	ld. 17. t, 1. k.
	A.S.F. Gow, *JHS* 48 (1928) 151, 8.k.	
47.	Vörösalakos lékythos. Stockholm, Medelhavsmus. V 294. A	ld. 16. t, 3. k.
	Kleophón-festő köréből. ARV² 1150, 27. K. Schauenburg, *AM* 90	
	(1975) 39, 3-4.t.	
48.	Vörösalakos peliké. Párizs, Louvre Camp 11164. K. Schauenburg, *AM*	ld. 17. t, 2. k.
	90 (1975) 40,1.t.	
49.	Vörösalakos oinochoé. Ferrara T 652. Makaria-festő, ARV² 1330,2. A.	ld. 16. t, 1. k.
	Lezzi-Hafter, 'Der Schuwalow-Maler. Eine Kannenwerkstatt der	
	Parthenonzeit' I-II, in: J. Boardman - H. Cahn, *Kerameus* 2, Mainz	
	1976, 159a-b t.	
50.	Vörösalakos lékythos Laon 371048. *CVA* Laon 1, 41, 3-4.t.	ld. 16. t, 2. k.
51.	Vörösalakos töredék Bázel, Cahn. K. Schauenburg, *AM* 90 (1975) 41,	ld. 18. t, 2. k.
	1.t.	
52.	Vörösalakos kehelykratér-töredék Tübingen E 94. Altamura-festő	ld. 18. t, 1. k.
	ARV² 593, 98. C. Watzinger, Griechische Vasen in Tübingen, 1924,	
	28.t.	
	SZOBORDÍSZEK	
53.	Az akropolisi Niké-templom mellvédjének szobordíszei	
	Niké-alakok tropaiont díszítenek, egyiküknél talán evező töredéke -	
	tengeri csata tropaionja (?)	
	ld. 26.	
	Irodalom:	
	T. Hölscher, *AM* 112 (1997) 143-163. (18-19.t.)	
	'Ritual und Bildsprache Zur Deutung des Reliefs an der Brüstung um	
	das Heiligtum der Athena Nike in Athen'	
	ÉRMÉK	
54.	Athéni érme	
	Athéni érme a salamisi csata tropaionjának ábrázolásával, Kr.e. 186-	
	147.	
	Egy bagoly amphorán ül, tőle jobbra olajfa, hajóorr tropaionnal,	
	Themistoklés nevével. (Feltételezhetően a nagy Themistoklés	
	névrokon leszármazottja.)	
	Képét ld. Woelcke 1911, 8.t, 2.a. k.	
55.	Athéni érme	
	Hadrianus-kori athéni érmék.	ld. 3. t.
	Futó harcos hajóorron, teljes fegyverzetben, jobbjában koszorúval,	
	baljában tropaionnal. Elöl bagoly és kígyó. Általánosan elfogadott	
	vélemény szerint az a harcos Themistoklés, s az érme a salamisi	
	csatával áll kapcsolatban.	
	Képét ld.	

		55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62.
	J. Kroll, *The Greek Coins*, *Agora* XXVI 182 a-c, 183a.	
	F. Imhoof-Blumer - P. Gardner, *JHS* 8 (1887) XXI-XXII.	
	DOMBORMŰVEK	
	'Harcos-Victoria-tropaion'- domborművek	
	Irodalom:	
	T. Hölscher, *JdI* 99 (1984) 187-214.	
	'Actium und Salamis'	
	Egy közös eredetihez köthető -különféle változatokat bemutató-	
	domborművek sorozata. A kompozíció a héróizált harcossal és tengeri	
	csatát jelképező attributumokkal Hölscher 1984 értelmezése szerint	
	Themistoklést és a salamisi csatát idézi - az actiumi csatát ünneplő	
	nemzedék idején.	
56.	1. Dombormű-töredék a Quirinalisról, a korai-középső augustusi	ld. 2. t, 1. k.
	korból. Hölscher 1984, 187, 1.j; 189, 1.k.	
	Victoria, kezében aplustre. Szalaggal díszít egy tropaiont, rajta pelta-	
	formájú pajzs és kard-hüvely, a pajzs hajlatában látható	
	a rövid „karvért" váll-lappal - oldalnézetben. Kiegésztíhető egy másik	
	alak, aki a megmaradt Victoriának egyenrangú párja. A	
	kép a tropaionnal tengeri győzelmet jelképez.	
57.	2. Liverpooli dombormű töredéke. Hölscher 1984, 188, 2.j.	
	Jobb alsó része antik. Victoria, táncoló testtartásban lábujjhegyen áll,	
	bal lábát mélyen hátrahúzza; mellette oszlop, amihez egy páncél és egy	
	pajzs van támasztva; az oszlopra tekeredik egy kígyó, amiből kisebb	
	részek még megvannak. A dombormű úgy egészíthető ki, hogy az	
	oszlopon egy szobor állt és Victoria a kígyót etette. (Hölscher 1984,	
	193.) A megmaradt alsó rész (főleg a ruharedők) alapján	
	messzemenőkig hasonló az 1. darabhoz: biztosan közös eredetire	
	vezethetők vissza.	
58.	3. Teljes egészében megmaradt dombormű a Louvre-ban. *Hölscher*	ld. 2. t, 2. k.
	1984, 192, 33.j; 193, 36.j; 193,3.k.	
	A típus eredeti változatának tekinthető.	
	Victoria, felemelt kezében *aplustre*, balról egy Athéna-szobrot tartó	
	oszlophoz lép, amelynek törzsére egy kígyó tekeredik. Az istennő	
	tojást nyújt a kígyónak. A másik oldalon egy harcos áll páncélban és	
	korinthosi sisakban, kör alakú pajzsát az oszlop lábához tette és maga	
	előtt tartott lándzsával, csípőre tett kézzel és mélyen lehajtott fejjel az	
	istenszoborhoz lép.	
	Emellett nagyszámban vannak még rokon domborművek, amelyeken	
	ennek a kompozíciónak egyes alakjai ugyanúgy vagy hasonló formában	
	visszatérnek.	
59.	4. A 3. darab töredékesen megmaradt másolata, Drezdában. Hölscher	
	1984, 193, 4.k; 37.j.	
60.	5. Müncheni dombormű töredéke. Hölscher 1984.	
	Victoria felsőteste. Túl kevés maradt meg ahhoz, hogy következtetni	
	lehessen a kompozícióra.	
61.	6. Pompei oscillum, Nápolyban. Hölscher 1984, 39.j.	
	A 3. darab másolata. Victoria alakjának hű másolatát adja, de az előtte	
	álló oszlopon már nincs hely az Athéna-szobornak; a harcos a	
	szemben lévő oldalon áll és már nem az istenszoborhoz kapcsolódik,	
	ezért nem leereszti a karját, hanem a sisakjára mutat és kilép.	
62.	7. Nagyon töredékes kompozíció a Forum Romanumról. Hölscher	
	1984, 40.j.	

		62. 63. 64. 65. 66. 67. 68.
	Victoria, kívüle még egy jobb felé forduló kitharás Apollo maradt meg,	
	előtte egy további alak ruhájának a csücske. Jobb felé haladó isteni	
	felvonulást bemutató kompozíció, a szembeforduló harcosnak	
	nehezen jutott volna hely. Ennek megfelelően Victoria jobbja elől	
	volna hely. Ennek megfelelően Victoria jobbja elől hiányzik a kígyó.	
63.	8. Sidóni dombormű, Beirutban. Hölscher 1984, 41. j.	
	Harcos, feléje forduló kígyó, az oszlopon feltehetően acrostolium állt.	
	(42.j.) Ezáltal egy formailag kevéssé szerencsés emlékmű keletkezik: az	
	istenhez való kapcsolódás nélkül mind a kígyó, mind a harcos	
	testtartása tartalmilag elszigetelt motívumok maradnak. Ez a darab a	
	típus más összefüggésbe átemelt adaptációja, de a tengeri győzelem	
	témáját megőrzi.	
	<u>További ábrázolások még messzibbre eltérnek az eredeti</u>	
	<u>kompozíciótól.</u>	
64.	9. Dombormű Rhodosról, Londonban, a 8. darabbal rokon. Hölscher	
	1984, 43. j.	
	A kígyó itt a harcos felé fordul, megintcsak hiányzik Victoria. Az	
	oszlopon díszes váza: nincs utalás tehát tengeri győzelemre. A már a	
	bejruti reliefen megfigyelt inkonzekvenciához járul az is, hogy a harcos	
	ügyetlen módon az oszlopnál, de annak háttal áll, és lándzsájának	
	hegyével a kígyót ingerli.	
65.	10. Dombormű, korábban A. Strong gyűjteményében. Hölscher 1984,	
	195.	
	A dombormű felfelé keskenyedő formája miatt a harcos előtt csak egy	
	kis columellának marad hely – rajta kígyó.	
66.	11. Kandeláberbázis Koppenhágában. Hölscher 1984, 196, 44, 45.j.	
	A kép még jobban le rövidítve. A harcos alakja Iuppiter és Neptunus	
	párjaként nyilvánvalóan Marsot képviseli. Az oszlop, amely az összes	
	változaton szentélyre vagy istentiszteletre emlékeztetett, ezért itt	
	teljesen elmaradhatott.	
	<u>Végül megjelenik a harcos egész más jellegű kompozíciók</u>	
	<u>középpontjában is.</u>	
67.	12. Görögországi dombormű, Londonban. Hölscher 1984, 196, 46,	
	47.j.	
	A harcos mellett ló lovásszal. A harcos egy tropaion előtt áll, amelynek	
	a törzse köré egy kígyó tekeredik. Vele szemben nőalak magasra emelt	
	kannából megtölt egy csészét, amiből a kígyót itatja. A kompozícióból	
	itt egy hellénisztikus háborús hérós fogadalmi domborműve lett, ezért	
	adódnak a mintául szolgáló új-attikai típushoz képest eltérések.	
68.	13. Mantuai dombormű. Hölscher 1984, 48.j.	
	Szintén erőltetett kompozíció. Harcos, mellette ló, ami egy fa előtt áll.	
	Előtte oszlop pinax-szal, amely körül egy kígyó tekerődzik. A harcos	
	lándzsáját bal kezébe vette, hogy őt egy csészéből itatni tudja, így a	
	lándzsa majdnem függőlegesen áll és kompozicionálisan kevésbé	
	harmonizál a testtartással.	

	AUCTORES
	- Mutató (ábécérend szerint) -
	Ailianos (kb. 175 - 235) – 105. – *De natura animalium* XII 35; *Varia historia* II 28, V 19; XIII 40, 1-12; Frg. 272, 1-4.
	Ailios Aristeidés (117 - 181) – 107. – *Pros Platóna peri tón tettarón* 209-220; 224; 234-235; 247; 298.
	Aischinés (389 - 314) – 85. – *De falsa legatione* 74-76. 172; *In Ctesiphontem* 181.
	Aischylos (525/524 - 456) – 69. – *Persae*
	Alexandros Rhet. et Soph. (Hadrianus kora) – 98. – *De rhetorica* 4.
	Alkiphrón (2. sz.) – 103. – *Epistulae* I 5, 1.
	Ammonios (*Phil.*) (1. sz.) – 120. – *In Aristotelis librum de interpretatione commentarius* 135.
	Aristodémos (2. sz. ?) – 117. – Jacoby F 2a 104 fr. 1, 1.
	Aristophanés (kb. 456 - 386) – 75. – *Ranae* 201-205; *Lysistrata* 672-75; *Vespae* 1010-1100; *Equites* 781-85; *Ecclesiazusae* 35-40;
	Aristotelés (384 - 322) – 84. – *Constitutio Atheniensis* 22, 7 - 23, 3; *Historia Animalium* 569b 9-22; *Poetica* 1459a 17-32; *Politica* 1304a; *Problemata* 956a; *Rhetorica* 1396a; *Rhetorica* 1411 a 30-35.
	Arrhianos (kb. 86 - 146) – 108. – *Alexandri Anabasis* VI 11, 5-6; *Cynegeticus* XXIV 3-5.
	Athénaios (2. sz. vége, 3. sz. eleje) – 112. - *Deipnosophistae* I 20e; IX 25; XIII 32p. 573 C-E
	Charitón (1. sz. közepe) – 109. – *De Charea et Callirhoe* VI 7, 9-10.
	Choirilos Samius, *Persica* (Kr.e. 5. sz. vége) – 73. – (A. Barnabé (ed.), *Poetae epici Graeci. Testimonia et fragmenta.* I, Leipzig 1988, 187-208.)
	Cicero (106 - 43) – 89. – *Tusculanae Disputationes* I 110; *De officiis* I 61.
	Constantinos VII Porphyrogenétos Imperator Hist. (uralk. 912 – 959) – 121. – *De legationibus* 436, 12-23; *De virtutibus et vitiis* 2, 31, 1-22; *De sententiis* 72-3.
	Cornelius Nepos (kb. 100 - 24) – 90. – *Themistocles* 2-4; *Aristides* 1, 5 - 2, 1.
	Démosthenés (384 - 322) – 81. – *Adversus Androtionem* 13; *De corona* 204-205. 208; *De falsa legatione* 272. 312; *In Neaeram* 95-98; *In Aristocratem* 196-198.
	Diodóros Siculus (kb. 90 - 27) – 87. – *Bibliotheca* XI 13, 3-4. 15-19. 26, 4-5. 27, 2-3; XIII 15, 2.
	Dionysios Halikarnassensis (kb. 60 - 7) – 88. – *Antiquitates Romanae* V 17, 4-5; *De Demosthenis dictione* 31. 40, 12-12; *Ars rhetorica* 6, 2.
	Eunapios (szül. 347) – 116. – *Vitae sophistarum* 12; *Fragmenta historica* I 209, 21.
	Eusebios (265 - 340) – 113. – *Praeparatio evangelica* V 23, 4 - 24, 2.
	Eustathios (12. sz.) – 122. – *Commentarii ad Homeri Iliadem* II 541.6-9.
	Favorinus (80 - 160) = Ps.-Dio Chrysosthomos – 97. – *Orationes* XI 145; XXXVII 7, 4-10. 18-19.
	Frontinus (40 -103) - 99. - Strategemata II 2, 14.
	Gellius (kb. 125 - 180) – 106. – *Noctes Atticae* XVII 21.
	Hérodotos (kb. 484 - 425) – 72. – *Historiae* VII 139-144; VIII 40-97; 121-124.
	Hésychios (5-6.sz.) – 119. – s.v. asalaminios; glaux eptato; panta lithon kinein.
	Himerios (315 - 386) – 114. – *Declamationes et orationes* II 17-18; VI 24; XIV 3.
	Hippolytos (3. sz.) – 111. – *Refutatio omnium haeresium* IV 5, 7.
	Iosephus Flavius (37 - 100 u.) – 100. – *Bellum Iudaicum* II 358.
	Isokratés (436 - 338) – 82. – *Panathenaicus* 49-52; *Panegyricus* 93-99; *Philippus* 129, 1-6. 146-147; *De pace* 42.
	Iustinus (4. sz.) – 115. – *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi* II 11,19 - 12.
	Ktésias, *Persica* (Kr.e. 4. sz.) – 76. – frg. 13, 30.
	Lukianos (125 - 180) – 102. – *Iuppiter tragoedus* 20; *Rhetorum praeceptor* 18; Pseudo-Lukianos, *Amores* 52; *Demosthenis encomium* 36; *Philopatris* 5.
	Lykurgos (396 - 323) – 83. – *In Leocratem* 68-74.
	Lysias (kb. 445 - 380) – 77. – *Epitaphius* 32-44.
	Moschión (Kr.e.3.sz.) – 86. – *Themistocles* frg. A. Nauck, *Tragicorum Graecorum Fragementa.Supplementum adiecit B. Snell*, 1983. p. 812.
	Pausanias (2. sz.) – 101. – *Periegesis* I 1, 2. 5; 8, 5; 14, 5; 18, 2; 20, 4; 27, 2; 27, 6; 28, 2; 36, 1-2; 43, 3; II 29, 5; 31, 5; 31, 7; III 11, 3; IV 36, 6; V 4, 7; VII 6, 3-6; VIII 10, 9; VIII 45, 2-3; VIII 46, 3; VIII 52, 2-3; IX 1, 3; X 9, 2-4; X 14, 5-6; X 15, 1; X 16, 6.
	Photios Lexicogr. Scr. Eccl. (820 - 893) – 123. – *Bibliotheca* Codex 72, Bekker 39a-b; 355b; 371b; 427b; *Lexicon* I 203, 9-18.
	Pindaros (522 - 443) – 71. – *Pythia* I 71-80; *Isthmia* V 43-54; *Olympia* XIII 23. (vö. Scholia ad Pindarum, *Olympia* XIII 32a-b.)
	Platón (428/427- 348/347) – 78. – *Menexenus* 241 a-c; *Leges* 698c-699d; 707 a-d.
	C. Plinius Secundus – 92. – *Naturalis historia* II 90.
	Plutarchos (kb. 46 - 120) – 96. – *Themistocles* 9-17; *Aristides* 8-9; *Cimon* 5. 13, 3; *Lysander* 15; *Camillus* 19, 6; *Pelopidas* 21, 3; *Cato maior* 5, 4; *Comparatio Aristidis et Catonis* 2, 1-2. 5, 1-2; *Titus Flamininus* 11; *Alexander* 34, 1-4; *De Herodoti malignitate* 36-43. *De gloria Atheniensium* 7; *De fraterno amore* 488f - 489a
	Polyainos (2. sz.) – 104. – *Strategemata* I 30, 31; III 11, 2; VIII 53.
	Pomponius Mela (Claudius kora, 43. k.) – 93. – *De chorographia* II 109, 2.
	Pseudo-Longinos (kb. 213 - 273) – 95. – *De sublimitate* 16, 2-4.
	Silius Italicus (25/35 - 101) – 94. – *Punica* XIV 279-86.
	Simónidés (kb. 556 – 469) – 70. – *Epigrammata* 1. Page X; 2. Page XI; 3. Page XII; 4. Page XIII; 5. Page XIV; 6. Page XVI; 7. Page XIX; 8. Page XX a és b; 9. Page XVII b. *Költemények*

	Strabón (kb. 64/63 - 24) – 91. – Geographica VIII 6, 16. 19; IX 1, 9, 11-14, 21.
	Suda (10. sz.) – 124. – *a* 2371. 3136; *q* 124-125; l 58; *n* 89; *s* 47-49; 439.
	Thukydidés (kb. 460 - 395) – 74. – *Historiae* I 14; 18; 23; 73-75; 132, 2-3.
	Timotheos (kb. 440 - 360) – 79. – *Persae* (fr. 12-28.)
	Xenophón (kb. 431 - 355) – 80. – *Anabasis* III 2, 13; *Anabasis* I 2, 9.
	Zénobios Sophista (Paroemiogr.) (Hadrianus kora, 117-138) – 110. – *Epitome collectionum Lucili Tarrhei et Didymi* V 63, 2.
	Zósimos (500 k.) – 118. – *Historia nova* I 2, 3.

			69.
69.	Aischylos, *Persae*		*Jánosy István fordítása*
	ΧΟΡΟΣ		Karvezető
	Τάδε μὲν Περσῶν τῶν οἰχομένων	1	Ezek itt a görög partokra vonult
	Ἑλλάδ᾽ ἐς αἶαν πιστὰ καλεῖται,		perzsa hadak hű gyámolai.
	καὶ τῶν ἀφνεῶν καὶ πολυχρύσων		Őrzik aranytól roskadozó, dús
	ἐδράνων φύλακες, κατὰ πρεσβείαν		palotánkat idős koruk érdemeként.
	οὓς αὐτὸς ἄναξ Ξέρξης βασιλεὺς	5	Xerxész urunk, Dareiosz gyermeke
	Δαρειογενὴς		tette meg őket
	εἵλετο χώρας ἐφορεύειν.		gondviselőkké e vidéken.
	ἀμφὶ δὲ νόστῳ τῷ βασιλείῳ		O hazatér-e még a királyunk
	καὶ πολυχρύσου στρατιᾶς ἤδη		dús aranyékű hadseregünkkel?
	κακόμαντις ἄγαν ὀρσολοπεῖται	10	Feketén kuvikol benn a szívem, mert
	θυμὸς ἔσωθεν.		bajra gyanakszik. Elment Ázsia
	πᾶσα γὰρ ἰσχὺς Ἀσιατογενὴς		minden erős fia, s zúgva kiáltoz
	οἴχωκε, νέον δ᾽ ἄνδρα βαΰζει,		ifju királya körül.
	κοὔτε τις ἄγγελος οὔτε τις ἱππεὺς		Hiradó, lovas
	ἄστυ τὸ Περσῶν ἀφικνεῖται·	15	városunkba nem érkezik egy se.
	οἵτε τὸ Σούσων ἠδ᾽ Ἀγβατάνων		Agbatana, Szúsza lakói,
	καὶ τὸ παλαιὸν Κίσσιον ἔρκος		nép, mely az ősi Kisszia várát
	προλιπόντες ἔβαν, τοὶ μὲν ἐφ᾽ ἵππων,		odahagyva vonúlt: ki gyors paripán,
	τοὶ δ᾽ ἐπὶ ναῶν, πεζοί τε βάδην		ki hajón, ki gyalog gyalogosként ment -
	πολέμου στῖφος παρέχοντες·	20	hadinép sűrű tömegekben.
	οἷος Ἀμίστρης ἠδ᾽ Ἀρταφρένης		Mint Amisztrész, vagy Artaphrenész,
	καὶ Μεγαβάτης ἠδ᾽ Ἀστάσπης,		vagy Megabatész és Asztaszpész:
	ταγοὶ Περσῶν,		megannyi király, a nagy perzsa király
	βασιλῆς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου,		szolgája – rohan nagy-sok seregek
	σοῦνται, στρατιᾶς πολλῆς ἔφοροι,	25	vezéreként – íjjal erős ez,
	τοξοδάμαντές τ᾽ ἠδ᾽ ἱπποβάται,		az meg lovon ül; iszonyúk látni,
	φοβεροὶ μὲν ἰδεῖν, δεινοὶ δὲ μάχην		iszonyúk a csatán
	ψυχῆς εὐτλήμονι δόξῃ·		lelkük elszánt erejében.
	Ἀρτεμβάρης θ᾽ ἱππιοχάρμης		Artembarész, lovagolva csatázó,
	καὶ Μασίστρης, ὅ τε τοξοδάμας	30	és Maszisztrész, nagy nyillal ölő,
	ἐσθλὸς Ἰμαῖος Φαρανδάκης θ᾽,		bátor Imaiosz, Pharandákész,
	ἵππων τ᾽ ἐλατὴρ Σοσθάνης.		paripát megüző Szoszthanész.
	ἄλλους δ᾽ ὁ μέγας καὶ πολυθρέμμων		Mást meg a nagy, sokakat nevelő
	Νεῖλος ἔπεμψεν· Σουσισκάνης,		Nilus küldött: Szuszisziskánész,
	Πηγασταγὼν Αἰγυπτογενής,	35	Pégasztagón, az egyiptomi sarj,
	ὅ τε τῆς ἱερᾶς Μέμφιδος ἄρχων		s kit a szent város, Memphisz ural: hős,
	μέγας Ἀρσάμης, τάς τ᾽ ὠγυγίους		hires Árszamész, meg az ősrégi
	Θήβας ἐφέπων Ἀριόμαρδος,		Théba vezére: Áriomardosz
	καὶ ἑλειοβάται ναῶν ἐρέται		- gályán evezők, mocsári lakók
	δεινοὶ πλῆθός τ᾽ ἀνάριθμοι.	40	számnélküli nagy sokasága.
	ἁβροδιαίτων δ᾽ ἕπεται Λυδῶν		Jön nyomukban lágy életü lűd tömeg.
	ὄχλος, οἵτ᾽ ἐπίπαν ἠπειρογενὲς		Urak ők szárazföldük valahány
	κατέχουσιν ἔθνος, τοὺς Μητρογαθὴς		népén. Fejeik: bölcs Métrogathész,
	Ἀρκτεύς τ᾽ ἀγαθός, βασιλῆς δίοποι,		Arkteusz, a vitéz - ez a két király,
	χαὶ πολύχρυσοι Σάρδεις ἐπόχους	45	s a dúsaranyú Szardeisz őket
	πολλοῖς ἅρμασιν ἐξορμῶσιν,		küldte csatába harcszekerekkel
	δίρρυμά τε καὶ τρίρρυμα τέλη,		- csupa négyes- meg hatosfogaton -
	φοβερὰν ὄψιν προσιδέσθαι.		Iszonyú látvány odanézni!
	στεῦται δ᾽ ἱεροῦ Τμώλου πελάτης		Felhányja a szent Tmólosz lakosa:
	ζυγὸν ἀμφιβαλεῖν δούλιον Ἑλλάδι,	50	rabigába törik Hellaszt. Állja a
	Μάρδων, Θάρυβις, λόγχης ἄκμονες,		sürü dárdaesőt Mardón, Tharübisz,
	καὶ ἀκοντισταὶ Μυσοί· Βαβυλὼν δ᾽		meg a mys lándzsás. Babülónnak
	ἡ πολύχρυσος πάμμεικτον ὄχλον		színarany városa horda-elegy hadat
	πέμπει σύρδην, ναῶν τ᾽ ἐπόχους		küld: gályahuzót, íjászt, aki mind
	καὶ τοξουλκῷ λήματι πιστούς·	55	bízik: a kézivet jól megvonssza.
	τὸ μαχαιροφόρον τ᾽ ἔθνος ἐκ πάσης		Nyomukon jön egész Ázsia kardos
	Ἀσίας ἕπεται		hada: mind követi
	δεινα῀ῖς βασιλέως ὑπὸ πομπα῀ῖς.		a szörnyü királyi parancsot.
	τοιόνδ᾽ ἄνθος Περσίδος αἴας		Perzsa hazánk szép férfi-virága
	οἴχεται ἀνδρῶν,	60	elment. Az egész Ázsia földe,
	οὓς πέρι πᾶσα χθὼν Ἀσιῆτις		nevelő anyjuk, értük nyög, eped

			69.
	θρέψασα πόθῳ στένεται μαλερῷ,		iszonyú vággyal... Szüle és feleség
	τοκέης τ᾽ ἄλοχοί θ᾽ ἡμερολεγδὸν		reszket utánuk,
	τείνοντα χρόνον τρομέονται.		s számlál csigalassu napot.
	στρ.α		Kar
	πεπέρακεν μὲν ὁ περσέπτολις ἤδη		A király városemésztő hada átkelt
	βασίλειος στρατὸς εἰς ἀντίπορον γείτονα χώραν,	66	túl a szomszéd területre, a kötélfűz-
	λινοδέσμῳ σχεδίᾳ πορθμὸν ἀμείψας		te hajókkal lenyügözte Athamasz gyer-
	᾽Αθαμαντίδος Ἕλλας,	70	meke: Hellé szorosát, s rabigáúl
	πολύγομφον ὅδισμα ζυγὸν ἀμφιβαλὼν αὐχένι πόντου.		millió szögü, nagy hadiútat
			kötözött rá a habokra.
	[ἀντ. α.		
	πολυάνδρου δ᾽ ᾽Ασίας θούριος ἄρχων		Millió férfit adó Ázsia bátor
	ἐπὶ πᾶσαν χθόνα ποιμανόριον θεῖον ἐλαύνει	75	ura felhozza hadát mind e világra,
	διχόθεν, πεζονόμον τ᾽ ἔκ τε θαλάσσας,		viszi kettős uton: őrlő gyalogúton,
	ἐχυροῖσι πεποιθὼς		s hadigályán bizakodva szilárd, hű
	στυφελοῖς ἐφέταις, χρυσογόνου γενεᾶς ἰσόθεος φώς.	80	vezetőkben - arany ivadékok
			fia: istennel egyenlő.
	[στρ. β.		
	κυάνεον δ᾽ ὄμμασι λεύσσων		Szeme kéklángja ugy ég, mint
	φονίου δέργμα δράκοντος,		szeme vérlepte kigyónak.
	πολύχειρ καὶ πολυναύτης,		Keze milljom, s a hajósa...
	Σύριόν θ᾽ ἅρμα διώκων,		Üzi szür hadszekerét és
	ἐπάγει δουρικλύτοις ἀνδράσι τοξόδαμνον Ἄρη.	85	viszi rá nagyhirü, lándzsás
			katonákra nyilas Arészt.
	[ἀντ. β.		
	δόκιμος δ᾽ οὔτις ὑποστὰς		Ki dacolna katonáink
	μεγάλῳ ῥεύματι φωτῶν		iszonyú áradatával,
	ἐχυροῖς ἔρκεσιν εἴργειν		ki igázná le sövénnyel
	ἄμαχον κῦμα θαλάσσας·	90	a habok vad rohamát? - Nincs,
	ἀπρόσοιστος γὰρ ὁ Περσῶν στρατὸς ἀλκίφρων τε λαός.		aki győzhetne a perzsák
			seregén, s vitézi népén!
	[επῳδ.		
	δολόμητιν δ᾽ ἀπάταν θεοῦ		De ha isten kohol ármányt,
	τίς ἀνὴρ θνατὸς ἀλύξει;		ki kerülné ki, halandó?
	τίς ὁ κραιπνῷ ποδὶ πηδήματος εὐπετέος ἀνάσσων;	95	Ki tud egy gyors futammal
	φιλόφρων γὰρ <ποτι>σαίνουσα τὸ πρῶτον παράγει		a hurokból szabadulni?
	βροτὸν εἰς ἄρκυας Ἄτα,		A halandót csalogatva
	τόθεν οὐκ ἔστιν ὑπὲρ θνατὸν ἀλύξαντα φυγεῖν.	100	szövi hálóiba Até,
			s a halandó soha többé
			szabadulni se tud onnan.
	[στρ. γ.		
	θεόθεν γὰρ κατὰ Μοῖρ᾽ ἐκράτησεν		Amit isten szava rendelt, eleinktől
	τὸ παλαιόν, ἐπέσκηψε δὲ Πέρσαις		az a végzet: hogy a perzsák hivatása
	πολέμους πυργοδαΐκτους		a nehéz bástyatörő háboru és a
	διέπειν ἱππιοχάρμας τε κλόνους πόλεών τ᾽ ἀναστάσεις.	105	lovat-üző rohamok,
			meg a városrombolás.
	[ἀντ. γ.		
	ἔμαθον δ᾽ εὐρυπόροιο θαλάσσας		De a perzsa kitanulta, hogy a széles-
	πολιαινομένας πνεύματι λάβρῳ	110	utu tengerre figyeljen, mit a zúgó
	ἐσορᾶν πόντιον ἅλσος,		viharorkán csavar őszbe, s bizakodjék
	πίσυνοι λεπτοδόμοις πείσμασι λαοπόροις τε μηχαναῖς.	114	emelőgépeiben,
			s kötelék-csodáiban.
	[στρ. δ.		
	ταῦτά μοι μελαγχίτων φρὴν ἀμύσσεται φόβῳ,		Igy emészti rettegés
	ὀᾶ Περσικοῦ στρατεύματος, τοῦδε μὴ πόλις πύθη-	117	gyászba öltözött szivem.
	ται, κένανδρον μέγ᾽ ἄστυ Σουσίδος·		O, gyász! Oda a perzsa hadsereg! -
			Félek, ezt a hírt veszi
			Szúsza nagy, férfihagyta városa!
	[ἀντ. δ.		
	καὶ τὸ Κισσίων πόλισμ᾽ ἀντίδουπον ᾄσεται,		S Kissziának városa
	ὀᾶ, τοῦτ᾽ ἔπος γυναικοπληθὴς ὅμιλος ἀπύων,	122	bár ne visszhangozna rá:
	βυσσίνοις δ᾽ ἐν πέπλοις πέσῃ λακίς.	125	O, gyász! - ezt süvölti byssosi
			fátyolát, ronggyá nyüvő,
			megtolult, sürü asszonyáradat.

			69.
	[στρ. ε.		
	πᾶς γὰρ ἱππηλάτας καὶ πεδοστιβὴς λεὼς		Harcimén-hajszolók,
	σμῆνος ὣς ἐκλέλοιπεν μελισσᾶν σὺν ὀρχάμῳ στρατοῦ,		s számtalan gyaloghadunk:
	τὸν ἀμφίζευκτον ἐξαμείψας ἀμφοτέρας ἅλιον	130	mint a méhraj, kiröp-
	πρῶνα κοινὸν αἴας.		pentek innen vezéruruk nyomán.
			S a két földrész eggyékovácsolt,
			szembenülő két tengeri
			partfokán tovaszálltak.
	[ἀντ. ε.		
	λέκτρα δ᾽ ἀνδρῶν πόθῳ πίμπλαται δακρύμασιν·		Férj után áhitók
	Περσίδες δ᾽ ἁβροπενθεῖς ἑκάστα πόθῳ φιλάνορι	135	ágya könnyben áradoz.
	τὸν αἰχμήεντα θοῦρον εὐνατῆρ᾽ ἀποπεμψαμένα		Hervadón gyászoló,
	λείπεται μονόζυξ.		perzsa nő, férjurára szomjazó,
			epedezve búcsuztatta lándzsás,
			bátor urát, s ittmaradt
			féligában árván!
			Karvezető
	ἀλλ᾽ ἄγε, Πέρσαι, τόδ᾽ ἐνεζόμενοι	140	Nosza hát, perzsák, üljünk meg ez ős
	στέγος ἀρχαῖον,		palotán, s minthogy szorongat a kényszer, a
	φροντίδα κεδνὴν καὶ βαθύβουλον		mélyire nézve
	θώμεθα, χρεία δὲ προσήκει,		hányjuk-vessük jól meg a dolgot!
	πῶς ἄρα πράσσει Ξέρξης βασιλεὺς		Xerxész nagyurunk, Dareiosz gyermeke,
	Δαρειογενής,	145	aki ős nevén a mi vérrokonunk -
	[τὸ πατρωνύμιον γένος ἡμέτερον·]		most Xerxész mit csinál? Vajon az íjak
	πότερον τόξου ῥῦμα τὸ νικῶν,		húrjai győznek, vagy a dárdafejű
	ἢ δορικράνου		lándzsa hatalma erősebb?
	λόγχης ἰσχὺς κεκράτηκεν.		
			Megjelenik Atossza királynő, Dareiosz özvegye, Xerxész anyja
	ἀλλ᾽ ἥδε θεῶν ἴσον ὀφθαλμοῖς	150	De mint az istenek szeme: tűzláng
	φάος ὁρμᾶται μήτηρ βασιλέως,		villan elő - siet a király anyja.
	βασίλεια δ᾽ ἐμή· προσπίτνω·		Királynőm, térdre bukom le!
	καὶ προσφθόγγοις δὲ χρεὼν αὐτὴν		Mindenki a kellő hódolattal
	πάντας μύθοισι προσαυδᾶν.		szólítsa meg ma királynőnk!
	ὦ βαθυζώνων ἄνασσα Περσίδων ὑπερτάτη,	155	Mélyövű, szép perzsa nőknek legfelső urasszonya,
	μῆτερ ἡ Ξέρξου γεραιά, χαῖρε, Δαρείου γύναι·		Xerxész öreg édesanyja, üdv, Dareiosz asszonya!
	θεοῦ μὲν εὐνάτειρα Περσῶν, θεοῦ δὲ καὶ μήτηρ ἔφυς,		Perzsa isten felesége, perzsa isten anyja is,
	εἴ τι μὴ δαίμων παλαιὸς νῦν μεθέστηκε στρατῷ.		ha csak el nem állt hadunktól ősi gyámol-istenünk.
	ΒΑΣΙΛΕΙΑ		Atossza
	ταῦτα δὴ λιποῦσ᾽ ἱκάνω χρυσεοστόλμους δόμους		Azért hagytam el aranybavont falú kastélyomat,
	καὶ τὸ Δαρείου τε κἀμὸν κοινὸν εὐνατήριον.	160	és a Dareiosz királlyal közös ágyasházamat:
	καί με καρδίαν ἀμύσσει φροντίς· ἐς δ᾽ ὑμᾶς ἐρῶ		hadd beszéljem el tinéktek: gond emészti szívemet
	μῦθον οὐδαμῶς ἐμαυτῆς οὖσ᾽ ἀδείμαντος, φίλοι,		- nem magam miatt, hisz én nem félek, híveim, de hogy
	μὴ μέγας Πλοῦτος κονίσας οὖδας ἀντρέψῃ ποδὶ		a sok kincs a boldogságot porba dönti, láb alá,
	ὄλβον, ὃν Δαρεῖος ἦρεν οὐκ ἄνευ θεῶν τινός.		mit Dareiosz megteremtett, s segedelmes istene.
	ταῦτά μοι μέριμν᾽ ἄφραστός ἐστιν ἐν φρεσὶν διπλῆ,	165	Most e kettős, mondhatatlan gond emészti lelkemet:
	μήτε χρημάτων ἀνάνδρων πλῆθος ἐν τιμῇ σέβειν		kincsnek, melyet férfi nem véd, nagy tömege mit sem ér:
	μήτ᾽ ἀχρημάτοισι λάμπειν φῶς ὅσον σθένος πάρα.		s fény, mely erejéhez illő, nincstelenre sem ragyog.
	ἔστι γὰρ πλοῦτός γ᾽ ἀμεμφής, ἀμφὶ δ᾽ ὀφθαλμῷ φόβος·		Még a kincsnek nincs hibája, csak szemünket féltem én.
	ὄμμα γὰρ δόμων νομίζω δεσπότου παρουσίαν.		Szeme-fénye termeinknek, ha jelen a ház ura.
	πρὸς τάδ᾽, ὡς οὕτως ἐχόντων τῶνδε, σύμβουλοι λόγου	170	Most, hogy így fordult a helyzet, hányjuk-vessük meg együtt,
	τοῦδέ μοι γένεσθε, Πέρσαι, γηραλέα πιστώματα·		s álljatok elő tanáccsal, öreg perzsa híveim!
	πάντα γὰρ τὰ κέδν᾽ ἐν ὑμῖν ἐστί μοι βουλεύματα.		Minden hasznos, jó tanácsom, íme, bennetek vagyon!
	Χο.		Karvezető
	εὖ τόδ᾽ ἴσθι, γῆς ἄνασσα τῆσδε, μή σε δὶς φράσειν		Tudd meg, földünk királynője, nem kell kétszer mondanod,
	μήτ᾽ ἔπος μήτ᾽ ἔργον ὧν ἂν δύναμις ἡγεῖσθαι θέλῃ·		szót avagy tettet, amelynek ereje minket vezet;
	εὐμενεῖς γὰρ ὄντας ἡμᾶς τῶνδε συμβούλους καλεῖς.	175	mint magad mondod: ezekben jó tanácsadók vagyunk.
	Βα.		Atossza
	πολλοῖς μὲν αἰεὶ νυκτέροις ὀνείρασιν		Gyakorta lep meg éjjelente látomás
	ξύνειμ᾽, ἀφ᾽ οὗπερ παῖς ἐμὸς στείλας στρατὸν		azóta, hogy hadat rendelve ment fiam
	Ἰαόνων γῆν οἴχεται πέρσαι θέλων·		az iónok ellen, hogy lerontsa földüket.
	ἀλλ᾽ οὔτι πω τοιόνδ᾽ ἐναργὲς εἰδόμην		Nem láttam álmot soha oly világosan,
	ὡς τῆς πάροιθεν εὐφρόνης· λέξω δέ σοι.	180	mint most az éjszaka - no hadd beszélem el!
	ἐδοξάτην μοι δύο γυναῖκ᾽ εὐείμονε,		Két szépruhás nőt láttatott a látomás;
	ἡ μὲν πέπλοισι Περσικοῖς ἠσκημένη,		az első perzsa fátyolokkal ékesen,

			69.
	ἡ δ᾽ αὖτε Δωρικοῖσιν, εἰς ὄψιν μολεῖν,		a másik könnyü dórruhában tünt elém;
	μεγέθει τε τῶν νῦν ἐκπρεπεστάτα πολύ,		ma élő nőnél szebb, sudárabb mindenik,
	κάλλει τ᾽ ἀμώμω, καὶ κασιγνήτα γένους	185	eszményi szépség, egy család két gyermeke.
	ταὐτοῦ· πάτραν δ᾽ ἔναιον ἡ μὲν Ἑλλάδα		Kockán a sors ennek Hellaszt vetette ki
	κλήρῳ λαχοῦσα γαῖαν, ἡ δὲ βάρβαρον.		hazául, annak a barbárok földeit.
	τούτω στάσιν τιν᾽, ὡς ἐγὼ ᾽δόκουν ὁρᾶν,		Egymással mintha perbe szálltak volna – úgy
	τεύχειν ἐν ἀλλήλησι· παῖς δ᾽ ἐμὸς μαθὼν		rémlett nekem. Fiam, hogy észbevette ezt,
	κατεῖχε κἀπράυνεν, ἅρμασιν δ᾽ ὕπο	190	lefogta őket, megjuházta hámokat
	ζεύγνυσιν αὐτὼ καὶ λέπαδν᾽ ὑπ᾽ αὐχένων		dobott nyakukra, harcszekérbe fogta be.
	τίθησι. χἡ μὲν τῇδ᾽ ἐπυργοῦτο στολῇ		A perzsa nő a hámot büszkén vette fel,
	ἐν ἡνίαισί τ᾽ εἶχεν εὔαρκτον στόμα,		zablának szájat dugva engedelmesen.
	ἡ δ᾽ ἐσφάδαζε, καὶ χεροῖν ἔντη δίφρου		Ágaskodik a másik kezével a
	διασπαράσσει, καὶ ξυναρπάζει βίᾳ	195	kocsiszerszámokat ízekre tépi, majd,
	ἄνευ χαλινῶν, καὶ ζυγὸν θραύει μέσον.		leszórva zabláját, a jármot eltöri.
	πίπτει δ᾽ ἐμὸς παῖς, καὶ πατὴρ παρίσταται		Fiam lefordul. Apja áll, Dareiosz ott.
	Δαρεῖος οἰκτίρων σφε· τὸν δ᾽ ὅπως ὁρᾷ		Megszánja Xerxészt. Ez, hogy megpillantja őt,
	Ξέρξης, πέπλους ῥήγνυσιν ἀμφὶ σώματι.		körűl a testén megszaggatja köntösét.
	καὶ ταῦτα μὲν δὴ νυκτὸς εἰσιδεῖν λέγω.	200	Hát bizony ezt az álmot láttam éjszaka.
	ἐπεὶ δ᾽ ἀνέστην καὶ χεροῖν καλλιρρόου		Majd felriadtam, kezem a szépen csobbanó
	ἔψαυσα πηγῆς, σὺν θυηπόλῳ χερὶ		forrásba mostam, s áldozó kezekkel az
	βωμὸν προσέστην, ἀποτρόποισι δαίμοσιν		oltárhoz álltam, hogy a vészt elforgató
	θέλουσα θῦσαι πέλανον, ὧν τέλη τάδε.		védisteneknek étket öntsek, mint szokás.
	ὁρῶ δὲ φεύγοντ᾽ αἰετὸν πρὸς ἐσχάραν	205	Hát látom: egy sas száll a Phoibosz tűzhelye
	Φοίβου· φόβῳ δ᾽ ἄφθογγος ἐστάθην, φίλοι·		felé, barátim, torkom döbbenet szegi.
	μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ		Látom: nyomában egy suhintó szárnyu, kis
	πτεροῖς ἐφορμαίνοντα καὶ χηλαῖς κάρα		sólyom a sasra röppen és a karmait
	τίλλονθ᾽· ὁ δ᾽ οὐδὲν ἄλλο γ᾽ ἢ πτήξας δέμας		annak fejébe vési - az hunyászkodón
	παρεῖχε. ταῦτ᾽ ἔμοιγε δείματ᾽ ἔστ᾽ ἰδεῖν,	210	csak tűri. Én, hogy látom, úgy megborzadok,
	ὑμῖν δ᾽ ἀκούειν. εὖ γὰρ ἴστε, παῖς ἐμὸς		mint ti, hogy halljátok. Vegyétek észbe mind:
	πράξας μὲν εὖ θαυμαστὸς ἂν γένοιτ᾽ ἀνήρ,		fiam, ha jól jár, őt csodálják mindenek;
	κακῶς δὲ πράξας᾽οὐχ ὑπεύθυνος πόλει,		ha veszt, az állam tőle számon nem veszi -
	σωθεὶς δ᾽ ὁμοίως τῆσδε κοιρανεῖ χθονός.		ha él, e földön éppen úgy király tovább!
	Χο.		Karvezető
	οὔ σε βουλόμεσθα, μῆτερ, οὔτ᾽ ἄγαν φοβεῖν λόγοις	215	Nem szeretnénk, jó anyánk, ha szavunk megriasztana,
	οὔτε θαρσύνειν. θεοὺς δὲ προστροπαῖς ἱκνουμένη,		sem, ha túl biztatna. Esdve lépj az istenek elé!
	εἴ τι φλαῦρον εἶδες, αἰτοῦ τῶνδ᾽ ἀποτροπὴν τελεῖν,		Álmodban ha rosszat láttál, kérd, hogy forgassák el azt,
	τὰ δ᾽ ἀγάθ᾽ ἐκτελῆ γενέσθαι σοί τε καὶ τέκνοις σέθεν		és derüljön rád, fiadra, államodra boldog üdv,
	καὶ πόλει φίλοις τε πᾶσι. δεύτερον δὲ χρὴ χοὰς		s valamennyi jóbarátra. Azután a Földnek önts,
	γῇ τε καὶ φθιτοῖς χέασθαι· πρευμενῶς δ᾽ αἰτοῦ τάδε	220	s holtainknak áldozatbort, és szelíden esedekelj,
	σὸν πόσιν Δαρεῖον, ὅνπερ φῂς ἰδεῖν κατ᾽ εὐφρόνην,		férjed, Dareiosz, kiről azt mondod: láttad éjszaka,
	ἐσθλά σοι πέμπειν τέκνῳ τε γῆς ἔνερθεν ἐς φάος,		rád, fiadra küldjön áldást - fényvilágra föld alól -,
	τἄμπαλιν δὲ τῶνδε γαίᾳ κάτοχα μαυροῦσθαι σκότῳ.		mig az átkot föld alatti éjhomályban tartsa lenn!
	ταῦτα θυμόμαντις ὤν σοι πρευμενῶς παρῄνεσα·		Lelkem jósszavát követve erre intlek csendesen,
	εὖ δὲ πανταχῇ τελεῖν σοι τῶνδε κρίνομεν πέρι.	225	s bizom is, hogy mindezekből mindenképp csak jó fakad.
	Βα.		Atossza
	ἀλλὰ μὴν εὔνους γ᾽ ὁ πρῶτος τῶνδ᾽ ἐνυπνίων κριτὴς		Tudom, hogy jó indulatból házam és fiam iránt
	παιδὶ καὶ δόμοις ἐμοῖσι τήνδ᾽ ἐκύρωσας φάτιν.		adtad e jó tanácsot, álmom első megfejtőjeként.
	ἐκτελοῖτο δὴ τὰ χρηστά· ταῦτα δ᾽, ὡς ἐφίεσαι,		Bár a jó, az menne végbe! Azt, amire ösztökélsz,
	πάντ᾽ ἐφήσομεν θεοῖσι τοῖς τ᾽ ἔνερθε γῆς φίλοις,		megadom az isteneknek, lenti kedvesünknek is,
	εὖτ᾽ ἂν εἰς οἴκους μόλωμεν. κεῖνα δ᾽ ἐκμαθεῖν θέλω,	230	Hogy a házba visszatérek. Azt szeretném, híveim,
	ὦ φίλοι, ποῦ τὰς ᾽Αθήνας φασὶν ἱδρῦσθαι χθονός;		tudni csak: mit mondanak, a földön merre van Athén?
	Χο.		Karvezető
	τῆλε πρὸς δυσμαῖς ἄνακτος Ἡλίου φθινασμάτων.		Messze napnyugotra, hol a Nap-király alámerül.
	Βα.		Atossza
	ἀλλὰ μὴν ἵμειρ᾽ ἐμὸς παῖς τήνδε θηρᾶσαι πόλιν;		Ezt a várost, ezt kivánja fiam porbarontani?
	Χο.		Karvezető
	πᾶσα γὰρ γένοιτ᾽ ἂν Ἑλλὰς βασιλέως ὑπήκοος.		Mind egész Hellaszt urunk úgy szolgasorba döntené.
	Βα.		Atossza
	ὧδέ τις πάρεστιν αὐτοῖς ἀνδροπλήθεια στρατοῦ;	235	Annyi tenger férfinépet egyesít Athén hada?
	Χο.		Karvezető
	καὶ στρατὸς τοιοῦτος , ἔρξας πολλὰ δὴ Μήδους κακά.		Seregük a méd seregre nagy csapást mért eddig is.
	Βα.		Atossza
	καὶ τί πρὸς τούτοισιν ἄλλο; πλοῦτος ἐξαρκὴς δόμοις;		S még mi birtokuk? Vagyonnal rakva házuk gazdagon?
	Χο.		Karvezető

			69.
	ἀργύρου πηγή τις αὐτοῖς ἐστι, θησαυρὸς χθονός.		Kútfeje a színezüstnek, föld alatti kincstömeg.
	Βα.		Atossza
	πότερα γὰρ τοξουλκὸς αἰχμὴ διὰ χεροῖν αὐτοῖς πρέπει;		És mi fegyver van kezükben? Íjfeszítő nyíl talán?
	Χο.		Karvezető
	Οὐδαμῶς· ἔγχη σταδαῖα καὶ φεράσπιδες σαγαί.	240	Nem. Rohammal szembenéző lándzsa és védőpaizs.
	Βα.		Atossza
	τίς δὲ ποιμάνωρ ἔπεστι κἀπιδεσπόζει στρατῷ;		És ki volna pásztoruk, ki hadseregük kényura?
	Χο.		Karvezető
	οὔτινος δοῦλοι κέκληνται φωτὸς οὐδ᾽ ὑπήκοοι.		Senki rajtuk nem parancsol, nem szolgái senkinek.
	Βα.		Atossza
	πῶς ἂν οὖν μένοιεν ἄνδρας πολεμίους ἐπήλυδας;		Ellenség ha rájuk zendül, hogy állják a támadást?
	Χο.		Karvezető
	ὥστε Δαρείου πολύν τε καὶ καλὸν φθεῖραι στρατόν.		Úgy, hogy Dareiosz király szép, nagy serege ottveszett.
	Βα.		Atossza
	δεινά τοι λέγεις κιόντων τοῖς τεκοῦσι φροντίσαι.	245	Szörnyü szót mondasz az elment harcosok szülőinek!
	Χο.		Karvezető
	ἀλλ᾽ ἐμοὶ δοκεῖν τάχ᾽ εἴσῃ πάντα ναμερτῆ λόγον.		Amint látom, az igaz szót nemsokára megtudod.
	τοῦδε γὰρ δράμημα φωτὸς Περσικὸν πρέπει μαθεῖν,		Ott egy ember gyors futása perzsa hírhozóra vall.
	καὶ φέρει σαφές τι πρᾶγος ἐσθλὸν ἢ κακὸν κλύειν.		Az világos híreket hoz: győzelem vagy vész hirét.
	ΑΓΓΕΛΟΣ		Hírnök
	ὦ γῆς ἁπάσης ᾽Ασιάδος πολίσματα,		Hatalmas Ázsiának megannyi városa,
	ὦ Περσὶς αἶα καὶ πολὺς πλούτου λιμήν,	250	ó, végtelen kincs kikötője, perzsa föld!
	ὡς ἐν μιᾷ πληγῇ κατέφθαρται πολὺς		Nagy boldogságunk egy csapásra elveszett,
	ὄλβος, τὸ Περσῶν δ᾽ ἄνθος οἴχεται πεσόν.		a perzsa nép virága esni hervadott.
	ὤμοι, κακὸν μὲν πρῶτον ἀγγέλλειν κακά·		Szörnyű a vészt elsőnek megjelenteni,
	ὅμως δ᾽ ἀνάγκη πᾶν ἀναπτύξαι πάθος,		mégis: ki kell göngyölni mind e szenvedést,
	Πέρσαι· στρατὸς γὰρ πᾶς ὄλωλε βαρβάρων.	255	perzsák! A barbár hadsereg megsemmisült!
	Χο. [στρ. α.		Kar
	ἄνι᾽ ἄνια κακὰ νεόκοτα		Gyötör a siralom, ez iszonyatos, új
	καὶ δάι᾽. αἰαῖ, διαίνεσθε, Πέρ-		csapás! Ó jaj, perzsa nép, sírj, zokogj,
	σαι, τόδ᾽ ἄχος κλύοντες.		hallva e sok gyötrelmet!
	Αγ.		Hírnök
	ὡς πάντα γ᾽ ἔστ᾽ ἐκεῖνα διαπεπραγμένα·	260	Minden pozdorjává omolt. Nem hittem én,
	καὐτὸς δ᾽ ἀέλπτως νόστιμον βλέπω φάος.		hogy hazatérésem napját megérhetem.
	Χο. [ἀντ. α.		Kar
	ἦ μακροβίοτος ὅδε γέ τις		Bizony, az öregek ideje igen
	αἰὼν ἐφάνθη γεραιοῖς, ἀκού-		hosszúnak tűnik, ha nem remélt bajt
	ειν τόδε πῆμ᾽ ἄελπτον.	265	kell a fülükbe venni!
	Αγ.		Hírnök
	καὶ μὴν παρών γε κοὐ λόγους ἄλλων κλύων,		Ott voltam én, nem hallomásból mondom el,
	Πέρσαι, φράσαιμ᾽ ἂν οἳ᾽ ἐπορσύνθη κακά.		perzsák, a pusztulást, amely ott végbement.
	Χο. [στρ. β.		Kar
	ὀτοτοτοῖ, μάταν		Jajajaj, hiába szállt
	τὰ πολλὰ βέλεα παμμιγῆ		nyilaik elegyes árja szent
	γᾶς ἀπ᾽ ᾽Ασίδος ἦλθετ᾽ αἰαῖ᾽	270	Ázsia területéről ellen-
	δᾴαν Ἑλλάδα χώραν.		séges hellaszi földre!
	Αγ.		Hírnök
	πλήθουσι νεκρῶν δυσπότμως ἐφθαρμένων		Szalamisz parjta és környéke mind betelt
	Σαλαμῖνος ἀκταὶ πᾶς τε πρόσχωρος τόπος.		a nyomorúltul ottveszők hulláival.
	Χο. [ἀντ. β.		Kar
	ὀτοτοτοῖ, φίλων		Jajajaj, mit beszélsz?!
	πολύδονα σώμαθ᾽ ἁλιβαφῆ	275	Kedveseim teteme le-lemerül,
	κατθανόντα λέγεις φέρεσθαι		hánykolódik a tengeren
	πλαγκτοῖς ἐν διπλάκεσσιν.		bőszárnyú köpenyegben.
	Αγ.		Hírnök
	οὐδὲν γὰρ ἤρκει τόξα, πᾶς δ᾽ ἀπώλλυτο		Mit ért az íj? Veszett a teljes hadsereg,
	στρατὸς δαμασθεὶς ναΐοισιν ἐμβολαῖς.		hogy ráviharzott győztesen a sok hajó.
	Χο. [στρ. γ.		Kar
	ἴυζ᾽ ἄποτμον δαΐοις		Süvölts a vészen gyászos,
	δυσαιανῆ βοάν,	281	vigasztalan panaszt!
	ὡς πάντα πᾶν κακῶς		Romlást szereztek isteneink
	ἔθεσαν· αἰαῖ, στρατοῦ φθαρέντος.		perzsa fejünkre. Hadunk megrontatott! Jaj!
	Αγ.		Hírnök
	ὦ πλεῖστον ἔχθος ὄνομα Σαλαμῖνος κλύειν·		O, Szalamisz, füleimnek mily gyűlölt e név!

			69.
	φεῦ, τῶν ᾽Αθηνῶν ὡς στένω μεμνημένος.	285	Athén, beh zokogok, ha rád emlékezem!
	Χο. [ἀντ. γ.		Kar
	στυγναί γ᾽ ᾽Αθᾶναι δαΐοις·		Athén, gyülölt ellenfél!
	μεμνῆσθαί τοι πάρα·		Emlékezz szüntelen:
	ὡς πολλὰς Περσίδων [μάταν]		Ó, hány ártatlan perzsa nőt
	ἔκτισαν εὐνῖδας ἠδ᾽ ἀνάνδρους.		tettek elárvulttá, gyerektelenné!
	Βα.		Atossza
	σιγῶ πάλαι δύστηνος ἐκπεπληγμένη	290	Csak hallgatok régóta, nyomorúlt - a vész
	κακοῖς· ὑπερβάλλει γὰρ ἥδε συμφορά,		úgy szívenüt, ugy rám zudúl e szörnyűség,
	τὸ μήτε λέξαι μήτ᾽ ἐρωτῆσαι πόση.		hogy nem tudok beszélni róla... kérdeni...
	ὅμως δ᾽ ἀνάγκη πημονὰς βροτοῖς φέρειν		Halandók, el kell szenvednünk minden csapást,
	θεῶν διδόντων· πᾶν δ᾽ ἀναπτύξας πάθος		mit ránk bocsát az Ég! Apróra mondd csak el
	λέξον καταστάς, κεἰ στένεις κακοῖς ὅμως·	295	bajunkat, mégha nyögni is szorít a gyász.
	τίς οὐ τέθνηκε, τίνα δὲ καὶ πενθήσομεν		Ki nem halott? Főhadvezéreink közül
	τῶν ἀρχελείων, ὅστ᾽ ἐπὶ σκηπτουχίᾳ		kit gyászoljunk? Meghalván, pálcahordozó,
	ταχθεὶς ἄνανδρον τάξιν ἠρήμου θανών;		férfi nélkül maradt sorát ki hagyta el?
	Αγ.		Hírnök
	Ξέρξης μὲν αὐτὸς ζῇ τε καὶ βλέπει φάος.		Xerxész, az él. O látja még a napsugárt.
	Βα.		Atossza
	ἐμοῖς μὲν εἶπας δώμασιν φάος μέγα	300	Szavad nyomán sugár derűl a házamon,
	καὶ λευκὸν ἦμαρ νυκτὸς ἐκ μελαγχίμου.		fekete éjből szép, vakító napsugár.
	Αγ.		Hírnök
	᾽Αρτεμβάρης δὲ μυρίας ἵππου βραβεὺς		Artembarész, tizezer lovas parancsnoka
	στύφλους παρ᾽ ἀκτὰς θείνεται Σιληνιῶν.		sziklás szilénai parton zúzta szét magát.
	χὠ χιλίαρχος Δαδάκης πληγῇ δορὸς		Dzsidától ütve Dádakész, az ezredes,
	πήδημα κοῦφον ἐκ νεὼς ἀφήλατο·	305	hajófödélről nagy szökellve száll alá.
	Τενάγων τ᾽ ἄριστος Βακτρίων ἰθαιγενὴς		Tenagón, Baktria hősi sarja, ott csapong
	θαλασσόπληκτον νῆσον Αἴαντος πολεῖ.		az Aiasz-sziget tengermosta szirtein.
	Λίλαιος ᾽Αρσάμης τε κἀργήστης τρίτος,		Lilaiosz, Arszamész, Argesztész, a harmadik:
	οἵδ᾽ ἀμφὶ νῆσον τὴν πελειοθρέμμονα		legyőzetvén, a galambéteő sziget
	νικώμενοι κύρισσον ἰσχυρὰν χθόνα·	310	kemény földébe zúzták büszke homlokuk.
	πηγαῖς τε Νείλου γειτονῶν Αἰγυπτίου		Egyiptomi Nilus-forrás szomszéda, jó
	᾽Αρκτεύς, ᾽Αδεύης, καὶ φρεσεύης τρίτος		Arktész, Adeuész, Pharnoukhosz, a harmadik,
	Φαρνοῦχος, οἵδε ναὸς ἐκ μιᾶς πέσον.		a büszkepajzsu: mind elestek egy hajón.
	Χρυσεὺς Μάταλλος μυριόνταρχος θανών,		Khryséi Matallosz, ki úr tízezreken -
	ἵππου μελαίνης ἡγεμὼν τρισμυρίας,	315	halódva, dús szakállbozontja rőt szinét
	πυρσὴν ζαπληθῆ δάσκιον γενειάδα		biborfürdőben új színné cserélte át:
	ἔτεγγ᾽, ἀμείβων χρῶτα πορφυρᾷ βαφῇ.		A mágus Arabosz, baktriai Artamész,
	καὶ Μᾶγος ῞Αραβος, ᾽Αρτάβης τε Βάκτριος,		harmincezer hollósötét lovas feje,
	σκληρᾶς μέτοικος γῆς, ἐκεῖ κατέφθιτο.		az érdes föld lakója ott, hol elveszett.
	῞Αμιστρις ᾽Αμφιστρεύς τε πολύπονον δόρυ	320	Amésztrisz, sok csapásu dárdát forgató
	νωμῶν, ὅ τ᾽ ἐσθλὸς ᾽Αριόμαρδος Σάρδεσι		Amphisztreusz - és ki dús Szardeiszra gyászt borít:
	πένθος παρασχών, Σεισάμης θ᾽ ὁ Μύσιος,		derék Ariomardosz, s Szeiszamész, a műsz;
	Θάρυβίς τε πεντήκοντα πεντάκις νεῶν		Tharübisz: ötvenszer öt hajó parancsnoka,
	ταγός, γένος Λυρναῖος, εὐειδὴς ἀνήρ,		lürnéi fajta, szép sudár legény: halott.
	κεῖται θανὼν δείλαιος οὐ μάλ᾽ εὐτυχῶς·	325	Fekszik szegény, bizony nem boldog véget ért.
	Συέννεσίς τε πρῶτος εἰς εὐψυχίαν,		S halálraszántságban vezér: Szüenneszisz
	Κιλίκων ἄπαρχος, εἷς ἀνὴρ πλεῖστον πόνον		külix király - az ellenségre egymaga
	ἐχθροῖς παρασχών, εὐκλεῶς ἀπώλετο.		oly sok kárt szállatott – most elbukott dicsőn.
	τοιῶνδ᾽ ἄρ᾽ ὄντων <ὧν> ὑπεμνήσθην πέρι,		Ahogy eszembe jut, csak ennyi fővezér...
	πολλῶν παρόντων ὀλίγ᾽ ἀπαγγέλλω κακά.	330	Nagy-sok bajunknak apraját se mondtam el!
	Βα.		Atossza
	αἰαῖ, κακῶν ὕψιστα δὴ κλύω τάδε,		Ó jaj, a legszörnyűbb csapást kell hallanom,
	αἴσχη τε Πέρσαις καὶ λιγέα κωκύματα.		perzsák gyalázatát, sikongó jajgatást!
	ἀτὰρ φράσον μοι τοῦτ᾽ ἀναστρέψας πάλιν·		De térj a kezdetére és felelj nekem,
	ναῶν πόσον δὴ πλῆθος ἦν Ἑλληνίδων,		a helleneknek hány hajójuk volt, hogy így
	ὥστ᾽ ἀξιῶσαι Περσικῷ στρατεύματι	335	nekiszánták maguk: a méd hajóhadat
	μάχην συνάψαι ναΐοισιν ἐμβολαῖς;		hajórohammal ütközetbe rántani?
	Αγ.		Hírnök
	πλήθους μὲν ἂν σάφ᾽ ἴσθ᾽ ἔκατι βάρβαρον		Ha számot nézünk, úgy a mi hajóhadunk
	ναυσὶν κρατῆσαι. καὶ γὰρ ῞Ελλησιν μὲν ἦν		győzelme biztos, hisz a hellének hada
	ὁ πᾶς ἀριθμὸς ἐς τριακάδας δέκα		harmincszor tíz hajót alig számlálhatott,
	ναῶν, δεκὰς δ᾽ ἦν τῶνδε χωρὶς ἔκκριτος·	340	és tíz kiválasztott hajót ezen felül.
	Ξέρξῃ δέ, καὶ γὰρ οἶσθα, χιλιὰς μὲν ἦν		Xerxész ezer gályát vezényelt, azt tudom,

			69.
	ὣν ἦγε πλῆθος, αἱ δ᾽ ὑπέρκοποι τάχει		s különleges, gyorsjáratú naszádja volt
	ἑκατὸν δὶς ἦσαν ἑπτά θ᾽· ὧδ᾽ ἔχει λόγος.		kétszáz, meg hét. Ez az igazság. (*) Azt hiszed,
	μή σοι δοκοῦμεν τῇδε λειφθῆναι μάχῃ;		hogy szám szerint maradt alul hajóhadunk?
	ἀλλ᾽ ὧδε δαίμων τις κατέφθειρε στρατόν,	345	A sereget egy égi lény rontotta meg,
	τάλαντα βρίσας οὐκ ἰσορρόπῳ τύχῃ.		nem egyenlő sorssal nyomatva serpenyőnk.
	θεοὶ πόλιν σῴζουσι Παλλάδος θεᾶς.		Megóvták Pallasz városát az istenek!
	Βα.		Atossza
	ἔτ᾽ ἆρ᾽ Ἀθηνῶν ἔστ᾽ ἀπόρθητος πόλις;		S még áll Athén? Még senki sem forgatta fel?
	Αγ.		Hírnök
	ἀνδρῶν γὰρ ὄντων ἔρκος ἐστὶν ἀσφαλές.		Nem dől le sánca, élő férfiakból áll.
	Βα.		Atossza
	ἀρχὴ δὲ ναυσὶ συμβολῆς τίς ἦν, φράσον·	350	Beszélj! Hogy vette kezdetét az ütközet?
	τίνες κατῆρξαν, πότερον Ἕλληνες, μάχης,		Vajon ki támadott? A hellének? Vagy épp
	ἢ παῖς ἐμός, πλήθει καταυχήσας νεῶν;		hajói számán felfuvalkodott fiam?
	Αγ.		Hírnök
	ἦρξεν μέν, ὦ δέσποινα, τοῦ παντὸς κακοῦ		Nagyasszonyom, minden nyomornak kútfeje
	φανεὶς ἀλάστωρ ἢ κακὸς δαίμων ποθέν.		a bosszúárny, vagy épp egy ártó égi rém.
	ἀνὴρ γὰρ Ἕλλην ἐξ Ἀθηναίων στρατοῦ	355	Athén hadaiból egy hellén férfi jön,
	ἐλθὼν ἔλεξε παιδὶ σῷ Ξέρξῃ τάδε,		s fiad fülét ilyen szavakkal tölti, hogy,
	ὡς εἰ μελαίνης νυκτὸς ἵξεται κνέφας,		mihelyt az éj hollószín fátyla ránkborul,
	Ἕλληνες οὐ μενοῖεν, ἀλλὰ σέλμασιν		a hellének nem állnak harcot; sebtiben
	ναῶν ἐπανθορόντες ἄλλος ἄλλοσε		a gályapadhoz ülnek és ki merre tud,
	δρασμῷ κρυφαίῳ βίοτον ἐκσωσοίατο.	360	lopva elillan, mentve gyarló életét.
	ὁ δ᾽ εὐθὺς ὡς ἤκουσεν, οὐ ξυνεὶς δόλον		Fiad, hogy hallja ezt: a hellén cselvetést
	Ἕλληνος ἀνδρὸς οὐδὲ τὸν θεῶν φθόνον,		nem fogja fel, sem az isteni gyűlölködést,
	πᾶσιν προφωνεῖ τόνδε ναυάρχοις λόγον,		s az összes hadvezérnek így tesz rendelést:
	εὖτ᾽ ἂν φλέγων ἀκτῖσιν ἥλιος χθόνα		mihelyt a napsugár a földet nem süti,
	λήξῃ, κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβῃ,	365	s a lég nagy templomát sötét borítja be,
	τάξαι νεῶν στῖφος μὲν ἐν στοίχοις τρισίν,		hármas sorokba állassák hajóikat:
	ἄλλας δὲ κύκλῳ νῆσον Αἴαντος πέριξ,		kiútat lesni, zajgó tengeráradást,
	ἔκπλους φυλάσσειν καὶ πόρους ἁλιρρόθους.		mások meg Aiasz szigetét vegyék körül.
	ὡς εἰ μόρον φευξοίαθ᾽ Ἕλληνες κακόν,		Ha a halálból a görög had elszökik,
	ναυσὶν κρυφαίως δρασμὸν εὑρόντες τινά,	370	s egéruton kisiklik gyors hajóival,
	πᾶσιν στέρεσθαι κρατὸς ἦν προκείμενον.		igéri, minden vétkesnek fejét veszik.
	τοσαῦτ᾽ ἔλεξε κάρθ᾽ ὑπ᾽ εὐθύμου φρενός·		Ezt mondja, mert hiszékeny lelke lépremegy;
	οὐ γὰρ τὸ μέλλον ἐκ θεῶν ἠπίστατο.		nem sejti még az istenadta holnapot.
	οἱ δ᾽ οὐκ ἀκόσμως, ἀλλὰ πειθάρχῳ φρενὶ		Azok kemény rendben, nagy engedelmesen
	δεῖπνόν <τ᾽> ἐπορσύνοντο, ναυβάτης τ᾽ ἀνὴρ	375	szereznek étket, mindenik hajóslegény
	τροποῦτο κώπην σκαλμὸν ἀμφ᾽ εὐήρετμον.		a cövekhez bogozza jó lapátnyelét.
	ἐπεὶ δὲ φέγγος ἡλίου κατέφθιτο		Aztán, midőn a végső napsugár kihúny,
	καὶ νὺξ ἐπῆλθε, πᾶς ἀνὴρ κώπης ἄναξ		s megjő az éj, lapátok férfi-hőse mind
	ἐς ναῦν ἐχώρει πᾶς θ᾽ ὅπλων ἐπιστάτης·		hajóra száll és minden fegyverhez tudó.
	τάξις δὲ τάξιν παρεκάλει νεὼς μακρᾶς,	380	Hosszú hajón padrend padrendet lelkesít;
	πλέουσι δ᾽ ὡς ἕκαστος ἦν τεταγμένος.		minden hajó adott parancs szerint vonúl;
	καὶ πάννυχοι δὴ διάπλοον καθίστασαν		egész éjjel hajóztatják fel s alá
	ναῶν ἄνακτες πάντα ναυτικὸν λεών.		a tengerészhadat a gályahadnagyok.
	καὶ νὺξ ἐχώρει, κοὐ μάλ᾽ Ἑλλήνων στρατὸς		Eltűnt az éj, s a hellén had semerre sem
	κρυφαῖον ἔκπλουν οὐδαμῇ καθίστατο·	385	indult neki egérúton kisiklani.
	ἐπεί γε μέντοι λευκόπωλος ἡμέρα		S midőn feljött a nap fehér csikóival,
	πᾶσαν κατέσχε γαῖαν εὐφεγγὴς ἰδεῖν,		s a földet beragyogta fényes látomás,
	πρῶτον μὲν ἠχῇ κέλαδος Ἑλλήνων πάρα		s a hellének felől riasztó zendülés
	μολπηδὸν εὐφήμησεν, ὄρθιον δ᾽ ἅμα		kél: szépcsengésű dal. Reá ujjongva zeng
	ἀντηλάλαξε νησιώτιδος πέτρας	390	erős visszhang a sziget szirtfaláról is.
	ἠχώ· φόβος δὲ πᾶσι βαρβάροις παρῆν		Rettenve döbben meg a barbárok hada:
	γνώμης ἀποσφαλεῖσιν· οὐ γὰρ ὡς φυγῇ		hitében megcsalódott. Nem futásra hív
	παιᾶν᾽ ἐφύμνουν σεμνὸν Ἕλληνες τότε,		a hellének fenséges paián-himnusza:
	ἀλλ᾽ ἐς μάχην ὁρμῶντες εὐψύχῳ θράσει·		bátran, halálra szántan harcba rontanak.
	σάλπιγξ δ᾽ ἀυτῇ πάντ᾽ ἐκεῖν᾽ ἐπέφλεγεν.	395	A kürtök harsanása mindent lángragyújt.
	εὐθὺς δὲ κώπης ῥοθιάδος ξυνεμβολῇ		Tajtékot vernek gyors parancsszavak nyomán
	ἔπαισαν ἅλμην βρύχιον ἐκ κελεύματος,		lapátaik egyszerre mért csapásai.
	θοῶς δὲ πάντες ἦσαν ἐκφανεῖς ἰδεῖν.		Egész haduk jól látható lett hirtelen.
	τὸ δεξιὸν μὲν πρῶτον εὐτάκτως κέρας		Jobbszárnyuk húz előre szépen rendezett
	ἡγεῖτο κόσμῳ, δεύτερον δ᾽ ὁ πᾶς στόλος	400	hadrend szerint, aztán egész hajóhaduk
	ἐπεξεχώρει, καὶ παρῆν ὁμοῦ κλύειν		kitárja szárnyait - lehet már hallani

			69.
	πολλὴν βοήν· ᾿Ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,		nagy zendülést: „Görög fiak lendüljetek!
	ἐλευθεροῦτε πατρίδ᾽, ἐλευθεροῦτε δὲ		Mentsétek hazánkat, a sok kisdedet,
	παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη,		mentsétek meg a nőket, az ős szentélyeket,
	θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.᾽	405	az ősök sírjait ... Most dől el minden itt.”
	καὶ μὴν παρ᾽ ἡμῶν Περσίδος γλώσσης ῥόθος		Feleletül minálunk is hangáradat
	ὑπηντίαζε, κοὐκέτ᾽ ἦν μέλλειν ἀκμή.		zúg perzsa nyelven: itt a döntő pillanat!
	εὐθὺς δὲ ναῦς ἐν νηὶ χαλκήρη στόλον		Legott hajó hajóba fúrja bronz hegyét.
	ἔπαισεν· ἦρξε δ᾽ ἐμβολῆς Ἑλληνικὴ		A támadást athéni gálya kezdi el:
	ναῦς, κἀποθραύει πάντα Φοινίσσης νεὼς	410	egy tirusi hajó oromtornyát töri
	κόρυμβ᾽, ἐπ᾽ ἄλλην δ᾽ ἄλλος ἠὔθυνεν δόρυ.		porrá - más gálya csőre más hajóba fúr.
	τὰ πρῶτα μέν νυν ῥεῦμα Περσικοῦ στρατοῦ		Kezdetbe még helytáll a perzsa áradat;
	ἀντεῖχεν· ὡς δὲ πλῆθος ἐν στενῷ νεῶν		de a szorosban feltolul a sok hajó,
	ἤθροιστ᾽, ἀρωγὴ δ᾽ οὔτις ἀλλήλοις παρῆν,		más egy se tud a más baján segíteni,
	αὐτοὶ δ᾽ ὑπ᾽ αὐτῶν ἐμβόλοις χαλκοστόμοις	415	bronz-csőr ütéseikkel egy a másikát
	παίοντ᾽, ἔθραυον πάντα κωπήρη στόλον,		horpasztja: törnek evezőik rendei;
	Ἑλληνικαί τε νῆες οὐκ ἀφρασμόνως		nagyon is nem bolondul jöttek körbe ránk
	κύκλῳ πέριξ ἔθεινον, ὑπτιοῦτο δὲ		a hellének hajói, sorra felborul
	σκάφη νεῶν, θάλασσα δ᾽ οὐκέτ᾽ ἦν ἰδεῖν,		sok nagyhasu hajónk, tengert se látni már
	ναυαγίων πλήθουσα καὶ φόνου βροτῶν,	420	a roncsoktól, elvérezők hulláitól.
	ἀκταὶ δὲ νεκρῶν χοιράδες τ᾽ ἐπλήθυον.		A parti szirtek holttetemmel rakva mind.
	φυγῇ δ᾽ ἀκόσμως πᾶσα ναῦς ἠρέσσετο,		Ami hajó hajóhadunkból fennmaradt,
	ὅσαιπερ ἦσαν βαρβάρου στρατεύματος.		fut kapkodón evezve, rendezetlenül.
	τοὶ δ᾽ ὥστε θύννους ἤ τιν᾽ ἰχθύων βόλον		Mint tonhalat szokás, vagy más varsán akadt
	ἀγαῖσι κωπῶν θραύμασίν τ᾽ ἐρειπίων	425	haltömeget - úgy zúznak minket, rontanak
	ἔπαιον, ἐρράχιζον· οἰμωγὴ δ᾽ ὁμοῦ		törött lapáttal, roncsdarabbal; jajgatás,
	κωκύμασιν κατεῖχε πελαγίαν ἅλα,		nyögés ül rá a tenger sós vizére, míg
	ἕως κελαινῆς νυκτὸς ὄμμ᾽ ἀφείλετο.		a holló éj szemében minden elmerül.
	κακῶν δὲ πλῆθος, οὐδ᾽ ἂν εἰ δέκ᾽ ἤματα		Tenger bajunkat, mégha tíz nap mondanám
	στοιχηγοροίην, οὐκ ἂν ἐκπλήσαιμί σοι.	430	egy futamban, úgy se végeznék vele.
	εὖ γὰρ τόδ᾽ ἴσθι, μηδάμ᾽ ἡμέρᾳ μιᾷ		Vedd észbe jól, hogy mind idáig még soha
	πλῆθος τοσουτάριθμον ἀνθρώπων θανεῖν.		nem halt meg ennyi ember egyetlen napon.
	Βα.		Atossza
	αἰαῖ, κακῶν δὴ πέλαγος ἔρρωγεν μέγα		Jaj, ránk szakadt a pusztulás rémtengere
	Πέρσαις τε καὶ πρόπαντι βαρβάρων γένει.		a perzsa népre és a barbárokra mind!
	Αγ.		Hírnök
	εὖ νυν τόδ᾽ ἴσθι, μηδέπω μεσοῦν κακόν·	435	Vedd észbe: még a baj felét se mondtam el.
	τοιάδ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἦλθε συμφορὰ πάθους,		A kínok olyan áradata szállt reánk,
	ὡς τοῖσδε καὶ δὶς ἀντισηκῶσαι ῥοπῇ.		mi egyszerannyi súllyal nyomja serpenyőnk.
	Βα.		Atossza
	καὶ τίς γένοιτ᾽ ἂν τῆσδ᾽ ἔτ᾽ ἐχθίων τύχη;		Mi végzet az, mely ennél is keservesebb?
	λέξον τίν᾽ αὖ φῂς τήνδε συμφορὰν στρατῷ		Hadunkat, mondd, mi balszerencse érte még,
	ἐλθεῖν κακῶν ῥέπουσαν ἐς τὰ μάσσονα.	440	mely még alább zuhintja mélyre mérlegserpenyőnk?
	Αγ.		Hírnök
	Περσῶν ὅσοιπερ ἦσαν ἀκμαῖοι φύσιν,		Legszebb virágát bontó perzsa ifjúság,
	ψυχήν τ᾽ ἄριστοι κεὐγένειαν ἐκπρεπεῖς,		vitézi lelkek, született főfő-nagyok,
	αὐτῷ τ᾽ ἄνακτι πίστιν ἐν πρώτοις ἀεί,		a nagy Királynak mind legelső hívei
	τεθνᾶσιν αἰσχρῶς δυσκλεεστάτῳ μόρῳ.		bús, dicstelen halállal rútul haltak el.
	Βα.		Atossza
	οἰ ᾿γὼ τάλαινα συμφορᾶς κακῆς, φίλοι.	445	Jaj, nyomorúltnak! O barátok, míly csapás!
	ποίῳ μόρῳ δὲ τούσδε φῂς ὀλωλέναι;		mi végzet forgandóságában vesztek el?
	Αγ.		Hírnök
	νῆσός τις ἐστὶ πρόσθε Σαλαμῖνος τόπων,		Salamishoz közel van egy kicsiny sziget,
	βαιά, δύσορμος ναυσίν, ἣν ὁ φιλόχορος		hajónak kínos ott kikötni; partjain
	Πὰν ἐμβατεύει ποντίας ἀκτῆς ἔπι.		csak Pán bolyong, a tánckarok szerelmese.
	ἐνταῦθα πέμπει τούσδ᾽, ὅπως, ὅτ᾽ ἐκ νεῶν	450	Xerxész oda sereget rendel; hogyha majd
	φθαρέντες ἐχθροὶ νῆσον ἐκσῴζοίατο,		a tört hajókról arra mentik életük
	κτείνοιεν εὐχείρωτον Ἑλλήνων στρατόν,		a hellenek; üljék le őket könnyedén,
	φίλους δ᾽ ὑπεκσῴζοιεν ἐναλίων πόρων,		s mentsék az örvényből a jóbarátokat;
	κακῶς τὸ μέλλον ἱστορῶν. ὡς γὰρ θεὸς		nem sejtve a jövőt...Isten midőn a harc
	ναῶν ἔδωκε κῦδος Ἕλλησιν μάχης,	455	babérait görög hajóknak adta át,
	αὐθημερὸν φράξαντες εὐχάλκοις δέμας		érccel övezve testüket a hellenek
	ὅπλοισι ναῶν ἐξέθρῳσκον· ἀμφὶ δὲ		hajóikból kiugranak, s körülveszik
	κυκλοῦντο πᾶσαν νῆσον, ὥστ᾽ ἀμηχανεῖν		a szigetet, hogy ifjainknak nincs hová
	ὅποι τράποιντο. πολλὰ μὲν γὰρ ἐκ χερῶν		fordulniok, s görög kéz számtalan követ

			69.
	πέτροισιν ἠράσσοντο, τοξικῆς τ᾽ ἄπο	460	zudít reájuk és az íjak húrjain
	θώμιγγος ἰοὶ προσπίτνοντες ὤλλυσαν·		százszám zizzenti rájuk öldöklő nyilát,
	τέλος δ᾽ ἐφορμηθέντες ἐξ ἑνὸς ῥόθου		aztán egy végrohamban rájuk esnek és
	παίουσι, κρεοκοποῦσι δυστήνων μέλη,		ütik, szabják a nyomorúltak tagjait,
	ἕως ἁπάντων ἐξαπέφθειραν βίον.		mig valamennyi életét el nem veszik.
	Ξέρξης δ᾽ ἀνώμωξεν κακῶν ὁρῶν βάθος·	465	Xerxész a vész örvényét látva felkiált
	ἕδραν γὰρ εἶχε παντὸς εὐαγῆ στρατοῦ,		- egy magas szirten ült a tengerhez közel,
	ὑψηλὸν ὄχθον ἄγχι πελαγίας ἁλός·		ahonnan végig látta jól egész hadát -,
	ῥήξας δὲ πέπλους κἀνακωκύσας λιγύ,		ruháit megszaggatja nyögve felsikolt,
	πεζῷ παραγγείλας ἄφαρ στρατεύματι,		gyaloghadának kapkodón rendelkezik
	ἴησ᾽ ἀκόσμῳ ξὺν φυγῇ. τοιάνδε σοι	470	s bomlott futással hátat ád. Ezen zokogj,
	πρὸς τῇ πάροιθε συμφορὰν πάρα στένειν.		ha elsirattad az előbbi nagy csapást!
	Βα.		Atossza
	ὦ στυγνὲ δαῖμον, ὡς ἄρ᾽ ἔψευσας φρενῶν		Gonosz szellem, hogy megcsaltad a perzsa nép
	Πέρσας· πικρὰν δὲ παῖς ἐμὸς τιμωρίαν		hitét! Minő keserü bosszut szenvedett
	κλεινῶν ᾽Αθηνῶν ἦρε, κοὐκ ἀπήρκεσαν		a híres Athéntól fiam! Nem volt elég,
	οὓς πρόσθε Μαραθὼν βαρβάρων ἀπώλεσεν·	475	hogy Marathónnál annyi barbár ottveszett;
	ὧν ἀντίποινα παῖς ἐμὸς πράξειν δοκῶν		Marathónért csak hogy bosszút vegyen fiam,
	τοσόνδε πλῆθος πημάτων ἐπέσπασεν.		önnön fejére szerzett ennyi szenvedést!
	σὺ δ᾽ εἰπέ, ναῶν αἳ πεφεύγασιν μόρον,		De mondd, hol hagytad a haláltól megfutott
	ποῦ τάσδ᾽ ἔλειπες· οἶσθα σημῆναι τορῶς;		hajókat? Meg tudod hiven jelenteni?
	Αγ.		Hírnök
	ναῶν δὲ ταγοὶ τῶν λελειμμένων σύδην	480	Aztán a megmaradt hajók vezérei
	κατ᾽ οὖρον οὐκ εὔκοσμον αἴρονται φυγήν·		jó széllel rendetlen futásba kezdtenek.
	στρατὸς δ᾽ ὁ λοιπὸς ἔν τε Βοιωτῶν χθονὶ		A maradék had a boiótok földein
	διώλλυθ᾽, οἱ μὲν ἀμφὶ κρηναῖον γάνος		veszett: ott estek össze fulladón...
	δίψῃ πονοῦντες, οἱ δ᾽ ὑπ᾽ ἄσθματος κενοὶ		
	. . . . .		.....
	διεκπερῶμεν ἔς τε Φωκέων χθόνα	485	Phókisz földén tovább bolygunk-barangolunk,
	καὶ Δωρίδ᾽ αἶαν, Μηλιᾶ τε κόλπον, οὗ		Dorisz vidékén, Mélisz öblében, hol a
	Σπερχειὸς ἄρδει πεδίον εὐμενεῖ ποτῷ·		Szperkheiosz éltető itallal öntözi
	κἀντεῦθεν ἡμᾶς γῆς ᾽Αχαιίδος πέδον		a lapályt. Majd az akháj sík fogadja be
	καὶ Θεσσαλῶν πόλεις ὑπεσπανισμένους		s a thesszál városok a holtig éhezőt.
	βορᾶς ἐδέξαντ᾽· ἔνθα δὴ πλεῖστοι θάνον	490	Itt vész, itt pusztul el a legtöbb emberünk
	δίψῃ τε λιμῷ τ᾽· ἀμφότερα γὰρ ἦν τάδε.		éh- s szomjhalállal. Kínoz mind a két csapás.
	Μαγνητικὴν δὲ γαῖαν ἔς τε Μακεδόνων		Magnéziának földét, Makedónia
	χώραν ἀφικόμεσθ᾽, ἐπ᾽ ᾽Αξιοῦ πόρον,		vidékét érjük, Axiosz gázló-helyét,
	Βόλβης θ᾽ ἕλειον δόνακα, Πάγγαιόν τ᾽ ὄρος,		Bolbé nádingoványt, Pangaiosz ormait,
	᾽Ηδωνίδ᾽ αἶαν· νυκτὶ δ᾽ ἐν ταύτῃ θεὸς	495	Édón földét, ahol egy isten éjidőn
	χειμῶν᾽ ἄωρον ὦρσε, πήγνυσιν δὲ πᾶν		korai hívihart bocsát. Jéggé mered
	ῥέεθρον ἁγνοῦ Στρυμόνος. θεοὺς δέ τις		a szent Sztrümón folyó. Ki még nem hitt soha
	τὸ πρὶν νομίζων οὐδαμοῦ τότ᾽ ἡύχετο		az istenekben, most ugyan fohászkodik,
	λιταῖσι, γαῖαν οὐρανόν τε προσκυνῶν.		és csúszva-mászva mennyet-földet ostromol.
	ἐπεὶ δὲ πολλὰ θεοκλυτῶν ἐπαύσατο	500	Hogy seregünk imáit abbahagyja és
	στρατός, περᾷ κρυσταλλοπῆγα διὰ πόρον·		megkezdi a folyó jegén az átkelést:
	χὥστις μὲν ἡμῶν πρὶν σκεδασθῆναι θεοῦ		ki közülünk elindult, mielőtt a Fény
	ἀκτῖνας ὡρμήθη, σεσωμένος κυρεῖ.		ura sugarát szétszikrázza - megmarad.
	φλέγων γὰρ αὐγαῖς λαμπρὸς ἡλίου κύκλος		De hogy a Nap tüzes sugáru fényköre
	μέσον πόρον διῆκε, θερμαίνων φλογί·	505	megolvasztja középen általútjukat,
	πῖπτον δ᾽ ἐπ᾽ ἀλλήλοισιν· εὐτυχὴς δέ τοι		egymásra hullnak. Boldog az, kinek a Sors
	ὅστις τάχιστα πνεῦμ᾽ ἀπέρρηξεν βίου.		egy lélegzettel elszakasztja életét.
	ὅσοι δὲ λοιποὶ κἄτυχον σωτηρίας,		Az a kevés pedig, ki élve megmaradt,
	Θρῄκην περάσαντες μόγις πολλῷ πόνῳ,		sok szenvedéssel áthatolva Thrákián,
	ἥκουσιν ἐκφυγόντες, οὐ πολλοί τινες,	510	halálból futva tért meg házitűzhelye
	ἐφ᾽ ἑστιοῦχον γαῖαν· ὡς στένειν πόλιν		földére - úgyhogy perzsa városunk jajong
	Περσῶν, ποθοῦσαν φιλτάτην ἥβην χθονός.		a föld rajongott ifjuságát gyászolón.
	ταῦτ᾽ ἔστ᾽ ἀληθῆ· πολλὰ δ᾽ ἐκλείπω λέγων		Ez a való. A többi tenger szenvedést,
	κακῶν ἃ Πέρσαις ἐγκατέσκηψεν θεός.		mit ránk, perzsákra mért az Ég, nem mondom el.
			Hírnök el.
	Χο.		Karvezető
	ὦ δυσπόνητε δαῖμον, ὡς ἄγαν βαρὺς	515	Ó, szörnyű isten! Ó, mily ólomsúlyu, zord
	ποδοῖν ἐνήλου παντὶ Περσικῷ γένει.		lábbal tiportad meg a perzsa nemzetet!
	Βα.		Atossza
	οἳ ᾽γὼ τάλαινα διαπεπραγμένου στρατοῦ·		Én nyomorúlt! Hogy elveszett a perzsa had!

		69.
	ὦ νυκτὸς ὄψις ἐμφανὴς ἐνυπνίων,	Ó jaj, világos éji álomlátomás,
	ὡς κάρτα μοι σαφῶς ἐδήλωσας κακά.	mily érthetően jelezted már e pusztulást!
	ὑμεῖς δὲ φαύλως αὖτ᾽ ἄγαν ἐκρίνατε.	S ti míly gyarlón bogoztátok ki álmomat!
	ὅμως δ᾽, ἐπειδὴ τῇδ᾽ ἐκύρωσεν φάτις	Mégis, ha már ilyen tanácsot adtatok,
	ὑμῶν, θεοῖς μὲν πρῶτον εὔξασθαι θέλω·	elébb az istenek felé fohászkodom,
	ἔπειτα, γῇ τε καὶ φθιτοῖς δωρήματα,	majd holtainknak és a Földnek áldozom,
	ἥξω λαβοῦσα πέλανον ἐξ οἴκων ἐμῶν᾽	kastélyomból hozván nekik ajándékot.
	ἐπίσταμαι μὲν ὡς ἐπ᾽ ἐξειργασμένοις,	Tudom: késő a minket ért csapás után,
	ἀλλ᾽ ἐς τὸ λοιπὸν εἴ τι δὴ λῷον πέλοι.	de hátha még jövőnkre szebb időt derít.
	ὑμᾶς δὲ χρὴ ᾽πὶ τοῖσδε τοῖς πεπραγμένοις	Tirátok vár: a végmebent csapás után
	πιστοῖσι πιστὰ ξυμφέρειν βουλεύματα·	hogy híveinknek hű tanácsot adjatok,
	καὶ παῖδ᾽, ἐάν περ δεῦρ᾽ ἐμοῦ πρόσθεν μόλῃ	s ha tán elébb, mint én, megérkezik fiam,
	παρηγορεῖτε, καὶ προπέμπετ᾽ ἐς δόμους,	vigasztaljátok és kisérjétek haza,
	μὴ καί τι πρὸς κακοῖσι προσθῆται κακόν.	nehogy ujabb bajjal tetézze még a vészt.
		A királynő és kísérete elvonul
	ΧΟΡΟΣ	Karvezető
	ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, νῦν <γὰρ> Περσῶν	Ó, Zeusz király, megemésztetted a
	τῶν μεγαλαύχων καὶ πολυάνδρων	nagysokaságú, nagyrahivalgó
	στρατιὰν ὀλέσας	perzsák seregét! Agbatanát, s a
	ἄστυ τὸ Σούσων ἠδ᾽ ᾽Αγβατάνων	súsai várost
	πένθει δνοφερῷ κατέκρυψας·	gyászos feketébe takartad.
	πολλαὶ δ᾽ ἁπαλαῖς χερσὶ καλύπτρας	Hány nő puha, szép keze tépdesi szét
	κατερεικόμεναι	fátylát, s az ölét csatakos könnyel
	διαμυδαλέους δάκρυσι κόλπους	harmatozza be,
	τέγγουσ᾽, ἄλγους μετέχουσαι.	hogy a fájdalom átveri szívét.
	αἱ δ᾽ ἁβρόγοοι Περσίδες ἀνδρῶν	Szeliden zokogó sok perzsa nő
	ποθέουσαι ἰδεῖν ἀρτιζυγίαν,	nemrég nősült férjére ohajt:
	λέκτρων [τ᾽] εὐνὰς ἁβροχίτωνας,	vágyva nyugodni fátyolos ágyon,
	χλιδανῆς ἥβης τέρψιν, ἀφεῖσαι,	vágyva virágkora gyönyörü kéjét -
	πενθοῦσι γόοις ἀκορεστοτάτοις.	elvesztve siratja örökké.
	κἀγὼ δὲ μόρον τῶν οἰχομένων	Én is az elment katonák gyászos
	αἴρω δοκίμως πολυπενθῆ.	sorsán zokogok, ahogy illik.
	[στρ. α.	Kar
	νῦν γὰρ δὴ πρόπασα μὲν στένει	Nyög most egész nagy Ázsia,
	γαῖ᾽ ᾽Ασὶς ἐκκενουμένα.	mert népe vesztve puszta lett.
	Ξέρξης μὲν ἄγαγεν, ποποῖ,	Xerxész vezette le hadunk.
	Ξέρξης δ᾽ ἀπώλεσεν, τοτοῖ,	Xerxész vezette le fajunk.
	Ξέρξης δὲ πάντ᾽ ἐπέσπε δυσφρόνως	Xerxész mindent nagy-esztelen tett,
	βαρίδεσσι ποντίαις.	s tengeri hajóhada.
	τίπτε Δαρεῖος μὲν οὕτω τότ᾽ ἀβλαβὴς ἐπῆν,	Lám, nem ártott senkinek
	τόξαρχος πολιήταις,	Dareiosz, ki íjjal állt
	Σουσίδαις φίλος ἄκτωρ;	honfitársai élén!
		Szúsza drága vezére.
	[ἀντ. α.	
	πεζοὺς γάρ σφε καὶ θαλασσίους	Nagy tengeri, s gyaloghadát
	ὁμόπτεροι κυανώπιδες	egyenlő szárnyu, sötét szemű
	ναῦες μὲν ἄγαγον, ποποῖ,	hajók vezették el hadát.
	ναῦες δ᾽ ἀπώλεσαν, τοτοῖ,	Hajók veszették el faját.
	ναῦες πανωλέθροισιν ἐμβολαῖς,	Hajók emésztő támadása,
	διὰ δ᾽ ᾽Ιαόνων χέρας.	zord iónok karjai.
	τυτθὰ δ᾽ ἐκφυγεῖν ἄνακτ᾽ αὐτὸν ὡς ἀκούομεν,	Híre jött: alig tudott
	Θρῄκης ἂμ πεδιήρεις	futni a király maga
	δυσχίμους τε κελεύθους.	téres Thrákia síkján,
		zimankós, hideg útján.
	[στρ. β.	
	τοὶ δ᾽ ἄρα πρωτομόροιο, φεῦ,	O jaj, az elébb ölő, zord
	ληφθέντες πρὸς ἀνάγκας, ἠέ,	végzettől ragadottak - ó jaj! -
	ἀκτὰς ἀμφὶ Κυχρείας, ὀᾶ,	Kükhreusz-védte szigetnél – ó!-
	<στέμβονται·> στένε καὶ δακνά-	hányódnak. Nosza, nyögjél és
	ζου, βαρὺ δ᾽ ἀμβόασον	mard magad, és az égre
	οὐράνι᾽ ἄχη, ὀᾶ·	szorj iszonyu szót - ó jaj, ó jaj!
	τεῖνε δὲ δυσβάυκτον	Nyújtva süvölts sikongó
	βοᾶτιν τάλαιναν αὐδάν.	panaszszót, borzongató jajt!
	[ἀντ. β.	

			69.
	γναπτόμενοι δ᾽ ἁλὶ δεινᾷ, φεῦ,		Rajtuk a hab dühe kallóz - ó! -,
	σκύλλονται πρὸς ἀναύδων, ἠέ,		tépi hangtalan őket - ó jaj! -
	παίδων τᾶς ἀμιάντου, ὀᾶ.		szűzi tenger ezer fia. - Ó! -
	πενθεῖ δ᾽ ἄνδρα δόμος στερη-		Férfit gyászol az árva ház.
	θείς, τοκέης δ᾽ ἄπαιδες	580	Agg szüle gyermeke vesztve
	δαιμόνι᾽ ἄχη, ὀᾶ,		él iszonyu kínt - ó jaj, ó jaj! -
	δυρόμενοι γέροντες		Sírva-zokogva hallja
	τὸ πᾶν δὴ κλύουσιν ἄλγος.		vén feje mind e gyötrelmet.
	[στρ. γ.		
	τοὶ δ᾽ ἀνὰ γᾶν ᾽Ασίαν δὴν		Ázsia földje felett már
	οὐκέτι περσονομοῦνται,	585	nem úr perzsa hatalmunk;
	οὐδ᾽ ἔτι δασμοφοροῦσιν		kényura kényszere-hajtva
	δεσποσύνοισιν ἀνάγκαις,		többé már nem adóznak;
	οὐδ᾽ ἐς γᾶν προπίτνοντες		nem buknak le a földre
	ἄζονται· βασιλεία γὰρ διόλωλεν ἰσχύς.	590	szolgákként; a Királynak
			nincs már semmi hatalma!
	[ἀντ. γ.		
	οὐδ᾽ ἔτι γλῶσσα βροτοῖσιν		Nem köti fékre a nyelvét
	ἐν φυλακαῖς· λέλυται γὰρ		senki; megoldva a szó; a
	λαὸς ἐλεύθερα βάζειν,		nép szabadon karatyol már.
	ὡς ἐλύθη ζυγὸν ἁλκᾶς.		Roncs az erőszak igája.
	αἱμαχθεῖσα δ᾽ ἄρουραν	595	Vérben ásta meg Aias
	Αἴαντος περικλύστα νᾶσος ἔχει τὰ Περσῶν.		tengermosta szigetje
			perzsa uralmunk sírját.
	Βα.		*Belép a királynő*
	φίλοι, κακῶν μὲν ὅστις ἔμπειρος κυρεῖ,		Szeretteim, ki a bajokban járatos,
	ἐπίσταται βροτοῖσιν ὡς, ὅταν κλύδων		az tudja, hogy, midőn az embert ellepi
	κακῶν ἐπέλθῃ, πάντα δειμαίνειν φίλον,	600	a sok csapás tajtéka: mindentől remeg;
	ὅταν δ᾽ ὁ δαίμων εὐροῇ, πεποιθέναι		ha sorsa jó: magát elbízza, azt hiszi,
	τὸν αὐτὸν αἰὲν ἄνεμον οὐριεῖν τύχας.		hogy mindig jószerencse-szél fütyül neki.
	ἐμοὶ γὰρ ἤδη πάντα μὲν φόβου πλέα·		Bennem mindent betölt a tompa félelem;
	ἐν ὄμμασιν τἀνταῖα φαίνεται θεῶν,		szemem előtt az istenek utálata;
	βοᾷ δ᾽ ἐν ὠσὶ κέλαδος οὐ παιώνιος·	605	fülembe sem győzelmi zendülés riog.
	τοία κακῶν ἔκπληξις ἐκφοβεῖ φρένας.		Vér-tépte döbbenet riasztja lelkemet.
	τοιγὰρ κέλευθον τήνδ᾽ ἄνευ τ᾽ ὀχημάτων		Ezért az utat vissza házamból ide
	χλιδῆς τε τῆς πάροιθεν ἐκ δόμων πάλιν		nem az előbbi díszruhában, nem kocsin
	ἔστειλα, παιδὸς πατρὶ πρευμενεῖς χοὰς		jártam meg, hogy szerezzek áldozat-italt
	φέρουσ᾽, ἅπερ νεκροῖσι μειλικτήρια,	610	fiam apjának, holtakat édesgetőt:
	βοός τ᾽ ἀφ᾽ ἁγνῆς λευκὸν εὔποτον γάλα,		szentelt tehén jóízü hófehér tejét,
	τῆς τ᾽ ἀνθεμουργοῦ στάγμα, παμφαὲς μέλι,		szép csilla mézet: száz virágon dolgozó
	λιβάσιν ὑδρηλαῖς παρθένου πηγῆς μέτα,		méh cseppeit; szűz szent forrás vizét;
	ἀκήρατόν τε μητρὸς ἀγρίας ἄπο		s a hegyi anya-tő vegyítetlen levét,
	ποτόν, παλαιᾶς ἀμπέλου γάνος τόδε·	615	a régi szép borág vidító mámorát;
	τῆς τ᾽ αἰὲν ἐν φύλλοισι θαλλούσης βίον		és az örökkön zöldelő, aranyhajú
	ξανθῆς ἐλαίας καρπὸς εὐώδης πάρα,		szelíd olajfa jószagú gyümölcseit,
	ἄνθη τε πλεκτά, παμφόρου γαίας τέκνα.		a dús Föld lányait: virágfüzéreket.
	ἀλλ᾽, ὦ φίλοι, χοαῖσι ταῖσδε νερτέρων		Barátim, míg a lentlevőknek áldozunk,
	ὕμνους ἐπευφημεῖτε, τόν τε δαίμονα	620	ti zengjetek himnuszt, s Dareiosz szellemét
	Δαρεῖον ἀνακαλεῖσθε, γαπότους δ᾽ ἐγὼ		hívjátok - én a Mély megannyi istenét
	τιμὰς προπέμψω τάσδε νερτέροις θεοῖς.		itallal tisztelem, melyet beszi a föld.
	Χο.		Karvezető
	βασίλεια γύναι, πρέσβος Πέρσαις,		Perzsa nagyasszony, királyanya önts
	σύ τε πέμπε χοὰς θαλάμους ὑπὸ γῆς,		az alant alvók nyoszolyáira bort,
	ἡμεῖς θ᾽ ὕμνοις αἰτησόμεθα	625	mi meg énekkel kérjük a holtak
	φθιμένων πομποὺς		vezetőit alant,
	εὔφρονας εἶναι κατὰ γαίας.		hogy legyenek jóakaróink!
	ἀλλά, χθόνιοι δαίμονες ἀγνοί,		Földmélyi, dicső, szent isteneink:
	Γῆ τε καὶ Ἑρμῆ, βασιλεῦ τ᾽ ἐνέρων,		Gé és Hermész, s te holtak Ura,
	πέμψατ᾽ ἔνερθεν ψυχὴν ἐς φῶς·	630	küldd fel alúlról a fényre a lelket,
	εἰ γάρ τι κακῶν ἄκος οἶδε πλέον,		mert, ha e vészre tud írt - mi a vége:
	μόνος ἂν θνητῶν πέρας εἴποι.		csak ő mondhatja meg, ember.
	[στρ. α.		Kar
	ἦ ·᾽ ἀίει μου μακαρίτας ἰσοδαίμων βασιλεὺς		Hallja-e tarkán lobogó,
	βάρβαρα σαφηνῆ	635	bús, panaszos, fülsiketí-

			69.
	ἱέντος τὰ παναίολ᾽ αἰανῆ δύσθροα βάγματα;		tő jajomat éles,
	παντάλαν᾽ ἄχη		barbár nyelven a Boldogult,
	διαβοάσω;		istenekkel egyenlő úr?
	νέρθεν ἆρα κλύει μου;		Nagy nyomoruságomat kiáltom.
			Hall-e minket alulról?
	[ἀντ. α.		
	ἀλλὰ σύ μοι, Γᾶ τε καὶ ἄλλοι χθονίων ἀγεμόνες,		Gé, s ki a föld mélye-lakók
	δαίμονα μεγαυχῆ	642	istene más –add, cselekedd:
	ἰόντ᾽ αἰνέσατ᾽ ἐκ δόμων, Περσᾶν Σουσιγενῆ θεόν·		szálljon a lakából
	πέμπετε δ᾽ ἄνω		fel hozzánk a dicső, nagy árny!
	οἷον οὔπω	645	Küldd hozzánk fel a perzsa nép
	Περσὶς αἶ᾽ ἐκάλυψεν.		Szúsza-fia istenét! Ilyen hőst
			nem fedez be a föld mást!
	[στρ. β.		
	ἦ φίλος ἀνήρ, φίλος ὄχθος·		Drága e hős, drága e hant,
	φίλα γὰρ κέκευθεν ἤθη.		drága erényeket borít be.
	᾿Αιδωνεὺς δ᾽ ἀναπομπὸς ἀνίει, ᾿Αιδωνεύς,	650	Aidóneusz, te bocsásd,
	οἷον ἀνάκτορα Δαριᾶνα. ἠέ.		te kisérd fel, Aidóneusz,
			őt, az egyetlen urat, Dareioszt! - Ó jaj! -
	[ἀντ. β.		
	οὐδὲ γὰρ ἄνδρας ποτ᾽ ἀπώλλυ		Öldöklő háboruban
	πολεμοφθόροισιν ἄταις,		harcosait sose vesztegette.
	θεομήστωρ δ᾽ ἐκικλήσκετο Πέρσαις, θεομήστωρ		Neve volt: „Isteni lát-
	δ᾽ ἔσκεν, ἐπεὶ στρατὸν εὖ ποδούχει. ἠέ.	655	nok.” Az ő: isteni látnok!
			Mert seregét okosan vezette. - Ó jaj! -
	[στρ. γ.		
	βαλλήν, ἀρχαῖος βαλλήν, ἴθι, ἰκοῦ·		Király, ősrégi király, ide, ide jöjj!
	ἔλθ᾽ ἐπ᾽ ἄκρον κόρυμβον ὄχθου,		Jöjj fel e sír magas csucsára,
	κροκόβαπτον ποδὸς εὔμαριν ἀείρων,	660	oda lábad puha, sáfrány saruját tedd!
	βασιλείου τιήρας φάλαρον πιφαύσκων.		Mutogasd meg királyi
	βάσκε πάτερ ἄκακε Δαριάν, οἵ.		tiarád bóbitáját!
			Jóakaratu atya, jöjj, Dareiosz! - O! -
	[ἀντ. γ.		
	ὅπως αἰανῆ κλύῃς νέα τ᾽ ἄχη,		Jelenj meg, ó, te uramnak ura, hogy
	δέσποτα δεσποτᾶν φάνηθι.	666	új bajainkat vedd füledbe!
	Στυγία γάρ τις ἐπ᾽ ἀχλὺς πεπόταται·		A halál éji sötéte mireánk szállt.
	νεολαία γὰρ ἤδη		Oda van már egészen
	κατὰ πᾶσ᾽ ὄλωλεν.	670	a mi ifju népünk!
	βάσκε πάτερ ἄκακε Δαριάν, οἵ.		Joakaratu atya, jöjj, Dareiosz! - Ó! -
	[ἐπῳδός.		
	αἰαῖ αἰαῖ·		Ó jaj, ó jaj.
	ὦ πολύκλαυτε φίλοισι θανών,		hívei könnye-siratta halott!
	τί τάδε, δυνάστα, δυνάστα,	675	Mivégre, királyom, királyom,
	περισσὰ δίδυμα δὶς γοέδν᾽ ἁμάρτια;		e kétszer nyomoru vétek? Ím a föld kerekén
	πᾶσαι γᾶ τᾷδ᾽ ἐξέφθινται τρίσκαλμοι		mind valamennyi méd
	νᾶες ἄναες ἄναες.	680	háromsorevezős
			gálya odavan, odavan!
			Feltűnik Dareiosz árnya
	ΕΙΔΩΛΟΝ ΔΑΡΕΙΟΥ		Dareiosz árnya
	ὦ πιστὰ πιστῶν ἥλικές θ᾽ ἥβης ἐμῆς		Leghűbb barátim, ifjuságom társai,
	Πέρσαι γεραιοί, τίνα πόλις πονεῖ πόνον;		vének...Hazánk mi gyötri, ó, mi gyötrelem?
	στένει, κέκοπται, καὶ χαράσσεται πέδον.		Lám mellét verve nyög, s a földet döngeti.
	λεύσσων δ᾽ ἄκοιτιν τὴν ἐμὴν τάφου πέλας		Hogy nőmet látom síromon, úgy félek én!
	ταρβῶ, χοὰς δὲ πρευμενὴς ἐδεξάμην.	685	Mit nékem áldozott, szelíden vettem át.
	ὑμεῖς δὲ θρηνεῖτ᾽ ἐγγὺς ἑστῶτες τάφου		Ti könnyet ontva álltok sírom partjain,
	καὶ ψυχαγωγοῖς ὀρθιάζοντες γόοις		s halottidéző, nagy sirámmal engemet
	οἰκτρῶς καλεῖσθέ μ᾽· ἐστὶ δ᾽ οὐκ εὐέξοδον		hívtok busan. - Nem könnyü út a felvilág!
	ἄλλως τε πάντως, χοὶ κατὰ χθονὸς θεοὶ		Készebbek arra földalatti istenek,
	λαβεῖν ἀμείνους εἰσὶν ἢ μεθιέναι.	690	hogy kapjanak, mintsemhogy elbocsássanak.
	ὅμως δ᾽ ἐκείνοις ἐνδυναστεύσας ἐγὼ		Mégis, meggyőztem őket és feljöttem én.
	ἧκω· τάχυνε δ᾽, ὡς ἄμεμπτος ὢ χρόνου.		Hanem siess! Ne mondják rád: időt fecsélsz.
	τί ἐστὶ Πέρσαις νεοχμὸν ἐμβριθὲς κακόν;		Mi új csapás zudúlt a perzsa népre, mondd?
	Χο. [στρ.		Kar
	σέβομαι μὲν προσιδέσθαι,		Remegek rá odanézni!

			69.
	σέβομαι δ᾽ ἀντία λέξαι	695	Remegek szembe beszélni!
	σέθεν ἀρχαίῳ περὶ τάρβει.		A régi tisztelet aggaszt.
	Δα.		Dareiosz
	ἀλλ᾽ ἐπεὶ κάτωθεν ἦλθον σοῖς γόοις πεπεισμένος,		Hogy ha már rávett sirámod, s felhozott a föld alól,
	μή τι μακιστῆρα μῦθον ἀλλὰ σύντομον λέγων		sok beszéded fogd rövidre, hosszú lére ne ereszd!
	εἰπὲ καὶ πέραινε πάντα, τὴν ἐμὴν αἰδῶ μεθείς.		Mondj csak el mindent, irántam hódolattal most ne légy!
	Χο. [ἀντ.		Kar
	δίομαι μὲν χαρίσασθαι,		Iszonyú: kedvire nézni!
	δίομαι δ᾽ ἀντία φάσθαι,	701	Iszonyú szó: kibeszélni,
	λέξας δύσλεκτα φίλοισιν.		ami balhír a barátnak!
	Δα.		Dareiosz
	ἀλλ᾽ ἐπεὶ δέος παλαιὸν σοὶ φρενῶν ἀνθίσταται,		Ha a régi tisztelet még lelkedet lenyűgözi,
	τῶν ἐμῶν λέκτρων γεραιὰ ξύννομ᾽, εὐγενὲς γύναι,		szólj te, ágyam régi társa, szólj nemes nő, hitvesem!
	κλαυμάτων λήξασα τῶνδε καὶ γόων σαφές τί μοι	705	Hagyd a jajgatást, a sírást, mondd ki nyíltan, hogy mi bánt.
	λέξον. ἀνθρώπεια δ᾽ ἄν τοι πήματ᾽ ἂν τύχοι βροτοῖς.		Halandót gyakorta sújtol emberektől szenvedés;
	πολλὰ μὲν γὰρ ἐκ θαλάσσης, πολλὰ δ᾽ ἐκ χέρσου κακὰ		száll a sok baj tengerekről, száll a szárazföldről is
	γίγνεται θνητοῖς, ὁ μάσσων βίοτος ἢν ταθῇ πρόσω.		halandóra, hogyha éve kelleténél többre fut.
	Βα.		Atossza
	ὦ βροτῶν πάντων ὑπερσχὼν ὄλβον εὐτυχεῖ πότμῳ,		Kit minden percéletűnél boldogabbá tett a Sors,
	ὡς ἕως τ᾽ ἔλευσσες αὐγὰς ἡλίου ζηλωτὸς ὢν	710	míg szemed a Nap sugarát itta: élted életed
	βίοτον εὐαίωνα Πέρσαις ὡς θεὸς διήγαγες,		perzsa népeddel, miként egy isten, irígyelt, dicsőn.
	νῦν τέ σε ζηλῶ θανόντα, πρὶν κακῶν ἰδεῖν βάθος.		Irigyellek, hogy halott vagy és nem látod a vészt!
	πάντα γάρ, Δαρεῖ᾽, ἀκούσῃ μῦθον ἐν βραχεῖ χρόνῳ·		Vedd füledbe kurta szóval mindeneknek lényegét:
	διαπεπόρθηται τὰ Περσῶν πράγματ᾽, ὡς εἰπεῖν ἔπος.		Dareiosz, a perzsa állam úgyszólván megsemmisült.
	Δα.		Dareiosz
	τίνι τρόπῳ; λοιμοῦ τις ἦλθε σκηπτός, ἢ στάσις πόλει;	715	Hogy? Mi támadt államunkban? Éhhalál-e? Lázadás?
	Βα.		Atossza
	Οὐδαμῶς· ἀλλ᾽ ἀμφ᾽ Ἀθήνας πᾶς κατέφθαρται στρατός.		Nem! Athén előtt egy szálig tönkrement a hadsereg.
	Δα.		Dareiosz
	τίς δ᾽ ἐμῶν ἐκεῖσε παίδων ἐστρατηλάτει; φράσον.		S mondd, melyik fiunk vezette táborát Athén felé?
	Βα.		Atossza
	θούριος Ξέρξης, κενώσας πᾶσαν ἠπείρου πλάκα.		Büszke Xerxés. Néptelenné tette földünk síkjait.
	Δα.		Dareiosz
	πεζὸς ἢ ναύτης δὲ πεῖραν τήνδ᾽ ἐμώρανεν τάλας;		S gyaloghaddal vagy hajóval tett próbát az esztelen?
	Βα.		Dareiosz
	ἀμφότερα· διπλοῦν μέτωπον ἦν δυοῖν στρατευμάτοιν.	720	Mindkettővel. Kétfelé állt két hadának homloka.
	Δα.		Dareiosz
	πῶς δὲ καὶ στρατὸς τοσόσδε πεζὸς ἤνυσεν περᾶν;		S hogy tudott ilyen gyaloghad áthatolni tengeren?
	Βα.		Atossza
	μηχαναῖς ἔζευξεν Ἕλλης πορθμόν, ὥστ᾽ ἔχειν πόρον.		Útnak Hellé tengerére szerkezettel vert igát.
	Δα.		Dareiosz
	καὶ τόδ᾽ ἐξέπραξεν, ὥστε Βόσπορον κλῆσαι μέγαν;		Véghezvitte, hogy lezárta a hatalmas Boszporoszt?
	Βα.		Atossza
	ὧδ᾽ ἔχει· γνώμης δέ πού τις δαιμόνων ξυνήψατο.		Véghezvitte. Szellemét egy istenség nyügözte le.
	Δα.		Dareiosz
	φεῦ, μέγας τις ἦλθε δαίμων, ὥστε μὴ φρονεῖν καλῶς.	725	Szörnyü isten szállta meg, hogy tervet szőjön esztelen!
	Βα.		Atossza
	ὡς ἰδεῖν τέλος πάρεστιν οἷον ἤνυσεν κακόν.		Látható, mi lett a vége: pusztulásra végezett.
	Δα.		Dareiosz
	καὶ τί δὴ πράξασιν αὐτοῖς ὧδ᾽ ἐπιστενάζετε;		És mi lett az emberekkel? Nyögve mért busúltok itt?
	Βα.		Atossza
	ναυτικὸς στρατὸς κακωθεὶς πεζὸν ὤλεσε στρατόν.		Vert hajóhadunk halálba űzte a gyaloghadat.
	Δα.		Dareiosz
	ὧδε παμπήδην δὲ λαὸς πᾶς κατέφθαρται δορί;		Így tehát e nagy csatában elveszett egész hadunk?
	Βα.		Atossza
	πρὸς τάδ᾽ ὡς Σούσων μὲν ἄστυ πᾶν κενανδρίαν στένει᾽	730	Oly nagyon, hogy Szúsza nyög, hogy férfi egy se jött haza.
	Δα.		Dareiosz
	ὦ πόποι κεδνῆς ἀρωγῆς κἀπικουρίας στρατοῦ.		Jaj, mi biztos védelem volt, s oltalom e nagy sereg!
	Βα.		Atossza
	Βακτρίων δ᾽ ἔρρει πανώλης δῆμος οὐδέ τις γέρων.		Veszni hullott Baktriának népe: nem lesz már öreg.
	Δα.		Dareiosz
	ὦ μέλεος, οἷαν ἄρ᾽ ἥβην ξυμμάχων ἀπώλεσεν.		Harcostársaink virágát tönkretette a bolond!
	Βα.		Atossza
	μονάδα δὲ Ξέρξην ἔρημόν φασιν οὐ πολλῶν μέτα᾽		Monjdák: Xerxész népe-vesztve, nem sok társsal, egymaga...

			69.
	Δα.		Dareiosz
	πῶς τε δὴ καὶ ποῖ τελευτᾶν; ἔστι τις σωτηρία;	735	Hogy? Mi lett a vége néki? Menekvésre van remény?
	Βα.		Atossza
	ἄσμενον μολεῖν γέφυραν γαῖν δυοῖν ζευκτηρίαν.		Élve ért a hídra, mely a két világot átköti.
	Δα.		Dareiosz
	καὶ πρὸς ἤπειρον σεσῶσθαι τήνδε, τοῦτ᾽ ἐτήτυμον;		Élve ért a szárazföldre? Mentve van már? Biztos ez?
	Βα.		Atossza
	ναί· λόγος κρατεῖ σαφηνὴς τοῦτό γ᾽· οὐκ ἔνι στάσις.		Biztos híradás jelenti. Nincs okunk tagadni azt.
	Δα.		Dareiosz
	φεῦ, ταχεῖά γ᾽ ἦλθε χρησμῶν πρᾶξις, ἐς δὲ παῖδ᾽ ἐμὸν		Jaj, hamar betelt a jóslat! Mint csapott fiamra Zeusz
	Ζεὺς ἀπέσκηψεν τελευτὴν θεσφάτων· ἐγὼ δέ που	740	isten jós-szavát betöltve! Ajkamról meg épp azért
	διὰ μακροῦ χρόνου τάδ᾽ ηὔχουν ἐκτελευτήσειν θεούς·		szállt imádság, hogy az Ég ezt mennél később hozza ránk!
	ἀλλ᾽, ὅταν σπεύδῃ τις αὐτός, χὠ θεὸς συνάπτεται.		De amit ember siettet, abban isten is segít:
	νῦν κακῶν ἔοικε πηγὴ πᾶσιν ηὑρῆσθαι φίλοις.		úgy tünik, a vész forrása híveinkre rátalált;
	παῖς δ᾽ ἐμὸς τάδ᾽ οὐ κατειδὼς ἤνυσεν νέῳ θράσει·		s lám, fiam hajtotta végre ifju hévvel, oktalan!
	ὅστις Ἑλλήσποντον ἱρὸν δοῦλον ὡς δεσμώμασιν	745	Azt remélte, hogy bilincsbe verheti rabszolgaként
	ἥλπισε σχήσειν ῥέοντα, Βόσπορον ῥόον θεοῦ·		szent Hellészpontoszt, s az isten folyamát, a Boszporoszt;
	καὶ πόρον μετερρύθμιζε, καὶ πέδαις σφυρηλάτοις		átformálta a szorost és rákovácsolt kalapács
	περιβαλὼν πολλὴν κέλευθον ἤνυσεν πολλῷ στρατῷ.		verte békót: úgy teremtett nagy seregnek nagy utat.
	θνητὸς ὢν θεῶν τε πάντων ὤφετ᾽, οὐκ εὐβουλίᾳ,		Azt gondolta, esztelen, hogy bár halandó, ő legyőz
	καὶ Ποσειδῶνος κρατήσειν· πῶς τάδ᾽ οὐ νόσος φρενῶν	750	minden istent és Poszeidónt...Esztelenség ez, mi más,
	εἶχε παῖδ᾽ ἐμόν; δέδοικα μὴ πολὺς πλούτου πόνος		mely fiam megszállta. Félek: sok törődéssel rakott
	οὑμὸς ἀνθρώποις γένηται τοῦ φθάσαντος ἁρπαγή.		kincsem annak martaléka lesz, ki elsőnek viszi.
	Βα.		Atossza
	ταῦτά τοι κακοῖς ὁμιλῶν ἀνδράσιν διδάσκεται		Hősi Xerxészt ama rosszak társasága vette rá...
	θούριος Ξέρξης· λέγουσι δ᾽ ὡς σὺ μὲν μέγαν τέκνοις		Mind azt hajtogatta, hogy te úgy takartál nagy vagyont
	πλοῦτον ἐκτήσω ξὺν αἰχμῇ, τὸν δ᾽ ἀνανδρίας ὕπο	755	fiaidnak dárdaharccal, ő szobájában röpít
	ἔνδον αἰχμάζειν, πατρῷον δ᾽ ὄλβον οὐδὲν αὐξάνειν.		kopjaszálat gyáva módon, apja kincsét semmivel
	τοιάδ᾽ ἐξ ἀνδρῶν ὀνείδη πολλάκις κλύων κακῶν		nem növelvén. Íly galádok gyúnyszavait szüntelen
	τήνδ᾽ ἐβούλευσεν κέλευθον καὶ στράτευμ᾽ ἐφ᾽ Ἑλλάδα.		hallva, szánja rá magát, hogy Hellasz ellen hadra kél.
	Δα.		Dareiosz
	τοιγάρ σφιν ἔργον ἐστὶν ἐξειργασμένον		Hát megcselekdték a legnagyobb gonoszt,
	μέγιστον, ἀείμνηστον, οἷον οὐδέπω	760	minek emléke mindörökkön fennmarad!
	τόδ᾽ ἄστυ Σούσων ἐξεκείνωσ᾽ ἐμπεσόν,		mely néptelenné tette Szúsza városát -
	ἐξ οὗτε τιμὴν Ζεὺς ἄναξ τήνδ᾽ ὤπασεν,		mióta adta Zeusz a nagy kitüntetést,
	ἕν᾽ ἄνδρα πάσης Ἀσίδος μηλοτρόφου		hogy egy ember egész juhpásztor-Ázsiát
	ταγεῖν, ἔχοντα σκῆπτρον εὐθυντήριον.		vezesse, bírva az uralkodó-jogart.
	Μῆδος γὰρ ἦν ὁ πρῶτος ἡγεμὼν στρατοῦ·	765	Hadunknak Médosz első fővezére volt.
	ἄλλος δ᾽ ἐκείνου παῖς τόδ᾽ ἔργον ἤνυσεν·		Művét, utódaként, fia fejezte be;
	φρένες γὰρ αὐτοῦ θυμὸν ᾠακοστρόφουν.		belátás kormányozta lelke vágyait.
	τρίτος δ᾽ ἀπ᾽ αὐτοῦ Κῦρος, εὐδαίμων ἀνήρ,		A boldog férfi, Kürosz lett a harmadik;
	ἄρξας ἔθηκε πᾶσιν εἰρήνην φίλοις·		békét hozott uralma híveink közé,
	Λυδῶν δὲ λαὸν καὶ Φρυγῶν ἐκτήσατο,	770	s a lűdek, phrygek népeit szerezte meg,
	Ἰωνίαν τε πᾶσαν ἤλασεν βίᾳ.		s igába törte mind egész Ióniát;
	θεὸς γὰρ οὐκ ἤχθηρεν, ὡς εὔφρων ἔφυ.		mert bölcsnek termett, isten sem gyülölte őt.
	Κύρου δὲ παῖς τέταρτος ηὔθυνε στρατόν.		A negyedik főhadvezér: Kürosz fia.
	πέμπτος δὲ Μάρδος ἦρξεν, αἰσχύνη πάτρᾳ		Az ötödik Mardisz, a nemzet szégyene,
	θρόνοισί τ᾽ ἀρχαίοισι· τὸν δὲ σὺν δόλῳ	775	az ősi trón gyalázata. Rá cselt vetett
	Ἀρταφρένης ἔκτεινεν ἐσθλὸς ἐν δόμοις,		házában és megölte hős Artaphrenész
	ξὺν ἀνδράσιν φίλοισιν, οἷς τόδ᾽ ἦν χρέος.		s vele e célra egyesült barátai.
	[ἕκτος δὲ Μάραφις, ἕβδομος δ᾽ Ἀρταφρένης.]		.....
	κἀγὼ πάλου τ᾽ ἔκυρσα τοῦπερ ἤθελον,		Midőn a sors megadta régi vágyamat,
	κἀπεστράτευσα πολλὰ σὺν πολλῷ στρατῷ·	780	sok hadereggel háborúztam sok csatán,
	ἀλλ᾽ οὐ κακὸν τοσόνδε προσέβαλον πόλει.		de mégse hoztam államunkra ennyi bajt.
	Ξέρξης δ᾽ ἐμὸς παῖς νέος ἐὼν νέα φρονεῖ,		Xerxész ifjú még, ifhuként gondolkodik,
	κοὐ μνημονεύει τὰς ἐμὰς ἐπιστολάς·		rég elfeledte, mit parancsoltam neki.
	εὖ γὰρ σαφῶς τόδ᾽ ἴστ᾽, ἐμοὶ ξυνήλικες,		Vegyétek észbe, társaim, világosan:
	ἅπαντες ἡμεῖς, οἳ κράτη τάδ᾽ ἔσχομεν,	785	midőn kezünkbe volt a kormányrúd, mi mind
	οὐκ ἂν φανεῖμεν πήματ᾽ ἔρξαντες τόσα.		együtt nem támasztottunk ennyi szenvedést!
	Χο.		Karvezető
	τί οὖν, ἄναξ Δαρεῖε; ποῖ καταστρέφεις		Beszédednek mi hát a végső célzata,
	λόγων τελευτήν; πῶς ἂν ἐκ τούτων ἔτι		ó, Dareiosz király? Ezek nyomán hogyan
	πράσσοιμεν ὡς ἄριστα Περσικὸς λεώς;		élhetne mégis boldogan a perzsa nép?
	Δα.		Dareiosz

			69.
	εἰ μὴ στρατεύοισθ᾽ ἐς τὸν Ἑλλήνων τόπον,	790	Ha hellén földre többé nem vezet csatát,
	μηδ᾽ εἰ στράτευμα πλεῖον ᾖ τὸ Μηδικόν.		még úgy se, ha a méd sereg hatalmasabb,
	αὐτὴ γὰρ ἡ γῆ ξύμμαχος κείνοις πέλει.		mert fegyvertársuk nékik még a földük is.
	Χο.		Karvezető
	πῶς τοῦτ᾽ ἔλεξας, τίνι τρόπῳ δὲ συμμαχεῖ;		Hogy mondtad ezt? Mi módon fegyvertárs a föld?
	Δα.		Karvezető
	κτείνουσα λιμῷ τοὺς ὑπερπόλλους ἄγαν.		Ha tú nagy a sereg, azt éhen veszti el.
	Χο.		Karvezető
	ἀλλ᾽ εὐσταλῆ τοι λεκτὸν ἀροῦμεν στόλον.	795	S ha válogatott, kis hadat viszünk reá?
	Δα.		Dareiosz
	ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὁ μείνας νῦν ἐν Ἑλλάδος τόποις		Még az se menekül, még az se jut haza,
	στρατὸς κυρήσει νοστίμου σωτηρίας.		amely jelenleg Hellasz földein maradt.
	Χο.		Karvezető
	πῶς εἶπας; οὐ γὰρ πᾶν στράτευμα βαρβάρων		Hogy mondtad? Európából nem jut át ide
	περᾷ τὸν Ἕλλης πορθμὸν Εὐρώπης ἄπο;		egész barbár hadunk a Hellé tengerén?
	Δα.		Dareiosz
	παῦροί γε πολλῶν, εἴ τι πιστεῦσαι θεῶν	800	Sokból kevés; ha látva ezt, mi végbement:
	χρὴ θεσφάτοισιν, ἐς τὰ νῦν πεπραγμένα		az istenadta jóslatokban hinni kell.
	βλέψαντα· συμβαίνει γὰρ οὐ τὰ μέν, τὰ δ᾽ οὔ.		Ha ez betölt, a többi is beteljesül.
	κεἴπερ τάδ᾽ ἐστί, πλῆθος ἔκκριτον στρατοῦ		S ha így van ez, hiú reményben hisz fiam,
	λείπει κεναῖσιν ἐλπίσιν πεπεισμένος.		midőn otthagyja válogatott, szép hadát.
	μίμνουσι δ᾽ ἔνθα πεδίον Ἀσωπὸς ῥοαῖς	805	Maradnak ott, ahol Ászóposz nedvezi
	ἄρδει, φίλον πίασμα Βοιωτῶν χθονί·		a síkot, a boiót földek tapadó vize.
	οὗ σφιν κακῶν ὕψιστ᾽ ἐπαμμένει παθεῖν,		Ott vár reájuk legkeményebb szenvedés
	ὕβρεως ἄποινα κἀθέων φρονημάτων·		istentelen tettekre. dölyfre bosszuként:
	οἳ γῆν μολόντες Ἑλλάδ᾽ οὐ θεῶν βρέτη		Hellasz földére törve istenszobrokat
	ᾐδοῦντο συλᾶν οὐδὲ πιμπράναι νεώς·	810	mertek eldúlni, elperzselni templomot;
	βωμοὶ δ᾽ ἄιστοι, δαιμόνων θ᾽ ἱδρύματα		oltárok dőltek, istenek szentélyeit
	πρόρριζα φύρδην ἐξανέστραπται βάθρων.		alapjukból hányták tövestül ég felé.
	τοιγὰρ κακῶς δράσαντες οὐκ ἐλάσσονα		Bűnt elkövetve nem csekélyebb büntetés
	πάσχουσι, τὰ δὲ μέλλουσι, κοὐδέπω κακῶν		sujt rájuk most, s lesujt utóbb! A vész dühe
	κρηπὶς ὕπεστιν, ἀλλ᾽ ἔτ᾽ ἐκπιδύεται.	815	még nem merült ki, egyre nő, nevelkedik:
	τόσος γὰρ ἔσται πέλανος αἱματοσφαγὴς		a vérből annyi tenger áldozat-lepényt
	πρὸς γῇ Πλαταιῶν Δωρίδος λόγχης ὕπο·		halmoz Plataia tájain a dór dzsida.
	θῖνες νεκρῶν δὲ καὶ τριτοσπόρῳ γονῇ		A hullatornyok néma szóval hirdetik
	ἄφωνα σημανοῦσιν ὄμμασιν βροτῶν		a harmadik méd nemzedék szemének is:
	ὡς οὐχ ὑπέρφευ θνητὸν ὄντα χρὴ φρονεῖν.	820	mértéktelen ne szőjön ember terveket.
	ὕβρις γὰρ ἐξανθοῦσ᾽ ἐκάρπωσεν στάχυν		A gőg, virágozván, csapás-kalászt terem,
	ἄτης, ὅθεν πάγκλαυτον ἐξαμᾷ θέρος.		s arat belőle keserű sirámokat.
	τοιαῦθ᾽ ὁρῶντες τῶνδε τἀπιτίμια		Látván e bűnhődést, csak emlékezzetek
	μέμνησθ᾽ Ἀθηνῶν Ἑλλάδος τε, μηδέ τις		Hellaszra és Athénre, nehogy bárki is
	ὑπερφρονήσας τὸν παρόντα δαίμονα	825	megvesse a jelen szerencsét, s más után
	ἄλλων ἐρασθεὶς ὄλβον ἐκχέῃ μέγαν.		kapdosva, órjás kincset tékozoljon el.
	Ζεύς τοι κολαστὴς τῶν ὑπερκόμπων ἄγαν		Mert Zeusz a nagyretervezők határtalan
	φρονημάτων ἔπεστιν, εὔθυνος βαρύς.		becsvágya bosszulója: zord, kemény biró,
	πρὸς ταῦτ᾽ ἐκεῖνον, σωφρονεῖν κεχρημένοι,		Xerxészt - mivel a józan észben zsenge még -
	πινύσκετ᾽ εὐλόγοισι νουθετήμασιν,	830	bölcs értelemmel intsétek gyakorta, hogy
	λῆξαι θεοβλαβοῦνθ᾽ ὑπερκόμπῳ θράσει.		ne légyen istentipró, nagyzoló, merész,
	σὺ δ᾽, ὦ γεραιὰ μῆτερ ἡ Ξέρξου φίλη,		Xerxész szerelmes, öreg édesanyja, te,
	ἐλθοῦσ᾽ ἐς οἴκους κόσμον ὅστις εὐπρεπὴς		eredj a házba, hozz nagy-ékes díszruhát,
	λαβοῦσ᾽ ὑπαντίαζε παιδί. πάντα γὰρ		s úgy menj fiunk elébe, ki a nagy csapást
	κακῶν ὑπ᾽ ἄλγους λακίδες ἀμφὶ σώματι	835	elsirató buvában ronggyá tépte már
	στημορραγοῦσι ποικίλων ἐσθημάτων.		teste körül a tarkahímü, szép ruhát,
	ἀλλ᾽ αὐτὸν εὐφρόνως σὺ πράυνον λόγοις·		és jószivű szavakkal csendesítsd meg őt,
	μόνης γάρ, οἶδα, σοῦ κλύων ἀνέξεται.		hisz jól tudom, csupán a te szavadra hajt.
	ἐγὼ δ᾽ ἄπειμι γῆς ὑπὸ ζόφον κάτω.		Én elmegyek a vaksötétbe, föld alá.
	ὑμεῖς δέ, πρέσβεις, χαίρετ᾽, ἐν κακοῖς ὅμως	840	Isten hozzátok, aggok! Bármi zord e vész,
	ψυχῇ διδόντες ἡδονὴν καθ᾽ ἡμέραν,		sziveteknek nap mint nap szánjatok gyönyört,
	ὡς τοῖς θανοῦσι πλοῦτος οὐδὲν ὠφελεῖ.		mert mit használ a holtnak bármi földi kincs!
			Dareiosz árnya eltűnik
	Χο.		Karvezető
	ἦ πολλὰ καὶ παρόντα καὶ μέλλοντ᾽ ἔτι		Fáj hallanom, hogy perzsa népünk mennyi kínt
	ἤλγησ᾽ ἀκούσας βαρβάροισι πήματα.		szenved ma és még mennyit kell kiállnia!
	Βα.		Atossza

			69.
	ὦ δαῖμον, ὥς με πόλλ᾽ ἐσέρχεται κακῶν	845	Ó, istenem, hogy általvert a fájdalom
	ἄλγη, μάλιστα δ᾽ ἥδε συμφορὰ δάκνει,		e sok csapás miatt! Leginkább az gyötör,
	ἀτιμίαν γε παιδὸς ἀμφὶ σώματι		hogy hallanom kell gyermekem gyalázatát:
	ἐσθημάτων κλύουσαν, ἥ νιν ἀμπέχει.		testéről hogy lesír a gönc, mi rajta van.
	ἀλλ᾽ εἶμι, καὶ λαβοῦσα κόσμον ἐκ δόμων		Most elmegyek, s a házból díszruhát hozok,
	ὑπαντιάζειν ἐμῷ παιδὶ πειράσομαι.		és megkisérlem, hogy találkozzam vele.
	οὐ γὰρ τὰ φίλτατ᾽ ἐν κακοῖς προδώσομεν.	850	Ne hagyjuk el bajban lévő szeretteink!
			A királynő el
	Χο. [στρ. α.		Kar
	ὦ πόποι ἦ μεγάλας ἀγαθᾶς τε πο-		O, mi derűs, ragyogó, csoda életet
	λισσονόμου βιοτᾶς ἐπεκύρσαμεν, εὖθ᾽ ὁ γηραιὸς		éltünk városainkban elébb, hogy a
	πανταρκὴς ἀκάκας ἄμαχος βασιλεὺς	855	győzhetetlen, jó,
	ἰσόθεος Δαρεῖος ἄρχε χώρας.		istenekkel egyenrangú, hatalmas, öreg,
			égi Dareiosz volt urunk e földön!
	[ἀντ. α.		
	πρῶτα μὲν εὐδοκίμους στρατιὰς ἀπε-		Volt minekünk ragyogó hirü hadsere-
	φαινόμεθ᾽, οἱ δὲ νομίσματα πύργινα πάντ᾽ ἐπηύθυνον.		günk vele! S minden iránymutatója a
	νόστοι δ᾽ ἐκ πολέμων ἀπόνους ἀπαθεῖς	860	bástya-törvény volt!
	<πάλιν> εὖ πράσσοντας ἄγον [ἐσ] οἴκους.		Hogy megtértek a háborúból hadaink:
	.		nem nyomorút vezettek házainkba.
	[στρ. β		
	ὅσσας δ᾽ εἶλε πόλεις πόρον οὐ διαβὰς Ἅλυος		Nem rohamozva ki otthona tűzhelyi-
	ποταμοῖο,		ről, a Halüsz-vizen át soha
	οὐδ᾽ ἀφ᾽ ἑστίας συθείς,	866	nem kelt, s mennyi várat vitt!
	οἷαι Στρυμονίου πελάγους Ἀχελωΐδες εἰσὶ πάροικοι		Mint milyenek a Sztrümón achelóosi
	Θρηκίων ἐπαύλων,	870	városai, s ama thrák fal-
			vak szomszéd lakói.
	[ἀντ. β.		
	λίμνας τ᾽ ἔκτοθεν αἳ κατὰ χέρσον ἐληλαμέναι		Kivül a lápon, a szárazi téren a
	πέρι πύργον		fallal erősek urunkra beh
	τοῦδ᾽ ἄνακτος ἄιον,	875	lestek engedelmesen;
	Ἕλλας τ᾽ ἀμφὶ πόρον πλατὺν εὐχόμεναι, μυχία τε		s Hellé tág szorosán települt viru-
	Προποντίς,		ló helyek és a Propontisz,
	καὶ στόμωμα Πόντου·		s Pontosz torkolatja...
	[στρ. γ.		
	νᾶσοί θ᾽ αἳ κατὰ πρῶν᾽ ἅλιον περίκλυστοι		s a hegyfok körül
	τᾷδε γᾷ προσήμεναι	882	körbemosott szigetek mind
	οἵα Λέσβος ἐλαιόφυτός τε Σάμος,		Ázsiához tartozók.
	Χίος, ἠδὲ Πάρος, Νάξος, Μύκονος,		Milyen: Leszbosz, olajnövelő Sza-
	Τήνῳ τε συνάπτουσ᾽ Ἄνδρος ἀγχιγείτων.	885	mosz, Khiosz és Parosz, Naxosz, Müko-
			nosz, s Ténosz, meg a hozzá-
			nőtt, szomszédos Androsz.
	[ἀντ. γ.		
	καὶ τὰς ἀγχιάλους ἐκράτυνε μεσάκτους,		Hódoltak neki
	Λῆμνον, Ἰκάρου θ᾽ ἕδος,	890	partközi tengeri földek:
	καὶ Ῥόδον ἠδὲ Κνίδον Κυπρίας τε πόλεις,		Lémnosz és Ikarosz nyugo-
	Πάφον ἠδὲ Σόλους, Σαλαμῖνά τε, τᾶς	895	vóhelye, Rhodosz és Knidosz, küprosz városok,
	νῦν ματρόπολις τῶνδ᾽ αἰτία στεναγμῶν.		ős Paphosz és Szoloi és Szalamisz, minek
			épp anyavárosa hozta
			ránk e nagy siralmat.
	[ἐπῳδός.		
	καὶ τὰς εὐκτεάνους κατὰ κλῆρον Ἰαόνιον πολυάν		És legyőzte eszével Iónia
	δρους		soklakosú, sokezüstű
	Ἑλλάνων ἐκράτυνε σφετέραις φρεσίν.	900	hellén városait. Kato-
	ἀκάματον δὲ παρῆν σθένος ἀνδρῶν		náinak és keverék-seregének
	τευχηστήρων παμμείκτων τ᾽ ἐπικούρων.		érchatalma
	νῦν δ᾽ οὐκ ἀμφιλόγως θεότρεπτα τάδ᾽ αὖ φέρομεν,		állt mellette serényen.
	πολέμοιο	905	Már kétségtelen: isten idézte re-
	δμαθέντες μεγάλως πλαγαῖσι ποντίαισιν.		ánk eme háboru nyűgét,
			s megrontott a hajóharc
			zord csapása minket.
			Megjelenik Xerxész
	ΞΕΡΞΗΣ		Xerxész

			69.
	ἰὼ ἰώ,		Ó!
	δύστηνος ἐγὼ στυγερᾶς μοίρας		Ó, én nyomorult, ime, váratlan
	τῆσδε κυρήσας ἀτεκμαρτοτάτης,	910	míly gyülölendő sorsra jutottam!
	ὡς ὠμοφρόνως δαίμων ἐνέβη		Perzsa fajunkra mi nyers égi erő
	Περσῶν γενεᾷ· τί πάθω τλήμων;		szerzett romlást! Nyomorút, mi baj ért!
	λέλυται γὰρ ἐμῶν γυίων ῥώμη.		Inaim ereje meglankad, hogy
	τήνδ᾽ ἡλικίαν ἐσιδόντ᾽ ἀστῶν,		e város öreg fiait látom.
	εἴθ᾽ ὄφελεν, Ζεῦ, κἀμὲ μετ᾽ ἀνδρῶν	915	Ó bár befedett volna az elment
	τῶν οἰχομένων		hadnéppel együtt
	θανάτου κατὰ μοῖρα καλύψαι.		a halál bús végzete engem!
	Χο.		Karvezető
	ὀτοτοῖ, βασιλεῦ, στρατιᾶς ἀγαθῆς		Zokogok, nagyuram, seregünk siratom,
	καὶ περσονόμου τιμῆς μεγάλης,		jó perzsa erőnk nagy tiszteletét,
	κόσμου τ᾽ ἀνδρῶν,	920	hadrendünket
	οὓς νῦν δαίμων ἐπέκειρεν.		- mindet lekaszálta a Rontás!
			Kar
	γᾶ δ᾽ αἰάζει τὰν ἐγγαίαν		Siratja e föld szép zsengéjét:
	ἦβαν Ξέρξᾳ κταμέναν, Ἄιδου		Gyilkos Xerxész Hádészt tölti
	σάκτορι Περσᾶν· ἀγδαβάται γὰρ		perza fiakkal; száll a sok ember,
	πολλοὶ φῶτες, χώρας ἄνθος,	925	száll Hádészbe, föld virága,
	τοξοδάμαντες, πάνυ ταρφὺς τις		nyíllal ölő hős, sűrü tömeg nép,
	μυριὰς ἀνδρῶν, ἐξέφθινται.		sok tizezer hős: jaj, kihúnyt mind!
	αἰαῖ αἰαῖ κεδνᾶς ἀλκᾶς,		Ó jaj, ó jaj! - támaszaink mind!
	Ἀσία δὲ χθών, βασιλεῦ γαίας,		Föld királya! - Ázsia földe
	αἰνῶς αἰνῶς ἐπὶ γόνυ κέκλιται.	930	- szégyen, szégyen - térdre legörbedt!
	Ξε. [στρ. α.		Xerxész
	ὅδ᾽ ἐγών, οἰοῖ, αἰακτός,		Nyomorult, ím én, siralmas,
	μέλεος γέννᾳ γᾷ τε πατρῴᾳ		ime én lettem, a szülőföldem
	κακὸν ἄρ᾽ ἐγενόμαν.		baja, nyomor a hazán!
	Χο.		Kar
	νόστου σοι τὰν πρόσφθογγον	935	Mariandünosz gyászéneke
	κακοφάτιδα βοάν, κακομέλετον ἰὰν		fekete jelü dalát, fekete dalu jaját
	Μαριανδυνοῦ θρηνητῆρος		dalolom, hogy így köszöntsem én
	πέμψω πέμψω, πολύδακρυν ἰαχάν.	940	hazatérted a könnyemen át!
	Ξε. [ἀντ. α.		Xerxész
	ἵετ᾽ αἰανῆ [καὶ] πάνδυρτον		Zokogó sírással sírjál,
	δύσθροον αὐδάν. δαίμων γὰρ ὅδ᾽ αὖ		éles, üvöltőn! Már tőlem elállt
	μετάτροπος ἐπ᾽ ἐμοί.		s elllenem fordult az Ég!
	Χο.		Kar
	ἥσω τοι τὰν πάνδυρτον,		Zokogó sírással sírunk.
	ζαπαθέα τε σέβων ἁλίτυπά τε βάρη,	945	Siratom az új ütést, ami a vizeken ért,
	πόλεως γέννας πενθητῆρος.		a hazát gyászában, városomat...
	<κλάγξω> κλάγξω δὲ γόον ἀρίδακρυν.		Zengek zokogó siratódalt.
	<Ξε.> [στρ. β.		Xerxész
	Ἰάων γὰρ ἀπηύρα,		Kirabolt ion Árész,
	Ἰάων ναύφαρκτος	951	az ion hadigályák
	Ἄρης ἑτεραλκὴς		nagy, pártos Árésze,
	νυχίαν πλάκα κερσάμενος		lekaszálva az éji mezőt,
	δυσδαίμονά τ᾽ ἀκτάν.		s balvégzetü partját.
	Χο.		Kar
	οἰοιοῖ, βόα καὶ πάντ᾽ ἐκπεύθου.	955	Jaj, jaj, sikolts és tudj meg mindent!
	ποῦ δὲ φίλων ἄλλος ὄχλος;		Hol hiveid többi része?
	ποῦ δέ σοι παραστάται,		Hova lett sok hadnagyod?
	οἷος ἦν Φαρανδάκης,		Hova lett: Pharandákész,
	Σούσας, Πελάγων, Δοτάμας, Ψάμμις,		Szúszász, Pelagón,
	Σουσισκάνης τ᾽, ἠδ᾽ Ἀγαβάτας	960	Dotamász és Agdabatász, Pszammisz,
	Ἀγαβάτανα λιπών;		Szuszizskánés - ez Ágbatana-hagyók?
	Ξε. [ἀντ. β.		Xerxész
	ὀλοοὺς ἀπέλειπον		Lezuhanva a türoszi
	Τυρίας ἐκ ναὸς		hadigályáról, zord
	ἔρροντας ἐπ᾽ ἀκταῖς		szirtélhez ütődtek -
	Σαλαμινιάσι, στυφελοῦ	965	Szalamisz fövenyén pusztulni
	θείνοντας ἐπ᾽ ἀκτᾶς.		hagytam valamennyit.
	Χο.		Kar

			69.
	οἰοιοῖ, ποῦ δή σοι Φαρνοῦχος;		Ó jaj, hol van már Pharnúkhosz,
	κἀριόμαρδός γ᾽ ἀγαθός;		Áriomardosz, a vitéz,
	ποῦ δὲ Σευάλκης ἄναξ,		hol van Szueákész király?
	ἢ Λίλαιος εὐπάτωρ,	970	Az ős sarj: Lilaiosz?
	Μέμφις, Θάρυβις, καὶ Μασίστρας,		Memphisz, Tharübisz?
	᾽Αρτεμβάρης τ᾽ ἠδ᾽ ῾Υσταίχμας;		És Maszisztrász, Artembarész
	τάδε σ᾽ ἐπανέρομαι.		és Hüsztaikhmász? - tudni akarom én!
	Ξε. [στρ. γ.		Xerxész
	ἰὼ ἰώ μοι,		Jaj, ó jaj nékem!
	τὰς ὠγυγίους κατιδόντες	975	Látták a nagy, ősi, gyülölt Athént,
	στυγνὰς ᾽Αθάνας πάντες ἑνὶ πιτύλῳ,		s mind egy csapástól
	ἐέ, ἐέ, τλάμονες ἀσπαίρουσι χέρσῳ.		- jaj, a nyomoruak! - ott
			vonaglanak haldokolón
			a néma földön!
	Χο.		Kar
	ἦ καὶ τὸν Πέρσαν αὐτοῦ		És ott hagytad hűséges
	τὸν σὸν πιστὸν πάντ᾽ ὀφθαλμὸν		szemed világát: a perzsát,
	μυρία μυρία πεμπαστὰν	980	sok tizezernyit számlálót;
	Βατανώχου παῖδ᾽ ῞Αλπιστον		Batanókhosz fiát, Alpisztoszt,
	. . . . .		.....
	τοῦ Σησάμα τοῦ Μεγαβάτα,		kinek ősei: Szeiszamész, Megabátész - - -
	Πάρθον τε μέγαν τ᾽ Οἰβάρην		Parthoszt, az erőst, Oibárészt
	ἔλιπες ἔλιπες; ὢ ὢ <ὦ> δᾴων.	985	- oda van, oda van - ó elhagytad!
	Πέρσαις ἀγαυοῖς κακὰ πρόκακα λέγεις.		Igaz perzsáknak iszonyatos a szavad!
	Ξε. [ἀντ. γ.		Xerxész
	ἴυγγά μοι δῆτ᾽		Jajongva mért kell
	ἀγαθῶν ἑτάρων ὑπορίνεις,		felidézned a hűszivü társakat?!
	<ἄλαστ᾽> ἄλαστα στυγνὰ πρόκακα λέγων.	990	Jaj, átkos, átkos,
	βοᾷ βοᾷ <μοι> μελέων ἔντοσθεν ἦτορ.		gyülöletes a szavad!
			Süvölt, süvölt tagjaimon
			belűl a szivem!
	Χο.		Kar
	καὶ μὴν ἄλλους γε ποθοῦμεν,		Másokat is visszasóvárgunk:
	Μάρδων ἀνδρῶν μυριοταγὸν		a márdos férfiak ezredesét, hős
	Ξάνθην, ᾽Αρίων τ᾽ ᾽Αγχάρην,		Xanthiszt, arészi Angkharészt,
	Δίαιξίν τ᾽ ἠδ᾽ ᾽Αρσάκην	995	Diaixiszt, Árszamészt, lo-
	ἱππιάνακτας,		vas hadifőket,
	κἠγδαδάταν καὶ Λυθίμναν		és Dádákészt és Lüthimnászt,
	Τόλμον τ᾽ αἰχμᾶς ἀκόρεστον.		Tolmoszt, a mohó kezü lándzsást,
	ἔταφον ἔταφον, οὐκ ἀμφὶ σκηναῖς	1000	eleve, eleve csodálkozom, hogy
	τροχηλάτοις, <οὐκ> ὄπιθεν ἑπομένους.		már nem vonulnak
			hadiszekered után!
	Ξε. [στρ. δ.		Xerxész
	βεβᾶσι γὰρ τοίπερ ἀγρέται στρατοῦ.		Elestek mind a had vezérei!
	Χο.		Kar
	βεβᾶσιν, οἴ, νώνυμοι.		Elestek ők dicstelen.
	Ξε.		Xerxész
	ἰὴ ἰή, ἰὼ ἰώ.		O jaj nekem! Jaj ó, jaj ó!
	Χο.		Kar
	ἰὼ ἰώ, δαίμονες,	1005	Jaj ó, az Ég! Nem remélt,
	ἔθεσθ᾽ ἄελπτον κακὸν		igen vakító csapást
	διαπρέπον, οἷον δέδορκεν ῞Ατα.		küld, amit Áté előre látott!
	Ξε. [ἀντ. δ.		Xerxész
	πεπλήγμεθ᾽ οἴᾳ δι᾽ αἰῶνος τύχᾳ·		Megvert a Sors! Míly örök balvégzet űz!
	Χο.		Kar
	πεπλήγμεθ᾽· εὔδηλα γάρ·		Megvert a Sors láthatón!
	Ξε.		Xerxész
	νέᾳ νέᾳ δύᾳ δύᾳ·	1010	Ujabb iszony! Ujabb iszony!
	Χο.		Kar
	᾽Ιαόνων ναυβατᾶν		Ión hajósokkal a
	κύρσαντες οὐκ εὐτυχῶς.		találkozás végzetes!
	δυσπόλεμον δὴ γένος τὸ Περσᾶν.		Háboruban balsors tépi népünk!
	Ξε. [στρ. ε.		Xerxész
	πῶς δ᾽ οὔ; στρατὸν μὲν τοσοῦ-		Igaz! Hadam számtalan!

			69.
	τον τάλας πέπληγμαι.	1015	S csuful megverettem!
	Χο.		Kar
	τί δ᾽ οὐκ ὄλωλεν, μεγάλατε, Περσᾶν;		Ki nem veszett? A perzsa had beh nagy volt!
	Ξε.		Xerxész
	ὁρᾷς τὸ λοιπὸν τόδε τᾶς ἐμᾶς στολᾶς;		Nem látod? Összes seregemből ez maradt!
	Χο.		Kar
	ὁρῶ ὁρῶ.		De látom én!
	Ξε.		Xerxész
	τόνδε τ᾽ ὀιστοδέγμονα᾽	1020	Ezt a tegzet látod-e?
	Χο.		Kar
	τί τόδε λέγεις σεσωμένον;		No mi az ugyan, mi megmaradt?
	Ξε.		Xerxész
	θησαυρὸν βελέεσσιν.		Tokja szép nyilaimnak.
	Χο.		Kar
	βαιά γ᾽ ὡς ἀπὸ πολλῶν.		Szinte semmi a sokból!
	Ξε.		Xerxész
	ἐσπανίσμεθ᾽ ἀρωγῶν.		Nincs már semmi segítőm!
	Χο.		Kar
	Ἰάνων λαὸς οὐ φυγαίχμας.	1025	A harcból nem fut az ión nép!
	Ξε. [ἀντ. ε.		Xerxész
	ἄγαν ἄρειος· κατεῖ-		Kemény vitéz! Láttam e
	δον δὲ πῆμ᾽ ἄελπτον.		nem remélt csapásból.
	Χο.		Kar
	τραπέντα ναύφρακτον ἐρεῖς ὅμιλον;		Futó hajóid halmazára gondolsz?
	Ξε.		Xerxész
	πέπλον δ᾽ ἐπέρρηξ᾽ ἐπὶ συμφορᾷ κακοῦ.	1030	Vesztünkön ott meghasogattam a köntösöm.
	Χο.		Kar
	παπαῖ παπαῖ.		Jajaj! Jajaj!
	Ξε.		Xerxész
	καὶ πλέον ἢ παπαῖ μὲν οὖν.		Több ez a baj, mint egy „jajaj”.
	Χο.		Kar
	δίδυμα γάρ ἐστι καὶ τριπλᾶ᾽		Kétszeres és háromszoros.
	Ξε.		Xerxész
	λυπρά, χάρματα δ᾽ ἐχθροῖς.		Nékünk kín, nekik ünnep.
	Χο.		Kar
	καὶ σθένος γ᾽ ἐκολούθη᾽	1035	Megtörettek erőink.
	Ξε.		Xerxész
	γυμνός εἰμι προπομπῶν.		Senki sincs követő már.
	Χο.		Kar
	φίλων ἄταισι ποντίαισιν.		Szeretteink tengeri veszte által.
	Ξε. [στρ. ζ.		Xerxész
	δίαινε δίαινε πῆμα· πρὸς δόμους δ᾽ ἴθι.		Zokogva zokogj a vesztünkön! Eredj haza!
	Χο.		Kar
	διαίνομαι γοεδνὸς ὤν.		Jaj ó, jaj ó! Iszony, iszony!
	Ξε.		Xerxész
	βόα νυν ἀντίδουπά μοι.	1040	Szavamra visszhangot kiálts!
	Χο.		Kar
	δόσιν κακὰν κακῶν κακοῖς.		A búra búnak bús kegyét!
	Ξε.		Xerxész
	ἴυζε μέλος ὁμοῦ τιθείς.		Zokogva énekelj velem!
	Χο.		Jaj, iszonyu kín!
	ὀτοτοτοῖ.		Kar
	βαρεῖά γ᾽ ἅδε συμφορά.		Jaj, iszonyu kín!
	οἴ, μάλα καὶ τόδ᾽ ἀλγῶ.	1045	Nehéz e gyászos sorscsapás.
			Fáj nekem! O, nagyon fáj.
	Ξε. [ἀντ. ζ.		Xerxész
	ἔρεσσ᾽ ἔρεσσε καὶ στέναζ᾽ ἐμὴν χάριν.		Verd, verd a melled! Sohajts a kedvemért!
	Χο.		Kar
	αἰαῖ αἰαῖ, δύα δύα.		Zokogva, sírva jajgatok!
	Ξε.		Xerxész
	βόα νυν ἀντίδουπά μοι.		Szavamra visszhangot kiálts!
	Χο.		Kar
	μέλειν πάρεστι, δέσποτα.		Szívemből teszem ezt, nagyúr!
	Ξε.		Xerxész

			69.
	ἐπορθίαζέ νυν γόοις.	1050	Zokogj, sikolts, kiláts panaszt!
	Χο.		Jaj, iszonyu kín!
	ὀτοτοτοῖ.		Kar
	μέλαινα δ᾽ ἀμμεμείξεται,		Jaj, iszonyu kín!
	οἴ, στονόεσσα πλαγά.		Sötét nyögés, mellverdesés
			elegyedik jajomba.
	Ξε. [στρ. η.		Xerxész
	καὶ στέρν᾽ ἄρασσε κἀπιβόα τὸ Μύσιον.		Verd melledet, süvöltsd a mysek gyászdalát!
	Χο.		Kar
	ἀνία, ἀνία.	1055	Jaj, iszonyu kín!
	Ξε.		Xerxész
	καί μοι γενείου πέρθε λευκήρη τρίχα.		Szaggasd ki, szaggasd hófehér szakálladat!
	Χο.		Kar
	ἄπριγδ᾽ ἄπριγδα μάλα γοεδνά.		Szünetlenűl ezt teszem zokogva.
	Ξε.		Xerxész
	ἀύτει δ᾽ ὀξύ.		Süvölts visongón!
	Χο.		Kar
	καὶ τάδ᾽ ἔρξω.		Azt cselekszem.
	Ξε. [ἀντ. η.		Xerxész
	πέπλον δ᾽ ἔρεικε κολπίαν ἀκμῇ χερῶν.		Kezed szaggassa szét a köntöst melleden!
	Χο.		Kar
	ἀνία, ἀνία.	1061	Jaj, iszonyu kín!
	Ξε.		Xerxész
	καὶ ψάλλ᾽ ἔθειραν καὶ κατοίκτισαι στρατόν.		Hajad szakaszd ki, szép hadunkat úgy sirasd!
	Χο.		Kar
	ἄπριγδ᾽ ἄπριγδα μάλα γοεδνά.		Szünetlenűl ezt teszem zokogva.
	Ξε.		Xerxész
	διαίνου δ᾽ ὄσσε.		Szemed áradjon!
	Χο.		Kar
	τέγγομαί τοι.	1065	Könnyben úszik.
	Ξε. [ἐπῳδός.		Xerxész
	βόα νυν ἀντίδουπά μοι.		Szavamra visszjangot kiálts!
	Χο.		Kar
	οἰοῖ οἰοῖ.		Jaj ó! Jaj ó!
	Ξε.		Xerxész
	αἰακτὸς ἐς δόμους κίε.		Jajongva menj e házba be!
	Χο.		Kar
	ἰὼ ἰώ [Περσὶς αἶα δύσβατος.]	1070	Jaj ó! Jaj ó!
	Ξε.		Xerxész
	ἰωὰ δὴ κατ᾽ ἄστυ.		Ugy fáj e város, úgy fáj!
	Χο.		Kar
	ἰωὰ δῆτα, ναὶ ναί.		Ugy fáj, bizony! Jaj, úgy fáj!
	Ξε.		Xerxész
	γοᾶσθ᾽ ἁβροβάται.		Nyögj, nesztelen haladva!
	Χο.		Kar
	ἰὼ ἰώ, Περσὶς αἶα δύσβατος.		Úgy fáj, úgy fáj a perzsa földre lépni most!
	Ξε.		Xerxész
	ἠὴ ἠή, τρισκάλμοισιν,		Jaj, jaj, jaj, háromrendlapátos,
	<Χο.>		
	ἠὴ ἠή, βάρισιν ὀλόμενοι.	1075	jaj, jaj, jaj, hajókon hány elpusztult!
	Χο.		Kar
	πέμψω τοί σε δυσθρόοις γόοις.		Sikongó sirással menj elöl!
			A kar kivonul Xerxész után

		70. 71.
70.	**Simónidés**	
	1) Epigrammák	
	1.	
	Adeimantos korinthosi flottaparancsnok sírverse (Page X, Bergk 98)	
	– ld. 5.	
	2.	
	A Salamison elesett és a szigeten eltemetett korinthosiak sírfelirata	
	(Page XI, Bergk 96) – ld. 1.	
	3.	
	Az isthmosi kenotaphium sírverse (Page XII, Bergk 97) – ld. 2.	
	4.	
	A korinthosi Diodóros matrózainak fogadalmi verse Létó szentélyében	
	(Page XIII, Bergk 134) – ld. 10.	
	5.	
	A korinthosi nők fogadalmi verse (Page XIV, Bergk 137) – ld. 9.	
	6.	
	A megaraiak sírverse (Page XVI, Bergk 107) – ld. 4.	
	7.	
	Epigramma a naxosi Démokritosról (Page XIX, Bergk 143)	
	Testimonia	
	1) Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 36 (869 C)	
	2) Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata demonstrativa 8.	
	1)	
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 36 (869 C)	
	ὅτι δ᾽ οὐκ ἐπαινέσαι βουληθεὶς Δημόκριτον, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ αἰσχύνῃ	Mivel pedig nem akarja dicsérni Démokritost, hanem a
	Ναξίων συνέθηκε τὸ ψεῦδος, δῆλός ἐστι τῷ παραλιπεῖν ὅλως	naxosiak szégyenére hazugságot költ róla, nyilvánvalóan
	καὶ παρασιωπῆσαι τὸ Δημοκρίτου κατόρθωμα καὶ τὴν	teljesen kihagyja és elhallgatja Démokritos sikereit és
	ἀριστείαν, ἣν ἐπιγράμματι Σιμωνίδης ἐδήλωσε	aristéiáját, amit pedig epigrammával hirdetett Simónidés:
	Δημόκριτος τρίτος ἦρξε μάχης, ὅτε πὰρ Σαλαμῖνα	Démokritos volt az élen a harmadik vezér a csatában, amikor
	Ἕλληνες Μήδοις σύμβαλον ἐν πελάγει·	Salamisnál/
	πέντε δὲ νῆας ἕλεν δηίων, ἕκτην δ᾽ ὑπὸ χεῖρα	a görögök összecsaptak a perzsákkal a tengeren.
	ῥύσατο βαρβαρικὴν Δωρίδ᾽ ἁλισκομένην.	öt hajót ragadott el az ellenségtől, és kimentett egy hatodikat a
		barbárok kezéből: egy dór hajót, ami fogságukba került.
	2)	
	Anthologiae Graecae Appendix. Epigrammata demonstrativa 8.	
	ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. (i.e. Simónidés)	
	ld. 1).	
	8.	
	A 'Perzsa epigrammák' (Page XX a és b)	
	ld. 19.	
	9.	
	A görögök epigrammája az arany tripuson Delphoiban (Page XVII b)	
	Költemények	
	Testimonium	
	Suda σ 439.	
	καὶ γέγραπται αὐτῷ (...) καὶ Ξέρξου ναυμαχία καὶ ἡ ἐπ᾽	És írt Xerxés tengeri csatájáról is. Az artemisioni
	Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία, δι᾽ ἐλεγείας· ἡ δ᾽ ἐν Σαλαμῖνι μελικῶς·	csatáról elégiában, a salamisi csatáról melikus költeményben.
71.	**Pindaros**	
	1. Pindaros, *Pythia* I 71-80.	
	λίσσομαι νεῦσον, Κρονίων, ἥμερον	Kérlek, Kronión, add, hogy elcsituljon
	ὄφρα κατ᾽ οἶκον ὁ Φοίνιξ ὁ Τυρσα-	a púnok és etruszkok háza táján a csatazaj,
	νῶν τ᾽ ἀλαλατὸς ἔχῃ, ναυ-	merthogy látniuk kell, mit értek el a vad erőszakkal:
	σίστονον ὕβριν ἰδὼν τὰν πρὸ Κύμας,	a kárt, ami hajóikat érte Kymé partjainál.
	οἷα Συρακοσίων ἀρχῷ δαμασθέντες πάθον,	Syrakusa urától eltiporva szenvedték el azt,
	ὠκυπόρων ἀπὸ ναῶν ὅ σφιν ἐν πόν-	hogy gyors hajóikról a tengerbe
	τῳ βάλεθ᾽ ἁλικίαν,	hullajtotta ifjaikat,

		71. 72.
	Ἑλλάδ᾽ ἐξέλκων βαρείας δουλίας. ἀρέομαι	Hellast szabadítva meg ezzel
	πὰρ μὲν Σαλαμῖνος Ἀθαναίων χάριν	a nehéz szolgaság elől.
	μισθόν, ἐν Σπάρτᾳ δ᾽ <ἀπὸ> τᾶν πρὸ Κιθαιρῶ-	Salamisért az athéniak háláját
	νος μαχᾶν,	nyerem jutalmul,
	ταῖσι Μήδειοι κάμον ἀγκυλότοξοι,	Spártában pedig a Kithairón melletti csatáért
	παρ<ὰ> δὲ τὰν εὔυδρον ἀκτὰν	- azokért az ütközetekért,
	Ἱμέρα παίδεσσιν ὕμνον Δεινομένεος τελέσαις,	amelyekben a görbe íjas médek
	τὸν ἐδέξαντ᾽ ἀμφ᾽ ἀρετᾷ, πολεμίων ἀνδρῶν καμόντων.	tűrték a csapást;
		Himera szépvizű partjainál meg azért, mert
		Deinomenés fiainak dícséretét zengem.
	2. Pindaros, *Isthmia* V 43-54.	
	τοῖσιν Αἴγιναν προφέρει στόμα πάτραν,	Azoknak, akik hazájukat Aiginának hívják,
	διαπρεπέα νᾶσον· τετείχισται δὲ πάλαι	kiváló szigetük van: mesterien épült fel rég,
	πύργος ὑψηλαῖς ἀρεταῖς ἀναβαίνειν.	akár egy bástya, úgyhogy nemigen lehet feljutni rá.
	πολλὰ μὲν ἀρτιεπής	Nyílzáporként onthatná
	γλῶσσά μοι τοξεύματ᾽ ἔχει περὶ κείνων	dalos ajkam a szót fiairól.
	κελαδέσαι· καὶ νῦν ἐν Ἄρει μαρτυρήσαι	És emlékezhetnék most arról is,
	κεν πόλις Αἴαντος ὀρθωθεῖσα ναύταις	hogy Arés viadalában Aias hazáját,
	ἐν πολυφθόρῳ Σαλαμὶς Διὸς ὄμβρῳ	Salamist híressé tették a tengerész-harcosok
		Zeus dúló viharában
	ἀναρίθμων ἀνδρῶν χαλαζάεντι φόνῳ.	ahol férfiak végtelen sokasága hullt el
		a záporozó halál sűrűjében.
	ἀλλ᾽ ὅμως καύχαμα κατάβρεχε σιγᾷ·	De némítsa el a csönd a dicsekvést!
	Ζεὺς τά τε καὶ τὰ νέμει,	Zeus ad jót is, bajt is.
	Ζεὺς ὁ πάντων κύριος.	Zeus az ura mindennek.
	3.	
	Pindaros, *Olympia* 13, 23.	
	ἐν δ᾽ Ἄρης ἀνθεῖ νέων οὐλίαις αἰχμαῖσιν ἀνδρῶν.	Arés ragyog az ifjak férfiölő dárdáin
	vö. Scholia ad Pindarum, *Olympia* XIII	
	32 a.	
	ἐν δ᾽ Ἄρης ἀνθεῖ νέων· ποῦ δὲ, φησι, καὶ τὰ τοῦ	‘Arés ragyog az ifjak...’ honnan van -
	πολεμουεμπείρως οὕτω γίνεται; τοῦτο δὲ διὰ τὰ	mondja-, hogy ilyen tapasztaltak háború dolgában? Ezzel arra
	Μηδικὰ φησιν, ὅτε ἠνδραγάθησαν·	utal, hogy a perzsa háborúk miatt van ez, amikor hérósokhoz
	ἐπεὶ Ξέρξου ἡττηθεντος καὶ φυγόντος ὑπὸ	méltón küzdöttek. Mert amikor Xerxés vereséget szenvedett
	Ἀθηναίων, [ὅτε καὶ] πεντήκοντα ναῦς τοῦ Πέρσου	és menekült az athéniak elől, [amikor is] ötven perzsa hajót
	κατέδυσαν.	elsüllyesztettek.
	32 b.	
	ἄλλως· τὸν Ἄρην φησὶν ἐν Κορίνθῳ λάμπειν τείνων εἰς	másszóval: amikor azt mondja, hogy Arés ragyog az ifjakon, a
	τὰ περὶ Περσίδα, ἐν οἷς ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων	perzsa háborúkra utal, amikor a görögök megmenekülésééért
	σωτηρίας ἠνδραγάθησαν οἱ Κορίνθιοι.	hősiesen küzdöttek a korinthosiak.
72.	**Hérodotos**	*Muraközy Gyula fordítása*
	VII 139.	
	Ἐνθαῦτα ἀναγκαίῃ ἐξέργομαι γνώμην ἀποδέξασθαι	S itt most el kell mondanom egy olyan véleményt, amely
	ἐπίφθονον μὲν πρὸς τῶν πλεόνων ἀνθρώπων, ὅμως δέ,	alighanem sokaknak nem fog tetszeni, mégsem hallgathatom
	τῇ γέ μοι φαίνεται εἶναι ἀληθές, οὐκ ἐπισχήσω. Εἰ	el, mert az a meggyőződésem, hogy az igazságot fejezi ki.
	Ἀθηναῖοι καταρρωδήσαντες τὸν ἐπιόντα κίνδυνον	Ha az athéniak megrettennek a fenyegető veszedelemtől,
	ἐξέλιπον τὴν σφετέρην, ἢ καὶ μὴ ἐκλιπόντες ἀλλὰ	és elhagyják hazájukat – vagy nem is hagyják el, hanem
	μείναντες ἔδοσαν σφέας αὐτοὺς Ξέρξῃ, κατὰ τὴν	otthon maradnak és úgy hódolnak meg Xerxésznek –, senki
	θάλασσαν οὐδαμοὶ ἂν ἐπειρῶντο ἀντιούμενοι βασιλέι.	nem lett volna, aki a tengeren szembeszáll a perzsa királlyal.
	Εἰ τοίνυν κατὰ τὴν θάλασσαν μηδεὶς ἠντιοῦτο Ξέρξῃ,	Márpedig ha senki nem kel harcra Xerxésszel a tengeren,
	κατά γε ἂν τὴν ἤπειρον τοιάδε ἐγένετο. Εἰ καὶ πολλοὶ	annak a szárazföldön az lett volna a következménye, hogy
	τειχέων κιθῶνες ἦσαν ἐληλαμένοι διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ	hiába építettek a peloponnészosziak erős védőbástyákat az
	Πελοποννησίοισι, προδοθέντες ἂν Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ	Iszthmoszon, a szövetségesek – nem önként bár, hanem csak
	τῶν συμμάχων, οὐκ ἑκόντων ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀναγκαίης, κατὰ	kényszerből – sorra elhagyták volna a lakedaimóniakat, hiszen
	πόλις ἁλισκομένων ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τοῦ	a szemük előtt foglalta volna el egyik várost a másik után az
	βαρβάρου, ἐμουνώθησαν· μουνωθέντες δὲ ἂν καὶ	ellenséges hajóhad. A lakedaimóniaknak pedig nem maradt
	ἀποδεξάμενοι ἔργα μεγάλα ἀπέθανον γενναίως· ἢ	volna más választása, mint hogy felvegyék a küzdelmet és
	ταῦτα ἂν ἔπαθον, ἢ πρὸ τοῦ ὁρῶντες ἂν καὶ τοὺς	dicső halállal essenek el a csatatéren. Persze az is lehet, hogy

		72.
	ἄλλους Ἕλληνας μηδίζοντας ὁμολογίῃ ἂν ἐχρήσαντο	ők is valami egyezséget kötöttek volna Xerxésszel, ha látják,
	πρὸς Ξέρξην. Καὶ οὕτω ἂν ἐπ᾽ ἀμφότερα ἡ Ἑλλὰς	hogyan pártol át a többi hellén mind a médekhez. Akár az
	ἐγίνετο ὑπὸ Πέρσῃσι· τὴν γὰρ ὠφελίην τὴν τῶν τειχέων	egyik, akár a másik esetet vesszük tehát, Hellasz egyaránt
	τῶν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐληλαμένων οὐ δύναμαι πυθέσθαι	meghódolt volna a perzsáknak. Mert nem tudom felfogni,
	ἥτις ἂν ἦν βασιλέος ἐπικρατέοντος τῆς θαλάσσης. Νῦν	mi haszna lett volna az Iszthmoszon épített védőfalaknak,
	δὲ Ἀθηναίους ἄν τις λέγων σωτῆρας γενέσθαι τῆς	ha a király megszerzi az uralmat a tengeren. Így hát aki azt
	Ἑλλάδος οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι τἀληθέος· οὗτοι γὰρ ἐπὶ	állítja, hogy Hellaszt az athéniak mentették meg, az a színigazat
	ὁκότερα τῶν πρηγμάτων ἐτράποντο, ταῦτα ῥέψειν	mondja. Mert bármibe fogtak is, mindig ők szabták meg az
	ἔμελλε· ἑλόμενοι δὲ τὴν Ἑλλάδα περιεῖναι ἐλευθέρην,	események menetét. S minthogy úgy döntöttek, hogy
	τοῦτο <ἑλόμενοι> τὸ Ἑλληνικὸν πᾶν τὸ λοιπόν, ὅσον μὴ	megvédik Hellasz szabadságát, felszították a harci kedvet a
	ἐμήδισε, αὐτοὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἐπεγείραντες καὶ βασιλέα	többi hellénben is, akik nem álltak át a perzsákhoz, és az
	μετά γε θεοὺς ἀνωσάμενοι. Οὐδέ σφεας χρηστήρια	istenek után nekik köszönhető, hogy sikerült visszaverni a
	φοβερὰ ἐλθόντα ἐκ Δελφῶν καὶ ἐς δεῖμα βαλόντα	király támadását. Még Delphoi fenyegető jóslatai – amelyek
	ἔπεισε ἐκλιπεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καταμείναντες	pedig félelmet és rettegést keltettek bennük –, még azok
	ἀνέσχοντο τὸν ἐπιόντα ἐπὶ τὴν χώρην δέξασθαι.	sem tudták rábírni őket, hogy cserbenhagyják a hellének
		ügyét, hanem kitartottak, és volt bátorságuk hozzá, hogy
		felvegyék a harcot az országukra támadó ellenséggel.
	VII 140.	
	Πέμψαντες γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι ἐς Δελφοὺς θεοπρόπους	Az athéniak ugyanis jóslatkérő követeket küldtek Delphoiba,
	χρηστηριάζεσθαι ἦσαν ἕτοιμοι· καί σφι ποιήσασι	akik a szükséges áldozatok elvégzése után beléptek a szent
	περὶ τὸ ἱρὸν τὰ νομιζόμενα, ὡς ἐς τὸ μέγαρον	terembe, leültek, és a következő jóslatot kapták a Püthiától,
	ἐσελθόντες ἵζοντο, χρᾷ ἡ Πυθίη, τῇ οὔνομα ἦν	akit Arisztonikének hívtak.
	Ἀριστονίκη, τάδε·	
	Ὦ μέλεοι, τί κάθησθε; Λιπὼν φύγ᾽ ἐς ἔσχατα γαίης	*Ó, boldogtalanok, mire vártok? A messze világba*
	δώματα καὶ πόλιος τροχοειδέος ἄκρα κάρηνα.	*fussatok el, lakotok meg a körbástyát odahagyva.*
	Οὔτε γὰρ ἡ κεφαλὴ μένει ἔμπεδον οὔτε τὸ σῶμα,	*Törzsetek és fejetek mert ott meg nem marad épen,*
	οὔτε πόδες νέατοι οὔτ᾽ ὦν χέρες, οὔτε τι μέσσης	*s lábatok és kezetek meghénul, s testetek éppúgy.*
	λείπεται, ἀλλ᾽ ἄζηλα πέλει· κατὰ γάρ μιν ἐρείπει	*Kő kövön nem marad ott, rácsap mindenre a tűzvész*
	πῦρ τε καὶ ὀξὺς Ἄρης, συριηγενὲς ἅρμα διώκων.	*s ő, aki szür szekerén száguld pusztítva, vad Árész,*
	Πολλὰ δὲ κἄλλ᾽ ἀπολεῖ πυργώματα, κοὐ τὸ σὸν οἶον·	*dönt sok erős bástyát, a tiéteket is velük együtt,*
	πολλοὺς δ᾽ ἀθανάτων νηοὺς μαλερῷ πυρὶ δώσει,	*s égeti fel számos házát a haláltalanoknak.*
	οἵ που νῦν ἱδρῶτι ῥεούμενοι ἑστήκασι,	*Félő szobraikat már most áztatja veríték,*
	δείματι παλλόμενοι, κατὰ δ᾽ ἀκροτάτοις ὀρόφοισιν	*s mind sápad remegőn. Feketés vér hullik a szentély*
	αἷμα μέλαν κέχυται, προϊδὸν κακότητος ἀνάγκας.	*ormairól immár, bajotok bús jóslataképpen.*
	Ἀλλ᾽ ἴτον ἐξ ἀδύτοιο, κακοῖς δ᾽ ἐπικίδνατε θυμόν	*Most hagyjátok e szent helyet el, s tűrjétek a vészt majd.*
	VII 141.	
	Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τῶν Ἀθηναίων θεοπρόποι	Az athéni küldöttek nagyon elcsüggedtek a jóslattól, mert
	συμφορῇ τῇ μεγίστῃ ἐχρέωντο. Προβάλλουσι δὲ σφέας	úgy látták, hogy nem kerülhetik el a rájuk váró
	αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ κακοῦ τοῦ κεχρημένου Τίμων ὁ	szerencsétlenséget. Ekkor azonban Timón, Androbulosz fia,
	Ἀνδροβούλου, τῶν Δελφῶν ἀνὴρ δόκιμος ὅμοια τῷ	az egyik tekintélyes delphoi polgár azt tanácsolta nekik, hogy
	μάλιστα, συνεβούλευέ σφι ἱκετηρίας λαβοῦσι δεύτερα	járuljanak az isten elé oltalomkeresőként, kezükben olajágakkal
	αὖτις ἐλθόντας χρᾶσθαι τῷ χρηστηρίῳ ὡς ἱκέτας.	és kérjenek új jóslatot. Az athéniak megfogadták a tanácsot,
	Πειθομένοισι δὲ ταῦτα τοῖσι Ἀθηναίοισι καὶ	és így könyörögtek a szentélyben: "Urunk, adj nekünk
	λέγουσι· Ὦναξ, χρῆσον ἡμῖν ἄμεινόν τι περὶ τῆς	kedvezőbb jólatot hazánkról, tekints rá, hogy az
	πατρίδος, αἰδεσθεὶς τὰς ἱκετηρίας τάσδε τάς τοι ἥκομεν	oltalomkeresők jelvényeivel jelentünk meg előtted. Mert
	φέροντες· ἢ οὔ τοι ἄπιμεν ἐκ τοῦ ἀδύτου, ἀλλ᾽ αὐτοῦ	különben nem megyünk el a templomodból, hanem a
	τῇδε μενέομεν ἔστ᾽ ἂν καὶ τελευτήσωμεν, ταῦτα δὴ	halálunk órájáig itt maradunk." Könyörgő szavaikra a Püthia
	λέγουσι ἡ πρόμαντις χρᾷ δεύτερα τάδε·	ezt az újabb jóslatot adta:
	Οὐ δύναται Παλλὰς Δί᾽ Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι,	*Pallasz Olümposz urát meg nem lágyítja esengve,*
	λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ·	*bár szaporázza a szót, s ravaszul kínálja tanácsát.*
	σοὶ δὲ τόδ᾽ αὖτις ἔπος ἐρέω, ἀδάμαντι πελάσσας.	*Halld meg válaszomat, mi szilárdabb bármi acélnál.*
	Τῶν ἄλλων γὰρ ἁλισκομένων ὅσα Κέκροπος οὖρος	*Elvész minden, ami Kekropsznak dombja határol,*
	ἐντὸς ἔχει κευθμών τε Κιθαιρῶνος ζαθέοιο,	*és a Kithairón mit csak véd szentelt üregében.*
	τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς	*Tritogeneia a sasszemű Zeusztól kap faerődöt,*
	μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σὲ τέκνα τ᾽ ὀνήσει.	*mely egyedül biztos, s megvéd téged meg a sarjad.*
	Μηδὲ σύ γ᾽ ἱππόσυνην τε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα	*Ámde ne várd be lovas seregek rohamát te nyugodtan,*
	πολλὸν ἀπ᾽ ἠπείρου στρατὸν ἥσυχος, ἀλλ᾽ ὑποχωρεῖν	*s nagy gyalogos hadakét; hátat fordítva, előlük*
	νῶτον ἐπιστρέψας· ἔτι τοί ποτε κἀντίος ἔσσῃ.	*fuss meg, idő múltán állasz majd szembe te vélük.*
	Ὦ θεῖη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν	*Ó, te dicső Szalamisz, sok nő sarját megölöd, míg*
	ἤ που σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης.	*elvetik és learatják Démétér adományát.*
	VII 142.	
	Ταῦτά σφι ἠπιώτερα γὰρ τῶν προτέρων καὶ ἦν καὶ	Ezt a jóslatot kedvezőbbnek találták az előzőnél – mint ahogy
	ἐδόκεε εἶναι, συγγραψάμενοι ἀπαλλάσσοντο ἐς τὰς	az is volt –, feljegyezték hát, majd hazatértek Athénba.
	Ἀθήνας. Ὡς δὲ ἀπελθόντες οἱ θεοπρόποι ἀπήγγελλον ἐς	De amikor hazaérkezésük után kihirdették a jóslatot a nép

		72.
	τὸν δῆμον, γνῶμαι καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐγίνοντο	előtt, nagy vita támadt, hogy miképpen is értelmezzék a
	διζημένων τὸ μαντήιον καὶ αἵδε συνεστηκυῖαι μάλιστα·	jóslat szavait, és főleg két vélemény csapott össze egymással.
	τῶν πρεσβυτέρων ἔλεγον μετεξέτεροι δοκέειν σφι τὸν	Az idősebbek többnyire úgy értelmezték a jóslatot, hogy az
	θεὸν τὴν ἀκρόπολιν χρῆσαι περιέσεσθαι· ἡ γὰρ	Akropolisz megmenekül, mert falát egykor cölöpsorral
	ἀκρόπολις τὸ πάλαι τῶν Ἀθηναίων ῥηχῷ ἐπέφρακτο. Οἱ	erősítették meg, úgy gondolták, hogy a „faerőd" kifejezés
	μὲν δὴ [κατὰ τὸν φραγμὸν] συνεβάλλοντο τοῦτο τὸ	erre a kerítésre utal. Mások viszont úgy magyarázták a jóslatot,
	ξύλινον τεῖχος εἶναι· οἱ δ' αὖ ἔλεγον τὰς νέας	hogy az isten a hajókra célzott vele, és azt követelték, hogy
	σημαίνειν τὸν θεόν, καὶ ταύτας παραρτέεσθαι ἐκέλευον	mindenekelőtt hajókat építsenek. Csakhogy azokat is, akik
	τὰ ἄλλα ἀπέντας. Τοὺς ὦν δὴ τὰς νέας λέγοντας εἶναι	szerint a „faerőd" a hajókra utal, zavarba ejtette a Püthia
	τὸ ξύλινον τεῖχος ἔσφαλλε τὰ δύο τὰ τελευταῖα	jóslatának utoló két sora:
	ῥηθέντα ὑπὸ τῆς Πυθίης·	
	Ὦ θείη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν	*Ó, te dicső Szalamisz, sok nő sarját megölöd, míg*
	ἢ που σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης.	*elvetik és learatják Démétér adományát.*
	Κατὰ ταῦτα τὰ ἔπεα συνεχέοντο αἱ γνῶμαι τῶν	Ezzel a két sorral nem tudtak mit kezdeni azok, akik a
	φαμένων τὰς νέας τὸ ξύλινον τεῖχος εἶναι· οἱ γὰρ	„faerődöt" a hajókra értették, mert a jóslatmagyarázók
	χρησμολόγοι ταύτῃ ταῦτα ἐλάμβανον, ὡς ἀμφὶ	úgy értelmezték, hogy Szalamisz mellett tengeri ütközetet
	Σαλαμῖνα δεῖ σφεας ἐσσωθῆναι ναυμαχίην	fognak vívni, és abban vereséget szenvednek.
	παρασκευασαμένους.	
	VII 143.	
	Ἦν δὲ τῶν τις Ἀθηναίων ἀνὴρ ἐς πρώτους νεωστὶ	Élt akkor Athénban egy ember, aki nem sokkal azelőtt
	παριών, τῷ οὔνομα μὲν ἦν Θεμιστοκλέης, παῖς δὲ	küzdötte föl magát a legkiválóbb polgárok közé, név szerint
	Νεοκλέος ἐκαλέετο. Οὗτος ὢνὴρ οὐκ ἔφη πᾶν ὀρθῶς	Themisztoklész, Neoklész fia. Ő váltig állította, hogy ha ezek
	τοὺς χρησμολόγους συμβάλλεσθαι, λέγων τοιάδε, εἰ ἐς	a sorok az athéniakra utalnának, akkor az isten keményebb
	Ἀθηναίους εἶχε τὸ ἔπος εἰρημένον ἐόντως, οὐκ ἂν οὕτω	szóval nem „dicsőnek", hanem pusztítónak nevezte volna
	μιν δοκέειν ἠπίως χρησθῆναι, ἀλλὰ ὦδε Ὦ σχετλίη	Szalamiszt, azzal jelezve, hogy Szalamisz lakóira pusztulás
	Σαλαμὶς ἀντὶ τοῦ Ὦ θείη Σαλαμίς, εἴ πέρ γε ἔμελλον	vár. Ha tehát helyesen magyarázzák a jóslatot, kiderül, hogy
	οἱ οἰκήτορες ἀμφ' αὐτῇ τελευτήσειν· ἀλλὰ γὰρ ἐς τοὺς	ezek a szavak nem az athéniakra, hanem az ellenségre
	πολεμίους τῷ θεῷ εἰρῆσθαι τὸ χρηστήριον	vonatkoznak. Ezért hát azt javasolta, hogy tengeri csatára
	συλλαμβάνοντι κατὰ τὸ ὀρθόν, ἀλλ' οὐκ ἐς Ἀθηναίους.	készüljenek fel, mert ezt sugallja a "faerőd" szó. Az athéniak
	Παρασκευάζεσθαι ὦν αὐτοὺς ὡς ναυμαχήσοντας	pedig inkább hittek Themisztoklész értelmezésének, mint
	συνεβούλευε, ὡς τούτου ἐόντος τοῦ ξυλίνου τείχεος.	a jóslatmagyarázóknak, akik hallani sem akartak tengeri
	Ταύτῃ Θεμιστοκλέος ἀποφαινομένου, Ἀθηναῖοι ταῦτά	csatáról és készülődésről, hanem azt javasolták, hogy meg
	σφι ἔγνωσαν αἱρετώτερα εἶναι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν	se kíséreljék az athéniak az ellenállást, hanem költözzenek el
	χρησμολόγων, οἳ οὐκ ἔων ναυμαχίην ἀρτέεσθαι, τὸ δὲ	Attikából és keressenek új hazát maguknak.
	σύμπαν εἶπαι οὐδὲ χεῖρας ἀνταείρεσθαι, ἀλλὰ	
	ἐκλιπόντας χώρην τὴν Ἀττικὴν ἄλλην τινὰ οἰκίζειν.	
	VII 144.	
	Ἑτέρη τε Θεμιστοκλέι γνώμη ἔμπροσθε ταύτης ἐς	Volt korábban Themisztoklésznek egy másik javaslata, amely
	καιρὸν ἠρίστευσε, ὅτε Ἀθηναίοισι γενομένων χρημάτων	most nagyon időszerűvé vált. A laureioni bányák jövedelméből
	μεγάλων ἐν τῷ κοινῷ τὰ ἐκ τῶν μετάλλων σφι	ugyanis sok pénz gyűlt össze az athéni kincstárba, és minden
	προσῆλθε τῶν ἀπὸ Λαυρείου, ἔμελλον λάξεσθαι	polgárnak fejenként tíz drachmát akartak adni belőle, de
	ὀρχηδὸν ἕκαστος δέκα δραχμάς· τότε Θεμιστοκλέης	Themisztoklész rábeszélte az athéniakat, hogy ne osszák szét
	ἀνέγνωσε Ἀθηναίους τῆς διαιρέσιος ταύτης	a pénzt, hanem építsenek belőle kétszáz hajót az Aigina elleni
	παυσαμένους νέας τούτων τῶν χρημάτων ποιήσασθαι	háborúra. Voltaképpen az ekkor kitört háború mentette meg
	διηκοσίας ἐς τὸν πόλεμον, τὸν πρὸς Αἰγινήτας λέγων.	később Hellaszt, mert ez kényszerítette rá Athént, hogy
	Οὗτος γὰρ ὁ πόλεμος συστὰς ἔσωσε τότε τὴν Ἑλλάδα,	tengeri hatalommá váljon. Igaz, hogy a hajókat nem arra a
	ἀναγκάσας θαλασσίους γενέσθαι Ἀθηναίους· αἱ δὲ ἐς	célra használták, amelyre épültek, később azonban jelentős
	τὸ μὲν ἐποιήθησαν οὐκ ἐχρήσθησαν, ἐς δέον δὲ οὕτω τῇ	szerepük lett a végveszélybe került Hellasz megvédésében,
	Ἑλλάδι ἐγένοντο. Αὗταί τε δὴ αἱ νέες τοῖσι Ἀθηναίοισι	hiszen ezek a korábban épült hajók most ott álltak az athéniak
	προποιηθεῖσαι ὑπῆρχον, ἑτέρας τε ἔδεε	rendelkezésére, de persze kellett építeni újabb hajókat is.
	προσναυπηγέεσθαι. Ἔδοξέ τέ σφι μετὰ τὸ χρηστήριον	Amikor tehát tisztázódott a jóslat értelme, úgy döntött a
	βουλευομένοισι ἐπιόντα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὸν βάρβαρον	népgyűlés, hogy a város hallgat az isteni szóra, és hajóhadával
	δέκεσθαι τῇσι νηυσὶ πανδημεί, τῷ θεῷ πειθομένους,	valamint az egész nép erejével szembeszáll a barbár
	ἅμα Ἑλλήνων τοῖσι βουλομένοισι.	támadással, szövetségben azokkal a hellénekkel, akik
		ugyanilyen elhatározásra jutottak.
	VIII 40.	
	Ὁ δὲ Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου	Amikor a hellén hajóhad elhagyta az Artemisziont, az athéniak
	Ἀθηναίων δεηθέντων ἐς Σαλαμῖνα κατίσχει τὰς νέας.	kérésére Szalamiszhoz evezett. Az athéniak pedig azért kérték,
	Τῶνδε δὲ εἵνεκα προσεδεήθησαν αὐτῶν σχεῖν πρὸς	hogy a hajóhad Szalamiszhoz hajózzon, mert egyrészt
	Σαλαμῖνα Ἀθηναῖοι, ἵνα αὐτοὶ παῖδάς τε καὶ γυναῖκας	szerették volna elszállítani Attikából gyermekeiket és
	ὑπεξαγάγωνται ἐκ τῆς Ἀττικῆς, πρὸς δὲ καὶ	asszonyaikat, másrészt mert meg akarták tanácskozni, hogy
	βουλεύσωνται τὸ ποιητέον αὐτοῖσι ἔσται. Ἐπὶ γὰρ	mitévők legyenek most már; az volt a véleményük ugyanis,
	τοῖσι κατήκουσι πρήγμασι βουλὴν ἔμελλον ποιήσεσθαι	hogy a dolgok állása miatt haditanácsot kell tartaniuk, mert
	ὡς ἐψευσμένοι γνώμης. Δοκεόντες γὰρ εὑρήσειν	a helyzet nem a számításaik szerint alakult. Az athéniak arra

		72.
	Πελοποννησίους πανδημεὶ ἐν τῇ Βοιωτίῃ	számítottak, hogy az egész peloponnésziszi haderő megvárja
	ὑποκατημένους τὸν βάρβαρον, τῶν μὲν εὗρον οὐδὲν ἐὸν,	Boiótiánál az ellenség támadását. Ennek azonban nem
	οἱ δὲ ἐπυνθάνοντο τὸν Ἰσθμὸν αὐτοὺς τειχέοντας, [εἰσ]	mutatkozott jele, sőt az a hír terjedt el, hogy a
	τὴν Πελοπόννησον περὶ πλείστου τε ποιευμένους	peloponnészosziak lázas védőfalépítésbe fogtak az
	περιεῖναι καὶ ταύτην ἔχοντας ἐν φυλακῇ, τὰ ἄλλα δὲ	Iszthmoszon, mert a legfontosabb feladatuknak a
	ἀπιέναι. Ταῦτα πυνθανόμενοι οὕτω δὴ προσεδεήθησάν	Peloponnészosz megmentését tartják, s a többi terület
	σφεων σχεῖν πρὸς τὴν Σαλαμῖνα.	védelmével nem törődnek. Erre a hírre kérték hát meg az
		athéniak a hajóhadat, hogy Szalamisznál gyülekezzen.
	VIII 41.	
	Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι κατέσχον ἐς τὴν Σαλαμῖνα, Ἀθηναῖοι	A többiek Szalamisznál, az athéniak a maguk földjén kötöttek
	δὲ ἐς τὴν ἑωυτῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἄπιξιν κήρυγμα	ki. Ahogy megérkeztek, nyomban kihirdették az athéniaknak,
	ἐποιήσαντο, Ἀθηναίων Τῷ τις δύναται σῴζειν τὰ τέκνα	hogy aki csak tudja, menekítse biztos helyre gyermekeit és
	τε καὶ τοὺς οἰκέτας· ἐνθαῦτα οἱ μὲν πλεῖστοι ἐς	háza népét. A legtöbben Troizénba, mások Aiginára vagy
	Τροιζῆνα ἀπέστειλαν, οἱ δὲ ἐς Αἴγιναν, οἱ δὲ ἐς	Szalamiszra küldték az övéiket. Villámgyorsan elvégezték a
	Σαλαμῖνα. Ἔσπευσαν δὲ ταῦτα ὑπεκθέσθαι τῷ	kiköltöztetést, részben hogy eleget tegyenek a jóslatnak,
	χρηστηρίῳ τε βουλόμενοι ὑπηρετέειν καὶ δὴ καὶ τοῦδε	részben – és ez volt a fontosabb – a következő okból.
	εἵνεκα οὐκ ἥκιστα. Λέγουσι Ἀθηναῖοι ὄφιν μέγαν	Az athéniak hagyománya szerint az Akropoliszt egy nagy
	φύλακα τῆς ἀκροπόλιος ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν τῷ ἱρῷ·	kígyó őrzi, amely a szentélyben lakik, sőt úgy mesélik,
	λέγουσί τε ταῦτα καὶ δὴ καὶ ὡς ἐόντι ἐπιμήνια	hogy minden hónapban mézeskalács-áldozatot visznek a
	διατελέουσι προτιθέντες· τὰ δ᾽ ἐπιμήνια μελιτόεσσά	kígyónak, mintha valóban ott élne. Ez a kalács a megfelelő
	ἐστι. Αὕτη δ᾽ ἡ μελιτόεσσα ἐν τῷ πρόσθε αἰεὶ χρόνῳ	idő alatt mindig el is tűnt, most azonban érintetlen maradt.
	ἀναισιμουμένη τότε ἦν ἄψαυστος. Σημηνάσης δὲ ταῦτα	Amikor a papnő bejelentette a dolgot, az athéniak
	τῆς ἱρηίης μᾶλλόν τι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ προθυμότερον	megkönnyebbült szívvel, készségesen hagyták el a városukat,
	ἐξέλιπον τὴν πόλιν ὡς καὶ τῆς θεοῦ ἀπολελοιπυίης τὴν	abban a hiszemben, hogy az istennő is elköltözött az
	ἀκρόπολιν. Ὡς δέ σφι πάντα ὑπεξέκειτο, ἔπλεον ἐς τὸ	Akropoliszról. Mindenüket biztonságba helyezvén,
	στρατόπεδον.	visszatértek hát a hajóhadhoz.
	VIII 42.	
	Ἐπεὶ δὲ οἱ ἀπ᾽ Ἀρτεμισίου ἐς Σαλαμῖνα κατέσχον τὰς	Arra a hírre, hogy a hajók az Artemisziontól Szalamiszhoz
	νέας, συνέρρεε καὶ ὁ λοιπὸς πυνθανόμενος ὁ τῶν	érkeztek, a hajóhad többi része is csatlakozott hozzájuk
	Ἑλλήνων ναυτικὸς στρατὸς ἐκ Τροιζῆνος· ἐς γὰρ	Troizénból, mert korábban Pogón troizéni kikötő volt a
	Πώγωνα τὸν Τροιζηνίων λιμένα προείρητο	kijelölt gyülekezőhely. Sokkal több városból sokkal több hajó
	συλλέγεσθαι. Συνελέχθησάν τε δὴ πολλῷ πλέονες νέες	gyűlt itt össze, mint amennyi az Artemiszionnál harcolt.
	ἢ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ ἐναυμάχεον καὶ ἀπὸ πολίων πλεόνων.	A hajóhad parancsnoka, akárcsak az Artemiszionnál,
	Ναύαρχος μέν νυν ἐπῆν ὠυτὸς ὅς περ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ,	a nem királyi vérből származó spártai Eurübiadész,
	Εὐρυβιάδης ὁ Εὐρυκλείδεω ἀνὴρ Σπαρτιήτης, οὐ μέντοι	Eurükleidész fia volt. A legtöbb hajót – egyszersmind a
	γένεός γε τοῦ βασιληίου ἐών· νέας δὲ πολλῷ πλείστας	legjobbakat – az athéniak küldték.
	τε καὶ ἄριστα πλεούσας παρείχοντο Ἀθηναῖοι.	
	VIII 43.	
	Ἐστρατεύοντο δὲ οἵδε. Ἐκ μὲν Πελοποννήσου	A hajóhadat a következő népek állították ki. A
	Λακεδαιμόνιοι ἑκκαίδεκα νέας παρεχόμενοι, Κορίνθιοι	Peloponnészoszról a lakedaimóniak tizenhat hajót adtak,
	δὲ τὸ αὐτὸ πλήρωμα παρεχόμενοι τὸ καὶ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ·	a korinthosziak ugyanannyit küldtek, amennyit az
	Σικυώνιοι δὲ πεντεκαίδεκα παρείχοντο νέας,	Artemisziohoz, a sziküóniak tizenötöt, az epidaurosziak tízet,
	Ἐπιδαύριοι δὲ δέκα, Τροιζήνιοι δὲ πέντε, Ἑρμιονέες δὲ	a hermionéiak hármat. A hermionéiak kivételével ezek mind
	τρεῖς, ἐόντες οὗτοι πλὴν Ἑρμιονέων Δωρικόν τε καὶ	dór, éspedig makednosz eredetűek, és Erineoszból, a Pindosz
	Μακεδνὸν ἔθνος, ἐξ Ἐρινεοῦ τε καὶ Πίνδου καὶ τῆς	vidékéről és legutóbb Drüopiszból vándoroltak el.
	Δρυοπίδος ὕστατα ὁρμηθέντες. Οἱ δὲ Ἑρμιονέες εἰσὶ	A hermionéiak pedig drüopszok, akiket egykor Héraklész
	Δρύοπες, ὑπὸ Ἡρακλέος τε καὶ Μηλιέων ἐκ τῆς νῦν	és a malisziak űztek el a ma Dórisznak nevezett vidékről.
	Δωρίδος καλεομένης χώρης ἐξαναστάντες.	
	VIII 44.	
	Οὗτοι μέν νυν Πελοποννησίων ἐστρατεύοντο, οἵδε δὲ ἐκ	Ezek gyűltek tehát össze a Peloponnészoszról, a szárazföld
	τῆς ἔξω ἠπείρου· Ἀθηναῖοι μὲν πρὸς πάντας τοὺς	többi részéről pedig a következők jelentek meg. Az athéniak,
	ἄλλους παρεχόμενοι νέας ὀγδώκοντα καὶ ἑκατόν,	akik annyi hajót állítottak ki, mint a többiek együttesen, azaz
	μοῦνοι· ἐν Σαλαμῖνι γὰρ οὐ συνεναυμάχησαν	százynolcvanat, s ezeket maguk látták el legénységgel is.
	Πλαταιέες Ἀθηναίοισι διὰ τοιόνδε τι πρῆγμα·	A plataiaiak Szalamisznál már nem harcoltak az athéniak
	ἀπαλλασσομένων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμισίου,	oldalán, mégpedig a következő okból. Amikor a hellének
	ὡς ἐγίνοντο κατὰ Χαλκίδα, οἱ Πλαταιέες ἀποβάντες ἐς	eltávoztak az Artemisziontól és Khalkiszhoz hajóztak,
	τὴν περαίην τῆς Βοιωτίης χώρης πρὸς ἐκκομιδὴν	a plataiaiak a szemben fekvő Boiótia partján kötöttek ki, mert
	ἐτράποντο τῶν οἰκετέων· οὗτοι μέν νυν τούτους	biztonsága akarták helyezni családjukat és vagyonukat,
	σῴζοντες ἐλείφθησαν. Ἀθηναῖοι δὲ ἐπὶ μὲν Πελασγῶν	s miközben ezzel voltak elfoglalva, elmaradtak a hellén
	ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλεομένην ἦσαν Πελασγοί,	seregtől. Egykor régen, amikor a most Hellasznak nevezett
	ὀνομαζόμενοι Κραναοί, ἐπὶ δὲ Κέκροπος βασιλέος	földet pelaszgok lakták, az athéniak pelaszgok voltak és
	ἐπεκλήθησαν Κεκροπίδαι, ἐκδεξαμένου δὲ Ἐρεχθέος	kranaosz volt a nevük, Kekropsz királyuk idejében
	τὴν ἀρχὴν Ἀθηναῖοι μετωνομάσθησαν, Ἴωνος δὲ τοῦ	kekropidáknak hívták őket, Erekhtheusz uralkodása alatt
	Ξούθου στρατάρχεω γενομένου Ἀθηναίοισι ἐκλήθησαν	felvették az athéni nevet, mikor pedig Ión, Xuthosz fia

		72.
	ἀπὸ τούτου Ἴωνες.	lett a vezetőjük, iónnak nevezték magukat.
	VIII 45.	
	Μεγαρέες δὲ τὠυτὸ πλήρωμα παρείχοντο τὸ καὶ ἐπ᾽	A megaraiak ugyanannyi hajóval jelentek meg, mint az
	Ἀρτεμισίῳ, Ἀμπρακιῶται δὲ ἑπτὰ νέας ἔχοντες	Artemiszionnál, az amprakiaiak hét hajóval, a leukasziak
	ἐπεβοήθησαν, Λευκάδιοι δὲ τρεῖς, ἔθνος ἐόντες οὗτοι	hárommal, [és ugyancsak hárommal a korinthoszi dórok.]*
	Δωρικὸν ἀπὸ Κορίνθου.	* helyesen: akik Korinthosból származó dórok.
	VIII 46.	
	Νησιωτέων δὲ Αἰγινῆται τριήκοντα παρείχοντο· ἦσαν	A szigetlakók közül az aiginaiak harminc hajót küldtek.
	μέν σφι καὶ ἄλλαι <δυώδεκα> πεπληρωμέναι νέες.	Valójában több hajót szereltek fel, de a saját partjaikat őrizték
	ἀλλὰ τῇσι μὲν τὴν ἑωυτῶν ἐφύλασσον, τριήκοντα δὲ	velük. A szalamiszi csatában legjobb harminc hajójuk vett
	τῇσι ἄριστα πλεούσῃσι ἐν Σαλαμῖνι ἐναυμάχησαν·	részt. Az aiginaiak Epidauroszból származó dórok,
	Αἰγινῆται δέ εἰσι Δωριέες ἀπὸ Ἐπιδαύρου· τῇ δὲ νήσῳ	szigetüknek valamikor Oinóné volt a neve. Őutánuk a
	πρότερον οὔνομα ἦν Οἰνώνη. Μετὰ δὲ Αἰγινήτας	khalkisziak, majd az eretriaiak következtek, akik akárcsak az
	Χαλκιδέες τὰς ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ εἴκοσι παρεχόμενοι καὶ	Artemiszionnál, húsz, illetve hét hajóval jelentek meg.
	Ἐρετριέες τὰς ἑπτά· οὗτοι δὲ Ἴωνές εἰσι. Μετὰ δὲ Κήιοι	Ez a két törzs az iónokhoz tartozik. A keósziaknak, akik
	τὰς αὐτὰς παρεχόμενοι, ἔθνος ἐὸν Ἰωνικὸν ἀπὸ	athéni eredetű iónok, ugyanannyi hajójuk volt, mint az
	Ἀθηνέων. Νάξιοι δὲ παρείχοντο τέσσερας,	Artemiszionnál. A naxosziak négy hajóval jöttek: őket
	ἀποπεμφθέντες μὲν ἐς τοὺς Μήδους ὑπὸ τῶν πολιητέων	polgártársaik, a többi szigetlakóhoz hasonlóan eredetileg a
	κατά περ οἱ ἄλλοι νησιῶται, ἀλογήσαντες δὲ τῶν	médekhez küldték, de nem engedelmeskedtek az utasításnak,
	ἐντολέων ἀπίκατο ἐς τοὺς Ἕλληνας Δημοκρίτου	hanem Démokritosz tanácsára hallgattak, aki nagy tekintélyű
	σπεύσαντος, ἀνδρὸς τῶν ἀστῶν δοκίμου καὶ τότε	férfi és [az] egyik három evezősoros parancsnoka volt.
	τριηραρχέοντος· Νάξιοι δέ εἰσι Ἴωνες ἀπὸ Ἀθηνέων	A sztüraiak ugyanazokat a hajókat küldték el, amelyeket az
	γεγονότες. Στυρέες δὲ τὰς αὐτὰς παρείχοντο νέας τάς	Artemiszionhoz, a küthnosziak egy három evezősoros és egy
	περ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ, Κύθνιοι δὲ μίαν καὶ πεντηκόντερον,	ötvevezős hajót. Mind a két törzs a drüopsz néphez tartozik.
	ἐόντες συναμφότεροι οὗτοι Δρύοπες. Καὶ Σερίφιοί τε	A szeriphosziak, a sziphnosziak és a mélosziak szintén
	καὶ Σίφνιοι καὶ Μήλιοι ἐστρατεύοντο· οὗτοι γὰρ οὐκ	megérkeztek: a szigetlakók közül egyedül ők nem voltak
	ἔδοσαν μοῦνοι νησιωτέων τῷ βαρβάρῳ γῆν τε καὶ ὕδωρ.	hajlandók vizet és földet küldeni a barbároknak.
	VIII 47.	
	Οὗτοι μὲν ἅπαντες ἐντὸς οἰκημένοι Θεσπρωτῶν καὶ	Ezek a népek a Theszprótiától és az Akherón folyótól innen
	Ἀχέροντος ποταμοῦ ἐστρατεύοντο· Θεσπρωτοὶ γάρ εἰσι	eső területeken laknak. A theszprótoszok ugyanis az
	ὁμουρέοντες Ἀμπρακιώτῃσι καὶ Λευκαδίοισι, οἳ ἐξ	amprakiaiak és a leukasziak szomszédai, s a hellén táborba
	ἐσχατέων χωρέων ἐστρατεύοντο. Τῶν δὲ ἐκτὸς τούτων	ők ketten érkeztek a legtávolabbi vidékről. A náluk
	οἰκημένων Κροτωνιῆται μοῦνοι ἦσαν οἳ ἐβοήθησαν τῇ	távolabb lakók közül egyedül csak a krotóniak küldtek
	Ἑλλάδι κινδυνευούσῃ νηὶ μιῇ, τῆς ἦρχε ἀνὴρ τρὶς	segítséget Hellasznak: egyetlen hajót Phaullosz vezérletével,
	πυθιονίκης Φάϋλλος· Κροτωνιῆται δὲ γένος εἰσὶ	aki háromszor nyert koszorút a püthói versenyeken.
	Ἀχαιοί.	A krotónaik akhaiosz telepesek leszármazottai.
	VIII 48.	
	Οἱ μέν νυν ἄλλοι τριήρεας παρεχόμενοι ἐστρατεύοντο,	Ezek a népek mind három evezősoros hajókon érkeztek,
	Μήλιοι δὲ καὶ Σίφνιοι καὶ Σερίφιοι πεντηκοντέρους·	kivéve a mélosziakat, a sziphnosziakat és a szeriphosziakat,
	Μήλιοι μέν, γένος ἐόντες ἀπὸ Λακεδαίμονος, δύο	akik ötvenevezős gályákon jelentek meg. A lakedaimóni
	παρείχοντο, Σίφνιοι δὲ καὶ Σερίφιοι, Ἴωνες ἐόντες ἀπ᾽	származású mélosziak egy, az athéni-ión származású
	Ἀθηνέων, μίαν ἑκάτεροι. Ἀριθμὸς δὲ ἐγένετο ὁ πᾶς τῶν	sziphnosziak és szeriphosziak két-két hajót küldtek.
	νεῶν, πάρεξ τῶν πεντηκοντέρων, τριηκόσιαι καὶ	Az egész hajóhad hajóinak a száma – az ötvenevezős bárkákat
	ἑβδομήκοντα καὶ ὀκτώ.	nem számítva – háromszázhetvennyolcat tett ki.
	VIII 49.	
	Ὡς δὲ ἐς τὴν Σαλαμῖνα συνῆλθον οἱ στρατηγοὶ ἀπὸ τῶν	Összegyűltek tehát Szalamisznál a hadvezérek a felsorolt
	εἰρημένων πολίων, ἐβουλεύοντο, προθέντος Εὐρυβιάδεω	városokból, és haditanácsot tartottak. Eurübiadész felszólította
	γνώμην ἀποφαίνεσθαι τὸν βουλόμενον, ὅκου δοκέοι	őket, mondják meg, hogy szerintük a még hellén kézen lévő
	ἐπιτηδεότατον εἶναι ναυμαχίην ποιέεσθαι τῶν αὐτοὶ	helyek közül melyik lenne a legalkalmasabb a tengeri csatára.
	χωρέων ἐγκρατέες εἰσί· ἡ γὰρ Ἀττικὴ ἀπεῖτο ἤδη, τῶν	Attikáról már nem lehet szó – tette hozzá –, a többi hely
	δὲ λοιπέων πέρι προετίθεε. Αἱ γνῶμαι δὲ τῶν λεγόντων	között kell választani. A többség véleménye az volt, hogy
	αἱ πλεῖσται συνεξέπιπτον πρὸς τὸν Ἰσθμὸν πλώσαντας	menjenek az Iszthmoszhoz, s ott próbáljanak meg
	ναυμαχέειν πρὸ τῆς Πελοποννήσου, ἐπιλέγοντες τὸν	megütközni, és megvédeni a Peloponnészoszt. A javaslatot
	λόγον τόνδε, ὡς, εἰ νικηθέωσι τῇ ναυμαχίῃ, ἐν	a következő érveléssel támasztották alá. Ha Szalamisznál
	Σαλαμῖνι μὲν ἐόντες πολιορκήσονται ἐν νήσῳ, ἵνα σφι	szenvednek vereséget, az ellenség bezárná őket a szigetre,
	τιμωρίη οὐδεμία ἐπιφανήσεται, πρὸς δὲ τῷ Ἰσθμῷ ἐς	és sehonnan se várhatnának segítséget. Ha viszont az
	τοὺς ἑωυτῶν ἐξοίσονται.	Iszthmosznál, meglenne rá a lehetőség, hogy
		visszavonuljanak hazájukba.
	VIII 50.	
	Ταῦτα τῶν ἀπὸ Πελοποννήσου στρατηγῶν	A peloponnészoszi hadvezérek tanácskozásának a kellős
	ἐπιλεγομένων ἐπῆλθε ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἀγγέλλων ἥκειν	közepén beállított egy athéni ember azzal a hírrel, hogy
	τὸν βάρβαρον ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ πᾶσαν αὐτὴν	a barbárok betörtek Attikába és tűzzel-vassal pusztítják.
	πυρπολέεσθαι. Ὁ γὰρ διὰ Βοιωτῶν τραπόμενος στρατὸς	A Xerxész vezetésével Boiótián keresztül vonuló sereg
	ἅμα Ξέρξῃ, ἐμπρήσας Θεσπιέων τὴν πόλιν αὐτῶν	felégette Theszpiai városát, amelynek lakói a

		72.
	ἐκλελοιπότων ἐς Πελοπόννησον καὶ τὴν Πλαταιέων	Peloponnészoszra menekültek, továbbá Plataiait, majd
	ὡσαύτως, ἦκέ τε ἐς τὰς Ἀθήνας καὶ πάντα ἐκεῖνα	megtámadta Athént és ott is mindent elpusztított. Theszpiait
	ἐδηίου· ἐνέπρησε δὲ Θέσπειάν τε καὶ Πλάταιαν	és Plataiait azért perzselte fel az ellenség, mert megtudta a
	πυθόμενος Θηβαίων ὅτι οὐκ ἐμήδιζον.	thébaiaktól, hogy a két város lakói nincsenek a médek pártján.
	VIII 51.	
	Ἀπὸ δὲ τῆς διαβάσιος τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔνθεν	A barbárok a hellészpontoszi átkelés megkezdése után egy
	πορεύεσθαι ἤρξαντο οἱ βάρβαροι, ἕνα αὐτοῦ	hónapot töltöttek a sereg Európába szállításával, és három
	διατρίψαντες μῆνα ἐν τῷ διέβαινον ἐς τὴν Εὐρώπην, ἐν	hónap múlva értek el Attikába. Athénban akkor Kalliadész
	τρισὶ ἑτέροισι μησὶ ἐγένοντο ἐν τῇ Ἀττικῇ, Καλλιάδεω	volt az arkhón. A barbárok elfoglalták a kiürített várost,
	ἄρχοντος Ἀθηναίοισι. Καὶ αἱρέουσι ἔρημον τὸ ἄστυ	amelyben csak néhány ember lézengett a szentélyben – a
	καί τινας ὀλίγους εὑρίσκουσι τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ ἱρῷ	kincsek őrei, valamint szegény emberek –, ezek aztán
	ἐόντας, ταμίας τε τοῦ ἱροῦ καὶ πένητας ἀνθρώπους, οἳ	deszkákból és szálfákból torlaszokat emeltek, hogy megvédjék
	φραξάμενοι τὴν ἀκρόπολιν θύρῃσί τε καὶ ξύλοισι	az Akropoliszt az ellenségtől. A városban maradtak vagy azért
	ἠμύνοντο τοὺς ἐπιόντας, ἅμα μὲν ὑπ᾽ ἀσθενείης βίου	nem menekültek Szalamiszra, mert olyan szegények voltak,
	οὐκ ἐκχωρήσαντες ἐς Σαλαμῖνα, πρὸς δὲ καὶ αὐτοὶ	vagy mert úgy gondolták, ők értelmezik helyesen a Püthia
	δοκέοντες ἐξευρηκέναι τὸ μαντήιον τὸ ἡ Πυθίη σφι	jóslatát: hogy a fából készült védőfal bevehetetlen lesz – amit
	ἔχρησε, τὸ ξύλινον τεῖχος ἀνάλωτον ἔσεσθαι· αὐτὸ δὴ	a jóslat állított –, azt jelentené, hogy ez a torlasz fogja
	τοῦτο εἶναι τὸ κρησφύγετον κατὰ τὸ μαντήιον καὶ οὐ	megvédeni őket, nem a hajók.
	τὰς νέας.	
	VIII 52.	
	Οἱ δὲ Πέρσαι, ἱζόμενοι ἐπὶ τὸν καταντίον τῆς	A perzsák megszállták az Akropolisszal szemben emelkedő
	ἀκροπόλιος ὄχθον τὸν Ἀθηναῖοι καλέουσι Ἄρήιον	halmot, amelyet az athéniak Areioszpagosznak neveznek, s
	πάγον, ἐπολιόρκεον τρόπον τοιόνδε· ὅκως στυππεῖον	innen kezdték meg az ostromot, mégpedig a
	περὶ τοὺς ὀιστοὺς περιθέντες ἅψειαν, ἐτόξευον ἐς τὸ	következőképpen. Kócot tekertek a nyílvesszőkre,
	φράγμα. Ἐνθαῦτα Ἀθηναίων οἱ πολιορκεόμενοι ὅμως	megygyújtották, és úgy lőtték ki őket a torlaszra. Noha az
	ἠμύνοντο, καίπερ ἐς τὸ ἔσχατον κακοῦ ἀπιγμένοι καὶ	athéniak végveszélybe kerültek, és a torlasz nem védte meg
	τοῦ φράγματος προδεδωκότος· οὐδὲ λόγους τῶν	őket, ellenálltak és nem hallgattak a Peiszisztratidák
	Πεισιστρατιδέων προσφερόντων περὶ ὁμολογίης	indítványára, hogy próbáljanak meg kiegyezni az ostromlókkal.
	ἐνεδέκοντο, ἀμυνόμενοι δὲ ἄλλα τε ἀντεμηχανῶντο καὶ	Körömszakadtáig védekeztek, például nagy kődarabokat
	δὴ καὶ προσιόντων τῶν βαρβάρων πρὸς τὰς πύλας	hengerítettek a kapukhoz nyomuló barbárokra. Xerxész
	ὁλοιτρόχους ἀπίεσαν· ὥστε Ξέρξην ἐπὶ χρόνον συχνὸν	hosszú ideig tanácstalan volt, mert nem tudott fölébük
	ἀπορίῃσι ἐνέχεσθαι, οὐ δυνάμενόν σφεας ἑλεῖν.	kerekedni.
	VIII 53.	
	Χρόνῳ δ᾽ ἐκ τῶν ἀπόρων ἐφάνη δή τις ἔσοδος τοῖσι	Ebben a nehéz helyzetben végül a perzsák találtak egy
	βαρβάροισι· ἔδεε γὰρ κατὰ τὸ θεοπρόπιον πᾶσαν τὴν	feljáratot, hiszen a jóslat előre megmondta, hogy Attika
	Ἀττικὴν τὴν ἐν τῇ ἠπείρῳ γενέσθαι ὑπὸ Πέρσῃσι.	egész szárazföldi területe a barbárok hatalmába fog kerülni.
	Ἔμπροσθε ὦν τῆς ἀκροπόλιος, ὄπισθε δὲ τῶν πυλέων	Az Akropolisz bejáratánál, a kapu és a fölvezető út mögött,
	καὶ τῆς ἀνόδου, τῇ δὴ οὔτε τις ἐφύλασσε οὔτ᾽ ἂν	ahol egyetlen őr sem állt, mert senki nem hihette volna, hogy
	ἤλπισε μή κοτέ τις κατὰ ταῦτα ἀναβαίη ἀνθρώπων,	erre is feljuthatna az ellenség, Kekropsz leányának,
	ταύτῃ ἀνέβησάν τινες κατὰ τὸ ἱρὸν τῆς Κέκροπος	Aglaurosznak a szentélye mellett sikerült felhatolnia néhány
	θυγατρὸς Ἀγλαύρου, καίπερ ἀποκρήμνου ἐόντος τοῦ	perzsa ostromlónak, bár nagyon meredek sziklafalat kellett
	χώρου. Ὡς δὲ εἶδον αὐτοὺς ἀναβεβηκότας οἱ Ἀθηναῖοι	megmásznia. Mikor az athéniak meglátták, hogy az ellenség
	ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, οἱ μὲν ἐρρίπτεον ἑωυτοὺς κατὰ τοῦ	feljutott az Akropoliszra, néhányan levetették magukat a
	τείχεος κάτω καὶ διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐς τὸ μέγαρον	bástyákról, és nyomban szörnyethaltak, mások a szentélybe
	κατέφευγον. Τῶν δὲ Περσέων οἱ ἀναβεβηκότες πρῶτον	menekültek. A felérkezett perzsák először a kapukhoz
	μὲν ἐτράποντο πρὸς τὰς πύλας, ταύτας δὲ ἀνοίξαντες	rohantak és kinyitották azokat, majd legyilkolták az irgalomért
	τοὺς ἱκέτας ἐφόνευον· ἐπεὶ δέ σφι πάντες κατέστρωντο,	esdeklő athéniakat. Amikor mindekivel végeztek, kirabolták
	τὸ ἱρὸν συλήσαντες ἐνέπρησαν πᾶσαν τὴν ἀκρόπολιν.	a szentélyt, és az egész Akropoliszt felgyújtották.
	VIII 54.	
	Σχὼν δὲ παντελέως τὰς Ἀθήνας Ξέρξης ἀπέπεμψε ἐς Σοῦσα	Xerxész így hatalmába kerítette Athént. Nyomban lovas
	ἄγγελον ἱππέα Ἀρταβάνῳ ἀγγελέοντα τὴν παρεοῦσάν σφι	futárt küldött Szuszába, és megüzente Artabanosznak
	εὐπρηξίην. Ἀπὸ δὲ τῆς πέμψιος τοῦ κήρυκος δευτέρῃ ἡμέρῃ	a fényes győzelem hírét. A hírnök elindulását követő
	συγκαλέσας Ἀθηναίων τοὺς φυγάδας, ἑωυτῷ δὲ ἑπομένους,	napon összehívta a kíséretében lévő athéni menekülteket,
	ἐκέλευε τρόπῳ τῷ σφετέρῳ θῦσαι τὰ ἱρὰ ἀναβάντας ἐς τὴν	és megparancsolta nekik, hogy menjenek fel az Akropoliszra
	ἀκρόπολιν, εἴτε δὴ ὦν ὄψιν τινὰ ἰδὼν ἐνυπνίου ἐνετέλλετο	és áldozzanak ott a saját szokásaik szerint. Vagy valamilyen
	ταῦτα εἴτε καὶ ἐνθύμιόν οἱ ἐγένετο ἐμπρήσαντι τὸ ἱρόν· οἱ δὲ	álomlátás intésére tett így, vagy mert gyötörte a lelkiismeret
	φυγάδες τῶν Ἀθηναίων ἐποίησαν τὰ ἐντεταλμένα.	a szentély felgyújtása miatt. S az athéni menekültek
		végrehajtották a parancsát.
	VIII 55.	
	Τοῦ δὲ εἵνεκεν τούτων ἐπεμνήσθην, φράσω. Ἔστι ἐν τῇ	Megmondom, miért említem ezt meg. Az Akropoliszon áll
	ἀκροπόλι ταύτῃ Ἐρεχθέος τοῦ γηγενέος λεγομένου εἶναι	a Földből született Erekhtheusz temploma, a közepén egy
	νηός, ἐν τῷ ἐλαίη τε καὶ θάλασσα ἔνι, τὰ λόγος παρὰ	olajfával és egy sós vizű kis tóval. Az athéniak szerint
	Ἀθηναίων Ποσειδέωνά τε καὶ Ἀθηναίην ἐρίσαντας περὶ τῆς	Poszeidón, illetve Athéna helyezték el őket annak jeléül,
	χώρης μαρτύρια θέσθαι. Ταύτην ὦν τὴν ἐλαίην ἅμα τῷ ἄλλῳ	hogy ők ketten versengtek e hely birtokáért. Mikor a barbárok

		72.
	ἱρῷ κατέλαβε ἐμπρησθῆναι ὑπὸ τῶν βαρβάρων· δευτέρῃ δὲ	felgyújtották a szentélyt, az olajfa is elégett. Másnap azonban,
	ἡμέρῃ ἀπὸ τῆς ἐμπρήσιος ᾿Αθηναίων οἱ θύειν ὑπὸ βασιλέος	mikor az athéniak felmentek a szentélybe, hogy a király
	κελευόμενοι ὡς ἀνέβησαν ἐς τὸ ἱρόν, ὥρων βλαστὸν ἐκ τοῦ	parancsára áldozzanak ott, felfedezték, hogy a fa törzséből
	στελέχεος ὅσον τε πηχυαῖον ἀναδεδραμηκότα. Οὗτοι μέν νυν	kisarjadt egy pékhüsznyi hosszú hajtás. Ezt aztán elmondták a
	ταῦτα ἔφρασαν.	királynak is.
	VIII 56.	
	Οἱ δὲ ἐν Σαλαμῖνι ῞Ελληνες, ὥς σφι ἐξαγγέλθη ὡς ἔσχε τὰ	Amikor a Szalamisznál állomásozó hellének hírül vették az
	περὶ τὴν ᾿Αθηναίων ἀκρόπολιν, ἐς τοσοῦτον θόρυβον ἀπίκοντο	athéni Akropolisz pusztulását, egészen megzavarodtak: a
	ὡς ἔνιοι τῶν στρατηγῶν οὐδὲ κυρωθῆναι ἔμενον τὸ	hadvezérek egy része, döntésre sem várva, hajóra szállt, és
	προκείμενον πρῆγμα, ἀλλ᾽ ἔς τε τὰς νέας ἐσέπιπτον καὶ <τὰ>	vitorlát bontva elhajózni készült, akik pedig ott maradtak,
	ἱστία ἀείροντο ὡς ἀποπλευσόμενοι· τοῖσί τε ὑπολειπομένοισι	úgy határoztak, hogy az Iszthmosznál vívják meg a tengeri
	αὐτῶν ἐκυρώθη πρὸ τοῦ ᾿Ισθμοῦ ναυμαχέειν. Νύξ τε ἐγίνετο	ütközetet. Amikor leszállt az éj, szétoszoltak és hajóra szálltak.
	καὶ οἳ διαλυθέντες ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐσέβαινον ἐς τὰς νέας.	
	VIII 57.	
	᾿Ενθαῦτα δὴ Θεμιστοκλέα ἀπικόμενον ἐπὶ τὴν νέα εἴρετο	Themisztoklész is visszaérkezett a hajójához, s ott egy athéni
	Μνησίφιλος ἀνὴρ ᾿Αθηναῖος ὅ τι σφι εἴη βεβουλευμένον.	polgár, Mnésziphilosz megkérdezte tőle, hogy mit határoztak.
	Πυθόμενος δὲ πρὸς αὐτοῦ ὡς εἴη δεδογμένον ἀνάγειν τὰς	Meghallván a döntést, hogy az Iszthmoszhoz hajóznak és ott
	νέας πρὸς τὸν ᾿Ισθμὸν καὶ πρὸ τῆς Πελοποννήσου ναυμαχέειν,	vívnak tengeri ütközetet a Peloponnészosz megmentéséért,
	εἶπε· Οὔ τοι ἄρα, ἢν ἀπάρωσι τὰς νέας ἀπὸ Σαλαμῖνος, περὶ	kijelentette: „Ha a hajóhad eltávozik Szalamiszról, nem lesz
	οὐδεμιῆς ἔτι πατρίδος ναυμαχήσεις· κατὰ γὰρ πόλις ἕκαστοι	közös hazánk, amelyért harcolhatnál! Mert mindenki elmegy
	τρέψονται, καὶ οὔτε σφέας Εὐρυβιάδης κατέχειν δυνήσεται	haza a maga városába, és sem Eurübiadész, sem más nem
	οὔτε τις ἀνθρώπων ἄλλος ὥστε μὴ οὐ διασκεδασθῆναι τὴν	fogja tudni megakadályozni a hajóhad szétszéledését. És ez
	στρατιήν· ἀπολέεταί τε ἡ ῾Ελλὰς ἀβουλίῃσι. ᾿Αλλ᾽ εἴ τις ἔστι	az ostoba döntés lesz Hellasz veszte! Ha még lehet, eredj
	μηχανή, ἴθι καὶ πειρῶ διαχέαι τὰ βεβουλευμένα, ἤν κως δύνῃ	vissza, és beszéld le őket erről a tervről. Hátha rá tudod venni
	ἀναγνῶσαι Εὐρυβιάδην μεταβουλεύσασθαι ὥστε αὐτοῦ	Eurübiadészt, hogy megváltoztassa szándékát és itt maradjon.”
	μένειν.	
	VIII 58.	
	Κάρτα τε τῷ Θεμιστοκλέι ἤρεσε ἡ ὑποθήκη καὶ οὐδὲν πρὸς	A tanács amúgy is megegyezett Themisztoklész véleményével,
	ταῦτα ἀμειψάμενος ἤιε ἐπὶ τὴν νέα τὴν Εὐρυβιάδεω.	így ját se szó, se beszéd, odament Eurübiadész hajójához, s
	᾿Απικόμενος δὲ ἔφη ἐθέλειν οἱ κοινόν τι πρῆγμα συμμεῖξαι· ὁ	mikor odaérkezett, felüzent neki, hogy szeretne vele beszélni
	δ᾽ αὐτὸν ἐς τὴν νέα ἐκέλευε ἐσβάντα λέγειν, εἴ τι θέλει.	mindnyájuk érdekében. Erre Eurübiadész felhívta hajójára,
	᾿Ενθαῦτα ὁ Θεμιστοκλέης παριζόμενός οἱ καταλέγει ἐκεῖνά τε	hogy megtudja, mit akar. Themisztoklész leült mellé,
	πάντα τὰ ἤκουσε Μνησιφίλου, ἑωυτοῦ ποιεύμενος, καὶ ἄλλα	és előadta a saját javaslataként mindazt – és még sok mást is –,
	πολλὰ προστιθείς, ἐς ὃ ἀνέγνωσέ <μιν> χρηίζων ἕκ τε τῆς	amit Mnésziphilosztól hallott. Nagy sokára sikerült
	νεὸς ἐκβῆναι [τὸν Εὐρυβιάδεα] συλλέξαι τε τοὺς στρατηγοὺς	rávennie Eurübiadészt, hogy szálljon partra, és hívja tanácsba
	ἐς τὸ συνέδριον.	a vezéreket.
	VIII 59.	
	῾Ως δὲ ἄρα συνελέχθησαν, πρὶν ἢ τὸν Εὐρυβιάδην προθεῖναι	A vezérek összegyűltek, de még mielőtt Eurübiadész
	[τὸν λόγον] τῶν εἵνεκα συνήγαγε τοὺς στρατηγούς, πολλὸς	elmondhatta volna nekik az összejövetel célját,
	ἦν ὁ Θεμιστοκλέης ἐν τοῖσι λόγοισι οἷα κάρτα δεόμενος.	Themisztoklész átvette a szót, s hosszan, szenvedélyesen
	Λέγοντος δὲ αὐτοῦ ὁ Κορίνθιος στρατηγὸς ᾿Αδείμαντος ὁ	megvilágította előttük a helyzetet. Az egyik korinthoszi
	᾿Ωκύτου εἶπε· ῞Ω Θεμιστόκλεες, ἐν τοῖσι ἀγῶσι οἱ	hadvezér, Adeimantosz, Óküthosz fia egyszer csak
	προεξανιστάμενοι ῥαπίζονται. ῾Ο δὲ ἀπολυόμενος ἔφη· Οἱ δέ	félbeszakította e szavakkal: „Themisztoklész! A
	γε ἐγκαταλειπόμενοι οὐ στεφανοῦνται.	versenyjátékokon is megvesszőzik azt, aki a többinél
		hamarabb indul!” Themisztoklész pedig visszavágott:
		„Igaz, de aki hátramarad, nem remélhet győzelmi koszorút!”
	VIII 60.	
	Τῶτε μὲν ἠπίως [πρὸσ] τὸν Κορίνθιον ἀμείψατο· πρὸς δὲ τὸν	Themisztoklész ekkor még indulatát mérsékelve válaszolt a
	Εὐρυβιάδην ἔλεγε ἐκείνων μὲν οὐκέτι οὐδὲν τῶν πρότερον	korinthoszi hadvezérnek. Majd Eurübiadészhoz fordult,
	λεχθέντων, ὡς ἐπεὰν ἀπάρωσι ἀπὸ Σαλαμῖνος διαδρήσονται·	de egy szót sem ismételt meg abból, amit az előbb kifejtett
	παρεόντων γὰρ τῶν συμμάχων οὐκ ἔφερέ οἱ κόσμον οὐδένα	neki: hogy ha most eltávoznak Szalamiszról, szétszóródik
	κατηγορέειν· ὁ δὲ ἄλλου λόγου εἴχετο, λέγων τάδε· ᾿Εν σοὶ	az egész hajóhad. Hiszen abban a helyzetben nem tartotta
	νῦν ἐστι σῶσαι τὴν ῾Ελλάδα, ἢν ἐμοὶ πείθῃ ναυμαχίην αὐτοῦ	volna helyesnek, hogy a szövetségesek jelenlétében
	μένων ποιέεσθαι μηδὲ πειθόμενος τούτων τοῖσι λόγοισι	vádaskodjanak. Így tehát egészen másféle érveléshez
	ἀναζεύξῃς πρὸς τὸν ᾿Ισθμὸν τὰς νέας. ᾿Αντίθες γὰρ ἑκάτερον	folyamodott, és így beszélt: „A kezedben van, Eurübiadész,
	ἀκούσας. Πρὸς μὲν τῷ ᾿Ισθμῷ συμβάλλων ἐν πελάγει	Hellasz megmentésének kulcsa! Csak fogadd meg az én
	ἀναπεπταμένῳ ναυμαχήσεις, [ἐσ] τὸ ἥκιστα ἡμῖν σύμφορόν	tanácsomat, és ne hallgass azokra, akik azt javasolják, hogy
	ἐστι νέας ἔχουσι βαρυτέρας καὶ ἀριθμὸν ἐλάσσονας· τοῦτο δὲ	vitorlázz az Iszthmoszhoz a hajóhaddal. Figyelj jól, és
	ἀπολέεις Σαλαμῖνά τε καὶ Μέγαρα καὶ Αἴγιναν, ἤν περ καὶ	mérlegeld a két javaslatot! Ha az Iszthmosznál szállsz csatába,
	τὰ ἄλλα εὐτυχήσωμεν· ἅμα δὲ τῷ ναυτικῷ αὐτῶν ἕψεται καὶ	a nyílt tengeren kell harcolnod, ami a hellének számára a
	ὁ πεζὸς στρατός, καὶ οὕτω σφέας αὐτὸς ἄξεις ἐπὶ τὴν	legkedvezőtlenebb eshetőség, mivel a mi hajóink nehézkesebb
	Πελοπόννησον, κινδυνεύσεις τε ἁπάσῃ τῇ ῾Ελλάδι. ῏Ην δὲ τὰ	mozgásúak, mint az ellenség hajói, s a számuk is kevesebb.

		72.
	ἐγὼ λέγω ποιήσῃς, τοσάδε ἐν αὐτοῖσι χρηστὰ εὑρήσεις·	De mégha minden jól sikerül is, elveszíted Szalamiszt, Megarát
	πρῶτα μὲν ἐν στεινῷ συμβάλλοντες νηυσὶ ὀλίγῃσι πρὸς	és Aiginát. S mivel a perzsa szárazföldi sereg a hajóhad
	πολλάς, ἢν τὰ οἰκότα ἐκ τοῦ πολέμου ἐκβαίνῃ, πολλὸν	nyomában jár, te magad fogod egyenesen a Peloponnészoszra
	κρατήσομεν· τὸ γὰρ ἐν στεινῷ ναυμαχέειν πρὸς ἡμέων ἐστί,	vezetni a sereget, s ezzel végromlásba döntöd egész Hellaszt.
	ἐν εὐρυχωρίῃ δὲ πρὸς ἐκείνων· αὗτις δὲ Σαλαμὶς περιγίνεται,	Ha viszont az én tanácsom szerint teszel, a következő
	ἐς τὴν ἡμῖν ὑπέκκειται τέκνα τε καὶ γυναῖκες. Καὶ μὲν καὶ	előnyökhöz jutunk. Kevesebb hajónk egy tengerszorosban
	τόδε ἐν αὐτοῖσι ἔνεστι, τοῦ καὶ περιέχεσθε μάλιστα· ὁμοίως	száll szembe a nagyobb látszámú ellenséges hajóhaddal, s a
	αὐτοῦ τε μένων προναυμαχήσεις Πελοποννήσου καὶ πρὸς τῷ	hadászat törvényei szerint ezzel mi kerülünk jobb helyzetbe,
	Ἰσθμῷ, οὐδέ σφεας, εἴ περ εὖ φρονέεις, ἄξεις ἐπὶ τὴν	hiszen nekünk az a kedvező, ha szűk helyen, nekik viszont,
	Πελοπόννησον· ἢν δέ γε τὰ ἐγὼ ἐλπίζω γένηται καὶ	ha tágas térségben folyik le az ütközet. Azonkívül Szalamisz is
	νικήσωμεν τῇσι νηυσί, οὔτε ὑμῖν ἐς τὸν Ἰσθμὸν παρέσονται	birtokunkban marad, ahová gyermekeinket és asszonyainkat
	οἱ βάρβαροι οὔτε προβήσονται ἑκαστέρω τῆς Ἀττικῆς, ἀπίασί	elszállítottuk. Végezetül elérjük azt a célt is, amire te is
	τε οὐδενὶ κόσμῳ, Μεγάροισί τε κερδανέομεν περιεοῦσι καὶ	törekedsz: ha itt maradsz, éppúgy megvéded a hajóhaddal a
	Αἰγίνῃ καὶ Σαλαμῖνι, ἐν τῇ ἡμῖν καὶ λόγιόν ἐστι τῶν ἐχθρῶν	Peloponnészoszt, mintha az Iszthmosznál vívnál csatát. S ha
	κατύπερθε γενέσθαι. Οἰκότα μέν νυν βουλευομένοισι	józanul gondolkodol, nem segíted hozzá az ellenséget, hogy
	ἀνθρώποισι ὡς τὸ ἐπίπαν ἐθέλει <εὖ> γίνεσθαι· μὴ δὲ οἰκότα	betörjön a Peloponnészoszra. Ha minden a reményeim szerint
	βουλευομένοισι οὐκ ἐθέλει, οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρέει πρὸς τὰς	történik, és győzelmet aratunk a tengeri ütközetben, nemcsak
	ἀνθρωπηίας γνώμας.	hogy az Iszthmoszra nem teszik be a lábukat a barbárok,
		nemcsak hogy megrekednek Attikánál, hanem fejvesztve,
		szétzilálva fognak visszavonulni. Megmentjük továbbá
		Megarát, Aiginát és Szalamiszt, ahol a jóslat szerint is
		legyőzhetjük az ellenséget. Mert azokat az emberi terveket,
		amelyek számolnak a valósággal, rendszerint siker koronázza,
		de ha az emberek nem veszik figyelembe a tényeket,
		terveiket az istenek sem pártfogolják.”
	VIII 61.	
	Ταῦτα λέγοντος Θεμιστοκλέος αὖτις ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος	Miközben Themisztoklész így beszélt, ismét felzúdult a
	ἐπεφέρετο, σιγᾶν τε κελεύων τῷ μὴ ἔστι πατρὶς καὶ	korinthoszi Adeimantosz, hogy jobb, ha hallgat egy olyan
	Εὐρυβιάδην οὐκ ἐῶν ἐπιψηφίζειν ἀπόλι ἀνδρί· πόλιν γὰρ τὸν	ember, akinek nincs hazája, Eurübiadész pedig ne adjon
	Θεμιστοκλέα παρεχόμενον οὕτω ἐκέλευε γνώμας	olyasvalakire, aki hontalan és még szavazati joga sincs. Azt
	συμβάλλεσθαι. Ταῦτα δέ οἱ προέφερε, ὅτι ἡλώκεσάν τε καὶ	javasolta, hogy Themisztoklész csak akkor kapjon szót, ha
	κατείχοντο αἱ Ἀθῆναι. Τότε δὴ ὁ Θεμιστοκλέης κεῖνόν τε καὶ	bebizonyítja, hogy van hazája. Azért merészelt ilyen hangon
	τοὺς Κορινθίους πολλά τε καὶ κακὰ ἔλεγε, ἑωυτοῖσί τε	beszélni, mert Athént elfoglalta és hatalmában tartotta az
	ἐδήλου λόγῳ ὡς εἴη καὶ πόλις καὶ χῆ μέζων ἤ περ ἐκείνοισι	ellenség. De Themisztoklész is megmondta a magáét
	ἔστ᾽ ἂν διηκόσιαι νέες σφι ἔωσι πεπληρωμέναι· οὐδαμοὺς γὰρ	Adeimantosznak és a korinthosziaknak, és leszögezte, hogy
	Ἑλλήνων αὐτοὺς ἐπιόντας ἀποκρούσεσθαι.	Athén tekintélyesebb és nagyobb város, mint az övék,
	VIII 62.	
	Σημαίνων δὲ ταῦτα τῷ λόγῳ διέβαινε ἐς Εὐρυβιάδην, λέγων	hiszen amíg kétszáz, teljes legénységgel felszerelt hadihajó ura,
	μᾶλλον ἐπεστραμμένα· Σὺ εἰ μενέεις αὐτοῦ, καὶ μένων ἔσεαι	nincs az a hellén város, amely legyőzhetné.
	ἀνὴρ ἀγαθός· εἰ δὲ μή, ἀνατρέψεις τὴν Ἑλλάδα· τὸ πᾶν γὰρ	Amikor így megfelelt, újra Eurübiadészhoz fordult, és még
	ἡμῖν τοῦ πολέμου φέρουσι αἱ νέες. Ἀλλ᾽ ἐμοὶ πείθεο. Εἰ δὲ	határozottabban folytatta: „Ne menj el – ha itt kitartasz,
	ταῦτα μὴ ποιήσῃς, ἡμεῖς μὲν ὡς ἔχομεν ἀναλαβόντες τοὺς	derék ember maradsz. Ha nem, pusztulásba döntöd egész
	οἰκέτας κομιεύμεθα ἐς Σῖριν τὴν ἐν Ἰταλίῃ, ἥ περ ἡμετέρη τέ	Hellaszt, mert tudd meg: a háború kimenetele a mi hajóinkon
	ἐστι ἐκ παλαιοῦ ἔτι, καὶ τὰ λόγια λέγει ὑπ᾽ ἡμέων αὐτὴν δεῖν	múlik. Fogadd meg a tanácsomat! Ha nem, akkor a mieinkkel
	κτισθῆναι· ὑμεῖς δὲ συμμάχων τοιῶνδε μουνωθέντες	együtt elhajózunk az itáliai Sziriszbe, amely ősi idők óta a mi
	μεμνήσεσθε τῶν ἐμῶν λόγων.	birtokunk, s amelyről egy jóslat azt állítja, hogy ott kell
		gyarmatot alapítanunk. Majd eszetekbe jutnak még szavaim,
		ha elveszíttek egy olyan szövetségest, mint mi.”
	VIII 63.	
	Ταῦτα δὲ Θεμιστοκλέος λέγοντος ἀνεδιδάσκετο Εὐρυβιάδης·	Themisztoklész szavai meggyőzték Eurübiadészt, véleményem
	δοκέειν δέ μοι, ἀρρωδήσας μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους	szerint főleg azért, mert attól félt, hogy ha a hajókat az
	ἀνεδιδάσκετο μή σφεας ἀπολίπωσι ἢν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἀγάγῃ	Iszthmoszhoz viszi, az athéniak cserben hagyják, márpedig az
	τὰς νέας· ἀπολιπόντων γὰρ Ἀθηναίων οὐκέτι ἐγίνοντο	athéniak nélkül az ott maradt hajóhadnak édeskevés esélye lett
	ἀξιόμαχοι οἱ λοιποί. Ταύτην δὴ αἱρέεται τὴν γνώμην, αὐτοῦ	volna. Elfogadta hát Themisztoklész véleményét, úgy döntött,
	μένοντας διαναυμαχέειν.	hogy ott maradnak és ott vívnak meg az ellenséggel.
	VIII 64.	
	Οὕτω μὲν οἱ περὶ Σαλαμῖνα ἔπεσι ἀκροβολισάμενοι, ἐπείτε	Így végződött a Szalamiszról folyó vita, s Eurübiadész döntése
	Εὐρυβιάδῃ ἔδοξε, αὐτοῦ παρεσκευάζοντο ὡς ναυμαχήσοντες.	után a hellének felkészültek a tengeri ütközetre. Hajnalban,
	Ἡμέρη τε ἐγίνετο καὶ ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνιόντι σεισμὸς ἐγένετο	amikor a nap felkelt, földrengés rázta meg a földet és a tengert.
	ἔν τε τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ· ἔδοξε δέ σφι εὔξασθαι τοῖσι	Erre a hellének elhatározták, hogy könyörögnek az istenekhez
	θεοῖσι καὶ ἐπικαλέσασθαι τοὺς Αἰακίδας συμμάχους. Ὡς δέ	és segítségül hívják az Aiakidákat. Úgy is tettek, ahogy
	σφι ἔδοξε, καὶ ἐποίευν ταῦτα· εὐξάμενοι γὰρ πᾶσι τοῖσι	elhatározták: könyörögtek valamennyi istenhez, Szalamiszról
	θεοῖσι αὐτόθεν μὲν ἐκ Σαλαμῖνος Αἴαντά τε καὶ Τελαμῶνα	segítségül hívták Aiaszt és Telamónt, Aiginára pedig hjót
	ἐπεκαλέοντο, ἐπὶ δὲ Αἰακὸν καὶ τοὺς ἄλλους Αἰακίδας νέα	küldtek, hogy hozza el Aiakoszt és a többi Aiakidát.

	ἀπέστελλον ἐς Αἴγιναν.	
	VIII 65.	
	Ἔφη δὲ Δίκαιος ὁ Θεοκύδεος ἀνὴρ Ἀθηναῖος, φυγάς τε καὶ παρὰ Μήδοισι λόγιμος γενόμενος, τοῦτον τὸν χρόνον ἐπείτε ἐκείρετο ἡ Ἀττικὴ χώρη ὑπὸ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξεω, ἐοῦσα ἔρημος Ἀθηναίων, τυχεῖν τότε ἐὼν ἅμα Δημαρήτῳ τῷ Λακεδαιμονίῳ ἐν τῷ Θριασίῳ πεδίῳ, ἰδεῖν δὲ κονιορτὸν χωρέοντα ἀπ᾽ Ἐλευσῖνος ὡς ἀνδρῶν μάλιστά κῃ τρισμυρίων, ἀποθωμάζειν τέ σφεας τὸν κονιορτὸν ὅτεών κοτε εἴη ἀνθρώπων, καὶ πρόκατε φωνῆς ἀκούειν, καί οἱ φαίνεσθαι τὴν φωνὴν εἶναι τὸν μυστικὸν ἴακχον. Εἶναι δ᾽ ἀδαήμονα τῶν ἱρῶν τῶν ἐν Ἐλευσῖνι γινομένων τὸν Δημάρητον, εἰρέσθαι τε αὐτὸν ὅ τι τὸ φθεγγόμενον εἴη τοῦτο· αὐτὸς δὲ εἰπεῖν· Δημάρητε, οὐκ ἔστι ὅκως οὐ μέγα τι σίνος ἔσται τῇ βασιλέος στρατιῇ. Τάδε γὰρ ἀρίδηλα, ἐρήμου ἐούσης τῆς Ἀττικῆς, ὅτι θεῖον τὸ φθεγγόμενον, ἀπ᾽ Ἐλευσῖνος ἰὸν ἐς τιμωρίην Ἀθηναίοισί τε καὶ τοῖσι συμμάχοισι. Καὶ ἢν μέν γε κατασκήψῃ ἐς τὴν Πελοπόννησον, κίνδυνος αὐτῷ τε βασιλέι καὶ τῇ στρατιῇ τῇ ἐν τῇ ἠπείρῳ ἔσται· ἢν δὲ ἐπὶ τὰς νέας τράπηται τὰς ἐν Σαλαμῖνι, τὸν ναυτικὸν στρατὸν κινδυνεύσει βασιλεὺς ἀποβαλεῖν. Τὴν δὲ ὁρτὴν ταύτην ἄγουσι Ἀθηναῖοι ἀνὰ πάντα ἔτεα τῇ Μητρὶ καὶ τῇ Κόρῃ, καὶ αὐτῶν τε ὁ βουλόμενος καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μυεῖται· καὶ τὴν φωνὴν τῆς ἀκούεις ἐν ταύτῃ τῇ ὁρτῇ ἰακχάζουσι. Πρὸς ταῦτα εἰπεῖν Δημάρητον· Σίγα τε καὶ μηδενὶ ἄλλῳ τὸν λόγον τοῦτον εἴπῃς. Ἢν γάρ τοι ἐς βασιλέα ἀνενειχθῇ τὰ ἔπεα ταῦτα, ἀποβαλέεις τὴν κεφαλήν, καί σε οὔτε ἐγὼ δυνήσομαι ῥύσασθαι οὔτ᾽ ἄλλος ἀνθρώπων οὐδὲ εἷς. Ἀλλ᾽ ἔχ᾽ ἥσυχος, περὶ δὲ στρατιῆς τῆσδε θεοῖσι μελήσει. Τὸν μὲν δὴ ταῦτα παραινέειν, ἐκ δὲ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τῆς φωνῆς γενέσθαι νέφος καὶ μεταρσιωθὲν φέρεσθαι ἐς Σαλαμῖνα ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τὸ τῶν Ἑλλήνων· οὕτω δὲ αὐτοὺς μαθεῖν ὅτι τὸ ναυτικὸν τὸ Ξέρξεω ἀπολέεσθαι μέλλοι. Ταῦτα μὲν Δίκαιος ὁ Θεοκύδεος ἔλεγε, Δημαρήτου τε καὶ ἄλλων μαρτύρων καταπτόμενος.	Az egyik athéni menekült, Dikaiosz, Theoküdész fia, akinek nagy tekintélye volt a médek között, később a következő történetet mondta el. Miközben Xerxész serege végigdúlta az athéniak elhagyta Attikát, ő a lakedaimóni Démaratosszal éppen a Thriai-síkságon tartózkodott. S egyszerre csak Eleuszisz felől akkora porfelhőt láttak, mintha legalább harmincezer ember közeledne. Elcsodálkoztak, miféle emberek jöhetnek abból az irányból, ahol a porfelhő támadt, s ekkor kiáltást hallottak, amely olyan volt, mint a misztériumszertartások Iakkhosz-kiáltása. Démaratosz, aki nem ismerte az eleusziszi szertartásokat, megkérdezte, hogy miféle kiáltás lehet ez. Erre Dikaiosz így válaszolt: „Nem kétséges, Démaratosz, hogy a király seregét valami nagy csapás fogja érni. Attikát minden ember elhagyta, így hát nyilvánvaló, hogy ez a hag földöntúli hang, s Eleusziszból jön az athéniak és szövetségeseik megsegítésére. Ha a porfelhő a Peloponnészosz felé száll, a király és serege a szárazdöldön kerül veszedelembe, ha pedig a Szalamisznál horgonyzó hajók felé fordul, a király hajóhadát fenyegeti megsemmisülés. Ami ezt a misztériumünnepet illeti, az athéniak minden évben megülik az Anya és Lány tiszteletére, olyankor beavatják azokat az athéniakat és helléneket, akik kívánják. Az a kiáltás, amelyet hallottál, az ünnepen elhangzó Iakkhosz-kiáltás.“ Erre Démaratosz így válaszolt: „Tartsd titokban és senkinek se említsd, amit most elmondtál. Mert ha megjelentik a királynak szavaidat, a fejedet véteti, és sem én, sem más halandó sem menthet meg. Maradj csak békével. A sereg sorsáról pedig úgyis az istenek döntenek.“ Ezt a tanácsot adta Démaratosz. Ezután látták, hogy a porfelleg és a hanf felhővé változik, s felemelkedik a levegőbe, majd Szalamisz irányába fordul, és a hellén hajóhad felé távolodik. Ebből megérthették, hogy Xerxész hajóhadára pusztulás vár. Így adta elő a dolgot Dikaiosz, Theoküdész fia, arra hivatkozva, hogy szavainak igazságát Démaratosz és mások is igazolhatják.
	VIII 66.	
	Οἱ δὲ ἐς τὸν Ξέρξεω ναυτικὸν στρατὸν ταχθέντες, ἐπειδὴ ἐκ Τρηχῖνος θεησάμενοι τὸ τρῶμα τὸ Λακωνικὸν διέβησαν ἐς τὴν Ἱστιαίην, ἐπισχόντες ἡμέρας τρεῖς ἔπλεον δι᾽ Εὐρίπου, καὶ ἐν ἑτέρῃσι τρισὶ ἡμέρῃσι ἐγένοντο ἐν Φαλήρῳ. Ὡς μὲν ἐμοὶ δοκέειν, οὐκ ἐλάσσονες ἑόντες ἀριθμὸν ἐσέβαλον ἐς τὰς Ἀθήνας κατά τε ἤπειρον καὶ τῇσι νηυσὶ [ἀπικόμενοι] ἢ ἐπί τε Σηπιάδα ἀπίκοντο καὶ ἐς Θερμοπύλας· ἀντιθήσω γὰρ τοῖσί τε ὑπὸ τοῦ χειμῶνος αὐτῶν ἀπολομένοισι καὶ τοῖσι ἐν Θερμοπύλῃσι καὶ τῇσι ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ ναυμαχίῃσι τούσδε τοὺς τότε οὔκω ἑπομένους βασιλέι, Μηλιέας τε καὶ Δωριέας καὶ Λοκροὺς καὶ Βοιωτοὺς πανστρατιῇ ἑπομένους πλὴν Θεσπιέων τε καὶ Πλαταιέων, καὶ μάλα Καρυστίους τε καὶ Ἀνδρίους καὶ Τηνίους [τε] καὶ τοὺς λοιποὺς νησιώτας πάντας, πλὴν τῶν πέντε πολίων τῶν ἐπεμνήσθην πρότερον τὰ οὐνόματα. Ὅσῳ γὰρ δὴ προέβαινε ἐσωτέρω τῆς Ἑλλάδος ὁ Πέρσης, τοσούτῳ πλέω ἔθνεά οἱ εἵπετο.	Xerxész hajóhadának katonái Trakhiszból átkeltek Hisztiaiába, és megtekintették a lakedaimóniak halottait, majd háromnapi ott-tartózkodás után áthajóztak az Euriposzon, s újabb három nap elteltével Phaléronba érkeztek. Gondolom, a szárazföldi és tengeri sereg létszámra nem volt kisebb, amikor megtámadta Athént, mint amikor Szépiaszba és Thermopülaiba érkezett. Mert azokat, akik a vihar következtében vagy a thermopülai és az artemiszioni ütközetben elpusztultak, pótolták mások, akik korábban még nem voltak a király seregében, például a malisziak, a dórisziak, a lokrisziak, a boiótok egész hadereje – a theszpiaiak és plataiaiak kivételével –, továbbá a karüsztosziak, az androsziak, a ténosziak meg a többi szigetlakó, a korábban mondott öt város kivételével. Mert minél mélyebben hatolt a perzsa Hellasz területére, annál több nép került a seregébe.
	VIII 67.	
	Ἐπεὶ ὦν ἀπίκατο ἐς τὰς Ἀθήνας πάντες οὗτοι πλὴν Παρίων (Πάριοι δὲ ὑπολειφθέντες ἐν Κύθνῳ ἐκαραδόκεον τὸν πόλεμον κῇ ἀποβήσεται), οἱ δὲ λοιποὶ ὡς ἀπίκοντο ἐς τὸ Φάληρον, ἐνθαῦτα κατέβη αὐτὸς Ξέρξης ἐπὶ τὰς νέας, ἐθέλων σφι συμμεῖξαί τε καὶ πυθέσθαι τῶν ἐπιπλεόντων τὰς γνώμας. Ἐπεὶ δὲ ἀπικόμενος προΐζετο, παρῆσαν μετάπεμπτοι οἱ τῶν ἐθνέων τῶν σφετέρων τύραννοι καὶ ταξίαρχοι ἀπὸ τῶν νεῶν, καὶ ἵζοντο ὥς σφι βασιλεὺς ἑκάστῳ τιμὴν ἐδεδώκεε, πρῶτος μὲν ὁ Σιδώνιος βασιλεύς, μετὰ δὲ ὁ Τύριος, ἐπὶ δὲ ὦλλοι. Ὡς δὲ κόσμῳ ἐπεξῆς ἵζοντο, πέμψας Ξέρξης Μαρδόνιον εἰρώτα	Amikor ezek mind megérkeztek Athénba, a phaléroni kikötőbe (a parosziak kivételével, akiket Küthnoszon hagytak, hogy figyeljék a csata kimenetelét), Xerxész lement a hajókhoz, hogy beszéljen a hajósokkal, és meghallgassa a véleményüket. Trónszéken ülve színe elé hívatta a városok türannoszait és a hajók kapitányait, akik a király által adományozott rangok sorrendjében foglaltak helyet. Az első helyen ült Szidón királya, majd Türosz királya következett, s utánuk a többiek. Xerxész mindegyikükhöz sorban odaküldte Mardonioszt, és megtudakolta, hogy ajánlják-e

ἀποπειρώμενος ἑκάστου εἰ ναυμαχίην ποιοῖτο.	neki a tengeri ütközetet.
VIII 68.	
Ἐπεὶ δὲ περιιὼν εἰρώτα ὁ Μαρδόνιος ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Σιδωνίου, οἱ μὲν ἄλλοι κατὰ τὠυτὸ γνώμην ἐξεφέροντο, κελεύοντες ναυμαχίην ποιέεσθαι, Ἀρτεμισίη δὲ τάδε ἔφη· Εἰπεῖν μοι πρὸς βασιλέα, Μαρδόνιε, ὡς ἐγὼ τάδε λέγω, οὔτε κακίστη γενομένη ἐν τῇσι ναυμαχίῃσι τῇσι πρὸς Εὐβοίῃ οὔτε ἐλάχιστα ἀποδεξαμένη. Δέσποτα, τήν γε ἐοῦσαν γνώμην με δίκαιόν ἐστι ἀποδείκνυσθαι, τὰ τυγχάνω φρονέουσα ἄριστα ἐς πρήγματα τὰ σά. Καί τοι τάδε λέγω· φείδεο τῶν νεῶν μηδὲ ναυμαχίην ποιεῦ· οἱ γὰρ ἄνδρες τῶν σῶν ἀνδρῶν κρέσσονες τοσοῦτό εἰσι κατὰ θάλασσαν ὅσον ἄνδρες γυναικῶν. Τί δὲ πάντως δεῖ σε ναυμαχίῃσι ἀνακινδυνεύειν; Οὐκ ἔχεις μὲν τὰς Ἀθήνας, τῶν περ εἵνεκα ὁρμήθης στρατεύεσθαι, ἔχεις δὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα; Ἐμποδὼν δέ τοι ἵσταται οὐδείς· οἳ δέ τοι ἀντέστησαν, ἀπήλλαξαν οὕτω ὡς ἐκείνους ἔπρεπε. Τῇ δὲ ἐγὼ δοκέω ἀποβήσεσθαι τὰ τῶν ἀντιπολέμων πρήγματα, τοῦτο φράσω. Ἢν μὲν μὴ ἐπειχθῇς ναυμαχίην ποιεύμενος, ἀλλὰ τὰς νέας αὐτοῦ ἔχῃς πρὸς γῇ, μένων ἢ καὶ προβαίνων ἐς τὴν Πελοπόννησον, εὐπετέως τοι, δέσποτα, χωρήσει τὰ νοέων ἐλήλυθας· οὐ γὰρ οἷοί τε πολλὸν χρόνον εἰσί τοι ἀντέχειν οἱ Ἕλληνες, ἀλλά σφεας διασκεδᾷς, κατὰ πόλις δὲ ἕκαστοι φεύξονται· οὔτε γὰρ σῖτος πάρα σφι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, οὔτε αὐτοὺς οἰκός, ἢν σὺ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐλαύνῃς τὸν πεζὸν στρατόν, ἀτρεμιεῖν τοὺς ἐκεῖθεν αὐτῶν ἥκοντας, οὐδέ σφι μελήσει πρὸ τῶν Ἀθηνέων ναυμαχέειν. Ἢν δὲ αὐτίκα ἐπειχθῇς ναυμαχῆσαι, δειμαίνω μὴ ὁ ναυτικὸς στρατὸς κακωθεὶς τὸν πεζὸν προσδηλήσηται. Πρὸς δέ, ὦ βασιλεῦ, καὶ τόδε ἐς θυμὸν βάλεο, ὡς τοῖσι μὲν χρηστοῖσι τῶν ἀνθρώπων κακοὶ δοῦλοι φιλέουσι γίνεσθαι, τοῖσι δὲ κακοῖσι χρηστοί. Σοὶ δὲ ἐόντι ἀρίστῳ ἀνδρῶν πάντων κακοὶ δοῦλοι εἰσί, οἳ ἐν συμμάχων λόγῳ λέγονται εἶναι, ἐόντες Αἰγύπτιοί τε καὶ Κύπριοι καὶ Κίλικες καὶ Πάμφυλοι, τῶν ὄφελός ἐστι οὐδέν.	Mardoniosz Szidón királyán kezdte, s mindenkit sorra megkérdezett, de mind a csata mellett voltak, egyedül Artemiszia beszélt a következőképpen: „Mondd meg a királynak, mit gondolok én, aki nem kullogtam hátul az euboiai csatában, és nem kis haditetteket hajtottam végre: „Uram, kötelességem őszintén tudatni veled, hogy mit tartok a legjobb megoldásnak. Azt javaslom, hogy kíméld hajóidat, és ne bocsátkozz tengeri csatába. Mert az ellenség katonái annyival erősebbek a tengeren a te katonáidnál, mint férfiak az asszonyoknál. Miért kell neked egyáltalán vállalnod egy tengeri csata kockázatát? Nincs-e a hatalmadban Athén, ami miatt erre a hadjáratra elindultál, és nem foglaltad-e el Hellasz többi részét is? Senki nem képes már feltartóztatni téged, akik szembeszálltak veled, meglakoltak, ahogy megérdemelték. Megmondom neked, hogy véleményem szerint miképp fog alakulni ellenségeid sorsa. Ha nem sietsz azzal a tengeri csatával, hanem itt tartod a hajóidat partközelben és magad is itt maradsz, vagy akár átvonulsz a Peloponnészoszra, könnyen eléred, amiért idejöttél. Mert a hellének nem képesek sokáig ellenállni neked, s ha szétszórod őket, elmenekülnek a városaikba. Egyrészt, úgy tudom, azon a szigeten nincs élelmük, másrészt ha a szárazföldi sereged a Peloponnészosz ellen vonul, nem valószínű, hogy akik onnan jöttek, nyugodtan fognak itt ülni, és nyilván eszük ágában sem lesz Athénért tengeri ütközetbe bocsátkozni. Ha azonban most mindjárt meg akarsz ütközni a tengeren, félek, hogy a hajóhad is és a szárazföldi sereged is nehéz helyzetbe kerül. És gondolj még valamire, királyom: kiváló embereknek hitvány rabszolgái vannak, a silány embereknek pedig derék rabszolgái. Neked is, aki a világon a legkiválóbb ember vagy, a leghitványabb szolgáid vannak, hiszen szövetségeseidnek, az egyiptomiaknak, a küprosziaknak, a kilikiaiaknak meg a pamphüliaiaknak az égvilágon semmi hasznát nem veszed.”
VIII 69.	
Ταῦτα λεγούσης πρὸς Μαρδόνιον, ὅσοι μὲν ἦσαν εὔνοοι τῇ Ἀρτεμισίῃ συμφορὴν ἐποιεῦντο τοὺς λόγους ὡς κακόν τι πεισομένης πρὸς βασιλέος, ὅτι οὐκ ἔα ναυμαχίην ποιέεσθαι· οἱ δὲ ἀγαιόμενοί τε καὶ φθονέοντες αὐτῇ, ἅτε ἐν πρώτοισι τετιμημένης διὰ πάντων τῶν συμμάχων, ἐτέρποντο τῇ ἀνακρίσι ὡς ἀπολεομένης αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἀνηνείχθησαν αἱ γνῶμαι ἐς Ξέρξην, κάρτα τε ἥσθη τῇ γνώμῃ τῇ Ἀρτεμισίης, καὶ νομίζων ἔτι πρότερον σπουδαίην εἶναι τότε πολλῷ μᾶλλον αἶνεε. Ὅμως δὲ τοῖσι πλέοσι πείθεσθαι ἐκέλευε, τάδε καταδόξας, πρὸς μὲν Εὐβοίῃ σφέας ἐθελοκακέειν ὡς οὐ παρεόντος αὐτοῦ, τότε δὲ αὐτὸς παρεσκεύαστο θεήσασθαι ναυμαχέοντας.	Amikor Artemiszia mindezt elmondta Mardoniosznak, barátai lesújtva hallgatták szavait, és rettegtek, hogy a király haragja lesújt rá, amiért le akarja beszélni a tengeri csatáról. Rosszakaróói viszont, akik irigykedtek rá, amiért a király valamennyi szövetségese közül őt tartotta a legtöbbre, kárörömmel hallgatták szavait, abban a reményben, hogy Artemiszia kihívta maga ellen a végzetet. Mikor azonban Mardoniosz az összes választ elmondta a királynak, a legjobban Artemiszia véleménye tetszett neki; mindig is sokra tartotta az asszonyt, s most még jobban becsülte. Mindazonáltal a többség véleményét fogadta el; szentül hitte, hogy emberei Euboiánál azért harcoltak gyengén, mert ő maga nem volt ott. Most azonban elhatározta, hogy személyesen figyeli az ütközetet.
VIII 70.	
Ἐπειδὴ δὲ παρηγγέλθη ἀναπλέειν, ἀνῆγον τὰς νέας ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα, καὶ παρεκρίθησαν διαταχθέντες κατ᾽ ἡσυχίην. Τότε μέν νυν οὐκ ἐξέχρησέ σφι ἡ ἡμέρη ναυμαχίην ποιήσασθαι· νὺξ γὰρ ἐπεγένετο· οἱ δὲ παρεσκευάζοντο ἐς τὴν ὑστεραίην. Τοὺς δὲ Ἕλληνας εἶχε δέος τε καὶ ἀρρωδίη, οὐκ ἥκιστα δὲ τοὺς ἀπὸ Πελοποννήσου· ἀρρώδεον δὲ, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐν Σαλαμῖνι κατήμενοι ὑπὲρ γῆς τῆς Ἀθηναίων ναυμαχέειν μέλλοιεν, νικηθέντες τε ἐν νήσῳ ἀπολαμφθέντες πολιορκήσονται, ἀπέντες τὴν ἑωυτῶν ἀφύλακτον· τῶν δὲ βαρβάρων ὁ πεζὸς ὑπὸ τὴν παρεοῦσαν νύκτα ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον.	Amikor a hajóhad parancsot kapott az indulásra, a hajók laza hadi alakzatban elindultak Szalamisz felé. A közeledő este miatt azonban már este nem volt idő az ütközetre. Úgy készültek fel, hogy másnap kezdik a csatát. A hellének között a rettegés úrrá lett, elsősorban a peloponnészosziak féltek, hogy itt Szalamisznál kell harcolniuk az athéniak hazájáért, vereség esetén a szigetre szoríthatják és bekeríthetik őket a barbárok, saját hazájuk pedig védelem nélkül marad. A barbárok gyalogos serege még aznap éjszaka megindult a Peloponnészosz felé.
VIII 71.	
Καίτοι τὰ δυνατὰ πάντα ἐμεμηχάνητο ὅκως κατ᾽ ἤπειρον μὴ ἐσβάλοιεν οἱ βάρβαροι. Ὡς γὰρ ἐπύθοντο τάχιστα	A peloponnészosziak minden tőlük telhető módon megpróbálták megakadályozni, hogy a barbárok behatoljanak

		72.
	Πελοποννήσιοι τοὺς ἀμφὶ Λεωνίδην ἐν Θερμοπύλῃσι	a szárazföldre. Mihelyt ugyanis megtudták, hogy Leónidasz
	τετελευτηκέναι, συνδραμόντες ἐκ τῶν πολίων ἐς τὸν Ἰσθμὸν	és katonái elestek Thermopülainál, nagy sietve elindultak a
	ἵζοντο, καί σφι ἐπῆν στρατηγὸς Κλεόμβροτος [ὁ]	városaikból, és tábort vertek az Iszthmoszon. Vezérük
	Ἀναξανδρίδεω, Λεωνίδεω δὲ ἀδελφεός. Ἱζόμενοι δὲ ἐν τῷ	Kleombrotosz volt, Anaxandridész fia, Leónidasz testvére.
	Ἰσθμῷ καὶ συγχώσαντες τὴν Σκειρωνίδα ὁδόν, μετὰ τοῦτο, ὥς	Miután az Iszthmoszon letáboroztak, legelőször elzárták
	σφι ἔδοξε βουλευομένοισι, οἰκοδόμεον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος.	a szkeiróni utat, majd összeült a haditanács és úgy határozott,
	Ἅτε δὲ ἐουσέων μυριάδων πολλέων καὶ παντὸς ἀνδρὸς	hogy az Iszthmosz teljes szélességében védőfalat építenek.
	ἐργαζομένου ἤνετο τὸ ἔργον· καὶ γὰρ λίθοι καὶ πλίνθοι καὶ	Mivel sok tízezren gyűltek össze és mindenki kivette a részét
	ξύλα καὶ φορμοὶ ψάμμου πλήρεες ἐσεφορέοντο, καὶ ἐλίνυον	a munkából, hamar el is készültek. Szüntelenül hordták a
	οὐδένα χρόνον οἱ βοηθήσαντες ἐργαζόμενοι, οὔτε νυκτὸς οὔτε	követ, téglát, gerendát, kosarakban a homokot, és a munkát
	ἡμέρης.	éjjel-nappal egy percre sem hagyták abba, míg a védőfal meg
		nem épült.
	VIII 72.	
	Οἱ δὲ βοηθήσαντες ἐς τὸν Ἰσθμὸν πανδημεὶ οἵδε ἦσαν	A helléneket teljes haderejükkel támogatták a következő
	Ἑλλήνων· Λακεδαιμόνιοί τε καὶ Ἀρκάδες πάντες καὶ Ἠλεῖοι	népek: a lakedaimóniak, az arkadiaiak, az élisziek, a
	καὶ Κορίνθιοι καὶ Σικυώνιοι καὶ Ἐπιδαύριοι καὶ Φλειάσιοι	korinthosziak, a sziküóniak, az epidaurosziak, a phliusziak,
	καὶ Τροιζήνιοι καὶ Ἑρμιονέες. Οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ	a troizéniak és hermionéiak. Ezek mind megjelentek, mert
	βοηθήσαντες [καὶ ὑπεραρρωδέοντες τῇ Ἑλλάδι κινδυνευούσῃ]·	aggódtak a veszélybe jutott Hellasz miatt. A többi
	τοῖσι δὲ ἄλλοισι Πελοποννησίοισι ἔμελε οὐδέν· Ὀλύμπια δὲ	peloponnészoszi azonban nem törődött az egésszel, noha
	καὶ Κάρνεια παροιχώκεε ἤδη.	ekkor már befejeződtek az olümpiai játékok és a Karneia-
		ünnepségek.
	VIII 73.	
	Οἰκέει δὲ τὴν Πελοπόννησον ἔθνεα ἑπτά. Τούτων δὲ τὰ μὲν	Hét nép lakik a Peloponnészoszon, köztük az arkadiaiak és a
	δύο αὐτόχθονα ἐόντα κατὰ χώρην ἵδρυται νῦν τῇ καὶ τὸ	künurioszok őslakók, mert a mai napig ott élnek, ahol egykor
	πάλαι οἴκεον, Ἀρκάδες τε καὶ Κυνούριοι. Ἓν δὲ ἔθνος τὸ	letelepedtek. Az akhaioszok sem hagyták el ugyan
	Ἀχαιικὸν ἐκ μὲν Πελοποννήσου οὐκ ἐξεχώρησε, ἐκ μέντοι	Peloponnészosz földjét, de azon belül eredeti lakóhelyükről
	τῆς ἑωυτῶν, οἰκέει δὲ τὴν ἀλλοτρίην. Τὰ δὲ λοιπὰ ἔθνεα τῶν	más vidékre költöztek. A többi négy nép: a dórisziak, az
	ἑπτὰ τέσσερα ἐπήλυδά ἐστι, Δωριέες τε καὶ Αἰτωλοὶ καὶ	aitóliaiak, a drüopszok és a lémnosziak később vándoroltak be.
	πόλιες, Αἰτωλῶν δὲ Ἦλις μούνη, Δρυόπων δὲ Ἑρμιών τε καὶ	A dórisziaknak sok nevezetes városa van; az aitóliaiaknak csak
	Ἀσίνη ἡ πρὸς Καρδαμύλῃ τῇ Λακωνικῇ, Λημνίων δὲ	egy, Élisz; a drüopszoké Hermioné, valamint a lakóniai
	Παρωρεῆται πάντες. Οἱ δὲ Κυνούριοι αὐτόχθονες ἐόντες	Kardamülé közelében lévő Asziné; a paróreaták valamennyien
	δοκέουσι μοῦνοι εἶναι Ἴωνες, ἐκδεδωρίωνται δὲ ὑπό τε	lémnosziak. Az őslakos künurioszokról azt mondják, hogy
	Ἀργείων ἀρχόμενοι καὶ τοῦ χρόνου <παριόντος>, ἐόντες	alighanem ők az egyedüli iónok az egész Peloponnészoszon,
	Θυρεῆται καὶ οἱ περίοικοι. Τούτων ὧν τῶν ἑπτὰ ἐθνέων αἱ	de az argosziak uralma alatt idővel dórrá váltak, ők Orneaiban
	λοιπαὶ πόλιες, πάρεξ τῶν κατέλεξα, ἐκ τοῦ μέσου κατέατο· εἰ	és környékén laknak. A hét nép városai – az előbb felsoroltak
	δὲ ἐλευθέρως ἔξεστι εἰπεῖν, ἐκ τοῦ μέσου κατήμενοι ἐμήδιζον	kivételével – távol maradtak a küzdelemtől. És ha szabad
		őszintén megmondanom a véleményemet, azzal, hogy nem
		vettek részt a küzdelemben, voltaképpen a médeket
		segítették.
	VIII 74.	
	Οἱ μὲν δὴ ἐν τῷ Ἰσθμῷ τοιούτῳ πόνῳ συνέστασαν, ἅτε τὸν	A hellének tehát óriási erőfeszítéseket tettek az Iszthmoszon,
	περὶ τοῦ παντὸς ἤδη δρόμον θέοντες καὶ τῇσι νηυσὶ οὐκ	látván, hogy ettő függ minden, és a hajóhadtól már nem is
	ἐλπίζοντες ἐλλάμψεσθαι. Οἱ δὲ ἐν Σαλαμῖνι Ἕλληνες ὅμως	reméltek semmit. A Szalamisznál állomásozók pedig, noha
	ταῦτα πυνθανόμενοι ἀρρώδεον, οὐκ οὕτω περὶ σφίσι αὐτοῖσι	hallottak az iszthmoszi munkálatokról, féltek és aggódtak, s
	δειμαίνοντες ὡς περὶ τῇ Πελοποννήσῳ. Τέως μὲν δὴ αὐτῶν	nem is annyira a maguk, hanem inkább a Peloponnészosz
	ἀνὴρ ἀνδρὶ παραστὰς σιγῇ λόγον ἐποιέετο, θῶμα ποιεύμενοι	sorsa miatt. Egy ideig csak halkan, egymás között morogtak
	τὴν Εὐρυβιάδεω ἀβουλίην· τέλος δὲ ἐξερράγη ἐς τὸ μέσον.	és szidalmazták Eurübiadész oktalanságát, végül azonban nyílt
	Σύλλογός τε δὴ ἐγίνετο καὶ πολλὰ ἐλέγετο περὶ τῶν αὐτῶν, οἱ	kenyértörésre került sor. Gyűlést tartottak, ahol hosszasan
	μὲν ὡς ἐς τὴν Πελοπόννησον χρεὸν εἴη ἀποπλέειν καὶ περὶ	megtárgyalták ugyanazokat a dolgokat. Egyesek úgy
	ἐκείνης κινδυνεύειν, μηδὲ πρὸ χώρης δοριαλώτου μένοντας	vélekedtek, hogy a Peloponnészoszhoz kell hajózni, annak
	μάχεσθαι, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Αἰγινῆται καὶ Μεγαρέες αὐτοῦ	védelmében kell vállalni az ütközet kockázatát, nem pedig
	μένοντας ἀμύνεσθαι.	Szalamisznál maradni és egy olyan földért harcolni, amelyet
		már megszállt az ellenség. Ezzel szemben az athéniak, az
		aiginaiak és a megaraiak azt követelték, hogy maradjanak ott,
		és ott védjék meg magukat, ahol vannak.
	VIII 75.	
	Ἐνθαῦτα Θεμιστοκλέης ὡς ἐσσοῦτο τῇ γνώμῃ ὑπὸ τῶν	Amikor Themisztoklész látta, hogy felülkerekedik az ő
	Πελοποννησίων, λαθὼν ἐξέρχεται ἐκ τοῦ συνεδρίου, ἐξελθὼν	javaslatán a peloponnészosziak véleménye, észrevétlenül
	δὲ πέμπει ἐς τὸ στρατόπεδον τὸ Μήδων ἄνδρα πλοίῳ,	elhagyta a gyűlést, és megparancsolta egy emberének,
	ἐντειλάμενος τὰ λέγειν χρεόν, τῷ οὔνομα μὲν ἦν Σίκιννος,	hogy üljön bárkába és vigye el üzenetét a médek táborába.
	οἰκέτης δὲ καὶ παιδαγωγὸς ἦν τῶν Θεμιστοκλέος παίδων· τὸν	Ezt az embert Szikinnosznak hívták, s Themisztoklész
	δὴ ὕστερον τούτων τῶν πρηγμάτων [ὁ] Θεμιστοκλέης Θεσπιέα	házanépéhez tartozott: gyermekeinek volt a nevelője.
	τε ἐποίησε, ὡς ἐπεδέκοντο οἱ Θεσπιέες πολιήτας, καὶ χρήμασι	Később, mikor Theszpiai lakói új polgárokat vettek fel
	ὄλβιον. Ὃς τότε πλοίῳ ἀπικόμενος ἔλεγε πρὸς τοὺς	maguk közé, Themisztoklész e szolgálatáért megszerezte

		72.
	στρατηγοὺς τῶν βαρβάρων τάδε· Ἔπεμψέ με [ὁ] στρατηγὸς ὁ	neki a theszpiai polgárjogot, és gazdagon megjutalmazta.
	Ἀθηναίων λάθρῃ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων (τυγχάνει γὰρ φρονέων	Szikinnosz odaevezett a bárkán, és a parancs szerint a
	τὰ βασιλέος καὶ βουλόμενος μᾶλλον τὰ ὑμέτερα κατύπερθε	következőket mondta a barbár vezéreknek: 'Engem az
	γίνεσθαι ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρήγματα) φράσοντα ὅτι οἱ	athéniak hadvezére küldött ide a többi hellén tudta
	Ἕλληνες δρησμὸν βουλεύονται καταρρωδηκότες, καὶ νῦν	nélkül (mert ő titokban a király pártján van, és azt szeretné,
	παρέχει κάλλιστον ὑμέας ἔργον ἁπάντων ἐξεργάσασθαι, ἢν	ha ti győznétek és nem a hellének). Azt üzeni nektek, hogy a
	μὴ περιίδητε διαδράντας αὐτούς. Οὔτε γὰρ ἀλλήλοισι	hellének, akiken úrrá lett a félelem, szökést terveznek, így
	ὁμοφρονέουσι οὔτ᾽ ἔτι ἀντιστήσονται ὑμῖν, πρὸς ἑωυτούς τέ	hát most nektek páratlan alkalmatok nyílik rá, hogy fényes
	σφεας ὄψεσθε ναυμαχέοντας, τούς <τε> τὰ ὑμέτερα	győzelmet arassatok felettük, ha nem engeditek őket
	φρονέοντας καὶ τοὺς μή. Ὁ μὲν ταῦτά σφι σημήνας ἐκποδὼν	elmenekülni. Mert megszűnt közöttük az egyetértés, nem
	ἀπαλλάσσετο.	tudnak nektek ellenállni, és látni fogjátok, hogyan támadnak
		hajóikkal egymásra azok, akik mellettetek állnak, és azok,
		akik nem.
	VIII 76.	
	Τοῖσι δὲ ὡς πιστὰ ἐγίνετο τὰ ἀγγελθέντα, τοῦτο μὲν ἐς τὴν	Így beszélt, aztán eltávozott. A perzsák pedig hitelt adtak az
	νησῖδα τὴν Ψυττάλειαν, μεταξὺ Σαλαμῖνός τε κειμένην καὶ	üzenetnek, és első dolguk az volt, hogy sok katonát partra
	τῆς ἠπείρου, πολλοὺς τῶν Περσέων ἀπεβίβασαν· τοῦτο δέ,	raktak a Szalamisz és a szárazföld között fekvő kis
	ἐπειδὴ ἐγίνοντο μέσαι νύκτες, ἀνῆγον μὲν τὸ ἀπ᾽ ἑσπέρης	Pszüttaleia szigetén. Majd éjféltájban elindultak, hogy a
	κέρας κυκλούμενοι πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, ἀνῆγον δὲ οἱ ἀμφὶ	hajóhad nyugati szárnyával bekerítsék Szalamiszt, ugyanakkor
	τὴν Κέον τε καὶ τὴν Κυνόσουραν τεταγμένοι, κατεῖχόν τε	a Keósznál és Künoszuránál állomásozó hajók is kifutottak a
	μέχρι Μουνιχίης πάντα τὸν πορθμὸν τῇσι νηυσί. Τῶνδε δὲ	tengerre, hogy egészen Munükhiáig megszállják a
	εἵνεκα ἀνῆγον τὰς νέας, ἵνα δὴ τοῖσι Ἕλλησι μηδὲ φυγεῖν	tengerszorost. Ezeket a hadmozdulatokat azért tették, hogy
	ἐξῇ, ἀλλ᾽ ἀπολαμφθέντες ἐν τῇ Σαλαμῖνι δοῖεν τίσιν τῶν ἐπ᾽	a helléneknek ne legyen módjuk a menekülésre, hanem
	Ἀρτεμισίῳ ἀγωνισμάτων. Ἐς δὲ τὴν νησῖδα τὴν Ψυττάλειαν	Szalamiszra szorulva meglakoljanak az artemiszioni
	καλεομένην ἀπεβίβαζον τῶν Περσέων τῶνδε εἵνεκα, ὡς ἐπεὰν	győzelemért. Pszüttaleia szigetén pedig azért tettek partra
	γένηται ναυμαχίη, ἐνθαῦτα μάλιστα ἐξοισομένων τῶν τε	katonákat a perzsák, mert a sziget a várható ütközet
	ἀνδρῶν καὶ τῶν ναυηγίων (ἐν γὰρ δὴ πόρῳ τῆς ναυμαχίης τῆς	térségében feküdt, és arra számítottak, hogy a tenger itt
	μελλούσης ἔσεσθαι ἔκειτο ἡ νῆσος), ἵνα τοὺς μὲν	sodorja majd partra a hajóroncsokat és az embereket, így a
	περιποιέωσι, τοὺς δὲ διαφθείρωσι. Ἐποίευν δὲ σιγῇ ταῦτα, ὡς	szigeten lévő perzsák megmenthetik saját embereiket és
	μὴ πυνθανοίατο οἱ ἐναντίοι. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα τῆς νυκτὸς	végezhetnek az ellenséges harcosokkal. Mindezt teljes
	οὐδὲν ἀποκοιμηθέντες παραρτέοντο.	csendben csinálták, nehogy felkeltsék az ellenség figyelmét. Az
		egész éjszakát az előkészületekre fordították, pihenést sem
		adva maguknak.
	VIII 77.	
	Χρησμοῖσι δὲ οὐκ ἔχω ἀντιλέγειν ὡς οὐκ εἰσὶ ἀληθέες, οὐ	Nincs semmi okom rá, hogy a jóslatok igazságát kétségbe
	βουλόμενος ἐναργέως λέγοντας πειρᾶσθαι καταβάλλειν, ἐς	vonjam és azt állítsam, hogy nem a valóságot mondják.
	τοιάδε ῥήματα ἐσβλέψας·	Cáfolni sem próbálom őket, különösen, ha olyan találóak,
		mint például a következő:
	Ἀλλ᾽ ὅταν Ἀρτέμιδος χρυσαόρου ἱερὸν ἀκτὴν	*Majd hídként ha arany szablyájú Artemisz oly szent*
	νηυσὶ γεφυρώσωσι καὶ εἰναλίην Κυνόσουραν,	*partját meg Künoszúra terét gályák kötik össze,*
	ἐλπίδι μαινομένῃ λιπαρὰς πέρσαντες Ἀθήνας,	*mert Athént feldúlták, esztelenül bízakodva,*
	δῖα Δίκη σβέσσει κρατερὸν Κόρον, Ὕβριος υἱόν,	*győz a nagy Ég joga majd a gonosz Gőg durva leányán,*
	δεινὸν μαιμώοντα, δοκεῦντ᾽ ἅμα πάντα πίεσθαι.	*örjöngőn ki övének vélt minden a világon.*
	Χαλκὸς γὰρ χαλκῷ συμμίξεται, αἵματι δ᾽ Ἄρης	*Érc csap az ércre, Arész kezve vérbe borítja a tengert,*
	πόντον φοινίξει. Τότ᾽ ἐλεύθερον Ἑλλάδος ἦμαρ	*és a szabadságnak napját Hellaszra deríti*
	εὐρύοπα Κρονίδης ἐπάγει καὶ πότνια Νίκη.	*mindent látó, nagy Kronidész meg az isteni Niké.*
	[Ἐσ] τοιαῦτα μὲν καὶ οὕτω ἐναργέως λέγοντι Βάκιδι	Ha beletekintek ebbe a jóslatba, és látom, hogy Bakisz milyen
	ἀντιλογίας χρησμῶν πέρι οὔτε αὐτὸς λέγειν τολμέω οὔτε παρ᾽	világosan beszél, nem merészelem szabai igazságát kétségbe
	ἄλλων ἐνδέκομαι.	vonni, sem mások kételkedését elfogadni.
	VIII 78.	
	Τῶν δὲ ἐν Σαλαμῖνι στρατηγῶν ἐγίνετο ὠθισμὸς λόγων	A Szalamisznál állomásozó hellén hadvezérek közben
	πολλός. Ηδεσαν δὲ οὔκω ὅτι σφέας περιεκυκλοῦντο τῇσι	hevesen vitatkoztak. Még nem tudták, hogy a barbárok hajói
	νηυσὶ οἱ βάρβαροι, ἀλλ᾽ ὥσπερ τῆς ἡμέρης ὥρων αὐτοὺς	körülfogták őket, s azt hitték az ellenség most is ugyanott
	τεταγμένους ἐδόκεον κατὰ χώρην εἶναι.	van, ahol napközben látták.
	VIII 79.	
	Συνεστηκότων δὲ τῶν στρατηγῶν, ἐξ Αἰγίνης διέβη	S miközben a hadvezérek vitatkoztak, megérkezett Aiginából
	Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, ἀνὴρ Ἀθηναῖος μέν,	Ariszteidész, Lüszimakhosz fia, akit a nép cserépszavazással
	ἐξωστρακισμένος δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου, τὸν ἐγὼ νενόμικα,	száműzött Athénból. Amit megtudtam felőle, annak alapján
	πυνθανόμενος αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἄριστον ἄνδρα γενέσθαι ἐν	bizonyosan állíthatom, hogy ő volt az egyik legderekabb és
	Ἀθήνῃσι καὶ δικαιότατον. Οὗτος ὢνὴρ στὰς ἐπὶ τὸ συνέδριον	legigazabb ember Athénban. Megérkezvén elment a gyűlés
	ἐξεκαλέετο Θεμιστοκλέα, ἐόντα μὲν ἑωυτῷ οὐ φίλον, ἐχθρὸν	helyére, kihívatta Themisztoklészt, akinek nem barátja hanem
	δὲ τὰ μάλιστα· ὑπὸ δὲ μεγάθεος τῶν παρεόντων κακῶν λήθην	éppen hogy ellensége volt, de a nagy bajban félretette a régi
	ἐκείνων ποιεύμενος ἐξεκαλέετο, θέλων αὐτῷ συμμεῖξαι.	haragot, és beüzent Themisztoklésznak, hogy beszéde van
	Προακηκόεε δὲ ὅτι σπεύδοιεν οἱ ἀπὸ Πελοποννήσου ἀνάγειν	vele. Hallott róla már, hogy a peloponnészosziak az

		72.
	τὰς νέας πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Ὡς δὲ ἐξῆλθέ οἱ Θεμιστοκλέης,	Iszthmoszhoz akarnak hajózni. Amikor Themisztoklész
	ἔλεγε Ἀριστείδης τάδε· Ἡμέας στασιάζειν χρεόν ἐστι <εἰ> ἐν	kiment hozzá, Ariszteidész így szólt: „Folytassuk tovább a
	[τε] τεῷ ἄλλῳ καιρῷ καὶ δὴ καὶ ἐν τῷδε περὶ τοῦ ὁκότερος	versengést, mint mindig, és lássuk, hogy melyikünk tesz
	ἡμέων πλέω ἀγαθὰ τὴν πατρίδα ἐργάσεται. Λέγω δέ τοι ὅτι	nagyobb szolgálatot a hazájának. Kijelentem neked: teljesen
	ἴσον ἐστὶ πολλά τε καὶ ὀλίγα λέγειν περὶ ἀποπλόου τοῦ	mindegy, hogy a peloponnészosziak hosszan vagy röviden
	ἐνθεῦτεν Πελοποννησίοισι. Ἐγὼ γὰρ αὐτόπτης τοι λέγω	vitatkoznak-e arról, hogy elhajózzanak-e vagy sem. Mert saját
	γενόμενος ὅτι νῦν οὐδ᾽ ἢν θέλωσι Κορίνθιοί τε καὶ αὐτὸς	szememmel láttam valamit, ezért állíthatom, hogy hiába
	Εὐρυβιάδης οἷοί τε ἔσονται ἐκπλῶσαι· περιεχόμεθα γὰρ ὑπὸ	akarnának elhajózni a korinthosiak vagy akár maga
	τῶν πολεμίων κύκλῳ. Ἀλλ᾽ ἐσελθών σφι ταῦτα σήμηνον.	Eurübiadész is, nem lenne módjuk rá. Az ellenség ugyanis
		teljesen bekerített bennünket. Most menj be, és add
		tudtukra ezt a hírt.”
	VIII 80.	
	Ὁ δ᾽ ἀμείβετο τοῖσδε· Κάρτα τε χρηστὰ διακελεύεαι καὶ εὖ	Erre Themisztoklész így válaszolt: “Buzdításod igen hasznos,
	ἤγγειλας· τὰ γὰρ ἐγὼ ἐδεόμην γενέσθαι, αὐτὸς αὐτόπτης	és kitűnő hírt hoztál. Mert szemtanúként bizonyítod azt,
	γενόμενος ἥκεις. Ἴσθι γὰρ ἐξ ἐμέο <ποιεύμενα> τὰ ποιεύμενα	aminek a bekövetkezését reméltem. Tudd meg, hogy a médek
	ὑπὸ Μήδων. Ἔδεε γάρ, ὅτε οὐκ ἑκόντες ἤθελον ἐς μάχην	az én kezdeményezésemre cselekedtek. Mert amikor a hellének
	κατίστασθαι οἱ Ἕλληνες, ἀέκοντας παραστήσασθαι. Σὺ δέ,	önként nem akartak vállalkozni az ütközetre, kénytelen
	ἐπεί περ ἥκεις χρηστὰ ἀπαγγέλλων, αὐτός σφι ἄγγειλον. Ἢν	voltam akaratuk ellenére rákényszeríteni őket. De ha már te
	γὰρ ἐγὼ αὐτὰ λέγω, δόξω πλάσας λέγειν καὶ οὐ πείσω ὡς οὐ	hoztad a jó hírt, mondd el nekik te magad. Mert ha én
	ποιεύντων τῶν βαρβάρων ταῦτα· ἀλλά σφι σήμηνον αὐτὸς	mondom el, azt gondolnák, hogy én találtam ki az egészet,
	παρελθὼν ὡς ἔχει. Ἐπεὰν δὲ σημήνῃς, ἢν μὲν πείθωνται,	és nem hinnék el nekem, hogy a barbárok ilyen hadműveletet
	ταῦτα δὴ τὰ κάλλιστα· ἢν δὲ αὐτοῖσι μὴ πιστὰ γένηται,	hajtottak végre. Eredj be hát te magad, s mondd meg nekik,
	ὅμοιον ἡμῖν ἔσται· οὐ γὰρ ἔτι διαδρήσονται, εἴ περ	hogy áll a helyzet. Jó lenne, ha hinnének neked, de az se
	περιεχόμεθα πανταχόθεν, ὡς σὺ λέγεις.	számít, ha nem hisznek, hiszen – mint állítod – minden
		oldalról be vagyunk kerítve, ennélfogva nem gondolhatnak
		már menekülésre.”
	VIII 81.	
	Ταῦτα ἔλεγε παρελθὼν ὁ Ἀριστείδης, φάμενος ἐξ Αἰγίνης τε	Ariszteidész tehát bement, és elmondta, hogy Aiginából
	ἥκειν καὶ μόγις διεκπλῶσαι λαθὼν τοὺς ἐπορμέοντας·	érkezett, és csak nagy nehezen tudott keresztülvergődni az
	περιέχεσθαι γὰρ πᾶν τὸ στρατόπεδον τὸ Ἑλληνικὸν ὑπὸ τῶν	ellenség gyűrűjén, mert Xerxész hajói bekerítették az egész
	νεῶν τῶν Ξέρξεω· παραρτέεσθαί τε συνεβούλευε ὡς	hellén hajóhadat. Azt tanácsolta, hogy most már a hellének is
	ἀλεξησομένους. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα εἴπας μετεστήκεε, τῶν δὲ	készüljenek fel a védekezésre. Így beszélt, majd nyomban
	αὖτις ἐγίνετο λόγων ἀμφισβασίη· οἱ γὰρ πλέονες τῶν	eltávozott. A hadvezérek között pedig újra fellángolt a vita,
	στρατηγῶν οὐκ ἐπείθοντο τὰ ἐσαγγελθέντα.	mert a többség nem akart hitelt adni a bejelentésnek.
	VIII 82.	
	Ἀπιστεόντων δὲ τούτων ἦκε τριήρης ἀνδρῶν Τηνίων	Miközben hitetlenkedtek, megérkezett egy három evezősoros
	αὐτομολέουσα, τῆς ἦρχε ἀνήρ ..... Παναίτιος ὁ Σωσιμένεος, ἥ	gálya ténoszi szökevényekkel, Panaitiosz, Szószimenész fia
	περ δὴ ἔφερε τὴν ἀληθείην πᾶσαν. Διὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔργον	vezérletével. Ők aztán teljes egészében feltárták az igazságot.
	ἐνεγράφησαν Τήνιοι ἐν Δελφοῖσι ἐς τὸν τρίποδα ἐν τοῖσι τὸν	Ezért a tettükért később a Delphoiban felállított tripuszra
	βάρβαρον κατελοῦσι. Σύν τε ὧν ταύτῃ τῇ νηὶ τῇ	a ténosziak nevét is felvésték azok közé, akik legyőzték a
	αὐτομολησάσῃ ἐς Σαλαμῖνα καὶ τῇ πρότερον ἐπ᾽ Ἀρτεμίσιον	barbárokat. Ezzel a Szalamiszra átszökött hajóval, továbbá
	τῇ Λημνίῃ ἐξεπληροῦτο τὸ ναυτικὸν τοῖσι Ἕλλησι ἐς τὰς	azzal a lémnoszi hajóval, amely korábban, még az
	ὀγδώκοντα καὶ τριηκοσίας νέας· δύο γὰρ δὴ νεῶν τότε	Artemiszionnál állt át a hellénekhez, a hellén hajók száma
	κατέδεε ἐς τὸν ἀριθμόν.	háromszáznyolcvanra emelkedett, addig ugyanis kettővel
		kevesebb volt.
	VIII 83.	
	Τοῖσι δὲ Ἕλλησι ὡς πιστὰ δὴ τὰ λεγόμενα ἦν τῶν Τηνίων	A hellének a ténosziak híradását végül elhitték, és megkezdték
	ῥήματα, παρεσκευάζοντο ὡς ναυμαχήσοντες. Ἥώς τε <δὴ>	az előkészületeket az ütközetre. Kora hajnalban összehívták a
	διέφαινε καὶ οἳ σύλλογον τῶν ἐπιβατέων ποιησάμενοι ...·	hajók legénységét, és Themisztoklész buzdító beszédet
	προηγόρευε εὖ ἔχοντα μὲν ἐκ πάντων Θεμιστοκλέης· τὰ δὲ	intézett hozzájuk. Szavainak lényege az volt, hogy
	ἔπεα ἦν πάντα <τὰ> κρέσσω τοῖσι ἥσσοσι ἀντιτιθέμενα, ὅσα	szembeállította az emberben rejlő kiváló és hitvány
	δὴ ἐν ἀνθρώπου φύσι καὶ καταστάσι ἐγγίνεται· παραινέσας	tulajdonságokat, arra biztatva hallgatóit, hogy mindig a jobbat
	δὲ τούτων τὰ κρέσσω αἱρέεσθαι καὶ καταπλέξας τὴν ῥῆσιν,	válasszák, majd beszédét befejezve felszólította őket, hogy
	ἐσβαίνειν ἐκέλευσε ἐς τὰς νέας. Καὶ οὗτοί τε δὴ ἐσέβαινον,	szálljanak fel a hajókra. Már mindenki a hajókon volt, mikor
	καὶ ἦκε ἡ ἀπ᾽ Αἰγίνης τριήρης, ἣ κατὰ τοὺς Αἰακίδας	megérkezett Aiginából az a három evezősoros hajó, amelyet
	ἀπεδήμησε.	az Aiakidákért küldtek.
	VIII 84.	
	Ἐνθαῦτα ἀνῆγον τὰς νέας ἁπάσας <οἱ> Ἕλληνες,	Ezután a hellének valamennyi hajójukkal kimentek a tengerre,
	ἀναγομένοισι δέ σφι αὐτίκα ἐπεκέατο οἱ βάρβαροι. Οἱ μὲν δὴ	s alighogy kiértek, a barbárok megindultak ellenük. A legtöbb
	ἄλλοι Ἕλληνες [ἐπὶ] πρύμνην ἀνεκρούοντο καὶ ὤκελλον τὰς	hellén erre visszafelé kezdett evezni, hogy hajója a part mellett
	νέας, Ἀμεινίης δὲ Παλληνεὺς ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἐξαναχθεὶς νηὶ	biztonságban legyen, de az egyik athéni, a Pallénéről való
	ἐμβάλλει· συμπλεκείσης δὲ τῆς νεὸς καὶ οὐ δυναμένων	Ameiniasz előrerontott, és megtámadta az egyik perzsa hajót.
	ἀπαλλαγῆναι, οὕτω δὴ οἱ ἄλλοι Ἀμεινίῃ βοηθέοντες	A két hajó összegabalyodott, nem tudtak egymástól elválni,
	συνέμισγον. Ἀθηναῖοι μὲν οὕτω λέγουσι τῆς ναυμαχίης	mire a többi hellén sietve odaevezett, hogy segítsen

		72.
	γενέσθαι τὴν ἀρχήν, Αἰγινῆται δὲ τὴν κατὰ τοὺς Αἰακίδας	Ameiniasznak, és bekapcsolódott a küzdelembe. Az athéniak
	ἀποδημήσασαν ἐς Αἴγιναν, ταύτην εἶναι τὴν ἄρξασαν.	szerint így kezdődött el a tengeri csata. Az aiginaiak szerint
	Λέγεται δὲ καὶ τάδε, ὡς φάσμα σφι γυναικὸς ἐφάνη,	viszont az a hajó kezdte meg a küzdelmet, amely az Aiakidákat
	Ἑλλήνων στρατόπεδον, ὀνειδίσασαν πρότερον τάδε· Ὦ	elhozta Aiginától. Azt is mesélik továbbá, hogy megjelent egy
	δαιμόνιοι, μέχρι κόσου ἔτι πρύμνην ἀνακρούσεσθε;	asszonyalak, és olyan hangosan buzdított a csatára, hogy
		szavait az egész hellén hajóhad meghallotta. A jelenés először
		szidalmazta őket: „Boldogtalanok! Meddig akartok még
		visszafelé evezni?”
	VIII 85.	
	Κατὰ μὲν δὴ Ἀθηναίους ἐτετάχατο Φοίνικες (οὗτοι γὰρ εἶχον	Az athéniakkal szemben a phoinikiaiak sorakoztak fel (mert
	τὸ πρὸς Ἐλευσῖνός τε καὶ ἑσπέρης κέρασ), κατὰ δὲ	ők alkották az Eleuszisz felé nyúló nyugati szárnyat), a
	Λακεδαιμονίους Ἴωνες· οὗτοι δ᾽ εἶχον τὸ πρὸς τὴν ἠῶ τε καὶ	lakedaimóniakkal szemben pedig az iónok (ők képezték a
	τὸν Πειραιέα. Ἐθελοκάκεον μέντοι αὐτῶν κατὰ τὰς	sereg keleti szárnyát a Peiraieusz felé). Az iónok közül csak
	Θεμιστοκλέος ἐντολὰς ὀλίγοι, οἱ δὲ πλέονες οὔ. Ἔχω μέν νυν	kevesen harcoltak rosszul, Themisztoklész felszólítása szerint,
	συχνῶν οὐνόματα τριηράρχων καταλέξαι τῶν νέας	mert a többség lendületesen harcolt. Sok olyan kapitányt
	Ἑλληνίδας ἑλόντων, χρήσομαι δὲ αὐτοῖσι οὐδὲν πλὴν	sorolhatnék fel, akik hellén hajókat foglaltak vagy
	Θεομήστορός τε τοῦ Ἀνδροδάμαντος καὶ Φυλάκου τοῦ	pusztítottak el, de most csak kettőt említek: Theomésztórt,
	Ἰστιαίου, Σαμίων ἀμφοτέρων. Τοῦδε <δὲ> εἵνεκα μέμνημαι	Androdamasz fiát és Phülakoszt, Hisztiaiosz fiát, akik
	τούτων μούνων, ὅτι Θεομήστωρ μὲν διὰ τοῦτο τὸ ἔργον Σάμου	mindketten szamosziak voltak. Azért nvezem meg őket, mert
	ἐτυράννευσε καταστησάντων τῶν Περσέων, Φύλακος δὲ	Theomésztór haditettéért Szamosz türannosza lett, Phülakoszt
	εὐεργέτης βασιλέος ἀνεγράφη καὶ χώρη ἐδωρήθη πολλῇ. Οἱ δ᾽	pedig a király jótevői közé sorolták, és nagy földbirtokot
	εὐεργέται βασιλέος ὀροσάγγαι καλέονται Περσιστί.	kapott adományul. A király jótevőit perzsául oroszangának
		mondják. Ennyit erről a kettőről.
	VIII 86.	
	Περὶ μέν νυν τούτους οὕτω εἶχε. Τὸ δὲ πλῆθος τῶν νεῶν ἐν τῇ	Szalamisznál rengeteg hajó elpusztult. A legtöbbet az athéniak
	Σαλαμῖνι ἐκεραΐζετο, αἱ μὲν ὑπ᾽ Ἀθηναίων διαφθειρόμεναι,	és az aiginaiak semmisítették meg. Mert a hellének szigorú
	αἱ δὲ ὑπ᾽ Αἰγινητέων ἅτε γὰρ τῶν μὲν Ἑλλήνων σὺν κόσμῳ	hadrendben küzdöttek, de a barbárok rendje felbomlott, nem
	ναυμαχεόντων <καὶ> κατὰ τάξιν, τῶν δὲ βαρβάρων οὔτε	volt semmi haditervük, sorsuk tehát törvényszerűen alakult
	τεταγμένων ἔτι οὔτε σὺν νόῳ ποιεύντων οὐδέν, ἔμελλε	úgy, ahogy alakult. De azon a napon sokkal elszántabban
	τοιοῦτό σφι συνοίσεσθαι οἷόν περ ἀπέβη. Καίτοι ἦσάν γε καὶ	küzdöttek, mint Euboiánál, mindenki összeszedte minden
	ἐγένοντο ταύτην τὴν ἡμέρην μακρῷ ἀμείνονες αὐτοὶ ἑωυτῶν	erejét, mert attól rettegett, hogy a király éppen őt nézi.
	ἢ πρὸς Εὐβοίῃ, πᾶς τις προθυμεόμενος καὶ δειμαίνων Ξέρξην,	
	ἐδόκεέ τε ἕκαστος ἑωυτὸν θεήσασθαι βασιλέα.	
	VIII 87.	
	Κατὰ μὲν δὴ τοὺς ἄλλους οὐκ ἔχω [μετεξετέρουσ] εἰπεῖν	Hogy a barbárok és a hellének közül kik hogyan harcoltak,
	ἀτρεκέως ὡς ἕκαστοι τῶν βαρβάρων ἢ τῶν Ἑλλήνων	azt nem tudom pontosan elmondani, mindenesetre Artemiszia
	ἠγωνίζοντο κατὰ δὲ Ἀρτεμισίην τάδε ἐγένετο, ἀπ᾽ ὧν	annyira kitüntette magát, hogy őt a király attól fogva még
	εὐδοκίμησε μᾶλλον ἔτι παρὰ βασιλέι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐς θόρυβον	jobban megbecsülte. Amikor ugyanis a király hajóhadában
	πολλὸν ἀπίκετο τὰ βασιλέος πρήγματα, ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἡ	felbomlott a rend, Artemiszia hajóját egy attikai gálya
	νηῦς ἡ Ἀρτεμισίης ἐδιώκετο ὑπὸ νεὸς Ἀττικῆς· καὶ ἢ οὐκ	üldözőbe vette. Artemiszia nem tudott elmenekülni, mert a
	ἔχουσα διαφυγεῖν (ἔμπροσθε γὰρ αὐτῆς ἦσαν ἄλλαι νέες	szövetséges hajók útját állták, s történetesen ő volt a
	φίλιαι, ἡ δὲ αὐτῆς πρὸς τῶν πολεμίων μάλιστα ἐτύγχανε	legközelebb az ellenséghez. Olyan tettre határozta el ekkor
	ἐοῦσα), ἔδοξέ οἱ τόδε ποιῆσαι, τὸ καὶ συνήνεικε ποιησάσῃ·	magát, amelyet sikerült is véghezvinnie: az athéni hajó elől
	διωκομένη γὰρ ὑπὸ τῆς Ἀττικῆς φέρουσα ἐνέβαλε νηὶ φιλίῃ	menekülve teljes lendülettel nekirontott egy szövetséges
	ἀνδρῶν τε Καλυνδέων καὶ αὐτοῦ ἐπιπλέοντος τοῦ Καλυνδέων	hajónak, amelyen kalündaiak voltak királyukkal,
	βασιλέος Δαμασιθύμου. Εἰ μὲν καί τι νεῖκος πρὸς αὐτόν <οἱ>	Damaszithümosszal, de nem tudom megmondani, hogy
	ἐγεγόνεε ἔτι περὶ Ἑλλήσποντον ἐόντων, οὐ μέντοι ἔχω γε	szándékosan vagy véletlenül támadta-e meg a kalündai hajót.
	εἰπεῖν, οὔτε εἰ ἐκ προνοίης αὐτὰ ἐποίησε, οὔτε εἰ συνεκύρησε	Mindenesetre az, hogy a hajót megtámadta és elsüllyesztette,
	ἡ τῶν Καλυνδέων κατὰ τύχην παραπεσοῦσα νηῦς. Ὡς δὲ	kétszeresen is a hasznára vált. Mikor ugyanis az attikai hajó
	ἐνέβαλέ τε καὶ κατέδυσε, εὐτυχίῃ χρησαμένη διπλὰ ἑωυτὴν	kapitánya meglátta, hogy Artemiszia egy barbár hajóra támad,
	ἀγαθὰ ἐργάσατο· ὅ τε γὰρ τῆς Ἀττικῆς νεὸς τριήραρχος ὡς	azt hitte, hogy Artemiszia hajója a hellén hajóhadhoz tartozik,
	εἶδέ μιν ἐμβάλλουσαν νηὶ ἀνδρῶν βαρβάρων, νομίσας τὴν νέα	vagy elpártolt a barbároktól és átállt a hellénekhez, ezért
	τὴν Ἀρτεμισίης ἢ Ἑλληνίδα εἶναι ἢ αὐτομολέειν ἐκ τῶν	abbahagyta az üldözést, és egy másik hajó ellen fordult.
	βαρβάρων καὶ αὐτοῖσι ἀμύνειν, ἀποστρέψας πρὸς ἄλλας	
	ἐτράπετο.	
	VIII 88.	
	Τοῦτο μὲν τοιοῦτο αὐτῇ συνήνεικε γενέσθαι, διαφυγεῖν τε	Artemiszia így hát megmenekült, és ezzel a saját seregének
	καὶ μὴ ἀπολέσθαι, τοῦτο δὲ συνέβη ὥστε κακὸν ἐργασαμένην	kárt okozó tettével megnyerte Xerxész tetszését. A király
	ἀπὸ τούτων αὐτὴν μάλιστα εὐδοκιμῆσαι παρὰ Ξέρξῃ. Λέγεται	ugyanis, mint mondják, az ütközetet figyelve meglátta, amint
	γὰρ βασιλέα θηεύμενον μαθεῖν τὴν νέα ἐμβάλλουσαν, καὶ δή	Artemiszia nekitámad annak a hajónak, s ekkor kíséretének
	τινα εἰπεῖν τῶν παρεόντων· Δέσποτα, ὁρᾷς Ἀρτεμισίην ὡς εὖ	egyik tagja megjegyezte: „Látod, uram, milyen nagyszerűen
	ἀγωνίζεται καὶ νέα τῶν πολεμίων κατέδυσε; καὶ τὸν	harcolt Artemiszia, most is elsüllyesztett egy ellenséges hajót!”
	ἐπειρέσθαι εἰ ἀληθέως ἐστὶ Ἀρτεμισίης τὸ ἔργον, καὶ τοὺς	Xerxész megkérdezte, hogy valóban Artemiszia hajtotta-e
	φάναι, σαφέως τὸ ἐπίσημον τῆς νεὸς ἐπισταμένους· τὴν δὲ	végre a haditettet. Kísérete igennel válaszolt, mert mind

		72.
	διαφθαρεῖσαν ἠπιστέατο εἶναι πολεμίην. Τά τε γὰρ ἄλλα, ὡς	felismerték az Artemiszia [hajójára festett jelvényeket]*,
	εἴρηται, αὐτῇ συνήνεικε ἐς εὐτυχίην γενόμενα καὶ τὸ τῶν ἐκ	[helyesen: Artemiszia hajójának orrdíszét] így hát
	τῆς Καλυνδικῆς νεὸς μηδένα ἀποσωθέντα κατήγορον	meg voltak róla győződve, hogy ellenséges hajót süllyesztett el.
	γενέσθαι. Ξέρξην δὲ εἰπεῖν λέγεται πρὸς τὰ φραζόμενα· Οἱ	Artemiszia legnagyobb szerencséjére a kalündai hajó
	μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες.	legénységéből egyetlen ember sem maradt életben, így nem
	Ταῦτα μὲν Ξέρξην φασὶ εἰπεῖν.	volt senki, aki vádat emelhetett volna ellene. Xerxész erre
		megjegyezte: „A perzsa férfiak asszonyokká válnak, az
		asszonyok pedig férfiakká!' A hagyomány szerint ezt mondta
		Xerxész.
	VIII 89.	
	Ἐν δὲ τῷ πόνῳ τούτῳ ἀπὸ μὲν ἔθανε ὁ στρατηγὸς Ἀριαβίγνης	Ebben az ütközetben esett el Ariabignész hadvezér, Dareiosz
	ὁ Δαρείου, Ξέρξεω ἐὼν ἀδελφεός, ἀπὸ δὲ ἄλλοι πολλοί τε καὶ	fia, Xerxész fivére, s vele együtt sok előkelő méd és perzsa,
	ὀνομαστοὶ Περσέων καὶ Μήδων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων,	valamint számos szövetségesük is. A hellének viszont kevés
	ὀλίγοι δέ τινες καὶ Ἑλλήνων· ἅτε γὰρ νέειν ἐπιστάμενοι,	embert veszítettek: mivel jól tudtak úszni, azok, akiknek
	τοῖσι αἱ νέες διεφθείροντο, οἱ μὴ ἐν χειρῶν νόμῳ ἀπολλύμενοι	hajója elsüllyedt, és élve kerültek ki a közelharcból,
	ἐς τὴν Σαλαμῖνα διένεον· τῶν δὲ βαρβάρων οἱ πολλοὶ ἐν τῇ	Szalamiszra úsztak. A barbárok közül azonban sokan a
	θαλάσσῃ διεφθάρησαν, νέειν οὐκ ἐπιστάμενοι. Ἐπεὶ δὲ αἱ	tengerbe fúltak, mert nem tudtak úszni. A legtöbb perzsa hajó
	πρῶται ἐς φυγὴν ἐτράποντο, ἐνθαῦτα αἱ πλεῖσται	akkor pusztult el, amikor az elöl harcoló hajók menekülni
	διεφθείροντο· οἱ γὰρ ὄπισθε τεταγμένοι, ἐς τὸ πρόσθε τῇσι	kezdtek. A mögöttük harcoló hajók ugyanis előrenyomultak,
	νηυσὶ παριέναι πειρώμενοι ὡς ἀποδεξόμενοί τι καὶ αὐτοὶ	hogy ők is bizonyítsák bátorságukat a király előtt, és közben
	ἔργον βασιλέι, τῇσι σφετέρῃσι νηυσὶ φευγούσῃσι περιέπιπτον.	belerohantak a saját menekülő hajóikba.
	VIII 90.	
	Ἐγένετο δὲ καὶ τόδε ἐν τῷ θορύβῳ τούτῳ· τῶν τινες Φοινίκων,	Ebben a nagy zűrzavarban történt, hogy néhány phoinikiai,
	τῶν αἱ νέες διεφθάρατο, ἐλθόντες παρὰ βασιλέα διέβαλλον	akiknek hajói elsüllyedtek, a király elé járulva árulással vádolta
	τοὺς Ἴωνας, ὡς δι' ἐκείνους ἀπολοίατο αἱ νέες, ὡς	az iónokat, mondván, hogy hajóikat azok süllyesztették el.
	προδόντων. Συνήνεικε ὦν οὕτω ὥστε Ἰώνων τε τοὺς	A dolog azonban úgy végződött, hogy Xerxész nem az ión
	στρατηγοὺς μὴ ἀπολέσθαι Φοινίκων τε τοὺς διαβάλλοντας	hadvezéreket végeztette ki, hanem a phoinikiaiakat büntette
	λαβεῖν τοιόνδε μισθόν· ἔτι τούτων ταῦτα λεγόντων ἐνέβαλε	halállal. Mert miközben a phoinikiaiak vádaskodtak a királynál,
	νηὶ Ἀττικῇ Σαμοθρηικίη νηῦς· ἥ τε δὴ Ἀττικὴ κατεδύετο καὶ	egy szamothrakéi hajó megtámadott egy attikai hajót,
	ἐπιφερομένη Αἰγιναίη νηῦς κατέδυσε τῶν Σαμοθρηίκων τὴν	amely süllyedni kezdett, ekkor azonban odaérkezett egy aiginai
	ἀπὸ τῆς καταδυσάσης νεὸς βάλλοντες ἀπήραξαν καὶ	hajó és elsüllyesztette a szamothrakéi gályát. A szamothrakéiak
	ἐπέβησάν τε καὶ ἔσχον αὐτήν. Ταῦτα γενόμενα τοὺς Ἴωνας	azonban kiváló gerelyhajítók voltak, jól célzott dobásaikkal
	ἐρρύσατο· ὡς γὰρ εἶδέ σφεας Ξέρξης ἔργον μέγα	visszaszorították a fedélzetről az aiginai hajó legénységét, majd
	ἐργασαμένους, ἐτράπετο πρὸς τοὺς Φοίνικας οἷα	átugráltak a másik hajóra és a hatalmukba kerítették. S ez az
	ὑπερλυπεόμενός τε καὶ πάντας αἰτιώμενος, καί σφεων	esemény mentette meg az iónokat. Amikor Xerxész látta ezt a
	ἐκέλευσε τὰς κεφαλὰς ἀποταμεῖν, ἵνα μὴ αὐτοὶ κακοὶ	bátor haditettet, haragra gyulladva a phoinikiaiak ellen fordult,
	γενόμενοι τοὺς ἀμείνονας διαβάλλωσι. Ὅκως γάρ τινα ἴδοι	és megparancsolta, hogy fejezzék le őket, amiért náluk
	Ξέρξης τῶν ἑωυτοῦ ἔργον τι ἀποδεικνύμενον ἐν τῇ ναυμαχίῃ,	derekabb embereket rágalmaztak, maguk pedig hitványul
	κατήμενος ὑπὸ τῷ ὄρει τῷ ἀντίον Σαλαμῖνος τὸ καλέεται	viselkedtek. Xerxész ugyanis, aki a Szalamisszal szemközt lévő
	Αἰγάλεως, ἀνεπυνθάνετο τὸν ποιήσαντα, καὶ οἱ γραμματισταὶ	Aigaleósz nevű hegy lábánál ülve figyelte az ütközetet, ha
	ἀνέγραφον πατρόθεν τὸν τριήραρχον καὶ τὴν πόλιν. Πρὸς δέ τι	bátor haditettet látott, írnokaival feljegyeztette a hajó
	καὶ προσελάβετο φίλος <Ἰώνων> ἐὼν Ἀριαράμνης ἀνὴρ	kapitányának és városának a nevét. A phoinikiaiak végzetében
	Πέρσης παρεὼν τούτου τοῦ Φοινικηίου πάθεος. Οἱ μὲν δὴ	az is közrejátszott, hogy történetesen ott volt a perzsa
	πρὸς τοὺς Φοίνικας ἐτράποντο	Ariaramnész, az iónok barátja. Így hát a büntetés a
		phoinikiaiakat sújtotta.
	VIII 91.	
	Τῶν δὲ βαρβάρων ἐς φυγὴν τρεπομένων καὶ ἐκπλεόντων πρὸς	A megfutamodott barbárok Phaléron felé igyekeztek de az
	τὸ Φάληρον Αἰγινῆται ὑποστάντες ἐν τῷ πορθμῷ ἔργα	aiginaiak a tengerszorosban lesben álltak, és nagyszerű
	ἀπεδέξαντο λόγου ἄξια. Οἱ μὲν γὰρ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ θορύβῳ	haditetteket hajtottak végre. Mert míg az athéniak a nagy
	ἐκεράιζον τάς τε ἀντισταμένας καὶ τὰς φευγούσας τῶν νεῶν,	zűrzavarban az ellenálló vagy menekülő hajókat pusztították,
	οἱ δὲ Αἰγινῆται τὰς ἐκπλεούσας· ὅκως δέ τινες τοὺς	az aiginaiak a szorosból kifelé igyekvő hajókkal tették
	Ἀθηναίους διαφύγοιεν, φερόμενοι ἐσέπιπτον ἐς τοὺς	ugyanezt. Így azok a hajók, amelyek az athéniak elől
	Αἰγινήτας.	megmenekültek, az aiginaiak kezére jutottak.
	VIII 92.	
	Ἐνθαῦτα συνεκύρεον νέες ἥ τε Θεμιστοκλέος διώκουσα νέα,	Ekkor történt, hogy két hajó találkozott ott. Az egyik
	καὶ ἡ Πολυκρίτου τοῦ Κριοῦ ἀνδρὸς Αἰγινήτεω νηὶ	Themisztoklészé volt, és ellenséges hajót üldözött, a
	ἐμβαλοῦσα Σιδωνίῃ, ἥ περ εἶλε τὴν προφυλάσσουσαν ἐπὶ	másiknak Polükritosz, az aiginai Kriosz fia volt a parancsnoka.
	Σκιάθῳ τὴν Αἰγιναίην, ἐπ' ἧς ἔπλεε Πυθέης ὁ Ἰσχενόου, τὸν	Polükritosz épp egy szidóni hajót támadott meg: azt, amelyik
	οἱ Πέρσαι κατακοπέντα ἀρετῆς εἵνεκα εἶχον ἐν τῇ νηὶ	annak idején elfogta azt a bizonyos Szkiathosznál őrködő
	ἐκπαγλεόμενοι· τὸν δὴ περιάγουσα ἅμα τοῖσι Πέρσῃσι ἦλω	aiginai hajót, amelynek a fedélzetén volt Pütheasz,
	νηῦς ἡ Σιδωνίη, ὥστε Πυθέην οὕτω σωθῆναι ἐς Αἴγιναν. Ὡς	Iszkhenoosz fia is. (Már elmondtam, hogy amikor ez a
	δὲ ἐσεῖδε τὴν νέα τὴν Ἀττικὴν ὁ Πολύκριτος, ἔγνω τὸ	Pütheasz több sebtől vérezve összerogyott, a perzsák átvitték
	σημήιον ἰδὼν τῆς στρατηγίδος, καὶ βώσας τὸν Θεμιστοκλέα	a saját hajójukra, és vitézségéért nagy tiszteletben
	ἐπεκερτόμησε ἐς τῶν Αἰγινητέων τὸν μηδισμὸν ὀνειδίζων·	részesítették.) Ezen a szidóni hajón Pütheasz is ott volt a

		72.
	ταῦτα μέν νυν νηὶ ἐμβαλὼν ὁ Πολύκριτος, ἀπέρριψε ἐς	perzsák között, és amikor a hajó hellén kézre került,
	Θεμιστοκλέα. Οἱ δὲ βάρβαροι τῶν αἱ νέες περιεγένοντο	visszajutott Aiginára. Mikor Polükritosz megpillantotta az
	φεύγοντες ἀπίκοντο ἐς Φάληρον ὑπὸ τὸν πεζὸν στρατόν.	attikai hajót, s a [~~ráfestett~~] jelvényekről felismerte, hogy
		ez a vezérhajó, gúnyos hangon átkiáltott Themisztoklésznek,
		hogy lám, így barátkoznak az aiginaiak a médekkel. Ilyen
		keserű szemrehányásokat kiabált Polükritosz
		Themisztoklésznak, miután megtámadta az ellenséges hajót.
		Azok a barbárok, akiknek hajói nem pusztultak el, Phaléronba
		menekültek, a szárazföldi sereg védelmébe.
	VIII 93.	
	Ἐν δὲ τῇ ναυμαχίῃ ταύτῃ ἤκουσαν Ἑλλήνων ἄριστα	Ebben a tengeri ütközetben az aiginaiak szerezték a legtöbb
	Αἰγινῆται, ἐπὶ δὲ Ἀθηναῖοι· ἀνδρῶν δὲ Πολύκριτός τε ὁ	dicsőséget, utánuk közvetlenül pedig az athéniak.
	Αἰγινήτης καὶ Ἀθηναῖοι Εὐμένης τε [ὁ] Ἀναγυράσιος καὶ	A legvitézebbül küzdő harcosok között volt az aiginai
	Ἀμεινίης Παλληνεύς, ὃς καὶ Ἀρτεμισίην ἐπεδίωξε. Εἰ μέν	Polükritosz, továbbá két athéni: az anagüroszi Eumenész és
	νυν ἔμαθε ὅτι ἐν ταύτῃ πλέοι Ἀρτεμισίη, οὐκ ἂν ἐπαύσατο	a pallénéi Ameiniasz. Ő vette üldözőbe Artemiszia királynőt,
	πρότερον ἢ εἷλέ μιν ἢ καὶ αὐτὸς ἥλω. Τοῖσι γὰρ Ἀθηναίων	mivel tudta, hogy Artemiszia azon a hajón van. Elhatározta,
	τριηράρχοισι παρεκεκέλευστο, πρὸς δὲ καὶ ἆεθλον ἔκειτο	hogy addig harcol, amíg vagy el nem fogja a királynő hajóját,
	μύριαι δραχμαί, ὃς ἄν μιν ζωὴν ἕλῃ· δεινὸν γάρ τι ἐποιεῦντο	vagy el nem veszti a sajátját. Mert ilyen parancsot kaptak az
	γυναῖκα ἐπὶ τὰς Ἀθήνας στρατεύεσθαι. Αὕτη μὲν δή, ὡς	athéni kapitányok, ezenkívül még tízezer drachma jutalmat is
	πρότερον εἴρηται, διέφυγε· ἦσαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν αἱ νέες	tűztek ki annak, aki élve elfogja Artemisziát: nagyon
	περιεγεγόνεσαν ἐν τῷ Φαλήρῳ.	haragudtak rá, hogy asszony létére részt mert venni az Athén
		elleni hadjáratban. Artemisziának azonban, mint az előbb
		említettem, sikerült elmenekülnie. Azok a perzsák, akiknek
		hajói épen maradtak, Phaléronban gyűltek össze.
	VIII 94.	
	Ἀδείμαντον δὲ τὸν Κορίνθιον στρατηγὸν λέγουσι Ἀθηναῖοι	Adeimantoszról, a korinthosziak hadvezéréről azt beszélik
	αὐτίκα κατ᾽ ἀρχὰς ὡς συνέμισγον αἱ νέες, ἐκπλαγέντα τε καὶ	az athéniak, hogy mindjárt a csata kezdetén, amikor a hajók
	ὑπερδείσαντα, τὰ ἱστία ἀράμενον οἴχεσθαι φεύγοντα, ἰδόντας	összecsaptak, megijedt, és vitorlát bontva gyorsan elmenekült,
	δὲ τοὺς Κορινθίους τὴν στρατηγίδα φεύγουσαν ὡσαύτως	a korinthosziak pedig, látva, hogy vezérhajójuk elszökik,
	οἴχεσθαι. Ὡς δὲ ἄρα φεύγοντας γίνεσθαι τῆς Σαλαμινίης	maguk is követték példáját. Amikor azonban menekülés
	κατὰ <τὸ> ἱρὸν Ἀθηναίης Σκιράδος, περιπίπτειν σφι κέλητα	közben Szalamisznak ahhoz a partvidékéhez értek, ahol
	θείῃ πομπῇ, τὸν οὔτε πέμψαντα φανῆναι οὐδένα, οὔτε τι τῶν	Athéna Szkirasz szentélye áll, isteni végzésből egy kis
	ἀπὸ τῆς στρατιῆς εἰδόσι προσφέρεσθαι τοῖσι Κορινθίοισι.	gyorshajóval találkoztak. A találkozásban mindenesetre az
	Τῆδε δὲ συμβάλλονται εἶναι θεῖον τὸ πρῆγμα· ὡς γὰρ ἀγχοῦ	istenek akarata nyilvánult meg, mert amikor a gyorshajó a
	γενέσθαι τῶν νεῶν, τοὺς ἀπὸ τοῦ κέλητος λέγειν τάδε·	korinthoszi hajók közelébe ért, a benne ülő emberek ezt
	Ἀδείμαντε, σὺ μὲν ἀποστρέψας τὰς νέας ἐς φυγὴν ὥρμησαι	kiabálták át: „Adeimantosz, te megfutamodtál a hajóiddal,
	καταπροδοὺς τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ καὶ δὴ νικῶσι ὅσον αὐτοὶ	és elárultad a hellének ügyét, de ők még így is olyan fényes
	ἠρῶντο ἐπικρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν. Ταῦτα <δὲ> λεγόντων	diadalt aratnak, amilyent imáikban kértek!“ Adeimantosz
	ἀπιστέειν γὰρ τὸν Ἀδείμαντον, αὖτις τάδε λέγειν, ὡς αὐτοὶ	nem akart hinni nekik, de ezek kijelentették: készek rá túszul
	οἷοί τε εἶεν ἀγόμενοι ὅμηροι ἀποθνήσκειν ἢν μὴ νικῶντες	adni magukat, ölje meg őket, ha a hellének nem győznek. Erre
	φαίνωνται οἱ Ἕλληνες. Οὕτω δὴ ἀποστρέψαντα τὴν νέα	Adeimantosz és a társai visszafordultak, de mire a hajóhadhoz
	αὐτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους ἐπ᾽ ἐξεργασμένοισι ἐλθεῖν ἐς τὸ	értek, már véget ért a küzdelem. Így mesélik az athéniak, a
	στρατόπεδον. Τούτους μὲν τοιαύτη φάτις ἔχει ὑπὸ Ἀθηναίων·	korinthosziak viszont tagadják ezt és azt mondják, hogy a
	οὐ μέντοι αὐτοί γε Κορίνθιοι ὁμολογέουσι, ἀλλ᾽ ἐν πρώτοισι	legelsők között harcoltak a csatában. Állításukat megerősíti
	σφέας αὐτοὺς τῆς ναυμαχίης νομίζουσι γενέσθαι· μαρτυρέει	a többi hellén is.
	δέ σφι καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς.	
	VIII 95.	
	Ἀριστείδης δὲ ὁ Λυσιμάχου, ἀνὴρ Ἀθηναῖος, τοῦ καὶ ὀλίγῳ	Az athéni Ariszteidész, Lüszimakhosz fia, akinek nagy
	τι πρότερον τούτων ἐπεμνήσθην ὡς ἀνδρὸς ἀρίστου, οὗτος ἐν	éreméről az imént megemlékeztem, a Szalamisz körül támadt
	τῷ θορύβῳ τούτῳ τῷ περὶ Σαλαμῖνα γινομένῳ τάδε ἐποίεε·	zűrzavarban a következő haditettet vitte végbe. Szalamisz
	παραλαβὼν πολλοὺς τῶν ὁπλιτέων οἳ παρετετάχατο παρὰ τὴν	partján athéni nehézfegyverzetű katonák álltak készenlétben,
	ἀκτὴν τῆς Σαλαμινίης χώρης, γένος ἐόντες Ἀθηναῖοι, ἐς τὴν	ezekkel átkelt Pszüttaleia szigetére, s az ott lévő perzsákat
	Ψυττάλειαν [νῆσον] ἀπέβησε ἄγων, οἳ τοὺς Πέρσας τοὺς ἐν τῇ	mind egy szálig megölték.
	νησῖδι ταύτῃ κατεφόνευσαν πάντας.	
	VIII 96.	
	Ὡς δὲ ἡ ναυμαχίη διελέλυτο, κατειρύσαντες ἐς τὴν Σαλαμῖνα	Mikor a tengeri csat végetért, a hellének Szalamiszhoz
	οἱ Ἕλληνες τῶν ναυηγίων ὅσα ταύτῃ ἐτύγχανε ἔτι ἐόντα,	vontatták a víz felszínén úszó hajóroncsokat, s várták az
	ἕτοιμοι ἦσαν ἐς ἄλλην ναυμαχίην, ἐλπίζοντες τῇσι	újabb ütközetet, mert szentül hitték, hogy a király ismét
	περιεούσῃσι νηυσὶ ἔτι χρήσεσθαι βασιλέα. Τῶν δὲ ναυηγίων	harcba küldi megmaradt hajóit. Sok hajóroncsot a nyugati
	πολλὰ ὑπολαβὼν ἄνεμος ζέφυρος ἐξέφερε τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ	szél az attikai Kóliasz-fokhoz vitt: így nemcsak Bakisz és
	τὴν ἠιόνα τὴν καλεομένην Κωλιάδα, ὥστε ἀποπεπλῆσθαι τὸν	Muszaiosz jóslatai teljesültek be, amelyeket a tengeri
	χρησμὸν τόν τε ἄλλον πάντα τὸν περὶ τῆς ναυμαχίης ταύτης	ütközetről adtak, hanem az athéni Lüszisztratoszé is, amely
	εἰρημένον Βάκιδι καὶ Μουσαίῳ καὶ δὴ καὶ κατὰ τὰ ναυήγια	sok évvel korábban hangzott el az e partra sodort
	τὰ ταύτῃ ἐξενειχθέντα τὸ εἰρημένον πολλοῖσι ἔτεσι πρότερον	hajóroncsokról, s amelyet a hellének már mind elfeledtek:

		72.
	τούτων ἐν χρησμῷ Λυσιστράτῳ ᾽Αθηναίῳ ἀνδρὶ χρησμολόγῳ,	*Kóliasz asszony mind evező használ tüzifául*
	τὸ ἐλελήθεε πάντας τοὺς Ἕλληνας· Κωλιάδες δὲ γυναῖκες	Mindez azonban már a király elvonulása után történt.
	ἐρετμοῖσι φρύξουσι. Τοῦτο δὲ ἔμελλε ἀπελάσαντος βασιλέος	
	ἔσεσθαι.	
	VIII 97.	
	Ξέρξης δὲ ὡς ἔμαθε τὸ γεγονὸς πάθος, δείσας μή τις τῶν	Xerxész kénytelen vol belátni, hogy teljes vereséget
	᾽Ιώνων ὑποθῆται τοῖσι Ἕλλησι ἢ αὐτοὶ νοήσωσι πλέειν ἐς τὸν	szenvedett. Mivel félt tőle, hogy a hellének az iónok
	Ἑλλήσποντον λύσοντες τὰς γεφύρας καὶ ἀπολαμφθεὶς ἐν τῇ	tanácsára vagy a maguk elhatározásából a Hellészpontoszhoz
	Εὐρώπῃ κινδυνεύσῃ ἀπολέσθαι, δρησμὸν ἐβούλευε· θέλων δὲ	eveznek és szétrombolják a hajóhidakat, s akkor ő Európában
	μὴ ἐπίδηλος εἶναι μήτε τοῖσι Ἕλλησι μήτε τοῖσι ἑωυτοῦ, ἐς	reked és életveszélybe kerül, úgy döntött, hogy elmenekül.
	τὴν Σαλαμῖνα χῶμα ἐπειρᾶτο διαχοῦν, γαύλους τε	De nem akarta, hogy akár a hellének, akár az övéi megtudják
	Φοινικηίους συνέδεε ἵνα ἀντί τε σχεδίης ἔωσι καὶ τείχεος,	a szándékát, ezért megpróbált mólót építtetni Szalamiszig úgy,
	ἀρτέετό τε ἐς πόλεμον ὡς ναυμαχίην ἄλλην ποιησόμενος.	hogy phoinikiai hajókat kötöztetett össze hosszú sorba,
	Ὁρῶντες δέ μιν πάντες οἱ ἄλλοι ταῦτα πρήσσοντα εὖ	mintegy híd és gát gyanánt, s közben olyan előkészületeket
	ἠπιστέατο ὡς ἐκ παντὸς νόου παρεσκεύασται μένων	tett, mint aki új tengeri ütközetre készül. A készülődés
	πολεμήσειν· Μαρδόνιον δ᾽ οὐδὲν τούτων ἐλάνθανε ὡς μάλιστα	láttán mindenki szentül hitte, hogy elszánta magát: itt marad
	ἔμπειρον ἐόντα τῆς ἐκείνου διανοίης. Ταῦτά τε ἅμα Ξέρξης	és ismét felveszi a harcot. Egyedül Mardonioszt nem
	ἐποίεε καὶ ἔπεμπε ἐς Πέρσας <ἄγγελον>.	tévesztette meg, aki alaposan kiismerte a király gondolkodását.
	VIII 121.	
	Οἱ δὲ Ἕλληνες, ἐπείτε οὐκ οἷοί τε ἐγίνοντο ἐξελεῖν τὴν	A hellének sehogy sem tudták bevenni Androszt, ezért aztán
	Ἄνδρον, τραπόμενοι ἐς Κάρυστον καὶ δηιώσαντες αὐτῶν τὴν	Karüsztosz ellen fordultak, elpusztították, majd visszahajóztak
	χώρην ἀπαλλάσσοντο ἐς Σαλαμῖνα. Πρῶτα μέν νυν τοῖσι	Szalamiszra. Ott először is kiválasztották a zsákmányból az
	θεοῖσι ἐξεῖλον ἀκροθίνια ἄλλα τε καὶ τριήρεας τρεῖς	isteneneknek szánt adományokat, többek között három
	Φοινίσσας, τὴν μὲν ἐς Ἰσθμὸν ἀναθεῖναι, ἥ περ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ	phoinikiai három evezősoros hajót: az egyiket az Iszthmoszon
	ἦν, τὴν δὲ ἐπὶ Σούνιον, τὴν δὲ τῷ Αἴαντι αὐτοῦ ἐς Σαλαμῖνα.	akarták felállítani (ma is ott van), a másikat Szunionnál, a
	Μετὰ δὲ τοῦτο διεδάσαντο τὴν ληίην καὶ τὰ ἀκροθίνια	harmadikat Aiasz tiszteletére ott helyben, Szalamisz szigetén.
	ἀπέπεμψαν ἐς Δελφούς, ἐκ τῶν ἐγένετο ἀνδριὰς ἔχων ἐν τῇ	Aztán elosztották maguk között a hadizsákmányt, és áldozati
	χειρὶ ἀκρωτήριον νεός, ἐὼν μέγαθος δυώδεκα πήχεων·	ajándékot küldtek Delphoiba: abból készült az a tizenkét
	ἕστηκε δὲ οὗτος τῇ περ ὁ Μακεδὼν ᾽Αλέξανδρος ὁ χρύσεος.	pékhüsz magas szobor, amely egy hajó [orrdíszét]*
		helyesen: tatdíszét tartja a kezében, s amely ugyanott áll, ahol
		a makedón Alexandrosz aranyszobra.
	VIII 122.	
	Πέμψαντες δὲ ἀκροθίνια οἱ Ἕλληνες ἐς Δελφοὺς ἐπειρώτων	A hellének tehát elküldték Delphoiba az áldozati
	τὸν θεὸν κοινῇ εἰ λελάβηκε πλήρεα καὶ ἀρεστὰ [τὰ	adományokat, majd közösen megkérdezték az istentől,
	ἀκροθίνια.] Ὁ δὲ παρ᾽ Ἑλλήνων μὲν τῶν ἄλλων ἔφησε ἔχειν,	hogy elégnek tartja-e az ajándékokat, és meg van-e elégedve
	παρὰ Αἰγινητέων δὲ οὔ, ἀλλὰ ἀπαίτεε αὐτοὺς τὰ ἀριστήια	velük. Az isten azt felelte, hogy minden helléntől megfelelő
	τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίης. Αἰγινῆται δὲ πυθόμενοι	adományt kapott, csak az aiginaiaktól nem s tőlük is illő
	ἀνέθεσαν ἀστέρας χρυσέους, οἳ ἐπὶ ἱστοῦ χαλκέου ἑστᾶσι	hálaadományt vár a szalamiszi győzelemért. Amikor az
	τρεῖς ἐπὶ τῆς γωνίης, ἀγχοτάτω τοῦ Κροισείου κρητῆρος.	aiginaiak ezt megtudták, három aranycsillagot ajánlottak fel,
		amelyet bronzárbocra erősítve állítottak fel a szentély
		sarkában, Kroiszosz vegyítőedénye mellett.
	VIII 123.	
	Μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν τῆς ληίης ἔπλεον οἱ Ἕλληνες ἐς τὸν	A zsákmány elosztása után a hellének az Iszthmoszhoz
	᾽Ισθμὸν ἀριστήια δώσοντες τῷ ἀξιωτάτῳ γενομένῳ Ἑλλήνων	hajóztak, hogy átadják a győzelmi díjat annak a hellénnek,
	ἀνὰ τὸν πόλεμον τοῦτον. Ὡς δὲ ἀπικόμενοι οἱ στρατηγοὶ	akit haditettei alapján a legméltóbbnak találnak rá.
	διενέμοντο τὰς ψήφους ἐπὶ τοῦ Ποσειδέωνος τῷ βωμῷ, τὸν	A hadvezérek egymás után lerakták szavazóköveiket
	πρῶτον καὶ τὸν δεύτερον κρινέοντες ἐκ πάντων, ἐνθαῦτα πᾶς	Poszeidón oltárára, hogy kinyilvánítsák, kit tartanak közülük
	τις αὐτῶν ἑωυτῷ ἐτίθετο τὴν ψῆφον, αὐτὸς ἕκαστος δοκέων	elsőnek és másodiknak. Az első szavazatot mindenki
	ἄριστος γενέσθαι· δεύτερα δὲ οἱ πολλοὶ συνεξέπιπτον	önmagára adta, mert mindenki magát gondolta a
	Θεμιστοκλέα κρίνοντες· οἱ μὲν δὴ ἐμουνοῦντο, Θεμιστοκλέης	legkiválóbbnak. A második helyet azonban a legtöbbet
	δὲ δευτερείοισι ὑπερεβάλλετο πολλόν.	Themisztoklésznak ítélték. Így aztán mindenki csak egy
		szavazatot kapott, a második helyre azonban nagy többséggel
		Themisztoklész került.
	VIII 124.	
	Οὐ βουλομένων δὲ ταῦτα κρίνειν τῶν Ἑλλήνων φθόνῳ, ἀλλ᾽	A hellének irígykedése így megakadályozta, hogy odaadják
	ἀποπλεόντων ἑκάστων ἐς τὴν ἑωυτῶν ἀκρίτων, ὅμως	az első díjat, tehát döntés nélkül tért haza ki-ki a maga
	Θεμιστοκλέης ἐβώσθη τε καὶ ἐδοξώθη εἶναι ἀνὴρ πολλὸν	városába. Themisztoklész nevét azonban Hellasz szerte
	Ἑλλήνων σοφώτατος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ὅτι δὲ νικῶν	szárnyára kapta a hír, s őt mondták a legbölcsebb embernek
	οὐκ ἐτιμήθη πρὸς τῶν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχησάντων, αὐτίκα	valamennyi hellén közül. Minthogy azonban nem kapta meg
	μετὰ ταῦτα ἐς Λακεδαίμονα ἀπίκετο θέλων τιμηθῆναι· καί	a Szalamisznál harcolóktól azt a megbecsülést, ami
	μιν Λακεδαιμόνιοι καλῶς μὲν ὑπεδέξαντο, μεγάλως δὲ	megillette volna, hiszen lényegében ő nyerte meg a szalamiszi
	ἐτίμησαν. ᾽Αριστήια μέν νυν ἔδοσαν <ἀνδρήιης μὲν>	csatát, Lakedaimónba ment, mert azt remélte, hogy ott majd
	Εὐρυβιάδῃ ἐλαίης στέφανον, σοφίης δὲ καὶ δεξιότητος	megkapja. A lakedaimóniak valóban tisztelettel fogadták,

		72. 73. 74.
	Θεμιστοκλέι, καὶ τούτῳ στέφανον ἐλαίης· ἐδωρήσαντό τέ μιν	kitüntető módon bántak vele. Eurübiadésznak olajfából
	ὄχῳ τῷ ἐν Σπάρτῃ καλλιστεύοντι· αἰνέσαντες δὲ πολλά,	font koszorút adtak vitézsége jutalmául, és Themisztoklész
	προέπεμψαν ἀπιόντα τριηκόσιοι Σπαρτιητέων λογάδες, οὗτοι	bátorságát és bölcsességét is ugyanilyen koszorúval
	οἵ περ Ἱππέες καλέονται, μέχρι οὔρων τῶν Τεγεητικῶν·	jutalmazták. Megajándékozták egy kocsival is, amelynek nem
	μοῦνον δὴ τοῦτον πάντων ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν	akadt párja egész Spártában. Elhalmozván kitüntetésekkel,
	Σπαρτιῆται προέπεμψαν.	háromszáz spártai harcost (úgynevezett lovagokat) adtak
		melllé díszkíséretül, akik egészen Tegea határáig elkísérték.
		Tudomásom szerint ő volt az egyetlen, akit a spártaiak ilyen
		díszkísérettel tiszteltek meg.
73.	Choirilos	
	1 (1a K., 316 Lloyd-Jones, Parsons)	
	Ἠγεό μοι λόγον ἄλλον, ὅπως ᾽Ασίης ἀπὸ γαίης	Vezess engem másik témára: hogyan jött Ázsia földjéről
	ἦλθεν ἐς Εὐρώπην πόλεμος μέγας.	Európába a nagy háború.
	2 (1 K., 317 Ll.-J., P.)	
	ὦ μάκαρ, ὅστις ἦεν κεῖνον χρόνον ἴδρις ἀοιδῆς,	Boldog, aki a hajdani kor mesteri énekese volt,
	Μουσάων θεράπων, ὅτ᾽ ἀκήρατος ἦν ἔτι λειμών·	Múzsák szolgája, amikor még lekaszálatlan volt a rét.
	νῦν δ᾽ ὅτε πάντα δέδασται, ἔχουσι δὲ πείρατα τέχναι,	De most, amikor már mindent felosztottak, a művészet
		határokba ütközik,
	ὕστατοι ὥστε δρόμου καταλειπόμεθ᾽, οὐδέ πηι ἔστι	úgyhogy mi, legnagyobbak is elhagyjuk a versenypályát; nincs,
		bárhogy körbetekintünk, újonnan
	πάντηι παπταίνοντα νεοζυγὲς ἅρμα πελάσσαι.	befogható kocsi, hogy hajthatnánk.
	3 (2 K., 318 Ll.-J., P.)	
	περὶ δὲ κρήνας ἀρεθούσας	Arethusa forrásánál sokezernyi nép zúg, sok kaptárnyi
	μυρία φῦλ᾽ ἐδονεῖτο πολυσμήνοισι μελίσσαις	méhrajhoz <hasonlók>
	4 SCHOL. BERN. in Verg. Georg. 1, 482 (212 Hagen)	
	ubi enim Eridanus sit, multi errant... Choerilus in Gerania (sc.esse	Sokan tévesen határozzák meg, hol van Eridanus ... Choerilus
	adfirmat) ‖	(sc. azt állítja, hogy) Geraniában.
	similia traduntur ap. BREV. EXPOS. in Verg. Georg. 1, 482	
	(275, 4 Hagen)	
	5 (3 K., 319 Ll.-J., P.)	
	μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεῆι Σκύθαι· αὐτὰρ ἔναιον	Kecskepásztor szakák is, s rokonaik lévén, a szkíták.
	᾽Ασίδα πυροφόρον· νομάδων γε μὲν ἦσαν ἄποικοι,	Búzatermő Ázsia földjét lakták, kóborló népek közt, nomád
	ἀνθρώπων νομίμων.	emberek közt.
	6 (4 K., Ll.-J., P.)	
	τῶν δ᾽ ὄπιθεν διέβαινε γένος θαυμαστὸν ἰδέσθαι,	Mögöttük kelt át -iszonyú látvány!- a főniciai nyelvet beszélők
	γλῶσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες,	népe, akik a Solymos hegyei között laktak a tágterű tenger
	ὤικευν δ᾽ ἐν Σολύμοις ὄρεσι πλατέηι παρὰ λίμνηι,	mellett, körbenyírt fejűek, hosszú copfosak. (vö. Hdt. IV 175.)
	αὐχμαλέοι κορυφάς, τροχοκουράδες· αὐτὰρ ὕπερθεν	Fejük fölött pedig lovak lenyúzott és füsttel kiszárított fejét
	ἵππων δαρτὰ πρόσωπ᾽ ἐφόρευν ἐσκληκότα καπνῶι.	viselik. (vö. Hdt. VII 70.)
	7 SCHOL. APOLL. RHOD. 1, 211/5c (26, 16 Wendel)	
	Χοιρίλος δὲ ἁρπασθῆναι φησιν αὐτην (sc. ᾽Ωρείθυιαν)	Choirilos azt mondja, hogy akkor rabolták el őt (sc.
	ἄνθη ἀμέργουσαν ὑπὸ τὰς τοῦ Κηφισοῦ πηγάς.	Óreithyiát), amikor virágot szedett a Képhisos forrásánál.
	8 (6 K., 322 Ll.-J., P.)	
	νηῦς δέ τις ὠκύπορος Σαμίη, συὸς εἶδος ἔχουσα.	Egy gyors samosi-hajó (vö. Hésych. s.v. *samaina*), elöl vadkan-
		protoméval.
	9 (9 K., 329 Ll.-J., P.)	
	χέρσιν<ον> ὄλβον ἔχω κύλικος τρύφος ἀμφὶς ἐαγός,	Kezemben tartom gazdagságom: törött cserépdarab
	ἀνδρῶν δαιτυμόνων ναυάγιον, οἵά τε πολλὰ	poharamból, férfilakoma utáni csatatérről: akárha Dionysos
	πνεῦμα Διωνύσοιο πρὸς ῞Υβριος ἔκβαλεν ἀκτάς.	romboló erejével csapta a szél a parthoz a sok hajót.
	10 (7 K., 323 Ll.-J., P.)	
	ὅρκον δ᾽ οὔτ᾽ ἄδικον χρεὼν ἔμμεναι οὔτε δίκαιον.	Nem kell esküdni sem hamisat, sem igazat.
	11 (10 K., 330 Ll.-J., P.)	
	πέτρην κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείηι.	A vízcsepp kivájja a sziklát folytonos csöpögéssel.
	12 DIOG. LAERT. 1, 24.	
	ἔνιοι δὲ καὶ αὐτὸν (sc. Θαλῆν) πρῶτον εἰπεῖν φασιν	Néhányan azt mondják, hogy ő volt (sc. Thalés) az első, aki azt
	ἀθανάτους τὰς ψυχάς· ὧν ἐστι Χοιρίλος ὁ ποιητής. (=	mondta, hogy a lélek halhatatlan. Köztük van Chorilios is, a
	Thal. 11 A 1p. 68, 4 D.-K.)	költő.
74.	Thukydidés	*Muraközy Gy. fordítása*
	I 14.	
	ταῦτα γὰρ τελευταῖα πρὸ τῆς Ξέρξου στρατείας	Ezek voltak ugyanis (*sc. a szicíliai tyrannosok és a kerkyraiak*)
	ναυτικὰ ἀξιόλογα ἐν τῇ Ἑλλάδι κατέστη.	közvetlenül Xerxész hadjárata előtt Hellaszban a
	Αἰγινῆται γὰρ καὶ ᾽Αθηναῖοι, καὶ εἴ τινες ἄλλοι,	legnevezetesebb tengeri hatalmak, mert az aiginaiaknak,

		74.
	βραχέα ἐκέκτηντο, καὶ τούτων τὰ πολλὰ πεντηκοντόρους·	az athéniaknak, s nagyrészt a többieknek is jelentéktelen,
	ὀψέ τε ἀφ᾽ οὗ ᾽Αθηναίους Θεμιστοκλῆς ἔπεισεν Αἰγινήταις	többnyire ötvenevezősökből álló hajóhada volt.
	πολεμοῦντας, καὶ ἅμα τοῦ βαρβάρου προσδοκίμου	Sőt később, mikor Themisztoklész rábeszélte az athéniakat –
	ὄντος, τὰς ναῦς ποιήσασθαι αἵσπερ καὶ ἐναυμάχησαν·	akik harcban álltak az aiginaiakkal, s közben várták a barbárok
	καὶ αὗται οὔπω εἶχον διὰ πάσης καταστρώματα.	támadását is –, hogy építsene hajókat, amelyekkel azután
		meg is vívták a tengeri ütközetet, akkor is olyan hajókat
		ácsoltak, amelyek nem voltak végig fedélzettel ellátva.
	I 18	
	δεκάτῳ δὲ ἔτει μετ᾽ αὐτὴν αὖθις ὁ βάρβαρος τῷ μεγάλῳ	Tíz évvel később (*sc. a marathóni csata után*) pedig a barbár
	στόλῳ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα δουλωσόμενος ἦλθεν. καὶ	ismét nagy haddal indult el Hellasz leigázására. A fenyegető,
	μεγάλου κινδύνου ἐπικρεμασθέντος οἵ τε Λακεδαιμόνιοι	nagy veszély pillanatában, mint a legerősebb hatalom,
	τῶν ξυμπολεμησάντων Ἑλλήνων ἡγήσαντο δυνάμει	Lakedaimón vette át a háborúra egyesült hellének vezetését.
	προύχοντες, καὶ οἱ ᾽Αθηναῖοι ἐπιόντων τῶν Μήδων	Az athéniak, amikor a médek előrenyomultak, úgy döntöttek,
	διανοηθέντες ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν καὶ ἀνασκευασάμενοι	hogy elhagyják városukat; vagyonukkal hajóra szálltak, és
	ἐς τὰς ναῦς ἐσβάντες ναυτικοὶ ἐγένοντο. κοινῇ τε	tengerjáróvá lettek. Majd amikor közös erővel
	ἀπωσάμενοι τὸν βάρβαρον, ὕστερον οὐ πολλῷ διεκρίθησαν	visszaszorították a barbárt, hamarosan a királytól visszapártolt
	πρός τε ᾽Αθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους οἵ τε ἀποστάντες	hellének és a volt háborús szövetségesek megosztva részben
	βασιλέως Ἕλληνες καὶ οἱ ξυμπολεμήσαντες. δυνάμει γὰρ	az athéniak, részben a lakedaimóniak köré csoportosultak,
	ταῦτα μέγιστα διεφάνη· ἴσχυον γὰρ οἱ μὲν κατὰ γῆν, οἱ	mert ezeket látták a leghatalmasabbnak, az egyiket a
	δὲ ναυσίν.	szárazföldön, a másikat a tengeren.
	I 23	
	Τῶν δὲ πρότερον ἔργων μέγιστον ἐπράχθη τὸ Μηδικόν,	A régebben lezajlott események közül a méd háború volt a
	καὶ τοῦτο ὅμως δυοῖν ναυμαχίαιν καὶ πεζομαχίαιν	legkiemelkedőbb; de ennek a sorsát is gyorsan eldöntötte
	ταχεῖαν τὴν κρίσιν ἔσχεν.	[két]* tengeri és szárazföldi ütközet. [helyesen: két-két]
	I 73	
	φαμὲν γὰρ Μαραθῶνί τε μόνοι προκινδυνεῦσαι τῷ	Kijelentjük tehát, hogy először Marathónnál mi egyedül
	βαρβάρῳ καὶ ὅτε τὸ ὕστερον ἦλθεν, οὐχ ἱκανοὶ ὄντες	szálltunk szembe a barbár veszedelemmel, majd amikor
	κατὰ γῆν ἀμύνεσθαι, ἐσβάντες ἐς τὰς ναῦς πανδημεὶ ἐν	újra megjelent a méd, s mi nem voltunk annyian, hogy
	Σαλαμῖνι ξυνναυμαχῆσαι, ὅπερ ἔσχε μὴ κατὰ πόλεις	megküzdjünk vele a szárazföldön, mindannyian hajóra
	αὐτὸν ἐπιπλέοντα τὴν Πελοπόννησον πορθεῖν, ἀδυνάτων	szálltunk, s a többiekkel együtt részt vettünk Szalamisznál
	ἂν ὄντων πρὸς ναῦς πολλὰς ἀλλήλοις ἐπιβοηθεῖν.	a tengeri ütközetben. S ez akadályozta meg a barbárt abban,
	τεκμήριον δὲ μέγιστον αὐτὸς ἐποίησεν· νικηθεὶς γὰρ ταῖς	hogy végigpusztítsa a Peloponnészoszt hajóival várostól
	ναυσὶν ὡς οὐκέτι αὐτῷ ὁμοίας οὔσης τῆς δυνάμεως	városig haladva, mert ezek nem lettek volna képesek ilyen
	κατὰ τάχος τῷ πλέονι τοῦ στρατοῦ ἀνεχώρησεν.	hatalmas hajóhaddal szemben egymásnak segítséget nyújtani.
		Állításunk igaz voltára a legnyomósabb bizonyítékot maga
		az ellenség szolgáltatta, hiszen ahjóhadának veresége után,
		úgy vélve, hogy ereje most már nem ér fel a vetélytárséval,
		serege nagy részével sietve visszavonult.
	I 74	
	τοιούτου μέντοι τούτου ξυμβάντος, καὶ σαφῶς δηλωθέντος	Így zajlott le tehát ez az esemény, és világosan
	ὅτι ἐν ταῖς ναυσὶ τῶν Ἑλλήνων τὰ πράγματα ἐγένετο,	bebizonyosodott, hogy a hellének sorsa a hajóhaduktól függ.
	τρία τὰ ὠφελιμώτατα ἐς αὐτὸ παρεσχόμεθα, ἀριθμόν	Mi a három leghasznosabb dolgot adtuk hozzá: a legtöbb
	τε νεῶν πλεῖστον καὶ ἄνδρα στρατηγὸν ξυνετώτατον καὶ	hajót, a legvilágosabban látó hadvezért és a legelszántabb
	προθυμίαν ἀοκνοτάτην· ναῦς μέν γε ἐς τὰς τετρακοσίας	harci kedvet. Hiszen mi állítottuk ki a négyszáz hajóból álló
	ὀλίγῳ ἐλάσσους τῶν δύο μοιρῶν, Θεμιστοκλέα δὲ ἄρχοντα,	flotta majdnem kétharmad részét, és elsősorban a mi
	ὃς αἰτιώτατος ἐν τῷ στενῷ ναυμαχῆσαι ἐγένετο, ὅπερ	hadvezérünk, Themisztoklész érdeme volt, hogy a tengeri
	σαφέστατα ἔσωσε τὰ πράγματα, καὶ αὐτὸν διὰ τοῦτο	csata a szorosban zajlott le, márpedig egyáltalán nem kétséges,
	ὑμεῖς ἐτιμήσατε μάλιστα δὴ ἄνδρα ξένον τῶν ὡς	hogy ez a körülmény hozta meg a győzelmet. Ezért fogadtátok
	ὑμᾶς ἐλθόντων· προθυμίαν δὲ καὶ πολὺ τολμηροτάτην	ti is nagyobb megbecsüléssel őt, mint bármely más, nálatok
	ἐδείξαμεν, οἵ γε, ἐπειδὴ ἡμῖν κατὰ γῆν οὐδεὶς ἐβοήθει, τῶν	járt vendéget. S végül, a legelszántabb harci kedvet is mi
	ἄλλων ἤδη οὐχ ἧσσον αὐτοὶ ὠφελῆσαι ὑμᾶς ἢ τυχεῖν	tanúsítottuk. Hiszen mikor a szárazföldön senki nem jött
	τούτου. ὑμεῖς μὲν γὰρ ἀπό τε οἰκουμένων τῶν πόλεων	segítségünkre, mert a mi határunkig már mindenkit leigáztak,
	καὶ ἐπὶ τῷ τὸ λοιπὸν νέμεσθαι, ἐπειδὴ ἐδείσατε ὑπὲρ	rászántuk magunkat, hogy elhagyjuk városunkat, és átengedjük
	ὑμῶν καὶ οὐχ ἡμῶν τὸ πλέον, ἐβοηθήσατε (ὅτε γοῦν	vagyonunkat a pusztulásnak, de nem azért, hogy
	ἦμεν ἔτι σῶοι, οὐ παρεγένεσθε)· ἡμεῖς δὲ ἀπό τε τῆς οὐκ	cserbenhagyjuk megmaradt szövetségeseink közös ügyét, vagy
	οὔσης ἔτι ὁρμώμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐν βραχείᾳ ἐλπίδι	hogy szétszóródva megtagadjuk tőlük segítségünket,
	οὔσης κινδυνεύοντες ξυνεσώσαμεν ὑμᾶς τε τὸ μέρος	hanem hogy hajóra szállva nézzünk szembe a veszedelemmel,
	καὶ ἡμᾶς αὐτούς. εἰ δὲ προσεχωρήσαμεν πρότερον τῷ	anélkül, hogy neheztelnénk, amiért nem álltatok idejében
	Μήδῳ δείσαντες, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, περὶ τῇ χώρᾳ, ἢ μὴ	mellénk. Ezért állíthatjuk, hogy nem nyújtottunk csekélyebb
	ἐτολμήσαμεν ὕστερον ἐσβῆναι ἐς τὰς ναῦς ὡς	támogatást nektek, mint amennyit tőletek kaptunk. Hiszen ti
	διεφθαρμένοι, οὐδὲν ἂν ἔδει ἔτι ὑμᾶς μὴ ἔχοντας ναῦς	városaitokból jöttetek segítségünkre, amelyekben még
	ἱκανὰς ναυμαχεῖν, ἀλλὰ καθ᾽ ἡσυχίαν ἂν αὐτῷ	laktatok, azért segítettek, hogy ezután is ezekben lakhassatok,
	προυχώρησε τὰ πράγματα ᾗ ἐβούλετο.	és sokkal jobban aggódtatok magatokért, mint értünk; hiszen
		addig, míg városunk sértetlen volt, nem jelentetek meg

		74. 75.
		támogatásunkra. Mi azonban egy már nem létező várost
		hagytunk magunk mögött, s vállalva érte a veszélyt, noha
		megtartására alig lehetett reményünk, erőnket megfeszítve
		magunkkal együtt benneteket is megmentettünk. Ha azonban
		mi mindjárt kezdetben területünkért aggódva, mint a többiek,
		a médek oldalára állunk, vagy később, abban a hiszemben,
		hogy végünk van, nem lett volna bátorságunk hajóra szállni,
		akkor, megfelelő számú hajó hiányában, nem lett volna
		módotok tengeri ütközetbe szállni, és az ellenség nyugodtan,
		tetszése szerint valósíthatta volna meg terveit.
	I 75.	
	ᾍΑρ᾽ ἄξιοί ἐσμεν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, καὶ προθυμίας	Nem érdemelnénk-e meg, lakedaimóniak, akkori
	ἕνεκα τῆς τότε καὶ γνώμης ξυνέσεως ἀρχῆς γε ἧς	odaadásunkért és helyes döntésünkért, hogy a hellének ne
	ἔχομεν τοῖς ῞Ελλησι μὴ οὕτως ἄγαν ἐπιφθόνως	nézzék olyan szertelen irígységgel jelenlegi hatalmunkat?
	διακεῖσθαι; καὶ γὰρ αὐτὴν τήνδε ἐλάβομεν οὐ	Hiszen nem erőszakkal jutottunk hozzá, hanem úgy, hogy
	βιασάμενοι, ἀλλ᾽ ὑμῶν μὲν οὐκ ἐθελησάντων	mikor ti nem voltatok hajlandók a végsőkig harcolni a
	παραμεῖναι πρὸς τὰ ὑπόλοιπα τοῦ βαρβάρου, ἡμῖν	barbár sereg maradványai ellen, a szövetségesek hozzánk
	δὲ προσελθόντων τῶν ξυμμάχων καὶ αὐτῶν	fordultak, s ők maguk kérték, vállaljuk el vezetésüket.
	δεηθέντων ἡγεμόνας καταστῆναι·	
75.	Aristophanés, *Ranae* 201-205.	*Arany János fordítása*
	ΧΑ. Οὐ μὴ φλυαρήσεις ἔχων, ἀλλ᾽ ἀντιβὰς ἑλᾷς προθύμως.	*Ch.* Fecsegsz tovább s nam hajtod a hajót
		Egész erődből?
	ΔΙ. Κᾆτα πῶς δυνήσομαι ἄπειρος, ἀθαλάττευτος,	*D.* Hogy tudnék evezni
	ἀσαλαμίνιος ὢν εἶτ᾽ ἐλαύνειν;	Tapasztalatlan, tengerhez-szokatlan,
		Salamistalan* létemre?
		* Salamistalan: Ki részt nem vett a salamisi ütközetben. (Arany
		J.)
	Aristophanés, *Lysistrata* 672-75.	
	Εἰ γὰρ ἐνδώσει τις ἡμῶν ταῖσδε κἂν σμικρὰν λαβήν,	Mert, ha bármi kis fogantyút ád ezeknek valaki,
	οὐδὲν ἐλλείψουσιν αὗται λιπαροῦς χειρουργίας,	nem nyugosznak, s majd csinálnak drága dolgokat nekünk,
	ἀλλὰ καὶ ναῦς τεκτανοῦνται, κἀπιχειρήσουσ᾽ ἔτι	Még hajót is gyártanak majd, s fölszerelve harcilag
	ναυμαχεῖν καὶ πλεῖν ἐφ᾽ ἡμᾶς, ὥσπερ ᾽Αρτεμισία.	Kész hajóssereggel jőnek ránk, mint Artemisia;
	Aristophanés, *Vespae* 1010-1100. epirrhéma	
	εἴ τις ὑμῶν, ὦ θεαταί, τὴν ἐμὴν ἰδὼν φύσιν	Hogyha van, ki látva, nézők, termetem közűletek,
	εἶτα θαυμάζει μ' ὁρῶν μέσον διεσφηκωμένον,	Elcsudálkozik derékban átdarázsult testemen:
	ἥτις ἡμῶν ἐστιν ἡ 'πίνοια τῆς ἐγκεντρίδος,	Mit jelentsen e fulánk, és hogy mi célzatunk vele,
	ῥᾳδίως ἐγὼ διδάξω „κἂν ἄμουσος ᾖ τὸ πρίν.	Felvilágosítom könnyen, „még ha oly tudatlan is".
	ἐσμὲν ἡμεῖς, οἷς πρόσεστι τοῦτο τοὐρροπύγιον,	Hát vagyunk mi, kiknek ilyen furcsa farcsikája lóg,
	᾽Αττικοὶ μόνοι δικαίως ἐγγενεῖς αὐτόχθονες,	Attikának őslakói, az egyedűl valódiak,
	ἀνδρικώτατον γένος καὶ πλεῖστα τήνδε τὴν πόλιν	Legvitézebb fajta nép, mely harczmezőn a városért
	ὠφελῆσαν ἐν μάχαισιν, ἡνίκ᾽ ἦλθ᾽ ὁ βάρβαρος,	Oltalomra legtöbbet tőn, mikor a barbár bejött
	τῷ καπνῷ τύφων ἅπασαν τὴν πόλιν καὶ πυρπολῶν,	Fojtva füsttel - tűzzel-vassal fenyegetve városunk
	ἐξελεῖν ἡμῶν μενοινῶν πρὸς βίαν τἀνθρήνια.	S hogy kasunkat megrabolja és sejtünket elviszi.
	εὐθέως γὰρ ἐκδραμόντες „ξὺν δορὶ ξὺν ἀσπίδι"	Ám gerellyel és paizzsal kirohanva hirtelen
	ἐμαχόμεσθ᾽ αὐτοῖσι, θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες,	Harczolánk mi ellenökbe, zord haraggal ittasan,
	στὰς ἀνὴρ παρ᾽ ἄνδρ᾽, ὑπ᾽ ὀργῆς τὴν χελύνην ἐσθίων.	Férfi állván féfi mellett, ajkharapva mérgiben,
	ὑπὸ δὲ τῶν τοξευμάτων οὐκ ἦν ἰδεῖν τὸν οὐρανόν.	Hogy dárdától és nyilaktól nem látszott a fényes ég.
	ἀλλ᾽ ὅμως ἐωσάμεσθα ξὺν θεοῖς πρὸς ἑσπέραν·	Mégis visszanyomtuk isten jóvoltából, est felé,
	γλαῦξ γὰρ ἡμῶν πρὶν μάχεσθαι τὸν στρατὸν διέπτατο.	Mert bagoly repült keresztűl táborunkon harcz előtt,
	εἶτα δ᾽ εἰπόμεσθα θυννάζοντες εἰς τοὺς θυλάκους,	Űztük aztán, és szigonnyal bökdöstük a bugyogót,
	οἱ δ᾽ ἔφευγον τὰς γνάθους καὶ τὰς ὀφρῦς κεντούμενοι,	S ők szaladtak, a fulánktól szembe marva és pofon,
	ὥστε παρὰ τοῖς βαρβάροισι πανταχοῦ καὶ νῦν ἔτι	Úgy, hogy a barbár előtt ma sincs -bevallja széltire-
	μηδὲν ᾽Αττικοῦ καλεῖσθαι σφηκὸς ἀνδρικώτερον.	Hősebb állat a világon, mint az attikai darázs.
	ἆρα δεινὸς ἦ τόθ᾽, ὥστε πάντα μὴ δεδοικέναι,	Nagy dolog volt az, rettentő az, senki nem félt közzülünk,
	antistófa	
	καὶ κατεστρεψάμην	Ellenink a tengeren, hadigályákkal eredve ki,
	τοὺς ἐναντίους, πλέων ἐκεῖσε ταῖς τριήρεσιν.	Mert nem szónokbeszéd
	οὐ γὰρ ἦν ἡμῖν ὅπως	Czifra voltán s kémszerű árulkodáson
	ῥῆσιν εὖ λέξειν ἐμέλλομεν τότ᾽ οὐδὲ	Járt eszünk még akkor időben:
	συκοφαντήσειν τινὰ	Hanem, hogy ki bír evezni jobban.

		75. 76. 77.
	φροντίς, ἀλλ᾽ ὅστις ἐρέτης ἔσοιτ᾽ ἄριστος.	Így mi foglalván el a méd sok szigetjét,
	τοιγαροῦν πολλὰς πόλεις Μήδων ἑλόντες	Legtöbb érdemünk a tőlük bejövő adóba', mit
	αἰτιώτατοι φέρεσθαι τὸν φόρον δεῦρ᾽	Ellopdos a mai nemzedék.
	ἐσμέν, ὃν κλέπτουσιν οἱ νεώτεροι.	
	Aristophanés, *Equites* 781-85.	
	ΑΛ.	*Hurkás*
	Σὲ γάρ, ὃς Μήδοισι διεξιφίσω περὶ τῆς χώρας Μαραθῶνι,	Ugyanis téged, ki Marathonnál a hazáért kardot emeltél,
	καὶ νικήσας ἡμῖν μεγάλως ἐγγλωττοτυπεῖν παρέδωκας,	S győzve, nekünk nyelvelni jogot szerzél s fennyen dicsekedni,
	ἐπὶ ταῖσι πέτραις οὐ φροντίζει σκληρῶς σε καθήμενον οὕτως,	Nem sajnál (*sc.* Kleón), mikor e durva kövön, úgy mint most,
	οὐχ ὥσπερ ἐγὼ ῥαψάμενός σοι τουτὶ φέρω. Ἀλλ᾽ ἐπαναίρου,	űlve nyomorgasz, S nem varr neked *ezt*, a mit én hoztam.
	κᾆτα καθίζου μαλακῶς, ἵνα μὴ τρίβῃς τὴν ἐν Σαλαμῖνι.	(*Vánkost ád*) Hanem egy kissé emelintsd csak Magad, és aztán
		úgy űlj le, puhán; ez nem töri a Salamínit*.
		* Salamínit: A salamisi ütközetkor, evező padon ülés miatt,
		feltört rész. (Arany J.)
	Aristophanés, *Ecclesiazusae* 35-40.	
	ΓΥΝΗ Β	*Második nő (a házból kijőve)*
	ἤκουσά τοι	A cipőm
	ὑποδουμένη τὸ κνῦμά σου τῶν δακτύλων,	Kötözve, hallám ujjaid neszét,
	ἅτ᾽ οὐ καταδαρθοῦσ᾽. ὁ γὰρ ἀνήρ, ὦ φιλτάτη,	Mert nem aludtam: a férjem – tudod
	Σαλαμίνιος γάρ ἐστιν ᾧ ξύνειμ᾽ ἐγώ,	Galambom, a kivel lakom, hajós (*'Salaminios'*)
	τὴν νύχθ᾽ ὅλην ἤλαυνέ μ᾽ ἐν τοῖς στρώμασιν,	Hajtott az ágyban mílő éjtszaka;
	ὥστ᾽ ἄρτι τουτὶ θοἰμάτιον αὐτοῦ ᾽λαβον.	Csak most tudám elcsenni zubbonyát.
76.	Ktésias, *Persica* fr. 13, 30.	
	Ξέρξης δὲ ἐπ᾽ αὐτὰς Ἀθήνας ἐλαύνει, καὶ Ἀθηναῖοι	Xerxés egyenesen Athén ellen vonul és az athéniak felszerelve
	πληρώσαντες ἑκατὸν δέκα τριήρεις φεύγουσιν εἰς	legénységestül száztíz háromevezősoros hajót Salamisra
	Σαλαμῖνα. καὶ Ξέρξης τὴν πόλιν κενὴν αἱρεῖ, καὶ ἐμπίπρησι	vonulnak. Xerxés az üresen maradt várost elfoglalja és
	πλὴν τῆς ἀκροπόλεως· ἐν αὐτῇι γὰρ ἔτι τινὲς ὑπολειφθέντες	felgyújtja az Akropolis kivételével. Az Akropolison
	ἐμάχοντο. τέλος κἀκείνων νυκτὶ φυγόντων, κἀκείνην	ugyanis harcba szállnak vele azok, akik ott maradtak. Végülis,
	συνέφλεξαν. ὁ δὲ Ξέρξης αὐτόθεν ἐλθὼν ἐπὶ στεινότατον τῆς	miután éjszaka megfutamítja őket, ezt is felperzseli. Xerxés
	Ἀττικῆς (Ἡράκλειον καλεῖται) ἐχώννυε χῶμα ἐπὶ Σαλαμῖνα,	innen Attika legszűkebb engerszorosához megy (amit
	πεζῆι ἐπ᾽ αὐτὴν διαβῆναι διανοούμενος. βουλῆι δὲ	Hérakleionnak hívnak) és töltést építtet Salamisig, abban a
	Θεμιστοκλέους Ἀθηναίου καὶ Ἀριστείδου, τοξόται μὲν ἀπὸ	hiszemben, hogy gyalog át tud majd kelni rajta. Az athéni
	Κρήτης προσκαλοῦνται, καὶ παραγίνονται. εἶτα ναυμαχία	Themistoklés és Aristeidés tanácsára krétai íjászokat
	Περσῶν καὶ Ἑλλήνων γίνεται, Περσῶν μὲν ναῦς ἐχόντων	hívnak segítségül és azok el is jönnek. Tengeri csata zajlik
	ὑπὲρ τὰς χιλίας, στρατηγοῦντος αὐτοῖς Ὀνόφα, Ἑλλήνων δὲ	a perzsák és a görögök között, a perzsáknak több mint ezer
	ἑπτακοσίας. καὶ νικῶσιν Ἕλληνες, καὶ διαφθείρονται	hajójuk van, vezérük Onophas, a görögöknek hatszáz és
	Περσικαὶ πεντακόσιαι νῆες, καὶ φεύγει Ξέρξης, βουλῆι πάλιν	elpusztítanak ötszáz perzsa hajót és megfutamodik Xerxés,
	καὶ τέχνηι Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους. ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς	megintcsak Aristeidés és Themistoklés tanácsa és
	ἁπάσαις μάχαις ἀπέθανον Περσῶν δώδεκα μυριάδες.	leleményessége révén. Az összes további küzdelemben
		tizenkétezer perzsa esett el.
77.	**<u>Lysias</u>**	
	Lysias, *Epitaphius* 32-44.	*Horváth László fordítása*
	32.	
	τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ τῶν μὲν δυστυχησάντων, τῶν δὲ τῆς	Miután őket így legyőzte a végzet, az ellenség pedig megszállta
	παρόδου κρατησάντων, οἱ μὲν ἐπορεύοντο ἐπὶ τήνδε τὴν	az átkelőt, a perzsák városunk ellen vonultak. Oseinknek tehát,
	πόλιν, οἱ δ᾽ ἡμέτεροι πρόγονοι πυθόμενοι μὲν τὴν γεγενημένην	amikor tudomást szereztek a spártaiak balsorsáról, az adott
	Λακεδαιμονίοις συμφοράν, ἀποροῦντες δὲ τοῖς περιεστηκόσι	helyzetben nem sok választása maradt, pontosan tudták
	πράγμασιν, εἰδότες [δ᾽] ὅτι, εἰ μὲν κατὰ γῆν τοῖς βαρβάροις	ugyanis, ha a barbárokkal szárazföldön szállnak szembe, az
	ἀπαντήσονται, ἐπιπλεύσαντες χιλίαις ναυσὶν ἐρήμην τὴν	ezerhajós flotta könnyedén beveszi a védtelen várost, ha
	πόλιν λήψονται, εἰ δὲ εἰς τὰς τριήρεις ἐμβήσονται, ὑπὸ τῆς	pedig hadihajóikra szállnak, a szárazföldi hadsereg fogja
	πεζῆς στρατιᾶς ἁλώσονται, ἀμφότερα δὲ οὐ δυνήσονται,	megszállni Athént, arra pedig nem lesznek képesek, hogy
	ἀμύνασθαί τε καὶ φυλακὴν ἱκανὴν καταλιπεῖν,	támadjanak és elegendő őrséget is biztosítsanak egyszerre.
	33.	
	δυοῖν δὲ προκειμένοιν, πότερον χρὴ τὴν πατρίδα ἐκλιπεῖν	Két lehetőség közül választhattak tehát: vagy elhagyják
	ἢ μετὰ τῶν βαρβάρων γενομένους καταδουλώσασθαι	hazájukat, vagy a barbárokkal szövetségre lépve szolgaságba
	τοὺς Ἕλληνας, ἡγησάμενοι κρεῖττον εἶναι μετ᾽ ἀρετῆς	taszítják a helléneket. Többre tartották azonban a
	καὶ πενίας καὶ φυγῆς ἐλευθερίαν ἢ μετ᾽ ὀνείδους καὶ	szűműzetésben és szegénységben, de dicsőséggel megélt
	πλούτου δουλείαν τῆς πατρίδος, ἐξέλιπον ὑπὲρ τῆς	szabadságot, mint a haza jólétben bővelkedő, ám gyalázatos
	Ἑλλάδος τὴν πόλιν, ἵν᾽ ἐν μέρει πρὸς ἑκατέραν ἀλλὰ μὴ	szolgaságát, ezért Hellas érdekében, elhagyták városukat, hogy

		77.
	πρὸς ἀμφοτέρας ἅμα τὰς δυνάμεις κινδυνεύσωσιν·	sorjában, külön-külön, és ne egyszerre ütközzenek meg a két
		77.
		seregtesttel.
	34.	
	ὑπεκθέμενοι δὲ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ μητέρας	Így hát gyermekeiket, asszonyaikat és szüleiket biztonságba
	εἰς Σαλαμῖνα, συνήθροιζον καὶ τὸ τῶν ἄλλων συμμάχων	helyezték Salamison, és egybegyűjtötték a szövetségesek többi
	ναυτικόν. οὐ πολλαῖς δ᾽ ὕστερον ἡμέραις ἦλθε καὶ	hajóját. Néhány nappal később megérkezett a barbár
	ἡ πεζὴ στρατιὰ καὶ τὸ ναυτικὸν τὸ τῶν βαρβάρων, ὃ τίς οὐκ	szárazföldi sereg és hajóhad is, melynek láttán ember legyen a
	ἂν ἰδὼν ἐφοβήθη, ὡς μέγας καὶ δεινὸς τῇδε τῇ πόλει κίνδυνος	talpán, ki ne rettent volna el attól az iszonyatos harctól, melyet
	ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἠγωνίσθη;	melyet e város a hellének szabadságáért vívott.
	35.	
	ποίαν δὲ γνώμην εἶχον ἢ οἱ θεώμενοι τοὺς ἐν ταῖς	Milyen gondolataik támadhattak azoknak, akik csak figyelték a
	ναυσὶν ἐκείναις, οὔσης καὶ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἀπίστου	hajókon lévőket, midőn saját megmenekülésük kilátástalannak,
	καὶ τοῦ προσιόντος κινδύνου, ἢ οἱ μέλλοντες ναυμαχήσειν	de még a közelgő ütközet is felfoghatatlannak tűnt, vagy
	ὑπὲρ τῆς φιλότητος, ὑπὲρ τῶν ἄθλων τῶν ἐν Σαλαμῖνι;	azoknak, akik szeretteikért, a Salamison lévő győzelmi díjért
		készülődtek a tengeri ütközetre?
	36.	
	οἷς τοσοῦτον πανταχόθεν περιειστήκει πλῆθος πολεμίων,	Oly mérhetetlen ellenség vette körbe mindenünnen őket, hogy
	ὥστε ἐλάχιστον μὲν αὐτοῖς εἶναι τῶν παρόντων κακῶν τὸ	saját haláluk biztos tudata a legcsekélyebb volt
	θάνατον τὸν αὑτῶν προειδέναι, μεγίστην δὲ συμφοράν,	megpróbáltatásaik közepette, mert a legszörnyűbb csapás
	<ἂν> ὑπὸ τῶν βαρβάρων εὐτυχησάντων τοὺς ὑπεκτεθέντας	annak gondolata volt, mi vár a szigetre menekített szeretteikre,
	ἥλπιζον πείσεσθαι.	ha a barbárok győznek.
	37.	
	ἦ που διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἀπορίαν πολλάκις μὲν	Igen, kétségbeesésükben biztosan gyakran szorították meg
	ἐδεξιώσαντο ἀλλήλους, εἰκότως δὲ σφᾶς αὐτοὺς ὠλοφύραντο,	egymás jobbját, és méltán siratták el magukat, hiszen fölfogták,
	εἰδότες μὲν τὰς σφετέρας ναῦς ὀλίγας οὔσας, ὁρῶντες δὲ	mily kevés hajójuk van, látták a rengeteg ellenséges hajót,
	πολλὰς τὰς τῶν πολεμίων, ἐπιστάμενοι δὲ τὴν μὲν πόλιν	tudták, hogy városuk pusztasággá vált, a földeket barbár
	ἠρημωμένην, τὴν δὲ χώραν πορθουμένην καὶ μεστὴν τῶν	hordák pusztítják, templomaik lángokban állnak, s mindez az
	βαρβάρων, ἱερῶν δὲ καομένων, ἁπάντων δ᾽ ἐγγὺς ὄντων τῶν	iszonyat tőlük karnyújtásnyira történik.
	δεινῶν,	
	38.	
	ἀκούοντες δ᾽ ἐν ταὐτῷ συμμεμειγμένου Ἑλληνικοῦ καὶ	Hallották az egybegyűlő hellén és barbár csatadalt, a harcolók
	βαρβαρικοῦ παιῶνος, παρακελευσμοῦ δ᾽ ἀμφοτέρων καὶ	egymást buzdító szavait, a haldoklók jajkiáltásait, és miközben
	κραυγῆς τῶν διαφθειρομένων, καὶ τῆς θαλάττης μεστῆς	a tengert halottak, és az egymásba rontó szövetséges és
	τῶν νεκρῶν, καὶ πολλῶν μὲν συμπιπτόντων καὶ φιλίων καὶ	ellenséges hajók roncsai borították, mivel a tengeri csata
	πολεμίων ναυαγίων, ἀντιπάλου δὲ πολὺν χρόνον οὔσης	hosszú ideig váltakozó szerencsével zajlott, hol a győzelem és
	τῆς ναυμαχίας δοκοῦντες τοτὲ μὲν νενικηκέναι καὶ	a megmenekülés, hol pedig a vereség és a pusztulás érzése
	σεσῶσθαι, τοτὲ δ᾽ ἡττῆσθαι καὶ ἀπολωλέναι.	fogta el őket.
	39.	
	ἦ που διὰ τὸν παρόντα φόβον πολλὰ μὲν ᾠήθησαν ἰδεῖν ὧν	Félelmükben biztosan sok olyasmit is látni és hallani véltek,
	οὐκ εἶδον, πολλὰ δ᾽ ἀκοῦσαι ὧν οὐκ ἤκουσαν. ποῖαι δ᾽ οὐχ	amit nem láttak és nem hallottak. Hány hajdanvolt áldozatot
	ἱκετεῖαι θεῶν ἐγένοντο ἢ θυσιῶν ἀναμνήσεις, ἔλεός	említhettek, milyen könyörgések szakadhattak fel belőlük az
	τε παίδων καὶ γυναικῶν πόθος οἵκτός τε πατέρων	istenekhez, gyermekeiket szánták, asszonyaikat hiányolták,
	καὶ μητέρων, λογισμὸς δ᾽, εἰ δυστυχήσειαν, τῶν	apjukat és anyjukat siratták, és hányszor átgondolták, ha ők
	μελλόντων ἔσεσθαι κακῶν;	most veszítenek, milyen nyomorúság vár majd reájuk!
	40.	
	τίς οὐκ ἂν θεῶν ἠλέησεν αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τοῦ	Van isten, ki ne szánta volna meg őket ebben a végveszélyben?
	κινδύνου; ἢ τίς ἀνθρώπων οὐκ ἂν ἐδάκρυσεν; ἢ τίς τῆς	Van ember, ki ne ontott volna könnyeket értük, vagy ne
	τόλμης αὐτοὺς οὐκ ἂν ἠγάσθη; ἦ πολὺ πλεῖστον ἐκεῖνοι	csodálta volna bátorságukat? Mert minden emberi mértéket
	κατὰ τὴν ἀρετὴν ἁπάντων ἀνθρώπων διήνεγκαν καὶ ἐν τοῖς	messze túlszárnyalt a hősiesség, mely elhatározásaikat és harci
	βουλεύμασι καὶ ἐν τοῖς τοῦ πολέμου κινδύνοις, ἐκλιπόντες	szellemüket áthatotta, hiszen elhagyva városukat, hajóikra
	μὲν τὴν πόλιν, εἰς τὰς ναῦς δ᾽ ἐμβάντες, τὰς δ᾽ αὐτῶν ψυχὰς	szálltak, és ezzel a néhány hajónyi lélekkel csatát vállaltak Ázsia
	ὀλίγας οὔσας ἀντιτάξαντες τῷ πλήθει τῷ τῆς Ἀσίας.	hordái ellen.
	41.	
	ἐπέδειξαν δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις, νικήσαντες τῇ ναυμαχίᾳ,	A tengeri győzelemmel pedig az egész emberiség előtt
	ὅτι κρεῖττον μετ᾽ ὀλίγων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας κινδυνεύειν ἢ	bizonyították, hogy többet ér kevés emberrel a szabadságért,
	μετὰ πολλῶν βασιλευομένων ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δουλείας.	mint egy király szolgájaként önnön rabságunkért harcolni.
	42.	
	πλεῖστα δὲ καὶ κάλλιστα ἐκεῖνοι ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων	Igen, őseink a hellének szabadságához mindenkinél jobban és
	ἐλευθερίας συνεβάλοντο, στρατηγὸν μὲν	dicsőségesebben járultak hozzá: adtak egy hadvezért,
	Θεμιστοκλέα, ἱκανώτατον εἰπεῖν καὶ γνῶναι καὶ πρᾶξαι,	Themistoklést, ki kiválóan érvelt, döntött és cselekedett, adtak
	ναῦς δὲ πλείους τῶν ἄλλων συμμάχων, ἄνδρας δ᾽	egy hajóhadat, mely túlszárnyalta szövetségeseikét, és adtak
	ἐμπειροτάτους. καὶ γὰρ τίνες ἂν τούτοις τῶν ἄλλων Ἑλλήνων	sokat tapasztalt férfiakat. De hát vetekedett velük bárki is a
	ἤρισαν γνώμῃ καὶ πλήθει καὶ ἀρετῇ;	többi hellén közül bölcsességben, létszámban vagy katonai

		77. 78.
		erényben?
	43.	
	ὥστε δικαίως μὲν ἀναμφισβήτητα τἀριστεῖα τῆς ναυμαχίας	Nem kérdés, joggal kapták meg Hellas egyhangú szavazatával
	ἔλαβον παρὰ τῆς Ἑλλάδος, εἰκότως δὲ τὴν εὐτυχίαν	a tengeri győzelemért kijáró elismerést, méltán állt melléjük a
	ὁμονοοῦσαν τοῖς κινδύνοις ἐκτήσαντο, γνησίαν δὲ καὶ	harcokat kísérő jószerencse, az ázsiai barbároknak pedig
	αὐτόχθονα τοῖς ἐκ τῆς Ἀσίας βαρβάροις τὴν αὑτῶν ἀρετὴν	bebizonyították, hogy tősgyökeres katonai erényük töretlen.
	ἐπεδείξαντο.	
	44.	
	Ἐν μὲν οὖν τῇ ναυμαχίᾳ τοιούτους αὑτοὺς παρασχόντες	Nos, így álltak helyt a tengeri ütközetben, így vállalták
	καὶ πολὺ πλεῖστον τῶν κινδύνων μετασχόντες τῇ	magukra a harc dandárját, így szerzett egyéni hősiességük
	ἰδίᾳ ἀρετῇ κοινὴν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκτήσαντο·	egyetemes szabadságot a többieknek is.
78.	**Platón**	
	Platón, *Menexenus* 241 a-c	*Kövendi Dénes fordítása*
	τὰ μὲν οὖν ἀριστεῖα τῷ λόγῳ ἐκείνοις ἀναθετέον, τὰ δὲ	Az első díjat tehát nekik (*sc. a marathóni csatában*
	τὰ δὲ δευτερεῖα τοῖς περὶ Σαλαμῖνα καὶ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ	*harcolóknak*) kell adnunk beszédünkben, a másodikat pedig
	ναυμαχήσασι καὶ νικήσασι. καὶ γὰρ τούτων τῶν ἀνδρῶν	azoknak, akik Salamisnál és Artemisionnál tengeri csatában
	πολλὰ μὲν ἄν τις ἔχοι διελθεῖν, καὶ οἷα ἐπιόντα ὑπέμειναν	győztek. Ezekről a féfiakról is sokat lehetne beszélni, hogy
	κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ ὡς ἠμύναντο ταῦτα· ὃ	milyen rohamot állottak ki szárazon és vízen, és hogyan
	δέ μοι δοκεῖ καὶ ἐκείνων κάλλιστον εἶναι, τούτου	hárították el; de én arról fogok megemlékezni ami tetteik
	μνησθήσομαι, ὅτι τὸ ἐξῆς ἔργον τοῖς Μαραθῶνι διεπράξαντο.	között a legszebbnek látszik, hogy azt a tettet hajtották végre,
	οἱ μὲν γὰρ Μαραθῶνι τοσοῦτον μόνον ἐπέδειξαν τοῖς	ami jelentőségében a marathóni hősök tette után következik.
	Ἕλλησιν, ὅτι κατὰ γῆν οἷόν τε ἀμύνασθαι τοὺς βαρβάρους	Amazok ugyanis Marathónnál csak azt mutatták meg a
	ὀλίγοις πολλούς, ναυσὶ δὲ ἔτι ἦν ἄδηλον καὶ δόξαν εἶχον	görögöknek, hogy a szárazföldön kevés embernek is lehetséges
	Πέρσαι ἄμαχοι εἶναι κατὰ θάλατταν καὶ πλήθει καὶ πλούτῳ	sok barbár ellen védekeznie, de a tengeren még tisztázatlan
	καὶ τέχνῃ καὶ ῥώμῃ· τοῦτο δὴ ἄξιον ἐπαινεῖν τῶν ἀνδρῶν τῶν	volt a kérdés, és a perzsák abban a hírben álltak, hogy a
	τότε ναυμαχησάντων, ὅτι τὸν ἐχόμενον φόβον διέλυσαν τῶν	tengeren legyőzhetetlenek létszámuk, gazdag felszerelésük,
	Ἑλλήνων καὶ ἔπαυσαν φοβουμένους πλῆθος νεῶν τε καὶ	szakértelmük és erejük folytán; s azért méltók az akkor tengeri
	ἀνδρῶν. ὑπ᾽ ἀμφοτέρων δὴ συμβαίνει, τῶν τε Μαραθῶνι	ütközetet vívott férfiak a dícséretre, mert feloldották a
	μαχεσαμένων καὶ τῶν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχησάντων,	görögök lelkére nehezedő félelmet, és véget vetettek a hajók és
	παιδευθῆναι τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὑπὸ μὲν τῶν κατὰ γῆν,	emberek tömegétől való rettegésnek. Igaz tehát az, hogy mind
	ὑπὸ δὲ τῶν κατὰ θάλατταν ληνας, ὑπὸ μὲν τῶν κατὰ γῆν, ὑπὸ	a Marathónnál küzdők, mind a Salamisnál tengeri csatát vívók
	δὲ τῶν κατὰ θάλατταν μαθόντας καὶ ἐθισθέντας μὴ φοβεῖσθαι	nevelői lettek a többi görögnek: mert azoktól szárazföldön,
	τοὺς βαρβάρους.	ezektől pedig tengeren tanulták meg és szokták meg, hogy ne
		féljenek a barbároktól.
	Platón, *Leges* 698c - 699d	*Kövendi Dénes fordítása*
	σχεδὸν γὰρ δέκα ἔτεσιν πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας	698 c-d Körülbelül tíz évvel a salamisi tengeri ütközet előtt
	ἀφίκετο Δᾶτις Περσικὸν στόλον ἄγων, πέμψαντος Δαρείου	érkezett érkezett meg Datis, a perzsa sereg vezére, akit
	διαρρήδην ἐπί τε Ἀθηναίους καὶ Ἐρετριᾶς,	Dareios kifejezetten az athéniak és eretriaiak ellen küldött,
	ἐξανδραποδισάμενον ἀγαγεῖν, θάνατον αὐτῷ προειπὼν μὴ	hogy hajtsa őket rabszolgaságba, halállal fenyegetve meg, ha
	πράξαντι ταῦτα. καὶ ὁ Δᾶτις τοὺς μὲν Ἐρετριᾶς ἔν τινι	nem teljesíti parancsát. (…)
	βραχεῖ χρόνῳ παντάπασιν κατὰ κράτος τε εἶλεν μυριάσι	698e Az idő haladtával híre jött, hogy Dareios meghalt ugyan,
	συχναῖς, καί τινα λόγον εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀφῆκεν	de ifjú és tüzes fia vette át az uralmat, és egyáltalán nem állt el
	φοβερόν, ὡς οὐδεὶς Ἐρετριῶν αὐτὸν ἀποπεφευγὼς εἴη·	a vállalkozástól.
	συνάψαντες γὰρ ἄρα τὰς χεῖρας σαγηνεύσαιεν πᾶσαν τὴν	699a Az athéniak úgy gondolták, hogy ez az egész készülődés
	Ἐρετρικὴν οἱ στρατιῶται τοῦ Δάτιδος. ὁ δὴ λόγος, εἴτ᾽ ἀληθὴς	őellenük irányul, a marathóni csata miatt, és mikor az Athos
	εἴτε καὶ ὅπῃ ἀφίκετο, τούς τε ἄλλους Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ	hegyfoknak árokkal való áttöréséről és a Hellespontos
	Ἀθηναίους ἐξέπληττεν, καὶ πρεσβευομένοις αὐτοῖς	áthidalásáról, valamint a hajók tömegéről hallottak, úgy vélték,
	πανταχόσε βοηθεῖν οὐδεὶς ἤθελεν πλήν γε Λακεδαιμονίων·	nincs menekvés számukra sem szárazon, sem vízen. Hiszen
	οὗτοι δὲ ὑπό τε τοῦ πρὸς Μεσσήνην ὄντος τότε πολέμου καὶ	senki sem fog segítségükre jönni - visszaemlékezve rá, hogy
	εἰ δή τι διεκώλυεν ἄλλο αὐτούς - οὐ γὰρ ἴσμεν λεγόμενον -	mikor első ízben jöttek és Eretriát feldúlták, akkor sem jött
	ὕστεροι δ᾽ οὖν ἀφίκοντο τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης γενομένης	senki segítségükre
	μιᾷ ἡμέρᾳ. μετὰ δὲ τοῦτο παρασκευαί τε μεγάλαι λεγόμεναι	699b és nem vállalta a vállvetett küzdelem veszedelmét -;
	καὶ ἀπειλαὶ ἐφοίτων μυρίαι παρὰ βασιλέως. προϊόντος δὲ	ugyanezt várták most is, legalábbis a szárazföldön, de tengeren
	τοῦ χρόνου, Δαρεῖος μὲν τεθνάναι ἐλέχθη, νέος δὲ καὶ	sem láttak módot a menekvésre, mikor több mint ezer hajó
	σφοδρὸς ὁ υὸς αὐτοῦ παρειληφέναι τὴν ἀρχὴν καὶ οὐδαμῶς	jött ellenük. Csak egy reménysugár tűnt fel előttük - halvány és
	ἀφίστασθαι τῆς ὁρμῆς. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πᾶν τοῦτο ᾠόντο ἐπὶ	szegényes, de az egyetlen -, ha az előző hadjáratra pillantottak,
	σφᾶς αὐτοὺς παρασκευάζεσθαι διὰ τὸ Μαραθῶνι γενόμενον,	hogy akkori tanácstalanságukban is egy menekvés tűnt eléjük:
	καὶ ἀκούοντες Ἄθων τε διορυττόμενον καὶ Ἑλλήσποντον	harcolni és győzni! Erre a reményre támaszkodva úgy találták,
	ζευγνύμενον καὶ τὸ τῶν νεῶν πλῆθος, ἡγήσαντο οὔτε κατὰ	699c hogy menekvésük csak önmagukban és az istenekben
	γῆν σφίσιν εἶναι σωτηρίαν οὔτε κατὰ θάλατταν· οὔτε γὰρ	van. Mindez testvériséget teremtett közöttük; az a félelem
	βοηθήσειν αὐτοῖς οὐδένα᾽μεμνημένοι ὡς οὐδ᾽ ὅτε τὸ πρότερον	pedig, mely egyrészt az akkori veszély, másrészt az ősi

		78. 79.
	ἦλθον καὶ τὰ περὶ Ἐρέτριαν διεπράξαντο, σφίσι γε οὐδεὶς	hagyományok folytán megvolt bennük, amely természetükké
	τότε ἐβοήθησεν οὐδ᾽ ἐκινδύνευσεν συμμαχόμενος· ταὐτὸν δὴ	vált, míg a törvényeknek alávetették magukat - ezt a félelmet
	προσεδόκων καὶ τότε γενήσεσθαι τό γε κατὰ γῆν᾽καὶ κατὰ	az előbbiekben már sokszor neveztük szégyenérzetnek, és azt
	θάλατταν δ᾽ αὖ πᾶσαν ἀπορίαν ἑώρων σωτηρίας, νεῶν χιλίων	mondtuk, hogy ezt kell ápolniuk magukban azoknak, akik
	καὶ ἔτι πλεόνων ἐπιφερομένων. μίαν δὴ σωτηρίαν συνενόουν,	derék emebrré akarnak lenni, s a köznép e félelemnek híjával
	λεπτὴν μὲν καὶ ἄπορον, μόνην δ᾽ οὖν, βλέψαντες πρὸς τὸ	van;
	πρότερον γενόμενον, ὡς ἐξ ἀπόρων καὶ τότε ἐφαίνετο	699d s ha akkor sem fogta volna el a népet ez a félelem,
	γενέσθαι τὸ νικῆσαι μαχομένους· ἐπὶ δὲ τῆς ἐλπίδος	bizony nem tömörült volna össze és nem védte volna meg
	ὀχούμενοι ταύτης ηὕρισκον καταφυγὴν αὐτοῖς εἰς αὐτοὺς	szent helyeit, sírjait, hazáját és mindazt, ami kedves és meghitt
	μόνους εἶναι καὶ τοὺς θεούς. ταῦτ᾽ οὖν αὐτοῖς πάντα φιλίαν	volt neki, úgy, amint, akkor megvédte, hanem apró darabokra
	ἀλλήλων ἐνεποίει, ὁ φόβος ὁ τότε παρὼν ὅ τε ἐκ τῶν νόμων	szakadozva szétszóródott volna az athéni nép, ki erre, ki arra.
	τῶν ἔμπροσθεν γεγονώς, ὃν δουλεύοντες τοῖς πρόσθεν	
	νόμοις ἐκέκτηντο, ἦν αἰδῶ πολλάκις ἐν τοῖς ἄνω λόγοις	
	εἴπομεν, ᾗ καὶ δουλεύειν ἔφαμεν δεῖν τοὺς μέλλοντας	
	ἀγαθοὺς ἔσεσθαι, ἧς ὁ δειλὸς ἐλεύθερος καὶ ἄφοβος· ὃν εἰ	
	τότε μὴ δέος ἔλαβεν, οὐκ ἄν ποτε συνελθὼν ἠμύνατο, οὐδ᾽	
	ἤμυνεν ἱεροῖς τε καὶ τάφοις καὶ πατρίδι καὶ τοῖς ἄλλοις	
	οἰκείοις τε ἅμα καὶ φίλοις, ὥσπερ τότ᾽ ἐβοήθησεν, ἀλλὰ κατὰ	
	σμικρὰ ἂν ἐν τῷ τότε ἡμῶν ἕκαστος σκεδασθεὶς ἄλλος	
	ἄλλοσε διεσπάρη.	
	Platón, *Leges* 707a-d	*Kövendi Dénes fordítása*
	ΑΘ ταῦτ᾽ οὖν ἐγίγνωσκε καὶ ἐκεῖνος, ὅτι κακὸν ἐν θαλάττῃ	707a *Athéni:* Már ő is felismerte tehát (sc. Odysseus
	τριήρεις ὁπλίταις παρεστῶσαι μαχομένοις· καὶ λέοντες ἂν	Homérosnál), hogy nem jó, ha a harcoló katonák mellett ott
	ἐλάφους ἐθισθεῖεν φεύγειν τοιούτοις ἔθεσι χρώμενοι. πρὸς δὲ	állnak a tengeren a hajók; hiszen ilyen berendezkedés mellett
	τούτοις αἱ διὰ τὰ ναυτικὰ πόλεων δυνάμεις ἅμα σωτηρίᾳ	még az oroszlánok is ahhoz szoknának, hogy megfussanak a
	τιμὰς οὐ τῷ καλλίστῳ τῶν πολεμικῶν ἀποδιδόασιν· διὰ	szarvasok elől. Ehhez járul még, hogy a tengeri hatalmak
	κυβερνητικῆς γὰρ καὶ πεντηκονταρχίας καὶ ἐρετικῆς, καὶ	biztonságukkal együtt a tisztségeket sem a legszebb
	παντοδαπῶν καὶ οὐ πάνυ σπουδαίων ἀνθρώπων γιγνομένης,	fegyvernem kezébe teszik le. Minthogy ugyanis hatalmuk és
	τὰς τιμὰς ἑκάστοις οὐκ ἂν δύναιτο ὀρθῶς ἀποδιδόναι τις.	biztonságuk a hajókormányosokon, hajóskapitányokon,
	καίτοι πῶς ἂν ἔτι πολιτεία γίγνοιτο ὀρθὴ τούτου στερομένη;	evezősökön és
	ΚΛ. Σχεδὸν ἀδύνατον. ἀλλὰ μήν, ὦ ξένε, τήν γε περὶ	707b mindenféle nemigen megbízható embereken
	Σαλαμῖνα ναυμαχίαν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς	nyugszik,ilyen körülmények között nem lehet a tisztségeket
	βαρβάρους γενομένην ἡμεῖς γε οἱ Κρῆτες τὴν Ἑλλάδα φαμὲν	helyesen kiosztani; márpedig hogy lehet helyes állami életről
	σῶσαι.	beszélni ott, ahol ez hiányzik?
	ΑΘ. Καὶ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων	*Kleinias* Úgyszólván lehetetlen. De mégis, barátom, legalábbis
	λέγουσι ταῦτα. ἡμεῖς δέ, ὦ φίλε, ἐγώ τε καὶ	mi, krétaiak azt tartjuk, hogy a salamisi tengeri ütközet
	ὅδε, Μέγιλλος, φαμὲν τὴν πεζὴν μάχην τὴν ἐν Μαραθῶνι	mentette meg Görögországot.
	γενομένην καὶ ἐν Πλαταιαῖς, τὴν μὲν ἄρξαι τῆς σωτηρίας	707c *Athéni*: S a görögök és barbárok tömege is ezt mondja.
	τοῖς Ἕλλησι, τὴν δὲ τέλος ἐπιθεῖναι, καὶ τὰς μὲν βελτίους	Mi ellenben, kedves barátom - mind én, mind Megillos -, azt
	τοὺς Ἕλληνας ποιῆσαι, τὰς δὲ οὐ βελτίους, ἵν᾽ οὕτως	állítjuk, hogy a marathóni és plataiai szárazföldi csata, amelyet
	λέγωμεν περὶ τῶν τότε συσσωσασῶν ἡμᾶς μαχῶν· πρὸς γὰρ	gyalogosok vívtak, volt az első lépés a görögök megmentésére,
	τῇ περὶ Σαλαμῖνα τὴν περὶ τὸ Ἀρτεμίσιόν σοι προσθήσω κατὰ	illetve ez utóbbi hozta meg a döntést; és ezek a csaták jobbá
	θάλατταν μάχην. ἀλλὰ γὰρ ἀποβλέποντες νῦν πρὸς	tették a görögöket, amazok ellenben nem, hogy ítéletet
	πολιτείας ἀρετήν, καὶ χώρας φύσιν σκοπούμεθα καὶ νόμων	mondjunk mindazon csatákról, mik megmentésünkhöz
	τάξιν, οὐ τὸ σῴζεσθαί τε καὶ εἶναι μόνον ἀνθρώποις	707d hozzájárultak: a salamisihoz ugyanis az artemisioni
	τιμιώτατον ἡγούμενοι, καθάπερ οἱ πολλοί, τὸ δ᾽ ὡς βελτίστους	tengeri ütközetet is hozzácsatolom. Most azonban az állami
	γίγνεσθαί τε καὶ εἶναι τοσοῦτον χρόνον ὅσον ἂν ὦσιν·	közösség erényének szempontjából vizsgáljuk mind a vidék
	εἴρηται δ᾽ ἡμῖν οἶμαι καὶ τοῦτο ἐν τοῖς πρόσθεν.	természetét, mind a törvények rendjét, mert nem azt tartjuk az
		emberek számára a legnagyobb értéknek, hogy életüket
		megmentsék, és nem a puszta életet becsüljük legtöbbre, mint
		a tömeg, hanem azt, hogy az emberek a lehető legjobbá
		váljanak, és maradjanak mindaddig, amíg csak élnek; mindezt -
		azt hiszem - már az előzőekben elmondtuk.
79.	Timotheos, *Persae* frg 15 col. 3 86 – col. 5. 205.	*Jánosy István fordítása*
	φυγᾶι δὲ πάλιν ἴετο Πέρ-	„A perzsa sereg eszeveszett
	σης στρατὸς βάρβαρος ἐπισπέρχων·	vad futásba csap. Egyik
	ἄλλα δ᾽ ἄλλαν θραῦεν σύρτις	flotta más flottába torlik;
	μακραυχενό-	sok hosszunyakú,
	πλους, χειρῶν δ᾽ ἔγβαλλον ὀρεί-	hegyi lába megannyi naszádnak
	ους πόδας ναός, στόματος	hajóskézből kiesik.
	δ᾽ ἐξήλλοντο μαρμαροφεγ-	Összecsapódva mind kiverőd-
	γεῖς παῖδες συγκρουόμενοι·	nek márványcsillám-fiaik.

		79.
	κατάστερος δὲ πόντος ἐγ-	Mint csillagok az égen,
	λιποπνόης ...[.]στερέσιν	a tetemek úgy hemzsegnek a vi-
	ἐγάργαιρε σώμασιν,	zen lelkük veszítve, fúlt
	ἐβρίθοντο δ᾽ ἀιόνες.	halottan. - Sürűdik a part.
	ο[ἱ] δ᾽ ἐπ᾽ ἀκταῖς ἐνάλοις	Mások mezítelenül
	ἥμενοι γυμνοπαγεῖς	dermedőn ülnek a víz-
	ἀυτᾶι τε καὶ δακρυ-	parton, sikongatón
	σταγεῖ [γ]όωι	zokogva vervén mellüket,
	στερνοκτύπωι γοηταὶ	könnyhullatással, gyászsirámmal jajonganak.
	θρηνώδει κατείχοντ᾽ ὀδυρμῶι·	Hazai földüket emlegetik
	ἅμα δὲ [γᾶν] πατρίαν ἐπανε-	hivogatva: Jaj, Műszia erdő-
	κα[λ]έοντ᾽· ἰὼ Μύσιαι	üstökű szurdékai!
	δενδροέθειραι πτυχαί,	Mentsetek innen, ahová
	[ῥύσ]ασθέ μ᾽ ἐνθέν[δ]ε· νῦν ἀήταις	szélvihar űzött. Tetememet így
	φερόμεθ᾽, οὐ γὰρ ἔτι ποτ᾽ ἀμὸν	be nem fogadja föld pora.
	[σῶ]μα δέξεται [πόλ]ις	Barlang vőn kezeibe, ahol
	κ[.].εγ γὰρ χερὶ πα[.]ε[.]νυμφαιογονον	születtek a vízileányok.
	[...].ον αντρον ο[...].[...]διαστακαπε[.....].ονειτεο βαθυ-	----------
	[τ]ερον ποντοιο τ[...]α απεχε μαχιμο[..].[..]	a tenger mélyebb szakadéka
	πλοιμον Ελλαν ευ[...]η	Tartsd a Hella vizétől távol a
	στέγην ἔδειμε	fenevad ellent! Ha nem épitette volna
	[τ]ῆλ[ε] τελεόπορον ἐμὸς	én uram ama jólillesz-
	[δ]εσπότης· οὐ γὰρ ἂ[ν Τμῶ]λον οὐδ᾽	tett hidat, mely igen biztos út,
	ἄστυ Λύδιον [λι]πὼν Σαρδέων	én dehogy jöttem volna el Tmó-
	ἦλθον [Ἕ]λλαν᾽ ἀπέρξων Ἄρ[η·	loszt odahagyva, Szardeiszt, lüdek
	νῦν] δὲ πᾶι τις δυσέκφευκ[τ]ον εὖ-	városát: Hellaszért háborúzni!
	ρηι | γλυκεῖαν μόρου καταφυγήν;	Most hová fordulok? Hol lelek
	Ἰλιοπόρος κακῶν λυαί-	oltalmat a bizony haláltól?
	α μόνα γένοιτ᾽ ἄν, εἰ	Elmenekedvén Ílionba,
	δυναστα πρὸς μελαμ-	volna szabadítóm;
	πεταλοχίτωνα Ματρὸς οὐρείας	nagy hegyi Anyánk, ha éjszironyos
	δεσπόσυνα γόνατα πεσεῖν	ruháju térdihez es-
	εὐωλένους τε χεῖρας ἀμφιβάλλων	vén, szépkaru kezeit imád-
	λίσσων χρυσοπλόκαμε	va átölelhetném. Könyörgöm, esdek,
	θεὰ Μᾶτερ ἱκνοῦμαι	színarany hajú anya, anya,
	ἐμὸν ἐμὸν αἰῶνα δυσέκφευκτον, ἐπεί	mentsd a haláltól
	μ᾽ αὐτίκα λαιμοτόμωι τις ἀποίσεται	nem menekedő életemet, mert el akarják
	ἐνθάδε μήστορι σιδάρωι,	ölni nyakam-lenyeső vad acéllal a-
	ἢ κατακυμοτακεῖς ναυσιφθόροι	vagy hadigálya-törő, habokat
	αὖραι νυκτιπαγεῖ βορέαι δια-	porlasztó viharok fagyos északi
	ραίσονται· περὶ γὰρ κλύδων	széllel emésztenek engem el éjszaka
	ἄγριος ἀνέρρηξεν ἄπαγ	mert a vad ár: tagjaim egy-
	γυίων εἶδος ὑφαντόν·	gyészőtt alak-egészét
	ἔνθα κείσομαι οἰκτρὸς ὀρ-	szétszaggatja! Im itt feküszöm
	νίθων ἔθνεσιν ὠμοβρῶσι θοινά.	zord nyershusevő madaraknak étkül.”
	τοιάδ᾽ ὀδυρόμενοι κατεδάκρυον·	Zokogva im így keseregtek a harcosok.
	ἐπεὶ δέ τις λαβὼν ἄγοι	S ha egy vasfegyverű görög
	πολυβότων Κελαινᾶν	egy phrűget fogva visz, ki
	οἰκήτορ᾽ ὀρφανὸν μαχᾶν	soknyáju Kelainában lakik,
	σιδαρόκωπος Ἕλλαν,	s harcképtelenné lett, s vadul
	ἄγει κόμης ἐπισπάσας,	hajánál fogva vonssza; az a vonszolója térdeit
	ὁ δ᾽ ἀμφὶ γόνασι περιπλεκεὶς	karolva hempereg a földön, és
	ἐλίσσετ᾽, Ἑλλάδ᾽ ἐμπλέκων	görög szavakat zagyvál belé
	Ἀσιάδι φωνᾶι διάτορον	ázsiai nyelvébe, a saját
	σφραγῖδα θραύων στόματος,	nyelve világos veretét
	Ἰάονα γλῶσσαν ἐξιχνεύων·	összetöri iónt kísértvén.
	ἔπω μοί σοι κῶς καὶ τί πρᾶγμα;	„Tiéd vagyok én... Mely dolog...
	αὖτις οὐδάμ᾽ ἔλθω·	Dehogy jönni én több!
	καὶ νῦν ἐμὸς δεσπότης	Most is csak az úr enyém
	δεῦρό μ᾽ ἐνθάδ᾽ ἧξει·	hozni engem erre!
	τὰ λοιπὰ δ᾽ οὐκέτι, πάτερ,	Többi nem jönni ide soha
	οὐκέτι μαχέσ᾽ αὖτις ἐνθάδ᾽ ἔρχω,	hadakoz én teveled nem újra,
	ἀλλὰ κάθω·	Otthon ül én.
	ἐγώ σοι μὲν δεῦρ᾽ ἐγὼ	Dehogy még egyszer ide!

		79. 80.
	κεῖσε παρὰ Σάρδι, παρὰ Σοῦσα,	Honn maradok, Egbatána,
	Ἀγβάτανα ναίων·	Szardeisz, lakok, a Szúsza,
	Ἄρτιμις ἐμὸς μέγας θεὸς	Epheszoszi Artemisz enyém,
	παρ᾽ Ἔφεσον φυλάξει.	nagy isten óvjon engem!”
	οἱ δ᾽ ἐπεὶ παλίμπορον φυ-	Mind veszettebbül szaladnak
	γὴν ἔθεντο ταχύπορον,	vissza a perzsa menekülők.
	αὐτίκα μὲν ἀμφιστόμους ἄ-	Elhajigálják ahelyt
	κοντας ἐκ χερῶν ἔριπτον,	kétélü, zord dzsidáikat;
	δρύπτετο δὲ πρόσωπ᾽ ὄνυξι·	körmükkel az arcukat benyesik,
	Περσίδα στολὴν περὶ στέρ-	s finomszövésü köntösük
	νοις ἔρεικον εὐυφῆ,	megszaggatják a mellükön,
	σύντονος δ᾽ ἁρμόζετ᾽ Ἀσιὰς	a hatalmas összhangban zsibong
	οἰμωγὰ πολυστόνωι,	Ázsia jajszava.
	κτυπεῖ δὲ πᾶσα Βασιλέως πανήγυρις	Látván, mi vár fejükre, mi kín:
	φόβωι τὸ μέλλον εἰσορώμενοι πάθος·	a királyt körülvevő tömeg
	ὁ δὲ παλινπόρευτον ὡς ἐσ-	iszonyatában egyre nyög, dübög, jajong.
	εῖδε | Βασιλεὺς εἰς φυγὴν ὁρ-	A király hogy észbe vette:
	μῶντα παμμιγῆ στρατόν,	nagy serege veszett gomolyban
	γονυπετὴς αἴκιζε σῶμα,	futva hátat mint adott:
	φάτο δὲ κυμαίνων τύχαισιν·	térdre omolva büszke testét
	ἰὼ κατασκαφαὶ δόμων	nyúzza, gyötri rémnyügözötten:
	σείριαί τε νᾶες Ἑλλανίδες, αἳ	„Jaj, házaink felforgatók!
	κατὰ μὲν ἥλικ᾽ ὠλέσαθ᾽ ἥ-	tűzgolyó-dobó görög harc-hajók,
	βαν νεῶν πολύανδρον·	melyek megemésztették fiatalaink
	νᾶες δ᾽ οὐκ ὀπισσοπόρευ-	lombos férfi-virágát!
	τον ἄξουσιμ, πυρὸς	Perzsa hajók
	δ᾽ αἰθαλόεμ μένος ἀγρίωι	haza nem viszik őket, mert
	σώματι φλέξει, στονόεντα δ᾽ ἄλγη	láng-testtel a tűz fékeveszett
	ἔσται Περσίδι χώραι·	dühe bizony elperzseli mind!
	ἰὼ βαρεῖα συμφορά,	Gyász-siralom, nyögés, kín
	ἃ μ᾽ ἐς Ἑλλάδ᾽ ἤγαγες· ἀλλ᾽ ἴτε,	száll a perzsa hazára.
	μηκέτι μέλλετε,	Átkozott balvégzetem,
	ζεύγνυτε μὲν τετράορον ἵππων	hellén földre mért hozál?!
	ὄχημ᾽, οἱ δ᾽ ἀνάριθμον ὅλ-	Rajta, sietve, a négy lovamat, nosza,
	βον φορεῖτ᾽ ἐπ᾽ ἀπήνας·	fogjátok szekerembe!
	πίμπρατε δὲ σκηνάς,	A szám néküli kincseket
	μηδέ τις ἡμετέρου γένοιτ᾽	rakjátok szekerekre!
	ὄνησις αὐτοῖσι πλούτου.	Sátrakra zsarátot!
		hogy ne legyen örömük
		szikrányi sem mesés kincseinkből!”
	οἱ δὲ τροπαῖα στησάμενοι Διὸς	Győzelemoszlopokat rak a sok görög,
	ἀγνότατον τέμενος, Παιᾶν᾽	s Zeusznak templomot és a segítő
	ἔσται Περσίδι χώραι·	Istenúrnak zengedez
	ἄνακτα, σύμμετροι δ᾽ ἐπε-	paiánt; vidám karban kerengve, a lábaik
	κτύπεον ποδῶν	egy ütemre dobognak.
	ὑψικρότοις χορείαις.	Ösztökélve a színarany
	ἀλλ᾽ ὦ χρυσεοκίθαριν ἀέ-	lant újult muzsikáját,
	ξων μοῦσαν νεοτευχῆ,	dalomnak segedelmül jöjj,
	ἐμοῖς ἔλθ᾽ ἐπίκουρος ὕμ-	mentő orvos, Apollón!
	νοις ἰήιε Παιάν·	
80.	Xenophón, *Anabasis* III 2,13.	*Fein Judit fordítása*
	ἔπειτα ὅτε Ξέρξης ὕστερον ἀγείρας τὴν ἀναρίθμητον στρατιὰν	Később pedig, amikor Xerxés azt a megszámlálhatatlan
	ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι	sokaságú hadat összegyűjtötte, és Hellasba jött, a mi őseink
	τοὺς τούτων προγόνους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. ὧν	szárazon és vizen megverték a perzsák őseit. Ennek
	ἔστι μὲν τεκμήρια ὁρᾶν τὰ τρόπαια, μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡ	bizonyítékául láthatók diadalmi jelek, de a legnagyobb
	ἐλευθερία τῶν πόλεων ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε·	emlékeztető azoknak a városoknak a szabadsága, amelyekben
	οὐδένα γὰρ ἄνθρωπον δεσπότην ἀλλὰ τοὺς θεοὺς	ti születtetek és nevelkedtetek: ne feledjétek, hogy csak az
	προσκυνεῖτε.	isteneknek hódoljatok, a zsarnokoknak soha.
	Xenophón, *Anabasis* I 2, 9.	*Fein Judit fordítása*
	ἐνταῦθα Ξέρξης, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ	Ezt a palotát és Kelainai fellegvárát állítólag Xerxész
	ἀπεχώρει, λέγεται οἰκοδομῆσαι ταῦτά τε τὰ βασί-	építtette, amikor a vesztett csata után visszavonult Hellaszból.
	λεια καὶ τὴν Κελαινῶν ἀκρόπολιν.	

		81.
81.	**Démosthenés**	
	Démosthenés, *Adversus Androtionem* 13.	
	οἷον πολλὰ μὲν ἄν τις ἔχοι λέγειν καὶ παλαιὰ καὶ καινά· ἃ δ᾽	Például, sok mindent megemlíthetnénk, akár régi dolgokat,
	οὖν πᾶσι μάλιστ᾽ ἀκοῦσαι γνώριμα, τοῦτο μέν, εἰ βούλεσθε,	akár újakat. De azok közül, amiket mindannyian a legtöbbször
	οἱ τὰ προπύλαια καὶ τὸν παρθενῶν᾽ οἰκοδομήσαντες ἐκεῖνοι	hallotok, vegyük például ezt: akik a Propylaiát és a Parthenónt
	καὶ τἄλλ᾽ ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἱερὰ κοσμήσαντες, ἐφ᾽ οἷς	felépítették és a barbár zsákmányból még más szentélyeket is
	φιλοτιμούμεθα πάντες εἰκότως, ἵστε δήπου τοῦτ᾽ ἀκοῇ, ὅτι τὴν	megszépítettek, amelyekre mindnyájan méltán büszkék
	πόλιν ἐκλιπόντες καὶ κατακλεισθέντες εἰς Σαλαμῖνα, ἐκ τοῦ	vagyunk, - nyilván hallottátok, hogy elhagyva a várost és
	τριήρεις ἔχειν πάντα μὲν τὰ σφέτερ᾽ αὐτῶν καὶ τὴν πόλιν τῇ	Salamisra húzódva -hogy onnét aztán hajóra szálljanak-,
	ναυμαχίᾳ νικήσαντες ἔσωσαν, πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων	mindenüket, amijük volt és a polist is megmentették,
	ἀγαθῶν τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι κατέστησαν αἴτιοι, ὧν οὐδ᾽ ὁ	győzelmet aratva a tengeri csatában, s a többi görögnek is nagy
	χρόνος τὴν μνήμην ἀφελέσθαι δύναται. εἶεν·	szolgálatot tettek; akiknek az idő sem fogja tudni az emlékét
		elhomályosítani.
	Démosthenés, *De corona* 204-205; 208.	
	204.	
	καὶ ταῦθ᾽ οὕτω σεμνὰ καὶ προσήκοντα τοῖς ὑμετέροις ἤθεσιν	Mindezt annyira jónak és természetetekhez illőnek tartjátok,
	ὑμεῖς ὑπολαμβάνετ᾽ εἶναι ὥστε καὶ τῶν προγόνων τοὺς ταῦτα	hogy őseitek közt is a leginkább azokat dicséritek, akik így
	πράξαντας μάλιστ᾽ ἐπαινεῖτε. εἰκότως· τίς γὰρ οὐκ ἂν	viselkedtek. És hát bizony joggal. Mert ki ne csodálná azoknak
	ἀγάσαιτο τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῆς ἀρετῆς, οἳ καὶ τὴν χώραν	a férfiaknak a bátorságát, akik azért, hogy ne kelljen
	καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν ὑπέμειναν εἰς τὰς τριήρεις ἐμβάντες	parancsszónak engedelmeskedniük, vállalták, hogy elhagyják
	ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ κελευόμενον ποιῆσαι, τὸν μὲν ταῦτα	földjüket és városukat és hajóra szállnak, és Themistoklést
	συμβουλεύσαντα Θεμιστοκλέα στρατηγὸν ἑλόμενοι, τὸν	választották hadvezérnek, aki ezt tanácsolta nekik, Kyrsilost
	δ᾽ ὑπακούειν ἀποφηνάμενον τοῖς ἐπιταττομένοις Κυρσίλον	viszont, aki amellett szólalt fel, hogy adják meg magukat a
	καταλιθώσαντες, οὐ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες αἱ	parancsnak, megkövezték, de nem ám csak őt,hanem még a
	ὑμέτεραι τὴν γυναῖκ᾽ αὐτοῦ.	feleségét is a feleségeitek.
	205.	
	οὐ γὰρ ἐζήτουν οἱ τότ᾽ Ἀθηναῖοι οὔτε ῥήτορ᾽ οὔτε στρατηγὸν	Mert az akkori athéniak nemcsak hogy nem kerestek
	δι᾽ ὅτου δουλεύσουσιν εὐτυχῶς, ἀλλ᾽ οὐδὲ ζῆν ἠξίουν,	maguknak sem szónokot, sem hadvezért ahhoz, hogy jólmenő
	εἰ μὴ μετ᾽ ἐλευθερίας ἐξέσται τοῦτο ποιεῖν. ἡγεῖτο γὰρ αὐτῶν	alattvalók legyenek, de még élni sem akartak úgy, ha nem
	ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ	élhetnek szabadságban. Mert egyikük sem gondolta, hogy csak
	καὶ τῇ πατρίδι. διαφέρει δὲ τί; ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον	az apjának és anyjának született, hanem hogy a hazának is. És
	γεγενῆσθαι νομίζων τὸν τῆς εἱμαρμένης καὶ τὸν αὐτόματον	micsoda különbség! Mert aki azt gondolja, hogy csak a
	θάνατον περιμένει, ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην	szüleihez tartozik, várja a sorstól kiszabott,természetes halált,
	ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνῄσκειν ἐθελήσει, καὶ φοβερωτέρας	de aki úgy gondolja, hogy a haza gyermeke, az inkább meg
	ἡγήσεται τὰς ὕβρεις καὶ τὰς ἀτιμίας, ἃς ἐν δουλευούσῃ τῇ	akar majd halni, mintsem hazáját szogasorban lássa, és
	πόλει φέρειν ἀνάγκη, τοῦ θανάτου. (...)	szörnyűbbnek fogja tartani a halálnál az erőszakot és sérelmet,
		amit saját városában kell elszenvednie, ha az szolgaságba jut.
	208.	
	ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἡμάρτετ᾽, ἄνδρες Ἀθηναῖοι,	De nem lehet, nem lehet, hogy hibáztatok, athéni férfiak,
	τὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας κίνδυνον	amikor mindenki szabadságáért és megmeneküléséért
	ἀράμενοι, μὰ τοὺς Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας τῶν	vállaltátok a veszélyt, esküszöm azokra az őseitekre, akik
	προγόνων, καὶ τοὺς ἐν Πλαταιαῖς παραταξαμένους, καὶ τοὺς	Marathónnál Görögország előharcosaiként vállalták a veszélyt,
	ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντας καὶ τοὺς ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ, καὶ	és akik Plataiainál felsorakoztak, és akik Salamisnál és az
	πολλοὺς ἑτέρους τοὺς ἐν τοῖς δημοσίοις μνήμασιν κειμένους	Artemisionnál harcoltak a tengeri csatában, és a sok más
	ἀγαθοὺς ἄνδρας, οὓς ἅπαντας ὁμοίως ἡ πόλις τῆς αὐτῆς	hősre, akik állami sírokban nyugszanak, akiknek bizony
	ἀξιώσασα τιμῆς ἔθαψεν, Αἰσχίνη, οὐχὶ τοὺς κατορθώσαντας	mind ugyanúgy megadta a város ezt a tiszteletet -Aischinés!- ,
	αὐτῶν οὐδὲ τοὺς κρατήσαντας μόνους. δικαίως· ὃ μὲν γὰρ ἦν	és nem ám csak azoknak, akik sikeresen harcoltak és győztek.
	ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργον ἅπασι πέπρακται· τῇ τύχῃ δ᾽, ἣν ὁ	És ez bizony így van rendjén. Mert mind megtették azt, ami a
	δαίμων ἔνειμεν ἑκάστοις, ταύτῃ κέχρηνται. (...)	hősök feladata, mind betöltötte istentől rendelt sorsát.
	Démosthenés, *De falsa legatione* 312.	
	τίς γάρ ἐστιν Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων οὕτω σκαιὸς ἢ ἀνήκοος ἢ	Van olyan ember, görög vagy barbár, olyan süket és
	σφόδρα μισῶν τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν, ὅστις, εἴ τις ἔροιτο,	tájékozatlan, és annyira ellensége a városunknak,
	'εἰπέ μοι, τῆς νῦν οὔσης Ἑλλάδος ταυτησὶ καὶ οἰκουμένης	akit ha megkédezel, „mondd csak, az egész területen
	ἔσθ' ὅ τι ταύτην ἂν τὴν προσηγορίαν εἶχεν ἢ ᾠκεῖθ' ὑπὸ τῶν	mindenütt, amit ma Görögországnak hívunk és ahol ma
	νῦν ἐχόντων Ἑλλήνων, εἰ μὴ τὰς ἀρετὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνας	lakunk, van-e hely, amit így hívhatnánk és lakhatnánk-e
	οἱ Μαραθῶνι κἀν Σαλαμῖνι παρέσχοντο, οἱ ἡμέτεροι	benne, mi görögök, akik ma lakunk, ha Marathón és Salamis
	πρόγονοι;' οὐδ' ἂν εἷς εὖ οἶδ' ὅτι φήσειεν, ἀλλὰ πάντα	hősei, a mi őseink, nem tanúsítottak volna érte ekkora
	ταῦθ' ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἂν ἑαλωκέναι.	bátorságot?", van ilyen ember? Biztos vagyok benne, hogy
		nincs, aki ne ezt felelné: „Nem, mind a barbárok kezére került
		volna."

Démosthenés, *In Neaeram* 95-98.

95.

πάλιν δὲ Ξέρξου ἰόντος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, Θηβαίων μηδισάντων, οὐκ ἐτόλμησαν ἀποστῆναι τῆς ὑμετέρας φιλίας, ἀλλὰ μόνοι τῶν ἄλλων Βοιωτῶν οἱ μὲν ἡμίσεις αὐτῶν μετὰ Λακεδαιμονίων καὶ Λεωνίδου ἐν Θερμοπύλαις παραταξάμενοι τῷ βαρβάρῳ ἐπιόντι συναπώλοντο, οἱ δὲ λοιποὶ ἐμβάντες εἰς τὰς ὑμετέρας τριήρεις, ἐπειδὴ αὐτοῖς οἰκεῖα σκάφη οὐχ ὑπῆρχεν, συνεναυμάχουν ὑμῖν ἐπί τε Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι,

Aztán újra, amikor Xerxés Görögország ellen vonult, és a thébaiak a perzsák oldalára álltak, a plataiaiak nem vetemedtek arra, hogy elpártoljanak szövetségünktől, egyedül a boiótok közül, hanem egyik felük a spártaiakkal és Leónidasszal együtt sorakozott fel Thremopylainál a barbár támadással szemben és velük együtt esett el, másik részük pedig a ti háromevező-sorosaitokra szállt, miután saját hajóik nem voltak, és veletek együtt harcolt az Artemisionnál és Salamisnál,

96.

καὶ τὴν τελευταίαν μάχην Πλαταιᾶσι Μαρδονίῳ τῷ βασιλέως στρατηγῷ μεθ᾽ ὑμῶν καὶ τῶν συνελευθερούντων τὴν Ἑλλάδα μαχεσάμενοι, εἰς κοινὸν τὴν ἐλευθερίαν τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι κατέθηκαν. ἐπεὶ δὲ Παυσανίας ὁ Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ὑβρίζειν ἐνεχείρει ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἠγάπα ὅτι τῆς ἡγεμονίας μόνοι ἠξιώθησαν Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ πόλις τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡγεῖτο τῆς ἐλευθερίας τοῖς Ἕλλησιν, τῇ δὲ φιλοτιμίᾳ οὐκ ἠναντιοῦτο τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἵνα μὴ φθονηθῶσιν ὑπὸ τῶν συμμάχων.

és a végső harcban Plataiainál, Mardoniosszal, a király hadvezérével szemben, veletek és mindazokkal akik veletek együtt megszabadították Görögországot veletek együtt harcolva és közös kincsévé tették a szabadságot a többi görögnek is. Miután pedig Pausanias, a spártai király odáig ment, hogy megsértett titeket, és nem elégedett meg azzal, hogy a görögök a fővezérséget egyedül a spártaiakra bízták, holott a ti városotok vezette valójában szabadságra a görögöket, de nem akart becsvágyból acsarkodni a spártaiakkal, nehogy irígységet keltsen a szövetségesekben

97.

ἐφ᾽ οἷς φυσηθεὶς Παυσανίας ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ἐπέγραψεν ἐπὶ τὸν τρίποδα <τὸν> ἐν Δελφοῖς, ὃν οἱ Ἕλληνες οἱ συμμαχεσάμενοι τὴν Πλαταιᾶσι μάχην καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ναυμαχήσαντες κοινῇ ποιησάμενοι ἀνέθηκαν ἀριστεῖον τῷ Ἀπόλλωνι ἀπὸ τῶν βαρβάρων, Ἑλλήνων ἀρχηγός, ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων, Παυσανίας Φοίβῳ μνῆμ᾽ ἀνέθηκε τόδε, ὡς αὐτοῦ τοῦ ἔργου ὄντος καὶ τοῦ ἀναθήματος, ἀλλ᾽ οὐ κοινοῦ τῶν συμμάχων·

- nos, Pausanias, a spártai király ettől úgy felfuvalkodott, hogy a tripusra, amit a görögök, akik a plataiai csatában és a salamisi tengeri ütközetben együtt harcoltak, *közösen* állítottak a barbároktól szedett zsákmány legértékesebb részéből, ajándékul Delphoiban Apollónnak, ráírta ezt a verset:
Pausanias, Hellas vezetője ajánlja Apollón
tiszteletére fel ezt, győzve a méd seregen,
(A versbetét Muraközy Gy. fordítása)
mintha az ő érdeme és az ő fogadalmi ajándéka volna, és nem az egész symmachiáé.

98.

ὀργισθέντων δὲ τῶν Ἑλλήνων, οἱ Πλαταιεῖς λαγχάνουσι δίκην τοῖς Λακεδαιμονίοις εἰς τοὺς Ἀμφικτύονας χιλίων ταλάντων ὑπὲρ τῶν συμμάχων, καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἐκκολάψαντας τὰ ἐλεγεῖα ἐπιγράψαι τὰς πόλεις τὰς κοινωνούσας τοῦ ἔργου. δι᾽ ὅπερ αὐτοῖς οὐχ ἥκιστα παρηκολούθει ἡ ἔχθρα <ἡ> παρὰ Λακεδαιμονίων καὶ ἐκ τοῦ γένους τοῦ βασιλείου.

És mikor erre a görögök megharagudtak, a plataiaiak az amphiktyonia előtt panaszt emeltek a spártaiakra és ezer talanton büntetést szabtak ki rájuk, és kényszerítették őket, hogy vakarják le a verset és írják rá azoknak a városoknak a nevét, amelyek közösen részt vettek a harcban. Ezért nem is kis mértékben kíséri őket a spártaiak és a király családjának haragja.

Démosthenés, *In Aristocratem* 196-8.

Ἄξιον τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κἀκεῖν᾽ ἐξετάσαι, πῶς ποθ᾽ οἱ πάλαι τὰς τιμὰς ἔνεμον καὶ τὰς δωρειὰς τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐεργέταις, καὶ ὅσοι πολῖται τύχοιεν ὄντες καὶ ὅσοι ξένοι. κἂν μὲν ἴδητ᾽ ἐκείνους ἄμεινον ὑμῶν, καλὸν τὸ μιμήσασθαι, ἂν δ᾽ ὑμᾶς αὐτούς, ἐφ᾽ ὑμῖν ἔσται τὸ πράττειν. πρῶτον μὲν τοίνυν ἐκεῖνοι Θεμιστοκλέα τὸν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν νικήσαντα καὶ Μιλτιάδην τὸν ἡγούμενον Μαραθῶνι καὶ πολλοὺς ἄλλους, οὐκ ἴσα τοῖς νῦν στρατηγοῖς ἀγάθ᾽ εἰργασμένους, οὐ χαλκοῦς ἵστασαν οὐδ᾽ ὑπερηγάπων. οὐκ ἄρα τοῖς ἑαυτοὺς ἀγαθόν τι ποιοῦσιν χάριν εἶχον; σφόδρα γ᾽, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπεδίδοσάν γε καὶ αὐτῶν κἀκείνων ἀξίαν· ὄντες γὰρ πολλοῦ πάντες ἄξιοι προὔκρινον ἐκείνους αὐτῶν ἡγεῖσθαι. ἔστι δὲ σώφροσιν ἀνθρώποις καὶ πρὸς ἀλήθειαν βουλομένοις σκοπεῖν πολὺ μείζων τιμὴ τῆς χαλκῆς εἰκόνος τὸ καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν κεκρίσθαι πρώτους. καὶ γάρ τοι τῶν ἔργων τῶν τότ᾽, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδενὸς ἀπεστέρησαν ἑαυτούς, οὐδ᾽ ἔστιν οὐδεὶς ὅστις ἂν εἴποι τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν Θεμιστοκλέους, ἀλλ᾽ Ἀθηναίων, οὐδὲ τὴν Μαραθῶνι μάχην Μιλτιάδου, ἀλλὰ τῆς πόλεως.

Érdemes tehát megnézni azt is, athéni férfiak, hajdan a régiek hogyan osztottak jutalmat és ajándékokat azoknak, akik valami nagy dolgot véghezvittek, s hogy hányan voltak közülük athéniak, és hányan idegenből való barátok. S ha őket látjátok különbnek magatoknál, akkor helyénvaló őket utánoznotok, ha viszont magatokat, akkor a saját magatok feje szerint kell cselekednetek.
Először is tehát az akkoriak nem állítottak sem szobrot, és nem is hízelegtek túlontúl, sem Themistoklésnek, a salamisi tengeri csata győztes hadvezérének, sem Miltiadésnek, a marathóni csata hadvezérének, és még sokaknak másoknak sem -nem úgy, mint a mai kiváló hadvezéreknek! Nem adták meg tehát azoknak a tiszteletet, akik jót tettek velük? De nagyonis megadták, athéni férfiak, saját maguknak és őnekik is. Úgy van az már, hogy az okos emberek és a jószándékúak sokkal nagyobb tiszteletnek tekintik a bronzszobronál azt, hogy jó és rendes emberek között elsőknek számítanak. Az akkori csaták közül ugyanis egyiket sem tulajdonították magukénak, athéni férfiak, s nincs senki, aki azt mondaná, a salamisi csata Themistoklésé, hanem hogy az athéniaké, sem azt hogy a marathóni csata Miltiadésé, hanem hogy a polisé.
Most viszont, athéni férfiak, sokan azt mondják, Kerkyrát

		81. 82.
		Timotheos foglalta el, a sereget Iphikratés verte meg, s hogy
		Naxosnál Chabrias győzött a tengeri csatában.
82.	Isokratés, *Panathenaicus* 49-52.	
	49.	
	Χρόνῳ δ᾽ ὕστερον γενομένου τοῦ Περσικοῦ πολέμου καὶ	Kis idővel később, amikor kitört a perzsa háború, és
	Ξέρξου τοῦ τότε βασιλεύοντος τριήρεις μὲν συναγαγόντος	Xerxés, az akkori nagykirály ezerháromszáz háromevező-soros
	τριακοσίας καὶ χιλίας, τῆς δὲ πεζῆς στρατιᾶς	hajót és összesen ötmillió gyalogosból álló sereget gyűjtött,
	πεντακοσίας μὲν μυριάδας τῶν ἁπάντων, ἑβδομήκοντα δὲ	benne hétszázezer fegyveres harcossal, és ezzel a nagy sereggel
	τῶν μαχίμων, τηλικαύτῃ δὲ δυνάμει στρατεύσαντος	a görögök ellen vonult,
	ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας,	
	50.	
	Σπαρτιᾶται μὲν ἄρχοντες Πελοποννησίων εἰς τὴν	a spártaiak annak ellenére, hogy a peloponnésosiak urai
	ναυμαχίαν τὴν ποιήσασαν ῥοπὴν ἅπαντος τοῦ πολέμου	voltak, a tengeri csatába, ami az egész háború fordulópontját
	δέκα μόνον συνεβάλοντο τριήρεις, οἱ δὲ πατέρες	jelentette, csak tíz háromevezősoros hajót hoztak, a mi apáink
	ἡμῶν ἀνάστατοι γενόμενοι καὶ τὴν πόλιν ἐκλελοιπότες	pedig, noha földönfutóvá lettek, és oda kellett hagyniuk
	διὰ τὸ μὴ τετειχίσθαι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον πλείους	városukat, mert abban az időben még nem volt fallal
	ναῦς παρέσχοντο καὶ μείζω δύναμιν ἐχούσας ἢ	körülvéve, több hajót adtak és erősebbeket, mint a többiek a
	σύμπαντες οἱ συγκινδυνεύσαντες·	szövetségesek közül összesen.
	51.	
	καὶ στρατηγὸν οἱ μὲν Εὐρυβιάδην, ὃς εἰ τέλος ἐπέθηκεν	És hadvezérük Eurybiadés volt, aki ha be tudja végezni azt,
	οἷς διενοήθη πράττειν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυεν ἀπολωλέναι	amit eltervezett, nem tudta volna megakadályozni, hogy el ne
	τοὺς Ἕλληνας, οἱ δ᾽ ἡμέτεροι Θεμιστοκλέα τὸν	vesszenek a görögök - a mieink viszont Themistoklés, és -
	ὁμολογουμένως ἅπασιν αἴτιον εἶναι δόξαντα καὶ τοῦ	ebben minden vélemény megegyezik- őneki köszönhető az is,
	τὴν ναυμαχίαν γενέσθαι κατὰ τρόπον καὶ τῶν ἄλλων	hogy a tengeri csata sikerrel zajlott és minden más, ami ebben
	ἁπάντων τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ κατορθωθέντων.	az időben sikeresen alakult.
	52.	
	Τεκμήριον δὲ μέγιστον· ἀφελόμενοι γὰρ	A legfőbb bizonyíték pedig a következő: a szövetségesek
	Λακεδαιμονίους τὴν ἡγεμονίαν οἱ συγκινδυνεύσαντες	elvették a spártaiaktól a fővezérséget és átadták a mi
	τοῖς ἡμετέροις παρέδοσαν. Καίτοι τίνας ἄν τις κριτὰς	őseinknek. És hát kik lehetnének megfelelőbb és
	ἱκανωτέρους ποιήσαιτο καὶ πιστοτέρους τῶν τότε	megbízhatóbb bírái az akkori eseményeknek, mint azok, akik
	πραχθέντων ἢ τοὺς ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγῶσι παραγενομένους;	maguk részt vettek a küzdelemben? Mit lehetne nagyobb
	Τίς δ᾽ ἂν εὐεργεσίαν εἰπεῖν ἔχοι ταύτης μείζω τῆς	szolgálatnak tekinteni annál, ami képes volt rá, hogy
	ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα σῶσαι δυνηθείσης;	megmentse egész Hellast?
	Isokratés, *Panegyricus* 93-98.	
	93.	
	Ἀθύμως γὰρ ἁπάντων τῶν συμμάχων διακειμένων, καὶ	Mert bátortalanok voltak mind a szövetségesek, és a
	Πελοποννησίων μὲν διατειχιζόντων τὸν Ἰσθμὸν καὶ	peloponnésiak az Isthmost igyekeztek fallal megerősíteni és a
	ζητούντων ἰδίαν αὐτοῖς σωτηρίαν, τῶν δ᾽ ἄλλων πόλεων	saját megmenekülésüket keresték. A többi polis a barbárok
	ὑπὸ τοῖς βαρβάροις γεγενημένων καὶ συστρατευομένων	fennhatósága alatt állt és velük együtt vonult hadba, kivéve azt,
	ἐκείνοις πλὴν εἴ τις διὰ μικρότητα παρημελήθη,	amelyik esetleg aprósága miatt figyelmen kívül maradt.
	προσπλεουσῶν δὲ τριήρων διακοσίων καὶ χιλίων καὶ	Ezerkétszáz háromevezősoros hajó közeledett és egy
	πεζῆς στρατιᾶς ἀναριθμήτου μελλούσης εἰς τὴν Ἀττικὴν	megszámlálhatatlanul nagy hadsereg készült rá, hogy betörjön
	εἰσβάλλειν, οὐδεμιᾶς σωτηρίας αὐτοῖς ὑποφαινομένης,	Attikába, s nem látszott számukra semmi menekvés. Egyedül
	ἀλλ᾽ ἔρημοι συμμάχων γεγενημένοι καὶ τῶν ἐλπίδων ἁπασῶν	maradtak, a szövetségesektől magukra hagyatva és minden
	διημαρτηκότες,	reményükben csalatkoztak.
	94.	Lehetőségük lett volna nemcsak ám arra, hogy a jelenlévő
	ἐξὸν αὐτοῖς μὴ μόνον τοὺς παρόντας κινδύνους διαφυγεῖν,	veszély elől megmeneküljenek, de el is fogadhatták volna a
	ἀλλὰ καὶ τιμὰς ἐξαιρέτους λαβεῖν ἃς αὐτοῖς ἐδίδου	jutalmat, amit nagykirály kínált fel nekik, abban a hiszemben,
	βασιλεὺς ἡγούμενος, εἰ τὸ τῆς πόλεως προσλάβοι ναυτικὸν,	hogy ha a városunk hajóhadát megszerzi, azon nyomban
	παραχρῆμα καὶ Πελοποννήσου κρατήσειν, οὐχ ὑπέμειναν	legyőzi a peloponnésosiakat is. De nem fogadták el tőle az
	τὰς παρ᾽ ἐκείνου δωρεὰς οὐδ᾽, ὀργισθέντες τοῖς Ἕλλησιν	ajándékokat, és nem bocsátkoztak önként és dalolva
	ὅτι προυδόθησαν, ἀσμένως ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς τὰς πρὸς τοὺς	kibékülésbe a barbárokkal, a görögök iránti dacos haragukban,
	βαρβάρους ὥρμησαν,	mert cserben hagytak őket,
		hanem felkészültek, hogy maguk szállnak háborúba a
	95.	szabadságért és megbocsátottak a többieknek, akik a
	ἀλλ᾽ αὐτοὶ μὲν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πολεμεῖν	szolgaságot választották. Mert úgy gondolták, hogy a kis,
	παρεσκευάζοντο, τοῖς δ᾽ ἄλλοις τὴν δουλείαν αἱρουμένοις	jelentéktelen államok megtehetik, hogy minden úton-módon
	συγγνώμην εἶχον. Ἡγοῦντο γὰρ ταῖς μὲν ταπειναῖς τῶν	csak a menekvésüket keresik, de akik méltók arra, hogy
	πόλεων προσήκειν ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖν τὴν σωτηρίαν,	Hellas élén álljanak, nekik nem szabad kibújniuk a
	ταῖς δὲ προεστάναι τῆς Ἑλλάδος ἀξιούσαις οὐχ οἷόν τ᾽ εἶναι	veszély alól, hanem ahogyan a bátor és hős férfiak inkább
	διαφεύγειν τοὺς κινδύνους, ἀλλ᾽ ὥσπερ τῶν ἀνδρῶν τοῖς	választják, hogy szép halállal haljanak, mint hogy szégyenben
	καλοῖς κἀγαθοῖς αἱρετώτερόν ἐστιν καλῶς ἀποθανεῖν ἢ	
	ζῆν αἰσχρῶς, οὕτω καὶ τῶν πόλεων ταῖς ὑπερεχούσαις	éljenek, ugyanúgy a polisok közt is azoknak, amelyek

		82.
		kiemelkedők, többet ér, ha eltűnik a föld színéről, mintsem
	λυσιτελεῖν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθῆναι μᾶλλον ἢ	hogy szolgasorban kelljen mutatkoznia.
	δούλαις ὀφθῆναι γενομέναις.	
	96.	
	Δῆλον δ᾽ ὅτι ταῦτα διενοήθησαν· ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷοί τ᾽	Nyilvánvaló, hogy így gondolkodtak. Mert miután nem voltak
	ἦσαν πρὸς ἀμφοτέρας ἅμα παρατάξασθαι τὰς δυνάμεις,	képesek arra, hogy egyidejűleg mindkét haderőt felállítsák, az
	παραλαβόντες ἅπαντα τὸν ὄχλον τὸν ἐκ τῆς πόλεως, εἰς	egész lakosságát kivonták a városból, és a szomszédos
	τὴν ἐχομένην νῆσον ἐξέπλευσαν ἵν᾽ ἐν μέρει πρὸς	szigethez hajóztak, hogy sorjában mindkét seregtesttel
	ἑκατέραν κινδυνεύσωσιν. Καίτοι πῶς ἂν ἐκείνων ἄνδρες	felvegyék a harcot. Fel lehet-e mutatni jobb és a görögöket
	ἀμείνους ἢ μᾶλλον φιλέλληνες ὄντες ἐπιδειχθεῖεν οἵτινες	jobban szerető embereket, mint ezeket a férfiakat, akiknek
	ἔτλησαν ἐπιδεῖν, ὥστε μὴ τοῖς λοιποῖς αἴτιοι γενέσθαι	-nehogy felelősek legyenek a többi görögre háruló
	τῆς δουλείας, ἐρήμην μὲν τὴν πόλιν γενομένην, τὴν δὲ	szolgasorsért- tűrniük kellett a látványát annak, hogy kiürül
	χώραν πορθουμένην, ἱερὰ δὲ συλώμενα καὶ νεὼς	városuk, feldúlják földjüket, kifosztják szentélyeik és felégetik
	ἐμπιπραμένους, ἅπαντα δὲ τὸν πόλεμον περὶ τὴν πατρίδα	templomaik: az egész háború az ő hazájuk körül összpontosul?
	τὴν αὐτῶν γιγνόμενον;	
	97.	
	Καὶ οὐδὲ ταῦτ᾽ ἀπέχρησεν αὐτοῖς, ἀλλὰ πρὸς χιλίας	De nem elégedtek meg ezzel, hanem ezerkétszáz
	καὶ διακοσίας τριήρεις μόνοι διαναυμαχεῖν ἐμέλλησαν.	háromevezősoros hajóval szemben egymagukban akartak
	Οὐ μὴν εἰάθησαν· καταισχυνθέντες γὰρ Πελοποννήσιοι	tengeri csatába szállni. De ezt már nem engedték meg nekik.
	τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, καὶ νομίσαντες προδιαφθαρέντων μὲν	Mert ekkor már elszégyellték magukat a peloponnésosiak látva
	τῶν ἡμετέρων οὐδ᾽ αὐτοὶ σωθήσεσθαι, κατορθωσάντων δ᾽	bátorságukat, és azt gondolták, hogy ha a mieink odavesznek,
	εἰς ἀτιμίαν τὰς αὑτῶν πόλεις καταστήσειν, ἠναγκάσθησαν	maguk sem fognak megmenekülni, ha viszont sikerrel járnak
	μετασχεῖν τῶν κινδύνων. Καὶ τοὺς μὲν θορύβους τοὺς ἐν	az athéniak, saját városaik megszégyenülnek, ezért
	τῷ πράγματι γενομένους καὶ τὰς κραυγὰς καὶ τὰς	kényszerítve érezték magukat, hogy részt vállaljanak a
	παρακελεύσεις, ἃ κοινὰ πάντων ἐστὶ τῶν ναυμαχούντων,	veszélyből. A csatazajnál, lármánál és segélykiáltásoknál,
	οὐκ οἶδ᾽ ὅ τι δεῖ λέγοντα διατρίβειν·	ami hasonló minden tengeri csatában, nem tudom,
		miért kellene hosszan elidőznöm.
	98.	
	ἃ δ᾽ ἐστὶν ἴδια καὶ τῆς ἡγεμονίας ἄξια καὶ τοῖς προειρημένοις	Az én feladatom az, hogy ami különleges a teljesítményükben,
	ὁμολογούμενα, ταῦτα δ᾽ ἐμὸν ἔργον ἐστὶν εἰπεῖν. Τοσοῦτον	ami a vezető hatalomra tette őket méltóvá, és ami az előző
	γὰρ ἡ πόλις ἡμῶν διέφερεν, ὅτ᾽ ἦν ἀκέραιος, ὥστ᾽ ἀνάστατος	gondolatmenetem folytatása, arról beszéljek. Mert a mi
	γενομένη πλείους μὲν συνεβάλετο τριήρεις εἰς τὸν κίνδυνον	polisunk már akkor, amikor még (a lerombolás előtt) sértetlen
	τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἢ σύμπαντες οἱ ναυμαχήσαντες,	volt, annyival kiválóbb volt a többinél, hogy amikor
	οὐδεὶς δὲ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχει δυσμενῶς ὅστις	földönfutóvá lett, akkor is több háromevezősoros hajót tudott
	οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν διὰ μὲν τὴν ναυμαχίαν ἡμᾶς τῷ	összeszedni a Görögországért zajló küzdelemhez, mint a
	πολέμῳ κρατῆσαι, ταύτης δὲ τὴν πόλιν αἰτίαν γενέσθαι.	csatában harcoló többi polis együttvéve. Senki nem lehet
	(...)	annyira rosszindulatú velünk szemben, hogy ne ismerje el,
		hogy a tengeri csata révén mi arattunk győzelmet a háborúban
		és hogy ez a mi polisunknak köszönhető.
		(...)
	99.	
	Καίτοι μελλούσης στρατείας ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἔσεσθαι	Ha hadjárat készülődik a barbárok ellen, kire kell hát bízni a
	τίνας χρὴ τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν; Οὐ τοὺς ἐν τῷ προτέρῳ	főhatalmat? Nem azokra-e, akik az előbbi
	πολέμῳ μάλιστ᾽ εὐδοκιμήσαντας καὶ πολλάκις μὲν ἰδίᾳ	háborúban is nagyon jól szerepeltek és többször is egyedül
	προκινδυνεύσαντας, ἐν δὲ τοῖς κοινοῖς τῶν ἀγώνων ἀριστείων	harcoltak (Görögország) előharcosaiként, a közös
	ἀξιωθέντας; Οὐ τοὺς τὴν αὑτῶν ἐκλιπόντας ὑπὲρ τῆς τῶν	küzdelmekben pedig a legnagyobb jutalmat (*arisztéia*)
	ἄλλων σωτηρίας καὶ τό τε παλαιὸν οἰκιστὰς τῶν πλείστων	érdemelték? Nem azokra-e, akik elhagyták saját hazájukat a
	πόλεων γενομένους καὶ πάλιν αὐτὰς ἐκ τῶν μεγίστων	többiek megmeneküléséért és akik -ősi alapítói sok polisnak!-
	συμφορῶν διασώσαντας; Πῶς δ᾽ οὐκ ἂν δεινὰ πάθοιμεν, εἰ	újra megmentették őket, méghozzá a legnagyobb csapástól.
	τῶν κακῶν πλεῖστον μέρος μετασχόντες, ἐν ταῖς τιμαῖς	Hogy ne hoznánk bajt a fekünkre, ha azokat, akik a bajból
	ἔλαττον ἔχειν ἀξιωθεῖμεν καὶ τότε προταχθέντες ὑπὲρ	leginkább kivették részüket kisebb dicsőséggel illetnénk, és
	ἁπάντων νῦν ἑτέροις ἀκολουθεῖν ἀναγκασθεῖμεν;	akik akkor mindenki előtt harcoltak, most mások mások
		mögött háttérbe szorítanánk?

		82. 83.
	Isokratés, *Philippus* 129, 1-6.	
	Ἐγὼ δ᾽ εἰ μὲν πρὸς ἄλλους τινὰς πρότερον ἐπεχείρουν	Ha másokkal próbáltam volna előbb erről vitatkozni, semmint
	διαλέγεσθαι περὶ τούτων ἢ πρὸς τὴν πατρίδα τὴν αὑτοῦ	saját hazámmal, aki már háromszor szabadította meg a
	τὴν τρὶς τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερώσασαν, δὶς μὲν ἀπὸ τῶν	görögöket, kétszer a barbárok, egyszer pedig a spártaiak
	βαρβάρων, ἅπαξ δ᾽ ἀπὸ τῆς Λακεδαιμονίων ἀρχῆς,	uralma alól, el kellett volna ismernem, hogy utat tévesztettem.
	ὡμολόγουν ἂν πλημμελεῖν·	
	Isokratés, *Philippus* 146-7.	
	146.	
	ἐπεὶ καὶ τὴν πόλιν ἡμῶν οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, οὔθ᾽	Mert a mi városunk sem dicsérne senki azért, hogy kezén a
	ὅτι τῆς θαλάττης ἦρξεν, οὔθ᾽ ὅτι τοσοῦτον πλῆθος	tengeri uralom, hogy ennyi tömérdek pénzt szedett be a
	χρημάτων εἰσπράξασα τοὺς συμμάχους εἰς τὴν ἀκρόπολιν	szövetségesektől és halmozott fel az Akropolison, és azért
	ἀνήνεγκεν ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ὅτι πολλῶν πόλεων ἐξουσίαν	sem, hogy annyi város felett van hatalma és egyiket
	ἔλαβε τὰς μὲν ἀναστάτους ποιῆσαι, τὰς δ᾽ αὐξῆσαι,	földönfutóvá tette, a másikat felvirágoztatta, a harmadikat
	τὰς δ᾽ ὅπως ἐβουλήθη διοικῆσαι·	hagyta a maga feje szerint élni.
	147.	
	πάντα γὰρ ταῦτα παρῆν αὐτῇ πράττειν· ἀλλ᾽ ἐκ τούτων	Mert mindezeket Athén megtehette. De éppen ezekért érte a
	μὲν πολλαὶ κατηγορίαι κατ᾽ αὐτῆς γεγόνασιν, ἐκ δὲ τῆς	sok vád, dicsérni viszont mindenki a marathóni csatáért
	Μαραθῶνι μάχης καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας, καὶ	dicséri, és a salamisi tengeri csatáért, és főleg azért, mert saját
	μάλισθ᾽ ὅτι τὴν αὑτῶν ἐξέλιπον ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων	városát odahagyta a görögök megmenküléséért.
	σωτηρίας, ἅπαντες ἐγκωμιάζουσιν.	
	Isokratés, *De pace* 42.	
	κἀκεῖνοι μὲν ἐλευθεροῦντες τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας	Oseink megszabadították a görög városokat és mert segítettek
	καὶ βοηθοῦντες αὐταῖς τῆς ἡγεμονίας ἠξιώθησαν (...)	nekik, méltónak találták őket arra, hogy övék legyen vezető
		hatalom.
83.	Lykurgos, *Oratio in Leocratem* 68-73.	
	Ἀγανακτῶ δὲ μάλιστα ὦ ἄνδρες, ἐπειδὰν ἀκούσω τῶν	Semmi sem bosszant annyira, athéniak, mint ha hallom, hogy
	μετὰ τούτου τινὸς λέγοντος, ὡς οὐκ ἔστι τοῦτο προδιδόναι,	valaki azt hangoztatja, nem hazaárulás elhagyni a városunkat,
	εἴ τις ᾤχετο ἐκ τῆς πόλεως· καὶ γὰρ οἱ πρόγονοί ποθ᾽	merthogy egykor őseitek is elhagyták a várost, amikor Xerxés
	ὑμῶν τὴν πόλιν καταλιπόντες, ὅτε πρὸς Ξέρξην	ellen háborúztak, és átmentek Salamisra. Ez így teljesen
	ἐπολέμουν, εἰς Σαλαμῖνα διέβησαν. καὶ οὕτως ἐστὶν	értelmetlen és a végletekig becsmérlő veletek szemben, hogy a
	ἀνόητος καὶ παντάπασιν ὑμῶν καταπεφρονηκώς, ὥστε τὸ	legszebb tetteteket a legszégyenletesebbhez tartja érdemesnek
	κάλλιστον τῶν ἔργων πρὸς τὸ αἴσχιστον συμβαλεῖν ἠξίωσε.	hasonlítani. Mert hát hol nem volt széltében híres azoknak a
	ποῦ γὰρ οὐ περιβόητος ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν ἡ ἀρετὴ	férfiaknak a bátorsága? Ki az, aki annyira irígy vagy közömbös
	γέγονε; τίς δ᾽ οὕτως ἢ φθονερός ἐστιν ἢ παντάπασιν	lett volna, hogy ne dicsekedett volna vele, hogy részt vett
	ἀφιλότιμος, ὃς οὐκ ἂν εὔξαιτο τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων	ezekben az eseményekben? Mert nem elhagyták a várost,
	μετασχεῖν; οὐ γὰρ τὴν πόλιν ἐξέλιπον, ἀλλὰ τὸν τόπον	hanem egyszerűen a helyét tették át, bátran elhatározva,
	μετήλλαξαν, πρὸς τὸν ἐπιόντα κίνδυνον καλῶς	hogy szembenéznek a közeledő veszéllyel. A spártai
	βουλευσάμενοι. Ἐτεόνικος μὲν γὰρ ὁ Λακεδαιμόνιος	Eteonikos, a korinthosi Adeimantos és az aiginai flotta az éj
	καὶ Ἀδείμαντος ὁ Κορίνθιος καὶ τὸ Αἰγινητῶν ναυτικὸν	leple alatt a saját menekvését akarta keresni, ám őseink, miután
	ὑπὸ νύκτα τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἔμελλον πορίζεσθαι·	a többi görög mind magára hagyta őket, erővel szereztek a
	ἐγκαταλειπόμενοι δ᾽ οἱ πρόγονοι ὑπὸ πάντων τῶν	többiek számára szabadságot, kényszerítve őket, hogy velük
	Ἑλλήνων, βίᾳ καὶ τοὺς ἄλλους ἠλευθέρωσαν,	együtt harcoljanak Salamisnál a barbárokkal szemben a tengeri
	ἀναγκάσαντες ἐν Σαλαμῖνι μεθ᾽ αὑτῶν πρὸς τοὺς	csatában. Egyedül kellett mindkettejüknek, az ellenségnek és
	βαρβάρους ναυμαχεῖν. μόνοι δ᾽ ἀμφοτέρων περιγεγόνασι,	a szövetségeseiknek is fölébe kerekedniük, kivel-kivel ahogy
	καὶ τῶν πολεμίων καὶ τῶν συμμάχων, ὡς ἑκατέρων	kellett: ezeket jószolgálatukkal, amazokat harcban győzve le.
	προσῆκε, τοὺς μὲν εὐεργετοῦντες, τοὺς δὲ μαχόμενοι	Hasonló hát ehhez azoknak az esete, akik hazájukból
	νικῶντες. ἆρά γ᾽ ὅμοιοι τῷ φεύγοντι τὴν πατρίδα	menekülve négy napon át hajóznak Rhodosra? Hirtelenjében
	τεττάρων ἡμερῶν πλοῦν εἰς Ῥόδον; ἢ που ταχέως ἂν	türtőztetné-e magukat azok a féfiak az ilyen viselkedés miatt,
	ἠνέσχετό τις ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν τοιοῦτον ἔργον, ἀλλ᾽ οὐκ	és nem köveznék-e meg azt, aki így meggyalázza hősi tettük
	ἂν κατέλευσαν τὸν καταισχύνοντα τὴν αὑτῶν ἀριστείαν.	emlékét? Annyira szerették hazájukat ők mind, hogy Xerxés
	οὕτω γοῦν ἐφίλουν τὴν πατρίδα πάντες, ὥστε τὸν παρὰ	követét, Alexandrost, aki pedig előtte jóbarátjuk volt, kis híján
	Ξέρξου πρεσβευτὴν Ἀλέξανδρον, φίλον ὄντα αὐτοῖς πρότερον,	megkövezték, mert földet és vizet kért tőlük. Ha már a
	ὅτι γῆν καὶ ὕδωρ ᾔτησε, μικροῦ δεῖν κατέλευσαν. ὅπου δὲ καὶ	beszédet is ilyen súlyos ítéletre tartották érdemesnek, nem
	τοῦ λόγου τιμωρίαν ἠξίουν λαμβάνειν, ἢ που τὸν ἔργῳ	sújtanák-e nagy büntetéssel azt, aki valóban az ellenség kezére
	παραδόντα τὴν πόλιν ὑποχείριον τοῖς πολεμίοις οὐ μεγάλαις	adja városát? És ezért, mert így gondolkodtak, hetven éven át
	ἂν ζημίαις ἐκόλασαν; τοιγαροῦν τοιαύταις χρώμενοι	náluk volt a görög hégemonia, Phoinikiát és Kilikiát feldúlták,
	γνώμαις, ἑβδομήκοντα μὲν ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνες	Eurymedónnál szárazföldön és tengeren győzelmet arattak,
	κατέστησαν, Φοινίκην δὲ καὶ Κιλικίαν ἐπόρθησαν, ἐπ᾽	foglyul ejtetettek száz triérést a barbároktól és körbehajózták
	Εὐρυμέδοντι δὲ καὶ πεζομαχοῦντες καὶ ναυμαχοῦντες	Ázsiát fosztogatva. És megkoronázták győzelmüket: nem
	ἐνίκησαν, ἑκατὸν δὲ τριήρεις τῶν βαρβάρων αἱχμαλώτους	elégedtek meg azzal, hogy Salamisnál tropaiont állítottak, de
	ἔλαβον, ἅπασαν δὲ τὴν Ἀσίαν κακῶς ποιοῦντες	határokat szabtak a barbároknak Görögország szabadsága

		83. 84.
	περιέπλευσαν. καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς νίκης, οὐ τὸ ἐν	érdekében, és hogy megakadályozzák, hogy ezeket átlépjék,
	Σαλαμῖνι τρόπαιον ἀγαπήσαντες ἔστησαν, ἀλλ᾽ ὅρους τοῖς	egyezséget kötöttek, hogy hosszú hadihajóval nem szabad
	βαρβάροις πήξαντες τοὺς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς	hajózni Kyaneai és Phasélis között, és hogy a görögök
	Ἑλλάδος, καὶ τούτους κωλύσαντες ὑπερβαίνειν, συνθήκας	függetlenek lehessenek, és nem csak azok, akik Európában, de
	ἐποιήσαντο, μακρῷ μὲν πλοίῳ μὴ πλεῖν ἐντὸς Κυανέων καὶ	azok is akik Ázsiában laknak. (...)
	Φασήλιδος, τοὺς δ᾽ Ἕλληνας αὐτονόμους εἶναι, μὴ μόνον	
	τοὺς τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν	
	κατοικοῦντας.	
84.	Aristotelés, *Az athéni állam* 22.7 - 23.3.	*Ritoók Zsigmond fordítása*
	22,7.	
	ἔτει δὲ τρίτῳ μετὰ ταῦτα Νικοδήμου ἄρχοντος, ὡς ἐφάνη τὰ	Az ezt követő harmadik évben, Nikodémos archónsága alatt,
	μέταλλα τὰ ἐν Μαρωνείᾳ, καὶ περιεγένετο τῇ πόλει τάλαντα	feltárták a maróneiai bányákat, és a városnak száz talentum
	ἑκατὸν ἐκ τῶν ἔργων, συμβουλευόντων τινῶν τῷ δήμῳ	jövedelme származott a bányaművekből. Némelyek ekkor azt
	διανείμασθαι τὸ ἀργύριον, Θεμιστοκλῆς ἐκώλυσεν, οὐ	az indítványt tették, hogy az ezüstöt szét kell osztani a nép
	λέγων ὅ τι χρήσεται τοῖς χρήμασιν, ἀλλὰ δανεῖσαι	közt, Themistoklés azonban megakadályozta ezt. Azt viszont
	κελεύων τοῖς πλουσιωτάτοις Ἀθηναίων ἑκατὸν ἑκάστῳ	nem mondta meg, hogy mit akar kezdeni a pénzzel, hanem azt
	τάλαντον, εἶτ᾽ ἐὰν μὲν ἀρέσκῃ τὸ ἀνάλωμα, τῆς πόλεως εἶναι	javasolta, hogy adjanak ki kamatra a száz leggazdagabb
	τὴν δαπάνην, εἰ δὲ μή, κομίσασθαι τὰ χρήματα παρὰ τῶν	athéninek egy-egy talentumot, és ha a pénz felhasználása
	δανεισαμένων. λαβὼν δ᾽ ἐπὶ τούτοις ἐναυπηγήσατο τριήρεις	helyeslésre talál, akkor írják a kiadást az állam számlájára, ha
	ἑκατόν, ἑκάστου ναυπηγουμένου τῶν ἑκατὸν μίαν,	pedig nem, akkor hajtsák be a pénzt a kölcsönvevőktől.
	αἷς ἐναυμάχησαν ἐν Σαλαμῖνι πρὸς τοὺς βαρβάρους.	Megkapván e feltételek mellett a pénzt, száz háromevezősoros
	ὠστρακίσθη δ᾽ ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς Ἀριστείδης ὁ	hajót építtetett, úgy, hogy mindegyik építtetett a száz közül
	Λυσιμάχου.	egyet, és Salamisnál ezekkel vívták meg a tengeri ütközetet a
		barbárok ellen. Ezekben az időkben ostrakismosszal
		száműzték Aristeidést, Lysimachos fiát.
	22,8.	
	τετάρτῳ δ᾽ ἔτει κατεδέξαντο πάντας τοὺς ὠστρακισμένους	A negyedik évben Hypsichidés archónsága alatt Xerxés
	ἄρχοντος Ὑψηχίδου, διὰ τὴν Ξέρξου στρατείαν· καὶ τὸ λοιπὸν	hadjárata miatt az összes ostrakismosszal számkivetetteket
	ὥρισαν τοῖς ὀστρακιζομένοις, ἐντὸς Γεραιστοῦ καὶ	visszafogadták. A továbbiakra nézve pedig elhatározták,
	Σκυλλαίου κατοικεῖν, ἢ ἀτίμους εἶναι καθάπαξ.	hogy az ostrakismosszal számkivetetteknek a Geraistoson és a
		Skyllaionon túl kell lakniok, különben polgárjogaikat egyszer s
		mindenkorra elvesztik.
	23,1.	
	Τότε μὲν οὖν μέχρι τούτου προῆλθεν ἡ πόλις, ἅμα τῇ	Eddig fejlődött tehát akkor a város, s vele együtt fejlődött
	δημοκρατίᾳ κατὰ μικρὸν αὐξανομένη· μετὰ δὲ τὰ Μηδικὰ	lépésről lépésre a demokrácia is. A méd háborúk után azonban
	πάλιν ἴσχυσεν ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ καὶ διῴκει τὴν πόλιν,	ismét erőre kapott az Areiospagos tanácsa, és kormányozta a
	οὐδενὶ δόγματι λαβοῦσα τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ	várost - bár semmiféle határozat révén nem kapta meg a
	γενέσθαι τῆς περὶ Σαλαμῖνα ναυμαχίας αἰτία. τῶν γὰρ	főhatalmat - egyszerűen azért, mert övé volt a Salamis melletti
	στρατηγῶν ἐξαπορησάντων τοῖς πράγμασι, καὶ κηρυξάντων	tengeri ütközet érdeme. Mikor ugyanis a stratégosok teljesen
	σῴ[ζ]ειν ἕκαστον ἑαυτόν, πορίσασα δραχμὰς ἑκάστῳ ὀκτὼ	elvesztették a fejüket, és kihirdették, hogy ki-ki mentse magát,
	διέδωκε καὶ ἐνεβίβασεν εἰς τὰς ναῦς.	akkor előteremtve a pénzt mindenkinek nyolc drachmát adott
		és hajóra szállította őket.
	23,2.	
	διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν παρεχώρουν αὐτῆς τῷ ἀξιώματι,	Ez okból kifolyólag meghajoltak tekintélye előtt, s az
	καὶ ἐπολιτεύθησαν Ἀθηναῖοι καλῶς καὶ κατὰ τούτους τοὺς	államügyeinek intézése a legnagyobb rendben folyt ezekben az
	καιρούς. συνέβη γὰρ αὐτοῖς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τά τε	időkben is. Úgy fordult ti. a dolog, hogy ez idő tájt a
	περὶ τὸν πόλεμον ἀσκῆσαι, καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν	hadviselésben is megedzették magukat, a görögök körében
	εὐδοκιμῆσαι, καὶ τὴν τῆς θαλάττης ἡγεμονίαν λαβεῖν,	nagy hírre tettek szert, és a lakedaimóniak akarata ellenére,
	ἀκόντων Λακεδαιμονίων.	magukhoz ragadták a főhatalmat a tengeren.
	23,3.	
	ἦσαν δὲ προστάται τοῦ δήμου κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς	A nép vezérei ez idő tájban Aristeidés, Lysimachos fia, és
	Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου καὶ Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους,	Themistoklés, Neoklés fia voltak: az egyik katonai dolgokban
	ὁ μὲν τὰ πολέμια δοκῶν, ὁ δὲ τὰ πολιτικὰ δεινὸς εἶναι καὶ	volt gyakorlott, a másikat mint kitűnő államférfit ismerték
	δικαιοσύνῃ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν διαφέρειν· διὸ καὶ ἐχρῶντο τῷ	és mint olyan embert, aki igazságszeretet tekintetében kitűnik
	μὲν στρατηγῷ, τῷ δὲ συμβούλῳ.	kortársai közül. Ezért az egyiknek a hadvezetésben, a
		másiknak a tanácsban vették hasznát.
	Aristotelés, *Poetica* 1459a 17-32.	*Ritoók Zsigmond fordítása*
	ὥσπερ γὰρ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἥ τ᾽ ἐν Σαλαμῖνι	Ahogyan ugyanis a salamisi tengeri ütközet ugyanabban az
	ἐγένετο ναυμαχία καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ Καρχηδονίων μάχη	időben történt, mint a karthagóiak csatája Szicíliában, de a
	οὐδὲν πρὸς τὸ αὐτὸ συντείνουσαι τέλος, οὕτω καὶ ἐν	kettő a legkevésbé sem irányult ugyanarra a célra, úgy az
	τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις ἐνίοτε γίνεται θάτερον μετὰ θάτερον,	egymást követő időkben is történnek olykor dolgok egymás
	ἐξ ὧν ἓν οὐδὲν γίνεται τέλος. σχεδὸν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν	után, melyekből semmiféle közös cél nem következik. Mégis, a

		84. 85.
	ποιητῶν τοῦτο δρῶσι.	költők közül szinte a többség ezt teszi.
	Aristotelés, *Politica* 1304a	*Szabó Miklós fordítása*
	μεταβάλλουσι δὲ καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν καὶ εἰς δῆμον καὶ	Változás állhat be az oligarchia, demokrácia és politeia
	εἰς πολιτείαν ἐκ τοῦ εὐδοκιμῆσαί τι ἢ αὐξηθῆναι ἢ ἀρχεῖον	helyzetében akkor is, ha a városállam valamely vezetője vagy
	ἢ μόριον τῆς πόλεως, οἷον ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ	valamely része tekintélyben vagy hatalomban meggyarapodik;
	εὐδοκιμήσασα ἐν τοῖς Μηδικοῖς ἔδοξε συντονωτέραν	pl. az Areiospagoson székelő tanács a méd háborúk alatt igen
	ποιῆσαι τὴν πολιτείαν, καὶ πάλιν ὁ ναυτικὸς ὄχλος	tekintélyessé lett, s úgy látszott, hogy az alkotmányt
	γενόμενος αἴτιος τῆς περὶ Σαλαμῖνα νίκης καὶ διὰ	szilárdabbá tette, viszont a hajósok tömege, akiken a salamisi
	ταύτης τῆς ἡγεμονίας διὰ τὴν κατὰ θάλατταν δύναμιν τὴν	győzelem sorsa megfordult, vezető helyzetük és a tengeren
	δημοκρατίαν ἰσχυροτέραν ἐποίησεν.	való uralmuk révén a demokráciát erősítették meg.
	Aristotelés, *Problemata* 956 a	
	Διὰ τί οὐ χαίρομεν θεώμενοι οὐδὲ ἐλπίζοντες ὅτι τὸ	Miért nem okoz örömöt, sem akkor, ha megállapítjuk, hogy
	τρίγωνον δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς ἐντὸς γωνίας, οὐδὲ τῶν	a háromszög belső szögeinek összege éppen két derékszöggel
	ἄλλων τῶν τοιούτων οὐθέν, εἰ μὴ τῇ θεωρίᾳ, αὕτη δὲ	egyenlő, sem akkor, ha számítunk rá, sem semmi más hasonló,
	ὁμοίως ἐστὶν ἡδεῖα κἂν εἰ τρισὶν ὀρθαῖς ἢ πλείοσιν ἴσας	ha csak nem a gondolkodás örömét? Hiszen hasonlóan
	ἔσχεν. ἀλλ᾽ ὅτι Ὀλυμπίᾳ ἐνικῶμεν, καὶ περὶ τῆς	kellemes lenne a helyzet akkor is, ha három vagy több
	ναυμαχίας τῆς ἐν Σαλαμῖνι, χαίρομεν καὶ μεμνημένοι	derékszöggel volna egyenlő. De hogy Olympiában győzünk,
	καὶ ἐλπίζοντες τοιαῦτα, ἀλλ᾽ οὐ τἀναντία τοῖς τοιούτοις.	vagy a salamisi csatában, akkor csak ennek az eshetőségnek
		tudunk örülni, az ellenkezőjének viszont nem, akkor is ha
		utólag emlékezünk rá, és akkor is, ha még csak számítunk rá.
	Aristotelés, *Rhetorica* 1396a	*Adamik Tamás fordítása*
	πρῶτον μὲν οὖν δεῖ λαβεῖν ὅτι περὶ οὗ δεῖ λέγειν καὶ	Először azt kell világosan látni, hogy azon témával
	συλλογίζεσθαι εἴτε πολιτικῷ συλλογισμῷ εἴθ᾽ ὁποιῳοῦν,	kapcsolatban, melyről beszélnünk és következtetnünk kell -
	ἀναγκαῖον κατὰ τούτου ἔχειν τὰ ὑπάρχοντα, ἢ πάντα ἢ ἔνια·	legyen az akár politikai, akár más-, szükségszerűen mindent
	μηδὲν γὰρ ἔχων ἐξ οὐδενὸς ἂν ἔχοις συνάγειν. λέγω δ᾽ οἷον	ismernünk kell, vagy sok mindent, mert ha semmit sem
	πῶς ἂν δυναίμεθα συμβουλεύειν Ἀθηναίοις εἰ πολεμητέον	ismersz, a semmiből kell következtetned. Ezt hozom fel
	ἢ μὴ πολεμητέον, μὴ ἔχοντες τίς ἡ δύναμις αὐτῶν,	példaként: hogyan tanácsolhatnánk az athéniaknak, hogy
	πότερον ναυτικὴ ἢ πεζικὴ ἢ ἄμφω, καὶ αὕτη πόση, καὶ	háborúzzanak vagy ne háborúzzanak, ha nem ismerjük, miben
	πρόσοδοι τίνες ἢ φίλοι καὶ ἐχθροί, εἶτα τίνας πολέμους	áll katonai erejük, tengeri-e vagy szárazföldi vagy mindkettő
	πεπολεμήκασι καὶ πῶς, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα· ἢ ἐπαινεῖν, εἰ	egyszerre; és mekkora; továbbá milyen jövedelmeik, barátaik
	μὴ ἔχοιμεν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἢ τὴν ἐν Μαραθῶνι	és ellenségeik vannak, továbbá hogy milyen háborúkat viseltek
	μάχην ἢ τὰ ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν πραχθέντα ἢ ἄλλο τι τῶν	és hogyan, és más hasonló dolgokat. Vagy hogyan
	τοιούτων. ἐκ γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ἢ δοκούντων ὑπάρχειν	dicsérhetnénk őket, ha nem ismerjük a salamisi tengeri
	καλῶν ἐπαινοῦσι πάντες. ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν	ütközetet, vagy a marathóni csatát, vagy a Hérakleidákkal
	ἐναντίων, σκοποῦντες τί ὑπάρχει τοιοῦτον αὐτοῖς ἢ δοκεῖ	kapcsolatos tetteiket, vagy más efféléket. Mert mindenki a
	ὑπάρχειν, οἷον ὅτι τοὺς Ἕλληνας κατεδουλώσαντο, καὶ τοὺς	megtörtént vagy megtörténtnek látszó nemes cselekedetek
	πρὸς τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένους καὶ ἀριστεύσαντας	alapján ítél. Hasonlóképpen, olyan tettek alapján ócsárolnak,
	ἠνδραποδίσαντο, Αἰγινήτας καὶ Ποτιδαιάτας, καὶ ὅσα ἄλλα	melyek a fentiek ellenekezői, és megvizsgálják, hogy valóban
	τοιαῦτα, [καὶ] εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἁμάρτημα ὑπάρχει αὐτοῖς.	elkövették-e őket, vagy csak úgy látszik, hogy elkövették;
		például, hogy az athéniak leigázták a görögöket,és rabszolgává
		tették azokat az aiginaiakat és potidaiaiakat, akik velük együtt
		bátran harcoltak a barbárok ellen, és más efféléket, és egyéb
		olyan gonosztetteket, amelyeket esetleg elkövettek.
	Aristotelés, *Rhetorica* 1411 a 30-35.	*Adamik Tamás fordítása*
	καὶ οἷον ἐν τῷ ἐπιταφίῳ, διότι ἄξιον ἦν ἐπὶ τῷ τάφῳ τῷ	És ahogy a gyászbeszédben*: méltó lett volna, hogy
	τῶν ἐν Σαλαμῖνι τελευτησάντων κείρασθαι τὴν Ἑλλάδα	Görögország levágja haját azok sírjánál, akik Salamisnál
	ὡς συγκαταθαπτομένης τῇ ἀρετῇ αὐτῶν τῆς ἐλευθερίας·	elestek, mert erényükkel együtt a szabadság is sírba szállt. Ha
	εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ὅτι ἄξιον δακρῦσαι συγκαταθαπτομένης	csak annyit mondott volna, hogy méltán sírnak, mert velük
	τῆς ἀρετῆς, μεταφορὰ καὶ πρὸ ὀμμάτων, τὸ δὲ ᾗ ἀρετῇ τῆς	együtt eltemették az erényt, metafora lett volna, és szemléletes
	ἐλευθερίασ᾽ ἀντίθεσίν τινα ἔχει.	kifejezés, de azt mondani: „erényükkel együtt a szabadság is
		sírba szállt” ez egyfajta antitézis is.
		(Lysias, Epitaphius 60. „A fennmaradt szöveg nem Salamisról*
		beszél, hanem az Aigos Potamoi melletti vereségről. Lehet, hogy a
		Salamis szót később illesztették a szövegbe.” - A.T.)
85.	Aischinés, *De falsa legatione* 74-76.	
	74.	
	Οἱ μὲν καιροὶ τῆς πόλεως τοιοῦτοι ἐν οἷς οἱ περὶ τῆς εἰρήνης	Ilyenek volt a körülmények a városban, amikor a békéről szóló
	ἐγίγνοντο λόγοι· ἀνιστάμενοι δὲ οἱ συντεταγμένοι ῥήτορες,	vita folyt. A kirendelt szónokok, akik szólásra emelkedtek,
	περὶ μὲν τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδ᾽ ἐνεχείρουν λέγειν,	nem a város megmeneküléséről kezdtek beszélni, hanem

		85. 86. 87.
	ἀποβλέπειν δὲ εἰς τὰ προπύλαια τῆς ἀκροπόλεως ἐκέλευον	az Akropolis bejáratánál lévő Propylaiára fordítva tekintetük,
	ὑμᾶς, καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι πρὸς τὸν Πέρσην ναυμαχίας	és arra szólítottak titeket, hogy a salamisi perzsák elleni tengeri
	μεμνῆσθαι, καὶ τῶν τάφων τῶν προγόνων καὶ τῶν	csatára emlékezzetek és az ősök sírjára és a tropaionokra.
	τροπαίων.	
	75.	
	Ἐγὼ δὲ ἁπάντων μὲν τούτων ἔφην δεῖν μεμνῆσθαι,	Én meg azt mondtam, hogy erre mind emlékeznetek kell,
	μιμεῖσθαι μέντοι τὰς τῶν προγόνων εὐβουλίας, τὰ δὲ	mégis utánoznotok csak az okos dolgaikat kell, a hibáiktól és
	ἁμαρτήματα αὐτῶν καὶ τὴν ἄκαιρον φιλονικίαν	hatalmi törekvéseiktől, amelyeket rosszkor akartak
	φυλάττεσθαι, τὴν μὲν ἐν Πλαταιαῖς πρὸς τοὺς Πέρσας	érvényesíteni, azoktól viszont tartózkodnotok kell. Azt
	πεζομαχίαν, καὶ τοὺς ἀγῶνας τοὺς περὶ Σαλαμῖνα, καὶ	javasoltam tehát, hogy a plataiai perzsák elleni csatát és a
	τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, καὶ τὴν ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ	salamisi küzdelmet, a marathóni csatát, és az artemisioni
	ναυμαχίαν, καὶ τὴν Τολμίδου ζηλοῦν στρατηγίαν	tengeri ütközetet, és Tolmidés hadműveletét utánozzátok, aki
	κελεύων, ὃς χιλίους ἐπιλέκτους ἔχων Ἀθηναίων, διὰ	ezer válogatott athéni katonával félelem nélkül vonult végig a
	μέσης Πελοποννήσου πολεμίας οὔσης ἀδεῶς διεξῆει,	Peloponnésoson, holott háborúban álltunk vele,
	76.	
	τὴν δ᾽ εἰς Σικελίαν στρατείαν φυλάττεσθαι, ἣν ἐξέπεμψαν	- a szicíliai expedíciótól viszont, ami akkor indult a Leontinoi-
	Λεοντίνοις βοηθήσοντες, τῶν πολεμίων ἐμβεβληκότων	beliek megsegítésére, amikor az ellenség már betört a mi
	εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, καὶ Δεκελείας ἐπιτετειχισμένης, καὶ τὴν	földünkre, és Dekeleiát megerősítették, attól tartózkodjatok,
	τελευταίαν ἀβουλίαν, ὅθ᾽ ἡττημένοι τῷ πολέμῳ,	ahogyan a végső meggondolatlanságtól is, hogy miután
	προκαλουμένων αὐτοὺς Λακεδαιμονίων εἰρήνην ἄγειν,	vereséget szenvedtek a háborúban, és a spártaiak békét
	ἔχοντας πρὸς τῇ Ἀττικῇ Λῆμνον καὶ Ἴμβρον καὶ Σκῦρον, καὶ	ajánlottak nekik, azzal hogy megtarthatják Attikán kívül
	δημοκρατουμένους κατὰ τοὺς νόμους, τούτων μὲν οὐδὲν	Lémnost, Imbrost és Skyrost és demokratikus törvényeket
	ἤθελον ποιεῖν, πολεμεῖν δὲ προῃροῦντο οὐ δυνάμενοι, (...)	hozhatnak, inkább azt választották, hogy bár nincs elég erejük
		hozzá - tovább háborúznak. (...)
	Aischinés, *De falsa legatione* 172.	
	Πρότερον ἡ πόλις ἡμῶν εὐδόξησε μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι	Városunk hajdan dicsőségnek örvendett a perzsákkal
	ναυμαχίαν πρὸς τὸν Πέρσην, καὶ τῶν τειχῶν ὑπὸ τῶν	szembeni salamisi tengeri ütközet után, amikor falai a barbár
	βαρβάρων πεπτωκότων, εἰρήνης δ᾽ ὑπαρχούσης πρὸς	támadástól leomlottak, és miközben békében éltek a
	Λακεδαιμονίους, διέμεινεν ἡμῖν τὸ τῆς δημοκρατίας	spártaiakkal, szilárdan fennállt a demokratikus berendezkedés.
	πολίτευμα.	
	Aischinés, *In Ctesiphontem* 181.	
	Ὅτι δὲ ὀρθῶς λέγω, ἔτι μικρῷ σαφέστερον ὑμᾶς	Hogy pontosan fogalmazzak, még egyszer elmondanám egy
	βούλομαι διδάξαι. Πότερον ὑμῖν ἀμείνων ἀνὴρ εἶναι	kicsit világosabban. Kit gondoltok jobbnak, Themistoklést-e,
	δοκεῖ Θεμιστοκλῆς ὁ στρατηγήσας ὅτε τῇ περὶ Σαλαμῖνα	aki akkor volt a vezéretek, amikor Salamisnál győztetek
	ναυμαχίᾳ τὸν Πέρσην ἐνικᾶτε, ἢ Δημοσθένης ὁ νυνὶ τὴν	a perzsák felett a tengeri csatában, vagy Démosthenést-e, aki
	τάξιν λιπών; Μιλτιάδης δὲ ὁ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην τοὺς	elhagyta most a sereget? Őt-e vagy Miltiadést, aki a marathóni
	βαρβάρους νικήσας, ἢ οὗτος; ἔτι δ᾽ οἱ ἀπὸ Φυλῆς	csatában legyőzte a barbárokat? És akik Phyléből visszahívták
	φεύγοντα τὸν δῆμον καταγαγόντες; Ἀριστείδης δ᾽ ὁ δίκαιος	a száműzött népet? Aristeidés, akit igazságosnak hívtak, nem
	ἐπικαλούμενος, ὁ τὴν ἀνόμοιον ἔχων ἐπωνυμίαν Δημοσθένει;	kapott-e egész más melléknevet, mint Démosthenés?
86.	Moschión, *Themistocles*	
	καὶ γὰρ ἐν νάπαις βραχεῖ	és mert a szűk völgyben
	πολὺς σιδήρῳ κείρεται πεύκης κλάδος,	hullik a vas fejszétől a sok fenyőág
	καὶ βαιὸς ὄχλος μυρίας λόγχης κρατεῖ	és egy kis csapat győz ezer lándzsa felett
	A. Nauck, Tragicorum Graecorum Fragmenta. Supplementum adiecit	
	B. Snell, 1983. p. 812. Fabulam spectasse ad victoriam Salaminiam	
	coni. Meineke Hist. crit. p. 522, qui superstites versus ex nuntii	
	oratione petitos suspicabatur. Diversam sententiam sequitur O.	
	Ribbeck, Mus. Rhen. 30 p. 147sqq.	
87.	Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 13, 3-4.	
	μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἕλληνες ἀκούσαντες τὰ περὶ	Ezután, amikor a görögök meghallották a Thermopylainál
	Θερμοπύλας γενόμενα, πυθόμενοι δὲ καὶ τοὺς	történteket, és értesültek róla, hogy a perzsák gyalogosan
	Πέρσας πεζῇ προάγειν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἠθύμησαν·	Athén felé vonulnak, elbátortalanodtak. Ezért Salamishoz
	διόπερ ἀποπλεύσαντες εἰς Σαλαμῖνα διέτριβον ἐνταῦθα. οἱ	hajóztak és ott állomásoztak. Az athéniak látva, hogy az egész
	δ᾽ Ἀθηναῖοι θεωροῦντες πανδημεὶ κινδυνεύοντας τοὺς ἐν ταῖς	lakosság veszélyben van, a gyerekeket és a nőket és minden
	Ἀθήναις, τέκνα [μὲν] καὶ γυναῖκας καὶ τῶν ἄλλων	értéküket, amit csak tudtak, hajóra tették és Salamisra
	χρησίμων ὅσα δυνατὸν ἦν εἰς τὰς ναῦς ἐνθέντες	szállították.
	διεκόμισαν εἰς Σαλαμῖνα.	

	Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 15-19.	*Ritoók Zsigmond fordítása*
	15.	
	Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν Κερκυραῖοι μὲν πληρώσαντες	Ugyanebben az időben a kerkyraiak hatvan háromevezősoros
	ἑξήκοντα τριήρεις διέτριβον περὶ τὴν Πελοπόννησον, ὡς	hajót megraktak legénységgel, és a Peloponnésos körül
	μὲν αὐτοί φασιν, οὐ δυνάμενοι κάμψαι τὸ περὶ τὸν Μαλέαν	időztek, mint maguk mondják, azért, mert nem voltak
	ἀκρωτήριον, ὡς δέ τινες τῶν συγγραφέων ἱστοροῦσι,	képesek megkerülni a Maleai-hegyfokot, amint azonban egyes
	καραδοκοῦντες τὰς τοῦ πολέμου ῥοπάς, ὅπως Περσῶν μὲν	történetírók állítják, azért, mert a háború eldőltét lesték, hogy
	κρατησάντων ἐκείνοις δῶσιν ὕδωρ καὶ γῆν, τῶν δ᾽	ha a perzsák győznek, nekik vizet és földet adjanak, ha pedig a
	Ἑλλήνων νικώντων δόξωσιν αὐτοῖς βεβοηθηκέναι. οἱ δὲ	görögök, akkor azt gondolják róluk, hogy nekik siettek
	περὶ τὴν Σαλαμῖνα διατρίβοντες Ἀθηναῖοι, θεωροῦντες	segítségükre. A Salamis körül időző athéniak viszont, mikor
	τὴν Ἀττικὴν πυρπολουμένην καὶ τὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς	látták, hogy Attikát felperzselik, és hallották, hogy Athéné
	ἀκούοντες κατεσκάφθαι, δεινῶς ἠθύμουν. ὁμοίως δὲ καὶ	szent helyét feldúlták, borzasztóan kétségbeestek.
	τοὺς ἄλλους Ἕλληνας πολὺς κατεῖχε φόβος πανταχόθεν	Hasonlóképpen nagy félelem fogta el a többi görögöket is,
	συνεληλαμένους εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον. ἔδοξεν	akik mindenfelől éppen a Peloponnésosra zsúfolódtak össze.
	οὖν αὐτοῖς πάντας τοὺς ἐφ᾽ ἡγεμονίας τεταγμένους	Elhatározták tehát, hogy mindazok, akiket vezérségre
	συνεδρεῦσαι καὶ βουλεύσασθαι, κατὰ ποίους τόπους	választottak, üljenek össze, és tanácskozzák meg, hol volna
	συμφέρει ποιεῖσθαι τὴν ναυμαχίαν. πολλῶν δὲ καὶ	előnyös a tengeri csatát vállalni. Sok mindent adtak itt elő; a
	ποικίλων λόγων ῥηθέντων, οἱ μὲν Πελοποννήσιοι, τῆς	peloponnésosiak, akik csak a saját biztonságukra gondoltak,
	ἰδίας μόνον ἀσφαλείας φροντίζοντες, ἔφασαν δεῖν περὶ	azt mondták, hogy az Isthmos körül kell a harcot megvívni,
	τὸν Ἰσθμὸν συστήσασθαι τὸν ἀγῶνα· τετειχισμένου γὰρ	mert az jól el van bástyázva, és így, ha a tengeri ütközetben
	αὐτοῦ καλῶς, ἐάν τι περὶ τὴν ναυμαχίαν γένηται πταῖσμα,	valamiféle baj történnék, a szerencsétlenül jártak a készen álló
	δυνήσεσθαι τοὺς ἠτυχηκότας εἰς ἑτοιμοτάτην ἀσφάλειαν	biztonságba menekülhetnek a Peloponnésosra. Ha viszont
	καταφυγεῖν τὴν Πελοπόννησον· ἐὰν δὲ συγκλείσωσιν	Salamis kicsiny szigetére zárnák össze magukat, menthetelen
	ἑαυτοὺς εἰς μικρὰν νῆσον τὴν Σαλαμῖνα, δυσβοηθήτοις	bajokba jutnának. Themistoklés ezzel szemben azt tanácsolta,
	κακοῖς περιπεσεῖσθαι. Θεμιστοκλῆς δὲ συνεβούλευσε περὶ	hogy Salamis mellett vívják meg a harcot, mert a szorosban
	τὴν Σαλαμῖνα ποιεῖσθαι τὸν ἀγῶνα τῶν νεῶν· πολλὰ γὰρ	nagyon sokat nyernek ők, akik kevés gályával küzdenek a
	πλεονεκτήσειν ἐν ταῖς στενοχωρίαις τοὺς ὀλίγοις	sokszorta nagyobb hajóhad ellen. Bebizonyította másfelől,
	σκάφεσι διαγωνιζομένους πρὸς πολλαπλασίας ναῦς.	hogy az Isthmos előtti tenger teljesen alkalmatlan arra, hogy
	καθόλου δὲ τὸν περὶ τὸν Ἰσθμὸν τόπον ἀπεφαίνετο	ott megütközzenek, itt ugyanis a küzdelem a nyílt vizen
	παντελῶς ἄθετον ἔσεσθαι πρὸς τὴν ναυμαχίαν· ἔσεσθαι	folynék, és a perzsák sokszorta nagyobb erejükkel
	γὰρ πελάγιον τὸν ἀγῶνα, καὶ τοὺς Πέρσας διὰ τὴν	könnyűszerrel lebírnák azt a kevés hajót a széles térségben.
	εὐρυχωρίαν ῥᾳδίως καταπονήσεσθαι τὰς ὀλίγας ναῦς	Miután ehhez hasonlóan sok más, a helyzetnek megfelelő
	ταῖς πολλαπλασίαις. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ	dolgot is mondott, végül is mindnyájukat sikerült meggyőznie.
	διαλεχθεὶς οἰκεῖα τῆς περιστάσεως, ἅπαντας ἔπεισεν	
	αὐτῷ συμψήφους γενέσθαι τοῦτον τὸν τρόπον.	
	16.	
	Τέλος δὲκοινοῦ δόγματος γενομένου περὶ Σαλαμῖνα	Így, miután közös elhatározás született arról, hogy Salamis
	ναυμαχεῖν, οἱ μὲν Ἕλληνες παρεσκευάζοντο τὰ πρὸς τοὺς	mellett vívják meg a tengeri ütközetet, a görögök elő akarták
	Πέρσας καὶ πρὸς τὸν κίνδυνον. ὁ δ᾽ οὖν Εὐρυβιάδης	készíteni a dolgokat a perzsa veszedelem ellen. Eurybiadés
	παραλαβὼν τὸν Θεμιστοκλέα παρακαλεῖν ἐπεχείρει τὰ πλήθη	tehát maga mellé véve Themistoklést, nekifogott, hogy a
	καὶ προτρέπεσθαι πρὸς τὸν ἐπιφερόμενον κίνδυνον. οὐ μὴν τὸ	tömeget buzdítsa, és a közelgő veszély ellenében lelkesítse. A
	πλῆθος ὑπήκουεν, ἀλλὰ πάντων καταπεπληγμένων τὸ	tömeg azonban nem engedelmeskedett, sőt, minthogy
	μέγεθος τῶν Περσικῶν δυνάμεων οὐδεὶς προσεῖχε τοῖς	mindenkit rémületbe ejtett a perzsa erők nagysága, senki sem
	ἡγεμόσιν, ἀλλ᾽ ἕκαστος ἐκ τῆς Σαλαμῖνος ἐκπλεῖν	figyelt a vezérekre, hanem mindenki azon igyekezett, hogy
	ἔσπευδεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. οὐδὲν δ᾽ ἧττον καὶ τὸ	Salamisról a Peloponnésosra hajózzék. A görög gyalogos
	πεζὸν στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ἐδεδίει τὰς τῶν πολεμίων	sereg sem kevésbé félt az ellenség erejétől; nagy rettegést
	δυνάμεις, ἥ τε τῶν περὶ Θερμοπύλας ἀπώλεια τῶν	keltett a legkiválóbb férfiak eleste Thermopylainál, valamint az
	ἀξιολογωτάτων ἀνδρῶν παρείχετο κατάπληξιν, καὶ τὰ	Attikában történtek is. Mindez ott lebegett a szemük előtt, és
	περὶ τὴν Ἀττικὴν συμπτώματα πρὸ ὀφθαλμῶν ὄντα πολλὴν	nagy kétségbeesést okozott a görögök közt. Mikor a görögök
	ἀθυμίαν ἐνεποίει τοῖς Ἕλλησιν. οἱ δὲ σύνεδροι τῶν	tanácsi megbízottai látták a népség zűrzavarát és
	Ἑλλήνων ὁρῶντες τὴν τῶν ὄχλων ταραχὴν καὶ τὴν ὅλην	fejvesztettségét, elhatározták, hogy az Isthmost fallal zárják el.
	ἔκπληξιν, ἐψηφίσαντο διατειχίζειν τὸν Ἰσθμόν. καὶ ταχὺ	A munkákat az emberek igyekezete és tömege folytán gyorsan
	τῶν ἔργων συντελεσθέντων διὰ τὴν προθυμίαν καὶ τὸ πλῆθος	elvégezték, de míg a peloponnésosiak a falat erősítették, amely
	τῶν ἐργαζομένων, οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ᾠχύρουν τὸ	negyven stadion hosszúságban Lechaiontól Kenchreaiig
	τεῖχος, διατεῖνον ἐπὶ σταδίους τετταράκοντα ἀπὸ Λεχαίου	húzódott, a Salamis szigeten tartózkodók az egész hajóhaddal
	μέχρι Κεγχρεῶν, οἱ δ᾽ ἐν τῇ Σαλαμῖνι διατρίβοντες μετὰ	együtt olyan rémületbe estek, hogy már nem is
	παντὸς τοῦ στόλου κατεπλάγησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε	engedelmeskedtek a vezéreknek.
	μηκέτι πειθαρχεῖν τοῖς ἡγεμόσιν.	
	17.	
	ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ὁρῶν τὸν μὲν ναύαρχον Εὐρυβιάδην μὴ	Themistoklés látván, hogy Eurybiadés, a flotta parancsnoka
	δυνάμενον περιγενέσθαι τῆς τοῦ πλήθους ὁρμῆς, τὰς δὲ περὶ	nem tud úrrá lenni a tömeg indulatán, másfelől viszont, hogy a
	Σαλαμῖνα δυσχωρίας δύνασθαι πολλὰ συμβαλέσθαι	Salamis melletti szűk tér nagyban elősegíthetné a győzelmet,
	πρὸς τὴν νίκην, ἐμηχανήσατό τι τοιοῦτον· ἔπεισέ	ilyesmit eszelt ki: Rábeszélt valakit, szökjék át Xerxéshez, és
	τινα πρὸς τὸν Ξέρξην αὐτομολῆσαι καὶ διαβεβαιώσασθαι,	állítsa határozottan, hogy a Salamisnál levő hajók arra

		87.
	διότι μέλλουσιν αἱ κατὰ Σαλαμῖνα νῆες ἀποδιδράσκειν ἐκ	készülnek, hogy elmenekülnek a helyükről, és az Isthmosnál
	τῶν τόπων καὶ πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἀθροίζεσθαι. διόπερ ὁ	gyülekeznek. A király a híradás valószínűsége miatt hitelt adott
	βασιλεὺς διὰ τὴν πιθανότητα τῶν προσαγγελθέντων	a hírnek, és természetesen azon volt, hogy megakadályozza, a
	πιστεύσας, ἔσπευδε κωλῦσαι τὰς ναυτικὰς δυνάμεις	görög tengeri erőknek a gyalogos sereggel való egyesülését.
	τῶν Ἑλλήνων τοῖς πεζοῖς στρατοπέδοις πλησιάζειν.	Tüstént kiküldte hát az egyiptomi flottát azzal a paranccsal,
	εὐθὺς οὖν τὸ τῶν Αἰγυπτίων ναυτικὸν ἐξέπεμψε,	hogy zárja le a Salamis és a megarai terület közti közlekedést.
	προστάξας ἐμφράττειν τὸν μεταξὺ πόρον τῆς τε	Óriási hajóhadának többi egységeit pedig Salamishoz küldte
	Σαλαμῖνος καὶ τῆς Μεγαρίδος χώρας. τὸ δὲ ἄλλο πλῆθος	azzal, hogy támadják meg az ellenséget, és tengeri ütközetben
	τῶν νεῶν ἐξέπεμψεν ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα, προστάξας	döntsék el a harcot. A triérések (háromevezősoros hajók)
	ἐξάπτεσθαι τῶν πολεμίων καὶ ναυμαχίᾳ κρίνειν τὸν	sorban, népenként voltak elrendezve, hogy a közös nyelv és
	ἀγῶνα. ἦσαν δὲ αἱ τριήρεις διατεταγμέναι κατὰ ἔθνος	ismerettség révén készségesebben segítsenek egymásnak. Az
	ἑξῆς, ἵνα διὰ τὴν ὁμοφωνίαν καὶ γνῶσιν προθύμως ἀλλήλοις	így elrendezett hajóhadban a jobb szárnyat a phoinikiaiak
	βοηθῶσιν. οὕτω δὲ ταχθέντος τοῦ ναυτικοῦ στόλου, τὸ μὲν	foglalták el, a balt a perzsákkal tartó görögök. Az iónok vezérei
	δεξιὸν κέρας ἐπεῖχον Φοίνικες, τὸ δ᾽ εὐώνυμον οἱ μετὰ τῶν	azonban elküldtek egy samosi embert a görög vezérekhez,
	Περσῶν ὄντες Ἕλληνες. οἱ δὲ τῶν Ἰώνων ἡγεμόνες ἀπέστειλαν	hogy világosítsa fel őket arról, mit határozott a király, továbbá
	ἄνδρα Σάμιον πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸν διασαφήσοντα περὶ	az egész rendről, valamint arról, hogy a csata folyamán el
	τῶν δεδογμένων τῷ βασιλεῖ καὶ περὶ τῆς ὅλης ἐκτάξεως,	fognak pártolni a barbároktól. Mikor a samosi titokban
	καὶ διότι κατὰ τὴν μάχην ἀποστήσονται τῶν βαρβάρων.	átúszott, és minderről felvilágosította Eurybiadéséket,
	τοῦ δὲ Σαμίου λάθρᾳ διανηξαμένου καὶ περὶ τούτου	Themistoklés nagyon boldog volt, minthogy elgondolása
	διασαφήσαντος τοῖς περὶ τὸν Εὐρυβιάδην, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς,	szerint haladt előre a haditerv, és a tömeget helytállásra
	κατὰ νοῦν αὐτῷ προκεχωρηκότος τοῦ στρατηγήματος,	buzdította. A görögök pedig felbátorodtak az iónok
	περιχαρὴς ἦν καὶ τὰ πλήθη παρεκάλεσεν εἰς τὸν κίνδυνον,	üzenetétől, és mivel a helyzet is kényszerítette őket, hogy saját
	οἱ δ᾽ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ τῶν Ἰώνων ἐπαγγελίᾳ θαρρήσαντες,	választásuk ellenére tengeri ütközetbe bocsátkozzanak,
	καὶ τῆς περιστάσεως βιαζομένης αὐτοὺς παρὰ τὴν ἰδίαν	Salamistól együtt, harcra készen indultak a tengeri csatába.
	προαίρεσιν ναυμαχεῖν, ἀπὸ τῆς Σαλαμῖνος προθύμως	
	συγκατέβαινον εἰς τὴν ναυμαχίαν.	
	18.	
	τέλος δὲ τῶν περὶ τὸν Εὐρυβιάδην καὶ Θεμιστοκλέα	Végre Eurybiadés, Themistoklés és vezértársaik elrendezték a
	διαταξάντων τὰς δυνάμεις, τὸ μὲν εὐώνυμον μέρος ἐπεῖχον	sereget. A balszárnyat az athéniek és a lakedaimóniak kapták,
	Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι, πρὸς τὸ τῶν Φοινίκων ναυτικὸν	akik így a phoinikiai flottával kerültek szembe. A phoinikiaiak
	ἀντιταχθησόμενοι· μεγάλην γὰρ οἱ Φοίνικες ὑπεροχὴν εἶχον	ugyanis nagy erőt jelentettek részint tömegük, részint hajózási
	διά τε τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὴν ἐκ προγόνων ἐν τοῖς ναυτικοῖς	dolgokban őseiktől örökölt jártasságuk miatt. Az aiginaiak és a
	ἔργοις ἐμπειρίαν· Αἰγινῆται δὲ καὶ Μεγαρεῖς τὸ δεξιὸν	megaraiak kerültek a jobbszárnyra. Azt gondolták ugyanis,
	κέρας ἀνεπλήρουν· οὗτοι γὰρ ἐδόκουν εἶναι ναυτικώτατοι	hogy az athéniek után ők a legvitézebb hajós népek, és hogy
	μετὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μάλιστα φιλοτιμήσεσθαι διὰ τὸ	ők fognak leginkább vitézkedni, mert a görögök közül egyedül
	μόνους τῶν Ἑλλήνων μηδεμίαν ἔχειν καταφυγήν, εἴ τι	nekik nincs sehova menekülniük, ha a tengeri ütközetben
	συμβαίη πταῖσμα κατὰ τὴν ναυμαχίαν· τὴν δὲ μέσην τάξιν	történetesen vereséget szenvednének. A csatarend közepén a
	ἐπεῖχε τὸ λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων πλῆθος. οὗτοι μὲν οὖν τοῦτον	többi görögök tömege foglalt helyet. Miután tehát ezek így
	τὸν τρόπον συνταχθέντες ἐξέπλευσαν, καὶ τὸν πόρον μεταξὺ	elrendeződtek, kifutott a hajóhad és megszállta a Salamis és
	Σαλαμῖνος καὶ Ἡρακλείου κατεῖχον· ὁ δὲ βασιλεὺς	Hérakleion közti átjárót. A király elrendelte a
	τῷ μὲν ναυάρχῳ προσέταξεν ἐπιπλεῖν τοῖς πολεμίοις,	flottaparancsnoknak, hogy a hajók támadják meg az ellenséget,
	αὐτὸς δ᾽ εἰς τὸν ἐναντίον τόπον τῆς Σαλαμῖνος παρῆλθεν,	maga pedig a Salamisszal átellenben levő helyre vonult vissza,
	ἐξ οὗ θεωρεῖν ἦν τὴν ναυμαχίαν γινομένην. οἱ δὲ Πέρσαι	ahonnan látni lehetett a bekövetkező tengeri ütközetet. A
	τὸ μὲν πρῶτον πλέοντες διετήρουν τὴν τάξιν, ἔχοντες πολλὴν	perzsák először, mikor még széles tér állott rendelkezésükre,
	εὐρυχωρίαν· ὡς δ᾽ εἰς τὸ στενὸν ἦλθον, ἠναγκάζοντο τῶν	szabályos rendben hajóztak, amint azonban a szorosba értek,
	νεῶν τινας ἀπὸ τῆς τάξεως ἀποσπᾶν, καὶ πολὺν	kénytelenek voltak több hajót a rendről leszakítani, és ez nagy
	ἐποίουν θόρυβον. ὁ δὲ ναύαρχος προηγούμενος τῆς τάξεως	kavarodást okozott. A flottaparancsnok, aki a hadrend élén
	καὶ πρῶτος συνάψας μάχην διεφθάρη λαμπρῶς	haladt, és elsőként bocsátkozott harcba, dicsőségesen
	ἀγωνισάμενος. τῆς δὲ νεὼς βυθισθείσης, ταραχὴ κατέσχε	harcolva esett el, hajója elsüllyedtével azonban általános
	τὸ ναυτικὸν τῶν βαρβάρων· πολλοὶ μὲν γὰρ ἦσαν οἱ	zűrzavar lett úrrá a barbárok hajóhadán. Sokan voltak ugyanis,
	προστάττοντες, οὐ ταὐτὰ δ᾽ ἕκαστος παρήγγελλε. διὸ καὶ τοῦ	akik parancsoltak, de nem mindegyik parancsolta ugyanazt;
	πλεῖν εἰς τοὔμπροσθεν ἐπέσχον, ἀνακωχεύοντες δ᾽ ἀνεχώρουν	ezért félbehagyták a további előrehajózást, és megállva,
	εἰς τὴν εὐρυχωρίαν. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι θεωροῦντες τὴν ταραχὴν	visszafelé húzódtak volna a széles térség felé. Az athéniek,
	τῶν βαρβάρων ἐπέπλεον τοῖς πολεμίοις, καὶ τὰς μὲν	mikor látták a barbárok zavarát, nekihajóztak az ellenségnek,
	τοῖς ἐμβόλοις ἔτυπτον, ὧν δὲ τοὺς ταρσοὺς παρέσυρον· τῆς	és egyes hajókat a hajóorrokkal rongáltak meg, másoknak
	δ᾽ εἰρεσίας οὐχ ὑπηρετούσης, πολλαὶ τῶν Περσῶν τριήρεις	pedig az evezősorát sodorták le. Mikor azután az evezősök
	πλάγιαι γινόμεναι ταῖς ἐμβολαῖς πυκνῶς κατετιρώσκοντο.	nem működtek, sok perzsa hadihajó keresztbefordult, mire az
	διὸ καὶ πρύμναν μὲν ἀνακρούεσθαι κατέπαυσαν, εἰς	oldalukat érő lökésektől egyre-másra kapták a sebeket. Ezért
	τοὐπίσω δὲ πλέουσαι προτροπάδην ἔφευγον.	abba is hagyták a farolást, és meghátrálva, hanyatt-homlok
		menekültek.
	19.	
	τῶν δὲ Φοινισσῶν καὶ Κυπρίων νεῶν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων	Mikor a phoinikiai és kyprosi hajókat az athéniek legyőzték, a
	χειρουμένων, αἱ τῶν Κιλίκων καὶ Παμφύλων, ἔτι δὲ	kilikiaiak, pamphyliaiek és lykiaiak hajói, melyek mellettük
	[καὶ] Λυκίων νῆες, ἐχόμεναι τούτων οὖσαι, τὸ μὲν	sorakoztak, először derekasan ellenálltak, mikor azonban

		87.
	πρῶτον εὐρώστως ἀντείχοντο, ὡς δ᾽ εἶδον τὰς κρατίστας	látták, hogy a legnagyobb hajók futásnak eredtek, maguk is
	ναῦς πρὸς φυγὴν ὡρμημένας, καὶ αὐταὶ τὸν κίνδυνον	elmenekültek a veszedelemből. A másik szárnyon kemény
	ἐξέλιπον. ἐπὶ δὲ θατέρου κέρατος γενομένης καρτερᾶς	küzdelem folyt, és egy ideig eldöntetlen volt a harc, de mikor
	ναυμαχίας μέχρι μέν τινος ἰσόρροπος ἦν ὁ κίνδυνος· ὡς	az athéniek a phoinikiaiakat és a kyprosiakat egészen a
	δὲ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὴν γῆν καταδιώξαντες τοὺς Φοίνικας	szárazföldig űzték, majd visszafordultak, a helyükből
	καὶ Κυπρίους ἐπέστρεψαν, ἐκβιασθέντες ὑπὸ τούτων	kiszorított barbárok is menekülni kezdtek, miközben sok
	ἐτράπησαν οἱ βάρβαροι καὶ πολλὰς ναῦς ἀπέβαλον. οἱ μὲν	hajót vesztettek. A görögök tehát felülkerekedtek, és ragyogó
	οὖν Ἕλληνες τοῦτον τὸν τρόπον προτερήσαντες ἐπιφανεστάτῃ	tengeri küzdelemben legyőzték a barbárokat. A harcban a
	ναυμαχίᾳ τοὺς βαρβάρους ἐνίκησαν· κατὰ δὲ τὸν	görögöknek negyven hajójuk pusztult el, a perzsáknak
	κίνδυνον διεφθάρησαν νῆες τῶν μὲν Ἑλλήνων τετταράκοντα,	kétszáznál is több, nem számítva a legénységestől elfogottakat.
	τῶν δὲ Περσῶν ὑπὲρ τὰς διακοσίας χωρὶς τῶν σὺν αὐτοῖς	A várakozása ellenére legyőzött király a futást kezdeményező
	ἀνδράσι ληφθεισῶν. ὁ δὲ βασιλεὺς παρ᾽ ἐλπίδας ἡττημένος	phoinikiaiak közül a legvétkesebbeket kivégeztette, a többieket
	τῶν μὲν Φοινίκων τῶν ἀρξάντων τῆς φυγῆς τοὺς αἰτιωτάτους	pedig azzal fenyegette, hogy méltó büntetéssel sujtja őket. A
	ἀπέκτεινε, τοῖς δ᾽ ἄλλοις ἠπείλησεν ἐπιθήσειν τὴν	phoinikiaiak erre, mivel féltek a fenyegetésektől, először Attika
	προσήκουσαν τιμωρίαν. οἱ δὲ Φοίνικες φοβηθέντες τὰς	partjaihoz hajóztak, az éj beálltával pedig Ázsiába távoztak.
	ἀπειλὰς τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέπλευσαν,	Themistoklés, akit a győzelem szerzőjének tartottak, egy
	τῆς δὲ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἀπῆραν εἰς τὴν Ἀσίαν.	másik, nem kisebb horderejű hadicselt eszelt ki. Minthogy a
	Θεμιστοκλῆς δὲ δόξας αἴτιος γενέσθαι τῆς νίκης, ἕτερον οὐκ	görögök féltek a szárazföldön megküzdeni annyi ezernyi
	ἔλαττον τούτου στρατήγημα ἐπενόησε. φοβουμένων γὰρ	emberrel, a (perzsa) szárazföldi sereg erőit is meggyengítette a
	τῶν Ἑλλήνων πεζῇ διαγωνίζεσθαι πρὸς τοσαύτας μυριάδας,	következő módon: Fiainak nevelőjét elküldte Xerxéshez, hogy
	ἐταπείνωσε πολὺ τὰς δυνάμεις τῶν πεζῶν στρατοπέδων	jelentse: a görögök a (hellespontosi) átkeléshez akarnak
	τοιῷδέ τινι τρόπῳ. τὸν παιδαγωγὸν τῶν ἰδίων υἱῶν	hajózni, hogy a hidat szétbontsák. A király, aki -valószínűsége
	ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ξέρξην δηλώσοντα, διότι μέλλουσιν οἱ	miatt- hitt a beszédnek, erre roppantul megijedt, hogy
	Ἕλληνες πλεύσαντες ἐπὶ τὸ ζεῦγμα λύειν τὴν γέφυραν.	megfosztják az Ázsiába való visszavonulási úttól, hiszen a
	διόπερ ὁ βασιλεὺς πιστεύσας τοῖς λόγοις διὰ τὴν πιθανότητα,	görögök a tenger urai, s így elhatározta, hogy a legnagyobb
	περίφοβος ἐγένετο μὴ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπανόδου στερηθῇ,	gyorsasággal átkel Azsiába, Hellasban csak Mardoniost hagyja
	τῶν Ἑλλήνων θαλαττοκρατούντων, ἔγνω δὲ τὴν ταχίστην	a legjobb lovasokkal és gyalogosokkal, mintegy négyszázezer
	διαβαίνειν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, καταλιπὼν	emberrel. Themistoklés tehát két hadicsellel nagy sikereket
	Μαρδόνιον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ἀρίστων ἱππέων	szerzett a görögöknek.
	τε καὶ πεζῶν, ὧν ὁ σύμπας ἀριθμὸς ὑπῆρχεν οὐκ ἐλάττων	
	τῶν τετταράκοντα μυριάδων. Θεμιστοκλῆς μὲν οὖν	
	δυσὶ στρατηγήμασι χρησάμενος μεγάλων προτερημάτων	
	αἴτιος ἐγένετο τοῖς Ἕλλησι. καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν Ἑλλάδα	
	πραχθέντα ἐν τούτοις ἦν.	
	Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XI 26, 4-5.	
	4.	
	(...) παρεσκευάζετο γὰρ πολλῇ δυνάμει πλεῖν ἐπὶ τὴν	Felkészült rá, hogy nagy erőkkel Görögországba hajózzon és
	Ἑλλάδα καὶ συμμαχεῖν τοῖς Ἕλλησι κατὰ τῶν Περσῶν.	együtt harcoljon a görögökkel a perzsák ellen.
	5.	
	ἤδη δ᾽ αὐτοῦ μέλλοντος ποιεῖσθαι τὴν ἀναγωγήν,	És már éppen készült rá, hogy kihajózzon, amikor
	κατέπλευσάν τινες ἐκ Κορίνθου διασαφοῦντες νενικηκέναι τῇ	megérkezett egy hajó néhány korinthosival, akik
	ναυμαχίᾳ τοὺς Ἕλληνας περὶ Σαλαμῖνα, καὶ τὸν Ξέρξην μετὰ	felvilágosították, hogy véget ért a görögök tengeri csatája
	μέρους τῆς δυνάμεως ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀπηλλάχθαι.	Salamisnál, éspedig győzelemmel, és Xerxés seregének egy
		részével kivonult Európából.
	Diodóros Siculus, *Bibilotheca* XI 27, 2-3.	
	2.	
	κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν,	Ami a görögországi hangulatot illeti a salamisi csata
	τῶν Ἀθηναίων δοκούντων αἰτίων γεγονέναι τῆς νίκης, καὶ	után, az volt az általános hogy a győzelem az athéniaknak
	διὰ τοῦτο αὐτῶν φρονηματιζομένων, πᾶσιν ἐγίνοντο	köszönhető, és ennek ők nagyon is tudatában voltak és
	καταφανεῖς ὡς τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀμφισβητήσοντες	éreztették is mindenkivel, érdemesnek tartják magukat arra,
	τῆς κατὰ θάλατταν ἡγεμονίας· διόπερ οἱ Λακεδαιμόνιοι	hogy megkérdőjelezzék a spártaiak tengeri hégemoniáját. A
	προορώμενοι τὸ μέλλον ἐφιλοτιμοῦντο ταπεινοῦν τὸ φρόνημα	spártaiak ezért, előre látva, mi lesz ebből, igyekeztek
	τῶν Ἀθηναίων. διὸ καὶ κρίσεως προτεθείσης περὶ τῶν	lelohasztani az athéniak büszkeségét. Ezért amikor arról kellett
	ἀριστείων, χάριτι κατισχύσαντες ἐποίησαν κριθῆναι	dönteni, ki kapja jutalmul a zsákmány legértékesebb részét
	πόλιν μὲν ἀριστεῦσαι τὴν Αἰγινητῶν, ἄνδρα δὲ Ἀμεινίαν	(*aristéia*), a népszerűbb megoldást választva úgy intézték,
	Ἀθηναῖον, τὸν ἀδελφὸν Αἰσχύλου τοῦ ποιητοῦ· οὗτος γὰρ	hogy a következő ítélet szülessen: a városok közül az aiginaiak,
	τριηραρχῶν πρῶτος ἐμβολὴν ἔδωκε τῇ ναυαρχίδι τῶν	a harcosok közül az athéni Ameinias, a költő Aischylos
	Περσῶν, καὶ ταύτην κατέδυσε καὶ τὸν ναύαρχον διέφθειρε.	testvére érdemli az első díjat (*aristéia*), ő volt ugyanis az első
		hajóparancsnok, aki meglékelt egy perzsa parancsnoki hajót,
		elsüllyesztette és parancsnokát megölte.
	3.	
	τῶν δ᾽ Ἀθηναίων βαρέως φερόντων τὴν ἄδικον ἧτταν, οἱ	És amikor az athéniak nehezteltek, amiért méltatlanul háttérbe

		87. 88. 89.
	Λακεδαιμόνιοι φοβηθέντες μήποτε Θεμιστοκλῆς ἀγανακτήσας	szorultak, a spártaiak megijedtek, nehogy Themistoklés
	ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι κακὸν μέγα βουλεύσηται κατ᾽ αὐτῶν καὶ	megelégelve a történteket, ellenük és a görögök ellen
	τῶν Ἑλλήνων, ἐτίμησαν αὐτὸν διπλασίοσι δωρεαῖς τῶν τὰ	forduljon, kétszer annyi ajándékkal jutalmazták, mint azokat
	ἀριστεῖα εἰληφότων. δεξαμένου δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους τὰς	akik az első díjat (*aristéia*) kapták. Amikor viszont
	δωρεάς, ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἀπέστησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς	Themistoklés átvette az ajándékokat, az athéni nép elvette tőle
	στρατηγίας, καὶ παρέδωκε τὴν ἀρχὴν Ξανθίππῳ τῷ	a fővezérséget és átadta a hatalmat Xanthipposnak, Ariphrón
	Ἀρίφρονος.	fiának.
	Diodóros Siculus, *Bibliotheca* XIII 15, 2.	
	ἅπαντας δ᾽ ἀναμνησθέντας τῶν ἐν Σαλαμῖνι τροπαίων ἠξίου	Mindenkit emlékeztetett (*sc. Nikias*) a salamisi tropaionokra, és
	μὴ καταρρῖψαι τῆς πατρίδος τὴν περιβόητον δόξαν,	kérte őket, ne dobják el a haza széltében híres dicsőségét, és ne
	μηδὲ αὐτοὺς ἀνδραπόδων τρόπον παραδοῦναι τοῖς	szolgáltassák ki magukat szolgák módjára a szicíliaiaknak.
	Συρακοσίοις.	
88.	Dionysios Halikarnassensis, *Antiquitates Romanae* 5, 17, 4-5.	
	ὀψὲ γάρ ποτε Ἀθηναῖοι προσέθεσαν τὸν ἐπιτάφιον ἔπαινον	Később történt, hogy az athéniak kiegészítették a szokást a
	τῷ νόμῳ, εἴτ᾽ ἀπὸ τῶν ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ καὶ περὶ Σαλαμῖνα	dicsérő temetési beszéddel. Az első ilyen alkalom lehet, hogy
	καὶ ἐν Πλαταιαῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανόντων	az Artemisionnál, Salamisi és Plataiainál a hazáért meghaltak
	ἀρξάμενοι, εἴτ᾽ ἀπὸ τῶν περὶ Μαραθῶνα ἔργων. ὑστερεῖ	temetése volt, de az is lehet, hogy már a Marathónnál
	δὲ καὶ τὰ Μαραθώνια τῆς Βρούτου ταφῆς, εἰ δὴ	elesetteké. De már a marathóni ceremónia is - ha valóban
	ἀπὸ τούτων πρώτων ἤρξαντο οἱ ἔπαινοι λέγεσθαι τοῖς	akkor kezdtek beszédet mondani az elesettek fölött-, nos már
	ἀπογενομένοις, ἑκκαίδεκα ἔτεσιν.	az is tizenhat évvel később volt, mint Brutus temetése.
	Dionysios Halikarnassensis, *De Demosthenis dictione* 31.	
	ἀντιπαρεξετάσωμεν οὖν ταύτῃ Δημοσθένους λαβόντες	Vegyük összehasonlításul Démosthenés szövegét, a Ktésiphón
	λέξιν ἐκ τοῦ ὑπὲρ Κτησιφῶντος λόγου. ἔστι δ᾽ οὐ παράκλησις	elleni beszédből. Ez nem buzdító beszéd az athéniaknak a
	Ἀθηναίων ἐπὶ τὸ καλὸν καὶ τὴν ἀρετήν, ὥσπερ παρὰ τῷ	bátorságra és erényre, mint Platónnál, hanem a város
	Πλάτωνι, ἀλλ᾽ἐγκώμιον τῆς πόλεως, ὅτι πάντα ἡγεῖται	dicsérete, amelyben azt mondja, hogy semmi sem ér fel a
	τἆλλα ἐλάττω τιμῆς καὶ δόξης, ἧς φέρουσι καλαὶ πράξεις,	becsülettel és dicsőséggel, amit kiváló tettek szereznek, még
	κἂν εἰ μή τις αὐτὰς μέλλοι κατορθοῦν. ἔστι δ᾽ ἡ λέξις ἥδε·	akkor se, ha nem koronázza siker őket.
		Innentől idézi Démosthenés szövegét (De corona, 199-208.), az
		idevonatkozó részeket
	Dionysios Halikarnassensis, *De Demosthenis dictione* 40, 12-13.	
	εἴρηνται μὲν οὖν καὶ πρότερον ἤδη λέξεις τινές, ἐν αἷς	Idéztem már az előbb is a szövegét (*sc. Isokratésnek*), ahol
	τὸν ὅλον χαρακτῆρα αὐτοῦ τῆς λέξεως ὑπέγραφον, ἐξ ὧν	leírtam stílusának minden jellemzőjét. Ott könnyen utána lehet
	καὶ τὰ περὶ τὴν σύνθεσιν, εἰ τοιαῦτά ἐστιν οἷα λέγομεν	nézni a kompozíciójával kapcsolatban is, hogy olyan-e
	ἡμεῖς, οὐ χαλεπῶς ἄν τις ἴδοι. ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν διαρτᾶν	valóban, amilyennek leírtam. De nehogy úgy tűnjön, hogy
	τὰς ἀκολουθίας, τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐπὶ τὰ ἐν ἀρχαῖς	felborítom a sorrendet, arra kérve az olvasót, hogy egy a
	ῥηθέντα παραδείγματα κελεύοντες ἀναστρέφειν,	könyv elején idézett példához menjen vissza, álljon itt is egy
	λαμβανέσθω κἀνταῦθα ἐκ τῶν Πανηγυρικῶν αὐτοῦ λόγων	részlet a *Panégyrikos* című művéből (nem telik sok időbe
	λέξις οὐ πολλὴν διατριβὴν παρέξουσα τοῖς ἀναγνωσομένοις,	végigolvasni!), amelyben az athéniaknak a salamisi csatában
	ἐν ᾗ διεξέρχεται τὰ πραχθέντα Ἀθηναίοις περὶ τὴν ἐν	nyújtott teljesítményükről van szó. A részlet a következő:
	Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. ἔστι δὲ ἥδε·	Innentől idézi Isokratés szövegét (*Panegyricus* 96-99.), az
		idevonatkozó részletet ld. ott
	Dionysios Halikarnassensis, *Ars rhetorica* 6, 2.	
	Συνελόντι μὲν οὖν ὁ ἐπιτάφιος ἔπαινός ἐστι τῶν	Hogy egyszerűen fejezzem ki magam, a temetési beszéd
	κατοιχομένων. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλόν που, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν	dicsérő szónoklat az elmentek felett. Márpedig, ha igen, akkor
	αὐτῶν τόπων ληπτέον, ἀφ᾽ ὧν περ καὶ τὰ ἐγκώμια·	nyilvánvaló, hogy ugyanazokból a toposzokból kell építkeznie,
	πατρίδος, γένους, φύσεως, ἀγωγῆς, πράξεως. ἄχρι μὲν	mint amannak: hazájuk, származásuk, családjuk, neveltetésük
	οὖν τινὸς τὴν αὐτὴν ἰτέον, οἷον περὶ πατρίδος λέγοντα,	és tetteik. És ugyanúgy kell haladnia, például a hazáról szólva
	ὅτι μεγάλη καὶ ἔνδοξος καὶ ἀρχαία, καὶ εἰ τύχοι αὐτὴ	elmondani, hogy nagy és híres és ősi, és ha még felülmúlja a
	πρώτη παρελθοῦσα εἰς ἀνθρώπους, οἷα καὶ Πλάτων περὶ τῆς	többit is, az emberekről is, ahogy Platón Attikáról szép sorban
	Ἀττικῆς διέξεισιν· εἰ δὲ μικρά, ὅτι διὰ τούτους ἤδη καὶ τὴν	mindezt elmondja. Ha pedig kicsi, akkor arról, hogy kik és
	ἀρετὴν τὴν τούτων καὶ δόξαν ἔνδοξος καὶ αὐτὴ ἐγένετο,	milyen tetteik és dicsőségük révén lett maga is híressé, mint
	οἷον ἡ Σαλαμὶς διὰ τὸν Αἴαντα ἢ τὴν ἀρετὴν τῶν	például Salamis Aias vagy a tengeri csatában harcolók
	ναυμαχησάντων, καὶ ἡ Αἴγινα διὰ τὸν Αἰακόν. ἢ εἴ τι	vitézsége révén, vagy Aigina Aiakosnak köszönhetően. És
	βέλτιον περὶ αὐτῆς ἔχοιμεν λέγειν εἰρημένον, ὥςπερ ᾽θείαν᾽	hogyha még valami jó mondás is van róla, mint ahogyan
	τὴν Σαλαμῖνα εἶπεν ὁ Πύθιος· ὅτι ἐκ θεοῦ ἐκτίσθη, (...)	például a pythói jóslat ‘isteninek’ nevezte Salamist, mert isten
		alapította. (...)
89.	Cicero, *Tusculanae Disputationes* I 110.	
	ante enim Salamina ipsam Neptunus obruet quam Salamini	Mert előbb fogja Neptunus magát Salamist elmosni, mint a

	tropaei memoriam	salamisi diadalnak az emlékét.
	Cicero, *De officiis* 1, 61.	*Havas László fordítása*
	Contraque in laudibus, quae magno animo et fortiter excellenterque	Dicsőítjük viszont a lelki nagyságot, a bátor és kiemelkedő
	gesta sunt, ea nescio quomodo quasi pleniore ore laudamus.	tetteket,ésmindezt valamilyen oknál fogva teltebb hangon
	Hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Plataeis,	magasztaljuk. Ezért nyílik tág tér a szónokoknak Marathon,
	Thermopylis, Leuctris ...	Salamis, Plataeae,Thermopylae, Leuctra dícséretében ...
	Cicero, *De officiis* 1, 75.	*Havas László fordítása*
	Quamvis enim Themistocles iure laudetur et sit eius nomen quam	Ámbár ugyan joggal magasztalják Themistoclest, neve szebben
	Solonis inlustrius citeturque Salamis clarissimae testis victoriae, quae	ragyog, mint Soloné, és Salamist aragyogó győzelem
	anteponatur consilio Solonis ei, quo pri mum constituit Areopagitas,	tanújaként idézik, és ezt a diadalt többre tartják Solon bölcs
	non minus praeclarum hoc quam illud iudicandum est. Illud enim	döntésénél, amellyel beiktatta az Areopagus tagjait: mégsem
	semel pro fuit, hoc semper proderit civitati; hoc consilio leges	szabad kevésbé csodálnunk Solont, mint Themistocles
	Atheniensium, hoc maiorum instituta servantur. Et Themistocles	hőstettét. Salamis csak egyszer használt az államnak, a
	quidem nihil dixerit, in quo ipse Areopa gum adiuverit, at ille vere <a>	törvényszék örökkő hasznára lesz, fenntartja az athéniak
	se adiutum Themisto clem; est enim bellum gestum consilio senatus	törvényeit, megőrzi az ősök intézményeit. És Themistocles
	eius, qui a Solone erat constitutus.	bizony egyáltalán nem állíthatja, hogy támogatta az
		Areopagust, de a másik elmondhatja, hogy segítette
		Themistoclest. A háború ugyanis annak a testületnek a
		határozatával folyt, amelyet Solon állított fel.
90.	Cornelius Nepos, *Themistocles* 2-4.	*Havas László fordítása*
	2.	
	Primus autem gradus fuit capessendae rei publicae bello	Politikai pályafutásának első jelentősebb állomása a corcyrai
	Corcyraeo; ad quod gerendum praetor a populo factus non	háborúhoz kapcsolódik. A nép ennek irányítására választotta
	solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit	meg hadvezérnek, ő azonban nemcsak e háború idejére
	ciuitatem. nam cum pecunia publica, quae ex metallis	teremtette meg a város harckészségét, hanem a későbbi időkre
	redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille	is. Az ércbányákból befolyó állami jövedelmeket a
	persuasit populo ut ea pecunia classis centum nauium	hivatalnokok pénzosztása évről évre fölemésztette, ő azonban
	aedificaretur. qua celeriter effecta primum Corcyraeos fregit,	rábírta a népet, hogy a bevételekből építsenek száz hajóból álló
	deinde maritimos praedones consectando mare tutum	flottát. A gyorsan felállított hajóhaddal előbb a corcyraiakat
	reddidit. in quo cum diuitiis ornauit, tum etiam peritissimos belli	semmisítette meg, majd üldözőbe vette a kalózokat, és
	naualis fecit Athenienses. id quantae saluti fuerit uniuersae	biztonságossá tette a tengert. Ez a hadjárat gazdagságot és a
	Graeciae, bello cognitum est Persico. nam cum Xerxes et mari et terra	tengeri csatában való jártasságot szerzett az athéniaknak. Hogy
	bellum uniuersae inferret Europae cum tantis copiis,	ennek milyen szerepe volt egész Görögország
	quantas neque ante nec postea habuit quisquam huius enim classis	fennmaradásában, az a perzsa háború idején derült ki. Xerxes
	mille et ducentarum nauium longarum fuit, quam duo	ugyanis szárazon és vízen hadjáratot indított egész
	milia onerariarum sequebantur, terrestris autem exercitus	Európa ellen, s olyan roppant sereggel tört rá, amilyent sem
	septingenta peditum, equitum quadringenta milia fuerunt,	azelőtt, sem azóta nem mondhatott senki a magáénak.
	huius de aduentu cum fama in Graeciam esset perlata et	Ezerkétszáz hadihajóból álló flottája volt, melyet kétezer
	maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam	teherszállító vízi jármű követett, szárazföldi serege pedig
	Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam facerent	hétszázezer gyalogost és négyszázezer lovast számlált. Amikor
	de rebus suis. deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus	érkezésének híre eljutott Görögországba, s azt kezdték
	ligneis se munirent. id responsum quo ualeret cum	rebesgetni, hogy a marathoni csata miatt elsősorban az
	intellegeret nemo, Themistocles persuasit consilium esse	athéniakra akar lecsapni, küldöttséget menesztettek Delphibe,
	Apollinis, ut in naues se suaque conferrent: eum	hogy megtudják, mitévők is legyenek. A jóslatkérőknek a
	enim a deo significari murum ligneum. tali consilio probato	Pythia azt válaszolta, hogy fabástyákkal erősítsék meg
	addunt ad superiores totidem naues triremes suaque omnia,	magukat. Senki sem értette, mi a felelet értelme, de
	quae moueri poterant, partim Salamina partim Troezena	Themistocles igyekezett meggyőzni az embereket, hogy azt
	deportant: arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu ac	tanácsolja Apollo: szálljanak hajóra vagyonukkal együtt, az
	sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.	isten ugyanis erre utalt a fabástyával. Tetszett a terv, s a már
		előbb említett hajók mellé ugyanannyi háromevezősoros
		bárkát készítenek, és mindenüket, amit csak meg tudtak
		mozdítani, részint Salamisba, részint Troezenba szállítják. A
		fellegvárat és az istenek tiszteletének ápolását papokra és
		néhány öregemberre bízzák, egyébként pedig elhagyják a
		várost.
	3.	
	Huius consilium plerisque ciuitatibus displicebat et in terra dimicari	A legtöbb város nem értett egyet Themistocles elképzelésével,
	magis placebat. itaque missi sunt delecti cum Leonida,	s inkább a szárazföldön akart harcba bocsátkozni. Ezért
	Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent	Leonidas, lacedaemoni király vezetésével válogatott
	longiusque barbaros progredi non paterentur. hi uim hostium	katonákat indítottak útnak, akik megszállták a thermopylaei

non sustinuerunt eoque loco omnes interierunt. at classis communis Graeciae trecentarum nauium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Euboeam continentemque terram cum classiariis regiis conflixit. angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circuiretur. hic etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat periculum, ne, si pars nauium aduersariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. quo factum est ut ab Artemisio discederent et exaduersum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

szorost, és hosszú időn keresztül feltartóztatták a barbárok előrenyomulását. Az ellenség rohamának azonban nem tudtak ellenállni, s valamennyien ott lelték halálukat. A közös görög flotta pedig, amely háromszáz - köztük kétszáz athéni- hajóból állt, először Artemisiumnál, Euboea és a szárazföld között csapott össze a nagykirály tengerészeivel. Themistocles ugyanis a szorosokat kereste, nehogy bekerítse az ellenség túlereje. Bár itt eldöntetlenül végződött a csata, a görögök nem mertek azon a helyen maradni, mert az a veszély fenyegetett, hogy ha az ellenséges hajók egy része megkerüli Euboeát, ők két tűz közé szorulnak. Így történt, hogy elhajóztak Artemisiumból, s Athénnal átellenben, Salamisnál sorakoztatták fel flottájukat.

4.

At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus accessit astu idque nullis defendentibus interfectis sacerdotibus, quos in arce inuenerat, incendio deleuit. cuius flamma perterriti classiarii cum manere non auderent et plurimi hortarentur, ut domos suas discederent moenibusque se defenderent, Themistocles unus restitit et uniuersos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros, idque Eurybiadi, regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. quem cum minus quam uellet moueret, noctu de seruis suis quem habuit fidelissimum ad regem misit, ut ei nuntiaret suis uerbis, aduersarios eius in fuga esse: qui si discessissent, maiore cum labore et longinquiore tempore bellum confecturum, cum singulos consectari cogeretur: quos si statim aggrederetur, breui uniuersos oppressurum. hoc eo ualebat, ut ingratis ad depugnandum omnes cogerentur. hac re audita barbarus, nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus adeo angusto mari conflixit, ut eius multitudo nauium explicari non potuerit. uictus ergo est magis etiam consilio Themistocli quam armis Graeciae. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum iis opprimere posset hostes: iterum ab eodem gradu depulsus est. nam Themistocles, uerens ne bellare perseueraret, certiorem eum fecit id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolueretur ac reditu in Asiam excluderetur, idque ei persuasit. itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reuersus est seque a Themistocle non superatum, sed conseruatum iudicauit. sic unius uiri prudentia Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. haec altera uictoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. nam pari modo apud Salamina paruo numero nauium maxima post hominum memoriam classis est deuicta.

Xerxes azonban, miután elfoglalta a thermopylaei szorost, azonnal a város alá nyomult, s mivel senki sem állt ellen, legyilkoltatta a papokat, akiket a fellegvárban talált, az épületeket pedig felgyújtatta. A felcsapó láng rémülettel töltötte el a matrózokat, nem volt tovább maradásuk, s többen azt indítványozták, hogy menjenek haza s a falak között keressenek menedéket. Egyedül Themistocles ellenezte a tervet, kijelentve, hogy ha összetartanak, méltók lehetnek ellenfeleikhez, de váltig esküdözött, hogy ha szétszélednek, végük. Ezt bizonygatta Eurybiadesnak, a lacedaemoniak királyának is, aki akkor a fővezér volt. Nem tudta azonban annyira meggyőzni, amennyire szerette volna, s ezért az éj folyamán leghűségesebb szolgáját küldte el a kirláyhoz, hogy saját szavaival hozza tudomására: menekülőben az ellenség, s ha sikerül egérutat nyernie, a királynak sok fáradságába kerül majd, amíg hosszú idő alatt befejezi a háborút. Arra fog ugyanis kényszerülni, hogy külön- külön mérkőzzék meg ellenfeleivel, pedig ha most nyomban megtámadná, gyorsan mind egy szálig legyőzhetné őket. Themistocles azért folyamodott ehhez az eljáráshoz, mert így akarta rákényszeríteni a görögöket, hogy noha nem így akarták, együtt szálljanak harcba. Ahogy a király minderről értesült, másnap semmi cselvetésre nem gyanakodva, megütközött, bár számára teljesen alkalmatlan, az ellenségnek viszont tökéletesen megfelelő volt a terep. A tengerszorosban ugyanis a király óriási hajóhada szinte mozdulni sem tudott. Xerxes tehát vereséget szenvedett, s nem annyira Görögország fegyverei győzték le, mint inkább Themistocles fortélya.

5.

Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum iis opprimere posset hostes: iterum ab eodem gradu depulsus est. nam Themistocles, uerens ne bellare perseueraret, certiorem eum fecit id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolueretur ac reditu in Asiam excluderetur, idque ei persuasit. itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reuersus est seque a Themistocle non superatum, sed conseruatum iudicauit. sic unius uiri prudentia Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. haec altera uictoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. nam pari modo apud Salamina paruo numero nauium maxima post hominum memoriam classis est deuicta.

Bár a nagykirály számára a csata balul ütött ki, még maradék csapatai is olyan erősek voltak, hogy velük is meg tudta volna semmisíteni az ellenséget. Egy ilyen lépéstől megint csak Themistocles tántorította el, aki, attól tartva, hogy Xerxes kitart háborús tervei mellett, tudomására hozta, hogy annak a hídnak a lerombolására készülnek, amelyet a Hellespontoson épített, és így akarják elzárni Asiában való visszatérésének az útját. S ezt el is hitette vele. Ezért a király úgy tért vissza Asiába, hogy nem egészen harminc nap alatt tette meg azt az utat, amely korábban hat hónapot vett igénybe, Themistoclest pedig nem legyőzőjének, hanem megmentőjének tartotta. Így egyetlen férfiú bölcsessége óvta meg Görögország szabadságát és hódoltatta meg Asiát Európának. Ez volt a görögök második diadala, mely összevethető a marathoni győzelemmel. Salamisnál ugyanis néhány hajó diadalmaskodott egy emberemlékezet óta nem látott hatalmas hajóhadon.

		90. 91.
	Cornelius Nepos, *Aristides* 1-2.	*Havas László fordítása*
	hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. nam	(...) A törvény által rá kiszabott tízéves büntetést azonban nem
	postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno	töltötte ki. Mert száműzetésének körülbelül a hatodik
	quam erat expulsus, populi scito in patriam restitutus est.	esztendejében, amikor Xerxes betört Görögországba,
		néphatározat alapján visszatérhetett hazájába.
	Interfuit autem pugnae nauali apud Salamina, quae facta est	Részt vett a Salamis melletti tengeri ütközetben, de ez még
	priusquam poena liberaretur.	azelőtt történt, hogy fölmentették volna büntetése alól.
91.	Strabón, *Geographica* VIII 6, 16.	*Földy József fordítása*
	ὅτι μὲν οὖν τῶν σφόδρα γνωρίμων ἐστὶν ἡ νῆσος, τί δεῖ	Hogy ez a sziget (*sc. Aigina*) a legismertebbek közé tartozik,
	λέγειν; ἐντεῦθεν γὰρ Αἰακός τε λέγεται καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ.	mi szükség azt említeni? Állítólag innen való Aiakos és utódai.
	αὕτη δ᾽ ἐστὶν ἡ καὶ θαλαττοκρατήσασά ποτε καὶ περὶ	Valamikor ez volt a tenger ura és a perzsa háború idején a
	πρωτείων ἀμφισβητήσασα πρὸς ᾽Αθηναίους ἐν τῇ περὶ	salamisi tengeri ütközetben Athénnal versengett az elsőségért.
	Σαλαμῖνα ναυμαχίᾳ κατὰ τὰ Περσικά.	
	Strabón, *Geographica* IX 1.9.	*Földy József fordítása*
	Πρόκειται δ᾽ ἀπὸ Νισαίας πλέοντι εἰς τὴν ᾽Αττικὴν	Ha Nisaiából Attika felé hajózunk, öt kis szigetet találunk.
	πέντε νησία. εἶτα Σαλαμὶς ἑβδομήκοντά που σταδίων οὖσα	Azután következik Salamis, amelynek hosszúsága 70,
	τὸ μῆκος, οἱ δ᾽ ὀγδοήκοντά φασιν· ἔχει δ᾽ ὁμώνυμον	némelyek szerint azonban 80 stadion; van egy hasonló nevű
	πόλιν τὴν μὲν ἀρχαίαν ἔρημον πρὸς Αἴγιναν τετραμμένην	városa; a régi, amely Aigina, azaz dél felé nézett, elpusztult
	καὶ πρὸς νότον (καθάπερ καὶ Αἰσχύλος εἴρηκεν Αἴγινα δ᾽	(mint Aischylos is mondotta: „Aigina déli szél irányában
	αὕτη πρὸς νότου κεῖται πνοάς), τὴν δὲ νῦν ἐν κόλπῳ	fekszik" (Frag. 404. Nauck), a mostani pedig egy öbölben
	κειμένην ἐπὶ χερρονησοειδοῦς τόπου συνάπτοντος πρὸς τὴν	egy félsziget alakú helyen szinte érintkezik Attikával.
	᾽Αττικήν. ἐκαλεῖτο δ᾽ ἑτέροις ὀνόμασι τὸ παλαιόν· καὶ γὰρ	Régen más nevei voltak; egynémelyik hős Skirasnak is,
	Σκιρὰς καὶ Κύχρεια ἀπό τινων ἡρώων, ἀφ᾽ οὗ μὲν ᾽Αθηνᾶ	meg Kychreiának is nevezte; az elsőről nevezik Athénét
	τε λέγεται Σκιρὰς καὶ τόπος Σκίρα ἐν τῇ ᾽Αττικῇ καὶ ἐπὶ	Skirasnak is, Attikában meg van egy Skira nevű helység,
	Σκίρῳ ἱεροποιία τις καὶ ὁ μὴν ὁ Σκιροφοριών, ἀφ᾽ οὗ δὲ καὶ	Skiroson meg áldozati szertartás és Skirophorion nevű hónap,
	Κυχρείδης ὄφις, ὃν φησιν Ἡσίοδος τραφέντα ὑπὸ Κυχρέως	a másikról pedig a kychreiai kígyó kapta a nevet, amelyet
	ἐξελαθῆναι ὑπὸ Εὐρυλόχου λυμαινόμενον τὴν νῆσον,	Hésiodos szerint Kychreus táplált, Eurylokhos azonban, mivel
	ὑποδέξασθαι δὲ αὐτὸν τὴν Δήμητρα εἰς ᾽Ελευσῖνα καὶ	veszélyeztette a szigetet, kiűzte, de Démétér befogadta
	γενέσθαι ταύτης ἀμφίπολον. ὠνομάσθη δὲ καὶ Πιτυοῦσσα	Eleusisbe, s itt az ő szolgája lett. A fenyőfa után Pityussának
	ἀπὸ τοῦ φυτοῦ· ἐπιφανὴς δὲ ἡ νῆσος ὑπῆρξε διά τε τοὺς	is nevezték. Nevezetes lett ez a sziget részint a rajta uralkodó
	Αἰακίδας ἐπάρξαντας αὐτῆς, καὶ μάλιστα δι᾽ Αἴαντα	aiakidák, főképpen pedig a Telamónios [Telamón fia] Aias
	τὸν Τελαμώνιον, καὶ διὰ τὸ περὶ τὴν νῆσον ταύτην	révén, továbbá annak következtében, hogy e körül a sziget
	καταναυμαχηθῆναι Ξέρξην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ	körül győzték le a hellének tengeri csatában Xerxést, aki
	φυγεῖν εἰς τὴν οἰκείαν. συναπέλαυσαν δὲ καὶ Αἰγινῆται	vissza is ment hazájába. Ennek a küzdelemnek a
	τῆς περὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον δόξης, γείτονές τε ὄντες καὶ	dicsőségében az aiginéták is részesültek mint szomszédok,
	ναυτικὸν ἀξιόλογον παρασχόμενοι. Βώκαρος δ᾽ ἐστὶν ἐν	s mint akik tekintélyes hajóhadat állítottak ki. Van egy
	Σαλαμῖνι ποταμός, ὁ νῦν Βωκαλία καλούμενος.	Bókaros, ma Bókalia nevű folyó is Salamis szigetén.
	Strabón, *Geographica* IX 1, 11.	
	(...) ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ τῇ κατὰ Σαλαμῖνα κεῖσθαι	A Salamis melletti tengerparton vannak Megara és Attika
	συμβαίνει τὰ ὅρια τῆς τε Μεγαρικῆς καὶ τῆς ᾽Ατθίδος,	határai, a Kerata nevű két hegy.
	ὄρη δύο ἃ καλοῦσι Κέρατα.	
	Strabón, *Geographica* IX 1, 12.	*Földy József fordítása*
	Εἶτ᾽ ᾽Ελευσὶς πόλις, ἐν ᾗ τὸ τῆς Δήμητρος ἱερὸν	Ezután Eleusis városa következik; itt van az eleusisi Démétér
	τῆς ᾽Ελευσινίας καὶ ὁ μυστικὸς σηκός, ὃν	temploma és a mystikus szentély, amely olyan nagy tömeget
	κατεσκεύα-	képes befogadni, mint egy színház; Iktinos építette, mikor
		Periklés volt a közmunkák felügyelője. A várost a démosok
		közé sorolják.
	Strabón, *Geographica* IX 1, 13.	*Földy József fordítása*
	Εἶτα τὸ Θριάσιον πεδίον καὶ ὁμώνυμος αἰγιαλὸς καὶ	Utána a thriai síkság következik, s a hasonló nevű partvidék
	δῆμος· εἶθ᾽ ἡ ἄκρα ἡ ᾽Αμφιάλη καὶ τὸ ὑπερκείμενον	és démos, azután az Amphialé hegyfok és a fölötte levő
	λατόμιον καὶ ὁ εἰς Σαλαμῖνα πορθμὸς ὅσον διστάδιος,	kőbánya, s a mintegy 2 stadion szélességű salamisi
	ὃν διαχοῦν ἐπειρᾶτο Ξέρξης, ἔφθη δὲ ἡ ναυμαχία	tengerszoros, amelyen keresztül Xerxés gátat akart húzatni,
	γενομένη καὶ φυγὴ τῶν Περσῶν. ἐνταῦθα δὲ καὶ αἱ	ámde előbb következett be a tengeri ütközet és a perzsák
	Φαρμακοῦσσαι, δύο νησία ὧν ἐν τῷ μείζονι Κίρκης τάφος	futása. Itt vannak a Pharmakussák is, két kis sziget, a
	δείκνυται.	nagyobbikon Kirké sírját mutogatják.

		91. 92. 93. 94. 95.
	Strabón, *Geographica* IX 1, 14.	*Földy József fordítása*
	Ὑπὲρ δὲ τῆς ἀκτῆς ταύτης ὄρος ἐστὶν ὃ καλεῖται Κορυδαλλός,	E fölött a partrészlet fölött emelkedik a Korydallos nevű hegy
	καὶ ὁ δῆμος οἱ Κορυδαλλεῖς· εἶθ᾽ ὁ Φώρων λιμὴν καὶ ἡ	és Korydalleis démosa; utána következik a Phórón-öböl és
	Ψυττάλεια, νησίον ἔρημον πετρῶδες ὅ τινες εἶπον λήμην τοῦ	a puszta, sziklás kis sziget, Psyttaleia, amelyet némelyek
	Πειραιῶς· πλησίον δὲ καὶ ἡ Ἀταλάντη ὁμώνυμος τῇ περὶ	Peiraieus könnycseppjének* [helyesen: csipájának] mondottak.
	Εὔβοιαν καὶ Λοκροὺς, καὶ ἄλλο νησίον ὅμοιον τῇ Ψυτταλείᾳ	Mellette van Atalanté is, amely azonos nevű az Euboia és
	καὶ τοῦτο· εἶθ᾽ ὁ Πειραιεὺς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς δήμοις	Lokris közt fekvő szigettel; ez a kis sziget is éppen olyan,
	ταττόμενος καὶ ἡ Μουνυχία.	mint Psyttaleia. Azután Peiraieus következik, amelyet már a
		démosok közé sorolnak, és Munykhia.
	Strabón, *Geographica* IX 1, 21.	*Földy József fordítása*
	περὶ δὲ Ἀνάφλυστόν ἐστι καὶ τὸ Πανεῖον καὶ τὸ τῆς	...Anaphlystos mellett [van] a Pan-templom és az Aphrodité
	Κωλιάδος Ἀφροδίτης ἱερόν, εἰς ὃν τόπον ἐκκυμανθῆναι	Kólias temploma; állítólag ezen a helyen vetette partra a
	τὰ τελευταῖα τὰ ἐκ τῆς περὶ Σαλαμῖνα ναυμαχίας τῆς	hullám a salamisi tengeri ütközet alkalmával az utolsó perzsa
	Περσικῆς ναυάγιά φασι, περὶ ὧν καὶ τὸν Ἀπόλλω	hajóroncsokat, amelyekről már Apollón megjósolta:
	προειπεῖν Κωλιάδες δὲ γυναῖκες ἐρετμοῖσι φρύξουσι.	"A kóliasi asszonyok evezőkkel fognak csépelni."
92.	C. Plinius Secundus, *Naturalis historia* II 90.	
	ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cum Graecia apud	A *keratias*nak (szarvas csillag, üstükös) szarv formája
	Salamina depugnavit.	van, ami akkor tűnt fel, amikor Salamisnál küzdött
		Görögország.
93.	Pomponius Mela, *De Chorographia* II 109, 2.	
	*i*n Atthide Helene est nota stupro Helenae, et Salamis excidio	Atthis (Attika) előtt fekszik Helené szigete, amit Helené
	classis Persicae notior.	elcsábítása tett híressé, és Salamis, amit pedig a perzsa flotta
		veresége.
94.	Silius Italicus, *Punica* XIV 279-86.	
	Ductores facilem impelli laetamque tumultus	A vezérek a tetejébe még kérkedve tüzelték a népet, mely
	vaniloque plebem furiabant insuper ore:	könnyen mozdult és örült a harci zsivajnak: sose fogja bevenni
	numquam hoste intratos muros et quattuor arcis;	az ellenség a négy vár falait: még Salamis Kelet feletti diadalát
	et Salaminiacis quantam Eoisque tropaeis	is beárnyékolta a város, noha kikötőjének köszönhetően
	ingenio portus urbs invia fecerit umbram,	bevehetetlen volt. Háromszáz háromevezősoros hajót tett
	spectatum proavis: ter centum ante ora triremis	tönkre egyetlen katasztrófa (*sc. a sziciliai katasztrófa*)- szemük
	unum naufragium, mersasque impune profundo	láttára. S bosszulatlan veszett a tengerbe Athén, kinek fő
	clade pharetrigeri subnixas regis Athenas.	támasza volt, hogy a tegezhordó nagykirályt mélységes bajba
		sodorta.
95.	Pseudo-Longinos, *De sublimitate* 16, 2-4.	*Nagy Ferenc fordítása*
	Αὐτόθι μέντοι καὶ ὁ περὶ σχημάτων ἐφεξῆς τέτακται	Démosthenés igazolást hoz fel a politikájára: mi volt a
	τόπος· καὶ γὰρ ταῦτ᾽ ἂν ὃν δεῖ σκευάζηται τρόπον, ὡς ἔφην,	természetszerű módja ennek? „Nem hibáztatok, athéni férfiak,
	οὐκ ἂν ἡ τυχοῦσα μεγέθους εἴη μερίς. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐπεὶ τὸ	amikor vállaltátok a harcot a görögök szabadságáért, hisz
	πάντα διακριβοῦν πολὺ ἔργον ἐν τῷ παρόντι, μᾶλλον δ᾽	előttetek ennek honi példái. Mert nem hibáztak sem akik
	ἀπεριόριστον, ὀλίγα τῶν ὅσα μεγαληγορίας ἀποτελεστικὰ	Salamisnál, sem akik Plataiánál küzdöttek." Ám ekkor hirtelen,
	τοῦ πιστώσασθαι τὸ προκείμενον ἕνεκα καὶ δὴ	mintegy istentől ihletve, mintha Apollón szállta volna meg,
	διέξιμεν. ἀπόδειξιν ὁ Δημοσθένης ὑπὲρ τῶν πεπολιτευμένων	Görögország hőseire mondott esküt: „Nem lehet, hogy
	εἰσφέρει· τίς δ᾽ ἦν ἡ κατὰ φύσιν χρῆσις αὐτῆς; οὐχ ἡμάρτετε,	hibáztatok, esküszöm azokra, akik Marathónnál az első
	ὦ τὸν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἀγῶνα ἀράμενοι·	sorokban tették kockára életüket." Láthatólag egyetlen
	ἔχετε δὲ οἰκεῖα τούτου παραδείγματα· οὐδὲ γὰρ οἱ ἐν	esküalakzat által, amit én itt elfordulásnak nevezek, egyfelől
	Μαραθῶνι ἥμαρτον οὐδ᾽ οἱ ἐν Σαλαμῖνι οὐδ᾽ οἱ ἐν Πλαταιαῖς.	elődeit isteníti, azaz igazolja, hogy ilyen hősi halottakra mint
	ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καθάπερ ἐμπνευσθεὶς ἐξαίφνης ὑπὸ θεοῦ καὶ	istenekre kell esküdni, másfelől bírálóiba az ottani hősök
	οἱονεὶ φοιβόληπτος γενόμενος τὸν <κατὰ> τῶν ἀριστέων	szellemét oltja, miközben a bizonyítás természetes rendjét a
	τῆς Ἑλλάδος ὅρκον ἐξεφώνησεν οὐκ ἔστιν ὅπως ἡμάρτετε,	szárnyaló fenség, szenvedély s a különös és természetfölötti
	μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας, φαίνεται δι᾽ ἑνὸς	eskü meggyőző erejének hangjaira hangolja át, szavait
	τοῦ ὁμοτικοῦ σχήματος, ὅπερ ἐνθάδε ἀποστροφὴν ἐγὼ	egyszersmind gyógyír és ellenszer gyanánt csepegteti hallgatói
	καλῶ, τοὺς μὲν προγόνους ἀποθεώσας, ὅτι δεῖ τοὺς οὕτως	lelkébe, hogy a magasztalásból megkönnyebbülve ne kisebb
	ἀποθανόντας ὡς θεοὺς ὀμνύναι παριστάνων, τοῖς δὲ κρίνουσι	büszkeséggel gondoljanak a Philippos elleni csatára, mint a
	τὸ τῶν ἐκεῖ προκινδυνευσάντων ἐντιθεὶς φρόνημα, τὴν δὲ	marathóni és salamisi győzelemre. S mindehhez úgy jutott el,
	τῆς ἀποδείξεως φύσιν μεθεστακὼς εἰς ὑπερβάλλον ὕψος	hogy e fordulat által magával ragadta a hallgatóságot.
	καὶ πάθος καὶ ξένων καὶ ὑπερφυῶν ὅρκων ἀξιοπιστίαν,	Ámbár az eskü magja állítólag Eupolisnál található meg:
	καὶ ἅμα παιώνειόν τινα καὶ ἀλεξιφάρμακον εἰς τὰς ψυχὰς	*Mert esküszöm marathóni bajvivásomra:*
	τῶν ἀκουόντων καθιεὶς λόγον, ὡς κουφιζομένους ὑπὸ τῶν	*büntetlen ember egy se gyötri szívemet.*

		95. 96.
	ἐγκωμίων μηδὲν ἔλαττον τῇ μάχῃ τῇ πρὸς Φίλιππον ἢ ἐπὶ τοῖς	De nem kelt nagyszerű hatást akármilyen eskü, hanem attól,
	κατὰ Μαραθῶνα καὶ Σαλαμῖνα νικητηρίοις παρίστασθαι	függ, hol, hogyan, milyen alkalommal és miért hangzik el. Itt
	φρονεῖν· οἷς πᾶσι τοὺς ἀκροατὰς διὰ τοῦ σχηματισμοῦ	pedig semmi más nincsen, csak eskü, és az is a még jó
	συναρπάσας ᾤχετο. καίτοι παρὰ τῷ Εὐπόλιδι τοῦ ὅρκου τὸ	sorsban bátorításra nem szoruló athéniak előtt. Sőt, nem is a
	σπέρμα φασὶν εὑρῆσθαι· οὐ γὰρ μὰ τὴν Μαραθῶνι τὴν ἐμὴν	hősöket tette halhatatlanná esküjében a költő, hogy
	μάχην χαίρων τις αὐτῶν τοὐμὸν ἀλγυνεῖ κέαρ.	erényükhöz méltó eszmét fogantasson a hallgatóságban,
	ἔστι δ᾽ οὐ τὸ ὀπωσοῦν τινα ὀμόσαι μέγα, τὸ δὲ ποῦ καὶ	hanem tőlük, kik az első sorokban kockáztatták életüket,
	πῶς καὶ ἐφ᾽ ὧν καιρῶν καὶ τίνος ἕνεκα. ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν οὐδέν	lélektelen dologhoz, a csatához tévedt. Démosthésnél viszont
	ἐστ᾽ εἰ μὴ ὅρκος, καὶ πρὸς εὐτυχοῦντας ἔτι καὶ οὐ δεομένους	legyőzöttek számára van kidolgozva az eskü, úgy hogy
	παρηγορίας τοὺς Ἀθηναίους, ἔτι δ᾽ οὐχὶ τοὺς ἄνδρας	Chairóneia ne tűnjék többé sorscsapásnak az athéniak előtt, és
	ἀπαθανατίσας ὁ ποιητὴς ὤμοσεν, ἵνα τῆς ἐκείνων ἀρετῆς	ugyanez, mint mondottam, egymagában igazolása annak, hogy
	τοῖς ἀκούουσιν ἐντέκῃ λόγον ἄξιον, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν	nem hibáztak, példa, hiteles bizonyságtétel, magasztalás és
	προκινδυνευσάντων ἐπὶ τὸ ἄψυχον ἀπεπλανήθη, τὴν μάχην.	buzdítás. És minthogy bizonyára eszébe ötlött a szónoknak:
	παρὰ δὲ τῷ Δημοσθένει πεπραγμάτευται πρὸς ἡττημένους	„vereségről beszélsz, amit politikád idézett elő, aztán
	ὁ ὅρκος, ὡς μὴ Χαιρώνειαν ἔτ᾽ Ἀθηναίοις ἀτύχημα	győzelmekre esküszöl?" - ezért mindvégig fontolgatva
	φαίνεσθαι, καὶ ταὐτόν, ὡς ἔφην, ἅμα ἀπόδειξίς ἐστι τοῦ	tudatosan választja meg a szavakat is, arra tanítva, hogy még az
	μηδὲν ἡμαρτηκέναι, παράδειγμα, [ὅρκων] πίστις, ἐγκώμιον,	elragadtatásban is józanságra van szükség. „Akik - úgymond-
	προτροπή. κἀπειδήπερ ὑπήντα τῷ ῥήτορι, ᾽λέγεις ἦτταν	Görögország előharcosaiként tették kockára életüket
	πολιτευσάμενος, εἶτα νίκας ὀμνύεισ᾽, διὰ ταῦθ᾽ ἑξῆς	Marathónnál, és Salamisnál meg Artemisionnál tengeri
	κανονίζει καὶ δι᾽ ἀσφαλείας ἄγει καὶ ὀνόματα, ἀναγκαῖον·	ütközetet vívtak, és akik Plataiánál hadirendbe sorakoztak."
	᾽τοὺς προκινδυνεύσαντασ᾽ φησί ᾽Μαραθῶνι καὶ τοὺς	Sehol sem mondott „győzteseket", hanem mindenütt elcsente
	Σαλαμῖνι καὶ ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ ναυμαχήσαντας καὶ τοὺς ἐν	a kimenetel megnevezését, mivel az szerencsés volt, és a
	Πλαταιαῖς παραταξαμένους.᾽ οὐδαμοῦ ᾽νικήσαντασ᾽ εἶπεν,	chairóneiaival ellenkező. Éppen ezért a hallgatót is megelőzve,
	ἀλλὰ πάντη τὸ τοῦ τέλους διακέκλοφεν ὄνομα, ἐπειδήπερ ἦν	rögtön hozzáteszi: „Mindezeket közköltségen temette el a
	εὐτυχὲς καὶ τοῖς κατὰ Χαιρώνειαν ὑπεναντίον. διόπερ καὶ	város -mondja Aischinésnek-, nemcsak azokat, akik diadalt
	τὸν ἀκροατὴν φθάνων εὐθὺς ὑποφέρει· ᾽οὓς ἅπαντας ἔθαψε	arattak."
	δημοσίᾳ᾽φησίν ᾽ἡ πόλις, Αἰσχίνη, οὐχὶ τοὺς κατορθώσαντας	
	μόνους.᾽	
96.	Plutarchos, *Themistocles* 9-17.	*Máthé Elek fordítása*
	9.	
	Τῶν μέντοι <τὰ> περὶ Θερμοπύλας εἰς τὸ ᾽Αρτεμίσιον	Amikor a Thermopülainál történtek híre megérkezett
	ἀπαγγελλόντων πυθόμενοι Λεωνίδαν τε κεῖσθαι καὶ κρατεῖν	Artemisionba, s megtudták, hogy Leónidasz elesett és Xerxész
	Ξέρξην τῶν κατὰ γῆν παρόδων, εἴσω τῆς Ἑλλάδος	elfoglalta a hegyszorosokat, visszavonultak Görögország
	ἀνεκομίζοντο, τῶν ᾽Αθηναίων ἐπὶ πᾶσι τεταγμένων δι᾽ ἀρετὴν	belsejébe. Az utóvéd szerepét katonai erejükre való tekintettel
	καὶ μέγα τοῖς πεπραγμένοις φρονούντων. παραπλέων δὲ τὴν	az athéniak vállalták, és büszkék voltak tettükre.
	χώραν ὁ Θεμιστοκλῆς, ᾗπερ κατάρσεις ἀναγκαίας καὶ	Themisztoklész végighajózott a part mentén, és ha kikötésre
	καταφυγὰς ἑώρα τοῖς πολεμίοις, ἐνεχάραττε κατὰ τῶν	és ivóvíz szerzésére alkalmas öblöt látott, ahol az ellenséges
	λίθων ἐπιφανῆ γράμματα, τοὺς μὲν εὑρίσκων ἀπὸ τύχης,	hajók kiköthettek és megpihenhettek, messziről látható
	τοὺς δ᾽ αὐτὸς ἱστὰς περὶ τὰ ναυλόχια καὶ τὰς ὑδρείας,	betűkkel feliratot vésetett a parti kövekre. A feliratokon arra
	ἐπισκήπτων ῞Ιωσι διὰ τῶν γραμμάτων, εἰ μὲν οἷόν τε,	kérte az iónokat, hogy mihelyt tehetik, álljanak az athéniak
	μετατάξασθαι πρὸς αὐτούς, πατέρας ὄντας καὶ	oldalára, akiktől származnak, és akik mindent kockára tesznek
	προκινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας, εἰ δὲ μή,	az ő szabadságukért. Ha mégsem tudnának melléjük állni,
	κακοῦν τὸ βαρβαρικὸν ἐν ταῖς μάχαις καὶ συνταράττειν.	legalább kövessenek el mindent, hogy akadályozzák a
	ταῦτα δ᾽ ἤλπιζεν ἢ μεταστήσειν τοὺς ῞Ιωνας ἢ ταράξειν	barbárok harci tevékenységét, és zűrzavart keltsenek
	ὑποπτοτέρους τοὺς βαρβάρους γενομένους. Ξέρξου δὲ διὰ	soraikban. Azt remélte, hogy így átpártolásra bírja az
	τῆς Δωρίδος ἄνωθεν ἐμβαλόντος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὰ	iónokat, vagy legalábbis zavart kelt a barbárok közt, ha
	τῶν Φωκέων ἄστη πυρπολοῦντος, οὐ προσήμυναν οἱ ῞Ελληνες,	gyanússá teszi szemükben az iónokat. Xerxész közben észak
	καίπερ τῶν ᾽Αθηναίων δεομένων εἰς τὴν Βοιωτίαν	felől, Dóriszból betört Phókiszba, s felégette és elpusztította
	ἀπαντῆσαι πρὸ τῆς ᾽Αττικῆς, ὥσπερ αὐτοὶ κατὰ θάλατταν ἐπ᾽	a phókisziak városait; a görögök azonban nem siettek
	᾽Αρτεμίσιον ἐβοήθησαν. μηδενὸς δ᾽ ὑπακούοντος αὐτοῖς,	segítségükre. Hiába kérték őket az athéniak, hogy álljanak meg
	ἀλλὰ τῆς Πελοποννήσου περιεχομένων καὶ πᾶσαν ἐντὸς	Boiótiában és védjék meg Attikát, hiszen végtére ők is
	᾽Ισθμοῦ τὴν δύναμιν ὡρμημένων συνάγειν, καὶ	védelmezték Görögországot Artemiszionnál, senki nem
	διατειχιζόντων τὸν ᾽Ισθμὸν εἰς θάλατταν ἐκ θαλάττης,	hallgatott rájuk. A görögöknek csak arra volt gondjuk,
	ἅμα μὲν ὀργὴ τῆς προδοσίας εἶχε τοὺς ᾽Αθηναίους,	hogy szilárdan megvessék a lábukat a Peloponnészoszon.
	ἅμα δὲ δυσθυμία καὶ κατήφεια μεμονωμένους. μάχεσθαι	Egész haderejüket az Iszthmosznál vonták össze,
	μὲν γὰρ οὐ διενοοῦντο μυριάσι στρατοῦ τοσαύταις· ὃ δ᾽ ἦν	és falat építettek a tengertől a tengerig. Az athéniak
	μόνον ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι, τὴν πόλιν ἀφέντας	feldühödtek e miatt az árulás miatt, s egyben csüggedés és
	ἐμφῦναι ταῖς ναυσίν, [ὅπερ] οἱ πολλοὶ χαλεπῶς ἤκουον,	levertség vett erőt rajtuk, mert sorsukra hagyták őket.
	ὡς μήτε νίκης δεόμενοι μήτε σωτηρίαν ἐπιστάμενοι	Reménytelen lett volna az ellenség mérhetetlen haderejével
	θεῶν ἱερὰ καὶ πατέρων ἡρῷα προϊεμένων.	egyedül felvenniük a harcot; most már csak az a választásuk
		maradt, hogy feladják városukat és hajóra szálljanak, de ezt a
		gondolatot a legtöbben szörnyűségnek tartották. Nem vágytak
		sem győzelemre, sem biztonságra, ha egyszer isteneik

templomát és őseik sírját át kell engedniük az ellenségnek.

10.

Ἔνθα δὴ Θεμιστοκλῆς, ἀπορῶν τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς προσάγεσθαι τὸ πλῆθος, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ μηχανὴν ἄρας, σημεῖα δαιμόνια καὶ χρησμοὺς ἐπῆγεν αὐτοῖς, σημεῖον μὲν λαμβάνων τὸ τοῦ δράκοντος, ὃς ἀφανὴς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκ τοῦ σηκοῦ δοκεῖ γενέσθαι, καὶ τὰς καθ᾽ ἡμέραν αὐτῷ προτιθεμένας ἀπαρχὰς εὑρίσκοντες ἀψαύστους, οἱ ἱερεῖς ἐξήγγελλον εἰς τοὺς πολλούς, τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον <δια>διδόντος ὡς ἀπολέλοιπε τὴν πόλιν ἡ θεὸς ὑφηγουμένη πρὸς τὴν θάλασσαν αὐτοῖς· τῷ δὲ χρησμῷ πάλιν ἐδημαγώγει, λέγων μηδὲν ἄλλο δηλοῦσθαι ξύλινον τεῖχος ἢ τὰς ναῦς· διὸ καὶ τὴν Σαλαμῖνα θείαν, οὐχὶ δεινὴν οὐδὲ σχετλίαν καλεῖν τὸν θεὸν, ὡς εὐτυχήματος μεγάλου τοῖς Ἕλλησιν ἐπώνυμον ἐσομένην. κρατήσας δὲ τῇ γνώμῃ ψήφισμα γράφει, τὴν μὲν πόλιν παρακαταθέσθαι τῇ Ἀθηνᾷ τῇ Ἀθηνῶν μεδεούσῃ, τοὺς δ᾽ ἐν ἡλικίᾳ πάντας ἐμβαίνειν εἰς τὰς τριήρεις, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας καὶ ἀνδράποδα σῴζειν ἕκαστον ὡς ἂν δύνηται. κυρωθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων ὑπεξέθεντο γενεὰς καὶ γυναῖκας εἰς Τροιζῆνα, φιλοτίμως πάνυ τῶν Τροιζηνίων ὑποδεχομένων· καὶ γὰρ τρέφειν ἐψηφίσαντο δημοσίᾳ, δύο ὀβολοὺς ἑκάστῳ διδόντες, καὶ τῆς ὀπώρας λαμβάνειν ἐξεῖναι τοὺς παῖδας πανταχόθεν, ἔτι δ᾽ ὑπὲρ αὐτῶν διδασκάλοις τελεῖν μισθούς. τὸ δὲ ψήφισμα Νικαγόρας ἔγραψεν. Οὐκ ὄντων δὲ δημοσίων χρημάτων τοῖς Ἀθηναίοις, Ἀριστοτέλης (Ἀθπ. 23, 1) μέν φησι τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν πορίσασαν ὀκτὼ δραχμὰς ἑκάστῳ τῶν στρατευομένων αἰτιωτάτην γενέσθαι τοῦ πληρωθῆναι τὰς τριήρεις, Κλείδημος (FGrH 323 F 21) δὲ καὶ τοῦτο τοῦ Θεμιστοκλέους ποιεῖται στρατήγημα. καταβαινόντων γὰρ εἰς Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων φησὶν ἀπολέσθαι τὸ Γοργόνειον ἀπὸ τῆς θεοῦ τοῦ ἀγάλματος· τὸν οὖν Θεμιστοκλέα προσποιούμενον ζητεῖν καὶ διερευνώμενον ἅπαντα, χρημάτων ἀνευρίσκειν πλῆθος ἐν ταῖς ἀποσκευαῖς ἀποκεκρυμμένον, ὧν εἰς μέσον κομισθέντων εὐπορῆσαι τοὺς ἐμβαίνοντας εἰς τὰς ναῦς ἐφοδίων. Ἐκπλεούσης δὲ τῆς πόλεως τοῖς μὲν οἴκτον τὸ θέαμα, τοῖς δὲ θαῦμα τῆς τόλμης παρεῖχε, γενεὰς μὲν ἄλλῃ προπεμπόντων, αὐτῶν δ᾽ ἀκάμπτων πρὸς οἰμωγὰς καὶ δάκρυα γονέων καὶ περιβολὰς διαπερώντων εἰς τὴν νῆσον. καίτοι πολὺν μὲν οἱ διὰ γῆρας ὑπολειπόμενοι τῶν πολιτῶν ἔλεον εἶχον, ἦν δέ τις καὶ ἀπὸ τῶν ἡμέρων καὶ συντρόφων ζῴων ἐπικλῶσα γλυκυθυμία, μετ᾽ ὠρυγῆς καὶ πόθου συμπαραθεόντων ἐμβαίνουσι τοῖς ἑαυτῶν τροφεῦσιν. ἐν οἷς ἱστορεῖται κύων Ξανθίππου τοῦ Περικλέους πατρός, οὐκ ἀνασχόμενος τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ μόνωσιν, ἐναλέσθαι τῇ θαλάττῃ καὶ τῇ τριήρει παρανηχόμενος ἐκπεσεῖν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, καὶ λιποθυμήσας ἀποθανεῖν εὐθύς· οὗ καὶ τὸ δεικνύμενον ἄχρι νῦν καὶ καλούμενον Κυνὸς σῆμα τάφον εἶναι λέγουσι.

Themisztoklész feladta már a reményt, hogy a népet ésszerű érveléssel nyerje meg, helyette csodákhoz, égi jelekhez és deus ex machinához folyamodott, mint a tragédiaköltők. Azokban a napokban történetesen eltűnt a kígyó Athéna szentélyéből, ezt tüntette fel csodajelként. Egy szép napon a papok érintetlenül találták az áldozati zsengéket, amelyeket mindennap a kígyó elé tettek. Themisztoklész utasítására ezt a jelenséget úgy magyarázták a népnek, hogy az istennő elhagyta a várost, s a tenger felé mutatja az utat nekik. A jóslatban szereplő fabástyákat Themisztoklész hajóknak értelmezte, s azt magyarázta, hogy az isten isteninek nevezte Szalamiszt, nem pedig szörnyűnek vagy félelmetesnek, mert neve valamikor majd a görögök nagy szerencséjét fogja jelenteni. Az athéniak végre elfogadták javaslatát, és határozatilag kimondták, hogy a várost rábízzák védőistenségére, Athénára; a fegyverfogható férfiak mind hajóra szállnak, asszonyaikat, gyermekeiket és rabszolgáikat mindnyájan úgy küldte a gyermekeket és az asszonyokat. A troizéniek egymással versengve fogadták őket vendégül. Közköltségen mindegyikük napi két oboloszt kapott, a gyermekek pedig bárhol szabadon szedhettek gyümölcsöt, sőt még tanítókat is fogadtak mellékük. Ezeket a határozatokat Nikagorasz javaslatára hozták. Mivel az athéni kincstár üres volt, Arisztotelész állítása szerint az Areioszpagosz tanácsa minden harcosnak nyolc drakhmát fizetett előlegül, ez tette lehetővé, hogy a háromevezősoros hajókat megfelelő legénységgel tudták ellátni. Kleidémosz szerint azonban ez is Themisztoklész találékonyságának volt köszönhető. Mikor ugyanis az athéniek elhagyták a várost és Peiraieuszba vonultak, az Athéna-szobor pajzsát díszítő Gorgó-fő eltűnt. Themisztoklész ekkor azzal az ürüggyel, hogy megkeresteti, mindent felkutattatott, és az emberek poggyászában igen nagy összegű pénzt talált elrejtve. Ebből az elkobzott pénzből fizette ki a hajó legénységének zsoldját. Az a látvány, ahogyan az athéniak tengerre szálltak, némelyekben szánakozást, másokban csodálatot keltett. Nem térítette el őket merész szándékuktól gyermekeik sírása, jajveszékelése, hanem átkeltek Szalamisz szigetére. A legszánalomraméltóbb látványt azok nyújtották, akiket vénségük miatt otthon hagytak, se sajnálni lehetett az állatokat is, főként a kutyákat, amint panaszos ugatással szaladgálták körül hajóra szálló gazdájukat. Fennmaradt egy történet Xanthipposznak, Periklész apjának kutyájáról. A szegény állat nem tudott elválni gazdájától, a tengerbe ugrott, és a hajó mellett úszott egészen Szalamiszig, majd amikor partot ért, a fáradtságtól nyomban kimúlt. Mai napig is mutogatják az emlékére emelt és róla Künosszémának nevezett sírhalmot.

11.

Ταῦτά τε δὴ μεγάλα τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ τοὺς πολίτας αἰσθόμενος ποθοῦντας Ἀριστείδην καὶ δεδιότας μὴ δι᾽ ὀργὴν τῷ βαρβάρῳ προσθεὶς ἑαυτὸν ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἐξωστράκιστο γὰρ πρὸ τοῦ πολέμου καταστασιασθεὶς ὑπὸ Θεμιστοκλέους, γράφει ψήφισμα, τοῖς ἐπὶ χρόνῳ μεθεστῶσιν ἐξεῖναι κατελθοῦσι πράττειν καὶ λέγειν τὰ βέλτιστα τῇ Ἑλλάδι μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν. Εὐρυβιάδου δὲ τὴν μὲν ἡγεμονίαν τῶν νεῶν ἔχοντος διὰ τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, μαλακοῦ δὲ παρὰ τὸν κίνδυνον ὄντος, αἴρειν δὲ βουλομένου καὶ πλεῖν ἐπὶ τὸν Ἰσθμόν, ὅπου καὶ τὸ πεζὸν ἥθροιστο τῶν Πελοποννησίων, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέλεγεν. ὅτε καὶ τὰ μνημονευόμενα λεχθῆναί φασι· τοῦ γὰρ Εὐρυβιάδου πρὸς

Themisztoklész javaslatára most határozatot hoztak, hogy mindenki, akit bizonyos időre száműztek, visszatérhet, ha a többi polgárral együtt hazája javát kívánja szolgálni. A hajóhad főparancsnokságát a spártai Eurübiadészra bízták, de erélytelennek bizonyult a veszéllyel szemben. Fel akarta szedni a horgonyt, hogy az Iszthmoszhoz hajózzék, ahol a peloponnészosziak gyalogsága gyülekezett. Themisztoklész

		96.
	αὐτὸν εἰπόντος· ᾿ὦ Θεμιστόκλεις, ἐν τοῖς ἀγῶσι τοὺς	ellenezte a tervet, s ekkor történt köztük a következő
	προεξανισταμένους ῥαπίζουσι᾽, ᾿ναί᾽ εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς,	emlékezetes szóváltás. Eurübiadész így szólt hozzá:
	᾿ἀλλὰ τοὺς ἀπολειφθέντας οὐ στεφανοῦσιν᾽. ἐπαραμένου δὲ	„Themisztoklész, a harci játékokban megvesszőzik, aki idő
	τὴν βακτηρίαν ὡς πατάξοντος, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφη·	előtt indul." „Igazad van - felelte Themisztoklész -, a
	᾿πάταξον μέν, ἄκουσον δέ.᾽ θαυμάσαντος δὲ τὴν πρᾳότητα	hátramaradókat viszont nem koszorúzzák meg."
	τοῦ Εὐρυβιάδου καὶ λέγειν κελεύσαντος, ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς	Eurübiadész felemelte botját, hogy megüsse. Themisztoklész
	ἀνῆγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν λόγον· εἰπόντος δέ τινος ὡς ἀνὴρ	így szólt hozzá: „Üss csak meg, de hallgass rám." Eurübiadész
	ἄπολις οὐκ ὀρθῶς διδάσκοι τοὺς ἔχοντας ἐγκαταλιπεῖν καὶ	megcsodálta nyugalmát, felszólította, hogy beszéljen, s ekkor
	προέσθαι τὰς πατρίδας, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπιστρέψας τὸν λόγον	Themisztoklész újra megkísérelte rávenni tervére. Mikor valaki
	᾿ἡμεῖς τοι᾽ εἶπεν ᾿ὦ μοχθηρέ, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τείχη	megjegyezte, hogy olyan férfiú, akinek nincs hazája, nem
	καταλελοίπαμεν, οὐκ ἀξιοῦντες ἀψύχων ἕνεκα δουλεύειν·	kényszerítheti rá azokat, akiknek még van, hogy
	πόλις δ᾽ ἡμῖν ἔστι μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων, αἱ διακόσιαι	cserbenhagyják az övéket, Themisztoklész így vágott vissza:
	τριήρεις, αἳ νῦν μὲν ὑμῖν παρεστᾶσι βοηθοὶ σῴζεσθαι δι᾽	„Tudd meg, nyomorult, mi azért adtuk fel otthonunkat és
	αὐτῶν βουλομένοις, εἰ δ᾽ ἄπιτε δεύτερον ἡμᾶς προδόντες,	falainkat, mert lélektelen dolgokért nem akartuk vállalni a
	αὐτίκα πεύσεταί τις Ἑλλήνων ᾿Αθηναίους καὶ πόλιν	szolgaságot. De most egész Görögországban nekünk van a
	ἐλευθέραν καὶ χώραν οὐ χείρονα κεκτημένους ἢς	legnagyobb városunk, és kétszáz háromevezősoros hajó áll
	ἀπέβαλον.᾽ ταῦτα τοῦ Θεμιστοκλέους εἰπόντος, ἔννοια	készen a megsegítésetekre, hogy megmeneküljetek, ha ti is úgy
	καὶ δέος ἔσχε τὸν Εὐρυβιάδην τῶν ᾿Αθηναίων, μὴ σφᾶς	akarjátok. Ha azonban áruló módon másodízben is cserben
	ἀπολείποντες οἴχωνται. τοῦ δ᾽ ᾿Ερετριέως πειρωμένου τι	hagytok, hamarosan azt hallják majd a görögök az athéniakról,
	λέγειν πρὸς αὐτόν, ᾿ἦ γάρ᾽ ἔφη ᾿καὶ ὑμῖν περὶ πολέμου	hogy szabad várost és hazát szereztek maguknak, nem
	τίς ἐστι λόγος, οἳ καθάπερ αἱ τευθίδες μάχαιραν μὲν ἔχετε,	rosszabbat annál, amit elhagytak." Eurübiadészt
	καρδίαν δ᾽ οὐκ ἔχετε;᾽	gondolkodóba ejtették és megijesztették Themisztoklész
		szavai; tartott tőle ugyanis, hogy az athéniak elmennek és
		otthagyják őket. Az eretriai is megkísérelte, hogy ellene
		szóljon. „Te beszélsz a háborúról - intette le Themisztoklész
		-, hiszen nektek, mint a kardhalnak, kardotok van, de szívetek
		nincs."
	12.	
	Λέγεται δ᾽ ὑπό τινων τὸν μὲν Θεμιστοκλέα περὶ τούτων	Némelyek szerint, mialatt Themisztoklész hajójának fedélzetén
	ἀπὸ τοῦ καταστρώματος [ἄνωθεν] τῆς νεὼς διαλέγεσθαι,	vitatkozott, egy baglyot láttak, amely jobbról a hajók irányába
	γλαῦκα δ᾽ ὀφθῆναι διαπετομένην ἐπὶ δεξιᾶς τῶν νεῶν	repült és rátelepedett az egyik árboc csúcsára. Ez az
	καὶ τοῖς καρχησίοις ἐπικαθίζουσαν· διὸ δὴ καὶ μάλιστα	előjel csak megerősítette Themisztoklész szavait, és a görögök
	προσέθεντο τῇ γνώμῃ καὶ παρεσκευάζοντο	felkészültek a harcra. Közben azonban megérkezett az
	ναυμαχήσοντες. ἀλλ᾽ ἐπεὶ τῶν πολεμίων ὅ τε στόλος τῇ	ellenséges hajóhad az attikai parthoz; rengeteg hajójuk úgy
	᾿Αττικῇ κατὰ τὸ Φαληρικὸν προσφερόμενος τοὺς πέριξ	ellepte a Phaléroni-öblöt, hogy a környező partot egészen
	ἀπέκρυψεν αἰγιαλούς, αὐτός τε βασιλεὺς μετὰ τοῦ πεζοῦ	eltakarta. A király is közeledett hadseregével a tengerparthoz.
	στρατοῦ καταβὰς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἄθρους ὤφθη, τῶν	Őt magát is jól lehetett látni. Erre a görögök nyomban
	δυνάμεων ὁμοῦ γενομένων, ἐξερρύησαν οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους	megfeledkeztek Themisztoklész szavairól, a
	λόγοι τῶν Ἑλλήνων, καὶ πάλιν ἐπάπταινον οἱ Πελοποννήσιοι	peloponnészosziak ismét vágyakozva néztek az Iszthmosz
	πρὸς τὸν Ἰσθμόν, εἴ τις ἄλλο τι λέγοι χαλεπαίνοντες. ἐδόκει	felé, és bosszankodtak, ha valaki keresztezni akarta terveiket.
	δὴ τῆς νυκτὸς ἀποχωρεῖν, καὶ παρηγγέλλετο πλοῦς τοῖς	Úgy döntöttek tehát, hogy még aznap éjjel visszavonulnak, és
	κυβερνήταις. ἔνθα δὴ βαρέως φέρων ὁ Θεμιστοκλῆς εἰ τὴν	parancsot adtak a kormányosoknak az indulásra.
	ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν στενῶν προέμενοι βοήθειαν οἱ	Themisztoklész felbőszült, hogy a görögök eldobják maguktól
	Ἕλληνες διαλυθήσονται κατὰ πόλεις, ἐβουλεύετο καὶ	a helyzet és a tengerszoros nyújtotta előnyöket, és
	συνετίθει τὴν περὶ τὸν Σίκιννον πραγματείαν. ἦν	szétszóródnak, ki-ki a maga városába. Ezért cselt gondolt ki,
	δὲ τῷ μὲν γένει Πέρσης ὁ Σίκιννος αἰχμάλωτος, εὔνους	és Szikinnosszal végre is hajtotta. Szikinnosz perzsa
	δὲ τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ παιδαγωγός. ὃν	származású hadifogoly létére Themisztoklész híve és
	ἐκπέμπει πρὸς τὸν Ξέρξην κρύφα, κελεύσας λέγειν ὅτι	gyermekeinek nevelője volt. Őt küldte titokban Xerxészhez a
	Θεμιστοκλῆς ὁ τῶν ᾿Αθηναίων στρατηγὸς αἱρούμενος τὰ	következő üzenettel: „Themisztoklész, az athéniak
	βασιλέως ἐξαγγέλλει πρῶτος αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας	parancsnoka, átpártolt a királyhoz, és értesíteni óhajtja, hogy a
	ἀποδιδράσκοντας, καὶ διακελεύεται μὴ παρεῖναι	görögök meg akarnak futamodni. Azt tanácsolja a királynak,
	φυγεῖν αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἐν ᾧ ταράττονται τῶν πεζῶν χωρὶς	ne hagyja futni őket, hanem semmisítse meg tengeri
	ὄντες ἐπιθέσθαι καὶ διαφθεῖραι τὴν ναυτικὴν δύναμιν.	haderejüket, amíg zavar uralkodik soraikban, és még nem
	ταῦτα δ᾽ ὁ Ξέρξης ὡς ἀπ᾽ εὐνοίας λελεγμένα δεξάμενος,	egyesültek szárazföldi hadaikkal." Xerxész hitelt adott az
	ἥσθη καὶ [τέλοσ] εὐθὺς ἐξέφερε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῶν	üzenetnek, és azonnal kiadta a rendelkezést a
	νεῶν, τὰς μὲν ἄλλας πληροῦν καθ᾽ ἡσυχίαν, διακοσίαις	hajóparancsnokoknak, hogy mialatt a hajókat zavartalanul
	δ᾽ ἀναχθέντας ἤδη περιβαλέσθαι τὸν πόρον ἐν κύκλῳ πάντα	felszerelik, kétszáz háromevezősoros azonnal induljon
	καὶ διαζῶσαι τὰς νήσους, ὅπως ἐκφύγοι μηδεὶς τῶν	útnak, vegyék körül a tengerszorost és tartsák ellenőrzés alatt a
	πολεμίων. τούτων δὲ πραττομένων ᾿Αριστείδης ὁ	szigeteket, hogy az ellenség hajóiból egy se menekülhessen el.
	Λυσιμάχου πρῶτος αἰσθόμενος ἦκεν ἐπὶ τὴν σκηνὴν	A hadmozdulatot elsőnek Lüszimakhosz fia, Ariszteidész vette
	τοῦ Θεμιστοκλέους, οὐκ ὢν φίλος, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἐκεῖνον	észre, s nyomban Themisztoklész sátrába sietett. Nem volt
	ἐξωστρακισμένος ὥσπερ εἴρηται· προελθόντι δὲ τῷ	közöttük baráti viszony, hiszen mint már említettem is,
	Θεμιστοκλεῖ φράζει τὴν κύκλωσιν. ὁ δὲ τήν τ᾽ ἄλλην	Themisztoklész küldette Ariszteidészt száműzetésbe. Most
	καλοκαγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς εἰδὼς καὶ τῆς τότε παρουσίας	mégis belépett Themisztoklész sátrába, és közölte vele, hogy

		96.
	ἀγάμενος λέγει τὰ περὶ τὸν Σίκιννον αὐτῷ καὶ παρεκάλει	bekerítették a görögök hajóhadát. Themisztoklész jól ismerte
	τῶν Ἑλλήνων συνεπιλαμβάνεσθαι καὶ συμπροθυμεῖσθαι	Ariszteidész becsületességét, és megörült jövetelének.
	πίστιν ἔχοντα μᾶλλον, ὅπως ἐν τοῖς στενοῖς ναυμαχήσωσιν.	Elbeszélte neki, mint küldte el Szikinnoszt a királyhoz,
	ὁ μὲν οὖν Ἀριστείδης ἐπαινέσας τὸν Θεμιστοκλέα τοὺς	segítsen rábeszélni a görögöket, akik benne jobban megbíznak,
	ἄλλους ἐπῄει στρατηγοὺς καὶ τριηράρχους, ἐπὶ τὴν	hogy ütközzenek meg a perzsákkal a tengerszorosban.
	μάχην παροξύνων. ἔτι δ᾽ ὅμως ἀπιστούντων, ἐφάνη Τηνία	Ariszteidész helyeselte Themisztoklész eljárását, és azonnal
	τριήρης αὐτόμολος, ἧς ἐναυάρχει Παναίτιος, ἀπαγγέλλουσα	felkereste a többi hadvezért és hajóparancsnokot, hogy harcra
	τὴν κύκλωσιν, ὥστε καὶ θυμῷ τοὺς Ἕλληνας ὁρμῆσαι	biztassa őket. Eleinte kételkedve fogadtak szavait, de közben
	μετὰ τῆς ἀνάγκης πρὸς τὸν κίνδυνον.	megérkezett egy ténoszi szökevény háromevezősoros hajó,
		amelynek Panaitiosz volt a parancsnoka, s ő is megerősítette a
		bekerítés hírét. Így most már nemcsak a kényszerűség, hanem
		a harag is arra ösztökélte a görögöket, hogy szembenézzenek a
		veszedelemmel.
	13.	
	Ἅμα δ᾽ ἡμέρᾳ Ξέρξης μὲν ἄνω καθῆστο, τὸν στόλον	Napkeltekor Xerxész egy magaslaton foglalt helyet; innen jól
	ἐποπτεύων καὶ τὴν παράταξιν, ὡς μὲν Φανόδημός (FGrH 325 F	láthatta hajóhadát és a csatatrendet. Phanodémosz
	24) φησιν ὑπὲρ τὸ Ἡράκλειον, ᾗ βραχεῖ πόρῳ διείργεται τῆς	szerint ez a hely Héraklész temploma felett volt, ahol
	Ἀττικῆς ἡ νῆσος, ὡς δ᾽ Ἀκεστόδωρος (FHG II `464) ἐν μεθορίᾳ	Szalamisz szigetét csak egy keskeny tengerszoros választja el
	τῆς Μεγαρίδος ὑπὲρ τῶν καλουμένων Κεράτων, χρυσοῦν	Attikától; Akesztodórosz azonban úgy tudja,
	δίφρον θέμενος καὶ γραμματεῖς πολλοὺς παραστησάμενος,	hogy Megarisz határán volt, a Kerata nevű dombok felett. Itt
	ὧν ἔργον ἦν ἀπογράφεσθαι τὰ κατὰ τὴν μάχην πραττόμενα.	ült Xerxész aranyveretű trónszékben írnokok hadával
	Θεμιστοκλεῖ δὲ παρὰ τὴν ναυαρχίδα τριήρη σφαγιαζομένῳ	körülvéve, akiknek az volt a kötelességük, hogy feljegyezzék a
	τρεῖς προσήχθησαν αἰχμάλωτοι, κάλλιστοι μὲν ἰδέσθαι	csata eseményeit. Themisztoklész éppen áldozatot mutatott be
	τὴν ὄψιν, ἐσθῆτι δὲ καὶ χρυσῷ κεκοσμημένοι διαπρεπῶς.	a vezérhajó oldalánál, amikor három szép arcú, pompás
	ἐλέγοντο δὲ Σανδάκης παῖδες εἶναι τῆς βασιλέως	ruházatú és arany ékszerekkel ékes hadifoglyot vezettek eléje.
	ἀδελφῆς καὶ Ἀρταΰκτου. τούτους ἰδὼν Εὐφραντίδης ὁ	Állítólag Szandakénak, a király nővérének és Artaüktosznak a
	μάντις, ὡς ἅμα μὲν ἀνέλαμψεν ἐκ τῶν ἱερῶν μέγα καὶ	fiai voltak. Abban a pillanatban, amikor Euphrantidész jós
	περιφανὲς πῦρ, ἅμα δὲ πταρμὸς ἐκ δεξιῶν ἐσήμηνε, τὸν	meglátta őket, fényes láng csapott ki az oltárra odakészített
	Θεμιστοκλέα δεξιωσάμενος ἐκέλευσε τῶν νεανίσκων	áldozati húsokból, és jobb kéz felől tüsszentés hallatszott. A
	κατάρξασθαι καὶ καθιερεῦσαι πάντας ὠμηστῇ Διονύσῳ	jós ekkor kézen ragadta Themisztoklészt, és felszólította, hogy
	προσευξάμενον· οὕτω γὰρ ἅμα σωτηρίαν καὶ νίκην ἔσεσθαι	a három ifjút ajánlja fel áldozatul a nyershús-evő
	τοῖς Ἕλλησιν. ἐκπλαγέντος δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ὡς	Dionüszosznak; és imádkozzék hozzá, mert ez menekvést és
	μέγα τὸ μάντευμα καὶ δεινόν, οἷον εἴωθεν ἐν μεγάλοις	győzelmet hoz a görögöknek. Themisztoklészt megrémítette a
	ἀγῶσι καὶ πράγμασι χαλεποῖς, μᾶλλον ἐκ τῶν	jós kegyetlen rendelkezése, de a nép, amint nagy
	παραλόγων ἢ τῶν εὐλόγων τὴν σωτηρίαν ἐλπίζοντες οἱ	veszedelmekben és súlyos helyzetekben történni szokott,
	πολλοὶ τὸν θεὸν ἅμα κοινῇ κατεκαλοῦντο φωνῇ, καὶ τοὺς	inkább az ésszerűtlen, mint az ésszerű cselekedetektől remélte
	αἰχμαλώτους τῷ βωμῷ προσαγαγόντες ἠνάγκασαν, ὡς ὁ	a menekvést. Valamennyien az isten nevét kiáltozták, majd az
	μάντις ἐκέλευσε, τὴν θυσίαν συντελεσθῆναι. ταῦτα	oltárhoz vonszolták a foglyokat és kierőszakolták, hogy a jós
	μὲν οὖν ἀνὴρ φιλόσοφος καὶ γραμμάτων οὐκ ἄπειρος	utasításához híven feláldozzák őket. Ezt a történetet egy
	ἱστορικῶν Φανίας ὁ Λέσβιος (FHG II `295) εἴρηκε.	Phaniasz nevű leszboszi bölcselő és
		történelemtudományban jártas férfiú beszéli el.
	14.	
	Περὶ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βαρβαρικῶν νεῶν Αἰσχύλος ὁ	Aischylos, a költő, akinek személyes tapasztalata és biztos
	ποιητὴς ὡς ἂν εἰδὼς [καὶ] διαβεβαιούμενος ἐν [τραγῳδίᾳ]	ismeretei voltak az eseményről, *A perzsák* című tragédiájában
	Πέρσαις (v. 336) λέγει ταῦτα·	pontosan megmondja a barbárok hajóinak számát:
	Ξέρξῃ δέ, καὶ γὰρ οἶδα, χιλιὰς μὲν ἦν	*Xerxész hajói száma, jól tudom, kerek*
	ὧν ἦγε πλῆθος· αἱ δ᾽ ὑπέρκοποι τάχει	*ezernyi volt; s afféle szerfölött sebes*
	ἑκατὸν δὶς ἦσαν ἑπτά θ᾽· ὧδ᾽ ἔχει λόγος.	*hajója kétszázhét: így őrzi hiradás.*
	τῶν δ᾽ Ἀττικῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τὸ πλῆθος οὐσῶν	Az athéni hajók száma száznyolcvan volt, mindegyik
	ἑκάστη τοὺς ἀπὸ καταστρώματος μαχομένους	fedélzetén tizennyolc harcos, közülük négy íjas, a többi nehéz
	ὀκτωκαίδεκα εἶχεν, ὧν τοξόται τέσσαρες ἦσαν, οἱ	fegyverzetű gyalogos katona. Themisztoklész ugyanolyan jól
	λοιποὶ δ᾽ ὁπλῖται. Δοκεῖ δ᾽ οὐχ ἧττον εὖ τὸν καιρὸν ὁ	választotta meg az ütközet időpontját, mint a helyét.Vigyázott
	Θεμιστοκλῆς ἢ τὸν τόπον συνιδὼν καὶ φυλάξας, μὴ	rá, hogy hajói addig ne támádják szembe a barbárokat, amíg a
	πρότερον ἀντιπρῴρους καταστῆσαι ταῖς βαρβαρικαῖς	tenger felől frissen fújó szél nagyobb hullámokat nem ver fel a
	τὰς τριήρεις, ἢ τὴν εἰωθυῖαν ὥραν παραγενέσθαι,	tengerszorosban. A hullámzás nem akadályozta az aránylag
	τὸ πνεῦμα λαμπρὸν ἐκ πελάγους αἰεὶ καὶ κῦμα διὰ τῶν	alacsony építésű és mély járatú görög hajókat, de hevesen
	στενῶν κατάγουσαν· ὃ τὰς Ἑλληνικὰς μὲν οὐκ ἔβλαπτε	dobálni kezdte a magas fedélzetű, nehézkes mozgású perzsa
	ναῦς, ἁλιτενεῖς οὔσας καὶ ταπεινοτέρας, τὰς δὲ	hajókat, amelyek így oldalukat fordították a dühödten támadó
	βαρβαρικὰς ταῖς τε πρύμναις ἀνεστώσας καὶ τοῖς	ellenfeleikkel szemben. A görög hajók kapitányai
	καταστρώμασιν ὑψορόφους καὶ βαρείας ἐπιφερομένας	Themisztoklészre figyeltek, mert tudták, hogy ő látja a
	ἔσφαλλε προσπῖπτον καὶ παρεδίδου πλαγίας τοῖς	legpontosabban, mi van hasznukra. Xerxész tengernagya,
	Ἕλλησιν ὀξέως προσφερομένοις καὶ τῷ Θεμιστοκλεῖ	Ariamenész szembeszállt Themisztoklésszel. Vitéz
	προσέχουσιν ὡς ὁρῶντι μάλιστα τὸ συμφέρον· ὅθεν κατ᾽	harcos volt, a király testvérei közül a legbátrabb és
	ἐκεῖνον ὁ Ξέρξου ναύαρχος Ἀριαμένης ναῦν ἔχων	legigazságosabb; hajója magas fedélzetéről, mint valami

		96.
	μεγάλην ὥσπερ ἀπὸ τείχους ἐτόξευε καὶ ἠκόντιζεν,	bástyafokról vadul nyilaztott és dobálta dárdáit. A dekeleiai
	ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν καὶ τῶν βασιλέως ἀδελφῶν πολὺ	Ameiniasz és a paianiai Szóklész hajójukat teljes sebességgel
	κράτιστος καὶ δικαιότατος. τοῦτον μὲν οὖν Ἀμεινίας	nekivezették Ariamenész hajójának. Mikor a két bronzveretű
	ὁ Δεκελεὺς καὶ Σωκλῆς ὁ Πελιεὺς ὁμοῦ πλέοντες,	hajóorr egymásba fúródott, Ariamenész átugrott a görög
	ὡς αἱ νῆες ἀντίπρῳροι προσπεσοῦσαι καὶ συνερείσασαι	háromevezősorosra, de két athéni harcos dárdával rátámadt és
	τοῖς χαλκώμασιν ἐνεσχέθησαν, ἐπιβαίνοντα τῆς αὐτῶν	beletaszította a tengerbe. A harcban elesett tengerészkatonák
	τριήρους ὑποστάντες καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες εἰς τὴν	között úszó holttestét Artemiszia, Karia királynője felismerte
	θάλασσαν ἐξέβαλον, καὶ τὸ σῶμα *μετὰ τῶν ἄλλων*	és Xerxészhez vitte.
	διαφερόμενον ναυαγίων Ἀρτεμισία γνωρίσασα πρὸς	
	Ξέρξην ἀνήνεγκεν.	
	15.	
	Ἐν δὲ τούτῳ τοῦ ἀγῶνος ὄντος φῶς	Még folyt az ütközet, amikor állítólag hirtelen fény villant fel
	μὲν ἐκλάμψαι μέγα λέγουσιν Ἐλευσινόθεν, ἦχον δὲ καὶ	Eleuszisz felől, és a thriai síkságon egészen a tengerig nagy zaj
	φωνὴν τὸ Θριάσιον κατέχειν πεδίον ἄχρι θαλάττης, ὡς	támadt, a misztériumok hőse, Iakkhos vonulna arra hatalmas
	ἀνθρώπων ὁμοῦ πολλῶν τὸν μυστικὸν ἐξαγόντων Ἴακχον.	embertömeg kíséretében. Később a kiáltozás helyén már csak
	ἐκ δὲ τοῦ πλήθους τῶν φθεγγομένων κατὰ μικρὸν ἀπὸ	porfelhő lebegett és a tenger felé húzódva ráereszkedett a
	γῆς ἀναφερόμενον νέφος ἔδοξεν αὖθις ὑπονοστεῖν καὶ	hajókra. Mások fegyveres férfiak ködalakját vélték látni
	κατασκῆπτειν εἰς τὰς τριήρεις. ἕτεροι δὲ φάσματα καὶ	Aigina irányában, akik kezüket védőn kiterjesztették a görög
	εἴδωλα καθορᾶν ἔδοξαν ἐνόπλων ἀνδρῶν ἀπ᾽ Αἰγίνης	hajók fölé. A görögök az Aiakidáknak gondolták őket, akikhez
	τὰς χεῖρας ἀνεχόντων πρὸ τῶν Ἑλληνικῶν τριήρων, οὓς	oltalomért imádkoztak a tengeri csata kezdete előtt.
	εἴκαζον Αἰακίδας εἶναι παρακεκλημένους εὐχαῖς πρὸ	Lükomédész, az egyik athéni háromevezősoros hajó
	τῆς μάχης ἐπὶ τὴν βοήθειαν. πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει	parancsnoka volt az első, aki ellenséges hadihajót ejtett foglyul.
	ναῦν Λυκομήδης, ἀνὴρ Ἀθηναῖος τριηραρχῶν, ἧς τὰ	Levágta a perzsa hajó orrdíszét, és később Phlüában
	παράσημα περικόψας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι δαφνηφόρῳ	felajánlotta babérkoszorús Apollónnak. A görög hajók a szűk
	Φλυῆσιν. οἱ δ᾽ ἄλλοι τοῖς βαρβάροις ἐξισούμενοι τὸ πλῆθος	tengerszorosban egyenlő erővel szálltak szembe a barbárokkal,
	ἐν στενῷ κατὰ μέρος προσφερομένους καὶ περιπίπτοντας	akik csak szakaszonként tudtak előrenyomulni, és egymásra
	ἀλλήλοις ἐτρέψαντο μέχρι δείλης ἀντισχόντας, ὥσπερ	torlódtak. Sötétedésig tartott a küzdelem, és a görögök
	εἴρηκε Σιμωνίδης (fr. 83 B`4), τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ	megfutamították a perzsákat. Így szerezték meg a görögök a
	περιβόητον ἀράμενοι νίκην, ἧς οὔθ᾽ Ἕλλησιν οὔτε	nemes és híres győzelmet, mint Szimónidész mondja, amelynél
	βαρβάροις ἐνάλιον ἔργον εἴργασται λαμπρότερον, ἀνδρείᾳ	dicsőségesebbet sem a görögök, sem a barbárok nem arattak
	μὲν καὶ προθυμίᾳ κοινῇ τῶν ναυμαχησάντων, γνώμῃ δὲ	soha. Ezt részben a harcban részt vevő görögök bátorságának
	καὶ δεινότητι τῇ Θεμιστοκλέους.	és elszántságának, részben pedig Themisztoklész hadvezéri
		tehetségének és ügyességének köszönhették.
	16.	
	Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν Ξέρξης μὲν ἔτι θυμομαχῶν πρὸς	Az ütközet után Xerxész, még mindig telve harci vággyal,
	τὴν ἀπότευξιν ἐπεχείρει διὰ χωμάτων ἐπάγειν τὸ πεζὸν	töltést akart építtetni, hogy szárazföldi csapatai is
	εἰς Σαλαμῖνα τοῖς Ἕλλησιν, ἐμφράξας τὸν διὰ μέσου	átkelhessenek és Szalamiszban megütközhessenek a
	πόρον· Θεμιστοκλῆς δ᾽ ἀποπειρώμενος Ἀριστείδου λόγῳ	görögökkel. Ekkor Themisztoklész, hogy kipuhatolja
	γνώμην ἐποιεῖτο λύειν τὸ ζεῦγμα ταῖς ναυσὶν	Ariszteidész véleményét, színleg azt javasolta, hajózzon a
	ἐπιπλεύσαντας εἰς Ἑλλήσποντον, ὅπως ἔφη τὴν	görög hajóhad a Hellészpontoszhoz, és rombolja szét a
	Ἀσίαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ λάβωμεν.᾽ δυσχεραίνοντος δὲ τοῦ	hajóhidat. „Így - mondta - Ázsiát Európában foghatjuk meg.”
	Ἀριστείδου καὶ λέγοντος ὅτι νῦν μὲν τρυφῶντι τῷ	Ariszteidész ellenezte a tervet, és így szólt: „Eddig egy elpuhult
	βαρβάρῳ πεπολεμήκαμεν· ἐὰν δὲ κατακλείσωμεν εἰς τὴν	barbár kényúrral csatáztunk, de ha bezárjuk, Görögországba,
	Ἑλλάδα καὶ καταστήσωμεν εἰς ἀνάγκην ὑπὸ	megfélemlítjük és ezzel kényszerhelyzetbe hozzuk ennek az
	δέους ἄνδρα τηλικούτων δυνάμεων κύριον, οὐκέτι	óriási seregnek az urát, nem nézi majd aranyos mennyezet alól
	ὑπὸ σκιάδι χρυσῇ θεάσεται τὴν μάχην ἐφ᾽ ἡσυχίας,	csendben üldögélve a harcot, hanem összeszedi magát és a
	ἀλλὰ πάντα τολμῶν καὶ πᾶσιν αὐτὸς παρὼν διὰ τὸν	veszély ráveszi, hogy személyesen vegyen részt a csatában,
	κίνδυνον ἐπανορθώσεται τὰ παρειμένα καὶ	jóvátegye az elkövetett hibákat és jobb tanácsadókra
	βουλεύσεται βέλτιον ὑπὲρ τῶν ὅλων. οὐ τὴν οὖσαν οὖν᾽	hallgasson. Bizony, Themisztoklész - tette hozzá -, ahelyett,
	ἔφη δεῖ γέφυραν ὦ Θεμιστόκλεις ἡμᾶς ἀναιρεῖν, ἀλλ᾽	hogy lerombolnánk a hajóhidat, építsünk másikat, és ha lehet,
	ἑτέραν εἴπερ οἷόν τε προσκατασκευάσαντας ἐκβαλεῖν	kergessük ki ezt az embert mielőbb Európából.” Ha így látod
	διὰ τάχους τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς Εὐρώπης᾽, ᾽οὐκοῦν᾽	helyesnek - mondta Themisztoklész - találjuk meg a módját,
	εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς ᾽εἰ δοκεῖ ταῦτα συμφέρειν, ὥρα	miként távolítsuk el Görögországból a lehető leggyorsabban.”
	σκοπεῖν καὶ μηχανᾶσθαι πάντας ἡμᾶς, ὅπως	Amint megegyeztek, Themisztoklész elküldte a perzsa
	ἀπαλλαγήσεται τὴν ταχίστην ἐκ τῆς Ἑλλάδος.᾽ Ἐπεὶ δὲ	királyhoz Arnakész nevű eunuchját, akit a hadifoglyok közül
	ταῦτ᾽ ἔδοξεν, ἔπεμπέ τινα τῶν βασιλικῶν εὐνούχων ἐν	választott ki, hogy mondja meg gazdájának a következőket: „A
	τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνευρὼν Ἀρνάκην ὄνομα, φράζειν	görögök, most, hogy a tenger urává lettek, elhatározták, hogy
	βασιλεῖ κελεύσας ὅτι τοῖς μὲν Ἕλλησι δέδοκται τῷ	a Hellészpontoszba hajóznak, és lerombolják a hajóhidat, de
	ναυτικῷ κεκρατηκότας ἀναπλεῖν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ	Themisztoklész nem akar rosszat a királynak, ezért
	τὸ ζεῦγμα καὶ λύειν τὴν γέφυραν, Θεμιστοκλῆς δὲ	figyelmezteti, hogy siessen haza, s amíg teheti, keljen át a
	κηδόμενος βασιλέως παραινεῖ σπεύδειν ἐπὶ τὴν αὑτοῦ	tengeren Ázsiába. Ő közben mindent megtesz, hogy a görög
	[θάλατταν] καὶ περαιοῦσθαι, μέχρις αὐτὸς ἐμποιεῖ τινας	szövetséges hadakat visszatartsa az üldözéstől.” Amikor
	διατριβὰς τοῖς συμμάχοις καὶ μελλήσεις πρὸς τὴν δίωξιν.	Xerxész meghallotta az üzenetet, megijedt és gyorsan
	ταῦθ᾽ ὁ βάρβαρος ἀκούσας καὶ γενόμενος περίφοβος, διὰ	visszavonult. A Mardoniosz ellen vívott későbbi harcok

τάχους ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν, καὶ πεῖραν ἡ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου φρόνησις ἐν Μαρδονίῳ παρέσχεν, εἴγε πολλοστημορίῳ τῆς Ξέρξου δυνάμεως διαγωνισάμενοι Πλαταιᾶσιν εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον κατέστησαν.	mutatták, milyen jól ítélte meg Themisztoklész és Ariszteidész a helyzetet, mert bár Plataiainál az ellenség hadseregének csak csekély részével álltak szemben, abban a veszélyben forogtak, hogy mindent elveszítenek.
17.	
Πόλεων μὲν οὖν τὴν Αἰγινητῶν ἀριστεῦσαί φησιν Ἡρόδοτος (8, 93), Θεμιστοκλεῖ δὲ καίπερ ἄκοντες ὑπὸ φθόνου τὸ πρωτεῖον ἀπέδοσαν ἅπαντες. ἐπεὶ γὰρ ἀναχωρήσαντες εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὴν ψῆφον ἔφερον οἱ στρατηγοί, πρῶτον μὲν ἕκαστος αὑτὸν ἀπέφαινεν ἀρετῇ, δεύτερον δὲ μεθ᾽ αὑτὸν Θεμιστοκλέα. Λακεδαιμόνιοι δ᾽ εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὸν καταγαγόντες, Εὐρυβιάδῃ μὲν ἀνδρείας, ἐκείνῳ δὲ σοφίας ἀριστεῖον ἔδοσαν θαλλοῦ στέφανον, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἁρμάτων τὸ πρωτεῖον ἐδωρήσαντο καὶ τριακοσίους τῶν νέων πομποὺς ἄχρι τῶν ὅρων συνεξέπεμψαν. λέγεται δ᾽ Ὀλυμπίων τῶν ἑξῆς ἀγομένων, καὶ παρελθόντος εἰς τὸ στάδιον τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀμελήσαντας τῶν ἀγωνιστῶν τοὺς παρόντας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκεῖνον θεᾶσθαι καὶ τοῖς ξένοις ἐπιδεικνύειν ἅμα θαυμάζοντας καὶ κροτοῦντας, ὥστε καὶ αὐτὸν ἡσθέντα πρὸς τοὺς φίλους ὁμολογῆσαι τὸν καρπὸν ἀπέχειν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτῷ πονηθέντων.	Hérodotosz elbeszélése szerint a görög városok között leginkább Aigina tüntette ki magát. Ha kelletlenül is, Themisztoklésznek adták a legmagasabb kitüntetést, amikor ugyanis a hadvezérek összegyűltek az Iszthmoszon és szavazást tartottak az oltárnál, vitézségben mindegyik önmagát jelentette ki elsőnek, maga után másodiknak azonban Themisztoklészt. A lakedaimóniak meghívták Themisztoklészt Spártába, és Eurübiadészt bátorságáért, őt pedig bölcsességéért olajágakból font koszorúval tüntették ki. Themisztoklészt ezenkívül megajándékozták a legszebb harci szekérrel is, és amikor eltávozott, háromszáz ifjúból álló kíséretet adtak melléje az ország határáig. Mondják, hogy a következő olümpiai játékokon, mikor Themisztoklész a stadionba lépett, senki nem törődött a versenyzőkkel, egész nap őt bámulták, tapsolták, és csodálattal mutogatták az idegeneknek. Themisztoklész megvallotta barátainak, hogy úgy érzi, elnyerte Görögországért vállalt fáradalmainak méltó jutalmát.
Plutarchos, *Aristides* 8-9.	*Máthé Elek fordítása*
8.	
Τρίτῳ δ᾽ ἔτει Ξέρξου διὰ Θετταλίας καὶ Βοιωτίας ἐλαύνοντος ἐπὶ τὴν Ἀττικήν, λύσαντες τὸν νόμον ἐψηφίσαντο τοῖς μεθεστῶσι κάθοδον, μάλιστα φοβούμενοι τὸν Ἀριστείδην μὴ προσθέμενος τοῖς πολεμίοις διαφθείρῃ καὶ μεταστήσῃ πολλοὺς τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν βάρβαρον, οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός, ὅς γε καὶ πρὸ τοῦ δόγματος τούτου διετέλει προτρέπων καὶ παροξύνων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μετὰ τὸ δόγμα, Θεμιστοκλέους στρατηγοῦντος αὐτοκράτορος, πάντα συνέπραττε καὶ συνεβούλευεν, ἐνδοξότατον ἐπὶ σωτηρίᾳ κοινῇ ποιῶν τὸν ἔχθιστον. ὡς γὰρ ἀπολείπειν τὴν Σαλαμῖνα βουλευομένων τῶν περὶ Εὐρυβιάδην αἱ βαρβαρικαὶ τριήρεις νύκτωρ ἀναχθεῖσαι καὶ περιβαλοῦσαι τόν τε πόρον ἐν κύκλῳ καὶ τὰς νήσους κατεῖχον, οὐδενὸς προειδότος τὴν κύκλωσιν, ἦκεν ὁ Ἀριστείδης ἀπ᾽ Αἰγίνης παραβόλως διὰ τῶν πολεμίων νεῶν διεκπλεύσας, καὶ νυκτὸς ἐλθὼν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ καλέσας αὐτὸν ἔξω μόνον, Ἡμεῖς᾽ εἶπεν ᾦ Θεμιστόκλεις, εἰ σωφρονοῦμεν, ἤδη τὴν κενὴν καὶ μειρακιώδη στάσιν ἀφέντες ἀρξώμεθα σωτηρίου καὶ καλῆς φιλονικίας πρὸς ἀλλήλους, ἁμιλλώμενοι σῶσαι τὴν Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δ᾽ ὑπουργῶν καὶ συμβουλεύων· ἐπεὶ καὶ νῦν σε πυνθάνομαι μόνον ἅπτεσθαι τῶν ἀρίστων λογισμῶν, κελεύοντα διαναυμαχεῖν ἐν τοῖς στενοῖς τὴν ταχίστην, καί σοι τῶν συμμάχων ἀντιπραττόντων οἱ πολέμιοι συνεργεῖν ἐοίκασι· τὸ γὰρ ἐν κύκλῳ καὶ κατόπιν ἤδη πέλαγος ἐμπέπλησται νεῶν πολεμίων, ὥστε καὶ τοὺς μὴ θέλοντας ἀνάγκη κατείληφεν ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι καὶ μάχεσθαι· φυγῆς γὰρ ὁδὸς οὐ λείπεται.᾽ πρὸς ταῦθ᾽ ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπεν· ᾽οὐκ ἂν ἐβουλόμην ὦ Ἀριστείδη σὲ κατὰ τοῦτο κρείσσονά μου γενέσθαι, πειράσομαι δὲ πρὸς καλὴν ἀρχὴν ἁμιλλώμενος ὑπερβαλέσθαι τοῖς ἔργοις.᾽ ἅμα δ᾽ αὐτῷ φράσας τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀπάτην ἐπὶ τὸν βάρβαρον, παρεκάλει πείθειν τὸν Εὐρυβιάδην καὶ διδάσκειν ὡς ἀμήχανόν ἐστι σωθῆναι μὴ ναυμαχήσαντας· εἶχε γὰρ μᾶλλον αὐτοῦ πίστιν. ὅθεν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν	Három esztendővel később, amikor Xerxész Thesszálián és Boiótián át Attika ellen vonult, az athéniak érvénytelennek mondták ki a régi törvényt, és megengedték a száműzöttek hazatérését; féltek tőle ugyanis, hogy Ariszteidész az ellenséghez csatlakozik, esetleg a polgárok soraiból is megront sok embert és Xerxész oldalára csábít. De helytelennek ítélték meg, mert Ariszteidész nemcsak a határozat meghozatala előtt biztatta és bátorította szüntelenül a görögöket, hogy küzdjenek a szabadságért, hanem utána is, amikor Themisztoklészt teljhatalmú fővezérré tették, tettel és tanáccsal minden segítséget megadott neki, s a közös boldogulás érdekében legnagyobb ellenségét a leghíresebb emberré tette. Amikor Eurübiadész készülődben volt Szalamiszt elhagyni, a barbárok háromevezősoros gályái éjszaka felszedték a horgonyt, körülzárták a tengerszorost, a szigeteket pedig megszállták anélkül, hogy a bekerítést bárki is észrevette volna. Ekkor érkezett meg Ariszteidész Aiginából, miután merészen átevezett az ellenséges hajók között; még az éjszaka folyamán felkereste Themisztoklészt sátrában, és negyszemközt a következőket mondta neki: „Themisztoklész, hallgassunk józan eszünkre, hagyjuk a hiú, gyermekes civódást, kezdjünk inkább üdvös és tiszteletre méltó versengésbe Görögország megmentéséért, te mint fővezér, én pedig mint a tanácsadód. Most értesülök róla, hogy a legjobb haditervhez ragaszkodol, és az az óhajtásod, hogy minél előbb döntő csatára kerüljön sor a szorosokban. A szövetségesek, úgy látszik, nem értenek veled egyet, de az ellenség a te kezedre dolgozik. A tengert az ellenség hajói körben és hátulról máris úgy ellepték, hogy a görögök akaratuk ellenére is kénytelenek lesznek bátran harcolni, mert a visszavonulás útja el van vágva előlük.” Themisztoklész erre így szólt: „Nem óhajtottam, Ariszteidész, hogy ebben a dologban különb légy nálam, de megkísérlem, hogy derék kezdeményezéseddel versenyre keljek, és tettekkel múljalak felül.” Közölte Ariszteidésszel, hogy milyen cselt eszelt ki Xerxész ellen, és kérte, beszélje rá, Eurübiadészt, s értesse meg vele, hogy a menkvés egyetlen reménye a tengeri csata lehet; tudta ugyanis, hogy Eurübiadész

		96.
	στρατηγῶν εἰπόντος Κλεοκρίτου τοῦ Κορινθίου πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, μηδ᾽ Ἀριστείδῃ τὴν γνώμην ἀρέσκειν αὐτοῦ, παρόντα γὰρ σιωπᾶν, ἀντεῖπεν ὁ Ἀριστείδης ὡς οὐκ ἂν ἐσιώπα μὴ λέγοντος τὰ ἄριστα τοῦ Θεμιστοκλέους· νυνὶ δ᾽ ἡσυχίαν ἄγειν οὐ δι᾽ εὔνοιαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐπαινῶν.	Ariszteidészben inkább megbízik, mint őbenne. Ezért aztán amikor a haditanácsban a korinthoszi Kleokritosz azt mondta Themisztoklésznek, hogy terve még Ariszteidésznek sem tetszik, hiszen jelen van, de hallgat, Ariszteidész azt felelte, hogy nem hallgatna, ha Themisztoklész nem a legjobbat tanácsolta volna; azért nem szól semmit, mert helyesli Themisztoklész tervét, nem pedig az iránta való jóindulatból.
	9.	
	Οἱ μὲν οὖν ναύαρχοι τῶν Ἑλλήνων ταῦτ᾽ ἔπραττον.	A görög hajóhad vezérei tehát eképpen cselekedtek,
	Ἀριστείδης δ᾽ ὁρῶν τὴν Ψυττάλειαν, ἣ πρὸ τῆς Σαλαμῖνος ἐν τῷ πόρῳ κεῖται νῆσος οὐ μεγάλη, πολεμίων ἀνδρῶν μεστὴν οὖσαν, ἐμβιβάσας εἰς ὑπηρετικὰ τοὺς προθυμοτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν πολιτῶν, προσέμειξε τῇ Ψυτταλείᾳ, καὶ μάχην πρὸς τοὺς βαρβάρους συνάψας ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶντες ἥλωσαν. ἐν δὲ τούτοις ἦσαν ἀδελφῆς βασιλέως ὄνομα Σανδάκης τρεῖς παῖδες, οὓς εὐθὺς ἀπέστειλε πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, καὶ λέγονται κατά τι λόγιον, τοῦ μάντεως Εὐφραντίδου κελεύσαντος, ὠμηστῇ Διονύσῳ πρὸ τῆς μάχης καθιερευθῆναι. τὴν δὲ νησίδα τοῖς ὅπλοις πανταχόθεν ὁ Ἀριστείδης περιστέψας, ἐφήδρευε τοῖς ἐκφερομένοις πρὸς αὐτήν, ὡς μήτε τῶν φίλων τινὰ διαφθαρῆναι μήτε τῶν πολεμίων διαφυγεῖν. ὁ γὰρ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἕστηκεν ἐν τῇ	Aristeidész pedig, amikor látta, hogy Szalamisz közelében a tengerszorosban fekvő kis Pszüttaleia-szigetet megszállták az ellenséges csapatok, kisebb hajókra rakta a legképzettebb és legharcedzettebb athéniakat, partra szállt a szigeten, és megtámadta a barbárokat. Legtöbbjüket megölte, csak néhány előkelő harcost ejtett foglyul. Közöttük volt a király nővérének, Szandakénak három fia is, akiket azonnal elküldött Themisztoklészhez; ezeket állítólag egy jóslat értelmében Euphrantidész jós kívánságára feláldozták Dionüszosz Ómétésznek. A szigetet Aristeidész körös-körül megrakta harcosaival, és a partra kiúszókat figyeltette velük, hogy a szövetségesek közül senki ne veszhessen oda, az ellenség soraiból pedig seki el ne szökhessen. Valószínűnek látszott ugyanis, hogy a tengeri ütközet ezen a helyen lesz a leghevesebb; a diadaljelet éppen ezért Pszüttaleián állították fel.* [helyesen: a diadaljel is épp ezért áll Psyttaleián.]
	Plutarchos, *Cimon* 5.	*Máthé Elek fordítása*
	Τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα τοῦ ἤθους ἀγαστὰ καὶ γενναῖα τοῦ Κίμωνος. οὔτε γὰρ τόλμῃ Μιλτιάδου λειπόμενος, οὔτε συνέσει Θεμιστοκλέους, δικαιότερος ἀμφοῖν ὁμολογεῖται γενέσθαι, καὶ ταῖς πολεμικαῖς οὐδὲ μικρὸν ἀποδέων ἀρεταῖς ἐκείνων, ἀμήχανον ὅσον ἐν ταῖς πολιτικαῖς ὑπερβαλέσθαι νέος ὢν ἔτι καὶ πολέμων ἄπειρος. ὅτε γὰρ τὸν δῆμον ἐπιόντων Μήδων Θεμιστοκλῆς ἔπειθε προέμενον τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἐκλιπόντα πρὸ τῆς Σαλαμῖνος ἐν ταῖς ναυσὶ τὰ ὅπλα θέσθαι καὶ διαγωνίσασθαι κατὰ θάλατταν, ἐκπεπληγμένων τῶν πολλῶν τὸ τόλμημα, πρῶτος Κίμων ὤφθη διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ φαιδρὸς ἀνιὼν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τῶν ἑταίρων, ἵππου τινὰ χαλινὸν ἀναθεῖναι τῇ θεῷ διὰ χειρῶν κομίζων, ὡς οὐδὲν ἱππικῆς ἀλκῆς, ἀλλὰ ναυμάχων ἀνδρῶν ἐν τῷ παρόντι τῆς πόλεως δεομένης. ἀναθεὶς δὲ τὸν χαλινὸν καὶ λαβὼν ἐκ τῶν περὶ τὸν ναὸν κρεμαμένων ἀσπίδα καὶ προσευξάμενος τῇ θεῷ, κατέβαινεν ἐπὶ θάλασσαν, οὐκ ὀλίγοις ἀρχὴ τοῦ θαρρεῖν γενόμενος.	*Máthé Elek fordítása* Kimón jelleme minden más tekintetben csodáltra méltó és nemes volt. Bátorságban nem maradt el Miltiadész, eszességben Themisztoklész mögött, s mindenki elismeri, hogy igazságosabb volt mindkettőjüknél. Katonai dogokban még harci tapasztalatok híján is felért velük, és politikailag összehasonlíthatatlanul tehetségesebb volt náluk. Mert amikor Themisztoklész a médek közeledtére azt tanácsolta a népnek, hogy adja fel a várost, hagyja el az országot, szálljon hajóra és álljon fegyverbe Szalamisznál, a legtöbben rémülettel hallottak a merész vállalkozásról. Kimón volt az első, aki barátaival derűsen ment fel a Kerameikoszon át az Akropoliszra, hogy a kezében vitt zablát felajánlja az istennőnek, mert a városnak akkor nem lovasokra, hanem tengeri harcosokra volt szüksége. A zablát felajánlva levett egyet a templomban felakasztott pajzsok közül, imádkozott az istennőhöz, és a pajzzsal lement tengerpartra. Ezzel sok embernek visszaadta a bátorságát.
	Plutarchos, *Cimon* 13.3.	*Máthé Elek fordítása*
	Κίμων δ᾽ ὥσπερ ἀθλητὴς δεινὸς ἡμέρᾳ μιᾷ δύο καθῃρηκὼς ἀγωνίσματα, καὶ τὸ μὲν ἐν Σαλαμῖνι πεζομαχίᾳ, τὸ δ᾽ ἐν Πλαταιαῖς ναυμαχίᾳ παρεληλυθὼς τρόπαιον, ἐπηγωνίσατο ταῖς νίκαις,	Kimón jól küzdő atléta módjára egy nap két csataban is győztesen harcolt, és a szalamiszi üzközetet szárazföldi, a pataiait pedig tengeri csatával tetézte.
	Plutarchos, *Lysander* 15.	*Máthé Elek fordítása*
	Ὁ δ᾽ οὖν Λύσανδρος, ὡς παρέλαβε τάς τε ναῦς ἁπάσας πλὴν δώδεκα καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἕκτῃ ἐπὶ δεκάτῃ Μουνυχιῶνος μηνός, ἐν ᾗ καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐνίκων τὸν βάρβαρον, ἐβούλευσεν εὐθὺς καὶ τὴν πολιτείαν μεταστῆσαι.	Lysandros, Munychión hónap tizedik napján, amelyen annak idején diadalt arattak a barbárok fölött a salamisi tengeri ütközetben, birtokba vette a falakat és az athéniak hajóit (tizenkettő kivételével), s nyomban előkészületeket tett alkotmányuk megváltoztatására.
	Plutarchos, *Camillus* 19. 6.	*Máthé Elek fordítása*
	οἱ <δ᾽> Ἀθηναῖοι καὶ τὴν περὶ Νάξον ἐνίκων ναυμαχίαν, ἧς Χαβρίας ἐστρατήγει, τοῦ Βοηδρομιῶνος περὶ τὴν πανσέληνον, ἐν δὲ Σαλαμῖνι περὶ τὰς εἰκάδας, ὡς ἡμῖν ἐν τῷ Περὶ ἡμερῶν (fr. p. 141 Bernard.) ἀποδέδεικται.	Ugyanebben a hónapban (*sc.* Boédromión) holdtöltekor vívták meg az athéniak győzelmes tengeri ütközetüket Naxos szigeténél Chabrias fővezérsége alatt, a salamisi tengeri ütközet pedig a hónap 26. napjara esik, amint a Napokról című

könyvemben elbeszéltem.

Plutarchos, *Pelopidas* 21, 3.

ὧν οἱ μὲν οὐκ εἴων παραμελεῖν οὐδ᾽ ἀπειθεῖν, τῶν μὲν παλαιῶν προφέροντες Μενοικέα τὸν Κρέοντος καὶ Μακαρίαν τὴν Ἡρακλέους, τῶν δ᾽ ὕστερον Φερεκύδην τε τὸν σοφὸν ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατά τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην, Λεωνίδαν τε τῷ χρησμῷ τρόπον τινὰ προθυσάμενον ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ τοὺς ὑπὸ Θεμιστοκλέους σφαγιασθέντας Ὠμηστῇ Διονύσῳ πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας·

Máthé Elek fordítása

Néhányan úgy gondolták, hogy követni kell a parancsot és engedelmeskedni neki; a régi időkből olyan példákat hoztak fel, mint Menoikeusz, Kreón fia, Makaria, Héraklész leánya s a későbbi időből Phereküdész, a bölcs, akit megöltek a lakedaimóniak, és bőrét királyaik valami jóslat miatt megőrizték; vagy mint Leónidasz, aki egy jóslat következtében feláldozta magát Görögországért, végül mint Themisztoklész, aki ifjakat áldozott fel Dionüszosz Ómésztésznek a szalamiszi tengeri ütközet előtt.

Plutarchos, *Cato maior* 5, 4.

τῶν δὲ Κίμωνος ἵππων αἳς Ὀλύμπια τρὶς ἐνίκησε καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνου μνημάτων. κύνας δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνήθεις ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ξάνθιππος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμῖνα τῇ τριήρει παρανηξάμενον, ὅτε τὴν πόλιν ὁ δῆμος ἐξέλιπεν, ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκήδευσεν ἣν Κυνὸς σῆμα μέχρι νῦν καλοῦσιν.

Máthé Elek fordítása

Kimón lovainak sírja, amelyekkel Olümpiában győzött, a saját síremléke közelében áll. Ugyanígy tettek sokan mások kutyáikkal is, amelyekkel együtt éltek házukban, így a régebbi időkben Xanthipposz kutyája, amely háromevezősoros hajója mellett úszott Szalamiszig, midőn a lakosság elhagyta Athént, egy parti szikla mellett díszesen eltemettette, és a síremléket még napjainkban is Kutya-emlékmű néven ismerik.

Plutarchos, *Comparatio Aristidis et Catonis* 2, 1-2.

καὶ μὴν Ἀριστείδης μὲν ἐν οὐδενὶ τῶν κατορθωμάτων γέγονε πρῶτος, ἀλλὰ Μιλτιάδης ἔχει τοῦ Μαραθῶνος τὸ πρωτεῖον, Θεμιστοκλῆς δὲ τῆς Σαλαμῖνος, ἐν δὲ Πλαταιαῖς φησιν Ἡρόδοτος (9, 64) ἀνελέσθαι καλλίστην νίκην Παυσανίαν, Ἀριστείδῃ δὲ καὶ τῶν δευτερείων ἀμφισβητοῦσι Σωφάναι καὶ Ἀμεινίαι καὶ Καλλίμαχοι καὶ Κυνέγειροι διαπρεπῶς ἀριστεύσαντες ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀγῶσι·

Máthé Elek fordítása

Ariszteidész harctéri győzelmeiben soha nem játszott első szerepet, mert Marathónnál Miltiadészé volt az elsőség, Szalamisznál Themisztoklészé, Plataiainál pedig, amint Hérodotosz elmondja, a legszebb győzelmet Pauszaniasz aratta, sőt Ariszteidésznek még a második helyét is vitássá tette Szóphanész, Ameiniasz, Kallimakhosz és Künegeirosz, akik mind különösképpen kitűntek vitézségükkel a csatában.

Plutarchos, *Comparatio Aristidis et Catonis* 5, 1-2.

Στρατηγίαι δ᾽ αἱ μὲν Κάτωνος οὐδὲν ὡς μεγάλοις πράγμασι μέγα προσέθηκαν, ἐν δὲ ταῖς Ἀριστείδου τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα καὶ πρῶτα τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων ἐστίν, ὁ Μαραθών, ἡ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί, καὶ οὐκ ἄξιον δήπου παραβαλεῖν τῷ Ξέρξῃ τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰ περιαιρεθέντα τῶν Ἰβηρικῶν πόλεων τείχη ταῖς τοσαύταις μὲν ἐν γῇ, τοσαύταις δ᾽ ἐν θαλάσσῃ πεσούσαις μυριάσιν· ἐν οἷς Ἀριστείδης ἔργῳ μὲν οὐδενὸς ἐλείπετο, δόξης δὲ καὶ στεφάνων, ὥσπερ ἀμέλει πλούτου καὶ χρημάτων, ὑφήκατο τοῖς μᾶλλον δεομένοις, ὅτι καὶ τούτων πάντων διέφερεν. (...)Ἀριστείδης μὲν γὰρ Θεμιστοκλεῖ τὰ μέγιστα συμπράττων, καὶ τρόπον τινὰ καὶ τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ δορυφορῶν, ὤρθωσε τὰς Ἀθήνας.

Máthé Elek fordítása

Ami hadjáratait illeti, Catóéi nem sokkal gyarapították Róma már amúgy is nagy hatalmát, Ariszteidészéi azonban egybeestek a görögök legszebb, legfényesebb és legkiválóbb haditetteivel, a marathóni, a szalamiszi és plataiai csatával. Antiokhosz valóban nem hasonlítható össze Xerxésszel, sem a hispaniai városok falainak lerombolása azzal a sok tízezer barbárral, akik a szárazföldön vagy a tengeren estek el. Bár Ariszteidész ezekben a harcokban vitézség dolgában nem maradt el senki mögött, a dicsőséget és a babért átengedte másoknak, mert ugyanúgy lenézte a dicsőséget, miként a vagyont és a gazdagságot, már csak azért is, mert mások jobban rászorultak, mint ő, aki mindezeknek magasan felette állott. (...) Ariszteidész azzal, hogy együttműködött Themisztoklésszel a legnagyobb és legkiválóbb teljesítményeiben, s Themisztoklész hadvezérlete alatt szinte a dárdahordozó szerepét vállalta, hozzásegítette Athént a győzelemhez.

Plutarchos, *Titus Flamininus* 11.

Ὁ δ᾽ οὖν Τίτος, εἰ μὴ τάχιστα τῆς θέας διαλυθείσης ὑπιδόμενος τὴν φορὰν τοῦ πλήθους καὶ τὸν δρόμον ἐξέκλινεν, οὐκ ἂν ἐδόκει περιγενέσθαι τοσούτων ὁμοῦ καὶ πάντοθεν αὐτῷ περιχεομένων. ὡς δ᾽ ἀπέκαμον περὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ βοῶντες ἤδη νυκτὸς οὔσης, αὖθις οὔστινας ἴδοιεν ἢ φίλους ἢ πολίτας ἀσπαζόμενοι καὶ περιπλεκόμενοι, πρὸς δεῖπνα καὶ πότους ἐτρέποντο μετ᾽ ἀλλήλων. Ἐν ᾧ καὶ μᾶλλον ὡς εἰκὸς ἡδομένοις ἐπῆει λογίζεσθαι καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅσους πολεμήσασα πολέμους διὰ τὴν ἐλευθερίαν, οὔπω τύχοι βεβαιότερον οὐδ᾽ ἥδιον αὐτῆς, ἑτέρων προαγωνισαμένων ὀλίγου δεῖν ἀναίμακτος αὐτὴ καὶ ἀπενθὴς φερομένη τὸ

Máthé Elek fordítása

Ha Titus a látványosságok vége felé nem sejti meg, hogy micsoda tolongás és csődület lesz, és ki nem tér a tömeg elől, valószínűleg nem menekül meg az őt minden oldalról körülözönlő embersokaságtól. Mikor aztán belefáradtak, hogy sátra körül kiabáljanak - közben sötét éjszaka lett -, sorra átöleltek mindenkit, akit csak megpillantottak, barátaikat, polgártársaikat, összecsókolták őket, és vidám lakmározásba, ivásba kezdtek. Ott aztán, amint ez már természetes, mind vidámabban kezdték meghányni - vetni Görögország sorsát, hogy bár sok háborút viseltek a szabadságért, de nagyobb biztonságot és gyönyörűséget egyik sem szerzett nekik, mint amiben most van részük; most mások küzdöttek értük, ők

		96.
	κάλλιστον καὶ περιμαχητότατον ἆθλον. ἦν δ᾽ ἄρα	maguk szinte vérük ontása és gyász nélkül nyerték el a
	σπάνιον μὲν ἀνδρεία καὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις,	győzelem legszebb, legirigyeltebb díját. A bátorság és bölcs
	σπανιώτατον δὲ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὁ δίκαιος. οἱ γὰρ	belátás is ritka dolog az embereknél, de minden jó között
	᾽Αγησίλαοι καὶ <οἱ> Λύσανδροι καὶ οἱ Νικίαι καὶ οἱ	legritkább az igazságos ember. Mert ha az Agészilaoszok,
	᾽Αλκιβιάδαι πολέμους μὲν εὖ διέπειν καὶ μάχας	Lüszandroszok, Nikiaszok és Alkibiadészok jól értettek is a
	νικᾶν κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν ἄρχοντες ἠπίσταντο,	hadviseléshez és ahhoz, hogy szárazföldön és tengeren
	χρῆσθαι δὲ πρὸς χάριν εὐγενῆ καὶ τὸ καλὸν οἷς κατώρθουν	vezérkedve győzzenek, sikereiket nem tudták kihasználni szép
	οὐκ ἔγνωσαν, ἀλλ᾽ εἰ τὸ Μαραθώνιόν τις ἔργον ἀφέλοι,	célokért és a közjó érdekében. Mert ha nem vesszük
	καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, καὶ Πλαταιὰς καὶ	számításba a marathóni diadalt és a salamisi tengeri csatát,
	Θερμοπύλας, καὶ τὰ πρὸς Εὐρυμέδοντι καὶ τὰ περὶ Κύπρον	Plataiait és Thermopülait, továbbá Kimón haditetteit az
	Κίμωνος ἔργα, πάσας τὰς μάχας ἡ ῾Ελλὰς ἐπὶ δουλείᾳ	Eurümedónnál és Ciprus szigeténél, Görögország minden más
	μεμάχηται πρὸς αὐτήν, καὶ πᾶν τρόπαιον αὐτῆς συμφορὰ	csatáját önmaga ellen és saját maga leigázására vívta meg,
	καὶ ὄνειδος [ἐπ᾽ αὐτὴν] ἔστηκε, τὰ πλεῖστα κακίᾳ καὶ	minden diadaljelét saját szerencsétlenségére és gyalázatára
	φιλονικίᾳ τῶν ἡγουμένων περιτραπείσης. ἀλλόφυλοι δ᾽	emelte, s legtöbbször vezéreinek gonoszsága és
	ἄνδρες, ἐναύσματα μικρὰ καὶ γλίσχρα κοινωνήματα	összeférhetetelensége döntötte romlásba. Most pedig
	παλαιοῦ γένους ἔχειν δοκοῦν τες, ἀφ᾽ ὧν καὶ λόγῳ τι καὶ	vadidegen emberek, akiknél legfeljebb az ősrégi rokonság
	γνώμῃ τῶν χρησίμων ὑπάρξαι τῇ ῾Ελλάδι θαυμαστὸν ἦν,	halvány nyomairól és elmosódott emlékeiről lehet beszélni, és
	οὗτοι τοῖς μεγίστοις κινδύνοις καὶ πόνοις ἐξελόμενοι τὴν	akiktől csodálatra méltó dolognak kellene tartani azt is, ha jó
	῾Ελλάδα δεσποτῶν χαλεπῶν καὶ τυράννων ἐλευθεροῦσι.	szóval és tanáccsal volnának Görögország hasznára, tették
		szabaddá és ragadták ki Görögországot a legnagyobb
		veszélyek és fáradalmak árán a despoták és zsarnokok keze
		közül.
	Plutarchos, *Alexander* 34, 1-4.	*Máthé Elek fordítása*
	Τοῦτο τῆς μάχης ἐκείνης λαβούσης τὸ πέρας, ἡ μὲν ἀρχὴ	Úgy látszott, hogy a csata kimenetele (*sc. a gaugamélai*) a
	παντάπασιν ἡ Περσῶν ἐδόκει καταλελύσθαι, βασιλεὺς δὲ	perzsa uralom végét jelenti. Alexandrosz, miután kikiáltották
	τῆς ᾽Ασίας ᾽Αλέξανδρος ἀνηγορευμένος, ἔθυε τοῖς θεοῖς	Ázsia királyává, fényes áldozatokat mutatott be az isteneknek,
	μεγαλοπρεπῶς, καὶ τοῖς φίλοις ἐδωρεῖτο πλούτους καὶ	és barátait kincsekkel, palotákkal és helytartóságokkal
	οἴκους καὶ ἡγεμονίας. φιλοτιμούμενος δὲ πρὸς τοὺς	ajándékozta meg. Főként arra vágyott, hogy görögök tiszteletét
	῞Ελληνας, ἔγραψε τὰς τυραννίδας πάσας καταλυθῆναι	elnyerje, ezért levelet intézett hozzájuk, kijelentve, hogy
	καὶ πολιτεύειν αὐτονόμους, ἰδίᾳ δὲ Πλαταιεῦσι τὴν	megszűnik a zsarnoki uralom, és saját alkotmányuk szerint
	πόλιν ἀνοικοδομεῖν, ὅτι τὴν χώραν οἱ πατέρες αὐτῶν	élhetnek. Külön megírta a plataiaiaknak, hogy városukat fel
	ἐναγωνίσασθαι τοῖς ῞Ελλησιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας	fogja építtetni, mert atyáik felajánlották saját területüket a
	παρέσχον. ἔπεμψε δὲ καὶ Κροτωνιάταις εἰς Ἰταλίαν μέρος	görögöknek, hogy ott küzdjenek a szabadságért. A zsákmány
	τῶν λαφύρων, τὴν Φαύλλου τοῦ ἀθλητοῦ τιμῶν προθυμίαν	egy részét elküldette a krotóniaknak Itáliába, hogy tisztelettel
	καὶ ἀρετήν, ὃς περὶ τὰ Μηδικά, τῶν ἄλλων Ἰταλιωτῶν	adózzék Phaüllosz atléta önfeláldozó vitézségének, aki a
	ἀπεγνωκότων τοὺς ῞Ελληνας, ἰδιόστολον ἔχων ναῦν	méd háborúk idején, amikor az itáliaiak mind cserbenhagyták a
	ἔπλευσεν εἰς Σαλαμῖνα, τοῦ κινδύνου συμμεθέξων.	görögöket, saját költségén felszerelt harci gályáján Szalamiszba
	οὕτω τις εὐμενὴς ἦν πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν καὶ καλῶν	hajózott, hogy kivegye részét a veszélyből. Ilyen elismeréssel
	ἔργων φύλαξ καὶ οἰκεῖος.	illetett minden vitézi erényt, és így megbecsülte a szép tettek
		emlékét.
	Plutarchos, *De Herodoti malignitate* 36-40 (868f - 871e)	
	36.	
	Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν εἰ τοῖς ἀτυχήσασιν ἔγκειται	De nem meglepő, hogy azokkal kíméletlen, akik pórul
	πικρῶς, ὅπου καὶ τοὺς παραγενομένους καὶ	jártak, ha még azokat is az ellenséggel és az árulókkal állítja egy
	συγκινδυνεύσαντας εἰς τὴν τῶν πολεμίων μερίδα καὶ	sorba, akik rendesen helytálltak és vállalták a veszélyt:
	προδοτῶν μετατίθησι. ἰΝάξιοι γὰρ τρεῖς ἔπεμψαν τριήρεις	‘A naxosiak küldtek három triérést a perzsák oldalán, de az
	συμμάχους τοῖς βαρβάροις, εἷς δὲ τῶν τριηράρχων	egyik triérés parancsnoka rábeszélte a többit, hogy álljanak a
	Δημόκριτος ἔπεισε τοὺς ἄλλους ἑλέσθαι τὰ τῶν	görögök mellé.’ Hiába, nem tud dicsérni anélkül, hogy ne
	῾Ελλήνων.῞ οὕτως οὐδ᾽ ἐπαινεῖν ἄνευ τοῦ ψέγειν οἶδεν,	lenne benne valami becsmérlés is. Ahhoz, hogy egy embert
	ἀλλ᾽ ἵν᾽ εἷς ἀνὴρ ἐγκωμιασθῇ, πόλιν ὅλην δεῖ κακῶς	hajlandó legyen megdicsérni, egy egész várost és népet kell
	ἀκοῦσαι καὶ δῆμον. μαρτυρεῖ δ᾽ αὐτοῖς τῶν μὲν πρεσβυτέρων	rossz hírbe kevernie. Mellettük tansukodik viszont a régebbiek
	῾Ελλάνικος τῶν δὲ νεωτέρων ῞Εφορος, ὁ μὲν ἓξ ὁ δὲ πέντε	közül Hellanikos és az újabbak közül Ephoros, amikor
	ναυσὶ τοὺς Ναξίους ἐλθεῖν τοῖς ῞Ελλησι βοηθοῦντας	beszámolnak arról, hogy egyikük szerint hat, másikuk szerint
	ἱστορήσας. αὐτὸς δὲ καὶ παντάπασιν ἑαυτὸν ὁ ῾Ηρόδοτος	öt hajóval jöttek a naxosiak a görögök megsegítésére.
	ἐξελέγχει ταῦτα πλαττόμενον. οἱ μὲν γὰρ Ναξίων	Hérodotos azonban saját magának teljesen bebeszéli, amiket
	ὡρογράφοι λέγουσι καὶ πρότερον Μεγαβάτην ἀπώσασθαι	így kitalál. Mert a naxosi évkönyvírók azt mondják, hogy előbb
	ναυσὶ διακοσίαις ἐπιπλεύσαντα τῇ νήσῳ, καὶ Δᾶτιν	elűzték Megabatést, amikor kétszáz hajóval megtámadta a
	αὖθις τὸν στρατηγὸν ἐξελάσαι καταπρήσαντα <τὰ ἱερά,	szigetet, majd aztán Datist, a hadvezért is elkergették, aki
	αὐτοὺς δὲ Ναξίους οὐδὲν ἐπιχειρήσαντα> ποιῆσαι κακόν. εἰ	felperzselte <...>, hogy kárt okozzon. Ha viszont, ahogy
	δέ, ὡς ῾Ηρόδοτος εἴρηκεν ἀλλαχόθι, τὴν μὲν πόλιν	Hérodotos mondja valahol (vö. VI 96.), (a perzsák) városukat
	αὐτῶν ἐμπρήσαντες διέφθειραν, οἱ δ᾽ ἄνθρωποι	felperzselve elpusztították, és az emberek csak a hegyekbe
	καταφυγόντες εἰς τὰ ὄρη διεσώθησαν, ἧπου καλὴν	futva tudtak megmenekülni, akkor mi okuk lett volna a

		96.
	αἰτίαν εἶχον τοῖς ἀπολέσασι τὴν πατρίδα πέμπειν	naxosiaknak arra, hogy hazájuk elpusztítóinak a segítségére
	βοήθειαν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἀμυνομένοις ὑπὲρ τῆς κοινῆς	siessenek, és ne azokat támogassák, akik a közös szabadságért
	ἐλευθερίας ἀμύνειν. ὅτι δ᾽ οὐκ ἐπαινέσαι βουληθεὶς	küzdenek? Mivel azonban igazán nem akarja dicsérni
	Δημόκριτον, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ αἰσχύνῃ Ναξίων συνέθηκε τὸ ψεῦδος,	Démokritost, hanem a naxosiak szégyenére hazugságot költ
	δῆλός ἐστι τῷ παραλιπεῖν ὅλως καὶ παρασιωπῆσαι τὸ	róla, szembetűnő, hogy teljesen kihagyja és elhallgatja
	Δημοκρίτου κατόρθωμα καὶ τὴν ἀριστείαν, ἣν ἐπιγράμματι	Démokritos sikereit és aristéiáját, amit pedig epigrammával
	Σιμωνίδης ἐδήλωσε	hirdetett Simónidés:
	Δημόκριτος τρίτος ἦρξε μάχης, ὅτε πὰρ Σαλαμῖνα	*Démokritos volt az élen a harmadik vezér a csatában, amikor*
	῞Ελληνες Μήδοις σύμβαλον ἐν πελάγει·	*Salamisnál*
	πέντε δὲ νῆας ἕλεν δηίων, ἕκτην δ᾽ ὑπὸ χεῖρα	*a görögök összecsaptak a perzsákkal a tengeren.*
	ῥύσατο βαρβαρικὴν Δωρίδ᾽ ἁλισκομένην.	*öt hajót ragadott el az ellenségtől, és kimentett egy hatodikat a*
		barbárok kezéből:
	37.	
	᾽Αλλὰ τί ἄν τις ἀγανακτοίη περὶ Ναξίων; εἰ γάρ εἰσιν	De miért éppen a naxosiak miatt kellene belekötnük? Mert ha
	ἀντίποδες ἡμῶν, ὥσπερ ἔνιοι λέγουσι, τῆς γῆς τὰ κάτω	vannak emberek, ahogy némelyek mondják, akik a világ másik,
	περιοικοῦντες, οἶμαι μηδ᾽ ἐκείνους ἀνηκόους εἶναι	velünk ellentétes felén laknak, az alsó földtekén, hallották még
	Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους βουλεύματος, ὃ	ők is hírét bizonyára Themistoklésnek, és Themistoklés
	βουλεύσας τῇ ῾Ελλάδι ναυμαχῆσαι πρὸ τῆς Σαλαμῖνος	tanácsának, aki azt tanácsolta a görögöknek, hogy Salamisnál
	ἱδρύσατο ναὸν ᾽Αριστοβούλης ᾽Αρτέμιδος ἐν Μελίτῃ,	vívják meg a tengeri csatát, és ezért, miután legyőzték a barbár
	τοῦ βαρβάρου καταπολεμηθέντος. τοῦτο μὲν τοῦ	sereget, templomot alapított Artemis Aristobulénak (a legjobb
	Θεμιστοκλέους ὁ χαρίεις συγγραφεὺς ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ	tanácsot adó istennőnek). És akkor a derék Hérodotos,
	παραιρούμενος καὶ τὴν δόξαν εἰς ἕτερον μεταφέρων ταῦτα	amennyire csak kitelik tőle, megpróbálja ezt elvenni
	γράφει κατὰ λέξιν· ἰὲνταῦθα δὲ Θεμιστοκλέα ἀφικόμενον	Themistokléstől, és a dicsőséget másnak juttatja, ezt írva,
	ἐπὶ τὴν νέα εἴρετο Μνησίφιλος ἀνὴρ ᾽Αθηναῖος, ὅ τι σφιν εἴη	idézem: ‘Themistoklés is visszaérkezett a hajójához, s ott egy
	βεβουλευμένον· πυθόμενος δὲ πρὸς αὐτοῦ, ὡς ἐστὶ	athéni polgár, Mnésiphilos megkérdezte tőle, hogy mit
	δεδογμένον ἀνάγειν τὰς νέας πρὸς τὸν ᾽Ισθμὸν καὶ πρὸ	határoztak. Meghallván a döntést, hogy az Isthmoshoz
	τῆς Πελοποννήσου ναυμαχέειν, εἶπε· ᾽οὐκ ἄρα, ἢν	hajóznak és ott vívnak tengeri ütközetet a Peloponnésos
	παίρωσι τὰς νέας ἀπὸ Σαλαμῖνος, οὐδὲ περὶ μιῆς ἔτι πατρίδος	megmentéséért, kijelentette: Ha a hajóhad eltávozik Salamisról,
	ναυμαχήσεις· κατὰ γὰρ πόλεις ἕκαστοι τρέψονται᾽᾽	nem lesz közös hazánk, amelyért harcolhatnál!’ És kicsivel
	(καὶ μετ᾽ ὀλίγον) ἰ᾽ἀλλὰ εἴ τις ἔστι μηχανή, ἴθι τε καὶ	később: ‘Ha még lehet, eredj vissza, és beszéld le őket erről a
	πειρῶ διαχέαι τὰ βεβουλευμένα, ἢν κως δύνῃ ἀναγνῶσαι	tervről. Hátha rá tudod venni Eurybiadést, hogy
	Εὐρυβιάδεα μεταβουλεύσασθαι ὥστε αὐτοῦ μενεῖν.᾽᾽ εἶθ᾽	megváltoztassa a szándékát és maradjon.’ És hozzá téve, hogy
	ὑπειπὼν ὅτι ἰκάρτα τῷ Θεμιστοκλεῖ ἤρεσεν ἡ ὑποθήκη, καὶ	‘a tanács amúgy is megegyezett Themistoklés véleményével,
	οὐδὲν πρὸς ταῦτα ἀμειψάμενος ἀφίκετο πρὸς τὸν	így hát se szó, se beszéd’ elment Eurybiadéshez és azt írja,
	Εὐρυβιάδην,᾽ πάλιν αὐταῖς λέξεσι γέγραφεν· ἰὲνταῦθα δὲ	megint idézem: ‘Themistoklés leült mellé, és előadta a saját
	Θεμιστοκλῆς παριζόμενός οἱ καταλέγει κεῖνά τε πάντα ἃ	javaslataként mindazt –és még sok mást is-, amit
	ἤκουσε νησιφίλου ἑωυτοῦ ποιεύμενος, καὶ ἄλλα προστιθείς.᾽	Mnésiphilostól hallott.’ Láthatjátok, hogy rosszindulata csorbát
	ὁρᾷς ὅτι κακοηθείας προστρίβεται τἀνδρὶ δόξαν, ἴδιον αὐτοῦ	ejt Themistoklés hírnevén -azzal, hogy azt mondja, saját
	βούλευμα ποιεῖσθαι τὸ τοῦ Μνησιφίλου λέγων;	ötleteként adta elő azt, amit Mnésiphilostól hallott.
	38.	
	῎Ετι δὲ μᾶλλον τῶν ῾Ελλήνων καταγελῶν Θεμιστοκλέα	De még inkább csúfot űz a görögökből, hogy miközben azt
	μὲν οὔτε φησὶ φρονῆσαι τὸ συμφέρον ἀλλὰ παριδεῖν, ὃς	mondja, Themistoklés, bár Odysseusnak becézték
	᾽Οδυσσεὺς ἐπωνομάσθη διὰ τὴν φρόνησιν, ᾽Αρτεμισίαν δὲ	leleményessége miatt, nem látta, mire van szükség, nem vette
	τὴν ῾Ηροδότου πολῖτιν, μηδενὸς διδάξαντος, αὐτὴν ἀφ᾽	észre - Artemisiáról, aki saját földije volt!, azt mondja, hogy
	ἑαυτῆς ἐπινοήσασαν Ξέρξῃ προειπεῖν, ὡς ἰοὺχ οἷοί τε πολλὸν	magától jött rá, nem kapott tanácsot senkitől, úgy mondta
	χρόνον ἔσονταί τοι ἀντέχειν οἱ ῞Ελληνες, ἀλλά σφεας	Xerxésnek, hogy ‘a görögök nem képesek sokáig ellenállni
	διασκεδᾷς, κατὰ πόλεις δὲ ἕκαστοι φεύξονται· καὶ οὐκ εἰκὸς	neked, s ha szétszórod őket, elmenekülnek a városaikba. (...)
	αὐτούς, ἢν σὺ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐλαύνῃς τὸν πεζὸν	ha a szárazföldi sereged a Peloponnésos ellen vonul, nem
	στρατόν, ἀτρεμήσειν, οὐδέ σφιν μελήσειν πρὸ τῶν ᾽Αθηνέων	valószínű, hogy aki onnan jöttek nyugodtan fognak itt ülni, és
	ναυμαχέειν· ἢν δὲ αὐτίκα ἐπειχθῇς ναυμαχῆσαι, δειμαίνω	nyilván eszük ágában sem lesz Athénért tengeri csatába
	μὴ ὁ ναυτικὸς στρατὸς κακωθεὶς καὶ τὸν πεζὸν	bocsátkozni. Ha azonban most mindjárt meg akarsz
	προσδηλήσηται.᾽᾽ ταῦτα μὲν οὖν μέτρων ἐνδεῖ τῷ ῾Ηροδότῳ,	ütközni a tengeren, félek, hogy a hajóhadad is és a szárazföldi
	Σίβυλλαν ἀποφῆναι τὴν ᾽Αρτεμισίαν τὰ μέλλοντα	sereged is nehéz helyzetbe kerül.’ Még jobban jött volna ki, ha
	προθεσπίζουσαν οὕτως ἀκριβῶς. διὸ καὶ Ξέρξης αὐτῇ	mindezt inkább versben mondja, hogy igazi Sibyllának
	παρέδωκε τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἀπάγειν εἰς ῎Εφεσον·	tüntesse fel Artemisiát, aki ennyire pontosan megjövendöli, mi
	ἐπελέληστο γὰρ ἐκ Σούσων, ὡς ἔοικεν, ἄγειν γυναῖκας,	fog következni. Xerxés aztán ezért őrá bízta gyerekeit, hogy
	εἰ γυναικείας ἐδέοντο παραπομπῆς οἱ παῖδες.	kísérje el őket Ephesosba. Elfelejtett, úgy látszik, asszonyokat
		hozni magával Susából, ha esetleg a gyerekeknek női kísérőre
		lesz szüksége?
	39.	
	᾽Αλλ᾽ ὃ μὲν ἔψευσται, λόγος ἡμῖν οὐδείς· ἃ δέ γε κατέψευσται	De egyszerű (ártalmatlan) koholmányaira nem érdemes a szót
	μόνον ἐξετάζομεν. φησὶ τοίνυν ᾽Αθηναίους λέγειν, ὡς	vesztegetni, csak azokra kell most odafigyelni, amiket mások
	᾽Αδείμαντος ὁ Κορινθίων στρατηγός, ἐν χερσὶ τῶν πολεμίων	lejáratására talál ki. Azt mondja, például, hogy az athéniak azt
	γενομένων, ὑπερεκπλαγεὶς καὶ καταδείσας ἔφευγεν, οὐ	mesélik, Adeimantos, a korinthosiak hadvezére, amikor

πρύμναν κρουσάμενος οὐδὲ διαδὺς ἀτρέμα διὰ τῶν	összecsaptak az ellenséggel, megrémült és félelmében
μαχομένων, ἀλλὰ λαμπρῶς ἐπαιρόμενος τὰ ἱστία καὶ τὰς ναῦς	elmenekült, és még csak nem is hátrálva a hajóval, nem
ἀπάσας ἀποστρέψας· εἶτα μέντοι κέλης ἐλαυνόμενος	is csak halkan szökve el a harcolók elől, de nyíltan, vitorlát
αὐτῷ συνέτυχε περὶ τὰ λήγοντα τῆς Σαλαμινίας, ἐκ δὲ τοῦ	bontva és a hajókkal (a harcolóknak) hátat fordítva. Aztán egy
κέλητος ἐφθέγξατό τις· „σὺ μέν, ὦ Ἀδείμαντε, φεύγεις	kis gyorshajó haladt el mellettük Salamis csücskénél, és kiszólt
καταπροδοὺς τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ καὶ δὴ νικῶσι,	valaki a hajóból: Adeimantos, elfutsz? cserbenhagyod a
καθάπερ ἠρῶντο ἐπικρατῆσαι τῶν ἐχθρῶν.” ὁ δὲ κέλης	görögöket? pedig ők győzni fognak, ahogy fohászkodtak is
οὗτος ἦν, ὡς ἔοικεν, οὐρανοπετής· τί γὰρ ἔδει φείδεσθαι	érte, hogy legyőzzék az ellenséget. Ez a kis hajó, úgy látszik,
μηχανῆς τραγικῆς, ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ὑπερπαίοντα τοὺς	az égből érkezett. De ha amúgy is túltesz minden másban
τραγῳδοὺς ἀλαζονείᾳ; πιστεύσας οὖν ὁ Ἀδείμαντος	képtelenségeivel a tragédiaköltőkön, miért ne nyúlhatna akár
„ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπ᾽ ἐξειργασμένοις· αὖτη	egy *deus ex machina*hoz? Adeimantos aztán hitt a beszédnek és
φάτις ἔχει ὑπὸ Ἀθηναίων· οὐ μέντοι Κορίνθιοι	visszatért a csatatérre, de akkor már véget ért a küzdelem. ‘Így
ὁμολογέουσιν, ἀλλὰ ἐν πρώτοισι σφέας αὐτοὺς τῆς	mesélik az athéniak, a korinthosiak viszont tagadják ezt és azt
ναυμαχίης νομίζουσι γενέσθαι· μαρτυρεῖ δέ σφι καὶ ἡ ἄλλη	mondják, hogy a legelsők között harcoltak a csatában.
Ἑλλάς.”Τοιοῦτός ἐστιν ἐν πολλοῖς ὁ ἄνθρωπος· ἑτέρας	Állításukat megerősíti a többi görög is.’ De az ilyesmi sokszor
καθ᾽ ἑτέρων διαβολὰς καὶ κατηγορίας κατατίθησιν, ὥστε	jellemző ám rá. Egymásba kapcsol különböző emberek elleni
μὴ διαμαρτεῖν τοῦ φανῆναί τινα πάντως πονηρόν· ὥσπερ	vádakat és rágalmakat, nehogy ne sikerüljön legalább egyiküket
ἐνταῦθα περίεστιν αὐτῷ, ἀπιστουμένους Ἀθηναίους,	mindenképpen rossz színben feltüntetnie. Mint ahogy itt is
πιστευομένης δὲ τῆς διαβολῆς Κορινθίους ἀδοξεῖν. οἶμαι	biztosra megy, mert ha elhiszik a korinthosiak elleni vádat,
δὲ <μήτ᾽ Ἀθηναίων αὐτὸν ἀκοῦσαι κακιζόντων	akkor az a korinthosiakra nézve kedvezőtlen, ha nem, akkor
Κορινθίους> μήτε Κορινθίων Ἀθηναίους, ἀλλὰ τούτων	viszont az athéniakra. Feltételezem, hogy nem is az athéniak
ἀμφοτέρων ὁμοῦ καταψεύδεσθαι. Θουκυδίδης γοῦν,	találták ezt ki a korinthosiak lejáratására, hanem ő, hogy
ἀντιλέγοντα ποιῶν τῷ Κορινθίῳ τὸν Ἀθηναῖον ἐν	mindkettőjüket egyaránt jól lejárassa. Thukydidésnél
Λακεδαίμονι καὶ πολλὰ περὶ τῶν Μηδικῶν	legalábbis, amikor egy athéni válaszol a korinthosiaknak
λαμπρυνόμενον ἔργων καὶ περὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι	spártai vitájuk alkalmával, és büszkén felemleget sok mindent a
ναυμαχίας, οὐδεμίαν αἰτίαν προδοσίας ἢ λιποταξίας	perzsa háborúkból, kiváltképp a salamisi tengeri csatát,
ἐπενήνοχε Κορινθίοις· οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν Ἀθηναῖον	semmiféle árulásról vagy szökésről nem tesz szemrehányást a
ταῦτα βλασφημεῖν περὶ τῆς Κορινθίων πόλεως, ἣν τρίτην	korinthosiaknak. Nem is valószínű, hogy az athéniak ilyen
μὲν ἑώρα μετὰ Λακεδαιμονίους καὶ μετ᾽ αὐτοὺς	csúnyán megrágalmazták volna Korinthos városát, amikor
ἐγχαραττομένην τοῖς ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἀναθήμασιν.	láthatták, hogy nevüket sorban harmadikként a spártaiak és
ἐν δὲ Σαλαμῖνι παρὰ τὴν πόλιν ἔδωκαν αὐτοῖς θάψαι τε	önmaguk után vésték fel a barbár zsákmányból adott
τοὺς ἀποθανόντας, ὡς ἄνδρας ἀγαθοὺς γενομένους, καὶ	fogadalmi ajándékra. És az athéniak megadták a
ἐπιγράψαι τόδε τὸ ἐλεγεῖον·	korinthosiaknak a lehetőséget, hogy Salamison a város mellett
	temessék el halottaikat, hősöknek tekintve őket, és a
	következő epigrammát írják a sírra:
ὦ ξεῖν᾽, εὔυδρόν ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	*Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,*
νῦν δ᾽ ἅμ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	*most meg Salamis, Aias szigete takar be minket,*
ἐνθάδε Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες	*főníciai, perzsa és méd hajókat ejtve itt*
καὶ Μήδους, ἱερὰν Ἑλλάδα ῥυσάμεθα.	*megmentettük szent Görögországot.*
τὸ δ᾽ ἐν Ἰσθμῷ κενοτάφιον ἐπιγραφὴν ἔχει ταύτην·	És az Isthmoson van egy síremlékük a következő felirattal:
ἀκμᾶς ἑστακυῖαν ἐπὶ ξυροῦ Ἑλλάδα πᾶσαν	*Saját életünk árán megmentvén egész Görögországot,*
ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς κείμεθα ῥυσάμενοι.	*mert borotvaélen állt, most pihenünk.*
Διοδώρου δέ τινος τῶν Κορινθίων τριηράρχων ἐν ἱερῷ	És Diodóros, az egyik korinthosi háromevezősoros hajó
Λητοῦς ἀναθήμασι κειμένοις καὶ τοῦτ᾽ ἐπεγέγραπτο·	parancsnoka, Létó szentélyében felállított fogadalami
	ajándékára ezt a feliratot írták:
ταῦτ᾽ ἀπὸ δυσμενέων Μήδων ναῦται Διοδώρου	*A vad médektől zsákmányolva ezeket a fegyvereket Diodóros*
ὅπλ᾽ ἀνέθεν Λατοῖ, μνάματα ναυμαχίας.	*matrózai Létónak adták a tengeri csata emlékére.*
αὐτός γε μὴν ὁ Ἀδείμαντος, ᾧ πλεῖστα λοιδορούμενος	És láthatjátok magánál Adeimantosnál is -akit Hérodotos a
Ἡρόδοτος διατελεῖ καὶ λέγων, „μοῦνον ἀσπαίρειν τῶν	leginkább le akar járatni és azt mondja róla, hogy és akkor már
στρατηγῶν, ὡς φευξόμενον ἀπ᾽ Ἀρτεμισίου καὶ μὴ	csak egyedül Adeimantos méltatlankodott a hadvezérek közt,
εριμενοῦντα,” σκόπει τίνα δόξαν εἶχεν·	hogy ő bizony nem marad itt, hanem elhajózik az
	Artemisiontól’ - milyen tiszteletben részesült!
οὗτος Ἀδειμάντου κείνου τάφος, ὃν δία πᾶσα	*Ez annak az Adeimantosnak a sírja itt, akinek köszönhetően*
Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον.	*egész Görögország a szabadság koszorújával övezhette magát.*
Οὔτε γὰρ τελευτήσαντι τοιαύτην εἰκὸς ἦν ἀνδρὶ δειλῷ	Nem valószínű, hogy halála után ilyen tisztelet járt volna egy
καὶ προδότῃ γενέσθαι τιμήν, οὔτ᾽ ἂν ἐτόλμησε τῶν	gyáva és áruló férfinak, és nem is vehette volna a bátorságot,
θυγατέρων ὄνομα θέσθαι τῇ μὲν Ναυσινίκην τῇ δ᾽	hogy lányait Nausinikének, Akrothininnak és Alexibiának, fiát
Ἀκροθίνιον τῇ δ᾽ Ἀλεξιβίαν, Ἀριστέα δὲ καλέσαι τὸν	pedig Aristeasnak nevezze el, ha nem tanusított volna
υἱόν, εἰ μή τις ἦν ἐπιφάνεια καὶ λαμπρότης περὶ αὐτὸν	hősiességet és dicsőséget a háborúban. Azután meg a görög
ἀπὸ τῶν ἔργων ἐκείνων. καὶ μὴν ὅτι μόναι τῶν	nők közül egyedül a korinthosiak imádkoztak azzal a szép és
Ἑλληνίδων αἱ Κορίνθιαι γυναῖκες εὔξαντο τὴν καλὴν	erős imával, hogy az istennő hálózza be a férfiakat a barbárok
ἐκείνην καὶ δαιμόνιον εὐχήν, ἔρωτα τοῖς ἀνδράσι τῆς	elleni harci vággyal, amit -nem lehet máshogy elképzelni-,
πρὸς τοὺς βαρβάρους μάχης ἐμβαλεῖν τὴν θεόν, οὐχ ὅπως	nemcsak hogy Hérodotos körének, de még a „legutolsó
τοὺς περὶ τὸν Ἡρόδοτον ἀγνοῆσαι πιθανὸν ἦν, ἀλλ᾽	kárnak” is ismernie kellett. Elterjedt ugyanis a híre a

		96. 97.
	οὐδὲ τὸν ἔσχατον Καρῶν· διεβοήθη γὰρ τὸ πρᾶγμα καὶ	dolognak, és Simónidés is írt epigrammát róla, miután bronz
	Σιμωνίδης ἐποίησεν ἐπίγραμμα, χαλκῶν εἰκόνων	szobrokat adtak fogadalmi ajándékul Aphrodité szentélyében,
	ἀνασταθεισῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀφροδίτης, ὃν ἱδρύσασθαι	amelyről azt mondják, hogy Médeia alapította, egyesek szerint
	Μήδειαν λέγουσιν, οἱ μὲν αὐτὴν παυσαμένην τἀνδρός, οἱ	maga vetvén így véget férje iránti szerelmének, mások szerint
	δ᾽ ἐπὶ τῷ τὸν Ἰάσονα τῆς Θέτιδος ἐρῶντα παῦσαι τὴν	azért, hogy Iasón Thetis iránti szerelmének vessen véget az
	θεόν. τὸ δ᾽ ἐπίγραμμα τοῦτ᾽ ἐστίν·	istennő. Az epigramma a következő:
	αἵδ᾽ ὑπὲρ Ἑλλάνων τε καὶ ἰθυμάχων πολιητᾶν	*Itt állnak e nők, akik a görögökért és az ádáz csatában harcoló*
	ἕσταθεν εὐξάμεναι Κύπριδι δαιμόνιαι.	*polgártársaikért / imádkoztak az isteni Kyprishez /*
	οὐ γὰρ τοξοφόροισιν ἐμήδετο δῖ᾽ Ἀφροδίτα	*nem akarta ugyanis a fényes Aphrodité, hogy az*
	Μήδοις Ἑλλάνων ἀκρόπολιν προδόμεν.	*íjas / médeknek adassék a görögök akropolisa.*
	ταῦτ᾽ ἔδει γράφειν καὶ τούτων μεμνῆσθαι μᾶλλον ἢ	Inkább ezeket kellett volna leírnia és ezekről megemlékezni,
	τὴν Ἀμεινοκλέους ἐμβαλεῖν συμφορὰν καὶ παιδοφονίαν.	mint Ameinoklés gyerekgyilkosságát beszúrnia.
	40.	
	Τῶν τοίνυν αἰτιῶν τῶν κατὰ Θεμιστοκλέους ἀνέδην	Miután minden fenntartás nélkül belelovalta magát
	ἐμφορηθείς, ἐν οἷς κλέπτοντα καὶ πλεονεκτοῦντα λάθρα	Themistoklés kifogásolásába, azzal, hogy azt mondja, hogy
	τῶν ἄλλων στρατηγῶν οὔ φησι παύσασθαι περὶ τὰς	nem hagyott fel vele, hogy a többi hadvezér kijátszásával jól
	νήσους, τέλος αὐτῶν Ἀθηναίων τὸν στέφανον ἀφελόμενος	megszedje magát körbejárva a szigeteket - végül maguktól az
	Αἰγινήταις ἐπιτίθησι, γράφων ταῦτα· „πέμψαντες	athéniaktól is elveszi a koszorút, és az aiginaiaknak adja,
	ἀκροθίνια οἱ Ἕλληνες εἰς Δελφοὺς ἐπηρώτων τὸν θεὸν	amikor ezt írja: 'A görögök tehát elküldték Delphoiba a
	κοινῇ, εἰ λελάβηκε πλήρεα καὶ ἀρεστὰ τὰ ἀκροθίνια· ὁ δὲ	fogadalmi ajándékokat, majd közösen megkérdezték az
	παρ᾽ Ἑλλήνων μὲν τῶν ἄλλων ἔφησεν ἔχειν, παρ᾽	istentől, hogy hiánytalannak és hibátlannak tartja-e őket. Az
	Αἰγινητέων δὲ οὔ, ἀλλ᾽ ἀπαίτεε αὐτοὺς τὰ ἀριστεῖα τῆς	isten azt felelte, hogy minden görögtől megfelelő adományt
	ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας." οὐκέτι Σκύθαις οὐδὲ Πέρσαις	kapott, de az aiginaiaktól nem, s tőlük várja a legnagyobb
	οὐδ᾽ Αἰγυπτίοις τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἀνατίθησι	hálaajándékot (*aristeia*) a salamisi tengeri csatáért.' Már nem is
	πλάττων, ὥσπερ Αἴσωπος κόραξι καὶ πιθήκοις, ἀλλὰ τῷ	csak szkíták, perzsák vagy egyiptomiak szájába adja, amiket
	τοῦ Πυθίου προσώπῳ χρώμενος ἀπωθεῖ τῶν ἐν Σαλαμῖνι	kitalál, ahogy Aisópos hollók és majmok szájába, hanem a
	πρωτείων τὰς Ἀθήνας. Θεμιστοκλεῖ δὲ τῶν δευτερείων	pythói isten álarca mögé bújik, amikor elveszi az athéniaktól a
	ἐν Ἰσθμῷ γενομένων διὰ τὸ τῶν στρατηγῶν ἕκαστον αὑτῷ	salamisi csatában elért első helyezést. Themistoklésnél
	μὲν τὸ πρωτεῖον ἐκείνῳ δὲ τὸ δευτερεῖον ἀποδοῦναι,	viszont, amikor úgy kapta a második helyezést az isthmosi
	καὶ τέλος τῆς κρίσεως μὴ λαβούσης, δέον αἰτιάσασθαι	gyűlésen, hogy a hadvezérek az első helyezést saját maguknak
	τὴν φιλοτιμίαν τῶν στρατηγῶν, πάντας ἀποπλεῦσαί φησι	adták, a másodikat viszont mind őneki, és végül nem tudtak
	τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ φθόνου μὴ βουληθέντας ἀναγορεῦσαι	ítéletet hozni - amikor aztán tényleg hibáztatnia kellene a
	τὸν ἄνδρα πρῶτον.	hadvezérek becsvágyát, egyszerűen annyit mond, hogy mind
		elhajóztak, mert nem akaródzott kimondaniuk, hogy
		Themistoklés az első.
97.	Dio Chrysosthomos, *Orationes* XI 145.	
	ἐπεί τοι καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν διαφέρονται καὶ	Sok más dologban is vitatkoznak egymással az emberek és
	τἀναντία δοξάζουσιν. οἷον εὐθὺς περὶ τοῦ Περσικοῦ	eltérő véleményen vannak. Így van ez például a perzsa
	πολέμου, οἱ μέν φασιν ὑστέραν γενέσθαι τὴν περὶ	háborúk esetében is: vannak akik azt mondják, hogy a salamisi
	Σαλαμῖνα ναυμαχίαν τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης, οἱ δὲ τῶν	csata később volt, mint a plataiai, vannak akik azt mondják,
	ἔργων τελευταῖον εἶναι τὸ ἐν Πλαταιαῖς· καίτοι γε	hogy a háborút lezáró ütközet volt a plataiai. Pedig közvetlenül
	ἐγράφη παραχρῆμα τῶν ἔργων. οὐ γὰρ ἴσασιν οἱ πολλοὶ	azután jegyezték fel az eseményeket, hogy megtörténtek.
	τὸ ἀκριβές, ἀλλὰ φήμης ἀκούουσι μόνον, καὶ ταῦτα οἱ	Mert sokan nem tudják pontosan, csak úgy hallomásból írják,
	γενόμενοι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον· οἱ δὲ δεύτεροι καὶ	még akkor is, ha abban az időben éltek, amikor a dolgok
	τρίτοι τελέως ἄπειροι καὶ ὅ,τι ἂν εἴπῃ τις παραδέχονται	történtek. A második és harmadik generáció pedig már
	ῥᾳδίως·	egyáltalán nem jár utána, hanem úgy fogadja el a dolgokat,
		ahogy mondják.
	Ps.-Dio Chrysosthomos, *Orationes* XXXVII 7, 4-10.	
	ἦκε δὲ καὶ Ἡρόδοτος ὁ λογοποιὸς ὡς ὑμᾶς λόγους φέρων	Hérodotos, az író is eljött, hogy előadjon nektek (*sc.* a
	Ἑλληνικοὺς ἄλλους τε καὶ Κορινθίους οὐδέπω ψευδεῖς, ἀνθ᾽	korinthosiaknak) egészében Görögországról is, és főleg
	ὧν ἠξίου παρὰ τῆς πόλεως μισθὸν ἄρνυσθαι. διαμαρτὼν δὲ	Korinthosról történeteket, amelyek még egyáltalán nem voltak
	[καὶ] τούτου· οὐ γὰρ ἠξίουν οἱ ὑμέτεροι πρόγονοι δόξαν	hazug történetek, de cserébe jutalmat várt érte a várostól. Ám
	ἀγοράζειν· μετεσκεύασεν ἐκεῖνα ἃ πάντες ἐπιστάμεθα, τὰ	célját nem érte el, mert őseitek méltóságon alulinak tartották,
	περὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὸν Ἀδείμαντον.	hogy úgy vásárolják a dicsőséget. S akkor aztán átírta a jól
		ismert történetet Salamisról és Adeimantosról.
	Ps.-Dio Chrysosthomos, *Orationes* XXXVII 18-19.	
	μισοβάρβαροι μὲν γὰρ οὕτως ἦσαν, ὥστε εἰς Θερμοπύλας	És mert annyira ellenségei voltak a barbároknak, hogy
	τετρακοσίους σφῶν αὐτῶν ἀπέστειλαν, ὅτεπερ καὶ	Thermopylaihoz négyszáz katonájukat küldték, miközben a
	Λακεδαιμόνιοι τριακοσίους. ἐν Σαλαμῖνι δὲ ἠρίστευσαν	spártaiak csak háromszázat. A salamisi csatában a legnagyobb

		97. 98. 99. 100. 101.
	καὶ τῆς νίκης αἴτιοι κατέστησαν. Ἡροδότῳ γὰρ οὐ	dicséretet érdemlően harcoltak (*éristeusan*), és döntő részük volt
	προσέχω, ἀλλὰ τῷ τάφῳ καὶ τῷ Σιμωνίδῃ, ὃς ἐπέγραψεν	a győzelemben. Nem hiszek hát Hérodotosnak, hanem
	ἐπὶ τοῖς νεκροῖς τῶν Κορινθίων τεθαμμένοις ἐν Σαλαμῖνι·	Simónidés sírversének, ami a Salamison eltemetett korinthosi
		halottak sírján áll:
	ὦ ξεῖν᾽, εὔυδρόν ποτ᾽ ἐναίομεν ἄστυ Κορίνθου,	*Vándor, a szépforrású Korinthos városában laktunk egykor,*
	νῦν δ᾽ ἅμμ᾽ Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμίς.	*most Aiasszal együtt Salamis szigete takar be minket.*
	ῥεῖα δὲ Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἑλόντες	*Könnyedén elejtve főníciai, perzsa és méd hajókat*
	καὶ Μήδους ἱερὰν Ἑλλάδ᾽ ἱδρυσάμεθα.	*megalapítottuk szent Görögországot.*
	ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ἐπίγραμμα Σιμωνίδῃ εἰς αὐτὸν τὸν	És van még egy másik epigrammája is Simónidésnek, amit
	στρατηγὸν ἐξαίρετον·	magára a hadvezérre írt:
	οὗτος Ἀδειμάντου κείνου τάφος, οὗ διὰ βουλὰς	*Ez annak az Adeimantosnak a sírja itt, akinek köszönhetően egész*
	Ἑλλὰς ἐλευθερίας ἀμφέθετο στέφανον.	*szabadság koszorújával övezhette magát.*
98.	Alexandros (*rhetor et soph.*), *De rhetorica* 4.	
	ἔνιοι δὲ οὕτως ὁρίζονται, ἔπαινος μέν ἐστι λόγος	Néhányan úgy határozzák meg, hogy a dicsőítő beszéd a belső
	ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς, ἐγκώμιον δὲ λόγος ἐμφανίζων	mutatja be, a dicsérő szónoklat pedig a nagy tetteket, és hogy
	πράξεις καλάς, καὶ ὅτι τοὺς μὲν θεοὺς ἐπαινοῦντες τὴν	az isteneket a bennük meglévő lényükért próbáljuk
	παροῦσαν ἀρετὴν πειρώμεθα σεμνύνειν, ἐγκωμιάζομεν δὲ	magasztalni, az embereket pedig amikor dicsérjük, mint
	ἀνθρώπους, οἷον τοὺς ἐν Μαραθῶνι μαχεσαμένους ἢ	például a marathóni vagy a salamisi harcosokat, nagy tetteiket
	ἐν Σαλαμῖνι· πράξεις γὰρ ἀποφαίνομεν καλάς.	mutatjuk be.
99.	Sex. Iulius Frontinus, *Strategemata* II 2, 14.	
	Themistocles, dux Atheniensium, cum videret utilissimum	Themistocles, az athéniak hadvezére, amikor látta, hogy
	Graeciae adversus multitudinem Xerxis navium in angustiis	Görögországnak a legjobb az volna, ha Xerxes tengernyi
	Salaminis decernere idque persuadere civibus non posset,	hajójával a salamisi szorosban ütköznének meg, és hogy erről
	sollertia effecit, ut a barbaris ad utilitates suas Graeci	saját honfitársait meggyőzni nem tudja, okos cselt eszelt ki: a
	compellerentur. simulata namque proditione misit ad Xerxen,	barbárok kényszerítsék a görögöket arra, ami az ő érdekeiket
	qui indicaret populares suos de fuga cogitare difficilioremque	szolgálja. Árulást színlelve követet küldött Xerxéshez, hogy
	ei rem futuram, si singulas civitates obsidione aggrederetur:	jelentse neki, népe menekülni készül, és a saját dolgát nehezíti
	qua ratione effecit, ut exercitus barbarorum primum	meg (a király), ha külön-külön kell majd az egyes városokat
	inquietaretur, dum tota nocte in statione custodiae est,	megostromolnia. Ezzel a tervével elérte, hogy a barbárok
	deinde, ut sui mane integris viribus cum barbaris vigilia	seregén előbb nyugatalanság lett úrrá, mikor egész éjszaka
	marcentibus confligerent, loco ut voluerat arto, in	vigyázállásban voltak, majd amikor reggel erejük teljében
	quo Xerxes multitudine, qua praestabat, uti non posset.	csaptak össze a barbárokkal, akiknek már közben lankadt az
		ébersége, méghozzá azon a szűk helyen, ahol ő akarta, és ahol
		Xerxes nem tudta kihasználni túlerejét, amivel rendelkezett.
100.	Josephus Flavius, *Bellum Iudaicum* II 358.	*Révay József fordítása (II. könyv 16. fejezet)*
	καὶ Ἀθηναῖοι μὲν οἱ περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας	Nézzétek az athénieket: valamikor Görögország szabadságáért
	παραδόντες ποτὲ καὶ πυρὶ τὴν πόλιν, οἱ τὸν ὑπερήφανον	[felgyújtották városukat* helyesen: kiszolgáltatták az
	Ξέρξην διὰ γῆς πλεύσαντα καὶ διὰ θαλάσσης	ellenségnek városukat, hogy felperzselje], és
	ὁδεύσαντα καὶ μὴ χωρούμενον μὲν τοῖς πελάγεσιν,	az elbizakodott Xerxést -aki a szárazföldön hajón járt és a
	πλατυτέραν δὲ τῆς Εὐρώπης τὴν στρατιὰν ἄγοντα, οἷα	tengeren lábon kelt át, akinek a birodalma határtalan volt, és
	δραπέτην ἐπὶ μιᾶς νηὸς διώξαντες, περὶ δὲ τῇ μικρᾷ	Európa kicsiny volt hadseregének- üldözőbe vették, mikor
	Σαλαμῖνι τὴν τοσαύτην Ἀσίαν κλάσαντες νῦν δουλεύουσιν	egyetlen hajón menekült, és a kis Salamis-szigetnél az
	Ῥωμαίοις, καὶ τὴν ἡγεμονίδα τῆς Ἑλλάδος πόλιν διοικεῖ	óriási ázsiai hatalmat megtörték; és íme, ezek a görögök most a
	τὰ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας προστάγματα.	rómaiak alattvalói, és a várost, amely valamikor Görögország
		legelső városa volt, most itáliai parancsra kormányozzák.
101.	**Pausanias**	
	Pausanias, *Periegesis* I 1, 5.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἀπέχει δὲ σταδίους εἴκοσιν ἄκρα Κωλιάς· ἐς ταύτην	Húsz stadion távolságra található a Kóliasz-hegyfok; ide
	φθαρέντος τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Μήδων κατήνεγκεν ὁ κλύδων	hajóhad megsemmisítése után. (...)
	τὰ ναυάγια. (...)	
	Pausanias, *Periegesis* I 8, 5.	*Muraközy Gyulra fordítása*
	Ξέρξου δέ, ὡς εἶλεν Ἀθήνας ἐκλιπόντων τὸ ἄστυ	E szobrokat (*sc. az Anténór készítette Zsarnoköllőket*) Xerxész
	Ἀθηναίων, ἀπαγαγομένου καὶ τούτους ἅτε λάφυρα,	mikor a lakóitól elhagyott Athént elfoglalta, hadizsákmányként
	κατέπεμψεν ὕστερον Ἀθηναίοις Ἀντίοχος.	szintén magával vitte.
	Pausanias, *Periegesis* I 14,5.	*Muraközy Gyula fordítása*
	ἔτι δὲ ἀπωτέρω ναὸς Εὐκλείας, ἀνάθημα καὶ τοῦτο ἀπὸ	Ezután következik Eukleia temploma, amely szintén a
	Μήδων, οἳ τῆς χώρας Μαραθῶνι ἔσχον. φρονῆσαι δὲ	Marathónnál partra szállt perzsák felett aratott győzelem

᾿Αθηναίους ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ μάλιστα εἰκάζω· καὶ δὴ καὶ Αἰσχύλος, ὥς οἱ τοῦ βίου προσεδοκᾶτο ἡ τελευτή, τῶν μὲν ἄλλων ἐμνημόνευσεν οὐδενός, δόξης ἐς τ<ο-σ>οῦτο ἥκων ἐπὶ ποιήσει καὶ πρὸ ᾿Αρτεμισίου καὶ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσας· ὁ δὲ τό τε ὄνομα πατρόθεν καὶ τὴν πόλιν ἔγραψε καὶ ὡς τῆς ἀνδρίας μάρτυρας ἔχοι τὸ Μαραθῶνι ἄλσος καὶ Μήδων τοὺς ἐς αὐτὸ ἀποβάντας.	emlékére felajánlott fogadalmi ajándékok közé tartozik. Úgy gondolom, az athéniak erre a győzelemre a legbüszkébbek. Hiszen még Aiszkhülosz is, pedig költészetével igen nagy hírnevet szerzett, és részt vett az Artemiszion-fok és a Szalamisz mellett vívott tengeri ütközetekben is, halála előtt sírfeliratának szövegében csupán apjáról, szülővárosáról és saját bátorságáról emlékezett meg, s azt írta, hogy erről a marathóni berek és az ott partra szállt perzsák tehetnek tanúbizonyságot.
Pausanias, *Periegesis* I 18,2.	*Muraközy Gyula fordítása*
[ὑπὲρ δὲ τῶν Διοσκούρων τὸ ἱερὸν ᾿Αγλαύρου τέμενός ἐστιν. (...)κατὰ τοῦτο ἐπαναβάντες Μῆδοι κατεφόνευσαν ᾿Αθηναίων τοὺς πλέον τι ἐς τὸν χρησμὸν ἢ Θεμιστοκλῆς εἰδέναι νομίζοντας καὶ τὴν ἀκρόπολιν ξύλοις καὶ σταυροῖς ἀποτειχίσαντας.	A Dioszkuroszok szentély felett található Aglaurosz szent kerülete. (*sc. az Akropolis legmeredekebb pontján*) (...) Éppen ezen a helyen másztak fel a perzsák is, hogy megöljék azokat az athéniakat, akik úgy vélték, hogy Themisztoklésznél helyesebben értelmezik az isteni jóslatot, s az Akropoliszt cölöpökkel és gerendákkal erősítették meg.
Pausanias, *Periegesis* I 20, 4.	*Muraközy Gyula fordítása*
ἔστι δὲ πλησίον τοῦ τε ἱεροῦ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ θεάτρου κατασκεύασμα, ποιηθῆναι δὲ τῆς σκηνῆς αὐτὸ ἐς μίμησιν τῆς Ξέρξου λέγεται· αὐτὸ ἐς μίμησιν τῆς Ξέρξου λέγεται· ἐποιήθη δὲ καὶ δεύτερον, τὸ γὰρ ἀρχαῖον στρατηγὸς Ῥωμαίων ἐνέπρησε Σύλλας ᾿Αθήνας ἑλών.	A Dionüszosz-szentély és a színház közelében áll egy épület, amelyről azt mondják, hogy Xerxész sátrának az utánzata. De ez már új építmény, az eredetit Sulla, a római hadvezér Athén elfoglalásakor felégette.
Pausanias, *Periegesis* I 27, 2.	*Muraközy Gyula fordítása*
λέγουσι δὲ καὶ τάδε, κατακαυθῆναι μὲν τὴν ἐλαίαν, ἡνίκα ὁ Μῆδος τὴν πόλιν ἐνέπρησεν ᾿Αθηναίοις, κατακαυθεῖσαν δὲ αὐθημερὸν ὅσον τε ἐπὶ δύο βλαστῆσαι πήχεις.	Azt is beszélik, hogy amikor a perzsák Athén városát felperzselték, ez az olajfa (*sc. Athéna olajfája az Akropolison*) is leégett, de még ugyanazon a napon két könyök magasságúra növekedett.
Pausanias, *Periegesis* I 27, 6.	*Muraközy Gyula fordítása*
ἔστι δὲ ᾿Αθηνᾶς ἀγάλματα ἀρχαῖα· καί σφισιν ἀπετάκη μὲν οὐδέν, μελάντερα δὲ καὶ πληγὴν ἐνεγκεῖν ἐστιν ἀσθενέστερα· ἐπέλαβε γὰρ καὶ ταῦτα ἡ φλόξ, ὅτε ἐσβεβηκότων ἐς τὰς ναῦς ᾿Αθηναίων βασιλεὺς εἷλεν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ τὴν πόλιν.	Vannak itt Athénának régi szobrai is. Anyaguk nem olvadt el, de már nagyon feketék és oly törékenyek, hogy egy ütést sem bírnának el. Ugyanis ezeket is megperzselte a tűz, mikor az athéniak hajókra szálltak, és a perzsa király elfoglalta a harcképes lakóitól elhagyott várost.
Pausanias, *Periegesis* I 36, 1-2.	*Muraközy Gyula fordítása*
ἐν Σαλαμῖνι δὲ (...) τοῦτο μὲν ᾿Αρτέμιδός ἐστιν ἱερόν, τοῦτο δὲ τρόπαιον ἕστηκεν ἀπὸ τῆς νίκης ἣν Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους αἴτιος ἐγένετο γενέσθαι τοῖς Ἕλλησι· καὶ Κυχρέως ἐστὶν ἱερόν. ναυμαχούντων δὲ ᾿Αθηναίων πρὸς Μήδους δράκοντα ἐν ταῖς ναυσὶ λέγεται φανῆναι· τοῦτον ὁ θεὸς ἔχρησεν ᾿Αθηναίοις Κυχρέα εἶναι τὸν ἥρωα. νῆσος δὲ πρὸ Σαλαμῖνός ἐστι καλουμένη Ψυττάλεια· ἐς ταύτην τῶν βαρβάρων ὅσον τετρακοσίους ἀποβῆναι λέγουσιν, ἡττωμένου δὲ τοῦ Ξέρξου ναυτικοῦ καὶ τούτους ἀπολέσθαι φασὶν ἐπιδιαβάντων ἐς τὴν Ψυττάλειαν τῶν Ἑλλήνων. ἄγαλμα δὲ ἐν τῇ νήσῳ σὺν τέχνῃ μέν ἐστιν οὐδέν, Πανὸς δὲ ὡς ἕκαστον ἔτυχε ξόανα πεποιημένα.	Szalamiszon van egy Artemisz-szentély és egy győzelmi emlékmű (*sc. tropaion*) annak csatának az emlékére, amelyet Themistoklész, Neoklész fia nyert meg a görögök számára. Van itt szentélye Kükhreusnak is. A perzsák ellen vívott tengeri ütközetben állítólag egy sárkánykígyó jelent meg az athéni hajók között, amelyről az isteni jóshely azt közölte az athéniakkal, hogy Kükhreus hérós volt. Szalamisz előtt van a mondják, ide menekült mintegy négyszáz barbár, amikor Xerxész hajóhada vereséget szenvedett, de a görögök Pszüttaleiára is utánuk mentek és lemészárolták őket. A szigeten nem találunk komoly művészettel megmunkált szobrokat, csak néhány fából készült, durva faragású Pán-szobor látható.
Pausanias, *Periegesis* II 29, 5.	*Muraközy Gyula fordítása*
προελθοῦσι δὲ Αἰγινήταις ἐς μέγα δυνάμεως, ὡς ᾿Αθηναίων γενέσθαι ναυσὶν ἐπικρατεστέρους καὶ ἐν τῷ Μηδικῷ πολέμῳ παρασχέσθαι πλοῖα μετά γε ᾿Αθηναίους πλεῖστα, οὐ παρέμεινεν ἐς ἅπαν ἡ εὐδαιμονία, γενόμενοι δὲ ὑπὸ ᾿Αθηναίων ἀνάστατοι Θυρέαν τὴν ἐν τῇ ᾿Αργολίδι Λακεδαιμονίων δόντων ᾤκησαν.	Az aiginaiak ezután nagy hatalomra tettek szert, hajóhadukkal még az athéniakat is felülmúlták, s a perzsa háborúban, az athéniakat kivéve, mindenki másnál nagyobb hajóhadat állítottak ki. A virágzás azonban nem tartott sokáig, mert az athéniak elűzték őket a szigetről...

Pausanias, *Periegesis* IV 36, 6.	*Muraközy Gyula fordítása*
τοῦ λιμένος δὲ ἡ Σφακτηρία νῆσος προβέβληται, καθάπερ τοῦ ὅρμου τοῦ Δηλίων ἡ Ῥήνεια· ἐοίκασι δὲ αἱ ἀνθρώπειαι τύχαι καὶ χωρία τέως ἄγνωστα ἐς δόξαν προῆχθαι. Καφηρέως τε γάρ ἐστιν ὄνομα τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ τοῖς σὺν Ἀγαμέμνονι Ἕλλησιν ἐπιγενομένου χειμῶνος ἐνταῦθα, ὡς ἐκομίζοντο ἐξ Ἰλίου· Ψυττάλειάν τε τὴν ἐπὶ Σαλαμῖνι ἴσμεν ἀπολομένων ἐν αὐτῇ τῶν Μήδων. ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν Σφακτηρίαν τὸ ἀτύχημα τὸ Λακεδαιμονίων γνώριμον τοῖς πᾶσιν ἐποίησεν·	A kikötő előtt fekszik a Szphaktéria nevű sziget, éppen úgy, mint a délosziak kikötője előtt a Rhénaia. Úgy látszik, hogy az emberi végzet az eladdig ismeretlen helyeket is közismertté teszi. Az euboiai Kaphéreusz-hegyfok ugyanis arról lett híres, hogy itt csapott rá a vihar a görögökre és Agamemnónra, mikor visszatérőben voltak Trója alól, a Szalamisz melletti Pszüttaleia nevét pedig az itt elpusztult perzsák miatt ismerjük. Ugyanígy Szphaktériát is a lakedaimóniak itteni szerencsétlensége tett ismertté.
Pausanias, *Periegesis* V 4, 7.	*Muraközy Gyula fordítása*
Ἠλείοις δὲ μέτεστι μὲν πολέμου τοῦ πρὸς Ἴλιον, μέτεστι δὲ καὶ ἔργων <τῶν> κατὰ τὴν Μήδων ἐς τὴν Ἑλλάδα ἔφοδον...	Az élisziek éppúgy részt vettek az Ilion elleni hadjáratban, mint a perzsák Hellasz elleni támadásakor zajló küzdelmekben.
Pausanias, *Periegesis* VII 6, 3-6.	*Muraközy Gyula fordítása*
τὰ δὲ ἐς πόλεμον τοιάδε ἦν τοῖς Ἀχαιοῖς. κατὰ μὲν τὴν ἐς Ἴλιον ἐπιστρατείαν Ἀγαμέμνονος Λακεδαίμονα ἔτι καὶ Ἄργος οἰκοῦντες μεγίστη τοῦ Ἑλληνικοῦ μοῖρα ἦσαν· κατὰ δὲ τὴν Ξέρξου καὶ Μήδων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα [ὁδὸν] οὔτε Λεωνίδᾳ τῆς ἐξόδου τῆς ἐς Θερμοπύλας εἰσὶν οἱ Ἀχαιοὶ δῆλοι μετεσχηκότες οὔτε Ἀθηναίοις ὁμοῦ καὶ Θεμιστοκλεῖ πρὸς Εὐβοίᾳ καὶ Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντες, οὐδὲ σφᾶς κατάλογος συμμάχων ἔχει Λακωνικὸς ἢ Ἀττικός. ὑστέρησαν δὲ καὶ ἔργου τοῦ Πλαταιᾶσι· δῆλα γὰρ δὴ ὅτι ἐπὶ τῷ ἀναθήματι τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ τῶν Ἑλλήνων μετὴν ἂν καὶ Ἀχαιοῖς γεγράφθαι. δοκεῖν δέ μοι τὰς πατρίδας τε ὑπολειφθέντες ἕκαστοι τὰς αὑτῶν ἔσωζον καὶ ἅμα διὰ τὸ ἔργον τὸ πρὸς Τροίαν Λακεδαιμονίους Δωριεῖς ἀπηξίουν σφίσιν ἡγεῖσθαι.	Az akhájok a következő háborúkban vettek részt. Agamemnónnak Trója ellen indított hadjárata idején még Lakedaimónban és Argoszban laktak, így ők alkották a görög sereg legnagyobb részét. Ismeretes azonban, hogy amikor a perzsa sereg Xerxész vezetésével megtámadta Hellaszt, ők nem vonultak Leónidasszal Thermopülaihoz, és nem vettek részt az athéniak oldalán a Themisztoklész vezetésével Euboia, illetve Szalamisz mellett vívott tengeri ütközetekben, így nevük nem olvasható sem a lakóniai, sem az attikai szövetségesek jegyzékében. Nem vettek részt a Plataiainál vívott ütközetben sem, hiszen akkor az akhájok nevét is felírták volna a görögök Olympiába küldött fogadalmi ajándékára. Véleményem szerint azért maradtak otthon, hogy saját szülőföldjüket védelmezzék, és a trójai háborúban játszott fontos szerepük után megalázónak tartották volna, hogy a dór lakedaimóniaknak legyenek alárendelve.
Pausanias, *Periegesis* VIII 10, 9.	*Muraközy Gyula fordítása*
πολέμῳ δὲ καὶ ἀνθρώπων φόνοις παρεῖναι θεοὺς ἐποίησαν μὲν ὅσοις τὰ ἡρώων ἐμέλησεν ἐν Ἰλίῳ παθήματα, ᾄδεται δὲ ὑπὸ Ἀθηναίων ὡς θεοί σφισιν ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι τοῦ ἔργου μετάσχοιεν· ἐκδηλότατα δὲ ὁ Γαλατῶν στρατὸς ἀπώλετο ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἐναργῶς ὑπὸ δαιμόνων.	A Trójai háborút tárgyaló valamennyi költemény megemlíti, hogy az istenek is meg szoktak jelenni az ütközetekben, amikor az emberek egymást mészárolják, és az Athénban született költői alkotások is megemlítik, hogy az istenek segítettek nekik a küzdelemben Salamisnál és Marathónnál is. Legtanulságosabb példa a végzetes sorsra jutott kelta sereg, amelyet az istenek és a démonok nyilvánvaló beavatkozása tett tönkre.
Pausanias, *Periegesis* VIII 45, 2-3.	*Muraközy Gyula fordítása*
Τεγεάταις δὲ παρὲξ ἢ τὰ Ἀρκάδων κοινά, ἐν οἷς ἔστι μὲν ὁ πρὸς Ἰλίῳ πόλεμος, ἔστι δὲ τὰ Μηδικά ...	A tegeaiak Arkadia többi népével együtt vettek részt a trójai háborúban, közösen küzdöttek a perzsák ellen ...
Pausanias, *Periegesis* VIII 46, 3.	*Muraközy Gyula fordítása*
βασιλέα τε τῶν Περσῶν Ξέρξην τὸν Δαρείου, χωρὶς ἢ ὅσα ἐξεκόμισε τοῦ Ἀθηναίων ἄστεως, τοῦτο μὲν ἐκ Βραυρῶνος καὶ ἄγαλμα ἴσμεν τῆς Βραυρωνίας λαβόντα Ἀρτέμιδος, τοῦτο δὲ αἰτίαν ἐπενεγκὼν Μιλησίοις, ἐθελοκακῆσαι σφᾶς ἐναντία Ἀθηναίων ἐν τῇ Ἑλλάδι ναυμαχήσαντας, τὸν χαλκοῦν ἔλαβεν Ἀπόλλωνα τὸν ἐν Βραγχίδαις·	Ismeretes, hogy Xerxész perzsa király, Dareiosz fia az Athénból elhurcolt zsákmányon kívül magával vitte Braurónból Artemisz Braurónia szobrát is. A milétosziakat pedig azzal vádolta, hogy szánt szándékkal harcoltak gyáván a görögországi tengeri ütközetben az athéniak ellen, és ezért a Brankhidaiból elszállíttatta Apollón bronzszobrát. Igaz, hogy később Szeleukosz visszaadta a szobrot a milétosziaknak, ...

Pausanias, *Periegesis* VIII 52, 2-3.	*Muraközy Gyula fordítása*
Μιλτιάδου δὲ ὕστερον Λεωνίδας ὁ Ἀναξανδρίδου καὶ	Miltiadész után Leónidasz, Anaxandridész fia és
Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους ἀπώσαντο ἐκ τῆς Ἑλλάδος	Themisztoklész, Neoklész fia kergették el Xerxészt Hellaszból:
Ξέρξην, ὁ μὲν ταῖς ναυμαχίαις ἀμφοτέραις, Λεωνίδας	Themisztoklész a két tengeri ütközetben. Leónidasz pedig a
δὲ ἀγῶνι τῷ ἐν Θερμοπύλαις. Ἀριστείδην δὲ τὸν	thermopülai csatában szerzett elévülhetelen érdemeket. A
Λυσιμάχου καὶ Παυσανίαν τὸν Κλεομβρότου Πλαταιᾶσιν	Plataiainál harcoló görög sereg vezérei azonban elestek
ἡγησαμένους, τὸν μὲν τὰ ὕστερον ἀφείλετο ἀδικήματα	attól a megtiszteltetéstől, hogy egész Hellasz jótevőinek
εὐεργέτην μὴ ὀνομασθῆναι τῆς Ἑλλάδος, Ἀριστείδην δὲ	nevezzék őket. Pauszaniasz, Kleombrotosz fia ugyanis később
ὅτι ἔταξε φόρους τοῖς τὰς νήσους ἔχουσιν Ἕλλησι· πρὸ	bűnöket követett el, Ariszteidész, Lüszimakhosz fia pedig
Ἀριστείδου δὲ ἦν ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἀτελὲς φόρων.	adófizetésre kötelezte a szigetlakókat, holott Ariszteidész előtt
	Hellaszban senkinek nem kellett adót fizetnie.
Pausanias, *Periegesis* IX 1, 3.	*Muraközy Gyula fordítása*
Πλαταιεῦσι δὲ πρὸ μὲν τῆς μάχης, ἣν Ἀθηναῖοι	A plataiaiak a marathóni ütközet előtt egyetlen dicső tettet sem
Μαραθῶνι ἐμαχέσαντο, οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐς δόξαν·	vittek véghez. A marathóni ütközetben azonban részt vettek,
μετασχόντες δὲ τοῦ Μαραθῶνι ἀγῶνος ὕστερον	később pedig, Xerxész támadása idején az athéni hajókon
καταβεβηκότος ἤδη Ξέρξου καὶ ἐς τὰς ναῦς ἐτόλμησαν μετ᾽	vállaltak szolgálatot, majd saját területükön vették fel a harcot
Ἀθηναίων ἐσβῆναι, Μαρδόνιον δὲ τὸν Γωβρύου Ξέρξῃ	Mardoniosszal, Góbrüasz fiával, Xerxész fővezérével
στρατηγοῦντα ἠμύναντο ἐν τῇ σφετέρᾳ.	szemben.
Pausanias, *Periegesis* X 9, 2-4.	
ἐναυμάχησε δὲ καὶ ἐναντία τοῦ Μήδου ναῦν τε	A perzsák ellen vívott csatában saját hajójával vett részt (*sc. a krotóni Phaülos*), a legénységet pedig az éppen Hellasban
παρασκευασάμενος οἰκείαν καὶ Κροτωνιατῶν ὁπόσοι	tartózkodó krotóniak közül toborozta.
ἐπεδήμουν τῇ Ἑλλάδι ἀνεβίβασεν	
Pausanias, *Periegesis* X 14, 5-6.	*Muraközy Gyula fordítása*
Ἕλληνες δὲ οἱ ἐναντία βασιλέως πολεμήσαντες ἀνέθεσαν	A perzsák ellen szövetkezett görögök az Artemiszion és
μὲν Δία ἐς Ὀλυμπίαν χαλκοῦν, ἀνέθεσαν δὲ καὶ ἐς	Szalamisz mellett lezajlott tengeri ütközetekben szerzett
Δελφοὺς Ἀπόλλωνα ἀπὸ ἔργων τῶν ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπί	zsákmányból Olümpiában egy bronz Zeusz-szobrot,
τε Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι. λέγεται δὲ καὶ ὡς	Delphoiban pedig egy Apollón-szobrot ajánlottak fel. A
Θεμιστοκλῆς ἀφίκοιτο ἐς Δελφοὺς λαφύρων τῶν	hagyomány szerint Themisztoklész is elment Delphoiba,
Μηδικῶν κομίζων τῷ Ἀπόλλωνι· ἐρωτήσαντα δὲ ὑπὲρ	hogy a médektől szerzett zsákmány egy részét felajánlja
τῶν ἀναθημάτων εἰ ἐντὸς ἀναθήσει τοῦ ναοῦ, *ἐκέλευεν*	Apollónnak. De amikor megkérdezte, hogy elhelyezheti-e
αὐτὸν ἡ Πυθία τὸ παράπαν ἀποφέρειν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. καὶ	fogadalmi ajándékát a templom belsejében, a Szibülla
ἔχει οὕτω τὰ ἐς τοῦ χρησμοῦ·	ráparancsolt, hogy a szentélykörzet egész területéről tüntesse
	el az ajándékait. A jóslat erre vonatkozó része így hangzott:
μή μοι Περσῆος σκύλων περικαλλέα κόσμον	*El ne helyezd a perzsáktól nyert, szép hadizsákmányt*
νηῷ ἐγκαταθῇς· οἰκόνδ᾽ ἀπόπεμπε τάχιστα.	*szentélyemben, vidd haza innen mindet azonnal!*
θαῦμα οὖν ἐποιούμεθα εἰ ἀπηξίωσεν ἐκείνου μόνου μὴ	Csodálkozom, hogy a papnő egyedül Themisztoklésztól nem
προσέσθαι τὰ ἀπὸ τῶν Μήδων. καὶ οἱ μὲν ἀπώσασθαι ἂν	akarta elfogadni a perzsáktól szerzett hadizsákmányt. Egyesek
τὸν θεὸν καὶ ἅπαντα ὁμοίως ἡγοῦντο ὅσα ἀπὸ τοῦ	úgy vélik, hogy az isten a perzsáktól nyert hadizsákmányból
Πέρσου, εἰ ὥσπερ ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ οἱ ἄλλοι πρότερον ἢ	eredő minden felajánlást ugyanígy visszautasíthatott volna, ha -
ἀναθεῖναι σφᾶς ἐπήροντο τὸν Ἀπόλλωνα· οἱ δὲ εἰδότα	Themisztoklészhez hasonlóan - mások is előzőleg
τὸν θεὸν ὅτι ἱκέτης τοῦ Πέρσου γενήσοιτο ὁ Θεμιστοκλῆς,	megkérdezik errő Apollón véleményét. Mások viszont azt
ἐπὶ τούτῳ τὰ δῶρα ἔφασαν οὐκ ἐθελῆσαι λαβεῖν, ἵνα μὴ	állítják, az istenség előre tudta, hogy Themisztoklész majd a
ἀναθέντι τὸ ἔχθος ἄπαυστον ποιήσῃ <τὸ> ἀπὸ τοῦ Μήδου.	perzsa királynál fog oltalmat keresni, és ezért nem fogadta el
στρατείαν δὲ τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα [ἀπὸ] τοῦ βαρβάρου	az adományt, nehogy Themisztoklészt éppen emiatt a perzsák
ἔστιν εὑρεῖν προρρηθεῖσαν μὲν ἐν τοῖς Βάκιδος χρησμοῖς,	részéről kiengesztelhetetlen gyűlölet fogadja. Bakisz jóslatait
πρότερον δ᾽ ἔτι Εὔκλῳ τὰ ἐς αὐτὴν πεποιημένα ἐστίν.	olvasva láthatjuk, hogy ő már előre megjósolta a perzsák
	Hellasz ellen indított hadjáratát, Euklusz költeménye pedig
	még korábban utalt erre a hadjáratra.
Pausanias, *Periegesis* X 15, 1.	*Muraközy Gyula fordítása*
τὰ δὲ ἐφεξῆς ταύτῃ, τὰ μὲν ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος	Közvetlenül mellette (*sc.* Phryné fogadalmi ajándéka mellett)
Ἐπιδαύριοι τὸ ἕτερον οἱ ἐν τῇ Ἀργολίδι ἀπὸ Μήδων (...)	két Apollón-szobor áll. Az egyiket az argoliszi Epidaurosz
ἀνέθεσαν. (...) Πλαταιέων δὲ βοῦς ἐστιν, ἡνίκα ἐν τῇ	lakói ajánlották fel a perzsa zsákmányból (...) Plataiai lakói egy
σφετέρᾳ καὶ οὗτοι Μαρδόνιον τὸν Γωβρύου μετὰ	marhát ábrázoló szobrot ajánlottak fel, miután a többi görög
Ἑλλήνων ἠμύναντο ἄλλων.	segítségével az ő területükön sikerült Mardonioszt, Góbrüasz
	fiát legyőzniük.
Pausanias, *Periegesis* X 16, 6.	*Muraközy Gyula fordítása*
Καρύστιοι δὲ οἱ Εὐβοεῖς βοῦν καὶ οὗτοι χαλκοῦν παρὰ	Az euboiai Karüsztosz lakói egy ökröt ábrázoló
τῷ Ἀπόλλωνι ἔστησαν ἀπὸ ἔργου τοῦ Μηδικοῦ· βοῦς δὲ οἱ	bronzszobrot ajánlottak fel Apollónnak a perzsák ellen
Καρύστιοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς τὰ ἀναθήματα ἐποιήσαντο,	vívott háborúban szerzett hadizsákmányból. A

		101. 102. 103. 104.
	ὅτι ἐμοὶ δοκεῖν ἀπωσάμενοι τὸν βάρβαρον τήν τε ἄλλην	karüsztosziak és a plataiaiak véleményem szerint azért
	βεβαίως ἐκτήσαντο εὐδαιμονίαν καὶ ἀροῦν ἐλευθέραν τὴν	ajánlottak fel ökörszobrokat, mert a barbárok támadását
	γῆν.	visszaverve visszanyerték egykori jólétüket, és ismét
		szabadon művélhették földjeiket.
102.	Lukianos, *Juppiter tragoedus* 20.	*Szepessy Tibor fordítása*
	Εἰκότως τοίνυν ταῦτα ὁρῶντες οὕτω διανοοῦνται περὶ	(*Mómosz*) Ha mindezt látják, nem fogják-e szükségszerűen azt
	ἡμῶν ὡς οὐδὲν ὅλως ὄντων, καὶ μάλιστα ὅταν ἀκούωσι	állítani rólunk (sc. az istenekről), hogy nem is létezünk?!...
	τῶν χρησμῶν λεγόντων, ὡς διαβάς τις τὸν Ἅλυν	Főleg, amikor olyan jóslatok jutnak a fülükbe, melyek
	μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει, οὐ μέντοι δηλούντων, εἴτε	megemlítik ugyan, hogy „az, aki a Halüszon átkel, nagy
	τὴν αὑτοῦ εἴτε τὴν τῶν πολεμίων· καὶ πάλιν	birodalmat dönt pusztulásba”, de azt már homályban hagyják,
	ὦ θείη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν.	vajon a sajátját-e vagy az ellenségét. És nem különb az a másik
	καὶ Πέρσαι γάρ, οἶμαι, καὶ Ἕλληνες γυναικῶν τέκνα	sem, hogy isteni szép Szalamisz, sok nő fiait megölöd majd,
	ἦσαν.	mert - gondolom - a perzsák meg a görögök egyaránt „nők
		fiai” voltak.
	Lukianos, *Rhetorum praeceptor* 18.	*Horváth Judit fordítása*
	ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ Μαραθὼν καὶ ὁ Κυνέγειρος, ὧν οὐκ ἄν τι	Mindenesetre essen szó Marathónról meg Künegeiroszról,
	ἄνευ γένοιτο. καὶ ἀεὶ ὁ Ἄθως πλείσθω καὶ ὁ Ἑλλήσποντος	mert enélkül nincs szónoklat. Elbeszéléseidben hajózzanak
	πεζευέσθω καὶ ὁ ἥλιος ὑπὸ τῶν Μηδικῶν βελῶν σκεπέσθω	keresztül az Athószon és keljenek át gyalogosan a és
	καὶ Ξέρξης φευγέτω καὶ Λεωνίδας θαυμαζέσθω καὶ τὰ	Leónidasz csodájára járjon az egész világ és Othryadés vérrel
	Ὀθρυάδου γράμματα ἀναγιγνωσκέσθω, καὶ ἡ Σαλαμὶς	írott levelét olvassák, és beszélj Salamisról meg Artemisionról
	καὶ τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ αἱ Πλαταιαὶ πολλὰ ταῦτα καὶ πυκνά.	meg Plataiairól, mégpedig sokat és sokszor.
	Pseudo-Lukianos, *Amores* 52.	*Kárpáty Csilla fordítása*
	ὁ δ᾽ Ἀθηναῖος ἱλαρῷ τῷ προσώπῳ φαιδρὸς ἀναπηδήσας	Az athéni ellenben ragyogó arccal, vígan szökdelve lépkedett
	προῄει σφόδρα σοβαρῶς· εἴκασεν ἄν τις αὐτὸν ἐν	előre, roppant gőgösen. (*sc.* ő nyerte meg a szerelemről szóló
	Σαλαμῖνι Πέρσας κατανεναυμαχηκέναι.	vitát) Bárki azt hihette volna: ő verte meg a perzsa hajóhadat
		Szalamisznál.
	Pseudo-Lukianos, *Demosthenis encomium* 36.	*Bollók János fordítása*
	... πάλαι τούτους κατακεκλιμένους εἰς τοὺς προγόνους	élesztegeti az ősök erkölcsét, akik Marathónnál és Salamisnál
	ἐπανάγων καὶ τὸν ζῆλον τῶν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι	nem múló hírt szereztek maguknak, s közösen vezeti harcra a
	κατειργασμένων, συνίστησιν δ᾽ ἐπὶ συμμαχίας καὶ	hellén csapatokat.
	συντάξεις Ἑλληνικάς.	
	Pseudo-Lukianos, *Philopatris* 5.	*Horváth Judit fordítása*
	Κ. Μῶν τὸν Ἀπόλλωνά γ᾽ ἐπομοσόμεθα, ὃς προφήτης	*Kritias* Talán esküdjünk inkább Apollónra, aki a legkiválóbb
	ἄριστος καὶ ἰητρός, ὦγαθέ;	próféta és gyógyító isten egy személyben?
	Τ. Τὸν ψευδόμαντιν λέγεις, τὸν Κροῖσον πρῴην διολωλεκότα	*Triephón* A hazug jósról beszélsz, aki kétérelmű jóslataival
	καὶ μετ᾽ αὐτὸν Σαλαμινίους καὶ ἑτέρους μυρίους, ἀμφίλοξα	vesztét okozta Kroiszosznak meg a szalamisziaknak és még
	πᾶσι μαντευόμενον;	több ezer embernek?
103.	Alkiphrón, *Epistulae* I 5, 1.	
	Ναυβάτης Ῥοθίῳ.	Naubatés Rhotiosnak
	Οἴει μόνος πλουτεῖν, ὅτι τοὺς παρ᾽ ἐμοὶ θητεύοντας	Gazdagnak gondolod magad, mert a nálam dolgozó
	δελεάζων ἄγεις ὡς ἑαυτὸν περιουσίᾳ μισθωμάτων.	munkásokat nagyobb bérrel magadhoz csábítod. Hát persze.
	καὶ εἰκότως· σοὶ μὲν γὰρ ὁ βόλος ἤνεγκε πρῴην χρυσοῦς	Mert a minap hálóddal Dareikos-aranyakat fogtál, talán a
	κόμματος Δαρεικοῦ, τῆς ἐπὶ Σαλαμῖνι ναυμαχίας ἴσως	salamisi csatából maradtak itt, gondolom, amikor elsüllyedt
	λείψανα, καταδύσης οἶμαι νηὸς Περσικῆς αὐτοῖς	egy perzsa hajó kincsestül-legénységestül, amikor őseink
	ἀνδράσι καὶ αὐτοῖς χρήμασιν, ὅτε ἐπὶ τῶν προγόνων	idejében Themistoklés Neoklés fia a nagy tropaiont emelte a
	τῶν ἡμετέρων ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ τοῦ Νεοκλέους ἤρατο	perzsákkal szemben. Énnekem viszont meg kell elégednem a
	τὸ μέγα κατὰ Μήδων τρόπαιον. ἐγὼ δὲ ἀγαπῶ τὴν τῶν	szükséges megélhetéshez a mindennapi betevővel, amit két
	ἀναγκαίων εὐπορίαν ἐκ τῆς καθημερινῆς· ἐργασίας τῶν	kezem munkájával keresek. ‘Pedig ha meggazdagodsz,
	χειρῶν ποριζόμενος. ἀλλ᾽ εἰ πλουτεῖς, σὺν <τῷ> δικαίῳ	tisztességesen gazdagodj meg, gazdagságod ne a bűn, hanem a
	πλούτει· γινέσθω δέ σοι ὁ πλοῦτος μὴ κακίας, ἀλλὰ	becsület szolgája legyen.’ (*vö. Isokratés, I 6.*)
	καλοκαγαθίας ὑπηρέτης.	
104.	Polyainos, *Stratégémata* I 30.	
	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.	Themistoklés.
	Ἀθηναίοις ὁ θεὸς ἔχρησεν	Az athéniak azt a jóslatot kapták az istentől, hogy
	ὦ θείη Σαλαμὶς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν.	‘*isteni szép Salamis, sok nő fiait megölöd majd.*’

		104.
	Θεμιστοκλῆς ᾽Αθηναίων τὸ λόγιον δεδιότων ᾽τά γε τῶν	Themistoklés, amikor az athéniak félelemben éltek a jóslat
	πολεμίων᾽, ἔφη· ᾽οὐ γὰρ ἂν θείην τὴν Σαλαμῖνα ὁ θεὸς	miatt, azt mondta, hogy ‘legalábbis az ellenségét; nem nevezné
	ἀνηγόρευσεν, εἰ ἔμελλεν ἀπολλύειν τὰ τέκνα τῶν ῾Ελλήνων.᾽	ugyanis isteninek Salamist az isten, ha a görögök fiait
	τοῦτο λεχθὲν θάρσος ᾽Αθηναίοις ἔδωκε, καὶ ἡ νίκη τὴν	szándékozna elveszejteni.’ Ez a beszéd bátorságot öntött az
	ἐξήγησιν ἐπιστώσατο. Τοῦ θεοῦ χρήσαντος τεῖχος	athéniakba, és a győzelem igazolta is az értelmezést. Amikor az
	Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς οἱ μὲν ἄλλοι	isten azt jósolta, hogy ‘Tritogeneia messzire dörgő Zeustól kap
	᾽Αθηναῖοι τειχίζειν τὴν ἀκρόπολιν ἠγόρευον, Θεμιστοκλῆς	faerődöt’, más athéniak arról beszéltek, hogy az Akropolist kell
	δὲ ἐς τὰς τριήρεις ἐμβαίνειν, ὡς ταύτας οὔσας τὸ ξύλινον	fallal megerősíteni, Themistoklés viszont azt mondta,
	τεῖχος τῶν ᾽Αθηναίων. ἐπείσθησαν, ἐνέβησαν, ἐναυμάχησαν,	triérésekre kell szállniuk, mert azok Athén faerődei. Meggyőzte
	ἐνίκησαν. Θεμιστοκλῆς ἐναυλόχει περὶ Σαλαμῖνα· τοῖς	őket, hajóra szálltak, csatáztak a tengeren és győztek.
	῞Ελλησιν ἐδόκει φεύγειν, Θεμιστοκλεῖ ναυμαχεῖν ἐν	Themistoklés Salamisnál horgonyzott, a görögök úgy
	στενῇ θαλάσσῃ. ὡς δὲ μένειν οὐκ ἔπειθεν, ἦν αὐτῷ	döntöttek, hogy elmenekülnek, Themistoklés pedig
	Σίκιννος εὐνοῦχος παιδαγωγὸς τοῖν παίδοιν, νύκτωρ τὸν	úgy, hogy a tengerszorosban kell csatázni. És mivel nem tudta
	Σίκιννον τοῦτον ὡς βασιλέα πέμπει μηνύσοντα κατ᾽	meggyőzni őket, hogy maradjanak, volt neki egy Sikinnos nevű
	εὔνοιαν δὴ ὅτι ἀποδιδράσκει τὸ ῾Ελληνικόν· ἀλλὰ	eunuchja, aki két gyermekének nevelője volt, nos, éjszaka
	ναυμάχει. πείθεται βασιλεὺς καὶ ναυμαχεῖ, καὶ τὸ	elküldte ezt a Sikinnost a királyhoz azzal, hogy jószándékkal
	πλῆθος τῶν τριήρων συνέτριψεν ἡ στενὴ θάλασσα· οἱ δὲ	adja tudtára, menekül a görög had, fogjon hát csatába. A király
	῞Ελληνες ἄκοντες ἐνίκησαν τῇ σοφίᾳ τοῦ στρατηγοῦ.	meg elhitte és megkezdte a tengeri csatát és tömérdek
	Οἱ ῞Ελληνες νικήσαντες ἐν Σαλαμῖνι βουλεύονται πλεῖν	hajója beszorult a tengerszorosba. A görögök tehát akaratuk
	ἐφ᾽ ῾Ελλήσποντον καὶ τὸ ζεῦγμα λύειν, ἵνα βασιλεὺς μὴ	ellenére győztek hadvezérük leleményessége révén. Miután
	φύγῃ· Θεμιστοκλῆς ἀντιβουλεύεται λέγων ᾽βασιλεὺς	pedig győztek a görögök, a Hellészpontoshoz akartak hajózni,
	ἀποληφθεὶς ἀναμαχεῖται τάχα· πολλάκις δὲ ἀπόνοια	hogy lerombolják a hidat, ne tudjon elmenekülni a király.
	δίδωσιν, ὅσα μὴ ἔδωκεν ἀνδρεία᾽. πέμπει δὴ πάλιν	Themistoklés az ellenkezőjét tanácsolta, mondván ‘a király, ha
	ὡς βασιλέα εὐνοῦχον ἄλλον ᾽Αρσάκην οὑτωσὶ	elvágják az útját, hamar újra támadni fog. A kétségbeesés
	προαγορεύοντα· εἰ μὴ φύγοι διὰ τάχους, ἡ γέφυρα τοῦ	gyakran megadja azt, amit nem tud a bátorság.’ Elküldött hát
	῾Ελλησπόντου διαλύεται. βασιλεὺς ἔδεισε καὶ φθάσας	újra a királyhoz, ezúttal egy másik eunuchot, Arsakést,
	τὸ ῾Ελληνικὸν διέβη τὸ ζεῦγμα καὶ φυγὼν ᾤχετο·	mondván, ha nem menekül gyorsan, a hellészpontosi híd ledől.
	Θεμιστοκλῆς δὲ τοῖς ῞Ελλησιν ἐφύλαξε τὴν νίκην	A király megijedt és a görög had elébe vágva átkelt a hídon és
	ἀκίνδυνον. ᾽Αθηναῖοι τὰ τείχη τοῦ ἄστεος ἤγειρον·	futva elmenekült. Themistoklés így biztonságban megőrizte a
	Λάκωνες ἐφθόνουν· ἠπάτησεν αὐτοὺς Θεμιστοκλῆς. ὁ	győzelmet a görögöknek. Az athéniak falat akartak emeltni a
	δὲ τρόπος τῆς ἀπάτης ἦν· ἀφίκετο πρεσβευτὴς καὶ ἦν	város körül, ez nem tetszett a spártaiaknak. Themistoklés
	πρὸς τοὺς Λάκωνας ἔξαρνος, ἢ μὴν οὐκ ἐγερεῖσθαι τὸ	félrevezette őket, a következőképpen: követségbe ment
	τεῖχος. ᾽εἰ δὲ ἀπιστεῖτε, τοὺς ἀρίστους ἐκπέμψατε	hozzájuk és tagadta a spártaiak előtt, hogy falakat emelnének.
	κατασκόπους ἐμὲ κατασχόντες.᾽ οἱ μὲν ἔπεμψαν·	Ha nem hiszitek, engem tartsatok itt, és küldjétek el a legjobb
	Θεμιστοκλῆς δὲ κρύφα πέμψας ἐνετείλατο ᾽Αθηναίοις	felderítőiteket. Hát elküldték őket, Themistoklés pedig
	κατέχειν τοὺς κατασκόπους, ἕστ᾽ ἂν ἐγείρωσι τὸ τεῖχος·	titokban elküldött az athéniakhoz és megparancsolta nekik,
	ἐπειδὰν δὲ ἐγείρωσι, μὴ πρότερον αὐτοὺς ἀποπέμπειν, εἰ	hogy fogják ott a felderítőket, míg fel nem építik a falat.
	μὴ πρόσθεν αὐτὸν ἀπολάβοιεν. καὶ ταῦτα οὕτως	Miután felépítették, ne eresszék el őket addig, míg előbb maga
	ἐγένετο. ἠγέρθη τὸ τεῖχος, καὶ ἐπανῆλθε Θεμιστοκλῆς.	vissza nem tér hozzájuk. Felépült a fal, visszatért
	ἀπεδόθησαν οἱ κατάσκοποι, ἐτειχίσθησαν ᾽Αθῆναι	Themistoklés, és kiadták a felderítőket, így vették körbe a
	Λακεδαιμονίων ἀκόντων. Θεμιστοκλῆς ἐν τῷ πρὸς	várost fallal az athéniak a spártaiak akarata ellenére.
	Αἰγινήτας πολέμῳ μελλόντων ᾽Αθηναίων τὴν ἐκ τῶν	Themistoklés az aiginaiak elleni háború idején, amikor az
	ἀργυρείων πρόσοδον, ἑκατὸν τάλαντα, διανέμεσθαι	athéniak az ezüstbánya jövedelmét, száz talantont szét akarták
	κωλύσας ἔπεισεν ἑκατὸν ἀνδράσι τοῖς πλουσιωτάτοις	osztani, ezt megakadályozta és meggyőzte őket, hogy a száz
	ἑκάστῳ δοῦναι τάλαντον· κἂν μὲν ἀρέσῃ τὸ	leggazdagabb embernek adjanak ki egy-egy talantont. És ha
	πραχθησόμενον, τῇ πόλει τὸ ἀνάλωμα λογισθῆναι, ἐὰν δὲ	helyeslésre talál, amit tenni szándékszik, az állam számlájára
	μὴ ἀρέσῃ, τοὺς λαβόντας ἀποδοῦναι. ταῦτα μὲν ἔδοξεν.	írják a kiadást, ha nem, akkor szedjék vissza, amit
	οἱ δὲ ἑκατὸν ἄνδρες ἕκαστος μίαν τριήρη κατέστησαν	kölcsönadtak. Ezt elfogadták. A száz ember közül pedig
	σπουδῇ χρησάμενοι κάλλους καὶ τάχους. ᾽Αθηναῖοι καινὸν	mindegyik építtetett sietve egy-egy triérést, jókat és gyorsakat.
	στόλον ποιήσαντες ἥσθησαν, καὶ οὐ μόνον κατὰ	Az athéniak örültek, hogy új flottájuk van, de nemcsak az
	Αἰγινητῶν ταῖς τριήρεσι ταύταις, ἀλλὰ καὶ κατὰ Περσῶν	aiginaiak ellen harcoltak ezeken a triéréseken, hanem a perzsák
	ἐχρήσαντο. Θεμιστοκλῆς ᾽Ιώνων Ξέρξῃ συμμαχούντων	ellen is ezeket használták. Themistoklés mivel Xerxés oldalán
	ἐκέλευσε τοῖς ῞Ελλησι καταγράφειν ἐπὶ τοὺς τοίχους	harcoltak iónok is, megparancsolta a görögöknek, hogy írják
	᾽ἄνδρες ῞Ιωνες, οὐ δίκαια ποιεῖτε στρατεύοντες ἐπὶ τοὺς	fel a hajók oldalára, ‘ión férfiak, nem jól teszitek, hogy atyáitok
	πατέρας᾽. τούτων ἀναγιγνωσκομένων βασιλεὺς τοὺς	ellen harcoltok’. Miután ezt látta, onnantól a király
	῞Ιωνας ὑπόπτους ἡγήσατο. (...)	gyanakodott az iónokra. (...)
	Polyainos, *Strategemata* I 31.	
	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ.	Aristeidés.
	᾽Αριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς, ἐχθρότατοι πάντων ὄντες	Aristeidés és Themistoklés a legnagyobb ellenségei voltak
	διεπολιτεύοντο. τοῦ δὲ Πέρσου δὴ ἐπιόντος ἀλλήλων	egymásnak, és komoly politikai ellentéteik voltak. Amikor jött
	λαβόμενοι τῆς πόλεως ἔξω προελθόντες ἐς ταὐτὸν	a perzsa támadás, egymásra találtak, kimentek a városon kívül
	ἑκάτερος τὴν δεξιὰν χεῖρα καθιέντες συνημμένων τῶν	egy helyre, jobbjukat nyújtottak egymásnak és összekulcsolva
	δακτύλων ἐπεφώνουν· ᾽τὴν ἔχθραν ἐνταῦθα κατατιθέμεθα,	kezüket ezt mondták: ‘letesszük az ellenségeskedést, míg a

		104. 105.
	ἕως ἂν πρὸς τὸν Πέρσην διαπολεμήσωμεν.᾽ ταῦτ᾽	perzsákkal meg nem vívjuk a háborút.’ Ezt mondva eloldozták
	εἰπόντες ἄραντες τὰς χεῖρας διαλελυμένων τῶν δακτύλων,	egymástól kezüket és felemelték, azzal hogy immár nincs
	ὡς δή τι κατατεθεικότες, ἔπειτα συγχώσαντες τὸν	köztük ellenségeskedés. Azután betemetve a gödröt (?)
	βόθρον ἐπανῆλθον καὶ διετέλεσαν παρὰ πάντα τὸν	feljöttek és együtt csinálták végig az egész háborút
	πόλεμον ὁμονοοῦντες. ἡ δὲ τῶν στρατηγῶν ὁμόνοια	egyetértésben. A leginkább tehát a hadvezérek közti egyetértés
	μάλιστα δὴ τοὺς βαρβάρους ἐνίκησεν.	hozta meg a barbárok feletti győzelmet.
	Polyainos, *Strategemata* 3, 11, 2.	
	Χαβρίας περὶ Νάξον ναυμαχῶν, ἐνίκησε Βοηδρομιῶνος	Chabrias amikor Naxosnál vívta a tengeri ütközetet,
	ἕκτῃ ἐπὶ δέκα ταύτην τὴν ἡμέραν ἐπιτήδειον τῇ ναυμαχίᾳ	Boédromión hónap tizenhatodikán győzött, azt a napot ítélve
	κρίνας, ὅτι ἦν μία τῶν μυστηρίων. οὕτω γέ τοι καὶ	előnyösnek a csatához, amelyik az egyik misztérium napja is
	Θεμιστοκλῆς τοῖς Πέρσαις ἐναυμάχησε περὶ Σαλαμῖνα.	volt. Így vívta a tengeri csatát Themistoklés is a perzsák ellen
	ἀλλὰ οἱ μὲν περὶ Θεμιστοκλέα σύμμαχον ἔσχον τὸν	Salamisnál, csak Themistoklés ügye mellett a szövetséges
	Ἴακχον, (...)	Iakchos volt, (...)
	Polyainos, *Strategemata* 8, 53.	
	ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ.	Artemisia.
	Ἀρτεμισία περὶ Σαλαμῖνα συνεναυμάχει [Ξέρξῃ]· τοὺς	Artemisia Salamisnál együtt harcolt [Xerxésszel]. A perzsák
	Πέρσας ἤδη φεύγοντας οἱ Ἕλληνες ἐδίωκον. ἡ δὲ [ἤδη]	már menekültek és a görögök üldözték őket. Artemisia,
	καταλαμβανομένη προσέταξε τοῖς μὲν ἐπιβάταις	amikor utolérték, megparancsolta a matrózoknak, hogy vegyék
	ἀφελεῖν τῆς νεὼς τὰ σημεῖα τὰ Περσικὰ, τῷ κυβερνήτῃ	le a hajóról a perzsa zászlót, a kormányosnak pedig, hogy
	δὲ, ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ναῦν τὴν προπλέουσαν Περσικήν.	lékelje meg az arra úszó perzsa hajót. A görögk látták ezt és
	οἱ Ἕλληνες ταῦτα ὁρῶντες, οἰηθέντες μίαν εἶναι τῶν	azt gondolva, hogy ez egy szövetséges hajó, otthagyták és a
	συμμαχίδων νεῶν, ἀπολιπόντες ταύτην ἐπὶ τὰς ἄλλας	többi hajó felé fordultak. Artemisia így a küszöbön álló
	ἐτράποντο, Ἀρτεμισία δὲ τὸν κίνδυνον [τὸν]	veszélytől megmenekült és hazament elhajózva Kariába.
	ἐπικείμενον ἐκφυγοῦσα εἰς Καρίαν ἀποπλέουσα ᾤχετο.	Artemisia Lygdamis lánya elsüllyesztette a szövetséges
	Ἀρτεμισία Λυγδάμιδος κατέδυσε ναῦν συμμαχίδα	Kalyndis hajót és a hajóskapitány Damasithymost. A király a
	Καλυνδίδα καὶ τριήραρχον Δαμασίθυμον. ἔπεμψεν αὐτῇ	legnagyobb jutalom-képpen (*aristeion*) neki küldte a
	βασιλεὺς ἀριστεῖον πανοπλίαν Ἑλληνικὴν, τῷ δὲ ναυάρχῳ	zsákmányból a teljes görög fegyverzetet (*panoplia*), a flotta
	τοῦ στόλου ἄτρακτον καὶ ἠλακάτην. Ἀρτεμισία	parancsnokának pedig csak egy nyilat és (...).
	τριηραρχοῦσα νεὼς μακρᾶς οὐ μόνον τὸ τῶν βαρβάρων,	Artemisiának a hadihajó parancsnokaként nemcsak perzsa, de
	ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων σημεῖον εἶχεν. εἰ μὲν ἐδίωκεν	görög zászlója is volt. Ha ő üldözött görög hajót, a barbár
	αὐτὴ ναῦν Ἑλληνίδα, τὸ βαρβαρικὸν ἀνέτεινε σημεῖον,	zászlót feszítette ki, ha görög hajó üldözte őt, akkor a görög
	εἰ δὲ ὑπὸ Ἑλληνίδος νεὼς ἐδιώκετο, ἀνέτεινε τὸ Ἑλληνικὸν,	zászlót, hogy a görög hajó felhagyjon üldözésével. (...)
	ἵνα οἱ διώκοντες ὡς Ἑλληνικῆς νεὼς ἀπέχωνται.	(...)
	(...) Ἀρτεμισία βασιλεύουσα Καρίας Ξέρξῃ	Artemisia Karia királynője Xerxésszel együtt harcolt a görögök
	βασιλεῖ συνεμάχησε κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὥστε καὶ τὰ	ellen úgy, hogy még az aristéiont is neki adta a király a salamisi
	ἀριστεῖα τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας ταύτῃ βασιλεὺς	csatáért. És ebben az ütközetben, mikor látta a király,
	ἔδωκεν. καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ καιρῷ τοῦ ναυμαχεῖν	hogy méltón küzd, a férfiak viszont méltatlanul, felkiáltott:
	βασιλεὺς ὁρῶν τὴν μὲν γενναίως ἀγωνιζομένην, τοὺς δὲ	‘Zeus, a férfiakat asszonyokká tetted, és az asszonyokat tetted
	ἄνδρας ἀγεννῶς ἀνεβόησεν· Ὦ Ζεῦ, τοὺς μὲν ἄνδρας	féfiakká.’
	γυναῖκας πεποίηκας, τὰς δὲ γυναῖκας ἄνδρας.	
105.	Ailianos, *De natura animalium* XII 35.	
	Πέπυσμαι δὲ πρὸς τοῖς ἤδη μοι προειρημένοις κύνας	Hallottam még azon túl, amit eddig elmeséltem,
	γενέσθαι φιλοδεσπότους Ξανθίππου τοῦ Ἀρίφρονος.	Xanthippos, Ariphrón fia kutyáinak gazdájuk iránti
	μετοικιζομένων γὰρ τῶν Ἀθηναίων ἐς τὰς ναῦς, ἡνίκα	hűségéről. Amikor az athéniak hajókra költöztek, mikor a
	τοῦ χρόνου ὁ Πέρσης τὸν μέγαν πόλεμον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα	nagy perzsa támadás érte Görögországot, és a jóslat azt
	ἐξῆψε, καὶ ἔλεγον οἱ χρησμοὶ λῷον εἶναι τοῖς	mondta, hogy jobb az athéniaknak, ha elhagyják hazájukat,
	Ἀθηναίοις τὴν μὲν πατρίδα ἀπολιπεῖν, ἐπιβῆναι δὲ τῶν	és a triérésekre szállnak, a kutyák nem hagyták el gazdájukat,
	τριήρων, οὐδὲ οἱ κύνες τοῦ προειρημένου ἀπελείφθησαν,	hanem követték Xanthippost és amikor kiúsztak Salamison a
	ἀλλὰ συμμετῳκίσαντο τῷ Ξανθίππῳ, καὶ διανηξάμενοι	partra, meghaltak. Elmeséli ezt Aristotelés és Philochoros.
	ἐς τὴν Σαλαμῖνα ἀπέσβησαν. λέγετον δὲ ἄρα ταῦτα	
	Ἀριστοτέλης καὶ Φιλόχορος.	
	Ailianos, *Varia historia* II 28.	
	Μετὰ τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην Ἀθηναῖοι νόμον	A perzsák feletti győzelem után az athéniak törvényt hoztak,
	ἔθεντο ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ	hogy az államnak rendeznie kell évente egy nap a színházban
	μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους· πόθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ὅδε	kakasviadalt. Elmondom, mi az eredete ennek a törvénynek.
	ὁ νόμος ἐρῶ. ὅτε Θεμιστοκλῆς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐξῆγε	Amikor Themistoklés a barbárok ellen vezette erőit, kakasokat
	τὴν πολιτικὴν δύναμιν, ἀλεκτρυόνας ἐθεάσατο μαχομένους·	látott viaskodni. De nem csak úgy tétlenül nézte őket, hanem
	οὐδὲ ἀργῶς αὐτοὺς εἶδεν, ἐπέστησε δὲ τὴν στρατιάν,	megállította seregét és azt mondta nekik, ‘ezek aztán nem a
	καὶ ἔφη πρὸς αὐτοὺς Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν οὔτε ὑπὲρ πατρίδος	hazáért, nem is ősi isteneikért, nem őseik sírjaiért szenvednek
	οὔτε ὑπὲρ πατρῴων θεῶν οὔτε μὴν ὑπὲρ προγονικῶν ἡρίων	sebeket, és nem is a dicsőségért, vagy a szabadságért, vagy

		105. 106. 107.
	κακοπαθοῦσιν, οὐδὲ ὑπὲρ δόξης οὐδὲ ὑπὲρ ἐλευθερίας	gyermekeikért, hanem mindegyikük csak azért küzd, hogy ne
	οὐδὲ ὑπὲρ παίδων, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ μὴ ἡττηθῆναι ἑκάτερος,	veszítsen, és ne kelljen meghátrálnia a másik előtt.' Ezekkel a
	μηδὲ εἶξαι θατέρῳ τὸν ἕτερον.᾽ ἅπερ οὖν εἰπὼν	szavaival bátorságot öntött az athéniakba, és úgy döntöttek,
	ἐπέρρωσε τοὺς ᾽Αθηναίους. τὸ τοίνυν γενόμενον αὐτοῖς	hogy megőrzik maguknak az akkor bátorságot adó jelenetet -
	σύνθημα τότε ἐς ἀρετὴν ἐβουλήθη διαφυλάττειν καὶ	emlékeztetőül más hasonló alkalmakhoz.
	ἐς τὰ ὅμοια ἔργα ὑπόμνησιν.	
	Ailianos, *Varia historia* 5, 19.	
	Αἰσχύλος ὁ τραγῳδὸς ἐκρίνετο ἀσεβείας ἐπί τινι	Aischylost, a tragédiaköltőt egy drámája miatt asebeiával
	δράματι. ἑτοίμων οὖν ὄντων ᾽Αθηναίων βάλλειν αὐτὸν	vádolták. Az athéniak készek lettek volna megkövezni,
	λίθοις, ᾽Αμεινίας ὁ νεώτερος ἀδελφὸς διακαλυψάμενος	fiatalabb testvére Ameinias, széttárta ruháját (*himation*), és
	τὸ ἱμάτιον ἔδειξε τὸν πῆχυν ἔρημον τῆς χειρός. ἔτυχε δὲ	megmutatta, hogy karjáról hiányzik a kézfeje. Ameinias
	ἀριστεύων ἐν Σαλαμῖνι ὁ ᾽Αμεινίας ἀποβεβληκὼς τὴν	történetesen éppen akkor vesztette el a kezét, mikor a salamisi
	χεῖρα, καὶ πρῶτος ᾽Αθηναίων τῶν ἀριστείων ἔτυχεν.	csatában kitüntette magát (*aristeuón*) és ő volt az első athéni,
	ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ δικασταὶ τοῦ ἀνδρὸς τὸ πάθος,	akinek a legnagyobb jutalom (*aristéion*) jutott. Amikor látták a
	ὑπεμνήσθησαν τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ ἀφῆκαν τὸν	bírák, mi történt a fiúval, megemlékeztek tettéről és elengedték
	Αἰσχύλον.	Aischylost.
		(vö. Aristotelés, Nicomachosi Etika 1111a9) (Herodotus 8.93.
		A pallénéi Ameinias nem A. testvéreként szerepel. Nehéz
		biztos megállapításokat tenni görög írók biográfiai adatairól, ld. M.
		Lefkowitz, The Lives of the Greek Poets, London 1981, p. 69.)
	Ailianos, *Varia historia* 13, 40, 1-12.	
	Στρεπτῷ κειμένῳ ἐπὶ τῆς γῆς χρυσοῦ Περσικοῦ ὁ	Themistoklés lába előtt egy perzsa arany nyaklánc hevert a
	Θεμιστοκλῆς παρεστὼς τῷ παιδὶ εἶπεν ᾽οὐκ ἀναιρήσεις, ὦ	földön, odaszólt a szolgafiúnak, rámutatva a nyakláncra: 'nem
	παῖ, τὸ εὕρημα τόδε;᾽ δείξας τὸν στρεπτόν· οὐ γὰρ σὺ	veszed fel, fiam, ezt a talált kincset? Elvégre te nem vagy
	Θεμιστοκλῆς εἶ δήπου. ῞Οτι ἠτίμασαν αὐτόν ποτε	Themistoklés.' Amiért az athéniak egyszer kirekesztették,
	᾽Αθηναῖοι, εἶτα ἐπὶ τὴν ἀρχὴν αὖθις παρεκάλουν· ὃ δὲ	aztán meg újra visszahívták a hatalomba, azt mondta: 'nincs jó
	οὐκ ἐπαινῶ τοὺς τοιούτους ἄνδρας, οἵτινες τὴν αὐτὴν	véleményem azokról az emberekről, akik ugyanazt használják
	ἀμίδα καὶ οἰνοχόην ἔχουσι. Πρὸς Εὐρυβιάδην τὸν	éjjeli edénynek, mint boroskancsónak.' A spártai
	Λακεδαιμόνιον ἔλεγέ τι ὑπεναντίον, καὶ ἀνέτεινεν	Eurybiadésnek visszafeleselt, és egy botot emelt fel, mondván:
	αὐτῷ τὴν βακτηρίαν. ὃ δὲ ᾽πάταξον μέν, ἄκουσον δέ. ᾔδει δὲ	'üss meg, de hallgass végig.' Tudta, hogy amit mondani akar,
	ὅτι ἃ μέλλει λέγειν τῷ κοινῷ λυσιτελεῖ.	mindenkinek hasznára van.
	Ailianos, *Frg.* 272. 1-4.	
	ὅ τε μυστικὸς ῞Ιακχος ἠκούσθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν	És a misztérium Iakchos kiáltása hallatszott a perzsák és
	Περσῶν καὶ Ἑλλήνων. καὶ μέντοι καὶ ὁ ῞Ιακχος ἠκούσθη	görögök közti tengeri csata alatt. A thriasosi síkság felől
	ἐκ τοῦ Θριασίου πεδίου ὑμνούμενός τε καὶ ᾀδόμενος.	lehetett hallni, hogy zengik és éneklik a Iakchost.
106.	A. Gellius, *Noctes Atticae* XVII 21.	
	Post deinde paucis annis Xerxes rex ab Atheniensibus et	Néhány évvel ezután Xerxest, a nagykirályt az athéniak és a
	pleraque Graecia Themistocle duce nauali proelio, quod ad	többi görög Themistoklés parancsnokságával a Salamisnál
	Salamina factum est, uictus fugatusque est;	lezajlott tengeri ütközetben legyőzték és megfutamították.
107.	Ailios Aristeidés, *Pros Platóna peri tón tettarón*	
	209.	
	Λοιπὸς τοίνυν Θεμιστοκλῆς, ἥκιστα δὴ πάντων ἄξιος ἐκ	És hátravan még Themistoklés, aki semmi szín alatt
	δευτερείων τὰ πρωτεῖα ἔχειν, εἰ τὰ μάλιστα καὶ τοῦτ᾽ αὐτὸ	nem azt érdemelte, hogy az első helyezést csupán a második
	ἐκείνῳ μόνῳ τῶν πάντων ὑπάρξαν φαίνεται. ἀλλὰ	díj elnyerésével érje el (*vö. 338. és Plutarchos, Themistocles 17.*).
	μᾶλλον ὅστις ἐκείνου δεύτερος, τοῦτ᾽ ἴσως ἔργον εὑρεῖν.	Sőt ha egyáltalán valaki, akkor nyilvánvalóan ő az, akinek ez
	τοσούτῳ γὰρ ἡμῖν τὸν Μαραθῶνι, τὸν πάνυ, τὸν ὡς	megjárt volna. Talán inkább még azt volna nehéz megtalálni,
	βούλει λέγε, τοσούτῳ δ᾽ οὖν ἐκεῖνον ὑπερεβάλετο πᾶσι	ki az, aki őutána a második. Mert –szemünkben– annyival
	τοῖς εἰς αὐτὸν ἐλθοῦσι πῶς ἂν εἴποιμι ὁμολογουμένως, ὅσῳ	túlszárnyalta a híres (és még hívhatod amilyennek csak akarod)
	Ξέρξης Δαρεῖον ταῖς παρασκευαῖς ἅπασι δῆλός ἐστιν	marathóni győztest, – annyival túlszárnyalta, mindenben,
	ὑπερβαλόμενος.	amivel csak meg kellett birkóznia, –hogy is fejezhetném ki
		magam megfelelően?–, amennyivel –közismert, hogy– Xerxés
		a hadi előkészületekben túlszárnyalta Dareiost.
	210.	
	καὶ μὴν ὁ μὲν τοὺς ὑπάρχους τοῦ βασιλέως, ὁ δ᾽	S túlszárnyalta bizony még azzal is, hogy nemcsak a király
	αὐτὸν ἐνίκα βασιλέα· καὶ μετὰ μέν γε τὴν Μαραθῶνι	alparancsnokát győzte le, mint az, hanem magát a
	μάχην αὖθις ἐπεστράτευσε, μετὰ δὲ τὴν ἐν Σαλαμῖνι	királyt. Aki (*sc. a király, Xerxés*) a marathóni csata után újabb
	ναυμαχίαν φεύγων ᾤχετο. πρὸς μὲν γὰρ ἐκείνην τὴν	hadjáratot indított, a salamisi csata után azonban
	ἧττταν παρωξύνθη, πρὸς δὲ ταύτην ἀπεῖπεν, ὥσθ᾽ ἱκανὸν	futva elmenekült. Az előbbi vereség hatására csak
	κέρδος ἡγεῖτο, ἂν σωθῇ. ᾔδει γὰρ τότε μὲν πολλοστὸν	

		107.
	μέρος τῆς πάσης ἐλθὸν δυνάμεως, νῦν δὲ σχεδὸν μετὰ	felbátorodott, emennek hatására azonban eltántorodott,
	πάντων ἀνθρώπων ἡττώμενος. οὔτ᾽ οὖν αὐτὸς ἐθάρρει	olyannyira, hogy elegendő nyereségnek tartotta, ha ép bőrrel
	μένειν οὔτ᾽ ἄλλον ἔπεμψε τοῦ λοιποῦ· οὐ γὰρ ἦν ὅ τι	elmenekülhet. Mert jól tudta, hogy akkor még az egész
	ἐλπίσοι. ἀλλὰ καὶ ὃν κατέλιπε Μαρδόνιον θανατῶντα	haderejüknek csak töredék része kelt hadra, ezúttal azonban
	ὡς εἰπεῖν κατέλιπε, καὶ ἅμα ἐμοὶ δοκεῖν ὅπως ἔχοιεν	szinte minden embere részese volt vereségének. Nem volt hát
	πρὸς ὃν ἀσχολοῖντο οἱ Ἕλληνες.	bátorsága sem maradni, sem küldeni másvalakit a jövőben. S
		akit hátrahagyott, Mardoniost, őt úgyszólván meghalni hagyta
		hátra, mert már nem volt miben reménykednie, és azt
		gondolom, közben meg azért is, hogy a görögöknek
		legyen valaki, akivel lefoglalják magukat.
	211.	
	Μιλτιάδῃ μὲν οὖν εἰς ἓν κεφάλαιον ἡ τῆς ἀνδρείας	Miltiadés tehetségének megcsillogtatása pedig egyetlen nagy
	ἀπόδειξις ἦκεν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐχρῆτο αὐτῇ παρὰ	tettben csúcsosodott ki, mégha államférfiként mindig is
	πᾶσαν τὴν πολιτείαν· Θεμιστοκλέα δὲ τὰ δεύτερα ἀεὶ	tanúbizonyságát adta, ám Themistoklésnek minden tette
	τῶν προτέρων μείζονα ἐξεδέχετο καὶ τὸ τῆς παροιμίας	nagyobb volt az előzőnél, és állik rá a mondás: „alig hagyta el
	αὐτῷ περιειστήκει· τὸ μὲν γὰρ ἔλιπεν αὐτὸν κῦμα, τὸ	az egyik hullám, el is borítja már a másik“ (vö. *Comicorum*
	δὲ ἐγκατελάμβανεν, ἕως διεξῆλθε διὰ τῶν τρικυμιῶν	*Atticorum Fragmenta* III Anon. frg. 471 Kock), míg a végén
	νικῶν.	győztesen kerül ki e hullám–áradatból.
	212.	
	καὶ Μιλτιάδῃ μὲν σχεδὸν ἀνδρείας μᾶλλον ἢ σοφίας	Aztán meg Miltiadésnek inkább bátorságra volt szüksége
	ἔδει πρὸς τὰ παρόντα, Θεμιστοκλεῖ δὲ ἀνδρείας μὲν οὐχ	a feladatokhoz, amikkel meg kellett birkóznia, semmint
	ἧττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ μείζους οἱ φόβοι·	okosságra. Themistoklésnek viszont bátorságra semmivel sem
	πρὸς δὲ τούτῳ καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ οὐδὲν ἀτιμοτέρων	kevésbé, vagy akár még jobban is, ahogyan a félelmek is
	ὑπεύθυνος ἦν ἐκ τῶν περιεστηκότων, συνέσεως μαντικῆς	nagyobbak voltak, csakhogy – a körülmények miatt ezen felül
	μὲν οὖν ὡς εἰπεῖν, μεγαλοψυχίας, δεινότητος, πραότητος,	még sok minden másról is számot kellett adnia, nem kevésbé
	καρτερίας, εὐαρμοστίας πρὸς τοὺς καιρούς, πρὸς τὰ	tiszteletreméltó dolgokról: ilyenekről, mint okosság, bizony
	πράγματα, πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀπὸ τῆς πόλεως, τοὺς	még jövőbe látás is –mondhatni–, aztán lelki nagyság,
	ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, τοὺς πολεμίους. καί μοι δοκεῖ τὸ μὲν	fortélyosság, higgadtság, önuralom és alkalmazkodás a
	Μιλτιάδου στρατηγίᾳ μᾶλλον ἐοικὸς συμβῆναι πρὸς τοὺς	helyzethez, a körülményekhez és az emberekhez: a városhoz,
	βαρβάρους, τὸ δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀκριβῶς πολιτεία	Görögországhoz, s az ellenséghez. És úgy látom, Miltiadés
	γενέσθαι ἐν ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν ἐξεταζομένη.	pályafutása inkább mint a barbárok elleni hadvezéré
		értelmezhető, Themistoklésé viszont egész államférfiúi
		tevékenységével kitűnt a görögök számára.
	213.	
	τοσαῦτ᾽ ἦν τὰ πραττόμενα καὶ δημιουργούμενα, τὰ μὲν	Számtalanok tettei és eredményei szárazföldön és tengeren
	ἐν τῇ γῇ, τὰ δ᾽ ἐν τῇ θαλάττῃ· περὶ ὧν ἔμοιγε δοκεῖ καὶ	egyaránt. Azt hiszem, ha megélte volna Homéros,
	Ὅμηρος ἂν, εἰ περιῆν, βουληθεὶς εἰπεῖν οὐκ ἧττον	és akart volna beszélni róluk, nem hívta volna kevésbé
	καλέσαι τὰς Μούσας ἢ περὶ τοῦ πῶς ἐνεπρήσθη ναῦς	hozzájuk a Múzsákat, mint azért, „mint hullott
	μία τῶν Θετταλῶν· εἰ δὲ βούλει, τίς πρῶτος ἀντῆρε	legelőször tűz az akháji hajókra“ (Ilias XVI 112.), vagy ha ezt
	τῷ Ἀγαμέμνονι τῶν ἐπικούρων ἢ τῶν Τρώων αὐτῶν.	szeretnéd, „ki került legelőször e hőssel (*sc.* Agamemnón)
	μᾶλλον δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἶχεν οἶμαι πυθέσθαι τίς ἦν ὁ	szembe a trójaiak, vagy a hős segítők seregéből“ (Ilias XI
	πρῶτος ἀντάρας τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀσίας, μικροῦ καὶ τῆς	218.). Vagy mégis inkább, azt hiszem, erről nem értesülhetett,
	Εὐρώπης· ἀπὸ ποίων δέ τινων ἔργων ἢ λόγων ταῦτα	ki került legelőször szembe Ázsia, s kis híján Európa
	ἠδυνήθη τελέσασθαι καὶ πρὸς πόσας τινὰς τῶν πολεμίων	királyával. Azt hiszem, ha ugyan egyáltalán időnként akart
	ναῦς καὶ πρὸς ποίαν τινὰ τὴν πᾶσαν παρασκευὴν καὶ	volna (Themistoklés) érdemével foglalkozni, azt szerette
	ἔφοδον τοῦ βαρβάρου παρετάξατο, καὶ πῶς εἶχε τότε	volna elmesélni és ezért fohászkodott volna, hogy
	τἀνθρώπεια, τοῦτ᾽ ἔμοιγ᾽ ἂν ἐρωτᾶν δοκεῖ καὶ δεῖσθαι	elmesélhesse: milyen szavakkal és tettekkel tudta véghezvinni,
	φράζειν, εἴπερ καὶ κατὰ μικρὸν ἔμελλε τῆς ἀξίας	hány ellenséges hajóval szemben, s hogy micsoda
	ἐφάψεσθαι.	előkészületekkel szemben, s a barbár sereg micsoda
		támadásával szemben, s hogy ment akkoriban az embereknek.
	214.	
	τί οὖν κωλύει καὶ νῦν ἡμᾶς, ἀρχὴ δὲ ἡμῖν ἐκ θεῶν,	De hát ki merne szólni –kezdeményezésünk az istenektől
	ἐξετάσαι πάλιν πῶς εἶχε τὰ τῶν καιρῶν, τὸν αὐτὸν	van!– hogy ne vizsgáljuk meg újra, ugyanúgy, ahogy
	τρόπον ὅνπερ ἀρτίως ἐξητάσαμεν, καὶ δεῖξαι διὰ	az előbb bemutattuk (vö. 180.), hogyan is voltak ezek a
	βραχέων ἐν ποίοις τισὶ πράγμασι ποῖός τις ἦν ὁ	dolgok, milyenek voltak a körülmények és hogyan
	Θεμιστοκλῆς;	viselkedett bennük Themistoklés?
	215.	
	καίτοι τοῦτό γε οὐδὲν ἴσως προὔργου. ἃ γὰρ οὐκ ἔστιν	De talán ez nem is igazán célravezető. Mert hát hogyan
	ἐνδείξασθαι τῷ λόγῳ, πῶς ἄν τις ἐκ τούτων ἐκεῖνον	lehetne őt olyan dolgok alapján megismerni, amiket
	θεωρήσειε; πλὴν εἰ τοῦτό γε αὐτὸ ἐνθυμηθεὶς, ὅτι ὑπὲρ	nem lehet szavakkal leírni? Hacsak, nem gondolunk bele abba,
	ὧν οὐδ᾽ εἰπεῖν ὡς βούλεταί τις ἐγχωρεῖ, ταῦτ᾽ ἐκεῖνος	hogy olyan dolgokat oldott meg, ahogy csak akarta, amiket mi
	μετεχείρισεν ὡς ἐβούλετο. δέκα μὲν γὰρ ἔξῆς ἔτη	még csak elmesélni sem tudunk úgy, ahogy szeretnénk! Mert
	ὤδινεν ἅπασα ἡ ἤπειρος, φιλονεικοῦντες ἅπαντες	tíz éven át az egész kontinens (*sc.* Ázsia) lázas tevékenységben
	ἄνθρωποι δίκην τῆς Μαραθῶνι μάχης λαβεῖν, ἡτοιμάζετο	égett, az emberek versengve akartak elégtételt venni a

		107.
	δὲ ἐκ πάσης γῆς καὶ θαλάττης πάντα.	marathóni csatáért, és az egész szárazföldön és a tengeren
		folytak az előkészületek. (vö. Hdt. VII 1; D.S. XI 2, 3.)
	216.	
	Αἰγύπτου δὲ ἀποστάσης ἐν τῷ διὰ μέσου βασιλεὺς	Noha félidőben kitört az egyiptomi felkelés,a királynak nem
	οὐδὲν σπουδάσας αὖθις ἦν ἐν τοῖς αὐτοῖς· οὕτω ῥᾳδίως	került nagy nehézségébe, hogy újra helyreállítsa a
	ἐκείνην παρεστήσατο. δεκάτῳ δὲ ἔτει συνῆλθον	megelőző állapotokat. (486–485) Így könnyen alávetette
	ἐσχατιαὶ πᾶσαι καὶ γένη πάντα ὥσπερ μετανισταμένης	Egyiptomot. A tizedik évben összegyűltek
	ἑτέρωσε τῆς οἰκουμένης· καὶ βασιλεὺς ἀπῄει δεδοικὼς μὴ	a (birodalom) legtávolabbi szélei és minden nép, mintha a világ
	οὐ δέξαιτο τὸ πλῆθος ἡ Ἑλλὰς, ὥσπερ ἀρχὴ γῆς πάσης,	másik felére költöznének. (... romlott szöveg...) Hordták a
	τοῦ στρατοπέδου γιγνόμενος καθ᾽ ὃ βούλοιτ᾽ ἀεί. χρυσὸς δὲ	szekerek és a hajók az aranyat, ezüstöt, bronzot, és vasat,
	καὶ ἄργυρος καὶ χαλκὸς καὶ σίδηρος, πάντα ὁμότιμα	egyformán értékes volt mind! Amikor a sereg összegyűlt egy
	ἦγετο, ὁμοίως ἐγγείοις ὀχήμασι καὶ ναυτικοῖς. ὡς δ᾽ εἰς	helyre, a gyalogosok elborították a tengerpartot, a hajók a
	ταυτὸν ἀπήντησαν αἱ δυνάμεις, οἱ μὲν πεζοὶ τὴν	tengert.
	παραλίαν, αἱ δὲ νῆες τὴν θάλατταν ἀπέκρυψαν·	
	217.	
	εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἠγγέλλετο ἄξιον μὲν τῶν ἐπιόντων	A görögökhöz nem jutott el a híre annak, voltaképp mekkora
	κακῶν οὐδὲν, ὅμως δὲ πολλὰ καὶ παντοῖα καὶ οἷα οὔπω	baj jön rájuk, de azért sok és sokféle hír jött olyasmikről,
	πρότερον· καὶ οὐ τοσοῦτόν γ᾽ ἂν αὐτοὺς ἡ τοῦ ἡλίου	amikről azelőtt sose. Nem riasztotta volna meg őket annyira,
	συμβᾶσα ἔκλειψις ἐξέπληττεν, ὅσον ἡ τῆς γῆς καὶ	ha elsötétül a nap napfogyatkozáskor, mint amennyire az,
	θαλάττης ἔκλειψις γιγνομένη, πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως	ahogy a föld és a tenger elsötétült (...) Mert egyedül ő
	ἐμοὶ δοκεῖν ἐπιθυμίαν μᾶλλον ἢ χρείαν. ἐδόκει γὰρ μόνος	látszott a föld és a víz igazi urának, aki teremthet és
	ὡς ἀληθῶς γῆς καὶ θαλάττης εἶναι κύριος, καὶ ποιεῖν	lerombolhat. S akinek hajóit az Athós, seregét a Hellészpontos
	καὶ διαφθείρειν· ᾧ γε ὁ μὲν Ἄθως τὰς ναῦς, ὁ δὲ	beengedte.
	Ἑλλήσποντος τὸ πεζὸν ἐδέξατο.	
	218.	
	πρὸς δὲ τούτοις τείχη μὲν ᾠκοδομεῖτο ὅπως ἀριθμοίη κατὰ	Falat húztak fel köréjük, hogy meg tudják számolni őket
	μυρίους. ὁ δὲ ἥλιος συνεκρύπτετο τοῖς τοξεύμασιν· ἦν δὲ	tízezrenként (vö. Hdt. VII 60.) A napot is eltakarták
	πλήρης ἡ μὲν θάλαττα νεῶν, ἡ δὲ γῆ πεζῶν, ὁ δ᾽ ἀὴρ	nyílvesszőik. Telve volt a tenger hajóikkal, a föld
	βελῶν. παρεῖναι δὲ καὶ μέλλειν ἴσον ἦν, ὥστ᾽ ἔχεσθαι	gyalogosaikkal, a levegőég nyilaikkal. (vö. Hdt. VII 226.)
	πάντας· πάντα δ᾽ ὥσπερ τοῦ Ποσειδῶνος κατιόντος	Jelen és jövendő egyforma volt, olyan szorosan követték
	ἐσείετο. πολλὰ δὲ τῶν ἐθνῶν ἐξανηλίσκετο εἰς δεῖπνον τῷ	egymást. Rengett minden, mintha Poseidón megindult volna.
	βασιλεῖ. ἀπειλαὶ δὲ κηρύκων οὐ διέλιπον πάντοσε	Népek vagyonát költötték a király lakomájára. (vö. Hdt. VII
	φοιτώντων, αἰτούντων γῆν καὶ ὕδωρ ὅστις βούλεται σῶς	118–120.) Nem szűntek a szertesereglő hírnökök fenyegetései,
	εἶναι. τὸ δὲ μαντεῖον φωνὰς ἠφίει δεινὰς καὶ χαλεπὰς	akik földet és vizet kértek mindenkitől, aki életben akart
	ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν. ἐδόκουν δὲ οὔτε τῶν νεῶν τὴν	maradni. A jósda szörnyű és keserves szavakat hirdetett
	εἰρεσίαν ἀνέξεσθαι οὔτε τῶν ἵππων τὸν κτύπον. εἶχον δὲ	minden görögnek. Nem hitték, hogy helyt állhatnak a hajók
	οὔτε ἱεροῖς οὔτε συμμάχοις θαρρεῖν, οὐδ᾽ εὑρεῖν οἵτινες	evezőcsapásaival, s a lovak dobogásával szemben. Nem bíztak
	ἀνθρώπων γένωνται.	sem szentélyeikben, sem szövetségeseikben, és
		nem tudtak rájönni, mi vár rájuk.
	219.	
	πρὸς δὲ τούτοις Γέλων μὲν καλούμενος οὐχ ὑπήκουεν,	Ezen felül Gelón a hívó szót elutasította (vö. Hdt. VII 157–
	Ἀργεῖοι δ᾽ ἐκποδὼν ἦσαν, Κερκυραῖοι δὲ σοφώτερα ἢ	163.), az argosiak távol maradtak (vö. Hdt VII 148.) a
	δικαιότερα ἐβουλεύοντο, Θετταλοὶ δὲ ὑπ᾽ ἀνάγκης μὲν,	kerkyraiak ravasz, ám kevésbé becsületes megoldást találtak ki
	ὅμως δὲ ἐμήδιζον, Βοιωτοὶ δὲ οὐδὲν βέλτιον Θετταλῶν	(vö. Hdt. VII 168.), a thessaliaiak kénytelenségből, ám
	ἐπεπράγεσαν, Δελφοὶ δὲ οὐκ εἶχον ὅ τι χρήσονται, ὀλίγον	mégiscsak a perzsákhoz pártoltak (vö. Hdt. VII 172.), és a
	δὲ ἦν τὸ ὑγιαῖνον τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦτο εἰς δύο	boiótok sem viselkedtek semmivel különbül. (vö. Hdt. VII
	πόλεις ἀνήρτητο, μᾶλλον δὲ εἰς ἕνα ἄνδρα, ὅ τι	132.). Delphoi nem tudta, mitévő legyen. Csak kis része
	φρονήσειεν ἢ συμβουλεύσειε Θεμιστοκλῆς.	maradt talpon Görögországnak, s ez is mindössze két polison,
		vagy még inkább, mindössze egyetlen emberen függött: azon,
		mit gondol ki, mit dönt Themistoklés.
	220.	
	ἐν τοῖς τοιούτοις μέντοι καιροῖς καὶ τοιαύτῃ πραγμάτων	Ebben a helyzetben, ilyen mélyponton és ilyen tökéletes
	ἀωρίᾳ καὶ συγχύσει τῶν πάντων ἀνὴρ ἐκεῖνος ἐστηκὼς	zűrzavarban, ez a férfi nem esett kétségbe, nem riadt
	οὐκ ἠπόρησεν, οὐδ᾽ ἐξεπλάγη, οὐδ᾽ ηὔξατο αὐτῷ χανεῖν	meg, nem imádkozott azért, hogy bár nyelné el a föld (vö. Ilias
	τὴν γῆν, οὐδ᾽ εὐδαιμόνισε τοὺς πάλαι κειμένους, οὐδ᾽	IV 182; Libanius XVIII 211.), nem beszélt irigykedve a már
	ἔπαθε ταὐτὸ τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ κατέστη τοῖς Ἕλλησιν ἀντ᾽	rég meghaltakról, nem úgy viselkedett hát, mint a legtöbben,
	ἀγαθοῦ δαίμονος. πάντα γὰρ εἰς αὐτὸν ἀναδεξάμενος καὶ	hanem előállt, akár a görögök „jó szelleme“. Mert mindent
	τὴν αὐτοῦ γνώμην ὑποθεὶς ἀντ᾽ ἄλλου του φυλακτηρίου,	magára vállalt, saját tervét javasolta mint menedéket,
	καὶ μόνος ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀντισχὼν ἅπασι καὶ	egyedül ő nézett farkasszemet minden jelen és jövendő
	τοῖς παροῦσι καὶ τοῖς ἐπιοῦσι πράγμασι, καὶ οὐκ	eseménnyel, és nem fordult el, mint azok, akik a napba
	ἀποστραφεὶς ὥσπερ οἱ πρὸς τὸν ἥλιον βλέποντες, ὃ πᾶσι	néznek, ami majdnem mindenkivel megtörtént, akik akkor
	μικροῦ δεῖν συνέβη τοῖς τότε, οὐκ ἂν εἴποιμι ὡς οὐκ	éltek, és nem csak annyit mondanék, hogy nem okozott
	ἔψευσε τῆς ἐλπίδος τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὴν	csalódást a görögöknek várakozásaikban, de éppenséggel ő
	προσδοκίαν ἐνήλλαξεν αὐτοῖς. οὐδὲν γὰρ τῶν ἐσχάτων	tette azt velük, hogy rossz előérzetüket (jóra) változtatta. Mert

		107.
	ὅ τι οὐ πείσεσθαι τῶν πολλῶν νομιζόντων, καὶ βλεπόντων	amikor a legtöbben azt gondolták, hogy se vége, se hossza a
	εἰς αἰσχρὰς μηχανὰς καὶ ἀπόρους καταφυγὰς, τοσοῦτον	bajoknak, amiket el kell majd viselniük, és szégyenszemre a
	μετέστησε τὰ πράγματα ὥστε εἴ τις ὕστερον αὐτοὺς	fondorkodáson és a kétségbeesett menekülésen járt az eszük,
	ἀπελθόντων τῶν βαρβάρων ἤρετο εἰ ἐβούλοντ᾽ ἂν μήτ᾽	annyira meg tudta változtatni az események irányát, hogy ha
	ἐκείνους ἐπιστρατεῦσαι μήτε σφίσι ταῦτα πεπρᾶχθαι	később valaki megkérdezte volna őket, miután a barbárok már
	μήτε τοὺς κινδύνους σφίσι μηδὲ τὰς πράξεις γεγενῆσθαι,	elvonultak, hogy szeretnétek–e, ha nem indították volna ezt a
	τεθνάναι πάντας ἂν εἰπεῖν ἐθέλειν μᾶλλον ἢ ταῦτα	háborút, ha nem kellett volna részt vennetek benne, ha nem
	ἄπρακτα αὐτοῖς εἶναι. οὕτως οὐ μόνον τὰς ἐλπίδας ὅσοι γε	jött volna rátok mindez a veszély, s mindezek nem történtek
	καὶ τὰ μήκιστα ἤλπισαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς εὐχὰς τῶν	volna meg veletek, mind azt válaszolta volna, hogy inkább
	πλείστων ὑπερεβάλετο.	meghalna, mintsem hogy mindez meg–nem–történt legyen.
		Így hát nemcsak hogy a legmerészebbek reményeit, de
		legtöbbjük álmait teljesítette túl.
	224.	
	οὑτωσὶ δὲ σκοπῶμεν, ἐπαναγαγόντες ἡμᾶς αὐτοὺς	De nézzük csak, visszatérve magukhoz az eseményekhez. A
	ἐπ᾽ αὐτὰ τὰ πράγματα. ἦσαν τῶν Ἑλλήνων μερίδες τρεῖς,	görögök három csoportra oszlottak. Voltak akik
	ἡ μὲν ἔξω πραγμάτων, ὥσπερ Ἀργεῖοι καὶ Κερκυραῖοι καὶ	távol maradtak az eseményektől, mint az argosiak, a
	Σικελιῶται καὶ Ἰταλιῶται μικροῦ πάντες, καὶ Κρῆτες δὴ	kerkyraiak, a szicíliaiak, és az itáliaiak csaknem mindannyian,
	καὶ ἕτεροι λέγονται· οἱ δὲ καὶ συνεπεστράτευον μετὰ τῶν	aztán a krétaiak, és még másokat is idesorolnak. Aztán azok,
	βαρβάρων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ὥσπερ οἱ Θετταλοὶ καὶ	akik a barbárokkal együtt harcoltak Görögország ellen, mint a
	πάντες οἱ μέχρι τῆς Ἀττικῆς, πλὴν Θεσπιέων καὶ Πλαταιέων	thessaliaiak, és az Attikától északra lakók közül mindenki,
	ὁπόσων δή τινων ὄντων· τρίτον δ᾽ ἦν λοιπὸν Ἀθηναῖοι καὶ	kivéve azt a néhány thespiai–belit és a plataiait. A hátralévő
	Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅσοι παρὰ τούτους κατέφυγον.	harmadik csoportba a spártaiak és az athéniak tartoztak és akik
		őhozzájuk menekültek.
	(...)	
	234.	
	καὶ ταῦτα ἐπεψήφιζεν ὁ θεὸς ὁ ἐν Δελφοῖς. ὅμως δὲ καὶ	És a delphoi isten is megerősítette ezt (sc. a tengeren csatázni)
	τῆς μαντείας ἐλθούσης ἦν ἀπορία τοῖς πολλοῖς τί ποτ᾽	De még a jóslattal kapcsolatban is tanácstalanok voltak, hogy
	εἴη τὸ ξύλινον τεῖχος τοῦτο. ὡς οἱ μὲν πρεσβῦται τῆς	mit is akar jelenteni az a 'faerőd'. Az öregek úgy gondolták,
	ἀκροπόλεως ἔχεσθαι παρῄνουν, οὕτω παρελήρουν, πεφράχθαι	hogy az Akropolisról van szó, s azt a képtelenséget mondták,
	γὰρ αὐτὴν ῥάχῳ τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸν χρησμὸν εἰς τοῦτο	hogy régen cölöpsorral erősítették meg, s a jóslat erre
	φέρειν. χρησμολόγοι δὲ πάντ᾽ ἦδον, πλὴν ἓν τῶν πάντων οὐκ	vonatkozik. A jóslatok magyarázói azonban minden jósolt,
	ἦδον, ὡς δεῖ ναυμαχεῖν. ἀλλὰ καὶ φυλάττεσθαι παρῄνουν τὴν	csak azt nem, hogy Salamisnál kell csatázni. Hanem inkább
	Σαλαμῖνα παντὸς μᾶλλον᾽οἱ δέ γε αὐτοί ποτε οὗτοι τὸν εἰς	mindenek előtt azt javasolták, hogy óvakodni kell Salamistól.
	Σικελίαν πλοῦν ἐπέσπευδον· τοὺς γὰρ αὐτοὺς ταυτὸν ἔθνος	Ezek ugyanazok, mint akik a szicíliai expedíciót akarták
	λέγω, πλήν γε δὴ οἱ μὲν Ἀλκιβιάδῃ συναγορεύοντες,	Már úgy értem, hogy ugyanaz a népség. Kivéve, hogy
	οἱ ὕστερον, οἱ δὲ τότε ἀντέλεγον τῷ Θεμιστοκλεῖ -τό τε	Alkibiadésszel a későbbiek egyetértettek, Themistoklésnek
	σύμπαν ἠξίουν ἄλλο τι ζητεῖν, καὶ φυγόντας ἔξω τῆς	viszont ellenszegültek – összességében azt javasolták, hogy
	Ἑλλάδος ἄλλην χώραν οἰκίζειν.	el kell menekülni Hellasból és új földön kell letelepedni.
	235.	
	τέλος δ᾽ ἔδοξεν Ἀθηναίοις τοὺς μὲν δὴ χρησμῳδοὺς	Végül úgy döntöttek az athéniak, hogy nem törődnek a
	χαίρειν ἐᾶν, Θεμιστοκλεῖ δὲ μᾶλλον πιστεῦσαι, ξύλινον	jóslattal, hanem Themistoklésnek hisznek, aki úgy értelmezte,
	μὲν εἶναι τεῖχος τὰς τριήρεις ἐξηγουμένῳ, ἀποκεῖσθαι δέ	hogy faerőd a triéréseket jelenti, és hogy Salamisnál jó dolgok
	τι χρηστὸν ἐν τῇ Σαλαμῖνι, διὸ δὴ καὶ θείαν αὐτὴν ὑπὸ τοῦ	várják őket, mert az isten isteninek nevezte Salamist.
	θεοῦ προσειρῆσθαι· ἐπεὶ κακοῦ γέ του μέλλοντος	S ha valami rossz dolog érné itt a görögöket, akkor a jelzője
	καταλήψεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐν αὐτῇ, σχετλίαν καὶ οὐ θείαν	átkozott lenne, s nem isteni. Az állítás azonban, hogy sokan
	τὸ πρόσρημα ἂν αὐτῆς εἶναι. ἀλλὰ γὰρ εἰς τοὺς βαρβάρους	meg fognak ott halni, a barbárokra vonatkozik.
	εἰρῆσθαι τὸ πολλοὺς ἀπολεῖσθαι. δεῖν οὖν ναυμαχεῖν.	Vállalni kell hát a tengeri csatát.
	(...)	
	247.	
	οὐκοῦν τῶν μὲν Ἀθηναίων μονωθέντων, τῶν δ᾽ Ἑλλήνων	amikor az athéniak magukra maradtak, a többi görög el volt
	ἀνόνητα πονούντων, λοιπὸν ἦν ἅπαντα ἔχεσθαι σιωπῇ καὶ	foglalva a fölösleges munkálatokkal (sc. az Isthmosnál)
	κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. ἃ Θεμιστοκλῆς πόρρωθεν	mindent, ami jön, szárazon vagy tengeren, szótlanul tűrjenek.
	προορώμενος οὐκ ἐξεπλάγη τότε, ἀλλ᾽ εἰσχεομένων	Themistoklés ezt már jó előre látta, ezért nem esett kétségbe,
	ἀμφοτέρωθεν ἤδη τῶν βαρβάρων, καὶ τῶν τε νεῶν κοινῷ	hanem amikor mindkét felől özönlöttek már a barbárok,
	στόλῳ προσαγουσῶν καὶ τοῦ πεζοῦ κατὰ τὴν Βοιωτίαν	a hajók az egész flottával közeledtek, a gyalogság pedig
	εἰσβαλόντος, καὶ τοῦ πυρὸς πάντα ἐπιφλέγοντος καὶ	betört Boiótiába, és mikor lángok csaptak fel mindenütt, és
	δηλοῦντος ἀντὶ φρυκτῶν προσάγειν βασιλέα, γράφει τὸ	mint jelzőtüzek jelezték a király jövetelét, megírta híres
	ψήφισμα τοῦτο, τὴν μὲν πόλιν παρακαταθέσθαι Ἀθηνᾷ,	dekrétumát: hogy a várost rá kell bízni Athénára, az athéniak
	Ἀθηνῶν μεδεούσῃ παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας εἰς Τροιζῆνα	védelmezőjére. A gyerekeket és a nőket Troizénba kell vinni,
	ὑπεκθέσθαι, τοὺς δὲ πρεσβύτας εἰς Σαλαμῖνα, τοὺς δ᾽ ἄλλους	az öregeket meg Salamisra, a többiek pedig szálljanak hajóra és
	ἐμβάντας εἰς τὰς τριήρεις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνίζεσθαι.	hogy harcoljanak a szabadságért.
	(...)	
	298.	
	Μόνος δέ μοι δοκεῖ πάντων ἀνθρώπων ἢ κομιδῇ γε ἐν	Azt gondolom, hogy az összes ember közt egyedül

		107. 108. 109. 110.
	ὀλίγοις δεῖξαι Θεμιστοκλῆς ἀληθῆ τὸν λόγον ὄντα, ὃν πάλαι	Themistoklés bizonyította be, vagy legalábbis egészen
	μὲν ᾿Αλκαῖος ὁ ποιητὴς εἶπεν, ὕστερον δὲ οἱ πολλοὶ	kevesedmagával, hogy igaz az a mondás, amit még
	παραλαβόντες ἐχρήσαντο, ὡς ἄρα οὐ λίθοι οὐδὲ ξύλα οὐδὲ	régen Alkaios, a költő mondott, később pedig átvéve
	τέχνη τεκτόνων αἱ πόλεις εἶεν, ἀλλ᾽ ὅπου ποτ᾽ ἂν ὦσιν	(tőle) sokan felhasználtak, hogy sem nem a kövektől,
	ἄνδρες αὐτοὺς σώζειν εἰδότες, ἐνταῦθα καὶ τείχη καὶ πόλεις.	mesterszerkezetektől város a város, hanem ahol a férfiak
		vannak, akik meg tudják védeni magukat, ott van
		a városfal, s ott van a város.
	Aelius Aristides, *Ars rhetorica* II 131.	
	εἶτα ἄλλη ἀρχὴ ἐξ ἐνδόξου, ἐνταῦθα Ξέρξης, ὅτε ἐκ τῆς	‘aztán Xerxés, amikor vereséget szenvedve a csatában távozott
	Ἑλλάδος ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ ἀπεχώρει. ὅρα καὶ ἐνταῦθα τὴν	Görögországból’, figyeld meg itt ezt az önuralmat (enkrateia).
	ἐγκράτειαν· οὔτε γὰρ Σαλαμὶς ἐνταῦθα οὔτε στόλος καὶ	nem említi sem Salamist, sem a hadjáratot, sem a gyalogosok
	πλῆθος πεζῶν καὶ τριήρων, οὐδὲ ὅπως ἡττήθη, οὐδὲ ὅπως	hadát, sem a triérésekét, sem azt, hogyan szenvedett vereséget,
	ἔφυγεν, οὐδὲ ἄλλο οὐδέν, τοσούτων ὄντων τῶν προσόντων	sem azt, hogyan futott el, sem semmi mást, ami Xerxésszel
	Ξέρξῃ, ἀλλὰ ψιλὸν ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος. μεμάθηκας οὖν	kapcsolatos, csak annyit, ‘elfelé Görögországból’. láthattad hát,
	ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἐπεξέρχονται καὶ ὅση ἐν τούτοις ἐγκράτεια.	hogyan szokták csinálni a régiek, s hogy mennyi önuralom volt
		bennük.
108.	Arrhianos, *Alexandri Anabasis* 6, 11, 5-6.	
	῞Αρβηλα δὲ τοῦ χώρου, ἐν ᾧ τὴν ἐσχάτην μάχην Δαρεῖός	A hely, ahol utoljára harcolt Dareios és Alexandros, azok
	τε καὶ ᾿Αλέξανδρος ἐμαχέσαντο, οἱ μὲν τὰ πλεῖστα	szerint akik a leghosszabb szakaszt mérik, 600, azok szerint
	ξυγγράψαντες λέγουσιν ὅτι ἑξακοσίους σταδίους ἀπέχει,	akik a legrövidebbet, 500 stadionnyi távolságra van Arbélától.
	οἱ δὲ τὰ ἐλάχιστα, ὅτι ἐς πεντακοσίους. ἀλλὰ ἐν	Ptolemaios és Aristobulos viszont azt mondják, hogy a csata
	Γαυγαμήλοις γὰρ γενέσθαι τὴν μάχην πρὸς ποταμῷ	Gaugamélánál, a Bumélos folyónál zajlott. Gaugaméla nem
	Βουμήλῳ λέγει Πτολεμαῖος καὶ ᾿Αριστόβουλος. πόλις δὲ	volt város, hanem csak egy nagyobb falu, a vidék nem
	οὐκ ἦν τὰ Γαυγάμηλα, ἀλλὰ κώμη μεγάλη, οὐδὲ ὀνομαστὸς	különösebben híres és nem cseng ismerősen a neve. Ezért
	ὁ χῶρος οὐδὲ ἐς ἀκοὴν ἡδὺ τὸ ὄνομα· ἔνθεν δή μοι δοκεῖ	gondolom, hogy Arbéla mint város elvette magának ennek a
	πόλις οὖσα τὰ ῞Αρβηλα ἀπηνέγκατο τὴν δόξαν τῆς	nagy csatának a hírét. De ha Arbéla mellettinek kell gondolni
	μεγάλης μάχης. εἰ δὲ πρὸς ᾿Αρβήλοις χρὴ οἴεσθαι γενέσθαι	egy olyan eseményt, ami ennyire távol esett meg Arbélától,
	τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἐς τοσόνδε ᾿Αρβήλων ἀπέχον, καὶ τὴν ἐν	akkor ennyi erővel már azt is mondhatjuk, hogy a salamisi
	Σαλαμῖνι γενομένην ναυμαχίαν πρὸς ἰσθμῷ τῷ Κορινθίων	csata a korinthosi Isthmosnál, az euboiai Artemisionnál zajlott
	ἔξεστι λέγειν ὅτι ἐγένετο, καὶ τὴν ἐπ᾽ ᾿Αρτεμισίῳ τῆς	ütközet pedig Aiginánál vagy Sunionnál történt.
	Εὐβοίας πρὸς Αἰγίνῃ ἢ Σουνίῳ.	
	Arrhianos, *Cynegeticus* 24, 3-5.	
	καὶ οἳ μὲν ὡς πειραταὶ λάθρᾳ ἐπιπλέοντες προσφέρονται	Vannak köztük (*sc. a lybiaiak közt*), akik lesből úszva rá, mint a
	πρὸς τὰ θηρία, οἳ δέ, καθάπερ ᾿Αθηναῖοι Μήδων ἐκράτησαν	kalózok, úgy közelítik meg az állatot, és vannak, akik úgy, mint
	ναυμαχίᾳ περὶ ᾿Αρτεμίσιον ἢ περὶ Σαλαμῖνα καὶ Ψυττάλειαν	ahogy az athéniak győzték le a perzsákat a tengeri csatában az
	ἢ αὖθις περὶ Κύπρον, οὕτω δὲ καὶ οὗτοι τῶν θηρίων ἐκ τοῦ	Artemisionnál és Salamisnál és Psyttaleiánál, és aztán újra
	ἐμφανοῦς κρατοῦσιν.	Kyprosnál: nyíltan támadnak rá az állatra.
109.	Charitón, *De Charea et Callirhoe* 6, 7, 9-10.	
	τοῦτο τὸ ῥῆμα προέδωκεν αὐτήν· ὁ γὰρ εὐνοῦχος δεινὸς ὢν	Ezek a szavak leleplezték a lányt. Az eunuch, aki ravasz egy
	τὴν φύσιν ἐνόησεν ὅτι ἐρᾷ. -ῶ- φησὶ -πασῶν ἀνοητοτάτη	ember volt, észrevette, hogy szerelmes. ‘A világ legbutább
	γυναικῶν, τοῦ βασιλέως τὸν Μιθριδάτου δοῦλον προτιμᾷς;-	lánya vagy’, mondta neki, ‘képes vagy a király helyett
	ἠγανάκτησε Καλλιρόη Χαιρέου λοιδορηθέντος καὶ	Mithridatés szolgáját választani?’ Kallirhoé haragudott, hogy
	᾿εὐφήμησον᾽ εἶπεν, ᾿ἄνθρωπε. Χαιρέας εὐγενής ἐστι, πόλεως	bántja Chaireast és így válaszolt: ‘hallgassál. Chaireas nemes
	πρώτης, ἣν οὐκ ἐνίκησαν οὐδὲ ᾿Αθηναῖοι οἱ ἐν νικήσαντες	származású, annak a városnak az első embere, amit még az
	τὸν μέγαν σου βασιλέα.᾽	athéniak sem tudtak legyőzni, akik pedig legyőzték
		Marathónnál és Salamisnál a te nagykirályodat.’
110.	Zénobios Sophista (Paroemiogr.), *Epitome collectionum Lucili*	
	Tarrhei et Didymi 5. 63.2.	
	Πάντα λίθον κίνει· παροιμία. ῞Οτε γὰρ Ξέρξης ἐπὶ τοὺς	‚Minden követ megmozgatni‘: szólásmondás. Amikor Xerxés
	῞Ελληνας ἐπεστράτευσεν, ἡττηθεὶς περὶ Σαλαμῖνα, αὐτὸς μὲν	hadat indított a görögök ellen, és vereséget szenvedett
	ἀνέζευξε, Μαρδόνιον δὲ κατέλιπε πολεμήσοντα τοῖς ῞Ελλησιν.	Salamisnál, ő maga hazaindult, s Mardoniost hagyta hátra,
	Ἡττηθέντος δὲ καὶ τούτου τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, φήμη τις	hogy harcoljon a görögökkel. Miután őt is legyőzték a plataiai
	κατέσχεν, ὡς ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς σκηνῆς ὁ Μαρδόνιος	csatában, híre kélt, hogy Mardonios sátrának a körzetében
	θησαυρὸν καταλέλοιπε. Πριάμενος οὖν Πολυκράτης ὁ	maradt a kincstár. A thébai Polykratés megvásárolta a
	Θηβαῖος τὸν τόπον, χρόνον μὲν πολὺν ἐζήτει τὸν θησαυρόν·	területet, majd hosszú ideig kereste a kincseket. Minthogy
	ὡς δ᾽ οὐδὲν ἐπέραινε, πέμψας εἰς Δελφοὺς ἐπηρώτα, πῶς ἂν	azonban semmit nem talált, Delphoiba küldetett és
	εὕροι τὰ χρήματα. Τὸν δὲ ᾿Απόλλωνα ἀποκρίνασθαί φασι,	megkérdezte, hogy találhatná meg a kincset. Azt mondják,

		110. 111. 112. 113.
	πάντα λίθον κίνει· ὅθεν ἡ παροιμία ἐκράτησεν.	Apollón azt felelte neki: ‚minden követ megmozgatni'. Innen
		ered a szólásmondás.
111.	Hippolytos, *Refutatio omnium haeresium* 4.5.7.	
	ὥστε ματαία καὶ ἡ κατὰ τὰ διαθέματα ὁμοιότης. διαφόρως	Úgyhogy semmi alapja a csillagok állása alapján való
	οὖν καὶ πολυτρόπως τὴν ματαιόπονον σκέψιν τῶν Χαλδαίων	hasonlóságnak. Miután sokszor és sokféleképpen megcáfoltuk
	διελέγξαντες, οὐδὲ τοῦτο παραλείψομεν ὡς εἰς ἄπορον	a kháldeusok hiábavaló tudományát, azt sem hagyhatjuk
	χωρήσουσιν αἱ προρρήσεις αὐτοῖς. εἰ γὰρ τὸν ἐν τῇ ἀκίδι	figyelmen kívül, hogy zavarba kerülnek előrejelzéseik. Mert ha
	τοῦ Τοξ<ότ>ου γεννηθέντα, ὡς οἱ μαθηματικοὶ λέγουσιν,	valaki a „Nyilas hegye alatt" születik, szükségszerű, hogy
	ἀνάγκη σφαγήσεσθαι, πῶς αἱ τοσαῦται τῶν βαρβάρων	leölessék, ahogy az asztrológusok mondják, akkor hogy lehet,
	μυριάδες ἀγωνιζόμεναι πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐν Μαραθῶνι	hogy amikor sok tízezer barbár küzdött a görögökkel szemben
	ἢ Σαλαμῖνι ὑφ᾽ ἓν κατεσφάγησαν; οὐ γὰρ δή γε ἐπὶ πάντων	Marathónnál és Salamisnál, mind leölettek általuk. Pedig nem
	<ὁ> αὐτὸς ἦν ὡροσκόπος.	volt mindenkinek ugyanaz a horoszkópja.
112.	Athénaios, *Deipnosophistae* I 20e	
	Σοφοκλῆς δὲ πρὸς τῷ καλὸς γεγενῆσθαι τὴν ὥραν ἦν	Sophoklés, túl azon, hogy ifjúkorában szép szál fiú volt, még
	καὶ ὀρχηστικὴν δεδιδαγμένος καὶ μουσικὴν ἔτι παῖς ὢν	kisfiúként megtanult táncolni és zenélni is Lapmrostól. A
	παρὰ Λάμπρῳ. μετὰ γοῦν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν περὶ	salamisi csata után bekenve magát olajjal ruhátlanul táncolt,
	τρόπαιον γυμνὸς ἀληλιμμένος ἐχόρευσε μετὰ λύρας· οἱ	lyráján játszva a tropaion körül. De vannak akik úgy mesélik,
	δὲ ἐν ἱματίῳ φασί.	hogy volt rajta himation.
	Athénaios, *Deipnosophistae* IX 25.	
	᾽... μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι κινδυνεύσαντας	esküszöm azokra akik Marathónnál vállalták a veszélyt és akik
	καὶ πρὸς ἔτι τοὺς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντας.᾽ ἔδοξεν	a salamisi tengeri csatában harcoltak. Mindannyian úgy látták
	οὖν πᾶσι διὰ τὸν τηλικόνδε ὅρκον μὴ βιάζεσθαι τὸν	jónak ezután az erős eskü után, hogy ne kényszerítsék az
	ἄνθρωπον, ...	embert ...
113.	Eusebios Scr. Eccl., *Praeparatio evangelica* V 23, 4 - 24, 2.	
	᾽Αλλὰ γὰρ τούτων ὧδε ἐληλεγμένων ὥρα συνιδεῖν	Miután ezeket így megcáfoltuk, ideje megnéznünk újra
	αὖθις ἄνωθεν ὅπως τοὺς παλαιτάτους χρησμοὺς τοὺς ἐν	elölről, hogyan cáfolja meg ugyanő (*sc. Plutarchos*) a régi
	Δελφοῖς ὁ αὐτὸς ἀπελέγχει, τοὺς δὴ	delphoi jóslatokat, amelyeket a görög történetírás a legjobban
	μάλιστα ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἱστορίαις θαυμαζομένους.	csodál. Nagy volt a perzsa sereg, nagy erőkkel jött Athén
	Πολὺς ἦν ὁ Περσῶν στρατὸς ὡπλισμένος κατὰ Αθηναίων,	ellen, nem volt másban reményük a megmenekülésre,
	᾽ οὐδ᾽ ἦν τις αὐτοῖς ἄλλη σωτηρίας ἐλπὶς ἢ μόνος ὁ θεός· οἳ	csak egyedül az istenben. Azt hívták segítségül, akiről úgy
	δὴ τοῦτον ὅστις ἦν εἰδότες τὸν πατρῷον ἀρωγὸν ἐπεκαλοῦντο·	tudták, hogy a haza megsegítője. Az pedig a delphoi
	ὁ ἐν Δελφοῖς ᾽Απόλλων οὗτος ἦν. τί οὖν ὁ θαυμαστὸς οὗτος;	Apollón volt. Ki ez, aki ily csodálatraméltó? Harcolt tán
	ἆρά γε τῶν οἰκείων ὑπερεμάχει; ἆρα λοιβῆς καὶ κνίσης	övéi oldalán? Emlékezett-e az italáldozatra, az ételáldozat
	ἐμέμνητο καὶ ὧν αὐτῷ συνήθως ἐτέλουν τὰς ἑκατόμβας	jóillatú füstjére és azokra, akik szokás szerint bemutatták
	ἐπιθύοντες; οὐμενοῦν. ἀλλὰ τί φησιν; φεύγειν, καὶ φεύγειν	neki a hekatombát? Á dehogy! Hanem mit mond? Hogy
	ξύλινον τεῖχος παρασκευασαμένους, οὕτω τὸ ναυτικὸν	meneküljenek, hogy fabástyákat építve meneküljenek,
	δηλῶν, δι᾽ οὗ μόνου φησὶν αὐτοὺς σωθήσεσθαι τῆς πόλεως	amivel a flottára utal, mondván, hogy egyedül ezáltal
	ἐμπρησθείσης. ὦ μεγάλης θεοῦ βοηθείας. εἶτα πολιορκίαν οὐ	menekülhetnek meg, miközben a várost felperzselik.
	μόνον τῶν ἄλλων κατὰ τὴν πόλιν οἰκοδομημάτων,	Bizony nagy segítség ez az istentől...! De nemcsak
	ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τοῖς θεοῖς ἀφιερωμένων δῆθεν προλέγειν	a városszerte lévő épületek ostromát, de maguknak az
	προσποιεῖται. τοῦτο δὲ καὶ δίχα χρησμοῦ τοῖς πᾶσιν ἐκ	isteneknek szentelt épületekét is - (hát nem jósolja...), csak
	τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου προσδοκᾶν ἦν. Εἰκότα δῆτα	színleli, mintha igazából jósolná. Ezért a jóslat alapján
	ποιῶν ὁ συγγραφεὺς διαπαίζει πάλιν τὴν Ἑλληνικὴν	mindenki (mindkét fél) számára a háborúból kétféle
	ἀπάτην ἐξελέγχων ἐν τούτοις·	kimenetel volt várható. Hasonlót feltételezek írónk is (*sc.*
	κδ. ΟΤΙ ΜΗΔΕΝ ΔΥΝΑΜΕΝΟΙ ΒΟΗΘΕΙΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΤΩΝ	*Plutarchos*), mikor kigúnyolja ezt a görög ámítást a
	ΠΟΛΕΜΩΝ ΣΥΜΦΟΡΑΙΣ ΔΙ᾽ ΑΜΦΙΒΟΛΩΝ ΧΡΗΣΜΩΝ	következőket bizonyítva rá: „mert semmi segítséget nem
	ΕΣΟΦΙΖΟΝΤΟ ΚΑΙ ΗΠΑΤΩΝ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ	tudtak nyújtani a háború kimenetelében, kétértelmű jóslatokkal
	᾽Αλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἴσως ἐθελοκάκου τινός ἐστιν, ἐκεῖνα	szélhámoskodtak, és megcsúfolták a menedék-kérőket."
	δὲ δεῖ μᾶλλον εἰς τὴν κρίσιν προάγειν τὰ πρὸς ᾽Αθηναίους.	Ha az ilyesmi gyáva árulóra jellemző, még inkább ezt
	καὶ δὴ λεγέσθω τὰ πρὸς ᾽Αθηναίους·	kell mondanunk az athéniaknak szóló jóslatról. Álljon is itt:
	ὦ μέλεοι, τί κάθησθε; πόλιν φύγετ᾽ ἔσχατα γαίης·	Ó boldogtalanok, mire vártok? A messze világba
	οὔτε γὰρ ἡ κεφαλὴ μένει ἔμπεδος οὔτε τὸ σῶμα,	fussatok el, lakotok meg a körbástyát odahagyva.
	οὐ χέρες οὐδὲ πόδες νέατοι· κατὰ γάρ μιν ἐρείψει	Törzsetek és fejetek mert ott meg nem marad épen,
	πῦρ τε καὶ ὀξὺς ᾽Αρης, συριηγενὲς ἅρμα διώκων·	s lábatok és kezetek megbénul, s testetek éppúgy.
	πολλὰ δὲ τῇδ᾽ ἀπολεῖ πυργώματα καὶ κατερείψει·	Kő kövön nem marad ott, rácsap mindenre a tűzvész
	πολλοὺς δ᾽ ἀθανάτων νηοὺς μαλερῷ πυρὶ δώσει·	s ő, aki szür szekerén száguld pusztítva vad Árész,
	οἵ που νῦν ἱδρῶτι ῥεούμενοι ἑστήκασιν,	dönt sok erős bástyát, a tiéteket is velük együtt,
	δείματι παλλόμενοι.	s égeti fel számos házát a haláltalanoknak.

		113. 114. 115.
	ἰδοὺ δή σοι τὸ πρὸς ᾽Αθηναίους λόγιον· ἦ πού τι μαντικὸν	Félő szobraikat már most áztatja veríték,
	ἔνεστιν; σὺ γὰρ οὕτως ἐθάρρεις αὐτῷ νὴ Δία <Διί>, φαίη	s mind sápad remegőn. (...)
	τις ἄν, εἰ δὲ προσθείης ἃ δεομένων βοηθεῖν αὐτοῖς	Nézd csak az athéniaknak szóló jóslatot. De mennyiben
	ἐπιλέγεται, γνωσθήσεται. ἰδοὺ δὴ προσκείσθω·	lehet jóslat ez? Mert bíznál benne, , mondhatná valaki,
	οὐ δύναται Παλλὰς Δί᾽ ᾽Ολύμπιον ἐξιλάσασθαι,	Zeusra, ha hozzátennéd, amit akkor fűzött hozzá, akkor
	λισσομένη πολλοῖσι λόγοις.	ismertek meg, amikor újra segítséget kértek:
	σοὶ δὲ τόδ᾽ αὖτις ἔπος ἐρέω, ἀδάμαντι πελάσσας·	Pallasz Olümposz urát meg nem lágyítja esengve
	τῶν ἄλλων προαλισκομένων	bár szaporázza a szót...
	τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς	Halld meg válaszomat, mi szilárdabb bármi acélnál. (...)
	μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν διὰ Παλλάδα κούρην·	Tritogeneia a sasszemű Zeusztól kap faerődöt,
	μηδὲ σύ γ᾽ ἱπποσύνην τε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα,	mely egyedül biztos, s megvéd téged meg a sarjad.
	νῶτον ἐπιστρέψας· ἔτι τοί ποτε κἀντίος ἔσται.	Ámde ne várd be lovas seregek rohamát nyugodtan,
	ὦ θείη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν	s nagy gyalogos hadakét; hátat fordítva előlük
	ἢ που σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης.	fuss meg, idő múltán állasz majd szembe te vélük
		Ó te dicső Szalamisz, sok nő sarját megölöd, míg
		elvetik és learatják Démétér adományát.
114.	Himerios Soph, *Orationes* 2, 17-18.	
	Καλῶς ἐθαύμαζον τὴν Ποικίλην οἱ Σαλαμῖνι κινδυνεύσαντες·	Salamis harcosai méltán csodálhatták a Stoa Poikilé
	ἐδαπάνων γὰρ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τὸ τῆς ἠπείρου λείψανον.	festményét, hiszen ők semmisítették meg a tengeren a
	Παρνασσὸς δὲ ἐς τὴν θάλασσαν ἐσφενδόνα τὰς κορυφάς,	hadsereg maradékát. A Parnassos sziklája a tengerbe szórta
	καὶ τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν ἀντὶ βελῶν ὑπὲρ τοῦ γένους	csúcsáról szikláit, és dárdák helyett saját köveivel harcolt
	ὁπλίζεται. μερίζονται δὲ τὰς μάχας ῞Ελληνες καὶ νέμονται	népéért. A görögök felosztották maguk között a harcot, és
	πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν στοιχείων τὰ κατορθώματα,	megosztoztak a sikereken, mint ahogy a természet elemein is.
	Λακεδαιμόνιοι τὴν ἤπειρον, ἡμεῖς τὴν θάλασσαν· ἐκεῖνοι	A spártaiak a szárazföldön harcoltak, mi a tengeren.
	τριακοσίοις τὰς Πύλας σώμασιν, ἡμεῖς τοσαύταις τριήρεσι	Ők háromszáz emberük testével zárták el a thermopylai
	τὰς τῆς ῾Ελλάδος παρόδους κλείομεν.	szorost, mi ugyanennyi triéréssel a szorost Hellas bejáratánál.
	Himerios Soph., *Orationes* 6, 24.	
	(24) ἀνέστη μὲν Ξέρξης ἐπὶ τοὺς ῞Ελληνας, ὥσπερ τρυφήσων	Xerxés felkelt Hellas ellen, de mintha inkább azért, hogy a
	κατὰ τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ πολεμήσων τοῖς ῞Ελλησιν· οὐδὲν	városunk ellen űzte volna kénye-kedve, és nem annyira azért,
	δὲ τῶν ἁπάντων ἡσύχαζε Ξέρξου στρατεύοντος, οὐ πόλις,	hogy a görögség ellen indítson háborút. Xerxés hadjárata
	οὐκ ἔθνος, οὐ πεδίον, οὐκ ὄρος, οὐ ποταμός, οὐ κόλπος,	idején semmi nem maradt békében: sem városunk, sem
	οὐκ ἤπειρός τις, οὐ θάλασσα· ἀλλ᾽ αἱ μὲν πόλεις	népünk, sem a síkság, a hegyek, a folyók, öblök; sem a föld,
	ἐσείοντο, ἔθνος δὲ ἅπαν ἠλέγχετο, πεδίον δὲ οὐδὲν ἦν	sem a tegnger. Ez felrázta mind a városokat, mindnek a népe
	ὅ τι μὴ στρατευομένων ἐκρύπτετο, ὄρος δὲ ... ποταμὸς δὲ	próbára lett téve, nem volt egy sík sem, ami a hadak elől
	οὐδεὶς ἐπλήρου τὴν χρείαν πίνουσι, κόλπος δὲ ἅπας τὸν	elrejtőzhetett volna, az összes hegy (...), az összes folyó sem
	στόλον ἔπεμπε· γῆ δὲ καὶ θάλαττα τὴν ἀλλήλων φύσιν	volt elég, hogy oltsa a hadak szomját, minden öböl ontotta
	ἠλλάττοντο· τοῖς μὲν γὰρ πορθμοῖς ἐπετίθει τὴν ἤπειρον,	flottáikat. A tenger szárazfölddé vált, a szárazföld tengerré:
	τὰς δὲ Φοινίσσας διὰ μέσων τῶν ἰσθμῶν ἔπεμπεν.	a tengerszorosban mólót épített, a főníciai hajókat a földnyak
		közepén vitte át.
	Himerios Soph., *Orationes* 14, 3.	
	... καὶ τοὺς γενναίους ὄψει τῶν στρατηγῶν ἀπ᾽ ἐλαττόνων	és látni lehet, hogyan kezdik a legjobb hadvezérek kis
	τροπαίων τὰς μυρίας νίκας κηρύττοντας. μικρὸς ἦν ἐν	győzelmekkel és hogy később végtelen nagy győzelmet is
	᾽Αρτεμισίῳ Θεμιστοκλῆς᾽κατὰ γὰρ τῶν προπόλων ἔτι τῶν	hirdethetnek. Kicsi volt Themistoklés Artemisionnál, mert
	βασιλέως ἠρίστευε᾽, μείζων ἐν ψυτταλίᾳ, μέγας ἐν τῇ	csak a király szolgájával szemben lett első, ám nagy volt
	Σαλαμῖνι· ἐβάπτισε γὰρ ὅλην ἐκεῖ τὴν ᾽Ασίαν μαχόμενος ..	Psyttalieán és Salamisnál. Mert ott már az egész perzsa flottát
		elsüllyesztette.
115.	Iustinus, *Epitoma Historiarum Phiippicarum Pompei Trogi* II 11.19-12.	*Horváth János fordítása*
	Xerxes duobus vulneribus terrestri proelio acceptis experiri maris	Xerxes, miután a szárazföldi ütközetben két sebet kapott,
	fortunam statuit. Sed Atheniensium dux Themistocles cum	elhatározta, hogy a tengeren próbál szerencsét. Ám az
	animadvertisset Ionas, quos bellum Persarum susceperunt, in	athéniek vezére, Themistocles, amikor észrevette, hogy az
	auxilium regis classe venisse, sollicitare eos in partes suas	iónok, akik miatt a görögök a perzsákkal való háborút
	statuit, et cum conloquendi copiam non haberet, quo applicituri	magukra vállalták, Xerxes király segítségére jöttek
	erant, symbolos proponi et saxis proscribi curat: ‘quae vos, Iones,	hajóhadukkal, megpróbálta őket a saját pártjára csábítani.
	dementia tenet? quod facinus agitatis? bellum inferre olim	Minthogy azonban nem volt alkalma velük beszélni, jeleket
	conditoribus vestris, nuper etiam vindicibus cogitatis? An ideo	tétetett ki azon a helyen, ahol kikötni szándékoztak, és a
	moenia vestra condidimus, ut essent qui nostra delerent?	sziklákra felíratta: „Micsoda őrület tart fogva benneteket,
	Quid si non haec et Dario prius et nunc Xerxi belli causa	iónok? Miféle gaztettre készültök? Háborút akartok indítani
	nobiscum foret, quod vos rebellantes non destituimus?	egykori alapítóitok ellen, akik éppen a minap álltak bosszút

		115.
	Quin vos in haec castra vestra ex ista obsidione transitis?	értettek? Vagy talán azért alapítottuk városaitokat, hogy
	aut si hoc parum tutum est, at vos commisso proelio	legyenek majd, akik a miénket feldúlják? Minthogy bizony
	ite cessim, inhibite remis et a bello discedite.' Ante navalis proelii	előbb Dareusnak, most meg Xerxesnek nem az adott volna
	congressionem miserat Xerxes IV milia armatorum Delphos ad	okot velünk való háborúra, hogy mi titeket nem hagytunk
	templum Apollinis diripiendum, prorsus quasi non cum Graecis	magatokra, amikor fellázadtatok ellenük! Az ostromlók
	tantum, sed et cum diis inmortalibus bellum gereret; quae manus	oldaláról miért nem jöttök át ebbe a táborba, amely a tietek,
	tota imbribus et fulminibus deleta est, ut intelligeret, quam nullae	Vagy ha ezt tennetek nem volna biztonságos, legalább az
	essent hominum adversum deos vires. Post haec Thespiades et	ütközetben maradjatok vissza, evezzetek lassan és vonjátok ki
	Plataeas et Athenas vacuas hominibus incendit, et quoniam ferro in	magatokat a csatából." A tengeri ütközet megvívása előtt
	homines non poterat, in aedificia igne grassatur. Namque	Xerxes négyezer fegyverest küldött Delphibe Apollo
	Athenienses post pugnam Marathoniam praemonente	templomának a kirablására, egészen úgy, mintha nemcsak
	Themistocle, victoriam illam de Persis non finem, sed causam	a görögök, hanem a halhatatlan istenek ellen is háborút
	maioris belli fore, CC naves fabricaverunt.	viselne. Ezt az egész csapatot záporok és villám csapások
	Adventante igitur Xerxe consulentibus Delphis oraculum	pusztították el, hogy belássa Xerxes, mennyire semmi az
	responsum fuerat, salutem muris ligneis tuerentur. Themistocles	emberi erő az istenekkel szemben. Ezután felgyújtotta
	navium praesidium demonstratum ratus persuadet omnibus,	Thespiaet, Plataeát és a lakóitól kiürített Athént, s mivel az
	patriam municipes esse, non moenia, civitatemque non in	embereknek fegyverre nem árthatott, gyújtogatással legalább
	aedificiis, sed in civibus positam; melius itaque salutem	az épületek ellen garázdálkodott. Ugyanis az athéniak a
	navibus quam urbi commissuros; huius sententiae etiam	marathoni csata után kétszáz hajót készítettek, mivel
	deum auctorem esse. Probato consilio coniuges liberosque cum	Themistocles előre figyelmeztette őket, hogy a perzsák felett
	pretisiosissimis rebus abditis insulis relicta urbe demandant; ipsi	aratott ama győzelem nem jelenti a háború végét, hanem egy
	naves armati conscendunt. Exemplum Atheniensium et aliae	még nagyob háború kiindulópontja lesz. Amikor aztán
	urbes imitatae. Itaque cum adunata omnis sociorum classis et intenta	Xerxes közeledett, a Delphiben jóslatot kérők azt a feleletet
	en bellum navale esset angustiasque Salaminii freti, ne circumveniri	kapták, hogy fabástyákkal védelmezzék magukat. Themistocles
	a multitudine posset, occupassent, dissensio inter civitatum	azt gondolván, hogy a jóslat a hajókkal való védekezésre
	principes oritur. Qui cum deserto bello ad sua tuenda dilabi vellent,	utal, mindnyájukat meggyőzte arról, hogy a haza a polgárokból
	timens Themistocles, ne discessu sociorum vires minuerentur, per	áll, nem városfalakból, s az állam sorsa a polgároktól függ,
	servum fidum Xerxi nuntiat, uno in loco eum contractam Graeciam	nem az épületektől; jobb tehát menekülésüket a hajókra,
	capere facillime posse. Quodsi civitates, quae iam abire vellent,	semmint a városra bízni, mert ezt a javaslatot egy isten tette.
	dissipentur, maiore labore ei singulas consectandas. Hoc	Az elgondolást helyeselvén, odahagyják a várost. Feleségeiket
	dolo inpellit regem signum pugnae dare. Graeci quoque adventu	és gyermekeiket legértékesebb dolgaikkal együtt a félreeső
	hostium occupati proelium conlatis viribus capessunt. Interea rex	szigetekre szállítják, maguk pedig felfegyverkezve hajókra
	velut spectator pugnae cum parte navium in litore remanet.	szállnak. Az athéniak példáját más városok is utánozták. Mikor
	Artemisia autem, regina Halicarnasi, quae in auxilium Xerxi	már a szövetségesek egész hajóhada egyesült és várakozott a
	venerat, inter primos duces bellum acerrime ciebat, quippe ut	tengeri ütközetre, s már elfoglalták a salamisi tengerszorost,
	in viro muliebrem timorem, ita in muliere virilem audaciam	hogy az ellenséges sokaság ne tudja bekeríteni őket, a városok
	cerneres. Cum anceps proelium esset, Iones iuxta praeceptum	vezető emberei között viszálykodás támadt. Fel akartak
	Themistoclis pugnae se paulatim subtrahere coeperunt; quorum	hagyni a háborúval és szét akartak széledni saját városuk
	defectio animos ceterorum fregit. Itaque circumspicientes fugam	védelmére, mire Themistocles, attól tartva, hogy a
	vertuntur. In qua treptidatione multae captae naves, multae	szövetségesek eltávozásával megcsappan erejük, hű szolgája
	mersae; plures tamen non minus saevitiam regis, quam hostem	által megüzeni Xerxesnek, hogy Görögország egész összevont
	timentes domum dilabantur.	haderejét egyetlen helyen könnyedén elfoghatja. Mert ha a
		városok csapatai, amelyek már el akarnak távozni,
		szétszóródnak, nagyobb vesződséggel, egyenként kell majd
		neki üldözőbe venni őket. Ezzel a csellel rávette a királyt, hogy
		megadja a jelt a csatáre. A görögök meglepve az ellenség
		megérkezésétől, egyesült erővel nekilátnak az ütközetnek.
		Eközben a király, mintegy a csata szemlélőjeként, a hajók egy
		részével a parton maradt. Artemisia, Halicarnassuss királynője
		azonban, aki Xerxes segítségére jött, a fővezérek közül a
		legelszántabban irányította az ütközetet, de persze úgy,
		hogy férfiban asszonyi félelemnek látta volna az ember, ami a
		nőben férfias bátorságnak tűnt.Amikor még az ütközet
		kimenetele kétes volt, az iónok Themistocles tanácsa szerint
		kezdték magukat lassanként kivonni az ütközetből: ezeknek
		távozása azután a többiek bátorságát is megtörte. Így a körös-
		körül menekülést látó perzsákat is visszaszorítják, majd
		ütközetben legyőzve megfutamítják őket. A nagy kapkodásban
		sok hajót elfogtak, sok meg elsüllyedt; a legtöbben azonban
		szétszéledtek és hazahajóztak, mivel kevésbé féltek a király
		haragjától, mint az ellenségtől.

		116. 117.
116.	Eunapios, *Fragmenta historica* 1. 209. 21.	
	τί γὰρ Σωκράτει πρὸς σοφίαν καὶ Θεμιστοκλεῖ πρὸς δεινότητα	Mert mennyiben járulnak hozzá a kronológiai adatok Sókratés
	συντελεῖται παρὰ τῶν χρόνων; ποῦ δὲ ἐκεῖνοι καλοὶ κἀγαθοὶ	bölcsességéhez vagy Themistoklés bámulatos tehetségéhez?
	διὰ θέρος ἦσαν; (...)τίς οὖν λόγος πρὸς ἱστορίας τέλος εἰδέναι	Netán csak nyáron voltak remek emberek? (...) Mi értelme van
	καὶ γιγνώσκειν ὅτι τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐνίκων	a történelem kutatása céljából tudni vagy megtanulni, hogy
	οἱ Ἕλληνες κυνὸς ἐπιτέλλοντος;	akkor győztek a görögök a salamisi catában, mikor a Sirius
		fölkelt.
117.	Aristodémos, Jacoby F 2a 104 fr. 1, 1.	
	(῾1)	
	** αἰτησάμενος γὰρ μίαν ἡμέραν μόνην ἔπεμψε	(..) titokban elküldte Sikinost, gyermekeinek a nevelőjét
	κρύφα Σίκινον τὸν ἑαυτοῦ παιδαγωγὸν πρὸς Ξέρξην,	Xerxéshez, biztatva, hogy kezdjen tengeri csatát a görögökkel,
	ἐγκελευσάμενος αὐτῶι ἐπιτίθεσθαι τοῖς Ἕλλησιν καὶ	elárulva neki, hogy elfutni készülnek Salamistól. Xerxés meg
	ναυμαχεῖν, δηλῶν τὸν μέλλοντα δρασμὸν ἀπὸ Σαλαμῖνος.	azt gondolta, hogy Themistoklés a perzsák iránti jóindulatból
	ὁ δὲ Ξέρξης νομίσας τὸν Θεμιστοκλέα μηδίζοντα ταῦτα	küldte az üzenetet, hajóit Salamishoz küldte, és bekerítette a
	ἀπεσταλκέναι, ἔπεμψε τὰς ναῦς ἐπὶ Σαλαμῖνα καὶ	görögöket, hogy onnan ki ne mozdulhassanak.
	ἐκυκλώσατο τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ μένειν αὐτούς.	
	(῾2)	
	ἐσπούδασεν δὲ ὁ Ξέρξης ζεῦγμα κατασκευάσας πεζῆι	Xerxés hozzáfogott, hogy töltést építsen, hogy gyalog
	ἐπιβῆναι ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα ὃν τρόπον διῆλθε [ἐπὶ] τὸν	kelhessen át Salamisra, ahogy a Hellészpontoson is átjött, és egy
	Ἑλλήσποντον, καὶ μέρος τι ἔχων ἦκεν κατὰ τὸ	része el is készült, azon eljutott a Hérakleionig, miután
	Ἡράκλειον· ἐπειδὴ δὲ ἀδύνατον ἦν τὸ πᾶν γεφυρωθῆναι,	azonban az egészet nem tudták megcsinálni, a Parnés hegyen
	καθεζόμενος ἐπὶ τοῦ Πάρνηθος ὄρους (ἐγγὺς δὲ ἦν	leült (az elég közel volt) és onnan nézte a tengeri ütközetet.
	τοῦτο) ἑώρα τὴν ναυμαχίαν.	
	(῾3)	
	ἤρξαντο δὲ τοῦ ναυμαχεῖν Ἀμεινίας Ἀθηναῖος, υἱὸς μὲν	A tengeri csatát az athéni Ameinias kezdte, Euphorión fia,
	Εὐφορίωνος, ἀδελφὸς δὲ Κυνεγείρου καὶ Αἰσχύλου τοῦ	Kynegeiros és a tragédiaköltő Aischylos testvére. Mindenütt a
	τραγωιδοποιοῦ. ἐνίκων μὲν οὖν πάντες οἱ Ἕλληνες,	görögök győztek, de a legfényesebb az athéniak győztek.
	ἐκπρεπέστερον δὲ οἱ Ἀθηναῖοι.	
	(῾4)	
	συνεστηκυίας δὲ τῆς μάχης ὁ Ξέρξης ἱκανὰς μυριάδας	A csatára készülve Xerxés jó tízezer katonát vitt a Salamisszal
	ἐπεβίβασεν εἰς τὴν πλησίον νησῖδα παρακειμένην τῆι	szomszédos kis szigetre, Psyttaleiára, azzal a szándékkal, hogy
	Σαλαμῖνι, ὀνομαζομένην Ψυτ<τ>άλειαν, ἐκπληττόμενός τε	elijesszék a görögöket és kimentsék az odaúszó hajóroncsokról
	τοὺς Ἕλληνας καὶ βουλόμενος τὰ προσφερόμενα ναυάγια	a barbárokat. Az athéni Aristeidés, Lysimachos fia, akit az
	τῶν βαρβάρων ἀνασώζεσθαι. Ἀριστείδης δὲ Ἀθηναῖος,	igazságosnak neveztek, mert száműzetésben volt és akkoriban
	υἱὸς Λυσιμάχου, καλούμενος δίκαιος, ἐξωστρακισμένος ἐκ	éppen Aiginán tartózkodott, a harcban a görögök
	τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὑπάρχων ἐν Αἰγίνηι τότε, συμμαχῶν καὶ	szövetségéhez csatlakozva odament Themistokléshez, hogy
	αὐτὸς τοῖς Ἕλλησιν παρεγένετο πρὸς Θεμιστοκλέα καὶ	adjon neki egy csapatot a Psyttaleián lévő perzsa különítmény
	στρατὸν αὐτὸν ἤιτησεν εἰς τὸ ἀμύνασθαι τοὺς ἐν τῆι	ellen. Themistoklés ugyan ellensége volt neki, de
	Ψυτ<τ>αλείαι· ὁ δὲ καίπερ ἐχθρὸς αὐτῶι γεγονὼς ὅμως	rendelkezésére bocsátotta. Aristeidés a csapat élén Psyatteliára
	ἔδωκε. λαβὼν δὲ Ἀριστείδης ἐπέβη εἰς τὴν Ψυττάλειαν	ment és megölt minden barbárt, akit ott talált és a görögök
	καὶ πάντας τοὺς βαρβάρους ἐφόνευσε, καὶ μέγιστον τοῦτο	védelmében nagy teljesítményt mutatott be.
	τὸ ἔργον ἐπεδείξατο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.	
	(῾5)	
	διασημότερον δὲ ἠγωνίσα[ν]το τῆι ναυμαχίαι καὶ	Kiválóan küzdött és a legnagyobb jutalmat érdemlően harcolt
	ἠρίστευσεν Ἀμεινίας, τῶν δὲ βαρβάρων γυνὴ	a tengeri csatában Ameinias, a barbárok közül pedig egy
	Ἁλικαρνασὶς τὸ γένος, ὄνομα δὲ Ἀρτεμισία,	halikarnassosi származású nő, akit Artemisiának hívtak. Ez,
	ἥτις διωκομένης τῆς νεὼς αὐτῆς καὶ κινδυνεύουσα	amikor hajóját üldözőbe vették és a pusztulás veszélye
	ἀπολέσθαι τὴν ἔμπροσθεν ναῦν ἰδίαν οὖσαν ἐβύθισεν·	fenyegette, elsüllyesztette az előtte lévő hajót, noha az az ő
	ὁ δὲ Ἀμεινίας δόξας σύμμαχον εἶναι τῶν Ἑλλήνων,	szövetségese volt. Ám Ameinias, mikor ezt látta, azt gondolta,
	ἀπετράπη τοῦ διώκειν. ὁ δὲ Ξέρξης θεασάμενος τὸ	hogy ő is a görögök szövetségese, ezért elfordult tőle és nem
	γενόμενον εἶπεν· Ἰοί μὲν ἄνδρες μοι γυναῖκες	üldözte tovább. Xerxés látva a történteket ezt mondta: 'a
	γεγόνασιν, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες.'	férfiaim asszonyok lettek, és a nőkből lettek férfiak.'
	(῾6)	
	ἠρίστευσαν δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐκπρεπέστερον μετὰ	A görögök közt a legnagyobb jutalmat érdemlően az athéniak
	Ἀθηναίους Αἰγινῆται, οἵτινες κατὰ τὸ στενὸν τοῦ πορθμοῦ	után az aiginaiak harcoltak, akik a kikötő szorosában
	κατατάξαντες ἑαυτοὺς πολλὰς τῶν βαρβάρων νῆας	sorakoztak fel és, amikor a sok barbár hajó bemenekült a
	φευγούσας εἰς τὸ στενὸν παραδεχόμενοι ἐβύθιζον.	szorosba, már várva rájuk, elsüllyesztették őket.
	(῾7)	
	ἡττηθέντων δὲ τῶν βαρβάρων καὶ φυγόντων οἱ Ἕλληνες	Mikor a barbárok vereséget szenvedtek és menekültek, a
	ἐβούλοντο λύειν τὸ ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ζεῦγμα καὶ	görögök úgy határoztak, hogy lerombolják a helléspontosi
	καταλαμβάνεσθαι Ξέρξην ἐν τῆι Ἑλλάδι, Θεμιστοκλῆς	hidat és Xerxést Görögországban fogják, de Themistoklés ezt
	δὲ οὐκ οἰόμενος ἀσφαλὲς εἶναι οὐδὲ τοῦτο, δεδοικὼς	meghiúsította, mert úgy gondolta, hogy ez nem biztonságos,

		117. 118. 119. 120. 121.
	μήποτε, ἐὰν ἀπογνῶσι τὴν σωτηρίαν οἱ βάρβαροι,	mert attól félt, hogy ha elvágják a barbárok elől a menekülés
	φιλοκινδυνώτερον ἀγωνίσονται ἐξ ὑποστροφῆς, ἀντέπρασσε.	útját, még vakmerőbben fognak harcolni, ha visszafordulnak.
	κεκυρωμένων δὲ οὐδὲν ἰσχύων ἔπεμψε κρύφα Ξέρξῃ	Mivel erővel sem tudott célt érni (?), titokban elküldött
	δηλῶν ὅτι μέλλουσιν οἱ Ἕλληνες λύειν τὸ ζεῦγμα·	Xerxéshez, tudtára adva, hogy a görögök fel akarják bontani a
	ὁ δὲ φοβηθεὶς ἔφευγεν.	hidat, aki erre megijedt és elmenekült.
	(῾8)	
	ἐν δὲ τῇι ναυμαχίαι τῇι περὶ Σαλαμῖνα καὶ οἱ θεοὶ	A salamisi tengeri csatában az istenek is együtt harcoltak a
	συνεμάχησαν τοῖς Ἕλλησιν. Δίκαιος γὰρ ὁ Θεοκύδους,	görögökkel. Az athéni Dikaios, Theokydés fia mesélte, hogy
	ἀνὴρ Ἀθηναῖος, ἔφη θεάσασθαι ἐν τῶι Θριασίωι πεδίωι	egy porfelhőt látott a thriasosi síkságon, mintha vagy húszezer
	κονιορτὸν ὡς δισμυρίων ἀνδρῶν ἀναφερόμενον ἀπ᾽	ember jönne Eleusis felől, a misztérium Iakchos kiáltását
	Ἐλευσῖνος, βοώντων τὸν μυστικὸν Ἴακχον· τὸν δὲ	kiáltozva, és a porfelhő aztán felszállva (?) a görög hajók felé
	κονιορτὸν νεφωθέντα ἐμπεσεῖν ἐς τὰς ναῦς τῶν	fordult.
	Ἑλλήνων.	
118.	Zósimos, *Historia nova* I 2, 3.	
	Ἐκπεπληγμένη δὲ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀκοὴν ἡ Ἑλλὰς	A hír szíven ütötte Görögországot, lehetőségeikhez képest
	ἐκ τῶν ὄντων ὅμως παρεσκευάζετο, ναυμαχίας τε ἐν	mégis összekészülődtek, és amikor az Artemisionnál, majd újra
	Ἀρτεμισίῳ καὶ πάλιν ἐν Σαλαμῖνι γενομένης τοσούτῳ	Salamisnál tengeri csata kerekedett, a korábbinál annyival
	λαμπροτέρᾳ τῆς προτέρας ἐχρήσατο νίκῃ, ὥστε Ξέρξην	fényesebb győzelmet arattak, hogy Xerxés örült, hogy élve
	μὲν ἀγαπητῶς περισωθέντα φυγεῖν, τὸ πλεῖστον τῆς	elmenekülhetett. Seregének nagyrészét elveszítve, a
	δυνάμεως ἀποβαλόντα, τοὺς δὲ περιλελειμμένους ἐν	megmaradtakat pedig hátrahagyta, hogy aztán Plataiainál mind
	Πλαταιαῖς ἄρδην ἀπολομένους μεγάλην τοῖς Ἕλλησι δόξαν	egy szálig elpusztuljanak, a görögök nagy dicsőségére - aminek
	καταλιπεῖν, δι᾽ ἧς καὶ τοὺς τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντας	köszönhetően még az Ázsiában lakó görögöket is
	Ἕλληνας ἠλευθέρωσαν καὶ σχεδὸν πασῶν τῶν νήσων	felszabadították és majdnem minden sziget az uralmukba
	ἐκράτησαν.	került.
119.	Hésychios	
	γλαῦξ ἔπτατο· πρὸ τῆς μάχης ἐν Σαλαμῖνι γλαῦκά φασι	bagoly szállt: a salamisi csata előtt -monjdák- bagoly szállt le,
	διαπτῆναι τὴν νίκην προσημαίνουσαν (Ar. Vesp. 1086)	hogy előre jelezze a győzelmet.
	πάντα λίθον κινεῖν· παροιμία, ἧς μέμνηται Ἀρίσταρχος.	minden jövet megmozgatni: szólásmondás, amit említ
	ὅτε γὰρ Ξέρξης ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐστράτευσεν, ἡττηθεὶς	Aristarchos. Mert amikor Xerxés hadjáratot vezetett a görögök
	παρὰ Σαλαμῖνι	ellen, vereséget szenvedett Salamisnál ...
120.	Ammonios (*Phil.*), *In Aristotelis librum de interpretatione*	
	commentarius 135.	
	εἰ δὲ γινώσκουσιν οἱ θεοὶ τὰ ἐνδεχόμενα καὶ ὡρισμένως	Ha tudják az istenek, mi lehetséges, márpedig bizonyosan
	γινώσκουσιν, ἵνα μή, ὅπερ ἐλέγομεν, ἀόριστον αὐτῶν	tudják, és tudják, hogy csak ‚a fából készült fal fogja
	ποιῶμεν τὴν γνῶσιν, καὶ ἴσασιν ὅτι μόνον τὸ ξύλινον	megmenteni Athént a barbár veszélytől' és hogy ‚az isteni
	τεῖχος σώσει τὰς Ἀθήνας ἐκ τῶν βαρβαρικῶν κινδύνων	Salamis megöli asszonyok fiait' és hogy ‚Kroisos, ha átlépi a
	καὶ ἡ θεία Σαλαμὶς ἀπολεῖ τὰ τέκνα τῶν γυναικῶν καὶ	Halys folyót, nagy birodalmat fog megdönteni' és hogy Laios,
	ὁ Κροῖσος τὸν Ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει	ha ‚fiat nemz, teljes pusztulásba dönti egész házanépét',
	καὶ ὁ Λάιος παιδοποιῶν ἄρδην ἀνατρέψει πᾶσαν ἑαυτοῦ	nyilvánvaló, hogy nem lehetséges, hogy ezek ne essenek meg.
	τὴν οἰκίαν, δῆλον ὅτι οὐχ οἷόν τε ταῦτα μὴ ἐκβαίνειν,	Ha viszont nem tudják, akkor szükségszerű, hogy
	εἰ δὲ μή, ψεύδεσθαι αὐτοὺς ἀναγκαῖον. δυοῖν οὖν	hazudjanak. A kettő közül tehát vagy azt mondjuk, hogy
	θάτερον, ἢ πάντα ἀναγκαίως καὶ ὡς ὑπὸ τῶν θεῶν	szükségszerűen történik minden és úgy, hogy az istenek tudják
	γινώσκεταί τε καὶ προλέγεται φήσομεν ἐκβαίνειν καὶ	és előre megjósolják, és ‚a lehetséges' pusztán üres szó, vagy
	τὸ ἐνδεχόμενον ὄνομα ἔσται κενόν, ἢ οὔτε γινώσκεσθαι	azt, hogy nem tudják az istenek és nem látják előre az
	ὑπὸ τῶν θεῶν οὔτε προνοεῖσθαι τὰ τῇδε φήσομεν· ἀλλὰ	ilyesmiket. Márpedig ez lehetetlen. A lehetséges fogalma
	μὴν τοῦτο ἀδύνατον· οἴχεται ἄρα τὸ ἐνδεχόμενον.	tehát nem marad meg.
121.	Constantinos VII Porphyrogenétos Imperator Hist., *De*	
	virtutibus et vitiis 2, 31, 14-17. (cf. Marcellinus Biogr. Vita	
	Thucydidis. 27.)	
	καίτοι πολλοὶ τοῖς ἰδίοις πάθεσι συνέθεσαν τὰς ἱστορίας,	Sokan saját érzelmeiknek vetik alá a történetírást, és a
	ἥκιστα μελῆσαν αὐτοῖς τῆς ἀληθείας. Ἡρόδοτος μὲν γὰρ	legkevésbé sem törődnek az igazsággal. Mert Hérodotos is,
	ὑπεροφθεὶς ὑπὸ Κορινθίων ἀποδρᾶναί φησιν αὐτοὺς τὴν	mert a korinthosiaktól nem kapott elég tiszteletet, azt mondta,
	ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν·	hogy elmenekültek a salamisi csatából.

		122. 123. 124.
122.	Eustathios, *Commentarii ad Homeri Iliadem* 2.541.6-9.	
	Βραχείᾳ γὰρ ἐπιθέτων προσθήκῃ τὰς τῶν νοημάτων ἀμφιβολίας ἔλυσεν, ὥς που καὶ χρησμὸς εἰπὼν ὦ θεία Σαλαμίς, ἀπολεῖς τέκνα γυναικῶν οὐκ ἂν θείαν ἐκείνην προσεῖπεν, εἰ τὰ ἑαυτῆς ἀπολέσειν ἔμελλε τέκνα καὶ μὴ τὰ τῶν Περσῶν.	A jelzők révén apró segítségek szokták feloldani a jóslat kétértelműségét, mint például amikor a jóslat azt mondja: ‚isteni Salamis, sok nő sarját megölöd majd' nem nevezné isteninek, ha a saját fiaikat ölné meg, s nem a perzsákét.
123.	Photios Lexicogr. Scr. Eccl. Bibliotheca. Codex 72 [Ctesias], Bekker 39a-b.	
	(...) Ξέρξης δ᾽ ἐπ᾽ αὐτὰς ᾽Αθήνας ἐλαύνει· καὶ ᾽Αθηναῖοι, πληρώσαντες ἑκατὸν δέκα τριήρεις, φεύγουσιν εἰς Σαλαμῖνα. Καὶ Ξέρξης τὴν πόλιν κενὴν αἱρεῖ καὶ ἐμπίπρησι πλὴν τῆς ἀκροπόλεως· ἐν αὐτῇ γὰρ ἔτι τινὲς ὑπολειφθέντες ἐμάχοντο. Τέλος, κἀκείνων νυκτὶ φυγόντων, κἀκείνην συνέφλεξαν. Ὁ δὲ Ξέρξης, αὐτόθεν ἐλθὼν ἐπὶ στεινότατον τῆς ᾽Αττικῆς (Ἡράκλειον καλεῖται) ἐχώννυε χῶμα ἐπὶ Σαλαμῖνα, πεζῇ ἐπ᾽ αὐτὴν διαβῆναι διανοούμενος. Βουλῇ δὲ Θεμιστοκλέους ᾽Αθηναίου καὶ ᾽Αριστείδου, τοξόται μὲν ἀπὸ Κρήτης προσκαλοῦνται καὶ παραγίνονται. Εἶτα ναυμαχία Περσῶν καὶ Ἑλλήνων γίνεται, Περσῶν μὲν ναῦς ἐχόντων ὑπὲρ τὰς χιλίας, στρατηγοῦντος αὐτοῖς ᾽Ονόφα, Ἑλλήνων δὲ ἑπτακοσίας. Καὶ νικῶσιν Ἕλληνες καὶ διαφθείρονται περσικαὶ φ΄ νῆες, καὶ φεύγει Ξέρξης, βουλῇ πάλιν καὶ τέχνῃ ᾽Αριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους.	Xerxés Athén ellen vonult. Az athéniak száztíz triérést felszerelve, Salamis menekültek. Xerxés az üresen maradt várost elfoglalta és felperzselte, kivéve az Akropolist. Mert voltak, akik itt maradtak és ellenálltak. Végül, amikor éjszaka ezek is megszöktek, az Akropolist is felgyújtotta. Xerxés, elvonulva innét Attika legszűkebb tengerszorosához ment, aminek a neve Hérakleion: egy töltést akart akart építeni Salamis felé, hogy gyalogosan is átkelhessen. De az athéni Themistoklés és Aristeidés tanácsára krétai íjászokat hívtak, akik meg is jöttek. Aztán tengeri csatát vívtak a perzsák és a görögök, a perzsáknak több mint ezer hajójuk volt, és Onopha volt a vezérük, a görögöknek hétszáz. És a görögök győztek és elpusztították a perzsák 500 hajóját, s Xerxés elmenekült; megintcsak Aristeidés és Themistoklés tanácsának és ügyességének köszönhetően.
	Photius Lexicogr. Scr. Eccl. Bibliotheca. Codex 243 [Himerius] Bekker 355a	
	Τί οὖν οὐ καθαιρῶ τὰ τρόπαια; Τί δὲ οὐκ ἀνατρέπω τὰς στήλας; Τί δὲ οὐκ ἐξαλείφω τὰ ἐπιγράμματα; Πάντα γὰρ οἶμαι τὰ τῆς ἀρετῆς ὑπομνήματα, ὥσπερ τοῖς ἀγαθοῖς κόσμος ἐστίν, οὕτως ἔλεγχος τοῖς καταισχύνουσι. Καλῶς ἐθαύμαζον τὴν ποικίλην οἱ Σαλαμῖνι κινδυνεύσαντες.	Miért nem akarom lerombolni a tropaionokat? Felforgatni a sztéléket, ledörzsölni a feliratokat? Mert azt gondolom, hogy ezek a kiválóság emlékei, s ahogy a jóknak díszére válik, azoknak, akik meggyalázzák, szégyenére. Jóérzéssel nézhették a salamisi csatában harcolók a Poikilé festményét.
	Photius Lexicogr. Scr. Eccl. Bibliotheca. Codex 243 Bekker 371b	
	Ld. Himerios Soph, *Orationes* 2, 17.	
	Photius Lexicogr. Scr. Eccl. Lexicon l 203, 9-18.	
	Ld. Suda λ 58.	
124.	Suda *α* 2371.	
	᾽Ανεῖλεν· ἀντὶ τοῦ ἐμαντεύσατο. (...) ᾽Αθηναίοις δὲ ὁ θεὸς τὰ μὲν πρῶτα χρωμένοις ἀνεῖλε φεύγειν· λιπαροῦσι δὲ ἔχρησε· τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σὲ τέκνα τ᾽ ὀνήσει. μηδὲ σύ γ᾽ ἱπποσύνην τε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα πολλὸν ἀπ᾽ ἠπείρου στρατὸν ἥσυχος, ἀλλ᾽ ὑποχωρεῖν νῶτον ἐπιστρέψας· ἐπί τοί ποτε κἀντίος ἔσσῃ. ὦ θεία Σαλαμὶς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν ἤπου σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης. ταῦτα ἐξηγήσατο Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους, ὃς δι᾽ ἐλευθεριότητα ἀπεκηρύχθη, τεῖχος μὲν ξύλινον τὰς ναῦς εἰπών. τὴν δὲ Σαλαμῖνα θείαν οὐκ ἂν ὀνομάσειν τὸν θεὸν, εἰ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων ἔμελλεν ἀπολέσειν. συνεβούλευσε δὲ περὶ τὴν Σαλαμῖνα ναυμαχῆσαι, καὶ σοφὸς ἐκλήθη διὰ τοῦτο καὶ στρατηγὸς ἀπεδείχθη, καὶ τὴν πρὸς Αἰγινήτας ἔχθραν ἀποθέσθαι, καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν, καὶ τὰ γένη Τροιζηνίοις καὶ Αἰγινήταις παρακαταθέσθαι. (...)	„᾽Ανεῖλεν", ehelyett, hogy „ἐμαντεύσατο." Az athéniaknak, amikor először küldtek jóslatért, azt felelte az isten, hogy meneküljenek. Amikor újra kérlelték, ezt jósolta: Tritogeneia a sasszemű Zeusztól kap faerődöt, mely egyedül biztos, s megvéd téged meg a sarjad. Ámde ne várd be lovas seregek rohamát nyugodtan, s nagy gyalogos hadakét; hátat fordítva előlük fuss meg, idő múltán állasz majd szembe te vélük Ó te dicső Szalamisz, sok nő sarját megölöd, míg elvetik és learatják Démétér adományát. Themistoklés, Neoklés fia (...) úgy értelmezte, hogy a faerőd a hajókat jelenti. S hogy nem nevezné dicsőnek Salamist az isten, ha a görögök fiait ölné meg. Javasolta, hogy Salamisnál vívják meg a tengeri csatát. Okosnak nevezték ezért és megválasztották hadvezérnek, és (vezetésével) felfüggesztették az aiginaiakkal való ellenségeskedést, elhagyták a várost és a lakosságot Troizénba és Aiginára költöztették.

		124.
	Suda λ 58.	
	Λακκόπλουτον· Καλλίαν τὸν Ἀθηναῖον οὕτως ἔλεγον	Veremgazdag. Az athéni Kalliast hívták így a következő okból:
	ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Ξέρξην ἡττηθέντα ἐν τῇ περὶ Σαλαμῖνι	Amikor Xerxés vereséget szenvedett a salamisi csatában, és
	ναυμαχίᾳ φυγεῖν ἐξ Ἀθηνῶν, ἐσταθμευκότος δέ τινος	elmenekült Athénból, az egyik perzsa, aki Kallias birtokán
	τῶν Περσῶν ἐν τοῖς Καλλίου καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἐκεῖ	szállt meg, és a csomagját ott hagyta. Mert amikor a barbárok
	καταλελοιπότος, τῶν δὲ βαρβάρων ὀξεῖαν τὴν φυγὴν	gyors futásnak eredtek, szolgái sok aranyát egy verembe
	ποιησαμένων ἐμβαλεῖν τοὺς οἰκέτας τοῦ Πέρσου πολὺν	dobták, abban a reményben, hogy kisőbb visszajönnek és
	χρυσὸν εἰς λάκκον, ἐλπίζοντος ὕστερον ἀνασώσειν	visszaszerzik. De azt mondják, hogy nem így történt, mert
	ἐπανελθόντας. οὐ μὴν γενέσθαι λέγεται· πρότερον γὰρ	Kallias megkaparintotta előle a kincset.
	κυριεῦσαι τῶν χρημάτων Καλλίαν.	

<u>A forrásgyűjtemény tovább bővíthető az alábbi szövegek feldolgozásával, és még mindazzal, ami kimaradt a látókörömből.</u>

- Aelius Aristides, Pros Platóna peri tón tettarón és Panathenaecus c. beszédeinek teljes szövege.
- Anthologia Graeca VI 215. VII 73. 235. 237. 250; XIV 93, 1-12; Appendix, *Epigrammata demonstrativa* 7. 8. 14. 74; *Epigrammata sepulcralia* 4.16.
- Eunapios, Vita sophistarum 12.
- Gregorius Nazianzenus Theol. *Epistulae* 233. 235, 4.
- Hermogenés, *Peri ideón logou* I 6, 78-86; *Peri methodou deinotétos* 20, 18.
- Himerios, Declamationes et orationes, főleg II 101-113; VI; XIV 5-12.
- Lesbónax Rhet. Protreptikos 6-14.
- Libanios Rhet. (kb. 314 - 394) *Epistulae* 1083. 1127, 3. 1526; *Orationes* XII 48; XV 40; XXX 32; *Declamationes* IX 1, 38. 43. 45; X 1, 34; XI 1 27; XII 2, 38; XVIII 1, 11; XIX 1, 12-13; XX 1, 5; XX 1, 34, XXII 1, 14; XXIII 1, 72. 80; *Progymnasmata* III 2, 21; X 2, 2.
- Maximus Soph. *Dialexeis* 7.
- Oinomaos *Fragmenta* 6.
- Olympiodorus, *In Platonis Gorgiam commentaria* 41, 12.
- Philostratos Maior Soph. (szül. 190) *Imagines* II 31.
- Plutarchos, De gloria Atheniensium 7; De fraterno amore 488f – 489a
- Porphyrios Phil. Jacoby F 2b 260 F fr. 40.
- Procopius Rhet. et Scr. Eccl. *Epistulae* 140; *Declamationes* 5.
- Seneca, L. Annaeus (Rhet.) *Suasoriae* 5.
- Theodorétos, *Graecarum affectionum curatio* X 28-32.